

ԱՅ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

АРМЯНСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

XX

ИЗДАТЕЛЬСТВО ИАЭ
ЕРЕВАН 2026

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

XX

ՀԱԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 2026

ՀՀ 398.21(=19)
ՊՄԴ 82.3(53)-442
Հ 241

*Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ*

*Հատորը կազմեցին ր.գ.թ. Ալվարդ Սարուխանի Ղազիյանը
ր.գ.դ. Թամար Լազարի Հայրապետյանը*

*Տպագրության պատրաստեց և առաջաբանը գրեց
ր.գ.դ. Թ.Լ. Հայրապետյանը*

Պատասխանատու խմբագիր՝ ր.գ.դ. Թ.Լ. Հայրապետյան

*Հատորը հրատարակության է երաշխավորել
ր.գ.թ. Գ.Է. Մելիքյանը*

- Հ 241 Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հատ. XX/ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ: Կազմողներ՝ Ա.Ս. Ղազիյան, Թ.Լ. Հայրապետյան, առաջաբանը գրեց և ծանոթագրեց՝ Թ.Լ. Հայրապետյան: Պատասխանատու խմբ.՝ Թ.Լ. Հայրապետյան. – Եր.: ՀԱԻ հրատ., 2026, 608 էջ:

Հայ ժողովրդական հեքիաթների գիտական հրատարակության XX հատորն ընդգրկում է Արևմտյան Հայաստանի Վասպուրական նահանգի Ռշտունիք գավառի, հայտնի նաև Գավաշ անունով, հեքիաթները:

Հատորը, բացի բնագրերից, ունի նաև առաջաբան, նյութերի գրառման հանգամանքներին վերաբերող ծանոթագրություններ, բացատրական բառարան, տեղանունների, անձնանունների և առարկայական ցանկեր:

ՀՀ 398.21(=19)
ՊՄԴ 82.3(53)-442

ISBN 978-9939-886-76-3

© ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, 2026

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հայ ժողովրդական հեքիաթների գիտական հրատարակության ներկա՝ XX հատորն ընդգրկում է Արևմտյան Հայաստանի Վասպուրական նահանգի Ռշտունիք (Ռուշտունիք, Ըռշտունիք) գավառի, հայտնի նաև Գավաշ անունով, հեքիաթները:

Ռշտունիքը գավառ է Մեծ Հայքի Վասպուրական նահանգում¹: Եղել է Ռշտունիների իշխանության (նախարարության) ժառանգական տիրույթը և կոչվել է այդ տոհմի անունով: Ընդգրկել է Վանա լճի (Բզնունյաց ծովի) հարավային առափնյակը (ներառյալ Աղթամար և Արտի կամ Արտեր կղզիները)²՝ հարավից տարածվելով մինչև Մոկս նահանգը, արևելքից՝ Հայոց ձոր, արևմուտքից՝ Տուրուբերանի Երեվարք գավառները:

Իշխանանիստ կենտրոնն էր Ոստան բերդաքաղաքը, որ հայտնի է նաև *Ոսրանա կապան* անունով՝ տեղակայված Նարեկ գյուղի մոտ: Ոստանից այն կողմ Վանա տարածքն էր՝ Խորկյոմ, Իշխանի կյոմ, Խարականց գյուղերով: Փրշավանցը Աղթամարին ամենամոտ գյուղն էր²:

Ռշտունիքի դիրքը լեռնադաշտային է, կլիման՝ բարեխառն, ունի հարուստ բնություն, փարթամ անտառներ, բերքառատ արտեր, բազմապտուղ այգիներ (աճում են հացահատիկի ընտիր տեսակներ, մրգատու ծառեր, խաղող և այլն), որի համար հնում կոչել են «Ադենայ դրախտ»:

1 **Ղ.Ինճիճյան**, Աշխարհագրություն չորից մասանց աշխարհի, մասն առաջին, Ասիա, հատոր Ա, ի՝ Վենետիկ, ի՝ Վանս սրբոյն Ղազարու, 1806, 462 էջ, Նույնի, Ստորագրություն Հին Հայաստանեայց, Ըստ Հին և ըստ Միջին դարու անուանեալ ժամանակաց, Մեծ Հայք, ի՝ Վենետիկ, ի՝ Վանս սրբոյն Ղազարու, 1822, էջ 553; **Ա.Դ.Օ** (Հովհաննես Տեր-Սարտիրոսյան), Վանի, Բիթլիսի և Էրզրումի վիլայեթները, Երևան, տպարան «Կուլտուրա», 1912, 406 էջ:

2 Տե՛ս ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտի ձեռագիր տետր № 290, Գավաշի Հարպերտ, 1985թ., գրանցեց Ա. Խաչատրյանը: Նաև՝ տետր №188, Ոստանի Քարատնշտ, բարբառակիր Աղավի Մանուկյան՝ ծնված 1903թ., Քարադաշտում, լրացնող Ժ. Միքայելյան:

Գավառը հարուստ է սառնորակ աղբյուրներով ու ջրառատ գետակներով, որոնցով ոռոգելի են դառնում Ռշտունիքի՝ լեռներով կտրտված դաշտերը: Ռշտունիքի նշանավոր լեռնագագաթներն են Արտոսը և Ընձաքիարսը (հետագայում՝ Կապուտող, Կապուտկող):

Ոստանից բացի, Ռշտունիքի հին բնակավայրերից աղբյուրներում հիշատակվում են Մանակերտ բերդը, Մահուշտ (պատրիկ Վարդ Ռշտունու ապարանքով), Նորագյուղ, Պարտիս, Գուկանս, Տշող գյուղերը: Միջնադարում Ռշտունիքը հռչակվել է Ս.Խաչ (Աղթամարում), Ս. Աստվածածին (Առտերում), Ս. Նարեկ, Ս. Հակոբ, Ս. Վարդան, Ս. Թումա, Ս. Պետրոս, Անձղնապատ, Նկարեն, Ոչխարանից (Ոչխարանց) մենաստաններով ու եկեղեցիներով, որոնք եղել են կրթության, դպրության, մանրանկարչության հոգևոր և մշակութային կարևոր կենտրոններ:

Գավառի տիրապետող իշխանական տոհմը կոչվել է Ռշտունի: Համաձայն Ջորանամակի՝ պատերազմի ժամանակ գավառը մասնակցել է 1000 հեծելազորով և հնում վարել է Մեծ Հայքի Հարավային գորթելի հրամանատարությունը:

Տոհմի վերջին Ռշտունին, ով իշխել է Ռշտունիքում, Թեոդորոս Ռշտունին էր, որը փորձեց միավորել Մեծ Հայքի երկու կեսերը: 639 թ.-ից նա ղեկավարել է կարճ ժամանակով միավորված Հայաստանը: Թեոդորոս Ռշտունու հետ հայ ազնվական ընտանիքների Դամասկոս գնացած 1800 անդամների արաբները կոտորում են, փրկվում է միայն 20 մարդ: Թեոդորոս Ռշտունու մահից հետո (654 թ.) Վասպուրականում, այդ թվում Ռշտունիքում այլևս ոշտունիների տոհմից չեն հիշատակվում: Ռշտունիքն այնուհետև անցել է Վասպուրականի նախարարական ընտանիքին՝ հզոր Արծրունիներին:

Արաբական տիրապետության թոթափումից (IX դ. 2-րդ կես) հետո Ռշտունիքը հայոց Բագրատունյաց թագավորության կազմի մեջ էր: XI դարի կեսերին Մեծ Հայքի մյուս տարածքների հետ Ռշտունիքը ասպատակում են թուրք-սելջուկները, որով Մեծ Հայքի տարածքում հայտնվում են օղուզ թուրքերը՝ ապագա Օսմանյան կայսրության հիմնադիրները: Այնուհետև XIII դարից Ռշտունիքն ընկնում է մոնղոլ թաթարների գերիշխանության տակ, որոնք հաստատում են Չինգիզ խանի որդի Հուլավուի իշխանությունը և որպես կրոն ընտրում մահմեդականությունը: Ռշտունիքում Սասունի և Մոկսի հետ միասին այդ շրջանում որոշ իշխանական տներ, մոնղոլների գերիշխանությամբ, պահ-

պանել են իրենց տեղական ժառանգությունը և որոշ ինքնավարություն (թոռնիկյաններ, արծրունիներ):

XIV դարում Լենկ Թեմուրի հայտնվելով քանակապես ավելանում և ուժեղանում է թուրքական գործոնը՝ ի դեմս թուրքմենական ցեղերի: Մեծ Հայքի տարածքում շուրջ մեկ հարյուրամյակ հաստատվում է թուրքմենական ցեղերի գլխավորած Ալ կոյունլուների իշխանությունը: Այդ տարիներին Վասպուրականը Ռշտունիքի հետ միասին մարդկային և տնտեսական մեծ կորուստներ ունեցավ: Կոտորածների, գերեվարումների, մեծ արտագաղթի հետևանքով տեղաբնիկ հայերի թիվը զգալիորեն նվազեց: Վասպուրականը դարձավ թուրքմեն նվաճողների քոչվոր տնտեսության տարածք:

Թուրքմենները համագործակցում էին հայկական նահանգներում հոսքերով հաստատվող քրդերի հետ և Ալ կոյունլուների իշխանության շրջանում Ռշտունիքում հայտնվում են քրդերի տարբեր ցեղեր: Երբ XV դարում հաստատվեց Օսմանյան կայսրությունը, Վասպուրականում փաստացի տնօրինում էին քրդական ցեղերը: Արևմտյան Հայաստանի տարածքում ներքին կառավարման խնդիրները և ժողովրդագրությունը փաստացի ինքնիշխան քրդական էր մինչև XIX դարի կեսերը:

XX դարի սկզբին Օսմանյան կայսրության տիրապետության ներքո Ռշտունիքը հիմնականում համապատասխանում էր Կավաշ (Գյավաշ) գավառին, որն ուներ ավելի քան երկու տասնյակ հայաբնակ գյուղեր (Ախավանց, Բախվանց, Բելու, Բողոնիս, Գանձակ, Թաղիկ, Ընձակ, Դեղձիս, Թիմար, Հարբերդ, Հիրիճ, Միխրաբերդ, Յաղուն, Յիլի, Նարեկ, Նոր Գյուղ, Շատվան, Պատականց, Սարե, Վառնշատ, Վառենց, Տախմանց, Տշող, Փայխներ, Փշավանց, Քարաղաշտ և այլն), որտեղ թեև բնիկ բնակչության՝ հայերի թիվը նվազում էր, բայց Մեծ Եղեռնի նախօրյակին գավառն ուներ մոտ 10 000 հայ բնակիչ:

Նրանք զբաղվում էին երկրագործությամբ, անասնապահությամբ, ձկնորսությամբ և արհեստագործությամբ: Գավառի հայերի զգալի մասը բնաջնջվեց 1915-ին, Մեծ Եղեռնի ժամանակ: Փրկվածները գաղթեցին տարբեր երկրներ, մասամբ՝ Արևելյան Հայաստան:

Գավաշի շրջկենտրոն Ոստանը, որը դարերի ընթացքում եղել է հայաբնակ, XIX դարավերջին, ըստ բարբառախոս բանասացի, բնակեցված էր թուրքերով ու քրդերով:

Ներկայացված նյութերը գրի է առել Ե. Լալայանի արշավախումբը՝ Եղեռնից մազապուրծ եղած և Անդրկովկասում ապաստանած Վաս-

պուրականի 11 գյուղերի, մասնավորապես՝ Նարեկ (25 միավոր), Ախավանց (1), Հաղուն (8), Փախսեր (5), Պատականց (9), Փշավանց (2), Բելու (5), Բողոնիս (7), Հարբերդ (6), Նոր Գեղ (4), Միխրաբերդ (1), գյուղերի նախկին հայ բնակիչներից: Բանասացները թվով 21 անհատ՝ 13 տղամարդ, 8 կին:

Գրառումներն արվել են 1915–1916 թթ. Երևան (8 միավոր), Թիֆլիս (11), Ալեքսանդրապոլ (13), Էջմիածին (37) քաղաքներում: Բացառություն է կազմում № 1-ը, որը գրի է առնվել 1911 թ.-ին, Ռշտունիքի Ախավանցում: Հեքիաթներից երեքի գրառման վայրն անհայտ է:

Արշավախմբի անդամները՝ Նազարեթ Մարտիրոսյանը, Սենեքերիմ Շալճյանը, Երվանդ Պեղազյանը, Արտաշես Բարսեղյանը, ծագումով ու կրթությամբ լինելով արևմտահայ, հնարավորինս հարազատ են մնացել ազգագրական շրջանի խոսվածքին: Այդ առումով (նաև քանակով) աչքի են ընկնում Արտաշես Բարսեղյանի գրառումները:

Հատորն ընդգրկում է 73 հեքիաթ. հրաշապատում 45 միավոր, իրապատում՝ 22, կենդանապատում՝ 6:

Ներկայացված հեքիաթները տպագրվում են առաջին անգամ: Բնագրերը պահվում են ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում՝ Երվանդ Լալայանի ֆոնդում:

Ժողովածուում ընդգրկված բոլոր հեքիաթները բարբառային հայերենով են³: Յուրաքանչյուր բարբառ, հիմքում ունենալով բնիկ, ընդհանուր հայերենյան բառաշերտ, բառապաշարի գործուն և կենսունակ մասնաբաժին, ունի նաև միայն իրեն հատուկ հնչարտաբերությամբ բառերի որոշակի քանակ, քերականական ձևեր, դարձվածային, նկարագրական կառույցներ և լեզվական այլ միավորներ, որոնք այլ բարբառներով հաղորդակցվողների համար կարող են լեզվական փոխըմբռնման դժվարություններ ստեղծել: Երբ որևէ բարբառին կամ խոսվածքին բնորոշ ինչ-ինչ հնչյուններ տառերով արտահայտված չեն մեսրոպյան այբուբենում, դրանց հնչերանգն արտահայտելու համար գործածվում են մի շարք պայմանական նշաններ: Ձայնավորների և բաղաձայնների՝ գրական լեզվից տարբերվող ձևերով կազմվում են

3 Ռշտունիքի տարածքի բարբառային ընդհանուր պատկերը ներկայացնող նյութերի և Ռշտունիքի բարբառի գիտական տառադարձության նմուշի տրամադրման համար շնորհակալություն ենք հայտնում ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, ր.գ.դ. Հայկանուշ Մեսրոպյանին:

հնչյունական զուգաբանություններ, որոնք գրավոր խոսքում արտահայտվում են գիտական տառադարձումների միջոցով⁴։ Բարբառային գրավոր խոսքում գրական լեզվի ուղղագրական կանոնները չեն գործում, քանի որ բանահյուսական ստեղծագործությունները, այդ թվում՝ հեքիաթները, գրի են առնված բանասացների արտասանությանը համապատասխան։

Գևորգ Ջահուկյանը բազմահատկանիշ-վիճակագրական դասակարգմամբ Վասպուրականի տարածքի հայության հաղորդակցության միջոցը գետեղում է բարբառների արևմտյան խմբակցության *կը* ճյուղի Վանի կամ հարավային միջբարբառախմբի մեջ մտնող Վանի բարբառ ընդհանուր անունն ունեցող ենթախմբի մեջ՝ Մոկսի, Շատախի, Բաստի, Ոզմի, Վան քաղաքի և Դիադինի Վարդենիս բնակավայրի ենթաբարբառներով⁵։ Ռշտունիքի տարածքն առանձին լեզվաոճակով բնութագրված չէ, քանի որ պատմականորեն այն կազմում էր Վասպուրական աշխարհի մի մասը և հաղորդակցվում էր նշված բարբառախմբի խոսվածքներով։

Համադրելով բարբառագիտական գրականության, ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտի՝ «Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագրով» գրանցված ձեռագիր նյութերի, հեքիաթների սույն ժողովածուում ընդգրկված բանահյուսական տեքստերի տվյալները, ինչպես նաև ոշտունցի հայ գաղթականների հաղորդած փաստերը՝ հնարավոր դարձավ տարորոշել Ռշտունիքի մոտավոր սահմանները և այդ լեռնաշխարհի բնիկների լեզվական առանձնահատկությունները։

Ռշտունցիներին անվանում էին վըռըշիկներ։ Այդ մասին վկայում է նաև Վանի բարբառի բառարանի հեղինակ վանեցի բարբառակիր Հ. Թուրջյանը։ Նա գրում է, որ ոշտունցիներն ապրում էին Վանի հարավում՝ Մոկաց աշխարհը ներառյալ։ Բառարանագիրը *վըռըշիկ* բառը համարում է բազմիմաստ և վկայաբերում է նաև հետևյալ իմաստները՝ 1) «Ռշտունցու պատրաստած շատ ամուր կոշիկ, որ հյուսվում էր մազե

4 Գիտական տառադարձման մասին տե՛ս Հ. Աճառեան, Հայ բարբառագիտություն, Մոսկուա-Նոր Նախիջևան, 1911, էջ 6–11։ Ա. Ղաթիբյան, Հայ բարբառագիտություն, Երևան, 1953, էջ 45–46։ Ա. Գրիգորյան, Հայ բարբառագիտության դասընթաց, Երևան, 1957, էջ 77–79։ Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագիր, Երևան, 1977, էջ 19–24։

5 Գ. Ջահուկյան, Հայ բարբառագիտության ներածություն, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1972, էջ 134–135։

թելից, առանց կաշվի և մեխի», 2) «առհասարակ գյուղացի»⁶: Հավանաբար *վըռըշիկ* բառի երկրորդ իմաստը նկատի ունի Ռուբեն Տեր-Մինասյանը, երբ գրում է. «Ասոնք (իմա՝ երկրորդ խմբի տղաները՝ Չաթոն ու Շերոն, Դարմոն ու Փոխիկը, Աստոն ու Ախպէրը և ուրիշ շատեր) գլխատրաբար Տարոսի վոշիկներն էին, անգրագէտ, յամառ, խոհուն և կը խօսէին լեզու մը, որուն խոխոտցի մէջէն հազիւ կը նշմարէիր, թէ հայերէն էր»⁷: Պոլսի «Աւետաբեր» շաբաթաթերթը «առհասարակ գյուղացի» բացատրությանն ավելացնում է ծաղրական նրբիմաստ. «Ինչպէս Թիֆլիսու Հայն Մշոյ Հայուն «կոօ» կը կոչէ, նոյնպէս Պլանըզի և Խնուսի Հայն գաւառացի Հայուն «վոշիկ» կը կոչէ»⁸:

Վասպուրականի տարածքի հաղորդակցության հիմնական միջոցը Վանի բարբառն էր, որի հնչյունական, քերականական և լեզվական այլ հատկանիշների հետ ընդհանրություններ ունի նաև Ռշտունիքի տարածքում կիրառված հայերենը: Վանի «քաղաքամերձ գյուղերի, ինչպես նաև Հայոց Ձորի, Արճակի և Թիմարի գավառների հայերը խոսում էին Վանի բարբառով: Այդ բարբառի խոսվածքներով էին խոսում նաև Բերկրու, Արճեշի և Ալջավազի հայերը: Վանի վիլայեթի հարավում՝ Ոստանի, Կարկառի, Գյավաշի, Կարճկանի, Շատախի, Մոկսի ու Ոզմի հայերը խոսում էին Մոկաց բարբառով»⁹: Ըստ այսմ կարող ենք ասել, որ բարբառագիտական արդի գրականության մեջ հայոց լեզվի առանձին բարբառ համարվող Շատախի, Ոզմի տարածքային տարբերակները նախկինում ընկալվել են որպես Մոկսի բարբառի խոսվածքներ:

Վասպուրականի տարածքի հայությունը արևմուտքից լեզվական շփման մեջ էր Մշո բարբառի և Բաղեշի խոսվածքի, արևելքից՝ Ուրմիայի, Խոյի և Սալմաստի բարբառների հետ: Հարավում բնակվում էին քրդախոս և արաբախոս հայեր, որոնք լեզվական փոխազդեցության մեջ էին բարբառախոս հայերի հետ: Այս շփումները և փոխազդե-

6 **Հ. Թուրքյան**, Բառարան Վանի բարբառի, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., Երևան, 2018, էջ 207:

7 **Ռուբեն**, Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները, Բ հատոր, Դէպի Երկիր (Վան, Լեոնապար, Տարօն) Գ հրատարակութիւն, Թեհրան, 1982, էջ 23:

8 «Աւետաբեր», կրօնական, ուսումնական, ընտանեկան և քաղաքական շաբաթաթերթ, Կոստանդնուպոլիս, 15 հոկտեմբերի, 1887, հատոր 40, թիւ 42, էջ 333, 3-րդ սյունակ:

9 **Հ. Թուրքյան**, Բառարան Վանի բարբառի, էջ XVI:

ցությունները պատճառ են դառնում լեզվական և բառապաշարային որոշ տարբերությունների: Քաղաքաբնակների բառապաշարը տարբերվում էր գյուղաբնակների բառապաշարից. վերջիններս մայրենի բարբառն ավելի անաղարտ էին պահպանում և հիմնականում խուսափում էին օտար բառեր գործածելուց:

Հ. Թուրշյանը վերհիշում է. «Հայերենը համեմատաբար անաղարտ էին պահում կանայք: Նրանք տանից հազվադեպ էին դուրս գալիս, չէին շփվում արտաքին աշխարհի հետ, շուկայի երես չէին տեսնում: Ինձ ծանոթ էին օր ծերության հասած պառավ կանայք, որոնք իրենց կյանքում թուրք չէին տեսել, սակայն դուրս ու ներս ամուսինների խոսքի ազդեցությամբ թուրքերեն բառեր էին գործածում: Նույն հարկի տակ ապրող տղամարդկանց բառարանում թուրքերեն բառերի քանակը հասնում էր երբեմն 40 տոկոսի, իսկ կանանց բառապաշարում՝ հազիվ 10 տոկոսի»¹⁰:

Բերված փաստերից ելնելով՝ կարելի է ասել, որ Ռշտունիքի տարածքում գործածական են եղել Վանի¹¹ և Մոկսի¹² բարբառների խոսվածքները, ներառել են Վանի բարբառի մի շարք հատկանիշներ՝ դրսևորելով միջխոսվածքային մասնակի տարբերություններ:

Արարատ Գարիբյանը, անդրադառնալով բարբառային տեքստերի գրառման դժվարություններին, Մոկս-Վան լեզվական փոխհարաբերության մասին գրում է. «Բարբառագրության անհաջող կիրառման պատճառով է, որ հաճախ մի որևէ բարբառ դարձնում են մեկ ուրիշ բարբառի ենթաբարբառ կամ, նույնիսկ, խոսվածք: Հենց դրա պատճառով էլ Մոկսի խոսվածքը համարում են Վանի բարբառի ենթաբարբառը»¹³:

Տարբեր հեղինակների կողմից մինևույն լեզվաոճակին տրվող

10 Հ. Թուրշյան, Բառարան Վանի բարբառի, էջ XVII:

11 Վանի բարբառի մասին տե՛ս Հ. Աճառյան, Քննություն Վանի բարբառի, ԵՊՀ հրատ, Երևան, 1952:

12 Մոկսի բարբառի մասին տե՛ս Մ. Մուրադյան, Ուրվագիծ Մոկսի բարբառի, Հայերենի բարբառագիտական ատլաս, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ, Երևան, 1982, էջ 108-183: Մ. Մուրադյան, Մոկսի բարբառի հնչյունա-հնչյոթային համակարգի հիմնական առանձնահատկությունները, «Լրաբեր», 1978, № 9 (20), էջ 20-35:

13 Ա. Գարիբյան, «Սասունցի Դավիթ» ժողովրդական վեպի լեզուն, «Սասունցի Դավիթ», Հորեյանական ժողովածու՝ նվիրված էպոսի 1000-ամյակին, ԽՍՀՄ ԳԱ հայկական ֆիլիալ, Արմֆան հրատ., Երևան, 1939, էջ 83:

բարբառ-ենթաբարբառ-խոսվածք բնորոշումները խոսում են Վասպուրական աշխարհի հայության լեզվական ընդհանրության և մասնակի տարբերությունների մասին:

Ռշտունիք գավառում գործածված բարբառային հայերենի հնչյունական զուգաբանությունները

Ռշտունիքի խոսվածքներն ունեն երկշարք բաղաձայնական համակարգ (գրաբարի ձայնեղները խլանում են), միայն *q, l, p* եռաշարքին հատուկ *q', l', p'* քմայիններ, *ü, ñ, ñl, õ* քմային ձայնավորներ, *t^o, jl, ɽ^h* երկբարբառներ:

Հայտնի է, որ գրաբարում *ւ* հնչյունագրով սկսվող բառ չկա: Այն, միանալով *ա, ե, ի, ո* ձայնավորներին, կազմում է *աւ, եւ, իւ, ու* երկբարբառներ, *ւո* եռաբարբառ՝ *վրո՞* արտասանական սերտ համակցումով, և հանդես է գալիս միայն բառամիջում կամ բառավերջում: Վասպուրականի տարածքի խոսվածքներում *ւ* հնչյունը, ի հայտ գալով բառասկզբում, *ո*-ի հետ կազմում է *ւո* եռաբարբառ. օրինակ՝ *ւո՞ն* «ո՞վ» (Արծկեի Կոճերեր), *ւոնձնի* «ոգնի» (Արճակի Լիմ), *ւորթիկ*՝ «հորթ» (Արճակի Լիմ), *ւորթկարած* «հովիվ» (Արճեշի Բոլորմակ) և այլն:

Ռշտունյաց նախաբարական տոհմին պատկանող Ոստանի Քարատնշտ գյուղում ևս գրանցված է այս իրողությունը. օրինակ՝ *ւոչխար, ւոսկոն, ւորթի, ւորթ* «որդ», *ւորեր* «ուտքեր» և այլն: Չի բացառվում, որ հնդեվրոպական լեզուներից մեզ ծանոթ նախագրաբարյան այս հնչարտաբերությունն ունենա ուրարտական կամ հարակից այլ հնագույն լեզվական արմատներ: Ըստ այսմ կարող ենք ասել, որ հեքիաթների այս ժողովածուն ոչ միայն բարբառային և ազգաբանական նյութերի շտեմարան է, այլև պարունակում է լեզվամտածողական յուրօրինակ հատկանիշներ, որոնք ժառանգվել են ուրարտական ժամանակներից:

Այժմ դիտարկենք, թե ինչ հատկանիշներ էին ի ցույց դնում Ռշտունյաց գյուղերի խոսվածքները՝ ըստ ժողովածուում ամփոփված հեքիաթների և վերը նշված բնակավայրերին վերաբերող ձեռագիր նյութերի: Ռշտունցիների լեզուն, հիմքում ունենալով տարածքին բնորոշ լեզվաքերականական մի շարք հատկանիշներ, ունի նաև որոշ մասնավոր դրսևորումներ: Լեռնագոտու գյուղերի խոսվածքների հնչյունական համակարգն ուներ հետևյալ ընդհանուր պատկերը.

Ձայնավորական հատկանիշներ

Տարածքում ընդհանրապես բնորոշ է քմայնացման՝ առաջնալեզ-վայնության տարբեր աստիճաններ ունցող ձայնավորներ:

Խոսվածքն ունի երեք տեսակ *ա՝* պարզ *ա, ա^օ*, քմային *աի*:

Քմային ձայնավորները թույլ են արտասանվում: Ընդհանրապես ձայնավորների քմայնացումը թույլ է արտահայտված, երբեմն այն կարող է և չլինել:

Խոսվածքն ունի պարզեցման հակված երկբարբառներ

Ե երկբարբառը նույնպես շատ թույլ է հնչվում և հաճախ նույնա-նում է պարզ *է*-ի հետ: Ե երկբարբառը թույլ արտահայտություն ունի, երբեմն մոտենում է բաց *է-ի*՝ երբեմն հերթագայվելով *է* ձայնավորով:

Ո երկբարբառն ունի շատ բաց հնչում՝ *"ը^է*: Կան բառեր, որոնցում թույլ է նաև *ո* երկբարբառը, որը հաճախ համընկնում է պարզ *օ*-ին:

Ը որոշիչ հոդը գործածական չէ: Գաղտնավանկ *ը*-ն շատ դեպքերում լիարժեք չի հնչում, հատկապես հոդերին նախորդելիս: Խոսվածքին բնորոշ են բաղաձայնների կուտակումները, արագ, միանգամյա ար-տաբերությամբ:

Նշված ընդհանուր հատկանիշներից բացի, հիշատակելի են նաև հնչյունական զուգաբանությունների հետևյալ մասնավոր ձևերը.

ա) Շեշտանախորդ վանկերի ձայնավորների թուլացում, սղում կամ փոխարկում *ը-ի*. օրինակ՝ ամաչկոտ > *ամչըկոտ*, աւելանալ > *հււ-վըլնալ*, երկայնանալ > *հերկըննալ*, թեթևանալ > *թեթվընալ*, ժողովել > *ժողվել*, նեղանալ > *նեղնալ*, ողողել > *օղըղել*, վախենալ > *վւնխել* և այլն: (*Տեղ տասս էնոնց ձիերուն, տավրներուն էլ, չորս էրթան: Տոան ճակտին թոխթըմ գրեալ*)¹⁴:

բ) Եռավանկ բառերի ձայնավորների սղում կամ փոխարկում *ը-ի* միջնավանկում. օրինակ՝ աղաջուր > *աղճուր*, առաջնակ > *հււոճընեկ*, գողանալ > *կ'ողնալ*, թաթախել > *թաթխել*, ճախարակ > *չախարակ*, լողա-նալ > *լ'ողընալ* և այլն:

գ) Շեշտի տակ գտնվող *ա-ի* դիմաց *աի* քմային. օրինակ՝ թաթ > *թաթ*, թաթ > *թաթ*, թանկ > *թանկ*, լաց > *լաց*, չափ > *չափ*, վախ > *վախ* և այլն:

դ) Հին հայերենի *բ, գ, դ, ձ, ջ*-ից առաջացած խուլերից հետո գտնվող պարզ *ա-ի* դիմաց *աի* քմային ձայնավոր՝ ըստ «Աճառյանի

14 Հեքիաթներից մեջբերված բնագրային օրինակներում երբեմն հանդիպում են գրական արևելահայերենի ազդեցությունը կրած բառաձևեր:

օրենքի»։ օրինակ՝ բահ > *պնիս*, բամբակ > *պնմբնկ*, բան > *պնն*, բան-ջար > *պննջնր*, բառնալ > *պննոնալ* // *պնրցել*, բարակ > *պնրնկ*, բարձ > *պնրց*, բաց > *պնց*, գանգատ > *կ'ննգ'նր*, գարուն > *կ'նրոն*, դաս > *րնս*, դատ > *րնր*, դանակ > *րնննկ*, դատարկ > *րնրտակ*, դարման > *րնրման*, ձագ > *ծնք*, ձախ > *ծնիս*, ջարդել > *ճնրտել*, ջ(ր)աղաց > *ճնղաց* և այլն։ (*Պնրն կը րա, պնրն կ'առնի, խրր իրարու մեկտեղ գրուցելով կ'էրթան ք'աղք'ի մեջ*)։

ե) Մ, ն ոնգայիններից առաջ գտնվող *ա*-ի դիմաց որոշ բառերում *ի* հայտ է գալիս քմային *ն* ձայնավոր։ այսպես՝ ապրանք > *ապրննք*, բարեկենդան > *պարկենդննք*, զանգ > *զննգ*, զոքանչ > *զօք'ննչ*, տան-ջանք > *րանջննք*, քամել > *ք'նմել* և այլն։

զ) Շչական բաղաձայնների հարևանությամբ երբեմն *ա* պարզ ձայնավորի դիմաց շեշտակիր դիրքում առկա է քմային *ն*։ օրինակ՝ ժանգ > *ժննգ*, ճանճ > *ճննջ*, շարժ > *ժնժկ*, արժել > *նժել*, բաժին > *պնժին*, շարժել > *շնժել* և այլն։

է) Միավանկ բառերի բառասկզբի *ո*-ի դիմաց *ո* կամ *վո* // *վն* եռաբարբառ ունեն հետևյալ բառերը։ ոչ > *վնչ*, ով > *վով* // *վնվ*, որբ > *վորբ*, որձ > *ւորց* և այլն։

ը) Երկվանկ բառերի բառասկզբի *ո*-ի դիմաց *վո*, *ւո*, *վո՛*, *ւո՛* հնչյունակապակցություններ, երբեմն էլ պարզ *ո* ունեն որոշ բառեր։ ոչ-խար > *վոխար*, ոջիլ > *ւո՛ճիլ* // *վո՛ճիլ*, ոջլոտ > *ւո՛ճլոտ* // *վո՛ճլոտ*, ոռնալ > *վոռնալ*, ոսկի > *վո՛սկի*, *վո՛* *րթիկ* «հորթ», որդնել > *վո՛րտլնել*, որոճալ > *որոճալ* և այլն։

թ) Հին հայերենի *բ*, *գ*, *դ*, *ձ*, *ջ*-ից առաջացած խուլերից հետո գտնվող *ո*-ի դիմաց *ն*, *օ* քմայիններ՝ ըստ «Աճառյանի օրենքի», երբեմն նաև պարզ *ո*։ օրինակ՝ բողկ > *պո՛ղկ*, գոգ > *կ'ո՛ք*, գող > *կ'ո՛ղ*, գոմ > *կ'ո՛մ*, գործ > *կործ*, դող > *րո՛ղ*, ձոր > *ծո՛ր*, ջոկ > *չո՛կ*, ջոջ > *ճո՛ճ* և այլն։

ժ) Բառամիջի շեշտակիր *ո*-ի դիմաց փափուկ *ն*, *օ* նաև պարզ *ո*։ այսպես՝ թոք > *թո՛ք*, լող > *լո՛ղ*, ծոմ > *ծոմ*, կոթ > *կո՛թ*, մոմ > *մոմ*, նոր > *նո՛ր*, չոր > *չո՛ր*, խաղող > *խաղո՛ղ*, խմոր > *խրմո՛ր*, խնձոր > *խրնձո՛ր*, կլոր > *կրլո՛ր*, տորոն > *րորոն*, գոռալ > *բոռալ*, գովել > *կ'ովալ*, գործել > *կ'ործել*, ժանգոտել > *ժննգ'ոտել*, խոնարի > *խոնար*, կոխել > *կոխել* // *կոխրոճել*, փոշի > *փոշի* և այլն։

Կորչել բայի *կորուսանել* գրաբարյան համարժեքը Ռշտունիքի տալիս ընթացում գործածվում է *ո* > *ու* հնչյունափոխությամբ՝ ստանալով *կուրուսել* ձևը։

ժա) Հին հայերենի *բ, գ, դ, ձ, ջ*-ից առաջացած խուլերից հետո գտնվող *ու*-ի դիմաց ^ն քմային ձայնավոր՝ ըստ «Աճառյանի օրենքի»։ օրինակ՝ բուրդ>*պո՛ւրթ*, բուք>*պո՛ւք*, գութան>*կ'ո՛ւթան*, գունդ>*կ'ո՛ւնդ*, դու>*պո՛ւ*, դուրս>*պո՛ւս*, ձու>*ծո՛ւ*, ձուկ>*ծո՛ւկ*, ջուր>*ճո՛ւր* և այլն։ *Դոռն* բառում տեղի է ունեցել *ու>ո* հնչյունափոխություն՝ *պո՛ւր*։ Հեքիաթներում *ու>ո* հնչյունափոխության է ենթարկված *շուր* բառը։ «Թող ես շուր ք'նեմ»։ «Թակավոր շուր առավոր կը վազի կըլնի, կ'էրթա մըր բաղ-վանչին»։

ժբ) Շեշտակիր *ու*-ն հիմնականում պահպանվում է։ *Ու>ո* հնչյունափոխություն է ի հայտ եկել թուք>*թո՛ւք*, քուն>*ք'ո՛ւն*, ուրիշ>*հո՛ւրիշ* բառերում։

ժգ) *Ու + ձայնավոր* կապակցությունների դիմաց առկա է *ըվ+ձայնավոր*։ աղուէս>*աղվէս*, բուրուռ>*պ'ո՛ւլլ*, դժուար>*յըժվւ՛ւր*, լուսնալ>*վըլլւ՛ւ*, լուացք>*վըլլւ՛ւց//լըվւ՛ւց*, շուարիլ>*շիվրել*, տվել (<տուեալ)>*յըվէր*, տված (<տուած)>*յըվուկ*, տվեց (<տուեց)>*էտու*։

ժդ) Միավանկ բառերում բառասկզբի *ե*-ի դիմաց ունենք է պարզ ձայնավոր, *յե* եռաբարբառ, ինչպես նաև *յէ* հնչյունակապակցություն։ եզն>*յեզ*, եկէք>*էկէք'*, եռալ>*յէռալ//յեռալ*, ես>*յես*, երդ>*հէրպոս*, եփել>*էփել*, երբ>*յէփ* և այլն։

ժե) Երկվանկ բառերի բառասկզբի *ե*-ի դիմաց գրանցված են *է, ի, ը* պարզ ձայնավորներ, ինչպես նաև *յե* եռաբարբառ և *յէ* հնչյունակապակցություն։ ելանել>*ըլնել*, եղնիկ>*յէղնիկ*, երակ>*էրակ*, երես>*իրես*, երեք>*իրեք'*, երևալ (<երևիմ)>*էրէվալ*, երկաթ>*էրկաթ*, երկայն>*հէրկէն*, երկանք>*էրկանք'*, երկինք>*յէրկինք'*, երկիր>*յէրկիր*, երկու>*էրկու*, եփել>*էփել* և այլն։

ժզ) Բառամիջի շեշտակիր *ե*-ի դիմաց առկա են *է, ի* ձայնավորներ և *ե* երկբարբառ։ դև>*դեվ*, թև>*թեվ*, ձև>*ծեվ*, ատելի>*հւււլէլի*, ատելորդ>*հւււլիլորթ*, դեղել>*պէղել*, թեթև>*թէթըվ*, ծեծել>*ծէծիլ*, շերեփ>*շիրեփ* և այլն։ Բերված օրինակներում *ե* երկբարբառը շատ թույլ է։ հաճախ հնչվում է որպես պարզ *է*։

ժէ) *Ը*-ից առաջ գտնվող բառասկզբի *ե*-ի դիմաց կա *հի, հե, ի, է, հիրիկուն, իրես, էրէվալ, իրեթյ, հէրէկ, էրէց, էրընջակ*։ Ինչպես մի շարք այլ տարածքներում, Ռշտունիքում ևս *ղ* ձայնեղից առաջ *եղբայր* բառի *ե*-ն դառնում է *ս*՝ *սիսպէր*։

ժը) *Մարգարե* բառի վերջին պարզ *է*-ն դառնում է *օ* քմային կամ պարզ *ս*՝ *Մարկօ//Մարք'ս*։

ժթ) Ինչպես բազմաթիվ բարբառներում, Ռշտունիքում ևս հին հայերենի շեշտակիր և շեշտանախորդ *այ* երկբարբառը վերածվում է պարզ *է*-ի, իսկ բառավերջում տեղի է ունենում *յ* ձայնորդի անկում: Այդ>*էտ*, այլ>*էլ*, այծ>*էծ*, այն>*էն*, այս>*էս*, այր «քարայր»>*հէր*, գայլ>*կէլ*, լայն>*լէն*, ծայր>*ծէր*, հայր>*խէր*, ձայն>*ծէն*, մայր>*մէր*, տայգր>*տէքր*, փայտ>*փէտ*, այսօր>*էսօր*, այրի>*վոռպրվէրի*, այրել>*էրէցել*, խայթել>*խէթել* «հրել», կայծակ>*կէծակ*, վայրի>*վէրի* // *վէրու*, փայծաղն>*փացեհ*, քայլել>*քէլալ* և այլն: Պայծառ ածականը անձնանուն նշելիս չի հնչյունափոխվում, իսկ հասարակ անվան գործառնության դեպքում *այ* երկբարբառը դառնում է *ը՝ պրծառ* «կայծ»:

ի) Հին հայերենի *ոյ* երկբարբառի դիմաց հիմնականում հանդիպում է *ի*, *ո* երկբարբառ, նաև՝ *ու*, *ն*, հազվադեպ՝ *օ*, *օ* ձայնավորներ. անոյշ>*անուշ*, բոյթ>*պոթ*, բոյն>*պոն*, բոյս>*պոս*, հոգնակին՝ *պոսեր*, գոյն>*կոն*, գոյգ>*չօխր*, գրոյց>*շապրազրոնց*, *զրոնց(ել)*, թոյլ>*թոլ*, լոյս>*լոս*, կապոյտ>*կապոտ*, կոյր>*կոր*, հանգոյց>*խանգոռոց*, շոյտ>*շոտ*, ոյծ>*ուծ*, պատրոյգ>*պապրոնք*, պատրոյս>*պապրուս*, պտոյտ>*պրպոտ*, սովորոյթ>*սօվօրութ*, քոյր>*քոր* և այլն:

իա) Հին հայերենի *իւ* երկբարբառը դառնում է *ի*, *ու*, *է*, *ի* կամ *ե*. օրինակ՝ ալիւր>*ալոր*, աղբիւր>*հնիսպոն*, արիւն>*արուն*, հարիւր>*խարիր*, դիւր>*պոն*, ձիւն>*ծոն*, սիւն>*սուն*, ալսորութիւն>*խալիվորութէն*, աջողութիւն>*աձողութէն*, գողութիւն>*կոնդութէն*, եղբայրութիւն>*ախպէրութէն*, երկայնութիւն>*հէրկընութէն*, նեղութիւն>*նէղութէն*, ուրախութիւն>*ուրախութէն*, չորութիւն>*չորութէն*// *չորութէն*, տէրութիւն>*տէրութէն* և այլն:

Բաղաձայնական առանձնահատկություններ

Բառավերջին *ք*-երը կանոնավորապես քմայնանում են. հիմնականում քմայնացման շատ թեթև երանգ ունեն: (*Կ'էրթա կան գ'նլով, խարցումով, կ'էրթա Խոջա Լու ք'աղաք՝ կ'էնի ք'ոն*):

Եթե *ք*-ով վերջացող բառին ուրիշ բառ է հաջորդում, հաճախ *ք*-ն դառնում է կիսաձայն *յ՝ ք>յ*:

Առկա է *հ-ի* անցում: (*Օղորմի քվեք՝ թուջնն Հնկուիու խոգոն*: *Էրա խավք՝ կը գ'նն, մարթ կ'էնի վր խավք՝ու ք'ամկին, էն խավք՝ կը պննցրանա վր Էրա ք'աղքին*):

Հ հազազը, որ ընդհանուր առմամբ համապատասխանում է հին հայերենի *յ*-ին, տատանում է տալիս խլության և ձայնեղության միջև:

Ա-ից առաջ գրեթե միշտ ձայնեղ *հ*՝ է հնչում՝ *հ'անոու, հ'անգլընալ* «ուշանալ» (*Թակալոր-վնգիր կ'որախանան, կ'ասեն՝ հ'անգլընցալ*):

Բառավերջի *ք, գ, կ* հնչյունները, եթե գտնվում են այլ բառից առաջ, փոխարկվում են *յ* կիսաձայնի (*փաննյ կը սըրենք* «դանակ ենք սրում»):

Ետնալեզվային պայթականների քմայնացումը բառասկզբի և բառավերջի դիրքերում շատ թույլ է արտահայտված, հազիվ ընկալելի: Դրանք լիարժեք չեն փոխառյալ բառերում և առաջնալեզվայնացած ձայնավորի նախորդելու դեպքում (*գ'ոգ, կ'անրոն, գ'նզգ'նզուկ*):

Նշված ընդհանուր հատկանիշներից բացի, Գավաշի Հնարները // Հնարներտ, Ոստանի Քարատնիշտ և հարակից մյուս գյուղերի խոսվածքներում արձանագրված են հետևյալ բաղաձայնական հատկանիշները:

ա) Բառասկզբի *ք, գ, դ, ձ, ջ* ձայնեղների դիմաց *ս, կ, տ, ծ, ճ* խուլ հնչյուններ. օրինակ՝ բազուկ > պագոնկ՝, բակ > *սյնկ* «ավերակ», բանալ > *սյննալ*, բարեկամ > *կ'նրեկամ*, բարի > *սյնրի*, բերան > *սեբան*, բոլոր > *սյոյո՛ր*, գանգատիլ > *կ'ննգ'ըփուել*, գդակ > *ք'ըթակ*, գիրկ > *կ'իրկ*, դեղնուց > *փեղնուցկ*, դիզել > *փեզել*, դրացի > *տըրկեց*, ձի > *ծի*, ձոր > *ծո՛ր*, ջորի > *ճո՛րի* և այլն:

բ) Միջձայնավորային և բառավերջի ետձայնավորային դիրքերում գտնվող *ք, գ, դ, ձ, ջ* ձայնեղների դիմաց խուլ *ս, կ* // *ք', տ, ծ, ճ*: Հագնել > *խնկ'նել*, գոգ > *կ'ոք'*, թագ > *թաք'*, մարագ > *մարոնք'*, օգուտ > *օկուտ*, խաբել > *խապել* և այլն:

գ) Ինչպես վերը նշեցինք, *հ*-ն դառում է *խ*. հազալ > *խազնլ*, հագար > *խնզնր*, հայ > *խայ*, հայելի > *խնլի*, հայել > *ըխել*, հինգ > *խինգ'*, մահ > *մախ*, պահել > *սախել*, տիրուհի > *տիրուխի* և այլն:

դ) Օտար բառերի բառասկզբի *դ*-ի դիմաց առկա են կոկորդային խուլ պայթական *կ'* (արաբերենի նման) կամ ետնալեզվային խուլ պայթական *կ*. օրինակ՝ դագ > *կագ*, դազան > *կազան*, դալմադալ > *կալմակալ*, դամնագ > *կամմագ*, դայիմ > *կահիմ*, դասար > *կասար*, դարիք > *կարիք*, դուրի > *կուրի*, Ղազար > *Կնզնր* և այլն: Ղուկաս անձնանվան հնչյունափոխված ձևն է՝ *խուկագ*, դամար գոյականի համապատասխանակը *քըամնթ*-ն է:

Ուշտունիքում գործածված բարբառային հայերենի քերականական զուգաբանությունները

Տարածքի լեզվական հաղորդակցության միջոցը հիմնականում ժառանգել է գրաբարի քերականական առանձնահատկությունները: Այսուհանդերձ գոյականական, դերանվանական և բայական հարա-
ցույցներում հանդիպում են մի շարք հետաքրքիր կազմություններ, այլաձևություններ, որոնք վկայաբերում ենք ըստ հեքիաթների, Գա-
վաշի և Ոստանի հայության լեզվին վերաբերող ձեռագիր նյութերից:

ա) Հիմնական հոգնակիակերտներն են՝ *-եր, -ներ, -ք, -վի, -ան* և սրանցով բաղադրված կազմությունները. օրինակ՝ *այգի > հյւկի - հյւկիք*, *վկա > վրկա - վրկէք*, *մատն > մապ - մապկեր // մապքեր*, որդն > *տորպ - տորպներ*, ոտն > *տոպ - տոպներ*, ծունկն > *ծոնգ - ծոնգներ*, տէր - *տիրւմնք*, էշ - *էշեր // էշվմնք*, ձի > *ծի - ծիյմնք*, կրիա > *կրրիրա - կրրիրէք*, բերան > *պերան - պերաներ // պերընք/տեր*, գոմէշ > *կ'օմէշ - կ'օմէշներ*, կաքավ > *կաք'ւմ - կաք'վրներ*, ճնճողով > *ճրնջողով - ճրնջողներ*, ոսկոր > *վոսէսկոռ - վոսէսկրներ*, հայելի > *խայլի - խայլիներ // խայլիք*, մեղու > *մէղուն - մէղունք/տեր // մէղոյտեր*, քեռակին > *ք'էոկին - ք'էոկընք/տեր*, տագերկին > *տէկէրկին - տէկէրկընք/տեր* և այլն:

Ոստանի Քարադաշտ > Քանրատնշտ գյուղի խոսվածքի հոգնա-
կիակազմական զուգաբանություններից կարելի է առանձնացնել հե-
տևյալ օրինակները, որոնք հանդիպում են նաև հեքիաթներում. բե-
րաններ - *պերմներ*, կացիներ - *կացիներ*, փեսաներ - *փէսէք*, հայելի-
ներ - *խայլիք*, լեզուներ - *լեզվրներ*, մատանիներ - *մապնիքներ*, առամ-
ներ - *ակոէք*, ճանապարհներ - *ճամբխրներ*, կրիա-կրիաներ - *կրրիրա-
կրրիրէք*, չուխաներ - *չոխէք*, սատանաներ - *սապնէք*, առուներ - *հյւն-
վրներ*, կատուներ - *կապովրներ*, ծնկներ - *ծրնգէր*, ձեռքեր - *ձեռներ*,
մատներ - *մապրներ*, ոտքեր - *տոպեր*, ծառեր - *ծառներ*, եզներ - *յէզներ*,
որդեր - *տորթեր*, կամներ - *կամեր*, սերմեր - *սերմեր*, սանրեր - *սանդրեր*,
մանրեր - *մանդրեր*, աստղեր - *ասպղեր*, մածնաջրեր - *մածնի ճրրեր*,
սապնաջուր - *սապնաջրեր - սապընի ճիւր - սապընի ճրրեր*, հորաքոյր-
ներ - *խօրքիրեր*, մորաքոյրներ - *մօրքիրեր*, սանամայրեր - *սանամէ-
րեր*, քեռակիներ - *քեռու կընթրներ*, տագերկանայք - *տէքոր կընթը-
ներ*, մարդիկ - *մարթներ*, քոյրեր - *ք'իրեր* և այլն:

բ) Հոլովական ձևերը հիմնականում ընդհանուր հայերենյան բնույթ
ունեն: Ուշագրավ հոլովաձևեր են ի հայտ բերում մի շարք գոյականներ
և դերանուններ:

Սեռական հոլով: Եզակի թվով՝ գառան–*կ'անոռ*, ձեռքի–*ծեռաց*, ոտքի–*ուտաց*, աչքի–*աչից*, արջի–*արճու*, գայլի–*կ'ելու*, հորթի–*ուրթըկա*, ուլի–*ուլու*, վառեկի–*վանոկու*, աղքատության–*շիվարության*, երկարության–*հերկենության*, մեծության–*ճուճության*, կարճության–*կոլօտության*, քաջության–*կոչահության*, Կարապետի–*Կարապրու*, Սաթիկի–*Սաթկե*, Երևանի–*Հերեվանա*, Ապարանի–*Ապարանա*, Սևանի–*Սևանա*, Կարսի–*Կարսան*, Վանի–*Վանան*, Մուշի–*Մըշու*, Սասուն–Սասունի–*Սասում–Սասունա*, Հյւրպետի–*Հյւրպետոն*, Պօղոսի–*Պօղոսա*, Պանկի–*Պանկու*, Փրշի–*Փրշու*, Պանկի–*Պանկու*, Նարեկ–*Նարեկա* և այլն:

Հոգնակի սեռական հոլովաձևեր՝ անունների–*անունք'տերաց*, գազանների–*կ'անգրնք'տերու*, գողերի–*կ'ողերու*, տերևների–*թափերու*, փետուրների–*փետերու* և այլն:

Ոստանի Քարադաշտից արձանագրված են *աների* «աներոջ», *ինգիրոյ* «ընկերոջ», *կրնգ'ն* «կնոջ», *կիսորի*//*կիսորոյ*, *տալի*, *տէքոր*, *քրրոյ*, *խորքրոյ*, *մորքրոյ* սեռական հոլովաձևերը, որոնք գործածված են նաև հեքիաթներում:

Բացառական հոլովի արտահայտությունը: Ըստ Ոստանի և Գավաշի տարածքի գաղթականների հաղորդած տվյալների՝ բացառական հոլովն ունի –*ից*//*ուց*, –*էն* վերջավորություններով, *մոտէն* կապականով: Օրինակ՝ աշխարհից –*ախշրք'էն*//*ախշրից*, քթից –*ք'ընթից*//*ք'ընթէն*, թոնրից –*թօրվընէն*, գայլից –*կ'ելուց*, աներոջից –*աներից*//*աներոյ մոտէն*, թոռանից –*թոռից*//*թոռէն*//*թոռոյ մոտէն*, եղբորից –*ախաօր մոտէն*, Արշակից –*Արշակի մոտէն*, մարդուց –*մարտից*//*մարտէն*//*մարտի մոտէն*, հորից –*խօրից*//*խօրէն*//*խօր մոտէն*, քրոջից –*ք'որից*//*ք'որոյ մոտէն*, Երևանից –*Հերեվանից*, Բաղդատից –*Բողդանոց*, Վանից –*Վանան*, Սասունից –*Սասումից* և այլն:

Հոգնակի բացառականը կազմվում է հոգնակիի ձևերին –*ուց* վերջավորություն ավելացնելով. աղվեսներից –*աղվըսներուց*, բերաններից –*պերներուց*, բրդերից –*պըրթերուց*, գայլերից –*կ'ելերուց*, գետերից –*կ'ելերուց*, կամուրջներից –*կարմընջներուց*, հացերից –*խացերուց*, տներից –*տրներուց* և այլն:

Գործիական հոլովը հիմնականում կազմվում է –*օվ* վերջավորությամբ. գլխով –*կ'ըլխօվ* (յէմ *կ'ըլխուց շաք պան ընցէ* «իմ գլխով շատ բան է անցել»), դռով –*տրոնօվ* (*տրոնից չի մըրնի*):

Գրանցված են նաև գործիականի իմաստ արտահայտող հետևյալ

բաղադրյալ ձևերը. աղքատով – *ախք'ալով*//*խըլ փողովկարանին*//*փողովկարանի խեյր*, *Խաչարուրի խեյր*//*խըլ Խաչարուրին*//*Խաչարուրով*, մարդով – *մարդի խեյր*//*խըլ մարդին*//*մարդով*, քրոջով – *քորոջ խեյր*//*ք'որով* և այլն: *Ուր ք'որով ձի վախցըցեց: Եամակ խըրկեց խըլ ուր ք'որոջ//ք'որոջ խեյր:*

Ներգոյական հոլովը արտահայտվում է առաջադաս *մը* և ետադաս *մէ* («մեջ») կապով, ինչպես նաև գոյականի ուղիղ ձևով. *բնիսէն*//*մը* *բնիսին*, *ախշարք'*//*ախշըրք'ի մէջ*//*մը* *ախշըրք'ին*, գետում – *մը* *կ'երին*//*կ'եր*, գյուղում – *կ'եղ*//*մը* *կ'եղին*, հողում – *խող*//*մը* *խողէն*//*խողին*//*խողի մէջ* և այլն:

Հոգնակի ներգոյականի կազմության դեպքում նույնպես *մեջ* (*մը*, *մէ*) կապը նախադաս և ետադաս կիրառություն ունի. *մը* *պէրը* – *ներուն*//*պէրըներու մէջ*, *մը* *կ'էրէրուն*//*կ'էրէրու մէջ*, *մը* *կ'եղէրուն*//*կ'եղէրու մէջ*, *մը* *սընդըկներուն*//*սընդըկներու մէջ* և այլն:

Թվական անվան հարացույցում առանձնանում է տասնավորների կազմությունը. այն ընդունված ձևին զուգահեռաբար արտահայտվում է նաև *դասը* թվականի հարադրությամբ. այսպես՝ *յէոսուն*//*իրեք'* *դաս*, *ք'մոսուն*//*չոս դաս*, *հիսուն*//*խիսգ'* *դաս*, *վաթսուն*//*վեց դաս*, *յօթանասուն*//*յօթ դաս*, *ութանասուն*//*ութ դաս*, *ինքսուն*//*ին դաս*:

Դերանվանական հարացույցում անձնական դերանունների տրականն ունի *մորիսացալ* ձի, *ք'է*, *մե*, *ծե* ձևերը (մոտեցավ ինձ, քեզ, մեզ, ձեզ): «*Էկեք' խը ձի, մեկ դաս-դըսըխիսիգ'* *ավուր խամար, ծե ամնական դամ*»:

Հայցական հոլովի արտահայտությունն է. *կնիւն ձի, ք'է, մե, ծե* (սիրում է ինձ, քեզ, մեզ, ձեզ):

Բացառական և գործիական հոլովներում անձնական դերանունները ստանում են – *է-ից*, նաև *մորէն* բառակերպ և հոլովվում են գոյականական զուգանությունների նման: Ինձանից – *ձէնէ*, *յէմ մորէն*, *ձիգնից*: Քեզանից – *քէնէ*, *ք'ն մորէն*, *քէզնէ*, *քէզնից*: Ձեզանից – *ձէզնէ*, *ձէզնից*, *ծե մորէն*: *Ձիգնով* (ինձանով), *քէզնով*, *մէզնով*, *ձէզնով*:

Բայի խոնարհումը հիմնականում կատարվում է արևմտյան խմբակցության *կը* ճյուղին բնորոշ բարբառային հատկանիշներով:

ա) Կարելի է նշել, թերևս, ընթացակցական դերբայի զուգանությունների մասին. *ուրէլէն*//*ուրէլով կերթեր*, *վննգէլէն*//*վննգէլով էկալ*, *զըրոցէլէն*//*զըրոցէլով էկան մոր*, *ծըծղալէն*//*ծըծղալով խեյր* *ծըծղաց*//*ծըծղաց խեյր կ'ընսնց* և այլն:

Առնել տուկաճանցավոր բայը անցյալ կատարյալի եզակի երրորդ դեմքում ներգործաձև վերջավորությամբ է՝ առավ–*առեց* (*Ամեն քաղաքն էլ կան էկալ, էրա քաղորքներու մէջ մեկն էնոր շար քո՞ր էկալ, էստեղ ուր դ՞ռք՞ան պոնեց, առեց առուարոր անեղ*):

գ) Յուրահաառնոկ կազմություն ունի **անցյալ անկատար ժամանակը՝** խոսում էի-*կասեմէր*, խոսում էիր-*կասեսէր*, խոսում էր-*կասէր*, խոսում էինք-*կասենքէր*, խոսում էիք-*կասեքէր*, խոսում էին-*կասենէր*:

ե) **Հարկադրական եղանակն** արտահայտվում է *պիտի* եղանակիչի մաշվածքից առաջացած *տը* (ծայնավորից առաջ՝ *տ*) մասնիկի և խոնարհվող բայի ըղձական եղանակի ժամանակների համաձույլով. օրինակ՝ *պիտի գրեմ>տը կ'ըրեմ*, *պիտի գրես>տը կ'ըրես*, *պիտի գրի>տը կ'ըրա*, *պիտի գրենք>տը կ'ըրենք*, *պիտի գրեք>տը կ'ըրեք*, *պիտի գրեն>տը կ'ըրեն*, *պիտի գրեի>տը կ'ըրէր*, *պիտի գրեիր>տը կ'ըրէր*, *պիտի գրեր>տը կ'ըրէր*, *պիտի գրեինք>տը կ'ըլենք*, *պիտի գրեիք>տը կ'ըլէք*, *պիտի գրեին>տը կ'ըլէն*, *պիտի մնամ>տը մընամ*, *պիտի մնաս>տը մընաս*, *պիտի մնանք>տը մընանք*, *պիտի մնայի>տը մընէր*, *պիտի մնայինք>տը մընէնք*: (Էսա *տեղ մըչ մէ րասրլւմ տը տըսնանք*, որ *սաղին գր^նցա*, *ր'ազալովի*):

21

բ) **Նպատակի պարագան** կարող է արտահայտվել անորոշ դեր-բայի ուղիղ ձևով, անորոշ դերբայի տրական հոլովով, նաև դիմավոր բայի սահմանական և ըղձական եղանակների ներկա ժամանակով: *Կնիսն բալալուկ ք'աղել // ք'աղելու* («Գնացին մոշ քաղելու»): *Կըննց արտ ճրրել // կը ճրրն* («Գնաց արտը ջրելու»): *Էկավ խաց ուրել // ուրելու // ուրա* («Եկավ հաց ուտելու»): *Էկած ախչիկ ուզել // ուզելու* («Եկան աղջիկ ուզելու»):

գ) **Տեղի պարագան** դրսևորվում է հայցական հոլովով, նաև *մէշ // մըշ* կապի միջոցով: *Բախչէն // կ'եղ կըպննի* («Աշխատում է այգում // գյուղում»): *Ժողված տննչոր* («Հավաքվել են դաշտում»): *Կեղ կապրի* («Ապրում է գյուղում»): *Ամընի մէշ ճոյր չըկա* («Ամանում ջուր չկա»): *Տաշոր // տննչորի մէշ // մըշ տննչորին խաց չըկա* («Տաշտում հաց չկա»):

Կապերի շարադասությունը հատկանշվում է և՛ առաջադաս, և՛ ետադաս դիրքով: Ետադաս գործածության ժամանակ կապի խնդիրը կարող է ունենալ ոչ թեքական, ուղիղ ձև կամ հոլովվել: Այսպես՝ *ք'ննրի մոյր // մըյր ք'ննր, ախպօր մոյր // մըյր ախպեր, խոր խեյր // խըյր խեյր* «հոր հետ», *ընգ'երնեռու խեյր // խըյր ընգ'երնեռուն, ճննմբխի վերեն // վըր ճննմբխին, ճննմբնիվե* «ճանապարհով», *տանսի վերեն // վըր տանսին* «տանիքի վրա», *տան հեռճել* «տան առաջ», *կ'երի մէշ // մըշ կ'երին*, «գետի մեջ», *ճրրի մէշ // մըշ ճրրին* և այլն: «Աղեկ, օգ, ձի մը խեղդի, էրթանք՝ մըյր գ'եյր»: «Կ'երթա խըյր իրիկ»: «Խա՛, ես կը գ'ննմ խը ք'ե»:

Այսպիսով, ոչտունցիներից գրի առած փաստերը ցույց են տալիս, որ Վասպուրական աշխարհի Ռշտունիք գավառի հայության բարբառային խոսքին բնորոշ են՝ գրական լեզվից տարբերվող հնչյունական համակարգ, հարուստ ու պատկերավոր բառապաշար, քերականական այլաձևություններ, ուշագրավ բառակազմական իրողություններ ու ոճեր:

Հայ ժողովրդական հեքիաթների XX հատորում ևս, որպես կանոն, պահպանված են բնագրագիտական այն սկզբունքները, որոնք մշակված ու հաստատված են հեքիաթների գիտական համահավաքի համար, հաշվի առնելով նաև տվյալ հատորի նյութերի բնույթն ու առանձնահատկությունները:

Հատորում ընդգրկված են գերազանցապես այն հեքիաթները, որոնց բնագրերը իրենց կառուցվածքով ու բովանդակությամբ ամբողջական են: Հրատարակվող հեքիաթների բնագրերը դասակարգված են ըստ բնակավայրի և ասացողների: Յուրաքանչյուր ասացողի պատ-

մած հեքիաթները հատորում տեղաբաշխված են ըստ հեքիաթի ժանրային բնույթի՝ հրաշապատում, իրապատում, կենդանապատում:

Հատորում պահպանվում է բնագրերի ամբողջականությունը: Բացառվում է հեքիաթի բնագրի փոփոխություն՝ խմբագրում, ուղղում, վերանայում և այլն:

Բնագրի մեջ ասացողների և բանահավաքների ընդմիջարկումները (առանձին դեպքերի ու արտահայտությունների բացատրությունը, թարգմանությունը և այլն) առանձնացված է բուն բնագրից ու տրվում է թվանիշով՝ տողատակին, նշելով (ծ.բ.՝ ծանոթություն բնահավաքի, ծ.ա՝ ծանոթություն ասացողի) և բառարանում:

Պահպանվում է հեքիաթների լեզուն՝ բարբառը, կիրառելով նոր ուղղագրություն: Որոշ դեպքերում բանասացը հետևողական չէ հեքիաթների լեզվաբանական և հնչունական յուրահատկությունների պահպանման հարցում:

Հեքիաթների բովանդակությունը ճիշտ ընկալելու, ինչպես նաև բանավոր խոսքի նրբերանգները հաղորդելու նպատակով ճշգրտվում է հեքիաթների բնագրերի կետադրությունը, պարբերությունների բաժանումը, երկխոսությունները, ուղղակի և անուղղակի խոսքի կիրառումը: Հստակեցվում են առոգանության և տրոհության նշանները:

Բնագրերում մեծատառով են գրվում հատուկ անունները, հերոսների մականունները, երևակայական վայրերի, էակների ու կենդանիների անունները: Ուղղված են հեքիաթների բնագրերում հանդիպող բացահայտ սխալներն ու վրիպակները:

Հեքիաթների հատորը, բացի բուն բնագրից, ունի.

1. **Առաջաբան**, որտեղ լուսաբանվում են տվյալ ազգագրական շրջանի տեղագրությունը, լեզվաբարբառային առանձնահատկություններն ու հավաքածուի գոյացման պատմությունը:
2. **Ծանոթագրություններ**, որտեղ հերթականությամբ տեղեկություններ են տրվում հատորում ընդգրկված հեքիաթների գրառման հանգամանքների վերաբերյալ:
3. **Բառարան**, որն ընդգրկում է տվյալ հատորում տեղ գտած բարբառային դժվար հասկանալի և օտար ու փոխառյալ բառերի բացատրությունները:
4. **Ցանկեր՝**

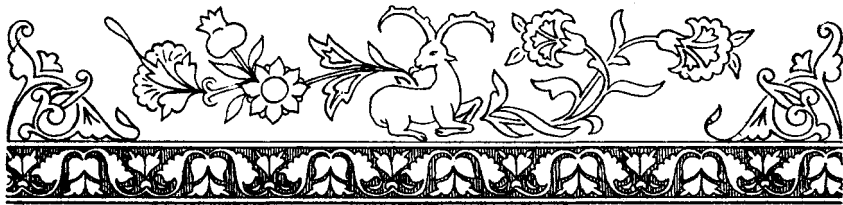
ըստ հեքիաթների ծագման վայրի, բանասացի և գրառողի անձնանունների

տեղանունների
այբբենական
առարկայական:

5. **Հավելված**, որտեղ ներկայացված է հատորի հիմնական տեքստերից վերցրած հեքիաթի մեկ նմուշ՝ Ռշտունիքի բարբառի ձևաբանական և արտասանական առանձնահատկությունների գիտական ճշգրիտ տառադարձությամբ:

Հատորում կիրառված հապավումներն
ու համառոտագրությունները հետևյալներն են՝

- Բ. Ա. – բանահյուսական արխիվ:
Ծ. Ա. – ծանոթություն ասացողի:
Ծ. Բ. – ծանոթություն բանահավաքի:
Ծ. Կ. – ծանոթություն կազմողի:
ՀԱԻ – Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ
ՀՀ ԳԱԱ – Հայաստանի Հանրապետության Գիտությունների
ազգային ակադեմիա

1. ԱՄԻՐԶԱՂԵՆ

Ժամանակով կ'ընի մեկ ամիրե՛մ, էնոր կ'ընի մեկ տղա: Էտա տղեն կ'ճեռճանա, կ'ընի փսակվելու:

Խեր կ'ասա ուր տղին.— Տղա՛, տո՛ւ ճեռճանցեր ես, քյու ժամանակ խասեր ա, ես քյե տը փսակեմ:

Խեր կ'ուզա հարուստի՛մ արհիկ:

Մեկ-էրկու ամիս կը մնա, տղին կ'ասա.— Ամիրզաղա՛, մեր տան անգաթ էն ա, եփ որ նշանվենք, տ'էրթանք մեկ տարի ախշար կան գյանք, նո՛ր գյանք փսակվենք: Պեթկ ա, որ դո՛ւ էլ էրթաս, մեկ տարի կան գյաս, որ տանաս գյաս, ես քյե փսակեմ:

Ամիրզաղեն ասաց.— Էմ թաղարիք տե՛ս, ես վաղ կ'էրթամ:

Խեր հըմեն թաղարիք տեսավ, որ առավոտուն տղեն տ'էրթա, երկրե-երկիր կան գյա՛:

Ասաց.— Որթի Ամիրզաղա՛, իրեք խրատ կը տամ քյե: Եփ կ'էրթաս, ավեր չայիր, ավեր խան, ավեր ճաղաց, ավեր մեշեն, մսաֆըր չ'ըլնես էն տեղեր: Մեկեկ տեղրանք որ մսաֆըր կ'էլնես՝ Աստված քյու պան հանճողա:

Ամիրզաղեն ինգյավ ճամբախ, ուր ձին խեծավ, գյանց ուր նշանլուի տյուռ էճավ, նշանլուին ասաց.— Մնացի՛ր պարի, էմ խեր ձի պատվիրեր ա, ախշարք կան տը գյամ, նոր գյամ փսակվեմ:

Նշանլուն ասաց.— Քյու խեր քյե ի՞նչ ոսիանթ էրաց:

Ամիրզաղեն ասաց.— Էմ խեր ձի ասաց՝ եփ կ'էրթաս՝ ավեր չայիր, ավեր խան, ավեր մեշեն, ավեր տուն, մսաֆըր չ'ըլնես:

Նշանլուն ասաց.— Ամիրզաղա՛, թի ձի կը լսես, որ մարթըմ ըլնես ավեր չայիր, ավեր խան, ավեր ճաղաց, ավեր մեշեն մսաֆըր տ'ըլնես, ինչ որ կը տեսնաս, խարցումս էնես:

Ամիրզաղեն ասաց.— Մնացե՛ք պարի:

Ու ձին խեծավ, գյանց: Շատ գյանց, քիչ գյանց, Աստված գլխի, գյանց խասավ ավեր չայիր, տեսավ, որ գյետ չայրի մեշտեղեն կ'էրթա: Գյետն ընցավ մեկեկ կողմ, շատ մտածեց ձիու վերեն՝ «Ըստն էճնեմ, մնա՞մ, թի՞ էրթամ»: Զիուց էճավ տակ, ձին էթող չայրի մեշ, ինք նստավ գյետի

պերան չուր հիրիկուն: Եփ մուլթ էտու, տեսավ մարթու հրկու գլեոխ ճրի վերեն կը գլեն՝ մեկն ցածրանց, մեկն վերանց, էն հրկու չոր կոտ էլան տյուս ճրյուց, մըջ չայիրին կ'էրթեն, կը գլեն, կը զանկվեն հիրար:

Ամիրզանդեն ասաց.— Չոր ոսկըռներ, ծե ի՞նչ ա էլե, որ կը զանկվեք մըջ մեկ-մեկու կոտին:

Էն մեկ կոտ ասաց.— Ամիրզանդան, ձի տես, քյե խղճա:

Ասաց.— Տո՛ւ ի՞նչ գլխտես, որ ես Ամիրզանդեն եմ:

Չոր կոտն ասաց.— Չէ՞ տո՛ւ էմ թոռն ես:

Ամիրզանդեն ասաց.— Պապի՛կ, էտ ի՞նչ պաճառ ա, որ տո՛ւ հրկու չոր կոտ կը զանեք չիրար:

Ասաց.— Էսա չայիր էսա մարթուն էր: Ես էսա մարթու գլեոխ կտրեցի, թանլի գլետ, գլետ առեց, տարավ: Եփ որ ես մեռա, եմ գլեոխն էլ կտրեցին, թանլին էտա գլետ: Մենք չմեն օր տ'ըլնենք էսա չայիրի մեջ, զանենք մեկ-մեկու կոտին, չուր Քյրիստոս գլան տանաստան:

Ամիրզանդեն ասաց.— Պապի՛կ, խրատըմ տու ձի, որ եսն էլ չըգլանմ էտապես պատըճվեմ:

Չոր կոտ ասաց.— Էմ խրատ էսա յա քյե՝ վոխֆի մալին չըտիպենս, զուր տեղ գլեոխկտրանքյուլթեն չ'ենես, անտեր մալին տեր չ'էնես, հէթմու մալին չըտիպենս, բանաղան տեղ խըղի խաց չ'ուտես, որտեղ կ'էրթաս, Աստված քյու պան հանդողա, տանցավ ասաց,— Ըստեղեն կ'էրթաս, ավեր խան մասֆըր էնես, էմ խեր գլետ էն տեղն ա, կախած ա ծառեն:

Ամիրզանդեն խլխուռն էլան վեր, ուր ձին խեծավ, ուր Աստված կանչեց, ինգլան ճամբան, քչեց գլանց, հիրիկուն խասավ ավեր խան: Տեսավ պաղ հանպյուրըմ կեր ավեր խանի տուռն հանճե, անուշ խոտ-ծաղիկներով զանտըյուկ էր: Ձին էթող մըջ չայիրին, ինք վըր հանպիրին նստավ չուր հիրիկուն: Ինչ մուլթ էտու, տեսավ յոթ մարթուն չոր ոսկոռ մեկ ծառից կախուկ էր, մեկ մարթուն չոր ոսկոռ էլ մեկ ծառից կախուկ էր: Էն յոթ ոսկըռներ էկան էն մեկ ոսկըռի մոտ, առին ուրենց ծեռներու մեջ, կը զանեն վըր էն մեկ չոր ոսկոռի կոտին:

Խարցուց Ամիրզանդեն, ասաց.— Չոր ոսկըռներ, ի՞նչ ա էլե ձե, որ տո՛ւ յոթ կը զանեք էտա մեկ չոր կոտին:

Էն մեկ ոսկոռ ասաց.— Ամիրզանդան, ձի տես, քյե խղճա:

Ասաց.— Տո՛ւ ի՞նչ գլխտես, որ ես Ամիրզանդեն եմ:

Ասաց.— Չէ՞ տո՛ւ էմ թոռան թոռն ես:

Ասաց.— Պապի՛կ, պաճառն ի՞նչ ա, էսա չոր ոսկոռներ քյե կը զանեն:

Էն չոր ոսկոռ ասաց.— Ես էսա երկրի ամիրեն էր: Էսա խան չինեցի, էսա յոթ մարթ պոռնեցի, տրի էսա խան բանկչի, որ ընցնող-տանցող թալնեն, մալն պերեն ձի: Քյանի որ խարցուցի, ասին՝ մարթ չի գլա քյու խան: Էն մեկել օր ես խալվափոխվի էկա ըստան, տեսա որ մեծ քյարվա՛մ էկեր էր

էսատեղ: Կերցուցին, խմցուցին, ուրենց քիսից, խլըսուն էն քյարվան տրին ճամբան, գյնաց: Եսն էլ էլան գյնացի էմ տուն, խալվըներ խազյան, էսա մարթերուն կանչեցի, ասի թե՝ Հէսօր մարթ չ'ե՞կե խան, ասին՝ մարթ չ'էկե խան, մենքյ մարթ չ'ընքյ տեսե:

Ասի. — Ձէ՞ եսն էլ էն քյարվնի մեհն էր, ինչ տյուք էն քյարվան հմեն էլ խանի քիսից կերցուցիքյ, խմցուցիքյ, խլըսուն տրիքյ ճամբան:

Ասին. — Ամիրա, տո՛ւ սուլթ կ'ասես, մարթ-մանղանթ չ'էկե խան:

Ես քյուխա, էս յոթ մարթո՛ւ վիզն էլ կտրեցի, պերի էսա ծառից կախեցի: Եփ ես մեռա, ձի էլ պերին էսա ծառեն կախեցին: Էսոնքյ հմեն օր ձի տը զանեն, չուր Քյրիստոս գյան տանան:

Ամիրզանդեն ասաց. — Պապի՛կ, ձի էլ խրատըմ տու, որ եսն էլ էսապես չըպատծվեմ:

Չոր ոսկոռն ասաց. — Էմ խրատ էսա յա քյե՝ վոխֆի մալին չըտիպնես, գյիեռիկտրանքյուլթեն չ'էնես, անտեր մալին տեր չ'էլնես, Հէթմու մալին չըտիպնես, բանղան տեղ խրդի խաց չ'ուտես: Որտեղ էրթաս, Աստված քյու պան Հանգեղա: Ավեր ճանղաց մսաֆըր էլնես:

Ամիրզանդեն պառկավ Հանպարի վերեն, քյնավ, խլիսուն էլանվ վեր, ուր Աստված կանչեց, ուր ձին խեծավ, ընգյանվ ուր ճամբան, գյնաց: Գյնաց խասավ ավեր ճանղաց: Էն ճանղաց յոթ աչքեն էր, տեսավ, որ ճանղցի տյուռ յոթ մարթո՛ւ ոսկոռ մեկ ծառեն կախուկ էր, մեկ մարթո՛ւ ոսկոռ էլ մեկ ծառեն կախուկ էր: Զիուց էճանվ տակ, ձին էթող մըչ չայիրին, նստավ ճանղցի տյուռ, Հանպարի վերեն: Եփ մուլթ էտու, տեսավ, որ էն յոթ ոսկոռ էն մեկ ոսկոռն զանրկին:

Ամիրզանդեն խարցուց ասաց. — Է՛յ, չոր ոսկոռներ, ի՞նչ ա էլե ձե, որ տո՛ւք էտա յոթ ոսկոռ մեկ ոսկոռին կը զանեքյ:

Էն մեկ ոսկոռ ասաց. — Ամիրզանդան, ձի տե, քյե խղճա:

Ասաց. — Տո՛ւ ի՞նչ գյիտես ես Ամիրզանդեն եմ:

Ասաց. — Ձէ՞ տո՛ւ էմ թոռան թոռն ես:

Ասաց. — Պապիկ, էտա ի՞նչ պաճառ ա, որ էտոնքյ քյե կը զանեն:

Ասաց. — Էսա ճանղաց իմն էր: Ես թանթի էրի էսա յոթ ճանղըցպաններուն, ասի՝ վով որ աղուն պերա էսա ճանղաց աղա, կեսն աղցեքյ, տվեքյ տիրոջ, կեսն պերեքյ, լցեքյ էմ ամբար: Հանղա էմ ճանղըցպաններ էմ ամբարի աղուն կը պերեն կը տեն մշթերուն: Ես խարցուցի, ձի ասին՝ աղուն չի գյան ճանղաց: Եսն էլ էլան, խալվափոխվա, պեռըմ աղուն տարա ճանղաց, աղցի, եմ պեռ պառցի էկա: Էսա ճանղըցպաններ Հանղ չ'առին, էմ աղուն էլ կեսն չ'առեցին, Հանղ տեղ ճաղցից աղուն լցին եմ աղունի վերեն: Ես էկա տուն, էմ խալվներ խազյան, Հէորողկեցի էսա ճանղըցպաններ կանչեցի, էսոնց ասի՝ մարթ չ'է՞կե ճանղաց Հէսօր, ասին՝ չէ՛, մարթ չ'էկե ճանղաց Հէսօր: Եսն էլ էլան, էսոնց վիզ կտրեցի, պերի էսա տեղ, էսա ծառից կախեցի: Եփ ես մեռա, էսոնքյ էլ

պերին ձի կախեցին էսա ծառեն: Հմեն օր էսոնք տը զանեն էմ կոտի մեչ, զանեն, Հա զանեն, չուր Քյրիստոս գյա տանտանտան:

Ամիրզանդեն ասաց.— Պապիկ, ձի խրատըմ տու, որ եսն էլ չըգյամ, էսապես պատըմվեմ:

Ասաց.— Էմ խրատ էսա յա քյե՝ վոխֆի մալին չըտիպնես, անտեր մալին տեր չ'էլնես, գլխոխկտրանքյութեն չ'էլնես, հէթմի մալի չըմոթխըսնաս, բանանդան տեղ խըլդի խաց չ'ուտես: Դեոր որ էրթաս, Աստված քյու պան հանեողա,— տանրցալ ասաց,— Ամիրզանդան, ավեր մեչեն մսաֆըր էլնես, էմ խեր գյեո ավեր մեչի մեչ, էլե վիշափ, որտեղ որ քյելամ, կրակ կը պոնա, կըվառվի: Քյենե ճյուր կ'ուզան, ճյուր չըտաս խմա, քյե կը տանի հանապրի վերեն, քյու ճրոն թաս լից, քյու ձին խեծի, էնոր քըսեն քյե որ կ'էնա, կը պոնի, ճյուր թանփի, քյու ձին փախցու, պոնես, տոն, քյու ձին, չըվանվեք:

Ամիրզանդեն խլիսուն էլանվ, ուր ձին խեծավ, ուր Աստված կանչեց, ինգյանվ ճամբան, գյանց ավեր մեչեն մսաֆըր էլանվ: Տեսալ վիշափըմ մըչ մեչին կը քյելամ, որտեղեն որ կ'ընցնի, կրակ ու պեոց կը պոնա էնտեղ, կ'ասա. «Վա՛յ, ես ցուտու մեռա»:

Ամիրզանդեն ասաց.— Հե՛յ վիշափ, էտա ի՞նչ ա էլե քյե, չէ՞ որ կրակի մեչ կը վանվես, տոն կասես՝ ես ցուտու մեռա՛:

Վիշափ ասաց.— Է՛յ Ամիրզանդան, ճյուրըմ տու ես խմեմ, քյե ասեմ:

Ամիրզանդեն ասաց.— Ես հանապյուր չըմ գլիտե ո՞ր տեղն ա, որ քյե ճյուր տամ:

Վիշափ ասաց.— Ամիրզանդան, քյելի, քյե հանապյուր շանց տամ:

Ամիրզանդեն մեչից էճանվ տակ, կանաչ առտըմ կեր մեչի տակ, էն առտի գլխոխ հանապյուրըմ կեր:

Ամիրզանդեն ուր թաս էլից ճյուր, ուր ձին խեծավ, ասաց.— Պապի՛կ, քյու քսեն ձի էրա, ընչի՞ տոն էտապես ես էլե:

Վիշափ ասաց.— Ես էսա երկրի ամիրեն է: Էսա մեչեն Բանցրահայաց Աստատածնա վանքյին էր: Ես էսա մեչեն զանվթեցի, վանքյի առաճնորթ գյնաց ուրիշ ամիրի մոտ վըր ձի գյանգյանտ: Էն ամիրեն ձի տարավ պոնեց: Եփ էնտեղեն պոնա, էկա վանքյի առաճնորթ միապաններով գինեցի, վանքյն ավիրեցի, վանքյի խողեր հմեն զանվթեցի: Եփ մեռա, էլան վիշափ, ընգյան էսա մեչի մեչ, որտեղ որ էրթամ, կրակ կը պոնա հինե, թաց ու չոր կը վանվի, ես չըմ տաքյնա: Զի տես, քյե խղճա:

Ամիրզանդեն ասաց.— Պապի՛կ, խրատըմ տու ձի:

Ասաց.— Էմ խրատ էսա յա քյե՝ վոխֆի մալին չըտիպնես, անտեր մալին տեր չ'էլնես, հէթմու մալին տեր չ'էլնես, բանանդան տեղ խըլդի խաց չ'ուտես, գլխոխկտրանքյութեն չ'էլնես, որտեղ էրթաս, Աստված քյու պան հանեողա:

Ամիրզանդեն ճյուղը թնայեց, ձին փախցուց: Վիշափ բեռուաց, հիտեկն վանգեց, կրակ ու պեոց պոնեց, էն կանաչ սար վառվավ, գեորով Ամիրզանդեն զինքը ազատեց:

Էնտեղեն որ ընցավ գյնաց, շատ-քիչ Աստված գլխի, տեսավ սարի մեջ մեկ պերթ: Կանտ էրաց էն պերթին գյնաց, խասավ պերթի տյուռ, ձիուց էճնով, մտավ պերթի մեջ, տեսավ մարթ չըկեր, խաց-պանին էնտեղ տրոճկ էր: Ամիրզանդեն շատ անոթի էր, իրիչկեց էսգեխ-էնգեխ, մարթ չըտեսավ, նստավ էն խաց կերավ, խացի գլին էդի սուֆրի վերեն, պերթեն էլնով տյուռ, տեսավ մեկ պառավ՝ մէկավ: Էնոր ծծվեր թնայեր էր ուր թեւերու վերեն, գլետնի խետ քյաչ կ'էրթեր: Ամիրզանդեն որ պառավ տեսավ, շատ վախեցավ:

Պառավ խասավ, Ամիրզանդի ծեռ պոնեց, ասաց.— Ամիրզանդ, էս գլխիցերով քյու հիտե կան կը գլեր, տո՛ւ ցերեկով ընգլար էմ ծեռ: Զի կոր ախչիկըմ կա, համ կոր ա, համ լալ, տո՛ւ տը գլան, էմ ախչիկ առնես:

Ամիրզանդեն ասաց.— Տո՛ւ գլիդես:

Պառավ առեց Ամիրզանդեն, գյնաց պերթի մեջ, զուր ախչիկ՝ Դիլբար խանըմ, կանչեց, հէոդից էպե տյուռ, փսակեց վըր Ամիրզանդին:

Ամիրզանդեն որ տեսավ Դիլբար խանըմ կաղ-կոր չէր, շատ ուրախացավ, պառվուն ասաց.— Մամի՛կ, չէ՞ տո՛ւ կ'ասեր՝ էմ ախչիկ կաղ ա ու կոր ա, լալ ու կո՛ւ ա: Զէ՞ քյու ախչիկ կը զըյուցա, ինչ ասեմ՝ կը լսի:

Պառավն ասաց.— Ամիրզանդ, ես ասի, որ դո՛ւ վախեներ, թի որ ասեր՝ ես քյու ախչիկ չըմ առնի, ես քյե տը սպաներ:

Տարցավ ասաց.— Ամիրզանդ, տուն ու տեղ քյե, տո՛ւ, Դիլբար խանըմ, կերեք, խմեք, ձե քյեֆ էրեք:

Էն մեկել օր Դիլբար խանըմ, Ամիրզանդեն էլան հէոդեք կան էկան: Դիլբար խանըմ հէոդի տունը հմեն էպաց. ոսկի, առծաթ, ակնուռք, ջնվահիրով լցուկ: Համա մեկ հէոդի տյուռ չ'էպաց:

Ամիրզանդեն շատ գեոռեց, ասաց.— Էնա մեկ հէոդի տյուռն էլ պաց:

Դիլբար խանըմ ասաց.— Ամիրզանդ, էն հէոդի մեջ պան չըկա՛: Մեկ շապիկ կա, տյուռ որ պանամ, քյամին կը զանա, կը տանի, տո՛ւ կը փոշպնես:

Ամիրզանդեն ասաց.— Ես տուան վերեն շապիկ կը պոնեմ, չըմ թողնե, որ քյամին տանի:

Դիլբար խանըմ ասաց.— Կը փոշպնես:

Ամիրզանդեն շատ որ գեոռեց, հէոդի տյուռ էպաց, քյամին էզար, շապիկ տարավ, Ամիրզանդեն չըկարցավ շապիկ պոներ: Մոթուկ հէոդից էկան ցածր:

Ամիրզանդեն հմեն օր կ'էրթեր նեճիր:

Քյամին ըզշապիկ տարավ Իսկանդարու քյաղաք, մեշի մեջ իչեցուց ծառի՛մ:

Խոփիվում տեսավ, շապիկն առեց, էպե տուն, կնգյան ասաց.— Քյե շապիկ'մ եմ կրնդե:

Կնիկ շապիկ որ տեսավ, շատ ուրախացավ, ասաց.— Տո մա՛րթ, էսա շապիկ ձի լայեղ չի, մեր թաքավորին լայեղ ա, որ թաքավորի կնիկ խագյնի, մեր թաքավորի սիւռտ ուրախնա: Արի էսա շապիկ տար, տու թաքավորին, թըխ էսա քյաղքյի խովվութին տա մե, մեր տղեկներուն: Խոփիվ առեց զշապիկ, տարավ էտու թաքավորին:

Թաքավոր շապիկ որ տեսավ, շատ ուրախացավ, ասաց.— Խոփի՛վ, ի՞նչ կ'ուզես որ տամ քյե, քյանի՞ քյաղաքյ, քյանի՞ գյեղ, ասա՛, մը վնխենա:

Խոփիվ ասաց.— Թաքավո՛ր, ես պանն չըմ ուզե, մեկ էսա քյաղքյի խովվութեն տաս ձի, էմ ճԺերուն:

Թաքավոր ասաց.— Էսա քյաղքյի խովվութեն տվի քյե ու քյո ճԺերուն: Խոփիվ էլնվ, ուրախ-ուրախ գյնաց ուր տուն:

Թաքավոր շապիկ խագյուց ուր կնգյան, ուր մնջլիսի մարթեր տեսան, որ շապիկ վերեն գյրուկ ա՝ «Դիլբար խանըմ»:

Թաքավորին ասին.— Էսա շապիկ որ ընցկնն խորոտ ա, ապա շապիկ տեր ի՞նչ կանգար խորոտ ա:

Ասաց.— Ո՞ր տ'էրթա, պերա:

Մնջլիս ասաց.— Իրեքյ պառավ կա մեր քյաղաքյ, ծծո՛ւմ խեծնող էն իրեքյն են:

Թաքավոր ասաց.— Էտա պառվըներ ո՞րն են, որ կանան պերեն ըզշապիկն:

Ասին.— Մեկ Դնվչել, մեկ Փնրիշան, մեկն էլ Գյնգի Գյել: Էն իրեքյ պառավ որ չըգյիտնան Դիլբար խանըմի տեղ, էլ մարթ չըգյիտի:

Թաքավոր կանչեց, էն իրեքյ պառավն էլ էպե, ասաց.— Տ'էրթաքյ Դիլբար խանըմ ձի խամար պերեքյ:

Փնրիշան ասաց.— Ես չըմ գյիտե:

Դնվչելն ասաց.— Ես գյետ ըստեղն եմ, կանամ Դիլբար խանըմ քյե խամար պերեմ:

Դնվչել պառավն էր, էլնվ ծծո՛ւմ խեծավ, օց՛մ էլ էրաց ուր կամչիկ, էտու վըր ծովուն, գյնաց Դիլբար խանըմի սայրի տյուռ կայննվ: Ծծո՛ւմ պախեց, էկավ զԴիլբար խանըմ կանչեց: Դիլբար խանըմ տյուռ չ'էպաց էնոր վերեն, չուր Հիրիկուն:

Որ Ամիրգանդեն նեծիրից էկավ տուն, պառավ էլաց, զինքյ էթնվ վըր Ամիրգանդի ոտաց, ասաց.— Ամիրգանդ, քյարվընի խետ ես էկա, տ'էրթեր Հէրուսաղեմ, խիվընդցա, Ասծու սիրու խամար, ձի քյանի՛մ օր պախի, չուր Ժրեմ, քյարվան՛մ գյն, էրթամ:

Ամիրգանդեն տյուռ տփեց, Դիլբար խանըմ էկավ տյուռ էպաց,

Ամիրզանդեն ներս մտավ: Դիլբար խանըմ թող չըր ի'տե, որ պառաւին էլ մտներ ներս:

Ամիրզանդեն ասաց. — Դիլբար խանըմ, էտա խիվանդ պառաւ թող գյան ներս, ժրի, քյարվա'մ գյան, էրթա Հէրուսաղեմ:

Դիլբար խանըմ ասաց. — Ամիրզանդան, որ թողնեմ պառաւ գյան ներս, տո՛ւ կը փոշալնես:

Ամիրզանդեն ասաց. — Զի տվեր ա Ասծու սեր, քյանի'մ օր շախենքյ գպառաւ, Ասծու սիրո խամար, չու՛մ ժրի, քյարվա'մ գյան, էլնի էրթա Հէրուսաղեմ:

Պառաւ տարան տուն, մնաց էնոնց տան մեջ քյանի'մ օր: Էն մեկ օր Ամիրզանդեն պառկաւ, քյնաւ:

Պառաւ ասաց. — Դիլբար խանըմ, էլի էրթանքյ բախչեն կան գյանքյ, չուր Ամիրզանդեն էլնի վե:

Էլան գյանցին բախչեն, պառաւ տանքաւ էկաւ տուն, քյնու ուլնիկ էթաւ Ամիրզանդի ականջ, էլմէլ տանքաւ գյանց բախչեն:

Ուր ծծո՛ւմ էխան տյուս, ասաց. — Դիլբար խանըմ, արի՛ դես, էսա ի՞նչ պան ա, կընդան մըչ մե բախչին:

Դիլբար խանըմ էկաւ թամաշա էսելո՛ւ, պառաւ պոնեց Դիլբար խանըմ էդի մըչ ծծմին, ծծմի պերան սարեկեց, ծծո՛ւմ խեծաւ, օց էրաց կամչիկ, էտու վրը ծովուն, գյանց, գյանց Իսկանդարա քյաղաքյ էլաւ դյուս:

Ծծում առեց, տարաւ թաքաւորի հչողեն, ծծմի պերան էպանց Դիլբար խանըմ էխան տյուս, ասաց. — Թաքաւոր, ըհա՛ն քե Դիլբար խանըմ, դե էմ կշուանքյով ոսկի տուր ձի:

Թաքաւոր կշոնց ոսկին, էտու: Պառաւ առեց ուր ոսկին, գյանց ուր տուն:

Թաքաւոր ուզեց Դիլբար խանըմի խետ փսակվեր: Դիլբար խանըմ քյառսուն օր ուզեց, գեհիր պոնեց ուր ծեռ, մարթ չ'էթող ուր մոտ էրթեր:

Դիլբար խանըմի մերն ալխաւ, էլաւ էկաւ, տեսաւ, որ Ամիրզանդեն հանա քյնուկ էր, Դիլբար խանըմն էլ տուն չ'էր, ալխաւ, հիմցաւ, որ Դանչեկ պառաւ էկեր ա, Դիլբար խանըմ տարե:

Քյնու ուլնիկ Ամիրզանդի ականջն էխան, Ամիրզանդեն քյնուց էխան վեր, ասաց. — Հո՛ւր ի էմ Դիլբար խանըմ:

Ամիրզանդեն ասաց. — Ինքյ ու աղքատ պառաւ տան մեչն են: Ես մկա պառկա, քյնա, կ'ըլնի որ էնոնքյ գյանցած ա բախչեն:

Դիլբար խանըմի մեր ասաց. — Ես գլիտեմ, որ էն պառաւ Դանչեկն էկեր ա, էմ ախչիկ տարե: Էլի՛, շոտ լվանցլի, քյու խաց կե, սե ձին քյանչի տյուս, խեծի, որտեղ որ ձին էճնի, էնտեղն էլ մսաֆըր էլի:

Ամիրզանդեն էլաւ լվանցլաւ, ուր խաց կերաւ, սե ձին քյեչեց տյուս, խեծաւ, էլաւ ճամբան:

Սե ձին ասաց Ամիրզանդին. — Քյուռ աչքեր խփի՛, քյե էմ վերեն կահիմ պունի, ես որտեղ որ էմ ոտ գյետին կը գանեմ, էստեղ էճի:

Ամիրզանդեն աչքեր խփեց, գինքյ կահիմ պունեց վըր ձիուն, ձին մեկ սհանթվան մեհ Իսկանդարա քյաղաքյ էճանվ, մեկ պառվու տյուռ կայնանվ, ոտ էգար գյետին: Ամիրզանդեն աչքեր էպանց, ձիուց էճանվ տակ:

Պառավ տուան մեհ կայնուկ էր, ասաց. — Մամի՛կ, պարե քյե, մեհվան կը շախե՞ս:

Պառավ ասաց. — Հանյ խանդար պարով, էմ աչք, էմ լեռս, մեհվան Աստոնու մեհվան ա, նան կա, ես ուտեմ, նան կա տամ մեհվին:

Ամիրզանդեն ասաց. — Մամի՛կ, քյուռ տուն ձիու տեղ կա՞:

Ասաց. — Ձիու տեղ բեռլ կա, հանն խոտ ու հարթ էկա:

Ասաց. — Մամի՛կ, ա՛ռ քյե լուպըմ ոսկի, առծաթ, գյանն հարթ ու խոտ պե ձիուն, մե խամար էլ խաց, կերակուլ, յաթաղ առ:

Պառավ առեց ոսկին, ուրախ-ուրախ գյանց չարչին, էպե խոտ-հարթ ձիու խամար, խաց-կերակուլ՝ ուրենց: Կերան, խման, ուրախացան, պառկան քյանն չուր առավոտուն:

Առավոտուն էլան վե, Ամիրզանդեն գյանց քյաղաքյվե կան էկավ, տարցավ էկավ տուն, ասաց. — Մամի՛կ, էսա ի՞նչ սազ ու զուռնա յա ձեր քյաղքի մեհ:

Պառավն ասաց. — Դիլբար խանըմ կեր, Ամիրզանդի կնիկ, Դանլեկ պառավ ծծում խեծավ, գյանց Ամիրզանդին սպանեց, Դիլբար խանըմ առեց էպե էնո թաքավորին, ուր կշռանքյով ոսկի, առծաթ առեց: Հէսորն էլ քյառսուն օր ա խաղտուն ա, չորս օր մնացեր ա, որ Դիլբար խանըմ գեհիր խմա, մեռնի, չ'իսի էն թաքավորի ծեռ:

Ամիրզանդեն ասաց. — Մամի՛կ, սրուից ի՞նչիս ես:

Մամիկ ասաց. — Ինչիս որ քյուռ սիւտ կ'ուզան, ես էնպես եմ:

Ասաց. — Մամի՛կ, ես Ամիրզանդեն եմ, ի՞նչիս էնեմ, որ Դիլբար խանըմ տանեմ էստեղեն:

Մամիկ ասաց. — Ձեռքըմ վանգիրի կնգյանն խալավ առ ձի, որ ես խադյենեմ, էրթամ Դիլբար խանըմի մոտ, քիչըմ ոսկի տու, որ լցեմ ջեբերս, որ էրթամ էնոր տունապաններուն պախչիլ տամ, որ թողնեն էրթամ Դիլբար խանըմի մոտ, տեսնամ գէն:

Ամիրզանդեն էլանվ կուցըմ ոսկի էլից պառվու ձեռ, պառավ գյանց չարսուն, ձեռքըմ վանգիրի կնգյանակ խալավ առեց, էպե ուր տուն, խադյանվ, ուր ջեբեր էլից ոսկի, ուր չանլենն էլից խնձոր, Ամիրզանդի մատնիկ էթան մեհ, տվեց խալայեղի ձեռ, գյանց: Էրկուս մեկտեղ գյանցին, չուր թաքավորի սարեն:

Տոնապաններուն ասաց պառավ. — Ես վանգիրի կնիկն եմ, թող տվեք էրթամ Դիլբար խանըմ տեսնամ, էնպես էնեմ, որ վան թաքավորի խետ փսակվի, պոծնի:

Հմեն տոնապահին էլ կուցըմ ոսկի էտու պախչիչ, ընցավ գյնաց Դիլբար խանրմի փարդի հառճե կայնավ, ասաց.— Դիլբար խանրմ, հրաման տու, գյամ քյե տեսնամ:

Դիլբար խանրմ ասաց.— Չ'էլի, որ փարդեն տաս ետ ձի տեսնաս, գեհիր կը խմեմ:

Պառավն ասաց.— Դիլբար խանրմ, էն քյանսը ինչ քյու սուտի մեչն ա, գանն էր, մոթխացեր ա, էսա չավրա խնձորն առնես, ես էրթամ:

Դիլբար խանրմ ասաց.— Պառավ, չավրեն թալ գյա ըստմ: Պառավ չավրեն էթալ, Դիլբար խանրմ չավրեն առեց, էպաց, մատնիկ մեչ տեսավ, ասաց. «էսա էմ Ամիրգանդի մատնիկն ա»:

Կանչեց պառավ, տարավ ներս, ասաց.— Ամիրգանդեն դո՞ր ա, պառավ:

Պառավ ասաց.— Գյեո էսա իրեքյ օր ա, որ Ամիրգանդեն մեր տուն ա:

Ասաց.— Գյնա Ամիրգանդին ասա, առավոտուն ես դալալ կը տամ կանչել, մարթ տյուս չ'էլի, ես տ'էրթամ թաքավորի խաս բախչեն: Ամիրգանդեն թըխ գյա խաս բախչեն, էստեղեն ձի տանի:

Առավոտուն լյուսցավ, Դիլբար խանրմ ջյուլյաբ հեորդկեց թաքավորին, դալալ էտու կանչել՝ մարթ տնեն տյուս չ'էլի, ես տ'էրթամ խաս բախչեն գյամ, խը քյե փսակվեմ:

Հէն օր թաքավոր դալալ էտու կանչել, մարթ-մանթ տնեն տյուս չ'էլավ, Դիլբար խանրմ էլավ գյնաց խաս բախչեն: Ամիրգանդեն ուր ձին խեծավ, գյնաց բախչի տյուս, կայնավ էտա տեղ, չուր Դիլբար խանրմ էկավ, գէն առեց ուր ձիու թարքյ, քյադքլից էլավ տյուս, ձին քչեց, էկավ խասավ ուր տուն: Բանդչաան ջյուլյաբ էտու թաքավորին, ասաց՝ Դիլբար խանրմ տարան, որ տարան: Թաքավոր էրաց ուր անքյար, ընգյավ էսոնց հիտե:

Գյնդի Գյել գյնաց թաքավորին ասաց.— Ի՞նչ կ'էնես, թաքավոր, անքյար դո՞ր կը տանես: Ա՛ռ քյու անքյար, տանցի՛, տո՛ւ չըս կանա Ամիրգանդի վերեն:

Թաքավոր առեց ուր անքյար, տանցավ էկավ, ուր տուն նստավ, Գյնդի Գյելին կանչեց, ասաց.— Գյնա՛ Դիլբար խանրմ պե ձի խամար, քյե էրկու քյու կշռանքյով ոսկի կը տամ:

Գյնվե Գրժ ասաց.— Թաքավոր ապրած, տո՛ւ սՀանթ կաց. մեկ-էրկու ամիս թըխ ընցնի, որ Ամիրգանդի մտեն էլ ընցնի, ես կ'էրթամ Ամիրգանդեն կը խապեմ, կը քյեցուցեմ, էսոր վիզ կը կտրեմ, Դիլբար խանրմ քյե խամար կը պերեմ:

Դանճանքյ վըր Ամիրգանդեն: Ամիրգանդեն հմեն օր կ'էրթեր նեճիր, ուր նեճիր կը պերեր, ինքյ ու Դիլբար խանրմ կ'ուտեն, կ'ուրախեն: Էն մեկ օր գյնաց նեճիր, տեսավ որ խանգալըմ հանճեքն փախավ: Ամիրգանդեն ինգյավ խանգալի հիտե: Խանգալ գյնաց Արանբ Միրանի կոներու մեչ կուրուսավ:

Ամիրզանդեն գյնաց մըչ քնոնց կոներուն, ասաց.— Էմ խնգալ էկավ էսա կոներվե, թի չըտաք, ես էսա ձեր կոներ հմեն տը կտուտեմ, կրակ թողնեմ ձե, ձեր ձժեր հմեն վանեմ:

Արաբե Միրան ասաց.— Էմ ախչիկն ա խնգալ, խնգալենին կը խագյնի, կէրթա, ախշար կան կը գյն:

Ամիրզանդեն ասաց.— Որ էտապես ա, թըխ խագյնի ուր խնգալենին, որ ես տեսնամ, հավատամ քյու խոսքին:

Ախչիկ խագյնվ ուր խնգալենին, Ամիրզանդեն տեսավ, հավատաց Արաբե Միրանի խոսքին, ասաց.— Արաբե՛ Միրան, քյու ախչիկ տը տաս ձիկ:

Արաբե Միրան ասաց.— Ամիրզանդա, էմ ախչիկ կը տամ քյե, հանք կանքյուլ չըմ քնե, որ ուրիշ տեղ տանես, ի՛մոտ տը մնաս:

Ամիրզանդեն ասաց.— Ես կնիկ էլ ունեմ, Դիլբար խանըմի մոտ կը տանեմ:

Արաբե Միրան ասաց.— Էտի չ'էլնիմ պանն ա, չ'էլնի որ էմ ախչիկ առնես, տանես. ամիսըմ էմ մոտ կաց, ամիսըմ Դիլբար խանըմին:

Ամիրզանդեն խալխալ Արաբե Միրանի խոսքին, փսակվավ, ախչիկն առեց, էրկու ամիս քնտեղ մնաց:

Էն մեկ օր ասաց.— Ես տ'էլնեմ էրթամ Դիլբար խանըմի մոտ:

Խնգալ ասաց.— Թի ձի տղե՛մ էլավ, անուռն տնեմ ի՞նչ:

Ասաց.— Անուռն տի Թոսուռն բեկ:

Ամիրզանդեն էլնվ գյնաց:

Դիլբար խանըմ խարցուց ասաց.— Է՛յ Ամիրզանդա, էսքան ամիս տո՛ւ դեռ՞ քը մնացե:

Ամիրզանդեն ասաց.— Ես գյնցի նեճիր, խնգալըմ ձի ռաստ էկավ, ինգյն հիտե խնգալին, գյնցի, գյնցի չուժ Արաբե Միրանի կոներու մեչ, քնտեղ կուրուսավ: Արաբե Միրանի ախչիկն էր խնգալ, գէն առի, քնտեղ փսակվա: Մկա խնգալ թողի քնտեղ, էկա:

Դիլբար խանըմ ասաց.— Ընչի՞ չըպերիք քյու խետ:

Ամիրզանդեն ասաց.— Արաբե Միրան չ'էտուռ, ասաց՝ ամիսըմ ըստնն կաց, ամիս՛մ էլ Դիլբար խանըմի մոտ կաց: Ես հէսօր էլն էկա, ամիս՛մ էրկու քյու մոտ մնամ, ամիս՛մ էրկու էլ՝ Խնգալի մոտ:

Հմեն օր Ամիրզանդեն կ'էրթեր նեճիր: Էն մեկ օր նեճրից էկավ, տեսավ խիվանդ պառավըմ տուան շեմքին պառկեր ա, կ'ըլեր, կ'ասեր. «Ասժու սիրուն, ես անորտի մեր եմ, անտեր — անտիրական եմ, քյարվնի խետ էկա, խիվընդցա, կտորըմ խաց չըտվին, որ ես ուտեր, անոթցա: Հիվի կ'էնեմ քյինե, մինակ թողնես ես պառկեմ քյու տուան շեմքի վերեն, օր մեկ խաց տաս, ես ուտեմ, չըմեռնեմ: Թի ժրա՛ն կ'էլնեմ, կ'էրթամ»:

Ամիրզանդեն ասաց.— Դե պառկի էտա տեղ, քյե ջյուլ՛մ էլ կը տամ ու

խաց, չուր ժրես, էրթաս: Հնչն էմ տուն չըմտնես, էմ կնգյան խետ չըզրյուցես:

Ասաց. — Ձէ՛, Ամիրզանդան, ես խիվանդ պառավ՝մ եմ, էմ ոտեր թոլ ան, ես չեմ կանա տուն գյան: Մինակ հէօրեն մեկ խաց տվեքյ ուտեմ, չըմեռնեմ, չուր ժրեմ:

Ամիրզանդան գյանց տուն, Դիլբանը խանըմին ասաց. — Մեկ աղքատ պառավ խիվանդըմ կա մեր չեմին, օր մեկ խաց տանքյ ուտա, չում ժրի, թողնա էրթա ուր երկիր:

Դիլբանը խանըմ ասաց Ամիրզանդին. — Մ՛ավատա խիվանդ պառավուն: Էն պառավ սուլթ խիվանդ ա, քյու տուն տ՛ավիրա, էմ տյուռ տնան:

Ամիրզանդան ասաց. — Ես թնմբի եմ էրե, մեր տուն չի գյան: Օր խաց տանքյ ուտա, չում էլնի էրթա ուր երկիր:

Պառավ մնաց Ամիրզանդի տառն հանձն: Շնպնթ՝մ էրկու Էնպես ընցավ, տեսավ որ պնմ չ՛էլնվ:

Ամիրզանդան ասաց. — Էնա պառավ խեղճ ա, Դիլբանը խանըմ, պերենքյ, շախենքյ, մի վանքք ա:

Դիլբանը խանըմ ասաց. — Ամիրզանդան, տո՛ւ գյիտես, հիտե տո՛ւ կը փոշպնես:

Պառավն առին, պերին տուն: Մեկ շնպթուց ետ պառավ ժրնվ, ասաց. — Ամիրզանդան, Ասծու սիրու խաթրի խամար էլնի, ես անորտի մեր եմ, տեր-տիրական չունեմ, ձի էրա քյե մեր, շախի, չուր մեռնեմ, ձի խորի, քյու վանքք Աստված կը տա քյե:

Ամիրզանդան սկսեց պառավ շախել: Պառավ ամիսըմ որ մնաց էնոնց տուն, տան պաներ հմեն գյիտցավ: Հիրիկուն Ամիրզանդան պառկավ, պառավ էլնվ քյուռ ուլնիկ էթնլ Ամիրզանդի ականջվե: Խլըսուն էլնն վեր, ինչքան կանչեցին, կանչեցին, Ամիրզանդան չ՛ակխավ:

Պառավ ասաց. — Դիլբանը խանըմ, էլի էրթանքյ բնխչեն կան գյանքյ, քյու սիւռ բնցվի: Ամիրզանդան անուշըմ քյներ ա, չուր կ՛ըլնի վե, մենքյ էլ կը տանձանքյ կը գյանքյ տուն:

Գյնցին խաս բնխչեն, կան էկան, գյնցին խասան ծծմի մոտ, Գյնզի Գյեկ պառավ խասավ, ըզ Դիլբանը խանըմ պունեց, խոթեց մըչ ծծմին, պերան սարեկեց, տանքյավ էկավ տուն: Ամիրզանդի թուր կանից քյնչեց, տարավ էթնլ մըչ գյետին, էկավ ուր ծծում խեծավ, օց էրաց կնմծիկ, վերցվավ, չուր Իսկանդանը քյաղաքյ էննվ:

Տարավ էտի թաքավորի հէոդեն, ծծմի պերան էպնց, Դիլբանը խանըմ էխան տյուռ, ասաց. — Թաքավոր ապրած կենաս, Դիլբանը խանըմ գյեռ պերի: Ամիրզանդան սպանեցի, ուր թուր քյնչեցի, տարա թնլի գյետվե: Ահա տո՛ւ, ահա քյու Դիլբանը խանըմ, տո՛ւ եմ կշուանքյով էրկու կնթ ոսկին, ես էրթամ էմ տուն:

Գյացի Գյել պառապն առեց էրկու ուր կշռանքով ոսկին, գյնաց ուր տուն:

Թաքավոր ասաց Դիլբար խանրմին. — Դեորիս ձի կ'առնի՞ս:

Դիլբար խանրմ ասաց. — Ես քե կ'առնեմ, որ քյառսուն օր թմըմի, նոր էմ շապիկ կը խագյնեմ, խը քե կը փսակվեմ: Թե որ կնքյուլ չ'էնիս, ես զեհիր կը խմեմ, մկա կը մեռնեմ:

Թաքավոր ասաց. — Տարեք տրեք հէողեն, քյառսուն խըզմնթքյար տրեք հնոճե, խորոտ շախեք, պախեք, քյառսուն օր խարսնիս էրեք, կերեք, խմեք, ուրախեցեք:

Ամիրզանդի գոքյանչ ակխավ, էկավ տեսավ Ամիրզանդեն քյուլ էր, թուր կալնից քանչուլ էր: Պառավ էլնվ, կազըմ կարմրցուց, առեց գյնաց գյետի պերան կայնավ, թե կապեց կազիւ ոտ, էթնվ վըր գյետին, տեսավ, որ վիշափըմ էկավ, թուր որ կ'ըլներ էր, ասեցեր էր վիշփի պերան: Ամիրզանդի գոքյանչ կազ քիչ-քիչ քյանչեց տյուս, վիշափ որ տեսավ զկազ, էկավ խետ, պառավ քյանչեց ըզկազ էխան տյուս, վիշափ հիտվեն էկավ, կազ էտու վիշփի պերան, թուր պերնեն քյանչեց, առեց, էպե, էզնր կալան:

Քյնու ուլնիկն էլ Ամիրզանդի ակընջից էխան, կանչեց Ամիրզանդեն քյուլց հիշարցուց, ասաց. — Հո՞ւր ա քյու Դիլբար խանրմ:

Ասաց. — Էսա տեղն ա: Կ'ըլնի որ ինքյն ու էն պառավ բնխչեն ա գյացած:

Ասաց. — Գյիտեմ, Գյացի Գյել պառապն ա էկե, տարե էմ ախչիկ: Էլի լվնցվի՛, քյու խաց կե՛, քյու ձին խեծի, գյնաց չու՛մ Իսկանդարն քյաղաք էճի, էնոնց Թաքավոր զնր սպանի, Փանրիշանի լաճ էրա Թաքավոր, առ քյու Դիլբար խանրմ, արի՛:

Ամիրզանդեն էլնվ վե, լվնցվավ, ուր խաց կերավ, սըվտակ խալըմենր խագյնվ, ուր սըվտակ ձին խեծավ, գյնաց չուր Իսկանդարն քյաղաք էճնվ, Փանրիշանի տուն վերեն կայնավ:

Ասաց. — Պանրե քե, մամիկ, մեհվան կը շախե՞ս:

Ասաց. — Ասծու պնրին, մեհվան Ասծու մեհվան ա, նն կա ես ուտեմ, նն կա տամ մեհվան ուտա:

Ասաց. — Մամիկ, ձիու տեղ կա՞:

Ասաց. — Մամիկ մեռնի քե, ձիու տեղ շատ կա, հնլե հնրթ-խոտ չըկա:

Ասաց. — Ա՛ւ քե կուցըմ ոսկի, գյնաց խոտ պե ձիուն, մեկե խաց, կերակուլ ու յաթախ:

Պառավ առեց կուց ոսկին ու գյնաց, հնրթ-խոտ էպե ձիուն, ուրենց խամար էլ խաց, կերակուլ ու յաթախ:

Ամիրզանդեն ասաց. — Մամիկ, տո՛ւ զձի կը ճանչնա՞ս:

Ասաց. — Ձէ, ես ըգքե չըմ ճանչնա:

Ասաց. — Ձէ՞, ես Ամիրզանդեն եմ:

Ասաց. — Թուր խը քե՞ ա, որ տո՛ւ Ամիրզանդեն ես:

Ասաց. — Խա՛, էմ թուր խը ձի յա:

Ասաց. — Չէ՞ քյու թուր թալած ա գյետ:

Ամիրզանդեն ասաց. — Խա՛, էմ թուր թալած են գյետ, հալան էմ զոքյանչ խաներ ա:

Ասաց. — Որ էնպես ա, տո՛ւ ի՞նչ տ'էնես:

Ամիրզանդեն ասաց. — Ես կռիվ տ'էնեմ, թաքավոր տը սպանեմ, քյու լած տ'էնեմ էսա քյաղքի թաքավոր:

Ասաց պառավ. — Որ էնպես ա, էրթամ Դիլբար խանըմին խաբար տամ, որ Ամիրզանդեն սաղ-սլամմթ էկեր ա:

Ասաց. — Էլի գյնա՛, ա՛ռ քյե կուցըմ ոսկի:

Փանրիչան ուր թալած խալվըներ խազյավ, կուց մ'էլ ոսկի առեց գյնաց, տոնապաններուն պախչեչ էտու ընցավ, գյնաց, Դիլբար խանըմի տուն հանձն կայնավ, ասաց. — Դիլբար խանըմ, տո՛ւ պաց:

Ասաց. — Տյու ո՞րն ես, որ ես քյե խամար տո՛ւ պանամ:

Ասաց. — Ես Փանրիչան եմ: Ամիրզանդեն սաղ-սելիմ, գյետ էկեր ա, մեր տուն ա:

Դիլբար խանըմ տո՛ւ էպաց, զՓանրիչան տարավ ներս, ասաց. — Փանրիչա՛ն, Ամիրզանդեն ըզձի ի՞նչխ տը տանի:

Փանրիչան ասաց. — Ամիրզանդեն ըզթաքավոր տը սպանա, ուրիշ թաքավորըմ տը տնա էնոր տեղ, քյե տ'առնի, տանի:

Դիլբար խանըմ ասաց. — Գյնա Ամիրզանդին ասա, ես որ էստեղ մնամ, ինքյ կռիվ էնա, թաքավոր ըզձի տը սպանա: Ես խլիսուն թաքավորին կ'առեմ, թըխ դալալ տա կանչել, հմեն մարթ թըխ գյա թամաշա: Ես էմ շապիկ տը խազյեմ, էրթամ խաս բախչեն, ինքյ թըխ ձի առնի, տանի, եփ թաքավոր ուր անքյրներով էմ հիտեանց կը գյա, ինքյ թըխ տանա, զթաքավոր սպանա, նոր հուրիշ թաքավորըմ թըխ տնա էնոր տեղ, զձի էլ թըխ առնի ու էրթա:

Փանրիչան էկավ տուն, հմեն էլ Ամիրզանդին քսա էրաց:

Խլիսուն Դիլբար խանըմ էլավ, ջյուլաբ հէօրողկեց թաքավորին, ասաց. — Թաքավո՛ր, էմ շապիկ տու, ես տը խազյեմ, էրթամ խաս բախչեն գյամ, նոր էրթանքյ փսակվենքյ: Դալալ տու կանչել, թըխ հմեն մարթ էլնի տյուս, թամաշա էնա:

Դիլբար խանըմ ուր շապիկ խազյավ, առեց քյառսուն խզմաթքյար, գյնաց խաս բախչեն:

Ամիրզանդեն խեծավ ուր ձին, էկավ էնդեղ, զԴիլբար խանըմ էթալ ուր թարքյ, քյաղքից էլավ տյուս, էկավ մըտ Փանրիչան, Փանրիչանին ասաց. — Տյու, քյու ճժեր հէսօր տնեն տյուս չ'էլնեքյ:

Խզմաթքյարներ բեռռացին. — Վա՛յ, վա՛յ, սըվտակ ձիավոր մ'էկավ, զԴիլբար խանըմ առեց, տարավ:

Թաքավոր էլավ, ուր անքյար ժեողվեց, ինգյնվ հիտե Դիլբար խանըմին: Քյաղքից էլան տյուս, Ամիրզանդեն ուր թուր քյանչեց, ընգյնվ մըչ կնոր անքյրին, զթաքավոր ուր անքյրներով հմեն էլ սպանեց, դանցավ էկավ քյաղաք, Փարիշանի լաճ էրաց թաքավոր: Գյանգի Գյել, Դանվչել պառավըներ պոնեց, կնոնց ոտքեր կտրեց, ծառից կախեց, առեց ուր Դիլբար խանըմ, գյնաց ուր տուն նստավ:

Ամիրզանդեն ընցավ, Դիլբար խանըմին ասաց. — Դիլբար խանըմ, ես տ'էրթամ մեկ ամիս տը մնամ մըտ ինգլալ:

Դիլբար խանըմ ասաց. — Գյնա՛: Թի ձի ճիժ'մ էլնվ, անուն ի՞նչ տնեմ: Ասաց. — Անուն դի Վարտան բեկ:

Ամիրզանդեն խլըսուն էլնվ, խեծավ ձին, գյնաց խասավ Արանբե Միրանի կոներու տեղ: Տեսավ, որ զան չըկա, պարցած, գյնցած: Շատ կան էկավ էն կոներու տեղ, մեկ թուխթըմ կընդնվ: Էն թխթի մեչ ինգլալ գյրեր էր. «Ամիրզանդան, թի որ էմ հիտեպե կըգյնս, մեր տեղ Կոկ-Մակոկա քյաղաքն ա»: Ամիրզանդեն առեց զթուխթ կարտաց, շատ մեզեց, ետ տանցավ, էկավ տեսավ, որ Դիլբար խանըմ մեռուկ էր: Ինչքան որ կանչեց, Դիլբար խանըմ չ'ակիտավ, ասաց. «Վա՛յ, Դիլբար խանըմ մեռավ, եսն էլ թողնեմ էրթամ էմ խերանական ախշարք»: Ամիրզանդեն էլնվ, էն պերթի տյուռ քոնեց, ուր ձին խեծավ, կանչեց ուր Աստված, ընգյնվ ուր ճամբան, քեց գյնաց ուր խերանական ախշարք: Էկավ, խասավ ուր խերանական պերթ. ուր խեր-մեր մեռեր են, ուր խորոխպրներ էլեր են ամիրա:

Տարցավ, գյնաց ուր նշանլու տուն, պարե կտուռ, նստավ: Ուր նշանլուն խիվանդ էր:

Որ Ամիրզանդեն տեսավ, ճանչցավ, էլնվ վե, նստավ, ասաց. — Ամիրզանդան, ես Աստծուց խնդիրք էրի, քյանի ես սաղ եմ, տյուռ քյուռ մրազին չըխասներ: Մկա ես կը մեռնեմ, դեռիս տո՛ւ գլխտես, գյնա որտեղ որ քու ջան կ'ուզան: Սուջ իմն էր, քյոն չ'էր: Ես որ քյե չըխրատեր, տո՛ւ ավեր չայիր, խան, ավեր ճանղաց, ավեր մեշեն մսաֆըր չըր ըլնե, տո՛ւ շորմ կը տաններ կը գյեր: Տո՛ւ էնպես որ էն չորս տեղն էլ մսաֆըր էլան, հմեն պան տեսար, խասկցար, գյնցիր, էլ զձի մոռցար: Էնոր խամար ես քյե կ'ասեմ, որ հէսոր էկար, հէսոր էլ ես կը մեռնեմ: Ըգձի խորի, թող գյնա, Աստված քյու պան հանճողա:

Հէն օրն էլ Ամիրզանդի նշանած մեռավ, Ամիրզանդեն գէն կտուռ խորել:

Ամիրզանդի խորոխպրներ որ լսան, ժեողվան, ուրենց մեչ խորհուրթ էրին, ասին՝ «Ամիրզանդեն էկեր ա, պերեք Ամիրզանդին սպանենք, կուրուսցուցենք, քյանի խըլղ չ'ակիտած: Որ ակխան, Ամիրզանդեն ամիրուրթեն մենե կ'առնի, գմե պերթերուց կը խանա»: Ամիրզանդեն հմեն լսավ, կնոնց միթք խասկցավ, կնոնց ասած հիմցավ, գլիչեր էլնվ, փախավ կնտեղեն: Ծամբանի շատ-շատ էլ մեզեց, ասաց. «Թի էրթամ Դիլբար

խանրմի մոտ, քն մեռեր ա, ապա ի՞նչիս քնեմ. էրթամ Կոկ-Մակոկա քյաղաք, ինձալ կընդենեմ»։ Էլնվ գուր ձին խեծալ, քչեց շիտակ Կոկ-Մակոկա քյաղաք, էճնվ, տեսալ, որ մեկ թաղի վերեն սև էր քյանշուկ, քն մեկել թաղ հմեն էլ ուրախ են, կը զանեն, կը խաղեն, թաքավորի խամար խարանիս կ'էնեն։

Ամիրզանդեն խարցուց, ասաց. — Ընչի՞ տյուլք հմեն ուրախ եք, կը զանեք, կը խաղեք, քն մեկել թաղ սև ա քյանշած, քնոնց խամար էլ պան չըկա՞։

Ասին. — Կ'երեա տո՛ւ կարիբ ես, ախշըքյից պան չըս գլիտե։

Ասաց. — Խա՛, ես կարիբ եմ, ախշըքյից ձի խանար չըկա, էտա ի՞նչ քան ա, ձի քսա էրեք։

Էն քյաղքյուց մեկն ասաց Ամիրզանդին, որ Արան Միրան ուր էլով-էլնթով էկեր ա էսատեղ։ Էնոր ախշիկըմ կա, անուն ինձալ, շատ խորոտ ախշիկ՝մ ա, մկա մեր թաքավոր կը գյան, զէն ախշիկ կը տանի ուր խամար։

Արան Միրան թաքավորին կ'ասա. — ինձալիս իրիկ կա, էմ ինձալ իրիկ չ'էնա։

Թաքավոր ասաց Արանին. — ինձալի իրիկ ո՞րն ա։

Արան Միրան ասաց. — Ամիրզանդեն ա ինձալի իրիկ, քն խորոտ կտրիճն ա, քն ջհել-ջիվան ա, ինչ Իսկանդարն թաքավորն սպանեց։

Մեր թաքավոր չորս խատ փնլեան հէորողեց, ասաց. — Գյանցեք, գյանտիկ գԱմիրզանդեն սպանեք, գլեոխ կտրեք, պերեք ձի։

Մկա փնլեանքտեր գյանցած ա, մարթյուն՝մ գլեոխ կտրած, պերած, թաքավորին ասած ա, թի՛ մենք գԱմիրզանդեն սպանեցինք, էնոր գլեոխ էլ կտրեցինք, պերինք։

Թաքավոր ջյուլնը հէորողեց Արանին, թե՛ գյեո հա՛, Ամիրզանդեն սպանած, գլեոխն էլ առած, պերած։

Ինձալ ասաց. — Պերեք Ամիրզանդի գլեոխ, որ ես տեսնամ։

Էն մարթյուն գլեոխ առին, տարան ինձալիս, ինձալ որ տեսալ, ասաց. — Էսա էմ Ամիրզանդի գլեոխ չի՛, որ չի՛, էսա մեկ ախքյատ խովվուն՝մ գլեոխ ա։

Էն թաքավոր ասաց. — ինձալ էլնի-չ'էլնի, տո՛ւ տը ձի առնես։

Ինձալ ասաց թաքավորին. — Զի խարիբ քյառսուն օր ժամանակ տու. խարիբ քյառսուն օր որ թըմըմի, ես ջյուլնը կ'էնեմ Ամիրզանդին։ Հիսուն օր ա մնացե, որ խարիբ քյառսուն օր թըմըմի։

Ամիրզանդեն էն գյան ասաց. — Գյանցեք ձեր թաքավորին ասեք, թիս ինձալ ուր լաճ տա ձի, ես առնեմ, տանեմ, թե չէ՛ էնոր քյաղաք, խողով, ճրեով, հմեն կ'ավիրեմ, կ'էնեմ պրիշակ։

Ջյուլնը տարան թաքավորին, թաքավոր կանչեց զէն փանկաններ, էխան Ամիրզանդի խետ կոխի։

Ամիրզանդեն գէն փանկանքյտեր հմեն էլ սպանեց, ասաց.— Էլ մարթ կա՞, թըխ գյա՞ էմ կոխի, թի չէ՛ կը մտնեմ քյաղաքյ, կ'ավիրեմ, կ'էնեմ խողին խավասար, կ'էրթամ:

Էն քյաղքյի մեչ էլ փանկան չըմնաց, վով գյնաց սպանվալ, էլ մարթ չըմնաց, որ էրթեր կոխի տեր Ամիրզանդին:

Մնաց, Ամիրզանդի լաճ Թոսուն բեկ, ասաց.— Ես տ'էրթամ:

Ջյուլյաք տվին թաքավորին, ասին, որ իննգալի լաճ կ'ուզան էրթա կոխի: Թաքավոր շատ ուրախցալ, ըզթոսուն բեկ կանչեց ուր մոտ, գնարորեց, կուով ճամբըխներ հմեն սորվեցուց էնոր: Թոսուն բեկն էլ ուր գորզն առեց, քյեկեց:

Թոսուն բեկի մեր կանչեց, ասաց.— Դեո՞ր կ'էրթաս, Թոսուն բեկ:

Ասաց.— Կ'էրթամ փանկանի կոխի:

Մեր ասաց.— Աստված կտրա էսա քյաղաքյ, որ մարթ կըտրալ մեչ, մնաց մենակ Ամիրզանդի լաճ,— տնրցալ ասաց.— որթի՛, Թոսուն բեկ, տո՛ւ կ'էրթաս կոխի, էն փանկան շատ կտրիճ կ'էրեա էմ աչքին, եփ քյե կը պոնա, որ սպանա, ասա տո՛ւ էմ խոր մոտեն չըս վա՞խենա: Որ կ'ասա՝ քյու խեր ո՞րն ա, ասա՝ եմ խեր Ամիրզանդեն ա, Իսկանդարա քյաղքյի թաքավոր սպանողն ա: Հէն գյանխ էն փանկան կը վնխենա, որ քյու խոր անուն լսի, քյե կը թողնա:

Թոսուն բեկ ուր գորզ առեց, գյնաց: Էն ու Ամիրզանդեն կուվան: Հիրիկվան ժամանակ էկալ, Ամիրզանդի հըռս կայնալ, զթոսուն բեկ պոնեց, պանցրացուց վըր ուր գլխուն, էզնը գյետին, չոքյեր էտի վըր սուտին:

Թուր քյանչեց վիզ տը կտրեր, Թոսուն բեկ բեռաց, ասաց.— Ի՞նչ տ'էնես տյու, փանկան:

Փանկան ասաց.— Քյե տրեր եմ գյետին, քյե տը զինեմ, խորովու տը չինեմ, հէորողկեմ քյու թաքավորին:

Թոսուն բեկ ասաց.— Տո՛ւ չըս կանա զճի զինե, թե որ զճի սպանես, էմ խոր ծեռնեն դո՞ր տ'ազատվես:

Ամիրզանդեն ասաց.— Քյու խեր վո՞վն ա:

Ասաց.— Էմ խեր Ամիրզանդեն ա, Իսկանդարա քյաղքյի թաքավոր ուր անքյարներով սպանողն ա:

Ամիրզանդեն որ հիմցալ, ուր լաճու գլխոխ պապեց:

Իննգալ տեսալ, որ ուր լաճ տարալ, բեռաց ճչաց, քյաղքյեն էլնալ տյուս, ասաց.— Վա՛խ, փանկան, զիմ լաճ մ'ը՛սպանես: Ես իննգալն եմ, Ամիրզանդի կնիկ, Միր Արանու ախչիկ:

Գյնաց խասալ, զուր իրիկ ճանչցալ, փանթուխվան վիզ: Խերն ու լաճ էլան Կոկ-Մակուկա թաքավոր սպանեցին, Արան Միրան էրին Կոկ-Մակուկա քյաղքյին թաքավոր: Ամիրզանդեն, իննգալ ու Թոսուն բեկ խեծան ուրենց ճիանքյ, գյանցին ուրենց երկիր: Գյանցին, գյանցին չուր խասան

Դիլբար խանրմի պերթի մոտ, տեսան, որ Դիլբար խանրմի պերթի տյուռ պանց էր, խզմանթքարներ կ'էրթեն, կը գյեն: Ամիրզանդեն առեց խնզալ ու թոսուն բեկ գյնանց խաս բանխեն, նստավ վըր Հանխարին:

Վարտան բեկ փանջարից իրիչկեց, տեսավ, կանչեց զխզմանթքար, ասաց.— Էտա կարիբ մարթերուն խաց տար, ասա թըխ ուրենց խացն ուտեն, էրթան էսա տեղեն, թի չէ էսատեղեն էճնեմ տակ, էնոնց ճեռչ պրտոնէ ինոնց ականջ կը թողնեմ:

Խզմանթքար խաց առեց, էկավ, ասաց.— Պարի մեհվընքյտեր, ձեր խաց կերեք, էսա տեղեն գյնցեք: Էմ աղեն որ գյն տակ, ձեր ճեռչ պրտոնէ ձեր ականջ կը թողնա:

Ամիրզանդեն ասաց.— Էսա տուն ու տեղ, էսա բար-բանխեն էմն ա, քյու աղեն թըխ գյն տակ, տեսանք ի՞նչ մարթ ա:

Խզմանթքար խաց տարցուց, տարավ, ուր աղին ասաց.— Աղա՛, էն մարթեր քյու խաց չըկերան: Էն մարթ կ'ասեր՝ գյնա քյու աղին ասա, որ էսա տուն ու տեղ, էսա բար-բանխեն էմն ա, թըխ քյու աղեն գյն տակ, տեսանք էն ի՞նչ մարթ ա:

Վարտան բեկ փանջարից բեռուաց, ասաց.— Ձեր թանգարուք տեսեք, ես էկա՛, ձեր ճեռչ պրտոնէ պտտիկ ականջ կը մնա:

Դիլբար խանրմ ձեն լսավ, վանգեց էկավ տուան վերեն, ուր տղին խասավ, ասաց.— Է՛յ, որթի, մ'էրթա, ես կ'էրթամ, գէն մարթեր կը ճամբեսեմ, տո՛ւ տղա ես, կո՛ւի չըս կանա էնի:

Վարտան բեկ ասաց.— Ես որ չ'էրթամ կուվեմ, ապա էլ ի՞նչ եմ: Էն մարթ ասեր ա, որ էսա տուն ու տեղ, բար-բանխեն էմն ա:

Մեր ասաց.— Որթի, որ կ'էրթաս կո՛ւի, տո՛ւ չըս կանա էն մարթերու վերեն, ասա՛ տյուք էմ խոր ծեռնեն դեո՞ր տ'ազատվեք, եմ խեր Ամիրզանդեն ա, Իսկանդարա քյաղաքյ ավիրողն ա, էնոր թաքավոր ուր ասքյրներով սպանողն ա: Էն գյնա էնոնք կը վանենան կը փախեն:

Վարտան բեկ գյնաց խասավ էնոնց մոտ: Թոսուն բեկ ու Վարտան բեկ պոնեցին գյուլանջ:

Թոսուն բեկ զՎարտան բեկ էզար գյետին, թուր քյանչեց, վիզ տը կտրեր, Վարտան բեկ ասաց.— Ի՞նչ տ'էնես:

Ասաց.— Քյու վիզ տը կտրեմ:

Ասաց.— Տո՛ւ չըս կանա կտրե:

Ասաց.— Հէ՞ր չըմ կանա կտրե:

Ասաց.— Տո՛ւ որ էմ վիզ կտրես, եմ խոր ծեռնեն դեո՞ր տ'ազատվես:

Ասաց.— Հէր քյո խեր վո՞վն ա:

Թոսուն բեկ կանչեց, ասաց.— Կակո՛, էսոր վիզ կտրե՞մ:

Ասաց.— Վիզ կտրի, թանխիր մ'էնես:

Ասաց.— Ձէ՛, կասա՛ ես Ամիրզանդի լաճն եմ:

Ասաց. — Վիզ մը՝ կտրե, գյրկի, առ պե ըստան:

Թոսուն բեկ գյրկեց զՎանդտան բեկ, տարավ վըր հանսպրին:

Դիւբան խանըմ պերթից տեսավ, էլանց, բեռուաց, վանդեց, ասաց. — Վա՛խ, վա՛խ, յաման, յաման, էտա ի՞նչ ա կ'էնեք, էտա Ամիրզանդի լաճն ա, մը՝ սպանեք:

Դիւբան խանըմ վանդեց, գյնաց վըր հանսպրին, գէնոնք ճանչցավ, փանթովով Ամիրզանդի վիզ: Էլան մեկտեղ գյանցին պերթ, կերան խման, խասան ուրենց մրազին:

Էնոնք խասան ուրենց մրազին, տյուլք էլ խասանք ձեր մրազին:

Երկնուց էճավ իրեք խնձոր. մեկ՝ ասողին, մեկ՝ լսողին, մեկն էլ ջանամանթին:

2. ՄԻՐ ՄԱՀՄԱՆԻ, ՇԱՀԶԱՆԻ ԱՌԻ ԽԱՆՔԱՆԻ

Մեկ թաքավորում կ'էղի, իրեք լաճ:

Թաքավոր կ'ըլնի մեռնելու, տղեներուն կ'ասա. — Ես կը մեռնեմ, դո՛ւք ֆլան սար չ'էրթաք:

Թաքավոր մեռավ: Ավուր մեկին ջոջ ախպեր էլնւմ գյնաց, ոչաղ ուստ էկավ: Էլնւմ լանեց էտա ոչաղի հիտե, ասաց՝ տը պոնեմ: Գյնաց մեկ դեռ մաղազի՛մ վերեն կանգնւմ:

Դե ասաց. — Խողածի՛ն, օց ուր պոռտով, խավք ուր թեռով էստեղ չ'էկե:

Էլնւմ դե, էգան գմարթու վիզ կտրեց, էթնւ խորվե:

Միջնեկ ախպեր ասաց. — Էմ ախպեր գյնաց կուրուսավ, տ'էլիմ, էրթամ, կնդիմ:

Էլնւմ գյնաց էն սար: Էլ՛մ էլ ոչաղ էկավ հանճե, չուր մաղազեն հիտե գյնաց, մտավ դեռ մաղազեն:

Դե ասաց. — Խողածի՛ն, օց ուր պոռտով, խավք ուր ձաքով էստեղ չըր էկեր է, դո՛ւ էստեղ:

Ասաց. — Քյու տիրու խերն անիծեմ, ինչ էրեր ես էմ ախպոր դու ես էրե:

Ջանկվան հիրուր, կովան, էն էլ մորթեց, վիզ կտրեց, էթնւ խորվե:

Պստիկ ախպեր ասաց. — Հեյվա՛խ, էմ էրկու ախպեր ձեռաց գյնաց:

Էլնւմ գյնաց էն սար, ոչաղ էկավ հանճե:

Ասաց. — Քյու տիրու խերն անիծեմ, ինչ էրեր ես էմ էրկու ախպոր, դո՛ւ ես էրե:

Լանեց հիտե, գյնաց մտավ մաղազենվե:

Դե էկավ ասաց. — Օց ուր պոռտով, խավք ուր թեռով սըն չըր էկեր է, խողածի՛ն, դո՛ւ էստեղ:

Ասաց. — Էմ էրկու ախպեր դո՛ւ ես կերե:

Խասան կով յոթ օր ու յոթ գլխեր, էգան գլխին զդե, էցկեց, կան էկավ, էրկու ախպեր կնդավ խորու մեջ՝ վիզ կտրուկ:

Ասաց.— Խոզկա, ձի մեկ քյուր կա, ըստեղ ընգյներ՝ ինչ Աստված ստեղծե, սղան կա, մենեք էստեղ, էլ էրթենք էրկիր՝ ի՞նչ էնենք:

Էլանվ գյնաց պրակ: Տեսավ՝ քյուր պպոեմ, մազեր տվե դյուս, լանլեն էկավ: Էկան, նստան, կերան, խման: Միրմազման գյնաց նեծիր:

Մեկ օր ասաց.— Քյուր՝, մեր էրկու ախպեր գյեռ էսա մաղազեն, վիզ կտրուկ, չ'էլնիմ հակամա, լակլակաջուր թնփես վրը դեու ջանդկի խողին, դե ասած՝ շան ազգ ա, որ ջյուր թնփեցիր կը հարի:

Միրմազման էր, էլանվ գյնաց նեծիր: Քյուր լակլակաջուր ու խաց էլից դեու դեխ, որ դե ուտա, ժրի, էլնի վե: Դե սաղացավ, քյուրն էլանվ ծոցվոր:

Միրմազման ասաց.— Ախչի՛, ես, դու քյուր ու ախպեր ենք, ըստեղ մարթ էկա, մկա դու ծոցվոր ես, էսա ընչի՞ց ա:

Ասաց.— Նուան խատըմ գյետին կնգան, կերա էլան ծոցվոր:

Ասաց.— Շա՛տ աղեկ, թի քյու լաճ քյու բերանվե էլանվ, չխո Աստված մե որթի՛մ էտու, թի քյու բերանվե չ'էլանվ, չխո դու սութ կ'ասես:

Ավուր մեկին ախպեր նեծրից էկավ, կ'ըխի գյեռ քյուր տղեն բերե ու բերան փանթուլթ:

Ասաց.— Քյե ախբեր՝մ ա էղե, անուն՝ Շահգանդա:

Ասաց.— Գյոխանամ Աստծուց, Աստված ձի ախպեր՝մ ա տվե:

Մեր տղեկներ ինչ ամսական կը ճոչեն, էն տղեն օրական կը ճոչեն:

Կնիկ ասաց դեու.— Յան էմ ախպեր տ'ըսպանես, յան քյե էլ կնգյուրթեն չըմ էնե:

Ասաց.— Քյու ախպոր ասա, խեմ՝ դո՛ր կ'էրթա նեծիր, ես էրթամ դի, էլնեմ վիշափ, գէն ղընեմ:

Քյուր ախպոր խարցուց հիրիկուն.— Դո՞ր կ'էրթա նեծիր:

Ասաց.— Կ'էրթամ էս սար նեծիր, կը գյամ էս հանքերի վերեն կը լվամ, կը քյնիմ, կ'էլնեմ կը գյամ տուն:

Խլխուն ախպեր գյնաց նեծիր:

Շահգանդեն էլանց, ասաց.— Քյեռի՛, ես էլ տը գյամ:

Ասաց.— Քյեռին մեռնի քյե, սար ա, գոռ ա, դու չըս կանա, մի՛ գյա:

Ասաց.— Իլանի, ես էլ տը գյամ:

Էլան էրկուս խնդրաց գյացին, դեն էլ ինգյանվ հիտե: Գյացին, ոչաղ էկավ հանճե, պոնեցին մորթեցին, էկան վրը հանքերին վացին, քյեռին քյնավ:

Ասաց.— Շահգանդան, նեղացեր եմ, քիչըմ տը քյնիմ:

Ասաց.— Քյեռի, կը քյնես, հանվ կը խնթրեմ քյու նետանեղ բաննաս, տաս էմ ձեռ:

Քյեռին քյնավ, դեն էկավ, էրկինք ու գյետնից կտրի ու կը գյան: Շահգանդեն նետանեղըմ էղան, դեի թե կտրեց, դեն համա ետ դանցավ:

Ղանչեց ասաց.— Քյեռի՛, քյեռի՛, էլի քյուռ նետանեղ ա՛ռ, ես տ'էրթամ:

Օր էրթա դեու հիտե, խեմ՝ է՞լ ինչ տ'էնա: Գյնաց դե:

Կնիկ ասաց.— Սպանեցի՞ր էմ ախպեր:

Ասաց.— Խող տվի վրը քյուռ կոտին: Չուր մկա էրկու ծեռնա էր, քյուռ շան տղեն էզար, էրաց մեկծեռնա:

Ասաց.— Ապա ի՞նչխ տ'էղի:

Ասաց.— Ես կը քյանչվեմ շիփան, կ'էլնեմ վիշափ, քյուռ ախպեր ինչ կը գյա՛, կը ժանհրեմ:

Քյեռին ինչ էկավ դո՛ւռ, Շահգանդեն կանչեց. — Քյե՛ռի, քյե՛ռի, քյե՛ռի, դարբի:

Քյեռին շիշկուավ, կայնավ:

Ասաց.— Քյեռի, քյե տը շլկեմ, դուռ ընցուցեմ:

Ասաց.— Քյեռին կլանա քյե, դու չըս կանա:

Ջքյեռին շլկեց, դուռն ընցուց: Էն դեորին էլ պրծավ:

Ասաց.— Կնիկ, ի՞նչխ էնեմ, քյուռ շան տղեն չըթողնա բան էնեմ: Վանդ տ'էլնեմ վիշափ, տը մտնեմ դռան դրնդին, ինչ գյա՛ տը ղլլեմ:

Էն մեկել օր ինչ քյեռին էկավ, լաճ ասաց. — Քյեռի՛, հէսօր դու ձի տը շլկես, հէրեկի փոխ խանես:

Քյեռին էսա դըյուն էլ ազատվավ:

Կնիկ ասաց իրկան.— Բոչ ա, դու չըս կանա վըր էմ ախպրի¹, դու օցու գլխոխ բե, թի ես ռայիմ էնեմ:

Դե օցու գլխոխ էբե: Կնիկ իրեք գյանթն թխեց, օց էղի էն մեկի մեչ: Հիրիկուն Միրմահմանդ էկավ, ասաց.— Ախչի՛, հէսօր ես շատ եմ անոթցե, ի՞նչ կա ուտելու:

Ասաց.— Մեռնեմ քյուռ խոգյուն, արեուն, հէսօր գյանթն եմ թխե:

Ասաց.— Վոլա՛, ես շատ գյանթն կ'ուզեր, ես քյե օրըմ տ'ասեր, գյեռ դու թխեցիր:

Էլանվ էբե. մեկն առավ ուրեն, մեկն էտուռ ախպր, մեկն էտուռ տղին:

Ասաց.— Քյեռի, տը չըկխես, տը փոխենք:

Ասաց.— Հէ՞ր, քյեռին խոլամ ա քյե, ընչի՞:

Ասաց.— Քյոն տու իմ մոր, իմ մեր ուր տա ձի, ես՝ էմ տամ քյե:

Ասաց.— Քյեռին խոլամա քյե, ֆարխ չըկա:

Փոխեցին. ապա էլ քյոր գլխշի՞ ասա՛ չըմ ո՞ւտի:

Խըտ ուտելուն՝ կըրփոց ընգյանվ մեր, մեկ դիր բլանավ ընգյանվ էնտեղ:

Ասաց.— Հայվա՛խ, էմ քյուր մեռավ:

Ասաց.— Թըխ մեռնի, մ'էնե, էմ մոր խերն անիծած: Ես մանգյար նռան խատի՞ց եմ, ես դեու մոտից եմ:

¹ Բնագրում էրկան (Ծ. Կ.):

Դե կկամ էտա տեղ, Շահգանդեն ու դե առին կռիվ: Զդեռու վիզ կտրեց, էրաց բրդո՛ւն-բրդո՛ւն էլից խորվե:

Դեորիս լաճ քյեռուն քըսա էրաց, ասաց.— Էմ մեր դե հէորողկեց սար, որ քյե ուտեր, դու քյնար՝ ես զանրկի, թե կտրեցի: Էն մեկել օր էլանվ վիշափ, քյանվամ շիփան, որ քյե կծեր, ես քյե չլկեցի, ընցուցի: Էն մեկել օր քյանվամ դընդին, դուց դու ձի չլկեցիր: Էմ մեր օցու գլխոխ էրե էդի մըչ գյանթին, օրդուուտեր, մեռներ, դյուցեսագյանթեն փոխեցի,— ասաց.— քյեռի՛, հէսօր ես, դու տ'էրթանքյ նստինքյ էնա բանցր սար, խընձ էն բանցր սար չըկա:

Էլան սար, խավքըմ էկամ էրկնուց, կրակի բիչիմ: Քյեռին քընե, Շահգանդեն մենակ հիշար ա: Շահգանդեն ու էտա խավքյ զանրկան հիւար յոթ օր ու յոթ գլիշեր, զըխավքյ էցկեց ախրե: Քյեռին դել քյնուկ ա: Զրագյներ ընցամ, մոմեր ընցամ:

Ասաց.— Հեյվախ, էմ քյեռին էլի՛ ես ի՞նչ ջուլմք տը տամ, վոլա՛, ես էմ քյեռին չըմ խանե վե, չ'ասա՛ դեոր եմ խորդեն վանխեցե, դյուց մոմեր ընցուցե:

Քյնու ուլնիկ մնաց քյեռու ականջ: Շահգանդեն պշկամ էն մեկել սար, բանրանկ մուկըմ տեսամ, գյնանց էտա մխան մոտ, տեսամ գյեռ քյառսուն դե քյառսուն կանթեն պղինձ դրանձ վըր անգյըրթան, յոթ մուսլի գյոմեշ կաշախառ դրանձ մըչ պղնձին: Քյառսուն դե կը ճկուկին, նոր էտա պղինձ կը վիրուցեն, կը դենե վըր անգյըրթան: Շահգանդեն էր չըգրյուցեց, մեկ ձեռնա համա զքյառսուն կանթեն պղինձ վիրուց էդի էնտեխ, կրակ տկեն առամ, գյնաց: Դեեր վիրուցին է՛մել դըրին վըր անգյըրթան:

Ասաց.— Տո՛ վոլա՛, ես դիւր՛մ էլ տը տանում, խէմ՛ էսա դեեր դո՞ր տ'էրթան:

Էկամ է՛մել մեկ ձեռնա, էտա քյառսուն կանթեն պղինձ էթան ետ:

Դեեր ասին.— Օ՛վ մարթ, դու ի՞նչ մարթ ես, թող մենքյ էտա կերակուլ ուտենքյ, ճամբան կա մեր հանձե, մենքյ մեր ճամբան էրթանքյ: Մենքյ քյառսուն ենքյ, դու էլ վըր մե քյառսուն մեկ, դու մեր ճոչ ախպեր, դո՞ր մենքյ էրթանքյ՝ քյե տանենքյ:

Էլան, կերան ու գյանցին: Գյանցին թաքավորի սարի տակ ու կանգյնան:

Դեեր ասին.— Մենքյ տ'էլինքյ խըտ թաքավորի ախիկ:

Շահգանդեն ասաց.— Ես հանաճ կ'էլիմ: Նանդվան դրեքյ, ձե ձեռ կը տամ՝ մեկ-մեկ էլեքյ: Էլան, մեկ-մեկ ձեռքեր պոնեց էխան, քյառսուն դեռուն էլ գլըխոխ կտրեց, էթան մեկ դեխ, ջանդակ էթան մեկ դեխ, ակնջներն էլ կտրեց, էթան ուր ջեր: Գյնաց պշկամ, խի՛ վիշափըմ էկամ վըր մանրման քյարին, օր ախիկ ղյներ: Ուր թուր մեշքեն քյանցեց էգան վըր վիշփուն, մտամ մանրման քյարվե, էլ չըքյանցեց, էթող էնտեղ: Գյնաց,

ախչկե իրես պագյեց, պուտըմ անմախուլթնի ջրուց խմավ, կըծըմ էզանր անմախուլթնի խնձոր ու էթող քելեց: Գյնաց էլնվ քյեռու մոտ, ճրագյներ վանեց, մոմեր վանեց, քյընու ունիկ քյեռու ակնջեն էխան դյուս ու քյեռին էխան վեր:

Քյեռին ասաց. — Զըթողիր ես կուշտ քյներ:

Ասաց. — Էլի, էլի, հանագյան ա:

Խլխուռն էր թաքավոր դնլն էտու զանչել, ասաց. — Որ գյն էսա թուր քյնչն, թուր էնորն ա, էմ ախչիկ կը տամ էնոր:

Հմեն եկին աչքեցին, թուր չըքյնչվավ, ասաց. — Ապա էլ վո՞վ կա էսա դանբան:

Ասին. — Էլ մարթ չըկա, մեկ քյեռին ու խորգեն մնացին, գյեռ մըչ սարին են:

Գյնցին ասին քյեռին ու խորգեն. — Թաքավոր ձե կը զանչա:

Միրմահման էր էկավ, ասաց. — Թաքավոր մե ի՞նչ կը զանչա, մենք չխո գյեռ մըչ էսա սարին ենք:

Ասաց Շահգանդեն. — Էսա թաքավորական բան ա, կ'էրթանք, ի՞նչ կ'էրի:

Գյնցին. Շահգանդեն էր, ճկուլթ ընցկնն էտու հինե, թուր մեկ դիր քյնչեց:

Ասաց. — Շահգանդա՛, էմ ախչիկ չխո քյու թրով ես առե, դեռ ի՞նչ կ'ուզես, էսա զանդանր դեերն էլ դու ես սպաներ, ակնջներ քյու մոտ տ'ընեն:

Շահգանդեն էխան չորս քսան ականջ էդի թաքավորի հառե:

Ասաց. — Դե ուզի՛, ի՞նչ կը կամենաս, էմ թաքավորութեն էլ ուզես, տը տամ:

Ասաց. — Քյու թաքավորութեն քյե պիրող էլնի, քյու ախչիկն էլ տը տաս էմ քյեռուն, ու ես կ'էրթամ:

Ախչիկ տվին քյեռուն: Շահգանդեն էթող գյնաց: Գյնաց ճամբան, իրեք ախպոր ռաստ էկավ: Իրեք ախպեր խըտ մեմեկի կը կովեն:

Ասաց. — Ընչի՞ կը կովեք:

Ասաց. — Կը կովենք, մեր մալ կը կիսենք, մարթ չըկա կիսա:

Ասաց. — Ես կը կիսեմ, ձեր մալ ի՞նչ ա:

Ասաց. — Մեկ քյողո՞մ ա, որ մարթ դնն գլխոս դոր էրթա մարթ չէն չ'ըլի, մեկեկ դուլթի՛մ ա, նստեն վերեն, դոր ուզեն, էտեղ կը տանի, մեկն էլ սուֆրեն ա, տը գյրկես, ինչ Աստված ստեղծե, մեչ կա:

Ասաց. — Ախպերըմ փախեք. մեկ դննվե, մեկ դննվե, մեկ դննվե, որ ես կիսեմ, որ չոտ գյն՞ կը տամ էնոր:

Իրեք ախպերն էլ փախան, մեմեկ ճամբաովըմ: Էն էլ սուֆրեն գյրկեց, քյուլախ էդի գլխոս ու նստավ վըր դուլթուն, քյեկեց: Իրեք ախպերն էլ էկին մահրյում կանգյան էտատեղ:

Գյնաց, գյնաց մտալ մըջ ծովուն: Ծովու կղզին՝ Սիվտակ բերթի մեջ, ախչիկըմ կա՝ անուն ինձնզանքին, չ'ուտես, չըխմես՝ թամաշա էնես: Շահզանդեն գյնաց ինձնզանքու մոտ: Ինչ զիրար տեսան, Շահզանդու աղըլ գյնաց, ախչիկ էկալ ջուր էթնլ, իրես լվաց, աղըլ էկալ վերեն:

Աչք ինգյալ հինե, ասաց.— Գյնա՛ Էնատեղ համամըմ կա, էմ ախպրներ կը լոճկնան, գյնա էն համամ դու էլ լոճկցի, անմախուլթնի ջուր ա:

Շահզանդեն գյնաց լոճկցալ. քանի՛մ զորբանգաստ էր, չորս ընցկոն էլ էլնլ զորբանգաստ:

Ասաց.— Զի յոթ ախպեր կա, գյնացած նեծիր, հիրիկուն նեծրից կը գյան, դու արի, քյե զանտն թող, ինչ կնատեն, արի մոտխացի, նըստի սողբանթ:

Ջոչ ախպեր ասաց՝ տանքյ, չըտանքյ մեր քյուր Շահզանդին, մեկն ասաց՝ խա, մեկն ասաց՝ չէ:

Պստիկ ախպեր ասաց.— Բյուռըմ մազ ա, դուրբան կ'էնեմ Շահզանդի ոտաց:

Էն յոթ ախպեր, մեկ աստղ կ'իրիչկեր, մեկ ճամբխներ կը խաներ: Զախչիկն տվին Շահզանդին:

Շատ մնաց, քիչ մնաց, ասաց.— Դեռիս ես տ'էրթամ էմ երկիր:

Յոթ ջորաբեռ մալ դրին խըտ քյուրոչ, էլնն քյուրն ճամբխեցին, ասին՝ որ նեղուլթեն ընգյես, քյե կը խասնենքյ: Շահզանդեն էր առալ կնիկ, գյնաց: Սիվտակ դէն ինչ սալըխ առալ՝ Շահզանդեն էկալ, ուր բերթեն փախալ:

Ասաց ինձնզանքին.— Ես տ'էլիմ Սիվտակ դէու բերթ աչքեմ:

Ասաց.— Բյուռ խիմ քյակա, չխո մե մալ կա, ընչի՞ քնլի հիտե կան կը գյան:

Ասաց.— Զխո տ'իյնմ աչքեմ:

Էլնլ աչքեց: Կ'ըխի՝ Սիվտակ դէ փլալ էփե, եղ լցե վերեն, թողե փախե, չըկերե: Մտալ մաղաղեքյ, ամենան բան, ինչ Աստված ստեղծե, էտատեղ կա:

Կնգյան դանչեց, ասաց.— ինձնզանքի, արի՛, ինչ Աստված ստեղծե, ըստեղ կա, արի ուտենքյ, խմենքյ, չուր մեռնենքյ:

Էկին, նստան, կերան ու խման: Ամեն օր Շահզանդեն կ'էրթեր նեծիր, չըր կանե նեծիր բերե:

Ինձնզանքեն էր, ասաց.— Շահզանդա, ընցկնեմ դու զորբանգաստ ես, ընչի՞ չըս կանա նեծիր բերե:

Ասաց.— Ես կ'էրթամ նեծիր, ոչաղըմ կը գյա էմ հառեչ, կը լնրեմ հետե, կ'եղիմ խասվեխաս, ինչ դու կ'ընգյես էմ միտ, էմ ոտքեր կը թուլնա, չըմ կանա պոնե:

Ուր գլխուց մաղըմ քաշեց, ասաց.— Ա՛ռ, էսա մաղ տար, ինչ ես

կ'ընգայիմ քյուլ միտ, պշկի վըր էսա մագին: Լե չ'էլնի, էմ մագ էցկես տեղըմ, քյուլ գյլխուն բալան յա, քյե պոծում չըկա, — ասաց:

Գյնաց նեճիր, դեորիս ինչ կանգնար պշկեր վըր մագին, զնեճիր կը պոներ: Ավուր մեկին, մագ ձեռնեն ընգյնվ մըչ գյետին ու ջյուր տարավ: Ասաց. — Հեյվախ, մագ էմ ձեռնեն գյնաց:

Հիրիկուն էկավ, մաղդեն էրեր էր, ինչանգանին ասաց. — Հե՞ր մաղդեն էրեր ես:

Ասաց. — Քյուլ գյլխու մագ ինգյնվ ջյուր տարավ:

Ասաց. — Հեյվախ, թվաղկ տը գյն վըր մե:

Մագն էր գյետ տարավ խասուց թաքավորի սարի հանեճ, մըչ հավուղին: Թաքավորի ձիանք բերին վըր ջըյուն, ջյուր չըն խմե, կխուտին ետ:

Թաքավորի լաճն էլ գյետ փանջանից կը պշկի, ասաց. — Հէսօր ընչի՞նչ էտա ձիանք ջյուր չըն խմե:

Ասաց. — Սուրաթըմ կա մըչ էսա ջըուն, չ'ուտես, չըխմես՝ թամաշա էնես, ձիեր կը խուտին՝ ջյուր չըն խմե:

Ասաց. — Մտեք մըչ ջյուրին, խիմ՝ էն ի՞նչ սուրաթ ա:

Աճքեցին՝ մեկ մագ: Տարան տվին թաքավորի լաճու ձեռ:

Թաքավորն էր, գալալ էտու ղանչել, ասաց. — Վուվ էնա մագի տեր բերա, ուր կչուանա ոսկի տը տամ:

Մեկ խեռողաց ջանդու պառավըմ թուավ դի, ասաց. — Ես կը բերեմ:

Ջանդի պառավն էր, ծծոճ խեծավ ու էտու վըր ծովուն: Գյնաց Սիվտակ բերթ էտու դյուս, զինք էրաց չամուռ, դողաց, նստավ էտա տեղ: Ինչանգանին չ'էթող էտա պառավ գյեր ներս:

Հիրիկուն էր Շահգանեն էկավ, ասաց. — Ինչանգանի, մեղք չի՞նչ էնա պառավ մնա դյուս, թըխ գյն ներս, քյու տախտ-դոճու կ'ավիլան, քյու սըբըր կը խանա:

Ասաց. — Չէ՛, թըխ չըգյն ներս, ինչ ավիր ի՞նչ ջանդի պառավուց կ'ավիրի:

Ասաց. — Աստված քյու խիմ չըքյակա, էնա ի՞նչ ա, ուր ավե՞րս տ'էլնի ինչ:

Ախրե պառավ առան ներս:

Շատ մնաց, քիչ մնաց, ասաց ինչանգանին. — Ես, դու մեր ու տղա ենք, հե՞ր քյու գյլեոխ չըս ի՞տա ես լվամ ու հիստեմ:

Գյլեոխ հիստեկ ու մագըմ գյլխուց գյանդտիկ քյանչեց ու էդի ծոց: Պառավն էր կուրուսավ, ծծոճ խեծավ ու գյնաց, տարավ մագն թաքավորին չանց էտու, տվին հրար՝ էրկուս մեկ գյլխու մագ:

Ասաց. — Պառավ, ապա ի՞նչխ տը բերես:

Ասաց. — Տո՛ւ ձի խինգյ խարիր անքյանր, էրթամ բերեմ:

Պառավ գանքյանրն առավ, գյնաց:

Շահագնդեն էր էլնով ձիու գլխոխ պագեց, ասաց. — Երկինք-գլխտինքյ մթնե, էկան խը ձի:

Ասաց. — Մը՛ վանխենա, գյնա՛ էմ չափ գյնարին բե ես ուտեմ, սերսուփ թիմարըմ տու ձի ու էրթանքյ:

Չափ գյնարին էտու կերավ, սերսուփ թիմարըմ էտու, նետանեղ առավ էթնլ թև, էլնով քչեց միչքեր:

Ասաց ինձնգնարին. — Դու էլի կանգյի էտա տեղ, օր էմ աչք ընգյի քյե, էմ աղըլ չ'էրթա՝ կոխվ էնեմ:

Ձին էլ՛մ էլ ասաց. — Մը՛ վանխենա, քյննի՛մ դու սպանես, չորս ընցկոն ես կը սպանեմ:

Վոլն, Շահագնդեն ինգյնով մըչ անքյրին, հմեն սպանեց, ջնդու պառավ ծծում խեծավ, փախավ գյնաց:

Թաքավոր ասաց. — Պառավ, բերի՞ր:

Ասաց. — Թաքավոր ապրած կենաս, խինգյ խարիր անքյրով չըբերվի, տու ձի ութ խարիր անքյնր, օր բերեմ:

Առավ ութ խարիր անքյնր, ծծում խեծավ, գյնաց:

Շահագնդեն էր, լնլեխն էլնով գյնաց մըտ ձին, գլխոխ պագեց, ասաց. — Երկինք-գլխտինքյ մթնե՝ էկան:

Ասաց. — Գյնա՛ իմ չափ գյնարին բե՛ ես ուտեմ, սերսուփ թիմարըմ տու ձի:

Չափ գյնարին էտու կերավ, սերսուփըմ թիմար էտու, թռավ քյամակ, ասաց. — ինձնգնարի՛, էլի՛ տանիս, օր էմ աչք ընգյի քյե, իմ աղըլ չ'էրթա:

Ձին ասաց. — Մը՛ վանխենա, ընցկո՛մ ինչ դու ըսպանես, էրկու ընցկոն էմ նալ ու բզմար կը սպանա, էրկու ընցկոն էլ իմ բեհն կը սպանա:

Ութ խարիր անքյրից մեկ չըպոծավ, պառավ մինակ ծծում խեծավ ու փախավ:

Թաքավոր ասաց. — Բերի՞ր, պառավ:

Ասաց. — Ութ խարիր անքյրով չըբերվի, տո՛ւ ձի խնգնր անքյնր ու էրթամ բերեմ:

Պառավն էր, առավ խնգնր անքյնր ու ծծում խեծավ, գյնաց:

Շահագնդեն էր, գյնաց ձիու գլխոխ պագեց, ասաց. — էսա դեորին ձի խլաս չըկա, ես կը սպանվեմ:

Չափ գյնարին էտու, կերավ, չըկարցավ դիդըմ ուտեր կըսկծու:

Թիմարն էտու, խեծավ ասաց. — ինձնգնարի՛, էլի տանիս, հնլն հիշար կաց, խեմ՝ ես դո՞ր կ'ընգյեմ:

Խինգյ խարիր անքյարն սպանեց, պառավ գնանքյնր զվռեց, ընգյնով ձնխուկի: էլ Շահագնդի աչք չ'ինգյնով ինձնգնարին. աղըլ գյնաց, ինքյն էլ, ձին էլ անըսպանել ինգյնն միչներ:

Ինձնգնարու աչք վըր Շահագնդուն կ'էղի: Համա դնրցավ մտավ տուն, թուխթըմ գյրեց, խորեց մըչ թորվան փոչքուն. ասաց. «Ախպրներ, դու

Հիմանաբայ, օր Շահգանդեն չըսպանվե, ինքն էլ, ձին էլ աղըլ գյանցե, ինգյաժ մըչ լեչերուն, օր դու գյանք, կնդնիք՝ Զանդի պառավն էր էկավ գնանջանգարին առավ ու գյանց:

Ախպրներն էր աստղն իրիչկացող, ասաց. — Շահգանդի աստղ նըղժրվեր ա, համա գյանխն ա մեռնի:

Ճամբան խանողն էլ պչկավ ճամբան, էկան, էկան, յոթ ախպերն էլ, էկան քյուրոչ տուն. նա քյուր կա, նա փեսեն, — Դե կան եկե՛ք, — ասաց:

Կան էկան, կան էկան, թորվան փոշու մեչ ինջանգարու թուխթ կնդան, գյեր ա. «Ախպրներ, դու Հիմանաբայ Շահգանդեն սաղ-սերիմ գյետ մըչ լեչերուն, ձի տարան»: էկան կան էկին, գՇահգանդեն էլ կնդան, գձին էլ: Զձին էլ, գՇահգանդեն ել առան տարան կախեցին ծառեն. ընցկում ուռած ա, արուն բերներից գյանց, աղըլներ էկավ վերեն:

Ասաց. — Հնյվա՛խ, ինջանգարի, դու հէ՞ր չըթողիր ես կուշտ քյներ:

Դեեր ասին. — Աստված քյու խիմ չըքյակա, հո՞ւր ի, ինջանգարին տարած ա, քյե էլ արնի մեչն ենք խանե դյու: Դե քյելի էրթանք խը քյե, քյու կնիկ դո՞ւր ա, դանցուցինք:

Ասաց. — Դեորիս դուք բանով եք էկե, դուք դարցեք ետ: Թի ես կարցա, ինջանգարին կը դանցուցեմ, թի չըկարցա, թըխ հա՛, հա՛:

Էլնվ ուր ձին խեծավ ու գյանց, ասաց. «Վոլա՛, ես տը թողիմ էմ ձիու քյեֆով, դուր կանգլի՛ ես դի տը նստիմ»: Ձին գյանց, գյանց, կանգյնվ էն թաքավորի քյաղաք, պառվում դո՛ւռ:

Ասաց. — Մամի՛կ, էս ի՞նչ ա, էսա քյաղաք կեա կը լան, կեա կը ծծղան, կեա կը գանին, կեա կը խաղան:

Ասաց. — Մամիկ մեռնի քյե, Աստված Շահգանդի տուն քյակա. մեկ ջանդի պառավըմ գյանց, խնգար խինգ խարիր անքյար Շահգանդին սպանեց ու դեոր զինք սպանվավ, պառավ էնոր կնիկ առավ էքե:

Ասաց. — Մամիկ, տեղըմ չըս խտա՞, ես գյանմ հէսօր օգեան էղիմ քյու տուն:

Ասաց. — Նա կա ուտեմ, նա կա խմեմ, մամիկ մեռնի քյե, արի Աստծու սիրուն, ծծկի դա՛:

Ասաց. — Մամիկ, քյու խաց ու ջյուր ձի չըպիտի, ա՛ռ գէնա փարեն տա՛ր, խաց, կերակուլ, խոտ ու ջյուր բե ու արի:

Մամիկ փարեն առավ, գյանց, էքե:

Ասաց. — Մամիկ, դու չըս կա՞նա էրթա մըտ ինջանգարին:

Ասաց. — Մամիկ մեռնի քյե, էնի քյառսուն օր դըռ մանչը չի տա. գհեր գյետ ձեռ, որն օր էրթա մոտ, գհեր կը խմա, կը մեռնի: Պառավ քըսմե ուր աչք տը չէլնի:

Ասաց. — Մամի՛կ, առ քյե ճանգըմ օսկի, սերսուփ խարսնանակ խալավըմ առ, խագլի, էղի խարս ու գյան:

Ասաց. — Տռնական կա, չըթողնի մտիմ ներս:

Ասաց. — Ա՛ռ քյե ճանգլըմ էլ օսկի, հմեն տռնապանին ոսկի՛մ կը տաս, քյե կը թողնեն մտնես ներս ու դանոնաս:

Չավրե՛մ խնձոր կառնի, էն մեկ խնձոր կը տապկա, մատնիկ կը դնան մըչ խնձորին ու կը տա պառաւ կը տանի: Ամեն տռնապանին օսկի՛մ էտու, դանստուր տվին գյնաց ներս:

Խանջանգարին էր, դանչեց ասաց. — Հե՛յ, դո՞ր կը գյնաս, զհեր գյետ էմ ձեռ, կը խմեմ:

Ասաց Խանջանգարին. — Քյու մրազ կը հանես, ինչ գանտն էր մոտխացաւ, մեկ խանգար կը տամ ու կը դանոնամ ետ:

Ջլարվեն էթնլ գյնաց, Խանջանգարի ձեռ, խնձոր թափաւ, մատնիկ զըր՛նգ, ինգյնվ դան:

Ասաց. — Արի՛, արի՛, էսա չանվրի տեր դո՞ր ա:

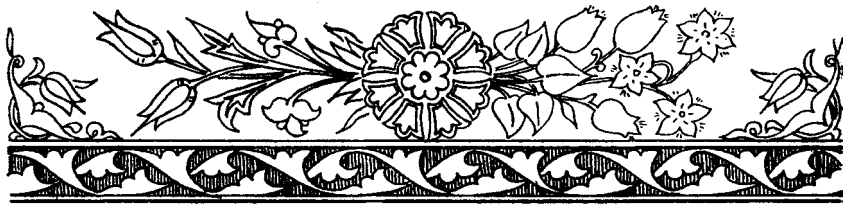
Ասաց. — Էսա իրեքյ օր էմ տուն մսաֆըր ա: Շահգանդեն կ՛ասեր, թըխ խլիսուն, ասա, ես էմ մանչր կը տամ, հմեն, ինչ օր կան, թըխ ընեն դյուս, մեկ չըմնա ներս:

Խլիսուն դանլ էտու կանչել՝ թըխ հմեն էլնեն դյուս, ես էմ մանչր էնեմ:

Թաքաւորի լաճ խնդացաւ, ասաց. — Դեորիս Խանջանգարին մանչր տը տա ձի:

Շահգանդեն էր, էկաւ գկնիկ առաւ վըր ձիուն, ուր սուֆրեն գյըրկեց, ուր քյուղ գդի գյլեոխ ու գդութին էլ խեծաւ, առաւ ու քյեկեց: Սար ու ձոր դժացին. «Շահգանդեն գխանջանգարին տարաւ»: Դոր կը պչկին՝ մարթ չըկա: Շահգանդեն առաւ գուր կնիկ էկաւ տուն, ու էլ մարթ չըկարցաւ ընգյեր հիտե:

Էնոնքյ խասան ուրանց մրազին, դու էլ՝ քյուն:

3. ԹԱՔԱՎՈՐԻ ԼԱՃ ՄԸՉ ԱՌՔԱՎՈՒԹՆԻՆ

Մեկ թաքավորը մ կեր, իրեք լաճ: Թաքավորի փոքր լաճն էր ուր խոր մոտեն բանժան էր, ջուկ տու՛մ կը նստեր: Հմեն օր կ'էրթեր դյուս, օր կը գյեր ներս, ուր տեղ վիրուցուկ, տախտ-դո՛ւռ՝ ավիլուկ, ուր կերակուլ էփուկ, հանգըր կը գյեր վերեն, հէվարին էլ կը գյեր, ուր տեղրանք փուուկ, հմեն բան հանգըր: Ավուր մեկին էլանվ դո՛ւռ էդի պախկավ, ասաց. «Խեմ՝ ո՞րն ա ընցկնա՞ բաներ կ'էնա», տեսավ՝ փեթկի հիտե գյուտենուց մեկ կնիկը մ էլանվ, չ'ուտես, չըխմես՝ հինե իրիչկես: Ձեռ էթանվ համա կնգյան ճիվ պոնեց:

Ասաց.—Ի՞նչ էմ ճիվ կը պոնես, Աստված ձի տվե քյե, քյե տվե ձի, ես չըմ փախի:

Մնաց: Կնգյան գյուտենին իրիկ գյանդտիկ էթանվ թոներ, էրեցեց:

Ասաց.—Աստված քյու խիմ քյակա, շատ զանրար էրիբ, էմ գյուտենին էրեցեցիր:

Ավուր մեկին ասաց.—Կնի՛կ, ես տ'էրթամ իմ խեր տը բերեմ գիաֆաթ:

Ասաց.—Խա՛, գյնա, բե:

Կնիկն էր կերակուլ էփեց, ինչ կա հանգըրեց, ու գինքյ էտու փեթկի հիտե: Խեռն էր էբե տուն, խաց կերան, պրծան:

Թաքավոր իրիչկեց փեթկի հիտե լյուս տեսավ, ասաց.—Որթի՛, էնա ի՞նչ լյուս ա փեթկի հիտե կ'երես:

Ասաց.—Մարթ չկա փեթկի հիտե, էմ քյուլֆաթն ա դի:

Խեր էլանվ գյնաց վըր օտաց, համա հէօրողկեց լաճու հիտե, ասաց.—Տղա՛, յան տ'էրթաս քյո մոր մոտեն էն մեկ սանդուխի բանիս կուրուսնա յա, բերես, ձեր մալ կիսեմ, յան չիտ քյու վիգ կը զանեմ, քյու կնիկ կ'առնեմ:

Տղեն էլանվ լանլեն գյնաց մըտ կնիկ, ասաց.—Էմ խեր ընցկն կ'ասա:

Ասաց.—Ձե՞ ես քյե ասի, էմ գյուտենին մը՛ թանլե թոներ, քյու գյըլխուն բան յա: Ա՛ռ նա բանիս, տար զանր վըր ֆլան քյարին, ասա՝ Գյուլիգար, Հյուրուպարին քյե բանրե կ'էներ, ուր էրկու տարվան չվանին կ'ուզեր:

Տղեն էլսով գյնաց, բանինս տարավ էզանր վրը քն քյարին, ասաց.—Գյուլիզան, չյուրուկանին քյե բանը կ'էներ, էրկու տարվան չվանին կ'ուզեր:

Գյուլիզան ասաց.—Ինչ էմ քյուր գյանցեր ա, էնա էրկու տարի ա, ուր խոտ-հանթ հէրգյուլսվե թանլեր եմ, ես չըմ կարցե դոնու բանա, էրթա մոտ:

Տղեն գյնաց մըտ ձին:

Ձին ասաց.—Օ՛վ խողածին, օց ուր պոռտով, խավքյ ուր թևով չըկիմիչի էստեղ գյնլ, դու էստեղ մի՛ գյն, քյե կը զանեմ, փշուր-փշուր կ'էնեմ:

Տղեն ասաց.—Կ'էլիմ ճանճըմ, կը թուիմ քյու թևի վերեն:

Ասաց.—Օր էմ թևքեր հիրար տամ, քե կը բժնեմ:

Ասաց.—Կ'էլիմ ճանճըմ ձի կը տփեմ քյու պոչի տակ:

Ասաց.—Էմ պոչ խթեմ վրը քյե՝ մեկ դիր դոն կը ֆթսես:

Ասաց.—Կ'էլիմ ճանճըմ կը կպիմ քյու պոռտան տակ:

Ասաց.—Օր էմ լանգյեն վիրուցեմ, քյե մեկդիր կը սպանեմ:

Ասաց.—Կ'էլիմ ճանճըմ, կը թուիմ քյու քյամակ:

Ու մոթխացավ ձիուն, չափ գյանրին էտու, կերավ ու թիմարն էտու:

Ձին ասաց.— Օվ մարթ, ձի կը խեծիս, հանլա գանգյոն չըգանիս էմ կող, քյե դյունից կը խանեմ: Դու աչքեր խփի:

Աչքեր խփեց, համա խանեց խրտ էրկնուց: Էխան, էխան, էխան, էլ երկիր մնաց խընձ պնակըմ, դեոր էլսով երկինք ծով, գետինք ծով, գտղեն դընիտի դոնու էճուց: Ձիու պոչեն մազըմ քյաչեց ու էթող ձին գյնաց:

Տեսավ գյետ պապիկըմ նստե կծիքյ կ'էնա, ասաց.—Պապի՛կ, էտա Ի՞նչ ա կը կծքես:

Ասաց.—Գյնա՛, վ'արի, քյե քսա կ'էնեմ: Բյուռըմ դընիտի ծաղիկ քյո մոր մոտեն ուզես, բերես ձի, օր էկիր, — ասաց. — կ'էրթաս, էրկու դոնու կա, էն նիսուն դոնու չըբանաս, էն դժոխքին ա, էն տուխեմ դյուռ բանաս:

Տղեն գյնաց, տեսավ մարթըմ պառկե վրը քյամկին, օխաւ թափած վրը սուտին, կը լիզեն, ասաց.—Էտա օխաւ հէ՞ր քյու սիւս կը լիզեն:

Ասաց.—Գյնա՛, վ'արի, քյե քսա կ'էնեմ:

Կնիկըմ նստե, խաց կը թխա, խետ կը ճխթա ուր փոր, կ'ասա.— Վա՛խ, ես անոթի մեռա:

Ասաց.—Հէ՞ր անոթի մեռար, չէ՞ գյետ դու խաց կը թխես:

Ասաց.—Գյնա՛, վ'արի, քյե քսա կ'էնեմ:

Կնիկըմ էլ էրկու կտի կտոր գյետ վրը ծնկան կ'ասա.—Վա՛խ, ես կշտուլմե պատուա:

Կնիկ՝ մէլ գյետ էրկու շան լակոտ ինկան մըչ փորին, կը վղղան, կ'էրթան դեն, կը գյան դեն:

Ասաց.— Էն ի՞նչ ա, հէ՞ր կը վղղան:

Ասաց.— Գյնա՛, վ՛արի, քյե կ'ասեմ:

Էրկու սև կոճ էլ կ'էրթան ու գյան, զանգվիին հիրուր:

Ասաց.— Դու հէ՞ր կը զանգվիք հիրուր:

Ասաց.— Գյնա՛, վ՛արի, քյե կ'ասենք:

Գյնաց դընխտի դո՛ւ կանգյա՛մ, ասաց.— Մարե՛:

Ասաց.— Զանե՛, դյո՞ւ վ'էսատեղ:

Ասաց.— Մարե՛, էմ խեր սնդկի բանիս կ'ուզեր, օր մեր մալ կիսա:

Ասաց.— Մեռնի՛ մեր, սնդկի բանիս ես չըմ բերե խետ, սընդկի բանիս գյեո սնդկի հիտև պատվե: Կը տաս քյո խոր ձեռ, հալա՛ կը խնթրեմ Աստուց, քյու խեր ուր բալեն ուր օտաց տկեն առնի:

Ասաց.— Մարե՛, պապիկ բյուռըմ դընխտի ծաղիկ կ'ուզեր:

Մեր բյուռըմ ծաղիկ էտու, առավ, էկավ:

Էն էրկու սև կոճին խարցուց, ասաց.— Հէ՞ր կը զանգվիք հիրուր:

Ասաց.— Իրիկ ու կնիկ ենք, շատ գյեչ ենք էղե խետ հիրարու, մկա էլ էլեր ենք սև կոճ:

Էկավ էն խաց թխողին խարցնեց:

Ասաց.— Մեռնեմ քյե, առեր եմ, կերեր եմ ու չըմ տվե, մկա ուտեմ, չ'ուտեմ՝ կուշտ չըմ ուտե:

Էն մեկել կնիկ, ինչ էրկու կուտ կեր վըր գյոքյին, ասաց.— Մեկ բրդո՛ւ կուտ էլ ուտեմ՝ կշտոթնե կը պատուեմ, տվեր եմ, չըմ առե:

Էն մեկել կնիկն էլ, ինչ էրկու շուն գյեո փորվեն կը խաչեն, ասաց.— Զոչ տան տանտկին եմ եղե, քյանի տվեր եմ, էմ ճժեր էկած վըր էմ խաբրին՝ չըթողած, մկա եղած են շան լակոտ:

Ասաց.— Մա՛րթ Աստու՛, հէ՞ր գյառներ քյու սիւտ կը լիզեն:

Ասաց.— Անոթի՛ եմ թողե, ծարա՛վ եմ թողե, մկա էնոնց մեղք ձենե կ'ուզեն:

Խոզվու՛ն խարցնեց, ասաց.— Հէ՞ր էտա օխչար թափած քյու սիւտ կլիզեն:

Ասաց.— Անոթի-ծարավ, անաղ եմ թողե, մկա էնոնց մեղք ձենե կ'ուզեն:

Նախորոթի սուտի վերեն նախիր թափած են, կը լիզեն:

Ասաց.— Հէ՞ր քյու սիւտ կը լիզեն:

Ասաց.— Անոթի-ծարավ եմ թողե, մկա էմ սիւտ կը լիզեն:

Էկավ մըտ պապիկ, դընխտի ծաղիկ էտու մըտ պապիկ, ասաց.— Պապիկ, էտա ի՞նչ ա կ'էնես:

Ասաց.— Մեռնեմ քյե, մութն ու լյուս ա կը բաժնեմ. սև կձկեմ գլիչերն ա, սվտակ բաժնեմ՝ ցերեկն ա:

Մազ էտու կրակ, խրեղեն ձին խասավ, խեծավ ձին, աչքեր խփեց,

էճուց թաքավորի սարի հանեճ էդի: Մազըմ պոչեն քյսչեց ու ձին էթող
գյնաց: Զյուլյսք տարան թաքավորին, ասին՝ քյու լաճ էկավ:

Ասաց.— Տղա՛, բանինս բերի՞ր:

Ձեռ էտու սնդկի վիրե, բանինսն էտու խեր: Գյետին պատռավ, խեր
ուր անձի բանեն առավ, խեր մտավ ներս դանրցավ խփվավ գյետին: Նոր
էնիկ ուր կնիկ խասան ուրանց մրազին, դու էլ՝ քյոն:

4. ԴԴՄԵՆԻ ՀՆԴԻՅԱՄԱՆ

Կեր մեկ խնկրվորում, շատ աղքատ էր: Էլնվ կ'երթեր փետե: Ուր ապրուստն վրը փետին էր ախրե: Օրում կ'երթա փետե, շնակ կը շինա, ինչ կը շլկա, որ տը գյատուն, դդմում կ'էլի, կը նստի վրը փետին:

Խնկրվոր կը թնւն տակ, էլում կ'էլի, կը նստի վրը շլկին, կ'ասա. «Վոլն, ես էսա դդմում տը տանեմ, վնդ կիրակի ա, էնենք ճաշ»: Էպե տուն, կլորեց գյնաց փեթկի տակվե:

Հիրիկուն օրտա պառկավ, մեկ կը դանչա. — Կա'կո, ձի փսակի:

Իրենք անգամ օր դանչեց, կնիկ ասաց. — Աստված քյու խիմ չըքյակա, ձեն տու:

Ձեն էտու, ասաց. — Կակո դոլամ ա քյե, ինչո'վ փսակեմ:

Ասաց. — Կ'ուզեմ էրթա թաքավորի ախչիկ բերես ձի:

Պապիկն էր, խլիսուն էլնվ գյնաց մըտ թաքավոր, ասաց. — Քյու ախչիկ տու իմ լաճուն:

Ասաց. — Ես էմ ախչիկ կը տամ, հնւն խլիսուն օր ես էլն վն քյու սարեն խընձ էմ բանցը էդի, թի չէ՝ քյու վիզ կը զաննեմ:

Պապիկն էր, էլնվ լնլեկն գյնաց մըտ լաճ:

Ասաց. — Կակո, բերի'ր:

Ասաց. — Կակոն խող ու փոշին էտու վրը քյու գլխուն, թաքավոր ընցկոն սարեն կ'ուզն մեզնե, օր խընձ ուր սարեն բանձը էդի, թի չէ՝ էմ վիզ կը զաննա:

Ասաց. — Կակո', էնի խանգլիստ ա: Ա'ն էնա բանիս, գնը էն քյարին, ինչ ես էլն քյու քյամակ, ասա՝ Գյուլյուզմ'ը, Հնդկյաման քյե բարե կ'էներ, էն պստիկ սարեն կ'ուզեր:

Խլիսուն շոտ պապիկ էլնվ, տեսավ՝ ուր սարեն խով էրեր էր վրը թաքավորի սարին:

Գյնաց, ասաց. — Թաքավո'ր, դեռիս քյու ախչիկ տո'ւ էմ լաճուն:

Ասաց. — Կ'ուզեմ էմ սարից չուր քյու սարեն, օր մանման քյար էդի, օր իմ ախչիկ սուր չըթոգոտի, չիս քյու վիզ կը զաննեմ:

Պապիկ էլնվ լնլեկն էկավ տուն:

Հնդեյյաման ասաց.— Բերի՞ր:

Ասաց.— Խողն ու փոշին տվիր վրը քյու կոտին: Մամմար քյար կ'ուզա ուր սարից չուր մեր սարեն, օր ուր ախչկան սուլեր չըթողոտի, թի չէ՝ մեր վիզ կը գանա:

Ասաց.— Էնի, կակո, խանգլիստ ա, ա՛ն էնա բանիս, տար զար վրը էն քյարին, ասա՝ Գյուլյուզա՛ր, Հնդեյյաման քյե բարե կ'էներ, էն պատիկ մամմար քյար կուզեր:

Բանիս տարավ էզար վրը էն քյարին, ասաց.— Գյուլյուզա՛ր, Հնդեյյաման քյե բարե կ'էներ, էն պատիկ մամմար քյար կ'ուզեր:

Խլիսուն էլնվ վե, էնոր սարեն չուր ուր սարեն սալուկ մամմար քյար էր:

Խանլիվորն էր էլնվ գյանց, ասաց.— Թաքավոր ապրած կենաս, դեորիս քյու ախչիկ տը տա՞ս:

Ասաց.— Կ'ուզեմ էմ սարեն չուր քյու սարեն բար ու բանչա, կես ժյուռ, կես խասուն, կես ուտվի, կես չ'ուտվի, չիտ քյու վիզ կը գանիմ:

Էկավ, ասաց.— Կակո՛, բերի՞ր:

Ասաց.— Կակոն խող ու փոշին էտու վրը քյու գլխուն: Չուր խլիսուն ես հո՞ւստ բար ու բանչա դենմ՝ կես ժյուռ, կես խասուն, կես ուտվի, կես չ'ուտվի:

Ասաց.— Կակո՛, էնի խանգլիստ ա: Ա՛ն էնա բանիս, էլըմ տար զար վրը էն քյարին, ասա՝ Գյուլյուզա՛ր, Հնդեյյաման քյե բարե կ'էներ, էն պատիկ բար ու բանչեն կ'ուզեր:

Պապիկն էր, բանիս առեց, տարավ էզար վրը քյարին, ասաց.— Գյուլյուզա՛ր, Հնդեյյաման քյե բարե կ'էներ, էն պատիկ բար ու բանչեն կ'ուզեր:

Խլիսուն էր, պապիկն էլնվ պչկավ, ուր սարից չուր Թաքավորի սարե կտրե բար ու բանչա՝ կես ժյուռ ա ու կես խասուն, կես կ'ուտվի, կես չ'ուտվի:

Ասաց.— Թաքավոր ապրած կենաս, դեորիս քյու ախչիկ չը՞ս ի՞տա էմ լաճուն:

Ասաց.— Բյենե կ'ուզեմ սուֆրե՛մ, ինչ Աստված ստեղծե՞ մըչ էն սուֆրին էղի, ուտեն— չ'ուտեն՝ նա հանվենա, նա պակսի, չիտ քյու վիզ կը գանեմ:

Պապիկն էր, էմ էլ դանցավ, փոշալնավ էկավ տուն:

Ասաց.— Կակո՛, բերի՞ր:

Ասաց.— Կակոն խող ու փոշին էտու վրը քյու գլխուն: Էնպես սուֆրե՛մ կ'ուզեմ, ինչ օր Աստված ստեղծե՞ հինի էղի՝ ուտեն-չուտեն՝ նա հանվենա, նա պակսի: Ես հո՞ւստեն բերեմ:

Ասաց.— Էնի խանգլիստ ա, ա՛ն էնա բանիս, տար զար վրը էն

քյարին, ասա՝ Գյուլյուզնը, Հնդկաման քյե բնրե կ'էներ, քն պստիկ սուֆրեն կ'ուզեր:

Խլիսուն էր, խնլիվոր էլնով, կ'ըխի գյեռ սուֆրեն կախվի հանքյեն:

Ասաց.— Կակո, էտա ուռնեթ առ զնր վըր սուֆրին, ասա՝ «Բնցվի, բնցվի», չխո կը բնցվի:

Ինչ Աստված ստեղծե, մըչ սուրֆրին կեր: Կերան, խմեցին, նա հավելցավ, նա պակսավ:

Ասաց.— Էտա ուռնեթ զնր վերեն, ասա՝ «Խփվի, խփվի», էմ էլ կը խփվի:

Սուֆրեն խփվավ:

Էլնով գյնաց մըտ թաքավոր, ասաց.— Դեորիս քյու ախչիկ տու էմ լաճուն:

Ասաց. — Խնլիվոր, վոլն դեորիս տարավ էմ ախչիկ: Քյենե կ'ուզեմ քնպես խալիչե՛մ բերես իմ հէողեն՝ նա հնվեւնա, նա պակսի: Չխո քյո վիգ կը զաննեմ:

Էլնով, էմ էլ գյնաց մըտ լաճ:

Ասաց. — Կակո, բերի՞ր:

Ասաց. — Կակոն խող ու փոշին էտու վըր քյու կոտին: Մկա ես էրթամ հյո՞ւստ խալիչա բերեմ ուր հէողին, նա հնվեւնա, նա պակսի:

Ասաց. — Էնի խանգլիստ ա: Ա՛ռ էսա բանիս, տար, զնր վըր քն քյարին, ասա՝ Հնդկաման քյե բարե կ'էներ, ուր պստիկ խալիչեն կ'ուզեր:

Խլիսուն էլնով տեսավ խալիչեն գյեռ թաքավորի հէողեն ա:

Ասաց. — Թաքավոր, քյենե կ'ուզեմ քյու ախչիկ տաս էմ լաճուն:

Թաքավոր ասաց. — Կը տամ, էմ ախչիկ կը տամ քյու լաճուն:

Քյառսուն ձիավոր էմալ կերեցուցես, խմեցուցես՝ նա հնվեւնա, նա պակսի:

Քյառսուն ձիավոր կերան, խման, նա հնվելցավ, նա պակսավ:

Հիրիկուն էր, կնիկն ասաց խնլիվորուն. — Դու թաքավորի ախչիկ բերիր, դդն՝ դրինք խըտ կշտին, ի՞նչ տ'ասա մե, խե՛մ էլի աչքի:

Էլնով աչքեց, ընցկոն ջհե՛մ ա դդմից էլե դյուս, օր նա ուտես, նա խմես հինի պղկես:

Ավուր մեկին թաքավորի լաճ փսակեցին: Ախչիկներ, փեսեքյ, հմեն ժողվան խարանիս:

Դդմենին ասաց. — Կնի՛կ, դըյու՛մ ես կ'էլիմ սե ձիավոր, կը գյնամ աղան-տաղան կ'էցկեմ մըչ ժողովրթին, օր մեր վըր տղին չըզնունա: Ես գլիտեմ քյու քյուրեր կը զանեն վըր քյու գլխուն, քյե կ'ասեն՝ սե կապուկ, օր դու դդմենին չ'առներ, մենք քյե կը տենք էսա ջհելին, հնլն դու չասե՛ս էմ իրիկն ա: Դեոր ես կ'էլիմ կարմիր ձիավոր, կը գյնամ, աղան-տաղան կ'էցկեմ մըչ քյուլֆթին ու կը թողնիմ էմ էլ կ'էրթամ, դու չ'ասես իմ իրիկն ա: Դեոր ես կ'էլիմ բեռզ ձիավոր, կը գյնամ աղան-տաղան

կ'էցկեմ մըչ քյուլֆթին ու կ'էրթամ: Դու չ'ասես էմ իրիկն ա:

Խարսնիս էլավ: Սև ձիավոր'մ էկավ էն դեխեն, աղան-տաղան էցկեց մըչ ժողովրթին:

Քյուրեր խասան խըտ պատիկ քյուր, տփեցին մըչ կոտին, ասին. — Սև կապես, դու թըխ դդո՛ւմ չ'առներ, քյե կը տենքյ էսա խորոտ ջհելին:

Դեոր եղավ, կարմիր ձիավոր էկավ, թող ու դուման, աղան-տաղան էցկեց մըչ էն քյուլֆթին:

Քյուրեր էմ էլ ասին.— Դու էն դդմենին չ'առներ, քյե կը տանքյ էսա խորոտ ջհելին:

Էղավ բեոզ ձիավոր էրի, թող ու դուման էտու վըր քյուլֆթին:

Ասին. — Սև կապես ու կապոտ, օր դու դդմենին չ'առներ՝ քյե կը տենքյ էսա խորոտ ջհելին:

Ասաց. — Սև դու կապեքյ, իրեքյն էլ էմ իրիկն ա:

Ասաց. — Ի՞նչխ իրեքյն էլ քյու իրիկն ա:

Ասաց. — Սերաբանդ ա էմ մարթ, կը գյա՛մ մտի մըչ դդմին:

Էլան գյանցին, դդում թալեցին թոներ:

Էլավ հէրդէս, կնգյան ասաց. — Պողպտե սոլ խագյնիս, պողպտե կոռ պոնես քյու ծեռ, սոն էլնի քյու ճաներվե, կոռն էլ էլնի կոռտուն, նոր ձի կը կնդնես:

Էլան գյանց թաքավորի ախչիկ մըտ խեր, ասաց.— Պողպտե կոռ, պողպտե սոլ տը տաս շինել:

Ասաց. — Ախչի՛, արի ես քյե կը տամ խընձ էն էլ բիրինջի մարթո՛ւ, մ'էրթա:

Ասաց. — Ես տ'էրթամ, Հնդկյաման տը կնդիմ:

Պողպտե սոլ ու պողպտե կոռ առավ ու գյանց: Շատ գյանց, քիչ գյանց, մեկ ախչիկըմ գյեռ խողե փարչ ծեռ էկավ Խողե բերթ ջրո՛ւ:

Ասաց. — Ախչի՛, Հնդկյամանի սալըխ չը՞ս ի՛տա:

Ասաց. — Էն ա յոթ տարի կա ես հիտե կան կը գյամ, ես էմ մրազին չըխասա, դու էտա բանակ ճամբանի պոնի գյան՛, բանքյի քյու մրազին խասես:

Գյանց, գյանց, դեոր ախչիկըմ տեսավ, փախրե փարչ պոնի ծեռ, էկավ Փախրե բերթ ջրո՛ւ:

Ասաց. — Ախչի՛, քյու Ասված սիրես, Հնդկյամանի սալըխ չը՞ս ի՛տա:

Ասաց. — Վո՛ւն, էնա յոթ տարի կա հիտե կան կը գյամ, ես էմ մրազին չըխասա: Դու էլ էտա բանակ ճամբանի պոնի ու գյան:

Գյանց, գյանց մեկ Ոսկի բերթըմ ռաստ էկավ: Ախչիկըմ ոսկե փարչ պոնե ծեռ, էկավ ջրո՛ւ:

Ասաց. — Ախչի՛, քյու Ասված սիրես, Հնդկյամանի սալըխ չը՞ս ի՛տա:

Ասաց. — Կը տամ, իմ ախպերն ա:

Ասաց. — Ասոված սիրես, էտա փարչ տաս, պուտըմ ջո՛ւր խմեմ, — ջո՛ւր խմավ ու գլանդտիկ ուր մատնիկ էլ թնլ մըչ ջրո՛ւն, ասաց, — ախչի՛, քյու Ասոված կը սիրես, կը տանես էսա փարչ, մարթու ծեռ չըտաս, տաս Հնդկյամանի ծեռ:

Պչկավ պողպտե կոռ էլնլ կոռտուն, պողպտե սոլն էլ էլե ճաներվե, էլ թնլ: Տարավ փարչն էտու Հնդկյամանի ծեռ: Զո՛ւր խմավ, մատնիկ ինգլնլ ծեռ: Հնդկյաման էր ծծղաց, կնիկ էրաց դեղեզըմ, էստեղեն էտի ծոց:

Մերն ասաց. — Հնդկյաման, քյու խոգյուն-արեւուն մեռնեմ, խի՞ ձի չանց տո՛ւ:

Ասաց. — Դե արի եմին էրա, մ՛ուտե:

Մերն եմին էրաց, ասաց. — Վոլն, ես բնն չըմ էնե քյու կնգլն:

Էրաց թնլ խարս, էդի մոր հանեմ: Խլխուն էր Հնդկյաման կ'էրթեր նեմիր:

Կիսուրն ասաց. — Խարսե՛, մեռնիմ քյե, էլի ջորիքյ ա՛ւ, տա՛ր էնա սարի հիտե, խավքյու փնռ կա էստեղ, չլինի դանցու բե, քյե, էմ լաճ փսակենքյ:

Էլնլ առավ ու գլանց խարս:

Հնդկյաման էր տեսավ, ասաց. — Դո՞ր կ'էրթաս:

Ասաց. — Քյո մեր ձի ճամբխեր ա, էրթամ խավքյու փնռ բերեմ, օր ձի, քյե փսակա:

Ասաց. — Ասոված քյու խիմ չըքյակա, քյե կը խնբն: Քյե կը հեորոզկա մըտ էմ միչնեկ քյուր, օր քյե դլլն: Գյնն, նստի վըր էհան հանբերին, ծափեր զան հիրուր, ասա՝ «Հնդկյաման մեռեր ա»: Ինչ կանդան խավքյում կա, կը ժողվին դի, էսոնց թեփուռ կը թնլեն: Լե չ'էլնիմ թողնես չպլախ էրթան: Քյու ծափեր էմ էլ զան, ասա՝ «Հնդկյաման հանբեր ա»: Խավքյեր էմ էլ էսոնց թեփուռներ կը գլան վերեն, կ'էլին կ'էրթան:

Գյնն նստավ վըր հանբերին, ծափեր էզան, ասաց. — Հնդկյաման մեռեր ա, մեռեր ա:

Խավքյեր հըմեն թնլ փան էկան, էսոնց փնռեր հմեն թնլենին:

Դեոր ծափեր էզան, ասաց. — Հնդկյաման հանբեր ա, հանբեր ա:

Փառ էկավ վերենքյներ, թռան ու գլանցին: Էլնլ զթեփուռներ ժողվեց ու առավ էկավ, էրե:

Կիսուրն ասաց. — Խարսե՛, վո՞վ քյե ռաստ էկավ:

Ասաց. — Մարե՛, մեկ քյու լաճ՝ Հնդկյաման:

Խլխուն էր ասաց. — Խարսե՛, էլի գլան մըչ էնա սարեն, սազ ու գուռնեն գյեռ դի, քյե ու էմ լաճ փսակեմ:

Հնդեյրաման էր ծեռ էտուռ, ուր կնիկ էքե ուր աչիչ Հանեժ, ասաց. — Դո՞ր կ'էրթաս:

Ասաց. — Ապա ես գլիդե՞մ, քյո մեր ձի ճամբխե, սազ ու գլուռնեն բերեմ:

Ասաց. — Ասված քյու խիմ քյակա: Քյե կը ճամբխա մըտ էմ² ջոչ քյուր՝ քյե մեկդիր ղլլա՛: Կ'էրթաս, մեկ գլուռն Հանդըյուրըմ կը գյա՛ քյե ռաստ, կուց գա՛ր Հինի, խմի, ասա՛ «Ա՛խ, անմախութնի ճյուր, խոզի դո՛ւ էմ խոր բա՛ր ու բանդչեն եղներ, ես քյե կուշտ խմեր»»: Քյե ճամբվիս կը տա, կ'ընցնես: Կ'էրթաս, մեկ ջամջամ ավել քյե ռաստ կը գյա՛, ասա՛ «Ա՛խ, վարթ ու ռՀան, խոզի դու էմ խոր բա՛ր ու բանդչեն եղներ, ես քյե գլիշեր-ցերեկ խոտոտեր»»: Էն էլ քյե ճամբա՛խ կը տա, կ'ընցնես: Կ'էրթաս, դո՛ւռ բանց-դիր ռաստ կը գյա՛, էն բանց՞ դիր, էն դրուկն՞ բանց: Խոտ գյեռ գլեթո՛ւ Հանեժ, ա՛ռ դիր խուլու Հանեժ, միս գյեռ խուլու հանեժ, ա՛ռ, դի գլեթո՛ւ Հանեժ: Էմ ճոչ քյուրն էլ գյեռ խաց կը թխա, ուր ծծեր թանկ փանջարենվե, էկե դյուս: Չալկիս դեսուդեն, Համա պլիի քյու Հանեժ ու քյելի: Ծեռ տու դութին, գյեռ ուր գլխու վիրե, Համա ա՛ռ ու քյելի:

Խրատ էտուռ կնգյան, կնիկ էլա՛վ էկավ: Էկավ գլուռն Հանդըյուր, կուց էգա՛ր, Հինե խմեց, ասաց. «Ա՛խ, անմախութնի ջուր, խոզի դո՛ւ էմ խոր բա՛ր ու բանդչեն էղներ, ես քյե կուշտ խմեր»»: Վոլա՛, ճամբա՛խ էտուռ գյանց: Գյանց ջամջամ ավել ռաստ էկավ, ասաց. «Ա՛խ, վարթ ու ռՀան, քյենե քանի՛մ անուշ խոտ կը գյա՛: Ես քյե կուշտ խոտոտեր՝ դու էմ խոր բանդչեն էլներ»»: Գյանց էն բանց դո՛ւռ էդի վերեն, էն դրուկն՞ էբանց, գյանց միսն էդի գլեթո՛ւ Հանեժ, խոտն էդի խուլու Հանեժ, էլա՛վ դութին առավ, դա՛րցավ:

Ասաց. — Գյե՛լ, պոնի՛, գյե՛լ պոնի՛:

Ասաց. — Փո՛ւշտ օղլի, փո՛ւշտ, դու ձի խոտ էր տվե, էնի ձի միս էր տվե:

Ասաց. — Խո՛ւ պոնի, խո՛ւ պոնի:

Ասաց. — Փշտու ձա՛քյ, փո՛ւշտ, դու ձի միս էր տվե, էնի ձի խոտ ա տվե:

Ասաց. — Դրուկ դո՛ւռ, պոնի՛, դրուկ դո՛ւռ պոնի՛:

Ասաց. — Փշտու ձա՛քյ, ընցկնեմ տարի դու ձի դրեր էր, էնի ձի էբանց:

Ասաց. — Բանց դո՛ւռ, պոնի՛, բանց դո՛ւռ, պոնի՛:

Ասաց. — Փուշտ օղլի, փուշտ, ընցկնեմ տարի դու ձի թողեր էր վըր ճըխնին բանց, էնի ձի էդի:

Ասաց. — Ջամջամ ավել, պոնի՛, ջամջամ ավել, պոնի՛:

Ասաց. — Փո՛ւշտ օղլի, փո՛ւշտ, դու ձի կ'ասես՝ ջամջամ ավել, էնի ձի կ'ասա՛ վարթ, ռՀան:

² Բնագրում ուր (իր):

Ասաց. — Գյուե՛խ հանքայուր, պոնի՛, գյուե՛խ հանքայուր, պոնի՛:

Ասաց. — Փո՛ւշտ օղլի, փո՛ւշտ, դո՛ւ կ'ասես գյուեխ հանքայուր, էնի կ'ասա՝ անմախութնի ջո՛ւր:

Վոլա՛, դուժու բերան բացվալ, դեղեզ մոտեն թռալ: Հնդկաման ծեռ էտու հանեծ, դեղեզ պոնեց, կնիկ էկալ, մաղդեն էրեր էր:

Ասաց. — Հե՞ր ես մաղդեն էրե:

Ասաց. — Վոլա՛, դեղեզ թռալ կուժուց:

Ասաց. — Մը՛ վանեսնա, պոնեք եմ: Քյեղի էրթանքյ, գյանի ա էմ ճոչ քյուր գյան գըյե զլլա, չըթոդնի:

Շատ գյանցին, քիչ գյանցին, կնիկ պչկալ հիտուց, տեսալ երկնուց ու գյետնուց մթնե, կը գյան վիշափ, ասաց. — Հնդկաման, քյու խոգյուն ու արեուռն մեռնեմ, երկինքյ ու գյետինքյ մթնե, կը գան վիշափ:

Հնդկաման էր, դուժին էրաց առտ, կնիկ էրաց մանգյանդ, պոնեց ծեռ, առեց առտ քյաղել:

Ասաց. — Տո մա՛րթ, տո մա՛րթ, մարթ ու կնիկըմ չըս տե՞սե:

Ասաց. — Քյե պիտի, դո՛ւ ել արի քյաղի:

Ասաց. — Կ'ասեմ՝ տո մա՛րթ, մարթ ու կնիկըմ չըս տե՞սե:

Ասաց. — Կ'ասեմ՝ քյե պիտի, դո՛ւ ել արի քյաղի:

Դանքալ գյանց:

Դյանց, մերն ասաց. — Բերի՞ր:

Ասաց. — Ձէ՛:

Ասաց. — Մարթ չըտեսա՞ր:

— Ձէ՛, — ասաց, — մարթըմ քյաղ կ'էներ, օր ես ասի՝ մարթ ու կնիկըմ չըս տե՞սե, ձի կասեր՝ քյե պիտի, դո՛ւ ել արի, քյաղի:

Ասաց. — Աստված քյու խիմ քյակա, ուր ծեռաց մանգյանդ առներ ու գյեր, չխո ուր կնիկն էր:

Դեոր մեկել քյուր էլնալ գյանց:

Հնդկամանի կնիկ պչկալ՝ մոռնչ երկինքյ ու գյետինքյ մթնե ու կը գյան, ասաց. — Հնդկամա՛ն, քյու խոգյուն ու արեուռն մեռնեմ, երկինքյ ու գյետինքյ մթնե ու կը գյան:

Ջըղուժին էրաց սնդան, գըկնիկ էրաց կռան, պոնեց ծեռ, եղալ դանրալին:

Էկալ, ասաց. — Տո մա՛րթ, տո մա՛րթ, մարթ ու կնիկըմ չըս տե՞սե:

Ասաց. — Քյե պիտի, դո՛ւ ել արի, չինի:

Ասաց. — Տո մա՛րթ, տո մա՛րթ, մարթ ու կնիկըմ չըս տե՞սե:

Ասաց. — Կասեմ՝ քյե պիտի, դո՛ւ ել արի, չինի:

Դանքալ:

Հնդկաման ասաց. — Կնի՛կ, դեորիս էմ մեր կը գյան, հիշար կաց:

Տեսալ՝ երկինքյ ու գյետինքյ մթնե ու կը գյան, ասաց. — Հնդկամա՛ն,

քյուլ խոգյուն լ'արևուն մեռնեմ, երկինքյ ու գյետինքյ մթներ ա, կը գյան:
Զդուլթին էրաց մորեմի փուշ, գկնիկ էրաց բնրակ շախըմ, էդի մեչ,
ինքյն էլ էղավ վիշափ, պտոտվավ փշի պտոտ:

Ասաց. — Հնգէյամա՛ն, քյուլ խոգյուն լ'արևուն մեռնեմ, թո՛ղ մեկ մատ
համա ըխեմ, խեր ա:

Ասաց. — Քյուլ խոգյին էլնի՝ քյուլ աչք հինե չ'ընգյանվ:

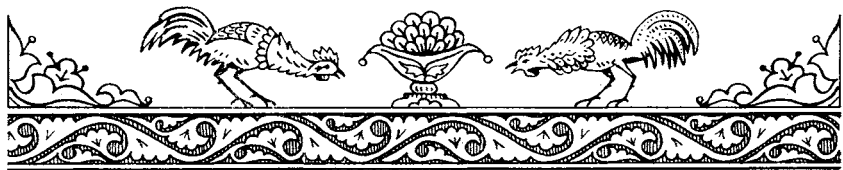
Ասաց. — Մեկ քիչ ուր սուրաթ ըխեմ ու խեր ա, կ'էրթամ:

Ասաց. — Բլնվի՛ս, քյուլ աչ հինի չ'ընգյանվ:

Վոլն կսկծու համն բլնվավ էնտեղ:

էնոնքյ խասան ուրենց մրազին, դու էլ՝ քյուն:

5. ՆԵՃՐՎԱՆԻ ԼԱՃ

Կեր-չըկեր, մեր ու տղե՛մ կեր: Էտա տղեն տաա-տսընխինգյ տարեկան էրի, թո՛ւ արհեստ չըսովրավ:

Մեկ օր մոր խարցնեց, ասաց. — Մա՛րե, ախրը տո՛ւ կ'ըխես թո՛ւ սանիաթի խավաս չըկա մըչ ձի, ու տո՛ւ էլ գլիշեր-ցերեկ ձի կ'ասես՝ աղքատ ենք, որթի, բա՛մ սորվի, բան ի՛, շախենք, ու ես թո՛ւ բան չըմ կանա սորվե, ձի ասա խեմ՝ էմ խեր ի՞նչ արհեստի էր, որ ես էլ է՛ն արհեստ պանցուցեմ:

Ասաց. — Մեր մեռնի քյե, քյու խերն էլ քյու պես ծուռ՝մ էր, խըտ ուր հալին, գլիշեր-ցերեկ կ'իներ սարեր, նեճիր կ'էներ, ի՞նչ գլիտեր: Ես ասի՛ տո՛ւ պա՛մ սորվեր, մարթըմ ըներ:

Ասաց. — Է՛, որ էմ խեր նեճրվանութեն կ'էներ եսն էլ նեճրվանութեն կ'էներ:

Ասաց. — Ախր ես գլիտեմ, խոր արոււն ա մըչ քյե կ'եռա: Կ'էրթաս սար, որթի՛, էմ խաբար էրա, հառճին նեճիր, ինչ կըգյա՛, չըգանես: Լաճ էլնավ գյանց սար, կան էկավ, կան էկավ, ընցկոն խորոտ խավքըմ ռաստ էկավ, որ փառեր կըփեքյտա, նետվանեղ վերուց որ տը գաներ, մոր ասած ինգյավ միտ, չ'էգար: Գյանց էնդեխ կան էկավ, մեկ ջանափարըմ տեսավ, էնոր փութկներ էճե խըտ գլետնին, քյա՛շ կ'իյա, քյա՛շեց նետվանեղ էգար, սպանեց: Քյերթեց, մորթ էխան, էթալ վըր ուր թեխն, առեց, էկավ տուն, էթալ փեթկի բերան: Ինչ մութ էտու գլետին, ինչխ մըչ տան խաղվը մոմ վառեն, էտա մորթ կըփըքյտեր, լեռս կըտեր: Ուր հախուն, որ չ'ըլնի մեկըմ տեսնա, անորա մարթո՛ւ ջյուլա՛ք տա, ուր հմեն խլին, էլնավ զմորթ առեց տակ, էդի մըչ պղնձին, պղինձ կոռճեց:

Խլխուն էլնավ, որ մորթ տաներ ծախեր, մեր ասաց. — Կըտանես՝ վով որ մեկ պլիկ տա՛ էնոր կըծախես, վով տաա կուռուշ, տաա ոսկի էլ տա՛ էնոր չըծախես :

Լաճ տարավ դուքընտրանք կըկանացուցա. մեկ ոսկի՛մ կըտա, մեկ-էրկու ոսկի կըտա, մեկ հավեղի կըտա, լաճ չի տա, կըտանի թաքավորի սարի հառճեկվե կ'ընցուցա:

Մեկ կըկանչա, կ'ասա. — Է՛, էտա մորթ ա վըր քյու թեխն կըկանացուցես, բե ձի, քյե պլիկըմ կըտամ:

Լաճ տարավ էտու, պիկըմ առեց տարավ տուն: Թաքավոր զմորթ կըդնն մըջ ուր հէողին, լեռս կըզանն դարբըներ: Փանջարի տկեն ընցնողներ կ'ասեն՝ էսա ի՞նչ թնվուր լեռս ա:

Թաքավորի վնգիր կըչարանա վըր լաճուն, թաքավորին կ'ասա.— Թաքավոր ապրած կենաս, էտա մորթին հարմար մեկ ֆիլդիչի քոչք ու սարայ ա, որ էտա մորթ զաննս քյու սարի գլեռիս, լեռս տա մըջ քյաղքին: Կ'ասա.— Է՛, ապա ֆիլդիչին վո՞վ կանա բերա:

Վնգիր կ'ասա.— Վուվ որ էտա մորթ էպե, ֆիլդիչին էն կարա պերա, ֆիլդիչի քոչք ու սարա էն կանա շինա:

Խլխուն զնեճրվանի լաճ կըկանչեն կըպերեն:

Թաքավոր կ'ասա.— Դե, յան ֆիլդիչի կըպերես, քոչք ու սարե՛մ կըշինես, էնա մորթ զաննսքյ գլեռիս, յան չխո քյու վիզ կըկտրեմ:

Լաճն ա, կ'էրթա տուն, կըբնխտակոծվի, կ'ասա.— Մա՛րե, էսա տո՛ւ ի՞նչ էր, էրիր էմ գլեռիս, ձի կըակըմ ընգոցիր, էլ չըմ ազատվե:

Կ'ասա.— Մեռնի մեր, հէր ի՞նչ ա էլե, էտապես գյեչ-գյեչ մոթեր:

Կասա.— Մարե՛, թաքավոր դրե վըր ձի, ֆիլդիչի քոչք ու սարա կ'ուզա, որ մորթ զաննս գլեռիս:

Մեր կասա.— Որթի՛, որ էտա յա, էտա հնթ ա: Գյնն թաքավորի մոտեն քյառսուն մարթ ուզի, որ ֆլերու սարի մեչեքյ կտրտեն, ճամբնիս բննան, քյառսուն կիդը³ աղ, քյառսուն կիդը անլվն բոլրթ, քյառսուն տիկ գյինի ուզի, հմեն վնգրի քըսից առ, պե՛, մնացած Աստված օղորմած ա:

Լաճ գյննց մըտ թաքավոր, թաքավոր հրաման էրաց, հմեն պնն վնգրի քսից հնգրեցին, տվին լաճուն: Էլնվ գյննց Սև սար, խասան էտա մեչեն, ճնչկանդար մեկ ծառ կեր, կիսակտրել էրին, թողին, գյնցին հնգպրներ անլվն բոլրթ զարկին, ճրեր կտրեցին, գյուներ հնստկեցին, գյինին լցին մեչ, աղ պարգեցին վըր սալերուն, գյնցին պախկվան:

Կեսօրան դելս ֆլեր էկան, գյնցին վըր աղին, աղ լիգեցին, լիգեցին, թնփան վըր գյուներուն, գյինին հմեն խման, գյնցին մեչեն, որ փալ տան ծառերուն, ուհնթեն, վոլն կիսակտրել ծառեր չուռ առին, ֆլեր վըր քյամկի պարզվան գյետին, թըխթըփացին, մնացին, էլ չըկարցան էլնեն վե: Նեճրվանի լաճ ուր քյառսուն մարթ քյառսուն բալթով համա խասան կտրտեցին, արմբեքյ տրեցին, կտրտեցին, կրեցին, չուր հիրիկուն պոծան:

Լաճ գյննց մըտ մեր, էլնց, ասաց.— Ֆիլդիչին էլնվ, մկա ի՞նչխ տը չարվի, մեկ օրվան մեչ խասնի գլեռիս:

Ասաց.— Ո՛րթի, քյե խնմ մ'էնե: Ուսթա Ամըրխան էնա տաս տարի ա,

³ Կիդը (լիդը) – ծանրության հին չափ, որ տարբեր տեղերում տարբեր քաշ ունի. Հայաստանում եղել է 12 ֆունտ, Թիֆլիսում 9 ֆունտ, Ախալցխայում 20 ֆունտ և այլն (Մ. Կ.):

մեռե, էն քյո խոր մարթն էր: Գյնս, վըր գյերեզմնին լաց, կանչի, էնի քյե ճար շանց կրտա:

Լաճ էլնվ գյնաց, զինք էթնվ վըր ուսթի գյերեզմնին, էլաց:

Ուսթեն մըջ ուր գյերեզմնին էլնվ, նստավ, ասաց. — Որթի, մի լն, էմ շաղոլ, կավկղել, կռան գյեռ մըտ էմ քյոր Գոհնս, գյնս ուզի բե, ես կը շինեմ:

Լաճ վնգեց գյնաց մըտ Գոհնս, ասաց. — Ուսթեն ուր շաղոլ, կավկղել, կռան կ'ուզա:

Էտու: Առեց տարավ էտու ուսթին, ուսթեն ուր գյերեզմնից էլնվ կայ-նավ, առեց ուր հնջըթնեք, չուր լեռս շինեց, թըմըմեց, աղոթրանի դեմ մտավ մըջ ուր գյերեզմնին:

Խլխոուն տեսան ի՞նչ. ֆիլդիչե սարեն շինուկ, թըմըմուկ գյեռ էտատեղ: Մորթ տարան գնրկին ծեր, լեռս էտու մըջ քյաղքյին:

Վնգիր ասաց. — Հն, էնա ի՞նչ ա: Ընցկնս քոչք ու սարեն Չինմաչինա թաքավորի ախչիկ ա հարմար:

Թաքավոր ասաց. — Վո՞վ կանա պերա:

Վնգիր ասաց. — Վով մորթ էպե, վով քոչք ու սարեն շինեց, է՛ն կանա պերա:

Կանչեցին գնեճրվանի լաճ, թաքավոր ասաց. — Քյենե կ'ուզեմ՝ էրթաս Չինմաչինա թաքավորի ախչիկ պերես ձի խամար, թի չէ՝ քյու վիզ կը գանեմ:

Լաճ էլնվ գյլեոխ կախեց, էկավ տուն:

Մեր ասաց. — Ո՞րթի, հէ՞ր ես մալուկե:

Ասաց. — Ապա ի՞նչիս էնեմ, թաքավոր էրե վըր ձի Չինմաչինա թաքավորի ախչիկ կ'ուզն, ես ի՞նչ գլխեմ Չինմաչինա ճամբնխ, ես ի՞նչիս տը պերեմ էտա ախչիկ:

Մեր ասաց. — Որ էտա յա, էտա խանգյիստ ա: Գյնս ասա՛թաքավո՛ր, քյենե կ'ուզեմ մեկ գյնմի, հմեն առժաթ-ոսկի, հմեն վնգրի քյիսայից, քյառսուն մարթ մեկ բոլ, մեկ խալավ, մեկ շենք, քյառսուն ախչիկ՝ մեկ շենք, մեկ ձե, հմեն վնգրի քյիսայից, որ վնգրի քյիսայից չ'ըլնի՝ տըսմաթ կ'ավիրի, նոր ես կ'էրթամ կը պերեմ:

Լաճ գյնաց մըտ թաքավոր, ուզեց:

Թաքավոր կանչեց գվնգիր, ասաց. — Դե՛, էնա լաճ ինչ կ'ուզա՝ չոտ էրա, հմեն քյու քյիսից հնգրի:

Վնգիր գյնաց ուր տուն-տեղ, ուր մալ-տավար, ուր էլնծ-է՛ղաճ ծա-խեց, ընցկոմ էլ պարտք էրաց, գեորով կարցավ գգյնմին շինեք: Թաքավոր խղճաց վըր վնգրին, դնլալ էտու կանչել մըջ երկրին, քյառսուն ջհել, քյառսուն ախչիկ մեկտեղեց, էտու լաճուն:

Մեր լաճոն սովրեցուց, գյնաց ասաց. — Թաքավոր ապրած կենաս, տո՛ւ ել տը գյնս խըտ մե:

Առեց զթաքավորն էլ, նստան գյնմին, գյնմին թողին, գյացին: Գյացին, ինչ տը խասնեն Ջինմաչինա հնփ, լաճ սև բայրաղներ էտու քյա-չել, գյացին կապվան դն: Ո՛վ էկավ խարցուց, ասին՝ թաքավոր խիվանդ ա, թո՛ւ մարթ կնքյուլ չ'էնա: Էն մեկել օր թակավոր ու նեճրվանի լաճ խավափոխվան, էլան դնրվեչ, ինգյան մըչ քյաղքյին կան գյնլ: Գյացին մտան մեկ ոսկըչու տուն, էլան մասֆըր:

Հիրիկուն շատ գրեոց էրին դըսա-դընա, լաճ ասաց. — Մենք էկեր ենք ձեր թաքավորի ախչկան խամար, տո՛ւ ի՞նչ կ'ասես, ինչխ տը կանանքյ տեսանքյ:

Ասաց. — Աստծու մարթեր, որ էկեր եք էմ տուն, էլեր եք ձի մասֆըր, էմ բնխտ ձերն ա, ինչ էմ ձեռնեն գյն, կ'էնեմ ձե խամար:

Խլխուն էլնվ գյնաց ուր դո՛ւքյան, ոսկի-առծաթ մանգանե՛մ չինեց, որ ախչրի մեչ, ինչ քյաղցը ձեն, ավա կեր, մեչն էր կը գաներ: Ուր կնիկ կը դնմ մըչ, որ ներսանց չալն, կը տա դնրվեչներուն, որ տանեն կանացուցեն: Թաքավոր, ուր լաճ առին գէտա մաքյինեն, գյացին մըչ մեյդնի՛մ, առին գանել: Էկողն կայննվ թամաշա, քյաղաքյ քյաղքյով թնփան, բնն ու գործ թողին, էկան էտա քյաղցը էղանակներ լսելո՛ւ:

Ձեն գյնաց թաքավորին, թաքավոր ասաց. — Բերեք մը ձի, խեմ էտա ի՞նչ պան ա:

Կը տանեն թաքավորի հանձն, իրեք օր, գյիչեր-ցերեկ կը գանեն, թա-քավոր չըկշտանա մոտից:

Իրեք օր կա, թաքավոր մըտ ուր կնիկ չըգյացե, կնիկ ընցկոն ուռե, թթվե, լո՛ւն քընթից ինի գյետին, կ'ըլնի խնգանը կտոր:

Թաքավոր ինչ կ'էրթա մըտ ուր կնիկ, կնիկ խեա չըգրյուցա, կ'ասա. — Էնա իրեք օր տո՛ւ դո՛ւ էր, ի՞նչ կ'էներ:

Կ'ասա. — Էն ի՞նչ ես տեսա, դո՛ւ տեսնաս՝ չխո յոթ օր գյիչեր-ցերեկ էմ պոլոր ս'իգա: Ընցկոն չալկի՛մ թամաշա էրի՛, որ էլ ախչըրքի մեչ չըկա:

Կնիկ կ'ասա. — Դե էտա չալկին պերեք ըսդն, եսն էլ ականջ էնեմ:

Առին տարան թաքավորի կնկան հանձն, իրեք օր գյիչեր-ցերեկ գնր-կին, հնլն չըկշտանա: Ախչիկն ա, ուռե, թթվե, կ'ասա. «Էմ մեր ինչքան բերնխտ ա, էնա իրեք օր որ ձի չըխարցնա, վըր ձի վե չ'էրթա-գյն»:

Մեր ինչ կ'էրթա մըտ ախչիկ, ախչիկ էլ խըտ մոր չըգրյուցա, կ'ասա. — Ինչ կանդան բերնխտ էլնր, որ էնա իրեք օր վըր ձի չ'էկե:

Կ'ասա. — Մեկ տեսակ չալկի՛մ ա չինած, որ պերեն քյու հանձն գանեն, տո՛ւ յոթ օր նմ ուտես, նմ խմես, տը նստես ականջ տ'էնես:

Ախչիկն ա, ուխտ էրե՛ չուր մեռնի որցեղենի իրես չ'օրոնա:

Կ'ասա. — Դե, որ ընցկոն աս, կանչեք բերեք էտա չալկին, ես էլ տեսնամ, լսեմ:

Կը կանչեն կը բերեն, մարթեր դո՛ւս կ'ընեն, չալկին կը գանա, յոթ օր գլխեր-ցերեկ ախչիկ ականջ կ'էնա, հալած չըկշտանա, աղկը կ'էրթա կ'ընկնի էնտեղ:

էն կնիկ չալկիից կ'ընի դո՛ւս, ճյուր կը գանա ախչկան իրես, խեղք կը բերա գլխոյս, կը խանա վե, կ'առնի խարց-փորց, կ'ասա. — Ախչի, էնա ի՞նչ գլխմի ա էնա ծովի պուռկ, ընցկնա կը փեղքտա:

Կ'ասա. — Էտա հմեն ձի խամար ա էկած, որ ձի տանեն, էմ խեր խոսք ա թալե հանճըմներ, չըկարցած խանած, զգլամիք պոնե, զմարթեր սպանե:

Կ'ասա. — Տո՛ւ չըս գլի՞տե, քյո խեր ինչ խոսք ա թալե էտա մարթերու հանճըմներ:

Կ'ասա. — Իրեք ջրբաննիք քյարեր գլիո իրարի կուշտ, իրեք պզտիկ քյար, վով կեստեղուն մենակ վիրուցա, զձի կը տանի, վով ձեռ տա էն կող, էն կող, էմ խեր էնոր վիզ կը գանա:

Ախչիկ դեորիս կը կանչա, կ'ասա. — Ձալկըչիք թըխ գլան էնոնց չալկին տանեն:

Կը գլան, կ'առնեն, կ'էրթան:

Ոսկըչու կնիկ քսա կ'էնա թաքավորին, կ'ասա. — Իրեք ջրբաննիք քյար կա, որ էն կեստեղուն վիրուցեք՝ ուր ախչիկ կը տա, որ ձեռ տաք էն կողի, յան էնմեկ կողի քյար, զձե կը պոնա, էլ չըթողնա հիրար առնեք:

Թաքավոր, ուր նեճըվանի լաճ կ'էրթան դեորիս սե բանրաններ կ'էջո՛ւցեն տակ, կարմիր բանրան կը քյաչեն, կ'ասեն՝ դեորիս թաքավոր ժրեր ա: Քյաղաք քյաղքով դեորիս կ'էրթան հանճե, որ բերեն ուրենց թաքավորի սարեն:

Ինչ կը գլան, թաքավոր ինչ կանգնա՛ր ճեռչ մարթ կեր մըչ ուր քյաղքին, հմեն կը կանչա, կը ժողվա ուր տուն, կ'ասա. — Վանգի՛ր, մարթե՛ր, էսարենք էկած էմ տուն, էմ ախչիկ կ'ուզեն, ես էնոնց հանճե ջրբաննիքըմ կը թալեմ, էսա իրեք քյարից որ մեկ խատ վիրուցեն, էմ ախչիկ կը տանեն, որ չըվիրուցեն, էն մեկելոնց պես կը պոնեմ, կը կուրուսեմ:

Մեր թաքավոր կ'էլնի գկեստեղաց քյար մեկ դիւր ձեռ կը տա, կը վիրուցա: Թաքավոր կ'ասա. — Տարա՛ր դեորիս, տարա՛ր գէմ ախչիկ:

Նոր էտատեղ քյառսուն օր, քյառսուն գլխեր խարանիս կ'էնեն, էն գլամիք, ինչ հմեն ախչկան խամար պոնած են, կը թողնեն կ'էրթան: Թաքավորն ա կ'ընի կ'առնի գախչիկ, դեորիս կ'էրթան: Կ'էրթան, ինչ գլամին կը միճածովի, կը տեսնան կողըմ կը բանցրանա, մեկ կը ցածրանա: Նեճըվանի լաճ կը տեսնա մեկըմ ձեռ թալե ծովուց զգլամին պոնե, որ չուռ տա: Ձեռ կը թալե, գէտա ձեռ կը պոնա, կը քյաչա, կը տեսնա մեկ հիսան՝ մ ա. մեջքվե վեր հիսան ա, մեջքվե ցածր՝ ձո՛ւկ: Կը պոնա, կը քյեչա, էլ չըթողնա:

Կ'ասա. — Զիթող, ես էրթամ մը ծովուն, քյեբանասես, — կ'ասա, — էտա ախշիկ կը տանես, էմ քյորն ա: Մենք իրեք քյոր ենք, մեկ էտա յա, ինչ կը տանեք, մեկ ես եմ, կես ձուկ, կես հիսան, մեկ էլ վիշափ'մ ա: Ինչ տանեք էմ քյոր խրտ թաքավորի կշտին քյնի, էտա վիշափ կը գյա՛, կը կծա, թաքավոր կը մեռնի, զէմ քյոր կ'առնի, կը տանի, ուր տեղ կը դնա: Ինչ դու ես. ինչ էրթաս, վանգիր վըր քյու ճամբարին դեղ ա ցանես, ինչ դու էրթաս էտա ճամբարին կը մեռնես: Էնտեղ ինչ դու կը նստես՝ խոր ա փորես, էն կերակուլ ինչ տու տ'ուտես՝ դեղեր ա: Իրիշկի քյու տաժոն. տաժին ինչ կ'էնա, ինչ կ'ուտա, տու էն էրա, էն կե, հանա հետես վերե քյու կսես չ'էնես, որ էնես կ'էնես քյար:

Նեծրվանի լաճ գէտա կես ձուկ-կես հիսան ախշիկ կը թողնա, կ'էրթա մը ծովուն, գյամին կը քչա, կը գյա՛ ուր տեղ, կը կայնի: Գյամուց որ կ'ընեն կ'էրթան, տաժին դեորվե, նեծրվանի լաճ էնտեղվե կ'էրթա: Կ'էրթա էնտեղ, ինչ խոր ա փորես, տաժին դի կը թռնի, կ'ընցնի, էն էլ կը թռնի, կ'ընցնի: Կերակուլ կը դնեն հանճըվներ, ուր տաժին ինչ կերակուլ կ'ուտա, էն էլ էն կ'ուտա: Կը մնա յոթ օր, յոթ գյիշեր խարանիս-խաղտուն կ'էնեն, զթաքավոր կը փսակեն:

Նեծրվանի լաճ գյիշեր կը պախկվի մը թաքավորի հէողեն: Կը մնա չուր աղոթրնի դեմ, կը տեսնա՝ մեկ վիշափըմ սունվե կ'էնի, որ զթաքավոր կ'ընա, խանջալ կը գանա, կը մտի մը սան:

Թաքավոր քյոուց կ'ակխի, կ'ասա. — Բեբա՛խտ, հիտին դըյուն գձի տը սպանե՞ս:

Կ'ասա. — Ես բեբա՛խտ չեմ, բեբա՛խտ տու ես, որ վանգրին ջյույա՛ր էր տվե, գձի դեղեր, սպաներ: Ես գանրկի գվիշափ սպանեցի, ինչ տը գյեր գքյե կ'ընե: Էմ ճամբարներ տվիր դեղել, էմ տեղ խոր փորեցիր, էմ կերակ'ընե տվիր դեղել:

Լաճ ինչ էտապես կ'ասա, կ'ընի քյար, կը մնա: Կը մնա, յոթ տարի կ'ընցնի, թաքավորին էրկու լաճ կ'ընի: Ըն մեկ օր հա՛մ թաքավոր, հա՛մ ուր կնիկ էրազ կը տեսնան, էրազի մեջ էնոնց կ'ասեն, որ ձեր էրկու լաճ զինեք, էնոնց արնով գնեծրվանի լաճ լվեք, էլըմ կ'ընի հիսան: Խլիսուն կ'ընեն կ'էրթան խաս բանջեն սեր: Կնիկ իրիկ հապով չըգըխշի ուր լաճեր զինեն, իրիկ կնիկ հապով չըգըխշա գինա: Թաքավորն ա առանց կնկան ասելու կը գյա՛ գուր լաճեր կը զինա, արնով կը լըվա: Վուա՛, Աստծու խրամանքով նեծրվանի լաճ՝ յոթ տարվան քյար, կը կանչա, կ'ընի հանճավան հիսան: Կնիկ որ կը գյա՛, կը տեսնա նեծրվանի լաճ սաղ գյեռ էտատեղ, կ'ասա՝ էմ լաճեր զինած ա: Կ'էրթա, ուր լաճերու հէողի դուռ կը պանա, կը տեսնա լաճեր մը քյոտնքին լյող կը տան՝ Աստծու խրամանքով գյեռ սաղացած: Վըր իրարու շատ կ'ուրախանան, փառք կը տան Աստծուն:

Էնոնք խասան ուրենց մրազին, դուք էլ՝ ձեր:

6. ԱՆՋԱՆ

Ժամանակով Անջանըմ կ'էլնի, թակավորի տավար, ռիչար չըն կանա քյաղքից էլնի տո՛ւս, կը գանի, կը տանի:

Ախչիկըմ կ'էլնի թակավորին: Էտա ախչիկ կը ջոջանա: Ավուր մեկին կ'ասա. «Ձուր ե՞ի էսա քյաղաքյ տը մնա էսա Անջանի ծեռ գլերի»: Կ'ըլնի կ'էրթա հանձն էտա Անջանին, անակախ կը գանա, կը սպանա: Կը պրտն, կը լցա փուլըմլե: Կը թողնա, կը գլն տուն: Տավար, ռիչար դեորիս ազատ կ'իյն տնչտ, կը գլն տուն: Էտա Անջան էլ ընցկո՛ւն ա, որ արև առնի վըր ուր ոսկըռներուն, կը խալի, կ'էրթա վըր մեմեկու, կը հանի, կ'ասա. «Ի՞նչխ էնեմ , որ էմ սպանող հիմնամ':

Կ'էլնի կ'էրթա մըտ նախորթ, մըտ խովիվ, կ'ասա. — Էսա ի՞նչ բնս ա, էսա քյաղքի տավար, ռիչար տո՛ւս չըր ընե, մկա ազատ կ'էլնի, կը մտնի:

Կ'ասա. — Ժամանակին Անջանըմ կեր, կը գլեր, մեր տավար, ռիչար կը կոտորեր, մենք չընքյ կանե էլնե տո՛ւս:

Կ'ասա. — Ապա ի՞նչխ էլնվ էտա Անջան:

Կ'ասա. — Ապա մեր թակավորին ախչիկըմ կա, գլննց գլն Անջան սպանեց, մենք չի էլ ընցկնն ազատ կան կը գլնքյ:

Կ'ասա. — Ի՞նչխ էնեմ, տ'էլնեմ էրթամ էն թակավորի տուն, տ'էլնեմ սեյիս, — կ'էլնի, կ'էրթա թակավորի տուն, ապա խորոտ ջհելըմ կ'էլնի, կ'ասա. — Թակավոր, ձի ս'է՞նե քյե սեյիս:

Կ'ասա. — Կ'էնեմ:

Յոթ տարի կ'ըլնի սեյիս: Էտա թակավորն էլ շատ կ'ուզն էտա լաճ, կ'ասա. — Ապա քյու հանդն ի՞նչ ա, էսա յոթ տարի կա, տո՛ւ ձեն ս'խանե:

Կ'ասա. — Ձի պնն չըպիտի: Մեկ քյու ախչիկ թի տաս՝ տո՛ւ գլիտես, թի ս'իտա, քյու ջնն անուշ մնա:

Կ'ըլնի ուր ախչիկ կը տա: Կ'առնի կ'էրթա: Կ'էրթա չուճ խոր քյաղքից կը գնտնացուցա: Վըր ճամբխին ջոջ տեղըմ ռաստ կը գլն: Զախչիկ կը կապա, կը տնն վըր տեղին, ցախ կը ժողվա, կը լցա պուր, սիւտ չըխովնա, կ'ասա. «Էրթամ չլնկ մ'էլ փուլ պերեմ լցեմ վերեն: Օռոսպի ախչիկ, խանգլի՞ստ ա, անակախ գլնս գձի պրտես, լցես գլետին,

տո՞ւ կայնի՛, կրակ տամ, քյու խոգլին-մարմին վանեմ»։ Անջան գյնաց փուշ կը ժողովա, մեկ բանգրկա՛մ կը գյն էտա տեղեն կ'ընցնի, ախչիկ կը լն, բանգրկան կը լսի, կը գյն, կ'ըխի ախչիկըմ գյետ կապուկ, տրուկ վըր տեղեն։

Կ'ասա. — Ի՞նչ կ'էնես խըտ քյու Ասծուն էրա։ Զի ազատի՛ Անջանի ծեռնեն, ճի սաղ-սաղ տը վնուա։

Բանգրկան զախչիկ կ'առնի տակ, կը պախա մըչ ուը պեռներուն, կը քչա։ Էն դեխեն Անջան կը գյն, կ'ըխի ախչիկէը չըկա, կը վնզմ խըտ բանգրկան։

Յախեն կը փակա, կ'ասա. — Հո՞ւրի էն ախչիկ։

Կ'ասա. — Ես ախչիկ չըմ տեսե։

Կ'ասա. — Զըմ գյիտե, տը կայնես, ես քյու պեռներ հմեն մեկ-մեկ չչեմ։

Կը պոնա մեկ-մեկ էտա պեռներ կը չչա, էտա մեկ ջորին բանգրկան գյնղտիկ կ'ընցուցա։

— Զանսըզ, — կ'ասա, — տա՛ր, բանգրկան, ախըր էն ախչիկ տո՞ւ տարար։ Աստված վըր ճի, վըր էնոր ողորմած ա, տո՞ւ կայնի հնլն։

Կ'առնի, կը տանի ուը քյաղաք, զախչիկ կը խանա տո՞ւ, կ'ասա. — Ախչի, գճի ս'ա՞ռնե։

Կ'ասա. — Թի տո՞ւ էմ խոսքով էրիր, ես քյե կ'առնեմ։

Կ'ասա. — Ի՞նչ կ'ուզես։

Կ'ասա. — Կ'ուզեմ իրեք կանգ տու՛մ տը շինես, միջին թարանջի հանճե տնես ջո՛ւխտըմ առուծ, վըր ներքին թարանջին՝ ջո՛ւխտըմ արչ, վըր վիրին թարանջին՝ ջո՛ւխտըմ շուն։

Կ'ասա. — Խա՛, էտա խանգլխտ ա։

Կը պերա իրեք կանգ տուն կը շինա, գէտա ախչիկ կը տնն վիրին դեխ։ Էնոր ցածը կը տնն ջո՛ւխտըմ շուն, էնու հիտե կը տնն ջո՛ւխտըմ ասլան, էնու հիտե կը տնն ջո՛ւխտըմ արչ։ Ժամանակըմ կը մնա, էտա Անջան կ'աքլխի, թե էտա ախչիկ գյետ էտա տեղ։

Կը գյն փանջարենվե կը մտնի ներս, էտա կնիկն էլ ծոցվոր ա, կ'ասա. — Է՛, քյու խոգլին ո՞րտեղ էմ ծեռնեն տը պոծուցես։

Կ'ասա. — Աղեկ, կը գյնմ խը քյե։ Դե՛ տո՞ւ ընցի հանճե, ես ծոցվոր եմ, չըմ կանա թարանջեն ընցնե։

Անջան կ'իսի հանճե, կը գյն նարդըմիսի գլեռխ, մեկ մատ նարդվան կ'էճնի։

Կնիկ կ'ասա. — Յա՛, սուրփ Սարգլխ, Գյերոչ Գյերախան, տո՞ւ մեկ էսա տրնն ճի ազատես էնա Անջանից, էմ փորու տղեն քյե մատաղ։

Մեկ դմչկուկ կը զանա, Անջան թարանջենվե կը գյն տակ, կ'ասա. — Շներ, ճղճղեք, թալեք հանճե առուծներուն, — կ'ասա, — առու ծներ, ծամեք, թալեք հանճե արչերուն, — կ'ասա, — արչե՛ր, կերեք, հնլն իրեք ոը տո՞ւ չ'ընեք։

Կը մնա, Էնի կ'զատվի Էտա տեղեն: Ժամանակըմ կ'ընցնի, տղե'մ կը պերա, ախիկ ա: Ախիկ կը ջոջանա, կ'ընի չորս-խինգյ տարեկան, օրըմ կ'էրթա բախչեն կը խաղա:

Կ'ընի պապիկըմ Էտա գետնեն կը գյա՝ ինքյ թիզըմ, ուր մորուս՝ Էրկու թիզ, սվտկուկ, կ'ասա.— Ախիկ', գյնա՝ քյո մոր ասա՝ ինչ ա խոստացե ձի, թըխ տա՛:

Կ'ընի կը վազա, կը գյա մըտ մեր, կ'ասա.— Մարե', պապիկըմ կա մեր բախչեն, կ'ասա՝ քյո մոր ասա՝ ինչ ա խոստացե ձի, թըխ տա:

Մեր կը մեզա, կ'ասա.— Ըհա՛, Սուրփ Սարգյիսն ա, էկե ուր մատաղ կ'ուզա,— կ'ասա.— ախիկ', քյե եմ խոստացե Էնոր, գե գյնա:

Ախիկ կը վազա, կ'էրթա, կ'ասա.— Պապիկ, է՛մեր ձի յա խոստացե, քյելի՛, ձի առ, տար:

Կ'էնի պոպիկ կ'ինի պապիկ հիտե:

Պապիկ քիչըմ կ'էրթա, կ'ասա.— Ախիկ, տանցի՛, գյնա՛ ձեր տուն: Ախիկ չըտանա, տիրըմ էլ կ'ասա.— Ախիկ', տանցի:

Ախիկ տիր մ'էլ չըտանա:

Կ'իրիչկա՛ արուն ախիկան ոտներուց կը չռա, կ'ասա.— Տանցի, ախիկ, Ասծու օխնիթք առնես: Էն գյախ, ինչ քյելես՝ քյու ոտաց տակ ծաղկունքյ պոլանեն, Էն գյախ, ինչ լաս, անձրե գյա, ինչ ծծղաս, արե առնի, Էն գյախ, ինչ քյու գլեոխ լվաս, քյու գլխու ճո՛ւր պաղ ոսկի տանա:

Ձախիկ կը տանցուցա, կը գյա:

Մեր կը քըռուի վըր ախիկան, կ'ասա.— Ա՛խիկ, ընչի՞ տանցար:

Կը լա, կ'ասա.— Պապիկ ձի հէորդկեց:

Ինչ կը լա, անձրե կը գյա:

Կ'ասա.— Դե մի լա, որ պապիկ ճամբխեց, պան չըկա:

Շատ կ'ինի խըտ ախիկան, ախիկ կը ծծղա, արե կ'առնի:

Կ'ասա.— Ախիկ, քյե ի՞նչ ասաց:

Կ'ասա.— Ասաց՝ ինչ լաս՝ անձրե գյա, ինչ ծծղաս՝ արե առնի, քյու քյելած տեղ ծաղկունքյ պոլանի, քյու գլեոխ լըվաս, քյու գլխու ճո՛ւր տանա պաղ ոսկի:

Ախիկ օղորթմա գետին կը քյելա, Էն կիյաս գյախ ծաղիկ կը պոլանի: Կը մնա, խիստուն ինչ գլեոխ կը լվա, ուր գլխու ճո՛ւր կը տանա պաղ ոսկի: Շատ կը մնա, Էտա ախիկա քսեն կ'ինի ախշաքյ, կ'էրթա, կ'ինի թակավորի՛մ լաճու ախիկ: Էտա թակավորի լաճ կը գյա, Էտա ախիկ կ'ուզա ուր խամար: Կ'ուզա, շասքըս կը կտրեն, տանելու օր ասքյոր կը կապա, կը գյա ուր կընգյան հիտե որ տանի: Կ'ընեն, խըտ ախիկան խարսընքյորըմ կը տնեն: Խարսընքյորն էլ ուր ախիկ կը տանի խետ: Կ'էրթան չուր սարամեչ, հմեն պրակ, ծառ-ճող, Էտասաքյորներ շատ նեղացած կ'ընեն, Էտա տեղ կը քյենեն:

Խարսընքյոր կ'ասա.— Ախչի, խե'մ՝ պե քյո խալվըներ խազյուցեմ էմ ախչկան, խեմ տ'ընի՞ քյու պես խորոտ:

Կը խանն, խալվըներ կը խազյուցա ուր ախչկան, ծեռնեն կը պոնա, կը տանի մըչ պրակին, ախչկան աչկեր կը խանա, կը թալն էտատեղ, կը գյա ուր տեղ կը քնի: Չուր խլիսուն խըտ անքյորներուն կ'էնի, կը պոնան, կ'էրթան: Կ'էրթան, կը խասնեն տեղ, փըսակ կ'էնեն:

Տաննանքյ վըր ախչկան: Էտա քյաղքյի մեչ մարթըմ կա, ուր յոթ ախչիկ կա, կը գյա էտա պրակներ փետե: Կ'ըխի՝ ախչիկըմ կա էտատեղ, էրկու աչկեն կոր:

Կ'ասա.— Գյոխանամ Աստծուց, վոլն, ես էսա կոր ախչիկն էլ տը տանեմ, խըտ եմ յոթին էնի ութ: Զայի եմ քըսմաթ ընցկնա յա:

Կ'ընի գախչիկ կը շկա, կը տանի ուր տուն, կ'ասա.— Ախչկներ, յոթ եքյ, էլնքյ ութ. հէսոր ձե ջոջ քյուըմ եմ պերե, չ'ընեմ էնոր խոսքյից ընեքյ:

Կը մնա չուր խլիսուն, կ'ասա.— Ախչկներ, ճուր տրեքյ թոներ, էմ գլեոխ լվամ, հալն ճուր չըթափեքյ տոն:

Գլեոխ կը լվան, ճուր սախենով կը տնեն էն դեխ:

Խեր կը գյա, կ'ասա.— Հէսոր ի՞նչ եքյ էրե:

Կ'ասա.— Մեր քյուրոջ գլեոխ լվացեր ենքյ, գյեռ ճուրն էլ տրեր ենքյ տն:

Կիրիչկա՝ ի՞նչ. պաղ ոսկի մըչ սախենին:

Խեր կ'ասա.— Ախչկներ, հմեն օր էնոր գլեոխ լվացեքյ:

Օր Աստծու օր էնոր գլեոխ կը լվան, քյու գլիցած կը հարստանան էնոնքյ:

Տաննանքյ վըր թակավորի լաճուն:

Կ'ասա.— Կնիկ, չէ՞ կ'ասեն՝ տոն դոր քյու ոտ տնես, դի ծաղկունքյ կը պոնանի:

Կ'ասա.— Տնաչե'ն, էնի գյալի կա, չուր գյալի չըգյա, չ'էնի:

Կ'ասա.— Զէ՞ տոն լնա, անձրե կը գյա, ծծղա՝ արե կ'առնի:

Կ'ասա.— Զէ', էնորն էլ գյալի կա:

Էտա կոր ախչկան վերեն տաննանքյ:

Կ'ասա.— Կակո', ձի տար բախչեն:

Կը տանի բախչեն, կը թողնա, կը գյա խեր: Ախչիկ կը նստի էտա տեղ մինակ, շատ կը մտածա:

Էրկու խավքյ կը գյան վըր ծառին, մեկ մեկի կ'ասա.— Մարե', էան ի՞նչ խողածին ա կծկվե դն:

Կ'ասա.— Որտի', էնի ֆլան թյուջրի ախչիկն ա, էսա թակավորի լաճ գլընաց ուզեց ուր խամար: Պերին ճամբալի աչկեր խանին, թալին մըչ մեչին, ուրիշ ախչիկըմ տրին ուր տեղ, մնացե մկա շիվար, գյերի:

Կ'ասա. — Ապա ի՞նչ խ տ'էնի ուր խետ:

Կ'ասա. — Խոզե թի մեր լեզուն խասկներ, էնա ծառի տակ փորեր, շուշե՛մ ճո՛ւր առներ, հա՛լա էն ուր աչիչ պտըղներ հէորդկեր կընդներ պերեր, թա՛լեր մըչ էնա ճրո՛ւն, կակըղներ, տներ տեղ, մեր փառերուց մեկըն գյետ կ'իւնի տակ, առներ քսեր վերեն, կը ժրեր, կ'էլներ հա՛ռաճվան աչկեր:

Աղավնիք ֆըռ, կը թռնեն, կ'էրթան, փառըմ կ'իւնի տակ: Ախչիկ կ'առնի կը տնա՛ ուր ծոց, կը փորա գյետին, օդորթ որ ճո՛ւր կ'էլնի, շուշե՛մ կը լցա, կ'էրթա: Հիւրիկուն խեր կը գյա՛, ծեռ կը պոնա, կը տանի տուն:

Կ'էնի խլխուն պոպիկ գյետին կը քելա՛, կ'ասա. — Կակո, ա՛ռ էնա ծաղկներ, տար ծախի:

Կ'առնի, կը տանի, կը բեռռա, կ'ասա. — Ծաղիկ կը ծախեմ, է՛, է՛, ծաղիկ կը ծախեմ:

Թակավորի խարս կը վաճա՛ խըտ մեր, կ'ասա. — Մարե, վաճի՛ էնա ծաղիկ ա՛ռ:

Կը գյա՛, գէտա ծաղիկ կ'առնի: Կ'առնի, կը տանի, կը տա ախչկան: Ախչիկ կը շարա վըր տեղ ջլերուն, վըր պատերուն: Իրիկ կը գյա՛, կ'ասա. — Էսա ի՞նչ ա:

Կ'ասա. — Ծաղկի օրն ա, չէ՞ տու կ'ասեր՝ հո՛ւր ի ծաղիկ:

— Թոյ, — կ'ասա, — Էտա էն չի, էմ ասած ծաղիկ մզղով ա, Էտա քյաղածուրիկ ծաղիկ ա:

Օրըմ, էրկու կը մնա, ախչիկ կ'էլնի կը քելա՛, մզղով ծաղկըներ կը քյաղա, կը տա խոր:

Կ'ասա. — Տա՛ր, հա՛լա որ մարտո՛ւ աչկով չ'ըլնի, թո՛ւ պանով չըծախես. ջո՛ւխտըմ մարտո՛ւ աչկ կընդնես, ճի խամար պերես:

Կ'առնի կը տանի, էլ մ'էլ կը կանչի, կ'ըխի մզղով ծաղիկ ա պերե:

Կը վաճա՛ մըտ մեր, կ'ասա. — Մարե, մզղով ծաղիկ կը ծախեն, գյանա՛, ինչ կ'ուզեն, տու ա՛ռ:

Կը վաճա՛, կ'ասա. — Էտա ծաղիկ ընչո՞վ կը տաա:

Կ'ասա. — Պանով չէ, մինակ հիանի աչկով:

Կ'էլնի կ'էրթա մըտ ախչիկ, կ'ասա. — Ախչի՛, ընցկնա՛ կ'ասա: Հէն ավուր աչկեր, ինչ խանինքյ, դո՞ւր տրինքյ, չըմնա՞ցե քյու միտ:

Կ'ասա. — Մարե, էն խին գըբնի ջեբեր աչկի, էմ խա՛լ էնտեղ տ'էլնի:

Կ'աչկա, կը կընդնի, կ'առնի, կը գյա՛, կը տա, գծաղիկ կ'առնի, կը պերա, կը տա ախչկան, ախչիկն էլ կը շարա դա՛րբա՛ր, տախտի մեչ, պատերվե: Իրիկ կը գյա՛:

Կ'ասա. — Հա՛, չէ՞ տո՛ւ կ'ասեր մզղով չ'ըլնի, ըհա՛ քյե քյու ուզած ծաղիկ:

Խեղք չըկտրեց, մնչա՛վ, ձեն չ'էխան:

Տանոնքյ վըր ախչկան: Էպե աչկեր էթա՛լ մըչ ճրո՛ւն, կակըղցա՛վ,

էտի տեղ, փառով ճյուղ քսեց վերեն, աչկեր Ասծու ձեռնով ժրան: Տարցալ խլիսուն, փառ թաթխեց ճուղ, էտա յոթ ախշկան աչկերն էլ ժրան:

Ավուր մեկին ասաց. — Կակո՛ւ, շատ շնորհակալ եմ, դեորիս ձի հրաման տու, քյու տնեն տ'էրթամ:

Գլընաց մըտ խովիվ, ասաց. — Խովիվ, ոխչարըմ տու ձի, մինակ փոսթ կ'առնեմ, մեկել ինչ կա, կը տամ քյե:

Ոխչար կ'առնի, կը զինա, փոր կ'առնի, մեկել կը տա խովիուն: Փոր կը պերա, քյերա, սըրպա, կը տնա ուր գլեթիս, կ'էնի չաչլիկըմ: Կ'էրթա կը կծկվի թակավորի դռան իրեակե:

Թակավորի լաճ կը գյա, կ'ասա. — Չաչլի՛կ, ի՞նչ ես կծկվե տա, ի՞նչ կ'ուզես:

Կ'ասա. — Էկեր եմ ըստա՞ քյենե կը խնդրեմ, որ ձի քոռծըմ տաս, ձի էլ պանի՛մ գլեթիս կապես:

Կ'ասա. — Քյե ի՞նչ քոռձ կանամ տամ:

Կ'ասա. — Էրա կազարածըմ, պա՛մ:

Կ'էնի, կազեր կը տանի խաս բախչեն կ'արածա, կը մտնի հավուզվե, կը լողկնա, ճուղ կը տանա ոսկի, կազեր կը խամեն, կը կտցեն: Կազեր կը սիրվեն վըր էտա Չաչլիկեն, ինչ խլիսուն կը թողնա, մեկ վըր մեկելի կը թռնի կ'ընցնի, որ Չաչլիկե հիտե ինի:

Թակավորի լաճ կ'ասա. — Ձանըմ, իրեքյ-չորս կազարած գեորով էսա կազեր կը տանեն բախչեն, պերեն, ի՞նչիս էսա Չաչլիկ սովըցուց, էսա կազեր կ'ինեն ուր հիտե կ'էրթան, չըն փախե իրարուց: Կը նստի փանջներն, պախ կը տնա, կ'իրիշկա, կ'ըլի, ինչ կազեր կը տանի խաս բախչեն, կը չողխընա, կը մտնի մըչ հավուզին: Թակավորի լաճ կ'ըլի ինչ. հավուզ սաղ կը կտրի դեղին ոսկի, կազեր կը թափեն վերեն կ'ուտեն:

Կ'ասա. — Կա-չկա, ըսդա՞ պա՛մ կա:

Չաչլիկե սիւտ կ'ըլնի, կը լա, կ'ըլի՝ արե անուշ, անձրե կը գյա: Թըրխոց կ'ինի թակավորի լաճու սիւտ: Կազեր կը կուվեն, Չաչլիկ թամաշա կ'էնա, ծաղը կը գյա, կը ծծղա, հէնդա՞մ հինե, արե կ'առնի:

Կը մնա հիրիկուն, թակավորի լաճու մազեր կը թմբուի, կ'ասա. — Հէսոր հիրիկուն հմեն տը գյաքյ էմ հէոգեն դիվան, կը կքյա կ'ասա, — Չաչլի՛կ, հէսոր տու ել տը գյա:

Կ'ասա. — Ես չըմ ի՛գյա, ձենե խոտ կը գյա:

Կը նստեն դիվան, կ'ասա. — Վո՞վ խեքյաթըմ տ'էնա, ալանջ էնեքյ:

Էն կ'ասա՞ էնա տ'էնա, էն կ'ասա՞ էնա տ'էնա: Չաչլիկ նստե տուան հիտե:

Թակավորի լաճ կ'ասա. — Հէսոր Չաչլիկ խեքյաթըմ տ'էնա:

Կ'ասա. — Որ ես խեղճաթ էնեմ, տո՛ւքյ ալանջ տ'էնե՞քյ:

Կ'ասա. — Խա՛, համա տո՛ւ խեղճաթ էրա մենքյ քյե ալանջ կ'էնենքյ:

Չանլիկ կ'առնի ուր քսեն տըկմե կ'էնա, կը գյան չու՛մ էնտեղ, ինչ կազեր կը տանի, կ'արածա:

Թակաւորի լաճ կ'ասա. — Չանլիկ, խերիքյ ա քսա էնես:

Չանլիկ սիւտ կ'էլնի, կը լան, իրկնուց անձրե կը թափի տակ: Շատ կը տնեն խըտ Չանլիկեն, կ'էնեն ծաղը, ուրն էլ ծաղը կը գյան, երկինքյ կը պարզվի:

Կը կքյեն վերեն, կ'ասեն. — Խեմ էլի պոպիկ քյելի:

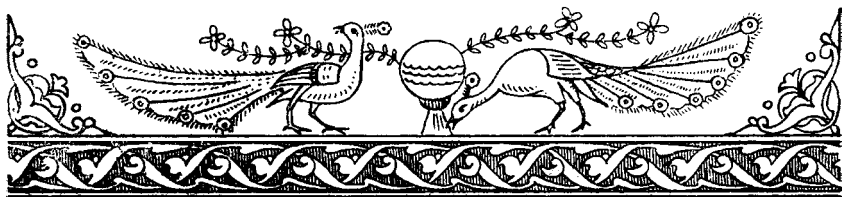
Կ'ըլնի պոպիկ կը քյելա, դոր ոտ տնան, էնտեղ ծաղկունքյ կը պո՛ւսնի: Չանլիկեղեն կ'առնի տակ: Թակաւորի լաճ շատ կ'ուրախնա:

Կ'ըլնին գէտա կնիկ ու զպառավ կը կապեն ձիու պոչ, կ'ասեն. — Ձի հիրիկուն մինակ մազեր պերես տուն, էլ զան չըմնա:

Նոր թանժան ուր խաղ-խաղտուն կ'էնա, կը փրսակվի, յոթ օր կը զանեն, կը խաղան:

էնոնքյ կը խասնեն ուրանց մրազին, տո՛ւքյ էլ՝ ձեր:

7. ԻՍԸՎ ԲԵԿ

Ժամանակով Ստամբուլն քյաղքին թակավորւմ կեր: Էտա թակավոր խալիվորցեր էր, ուր ումր ընցեր էր, ուր ժառանգ չըկեր, որ ուր մախից ետ նստեր ուր թախթ: Թակավոր ինգյալ թուխթ իրիչկողներ, ինգյալ կախարթներ, հեքլիմներ, սուրփ չ'էթող ինչ հյուլսթ չըգնաց, թո՛ւ թանդբիր չ'էլալ, ուր տղա չ'էլալ: Թակավոր նստալ Աստծու իրեսպե, տաննիկ-տաննիկ էլաց, մըղկտաց, չուր Աստծուն տփար էկալ:

Գլիչեր խրիչտակըմ էկալ էրազ, ասաց. — Թակավո՛ր, Աստված քյու՛ձեն լսալ, քյե տղե՛մ տը տա:

Ժամանակ վերեն ընցալ: Թակավորի կնիկ մնաց տղով: Ինն ամիս որ թըմըմալ տղե՛մ էպե, անուն տրին Իսըվ բեկ: Թակավոր էպաց ուր պոնատան տոներ, պոնավորներուն ազատութեն էտու, քյառսուն գլիչեր, քյառսուն ցերեկ ուր դարգըլխներ էթող պաց, ախքատ, զանգին էկան կերան, խման, Իսըվ բեկին արեշատութեն ուզեցին: Մնաց, չուր տղեն ճեոճցալ, թակավոր վարժապետըմ պոնեց ուր լաճու խամար: Էտի մըչ չուկ հեոդի՛մ էտատեղ տան կ'առներ չուր հիրիկուն, հիրիկուն ուր տեղ կը պառկեր, կը քյներ. էլ արե, աստընվոր չըր ըխե:

Իսըվ բեկ ճեոճցալ, ուր չափն առեց, ինչ վարժապետ գլիտեր՝ սովրալ, էլ վարժապտին պն'մ չըմնաց հանվելի, որ տան տեր:

Գյնաց վարժապետ մըտ թակավոր, ասաց. — Թակավոր ապրած կենաս, ես ինչ գլիտեր, քյու լաճուն սովըրցուցի, էլ մը ձի հանվելի հյունարըմ չըմնաց: Դեորիս ձի խրաման տաս, ես էմ տուն էրթամ:

Թակավոր շատ շնորհակալ էլալ, էխան էրկու խարիր ոսկի փարա էտու վարժապետին, ասաց. — Գյնա՛ քյու տուն:

Դեորիս ձի՛մ տվին Իսըվ բեկին, որ խեծնի սովրի:

Իսըվ բեկ էլալ կան էկալ, ուր նման ջհեններ ժեղովեց, ասաց. — Էկեք ընկերութեն էսենք, մեկտեղ մնանք, մեկտեղ մեռնենք:

Որ սորվալ սարբաստ ձի խեծնել, գյնաց մըտ խեր, ասաց. — Թակավոր ապրած կենաս, խրաման տու, էրթամ նեճիր:

Թափափոր կանչեց ուր վնգիր, ասաց.— Էլի Իսրւլ բեկ տար Քյոսա դաղ, թըխ նեծիր էնա:

Էլան, ձիանք խեծան, գյնցին, խանն'մ, թի կրիրա էլ կեր մըչ Քյոսա դաղին: Դեոր կան էկան, պն'մ չըկընդան: Իսրւլ բեկ նեղացավ, ուր ձին էթող մըխմեզ, գնտնացավ, իրիշկեց, խնգնլըմ տեսավ, ինգյնւլ հիտե: Խնգնլ փախավ, Իսրւլ բեկ հիտե, գյնցին, գյնցին, մըչ չոլ տնշտին քոչք ու սարե'մ էկավ ռաստ, խնգնլ աչիչ կուրուսավ: Իսրւլ բեկ մնաց էտատեղ, ձին քյրտինքյի մեչ կուրուսե, լեզուն խանե տոլա, կը փռա:

Իսրւլ բեկ ձիուց էննւլ տակ, ձին կապեց էտատեղ, մտավ մըչ սարին, մտավ հէողեքյ կան էկավ, տնռտակ, ալանջ էրաց, ծանդը խեծոցըմ կը գյն, ասաց. «Վա՛յ, էսա ի՞նչ ձնե ա»: Խըտ նվոցին գյըննց, էննւլ ներքյին զնդն, տեսավ մարթըմ տրուկ մըչ կոճին, գրիճ խնլնձ, լցած կողեր, մարթն մնացե մըչ կոճի ճեղքյին, ծանդը-ծանդը կը խեծա:

Հնմն ուր թուր առեց, խասավ վըր կոճին, առեց կտռտե:

Ասաց.— Իսրւլ բեկ, ի՞նչ կ'էնես:

Ասաց.— Դոլ ի՞նչ մարթ ես, էտա հնլի մեչ:

Ասաց.— Ես քյու տան ննյանն եմ, քյո խեր ձի պոնե, տրե էտա տեղ, որ գէն չըսպանեմ: Ձի մ'ազատե, Իսրւլ բեկ, խըտ ձի ազատելուն քյե կը սպանեմ, կ'էրթամ քյու խեր-մերն էլ կը սպանեմ:

Իսրւլ բեկ ասաց.— Ես քյե կ'ազատեմ, թուրն էլ կը տամ քյու ձեռ, հնմն գն'ր, ձի սպանի:

Վոլն, էզնր, էզնր կոճ քյակեց, մարթն էխան տոլա, խասան գյըրկվան, զիրար պագյեցին:

Ասաց.— Իսրւլ բեկ, ուխտ էլնի, քյանի սաղ եմ, էլնեմ քյե ախպեր, քյե չըմոռնամ:

Իրեքյ օր մինակ նստան էտատեղ, կերան-խման, ուրենց արուն խառնեցին իրար, էլան ախպերագյիր:

Մարթն ասաց.— Իսրւլ բեկ, էմ անուն չըմ ի՞տա քյե, տոլ ձի ռաստ կը գյնս, կը տեսնաս:

Կաց պնրե էրին մեմեկու, ինգյնն ճնմբախ մեմեկ դեխըմ: Իսրւլ բեկ ձին քչեց էկավ խասավ տուն, տեսավ վնգիր չըկա, ուր ընգյերներ մեկ չըտնրցած ուր հնխուն, թ'ինչ ա կուրուսե, մեկ չըգյըխչե ետ տնրցե, ինգյնձ սար-ձոր, ուր հիտե կան կը գյնն, չըն կընդնե:

Իսրւլ բեկի սիռտ թըբեթ չ'էտու, ասաց.— Էրթամ, խե՛մ ի՞նչ էլան էսա մարթեր:

Ձին խեծավ, քչեց խասավ Քյոսա դաղ, դոր կան էկավ, մարթ չըտեսավ: Էլըմ էտա խնգնլ էլնւլ աչկի հնռճե, ձին քչեց հիտե, խնգնլ փախավ, էն ինգյնւլ հիտե, էն փախավ: Խնգնլ գյըննց, մտավ էտա քոչքու սարենվե: Իսրւլ բեկ ձիուց էննւլ տակ, մտավ ներս: Դեոր կան էկավ, նն

խնայել տեսաւ, նա՛ս պահ: Էն մեկ տեղ ինձյա՛մ տո՛ււում, ինչ հանճին տրո՛ւն չըր պանքեր է: Թուր քյանչեց, տո՛ււ սըխկըռտեց, մտա՛մ ներս, աչկ ինձյա՛մ վըր պատին, սուրաթըմ տեսա՛մ, խելք՝ գլընսց, ինձյա՛մ էտատեղ: Թի սհանթըմ, թի էրկու մնաց էտատեղ, էտապես կիսամեռ աղկըլ էկա՛մ վերեն, էլնա՛մ, զպատկերք՝ պատից քյակեց, պագեց, էտի ծոց, ասաց. «Ահգ ըլնի, վըր էսա պատկերքի տիրոջ՛կե, ես թո՛ւ էքյեղենի ծոց չըպառկեմ: Էլնի էսա յա, չ'էլնի էսա յա»: Էլնա՛մ տո՛ււ, ուր ձին տը խեծներ, տեսա՛մ գյեռ խնայել կայնուկ էտա տեղ: Լաճ մըչ ուր մտին քըռխա՛մ, ասաց. «Ես ի՞նչ հանի մեչ եմ, էսա խնայել ի՞նչ քյեֆի մեչ ա, չուր էս քյե չըսպանեմ, ես ունիթ չընստա»: Քչեց հիտե, խնայել փախա՛մ, մեկ էնա ձորի մեչ կը կուրուսեր, վըր սարին կ'էլներ հէրեան, մեկ մըչ փըլին կը կուրուսեր, մըչ տանչտին կ'էլներ հէրեան: Գյիշեր-ցերեկ էտապես գյանցին, գյանցին, խասան թակա՛վորական խաս բանխչե՛մ, էտատեղ խնայել կուրուսա՛մ:

Իսըվ բեկ ասաց. — Ախ, անխոգյի, ձի նանըֆ էրիր: Վոլա՛, ես տը մտնեմ էսա բանխչի մեչ, քիչըմ ունիթեմ:

Ձին տարա՛մ ծառերու հիտե, կապեց մըչ կանաչ խոտերուն, որ արածա, ինքն էլ էկա՛մ հա՛վուզի մոտ, վանթի՛մ փշի խով, թիկնա՛մ, պատկերք ծոցեն էխան տո՛ււ, պչկա՛մ վերեն: Մեկե՛լ տեսա՛մ՝ ֆը՛ռու, իրեք էզվընիկ էկան, էճան վըր հա՛վուզին, աղա՛վներին խանին, էլան իրեք խուռնի-խրեղեն ախչիկ, մտան մըչ հա՛վուզին, առին լեողկնա՛լ: Խըտ աչկ ինեյուն հինք ճանչցա՛մ էտա պատիկն ուր պատկերքի տերն էր, ասաց. «Որ ես մկա չըկանամ թանգըր տեսնամ, էլ թո՛ւ գյախ էսա ախչիկ չ'ինի էմ ձեռ»: Սողաց, գյանց մըտ խալը՛վներ, պատկի աղա՛վներին գյեռոցա՛մ, էկա՛մ մտա՛մ վանթի թփան տակ, պախկվա՛մ:

Ախչկներ լեողկցան, էլան տո՛ււ, էնոնց խալը՛վներ խագյան, պատիկ քյոր կ'իրիշկա, ուր աղա՛վներին չըկա: Ինգյան կան գյա՛մ, դեոր աչկեցին չըկընդան:

Ճեռչ քյոր ասաց. — Սե կապես տո՛ւ, կապտո կապես, վով գյիտի վով ա գյորցե քյու աղա՛վներին, մկա մե էլ տը պոնա: Մենք չար գյանցինք, թի կընգան, արի մե խասի:

Էնոնք թուան, գյանցին, պատիկն նստա՛մ էտա տեղ, էտու մըչ ուր կոտին, էլաց, մըրմուաց:

Իսըվ բեկին տժար էկա՛մ, էլնա՛մ տո՛ււ, ասաց. — Ախչի՛, ես եմ գյեռոցե քյու աղա՛վներին, ի՞նչ կը տաս ձի, տամ, թոնես էրթաս:

Ախչիկ իրիշկեց Իսըվ բեկ, աչկ ինձյա՛մ հինե ուր շատ դո՛ւր էկա՛մ, ասաց. — Խոգյին Աստծուն, ինչ կ'ուզես՝ ուզի, կը տամ:

Ասաց. — Որ կը տաս, մեկ քյու սիւտ կ'ուզեմ, մեկե՛լ քյու աղա՛վներին չըխագյնես, թոնես, էրթաս:

Ասաց. — Աստված ձի էտու քյե, քյե էտու ձի:

Նստան էտա տեղ, ասին, ծծղացին, գլխակալ էլան, պառկան, ակախ տարավ, քյան մնացին: Մոսկոֆու թակավոր էլան, փանջարից իրիշեց մըշ խաս բանխին, տեսավ ի՞նչ՝ Իսրվ բեկ ու հուրի փերի՛մ գլխակալ էլան քյանա՞ծ:

Կանչեց վանդիր, ասաց.—Քյենե կ'ուզեմ էնա էրկուս ընցկոն վիրուցես պերես մըշ էմ հէոգին, մնան քյուուկ, չ'ակխեն:

Վանդիր մարթ առեց, գյանց էտա տեղ, հէգի՛մ վիրուցին, տրին մըշ առփըշմե լիսֆին, առին պերին թակավորի հէոգեն:

Սհանթըմ ընցավ վերեն, Իսրվ բեկ էպանց աչկեր, ասաց.—Ուվան՛յ, ես էսա որտե՞ղն եմ:

Մոսկոֆու թակավոր ասաց.—Մը վանենա, Իսրվ բեկ, մըշ քյու ախպեր տան ես:

Իսրվ բեկ թուավ նստավ, տեսավ ուր ախպերանգլիր էտա տեղ:

Ասաց.— Իսրվ բեկ, ախըր էտա հուրին ինգյանվ քյու ծեռ: Վըր էտորն էր էմ կոիվ քյո խոր, էտարե խամար էր քյո խեր ձի պոներ էր, տրեր էր մըշ կոճին, գրիճ լցեր էր էմ պեոլոր: Մկա էլանվ քյեքըսմանթ: Հանգըր մըշ էմ տան, ես կ'ընեմ քյավոր:

Թակավոր էպե գԻսրվ բեկ փաակեց, ասաց.— Մենքյ ախպեր ենքյ, Իսրվ բեկ, կաց մոտ է՛մոտ, մեռնենքյ, ապրենքյ մեկտեղ: Տո՛ւ էմ ճեռչ ախպեր, էմ թախթն էլ, թակավորութեն էլ քյե:

Ասաց.— Քյու թախթ, քյու թակավորութեն բըմբանքյ էլնի քյե:

Ինչխ էրաց, թակավոր չ'էթող Իսրվ բեկ առներ ուր կնիկ, տաններ ուր խոր քյաղաքյ: Տարի՛մ էրկու վերեն ընցավ, Իսրվ բեկ ասաց. «Հայ-հո՛յ, ես էկա նստա մըշ Մոսկոֆու քյաղքին, մկա վո՞վ գլխտի էմ խեր, է՛մեր մեռած, մնացած, էսա ի՞նչ խեքյ ա՛ ես կը խըջեմ»:

Էլանվ, գյանց մըտ թակավոր, ասաց.— Դեորիս ձի խրաման տու, ես էրթամ, մկա էմ խանլիվոր խեր-մեր աչկ ճո՛ւր տանցե ընցկո՛մ օրոնած էմ ճամբան:

Թակավոր ասաց.— Իսրվ բեկ, էմ խանքար էնես՝ ս'էրթա: Հանլա թի քյո խոր-մոր կարոտ կը քյանչես, գյան, տես, արի:

Էլավ գԻսրվ բեկ էտի ճամբան, էկավ, էկավ Ստամբեոլան քյաղաքյ, էլանվ տյուս: Խեր մեռեր էր, խորոխպեր լաճ էլեր էր թակավոր: ԶԻսրվ բեկի մեր սարից մլան են տո՛ւս, թակավորի խավպյուն տված են, նստեր էր հինե, տաս-քսան խավ էր պոնե, ճետեր, ձվեր կը ծախեր, կը շախվեր խեղճ պառավ:

Իսրվ բեկ էլան-չ'էլան լըսավ, ասաց.— Մեկ էկեքյ, ձի շանց տվեքյ խեմ է՛մեր դեո՞ր կը մնա:

Տղե՛մ ինգյանվ հառճե, տարավ շանց էտու: Իսրվ բեկ առեց ուր կնիկ, մտավ խավպյուն, մոր կուշտ:

Մեր ասաց.—Որթի, էմ աչկի լեռս քյաշվալ ընցկո՛մ լացի վըր քյու-
ճամբխըներուն: Դո՛ւ ըստն է՛ներ, ես էսա սե հանլին չըր խասնե:

Ասաց.—Մարե, տո՛ւ քյու տեղ ոհանթ կաց: Աստված կտորըմ խաց կը
տա ուտենքջ:

Ինչխ քյեռու, սարխոշ, Իսըվ բեկ հմեն խլխուռն կ'է՛ներ վեր, կ'առնե
նետանեղ, ուր թուր կը կապեր վըր ուր, կ'էրթեր կ'ինե
սարեր, չուր հիրիկուն հան էսա քյար, հան է՛նա քյար, վերի՛մ էրկու կը
զաններ, կը տներ վըր ուր ձիուն, կ'առնե պերեր տուն, կ'էփեն, կ'ուտեն:

Ժամանակ ըմ էսապես ընցալ, ավուր մեկին թանթան թակավոր ուր
լաճ տը փսակեր: Քյաղաք քյաղքյով կանչեց խարսնիս:

Ասաց.— Շոտ էրեք, ձվանգեղըմ շինեք կերցուցեք խրերուն:

Խզանթքյար առեց կողով, վանգեց պառվու տուն, ասաց.— Պառա՛վ,
քյենե կ'ուգեմ էսա կողով հլինես խավյուճյու, թակավոր խարսնիս
կ'է՛նա շատ փարա կը տամ քյե էսա տրվան:

Պառավ էլալ, ձվեր էպե, էլից կողով, հըլընեց, փարեն ծեռնեն առեց:
Մարթն որ տ'է՛ներ տու, աչկ ինգյալ տառն հիտե պառվու խարս: Աղկըլ
գլընաց, չըրփ, ինգյալ գլետին, ձվեր հմեն կտորան, լցվան էտա տեղ:

Թակավորի աչխն ասաց.— Տղա, էլի գյնան, խեմ՝ էսա շուշանորտին
ի՞նչ էլալ, ընցկնեմ հանգյնցալ, չ'էկալ:

Տղեն էլալ, էկալ, աչկ ինգյալ գլխարս, էն էլ աղկըլ գլնաց, ինգյալ
էտա տեղ: Դեոր աչխն ինք քյենթմընթալեն էլալ էկալ, տեսալ գլետ
էտա էրկու շուշանորտիք փոված գլետին, ճապալեզվան մը
կտորուկ ձվերուն:

Փետ առեց, փրթալ վերենքյտեր, թաց տփոցըմ էտու.— Ես ձեր
խերխատած, նամուսըգներ, չըքյ ամչնա, կը գյնք էլ ետ չըտանու:

Էլան վե, աչուռն քսա էրին, ասին.— Հան հանլեն ընցկնան յա:

Մեր աչկ ինգյալ պառվու խարս, մեր աղկըլ գլնաց:

Բերեն բերան, գլնաց ինգյալ թակավորի ականջ, ասաց.— Իլյանքի
տ'էրթեք, էտա խարս տը պերեք ձի խամար:

Ջանթիքյեք հէորողկեց պառվու տուն, էկան ասին.— Պառավ, դե շոտ
էրա, քյու խարս տու, տանենք, թակավոր կ'ուգա:

Ասաց.— Քյրխտոս ձե, ձեր թակավոր խալան, ձեր թակավորի պան
ի՞նչ ա խըտ էմ խարսին:

Ասաց.— Էսա-է՛նա չընք գլիտե, խաթրով չըս ի՛տա, գեռուով կ'առնենք,
կը տանենք:

Խարս ասաց.— Ես կը գյնամ, մկա տո՛ւք գլնացեք, ես էրթամ պանլիս,
գյնամ, էմ խալվըներ խագյենեմ, գարտրվեմ, ես պխո կ'է՛նեմ թակավորի մոտ:

Մարթեր ետ տանցան, պառվու խարս ինգյալ մըչ տան կան գյնալ,
քյունջ-պուճախ տեղ չ'էթող ինչ չ'աչկեց, մեկ էլ ուր աչկ ինգյալ

Հանդիք, ուր աղափնենին տեսավ, Համա խասավ, անթրոց առեց, էթնալ ուր աղափնենին էպե տակ, խագչավ, էլնալ էղվընիկըմ, թռավ, էլնալ հերդիս:

Կիսուր իրիշկեց, տեող ինգչավ սիւտ.—Սև կապեր էս խարսնիկ, էտա ի՞նչ էր էրիր:

Ասաց.— Խաթուն, կաց պարով, ես կ'էրթամ: Իսըվ բեկին ասա, որ չըր կանն ձի տիրութենն էներ, հէ՞ր զձի առեց էկավ էսա քյամբնալ երկիր: Թըլս չ'ինի էմ հիտե: Պողպտե սոլ խագչնի, պողպտե կոռ պոնա ուր ծեռ, անկարելի յա, չըկանա ձի կընդնի: Ես կ'էրթամ Փարվանա, էմ խոր քյաղաք, ինչ թո՛ւ խողածին էնոր սալըխ չըկանա տա:

Ասաց, թռավ գյնաց: Մնաց:

Հիրիկուն Իսըվ բեկ առեց նեճիր էկավ տուն, դեոր իրիշկեց, կնիկ չըկա, ասաց.— Մարե, հո՞ւր ի էմ կնիկ:

Ասաց.— Կնի՛կ, ի՞նչ կնիկ: Խալք էր, թռավ գյնաց:

— Մարե, ապա խոսքըմ, պա՛մ չ'ասա՞ց:

Ասաց.— Ընցկնա՛ն ասաց՝ թըլս էմ հիտե չ'ինի, չըկանա կընդնի: Ես կ'էրթամ Փարվանա քյաղաք:

Ասաց.— Մարե, վեր էն կընգանվե, ձի խանամ կ'էնա աստընվոր: Ես չուր զէն չըկընդնեմ, էլ չըհանթեմ, էլ արե լեռս չըվանելեմ: Էլնալ, թռավ ուր ձիու քյամակ, չիթկավ խըտ Մոսկոֆու քյաղաք, քյշեց, գյիշեր-ցերեկ չըտանտրավ չուր խասավ տեղ:

Մոսկոֆու թակավոր շատ ուրախացավ վըր ուր ախպեր, ասաց.— Խեր ընի ախպեր, տո՛ւ պարով էկար:

Ասաց.— Խեր-պարին վերետ: Հնալ-հեքյաթ ընցկնա՛ պա՛մ էլնալ, էմ կնիկ ուր աղափնենին կընգնալ, խագչնալ, փախալ: Թի տո՛ւ ճարըմ տեսնաս, էնոր խոր քյաղքի սալըխ տաս:

Ասաց.— Էնոր քյաղքի անուն ի՞նչ ա: Էրթալու գյնալ պա՛մ չ'ասե՞:

Ասաց.— Ասե՛ թըլս էմ հիտե կան չըգյն, չըկանա ձի կընդնի, էմ խոր քյաղքի անուն Փարվանա յա, ինչ թյու խողածին չըկանա սալըխ տա:

Ասաց.— Տեսա՞ր ապա, հանանճյուց ասե, խողածին չըկանա սալըխ տա: Թի էմ ախպրնալքիր ջներու թակավոր հիմնա էտա քյաղաք ախշըի վըր ծերն ա: Հնալ էմ խանար կ'էնես, արի էմ երկրի ախշկըներ ժեողվեմ, պերեմ, ինգչի մեչ, կան արի, քյու սըռտով մեկին խալնի, առ: Բանանգա՛ քյե մը տորե, մ'ինն էնոր հիտե, ինչ չըս կանա ծեռ պերե:

Ձէ,— ասաց,— ախպեր, հուխտ եմ էրե, որ էնորվե հնալկ թյու էքյեղենի վերեն էմ սիւտ չըտաքյնա:

Ասաց.— Տո՛ւ գյիտես, որ էմ խանար էնես, ս'էրթա: Որ կ'էրթաս, Աստված խը քյե: Թուխթ գյրեմ ջներու թակավորին, թի տո՛ւ էմ ախպերն ես, որ քյե սալըխ տան:

Իսրւլ բեկ առեց զՄոսկոֆու թակաւորի թուխթ, ինգչավ ճամբան: Շատ գլխաց, քիչ գլխաց, Աստված գլխի, մըչ չոլ տանտին, երկինք ձյուն, գլխիք ձյուն, մեկ էլ տեսավ մարթագլխիւմ գլեռ կը փախի, ջներ ինգչած հիտե կը ոռնան, կը լարեն:

Մարթ պոնի՛, մարթ պոնի՛:

Իսրւլ բեկ չոքլավ վըր ձան, նետանեղ չիթկեց, մեկ էթող, նետ պոնեց մըչ մարթագլխի ճռան, թոփլաց, էլ չըկարցավ վանգեր: Իսրւլ բեկ խասավ թուր չլտեց, էզար գլխու վիզ թուր, ծեռ էտու գլորկնեն բեռխեն առեց:

Ջներ խասան, շատ ուրախցան, ասին. — Իսրւլ բեկ, Աստված քե էտու, որ էտու: Էնա թամամ խարիբ տարի էլավ մարթագլխ մեր թակաւորի ծծկեր լաճեր հմեն տարի կը գլեր, կը գաններ, օրորոցից կը տաներ, մեկ չըր կանե ծեռնեն ազատեր: Մկա տո՛ւ համ տղեն ազատեցիր, համ գանկիր գլխի էլ սպանեցիր: Ինչ որ ուզես, թակաւոր քե կը խասուցա քյու մրազին:

Էն մեկ ջին ասաց. — Որ Իսրւլ բեկ խելացի էլին, Սատանի կտակ տ'ուզա՞ ու Դարա չըլ մերան:

Գյացին, թակաւորին ակընջկըլա տվին, թի համ քյու ճիժ ազատվալ, համ մարթագլխ սպանեցին:

Ասաց. — Վո՞վ ա էտա աղեկութեն էրե խը ձի: Կանչեք էսա տեղ, ինչ վըր աստընվորին որ կա, տամ էնոր, քիչ ա:

Կանչեցին Իսրւլ բեկ, պերին: Թակաւոր ուր թախթից թռավ, խասավ Իսրւլ բեկի ճակատ պագլեց, ասաց. — Էսա կտրիճն ա էմ լաճ ազատե: Դե՛, ուզի, քե քյու մրազին խասուցեմ:

Ասաց. — Թակաւոր ապրած կենաս, որ կը տաս զՍատանի կտակ ու Դարա չըլ մերան պե, տու ձի:

Թակաւոր ասաց. — Հա՛յ քյու սովրցուցողի վիզ կտորի: Խոսք տվեր եմ, կը տամ:

Իսրւլ բեկ Սատանի կտակ առեց, էտի ծոց, Դարա չըլ մերան առեց, պոնեց ծեռ, էխան Մոսկոֆու թակաւորի նամակ, էտու ջներու թակաւորի ծեռ:

Թակաւոր կարտաց, ասաց. — Իսրւլ բեկ, վոլա՛, ես էլ սալըխ չըմ ի՛տա Փանրվանա քյաղքեն: Վո՞վ գլխի էտա քյաղաք ախշի մեչն ա, թի՞ տակն ա: Տո՛ւ արի էմ խանր էրա. մ'էրթա Փանրվանա քյաղաք, քե քործ չըկա, խըտ էն փանրու, որ էնոր սիւտ խը քե էլներ, չիտ գլե չըր թողնե կուրուսեր: Տո՛ւ արի էմ ախշիկ տես, խավնի, առ: Թի էմ ախշկան չըս խավնի, կանչեմ մեր ջներու ջրնաի էքեղեն, մեչ կան արի, որ մեկին կը խավնես, տամ քե, էլի ձի փեսա, կաց էմ երկիր, կե, խմի, քե կյանք էրա:

Ասաց. — Թակաւոր, քյու մոռնաթ վըր էմ գլխու, էն կրակ ինչ փանրին ա վանե մըչ էմ սուտին. էմ ծեռ չի, ես չըմ կանա ընցուցե: Թի

տո՛ւ կ'ուզես ձի աղեկութեն Կնես, ձի ճարժմ շանց տու, ես էրթամ Փանրվանա քյաղաք իրնդնեմ:

Թակավոր ասաց.— Ճար էսա յա՛ թի էմ ախպերանգլիր խավքերու թակավոր սալըխ տա էտա քյաղքին: Ես ասի, տո՛ւ մներ էմոտ: Որ կ'էրթաս, խրեղեն ձի՛մ կը տամ քյե, քյու բերգլիր թող: Նամակ մ'էլ կը գլրեմ խավքերու թակավորին, որ քյե էտա քյաղաք սալըխ տան:

Իսըվ բեկ թակավորի նամակ էտի ուր ծոց, թռավ խրեղեն ձիու քյամակ, ձին խաղաց մըչ ամպերուն, էճնվ խավքերու թակավորի քյաղաք, ասաց.— Դե՛, Իսըվ բեկ, էճի տակ, մագըմ էմ պոչեն քյաշի, պախի, եփ նեղ կ'ինես, տու կրակ, ես քյե կը խամնեմ:

Ձին աշիչ կուրուսավ, Իսըվ բեկ էլնվ մըչ քյաղքին կան գյալ: Գյնաց թակավորի սարեն կընդնվ, թուխթ տարավ էտու թակավոր:

Թակավոր կարտաց, կանչեց ուր վնգլիր-վյուզիրներ, ասաց.— Ձենն վո՞վ սալըխ կը տա Փանրվանա քյաղքին:

Վնգլիր ասաց.— Ես էտա քյաղքի անուն Հաննաին տրյուն ա կը լսեմ:

Թակավոր ասաց.— Ապա ի՞նչիս Կենքյ, վո՞վ տ'Հիմնա էսա քյաղքի տեղ դեո՞ր ա:

Սանրանգամ ասաց.— Կանչեք բիթուն խավքեր, բալքի մեկ լսած էլնի:

Թակավոր դալալ էտու կանչել, ինչ մեկ խավք կեր, կանչեցին, պերին:

Թակավոր խարցուց, ասաց.— Ձենն ո՞ր մեկն Փանրվանա քյաղաք սալըխ կը տա:

Խավքերուց մեկ չըկարցավ սալըխ տեր, ասին.— Մենք էտա քյաղքի անուն նոր կը լսենքյ:

Թակավոր ասաց.— Էլ ուրիշ խավք չըմնա՞ց: Թամամ էսա տե՞ղն եքյ:

Էն մեկ խավք ասաց.— Վոլն, էմ պապիկ փիտուրներ Հմեն թնփե, գյեո տանվե յա, մեկ էն ա մնացե պնց, էսա տեղ չի:

Թակավոր էլնվ քյառսուն խավք Հնորոկեց սըրելս զանկին, զխանիվոր լեշխավք առին, պերին:

Թակավոր ասաց.— Լեշխավք, տո՛ւ Փանրվանա քյաղքի սալըխ ս'ի՞ տա:

Ասաց.— Փանրվանա քյաղա՞ք, սալըխ կը տամ: Էն տարին ես ճիժ էր, նոր էմ փիտուրներ էկած են: Տավրի ցավ էր ինգյե Փանրվանա քյաղաք, ես խըտ էմոր էճն քյաղքի տակ, կուշտ միս կերա: Մեկ էն տարին կուշտ միս եմ կերե:

Թակավոր ասաց.— Դո՛ւ կանա՞ս զԻսըվ բեկ առնես վըր քյու թեվերուն, տանես Փանրվանա քյաղաքյ:

Ասաց.— Որ ձի կշտացուցես, էմ ջհելուլթեն գյաւ վըր ձի, կանամ տանեմ:

Թակավոր խրաման էրաց, յոթ ֆուռն պսցին, գլիշեր-ցերեկ թխեցին, խաց տվին լեշխավք կերավ, օրական յոթ եզ էլ մորթեցին, կերավ, չուր յոթ օր թմրմավ, լեշխավքյու փիտուրներ հմեն թանժանցան, լեշխավք ջհելացավ:

Ասաց.— Դե, Իսրվ բեկ, թուի էմ քյամակ, քյե կահիմ պունի, չ'ինես տակ:

Իսրվ բեկ նստավ վըր լեշխավքյու քյամկին, լեշխավք վիրցավ: Վիրցավ, վիրցավ, վիրցավ, չուր երկինք կտրավ ծով, գյետինք կտրավ ծով:

Ասաց.— Իսրվ բեկ, խասանքյ ո՞ր ախշար:

Ասաց.— Խասանքյ ցուրտ ախշար, մարթո՛ւ լեզո՛ւն կը լալկվի մըչ պերնին:

Լեշխավքյ առեց էճնել:

Էճավ, էճավ, Իսրվ բեկ էտի գյետին, Փանվանա քյաղքյի կուշտ, ասաց.— Դե, փանւրմ քյանշի էմ թեից, որ քյու սիւտ ուզեց տաննալ, տու կրակ, ես տը խասնեմ:

Իսրվ բեկ էխան Սատանի կտակ, էտի ուր գլեոխ, էլավ մըչ քյաղքյին, կան էկավ, գլընաց թակավորի սարեն կընդավ, մտավ ներս: Գլընաց մտավ ուր կնգյան հէոդեն: Ինչ խաց պերին, որ հուրին տ'ուտեր, չուր պրտո՛ւճըմ, էրկու կերավ, իրիշկեց՝ խաց խլըսավ:

Անուն Աստծուն, — ասաց, — ինչի՞նչ էլավ էսա խաց, խո սատանա չըմտավ էմ հէոդեն:

Կանգախ հլին ճյուր հանճեն էր, ծեռ էտու վիրուց, որ տը խմեր, մեկել իրիշկեց ծեռեն վիրցավ, տառտկավ, տրվավ վըր սեղնին:

Ըհա՛, — ասաց, — մարթ ա մտե էմ հէոդեն, յան կ'ինես հէրեան, յան գձի կը սպանեմ, փանջարից կը թանլեմ տակ, կը մեռնեմ:

Իսրվ բեկ ձեն չ'էխան, ախշիկ թռավ փանջարեն որ զինքյ տը թանլեր տակ, Իսրվ բեկ ուր կտակ էլավ, խասավ զախշիկ գլրկեց էտի վըր ուր տեղաց: Գլրկփակ էլան, մնացին:

Իսրվ բեկ ասաց.— Անհավատ, ի՞նչիս գձի թողիր փախար: Տեսա՞ր ինչիս էկա, էլըմ գըլե պունեցի:

Ասաց.— Շարդ կընդենին չի, շարդ տեր ըլնելն ա: Չինմաչինա թակավոր տրե վըր էմ խոր, գձի կ'ուզա, ես էլ քյառսուն օր մեոգլա՛թ եմ ուզե, ասի՛ բալքյի տո՛ւ գյաս, թի չէ՛ ժանճ տը խմեր, մեռներ: Մկա ի՞նչիս տ'էնենք խըտ էն անաստվածին: Տը գյա էմ խոր քյաղաք քյաղքյով ավիրա:

Ասաց.— Տո՛ւ քյե դարդ մ'էնե: Եփ կը գյա համա թըխ գյա, ես էսա տեղն եմ:

Ութ օր Խաչիկ գլխադիր զԻսրայիլ բեկ պախեց ուր հէոդենովե. կերան, խման, քեցֆ էրին: Ութ օր որ թըմըմավ, Չինմաչինա թակավորի խրեր էկան, որ Խաչիկ տ'առնեն, տանեն:

Իսրայիլ բեկ ուր կտանկ էտի գլխեոխ, կուրուսավ:

Թակավորի կնիկ մտավ ներս, ասաց.— Ախչի, հազարվի, խրեր էկան, քեց տը տանեն:

Ասաց.— Էկան, տանցու ետ, ես իրիկ չըմ էնե:

Ասաց.— Սեւավոր, ի՞նչիս իրիկ ս'էնե: Տո՛ւ չէ՞ր քյառսուռն օր ուղեցիր: Մկա խանրամ Խաչկա՛մ պատճառով թակավորութե՛մ տը տաս փճեցուցել:

Ասաց.— Կը փճի, թըխ օրըմ հանած փճի, ես վըր Իսրայիլ բեկվե իրիկ չըմ էնե:

Մեր քըռխավ.— Քյուռ ծամեր կտրեմ, օռոսպի դել, դո՛ւ հանլիս էն մուռտուրկ Իսրայիլ բեկ չըս մուցե՞, խա: Քյուռ մազեր կ'օլեորեմ վըր էմ ձեռաց, ընցկո՛մ կը գանեմ, քյուռ խոգլին խասնի քյուռ պնչի ծեր: Հմեն ոռպելերի դելըմ էյնես, Չինմաչինա թակավորի լաճ չ'առնես:

Ասաց.— Մարե, ինչ գլխես՝ էրա, ձի մը խարցնե: Ձճի կը սպանեմ, չըմ էնե:

Մեր հիշունց տալեն գլխաց մըտ թակավոր, թակավոր կատղավ:

— Հանլիս,— ասաց,— գեոռով չընքյ կանա խըտ էն դելո՛ւն ճար էնե, թանգիբըմ էնեք, բանքլի խեքլ մտուցենքյ:

Կանչեց զխրեր, ասաց. — Աստծու ծեռնով թի էսա պան հանեողվի: Էմ Խաչիկ խիվանդ ա: Ես խոսք եմ տվե, կը տամ: Մկա խանրամ պանրեով եքյ էկի: Դանրեքյ, չուր մեկ-էրկու օր, բանքլի ժրի, էկեքյ տարեքյ:

Խրեր էլան, ինգլան ճամբան, որ տ'էրթեն, Իսրայիլ բեկ հանաճուց էկեր էր, նստեր էր վըր ճամբան, ասաց.— Չինմաչինի թակավորի խրեր, տյո՞ւք եք: Շունչանորտիքյ, գլխեքյ ասեքյ, Խաչիկ էնոր չ'անի: Ինչ ուր ծեռնեն կը գլխ, թըխ էնա:

Հմեն մեկին սիլե՛մ էգան, վգքյեր քյեթրան, խասավ վանգրի ատըմներ քյանչեց, էգան ճակատ, ասաց.— Դե գլխեքյ:

Ընցկան խայտառակ, խայտառակ էլան գլխեցին մըտ Չինմաչինա թակավոր:

Վանգրի ասաց. — Կը տեսնա՞ս թակավոր, Փանվանա ոռպելերի դել ընցկան օյին խողաց մեր գլխեոխ:

Կատղավ Չինմաչինա թակավոր: Ինչ կանդան մեկ կղել պոնող կեր՝ ժեողվեց, բյուր-բյուր խանրամ անքյրով քչեց վըր Փանվանա քյաղքլին, որ խողով-ճրեով կուրուսեր: Խանրամ տվին Փանվանա թակավորին, թի խընձ ասող երկնուց Չինմաչինա անքյան լցվավ քյուռ քյաղքլի հանձն:

Թակավոր խեքլ էթան:

Վանգեց մըտ Խաչիկ, ինգլան վըր Խաչկան ոտներուն.— Ինչ կ'էնի,

խըտ քյու Աստծուն էրա, անաստված ախչիկ, տո՛ւ էմ տուն տվիր փճեցյուցել:

Ախչիկ զխեր գյրկեց, էլնց, ասաց.— Կակո, քյու թուր զնր մըչ էմ սուտին, զձի սպանի: Էմ ծեռ չի, ես չըմ կանա Չինմաչինա թակավորի լնմուկ առնե:

Իսըվ բեկ մագ էտու կրակ, խրեղեն ձին խասավ, թռավ քյամակ, քչեց մըչ Չինմաչինա անքյրին: Դարա չըլ մերան պոնեց ծեռ, հմեն փնրանտեղն թյառսուն մարթ աչ կողից կը փովեն գյետին, քյառսուն մարթ ձնի կողից: Չուր հիրիկուն կրակի պես գյնաց-էկավ, քյառսուն խնգնր մարթ չուռ էտու գյետին: Հիրիկուն ձին քչեց, գյնաց մըչ ձորի՛մ ձին լըվաց, թիմարըմ էտու, մագըմ պոչեն քյնչեց, էթող գյնաց, ինքյն էլ Սատանի կտակ էտի գյլեոխ, գյնաց մտավ կնգյան մոտ:

Մեր էկավ, ասաց.— Ախչի, սեավոր, էսա վո՞վ էր հէսոր քյառսուն խնգնր մարթ սպանեց, Չինմաչինա անքյրից: Հէսոր պոծանքյ:

Ասաց.— Վո՞վ ըրնի աչ չիտա էմ Իսըվ բեկ:

Ասաց.— Օռոսպի, հնլն տո՛ւ ս'ամչնա՞ Իսըվ բեկի անուն կը տաս, վո՞վ գյիտի մկա մեռե, ի՞նչխ ա էլե: Հէսորվան ջհել վո՞վ էլնի, քյե կը տանքյ հնոր, քյե ճըղճղես, մնաս:

Ասաց.— Ես խնրամեր եմ, վըր Իսըվ բեկինվե թո՛ւ որցեղենի ծոց չըքյնեմ:

Մնաց էն մեկել օր խլիսուն, Իսըվ բեկ էլնվ խրեղեն ձին խեծավ քյառսուն խնգնր մարթ էլ հէն օր չուռ էտու գյետին: Հիրիկուն էկավ մտավ կընգյան հէոգեն, կերան, խման, քյընան:

Մնաց էն մեկել խլիսուն քյառսուն խնգնր մարթ էլ հէն օր չուռ էտու գյետին, քյառսուն խնգնր մարթ էլ էն մեկել օր, արնե խեղեղ էլնվ, տնչտ պոնեց, գլեչեր, զսաղեր քչեց տարավ:

Փնրվանա թակավոր մարթ ա տրե պախապան, թի էսա վո՞վ ա, ի՞նչ մարթ ա ընցկնն աղեկութեն կ'էնա խըտ ուր, հմեն հիրիկուն ինքյ կուլուց կը պոծնի, քյամու պես կը վերնա, կը կուրուսի:

Մնաց էն մեկել օր, Իսըվ բեկ ձին խեծավ, քչեց մըչ տնչտին, տեսավ ի՞նչ՝ Չինմաչինա մնացած անքյնր մեկ-գմեկ կը կոտորա, կը փախի: Իսըվ բեկ ինքյ ուր ասաց. «Հնյ-հո՛յ, էսա ի՞նչ էր էրի ես: Էսա խեղճ մարթեր ի՞նչ են էրած ձի, զհմեն սպանեցի, թակավորի վիզն ա կտրելու»: Ինգյնվ թակավորի հիտե: Թակավոր, ուր լաճ ձիանքյ խեծած կը փախեն:

Իսըվ բեկ կանչեց.— Փնրվանա թակավորի խնամի, դեո՞ր կը փախցուցես քյու լաճ էմ ծեռնեն, Իսըվ բեկ մեռեո՞ր էր, տո՛ւ էկար ոռպլերին կը տաներ քյե խարս:

Թակավոր, ուր լաճ ձիուց զուրենքյ թնլին տակ, ինգյն վըր Իսըվ

բեկի ձի ոտներուն, ասին. — Մենք քյու գյերին ենք, ինչիս կ'ուզես, խըտ մե ընցկոն էրա:

Պռնեց, գէրկուսն էլ կապեց, էպե էտի Փարվանա թակավորի սարի տոռ, զինք լուրուսաւ: Էտա մարթեր ինչ էտա ձիավոր տեսան, էկավ լուրուսաւ, պերանքյտեր մընաց պանց:

Թակավոր գանլէ էտու կանչել՝ «էմ երկրի ազատող վո՞ւ ա, թըխ գյա էլնի հէրեան, էմ ախչիկն էլ, էմ թակավորութեն էլ բըմբարանք էլնի էնոր»: Մարթ չը գլխչցավ գյեր, թակավորին ասեր՝ ես եմ: Հմեն էլ ճանչած են խրեղեն ձիավոր:

Հիրիկուն ախչիկ ուր խեր-մեր կանչեց հէողեն, ասաց. — Մկա դեորիս ազատվանք Ձինմաչինա թակավորի ծեռնեն, Իսըվ բեկ ինի սղան, ձի չըք ի՞տա՞ Իսըվ բեկին:

Մեր պարկացավ. — Ա՛խ տո՛ւ սե կապես վըր քյու Իսըվ բեկին, ինչ գյետ կապեր ես: Որ էն մարթ ըլներ, նեղ օր կը գյեր քյե խասներ, էն կտրիճ մարթու պես մե նեղութնից կ'ազատեր:

Ասաց. — Մկա էն կտրիճ մարթ որ Իսըվ բեկ էլնի, ձեր խալալ սուտով ձի կը տա՞ք էնոր:

Խեր-մեր չիչկուան:

— Ընգյնավորե՞ր ես, ախչի: Խողածին մարթ էր քյու Իսըվ բեկ, խող ա տանցե: Վով գլխի ի՞նչ խրեղեն, յան ծովային ջհե էր:

Հուրին ծեռ էգար վըր Սատանի կտակին, էթալ դեն, ասաց. — Չո՞ւր եփ տը պախկվես, ընցկան գմարթ վանեն:

Իսըվ բեկ էլնավ հէրեան: Թակավոր, ուր կնիկ ուրախութնե ծռան, գուրենք թանլին վերեն, ճակատ պագյեցին:

Թակավոր ասաց. — Իսըվ բեկ, ես քյու Աստծուն մեղա, ես չըրգլտե, դո՛ւ էտա հյունարի տերն էր: Խալալ էլնի քյե էմ ախչիկն էլ, էմ թակավորութեն էլ:

Մերն էլ ասաց. — Ես գլխտե՞մ էմ ախչիկ գլխեր-ցերեկ Իսըվ բեկի ա՛խ կը քյաչեր: Մ'ասի ախչիկ պան՝ գլխտեր, դյուց զինք կը սպասեր, իրիկ չըր էնե:

Թակավոր էպե յոթ օր, յոթ գլխեր խարսնիս էրաց, ուր ախչիկ փասկեց վըր Իսըվ բեկին:

Խարսնիս պոծավ, թակավոր ասաց. — Իսըվ բեկ, էմ թակավորութեն քյե, քյանի սաղ ես, նըստի վըր էմ թախթին:

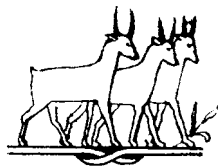
Իսըվ բեկ ասաց. — Խնդրեմ խրաման տաս, ես առնեմ էմ կնիկ, էրթամ էմ երկիր, ախր ես էլ թակավորի՛մ տղա եմ:

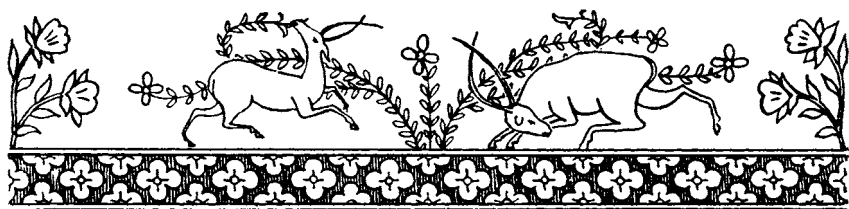
Իսըվ բեկ փան էտու կրակ, լեչխավք խասավ, ինք, ուր կնիկ թռան քյամակ: Լեչխավք վիրցավ, գէնոնք հճյուց խավքերու թակավորի մոտ: Օրըմ էրկու մնացին մեհվան, կաց պարե էրին, Իսըվ բեկ մագ էտու կրակ

խրեղենն ձին էկավ, թռան քյամակ, խասան ջներու թակավորի մոտ: Շնապթըմ մընացին էտա տեղ, կաց պարե էրին ընցան մըտ Մոսկոֆու թակավոր: Շատ ուրախցավ, որ մեկել ուր ախպեր տեսավ: Ամիս մ'էլ մնացին Մոսկոֆու քյաղաք: Իսրվ բեկ էլան, կնիկ առեց, էկավ Ստամբուլն քյաղաք: Ջյուլսբ հէորողկեց թակավորին, թի էմ խոր թախթ տոն ձի, թե չէ մեչտեղ գյանցիր:

Թակավոր չըլսավ, Իսրվ բեկն էլ գէն ուր ցեղով սրպեց: Քյաղքյցեր գուրենքյ թանին վըր ոտաց, թի՛ տոն մեր թակավոր, մենքյ քյու ժողովուրթ:

Իսրվ բեկ նստավ վըր ուր խոր թախթին, էն խասավ ուր մրազին, տոնքյ էլ՝ ձեր:

8. ՄԵԿ ՔՅՈՐ ԵՎ ՅՈԹ ԱԽՊԵՐ

Թակավորըմ կ'էլնի, էնոր կնիկ, էնոր յոթ լաճ: Թակավոր շատ կ'ուզա, որ ուր ախչիկըմ ըլնի, լաճերն էլ կ'ուզեն էնոնց քյորըմ էլնի, հանլա՛ չ'էլնի: Էն մեկ դեր թակավորի կնիկ էլանլ տղով: Տղեն բերելու ժամանակ լաճեր կ'էրթան սար նեճիր, գյեղակնին կ'ասեն՝ թի մեր մեր ախչիկ էբե՛ դո՛ւ թողեքլ բաց, մենքլ ուրախ գյանքլ մտնենքլ տուն, թի լաճ էբե՛ նետանեղ կախեքլ վրը դռան, մենքլ տեսնանքլ, կուրուսենքլ էրթանքլ, էլ էսա երկիր չըգյանքլ:

Թակավորի կնիկ ցավ կը քյանչա, ախչիկըմ կը բերա: Գյեղական կ'էնեն նամամութեն, էլ դո՛ւ չըն թողնեն բաց, նետանեղ կը կախեն վերեն: Լաճեր հիրիկուն կը գյան, կը տեսնան նետանեղ կախուկ պատից ա, կը թողնեն, կ'էրթան, կը կուրուսեն:

Ժամանակըմ կը մնա, ախչիկ կը ճո՛չաննա, կ'ըլնի դյուս, հան կ'էրթա, խըտ ընգյերներուն կը խաղա, էտոր ընգյերներ «աղպոր արև» կը երգըվանն, էտի կ'ասա.«Խա՛, էմ մոր չումբրի արև»:

Էն մեկ օր, ինչ ախչիկ մոր չումբրի արև կը երգվանն, պառավըմ կը լսի, կ'ասա.— Հան գյըող քյե տանի, սև կապած, դու ընչի՞ մոր չումբրի արև կը երգվանն, թի էնոնց մեկ ախպեր կա, քյե յոթ ախպեր կա:

Ախչիկ ինչ կը լսի՝ հանմ կը վանգն տուն, կ'էրթա մոր կ'ասա.— Մարե՛, օղո՞րթ ա, պառավ ձի ասաց՝ քյե յոթ ախպեր կա:

Մեր ասաց.— Խա, որթի՛, քյե յոթ ախպեր հէն օր, ինչ դո՛ւ կ'ըլներ, գյեղական նամամութեն էրին, նետանեղ կախեցին պատեն, քյու ախպրներ սարեն էկան տեսան, թողին գյանցին, կուրուսան:

Ախչիկ կ'ասա.— Ես տ'էրթամ, թյուքյուլի մեռեր եմ, էմ ախպրներ տը կնդնեմ:

Կ'ըլնի կ'ինի ճամբան:

Որ կ'էրթա, տաժի՛մ կը գյն հանան, կ'ասա.— Ախչի, դո՞ր տ'էրթաս:

Կ'ասա.— Տ'էրթամ էմ ախպրներ կնդնեմ:

Տաժին կ'ասա.— Ի՞նչ տաս ձի, քյե տանեմ մըտ քյու ախպըրներ: Կ'ասա.— Ինչ որ ուզես՝ կը տամ:

Կ'ասա.— Ես քյենե թյուլ բա՛մ չըմ ուզի: Աստված մըջ ձի, մըջ քյե ըլնի, ինչ ինի քյու ծեռ, խընդընց ուտենքյ, չամչի մեկ խատ էլ էլնի, կիսես՝ կես ձի, կես քյե:

Ախչիկ կ'ասա.— Շատ աղեկ:

Ջոլխտ կ'էլնեն մեկ, կ'էրթան, չուր ախպըրներու խողի մեջ:

Ախպերներ սարե՛մ ա շինած, նստած հինե, դռներ շինած, թողած գյացած նեճիր: Ախչիկ, տաժին կը պառկեն պատի տակ, չուր հիբիկուն, ախպերներ ինչ կը գյան տուն, ախչիկ քյուլ կը տեսնան:

Ճոչ ախպեր կ'ասա.— Ես տ'առնեմ ձի էսա ախչիկ:

Էն մեկ էլն կ'ասա՝ ես տ'առնեմ: Հմեն մեկ կ'ասա՝ ես տ'առնեմ: Էտա տեղ կը խառվեն հիբար, կը կռվեն:

Պատիկ ախպեր քիչըմ խելացի կ'ըլնի մեջքեր, կ'ասա.— Ախպերներ, հե՛ր կը կռվեքյ, մեկ ախչիկ խանեքյ վե, խեմ՝ վո՞վ ա կարելի մե պամամ ա, նոր կռվեքյ:

Կը խանեն վե ախչիկ, կը խարցնեն, կ'ասեն.— Ի՞նչ ախչիկ ես, ո՞ր տեղացի ես:

Կ'ասա.— Ես յոթախպերունեմ, էմ ախպերներ ընցկոմ քյուլ ոչ կարոտով էլած, էմ էլած օր մե գյեղակնին ասին, որ ախչիկ ըլնի, դո՛ւռ թողեքյ բաց, որ տղա ըլնի, նետանեղ կախեքյ պատեն: Գյեղական էլ նամամուլթեն էրին, նետանեղ կախեցին պատից, էմ ախպերներ թողած կուրուսած: Մկա չըմ գլխե ո՞ր տեղն են: Ինգյեր եմ հիտըվներ, կան կը գյամ:

Կ'ասեն.— Որ էտապես ա, դո՛ւ մեր քյորն ես:

Կը խնդանան վերեն, շատ կ'ուրախանան, կ'առնեն կը տանեն էնոնց հէողեն: Ախպրներ մշտական կ'էրթան նեճիր, ախչիկ կը մնա տուն, տեղ-ջյուլ կը վիբուցա, կեր-կերակուլ կ'էփա. անունն էլ Սինամ ա: Էն մեկ օր ախպերներու տեղը անք ինչ կը վիբուցա, պատիկ ախպո՛ր տեղաց վերեն չամչի՛մ խատ կը կնդնի, կը թալան բերան, խըտ տաժուն չըկիսա:

Տաժին կը տեսնա, կ'ասա.— Էտա ի՞նչ էր թալիր քյու բերան: Կ'ասա.— Տաժի, մեկ չամչի խատ էր, ի՞նչ էր:

Կ'ասա.— Ձէ՞ մըջ մե բարիչեր ենք որ մեկ չամչի խատ էլ կընդենեքյ՝ խընդընց ուտենքյ, դու ընչի՞ չըկիսեցիր:

Կ'ասա.— Տաժի, տնաչեն, չամչի խատի՛մ քյամալն ի՞նչ ա, քյանի քյե պիտի ըսդա՞ նուռ, թուզ, չամիչ, էլի՛, քյանի քյե պիտի՛ կե:

Տաժին կ'ասա.— Ձէ՛, էտապես չ'ըլնի, մեր բարիչութեն մեկ չամչի խատի վերեն էր, դո՛ւ ընչի՞ ձի չըտվիր:

Տաժին կը խռովի, կը շուա վըր կրակին, կը ընցուցա, կը թողնա, կ'էրթա: Ախչիկն ա, դեոր որ կ'իբիչկա կրակ չըկա, չարեն վերեն կը

կտրի, կ'ընի դո՛ւս կ'երիշկա, կը տեսնա մեկ սարի'մ գլխոյն բարակ մուկըմ կ'էնի: Կանստ կ'էնա էտա մուկն կ'էրթա, կը տեսնա ի'նչ՝ պառաւլըմ գլխո ծծվեր թանկ վըր թեքերուն, նստե կրակի հանչե, խատիկ կ'էփա:

Էն էլ կ'ասա. — Վոյ, Սինամ փարի, դու խանգար բարով էկար:

Կը բերա Սինամու բյուռ կը կպուցա, ջոջ շիրեփըմ խատիկ կը լցա գյոքը, կ'ասա. — Էնա առ տար, կե, չուր վանդ ես քյե խալաւ կը բերեմ, մատնիկ կը բերեմ, ընչի'՞ չուր մկա չըր ի'գյե, չըր էրեւ:

Ախչիկ կը թողնա, կը գյա տուն: Ախչկան գյոքից ինչ մեկ-մեկըմ խատիկ կը թանփի'՞ համե էնի նուռ, թուզ, կոքոյվ, չամիչ: Հիրիկուն ինչ ախպերներ կը գյան տուն, վըր ճամբխին կը տեսնան էտա Ֆեքիքը:

Կասկած կ'իին մըջ սուտերուն, կ'ասեն. — Ըհհ, վոլա, յան պառաւլն ա էկե խըտ մե քոր, յան մե տուն ա թալնած, տարած:

Կ'էրթան տուն, քյուրոջ կը խարցնեն, կ'ասեն. — Էսա ի'նչ Ֆեքի ա թանփե վըր մե ճամբխին:

Կ'ասա. — Չըմ գյիտե, ես խանգար չեմ: Մինակ ես գյանցի պառավու տնեն կրակ բերի, մեր կրակ ընցեր էր, պառաւլ ձի խատիկ էտու, առի, բերի, գլխո առեք կերեք:

Կ'ասեն. — Որ ըցկոն ա, էսա խատիկն ա թանփե վըր ճամբխին, էլե ընցկոն, էլ ի'նչիս տ'էնեք, ի'նչիս չ'էնեք:

Հիրիկուն մեչքեր խորհուրթ կ'էնեն, թի խլիսուն էլենեք ջանցիքերներ թանկեք վըր մե դռան, քոր թըխ մնա ներս, մեքը էրթանք մեր նեճիր էնեք, դառնանք: Կը մնան խլիսուն, ջանցիքերներ կը թանկե դռան հիտե, բանխի կ'առնեն, կ'էրթան: Էնոքը կ'էրթան նեճիր:

Կը մնա չուր կեսավուր դեխ՝ պառաւլ կը գյա:

Պառաւլ կը գանն դռան, դո՛ւս շինուկ ա, կը կանչա. — Սինամ փարի, դո՛ւս բաց, քյե ոսկի մատնիկ եմ բերե, քյե ոսկի բլանգուկ եմ բերե, չոտ էրա:

Կ'ասա. — Ա'խ խաթուն, էմ ախպրներ ջանցիքերներ թանած հիտե դռան, դո՛ւս փակած, ես չըմ կանա դո՛ւս բանն, դու գյեր մը ձի, էմ բեհն էլեն:

Կ'ասա. — Դե որ դու չըս կանա դո՛ւս բանն, էնա ծակեն քյու մատ մտու, մատնիկ հէսոր ընցուցեմ հինե, չուր վանդ խեմ՝ ի'նչիս կ'ընի: Ախչիկ մատ ծակվե կը մտուցա, պառաւլ փոխանակ մատնիկ ընցուցելու, ատամ կը թանկ ախչկան մատ կը կծա, ախչկան արուն կը ծծա: Ախչիկ ախլը կ'էրթա, կ'իին էտատեղ, պառաւլ կը թողնա, կ'էրթա ուր տուն: Հիրիկուն ախպրներ կը գյան, դո՛ւս կը բանան, կը տեսնան քյուրոջ ախլը գյանցե, ընգյե էտատեղ:

Ծո՛ւր կը գանն քյուրոջ իրես, կը խանեն վե, կ'ասեն. — Ի'նչիս էլամ, ի'նչիս չ'էլամ:

Ախշիկ կ'ասա. — Վորս, ձի խնձեց, ասաց՝ դռան ծակեն մատ խան դռւս, մատնիկ ընցուցեմ հինե, էմ մատ կծեց, էմ արուն հմեն ծծեց, էմ ախկըլ գյնաց, ես ընգամ էտատեղ:

Կ'ասեն. — Վանդն էլ պառավ տը գյն խըտ մեր քյոր: Բերենքյ քյառսուն գանգ խորանթք խորըմ փորենքյ մըր դռան հանուս, պառավ գյն ոտներ կտրենքյ, թանկենքյ հինե:

Կը բերեն քյառսուն գանգ խոր կը փորեն էտոնքյ չեման հանան, ախպերըմ կը կայնի էն մեկ կողմ, ախպերըմ կը կայնի էն մեկ կողմ, չուր պառավ գյն: Կը մնա չուր կեսավուր դեմ: Մարթակեր պառավ կը գյն, ուր ոտ կը թանկ չեմով ներս, ախպրներ էրկու դեխեն թուր կը թանկն ոտներ կը կտրեն, կը ինգուցեն խորվե, խող կը տան վերեն: Դեորիս կը թողնեն, կ'էրթան նեծի:

Կը մնա հիրիկուն, ինչ ախպրներ կը գյնն տուն, մարդակեր պառվու ախշիկ խեթքեր կը գյն տուն, կ'ասա. — Զի չըք պըռնն՞ ձե քյուրոչ հանուս խզանթքյոր:

Ախպրներ կ'ասեն. — Պոնենքյ:

Քյոր կանքյուլ չ'էնա, ախր ախպրներ զոռով կը պանեն: Էտա ախշիկն էլ ինչ կանգար աման վմ, կը տանի կը լցա վըր ուր մոր: Վերջեն ուր մոր վերեն ընցկո՞մ ճող կը լցա՝ կանաչ կը բյուսի:

Ախշիկ կ'ասա. — Սինամ փարի, էնա խորոտ կարոսներ չըքյաղե՞մ թալեմ մըչ թանին:

Կ'ասա. — Քյուլ քյեֆն ա, որ կը քյաղես՝ քյաղի, բե, թան հինե:

Ախշիկ կարոսներ կը քյաղա, կը բերա, կը թանկ թան: Էլ ալնի-աղի չըն աչքե: Կը մնա չուր հիրիկուն ախպրներ կը գյնն տուն, թան կը դենն հանուսներ:

Քյոր կ'ասա. — Խեմ աչքեքյ՝ ալնի ա, աղի ա, մենքյ հէսոր կղել չընքյ տվե հինե:

Ախպրներ ինչ մեմեկ կղելըմ կ'ուտեն, յոթն կ'էլնեն գյառ, կը բռան, կ'ինեն ախշկան հիտե:

Պառվուն ախշիկն էլ Սինամ փարու մագեր կը պոնա, կը տա վըր ծեռաց, կը գանն ախշկա գյլխու մեչ, կ'ասա. — Փուշտ, օռոսպի, քյուլ խաթրի խամարն էր քյուլ ախպրներ գանկին էմ մեր սպանեցին:

Կը մնա չուր խիսուն, կ'ասա. — Դե էլի քյուլ ախպրներ տար արածա, թող կուշտ ուտեն, հիրիկուն բե, մեկ հէսոր կը գինենքյ, կ'էնենքյ խորովու, մեկ վանդ, մեկ էն մեկել օր:

Ախշիկ կ'ընի գախպրներ կը տանի կ'արածա, էլ չըգըխի բերա տուն, կը տանի սարերվե, գյիշեր կը մնա: Շանթըմ էրկու էտապես դյուս կը մնան:

էն մեկ օր մարթըմ կը գլսն էտ ախչկա մոտ, կ'ասա. — Ի՞նչ տաս ձի, քյու ախպերներ ժրեցուցեմ, խեմ մարթ:

Ախչիկ կ'ասա. — Ի՞նչ կա, ի՞նչ տը տամ: Քյու աղեկուլթեն ինչ կ'էնես՝ խը քյու Աստծուն կ'էնես: Թի եմ ախպերն ժրան, էլան մարթ, չխո քյու աղեկուլթեն կ'էնեն:

Մարթն էլ կ'ասա. — Ես հմեն մեկի յոթ վարոց կը զանեմ, հալան դո՛ւ չ'ասես՝ ա՛խ, որ ասիը՝ ա՛խ, կը մնան էլ մ'էլ գլսն:

Ախչիկ կ'ասա. — Ձէ, «ախ» չըմ ասե:

Մարթ հմեն մեկին յոթ վարոց կը զանա, վեց կ'ըրնեն մարթ, կը մնա պատիկ ախպեր:

Պատիկ ախպիր որ վեց վարոց կը զանա՝ չէ, էն մեկեկին ախչիկ կը բեռուա. — Ա՛խ, հէգի գար:

Որ «ախ» կ'էնա, պատիկ ախպեր կը մնա գլսն, կ'ինի քյուլուոչ հիտե: Ախչիկ կ'առնի էտա պատիկ ախպեր, կ'ինի դանչտեր, կ'արածա դես-դեն, կ'էրթա գյեղի՛մ կը մոթխանա: Ախպեր շատ ծարավ կ'էնի, վըր հախպրին ճուր կը խմա: Քիչըմ կը կայնեն էտա տեղ, կը տեսնան տղե՛մ ձին կը բերա վըր ջրո՛ւն:

Տղի աչք կ'ինի գախչիկ, կ'ասա. — Ախչի՛, ձի չըս ա՞ռնե:

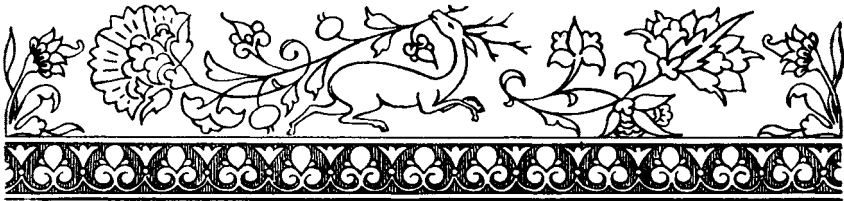
Կ'ասա. — Դե ձի մ'էնե քյե ծաղը, ես շիվար ախչիկ մ'եմ, դու ի՞նչխ ձի տ'առնես:

Տղեն էլ բախտ կը տա, կ'ասա. — Վո՛ւն, հաստատ ես քյե կ'առնեմ:

Ախչիկ կ'ասա. — Է, որ դու ձի առնես՝ էմ ախպեր չըս մորթե՞ ուտե:

Լաճ խոսք կը տա, կ'ասա. — Ձէ՛:

Ախչիկն էլ կ'էրթա զլաճ կ'առնի: Ախչկան վեց ախպեր կ'էրթան զպառվու ախչիկ կը պոնեն, կ'էնեն կտոր-կտոր, կը դանոնան կ'ինեն կան գլսլ, քյուլուոչ գյեղ կը կղենեն, կը փսակվեն, կը նստեն:

9. ԻՍԸՎՆԱՄԵՐ ՈՒ ՉԱԶԱՆ ԹԱԿԱՎՈՐ

Թափավոր մեռնելու վերեն կ'ընի, կը բերա բանասներ հմեն կը տա ուր լաճուն: Լաճ կ'էլնի կ'էրթա հէողեք կը բանա, հմեն ինչ, կա չկա թամաշա կ'էնա: Էն մեկ հէողի բանիս չըկա մըչ բանասներուն, էն դուռ կը մնա անբանալ:

Լաճ կ'էրթա ուր խոր կը խարցնա, կ'ասա.— Հուրի^օ ֆլան հէողի բանիս:

Խեր կ'ասա.— Սալըխ չըմ ի'տա, չըմ գլխե:

Կը մնա չուր խեր կը մեռնի, կ'էրթա խոր կուշտ, կող կա չըկա կ'աչքա, բանիս մուրուսի մաղերու մեչ կը կնդնի, կ'առնի կը տանի դուռ կը բանա, կը տեսնա ի'նչ մարթըմ գլեռ դըսծ մեչ կոճին, առճիճ լցած բոլոր, զնջւած, թողած էտա տեղ:

Թափավորի լաճ ինչ հէողեք բացեր էր, իրեք ձի էր տեսն մեչ:

Ձիանք թափավորի լաճուն կ'ասեն.— Չմե մկա մը խանե դյուս, չուր նեղութնի մեչ կ'իսես, մեր պոչերուց մաղ քանչի, դի քու ջեբ, էն գլխի տու կրակ, մենք քե կը խանենք:

Թափավորի լաճ կ'էրթա կացին կ'առնի կը գլխ, որ էտա մարթ ինչ գլեռ մեչ կոճին, խանա դյուս:

Մարթն կ'ասա.— Իսըվնամեր, խը ձի ի'նչ գործ ունես, ձի մը խանե դյուս կոճից: Ձի որ խանես դյուս՝ եփ ա էլն՝ ես քյու գլխու դանիճն եմ:

Իսըվնամեր կ'ասա.— Ես քե կը խանեմ դյուս, կ'ուզես մկա գճի սպանի:

Կը քյակա առճճներ, գմարթն կոճից կը խանա դյուս:

Կը խանա, կը տանի համամ, սերսուփըմ կը տա լոկկուցել, փառավոր խալվըներ կը խադյուցա, կ'ասա.— Դու էմ ջեռ ախպեր, ես քյուս պստիկ ախպեր:

Տարի'մ էրկու կ'ընցնի, էտա մարթ մալուլ կը նստի մըչ հէողին:

Իսըվնամեր կը գլխ տուն, կ'ասա.— Ճեռ ախպեր, ի'նչ մանանի կ'էնես:

Մարթն կ'ասա.— Շամ չիրին ան, վոտան չիրին տըրան⁴:

⁴ Շամ անուշ ա, հայրենիք ավելի անուշ ա (Ծ.Ա.):

Կ'ասա.— Որ դո՛ւ մ'անանի կ'էնես քյու երկրին, կ'ուզես գյնա՞ քյու երկիր, Աստված խը քյե ընի, մարթ գմարթ չըկանա պրոնա:

Իսրվնամեր կ'ընի թանգյ-թանգյ գմարթ կը ճամբխա, մարթ կ'էրթա ուր տուն: Տարի՛մ էրկու կ'ընցնի, էն մեկ օր ունի կը թնլա, կը տեսնա Իսրվնամեր ինգյե մըչ խերկին, գյեո քնե մ'նացե դի:

Շոտըմ կը կանչա ուր մարթերուն, կ'ասա.— Գյացեք էնա խերկի մեչ մարթըմ կա քյնուկ, քյնուկ տեղ հինք առեքյ, բերեքյ՝ չ'ակխի:

Մարթեր կ'էլնեն կ'էրթան գ'իսրվնամեր քյնուկ տեղ կ'առնեն, կը գյան, կը դնեն հէոդի մեչ էտապես քյնուկ: Ինչ Իսրվնամեր կ'աքխի, կը տեսնա զինքյ հէոդի մեչ. զինքյ խերկի մեչն էր ինգյե քյնե:

Կ'ընի կ'ասա.— Էսա ի՞նչ բան ա, վոլա, ես խերկի մեչն էր պառկուկ, էսա հէոդի մեչ ա, ի՞նչխ եմ էկե սղա:

Էտապես կը մեգեր, կը տեսնա էտա մարթ, ինչ էրեր էր ուր ջեոչ ախպեր, էրե ներս, ասաց.— Իսրվնամեր, չէ՞ ես ասի՝ ես քյու գլխու դախիճն եմ, ձի կոճից մը խանե դու: Ես Չաչան թակավորն եմ:

Իսրվնամեր կ'ասա.— Էմ վիզ բանակ ա քյու հանճե, ինչ կ'ուզես, համա էրա:

Չաչան թակավորն էլ կ'ասա.— Ես քյե բան չըմ էնե:

Կը տանի սերսուփըմ լոդկցուցա, խալվներ կը փոխա, թակավորական խալավ կը խագյոցա, կ'ասա.— Դեորիս դո՛ւ էմ ջեոչ ախպեր, ես քյու պստիկ: Դե ապա քըսա էրա, դո՛ւ ի՞նչխ էր էկե ինգյե մըչ էտա խերկին:

Իսրվնամեր կ'ասա.— Ես գյացեր էր նեճիր, շատ կան էկա, համա մոլորա, համա նեղացա, պառկա մըչ խերկին, շատ խորանթք քյնա, մեկ ձի ըսղա տեսա:

Տարի՛մ էրկու մ'նաց էտա տեղ: Մեկ օր Իսրվնամեր կ'էրթա թակավորի խաս բախչեն կը քյնի, կ'աքխի կը տեսնա ի՞նչ՝ իրեքյ խատ փա՛րի էկած վըր էտա հախբրին, մըչ հավուզին կը լոդկնան, որ մարթ չ'ուտա, չըխմա, թամաշա էնա: Փերիքյ կը լոդկնան, կը պոճնեն, կ'ըլնեն ուրենց էղվնկեղեն կը խագյնեն, կը թոնեն, կ'էրթան: Իսրվնամեր կ'իւնի մեգքի մեչ, կ'ասա. «Ի՞նչխ տ'ընի ես գէտոնք բոնեմ»:

Կը մ'նա մեկել օր, ինչ կը գյան Իսրվնամեր կը մտի թփերու մեչ, հէրկեն կամիշըմ կը կտրա կը երկնցուցա պստիկ փա՛րու եղվնկեղեն կը քյաշա, կը բերա մըտ զինքյ: Կը մ'նա չուր էտոնքյ կը լոդնան, կը պոճնեն, էն էրկուս էտոնց էղվնկեղեն կը խագյնեն, կը թոնեն վըր ծառին: Էն պստիկ դեոր կան կը գյա, ուր էղվնկեղեն չը կնդնի:

Էրկու քյորեր կը վառգնան վերեն, կ'ասեն.— Շոտ էրա, մե խեր մկա մե կ'աչքա, մենքյ հագյնցանքյ, տը քյոխի վըր մե:

Պստիկ փա՛րին կ'ասա.— Գյացեքյ, ախր գյեո ես չըկնղա:

Քյորեր կը թոնեն, կ'էրթան, զինքյ կը մ'նա էտա տեղ, կ'ասա.— Հե՛յ,

խողածին, ի՞նչ մարթ ես, էլի դյուս, Աստված քյե էտու ձի, ձի էտու քյե:

Իսրվնամեր թփերուց կ'էնի դյոս: Որ ախչկան աչք կ'ինի Իսրվնամեր, կը տեսնա, որ շատ խորոտ տեսքուն մարթ ա, ախչկան աչքն էլ կ'ինի հինե: Էտա տեղ կը գյրկվեն, ախկըլներ կ'էրթա, կ'ինեն վըր Հանբերին, չուր հիրիկուն, Հագյան ժամանակ: Չաչան թակավոր կ'իրիչկա որ Իսրվնամեր Հագյնցավ, չ'էկավ, ոսմ կը թնլն, կը տեսնա որ Իսրվնամեր ու փանրին պառկած վըր Հանբերին:

Կը կանչա ուր մարթեր, կ'ասա.— Գյնցեք, էսա էրկուսն էլ քյնուկ տեղ առեք, բերեք, դերք մեչ Հէոդին, էրկուսն չ'աքխեն:

Էնոնքյն էլ կ'էրթան, ընցկոն քյնուկ էրկսին էլ տեղընցտեղ կը վերուցեն, կը բերեն, կը դենն մըչ Հէոդին, էրկուսն էլ չըն աքխն: Կը մնա չում Իսրվնամեր ուր փանրին կը հիշարնան, կը տեսնան՝ մըչ Հէոդին պառկած ա⁵:

Լ'ընեն վե, կը նստեն: Չաչան թակավոր կը գյն ներս, կ'ասա.— Իսրվնամեր, էտա փանրին ի՞նչխ պոնեցիր:

Էն էլ ուր քըսեն էնոր կ'էնա:

Կ'ասա.— Վոլա՛, քյո խեր ձի էնոր խամար էր դրե մըչ կոճին, գյեո Աստվածութեն քյե կամաթ էրաց, բանրով վայելես:

Տարի՛մ էրկու կը մնան էտա տեղ՝ Իսրվնամեր, ուր կնիկ:

Խորենական երկիր կ'ինի ուր միտ, Չաչան թակավորին կ'ասա. — Ես տ'էրթամ էմ երկիր դեորիս, ձի հրաման տու:

Չաչան թակավոր կ'ասա.— Աստված խը քյե ըլնի, կ'էրթա՞ գյնն, մարթ զմարթ չըկանա պոնա, համա ես կ'ասեմ՝ մ'էրթա, որ կ'էրթաս, դո՛ւ գլխես:

Իսրվնամեր կ'էլնի, կ'առնի զուր կնիկ, կը գյն ուր տուն, կը տեսնա ի՞նչ՝ զմեր մլնծ դո՛ւս սարից, դրնծ մեկ կեղտոտ, ծռտոտ խավերու տուն: Իսրվնամեր էլ կ'առնի զուր կնիկն էլ, կը գյն էտա խավերու տուն, կ'ավիլեն, կը սերսըփեն, կը նստեն հինե: Իսրվնամեր հմեն օր կ'էրթա նեճիր, խավքյբան կը բռնա, կը պերա, կ'էփեն, կ'ուտեն, էտա պես կ'ապրեն:

Էն մեկ էլ օր թնթն թակավորի լաճ ինչ կը փսակեն (էտա էրկրի անդամն էլ էն ա՛ գյգիր տ'ինի տներ, խավուճո՛ւ ժողվա խաղտան խամար): Գյգիր գյեղ հմեն խավուճո՛ւ կը ժողվա, կը գյն էտա պառվու տուն, կը տեսնա ի՞նչ՝ պառվու տուն կնիկըմ կա, մարթ չ'ուտա, չըխմա, իրեսն իրիչկա: Գյգրի աչք կ'ինի գկնիկ, ախկըլ կ'էրթա, կ'ինի վըր շեմքյան, խավուճվներ ինչ ժողվըր ա, ձեռնեն կ'ինի գյետին, կը փչըխնըվի: Զո՛ւր կը թնլեն գյգրի իրես, ախկըլ կը գյն վերեն, կը խանեն վե: Գյգիրն ա, կ'էնի գլորկտվելեն կ'էրթա թակավորի մոտ:

⁵ Պառկած ա = պառկեր են (հոգնակի ձև), պառկե = պառկեր է (եզակի) (Ծ.Բ.):

Թափափոր կ'ասա. — Գյգիր, շատ խավուճո՞ւ ժողովե՞ր ես:

Կ'ասա. — Թափափոր ապրած կենաս, վու՛յ, շատ ժողովեցի, Հա՛լա՛ն էկա պառվու տուն, Իսրվնա՛մեր էնպես կնիկըմ էր պերե, որ մարթ չ'ուտեր, չըխմեր, հինե իրիշկեր: Ինչ էմ աչք ընգյա՛վ հինե՛ էմ ախկըլ գյնաց, ինգյա՛ն էտա տեղ, խավիճըվներ թնափան գյետին, հմեն փչըխնվան:

Կը մնա չուր խարսնիս կ'էնեն, զպառափն էլ կը կանչեն խարսնիս: Պառափ կ'ըլնի գուր խարս կ'առնի կ'էրթա, չուր խարսնիս կը Փըրթկի, որ տը նստեն, խաց տ'ուտեն, էտա պառվու խարս, կդեւըմ ինչ ուտա, մեկ կը լցա ծոց, բըդո՛ւճըմ ինչ ուտա, մեկ կը դնա՛ ծոց:

Կնքյտեր մեմեկ դեխեմ կ'ասեն. — Խորոտ ա, Հա՛լա՛ն Հա՛ջբա՛տես ա:

Չուր խաց կ'ուտեն կը պոճեն, խարս կ'էլնի ուր փեշեր թափ կը տա, ինչ որ լցեր էր ուր ծոց, փչըռուկ, ճաշ, հմեն կ'ըլնի ոսկի-առձաթ, կը թնափի տակ: Կնքյտեր մեմեկ դեխեմ կը խասնեն, կ'էնեն յաղմա, կը ժողվեն:

Խարս պառվուն կ'ասա. — Կիսո՛ւր, քյելի էրթանքյ տուն, էսոնք հմեն նաղիթ են, Հա՛ջբա՛տես են:

Կ'ըլնեն կը գյան էնոնց տուն: Կը մնա մեկել օր, էլ մ'էլ կ'ըլնեն կ'էրթան, էտա խարսնըսի կընքյտեր, ինչ խաց կ'ուտեն, հմեն մեկ կդեւըմ կ'ուտեն, մեկ կը լցեն ծոցքեր: Խաց կ'ուտեն կը պոճեն, կ'էլնեն գուրենքյ թափ կը տան, էտա դա՛ր-դա՛րբար, տախտ-տուն հմեն կ'ըլնի կոռ-կոռա՛ղա՛ր, մարթու սիւտ կը խառնվի, էնպես կը գյեշնա:

Խարս պառվուն կ'ասա. — Էսա ի՞նչ նաղիթ երկիր էր, ես էկա ինգյա՛ն հինե:

Կ'ըլնեն, կը գյան էնոնց տուն: Ավուր մեկին խարս կ'ըլնի տախտ-տուն, Հա՛ռիքյ-մա՛ռիքյ ինչ կա կ'ավիլա՛ն, կ'ասա՛ խերիք ա ընցկնա՛ կեղտի մեչ մնա: Ինչ Հա՛ռիքյ կ'ավիլա՛ն, կը տեսնա, որ ուր էղվնկեղեն գյետ զա՛րկուկ ա Հա՛ռիքյ: Էղվնկեղեն կը խագյնի, կը թոնի հէրդիս, կը կանչա կիսորչ:

Կ'ասա. — Իսրվնա՛մեր ինչ կը գյա՛ն տուն, ասա էմ հիտե թըխ չըգյա՛ն, որ կը գյա՛ն էլ, պողպտե սոլըմ, պողպտե կոռըմ առնի, խագյնի, չուր սոլ խասնի սոլտուն, կոռ խասնի կոռտուն, նոր կանա զձի կընդնի:

Իսրվնա՛մեր հիրիկուն ինչ կը գյա՛ն տուն, կը տեսնա մեր մի՛նակ գյետ նստե դա՛ն, կ'ասա. — Մարե՛, հո՞ւրի էմ կնիկ:

Կ'ասա. — Որթի՛, վու՛յ, Հա՛ռիքյ ավիլեց, ուր էղվնկեղեն Հա՛ռիքյ տեսափ, խագյա՛վ թռափ հէրդիս, ասաց՝ քյու լաճ ինչ կը գյա՛ն տուն, ասա՛ էմ հիտե թըխ չըգյա՛ն: Որ կը գյա՛ն, թըխ պողպտե սոլըմ առնի, խագյնի, պողպտե կոռըմ առնի, պոճա՛ ձեռ, չուր սոլ խասնի սոլտուն, կոռ խասնի կոռտուն, գեորով զձի կընդնի:

Իսրվնա՛մեր խիսուն կ'էլնի կ'էրթա պողպտե սոլըմ կ'առնի, կը խագյնի, պողպտե կոռըմ կ'առնի կը պոճա՛ ձեռ, կ'ինի ճա՛մբա՛խ, ուր

Աստված կը կանչա, կ'էրթա: Շատ կ'էրթա, քիչ կ'էրթա, էնքան կան կը գլաց, որ սու կը խասնի սողտուն, կոռ կը խասնի կոռտուն, հալած բան չըկա, չ'էրեա: Էն էլ շատ կը նեղանա, կը պառկի վրը չիմնինըմ, կը քնի: Չաչան թակավոր ուսմ կը թալած, կը տեսնա Իսրայիլացիները զատն տեղ պառկե վրը չիմնին, քնե: Էնու մարթերուն կը կանչա, կ'ասա՝ Քլան տեղ մարթըմ պառկե վրը չիմնին, քնե, էրթաք, առնեք, բերեք չ'աքիսի: Մարթեր կ'ըլնեն, կ'էրթան քնուկ տեղ հինք կ'առնեն, կը բերեն, թակավորի հէոդի մեչ կը դնեն՝ հալած չ'աքիսի:

Քիչըմ էլ կը քնի, կ'աքիսի, գինք թակավորի հէոդի մեչ կը տեսնա, կ'ասա. — Հե՛յ Աստված, էսա ի՞նչ բան էր, ես ընչի՞ հիտե կան գլացմ, էսա դո՞ր եմ էկե ընկե:

Չաչան թակավոր կը գլաց ներս, կ'ասա. — Իսրայիլացիներ, ի՞նչ էտապես թակավորական կան կը գլաց:

Կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, մը խարցնե: Էն փարին, ինչ էսա տեղ ես պոնեցի, տարա մեր տուն, էնոր էղվնկեղեն էմ ծոցեն խաներ էր, գարկեր էր հառեք, ես գլացեր էր նեճիր, էտա կ'ըլնի, հառեք դարբար որ կ'ավիլա՝ էղվնկեղեն կը տեսնա, կը խագնի, կը թռնի հէրդիսով կ'էրթա: Է՛, եկ կա, պողպտե սու խագեր եմ, պողպտե կոռ պոնե եմ էմ ձեռ, ինգեր եմ Չինմաչինա քյադքի ճամբալ: Սու կտուտե, խասե սողտուն, կոռ կտուտե, խասե կոռտուն, հալած չըմ խասե էտա քյադաք ու նոր էկեր եմ, ինգեր եմ էսա տեղ:

Չաչան թակավոր կ'ասա. — Ես էլ նոր մկա Չինմաչինա քյադքի անուն կը լսեմ, որ դո՛ւ էմ խոսք կ'էնես, ետ դառնաս, էրթաս, չըս կանա կընդնե:

Կ'ասա. — Վոլա՛, ես տ'էրթամ, թյուքյուլի ես էմ կյանքն եմ տվե վերեն, տ'էրթամ աշխարք կան տը գլացմ, չուր էմ կնիկ կընդնեմ, բերեմ:

Կ'ասա. — Դե՛, որ կ'էրթաս՝ դո՛ւ գլիտես: Մենք իրեք ախպեր ենք. մեկն արչերու, ջաննավարներու թակավորն ա, մեկն էլ խավքերու թակավորն ա: Հառած կ'էրթաս մըտ ջաննավարներու թակավոր, բալքի քյե սալըխ տան: Ա՛ռ էսա նալն էլ, ինչ շինուկ դո՛ւ որ տաս, կը բացվի:

Իսրայիլացիներ նալ կ'առնի, կ'էրթա, նշա՛մ էլ կ'առնի Չաչան թակավորից, որ ջաննավարներ, խավքեր գինք ճանչնան, չ'ուտեն: Կ'էրթա կը խասնի ջաննավարներու սնոռի մեչ, ջաննավարներ հմեն մեկ դեխեն կը գլացն խետ: Էն էլ Չաչան թակավորի նշան շանց կը տա՝ կը կայնեն, կ'առնեն կ'էրթան մըտ էտոնց թակավոր, կը տանեն բակի մեչ: Թակավորի տան դո՛ւ փակ ա, ինչխ կ'էնեն՝ չըն կանա բանա:

Իսրայիլացիներ նալ ծոցից կը խանա, կը տա դո՛ւ կը բացվի, կ'էրթա կ'ըլնի թակավորի մըտ, բարե կը տա, կը նստի:

Թակավոր կը խարցնա. — Ինչի՞ խամար ես էկե:

էն էլ ուր քրտեն թակավորին կ'էնա, կ'ասա. — Կ'էրթամ էմ կընգան հիտե, հայն Զինմաչինա քյաղքյի անուն դոր որ խարցուցեր ենք՝ չըգլիցան: Բակքյի քյու ջաննավրներ սալըխ տան:

էն էլ կը կանչա ուր ջաննավրներ հմեն: Վիր որ կը խարցնա՝ մեկ սալըխ չըն ի'տա:

Կ'ասա. — Վոլս, գլեո էմ ջաննավրներ չըն գլիտե: Էլի, գլնա խավքերու թակավորի մոտ, էնոնք խավքյ են, աշխարքյ հմեն կան կը գլան, բակքյի գլինան, քյե ասեն:

Իսրվնամեր կ'ընի էտատեղ խաց կ'ուտա, կաց բարե կ'էնա, կ'էնի կ'էրթա: Շատ կ'էրթա, քիչ կ'էրթա կը խասնի խավքերու թակավորի խողի մեչ: Խավքյեր հմեն մեկ դեխե'մ կը ճական, կը գլան վերեն: Էս էլ Չաչան թակավորի նշան կը խանա, էնոնց շանց կը տա: Էնոնքյ որ նշան կը տեսնան, հայդե, կը վերուցին վըր ուրենց թեվերուն, կը տանեն թակավորի մոտ: Թակավորի դոռ գոց կ'ընի, ինչիս կ'էնեն՝ խավքյեր չըն կանա բանա: Իսրվնամեր նալ ծոցից կը խանա, կը տա, դոռ կը բաննա, կ'էրթա, կ'ընի թակավորի իրես, թակավորին բարե կը տա, կը նստի:

Թակավոր կ'ասա. — Իսրվնամեր, ընչի' խամար ես էկե, խեր ըլնի:

Կ'ասա. — Վոլս, հակ-քեյֆիսթ ընցկան, կ'էրթամ Զինմաչինա քյաղաք՝ էմ կնգան հիտե, թյու տեղ ձի սալըխ չըկարցած տված: Կարելի թի քյու խավքյեր տան:

Թակավորն էլ կ'էնի խավքյեր հմեն կը կանչա էտատեղ: Ոչ մեկ սալըխ չ'իտա:

Կը խառցնա, կ'ասա. — Էլ խավքյ չըմնա՞ց, խորոտ իրիշկեքյ, խեմ՝ մեկ չըքյ մոռցերե պակաս:

Կ'ինեն դրսն-դընս, կը խարցուցեն, կ'ասեն. — Մեկ խոտուկ պուպուն ա, չ'էկե:

Քիչ կը մնա, պուպուն կը գլն, մեմեկ դեխեն կը կանչեն, կ'ասեն. — Պուպու, դեո՞րեն կը գլնա:

Կ'ասա. — Զատն տեղ էր գլացե, Զինմաչինա քյաղքյեն կը գլնմ, գեորով եմ էկե, խասե:

Որ Զինմաչինա քյաղքյի անուն սալըխ կը տա, լաճ կը խնդանա:

— Է՛, — կ'ասա, — պուպու, դոռ դիր մ'էլ կանա՞ս դանուս, էրթաս Զինմաչին, էսա մարթոն ճամբախ շանց տաս:

Կ'ասա. — Խա՛, ընչի' չըմ կանա, կ'էրթամ:

Թակավոր զԻսրվնամեր կը խեծուցա վըր արծվուն, պուպուն կ'էցկա հառճե, կ'էրթան:

Ճամբախ ինչ կ'էրթան, արծիվ կ'ասա. — Խոտուկ պուպու, չուշուտ գլնա, ես խոտուկ մեռա:

Կը տեսնա, որ չարա չ'ընի, պուպուն կը պոնա կտուց կը թնկա մարթյու գյոքյ:

Կ'ասա.— Դո՛ւ մինակ ձի ճամբան շանց տու։

Կը բանցրանա, կը բանցրանա, կ'ասա.— Հա՛յ մարթ, երկիր շատ կ'երևա՞։

Իսրվնամեր կ'ասա.— Մեկ արտաչափ կերևա։

Քիչ մ'էլ կը բանցրանա, կ'ասա.— Էլ կ'էրևա՞։

Կ'ասա.— Մեկ կալի չափ կ'էրևա։

Քիչ մ'էլ կը բանցրանա, կ'ասա.— Էլ կ'էրևա՞։

Կ'ասա.— Ձէ՛, էլ զհյու՛մ չըմ ըխե։

Քիչ մ'էլ կ'էրթան, խավքյ դեորիս կ'առնի էջնել, հա՛ կ'էջնի, կը խասնի Ջինմաչինա քյադքյի վերեն, կ'էջնեցա էտա տեղ, կ'ասա.— Իսրվնամեր, փանդմ ձենե քյաչի, դյուռյա յա, թի լազըմ էկավ, տու կրակ՝ ես քյե կը խասնեմ, հենդսմ հինե։

Իսրվնամեր փանդմ կը քաշա արծվուց, խավքյ որ տը թռնի էրթա։

Պուպուն կ'ասա.— Ա՛խ, ձի ել տար խետ, ախըր ես դախացա, էլ չըմ կանա դանա։

Կ'ասա.— Դե, խոտուկ պուպու, չուր ես քյե բերի էսատեղ՝ խոտու գեժու, մկա կասա՝ ձի էլ տար խետ, ես չխո քյու խոտեն քյանսարով եմ։ Զեորով Իսրվնամերի խաթրին չուր սղան բերի։

Խավքյ կը թռնի կ'էրթա խըտ ուր երկիր, Իսրվնամեր կ'էրթա մըչ քյադքյին։

Չուր հէվարին կան կը գյան, հէվարին կ'էրթա մեկ պառվու՛մ տուն, կ'ասա.— Հե՛յ, պառավ, ընչի թակավորի հէոդեքյ դարբան հմեն սըվտակ ու կարմիր ա քյանչուկ վերեն, էն ա մեկ սև ա։

Պառավ կ'ասա.— Թակավորի իրեքյ ախչիկ կա։ Էն մեկ տարին գյանցին Չաչան թակավորի է՛ գանն երկիր ա, հավուզի մեչ կը լո՛ղկնեն, էն մեկի էղվնկեղեն գո՛ղցան, մնացեր էր էն երկիր, մկա նոր ա էկե, էնոր խամար էլ թակավոր սև ա քյանչե վըր էնոր հէոդեն։ Ուրիչ թակավոր մ'էլ կա, էտա ախչիկ կ'ուզան ուր լաճուն, ախչիկ չ'առնի։ Էսա շաթթուն տը գյան խետ, ախր առնի-չ'առնի, գո՛ռով տը տանեն։

Իսրվնամեր կ'ասա.— Դու չը՛ս կանա էրթա էտա Գյուպիանին տեսնաս։

Կ'ասա.— Խա, ընչի՞ չըմ կանա էրթա տեսնա։

Իսրվնամեր կ'էնի չանրեմ հըլին խնձեոր կ'առնի, էտա մեկ խնձեոր կը ճղա, ախչկան մատնիկ կը դնան հինե՝ ինչ խըտ մեմեկու փոխած են, կը տա զպառավ։

Փարա էլ շատ կը տա խըտ պառվուն, կ'ասա.— Էրա փարի գո՛ռ, որ չըն թողնե էրթաս տեսնաս։

Պառավ կ'էնի չանրեն խնձեոր կ'առնի, փարեքյն էլ կը լցա քյիսիկ, կ'էնի կ'իյա։ Կ'էրթա վըր դոնեբուն, դոնբալանքյտեր չըն թողնե պառավ մտի ներս, էն էլ կ'էնա փարի գո՛ռ, ախր կ'էրթա ախչկան իրես։

Չանվրեն խնձեռն որ կը փռա մըշ տախտին, էտա կաթնէկ խընձեռն կ'էրթա կ'ինի թակավորի ախշկա հանձնէ:

Պառավ որ ետ կը դանձնա, կ'ասա.— էտա պառավ պոնե՛ք, էտա պառավ պոնե՛ք:

Պառավ կը պոնեն, կը բերեն մըտ թակավորի ախշիկ, կ'ասա.— Պառավ, էսա մատընկի տեր հո՞ւր աս:

Կ'ասա.— Գլեռ մեր տունն աս:

Կ'ասա.— Գլանն ասա, ես շատ կ'ուզեմ էն գլեր սղան, հանն օրըմ հանանձ գլեր, կարելի էմ խեր գժի տեր էնոր: Հանն մկա ձի կը տան ուրիշ թակավորին, վաղն էլ կը գլան իմ հիտե, ես չըմ ուզե էրթա: Էմ ձեռ թյուռ ճար չըկա: Թի ինք չյուռնարմ գլիտի, թըխ ճար էնա, ձի առնի ու էրթանք:

Պառավ ախշկան մոտեն կ'էրթա ուր տուն, ինչ որ ախշիկ ասեր էր, Իսըվնամերին քըսա կ'էնա:

Կ'ասա.— Վոլան, որ ես տանեմ գէն ախշիկ, էմ թրի գոռով տ'առնեմ, փախցուցելով չըմ առնե, դեռ չ'ասեն, ինչ գեթի, ոնչինչ մարթ էր:

Կը մնա չուր խլիսուն: Էն մեկել թակավորու խելին կը գլան թակավորի ախշկան հիտե: Լաճն էլ քյաղքից կ'ըլնի դյուռ, ծոցից կը խանա ձիու մազ, ինչ խոր տուն ձիերուց առեր էր, պախեր էր, կը տա կրակ, սիվտակ ձին, սիվտակ խալվներ կը գլան էտա տեղ, լաճ կը խաբանի, կը քըշա կ'էրթա խելլու հառձն:

Զխելին ամփողչ կը կոտրա, խրեր կը սպանա, մեկ մարթըմ կը թողնա, կ'ասա.— Գլան քյու թակավորին ասա, էն ախշկան դանվուչի կա, դու ի՞նչիս կը գլան կը տանես:

Մարթն կ'ըլնի կ'էրթա մըտ ուր թակավոր, թակավորին կ'ասա.— Սիվտակ ձիավորըմ էկավ մե հառձն, խելին հմեն ջարդեց, ձի մենակ էթող սաղ, ասաց՝ գլան քու թակավորին ասա՝ դիր մ'էլ չըհէօրողկա էն ախշկան հիտե, էն ախշկան դանվուչի կա:

Թակավորն էլ կ'ասա.— Էսա ի՞նչ բանն էր էլանվ: Ես էլան էմ խելին մանրթ-մանրթ հէորողկեցի, էնի էլանվ էմ խրեր հմեն սպանեց, դեմակ էն կռիվ կ'ուզան:

Թակավոր կ'ըլնի կը պատրաստվի, որ տը գլան վըր Գյուլփանուռ խոր՝ կռիվ: Ասքյան կը ժողվա, կը գլան քյաղքի դեմ: Իսըվնամեր կը տեսնա ի՞նչ՝ դանշտ-դյուռան ասքյան լցվավ, էկան կռիվ: Էն էլ քյաղքից կ'ըլնի դյուռ, սե ձիու մազ կը տա կրակ, սե ձին, սե խալվներով կը գլան: Կը խաբանի, սե ձին կը խեծնի, կը գլան կը մանի մըշ ասքյան, ասքյան դես կը սպանա, դեն կը սպանա:

Գյուլփանին էլ ուր մեկել քյուրերոչ կ'ասա.— Էսա էմ իրիկն աս:

Քյուրեր կը գանեն մըշ գլխուն, կ'ասե.— Ապա դու կ'աժես, որ գլան քե առնի, էտա ումուտով կաց:

Իսրայնի մեծերը զանազան համարներով կ'հայտնեին, որ ինչպես որ աստիճանով կ'հայտնեին, որ ինչպես որ աստիճանով կ'հայտնեին:

Եւստ անապատներուց մեկ մարտի կը պահպանէր, կ'էնդի կ'էնդի ուր թակաւորին քրտա կ'էնդ:

Թակաւոր կ'ասա. — Եւստ ի՞նչ մարտի ա, որ Էսթան անապատը չըն կանա զերեն:

Կ'ընդի ինչ կանապատ անապատ մըն ուր երկրին կա, կը ժողովա, կը հետեւողկա կը գլան վըր Գլուկիանու խոր, որ գաննեն կոտորեն՝ զ'Գլուկիանին տաննեն: Կը գլան Չինմաչինա քաղաքի դաշտի մեջ՝ չաղերներ կը գաննեն, կը կայնեն: Իսրայնի մեծերը կ'էնդի կը տեսնա ի՞նչ էն մեկել գրվան թի խաղաք են, էսա գրվան խաղաք խաղաք ա, թիվ կա աստղերուն, թիվ չը կա անապատին: Էն էլ կ'էնդի քաղաքից կ'էնդի դուռ, կարմիր ձիւ մագ կը տա կրակ. կարմիր ձիւ, կարմիր խաղաքներ կը գլան, կարմիր խաղաքներ կը խաղաքին, կարմիր ձիւ կը խաղաքին, «յալա, յա Աստված» կ'էնդ, կը քաղ մըն անապատին:

Չանապատ համար կը կոտորա, կը շարժան, մինակ էրկու խաղ կը թողնա, ատմներ կը քաղան կը գաննա ճակատ, էն մեկելին էլ քինթ-ականը կը կտրա, կ'ասա. — Դե գլանքէք ձե թակաւորին քրտա էրեք, որ դիր մ'էլ անապատը չ'հետեւողկա, ախչկան տեր-դավուլն չ'էնդ:

Էնոնք էլ կ'էնդի թակաւորին քրտա կ'էնդ, էլ չըգրդնա անապատը հետեւողկա, խաղաքի կը նստի ուր տեղ: Իսրայնի մեծերը ինչ կոպուց կը դաշտա կը գլան ուր քաղաքէք, թակաւոր կը խաղաքին, ճակատ կը պապան, կը տանի ուր հետեւեն, կ'ասա. — Դու ի՞նչ մարտի ես:

Իսրայնի մեծերը կ'ասա. — Ես քու ախչկան իրիկն եմ: Ես եմ, ինչ քու ախչիկ վըր Չաչան թակաւորի հավուլին պոնեցի:

Կ'ասա. — Որ ընցկոն ա, ես էմ ախչիկ խաղալ սուտով տվեր եմ քե:

Կը բերա, կը փսակա վըր հերարու, Իսրայնի մեծերին կ'ասա. — Ես լաճ չ'ունեմ, դու էլի ձի լաճ, ես էլ խաղալորցեր եմ, շատ չը մնացե որ մեռնեմ, կա՛ց էսա երկիր, էլի ձի ժանգ: Ես ես կը մեռնեմ, դու էլի թակաւոր:

Ժամանակը կը մնա էտատեղ, դեռիս կ'ասա. «էսա տեղ ձի ո՞չ չըկտրա, ես տ'էնդամ էմ հայրենիք»:

Կ'էնդի մըտ թակաւոր. — Ես կ'ուզեմ դեռիս էնթամ էմ խերանական երկիր տեսնամ, ձի հրաման տու, էնթամ:

Թակաւորն էլ կ'ասա. — Ես կ'ասեմ՝ մ'էնդի, որ կ'էնդիս, քու քեֆն ա, Աստված խը քե էնդ:

Իսրայնի մեծերը կ'առնի դուր կնիկ, կ'էնդի դուռ քաղաքից, կը գլան չուր ծովու պուռ, արծու փառ ինչ քանչեր էր՝ կը տա կրակ, արծիվ կը գլան էտատեղ, Իսրայնի մեծեր, էնոր կնիկ կ'առնի վըր թեքերուն կը բանցրանա մըն հայրենի:

Կ'ասա. — Իսրայնի մեծեր, քանի՞ մ կ'էրեա երկիր:

Կ'ասա.— Մեկ ծովու չափ կ'էրեւա:

Քիչ մ'էլ կը բանցրանա, կ'ասա.— Քյանի^օ մ կ'էրեւա:

Կ'ասա.— Խընձ կալըմ կ'էրեւա:

Քիչ մ'էլ կը բանցրանա, կ'ասա.— Ո՞րչափ կ'էրեւա:

Կ'ասա.— Էլ զմ չըմ ըխե, զհյոււմ չ'էրեւա:

Դեորիս խավքյ կ'առնի էճնել: Կ'էճնի չուր խավքյերու թակավորի խող: Իսըվնամեր, ուր կնիկ էտատեղ կ'էճնեն տակ, արծիվ կ'ընցնի Իսըվնամեր հանձե, կը բերա ուրենց սնողից կը խանա դյոււ: Կը գյամ մըչ ջանավորներու խողին, ջանավորներ կը գյան խետ, էլ մ'էլ Չաչան թակավորի նշան շանց կը տա, էլ բան չըն ասե:

Կ'առնեն գէրկուսն էլ ազատ ուրենց սնողից կը խանեն դյոււ, կը տանեն մըչ Չաչան թակավորի խողին:

Կ'ասեն.— Դեորիս գյնամ, Աստված խը քյե էլնի:

Իսըվնամեր ուր կնիկ կ'ըլնեն կ'էրթան մըտ Չաչան թակավոր, Չաչան թակավոր կ'ասա.— Վողմ, էլ դո՛ւ էմ կշտնեն չըգյացիր: Որ դո՛ւ էրթաս, ես գլիտեմ՝ քյու խորոխպրներ քյու կնգան խամար տը գանեն քյե տ'ըսպանեն: Որ ձի լսես՝ ես կ'ասեմ մ'էրթա:

Էն էլ տարի'մ էրկու կը մնա էտատեղ, ախր հայրենիքի սեր ա, մտեն չ'էլնի, կ'ուզա էրթա հայրենիք, կ'ամչնա, որ էրթա Չաչան թակավորից հրաման ուզմ:

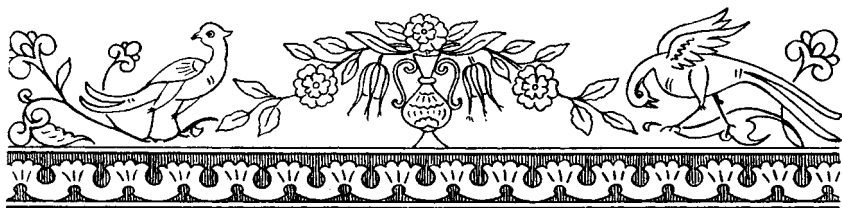
Էն մեկ օր մուլթ-մայլու կը նստի մըչ հէդդին, Չաչան թակավոր կը գյամ ներս, կ'ասա.— Ընչի^օ ես մութե, Իսըվնամեր:

Կ'ասա.— Էմ հայրենիք ընգյե էմ միտ, կ'ուզեմ էրթամ, կամչնամ գյամ քյենե հրաման ուզեմ:

Էն էլ կ'ասա.— Ես քյե կ'ասեմ՝ մ'էրթա, որ կ'էրթաս, Աստված խը քյե: Ես գլիտեմ քյու խորոխպրներ քյե տը վնասեն:

Իսըվնամեր կ'էլնի ուր կնիկ կ'առնի, կը գյամ ուր տուն կը նստի:

Էն կը խասնի ուր մրազին, դո՛ւք էլ՝ ձեր:

10. ՄՈՐ ԲԱԽՏ

Թակավոր կը մեռնի, ուր խապեր տեղ կ'ընցնի, հին սուլտան էլ իրի-սատեղ չ'ունեն սարի մեջ, քյանի որ ուր լաճ Իսլամներ կը գյա, կը խարցնա, մեր համալու ա, մոթներ կախն:

Կը խարցնա. — Մարե՛, ընչի՞ ֆտապես համ քյո մոզոնքյ կախուկ ա, անոթի՞ կը մնաս, ծարա՞վ կը մնաս, թի՞ խալայեղներ խը քյե աղեկ չեն:

Կ'ասա. — Ինչ քյո խեր սաղ էր, մենքյ համվելի պատվով կ'ապրենքյ էսատեղ, մկա մե իրիսատեղ չըկա, խալայեղներ քյինթմըռոթով մե ճոլըմ կը տան:

Լաճ կ'ասա. — Ապա ի՞նչխ էնենքյ, մարե:

Կ'ասա. — Մերն էն ա, թողնենքյ էրթանքյ օտար երկիրըմ, խենքյ՝ Աստված ինչ ճար կ'էնա վըր մե:

Լաճ կ'էրթա թավլախանեն, սեյիսներուն թամբի կ'էնա, որ էրկու խորոտ ձի համգրեն, կ'էրթա տուն: Կ'առնի ուր նետանեղ, ուր մեր, թար-կի դյունա կ'ըլնեն, կ'ինեն դոլա, գյիշերով, որ մարթ չըտեսնա, չըճանչա գուրենքյ:

Շատ կ'էրթան, քիչ կ'էրթան, սարերու մեջ, մեկ մեշի մեջ կարմիր բո-յալի սարեմ կը տեսնան: Կ'աստ կ'էնեն ֆտա սարին կ'էրթան, կը տեսնան դոլա փակուկ ա, կը կոտրեն, ներս կը մտնեն: Մեկ-էրկու հէոդա կան կը գյան, կը տեսնան պարապ ա, կը նստեն հինե: Զիանքյ կը քյեչեն թավ-լեն, կը կապեն, օրըմ կը մնան ֆտտեղ:

Լաճ ուր մոր կ'ասա. — Մարե՛, տ'առնեմ էմ նետանեղ, էրթամ ինեմ սար-քյար, խեմ՝ ալըմ, բամ՝ չըմ կա՞նա էցկե էմ ձեռ, բերեմ ուտենքյ:

Ինչ կ'էրթա նեճիր, մեր կը նստի հիտե կ'իրիշկա, ուր աչք համ կը մնա լաճու ճամբախ, խեմ՝ գարարըմ չ'ուրդի: Հիրիկուն լաճ յան վերի ոխչարըմ, յան լապստրակըմ, յան խավքըմ կը սպանա կը բերա խըտ ուր: Լաճ խըտ գյալուն, մեր կ'էլնի հանսճ, ալ թլենեն կ'առնի, ձին կը տանի հանոռ, կը կապա:

Ավուր մեկին, ցերեկ, ինչ լաճ գյացե սար, դե վիրին կանթից չբուխ բերան կը քյաշա ու կ'էլնի տակ, կնգյան կ'ասա. — Կ'աղաճեմ, ինչ դոլ,

քյուռ տղեն էմ սարի մեհ կերաքյ-խմաքյ՝ ձե անո՛ւշ, դեորիս առ քյուռ տղեն էսա տեղեն գյանցեք: Ես էրազ տեսեր եմ. եմ մախ քյուռ տղի ձեռնով ա:

Կնիկ կ'ասա.— Ձէ, մենք սղանյեն չ'ընք էրթա: Թի քյե դո՛ւր կը գյան, արի մենք էրկուս գիրար ուզենք, ըսդան մնանք, քյանի սաղ ենք:

Դև կ'ասա.— Ախր ես էրազ տեսեր եմ, եմ մախ քյուռ լաճու ձեռնով ա, օրըմ չէ, օրըմ ձի տը սպանա:

Կնիկ կ'ասա.— Մենք էրկուս կ'էլնենք մեկ, ճարըմ կը տեսնաս, գէն կը կուրուսենք ու խանգիստ կը մնանք:

Դև կ'ասա.— Որ ընցկոն ա, հէրողկենք կ'էմ Սև ախպոր մոտ, բանքի գանա, սպանա:

Հիրիկուն լաճն ա, ինչ ավեն էկավ, տեսավ՝ ուր մեր չ'էկավ Հանճև, դո՛ւռ չ'էբանց, գինք ուր ձին կը քյանչն ներս, կ'էլնի վիր, կը տեսնա մեր պառկեր ա:

Կ'էրթա մոր գլխուռն կը նստի, կ'ասա.— Մարե, ի՞նչ էլե քյե, չ'ըլնի՞ խիվանդ ես, ի՞նչ կ'ուզես, քյուռ մաղդեն ի՞նչ կ'ուզան:

Կ'ասա.— Վոյն՛, ես շատ խիվանդ եմ, էմ մաղդեն մեկ ձմերուկ կ'ուզա. ուտեմ, տը ժրեմ:

Լաճ կ'ասա.— Մարե՛, չէ՞ չըմ գլխե ձմերուկ դո՛ւր կա:

Կ'ասա.— Գյնա՛, կա՛ն արի, բանքի բոստա՛մ կընդենս, ձմերուկըմ առնես բերես ձի խամար, թի չէ, տը մեռնեմ:

Լաճ խխսուն կ'էլնի, ուր ձին կը քյըշա դո՛ւս կ'էրթա: Մեկ օրըմ, էրկու օրըմ, ճամբան էրթալով, մեհի մեհ սարի՛մ ուստ կը գյան: Զիւռ բերնեն գյան կը խանա, կը թողնա բոստնի մեհ, ինք կ'էրթա Հանճև, խացի վերեն չ'իրիշկա, կը քըշա վըր ուր: Ինչ կը մոթխսնա, որ գլաճ տը պոնա, գոմփըմ կը գանա ճակտին, հայվնի էրկու աչք կը թոնի դո՛ւս: Կը տեսնա՝ էրկու քոթոթներ մնացին էտատեղ, կ'ասա. «Տանեմ շախեմ, ժամանակին ձի պետք կը գյան էստեղ»: Բոստնից էրկու-իրեք խատ ձմերուկ կը կտրա, կ'առնի առուժու ձաքյեր, ետ կը դանա: Հիրիկուն կը խասնի տուն:

Մեր ինչ գանտուց կը տեսնա, կը պառկի, կ'առնի տքյալ, դէն էլ կը փախի վիր, կը պախկվի:

Կը գյան, կը կանչա՛ մա՛րե, մա՛րե: Մեր գեոռով ձեն կը տա, գինք կ'էնա չխո մեռնելու մոտ:

Կը կանչա.— Մա՛րե, էլի, քյե ձմերուկ եմ բերե:

Մեր տքյալալով հիրար կ'առնի, ձմերկի մեկ-էրկու կաժ կը դնան բերան, կ'առնի գլաճ օխնել:

Կ'ասա.— Հա՛յ, Աստված գքյե օխնա, էմ բերան շատ էր չորցե:

Էն մեկել օր էլըմ լաճ կ'էլնի կ'էրթա նեճիր: Դև, մեր կը մեկտեղվեն, կը մեզեն, թի ի՞նչխ էնեն գլաճ կուրուսեն:

Դե կ'ասա.—Ջանըմ, ո՞րտեղ հերողկեմ, դու էմ ախպերն էլ տվիր սպանել, թի չէ սաղ չ'էր դաննե, — դե կ'ասա. — ձի իրեքյ ախպեր էլ կան, բաղ ունեն, հերողկի թըխ յա դի, բալքիլի զաննեն սպանեն:

Հիրիկուն լաճ ինչ կը գյա՞ տուն, մեր հալաք կը խեծա:

Լաճ կը գյա՞ կը նատի գլխուն, կ'ասա. — Մարե՛, ես կ'էրթամ, ամանաթ քյե էմ էրկու ձաքյեր, բան-ման պակաս չ'ենես, չուր ես կը գյա՞մ:

Գյիչերվան կը խասնի գյետի՛մ քյաննար կը կայնի, կ'իրիչկա, ջոււր շատ կ'էրեւա աչիչ, չըգյիտի դորվե տ'ընցին: Կ'իրիչկա մըչ ջըռն՝ չորս շուք կը տեսնա, կ'ասա. «Ջանըմ, էնա մեկ էմ, մեկ՝ էմ ձիուն, էնա մեկել էրկու՞ վեր շուքյն ա»: Կը դաննա հիտե, կը տեսնա ուր առուծու էրկու ձաքյեր: Առուծի ձաքյեր կ'ընցնեն հանջե, ջոււր կ'ընցուցեն: Կ'էրթան, կ'էրթան, ինչ աղոթրան կը բացվի, կը խասնեն էտա բաղ: Ձիու բերնից գյա՞մ կը խանա, կը թողնա մըչ բախչին, գինք կը պառկի կը քյնի:

Դեեր փանջարից կը տեսնան, ձի՛մ բանադի էլե բաղի մեչ, մարթ մ'էլ գյետ քյնե վըր հավուզին:

Միչնեկ ախպեր պատկին կ'ասա. — Գյնա խե՞մ էսա վո՞վ ա ընցկնա բեփաքյի էկե, պարզվե մըչ մեր բաղեն, ձին ինչ կա ավիրեց, գյնա՞ շանատակ էրա, արի՛:

Առուծի ձաքյեր ինչ դե կը տեսնան, կը խասնեն հանճե, ոտըմ էն կը պոնա, մեկ էն կը պոնա, կը ճվտեն, կ'էնեն էրկու կտոր, կը թալեն դեն:

Ճեռչ ախպեր միչնեկ ախպիր կ'ասա. — Գյնա խե՞մ մեր ախպեր չ'ըլնի հալքընցավ, դեոր բա՛մ չ'էլա՞վ:

Առուծի ձաքյեր էլըմ կը խառնեն զմիչնեկ ախպեր կը ճըվտեն, կը թալեն դա: Քիչ մ'էլ կը մնա, ճեռչ ախպեր կ'իրիչկա, որ ախպերներ չ'էկան, կ'էլնի գինքյն էլ կը գյա՞, առուծու ձաքյեր կը պոնեն, գէն էլ կը ճվտեն, կը նստեն հավուզի բերան տիրոչ կուշտ:

Տեր քյնուց կ'ակխի, կը տեսնա, էրկու ձաքյերն էլ արնի մեչ ողողվուկ են, կ'ասա. «Ձըլնի՞ խըտ իրարվա կուվա՞ծ»: Կ'ըլնի կ'իրիչկա, կը տեսնա ի՞նչ իրեքյ խատ դե, էրած վեց կտոր, ճվտած, թալած դեն: Կը բերա ուր ձաքյեր հավուզի մեչ սերսուփըմ կը լվա՞, կ'առնի խըտ ուր, կ'էրթա սարեն կան կը գյա՞: Էն մեկել հէդդի մեչ ախչիկ կը տեսնա:

Ախչիկ կ'ասա. — Խողաճին, դո՛ւ ի՞նչ բան ունես էսատեղ, մկա որ դեեր աքխեն, քյու ճեռչ բըղո՛ւճ քյու ալանջ կը թողնեն, քյու էկած ճամբխով դարցի, ետ գյնա՞:

Կ'ասա. — Էտոնքյ, ինչ դո՛ւ գյիտես, կուրբան էրեր եմ քյե, քյե թանհա՞ կաց:

Կ'ասա. — Օղո՞րթ, դու ի՞նչ մարթ ես, ի՞նչխ էտա բաներ էրիր: Տարի՛մ էլա՞վ էսա իրեքյ ախպերն ձի փախցուցած բերած էսատեղ, իրեքյ

ախպերն էլ վրը ձի կը կռվեն, էմ խաց ու ջրուր էսա փանջարից կը տեն, ձի կոծած են, թողած էն սղան: Ես Չանչան թակավորի ախչիկն եմ:

Լաճ կ'ասա. — Դու կանա՞ս մինակ էրթաս քյու երկիր:

Կ'ասա. — Ձէ՛, ես ի՞նչ կանամ, խնգար մեկ ճամբար կա, մինակ ախչիկ ի՞նչխ կանա էրթա:

Կ'առնի ախչիկ սարի մեջ կան կը գյան, արըն-կարըն մալեր գյետ լցուկ մըջ հեղեքյտերուն, կան կը գյան, դռներ կը կոծեն, մեմեկ ձի՛մ կը խեծեն, կ'առնի գախչիկ, կ'ինեն ճամբար, որ տանի խոր երկիր թնսլիմ էնա: Կ'էրթան խոր երկրին կը մոթխանան, նախորթ մըջ դաշտին կը տեսնան: Նախորթ նախիր կը թողնա բանադան, կը վանգան թակավորին ակընջկըլան կը տա, թի՛ քյու ախչիկ էկավ ընցկնան մարթո՛ւմ խետ: Կ'էրթան կը մտնեն թակավորի սարեն:

Թակավոր շատ կ'ուրախնա, կ'ասա. — Ախչիկ քյու ագատածն ա, քյե կը վայելի, էմ թակավորութին կեսն էլ տվեր եմ քյե, կե, խմի, նստի, վայելի:

Կ'ասա. — Ախչիկ թըխ մնա սղան, քու թակավորութեն էլ քյե բըմբանաքյ էլնի, ես մրազ ունեմ, կ'էրթամ կատարեմ. թե էմ մրազին խասա՛ տը դանոնամ, թի չէ, ձի խամար աչ մը՛ կալնեքյ:

Խլխուն կ'էլնի ձին կը խեծնի, ուր էկած ճամբարով գենան կը դանոնա ետ: Կը խասնի էտա բախչեն, ուր խուրջին կը հլինա խնձեոր ու խաղող, կ'ինի ճամբար, կ'ասա. «Շուտով էրթամ, խեմ՝ մկա էմ մեր մեռե՞ր ա, մնացե՞ր ա»: Մեր կը տեսնա լաճ սաղ-սլանման թ գարձավ էկավ, չուտըմ կը մտնի յաթախ, կ'առնի տքյի գյալ, դեն էլ կը քյանչվի վիր: Կը գյան, կը նստի մոր գլխուն՝ մա՛րե, մա՛րե, մա՛րե:

Մեր աչքեր չուռ-մուռ կը տա, համան գեորով պտուղըմ էրկու խաղող կուտա ու կը տըքյտքյա, կ'ասա. — Գլիչեր-ցերեկ ես խը քյե խնլով խիալով էր, էմ ցավ մեկ էր, խնգար դարցավ, որթի, ընչի՞ ընցկում հագյնցար: Մկա էմ ցավեր թեթվացան, դո՛ւ խնգար բարով էկար:

Խլխուն լաճ կ'էլնի կ'էրթա նեճիր:

Դե կ'էջնի տակ, կ'ասա. — Ախչի՛, ինչըխ էկեր ես սղան, ա՛ռ քյու տղեն գյան, ինչ կերաքյ-խմաքյ ձե անուշ, ախը գյանց էմ իրեքյ ախպերն էլ սպանեց, էկավ. ես գլիտեմ՝ էմ մախ էսոր ձեռնովն ա, եփ ա էլե: Էլեքյ, գյանցեքյ էմ սարից:

Կնիկ կ'ասա. — Ես քյու մոտեն չըմ գաննանա, չուր էմ մախ: Ձ'էլնի, չ'էլնի, ես էմ ձեռնով ողիթըմ կը բերեմ վրը էն լաճու գլխուն:

Հիրիկուն ա, լաճ նեճրից կը գյան, կնիկ կ'ասա. — Ո՛րթի, ընցկնե՛մ ժամանակ դո՛ւ սար-քյար կ'էրթաս, չըմ գլիտե, քյու ոճն ի՞նչ ա, ի՞նչ կանա քյե գանլթա:

Կ'ասա. — Մարե՛, ես խողածին մարթ մ'եմ, ի՞նչ կանա գանլթա ձի: Ձնջիլ փաթուլեն վրը էմ ձեռքերուն, զձի կը գանլթա:

Մեր կ'էլնի գնջիլ կը փաթուլթա գլաճ կահիմըմ, կ'ասա.— Որթի՛, դե խեմ՝ քյե հիրար տու:

Լաճ գինքյ հիրար կը տա, հըմեն կտոր գնջիլ դեխըմ կ'էրթա:

Կ'ասա.— Կը ծծղաս վըր ձի, որթի, ընչի՞ քյու ոժ ձի շանց չըս իտա: Ապա ի՞նչ գքյե կը գնջիլթա:

Կ'ասա.— Էմ անղան լնրից որ էմ մատներ կապեն, ես կը գնջիլթվեմ:

Մեր կը բերա անղան լնր կը կապա տղու էրկու բոթ հետիվանց, կ'ասա.— Դե՛, քյե հիրար տու:

Լաճ հիրար կ'առնի. լնր գմիս կը կտրա, կը խասնի ոսկոռ, կ'ասա.— Ըհա՛, մարե, ես գնջիլթվա:

Կանչա, կ'ասա.— Ջնլնդ, արի:

Կ'ասա.— Մարե՛, ի՞նչ ջնլնդ:

Կ'ասա.— Դու կայնի, գրեող-մախ տը դնեմ վըր քյու արևուն:

Դե չբուխ ձեռ, խմելեն նարդվանվե կ'էլնի տակ, կը գյն, կ'իրիչկա՝ լաճու ձեռներ հետիվանց անղան լնրով կապուկ:

Կ'ասա.— Դե՛, էսա լաճու վիդ գնր:

Դե կ'իրիչկա, որ շատ խորոտ ջհելըմ ա, էլ կնիկ ինչիս կ'էնա, գվիդ չըգննա:

Մեր ուր ջբեն չախուն կը խանա, կը թնլն լաճու էրկու աչք կը պորա, կը թնլն ջբե, կը տա դե, կ'ասա.— Ա՛ռ տար, ինչիս կ'ողգես էրա:

Դեն ա, կ'առնի կ'էրթա, վըր ճամբխին խորըմ կը կնչի, կը թնլն մեչ, սալ կը քյնչա վըր բերնին, կը դնունա: Առուծի ձնքյեր կ'ինեն սար ու ձոր կան կը գյն, նեճիր-բնն կ'էնեն, կը բերեն կը թնլեն խորվե, լաճ կ'ուտա, ուր ննֆնդկեն կ'էնա:

Ավուր մեկ բնգրկա՛մ կը գյն էն չայիր կը թնլն: Էտա էրկու ասլանի ձնքյեր կ'էրթան կը փնթթվեն էտա բնգրկանի օտու-ձեռ:

Բնգրկան կ'ասա.— Խաց-մաց տվեքյ էտա հնյվընքտերուն, թըխ ուտեն, թըխ տանեն ուրենց ձնքյերուն:

Խաց կը թնլեն հնուճըվներ, կ'առնեն բերան կը վնզեն, մե-մեկ կ'աչխատեն հնուճ ընցնեն, որ չոտ խասնեն վըր խորի բերնեն: Բնգրկանի աչք վերեն կ'էլնի, խըտ թնլիլուն էլ մ'էլ կը դնունան, գյենն կը գյն, կը փնթթվեն բնգրկանի օտուձեռ:

Բնգրկան կ'ասա.— Ջանըմ, էսոնքյ մեկ ցավըմ ունեն, էլեքյ աչքենքյ, խեմ՝ էսա ի՞նչ պնն ա:

Կ'էրթան խորի բերան կը կայնեն, քյար կը տան ետ, բնգրկան նվոցըմ կը լսի, կ'ասա.— Վով որ էճնի ներս, էսա մարթ խանա դո՛ւս, աղեկ բնլիչըմ կը տամ էնոր:

Չվան կը կախեն մեկ մարթո՛ւ մեչքեն, կ'էճնի ցածր գմարթն կը խանա դո՛ւս:

Բնագրկան կ'իրիշկա, շատ կը գնորմանա, կ'ասա. — Ուխտ էլնի, ես տանեմ երկրներ կանացուցեմ, էնեմ ձի խոգյանգանակ, պախեմ, բանքի աչքեր տամ ժրեցուցել:

Կ'առնի երկրե երկիր, կան կը գյա: Էտա կան գյանլու մեչ ուր ամփողչ հարստութեն կը փծի:

Դաննանք ախչկան վերեն:

Չանչան թակավոր կ'ասա. — Ախչի', ժամանակ ընցավ, տո՛ւ դանխացար, էլ էն մարթ չի գյա, արի քե տանք իրկան:

Ախչիկ կ'ասա. — Ձի խարամ ա կացե աշխրի վերեն ուրիշ մարթու տեսք, պեթք ա, դու ձի էնոր անունով խերիանթխանեմ չիես, ֆանդիրֆուղարեն էրթան-գյան, ուտեն, խմեն, էնոր գյուղա էսեն: Թակավորն ա, հրաման կ'էնա, յոթ ճամբխաբանփին խերիանթխանեմ կը տա չիենլ:

Բնագրկան կը մնա չիվար, կ'ասա. — Առնեմ էրթանք էսա խերիանթխանեն, հեչ օլմագան էրթացող, գյանցողից խոսքմ խասկնանք:

Ու կ'էրթան, կը մնան էտատեղ: Ավուր մեկին թակավորի ախչիկ կը նստի անթրեն, կը գյա խերիանթխանեն թամաշա էնա, խեմ ի՞նչ ասե, ուր խոսք կ'էնե՞ն:

Կը գյա, կ'իրիշկա Իսրվանմեր գյեո պատի տակ զինք տվե, առուծի ձնքեր քու էնկող, էնկող, կը կանչա, կ'ասա. — Դո՛ւ ո՞րտեղացի ես:

Կ'ասա. — Չըմ գյիտե, էմ խեր ձի էբեր էսատեղ, խիսուն կ'առնի, կը տանի:

Կ'իրիշկա՝ խալվներ բիթուն կտուտուկ, բրդբրդուկ վերեն: Կը տանի համամ, կը տա սերսուփմ լվանալ, դաստըմ թակավորական խալավ կը տա խագյոցել, կը տանի մըտ զինք: Խնքմ կը տա խոր, թի՛ ես Իսրվանմեր կնգա: Կ'առնի կը տանի կը դնա սարեն, շատ կ'ուրախան վերեն, հանա ի՞նչխ էսեն. Աչք չըկա: Զինք, էրկու ձնքեր ու բնագրկան կը մնան սարի մեչ:

Ավուր մեկին շատ կը նեղվի, թակավորի ախչիկ կ'ասա. — Էրթանք խաս բանչեն կան գյանք քիչըմ:

Կ'առնի կ'էրթա խաս բանչի մեչ կան կը գյան, հանվուզի բերան կը նստեն: Լաճ գյլեոխ կը դնա վըր ախչկան ծնգյան, կը քյի:

Էրկու եղվընեկ կը գյան վըր ծառին կը թառեն:

Էն մեկ էն մեկեթին կ'ասա. — Գյիտե՞ս, էսա ախչիկ Չանչան թակավորի ախչիկն ա, էն էլ Իսրվանմերն ա, էնոր աչքեր խանած ա, թանլած էնոր ջեր:

Էն մեկել կ'ասա. — Որ էսոնք մեր լեզուն խասկնան, մենք որ թռնենք, մենե փիտուրըմ կ'ինի, էտա փիտուրով էսա ծառի տակ փորեն, ջուրըմ կը տա դո՛ւ, էրկու աչք թանլեն մեչ, կ'ուռի, կը լցվի, դեն տեղ, փիտուրով քսեն՝ կը ժրի:

Խավքեր թռան, փիտուրըմ վիբուց ընգյավ, ախչիկ խասավ

զփիտուր վիրուց, հէրողկեց տղի խին խալվներ էբե, աչքեր մեչ կնդսով, ծառի տակ փորեց, ջյուր էլսով, աչքեր էթսլ մեչ, լցվան, հդի տեղ, փիտուր քսեց վերեն, աչքեր սաղացան: Խնբար հէրողկեց խոր, թի՛ Իսրվնսմերի աչքեր ժրեր ա:

Թակավոր էկավ էտատեղ, առեց գէտոնքյ թակավորական արարի մեչ, չալկիով, մյուզիկով տարավ ուր սարեն, ասաց.—Որթի՛, դեորիս ժամանակն ա, գձե փսակեմ վրը իրարու:

Իսրվնսմեր ասաց.— Չէ՛, ես ուխտ ունեմ, էրթամ էմ ուխտ կատարեմ, դսնամ. նոր:

Թակավոր ասաց.— Դիրըմ գյացիր, քյու ուխտ կատարեցիր, ի՞նչիս էլար, մկա գյե՞նս կ'էրթաս:

Չէ,— ասաց,— չ'էրթամ չ'ընի:

Խլիսուն էլսով, ուր հօղքյար էրաց, ինգյսվ ճամբսխ, գյնաց: Գյընաց չարչու ապրանքյ, ծեթ-մեթ, բոստնի սերմունքյ առեց, գյնաց, մոր սարի բեղոր, կանչեց, ասաց՝ «Վի՞ր լազըմ ա, ասեղ, թել, մատնոց, գյարնան գարգսվթի սերմ»:

Մեր փանջարից գլեոխ էխան դոս, ասաց.—Արի՛, մենքյ կ'առնենքյ:

Լաճ մտավ ներս, տեսալ՝ դե նստե մոր կշտին: Խուրջին հդի գյետին, էբաց: Մեր բլնգուկներ, սոխ, ասեղ, մատնոց, շատ բան առեց: Լաճու աչք հս խըտ պատն ա. նետանեղ ինքյ ինչիս կախն՝ գյետ ընցկոն կախուկ:

Ասաց.— Էնոնց գյներն ի՞նչ ա, ասա որ տանքյ:

Ասաց.— Պան չէ, էնա կոռ փետ, ինչ գյետ կախուկ պատեն, էն տվեքյ ձի:

Ձեռ էտու առեց տակ, էտու ոտքերի հսնսճ, քյսչեց, լար էցկեց չախմախ:

Նետ էտի մեչ պոնեց ձեռ, ասաց.— Ձանեմ չա՞ն, թե դելուն:

Դե ասաց.— Ինչ որ քյե էրե, դեն ա էրե, քյետփսք քյե ի՞նչ ա էրե:

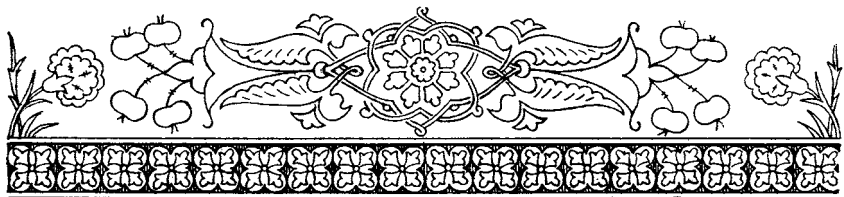
Հսնսջին էգար դե սպանեց, էրաց կտոր-կտոր էլից դի, գմեր զնջլով կապեց էդի վերեն, ասաց.— Էնա քյե կերակուկ, կե՛ կշտացի:

Ու գարցավ ետ, գյնաց Ձանչան թակավորի ախչկան մոտ, առեց բարկան, էկավ դեերու սարեն:

Բարկանի մալ թի քյառսուն բեռ էր, խարիր քյառսուն բեռ մալ պոնեց, ջորիքյտերով, խզմսթքյարներով էտի խըտ բարկնին, ասաց.— Դեորիս Ասված քյու բան հսջողա:

Մնացած մալեր գինքյ էբարց, գյնաց Ձանչան թակավորի քյաղաքյ: Էնտեղ քոչք ու սարե՛մ շինեց, զթակավորի ախչիկ նոր առեց, փսակվով, նստավ:

Էն խասավ ուր մրազին, դու էլ՝ քյու:

11. ԹԱԿԱՎՈՐԻ ՍԱՆԻԿ

Ժամանակին թակավոր ուր վանգիր կ'էլնեն թավդիլ հավան, երկրներ կան կը գյան, թակավոր կ'ասա. — Հէսօր մեր ձիանք դեոր կայնեն, քնտեղ կոնախ տը տանք:

Ձիանք կը թողնեն քնտեղ քեֆով, կ'էրթան: Կ'էրթան քյաղքի'մ մեչ, նախորդի դռան հառճե կը կայնեն, ձիուց կ'էջնեն տակ, կը մտնեն տուն: Նախորդի կնիկ չախրակ կը մաներ: Հմեն մեկի տակ մորթըմ կը թնլան, կը նստեն, ձիանք կը կապեն դոռ, էտոնց խաց-ջուր կը տա, կ'ուտեն, տեղ կը թնլան, կը քնեն:

Գլխէն ատեն նախորդի կնիկ ցավ կը քանչան, որ տղա տը բերա, մարթ չըկա, օգյան:

Թակավոր կ'ըլնի կ'ասա. — Մ'ամչնա, դոռ էմ զավակն ես, թող քե օգյանք:

Թակավոր կը մտի մըկ ճիվ, վանգիր մեկ ճիվ, չուր կնիկ ուր տղեն կը բերա, կը փնթուխեն, կը շինեն կոնդան, կը դնեն քն գեխ:

Առավոտուն կ'էլնեն որ էրթան, թակավոր կ'ասա. — Էսա էմ սանիկն ա, ա'ռ քնա փարեն, վերեն խըրջի, չուր ճոջնա: Էնա բանգընդն էլ պախի, եփ կ'ուզան, թըխ ընցուցա ուր թե, գյան ձի կընդնի, ես ֆլան քյաղքի թակավորն եմ:

Թակավոր ուր վանգիր գյացին: Ժամանակըմ ընցավ, տղեն ճոջցավ, էլնվ զըրբանաստ խորոտ ջհըլմ:

Օրե մեկ օր աչք ինգյանվ բանգընդ, ասաց. — Մարե', էսա ի'նչ բան ա:

Մեր քըսեն էրաց, ասաց. — Դու թակավորի սանիկն ես, էտա էլ քյու բանգընդն ա:

Ասաց. — Որ էտապես ա, դե ընցոռ էմ թե, էրթամ թակավորին խասնեմ:

Տղեն բանգընդ ընցուց ուր թե, ինգյանվ ճամբան գյանց: Շատ գյանց, քիչ գյանց, Աստված գլխի, շատ ծարվըցավ, թուք մը բերնին չորցավ: Էնդեխեն անբըմ ռաստ էկավ:

Տղեն ասաց.— Բնորի՛ մարթ, ձի ջյուրըմ շանց տու, խմեմ խոգլին Աստծուն, ինչ կա քյե:

Կը խարցուցա, կ'ասա.— Դո՛ւ որտեղե՞ն կը գլնաս, դո՛ւ վո՞ւ վ ես:

Կ'ասա.— Ես թակավորի սանիկն եմ, էնա բնագրանդ թակավորն ա ձի տվե, որ էրթամ գձի ճանշնա:

Արա՛ր կ'ասա.— Դե խան էտա բնագրանդ տու ձի, ուխտ էրա, քյանի սաղ ես, էլնիս ձի խզմաթքյար ու քյու բերնեն չ'ըլնի թի թակավորի սանիկ դո՛ւ ես, որ քյե ջյուր շանց տամ, թի չէ՛ ծարավ մեռի:

Լաճ ուր ծարվութենն բնագրանդ էխան էտու անբռն, հէրդում արեց, էլավ անբռն խզմաթքյար, էն էլ տարավ վըր խորին, ջյուր էտու քյաշել, խմեցուց, ինգլան ուրենց ճամբախ ու գլանցին: Գլանցին խարց-փորց էնեկեն, գլանցին թակավոր կընդան ու հանջե կայնան: Թակավոր վըր ուր սանիկն շատ ուրախցավ, առեց տարավ վեր, ջուկ հէրդեքլ պատրաստեց էնոր խամար, խզմաթքյարներ էդի հանջե, որ թյու բան պակաս չըմնա: օրըմ, էրկու, սանիկ ուրախ չի:

Թակավոր կ'երիշկա, որ ուր սանիկ շատ մալու ա, շատ ա թթվե, կ'ասա.— Որթի՛, քյե ի՞նչ կա, քյու ի՞նչն ա պակաս, չ'ըլնի՞ բանի՛մ կարոտ կը քյաշես:

Կ'ասա.— Բան չէ, թակավոր ապրած կենաս, քյու սայից ձի բն'մ պակաս չի:

Արա՛ր կը մրկի, կ'էրեցի, թի օրըմ չէ, օրըմ լաճ հմեն բան քըսա տ'էնա, գինքլ տը տա կուրուսել: Կը մտածա, թի ի՞նչիս էնա, որ օր հանաճ զլաճ միջուց վերուցա, որ ունիթ քյուն գլն ուր աչքերուն:

Թակավոր կը տեսնա որ ուր սանիկի նմուզ գլոնկերպ չըկա, կը գանմանա, կ'ասա.— Տղա՛, ախր քյե ի՞նչ ա էլե, ընչի՞ ես էտապես թոռմ:

Կ'ասա.— Քյենե պախեմ, Ասծուց ի՞նչ տը պախեմ: Վոլա՛, ես էրազի մեչ Հնդկյամանի թակավորի ախշիկն եմ տեսե, գլիշեր-ցերեկ էմ խելք-միտք էնոր վերեն ա, ու շատ չըքյաշա ես էնոր կարոտուն տը մեռնեմ:

Թակավոր կ'ասա.— Ախր էտա ի՞նչ երկիր ա, վո՞ւ կանա էրթա բերա, ասա՛, բնքյի ճարըմ էնենքյ:

Կ'ասա.— Էմ սելիս թի էրթա բերա, թյու մարթ չըկանա բերա:

Կ'ասա.— Ասա՛, ինչ որ պետքն ա, շինենքյ, հանգրենքյ, տանքյ ծեռ, թրխ էրթա, բերա:

Սելիս կը կանչեն, բերեն, թակավոր կ'ասա.— Քյու հոգքյար էրա, որ տ'էրթաս Հնդկյամանա թակավորի ախշիկ բերես էմ սանիկ խամար:

Սելիս գլնաց մտավ հանոռ, ուր ձիու մոտ դաննիկըմ էլաց, ասաց.— Ես ի՞նչ գլիտեմ Հնդկյամանա երկիր, ի՞նչիս տ'էրթամ, ի՞նչիս տը բերեմ:

Ասծու խրամանքյով ձիուն լեզու էկավ, ասաց.— Տղա՛, շատ գանդ մ'էնե, Աստված ողորմած ա, տ'էրթաս էլ, տը բերես էլ: Գլնա թակավորին ասա թրխ գլնամի՛մ տա շինել, քյառսուն ախշիկ հանգրա, ա՛ռ ու գլնա:

Սեյիս գյնաց թակավորին ասաց, թակավորն էլ գյնմին հտուռ շինել, ախչիկներ ու հմեն բան հանգրեց:

Գյնմին չըն էջուցած էն ծով, էն մեկ օր լաճ գյնաց դաշտ կան գյնլու: Զորի՛մ մեչ տեսավ ի՞նչ՝ սև մրջնմներ կարմիր մրջնմներ, թափած վըր իրարու, լեչ ա որ կ'ինի, զմեմեկ կը սպանմեն: Լաճ մտավ մեչքեր, գյնաց էկավ, դժնարացավ, ասաց. «Էնոնք մեղք էն, ընցկնա՛մ գիրար կ'ուտեն», բյուռըմ կանաչ խոտ քյաչեց, կարմիր մրջնմներ ավիլեց են մեկ դեխ, սևեր էն մեկ դեխ, գյնաց ջյուր կապեց մըչ էրկու բոն, էլ չըկարցան գյեն իրարու մոտ:

Կարմիրներ գյնխն էր ջնրդլեն, որ տեսան հտա մարթ զուրենքյ ազատեց, ասին. — Մարթ Աստծու, մենե մազըմ վիրու, դա քյե լազըմ կ'ընի, կը տաս կրակ, կը գյննքյ քյե կը խասնենքյ:

Լաճ մազ վերուց, քիչ մ'էլ հանճացավ, տեսավ սև ճոչ դեղեզըմ մտե մըչ փեթկին, զմեղոքյ մեչքից կը կտրա, կ'էնա էրկու, կը թնլա՛մ դո՛ւս: Ուր թուր հէդի պարզեց զսև դեղեզ պոնեց, սպանեց:

Մեղու՛մ, դզգաց, էկավ լաճու մոտ, ակնջին ասաց. — Ինչ նեղ ինես, քյե կը խասնենք:

Էն էր, լաճ դանցավ գյնաց տուն: Գյնմուչիքյ, Հնդկյամանա ախչկան խամար քյառսուն ջարիա տարավ էդի գյնմին, որ ինքն էլ տ'ընեք վեր ծովնի, վըր ավզին բն՛մ տեսավ՝ կը պսպղեր ու թփթփեր, վնգեց տեսավ ձողկըմ, դնդեղ թնլե դյո՛ւս, գյնխն ա խատնի: Պոնեց էթալ ծով, գյնաց նստավ գյնմին, կտավեցին ու քչեցին: Շնբնթըմ էրկու Հնդկյաման քյաղքի հանճե էլան դյո՛ւս: Լաճ գյնմին ինչ կա, էթող ծովնի, էլնա՛մ գյնաց թակավորի սարեն, նստավ խնամաթոռքյ:

Թակավոր էկավ տեսավ, խղճաց, ասաց. — Խորոտ ջհէլ, դո՛ւ ափսոս ես, քյու գործ չկա խետ էմ ախչկան, ծանդը բաներ կան, դո՛ւ չըս կանա կատարե, քյու վիզ կը գննեմ:

Լաճ ասաց. — Թակավոր ապրած կենաս, դո՛ւ քյու շարդեր ասա, կարելի Աստված ողորմա:

Ասաց. — Էսա հիրիկուն իրեքյ ամբար գյնրի, կորեքյ, ու տարեկան կը խառնեմ հիրուր, կը լցեմ տանիս, չուր խլիսուն տը չոկչկես, մեկ տարեկան տը չըմնա մեչ գյնրուն, մեկ կորեքյ տը չըմնա մըչ տարեկնին: Որ չըկարցար չոկեր՝ քյու վիզ կը գննեմ:

Հիրիկուն լաճ մազ հտուռ կրակ, մրջնմներ էկան, մեկ աչք խփոց չոկեցին, տարեկան չոկ չեղջըմ շինեցին, կորեքյ չոկ չեղջըմ, գյնրին չոկ չեղջըմ:

Խլիսուն թակավոր էլնա՛մ տեսավ, հանջը մնաց, ասաց. — Տղա՛, էսա մեկ շարդ դո՛ւ տարար: Էմ ախչիկ մըչ քյառսուն ախչկան կը կայնուցեմ մըչ խաս բնիչին, որ դո՛ւ ճանչցար, չխո առ, տար, որ չըճանչցար՝ չխո քյու վիզ կը գննեմ:

Խլիսուն մըչ թակավորի խաս բնիչին քյառսուն ախչիկ, մեկ բնժ, մեկ խալավ, մեկ նմուշ, սրով կայնան: Տղեն շիվարավ մնաց: Հէն գյնիս հինե մեղու՛մ ուր ակնջին տղզաց, ինգյնավ ուր միտ: Մեղուն գյնաց էզար թակավորի ախչկան քյամիին, թռավ գյնաց:

Տղեն գյնաց ձեռ էդի վըր թեին, ասաց.— Թակավո՛ր, էնա յա քյու ախչիկ:

Թակավոր ասաց.— Վոլն՛, դո՛ւ ձի հաղթեցիր, ախչիկ քյոն ա, ա՛ռ տա՛ր:

Հմեն բան հագրեցին, ախչիկ դրին մըչ գյնմուն, դրին ճամբնիս: Գյնմին էկավ միջնծով, թակավորի ախչիկ էլավ գյնմուռ պըռկի վերեն, առեց մատներով խաղալ խըտ կոլերուն, մատնիկ մատնեն սլըխտրաց ինգյնավ ծով:

Կանչեց.— Է՛յ, էմ մատնիկ ընգյնավ ծով, կըխանես դյո՛ւս՝ խան, թի չէ, քյու վիզ կը կտրեմ, կը դնո՛ւնամ ետ:

Ծար չըկեր: Տղեն գինքյ էթնլ ծով: Ձկներ խասան գտղեն պոնեցին, չըթողին խեղդվեր, էն մեկ ձեւին էլ մատնիկ ուր բերնից ընցուց տղի մատ:

Կանչեց.— Կնդն, կնդն:

Չվան կախեցին, գտղեն քյնչեցին վեր, մատնիկ էտուռ զախչիկ: Գյնմին էկավ էլնավ դյո՛ւս: Էկան զախչիկ անին տարան թակավորի սարեն: Արնբ որ տեսավ տղեն ետ դարցավ, առեց դողալ, ասաց. «Եի ա էլե գձի տը տամ կուրուսել»:

Էն մեկել օր խլիսուն շոտ ասաց.— Սեյի՛ս, ձիեր հագրի, մեկ էրթանքյ մեշի դեխ, կան գյննք, դնո՛ւնանքյ:

Ձիեր խեծան, գյնցին, ինչ ընգյնն նս պն տեղըմ, անբ ուր թուր քյնչեց, էզար գլած, սպանեց, էրաց կտոր-կտոր, էլից դի, դարցավ ետ: Հրաման էրաց որ խարսնիսի հեղքյար տեսնան:

Ինչ Հնդիյամանի թակավորի ախչկա աչք ինգյնավ անբ, համա մըչ ուր սուտին խաչվավ, թի թակավորի սանիկ էսա չի:

— Հե՛յ վախ,— ասաց,— թակավորի սանիկ էն մեկել մահրումն էր,— ախչիկ խասավ գեհեր առեց ձեռ, ասաց.— Ես գարնբ չըմ առնի, հո՞ւր ի թակավորի սանիկ, էսա չի, խանեքյ հերեան:

Ապա վո՞վ ի՞նչ գլիտեր:

Ախչիկ ուր մատընկի աչք գվռեց, էրկու սև անբ էկան դեմ, ասին.— Ի՞նչ կ՛ուզես:

Ասաց.— Թակավորի սանիկ կ՛ուզեմ, սաղ-մեռուկ խասուցեքյ սղն:

Արնբներ տղի լեշ կտոր-կտոր ժողվեցին, բերին դրին ախչկան հանձն:

Ասաց.— Դե ձենե կ՛ուզեմ անմախուլթնի ջյուր, անմախուլթնի խնձոր, դերիս Աստված ձե բան հաջողա:

Արանքներ անմախուսութնի ջնճոր ու խնճոր խասուցին, էլից վըր տղեն, ժրավ, էլնավ մորեն մեկ, անմախուսութնի խնճոր էտու քյնթին, խոգյին էկավ հինե, փռընդյտաց էլնավ նստավ, ասաց. — Ա՛խ, ես ի՛նչ անուշ էր քյնե, հե՞ր ձի խանեցիքյ վե:

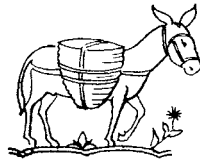
Ախչիկ ասաց. — Սե քյնելըմ էկեր էր վըր քյու արեուհ. արանք գըյե սպաներ էր, էրեր էր կտոր-կտոր: Մկա՞ էլ թակավորի սանիկ անա՞րն ա:

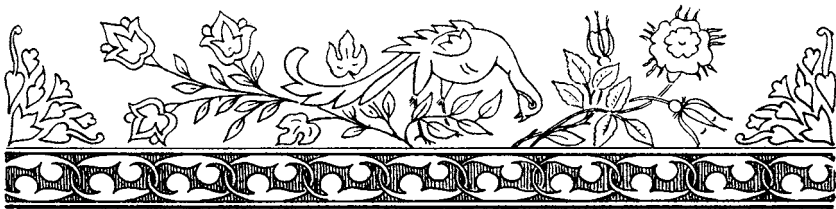
Կանչեցին զթակավոր, վնգըրներ, լաճ ուր քըսեն էրաց, ասաց. — Վոլն, մեկ պուտ ջրո՞ւ խամար անա՞ր ձենե հէրդյուլմ էր առե, որ ինքյ ըլնի թակավորի սանիկ ու ես չուր էմ մեռնելու օր թյու մարթու քըսա չ՛էնեմ: Մկա գանկե գձի սպանե: Էմ մեռնել էկավ վըր ձի, էմ հէրդյուլմ տեղն ա. թակավորի սանիկ ես եմ, անա՞ր չի:

Թակավոր զչար անա՞ր էտու պոնել. կապեցին սե ձիու պոչից, թողին սարեր, քյարեր, հիրիկուն ձին դանոցավ. անա՞րու ջեոչ բրդո՞ւլ ուր ալանջն էր մնացե:

Նոր բերին զՀնդկյամանի թակավորի ախչիկ ու զթակավորի սանիկ փսակեցին վըր իրարու: Յոթ օր գյիշեր-ցերեկ խարսնիս էրեցին, գանկին, խաղցին:

Էնոնք խասան էնոնց մրազին, դո՞ւք էլ՝ ձեր:

12. ՄԻՆԱՄ ԹԱԿԱՎՈՐ

Ժամանակով թակավորըմ կեր, իրեքյ լաճ: Իրեքյ լաճ էլան խաս բախչեմ շինեցին. էն կանգար սերսուփ շինեցին էտա բախչեն, որ վով գյեր, կը տանեն թամաշա Էներ: Էրթացող-գյացող, որ թամաշա կ'էնեն, կասեր՝ պարով էլնի: Ավուր մեկին պապիկ մ'էրի, շատ կան էկավ հինե, պս'մ չ'ասաց:

Ասին. — Պապիկ, չ'ըլնի՞ տո՛ւ մեր բախչին չըխափնար:

Ասաց. — Ձէ՛, կը խափնեմ, հալա՛ մեկ պան պակաս ա մոտեն:

— Ի՞նչն ա պակաս, — ասաց:

Ասաց. — Մեկ Գովղոշան խավքյն ա պակաս ձեր բախչից:

Էտա տեղ իրեքյ ախպերն էլ կ'էրթան մըտ թակավոր, կ'ասեն. — Դե, մեր հօղքյար էրեքյ, մենքյ տ'էրթանքյ:

Կ'ըլնեն, Էսոնց հօղ կ'էնեն, կ'էրթան: Շատ-քիչ, Աստված գլխիտի, կ'իյան իրեքյ ճամբխաբանին ռաստ կը գյան: Պապիկըմ գյեռ դի նստե:

Պապկեն կ'ասեն. — Պապի՛կ, էսա ի՞նչ ճամբախ են:

Կ'ասա. — Էնա մեկ ճամբախ վով էրթա՛ կը տանուա, էնա մեկն վով յա, յան մնա, յան տանուա, էնա մեկն էլ, — կ'ասա, — էրթացող չըտանուա:

Ինչ ճեռչ ախպերն ա, ասաց. — Ես կ'էրթամ էն ճամբախվե, ինչ կ'էրթան, կը տանուան:

Ինչ միջնեկ ախպերն ա, ասաց. — Ես կ'էրթամ էն ճամբախվե, ինչ յան կը տանուան, յան չըն տանուա:

Պստիկ ախպեր ասաց. — Ես կ'էրթամ էնա ճամբախվե, ինչ կ'էրթան՝ չըն տանուա:

Իրեքյն էլ մեմեկ ուր ճամբախ պոնեցին գյացին, պստիկ ախպեր տանրցավ, գիւնք էթալ պապկե թոռ, ասաց. — Ես կը խնդրեմ տո՛ւ ձի ճամբախ շանց տաս, ես ընցկնա՛ պանի՛մ խամար կ'էրթամ:

Ասաց. — Տղա՛, ես թո՛ւ մարթու քըսա չըմ էրե, հալա՛ որ տո՛ւ տանրցար, քյե թալիւր եմ թոռ, ես քեզ քըսա տ'էնեմ, — կ'ասա, — շատ կ'էրթաս, քիչ կ'էրթաս, Զամջամ սարըմ կ'ինի քյու հանճե: Զամ-ջամ սարին չ'ասես՝ էսա ի՞նչ փուշ ա, ասես՝ էսա ի՞նչ ծաղկունքյ տրախտի սար ա: Կ'էրթաս

գլխի պռուկ, խնձորի ծառքը կա քնտես, քն խնձոր կը կտրես, կ'ուտես, լեղի յա, չ'ասես՝ տանն ա, ասես՝ էսա ի՞նչ անմախական խնձոր էր, — ասաց, — գլխի բըղտոր ճյուղ կը խմես, չ'ասես՝ ի՞նչ բըղտոր ա, ասա՝ էսա ի՞նչ անմախական, զուլալ ճյուղ ա, կ'էրթաս: Միս տրած հանձն ձիուն, խոտ տրած հանձն գլխուն, կը փոխես, — ասաց, — կ'ընցնես կ'էրթաս, էրկու մարթ մեկ քնտեսն ա կայնես, մեկ քնտես, քն կ'ասա՝ տո՛ւ գար, քն կ'ասա՝ տո՛ւ գար: Ջրվախենաս, ընցի, — կ'ասա, — կ'էրթաս դարգայալ տրուկ ա, կը պանաս, կը տաս պատ, դարգայալ մ'էլ պաց ա, կը տես: Կ'էրթաս, թի քնոնց աչկեր խփուկ ա, հիշար են, թի քնոնց աչկեր պաց ա, քընուկ են, կ'ընցնես, կ'իյա: Կ'էրթաս կ'ընես թափաղորի ախչկան հէդեն: Գոլլոչան ջո՛ւխտը խավք ա, գլխի էնոր գլխուն: Էնոր շամդաներ փոխես ու զխավքեր առես, գլխա:

Պապկեն կաց պարով կ'էնա, կ'էրթա:

Կ'էրթա Ջամջամ սար ռաստ կը գլխ, կ'ասա. — Վո՛յ, էսա ի՞նչ անուշ չիման, ծաղկունք սար ա:

Կ'էնի սարից, կ'ըլի՝ օղորթմա գլխ խնձորի ծառ գլխի պռուկ: Մեկ կը կտրա կ'ուտա, տանն ա, կ'ասա. — Վա՛յ, էսա ի՞նչ տրախտի քաղցր խնձոր ա:

Կը կզվի, էտա գլխից ճյուղ կը խմա, կ'ասա. — Վո՛ւյ, էսա ի՞նչ անմախական ճյուղ ա:

Կ'ընցի, կ'էրթա միս կը փոխա, կը տան գլխու հանձն, խոտ կը տան ձիու հանձն:

Կ'էրթա, օղորթմա, կը տեսնա՝ մարթըմ գլխ կայնես դարգայալ մեկ դես, մարթըմ էլ՝ մեկը դես, թեր պռնած ծեռ, պռնած վեր, քն կ'ասա՝ տո՛ւ գար, քն կ'ասա՝ տո՛ւ գար: Ջրվախենա, կ'ընցի, կ'էրթա, էտա տրուկ դարգայալ կը պանա, էտա պաց դարգայալ կը տան: Կ'էրթա օղորթմա հմենի աչկեր պաց են, քընուկ են, կ'ընցի կ'իյա, կ'ըլի՝ ախչիկ քնած ա, շամդա՛մ գլխ քն կողին, շամդա՛մ գլխ քն կողին, կը փոխա: Փարչըմ գլխ փանջարեն, խնձոր պերան, կիծըմ էտա խնձորից կ'առնի, կը կզվի ախչկան իրես պագըմ էլ կ'առնի, մաթալկի՛մ տեղն էլ խալ կ'իյի հին: Մեռ կը տա Գոլլոչան խավքեր կ'առնի, կը քիլի:

Թրըխկոց կ'իյի մըջ քաղքիլին, կ'անչեն. — Տրուկ դարգայալ, պռնի՛:

Կ'ասա. — Ջէ՛, ընցկեն՝ տարի ես տրուկ էր, քն ձի պաց:

Կ'անչեն. — Պաց դարգայալ, պռնի՛:

Կ'ասա. — Ջէ՛, ընցկեն՝ տարի ես պաց էր, քն ձի տրե:

Կ'ասա. — Մարթեր, գարկեք թրով:

Կ'ասեն. — Ջէ՛, քնի մե պան չ'ասես, գլխի կողն ընց:

Կ'անչեն. — Գլխ պռնի՛:

Կ'ասա. — Էնի միս ա տրե էմ հանձն:

Կ'անչեն. — Ձի, պոնի':

Կ'ասա. — Ձէ', էնի ձի խոտ ա տվե, ընցկնե'մ տարի տո՛ւքջ միս եքջ տրե էմ Հանճե:

Կ'ասա. — Բղտոր գլետ, պոնի':

Կ'ասա. — Ձէ', բղտորվի ձեր խոգլին, ընցկնե'մ տարի տո՛ւքջ ձի կը կանչեքջ բղտոր գլետ, էն ձի կ'ասա՝ անմախական ճյուր:

Կ'ասա. — Տան խնձոր, պոնի':

Կ'ասա. — Ձէ', տաննանա ձեր խոգլին, ընցկնե'մ տարի տո՛ւքջ ձի կը կանչեքջ՝ տան խնձոր, էն ձի կ'ասա՝ տրանտի քյաղցր խնձոր:

Կ'ասա. — Զամջամ սար, պոնի':

Կ'ասա. — Զամջամ ընի ձեր պտըղներ, էնի ձի ասի՝ ծաղկունքջ, չիման սար:

Կ'ընի կը գյն մըտ պապիկ, էնոնց սերին կը բըբլի, էլ չըն կանա ինե Հիտե:

Կ'ասա. — Պա'պիկ, էն ժամանակ, ինչ իրեքջ մարթով էկանքջ ըստն, տո՛ւ ձի ճամբան շանց տվիր, էտա մարթեր էկա՞ծ, թի չէ:

Ասաց. — Ձէ', տ'էլ չ'էկած:

Կ'ասա. — Պապի'կ, դե էնա էքջ Գովոշան թըխ մնա քյու մոտ, չուր ես էրթամ, էմ ախպըրներ կընդենմ, պերեմ:

Կ'էրթա էն Հանթեմ ճամբան, ինչ կը տաննան, յան չըն տաննա: Շատ կ'իյն, քիչ կ'իյն, մեկ Աստված գլիտի, մեկ քյաղքի'մ ուստ կը գյն: Ուր ախպոր սալըխ էտա քյաղաք կ'առնի, չուր շանթեմ դոր կան կը գյն, չըկանա կընդնի:

Կ'ընի կ'էրթա մըտ խանրիորմ, կ'ասա. — էմ ախպեր էտա քյաղաքն ա սալըխ տված, դոր կան կը գյնմ, չըմ կընդեն:

Կ'ասա. — Տնաչեն, էսի քյաղաք ա: Խինգըչպանթ առավոտուն խանգար կուռուչըմ էրա մանթանիկ, տար մեյդան, դանլալ տու կանչել, ասա՝ փարա կը ցվրեմ, բանքի քյու ախպեր գյն էնտեղ փարա ժողվա, տո՛ւ կընդենա, թի չէ, խարցնելով սը կանա կընդեն:

Կ'ընի մեկ խանգար կուռուչըմ կ'էնա մանթանիկ-խընգյոց, կը տանի մեյդան, որ ցվրա: Դանլալ կը տա կանչել, Հմեն կը թանփեն, կ'ըսի ուր ախպեր էնդեխեն կը գյն. մեկ թեկ քյանչես՝ խանգար կարկտան կը թանփի մոտեն:

Կ'ասա. — Ախքյա'տ, տո՛ւ փարա մը՝ ժողվե, ես քյե փարա կը տամ:

Ջրթողնա ախպեր փարա ժողվա:

Կ'ասա. — Աղա', տո՛ւ ընչի՞ չըթողիր ես փարա ժողվեր, Հմեն տարան, ձի չըմնաց:

Կ'ասա. — Աստված քյու տուն ավիրա, չէ՞ տո՛ւ էմ ախպերն ես, էն ի՞նչ էլանվ քյե, էն կանգար փարեն կերար, ընցկնն ախքըտացար:

Կ'ասա.— Խա՛, վոլա՛, էմ աչկ ինգյանվ էսա երկրի իշխանի ախչիկ, ինչ կանգնար էրի, ուր ախչիկ չ'էտու ձի, էմ փարեն խլըսավ, ախքըրտացա:

Կ'առնի, կը տանի թանժան ծեռքըմ թակավորական խալավ կը խագյուցա, կ'էրթա կը նստի էտա իշխանի խնամաթոռ, գնջիլ կը շաժան:

Պանրեկամ, ընչի՞ ես էկե:

Պանրեկամութնե:

Կ'ասա.— Ի՞նչ տը տաս:

Կ'ասա.— Ի՞նչ կ'ուզես:

Կ'ասա.— Էտա քյու թեի խավքյ տաս, էմ ախչիկ կը տամ, թի չէ, չըմ ի'տա:

Խավքյ կը տա Հինե, կ'առնի զախչիկ, խըտ ուր ախպոր կը գյան:

Կը գյան մըտ պապիկ, կ'ասա.— Քյանի՞ խավքյ կա մը քյե:

Կ'ասա.— Էրկու, էնա քյանի'մ օր կա, էկեր ա:

Կ'ընի զախպեր, զախպոր կնիկ ու էքյ խավքյ կը թողնի մըտ պապիկ, կ'առնի որց խավքյ, կ'էրթա ճեռչ ախպոր ճամբանկ, ինչ կ'էրթան կը տանան: Շատ կ'իյա, քիչ կ'իյա, Աստված գլիտի, կ'էրթա քյաղաքըմ կ'էնի տոն: Ախպոր սալըխ էտա քյաղաքյ կ'առնի, դոր կան կը գյան, չըկանա կընգնի, ասաց. «Ես տը պերեմ էն մեկելի պես տ'էնեմ»:

Էպե էլ մ'էլ խանգար կուռուչ էրաց ծեթ փարա, տարավ մըչ մեյգընին, դանլին էտու կանչել: Էլ մ'էլ տեսավ ախպեր էնգեխեն էկավ, կտրուտուկ, պըրտպըրտոկ:

Ասաց.— Ախքյա'տ, տոն փարա մը՝ ժողվե, ես քյե նոր փարա կը տամ: Հմեն կը ժողվեն, կ'էրթան:

Կ'ասա.— Աղա՛, Հմեն ժողվեցին, գյանցին, ձի փարա չըմնաց:

Կ'ասա.— Աստված քյու խիմ քյակա, չէ՞ ես քյու ախպերն եմ: Էն կանգնար ոսկիքյ տոն ի՞նչխ էրի, որ էսա կանգնար ախքյտացար:

Կ'ասա.— Խա՛, վոլան, էմ աչկ ինգյանվ էսա երկրի իշխանի ախչիկ, փարեքյ Հմեն վըր էնոր խըջեցի, խլըսավ, ընցկնան ախքըրտացա:

Կ'առնի, կը տանի ծեռքըմ թակավորական խալավ կը խագյուցա Հինե, խավքյն էլ չխո գյեո խըտ ուր կ'առնի, կ'էրթա էտա իշխանի սարեն, կը նստի խնամաթոռ:

Կ'ասա.— Պանրեկամ, ընչի՞ ես էկե:

Կ'ասա.— Էկեր եմ պանրեկամութնե:

Կ'ասա.— Էկեր ես վո՞վ կ'ուզես:

Կ'ասա.— Քյու ախչիկ տաս էմ ախպոր: Ի՞նչ կ'ուզես էտոր կալան:

Կ'ասա.— Էտա խավքյ տաս ձի, ես էմ ախչիկ կը տամ, էլ պան չըմ ուզե:

Խավքյ կը տա Հինե, զախչիկ, զախպեր կ'առնի կը գյան: Կը գյան մըտ պապիկ, կ'ըխեն՝ խավքյ չխո շոտ ա էկե: Կ'ընեն, կ'առնի ուր էրկու

ախպեր, ախպեր կրնքյտեր, ուր հրկու խավքյեր, պապկեն կաց պանով
կ'էնեն, կ'ինեն ճամբան, կը գլան:

Էրկու ճեռչ ախպեր շատ կը մտածեն, կ'ասեն.— Զանքմ, էսի մեր
պատիկ ախպերն էր, ընցկնա պան էրաց, մե ի՞նչ իրիսատեղ տ'էլնի մըտ
մե խեր: Համ Գովվոշան խավքյերն էպե, համ մե ազատեց, էպե. պան՝
խաղանքյ էսոր գլեով:

Կը գլան, կը մնա մեկ ավուր կոնախ որ տը խասնեն խոր քյաղաքյ, կը
նստեն խորի՛մ վերեն, ծարավ են, կ'ասեն.— Վո՞վ ճյուրըմ տը քյանն,
խմենքյ:

Պատիկ ախպեր կ'ասա.— Էս կ'էճենմ հինե:

Էնոնքյ էլ չխո էտապես կ'ուզեն: Ախպեր կ'էճնի ճյուր կը քյանն, կը
խմեն, սալ կը քյանն վըր խորի պերնին, ախպեր կը թողնեն մեչ, կ'առնեն
գուրենց կընքյտեր, գխավքյեր, կը տաննան, կը գլան տուն:

Խեր կը խարցնա, կ'ասա.— Տո՛ւքյ էկաքյ, ապա հուրի՞ ձեր ախպեր:

Կ'ասեն. — Ապա էն սո՛ւրթուկ վո՞վ գլխի, ինչխ էլնով: Ինչ
քյաղքից էլեր ենքյ տո՛ւս, գէն չընքյ տես:

Տաննանքյ վըր լաճուն:

Խոր քյաղքից բանգրկան՝ կը գլան վըր խորին, որ ճյուր տը քյանն,
կը կանչա, կ'ասա.— Ես ըստն եմ, մարթըմ էճո՛ւցեքյ, ես ճյուր կը քյանն
ձե խամար:

Ճյուր կը քյանն, կը խմեն, էտա մարթն էլ կը խանեն տո՛ւս, կը խեն՝
սերսուկ ջհելըմ:

Կ'ասա.— Տո՛ւ ի՞նչ մարթ ես:

Կ'ասա.— Կարիբական մարթ եմ:

Կ'ասա.— Մըլնի՞ ձի լաճ:

Կ'ասա.— Ընչի՞ չըմ ընի:

Կ'էլնի էտա բանգրկանի լաճ, կ'էրթան քյաղաքյ, կը մնան էտատեղ:
Ժամանակըմ կը մնա, էտա Գովվոշան խավքյու տեր թակավոր սալըխ
կ'առնի, թի ուր խավքյեր դո՞ր ա տարած, կը գլան էտա քյաղքից
զանտն ուր չաղըներ կը զանա, կը նստի:

Կը կանչա, կ'ասա. — Էսա Գովվոշան խավքյեր պերող վո՞վն ա, թըխ
գլան, քըսա էնա՝ խեմ՝ էսա խավքյեր ի՞նչխ ա պերե, յան էչ, էսա քյաղաքյ
խիմնատակ կ'էնեմ:

Դե վո՞վ տ'իյն ջյուլյա՞ր տա:

Ճեռչ լաճ ասաց.— Եսն եմ պերե, ես կ'էրթամ ջյուլյա՞ր տամ:

Կ'էրթա, կ'ասա.— Եսն եմ պերե:

Կ'ասա.— Դե արի նստի, քըսա էրա խեմ՝ ի՞նչխ ես պերե:

Կ'ասա.— Ես գլանի պանցը բանգրի ծառի՛մ ձեր թառեր էր, գանկի,
պոնեցի պերի:

Թակավոր էտոր ծեռ-ոտ կը կապա, կը տնս՝ դի:

Էլ մ'էլ կը կանչա, կ'ասա.— Յան էտա խավքյու պերող, յան էսա քյաղաքյ խիմնատակ կ'էնեմ:

Միչնեկ լաճ ասաց.— Զանըմ, էնի ի՞նչ ալախ ունի, խավքյ ուր կա՝ եսն եմ պերե: Կ'էրթամ էնոր ջյուլյաք կը տամ, կը գյամ:

Գյնաց, ասաց.— Թակավոր ապրած, եսն եմ պերե:

Ասաց.— Դե որ տո՛ւ ես պերե, արի նստի խենքյ՝ ի՞նչխ ես պերե:

Ասաց.— Ես գյացի սարեր կան էկա, պանցր գնարի՛մ գլխոխ Թառեր էր, պոնեցի, առի էկա:

Էնու ոտ-ծեռն էլ կը կապա, կը տնս՝ դի:

Կ'ասա.— Հա, հա, յան Գոլվոչան խավքյ պերող, յան քյու քյաղաքյ կը կրակեմ:

Կ'ասա.— Կեր չըկեր էնա էրկու լաճն ա պերած, որ էնոնք չեն, էլ վո՞ւ պերե:

Թակավոր կը մնա շիվար:

Բանգրկնի լաճ կ'ասա.— Կակո՛, տո՛ւ ձի հրաման տու, ես էրթամ էնոր ջյուլյաք տամ:

Կ'ասա.— Ձէ՛, որթի, գյեռ Թակավորի էրկու լաճն էլ կապե, տրե դի, վգքյեր տը գանա, տո՛ւ մ'էրթա:

Կ'ասա.— Ձէ՛, ես կ'էրթամ, էնոր ջյուլյաք տամ:

Կ'էնի կ'էրթա, կը կայնի հանճե, կ'ասա.— Թակավոր, եսն եմ պերե:

Կ'ասա.— Դե ասա խենքյ՝ ի՞նչխ ես պերե:

Կ'ասա.— Ես էկա Զամջամ սար:

Կ'ասա.— Տղա՛, դե, արի նստի դս:

Կ'ասա.— Ես Զամջամ սարին ասի՝ ծաղկունքյ, չիման սար, գյացի տանն խնճորին ասի՝ տրանխտի խնճոր, բըղտոր գյետին ասի՝ անմախական ճյուր: Գյացի, միսն հանճե ձիուն էր, տրի հանճե գյելուն, գյելուն հանճեու խոտ տրի հանճե ձիուն: Ես էկա էրկու մարթ Թուր պոնած ծեռ, էն կասեր՝ տո՛ւ գան, էն կասեր՝ տո՛ւ գան, ես ընցա: Ես էկա ձեր դանգյանխըմ տրո՛ւկ էր, պանցի, մեկըն պանց էր, տրի, էլա քյու ախչկա հէոդեն, շամդան՝ մեկ կողն էր, մեկ՝ էն մեկ կող, փոխեցի, փանչըմ էստեղն էր, խնճոր պերան, կըծըմ գանկի էտա խնճոր, կզվա, կ'ուզես էմ վիզ գան, կ'ուզես Թող, քյու ախչկան իրեսից պագըմ առի, Թի ս'ավատա, տաս փարու տեղ խալըմ ինգյա հինե: Մեռ տլի Գոլվոչան խավքյ առի, էկա: Վիր որ կանչեցիքյ ձի չըպոնեց, ես ազատ էկա:

Թակավոր կ'ասա.— Ինչ ախչիկն ա, պանրով վայելես, չխո էն քյու Թրովն ես առե, ինչ Գոլվոչան ա, էն էլ խալալ ընի քյե, հանլա՛ կ'ուզեմ, հէսոր ի՞նչ օր ա, չուր տարի՛մ էլ հէսոր Սինամ Թակավորի քըսեն պերես ձի խամար:

էնի հօր կ'էլնի, ուր անքայն կ'առնի կը քայլով: Էն մ'էլ կ'էլնի ուր հեօղ կ'էնա, կ'էրթա, շատ-քիչ, Աստված գլխի, կ'էրթա, կ'էրթա մեկ ծառի՛մ ռաստ կը գլխ, կ'ըլի ի՞նչ՝ վիշափում գլխ տ'ըլնի էտա ծառվե, խավքյո՛ւմ ձայքեր տ'ուտա, գլխ խավքյո՛ւր ճրվճըվոց տրանձ հինե: Էն էլ կը պերա, էտա վիշափ կը սպանա, կը տանի լցա խավքյո՛ւր հանճե, կ'էճնի էտա ծառի տակ, կը պառկի, կը քնի:

Սըմուռ խավք շտա դեխեն կը գլխ, ձայքեր թե կը տան հանճե, կ'ասեն.— Էտա խողածին պան չ'էնես, մե նայարն ա սպանես:

Կ'էճնի տակ, կայնի վըր մարթո՛ւն, մարթ կ'աքի, կ'ըլի ի՞նչ՝ խընձ Շարանգլա՛⁶ գլխ պոնե վըր ուր:

Կ'ասա.— Նայար ինչ նայար ա, մըն քնու՛ն չի գլխ կայնի վըր մարթո՛ւն, տո՛ւ ի՞նչ միլա՛թ ես:

Կ'ասա.— Ես նայար չեմ, խողածին, էլի՛, քյո՛ւ մըրազ ի՞նչ ա, ասա կատարեմ:

Կ'ասա.— Էմ մըրազ էն ա, որ ձի տանես, ես Սիննամ թակավորի քըսեն առնեմ, պերեմ:

Կ'ասա.— Դե էլի, որ էտա աղեկութեն տո՛ւ ձի էրիւր, ինչ քյե էնեմ՝ քիչ ա:

Լաճ կ'էլնի կը խեծնի վըր խավքյո՛ւ քյամկին, կը պանցրանա:

Կ'ասա.— Ախշարք էլավ քյանի՞մ քյո աչիչ:

Կ'ասա.— Էլնավ խընձ տանտըմ:

Կը պանցրանա, կ'ասա.— Ախշարք քյո՛ւ աչիչ էլնավ քյանի՞մ:

Կ'ասա.— Էլնավ խընձ պնակըմ:

Կը պանցրանա, կ'ասա.— Էլնավ քյանի՞մ:

Կ'ասա.— Կտրավ ծով, գլխտ:

Խուկ կ'էլնի, կը գլխ տակ, կը գլխ Յոթ Ծովու կղզին կը կայնի, կ'ասա.— Գլխ հան Սինո Գոլո տուն էհան սարեն ա, գլխ, որ էն քըսեն քյե էնա, քյե կը սպանա: Ա՛ռ էմ թեեն փանըմ, որ կը գլխ, ուր քըսեն տը պոճնի, տո՛ւ խնայի, էլի տո՛ւ, փան տու կրակ, ես քյե կը խանես:

Տղեն կ'էրթա, կը տեսնա Սիննամ թակավոր նստե, պարե էտու, պարե առեց, նստավ զրոցեցին, խաց էպե, կ'ուտեն: Էտա տղեն տեսավ Գոլեի պարնկ ծեռ էրե մեչ քյասին խաց կ'ուտեր խետկեր:

Տղեն ասաց.— Սիննամ թակավոր, էնա ի՞նչ ծեռ ա կը գլխ մեչ էսա քյասին:

Ասաց.— Տո՛ւ խաց կե, ես էմ քըսեն տ'էնեմ, ախըր տո՛ւ էն քըսի խամար ես էկե:

Խաց կ'ուտեն, կը պըռնեն, Սիննամ թակավոր կ'ասա.— Խողածի՛ն, ի՞նչ

⁶ Նարեկից վեր լեռնակ (Մ.Բ.):

քյուլ գլխոխ ցաւցուցեմ, էն ա էմ Գոլեն ա, ինչ էնի ուր մորից էլնվ, ես չըթողի էնի հիսնի կնթ ուտեր, ես խավքյուլ կաթ տվի, էնի կերավ, որ բերանստ չէգլեր տյոււ, չոււմ ճոշացավ, ես գէնի առի. էտի էմ Գոլեն: Մե քյանուուն ձի կեր, էտա քյանուուն ձին էլ քյանի էլթեր հիտեանց կ'էրթեր, չէր շիվարե, էտա սեյիսներու վիզ էտա ձիանքյտերու պատճառով կը զաներ: Էն մեկ սեյիս չնր էր, սատանա էր, գլիշեր պախ էտի, տեսավ էմ Գոլե էլավ ձին խեծավ, էտու ճամբան, էն էլ գյանխտիկ հիտե գյանց, տեսավ Գոլե գյանց, գյանց, կայնավ հէրի'մ տյուււ, էտա ձին կապեց անօթի, ծարավ հէրի տյուււ, մտավ հէրվե: Տղեն կ'էրթա վըր տուան, կ'իրիշկա, կ'ըխ'մ քյանուուն դե էտա տեղն են, բեո'մ մեկ դե կը գլրկա գ Գոլ, բեո'մ մեկ, մեկն կը գլրկա կը թնլա վեր մեկեկին, ախըրե չոււմ քյանուուն էլ ուրենց քյեֆ կը խասուցեն: Սեյիս կը տանուա ետ կը գյա, Գոլ կ'ընի ձին կը խեծնի կը գյա, մու ձին կը կապի թավեն, կը գյա մտի ուր տեղ:

Սեյիս էկավ էտա բիթյուն ձի ասաց.— Սիննամ թակավոր, էսա հմեն քյուլ Գոլե էրաճք ա, քյուլ Գոլե սուջն ա:

Ես չ'ավտացի, էլն պախ տրի վերեն, իրեքյ օր որ պախ տրի վերեն չըկարցավ էրթեր: Ախըր էն մեկ օր գյանց, որ գյանց, ես հիտե գյանցի, գյանց մտավ հէրվե: Քյանուուն դե երտված են. էնա իրեքյ օր կա չ'էկե, հմեն մեկ խարիւր փետ Գոլեին տըր գանենքյ: Դեեր ասին՝ տնավեր, մենքյ մեկ փետ չ'ուենենք էն տը մեռնի, էլենենք հմեն մեկ մեկ ալել գանենքյ: Ավըլի մեչ կա էրկու խարիւր, իրեքյ խարիւր տակ, մեր երտոււմ գյա տեղ:

Էլան հմեն մեկ ալելըմ գանրկին, ես տեսա, Գոլեն ասաց.— Զի ընչի' կը զանեքյ:

Ասաց.— Ապա ընչի' տո՛ւ էնա իրեքյ օր կեր՝ չըր էկեր էր:

Ասաց.— Սիննամ թակավոր որ ալխավ, ես չըկարցա գլեր:

Դեեր ասին.— Դե առ էնա վանոց, տար շաթի վըր քյուլ Սիննամ թակավորին, ինչ ուզես, կ'էնես՝ ուզես չոււն կ'ընի, ուզես էլ կ'ընի, ուզես գլել կ'ընի:

Գոլ առեց գէն վանոց, էրե, եսն էլ էնու հիտե գյանխտիկ էկա:

Գոլ էպե վանոց շաթեց վըր ձի, ասաց.— Սիննամ թակավոր, տո՛ւ ընես էլ, ինես խեծոցներ:

Ես էլն էլ, ինգյա խեծոցներ: Գոլե մեր շատ ամչըցավ վըր ուր, ասաց.— Գոլե՛, էրեր ես էլ, էցկեր ես խեծոցներ, ամոթ ա, էրա գլել, էցկի սարեր, մենքյ չըտեսնանքյ:

Վանոց էպե, շաթեց վեր ձի, ասաց.— Սիննամ թակավոր, էլեր ես էլ, ինգլեր ես խեծոցներ, թե չէ, էլի գլել, ինգլի սարեր:

Էսա էլն գլել, ինգյա սարեր: Մնաց. էմ գոքընչի սիւտ էլ մ'էլ մըռմըռաց վեր ձի, էլնվ գյանց Գոլե հէոդեն գիվան:

Գյնաց, ասաց.— Գոլե՛, էրթանք քիչըմ սարեր, դարբան կան գյանք,— Գոլե մեր քըստմա պոպիկ կ'ընի դյուս, կ'ասա, — Գոլե՛, Գոլե՛, պանինիս տու, էրթամ էմ սոլեր խագյնեմ:

Գյնաց, էտա վանրոց գյողցավ, էտի ուր ծոց: Գոլեն, ուր մեր էկան կան, ես էլեր էր գլել, որ գէնոնց տեսա, սարից կանստ էրի էնոնց՝ էճան տակ, էկա էնոնց հանճե:

Էմ գոքյանչ վանրոց շաժեց վըր ձի, ասաց.— Սինամ թակավոր, էլեր ես գլել, ինգլեր ես սարեր, ընես Սինամ թակավոր, էլ մ'էլ քյու թախթի վերեն նստես:

Ես էլ մ'էլ էլան Սինամ թակավոր: Էմ գոքյանչ վանրոց էտու էմ ծեռ, ասաց.— Դե՛ առ էտա վանրոց, գ Գոլեն, ինչ կ'էնես՝ էրա:

Ես առի վանրոց, իրեք տիր վըր Գոլեին շաժեցի, էմ սուտին չէ խոմ ես թո՛ւ պանձ ասեր, ասի.— Գոլե, Գոլ ես, մնաս Գոլ, չուր մեռնես:

Ես էլ խնդիրք էրի էմ Աստծուց, քյաղքից էլան տյուս, ասի՝ էլ էմ աչք չ'իսի խողածինի իրես չում ես մեռնեմ: Էկա էսա Յոթ Ծովու կղզին, էմ աչք թո՛ւ խողածինի իրես չ'ըներ: Մկա ես գլիտեմ, տո՛ւ եկեր խըտ էմ անուն որ կընդնես, ես քյե տը սպանեմ:

Կ'ասա.— Աղեկ, ես գլիտեմ ձի տը սպանես, էլ թյո՛ւ տեղ չըկա, որ ես փախեմ ախըր, թող ես էլնեմ տյուս էմ աղոթք էնեմ, խոստովանեմ էմ Աստծուն, նոր գյանմ, ձի ըսպանի:

Կ'ընի տյուս, խավքյու փան կը տա կրակ: Էտա խավքյ կը գյան, մարթ կ'էնի վըր խավքյու քյամկին, էն խավքյ կը պանցրանա վըր էտա քյաղքին:

Սինամ թակավոր կ'ասա.— Էսի հանգյնցավ, էլնեմ տյո՛ւս խեմ:

Կ'ընի տյուս, կ'ըսի խավքյ գյեռ վըր քյաղքին կը Փռա:

Սինամ թակավոր կ'ասա.— Խողածի՛ն, մ'էրթա, ախըր ես գլիտեմ որ տո՛ւ էմ խոսք տը տանես էմ խոր, կայնի, քյե պանըմ ասեմ, նոր գյան:

Խավքյ կը կայնի: Սինամ թակավոր խանջանըմ կը գանան վըր Գոլի սըռտին, մեկել կը գանան վըր ուր սուտին, էրկուսն էլ էտա տեղ կը թըմըմեն: Էն խավքյ կ'առնի գէտ տղեն կը գյան, չում կը գյան էն ծառի տակ, ինչ գէտա տղեն առե վըր ուր թեքերուն:

Խավքյ տղին կ'ասա.— Դե գյան, խողածի՛ն, Աստված քյե խեր տա:

Տղեն կաց պանրով կ'էնա խավքյուն, կը գյան: Չում էնի կը խասնի ուր տուն, տարին կը թըմըմի:

Սինամ թակավորի խեր անքյանը կը կապա, կը գյան, կ'ասա.— Ահան, յան Սինամ թակավորի քըսեն, յան քյու վիզ տը գանես:

Տղեն կը նստի ինչխ որ Սինամ թակավոր գուր քըսեն էրեր էր, ընցկոն կը պատմա ուր խոր:

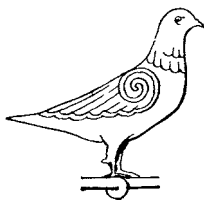
Սիննամ թակավորի խեր կ'ասա.— Ի՞նչիս էլնով ապա:

Կ'ասա.— Էն գլանի ինչիս էկա, քյուլ լաճ ասաց՝ խողածին, մ'էրթա, խանջնլըմ էզսը վըր Գոլե սուտին, մեկ էզսը վըր ուր սուտին, էրկուս էնտեղ մեռան, ես էկա:

Սիննամ թակավորի խեր կ'ասա.— Էն Գոլվոշան խավքյ ուր պերեր ես, էնի պիրոզ ընի քյե, ախչիկն էլ չիտ քյուլ թրով ես առե:

Տղեն նոր կ'էլնի ուր անքյան կը կապա, կ'էրթա Սիննամ թակավորի քյոր կը պերա ուր խամար: Նոր յոթն օր, յոթ գլիշեր խարանխս էրին:

Էնոնքյ խասան ուրենց մրազին, տո՛ւ էլ՝ քյուլ:

13. ՍԵՈՅԼԱՄԱԶ ԽԱՆԸՄ

Թակավորըմ կ'ընի, ուր վազիր: Էրկուս պահյման կ'անեն իրարու խետ, որ մեկին լաճ էնի, որ մեկին ախչիկ՝ տան հիրարու: Թակավորին կ'ընի լաճ, վազրին կ'ընի ախչիկ, կը ճեռճնան, էրկուս մեկ տեղ կը տանեն դնեն վարժատուն:

Մեկ-էրկու տարի վերեն կ'ընցնի, օրըմ վազիր կ'ասի.— Թակավոր, էրթանք մեր տղեներուն տեսութեն, խեմ՝ վարժապետ աղեկ ուսում կը տա՞, չի տա:

Կ'էրթան, կը տեսնան՝ թակավոր կը խասկնա, որ ախչիկ շատ վարժ ա վըր լաճուն, կ'ասի.— Վարժապետ, կ'էրեւա, որ դո՛ւ էմ լաճուն աղեկ դաս չըս ի՛տա:

Վարժապետ կ'ասի.— Թակավոր, կայնի մկա ես ախչկան վարժութեն ու քյու լաճու տգետութեն քյե շանց կը տամ:

Վարժապետ զախչիկ, լաճ դո՛ւս կը խանի վարժատնեն, կը բիրի իշու կողտան կը դնի տղու դո՛շկի տակ, տա՛նադեմ թուխթ էլ ախչկա դո՛շկի տակ:

Վարժապետ կը կանչա ախչկան, լաճուն, կ'ասի.— Էկեք ձեր տեղ, ձեր դաս ասեք:

Լաճ կը նստի վըր ուր տեղաց, ուր դաս կ'ասի, ախչիկ կը նստի՝ մեկ կ'իրիչկի գյետին, մեկ կ'իրիչկի հառիք:

Կ'ասի վարժապետ.— Ախչի՛կ, դու ընչի՞ քյու դաս չըս ասի:

Ախչիկ կ'ասի.— Վարժապետ, չըմ գյիտե, հառի՞քն ա ցածրացե, թե՞ գյետին ա բանցրացե, ձի ընցկոն կ'էրեւա՞ յան հառիքն ա ցածրացե, յան գյետին ա բանցրացե:

Կ'ասի.— Թակավոր, կը տեսնա՞ս՝ մեկ իշու չո՛ւլ քյու լաճու տակ ֆահմ չ'անի, մեկ տա՛նադու թուխթ ախչկան տակ ֆահմ կ'անի:

Թակավոր էստեղից կը թողնի, կը գյա: Լաճ ուր դաս կը մո՛լորի՝ կ'առնի կ'էրթա մըտ ախչիկ: Ախչիկ շանց կը տա, բայց կը տանի, կը բիրի մեկ սիլա կը քյաչի մըջ լաճու իրիսին:

Ախչիկ, լաճ խըտ իրարու դաս կ'առնեն, չուր կը ճոճանան, էնոնց

փսակվելու ժամանակ կը գլխի: Թակավոր ու վազիր կը գլխն ուրենց տղեներ կը տանեն, կը փսակեն: Էտ օր Հիրիկուն, ինչ տը տանեն մեկտեղ, լաճ կ'էրթա մեկ խուրց թաց փետ կը կտրա, կը գլխի. սիւնն մտնն չ'իլլա: Հիրիկուն կը խամսի, փետ կ'առնի կը գլխի խըտ կնիկ, զփետ վերեն կը ջնարա, կնիկ աղիթափ կ'իլլի մեկ դեխ, էն կ'իլլի մեկել դեխ: Չուր մեկ շաքար թակավորի լաճ խըտ վազրի ախչկան քնակա էրաց. օրական մեկ փետ վըր վազրի ախչկան կը կոտորեր:

Շաքարի օր կը թըմմի մեր կ'ըլլի կ'ասի. — Տ'էրթամ էմ ախչիկ աչքեմ:

Կը գլխի մըտ ախչիկ, կը տեսնա ի՞նչ՝ ախչիկ ուր Հիտին աստիճանին խասեր ա, կ'ասի. — Ախչի'կ, քյե ի՞նչ ա էլի:

Կ'ասի. — Հա՛յ Աստված ձեր տունն ավիրի, ինչ դուք ձի տվիք իրկան: Էնա խուրց փետ կը տեսնա՞ս, օրական մեկ վըր ձի տը կոտորի:

— Է՛յ, — կ'ասի, — ախչի', ապա ի՞նչխ տ'ըլլի, տեղըմ հեղողկենք կուրուսցուցենք, — կ'ասի, — ինչ կը գլխի քյե տփելու, ասա՛ «Քյու Աստված սիրես, կայնի, քյե մեկ խոսք ասեմ, նոր զար ձի, սպանի»: Ասա՛ «Մէ, էմ խերն էր քյո խոր գլեորա, ոչ էմ մերն էր քյո մոր գլեորա, ոչ ես էր քյե գլեորա»: Ասա՛ «Մեկ խընձ Սեոյլամազ խանըմն էր քյե գլեորա, որ բերեր, դու կնկան լաճաթ առներ»:

Հեղողկն լաճ կը գլխի, ձեռ կը թալի խըտ փետ, ախչիկ կ'ասի. — Աստված սիրես, կայնի, մեկ խոսք ասեմ՝ ինչ կ'ուզես, արա, — կ'ասի, — ո՛չ էմ խերն էր քյո խոր գլեորա, ո՛չ էմ մեր քյո մոր գլեորա, ոչ ես քյե գլեորա, մեկ խընձ Սեոյլամազ խանըմն էր քյե գլեորա՝ բերեր, լաճաթ առներ:

Թակավորի լաճ էլ հէն օր զկնիկ չըտփի, կնիկ խանգլիստ կը քյնի չուր խլիսուն: Խլիսուն ուր ձին կը խեծնի, բնը կը տա խըտ Սեոյլամազի քյաղքի կողմ:

Կ'էրթա քյաղաք՝ պառվու՛մ դո՛ւ կը կայնի, պառվուն կ'ասի. — Մասֆըր չըս շա՛խի:

Պառավ կ'ասի. — Շատ խորոտ կը շախեմ, նա կա՛ ես ուտեմ, նա կա՛ տամ մասֆըրին:

— Է՛յ, — կ'ասի, — պառա՛վ, գլիչերվան տեղ խո՞ կա:

Պառավ գմարթիւ ձին ներս կը քյաշի, լաճ կը խանի չորս-խինգլ ոսկի կը տա պառվու ձեռ, կ'ասի. — Գնա՛ խաց-կերակուլ բե, ուտենք:

Հիրիկուն էնոնց խաց կ'ուտեն, կը պառկեն քյնեն չուր առավոտ: Լաճ կ'ըլլի, կ'էրթա վըր հախըրին, որ լվացվի, կը տեսնա, որ բերթըմ կա՛ հմեն հիսնի լեչ ա, բերթըմ կա՛ հմեն հիսնի գլեոխ ա, վըր իրարու խթիֆ էրած:

Կը դնոնա կը գլխի մըտ պառավ, կ'ասի. — Մամի՛կ, էսա ի՞նչ հիսնի գլեոխ ու լեչ ա:

Կ'ասի. — Մեռնեմ քյե, հըմեն քն օռոսպի Սեոյլամազ խանըմի ուզոյներն են, ինչ հըկարցած էնոր խարցուսին պատասխան տված՝ վզքյեր կտրե, էրկու բերթ շինե:

Կ'ասի. — Մամի՛կ, վոլա, ես էլ էնոր ուզոյ եմ էկե:

Կ'ասի. — Մեռնեմ արևուզ, մ'էրթա, քյու վիզն էլ կը կտրի, դու չըս կանա էնոր խարցուսին պատասխան տա:

Պառվուն չըլսի, կը թողնի, կ'էրթա, կ'էրթա կը նստի խոզգլինի աթոռ:

Սեոյլամազ խանումի խըղամ կը գյա, կ'ասի. — Է՛յ, շահգանգ, Սեոյլամազ խանըմ կ'ասի թըխ շավբորի՛մ ասի, ականջ էնենքյ:

Ապա սատանին ըլնի, շավբորի չէ՛, գրոց անգամ թակավորի լաճուց չի գյա: Սեոյլամազ խանըմ իրեքյ դիր կը կրկնի, թի՛ շավբորի՛մ արա, ականջ էնենքյ:

Կը կանչի, կ'ասի. — Զանդներուն ասեքյ, թըխ գյան տանեն, վիզ կտրեն:

Խըղամ կը խնդրի, կ'ասի. — Էսա մեկ տու ձի խաթր, վիզ մը՝ կտրե, թալ քյու ձիանքյտերու մեչ, էրա քյե սեյիս:

Կը տա խըղամոչ խաթր, կը թալեն մըչ ձիերուն, կ'էնեն սեյիս, վիզ չըն կտրի:

Դանոնք վազրի ախչկան վերեն: Վազրի ախչիկ կը խղճահարվի, թի՛ էմ իրիկ գյնաց կուրուսավ, էլ չ'էկավ: Կ'էնի ինչ կ'անի. դաստըմ մարթու խալավ կը խազյնի, ձի՛մ կը խեծնի, ճակեր կը կապա վըր ուր, կ'էրթա խըտ իրիկ:

Կ'էրթա կես ճամբխին, կը տեսնա իրեքյ չոջուլի գլեռ դա սատրինչ կը խաղան, կ'ասի. — Ծծե՛ր, ձի էլ չըքյ խաղցու՞ցե:

Կ'ասեն. — Կը խաղցուցենքյ:

Կ'ասի. — Հալա չանդոյվ կը խաղանքյ. թի ես ձե տարա՝ ձե իրեքյի վիզ տը կտրեմ, թի դու ձի տարաքյ՝ էմ ձին, խալավ, էմ ճակեր ինչ կա՝ ձե:

Կ'ասեն. — Շա՛տ աղեկ:

Կը նստի էտա տեղ, խըտ ճեերուն սատրինչ կը խաղա, իրեքյ դիր ըզճեեր կը տանի:

Կ'էնի, թուր կը քյաշի, որ ճեերու վիզ կտրի, ճեեր կ'ասեն. — Դո՛ւ ի՞նչ տ'անես:

Կ'ասի. — Ձեր վզքյեր տը կտրեմ:

Է՛յ, — կ'ասեն, — մե վզքյեր տը կտրես, քյե ի՞նչ տը խասնի, ա՛ռ մենե մեմեկ մազըմ, նեղ կ'ինես՝ քյե օգյնութեն կը խասնենքյ:

Խեքյ կ'ինի, ճեերուց մեմեկ մազըմ կ'առնի, կը թողնի, կ'էրթա: Կ'էրթա չուր կես ճամբխին, կ'ասի. «Զանըմ, չ'ընի՞ Էսա ճեեր ձի խաբեցին:

Մազեր կը տա կրակ, կը տեսնա իրեքյ չոջուլաներ էլ կը թռնեն էտա տեղ, կ'ասեն. — Ի՞նչ նեղութեն ինկար, զմե կանչեցիր:

կնիկ կ'ասա. — Պետք ա էրթաքյ կուրբանթ, որն աղեկ կրթուկ ընի, գէն կառնեմ:

— Էյ, — կ'ասի, — Սեոյլամա՛ղ խանըմ, ալանջ կ'անե՞ս:

Իրեքյ ախպեր էլան գյացին կուրբանթ, յոթ տարին ընցուցին մըչ կուրբանթուծնին: Դարձան էկան, տ'էրթեն երկիր, կը գյան ճամբխի կեսն, կ'ասեն. «Հա՛յ ախպերներ, եկեք խեմ մենք ի՞նչ ուսումներ ենք սովրե»:

Մեկն կ'ասի. — Ես հեքյմութեն եմ սովրե, համա մեռնելուց թնդկե՛մ հանձն խասնեմ, կանամ զմեռել ազատեմ:

Միջնեկ ախպեր կ'ասի. — Ես աղեկ աստղբանթն եմ սովրե: Պստիկ ախպեր կ'ասի. — Ես լավ վանգել եմ սովրե:

Միջնեկ ախպրը կ'ասեն. — Աստղեր քննի, խեմ մեր սիրած ի՞նչխ ա էլե, մեռեր ա, թի սաղ ա:

Աստղբանթ կը բանա, կ'իրիշկա աստղեր, կ'ասա. — Հո-հո՛, վոլա, մենքյ մեր սիրածին չընք խասնի, համա խոգյո՛ւ հառճեն ա:

Ճեռչ ախպերն էլ կ'ասի. — Ախ, խոգե ես խասներ, ինեք վերեն, մեկ դեղ տեր, հէնդամ հինե տը սաղաներ, էլներ մորեն մեկ:

Պստիկ ախպերն էլ կ'ասի. — Ախ-ա՛խ, ես մեռա, — կ'ինի էտա տեղ, հաչ կ'իյա:

Աստղբանթ ախպեր կ'ասի ճեռչ ախպոր. — Աստված քյոււ տուն ավիրի, էսա գյեռ մեր ախպերն ա, ինկե մեր հառչե գյեռ կը մեռնի, դե դեղըմ տու, թըխ ժրի:

Ճեռչ ախպեր կ'ասի պստիկ ախպրի. — Դե բերան բաց:

Էն ձեռ կը պարզի, կ'ասի. — Ձէ՛, լից էմ ձեռ:

Դեղ կը լցի ձեռ՝ կ'առնի ու կը թռնի: Խարամ էլ պստիկ ախպեր չըն տեսնա: Պստիկ ախպեր դեղ կը տանի, կը խասուցի կնգյան, կնիկ կը սաղանա, մեռնելուց կ'ազատվի:

— Էյ, — կ'ասի, — Սեոյլամաղ խանըմ, ալանջ կ'անե՞ս:

Էտա իրեքյ ախպեր վըր էտա կնգյան կռիվ կ'անեն, ո՛չ մի դատ, ո՛չ մի մարքյամա՛ս չըմնա, ինչ չըն էրթա. Ճեռչ ախպեր կ'ասի՝ դեղ ես եմ տվե, ձի կը խասնի: Միջնեկ ախպեր կ'ասի՝ աստղ ես եմ իրիշկացե, ինոր խիվընդութեն ես եմ խասկցե, ձի կը խասնի, պստիկ ախպերն էլ կ'ասի՝ ես որ դեղ չըխասուցեր, չխո կը մեռնեք, սաղ չըր մընե, ձի կը խասնի:

Մկա դատ-դատաստան էկե ինկե սղա, խեմ՝ դո՛ւք որո՞ւն կը խասուցեք:

Շահգանգեն էնդեխեն կը կանչի, կ'ասի. — Դեղ տվողին՝ ճեռչ ախպոր կը խասնի:

Մասին էլ կ'ասի. — Ձէ՛, միջնեկ ախպրը կը խասնի:

Սեոյլամաղ խանըմն էլ կը կանչի. — Հա՛յ Աստված ձեր դատ-դատաստան կտրի, ճեռչ ախպեր թըխ առնի քյառսուն փարա՝ ուր դեղի

գլին, միջնեկ ախպեր թըխ առնի թուխթ իրիչկալեն: Պատիկ ախպոր կը խասնի կնիկ՝ որ դեղ չըր խասնե, կնիկ կը մեռնեն:

Մանգին կ'ասի.— Որ էն պատիկ ախպոր կը խասնի, Սեոյլամազ խանըմն էլ մեր Շահգանդին կը խասնի:

Սեոյլամազ խանըմ ձեռ կը թնլի մագին՝ վճռու, փենջարից կը տըփի տակ: Էն մեկ էլ հիւրիկուն խըղամ կը հէօրողկի մըտ շահգանդեն՝ շամբորի՛մ ասա, ախանջ անենք:

— Է՛յ, — կ'ասի. — Սեոյլամազ խանըմի շամդան, շամբորի՛մ ասա, թըխ Սեոյլամազ խանըմ ախանջ անի:

Շամդամ կ'ասի.— Է՛յ, Սեոյլամազ խանըմ, ախանջ արա շամբորի՛մ ասեն:

Ժամանակով մարթըմ կ'առնի ուր կնիկ, ինչիս Պատանկնից էրթա Հաղթ խարսնըսի: Կ'էրթա շատ կը հուշանա, կը գլինովնա, տուն մըտքից կը խանի: Ախպեր տուն կը մտածի՝ էրթամ էմ ախպոր հիտե, խեմ՝ ախպոր ի՞նչ էլավ, չ'էկավ: Կ'էրթա տեանա ի՞նչ՝ ախպեր քեռու, սարխոշ՝ ա էլե Հաղթա մեչ կան գլալ: Հար նա իսե կը համոզի ախպեր՝ ախպոր կնիկ, որ էն մեկել օր առնի, տուն գլա՛ն: Կ'առնի կը գլա սար, խուժան, հատկապես քրդի խուժան, կը թալի վերենքյտեր, էրկու մարթիւ վիզ կը կտրի, կնիկ կը նստի մըչ էրկու լեչ, շատ կը լա՛ն, կ'աղաղակի, հաչ կ'էրթա, կ'ինի մըչ էտա էրկու լեչ:

Էրկու աղափնի կը գլան էտա տեղ կը թառեն, կ'ասեն.— Երանի էսա կնիկ հիշար ըրներ, մենք քանի՛մ խոսք տենք, էսա մարթերու գլեոխ դներ ուրենց տեղ, մեզնից մեմեկ փառ քսեր վըր վզքերուն՝ էսա մարթեր հէն դամ հինե տը ժրեն:

Աղավընկներ էստեղեն կը թռնեն՝ կնիկ կ'ակխի կ'ընի վի: Կ'ընի իրկան գլեոխ կը դնի տեգյեր լեչի վերեն, տեգյեր գլեոխ կը դնի իրկան լեչի վերեն, փառ կը բերի կը քսի վերեն, մարթեր կը ժրեն կը կայնեն: Մարթեր կ'ընին վըր կնգյան կը կուվեն՝ լեչն կ'ասի՝ կնիկ իմն ա, գլեոխն կ'ասի՝ կնիկ իմն ա:

Ոչ մեկ դատ-դատաստան չըմնաց ինչ չըգյացին, մարթ չըկարցավ ինոնց դատ կտրեր: Էսոնց դատ էկավ ընգլամ էսա տեղ: Մկա դուք վի՞ր կը խասուցեք:

Շահգանդեն կ'ասի.— Գլխուն կը խասնի:

Շամդամ էլ կ'ասի.— Խ՛ա, գլխուն կասնի:

Սեոյլամազ խանըմ կ'ասի. — Հա՛յ Աստված ձեր դատ-դատաստան կտրի, խանամ լեչ խանամ լեչին կը խասնի:

Շամդամ կ'ասի. — Որ խանամ լեչ խանամ լեչին կը խասնի, որ ընցկոն ա, դու էլ մեր շահգանդին կը խասնես:

Սեոյլամազ խանըմ ձեռ կը թալի շամդամ՝ վճռու, փենջարից կը տփի տակ:

էտ օր կ'ընցնի մեկել օր, Սեոյլամազ խըզնամ կը հէորողկի, կ'ասի. — Է՛յ, Շահզանդան', Սեոյլամազ կ'ասի՝ թըխ շնվբորի՛մ անի, ալանջ անենք:

Շահզանդեն կը կանչի. — Է՛յ Սեոյլամազ խանըմի մինդար, շնվբորի՛մ արա, թըխ Սեոյլամազ խանըմ ալանջ անի:

Ֆըթֆըթոց կ'իւնի Սեոյլամազ խանըմի մինդրի տակ, կ'ասի. — Է՛յ Սեոյլամազ խանըմ, քիչըմ վեր վիրցվի, էմ բեհն առնեմ, շնվբորի՛մ անեմ, ալանջ անես:

Սեոյլամազ ուր տեղից փախալ, էլնվ, նստալ վըր աթոռի՛մ:

Ժամանակըմ իրեք ախպեր կ'ըլնեն՝ մեկ փետատաշ էր, մեկըն թնրգի էր, մեկն աստվածապաշտ էր: Կ'ըլնեն կ'էրթան չոլ սարի՛մ մեհ, մութ կը տա վերենքյտեր:

Ճեռն ախպոր կ'ասեն. — Դո՛ւ նոբնթ պոնի հանան, դեոր մենքյ կը պոնենքյ չուր խլխուռ, թվաղկըմ չըգյն վըր մե:

Ճեռն ախպեր նոբնթ կը բռնի, ուր նոբթի մեջ ուրաքյ-սղոց կը խանի, փետե հիսանըմ կը շինի, կը կայնեցուցա դա:

Կ'էրթա միջնեկ ախպոր կը խանի վե, կ'ասի. — Դո՛ւ էլի նոբաթ բռնի՝ դեոր ես քըլնեմ:

Միջնեկ ախպեր կ'ըլնի, կը տիսնա գյեռ չըլուտ հիսանըմ կայնի էտա տեղ: Կ'էրթա ձեռ կը տա հինե, կը տեսնա՝ փետ, թըրփ, կ'իւնի գյետին:

Կ'ասի. — Վո՛րա, կա-չըկա էսա էմ ախպոր արածն ա:

Էն էլ կը բերի խորոտ, թնթա խալալըմ կը կտրի, կը կարի, կը խադյուցի էտա փետին կը կայնեցուցի, յազմե՛մ կը թալի վըր գլխուռ, կ'անի խորոտ կնիկըմ կը թողնի:

Նոբնթի ժամանակ կը լմնա, կ'էրթա պատիկ ախպեր կը խանի վե: Պատիկ ախպեր կ'ըլնի վե, կտեսնա ի՞նչ՝ գյեռ թաթա խարսըմ կայնե էտա տեղ: Էնքան կը կանչի, ձեն չի տա. փետ ա, փետից ապա ի՞նչ ձեն տ'ըլնի: Կ'ըլնի կ'էրթա, կ'էրթա ձեռ կը տա հինի, կը տեսնա փետ ա, թըրփ հինի գյետին:

Կ'ասի. — Հա, կա-չկա էսա եմ ախպրներու արածն ա:

Ինքն էլ կը գյրկի գուր փետ, կ'առնի կը տանի քյարի՛մ հանձե, ուր չոքյեր կը գանի գյետին, կ'առնի աղաղակել հանձե Աստծուն: Էնքան կը լն, ուր աչիչ արտսուռք արուռ կը դանա, Աստծուց էնպես ողորմութենըմ կ'ըլնի, փետի մեջ խոգլի կը գյն, կ'ըլնի օղորթ հիսան, կը կայնի դա: Կ'առնի կը գյն մըտ ուր ախպրներ, իրեք ախպեր վըր էտա կնգյան կը կռվեն:

Ճեռն ախպեր կ'ասա. — Ես եմ հանան շինե, էս չ'էլներ, ձե խեքք չըր խասնե, ձի կը խասնի:

Միջնեկ ախպեր կ'ասա. — Խալալ ես եմ խադյուցե, ձի կը խասնի:

Պատիկ ախպեր կ'ասա. — Ձեր փետ ու խալալ թյո՛ւ բն՝ չի, խոգլին ես եմ բերե Աստծուց, ձի կը խասնի:

Ոչ մեկ դատ-դատաստան չըմնաց, ինչ չըգլանցին, չըկարցան թյու-
մեկին խասուցեն: Մկա էկե ինկե սղան, դո՛ւք վի՞ր կը խասուցեք»⁷:

Շահզանդեն կ'ասի. — Փետ տաշողին կը խասնի:

Մինդարն էլ կ'ասի. — Ձէ՛, թանգուն կը խասնի, չարչըրվե, խալավ
ա կարե, խագյուցե:

Սեոյլամազ խանըմ կ'ասի. — Հա՛յ Աստված ձեր նսաֆ կտրի խըտ
ձեր դատ-դատաստան: Փետ տաշող էրկու սհանթ աշխատի՝ թըխ առնի
ուր էրկու սհանթվան մեկ մանջիդիյան. միջնեկ ախպերն էլ էրկու խարիւր
կուռուշի խալավ ա խագյուցե, էն էլ թըխ առնի գուր փարեն: Կնիկ կը
խասնի պատիկ ախպիր, որ արնե արտըսունք ա խանե, չոր փետի մեչ
խոգլի ա բերե:

— Է, — կ'ասի մինդար, — որ էն պատիկ ախպիր կը խասնի, դո՛ւ էլ
մեր շահզանդին կը խասնես:

Ձեռ կը տա փանդեն կը թալա դեն, էրկուս կ'էրթան մըտ իրար:
Շաբաթըմ, ամիսըմ, կ'ընցուցեն իրարու խետ, Սեոյլամազ խանըմ կ'առնի
տրտունջ էնել՝ թի ուր իրիկ ուր շատ սեր շանց չի տա:

Իրիկ կ'ասի. — Մեր օրենք չըվիրուցա, առանց փսակվելու մեկտեղ
էրթանք: Պետք ա էրթանք եմ խոր-մոր մոտ փսակվենք, նոր զիրար վա
յեկենք, — կ'ասի. — Սեոյլամազ խանըմ, քյու պատրաստութեն տե՛ս,
էրթանք մեր երկիր, ախըր ես էլ թակավորի՛մ տղա եմ:

Սեոյլամազ խանըմ ուր պատրաստութեն կը տեսնա, հօղքյար
կ'էնա, որ էրթան:

Կ'ասի. — Սեոյլամազ խանըմ, քյու էնա մեկ սեյիս պետք ա տանենք
խըտ մե:

Լզսեյիս կը տա տանել, կը ճամբաի համամ, կը տա սերսըփել,
դաստըմ խորոտ խալավ կը խանգյուցի, իբր ձիեր պախող, կ'ինեն
ճամբան, կ'էրթան:

Չորս-խինգ օր ճամբան կ'էրթան՝ չոլ-չիման տեղըմ քարվան կը
թանկեն, կ'ասի. — Հա՛յ, սիրուն տղա, չըս ի՛դան՞ ես, դո՛ւ սատրինչըմ
խաղանք:

Սեյիս կ'ասի. — Խաղանք, հանլան ընչի՞ վերեն խաղանք:

Կնիկ հիրկուն կ'ասի. — Թի դու գձի տարար, ես Սեոյլամազ

⁷ Բանահավաքը մեջբերում է նաև մեկ այլ տարբերակ. «Երեք եղբայր՝ մեկը
հյուսն, մյուսը՝ դերձակ և մյուսը՝ աստվածապաշտ, գնում են օտար երկիր: Ճամ-
բին գիշերում են անապատում: Հյուսնը գիշեր պահակ է կազմում և ժամանակ
անցկացնելու համար՝ փայտից մարդ է շինում: Դերձակը իրա հերթին հագուստ-
ներ է կարում և մի գեղեցկուհի կանգնեցնում է այդտեղ: Պզտիկ եղբայրը
աղոթքով հոգի է խնդրում Աստծուց, և փայտը կենդանանում է և հոգի է առնում:
Հետո երեք եղբայրը վիճում են, թե որին կը հասնի» (Ծ.Կ.):

խանժմ տը տամ քյե, թի ես քյե տարա՝ քյու վիզ տը կտրեմ:

Կը նստեն, կը խաղան, իրեքյ անգամ գսեյիս կը տանի, կ'էլնի վե, կ'ասի.— Հայդե՛, քյե ներեր եմ, քյու վիզ չըմ կտրի, մեղք ես. հանլե գյնան խու՛մ բե, էնենքյ խորովու:

Մարթն կ'էրթա: Ապա սատանին ըլնի, խուլու գյին չէ, գյառու գյին էլ չըկա մոտ, քյանի՛մ փարա կեր, էտու ուլըմ առեց, էբե: Էկավ, ամոթու ներս չըտարավ, դո՛ւս էթող, ինքյ ներս մտավ:

Ասաց.— Հապա հո՞ւր ի քյու խուն, չըբերիցիր:

Կ'ասի.— Էնքան կան էկա, չ'էլնի:

Կնիկ հիմցավ, թի խետ փարա չըկեր, ասաց.— Աղե՛կ, կանան ուլըմ չըկե՞ր:

Ասաց.— Վոլա, ուլըմ կնդեր եմ, բերեր եմ, գյետ ըսդա:

Ուլ կը մորթեն, հիւրիկուն կ'իփեն, կ'ուտեն:

Խլխուն կ'էլնի սեյիսին կ'ասի.— Սեյի՛ս, դո՛ւ քյու յափունջին տու ձի, ես Սեոյլամազ խանժմ տամ քյե:

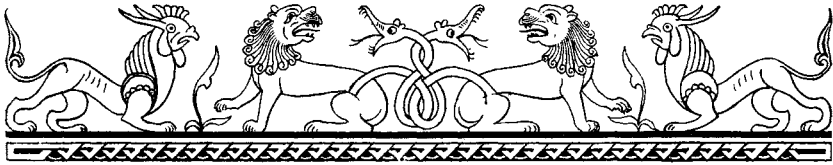
Սեյիս հեզ կը հավատա՞: Կ'էլնի աղի ձեռ կը պագյի, կը վանլի կը բերա, կը տա գյափնջին: Կնիկ կ'առնի գյափնջին, ձին կը խեծնի, կը քչա, կ'էրթա ուր տեղ, Սեոյլամազ խանժմ կը մնա սեյիսին:

Սեյիս կ'առնի զՍեոյլամազ խանժմ կ'ինի ճամբան: Հետո սեյիսըմ կը բռնի, դնի Սեոյլամազ խանժմի հանձե, ինքյ շուշոտ կ'էրթա, որ կընգյան վիզ կտրի: Սեոյլամազ խանժմ գէն չըտիսնա:

Կ'էրթա դո՛ւռ կը բանա, ներս կը մտնի, կնիկ կը վագի շուշոտ իրկան յափնջին կը բերա, կը տա իրկան աչքերու հանջե:

Հիւրիկ կը կայնի, կ'իւրիշկա գուր յափնջին կը ճանչնա, կ'ասի.— Շա՛տ աղեկ, որ դո՛ւ ես բերե զՍեոյլամազ խանժմ, դե էնոր պատմութեն ձի էրա:

Կնիկ կը նստի, էտա քըսեն թանժան գյըլխուց կ'անի: Իրիկ չատ կը զարմանա, ուր արած՝ ինչ խըտ կնգյան արաց, կնգյան արած՝ ինչ խըտ ուր արած: Էնպես կ'էրթա կնգյան ձեռ կը պագյի, ուխտ կ'անի կնգյան, թի՛ Սեոյլամազ խանժմ գյան, ջյուր լցի վըր քյու ձեռաց. Էն ըլնի խղանմ, դո՛ւ ըլնես էնոր խանժմ: Նոր կ'էրթա զՍեոյլամազ խանժմ կը բերի ու փսակ կ'անի, իրեքյ օր խարսնիս, ուրախութեն, կը խասնի ուր մրաղին:

14. ՄԻՐԶԱ ՄԱՆՄԱՆ

Ժամանակով կ'ընի թակավորըմ, ուր իրեք տղեն: Թակավոր կը խալիվորնա, աչքեր կը բռնի: Տղեներ ուզեցին աչքեր աղեկցուցել. քյաղքից ինչ դոքթոր որ բերեցին, չըկարցան աղեկցուցն:

Խեր կանչեց զտղեներ. — Իզո՛ւր ա ձեր դոքթոր բերել, ե՛ս գլխեմ էմ աչիչ դեղ ինչ ա: Էմ աչիչ դեղ էն խողն ա, որ էմ ձիու ոտ չըխասե էստեղ:

Ճեռչ լաճ ասաց. — Խանգլխտ ա, ես կանամ էրթամ քյու աչիչ դեղ բիրեմ:

Ձի՛մ կը խեծնի, էրկու-իրեք ավուր ճամբախ կ'էրթա, կ'էրթա քյարի՛մ տկեն ճանգլըմ խող կը լցի մանգիլ, կը դառնա կը բերի, ինք ուրեն կ'ասա. «Խո էմ խոր ձիու ոտ չ'առե քյարի տակ»:

Խող կ'առնի, կը բերի խոր մոտ, կասի. — Ըհա՛, քյու աչիչ դեղ:

Խեր կ'ասի. — Հէ՛յ տղա, էդ էմ նստած տեղն ա, իմ չկարի մոխրներն ա՛ ժողվեր ես, բերեր ես:

Միջնեկ լաճ էստեղ կ'էնի, կ'ասի. — Ես տ'էրթամ քյու աչիչ դեղ բերեմ:

Կ'ընի ձի՛մ կը խեծնի, շաբթվա՛մ ճամբախ կ'էրթա: Էդտեղեն ձորի մեջեն ճանգլըմ խող կ'առնի, կը գլխ խոր մոտ:

Խեր կ'ասի. — Խեր չ'էնա, էդա խող էմ ձիու ոտաց թողներն ա:

Մեր զպղտիկ լաճ կը կանչի, կ'ասի. — Գյնա՛, քյու խոր ձին քյաշի դո՛ւս, թի քյո խոր ձին կանա քյո խոր աչիչ դեղ բերա:

Ձին որ կը քյաշի դո՛ւս, ձիու ձենից թակավոր կ'ակխի, թի պղտիկ լաճ ուր ձին քյաշեց դո՛ւս:

Էն գլխի կը կանչի լաճուն, կը սկսի պատվիրել. — ճամբախ էրթաս շատ կը ծարվընաս՝ ծառի՛մ պտուղ քյե ռաստ կը գլխ՝ չ'ուտես, թի կերար՝ շատ կը փոշմես: Շատ կ'էրթաս փառըմ քյե ռաստ կը գլխ՝ արևու նման փեղք կը տա, եթե առնես՝ փոշման ես, թի չ'առնես՝ փոշման ես: Հէվարման կոնախատեղ ձիու զըմբուկ կը թողնես. դոր կայնի էստեղ կոնախ կընիս:

Կ'ընի խուրջի՛մ ոսկի կը լցի, լաճու գլխիս կը պագլի, լաճ ուր ձին կը խեծնի, կ'էրթա: Շատ կ'էրթա, շատ կը ծարվընա, խնձոր ռաստ կը գլխ՝ հմեն խնձոր խընձ նուռըմ, խոր ասած միտ կը բերի, չըկտրի խնձոր, կ'ընցնի:

Կ'էրթա, կը տեսնա զանտնուց պան'մ կը պսպղա, արևու նման փեթք կը տա: Կը կայնի փանուի վերեն, կը մտածի. «Ջանըմ, էմ խեր ասաց՝ առնիս փոշման ես, չ'առնիս՝ փոշման ես. վոլան, ես էսա փան տը վիրուցեմ», փան կը վերուցի, կը դնի ուր ծոց, կ'էրթա: Կ'էրթա, քյաղաքըմ դոնա կ'ըլնի, ուր ձիու դեզգլին կը թողնի, կ'ասի. «Ձին որ կա՝ մրազ ան, ձին որտեղ որ կայնի՝ ես էստեղ կոնախ տ'ըլնեմ»: Ձին կը կայնի մեկ աղքատ պառվու'մ դուռ:

Կ'ասի. — Հա՛յ պառավ, մսաֆըրը չըս շա՞խի:

Պառավ կ'ասի. — Վըր էմ աչիչ, կը շախեմ, բայց, վոլան, ոչ կա՝ ես ուտեմ, ոչ կա՝ տամ մսաֆըրին:

— Խո գլիչերվան տեղ ունե՞ս, — ասաց:

Պառավ ասաց. — Խա՛, գլիչերվան տեղ ունեմ:

Ձին ներս կը քյաչի, կը կապի, կ'ասի. — Պառա՛վ, առա քյե քիչըմ փարա, գյնա, ինչ լազմ ա՝ պե:

Պառավ կ'առնի ճանգլի ոսկին ու վիր-վիր կը թանլի, կը հա ինոնց խաց-կերակուլ, յաթախ կը պերի, կ'ուտեն, կը խմեն՝ չուր քյնոց գլանի: Լաճ փան ուր ծոցից կը խանի, կը դնի, հանկանատ, փանուի շառավել կը գանի քյաղքլի մեչ: Գլիչեր քյաղքլի թակավոր կ'ըլնի դոնա, կը տեսնա արև գանկե քյաղքլի մեջ: Էնի շառավելի խետ կ'էրթա չուր պառվու փանջարի հանած: Կը տեսնա լոս պառվու փանջարից ա դոնա կ'ըլնի, հալան չըգլինա խեմ՝ ի՞նչ պան ա: Էդ տեղից կը թոնա կը գլան ուր տեղ, կը նստի:

Առավոտ շուտ պառվուն կը կանչի. — Թա՛րի, ասա, էտա ի՞նչ լոս էր, ձե տնեն դոնա կ'էլներ:

Պառավ խանքար չէր, կ'ասի. — Ես պան չըմ գիտի:

Կ'ասի. — Պառա՛վ, իլանհի տ'ասես:

Պառավ կ'ասի. — Վոլան, ես բեխանքար եմ, մե տուն մսաֆըրըմ կեր, թի էն գլիտի, ես չըմ գլիտե:

Թակավոր կը ճամբխի պառվու մսաֆըր կ'առնեն, կը բերեն, կ'ասի. — Դե պատմի, էն ի՞նչ լոս էր քյու մոտեն կ'ըլներ:

Կ'ասի. — Ոչ մեկ պան, ես օտարական, մսաֆըր մարթ:

Էսա ասելով հեչ թակավորի ձեռնե՞ն կը պոծնի:

Կը պարտավորվի, փան ծոցից կը խանի, կը թանլի թակավորի հանձե, կ'ասի. — Էստուց էր:

Թակավոր ինչ փան կ'առնի, մեկ սուտով չէ, տաս սուտով գէտա տղեն կը սիրի, կ'ուզի տղու անուն խասկանալ:

Տղեն կ'ասի. — Էմ անուն Միրզա Մանհամադ ա:

Տղեն կը թողնի, կը գլան պառվու տուն:

Էտա թակավորի վանգի կը գանմանա, թի թակավոր ինչի՞ փանու'մ խամար էտա լաճուն ընցկո՛մ իրես էտու:

Վանգիր նախնձեց էն լաճու դեմ, ասաց.—Թակավոր, մեկ փան ա, որ դո՛ւ էն տղեն սիրիցիր, ապա եթե փանի տեր ընի, դո՛ւ քյաննի՛մ տը սիրես:

Ասաց.— Վանգի՛ր, փանի տե՞ր վո՞վ տը բերի:

Ասաց.— Փան վով ա բիրե, փանի տերն էլ էն կանա բիրի:

Կանչեց Միրզա Մահմադին, էլանվ գյնաց էտա տեղ:

Ասաց.— Քյեզնից կ'ուզեմ չուր վանղ էսա գյանխ էսա փանի տեր:

Աստծու սիրուն ընի, թակավոր, ես փան ճամբանն եմ կընդե, ես ի՞նչ գլխեմ, ես կարիք մեկ մարթ:

Ձըմ գլխի՛ կա՛մ կը բիրես, կա՛մ քյու վիզ կը կտրեմ:

Տղեն կ'ընի լանելեն կ'էրթա կը նստի ուր ձիու հանճե, շատ կը լան: Լեզո՛ւ կ'ընի ձին, կ'ասի.— Միրզա Մահմադ, ինչի՞ էդքան կ'ըլամ:

Կ'ասի.— Ապա չըլամ, ի՞նչ էնեմ, թակավոր կըքյեր ա, փանի տեր ձենն կ'ուզի:

Ձին կ'ասի.— Մանան մ'անի, դու էլի թիմարըմ տու ձի, գյնա ասն՝ քյառսուն անծին էրնջիկ՝ վանղի քսայից, քյառսուն խամ շիշնք՝ վանղի քսայից, մեկ ուղտ՝ վանղի քսայից, ոսկի սինի՛մ, սեղա՛մ, սեղնի օրթեն ծակ վանղի քսայից, մեզ կազըմ վանղի քսայից:

Տղեն կ'ընի, կ'էրթա մըտ թակավոր, կ'ասի.— Էսքան ապրանքյներ կ'ուզեմ՝ վանղի քսայից:

Մարթըմ կը դնի խետ, կ'ասի.— Քշի այսինչ սար՝ դանցի արի:

Ձին կը խեծնի, կ'էրթա, էտա բոլոր տավար-ոչխար գինեկ կը տա, ուղտն էլ կը զինի, ուղտի փոր կը տանալի, սինին կը դնի հանճե, կը մտնի ըլտու կաշու մեջ: Խավքյեր կը գյան կը թանփեն էտա լեշերու վերեն՝ մեկ բերան չըն ի՛տա, դիր մ'էլ կը տեսնա վիրուց արեգյական պես պա՛մ էկավ, թառավ սինու վերեն: Խավքյ կը սկսի կազ ուտել, նոր խավքյեր կը սկսեն ուրենց լեշեր ուտել: Էդ լաճ հուշիկ սեղնի տկեն ձեռ կը թալի խավքյու ոտներ կը պըռնի կը կյքի սեղնի վերեն:

Խավքյ կ'ասի.— Հա՛յ խողածին, վոլա, էլի վե, դու զձի բռնեցիր, էլ չըմ կանա ոչինչ էնի:

Տղեն կ'առնի գլխավքյ, ձին կը խեծնի, կը գյան: Ձին կը տանի, կը կապի պառվու տուն, կ'առնի խավքյ կ'էրթա մըտ թակավոր:

Թակավոր կ'էնի Միրզա Մահմադի գլխուխ կը պապի, էլ խընձ հանճ խանգար դիր հանվելի կը սիրի, կը բանձըրցուցի, մինչև անգամ լաճ ընցկո՛ւմ իրես կ'առնի մըջ քյաղքյին՝ մարթ կը սպանի, մարթ ձեն ածող չըկա:

Վանգիր կ'ընի քյաղքյի ճոջեր կը կանչի, կ'ասի.— Էսա լաճ մեր քյաղաքյ ավիրեց, թակավոր ընցկո՛ւմ իրես ա տվի, մենք չընք կանա հանճե խոսի: Ինչպե՞ս անենք որ կուրուսցուցենք զէտա լաճ: Ընենք թակավորին ասենք՝ Յոթ Ծովով ներս կղզի՛մ կա, էդ կղզի մեզ ախչիկըմ

կա, որ էտա լաճ էրթա հիտե բերի քյե՝ դու քյանիմ էտա լաճ տ'ուզիս: էրթա կուրուսի, էլ չըգյա՝

Վանգիր կ'էրթա մըտ թակավոր, զլաճ կը տա կանչել:

Միրզա Մանսաֆ, — ասաց թակավոր, — կ'էրթաս, յոթ ծովու կղզին ախչիկըմ կա, ձի խամար կը բիրես:

Կ'ասի. — Թակավոր իմ, ես կարիբ, ես էտա տեղ չըմ գինա, ի սեր Աստծու, ես ի՞նչիս տ'էրթամ, տը բիրես:

Չըմ գլխտի, կամ կը հաս կը բիրես, կամ քյու վիզ կը կտրես:

Լանլեկն կ'էրթա, կը նստի ձիու հանձն:

Կ'ասի. — Միրզա Մանսաֆ, ի՞նչ ա էլե, էլըմ կը լնա:

Կ'ասի. — Թակավոր կըքյե վըր ձի, թի՛ տ'էրթաս Յոթ Ծովու կղզու ախչիկ բիրես ձի խամար:

Մանսի մ'անի, — ասաց, — Աստված օղորմած ա, դո՛ւ էլի լավ թիմարըմ տու ձի, գյնա՛ ասա՝ մեկ ջորաբեռ ոսկի վանգրի քսայից, որ էրթամ բիրես, թի չէ՝ չըմ կանա էրթա:

Վանգիր ինչ կա կը ծախի, չուր ուր կնկա թուճբան, խացե-ջրե կը կտրի ֆուզարեն. նոր մեկ թակ կ'էջկի հիրուր:

Կը տանի մեկ տոպրակ կը լցի, կը տա պառվուն, մեկեկն կը բանուն վըր ջորուն, ուր ձին կը խեծնի, կը քչի:

Ձին կ'ասի. — Քյե թերի վիրու, մեկել չուռ տու մըչ ծովուն, լավ զանգյու՛մ զան ձի, քյո աչքեր խփի, չուր չ'ասես բանց՝ չըբանաս:

Ձին կը վիրնա ծովու մեչ, կ'էրթա կը խասնի կղզին, կ'ասի. — Միրզա Մանսաֆ, աչքեր բաց: Ախչկան սարեն կը տեսնա՞ս, էսա յա. նա՛ դո՛ւռ կա, նա՛ փանջարա՛, բոլոր կարով մոլած ա, ի՞նչիս ներս տը մտնենք:

Ապա, — կ'ասի, — էմ խելք պանի՛մ չըխասնի, դու գլխտես ինչիս ներս տը մտնենք:

Հե՛, — կ'ասի, — լավ զանգյու՛մ զան ձի, ես յոթ փնթ տը ֆուամ սարի բոլոր, հա՛լա հիշար կաց, էստեղ ինչ կայնես՝ ձի զանգյու չըզանես:

Կը սկսի ֆուալ, յոթ փնթ ինչ կը ֆուա՝ կը կայնի, բեհն կը խանա, կարեր կը խալեն՝ դո՛ւռ կը բացվի: Ձին ներս կը քյանչի՝ կը տանի, կը կապի ձիերու մոտ: Ձիանք շատ կ'ուրախանա՛ն վըր Միրզա Մանսաֆի ձիուն, կը թոնեն հիրար իրիսվե, գիրար կը պագեն: Կը զանմանա, կ'աչքի խըտ ձիանք:

Ձին կ'ասի. — Ի՞նչ էլնվ քյե՝ ապշար, կայնար, թամաշա կ'անես:

Կ'ասի. — Չըմ գլխտի ընչի՞ վըր իրարու կ'ուրախանաք:

Ձին կ'ասի. — Էնա մեկ էմ քյուրն ա, մեկ էմ մորքյուրն ա, մեկ էմ խորքյուրն ա, վըր իրարու կ'ուրախանանք:

Միրզա Մանսաֆ կ'ընի վիրին կնթ, որ էրթա մըտ ախչիկ: Ախչկա տիրու տուն նակով չ'ընի, աչք որ կ'ինի հինե, քյամկով մեկ կը պարզվի

գլխաւորն. հէսօրն ես մեռն՝ տարւիւնդ օր կա: Ախշիկ տեղից վեր կ'էլնի, ջրուր կը գանի տղու իրես. դե՛, դե՛, ախկը կը գլխ վերեն:

Իր գլխու գլխիւքն էլ ախշկան կը պատմի, ախշկան կ'ասի. — Դո՛ւ մարթ չ'ունեն՞ս, անտեր-անտիրական ըստա՛ ի՞նչ կ'անիս:

Կ'ասա. — Զի յոթ ախպեր կա, յոթ ամիս կա գլանցած էմ վերեն կուվու:

Հէվարին ախպրներ կուվուց կը դանձան որ գլան տուն, սարից դուլբինդ կը դնեն կ'իրիշկեն, կը տեսնան՝ սարի դո՛ւ ըացվեր ա:

Ախպրներ կը հուսահատվեն, էտա տեղ կը նստեն, կ'ասեն.— Յոթ ամիս կա, մենք յոթ ախպեր մեր քյուրոչ խամար կուվ կ'անենք, մեկ ախպեր էլ դուս տվեցինք սանդամարթ էն քյոր, հէսօր էլն դո՛ւ ըացե, խղի ջհններ ներսի տարե:

Կ'ընեն պատիկ ախպր կը հէորողեն. — Գլան՝ վիզ կտրի, ինոր շապիկ թաթի մը արնին բե մե, որ գլանք տուն, թի չէ՛ չ'ընք ի՛ գլան:

Պատիկ ախպեր կ'ընի կը գլան, կ'էրթա տուն, թավախանի դո՛ւ ըաց կ'ընի, աչք կ'ինի զձին, զթակավորի ձին կը ճանչնա, կը դանձա կ'էրթա ախպրներուն ալընջկըլա՛ կը տանի, էլ տուն չըմտնի:

Կ'ասի. — Մեր թակավորի ձին ա, էլ չըմ գլիտի՛ մեր թակավորն ա էկե, թի՞ ուր լաճն ա էկե:

Ախպրներ ուրախ-ուրախ կ'ընեն կը գլան:

Կ'էրթան տուն, կ'ասեն քյուրոչ.— Դու մեր մսաֆրին լավ պատիվ արի՞ր ես, թի՛ չէ:

Ախպրներ էպես կը ճանչնան, թի էն թակավորի լաճն ա, կը սկսեն մըտ էն խարցում էնել: Լաճ ուր գլխու գլալիք քըսա կ'էնա ախպրներուն:

Տարի՛մ վերեն կ'ընցնի. Միրզա Մահմա՛դ խաբար չի ձիուց, խեմ ի՞նչխ ա էլե:

Օրըմ թավախանի դուս հեռէտուց կ'ընցնի, ձին կը տեսնա, կը կանչի. — Թի դու յարե գոնի տեսար զձի մոռցա՞ր, ընցկոն կ'ըլնի՞: Թաղբիր տեսի՛, էրթանք, մենք էկեր ենք քյո խոր աչիչ դեղե, քյու մտեն ի՞նչ շոտ պան կ'էրթա:

Կը դանձա մըտ ախպրներ, կ'ասի. — Դե մեր պատրաստութեն տեսեք, էրթանք:

Տղեներ կ'ընեն ուրենց պատրաստութեն կը տեսնան: Միրզա Մահմա՛դ ուր ձին կը խեծնի, ձի՛մ էլ կը տան ախշկան՝ ջուբանի՛մ հանգիլի, կ'ընեն ձիանք կը խեծեն:

Կ'ասի. — Դե աչքեր խփի, — կ'ասի, — աչքեր բացեք:

Կը տեսնան չխո դո՛ւ խաներ ա:

Միրզա Մահմա՛դ բար կը տա խըտ էն թակավորի սարեն, ինչ էնոր խամար տը տաներ ախշիկ:

Ձին կ'ասի. — Է՛, Միրզա Մահմադ զո՞ր կ'էրթաս:

Կ'ասի. — Ախչիկ տանեմ էն թակավորին, ինչ խոսք եմ տվե:

Կ'ասի. — Հե՛յ քյու աչքեր քյոռնա խըտ քյու թակավորին, ընցկնեմ
կը տանջվեմ՝ քյու թակավորի խամա՞ր կը տանջվեմ: Դանրցի՛:

Կը դանձա դեպի ուր էրկիր:

Քիչըմ կը քշի, կը հանձանա, ձին կը կանչի, կ'ասի. — Միրզա
Մահմադ, մենք ընչի՞ խամար ենք էկե:

Կ'ասի. — Ձըմ գլխտե:

Ձէ՞, — կ'ասի, — էկեր ենք քյո խոր աչիչ դեղե:

Է՛, — կ'ասի, — էրկիր էլանք, դու հըմեն տեղ ծանոթ ես, ես ո՞րտեղեն
խող տանեմ էմ խոր աչքերու խամար:

Կ'ասի ձին. — Մենք յոթ քյոր ենք, ախշար սաղ խասե մեր յոթ
քյուրոչ, էսա մեկ կղզին խասե մեր ջեոչ քուրոչ, մեր ոտ էնտեղն ա չըխասե:
Հանլա ի՞նչիս տը բերենք, որ էնոր ձեռնեն ազատվենք. էլի ստեղ փոսըմ
փորի, քոլիկըմ շինի, էնիկ ինչ դո՛ւս գյա՞ ես իրեք փաթ գորով կանամ ինոր
ձեռնեն փրթնեմ: Ներսից թե կենաս թուր թանկա՞ էնոր չորս ոտ կտրես՝
մենք կը փրթնենք. թի չէ՛ ես էլ կ'էրթամ, դու էլ կ'էրթաս, քյու կնիկն էլ
կ'էրթա:

Մանգիլըմ կը տա ջուբանու բերան, ջուբանին գինք ծով կը թանլի,
կ'էրթա կղզին կ'ընի դո՛ւս, սե ձին կղզու էն մեկել կողմ կ'ընի: Մանգիլ
կը փոփ գյետին, խող կը լցի մե՛չ՝ կը բռնի ուր բերան, գինք կը թանլի ծով՝
կիսածով կէնի, սե ձին կ'ակիսի:

Կայնի գըրի գլխոխ, կը բոռա. — Հայ գըտի փո՛ւշտ օռոսպի, ախշար
տվի ձե, ձե ձեռ չ'իտու, ձե աչք մնաց էսա փշուր կղզին էլ ձե ոտ
խասուցիք: Դոր էմ ձեռնեն տ'ազատվեք:

Ձինք կը թալի ծով, կը գյա կ'ընի դո՛ւս, կը պրծնի Միրզա Մահմադի
ձիու հիտե: Ձին կը փախի քոլի բոլոր, մեկ փաթ ֆուսց, նաֆաս վերեն
կտրավ, աչք Հա մնացե խըտ քոլի ներս: Քոլից Միրզա Մահմադ թուրըմ
կը թալի սե ձիու հառջին ոտներ կը կտրի, նոր էնտեղ կ'ազատվեն սե
ձիուց, կ'ընեն զուրենց ձիանք կը խեծեն, կաստ խոր քյաղքյին կ'էնեն:

Ջուլաբ կը տան խոր, թի՛ քյու լաճ էկավ, աչիչ դեղ էքե, ուր կնիկն
էլ էքե խետ: Խեր կ'ընի թաբուրըմ անքյաբ կը հեղորդի լաճու հանձե:
Լաճ վեր կը տանի, դեղտան աչքեր կը ժրի: Ջաղեն նոր թաթա կը
փսակի էնտեղ, կը խասեն էնոնք ուրենց մրազին:

15. ԿՈՒՐԱԿ

Ժամանակին կ'ըլնի թակավոր՝մ, ուր լաճ: Էտ թակավոր միշտ կ'ըլնի կ'էրթա կան գյալ: Մեկ օր հանկարծ ծովհանի կը հանդիպի հուրի-փանի ախչկա՛մ. Էնոր պատկերքը մըչ ծովուն կը փեղքւտա: Էտ հուրի-փանին ինչ կը տեսնա, Էնոր պատկերքը կ'առնի. կ'առնի խըտ ուր, որ իրիշկա վերեն, ուր սըբը գյալ. քյանի որ չըկանա էտա ախչիկ էցկա ծեռ:

Ժամանակըմ կ'ընցնի վերեն: Ավուր մեկին թակավոր քյոռկ կ'ըլնի, լաճ կ'առնի պանսներ, կ'իւնի հէոդեքը կա՛ն գյալ: Մեկ պատիկ հէոդե՛մ ռաստ կը գյալ, ինչ պանիս կը թալա, չըկանա պանա:

Կ'էրթա մոր կը խարցնա.—Մարե՛, այսինչ հէոդեն ի՞նչի տեղ ա, ես ինչիս էրի, չըկարցա պաններ: Էտա հէոդեն էլ անպեթկ հէոդա՞՞ յա:

Մեր կ'ասի.—Գյան քյո խոր մուրուսի մեչ աչկի, պատիկ պանիսըմ կա, պե, էտ դո՛ւռ պանց, կը տեսնա՞ ի՞նչ կա հինե:

Տղան կը տանի դո՛ւռ կը պանա, խոր առաժ նկար էտա տեղ կը տեսնա, կը խանի տո՛ւս, կը գյալ կ'ասի.—Կամ էս նկարի տեր ձի խամար կը պերեքը, կամ ես կը մեռնեմ, կը կուրուսեմ վըր ձի, էլ իմ իրես չըքյո տեսնե:

Խեր կ'ասի.—Էտա նկար չի, խին փտած պան ի, արի՛, մը՛ ծուի, մ'էրթա օտար երկիր. Էտ նկարին տեր չկա, որ դո՛ւ կանաս կընդնես:

Տղեն խոր չըլսի, ուր պատրաստութեն կը տեսնա, կ'իւնի դո՛ւս տնեն: Կ'էրթա մեկ քաղաքի կը հանդիպի, կ'էրթա մեկ պառվու տուն մսաֆըր կ'ըլնի, հմեն օր կ'էլնի կ'էրթա չուկեն կը ֆուս:

Ինչ կը ֆուս, հմեն օր կը տեսնա, սնդո՛ւկըմ կը պերեն, ծախեն, կը կանչեն, կ'ասեն.—Առնող՝ փոշման, չ'առնող՝ փոշման:

Մեկ օր, էրկու օր ինչ էտապես կը լսի, լաճու միթկ կ'ավիրի, կ'ասա. «Ես էնա սնդո՛ւկ տ'առնեմ»: Մնդո՛ւկ կ'առնի, կը տանա տուն:

Օր մ'էրկու վերեն կ'ընցնի, կը տեսնա թըրխկոցըմ կինի սնդո՛ւկ, Կուբիկ կը թոնի դո՛ւս, կ'ասի.—Թակավոր ապրած կենաս, դյունինն քյակե՞մ, թե՛ չիենմ:

Թակավորի լաճ կը տեսնա, իրեքը թիգ մարթըմ, մուրուս խընձ բաժ, կացին թեի վերեն, կայնե էտա տեղ:

Թակավորի լաճ կ'ասա.— Նսն շինի, նսն ավիրի, շնորհակալ եմ քյուս մոտեն:

Հմեն հիրեկուն, ինչ խաց կ'ուտի, կը պոծնի էլ մ'էլ էտ Կուբլիկ թըրեխոց կը խանա, ուր սընդկից կը թռնի դո՛ւս, կ'ասա.— Թակավոր ապրած կենաս, դյուռնիեն ավիրե՞մ, թե՞ շինեմ:

Թակավոր կը խաանի պատկերքը կը խանա դո՛ւս, կ'ասա.— Դո՛ւ կանա՞ս Յոթ Ծովու կղզին ձի էսա պատկերքի տիրոջ մոտ խանես դո՛ւս:

Կուբլիկն էլ կ'ասա.— Դե՛ իլի վե, էրթանք:

Կ'ընին, կ'ըհան ծովու հանի, Կուբլիկ կ'ասի.— Քյուս աչկեր խփի, արի էմ քյամակ:

Թակավորի լաճ ուր աչկեր կը խփի, Կուբլիկ գէն կը տնսն Յոթ Ծովու կղզին, հուրի-փնրու սարի հանան:

Կ'իրիչկա էտ սարեն, էնոր թանգեր, կը զարմանա, կ'ասա.— Մենք թակավոր ենք, մե ընցկնս պան չըկա, էս Յոթ Ծովու կղզին ընցկնս անտեր, ընցկնս պալատ:

Կուբլիկ կ'ասի.— Թակավոր ապրած կենաս, ես վըր դռան կը կայնեմ բակչի դու վեր գյնս:

Լաճ կ'ընի վեր, գախչիկ կը տեսնա, մեկ մեկի կը սիրեն, կ'ուզեն առնել: Ավուր մեկին թակավորի լաճ կ'էլնի տանիս, ու շատ կը տոճարանա, ուր հայրենիք կ'էցկի ուր միտ:

Կուբլիկ կը գյն, կ'ասի.— Թակավոր ապրած կենաս, ընչի՞ ծեռ տրեր ես քյուս իրեսին, կը տոճարանաս:

Կ'ասի.— Մեկ ախչկան խամար ես զրգվա իմ անուշ հայրենիքից:

Կ'ասի.— Դե աղեկ, ես էրթամ խանըմին ասեմ, խեմ էն ինչ կ'ասա:

Կ'էրթա խանըմին կը խարցնի:

Խանըմ կ'ասի.— Որ էն կ'ուզի ուր հայրենիք էրթալ, ես էլ կ'ուզեմ:

Կը գյն, կ'ասի.— Թակավոր ապրած կենաս, խանըմն էլ կ'ուզի հայրենիք էրթալ:

Կ'ասի.— Ափսոս էնա պալատ, մենք էրթանք հայրենիք, ընցկնս պալատ չ'ինի մեր ծեռ:

Կուբլիկ կ'ասի.— Որ դո՛ւ երկունս էլ կ'ուզեք ձեր հայրենիք էրթալ սուտանց, էս ձե էլ, էսա պալատն էլ կը փոխատրեմ էնտեղ:

Կ'ասա.— Մենք շատ շնորհակալ կը լնենք, որ դո՛ւ մե, մեր պալատով ընցուցես հայրենիք:

Կուբլիկ քյամակ կը տա պալատին, կը չըլի, կը տանի թակավորի սարից քիչըմ գանտըն վըր պանցըր տանի՛մ կը տնի:

Առավոտ թակավոր կ'էլնի ի՞նչ՝ հանս արեւ չ'առի, արեւ տիպե մըչ երկրին:

Շատ կը զարմանա, կ'ասի.— Արեւ հանս չ'իլե, էս ի՞նչ արեւ ա իլե:

Թակավոր կ'ասի.—Ելեք խըտ էսա շողին գյացեք, խեմ՝ էսա ի՞նչ շող ա:

Եփ որ կ'էրթան, կը տեսնեն թակավորի տղան ա էկեր էտ տեղ, ուր պալատն էլ թակավորի պալատից հանելի լավ:

Կը գլան, կ'ասեն.— Թակավոր ապրած կենաս, քյու լաճն ա էտեղ, պերն ուր խամար կնիկըմ, լիւսու պես կը շողմղա, շինն էն տեղ ուր սարեն, քյու սարից հանելի պանցը, հանելի խորոտ:

Թակավոր համա կը խասկնա, թե էն պատկերքի տերն ա պերն ուր լաճ, էն պատկերք, ինչ ինքն էր քյաշն ծովհանի:

Իսկույն ուր վանդներ կը կանչի պիրի, թե՛ մի ճար ձի խամար:

Վանդներ կ'ասեն.— Էտ քյու խարսն ա, թակավոր ապրած կենաս, քյն լաճ կը հաշվըվի, քյն էտա պես պան չըվայելի:

Կ'ասի.— Զըլնի, կ'էրթաք պերեք, պերեք, որ չըպերեք, ես կը մեռնեմ, վերձին խոսքն էս ա:

Վանդներ կը տեսնան ճար չկա, կ'ասեն.— Որ ընցկոն ա, դո՛ւ պեթկ ա քյու տուն հրավիրես գէշոնք: Եփ ինչ հրավիրեցիր, ծեռնեն կ'առնես:

Կ'ասի.— Ես ի՞նչ ձեռով կանչեմ իմ տուն, որ ծեռնեն առնեմ:

Կ'ասեն.— Զեռչ խորըմ քյու տուան հանանձ փորի, մեկ խսիր թան վերեն, կանչի քյու տուն: Եփ որ կը պիրես տուն, էն թըխ ինի հանանձ, կ'ինի խոր, մենք պերան կը ծածկենք: Էտ էլ եթե չ'էլանվ, թույնավոր կերակուլըմ կը շինես, կը տնես հանձ: Եթե էն էլ չ'էլանվ, թույնավոր չայ՛մ կամ կանգնե՛մ կը շինես, կը տնես հանանձ:

Առավոտն ա. թակավոր պատրաստութեն կըխի, մարթ կը հէրոդկի, տղան ուր տուն կը կանչի: Եփ որ կը գլան ճամբան, թակավոր կ'ըհն ուր լաճու հանանձ:

Կը գլան տուան մոտ, թակավոր լաճուն կ'ասի.— Զրամեցեք, ընցի՛ հանանձ:

Կուբլիկ հանանձուց կ'ասի.— Ես որտեղ էմ ոտ կը տնեմ, դո՛ւ քյու ոտ տի՛ դի:

Կուբլիկ ոտ կը թալի խորի էն կող, էն կող կընցնի, չ'ինի խորի մեչ, տղեն էլ ընցկոն կընցնի: Կուբլիկ աներեւութ ա, էտնք չըն տեսնա, մինակ թակավորի լաճ կը տեսնա: Կը տանեն ներս, կը պերեն թույնավոր կերակուլ կը տնեն լաճու հանձ, չանախըմ⁸ էլ կը տնեն թակավորի հանձ:

Կուբլիկ իշմար կը տա, կ'ասի.— Չանախներ փոխի, քյոն տար թակավորի հանձ, թակավորին պե քյու հանձ:

Թակավորի տղան էլ կը փոխի, ուր կ'ընի խոր հանձ, խոր կը պիրի

⁸ Վրացական խոհանոցի ճաշատեսակ, որը կապե անոթում բանջարեղենի հետ շոգեխաշած ոչխարի միս է (Ծ.Կ):

ուր հանձն: Թակավոր կը տեսնա, ինչ ուր կերակուլ փոխեց, կը կայնի, էլ խաց չ'ուտի:

Քիչ կը մնա, կ'ասի. — Էմ կերակուլ պաղավ, տարեք փոխեք, էլ էսա ես չըմ ուտի:

Կերակուլ կը փոխեն, թակավոր կը նստի ուր լաճու խետ խաց կ'ուտի: Խաց կ'ուտեն, կը պոծնեն, էրկու կանգնած կը պերեն տնեն քնոնց հանձն՝ մեկն թուխավոր, մեկն առանց թուխի:

Կուբլիկ գլխադրիկ իշմար կը տա, կ'ասի. — Քավաթներ փոխի:

Եփ որ կը փոխի, տղեն ուր քավաթ կը խմի, թակավոր կ'ասի. — Ես կանգնած չըմ խմի, տարեք էմ քավաթ:

Թակավորի տղեն կ'էնի դո՛ւս, կը գլխ ուր պալատ:

Թակավորի լաճ կ'ասի. — Էս անքամին ես էմ հայր տը կանչեմ մեր տուն պատիվ:

Կնիկ կ'ասի. — Վազն արի, քյու խեր մը կանչի, որ կանչես, շատ վնասի տեր ես: Կ'ասի. — Ձէ, ուղեմ-չուղեմ տը կանչեմ:

Կուբլիկ կ'ասի. — Որ էմ խոսքով էնի, ես էլ խանըմի կողմն եմ, դո՛ւ քյու խեր մը կանչե քյու տուն պատիվ: Ընցած օր ինչ քյու խեր քյե կանչեց ուր տուն, քյու կերակուլն էլ էր տեղե, քյու կանգնեց էլ, ուր տուն հանձն էլ խոր էր փորե, որ դո՛ւ ինեք մեչ, հանլի ես քյե ազատեցի:

Կ'ասի. — Ապա ի՞նչխ էնեք: Ուղեմ-չուղեմ տը կանչեմ: Դո՛ւ սութ կ'ասեք, էմ խեր էտա բերանտուլթեն խը ձի չ'անի:

Կըլնի խեր կը հրավիրի ուր տուն: Թակավոր կը գլխ, ինչ ուր խարս կը տեսնա, ուր խեք կը թափի: Էլ չըգլխի ինչխ կ'ընցուցի ուր լաճու պատիվ:

Ձինք կը թափ տո՛ւս, ուր մարթերուն կը կանչի, կ'ասի. — Ընի-չընի, էմ խարս տը պերեք ձի խամար:

Վանգըրներ կը ժողովրվեն կը գլխն մեկտեղ, կ'ասեն. — Քյու լաճ կանչի, մոտեն խասկցի՝ էտ հարստութեն, էտ խեք, էտ հիմաստութեն ո՞ր տեղեն ա պո՛ւն, որ մենք կանանք ճար անենք խետ:

Որ լաճուն տը կանչեն, Կուբլիկ կ'ասի. — Քյե կը տանեն, ինչ կը խարցեն, դո՛ւ չ'ընես էմ պատմութեն անես քնոնց խամար, ասես իլիք ա, ես չըմ գիտե որտե՞ղեն ա իլի:

Առավոտ թակավոր տղային կը կանչի, շատ կը համոզի, թե էտ հարստութեն, էտ հիմաստութեն դո՛ւ ո՞րտեղեն պո՛ւնեցիր: Դո՛ւ պեթկ ա ձի պատմես, ես քյու խերն եմ, ես էլ մտածեմ, խեմ էմ մեռնելուց ետ դո՛ւ տը կանա՞ս թակավորութեն էնես. հիմնամ, որ մխիթարեմ:

Կ'ասի. — Ես չըմ գլխի ո՞րտեղեն էլան, հանկարծ ձի պատահավ:

Խեր կ'ասի. — Ձէ՛, դո՛ւ ձի չըս ասե, որ ես մանախի մեչ մնամ, շոտ խալիվորնամ, մեռնեմ ու մեր թակավորութեն փճի:

Կ'ասի. — Հայրիկ, ես քյենն չըմ կանա պախն ես սնդիկ մ'առիցի, սնդկից էսպես մարթըմ էլնվ դո՛ւս, ընցկնն պաններ արաց:

Եփ էտպես կ'ասի, Թակավորն էլ կ'էնի ուր վնգիւրներուն կը պատմի, վնգիւրներ կ'ասեն. — Դո՛ւ քյու տղային համոզի, թըխ էտա մարթ վոնդի դո՛ւս: Որ էտ մարթ մեչտեղեն վիրցավ, մենք ինչ ուզենք քյու տղայի խեռ կ'անենք:

Թակավոր կը կանչի ուր տղան, կ'ասի. — Դո՛ւ մեկ Թակավորական տղա ես, էտա պես մարթըմ, քյե խամար ամոթ ա, ձի խամար էլ ամոթ ա, մը՛ պախն, տնեն թնլ դո՛ւս, թըխ էրթա: Ես քյե կը տամ ահագին զորք, ես քյե զաբյուլթ կը տամ, քյու հանճե ծառայութեն էնա, էտա քյե պեթկ չի, խան դո՛ւս:

Շատ կը համոզի, տղի խելք կ'ինի, կը գյն ուր Կուբլիկ դո՛ւս անի: Եփ ուր կը գյն, Կուբլիկ հմեն կը լսի, կ'էրթա ուր խանըմին կը պատմի, թե՛ էմ աղեն տը գյն, ձի տո՛ւս տը խանի, հնլն հիտին տրո՛ւն շատ տը փոշպնի:

Կ'ասի. — Ես էլ գյիտեմ տը փոշպնի, հնլն մենք ի՞նչ էնենք, մենք էնոր կամքին կապուկ ենք:

Թակավորի լաճ կը գյն, կ'ասի. — Կուբլի՛կ, մինչև հիմա դո՛ւ մե ծառայութեն էրեցիր, շատ շնորհակալ ենք, դեորիս գյնն քյու տուն, մեր պատվուն տեմ ա, դեորիս մենք չընք կանա քյե պախն:

Կուբլիկ կը թողնի, կ'էրթա: Էրթալուց հանճ իրեք մազ ուր մուրուսից կը քյնչի, կը տա գյողտիկ ուր խանըմին, կ'ասի. — Խանը՛մ, ինչ ժամանակ որ նեղութի մեչ ինես, մազ տու կրակ, քյե կը խասնեմ. էմ աղեն բեքնխտութեն էրաց խը ձի, ես խըտ ծե չըմ անի:

Կուբլիկ կ'էրթա:

Թակավորն էլ շատ կ'ուրախնա, լաճուն զորք կը տա, պան կը տա, էն մեկ օր կ'ասի. — Տը գյնն էրթանք Սև սար նեճիր:

Էնտեղն էլ խոր փորված, պատրաստված ա հանճուց: Կը տանեն, տղեն կը թնլեն խորի մեչ, քյարըմ կը քյեչեն վըր խորի պերնին, կը տանան ետ, կը գյն:

Կը գյն խանըմին կ'ասեն. — Քյու մարթ Սև սար զանկվալ, Թակավոր քյե տ'առնի, քյե ակընջկըլն:

Ինչ էտապես կ'ասեն, ախչիկ կ'ասի. — Ձի ժամանակ տվեք, մկա ես չըմ կանա էտա պան անի: Մինչև տասն օր, ես ձե խոսք կը տամ:

Շատ կը մտածի, թե էսա ի՞նչ էլնվ էմ մարթո՛ւն: Կուբլիկ մազեր կ'ինի միտ, մազ կը տա կրակ:

Կուբլիկ կը թռնի հանճ, թե. — Խանըմ, ի՞նչ կա, դյուռինն ավիրե՞մ, թե չինեմ:

Կ'ասի. — Պն՛մ չըկա, մինակ քյու աղեն կուրուսն ա, թի կանաս կընդի:

Կուբելիկ կ'էրթա Սև սար, ուր աղեն խորից կը խանի, կ'առնի կը գլն։
— Ահա՛, խանըմ, ես էմ աղեն պերի, պայց ի՞նչ օքուտ, շատ ա
զայիֆացե։

Էն ժամանակ կ'ասի.— Աղա՛, մենք քյու խոր խետ ի՞նչիս նստենք, կայնենք։

Աղեն, ուր կնիկ կ'ասեն. — Մենք էլ էտ պանին չընք խառվի, ինչ
գլխես՝ էրա։

Կուբելիկ կ'առնի ուր կացին, կ'էրթա թակավորի պալատի տո՛ւն կը
կայնի, տո՛ւն պանց կանի, կը տեսնա թակավոր ուր խարսնիսի
պատրաստութի մեջն ա, որ խարսնիս տ'անի։

Կը կանչի, կ'ասի.— Թակավոր ապրած կենաս, քյու տղան ո՞ր տեղն ա։

Սարսափ կը տիրի վըր թակավորին, կ'ասի.— Էմ տղան մեռեր ա,
մենք սուք կ'անենք, պատրաստութեն կը տեսնանք՝ էնոր գլերեզման
դեո՞ր շինենք։

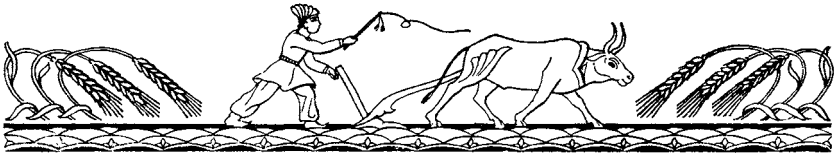
Մեկ էլ կը բեռուա պանցը ձենով, կ'ասի. — Թակավո՛ր, դո՛ւ չըս
գլի՞տե քյու լաճու գլերեզման ինչիս տը շինես։ Դո՛ւ ըսպասի ես քյու
գլերեզման շինեմ. ես գլխեսմ խորոտ գլերեզման շինեմ։

Կը քյաշի ուր կացին, թակավոր ուր վանգրներով մեկ անքամից
ճարտփուրթ կ'անի, կը պիրի թակավորի տղան կը տնի էնոր տեղ թակավոր։

Էնոնք կը խասնեն ուրենց մրազին, դո՛ւք էլ խասնեք՝ ծեր։

Երկուց իրեք խնձոր իճնվ՝ մեկ՝ ասողին, մեկ լսողին, մեկ՝
ջանամածին։

16. ՕՅԵՂԵՆ ՏՂԱ

Կ'ըլնի խեղճ, անորդի պառաւլըմ, շատ-շատ հարուստ կ'ըլնի:

Կ'երթա ոխչար կը կթի, կը գյա՞, կ'ասի. — Տեր Աստված, մեկ անվանդ ձի ըլներ, թըխ օց ըլներ, համա գյեր էմ տան բյուլոր կան գյեր, էնա վարյաթ ձի չըր պինե:

Կը մնա էն մեկ էլ առաւոտուն, ինչ կ'երթա բեր, կը գյա՞ կը տեսնա օցըմ փանթյութվե թորվան չորս բյուլո՞ր: Պառաւ կը թողնի, փախի:

Օց կը կանչի. — Մարե՛, մի փախի, Աստծուց դո՞ւ օց ես ուզե քյե լաճ, Աստված քյե օց ի տվե:

Կը մնա, ուր օցեղեն խալաւ շանթթըմ էրկու կը խագյնի, կը մնա մըչ տան: Ավուր մեկն էլ ուր օցեղեն խալաւ կը խանի, կ'ըլնի երիտասարթ ջհելըմ. չ'ուտես, չըխմես, թամաշա անես: Մերն էլ կը գյա՞ վերեն:

Կ'ասի. — Մարե՛, չուր մկա ես էմ օցեղեն խալաւ խագյեր էր, մկա էլ չըմ խագյնի: Մարե՛, ես կ'ուզեմ դո՞ւ էրթաս Սարսաղ թակավորի ախչիկ ուզես ձի խամար:

Կ'ասի. — Մեռնեմ քյե՛, մենք չիվար, մենք աղքատ, մենք կանա՞նք Սարսաղ թակավորի ախչիկ ուզենք քյե խամա՞ր, մենք էնոր գյերորահի՞ ենք: Մենք չ'ընք կանա ուզի, համ չ'իտա էլ:

— Ձէ, — կ'ասի, — չըլնի, տ'իյա՞ս, ուզես ձի խամար, թյու ճար չըկա:

Կ'ասի. — Աղե՛կ, որթի, ես կ'ասեմ չէ, որ դու կ'ասես՝ խա, թըխ քյու խանթթը ըլնի: Տ'իյա՞մ, ուզեմ քյե խամար:

Մամիկ կ'ըլնի կ'երթա մո թակավոր: Խանթթը կը տան, թի՛ ընցկընա՞ խեղճ պառաւ մ'էկե, հրաման կը տա՞ս ըլնի քյու իրես:

Նաֆանի կը դանա կը գյա՞, գմամիկ կ'առնի, կը տանի հառճե թակավորին:

Կ'ասի. — Է՛յ, մամիկ, ի՞նչ ես իկե:

Կ'ասի. — Թակավոր ապրած կենաս, իկիր եմ քյու ախչիկ տանեմ էմ լաճու խամար:

Կ'ասի. — Մամի՛կ, դո՞ւ կենա՞ս էմ ախչիկ տանես քյու լաճուն: Ես կ'ուզեմ մեկ ոսկի կաքյաւ, մեկ ոսկի աինի հըլին ոսկի, որ էմ ախչիկ տամ քյու լաճուն:

Մամիկ կ'ըլնի կը գյա՞ մոտ լաճ:

Կ'ասի. — Մարե՛, թակավոր ի՞նչ ասաց:

Կ'ասի. — Թակավոր մեկ ոսկի կաքյավ կ'ուզի, մեկ ոսկի սինի կ'ուզի, սինին էլ հըլին ոսկի կ'ուզի, որ ուր ախչիկ տա քյե: Մկա ի՞նչխ տ'էնենքյ խըտ մե հալին:

Լաճ կ'ասի. — Մա՛, դո՛ւ քյնի մինչև առավոտ, մառախ մ'անի, Աստված օղորմած ա:

Կը քյնեն չուր խլիսուն:

Խլիսուն ինչ կ'ընեն վե, թակավոր մեկ սինի ա ուզե, մամիկ էրկու ոսկի կաքյավ, էրկու ոսկի սինի ու էրկու ոսկի սինի հըլին ոսկի կը տանի թակավորի հանձնե կը դնի, կ'ասի. — Թակավոր ապրած կենաս, դու մեկ ուզեցիր, ես էրկու բերեցի, էլ ի՞նչ կ'ուզես:

Կ'ասի. — Մամի՛կ, կ'ուզեմ էմ դոնեն չում քյու դո՛ւ թախթիուշ ըլնի, որ էմ ախչիկ տանես, ձեռ-ոտքեր գյետին չ'ինի:

Մամիկ կ'ըլնի դիր մ'էլ կը դանձա կը գյա՛ տուն:

Լաճ կ'ասի. — Մա՛րե, ի՞նչ ասաց:

Կ'ասի. — Ասաց, որթի, թակավոր կ'ուզի ուր դոնեն չում էմ դո՛ւ թախթիուշ ըլնի, որ ախչիկ տա քյե, ձեռ-ոտքեր գյետին չ'ինի:

Կ'ասի. — Մա՛րե, մառախ մ'անի, դո՛ւ քյընի չուր խլիսուն, Աստված ողորմած ի:

Խլիսուն ինչ կ'ընեն վե՝ թակավորի սարից չուր մամկե դո՛ւ հըմեն կ'ըլնի թախթիուշ:

Պառավ կ'ըլնի կ'էրթա մըտ թակավոր, կ'ասի. — Թակավոր ապրած կենաս, էլ ի՞նչ կ'ուզես:

Թակավոր կ'ասի. — Մամի՛կ, կ'ուզեմ էմ դոնեն չուր քյու դո՛ւ ծառ-ճող, որ արև վըր էմ ախչկան չ'առնի:

Մամիկ կ'ըլնի կը դանձա տուն:

Լաճ կը խարցուցի. — Մա՛րե, էլ ի՞նչ ասաց:

Կ'ասի. — Որթի՛, թակավոր ասաց՝ էմ սարի դոնեն չուր քյու դո՛ւ տ'ըլնի ծառ-ճող, որ արև վըր էմ ախչկան, խրերուն չ'առնի:

Կ'ասի. — Չուր խլիսուն դո՛ւ քյընի, Աստված օղորմած ա, էն էլ կ'ըլնի, ինչխ հըմեն բան, չուր մկա իլեր ի:

Խլիսուն էլան վե, տեսան ի՞նչ՝ թակավորի սարից չուր պառվու տուն, հմեն էլի ծառ-ճող, ընցնող-գարցողի վերեն չող մ'արև չ'ինի:

Մամիկ կ'ըլնի խլիսուն էլըմ կը վանգի թակավորի մոտ, կ'ասի. — Թակավոր ապրած կենաս, էլ ինչ կ'ուզես, խերիքյ չի՞ ձի տանես, բիրես:

Կ'ասի. — Մամի՛կ, էմ ախչիկ ախր տանելուն տարար, պետք ա քյու քյոխթիկի տեղ ընցկոն սարե՛մ կայնեցուցես, որ էմ սարեն գյա հառձն բարև, էմ ախչիկ չ'ասի՝ ախ էմ խոր սարեն:

Մամիկ կ'ըլնի կը դանձա տուն:

Լաճ կ'ասի.— Մա՛րե, թակավոր էլի ի՞նչ ուզեց:

Կ'ասի.— Ընցկոն սարե՛մ կ'ուզի մեր քոխթլիկի տեղն, որ ուր սարեն գյա՛ն հանճե բանե, որ ուր ախչիկ ուր խոր սարեն կարոտ չըքյա՛շա:

— Շատ աղե՛կ, — կ'ասի, — Մարե՛, Աստված ողորմած ա:

Խլխոուն էլան վե, ի՞նչ պառվու քյախթլիկ չըկա, տեղ սարե՛մ կայնուկ. գլիչեր-ցերեկ չ'ուտես, չըխմես, կայնես, թամաշա էնես. թակավորի սարեն կը գյա՛ն հանճե բանե:

Մամիկ կ'ըլնի կը վագի մըտ թակավոր, կ'ասի. — Սարեն էլ շինեցինք, էլ ի՞նչ կ'ուզես:

Թակավոր կ'ասի. — Կ'ուզեմ քյառսուն ձեռ զուռնա-նաղարա, քյառսուն մարթ առանց բեղ, քյառսուն մարթ բեղով, քյառսուն մարթ մեչ-մարթ, քյառսուն մարթ էլ մուրուսով: Կ'ուզեմ քյու լաճն էլ բիրես խես, որ խալնեմ, էմ ախչիկ տամ տանես:

Մամիկ դարձավ, էկավ տուն:

Լաճ խարցուց. — Մարե՛, թակավոր էլ ի՞նչ ուզեց:

Կ'ասի. — Որթի, ուզեց քյառսուն ձեռ նաղարա-զուռնա, քյառսուն անբեղ մարթ, քյառսուն բեղավոր մարթ, քյառսուն մեչ-մարթ, քյառսուն մարթ էլ՝ մուրուսով: Զքյե էլ կ'ուզի տեսնա, խալնի, որ ուր ախչիկ տա բերենք:

Կ'ասի. — Մարե՛, դո՛ւ խանգիստ քյընի, Աստված ողորմած ա:

Խլխոուն կ'ըլնեն վե, քյառսուն ձեռ զուռնա կը գյա՛ն, քյառսուն ձեռ նաղարա կը գյա՛ն, քյառսուն մարթ անբեղ կը գյա՛ն, քյառսուն մարթ բեղով կը գյա՛ն, քյառսուն մարթ մեչ-մարթ կը գյա՛ն, քյառսուն մարթ էլ՝ մուրուսով կը գյա՛ն: Պառվու լաճն էլ ձին կը խեծնի, կ'ընցնի հառչլե կ'էթման:

Թակավոր որ ուր փեսեն կը տեսնա, պերան կը մնա բաց, շատ կը խալնի, էլ ուզելու բան չըմնա, ուր ախչիկ կը մահրի վերեն, կը տանրցուցի տուն: Պառավ մըչ ուր տան յոթ օր, յոթ գլիչեր ուրախութեն կ'անի:

Խարս-փեսեն ժամանակըմ խախանտ կ'ընցուցեն:

էնա լաճ որ կա, մարթանկեր պառվու լաճն ի, օցու խալավ խագյե, էկե մեր մամկե տուն: Ուր իրեք քյոր կա: Թակավորին իրեք ախչիկ էլ կա, իրեք փեսա էլ: Ուր լաճ կը փսակի, ուր փեսեք կը կանչի խարանիս:

Փեսեք որ կը կանչի, հանճե ճեռչ քյուրոչ կը կանչի, հիտե միճնեկ քյուրոչ, դեոր կը գյա՛ն էսա միճնեկ քյուրոչ կը կանչի:

Պատիկ քյուրոչ ինչ կը կանչի, իրիկ-կնիկ ձիանք կը խեծեն, կը քչեն, որ էթման, կ'ասի. — Կնի՛կ, ես ձին տը խեծեմ, թուր տը պոնեմ էմ ձեռ, թրախաղ մըչ գյոնդին տը խաղամ, քյու քյորեր հա՛ն քյե տ'ասեն, քյու իրիկ օց էր, խեմ մեր իրկներ ի՞նչխ էնա տեղ կը խաղան, քյու իրիկ քյաչկե պատ, չ'էկավ մարթանեմ, մըչ հիանի էրեվեր, մըչ խարկին զինք շանց տեր: Զըլնեմ ասես թի ես վով եմ. որ ասես՝ էմ սերին կը բաղլի, ես

կ'ավիրեմ, կ'ընիմ զս' չէ, քյանի կրնաս քյե կահիմ բռնի: Որ քյե կահիմ չըբռնեցիր՝ ես ընցկոն տը կուրուսեմ՝ ո՛չ դո՛ւ էմ անուն լսեա, ո՛չ ես քյոն լսեմ:

Կնիկ կ'ասի. — Ձէ՛, չըմ ասի, էտապես բան չ'ընի:

Գյանցին խարսնիսի մեհ:

Քյորեր շատ ապըւ կը տան հինե, սկի չըն դաստարե, կ'էրթան էն դելս, կը գյան էն դելս, մըծիկ կը խանեն իրեսպե, կ'ասեն. — Քյու իրիկ օց ի, մերոնք գյեո՛ դա կը խաղան:

Էլ թյուլթադբրով չըկանա ճար տանի, կ'ասի. — Սե-սեւավորներ, գյեո էնա էմ իրիկն ա գան կը խաղան:

Որ կնիկ էտա պես կ'ասի, իրիկ ձիուց կ'էճնի տակ (սերին կը բանդլի ապա):

Կը գյան կ'ասի. — Հս'յ քյու պերան կոտրի, թըխ դո՛ւ մեկ սհաթ էլ համբերեր, ես չխո ձիուց կ'էճներ տակ, կը գյեր, — կ'ասի. — Կնի՛կ, դե արի էրթանք չնա տեղ, քյե ասեմ:

Կնիկ կ'առնի, կը տանի չոկ տեղըմ, մատընկներ կը փոխի, կ'ասի. — Կնի՛կ, առ քյե պողվըտե սոլ, առ քյե պողվըտե կոռ, քյանի էտա սոլ չըմաշե, քյանի էտա կոռ չըխասե կոռտուն, էլ դո՛ւ գձի չըս կանա կընդնի:

Կնիկ կը տա ուր հանձե, կը գյան մըտ թակավոր, կ'ասի. — Թակավոր ապրած կենաս, դե մնացիր բարի, ես տ'էրթամ:

Կ'ասի. — Ընչի՞, ի՞նչ էլավ, ընցկնան չոտ կ'էրթաս:

Կ'ասի. — Ես ընցկո՛մ արի, չըկարցա վըր քյու ախչկան, էլավ էմ սերին ուր քյորերուն քըսա արաց, էմ սերին բանդլավ, ես տ'էրթամ:

Լաճն կը թողնի կը գյան, ախչիկն կը մնա դան: Մարթն կ'էրթա, շանթըմ կը մնա ուր հիտե, կնիկ ուր պողվըտե սոլ կը խաբանի, պողվըտե կոռ կը բռնի ուր ծեռ, կ'էրթա հիտե իրկան: Շատ կ'էրթա, քիչ կ'էրթա, շատ կան կը գյան հիտե իրկան, կ'էրթա վըր հանբերի՛մ կը նստի, կը տեսնա ախչիկըմ փարչ բռնե ուր ձեռ, վիրա ջյուր կը կրի:

Կ'ասի. — Խորո՛տ ախչիկ, էտա ջյուր տու խմեմ, ի՞նչ պատճառով էտա կանգնը ջյուր կը կրես:

Փարչ կ'առնի, կը տա ուր պերնին, ջյուր կը խմի:

Ախչիկ կ'ասի. — Մորքո՛ւր, մե մեկ ախպեր կեր, ընցկնե՛մ տարի վըր մե կուրուս էր, մկա օր էկե գլիշեր-ցերեկ կրակի պես կը վառվի, ես ընցկնա ջյուր կը կրեմ, կը լցեմ վըր ուր ջանին՝ թի թադբրով չըխովնա:

Ախչիկ զուր փարչեր կը լցի, կը վանգի, կ'էրթա տուն, հանանձ փարչ կը լցի, նոր հիտեռ կնգան պերնի փարչից կը լցի:

Կ'ասի. — Ախչի, վո՞վ կեր վըր հանբերին:

Կ'ասի. — Ախպեր, ճանթկոտ կնիկ մ'էր:

Ախչիկ էլըմ կը գյա՞ն ջըռԷ, կնիկ էլըմ ջյուր կ'ուզի, կը խմի, ուր մատնիկ կը թափի հինե, ախչիկ կ'առնի էտա փարչեր կը լցի վըր ախպոր: Կնիկն ի էտատեղ կ'իրիշկա, ուր սոլ կտըռտի, ուր կոռ մաշե չուր կոռտուն:

Ախպեր գմատնիկ կը տեսնա, կը ճանչնա, կ'ասի. — Ախչի՛, էսա դըվան ի՞նչ կ'էրթաս, առ բի սգա՞ն, խեմ էն ի՞նչ պառապի ի:

Ախչիկ ինչ կը գյա՞ն ջըռԷ, գէտա կնիկ կ'առնի, կը տանի խըտ ուր, կ'առնի կը տանի մըտ իրիկ: Ինչ գկնիկ կը տեսնա, կ'էրի, կ'ընի տանխենդ տարեկան ջհէլըմ, կը կայնի կնգյան իրեսպե:

Մեր կ'ընի կը գյա՞ն, կ'ասի. — Քյուռ միս ուտեմ, քյուռ արուն խմեմ, դու էսաքան օր էտա դեւ հապով դու գլիշեր-ցերեկ կը մշեր, գմե էլ խը քյե կը մըշցուցե:

Մեր կը բերի կը մտածի. «Ի՞նչխ էնեմ էսա դեւ կուրուսեմ, թի չէ գիմ լաճ էլըմ տ'առնի խըտ ուր, էրթա»:

Կ'ասի. — Ախչի՛, գլիտե՞ս ինչխ տ'անենքյ. խլիսուն տ'ընենքյ, թոներ վառենքյ, չորս կանթեն պղինձ հլին ջյուր անենքյ, դնենքյ վըր թորվան, կնիկ բերենքյ սաղ-սաղ թալենքյ հինե:

Ուրենքյ կ'ընեն խըտ ուրենց թոներ վառելուն, իրիկ կնկան կը համոզի, կ'ասի. — Կնի՛կ, ինոնքյ էսա թոներ կը վառեն քյե խամար: Էն գյախ, ինչ քյե կը ճամբխեն տուն՝ մըտ էմ ջեռ քյոր, կ'ասեն՝ դի խավու փիտուր կա, բե քյուռ ախպոր դեռչակ լցենքյ: Ինչխ որ կ'անեն չըմտնեսներս, ասես՝ դու-քյոր ձե շահգադի արե կը սիրեքյ, տվեքյ տանեմ: Էնոնքյ կը տան, դու առ, արի:

Էտապես գկնիկ կը պոծուցա, կը բիրի:

Մեր կը գյա՞ն, կ'ասի. — Քյուռ միս ուտեմ, քյուռ արուն խմեմ, դե՞ն չըս թողնի քյուռ կնիկ էմ խաբրով էլ անի, ես հէորողկեցի, ասի որ գյա՞ն ինոր գործ դնեմ, դու հէորողկեցիր ասի՛ր՝ շահգադի արե կը սիրեքյ, փետուրներ տվեքյ տանեմ՝ դեռչակ լցեմ:

Կ'ասի. — Էլ ո՞չ չըկտրի, թողնենքյ էրթանքյ դու իլի կարմիր ամբըմ, ես կ'ընեմ թուխ ամբըմ, թողնենքյ էրթանքյ մե էն մեկ էլ մոր խասնենքյ:

Կ'ընեն կ'էրթան, կը տեսնան հիտե էսոնց էսոր ջեռ քյոր էլե սե ամբըմ, կ'երերա, կը ճերերա, կը գյա՞ն:

Կ'ասի. — Կնի՛կ, էլ ի՞նչխ տանենք, գյեռ հանի էմ ջեռ քյոր էլե սե ամբըմ, կը գյա՞ն հիտե մե:

Կնիկ կ'ընի հառու՛մ, գինքյ կ'ընի գյորտըմ, քյոր ամբից կ'իճնի տակ, կընի հիսան, դոր որ ձեռ կը տա, խողի կռեթըմ, քյարի կտորըմ վիրուցա գանա հառվին, գյորտ կը թոնի դեա, կը թոնի դեն՝ չըթողնա: Քյուրոչ նաչա՛ր վերեն կը կտրի, կը թողնի կը դառնա ետ, իրիկ-կնիկն էլ կ'էնեն կը փախեն ետ: Շատ կ'էրթան քիչ կ'էրթան, կը տեսնան ամբըմ կ'երերա, կը տընգա, կը գյա՞ն. էն էլ միջնեկ քյոր:

Կնիկ կը տեսնա, կը վախենա:

Իրիկ կ'ասի. — Մը վախենա, դո՛ւ կ'ըլնես մասրի փուշ, ես կ'ըլնեմ օցըմ, կը փաթուլթվեմ քյե, չըմ թողնի, քյե բան էնա:

Ամբ կը գյա՛մ, կ'էճնի տակ, կ'ըլնի հիսան, կը գյա՛մ կ'ասի. — Քյու միս ուտեմ, քյու արուն խմեմ, թողե մեկ էմ ծեռ խասնի էտա դել:

Ի՛նչխ որ կանի, լաճ էլե օց, փաթուլթվե մասրի փշին, չըթողնի քյուրոչ ձեռ դիպի հենե: Քյուրոչ նաչար վերեն կը կտրի, թյու բա՛մ չըկանա էնա, կը թողնի կը դառնա, կ'էրթա, լաճ ու կնիկ կ'առնեն շուշոտ փախել: Էսա դելխ, շատ կը գյա՛ն, քիչ կը գյա՛ն, կը տեսնան պատիկ քյոր էլե ամբ, կ'էրերա, կը տընդա, կը գյա՛մ: Ախպեր կ'ըլնի բոստնչի, կնիկ կ'ըլնի բոստան:

Պատիկ քյոր կ'իճնի մըտ ախպեր, կ'ասի. — Ախպեր, մարթըմ, կնիկըմ տեսե՞ր ես:

Կ'ասի. — Քյու բանին կը գյա՛մ, արի էմ բոստան, քյու բանին չի գյա՛մ դոր կ'ուզես, գյնա՛:

Կ'ասի. — Ախպե՛ր, ես քյե կ'ասեմ՝ մարթըմ կնիկըմ չըս տեսի՞ր:

Կ'ասի. — Դգո՛ւմ կ'ուզե՞ս, խիյար կ'ուզե՞ս, ի՞նչ կ'ուզես՝ կա. կ'ուզես ա՛ռ, կ'ուզես ըսկի էլ մ'առնի:

Ինչխ կանի խետ ճար չ'ըլնի, էլըմ քյոր ոնդրկվի, կ'էրթա: Լաճ ու կնիկ էլըմ կ'ինեն ուրենց ճամբախ շուշոտ կ'էրթան:

Լաճ կ'իրիչկա հիտե, կ'ասի. — Կնի՛կ, գյեռ հա էնա էմ մերն ի էկավ, էմ մոր ձեռնեն ի՞նչխ տը պրծնենք:

Ինչ մեր տը խասներ, կնիկ արաց չինարի ալիւկ, զինքյ էլավ վիշափ, փաթուլթվավ պըտոտ:

Մեր էկավ իճա՛վ վերեն, ասաց. — Քյու միս ուտեմ, քյու արուն խմեմ, քյե տու դեն էտա դելուց:

Մեր կը կայնի վըր լաճուն, որ էրկու օրով, որ իրեք օրով, ինչխ կանի, թյու ճար չ'ըլնի խետ, մեր կսկծու, խեռսողաց կը պատռի, կ'ըլնի կտոր-կտոր: Լաճն ի կը խասնի զուր մեր, աղեկըմ կը պրտի, որ էլ էնոր ձեռնեն բալա՛ չըքյաչի, կ'առնի զուր կնիկ, էլըմ կը գյա՛մ ուր թա՛մա մոր մոտ:

Նոր յոթ օր յոթ գյիշեր ուր խարսնիս կ'անի, կը խասնի ուր մրագին, դո՛ւքյ էլ՝ ձեր:

17. ՍԸՎՏԱԿՄՈՒՐՈՒՄԻ ՉԱՇՆԻԿՆԵՐ

Մարթըմ կ'ընի, կ'ինի աշխարբայ կան գյալ: Գյնաց տուլ՝ մեհվան էլան, տեսավ իրեք ախպեր՝ մեկն սվտակ մուրուս, էրկուս թուխմուրուս: Սվտակ-մուրուս ծեռ տրի վըր սուտին, ինչ կա՝ կը խարցնա էտաթուխմուրուսներուն, նոր խզմաթ կ'էնա:

էտա մարթ մըջ ուր մտին շատ մտածեց, ասաց. «Հանջե պան ա, ի՞նչիս էսա խալիվոր մարթ ուր էրկու ջհել ախպերո խոսքով կը նստի-կայնի, խզմաթ կ'էնա»:

— Կը խարցուցի, կ'ասի. — Հա՛յ մարթ, ես կ'իրիշկեմ տո՛ւ վըր էսա էրկավին ճեռչ ես, դո՛ւ ի՞նչիս խզմաթ կ'էնես, էնոնք ուհաթ կը նստեն:

Կ'ասի. — Ես էնոնց պատիկն եմ, էնոնք էմ ճեռչ ախպերն են: Զ'իրիշ-կես, թի էմ մուրուս սվտակ ա, մըջ կարիբո՛ւթնին ա սվտկե, չաշնիկ ա էկե էմ գլեոխ:

Կ'ասի. — Դե քյու գլխու չարչարանք խեմ ձի պատմի, էտա ի՞նչիս ա էլե:

Կ'ասի. — Ես, էմ էրկու ընգյեր էլանք գյացինք Շամ-Հանլար չոգրու-թեն: Շատ գյացինք, քիչ գյացինք, գյացինք մըջ սարի՛մ. սար-ձո՛ր Համեն ոխչար էր, մենք էլ կանստ էն խովվուն արինք, գյացինք: Խովիվն էլ մեկ աչկեն, թանփագյեռ գարթըմ էր, աչկ խընձ խայլի՛մ կեր, ուր ճակտի կեստեղն էր: Հէվար իտու, փող փչեց, էտա սար ու ձոր, ոխչար Համեն քյոմվան, էկան, էն էլ ընցավ Հանձե քյեչեց, տարավ մեկ հէրի՛մ տյուռ կայնեցուց: Զեռչ ճանցի քյարըմ էն հէրի տուան հանձե տվուկ էր. տաս-տանըխինգ անուլ գյոմեշ լծեն, էն քյար չըն կանն հիրար տե: էտա քյար իտու ետ, ըգոխչար, ըզմե տարավ ներս, էլըմ էլ ճանցի քյար քյաչեց հան-ձե տուան, մնացինք ներս: էտա հէր ընցկո՛մ ճեռչ էր, որ մեկ ծեր սազ գանեն, էն մեկել ծեր մարթ չըր լե: էլանվ կրակ արաց, շիչ պատեն քյաչեց իպե, էզար էմ ընգյերոչ կող, Համա սաղ-սաղ պոնեց վըր կրակին, էփեց, էտի էտա տեղ ասաց. «Դե՛, անամորտի, արի ուտենք, չըվանխենաս, էմ մաղգեն գյնաց. հիսնի միս էսա մեկ կերա, ես քյե պան չըմ անի: էմ ան-ճարուն էլան, ճուռըմ էտու ձի, ես էլ հանխու խես կերա:

Կերանք պոծանք, ասաց. — Վոլա, կուշտ չըկերանք:

Շիչ էզար, մեկել ընգյերոջ փոր, էրաց քյաթաթ, էլըմ ճուռըմ էտու ձի,

Հանձնարար: Տեսա՝ հտա շիշ հտի կրակ, պառկավ, քյնավ: Ընցկոն մեկ մեկի ասավ մըչ էմ սուտին խաչվառ, «Աստված քյու տուն ավիրի, տո՛ւ կայներ ես ընչի՞ խամար, հտա շիշ քյե խամար ա տրե մըչ կրակին, կանաս՝ ճարըմ արա»: Ես էլ էլա՛, շիշ կրակից քյանցեցի, տարա տրի վըր աչից, էմ սիւտ թա՛լի վերեն ճիթեցի, քյոզքյոզոց ինկյա՛վ աչկ, ես փախա, մտա մըչ ոխչրին: Ծեռ հտու շիշ ուր աչիչ էխան, էզա՛ր. գանեկու պես խանգա՛ր ոխչար փռվան գյետին, սպանվան: Էլա՛վ, բեռոց հտի մըչ ոխչրին, էմ հիտե կը պտուտեր, կոր էր, չըր ըխե, կ'ափլփեր, ես էլ Հա՛ կը փախեր դսա, Հա՛ դնա՛:

Ասաց.— Դոր էմ ծեռեն տը պոծես, հտա տյուռ չըմ պանա, չուր քյու ոսկըռներ փախ:

Ես էլ էլա՛ Էնու քոչ զինիցի, Էնոր մորթ խագյա՛, էմ քյինթ-պերան փաթեթեցի, կոտչներն էլ մնաց վըր էմ գլխուն, ախր էլա՛ կատարյալ քոչ, մնացի: Օրն էկավ կեսօր, ոխչար բոբոց տրե հինե, Էնիկ տյուռ չըպանա:

Շատ ոխչար որ բոբոց, ախրե ուր տփա՛ր էկավ, ասաց.— Ես ըզձե կը թողնեմ էրթաքյ, արածաքյ, Հա՛լա Էն անխոգյի խողածին տը մնա ըստա՛, չուր ուր ոսկըռներ փախ:

Էլա՛վ տյուռ Հա՛ց, ափլփեկն քյա՛ր հտի Էնգեխ, ոտըմ էթա՛լ Էնգեխ, մեկ Էնգեխ, հտա ահակին ոխչար մըչ ուր էրկու ոտվե էխան տյուռ: Մնացի ես Հաննի հիտե, մոթխըսցա Էնոր, էմ կոտոչ տվի Էնոր կող:

Էն էլ ասաց.— Քոչ, վոլա՛, ես սուտով էմ ոտ տը վիրուցեմ, տո՛ւ խանգլխտ ընցես:

Որ ոտ վիրուց, ես թռա, ձի թա՛լի տո՛ւ, թռա, էլա՛ վըր Հէրի տանսին, ճեռչ տա՛հթ ըմառի:

Բեռոց, ասաց.— Ախ՛, անամորտի, փրթար, Էն էլ քոչի ծեռնով փրթար:

Ինչ բեռոց էլա՛վ տո՛ւ, ես էլ քյա՛ր զարկի վըր գլխուն, գլխոխ կոտրավ, ինկյավ գյետին, ոտկեր փռեց: Նոր ես էճա տակ, մտա Հէրվե, ի՛նչ ասես, խանգա՛ր ճեռնապեռ մալ կա հտա տեղ, ոսկի կա, խեմ՝ քյանի տարի զշիվար ճամբխորթներ պերեր էր տա՛, սպաներ էր, կերեր էր, մալեր մնացեր էր: Պատիկ տյուռըմ տեսա, պանցի, գյանցի ներս, խորոտ կնիկըմ գյետ նստուկ հտա տեղ, նա՛ ուտես, նա՛ խմես, հտա կնիկ թամաչա անես:

Կնիկ ասաց.— Անամորտի, ի՛նչխ էկար հտա տեղ, գյան գյանդտիկ քյու էկացած ճամբխով, մկա թափա՛գյետոզ կը գյա՛, քյու ճեռչ փրտո՛ւ ճ քյու ալանջ կը թողնա:

Ասիցի.— Ես թափա՛գյետոզ կուրբան արիր եմ քյե:

Դեռիս էլա՛ հտա կանգա՛ր մալ-թամա՛լ պանցի վըր թափա՛գյետոզի ձիանքտերուն, հտա կանգա՛ր ոխչար տվի էմ հառձե, առի պերի տուն, կնիկն էլ պերի ձի խամար. թի չըս ավատա էլ, գյետ էմ կնիկ: Կնի՛կ, արի խենք:

Կնիկ էկավ, մարթն իրիշկեց տեսավ, օղորթ որ խուռնի-խրեղեն թափազյեոզ կնիկըմ, խընձ խայլի՛մ աչքըմ գյեո ճակտին:

Էկա տուն, ժամանակըմ մնաց, էլս՝ հըմել գյացի, ինգյս՝ երկրներ, խասա ծովհնիկ նստա գյսմին, էլանքյ վըր ծովուն, փոթոթորիկ էտու վերեն, էգար գգյսմին արաց կտոր-կտոր, տախտակըմ մնաց էմ ծեռ, ձի թնլի վերեն, տընդեղ գձի առեց, տարավ: Տարավ տնդեղ, տարավ, ծովհնիկ անծեր փուլի՛մ տակ գձի էթնլ հէրվե, տախտակ էմ ծեռնեն փրթավ, գյնաց ծովվե, ես էլ մտա մըչ հէրին: Գյացի, գյացի, տեսա վիշափըմ գյեո հէրվե: Կծկվա, նստա էտա տեղ, գյեո կը վրվրամ: էտա վիշափ գձի տեսավ, էկավ փաթթվավ էմ պեոլոր, չուր էմ վիգ, գյըմըխա տաքյցա տեղնցտեղ, պուտ-պուտ քյրտինքյ էմ ճակտեն ճողաց: Ձուր հէն օր թի մեկ մանանա կ'էճներ երկնուց, հէն օր էրկու էճնլ՝ մեկ հինքյ կ'ուտեր, մեկ կը տեր, ես կ'ուտեր: Ձորս-խինգյ օր էտապես մանանա էճնլ, ես, էն կերանքյ, էն մեկ օր չխչկոց ինկյսլ երկինքյ, գնջներ էճան, որ վիշափ տը քյսչեն երկինքյ: Վիշափն էր, ընցկո՛մ խասավ, ուր պոչ փնթոլթեց գձի, խըտ ուր վիրցավ էխան: Ինչ էլսլ վըր երկրի իրիսին, ուր պոչ թուլցուց, ես ինկյս վըր խողին, վիշափ քյեչեցին երկինքյ:

Էն երկիր ինչ ես ինգյս՝, անծանոթ երկիր մ'էր. երկրի թփներ խընձ մեր մեկ-մեկ ծառ: էտա երկրի ինչ կա պեր-պերտանկ, ես խընձ կատու՛մ էր մըչ ոխչըրներուն:

Խոզիկըմ էտա տեղ ոխչար կ'արածա, խընձ սարըմ, աչք ինկյսլ գձի, խնդացավ վըր ձի, պոնեց ուր ծեռ էթնլ մըչ ուր պարկին, ասաց. — Վոյս, ես քյե տը տանեմ մեր բերվորներուն շանց տամ, էսա մարտանմուշ պատիկ ջաննվար:

Ձեթ-խաց կեր մըչ պարկին, ես կ'ուտեր, կը կըրթկըրթացուցեր:

Խոզիկ կ'ասա. — Ուվս'յ, էսա հսյվան խաց էլ կ'ուտի:

Կեսօր էկավ, ոխչար քյեչեց, տարավ վըր բերին, բերվորներուն ասաց. — Բերվորնե՛ր, ի՞նչ կը տաքյ ձի տեսնելս, ես ձե մարտանման ջաննվարըմ շանց տամ:

Կնքյտեր թափան վերես, խոզիկ ձի ծեռնե ծեռ էտու ինչ հիրար կը տան, գձի կը ճղտորեն:

Էն կ'ասա. — Վա՛խ, սե կապեմ, աչք կա:

Մեկ կ'ասա. — Ա՛խ, քյինթ կա:

Մեկ կ'ասա. — Վա՛խ, սե կապեմ, ականջ էլ կա:

Ախր էմ ոսկըռներ մըչ ծեռներուն կը խալացցեն:

Էն մեկ կնիկն էլ կ'ասա. — Խե՛ր խեքյ, էլեքյ կաթ կթեքյ, տրեք մըչ կոտին, խեմ տ'ուտի՞:

Կաթ կթեցին, խաց պրտեցին, տրին եմ հսնճե, ես էլ կերա քիչ-քիչ:

Էն մեկ կնիկ կը գանա վըր մեկելի թևին. — Սեավոր Ձուլո, խաց է՛լ կ'ուտի, ատամ է՛լ կա:

Շատ մըջ էնոնց ծեռքայերուն որ ճղտորեցին, խովվու՛ն տժա՛ր էկավ, ասաց. — Թողեք, բա՛ս ա՛ էնոր մեղքը էցկեք ձեր վիզ, սպանեցիք, թողեք թրխ էրթա՛:

Ձճի թողին, էնոնց ոխշար քեշեցին, գլանցին: Շատ էկա, քիչ էկա, էտա խողից էլա՛ տո՛ւս, տեսա՛ վըր տանջտին վեցկավորըմ, ուր խարոր լծեր էր, վա՛ր կաներ:

Ասի. — Օրչնյալ Աստված, էն ջաննավա՛րներուց փրթա, էկա ինգյա՛ մեր խող, — ասի, — ախպե՛ր, ես քյու՛ բա՛խտ, խաց չըկա՞, կտորըմ խաց տու՛ ուտեմ, ես անոթի՛ մեռա:

Ասաց. — Դե ա՛՛ ո՛ւ նա տաժին, կապ պո՛ւնի քյու՛ ծեռ, գլան, էն դոր կայնի, դո՛ւ էլ դա՛տրի:

Ես էլ էլա՛, տաժին առի, պիրի գեղի տակ, չներ թափան վերեն, էլ չըֆայմա, տաժու՛ կապ թողներ, կապ մնաց էմ ծեռ, չներ գտաժին խեղտեցին: Ես էլ փոռ-փոճման ընցկո՛ն կիսախեղտ տաժին պերի, գինքը էթա՛լ վըր տու՛ն, համա խատավ:

Հէվարին մարթն էկավ, կնիկ կապլ խըտ մարթ. — Էսա ի՞նչ հիմար մարթո՛ւ ես տվե տաժին, չուր ես խասա, գտաժին էտու՛ խեղտել:

Մարթ ասաց. — Պան չըկա, էն մեր գավակն ա, մեր ախչիկ փսակենք վերեն, թրխ մնա ըստա՛:

Էլան էնոնց ախչիկ փսակեցին վըր ձի: Քյանի՛մ օր մնաց, ախչիկ խիվնդցավ, մեռավ: Ես էկա տու՛ն, խեր-մեր կը լեն, կը տեն մըջ էնոնց գլխու՛ն:

Դեորիս ես ասի. — Հե՞ր էտապես կը լաք, կը մըրմուք, պան չըկա:

Աներ-գոքյանչն էլ ասին. — Մենք չընք ի՛լա՛ մեր ախչկան խամար, կը լանք քյու՛ կանաչ արևու՛ խամար: Մեր երկիր ընցկո՛ն աճա՛թ կա, որ կնիկ մեռնի՛ իրիկ խետ կը տանեն թալեն խոր, իրիկ մեռնի՛ կնիկ խետ կը թալեն խոր:

Ձի խըտ էմ կնկյան, քյառսու՛նավուր խաց տրին խըտ մե, տարան թալին խորվե: Էտ օրն էլ ուեսի լաճ մեռեր էր, խարս խետ թալին խորվե: Քյանի՛մ օր մնացինք էտա տեղվե, տեսանք ջաննավա՛րըմ սորվեր էր, ծակըմ վե կը գյեր, մեռներ կը քյաչեր, կը տաներ տո՛ւս, կ'ուտեր:

Ես կնգյան ասի. — Էն ջաննավա՛ր ինչ կը գյա՛ ես կը կախվեմ մեռլի ոտնից, տու՛ էլ կախվի էմ ոտնից, թրխ գմե քյա՛չա, խանա տո՛ւս:

Էկավ, գմեռել ինչ քեշեց, ես կախվա՛ մեռլի ոտնից, կնիկ էմ ոտնից քյուքյա՛ղ քյաչեց, էխան տո՛ւս: Ինչ մեռել էխան, տեսավ մենք էլ կախվու՛կ ենք, վա՛խեցավ, էթող փախավ: Ես էլ կնիկ առի, պիրի տու՛ն, թի ս'ավատա՞, մեռլի կնիկ էլի՛, սո՛ւթ ա, թի՞ աղորթ ա:

Կասես ընչի՞ ես խալիվորցե, էսա կանգա՛ր չաչնիկ ա էկե էմ գլխո՛ւս, էնոր խամար էմ մագեր սվտկած, էմ էրկու՛ ճեռո՛չ ախպերներ սևամուրու՛ս են, ես չոտ խալիվորցեր եմ:

18. ԱՆԻ, ԱԽՍՈՒԴ, ՄԱԽՍՈՒԴ

Կեր թակավորըմ, ուր կնիկ: Էտա թակավորին տղե՛մ էլնվ, տարավ էդեր հէողենվե, հէողենվե շախվավ, չուր ճոճացավ:

Էն մեկ օր, միս կ'ուտի, վուսկոռ կը գանի պատ, ջամ կը կոտրի, շող կը կաթի մըչ հէողին: Տղեն կ'առնի թուր, կը գանի, ուր խնլ վիշափ ա, շատ կը չնփնլվի, կը կռվի, անհո՛ւշ կ'էնի, կ'իւնի մըչ հէողին:

Խզմաթքյար խաց կը պիւրի, կը տեսնա տղեն անհո՛ւշ էլե, ինկյե մըչ հէողին, կ'ասի. — Տղա, քյե ի՞նչ ա էլե:

Կ'ասի. — Վուսկոռ գարկի պատ, վիշափ մտավ ներս, ձի տը կ'ըլներ, ընցկո՛ւմ թուր գարկի՛ չըպոնեց:

Կ'ասի. — Աստված քյու տուն ավիրա, ախշարքյ արե կա, շող կա, կանաչ կա, ծով կա: Էն վիշափ արեու շող էր, էն ի՞նչ էր, որ տո՛ւ ընցկո՛ւմ մոտեն վանեցեր ես:

Կ'ասի. — Որ ընցկոն ա, տուքյ չուր մկա ձի խնպեր եքյ. ես պոնավոր մարթ եմ էլե, էլ ձի խնրամ կ'էնա, էսա երկիր չըտանորեմ: Էմ ձին քյանչեքյ տո՛ւս, ես կ'իւնեմ ախշարքյ:

Ձին քյեչեց տո՛ւս, խեծավ, չուր տանտի մեչ գյնաց, նստավ վըր հանպյրին խաց ուտելու, տեսավ էրկու ձիավոր էնդեխեն էկան, խարցուցին՝ դու ի՞նչ մարթ ես:

Ասաց. — Ես Ֆլան թակավորի տղեն եմ:

Նստան, իրեքյ մեկտեղ խաց կերան:

Ասաց. — Ալի փաշա, տո՛ւ մե ճոչ ախպեր:

Էն մեկի անուն Մանսուդ փաշա, էն մեկելին՝ Ախսուդ փաշա:

Ասաց. — Որ ես ձե ճոչ ախպերն եմ, որտեղ էմ ձին ուր ծունկ գանի գյետին, էնդեղ կոնախ տը տանքյ. ձին որ կա՛ մրազ ա:

Էլան, մեկտեղ գյացին, գյացին, թակավորի սարի հանճե ձին ուր ծունկ էգար գյետին: Էնքան գարկին, ձին ուր ոտ չըփոխեց:

Թակավոր վիրուց կանչեց. — Հա՛յ տղեներ, մը գանեք էտա ձիուն, էկեքյ ըստան կոնախ էլեքյ, խլիսուն էլեքյ գյացեքյ:

Էնոնքյ էլան, ձիանքյ քյանչեցին, էլան վեր, թակավորի կուշտ: Դիվան

Հմեն քյսմլուկ էր, Էնպես որ մտան ներս Էտա իրեքյ ախպեր, Թակավորին շատ տո՛ւր Էկան, շատ խալնալ իրեքյին Էլ:

Մարթերուն խրաման Էտու, ասաց.— Գյացեքյ, Թըխ Էսա իրեքյ մարթեր մինակ մնան Է՛մոտ:

Էրկու ախպեր Հէորդկեց քյնելո՛ւ, Ալի փաշեն մնաց ուր մոտ: Շատ զրո՛ւցան, Թակավորի ախախ տարալ: Վիշափըմ վըր սանվե Էճնվ որ Թակավոր տը կ'ընեը, Ալի փաշի աչք ինկյնվ Հինի, Էլնվ Թուը Էզար, վիշափ սպանեց, Թիզըմ Էլ գյնաց մըչ սան: Պուտըմ արուն Թուալ վըր Թակավորի իրիսին, Էն Էլ ասաց՝ ի՞նչխ վյուրուցեմ:

Թակավորի Թուը քյաշեց, Էզար ուր Թրի տեղ, ուր Թուը քյաշեց, Էպե, Թակավորի իրիսի արուն վիրուց:

Թակավոր ախխալ, ուր աչք ինգյնվ զԹուը, Հիմցալ, Թի ուր վիզ տը կտրեր, ասաց.— Գյնս, քընի, տո՛ւ նեղացար:

Ալի փաշեն էր, Էլնվ գյնաց ախպերո մոտ, ախպերո ասաց.— Մախսուղ փաշա, Էլի գյնս, Թակավորի պատասխան որ կարցար տեր, մենքյ տը փրթնեքյ, որ չըկարցար՝ Էմ վիզ կը զանի:

Մախսուղ փաշեն էր, Էլնվ, Էկալ Թակավորի մոտ:

Թակավոր ասաց.— Մախսուղ փաշա, Թակավորութեն ու վաճորութեն ի՞նչխ Էլեն խը մեմեկի աղեկ ա:

Ասաց.— Թակավոր ապրած կենաս, որ տու ձի ասես, գյնս, քյու Ալի փաշա ախպեր սպանի՛, արի, ես պեթկ ա Էրթամ, սպանեմ, նոր Էմ վաճորութեն քյու Թակավորութեն աղեկ կ'Էլնի:

Կասի.— Դե գյնս քյու Ալի փաշեն սպանի, արի:

Ասաց.— Ես կ'իՀսմ Էմ ախպեր սպանեմ, Հսլս տո՛ւ կը փոշալես: Հրաման տու, Թակավոր, ես պաթմութե՛մ անեմ,—կասի,—Թակավորին մեկ տաթի կ'Էլնի, դսյիմ ուր կեր կը տներ տաթու Հսնճե, որ տեղուկ ըլնի, տաթին Թափի, որ տեղուկ չ'ըլնի, կը տաննա ուր Թաթով կը ճխթի Թակավորի Հսնճե:

Ավուը մեկին Թակավորի նայար վաճորին ԹամբիՀ կ'անի, կ'ասի.— Էնպես մենքյ չընքյ կ'Էնա Թակավոր Հախթի: Հէսոր շոտ կերըմ տու, քյու Թակավոր Թըխ ուտի, ես կ'Էրթամ սարի գյլեոխ՝ լնղմի վերեն, տո՛ւ Էլ ճո՛ւր չըտնես Թակավորի Հսնճե, տաթին որ գյիշեր քյնուկ ըլնի, որ Թակավոր ծարվընա, տո՛ւ վազես Հախպրից ճո՛ւր պերես, տաս Թակավորին, տաթին քյնուկ ըլնի, չ'ակխի: Թակավորի գյլխուն Էն գյիշեր ճո՛ւր չ'Էտի:

Թակավոր կես գյիշերին, քյնու մեչ ծարալ չակխալ, ասաց.— Վաճի՛ր, ես ծարալ եմ, ճո՛ւր տու:

Վաճիրն էր վազեց Հախպրից ճո՛ւր տը պերեր, տաթին կես քյնու մեչ ախխալ, Էլնվ Համա Էզար վաճորի ծեռնեն կանգնի Թափեց:

Թակավոր էլնով, պնդեցավ վրը ուր տաժուն, ասաց.— Բյուռ տիրու խերն անիծած, քյասեն տեղուկ, խաց տեղուկ, ճո՛ւր տեղուկ, ինչ կերակուկ կա տեղուկ, խո էսա ճո՛ւր սարի գլխուց կը գյն, խո էսա գլխերով տեղուկ չի՞:

Էզնր, որ տաժին տ'ըսպաներ, դեորիս տաժին վնդեց, հնապրից ճո՛ւր խմավ, էստեղ ցամքյավ, որ թակավոր չ'էրթա, ճո՛ւր խմի, մեռնի: Քյանի'մ էնիկ վրը ուր տաժուն փոշպնավ, ընցկո'մ էլ տո՛ւ վրը Ալի փաշին տը փոշպնես, որ ես սպանեմ:

Տեսավ որ Մանսուդ փաշեն ուր ջյուլաբ էտու, թակավորն էլ ասաց.— Գյնն, թրխ Ախսուդ փաշեն գյն:

Գյնաց ասաց.— Ախպե՛ր, թի տո՛ւ կերցար թակավորի պատասխան տեր, մե Ալի փաշեն տը փրթնի, թի չըկերցար, մեր ախպերը վիզ տը գննի:

Էնիկ էլնով, գյնաց թակավորի մոտ:

Թակավոր ասաց.— Ախսուդ փաշա, թակավոր ուր վնգիր ի՞նչխ էնեն, անուշ ա:

Ասաց.— Որ ես յնմ, էմ Ալի փաշա ախպեր սպանեմ, գյնմ, քյու թակավորութեն էմ վնգրութեն ընցկոն անուշ ա:

Էն էլ կ'ասի.— Դե գյնն, քյու Ալի փաշա ախպեր սպանի, արի. էմ թակավորութեն քյե, քյու վնգրութեն՝ ձի:

Կ'ասի.— Թակավոր ապրած կենաս, ես էմ Ալի փաշա ախպեր սպանեմ, գյնմ, հնլն տու տը փոշպնես: Իրավունքյ կը տա՞ս, ես մեկ խոսքըմ ասեմ:

Կ'ասի.— Ասա, խեմ ի՞նչ տ'ասես:

— Մեկ բնգրկա'մ կ'էնի, ուր առծիվըմ կ'էնի, ուր կնիկ շա՛տ բեաննլ կ'ընի, ինչխ էտա կնիկ լարտա, էտա առծիվ բնգրկնին հիմաց կը տա:

Ավուր մեկին կ'էրթա տո՛ւս, էտա կնիկ կ'ասի. — Ես ի՞նչխ ճար կընդնեմ, որ էսա առծվի խոսք կոտրեմ:

Շատ արե օրըմ կ'ընի, մսխալ ամբ էրկինքյ չ'էնի, կ'ընի, յն, առծվըվ կնֆնգի հնռե կը ծակի, փարըմ ճո՛ւր, քյասեն'մ ավազ կը պերի, ավազ կը սըռսուացուցի, ճո՛ւր կը լցի վերեն, խը մեմեկի շուռ կը տա, կ'էրթա վրը առծվին:

Բնգրկան հեվարին կը գյն տուռն, առծիվ կ'ասի.— Բնգրկան, տո՛ւ հէսօր չ'էկար, ընցկո'մ անձրե, կարկուտ ա էկե վրը ձի, ես ցոտու մեռեր եմ:

Բնգրկան էլ կը տնոնա հինքյե հինքյ կը մտածի, կ'ասի. «Թի ընցկնե'մ օր, ես էմ կնիկ շատ կը ծեծկեր, էսա առծվու խոսքով, հէսօր մատըմ ամբ էրկինքյ չըկա, արե, չնչններ կը խաշեն, ի՞նչխ տո՛ւ կ'էնես

սուրբ կ'ասես, կ'ասես անձրև ու կարկուտ կը գյնն: Շատ կը պնդեմքս
վրը ուր առնվուն, կը պրիւր կը գննի գլխին, կը սպանի: Ձեռ կը տա
կնքանք կը պրիւր տակ, կ'ըլի՝ ահագին ավազ, ճուր, տիմաց ծակած, շուռ
տված մըն կնքանքին:

Նոր կ'ասի. — Ահա՛, էսա վրը ձի գնն: Գլխն էմ առնիւ սուրբ չըր
ասե. էսա ավազ, կարկուտն, էսա ճուր՝ անձրևն:

Դեռիս վրը ուր առնվուն նոր փոշանալ՝ հա՛յ-հո՛յ, էմ ձեռնեն
գնն:

Քաննի՛մ էնի վրը ուր առնվուն փոշանալ, տո՛ւ ել վրը Ալի փաշա
ախպետը տը փոշանես:

Աղոթեմքս պնքավ, թակավոր ասաց. — Ախսուդ փաշա, էլի ճուր
պի, ես տը լվնքվեմ:

Կ'ընի ճուր կը պրիւր, թակավոր կը լվնքվի, թակավոր կը տննա, որ
տ'էրթա վրը ուր տեղաց, աչք կ'իւնի վիշափ վրը սան:

Կ'ըլի, կը տննա Ախսուդ փաշի գլխին կը պազի, կ'ասի. — Ձեր մոր
մեզկ կանաչ, որ տո՛ւ էմ պատասխան տվիք, չուր լուսցավ: Որ տո՛ւք էմ
պատասխան չըտեք, ես ձեր իրիքի վիզն էլ տը գննեմ: Դե գնն, քյու-
Ալի փաշա ախպեր կանչի, գյն:

Կը կանչա, կը գյն էնտեղ:

Թակավոր կը խասնի գլխին կը պազի, կ'ասի. — էմ թակավորութեն
քե, քյու վնգրութեն ձի:

Կ'ասի. — Ես շատ չորհակալ եմ քենե, ես էլ թակավորի տղա եմ, որ
ես ուզեմ թակավորութեն, չխո ես կը մնեմ վրը էմ խոր թախթին: Հրաման
տու, ես, էմ ախպերներ էրթանք ախշարք կան գյննք:

Խաց կ'ուտեն, կ'էլնեն էնոնց ճամբախ կ'իյնն: Կ'էրթան մեկ թակավորի
սարի հառնե, էլ մ'էլ ձին ուր չոքեր կը գննի:

Թակավոր վիրուց կը կանչի. — Հա՛յ տղեներ, ընչի՞ կը գննեք էտա
ձիուն, էկեք, կոնախ էլեք, խլիսուն նոր էլեք, գյնցեք:

Դեռիս էնոնք կ'էլնեն կ'էրթան վեր: Էտա կանգնոր դիվան էտա
մարթերու հանձն կը կայնեն. մեկ չարչի մարթըմ կ'էլնի, քյառսուն էրկթե
ցից վրը ուր թիւին:

Դեռիս Ախսուդ փաշեն, Մախսուդ փաշեն, Ալի փաշեն
կ'ասեն. — Նստի:

Չարչին կ'ասի. — Ի՞նչ Ալի փաշա, որ մարթ ա, թիւ առնի էնա
քյառսուն էրկթե ցից, էրթա նա ֆլան տեղ պառավըմ կա, էն քյառսուն
էրկթե ցից, թի հառնե էն պառվուն էզնոր գլխին, էն պառավ հախթեց,
չխո գլխո ես գլխոն էն Ալի փաշա յա:

Ալի փաշեն էլ համա էլնվ, թուավ, առեց գցըցեր, ասաց. — Էկեք,
ձի էն պառավ շանց տվեք:

Ջրն գլորխէ էրթա, ապա մարթնկեր պառաւ էր:

Ասաց. — Էկեք զանոնու ձի շանց տվեք, տարցեք:

Էլան զանոնու շանց տվեցին, տարցան էկան: Ալին առեց քյառսուն էրկթե ցից, գյնաց չոքյով հառճե պառվուն: Պառաւն էլ քյաղաք թյաղքով հմեն կիտե, գլխներ պիրե, պյուլորե ուր մոտ, նըստե: Լաճն էլ էրկթե ցից կը տնի գյետին, պոնցքին կը տփի գյետին, թիզըմ կ'էրթա գյետին, էտա պառաւ հիսնի գլխոխըմ կը տփի մըչ էնոր գլխուն:

Ալի փաշեն կ'ասի. — Չ'օղորմի քյո խոր, զա՛ չըկեր տներ էմ տակ:

Գլեոխ կը տնի ուր տակ, կը նստի վերեն, ցից մ'էլ կը տնի գյետին, պոնցքով կը զարկի, կ'իյա՛ գյետինվե, էլ մ'էլ պառաւ գյետինըմ կը զանկի վըր էնոր գլխուն:

Էլ մ'էլ կ'ասի. — Չ'օղորմի քյո խոր, ձի փալ չըկեր:

Վերճապես քյառսուն ցիցն էլ կը զանի գյետին, քյառսուն գլխոխ պառաւ կը զանի վըր էնոր գլխուն, էտա գլխներ հմեն կը բա՛հրալի ուր չորս պյուլոր: Էտա վերճի գլխուն պառաւ զինք կը տփի վըր Ալի փաշին, կը խասնեն հիրուր: Կը խասնեն հիրուր՝ էն գէն, էն գէն:

Ալի փաշեն գեորով կանա պառվու զանվթ առնի, կ'ասի. — Քյաֆթառ պառաւ, կը տանտնընս, չխո քյե բենըգ տ'անեմ:

Ձեռ կը թալի ոտ կը պոնի, պառաւ կը փախի, ոտաց խալխալ կը մնա Ալի փաշի ձեռ: Ալին ա զխալխալ կ'առնի, կը գյա՛ թակավորի դիվնի մեչ կը տնի, կը խասնի շամդըմներ կը փչի, զխալխալ կը տնի հականատ, լեոս կը տա: Էրկու օր կը մնան էտատեղ:

Կը պերեն թակավորին կ'ասեն. — Թակավոր ապրած կենաս, էտա խալխալ որ կա, ախշրի կեսն ա: Որ էտոր թակն էլ էնի ախշար կը գյնի: Պե, մոռ քյու կնկյան ոտ, որ ընի տո՛ւս, մենք ասենք թակավորի կնիկ մեկ ոտնա յա:

Կը պիրի, կը մոռցի ուր կնկյան ոտ, կ'ընեն տո՛ւս, քյաղքըցեր կը կանչեն. — Թակավորի կնիկ մեկ ոտնա յա:

Ալի փաշեն կը լսնի, կը գյա՛ տուն, թակավորին կ'ասի. — Թակավոր ապրած կենաս, հե՞ր քյու կնկան կ'ասեն՝ մեկ ոտնա յա:

Էն էլ կ'ասի. — Էն խալխալ, ինչ տո՛ւ պերեր ես, էմ կնիկ հականատ տեսե, առե մոռցե ուր ոտ, մկա որ կըտ ա, կ'ասեն՝ թակավորի կնիկ մեկ ոտնեն ա:

Էն էլ կ'ասի. — Որ էտապես ա, ես տ'էրթամ ախշարվե, էնոր կըտ տը կընդնեմ, պիրեմ: Ամանաթ քյե էմ ախպըրներ: Էն խալխալ տու, որ էնոր թակ կընդնեմ:

Կ'առնի խալխալ, ձին կը խեծնի, կ'էրթա, շատ կ'էրթա, քիչ կ'էրթա, կ'իյա՛ մեկ քյաղքի մեչ, կը մտնի տուն, կըխի՝ կնիկ կերած, թոներն էլ գյետ վան: Տու՛մ կ'էրթա՝ թոներ վան, խաց կես թխած, կես անթխել,

մարթ չըկա, հմեն կերած, արբը հտա քյաղաքյ քյաղքյով կերած, կ'իյն մտի տու՛մ'էլ: Էտա տուն կնիկըմ կես կիրուկ ա, կես անկիրել, գյետ կը նըվա:

Կ'ասա.— Հա՛յ տղա, դո՞ւ դո՞ր տ'էրթաս: Թի՛ պառաւլըմ կա, քյաղաքյ քյաղքյով կերե, գյնցե, նըստե մեկ ճամբխի վերեն, տուն կիսաշինել արե, նստե վըր պատին: Ինչ ճամբխորթ կ'իյն, կը խաբի, կ'ասի՝ «Արի, նա քյար տու էմ ձեռ, էնա պատ չարեմ»: Աստծու սիրուն դենվե մ'իյն, քյե կը խապի, որ գինքյ կը գանի վերեն կ'ուտի:

Դեորիս լաճ կ'ընի կ'էրթա, կ'իյն հտա տեղ, պառաւ կը կանչի. — Հա՛յ խորոտ տղա, արի էնա քյար տու, ես պատ չարեմ:

Կ'ասի. — Անհիման պառաւ, էնա քյաղաքյ քյաղքյով քյե թերի չ'արա՞ց, որ ես քյար տամ, նոր տո՛ւ պատ չարես, նստես հինե՞:

Կ'ասի. — Խորոտ ջհել, անվորտի մեր եմ, էմ անեծկ մ'անի խը քյե, արի քյար տու, ես էմ պատ չարեմ:

Էն էլ կ'էնի, կ'էրթա, հա՛ւն խեւքյ վըր ուր ա, կը կզվի, խետ քյար կը տա, խետ աչք խըտ պառաւն ա:

Պառաւ վիրուց գինքյ կը տփի վերեն: Էլ էն տեղ կը խասնեն խը մեմեկ, կը չնփնկվեն հիրար:

Լաճ ընցկո՛ւմ կը խասնի, ձեռ կը թափի, ձեռ կը քյեչի, կ'ասի. — Կը տանտարես՝ տանտարի, չըս տանտարե, չխո քյե բեանգ կ'էնեմ:

Պառաւ ընցկո՛ւմ խասաւ, ուր սերին բանդլեց, ուր ձեռաց բանգուկ մնաց ձեռ, փախաւ կուրուսաւ:

Էն էլ ի՛պե, հտա ոտաց խալխալ, հտա բանգուկ իտու հիրար, տեսաւ խըտ մեմեկու չըն հարմարվի: Էլնա՛վ էլ մ'էլ գյնաց երկիրվե: Գյնաց մեկ ծովու հափըմ, կայնա՛վ, Էլնա՛վ գյնամիքյ աչկեց, ինչ մեկ կեր ֆուաց, տեսաւ մարթ չըկա մըչ գյնամիքյտերուն: Մտաւ էն մեկել գյնամին, տեսաւ մեկ խանիվոր գյետ էնտեղ:

Խանիվոր ասաց. — Խորո՛տ տղա, Աստծու սիրուն էլնի, գյընա՛ն, մեկ պառաւլըմ կա մըչ էնա ծովուն, հմեն ուրպա՛նթ օր կը գյն մատ կը տա գգյամիքյ, վիր մեչ որ մարթ էլնի, չուռ կը տա, կ'ուտի, էլ մ'էլ գյնամին չուռ կը տա վըր ուրին:

Էն էլ կ'ասի. — Խանիվո՛ր, ես կը մնամ ըստն, ինչ գյնա՛ն կը գյն, ձի ալախ արա:

Օր կը գյն կեսօր, մարթնկեր պառաւն ա, ծով կը տընդդի կը գյն, մատ կը պարզի, որ գյնամին չուռ տը տա, լաճ ձեռ կը թափի, պառաւու մատ կը պոնի:

Կը քյեչի խը վեր, կ'ասի. — Շա՛ն քյաֆթոռ, չուր հե՞փ էսա գյամիքյ տո՛ւ չուռ տը տաս: Տո՛ւ կայնի, ես գքյե քյեչեմ, բեանգ անեմ:

Խըտ էտապես ասելուն պառաւն ա, ուր սեյրին կը տա, կ'էրթա, մատնիկ կը մնա լաճու ձեռ:

Լաճն ա, կ'առնի կ'իրիշկի, մեկ ոտաց խալխալ ա, մեկ բլազո՛ւկ ա, մեկ մատնիկ ա, խըտ իրարու հարմար չըն ի'գյա՛, կ'ասա. «Ես ընցկընա՛ կըտ-կըտ ի'նչ տը տանեմ, տամ թակավորին»: Կ'ըլնի, կը գյա՛, մըչ սարին կոնախ կը տա, կըլսի՛ էտա քյարի տկեն ծեն կ'ըլնի: Կ'իյա՛, կ'իրիշկի, իրեք խորոտ ախշիկ գյետ նստած մըչ լաճմին, լաճմ էլե հէոգա՛:

Քյորեր մեմեկի կ'ասեն. — Քյուրիկ, քյուլ արած ի'նչ էր վըր ախշըրքեն:

Կ'ասի. — Էմ արած էն էր, ես քյաղաք թյաղքյով կերա, մնաց էն մեկ թակավորի սարեն, որ ուրպա՛թ օր գէն էլ տ'ուտեր, տեսա՛ մեկ խորոտ ջհելըմ, քյառսուն էրկթե ցից վըր թևին էկավ: Քյորիկ, էն էրկթե ցից կը տներ գյետին, մեկ պոլընցկի կը գաներ վերեն, մեկ գյա՛զ կ'էրթեր գյետին: Ես հիսնի գյլեոխըմ գանկի մըչ ուր գյլխուն, ինչպես էնի, օ՛ֆ չ'արաց, ասաց՝ «Չ'օղորմի քյո խոր, էմ տակ գա՛ չըկեր», վիրուց իտի ուր տակ: Քյառսուն ցիցն էլ էգար քյառսուն գյլեոխ գանկի, էնիկ օ՛ֆ չ'արաց. որն կ'ասեր՝ էմ կալ տանտակ ա, որն կ'ասեր՝ ձի փալ չըկա: Հալա՛, քյորիկ, տու չըս գյիտե քյանի'մ խորոտ էր, երանիկ Աստուց էն ըստա՛ էլներ, ես գէն առներ, — ասաց. — գե, քյորի'կ, քյուլ արա՞ծն ինչ էր վըր ախշըրքին:

Միճնեկ քյոր ասաց. — Էմ արածն էն էր՝ քյաղաք թյաղքյով ես կերա, էլ մարթ էմ ձեռ չ'ինկյա՛մ, ես էլ էկա վըր ճամբխին, տու՛մ կիսաշինել արի, նստա վըր պատին: Զհելըմ էկավ, հալա՛ մա՛յան համա էն էր, ինչ տու կ'ասես: Ես ասի՛ խորո՛տ ջհել, արի՛ էնա քյար տու, ես էմ պատ շարեմ, նստեմ հինե:

Զիկ ասաց. — Քյալթա՛ւ պառաւ, էնա քյաղաք թյաղքյով քյե թերի չ'արա՞ց, որ տո՛ւ նոր տուն տը շինես, նստես հինե:

Դեորիս էկավ, քյար կը տեր եմ ձեռ, էնու աչք խը ձի էր, խետ քյար կը տեր, խետ կ'իրիշկեր, ես էլ համա ձի գանկի վերեն, որ տ'ուտեր, էնիկ խասավ խը ձի, խասանք չիրար, էմ ձեռաց բլաճուկ մնաց էնոր ձեռ, ես փախա:

Դեոր ասաց. — Պատիկ քյոր, քյուլ արա՞ծն ինչ էր վըր ախշըրքին:

Ասաց. — Սեւովո՛ր, գյիտե՞ս էմ արածն ինչ էր: Ես գյամի վըր ծովուն չըթողիցի, համեն շուռ տվիցի, կերա: Ավուր մեկին խորոտ ջհելըմ, համա քյուլ ասածն ա, ինչ տո՛ւ կ'ասես, քյորիկ, էկա՛մ էլա՛մ գյամին: Օր էն օրն էր, որ ես տ'էրթեր, ես ձեռ թալի, որ գյամին շուռ տը տեր, էն ձեռ էթալ, ե՛մատ պոնեց, ձի ասաց՝ «Քյալթա՛ւ պառաւ, չուր հե՞փ տո՛ւ էնա գյամիք շուռ տը տաա՛: Ես սերին տվի, ե՛մատի մատնիկ մնաց ուր ձեռ, ես էկա:

Քյորեր կը տան մըչ իրարու գյըլխուն. էն կ'ասի՛ խոգե ձի էլներ, էն կ'ասի՛ խոգե ձի ըլներ: Լաճն էլ տյուռ ալանջ կ'անի:

Կը մտի տուն, կը զանի մըչ էն ախչկա գլխուն, կը զանի մըչ էն ախչկա գլխուն, կ'ասի. — Գյեռ ես եմ, ես ձե իրիքին էլ խեր եմ:

Կ'էլնի, կ'էրթա թակավորի մոտ: Կ'ըխի՝ ախպրներ ընցկոն ա քարացած, համա հէսոր վանդն ա, գլխի ա խոգլին տան. թակավոր չըշախե: Ախպերներ կ'առնի կը պիբի, հմեն մեկի վերեն մեկ կը փսակի՝ ճեռն ինքն կ'առնի, միճնեկն կը տա Մանսուդին, պատիկն՝ Ախսուդին:

Նոր յոթ գլիչեր, յոթ ցերեկ խարսնիս կ'անեն, էնոնք կը խասանեն ուրենց մրազին, դու էլ՝ քյոն:

19. ՌՈՒՏՈՒ ԲԵՅ

Ժամանակին թակավորում կեր, իրեքյ տղա ուներ:

Թակավոր էլնով, ասաց. — Որտի՛ք, եկեքյ ձե կարքյեմ:

Մեծ տղան էլնով վոզրի ակաչիկ ուզեց, հնոր կարքյեց, միճնեկ տղան էլ էլնով սանդրաճմի ակաչիկ ուզեց, գէն էլ փսակեց:

Պզտիկ տղեն ասաց. — Կակո՛ւ, չուր ես չ'էրթամ, կոիվ չ'էնեմ, չըհաղթեմ, ձի կնիկ չըմ էնե:

Թակավոր շատ ցավերու մեչ մտավ, գլխեր-ցերեկ էտա տղի խամար վնուվալ: Տղեն էլ իրիշկեց՝ խեր մաշավ, համա խոգլի՛մ ա մընացե մեչ, ախշըքի մեչ ինչ կանդար հեքյիմ կեր, դռքթոր կեր, ժողվեցին պերին, չըկարցան ճարում կընդենն թակավորին:

Ծերունի մարթըմ ասաց. — Վուլն, անմախական ճո՛ւր ու չինարի ծառի թուփ, ինչ հնոր մզեղ մըչ անմախական ճրո՛ւն ա պո՛ւսե, պերեն, թուփ մըչ էտա ճրո՛ւն եռցուցեն, ընցկո՛ւմ որ իրեքյ մնա մեկ, էտա ճրով լեռղկցուցեն, թակավոր կը տառնա ջհել:

Ասին. — Վո՞ւլ տ'էրթա:

Մեծ ախպեր ասաց. — Ես տ'էրթամ:

Միճնեկ ախպեր ասաց. — Ես տ'էրթամ:

Պզտիկ ախպեր, ինչ անուն Ռուտո՞ւ բեյ էր, ասաց. — Ձէ՛, ախպերնե՛ր, ես կ'էրթամ, տուքյ կնգյան տեր եքյ, ես չըմ ինե ձեր մեխքյ-արունքյ:

Ռուտո ղեյ էլնով, ուր Աստված կանչեց, ձին խեծավ, ուր ճամբանի շարունակեց:

Թի մեկ օր, թի տաս օր, ինչ խասավ նավարնոու, ուր խոր խնլիվոր պահապան էստեղն էր, ասաց. — Բանը՛ւ, ծերունի:

Ասաց. — Խն՛գան պանրով էկար, Ռուտո բեյ, ասաց. — դո՞ւ էսա երկրնե՛ր:

Ասաց. — Տ'էրթամ, էմ խոր խամար դեղըմ պերեմ: Արի ճամբանըմ չանց տուր:

Ասաց. — Խոգլուտ, արեւուտ մեռնեմ, էսա մեկ ճամբխով վով գյանցե, ետ չըտարցե, էսա մեկ ճամբխովն էլ խնգանըմ գյանցած, մեկ տանրցած, էսա մեկեկ ճամբխով վով գյանցե, ետ ա տանրցե:

⁹ Ռուտո կնշանակե երկարահասակ: Կծագի ոտտ՝ ձող բառից (Ծ.Ա.):

Ասաց. — Ես էն ճամբանիս տ'էրթամ, ինչ խավքայ էլ գլացե, ետ չըտանցե:

Ասաց. — Որ էն ճամբիսով կ'էրթաս, արի խրատում տամ: Մեր սնոռից կ'էճնես էն մեկել սնոռ, էնտեղ չինարի ծառում կա, հանկարելում էլ գլեո էտա ծառի տակ: Էնտեղ քյու ձին կը թողնես, կ'արածա, տո՛ւ էլ քյու խաց կ'ուտես, կը խանգլատանաս: Կ'էլնես ծեռ կը թալես էտա չինարի ծառ, Աստծու անուն կը տաս, թի կարցար էտա ծառի մզղներ թուլցուցիր, թիզըմ խանիր տո՛ւս, չխո կ'էրթաս, թի չէ՝ անկարելի յա, կը սպանվես: Որ թուլցուցեր, կ'էրթաս մեկ տանջում կա, կամիչլըխ ա, էնտեղ քյու ձին կը թողնես, կ'արածա, տո՛ւ էլ կ'էլնես, կ'էրթաս, կը տեսնես էնոր սարեն գլեո մըչ չոլ տանջտին ա, եռսուռնեին ախպեր գլացած նեճիր, պզտիկ ախպեր, անուն էլ Բանդղո յա, գլեո պախապան:

Ռուտո բեյ հանապարի վերեն գլինարի ծառ ժըժխեց, էրկու արչին քյաչեց տո՛ւս, ձին խեծավ քչեց, էճնավ տանջտի մեչ, ուր ձին էթող մըչ կամիչլըխին, էլնավ, գլնաց սարի հանած: Դեբրու քյոր՝ Քյառսուն ճող Ոսկեծամ փանջանից տեսավ, աչք ինգլնավ հինե, մեկ սուտով չէ, խարիր սըռտով ուզեց: Փանջանից չվան կախեց տակ, Ռուտո բեյ կապեց ուր մեչք, քյաչեց, էխան վերին գլլեոխ, տարավ, կերան-խման: Մնաց չուր հիրիկուն, ինչ ախպերներ տը գլեն, Ռուտո բեյ տարավ էտի մըչ հեղդի՛մ, տյուռ շինեց, պանխիս էզան մեչկ:

Ախպերներ էկան, մեմեկ ոխչար տրանձ վըր թեին, էկան մորթեցին, էփեցին կերակուլ, որ ուտեն, ախչիկ ասաց. «Ի՞նչխ անեմ, ճուռըմ էլ տանեմ, տամ Ռուտո բեյին»: Էլնավ ճուռըմ գլանտիկ վիրուց, փանթուլեց մըչ խացերուն, էտի գյոգլնոց, տարավ Ռուտո բեյին, տանցավ, էկավ: Էնոնց խաց կերան, պառկան, քնան: Առավոտ եռսուռնեին ախպեր էլան գլացին սար, Բանդղո էլ մ'էլ մնաց պախապան:

Քյոր ասաց.— Բանդղո՛, ձի խամար ջհելըմ եմ կընդե, էրեր էմ ձի նշանած, տ'առնեմ:

Ասաց.— Պե՛, ես տեսնամ, թի խավնա, կը տամ քյե, թի չըխավնա, վիզ կը կտրեմ:

Գլնաց Ռուտո բեյ առեց, էպե:

Բանդղո ասաց.— Աստված պանի վայելում տա: Հանն ես, էն ճուլքիչ տը խաղանք. թի ես գլն հանթեցի՛ վիզ տը կտրեմ:

Ասաց.— Ձի կաբլուլ ա:

Պերին, փետըմ թանլին մեչտեղ, ոտներ գանկեցին հիրար, ծեռներ թանլին խըտ մեմեկ, քյաչելուն պես Բանդղո թե տեղեն քյակեց:

Ասաց.— Ռուտո բեյ, խերիքյ ա:

Կերան, խմեցին չուր հիրիկվան, որ ախպերներ տը գլեն, Բանդղո ասաց.— Ռուտո բեյ, էլի մտի քյու հեղդեն, քյու կեր-կերակուլ ես տը պերեմ:

էտա եռսունեկին ախպեր ինչ նեճրից էկան, Բանդղո, ուր քյոր էրկու եռու կտրեցին, տարան Ռուտո բեյին:

Խլխոուն, եռսունեկին ախպեր էլան գյացին նեճիր:

Ռուտո բեյ ասաց. — Դե մը կայնեք, ձի ճամբխու տրեք: Աստծու խեր պայման էլնի, ես դեղ տանեմ էմ խոր խասուցեմ, ձիուց չ'էճնեմ տակ, գյամ քյե խամնեմ:

Էլան տիկըմ ճո՛ւր էլից, թավերն էլ Բանդղո քյաղեց, էլից խուրջ, առեց, գյնաց մըչ կամիշլըխին, ձին պոնեց, Ռուտո բեյ խեծավ, պանրե մնա էլան, ինգյավ ուր ճամբան:

Էկավ, խասավ, ասաց. — Պանրե, պապիկ ջան:

Ասաց. — Աստծու պանրին, Ռուտո բեյ: Էրթացող էտա ճամբխից չըր տանցի:

Ասաց. — Ես էսա ճամբան տը պաննամ վըր հմենին:

Մնաց չուր խլխոուն, անմախական ճո՛ւր ու թավեր առեց, տարավ: Ջյուլաբ տարան թակավորին, թի՛ Ռուտո բեյ էկավ:

Կանչեց, մեր էկավ, ախպերներ էկան, ձիու գյամ պոնեցին, ասին. — Դ'էճի տակ:

Ասաց. — Ձէ, ուխտ-պայման եմ էրե, չըմ էճնե:

Պղինձներ պերին, օջախ շինեցին, ճո՛ւրն եռցուցին, թակավոր պերին, մեչ լեողկցուցին, էլան տըսնըխինգյ տարեկան ջհըլըմ. նա ուտես, նա խմես, վերեն օրոնես:

Էլան Ռուտո բեյի գյլեոխ պագյեց, ասաց. — Հա՛յ որթի, դ'էճի քյու ձիուց:

Ասաց. — Ձէ՛, կակո, ես ուխտ-պայման եմ էրե, չըմ էճնե տակ ձիուց, նշանվեր եմ, էրթամ, էմ կնիկ առնեմ, պերեմ:

Ասաց. — Ուզես, էլի քյե դոշուն տամ, մարթերով, թանգերեյով, գյնաց, քյե կնիկ պե:

Ասաց. — Ձէ՛, ե՛ս կ'էրթամ:

Խոր ծեռ պագյեց, մոր ծեռ պագյեց, ետ տանրցավ, էկավ, էկավ պապիկ մոտ, ասաց. — Պանրե քյե, պապիկ:

Ասաց. — Աստծու պանրին, է՞լըմ էկար:

— Ապա ես, — ասաց, — առավոտ կ'էրթամ, որ էմ նշանած պերեմ:

Ասաց. —

Հա՛յ որթի, էն չինարի ծառ, ինչ քյե ասեր եմ, թի կարցար քյոքյախառ քյաշեր տյո՛ւս, թանրե էնդեխ, չխո քյառաուն ախպեր կը հանղթես, քյու կնիկ կը պերես, թի չըկարցար, կը սպանվես, մ'էրթա:

Տղեն խլխոուն էլան, ձին խեծավ գյնաց, ծեռ էտու ծառ մզղախառ, խողախառ քյաշեց տյո՛ւս, էթան օրվա՛մ ճամբան գյտոն, գյնաց ձին էթող մըչ կամիշլըխին, շիթկվավ խըտ սարեն, Բանդղո տեսավ, ակընջլըլան

տարավ քյուրոզ: Քյուրն էլ էլնիվ թակավորական պատրաստութեն տեսավ:

Բնդդո վնդեց էկավ հնոճև, առեց տարավ վերին հնոդեն, կերան-խման չուր հիրիկուն, Ռուտո բեյ տարան ուր հնոդեն: Ախպերներ էկան, ուրենց կեր-կերակուլ պատրաստեցին:

Բաղդո ասաց.—Ախպերնե՛ր, մեր քյոր ուր մարթըմ ա կընդե, եսն էլ էմ հոժար կամքով տվեր եմ, դե՞ռք ինչ կ'ասեք:

Ասին.— Կանչի՛ պե հստեղ, տեսնենք:

Կանչեցին Ռուտո բեյ, պերին էտատեղ:

Մեմեկ պերա՛մ ասին.—Մենք էլ ընտուներ ենք, Ասոված պարի վայելում տա: Հնն մենք քյառսուն ախպեր խլիսուն կը խեծենք մեր ձիեր, էն էլ թըլս ուր ձին խեծնի, կովենք, թի էն մե հաղթեց, մեր քյոր կը տանք, թի չըհաղթեց՝ վիզ կը կտրենք:

Ախչիկն էլ էլնց, մոմուաց, ասաց.—Ի՞նչ կը լնս, յան քյառսուն ճնճղուկ, յան քյուր քյառսուն ախպեր մը ձի:

Պարի լոս պնցվավ քեզ վրա, էտոնք խեծան ուրենց ձիեր, Ռուտո բեյ խեծավ ուր ձին:

— Դե, — ասին, — Ռուտո բեյ, փախի:

Ռուտո բեյ ձին փախցուց, էտոնք ինգյան հիտե, չըկարցան թողին էլ խասնեն, տանքցան ասին.— Ռուտո՛ բեյ, դեռ քյոն ա:

Քյառսուն էլ ուրենց ձիեր փախցուցին, հմեն մեկ մեկ կողմ, Ռուտո բեյ ինգյնվ հիտըվքեր, որ մեկին խասավ, ինչիս ճնճղուկ, պոնեց, քյոմեց վըր իրարու, էպե, դարգյախվե ներս էրաց: Ախչիկն էլ կայնե թամաշա կ'էնա: Ռուտո բեյ տյուռ կոծեց վերեններ:

Ասին.—Բնդդո՛, դե գյնս, ինչպես սըվթումեն, գյնս, վարտապետ ա՛ռ, արի՛:

Դյնսց էպե, վարտապետ գէտոնց քյոր գՌուտո բեյ փսակեց վըր իրարու:

Էրկու օր վերեն ընցավ, դեեր ասին.— Ռուտո բեյ, տ'էլնես, էրթանք նեճիր:

Պզտիկ ախպեր մնաց տուն, էտոնք գյնցին Սև սար նեճիր:

Ռուտո բեյ հեճև էտա եռսունեին ախպերո պոնեց, ասաց.— Որ տո՛ւ մեկ խավք ու մեկ վերու հնոճև պոնեք, ձե վիզ կը կտրեմ, հէսօր նեճիր ձի մինակ կը խասնի:

Ասին.—Մենք մեմեկ մեկ վերի կը սպանենք, կը տանենք նոր մե ընթրիս կ'էլներ, մկա տո՛ւ մինակ ի՞նչ կանաս պոնես, որ մենք կշտանանք:

Ասաց.— Թի գճե չըկշտացուցի, ինչ կ'ուզեք էրեք:

Էտոնք նստան էտատեղ, Ռուտո բեյ էլնվ մըչ սարին Քուաց, թի էտոնք մեկ սհնթվան մեչ քյառսուն խատ կը սպանեն, ինքյն հիսուն

խատ սպանեց: Զնեծիրներն առին, Ռուտո բեյ ընցավ Հանգե, Քյառսուն ձող Ոսկեծամ իրիչեց, տեսավ Ռուտո բեյ Հանգիւն ա, էտոնց Հմեն մեկի խետ մեկ վերի կա, էտոր խետ զատ չըկա: Տեսավ, տուտմով:

Ախպըրներ ասին.— Ոսկեծամ, ընչի՞ կը տուտմես, մեզնից մեկ նեծիր չ'էրե, Ռուտո բեյն ա էրե:

Խասավ, ճուր էլից վըր ծեռքերուն, ոտքերուն, լվացվավ, էկան, նստան, կերան-խման, մեկ ամիս մնացին էտա տեղ:

Կնիկ ասաց.— Ռուտո բեյ, մենք չընք մնա էստեղ:

Ասաց.— Ապա ի՞նչ կ'ուզես:

Ասաց.— Տ'էրթաս էրկու ախչիկ կընդնես, մեկ մեծին, մեկ Բանդո խամար, որ էտոնց կեր-կերակուլ էփա, մենք էրթանք:

Ասաց.— Աղեկ, էրթամ որտեղե՞ն պերեմ:

Ասաց.— Տ'էրթա Չինմաչինա թակավորի էրկու ախչիկ տը պերես

Ասաց.— Ես ճամբախ չըմ գլիղե

Ասաց.— Բանդո կը տնենք խը քյե, էն քյե ճամբախ շանց կը տա:

Էլան խաց-ճրո՛ւ պատրաստութեն տեսան, էն մեկել ծր էտոնց պատրաստութեն տեսան, ինգյան ճամբախ: Քյառսուն ավուր ճամբախ որ գյանցին, Դեղին դեռն ռաստ էկան:

Էլ էտա Բանդո չըգլըխչյավ էրթեր, ասաց.— Ռուտո բեյ, Դեղին դե մինակ խընձ մե քյառսուն ախպեր գոռեմ յա:

Էպե Բանդո կապեց մեկ կոքլի ծառ, որ չըփախի, ինք էլան գյանց: Ռուտո բեյ ուր ձին էթող մըչ էտոր խաս բախչին, նստավ Հանգիւղ գլեռի: Դեղին դեռն կնիկ տեսավ մարթ ըմ գյեռ մըչ խաս բախչին:

Էլան Համա շուշոտ խաց-կերակուլ էտու ուր խզմաթքանին, ասաց.— Տա՛ր, տո՛ւ, թըխ շուշուտ ուտա, քյանի Դեղին դե չ'էկե:

Տղեն էլ ասաց.— Ես էտոր կտոր խացին կարոտ չեմ, չուր Դեղին դե թամաշա չ'էնեմ էսա տեղեն չըմ էրթա:

Մեկ էլ տեսավ գյետին դեղնագլունավ, Դեղին դե էկավ, յոթ վերի ոխչար տրե վըր ուր թևին: Էկավ տեսավ մըչ ուր խաս բախչին մարթըմ, ուր ձին էլ էտատեղ:

Կնգյան ասաց.— Էմ տուն ավիրե՞ր էր, դո՛ւ կտորըմ խաց տեր էսա մարթուն, էրթեր:

Կնիկ ասաց.— Ես խաց էլ եմ տվե, ճուր էլ եմ տվե, Հանգե՛ կ'ասա՝ չուր Դեղին դե թամաշա չ'էնեմ, չըմ էրթա:

Դեն էր, Համա էլան ուր ձին խեծավ, գուրգ առեց, էկավ թըխ Ռուտո բեյ, ասաց.— Է՛յ, խողածին, քյառսուն ախպեր մեռա՞ծ են, որ թողին տո՛ւ էկար: Խավք ուր թևով, օցն ուր պոռտով վըր ձի վե չըր ի՛գյե:

Ասաց.— Էն քյառսուն դե էրեր եմ քյե մատաղ, քյե էլ կ'էնեմ էն քյառսուն դեռն մատաղ: Ես Ռուտո բեյն եմ, ճամբաներ տը պանամ, ախքյատ-մախքյատ գյան, ընցնեն:

Զանգեզուրն իրարու, էտոնց գուրգերու ծերերուց կրակ կը տեր, Բաղդո վախեցավ, զինք ժրժխեց, ծառ քյոքյեմանց էկավ տո՛ւս, էլ նա կանա փախի, նա կանա տանտրի:

Ռուտո բեյ ասաց. — Զուր ե՞փ էսա անասուններու մեխքյ տ'ինգյուցենքյ մեր վիզ, էճի՛ տակ, Աստված յան ձի տը տա, յան քյե:

Էճան, խասան իրար. Ռուտո բեյ վիրուց զգէ, էզանր գյետին, թուր քյանց որ վիզ տը կտրեր:

Ասաց. — Ի՞նչ տ'էնես:

Ասաց. — Զքյու վիզ տը կտրեմ:

Ասաց. — Էմ վիզ մը կտրե, էլն քյե ախպեր, նեղ գյանխ քյե պեթի կը գյամ:

Թողեց, ասաց. — Բանխտ բանխտ ա:

Առեց, տը տաներ վեր, ասաց. — Կայնի՛, ընգյեր ունիմ:

Ռուտո բեյ տանրցավ թըխ Բանդղո, տեսավ ծառ մզղախառ տվե տո՛ւս, քյոտինքյըմ ա տվե վերեն, որ մեչ կուրուսե:

Ասաց. — Աստված քյու տուն ալիրա, ես քյե սպանուկ կառծեցի, վախեցա:

Հանցկեց, տարավ Դեղին դեռ իրես, Բանդղո էնքան վախեցավ, որ միս խալնվ, մնաց ոսկոռ:

Ռուտո բեյ բանրկացավ վըր դեռն, ասաց. — Դե՛ն, տո՛ւ ինչիս էլեր ես էմ գյերին, էննքյն էլ՝ ընցկոն:

Էտատեղ կերան-խման չուր խլիսուն, Ռուտո բեյն, Դեղին դէ, Բանդղո ձիանքյ խեծան, ինգյան ճամբան: Քյառսուն օր ճամբան գյանցին, Կարմիր դեռ խող խասան:

Էտա էրկուս կայնան էտա տեղ, ասին. — Վոլն, էլ մենքյ չընքյ կանա գյան, մեր հմենանց ոժ խընձ էնոր մինակ չըկա:

Էպե էտա էրկսվի քյամակ էտու հիրար, կապեց կահիմ, որ չըփախեն, էլնվ գյանց խըտ Կարմիր դէ կռիվ:

Կարմիր դեռ կնիկ էլնվ, խաց հէորողեց, ասաց. — Երիտասարթ, կե, գյան, քյանի Կարմիր դէ չ'էկե:

Կարմիր դէ էկավ, խասան իրար, վիրուց էզանր գյետին, թուր քյանց, վիզ տը կտրեր, Դե ասաց. — Էմ բանխտ քյե, ես, տո՛ւ ախպեր չուր հավիտյան:

Գյնաց ուր էրկու ախպերն էլ էպե, էտա տեղ կերան-խման, խլիսուն էլան չորսող ինգյան ճամբան, գյանցին: Քյանսուն օր գյանցին, մտան Սըվտակ դեռ խող: Էլնվ ըզՍըվտակ դէն էլ էզանր գյետին, էրաց ուր ախպեր: Էնտեղ մեկել էօր խինգյ էլան մեկ, ինգյան ճամբան, խասան Սե դեռ խող: Ռուտո բեյ ըզՍե դէն էլ էզանր գյետին, էրաց ուր ախպեր: Նլիսուն վեցով ինգյան ճամբան, գյանցին:

Գյացին սարի՛մ մեհ, յոթ գլխեն դեռ հէր էրեաց, ասին.— Աստծու սիրուն, էսա յոթ գլխեն դեռ հերն ա, չըսականվի, որ հաղթվի էլ, բնիստ չըտաս, բերնիստ ա, սպանես:

Ռուտո բեյ ուր խինգյ ախպերն էլ էպե էտա տեղ կապեց, որ չըփախեն, ինքյ էլնվ, գյնաց հեր: Գյնաց, տեսավ յոթ գլխեն դե պառկեր, գյուլթնի խոփըմ կարմրցուց, էտի վըր ոտաց:

Ասաց.— ՕՖ, դեղեզ ըմ ձի կծեց:

Ասաց.— Էլի վի՛, էկեր եմ խըտ քյու խոգյին:

Էլնվ, կայննվ, գյուրգով տվին մըչ իրարու գլխուն, չըփշըփոցըմ տրին մըչ էտա հէրին, թըխթըխկոցըմ տրին հինե, որ ձեն կը տեր ախշարքյ: Տեսավ որ գյուրգով, կրակով հնդթել չի գյն, թուր քյնաց, քյանի թուրըմ էզնր, գլեոխըմ կտրեց, էթնլ հէրից տո՛ւ:

Ինչ ախպերներ տեսան, ասին.— Ըհա՛, Ռուտո բեյի գլեոխն ա:

Ծառ մզախառ տվին տո՛ւ, էն էնդեխ քյնաց, էն էնդեխ քյնաց, մնացին մեոլորած: Տեսան՝ գլեոխըմ էլ էկավ, դեորիս հիմցան Ռուտո բեյն ա գդեվու գլխներ կը թնլն: Էնոնց աչկ մնաց հէրի պերան, չուր յոթ գլեոխն էլ էթնլ տո՛ւ:

Էկավ, իրիշկեց, էտոնքյ էնպես ա մտած մըչ քյուտընքի, որ համա կը մեռնեն: Զէտոնքյ հարցկեց, մեկտեղ գյացին խասան Ջինմաչինա թակավորի քյաղաքյ, քյաղքից տո՛ւ էնոնց չադը գնրկին:

Դիշեր էտու վերեն: Ռուտո բեյ էլնվ, առեց գԲնդդո, գյնաց մըչ քյաղքին: Չ՛ասես՝ էտա յոթ գլխեն դեռ հնիսուն, թակավոր գուր ախչկըներ յոթ տունով ներս էր էրե, որ չ՛էլնի Ֆուրնդմ դե գյն փախցուցա: Գյացին, տոնապաններու ծեռ-ոտ կապեցին, տոներ պնցին, մտան ներս, գէտա էրկու ախչիկ առին, պերին, տրին չադրի տակ չուր խլիսուն:

Էտոնց նախրորթ որ էկավ, էլնվ խարիր ոսկի էտու, ասաց.— Գյնն, քյու թակավորին ասա, ուր էրկու ախչկներ Ռուտո բեյ պերեր ա: Կ՛ուզա՝ թըխ գյն, կըռվենքյ, չ՛ուզա՝ թըխ գյն ուր ախչկներ տա, առնենքյ, էրթանքյ:

Թակավոր ուր վնդիրներ հմեն ժեղզկեց:

Ասին.— Ի՞նչ էնենքյ:

Խեւնցի մարթըմ ասաց.— Աչկենքյ, թի կանանքյ վըր էնոնց, կռվենքյ, թի չընքյ կանա, էրկու ախչիկ հնպով խո երկիրըմ չընքյ ի՞տա կոտորել:

Էլնն, էկան, տիրըմ էլ տեսան ի՞նչ՝ վեց դե գյեո պառկած չադրի տակ, ինչ կը շնչան, չադը կ՛էլնի խըտ արեգյնկան, ինչ շունչ կ՛էճնի, չադըն էլ կը ցածրանա:

Թակավոր ասաց.— Զանըմ, էսի էտոնց չնորքյն ա, թի չէ խողածին չըկանա գյն վըր էմ քյաղքին:

էկան, կերան-խման, ծեռ ծեռաց տվին, ասին.— Պարոյ ես էկե, խնդար պարոյ, քե խամար փեշ-քեշ էլնի:

Ռուտո բեյ ասաց.— Թակավոր, չըմտածես, թի էսոնց շնորքն ա, կ'ուզես ճամբեսմ, դո՛ւ քյու ղոշուն կապի, ես, դու մենակ կովենք:

Ասաց.— Ձէ՛, քե բըմբարա՛ք էլենն:

Էլան արհիկներ առին, հետ տարցան:

Էկան Սըվտակ դեռ տուն, մազըմ էտու, ասաց.— Ռուտո բեյ, ինչ գյախ նեղ կ'ինես, մազ տու կրակ, կը գյամ քե կը խասնեմ:

Մազն առեց, էտի ուր կուլթին, տարցան: Սև դե, Կարմիր դե, Դեղին դեն էլ մեկ-մեկ մազ տվին: Ռուտո բեյ, Բանդու ու էտա էրկու արհիկ էկան խասան քյառսուն արպեոր մոտ: Շանակթըմ մնացին էտատեղ, մեծ քոր փսակեցին վըր մեծ արպեր, պստիկ քորոն էլ վըր Բանդույն:

Էտա էրկու արհիկ ասին.— Ռուտո բեյ, մենք գլխցանք քե խամար էր, թի չէ, մենք ըզմե կը սպանենք, չընք ի՛ գյե:

Քսան օրըմ էտա տեղ մնացին: Ոսկեծամ տեսավ, որ Ռուտո բեյ հան կ'էրթա, կը նստի մըտ արհիկներ, ուր սիւստ կասկած մտավ:

Էլանվ ասաց.— Ռուտո բեյ, մենք էլ չ'ընք տատրի ըստա, տ'էրթանք:

Քյառսուն արպեր էլան մեմեկ մեկ մազ էլ տվին, էտա մազեր հմեն Քյառսուն ձող Ոսկեծամ էտի ուր կուլթին, էզար ուր մեչկ, ինգյան ճամբախ, քյառսուն արպերն էլ խեծան ձիանք, ճամբխու տրին, ետ տարցան:

Էկան, խասան սնու, խանիվոր պապկե մոտ, ասաց.— Պարե, պապիկ ջան:

Ասաց.— Աստծու պարին, Ռուտո բեյ, տո՛ւ էկար, համա ջո՛ւխտ էկար:

Ասաց.— Պապիկ, էլ ո՞ր ճամբախն ա, մարթ չըկանա էրթա, գյա, էրթամ, գէն էլ պանամ, համա էմ կնիկ թըխ մնա քյու մոտ:

Պապիկ ասաց.— Ես խանիվոր մարթըմ եմ, մեկըմ գյա, քյու կնիկ ձենն առնի, տանի, աղեկ չի:

Էլանվ, առեց զուր կնիկ, գյանց էն ճամբախվե, ինչ խնդար կ'էրթեն, մեկ կը տանեն: Մեկ էլ տեսավ էրկու արհիկ կը փախեն. մանթակեր պառավ ինգյե հետըմներ: Էտա էրկու արհիկան լեզուն մեկ թիզ էկե տո՛ւս հանու: Էկան, փանթըման Ռուտո բեյի ոտներ, պագեցին, լիզեցին: Թուր քյառեց, ինգյանվ պառվու հիտե, պըռնեց էրաց կտոր-կտոր, արհիկներ քիչըմ էտատեղ խանգըստացան, ակընջկըլմ տարան էտա քյաղքի ճեռնին, թի՛ ընցկան մարթըմ ըզմարթակեր պառավ սպանեց. էտա պառավ չըր թողերե էտա քյաղքի արհիկ էլներ խարս, հմեն կը պոներ, կ'ուտեր:

Քյաղքի մարթեր էկան հանձե, ասին.— Արի՛, տո՛ւ մեր թակավոր, նստի:

Ասաց. — Էմ ծեռ ձեր վերեն ա, հնչն ես էսա գլխի պերան էմ սարեն տը շինեմ, նստեմ:

Էտոնք էլ պերին Ռուտո բեյի խամար թակավորական սարեմ շինեցին, նստավ հինե: Հմեն խլխուն կ'էնի կ'էրթա ուր խամար նեծիր:

Քյառսուն ճող Ոսկեծամ էլնվ չնվրեմ նխեց, ուր պատկեր քյաչեց վերեն, էտու Ռուտո բեյին, ասաց. — Ա'ռ խը քյե, եփ քյու սըբը չի գյն, խա'ն, իրիչկի վերեն:

Մեկ օր գյնաց էտա չայիրի պերան նստավ. խաց կերավ, չնվրեն մնաց գլխին, քյամին էգնը, ինգյնվ գլխ: Ռուտո բեյ ինգյնվ հետե, չըկարցավ խամեն:

Հիրիկուն էկավ, կնիկ ասաց. — Հուրի՞ չնվրեն:

Ասաց. — Վոլն, գլխ տարավ:

Ասաց. — Էն չնվրից մե գյուլման կը շինվի, էնորից քյու գլխու խամար, էմ գլխու շատ ցավ կը գյն:

Ասաց. — Պնն չըկա', մեկել ընցկոն նըխչի: Ի՞նչ կը վնխենաս, էսա գլեք, էսա աչխարք ձի ծեռ չըն ի'տա:

Չնվրեն գլխ տարավ Հարեմտից թակավորի քյաղաք, էխան տո'ւս: Թոռու մեկ թոռ էթնվ, գչնվրեն տեսավ, խասավ վիրուց, ասաց. «Հէսոր ես էմ իգնրեն կընդն, տանեմ տամ թակավորին, թակավոր ձի ամսական կապա, ձի պըկեր չի գյն»: Տարավ, էտու թակավորին:

Թակավոր իրիչկեթու պես ասաց. — Ա'խ, էսա չնվրի տեր կ'ուգեմ:

Թակավոր անուն էլ Շամիր թակավոր ա:

Դալավ էտու կանչել, ասաց. — Վոլ գյն էրթա էսա չնվրի տեր պերա ձի խամար, էնոր կընքյով ոսկի կը տամ էնոր:

Պառավ ասաց. — Ես կ'էրթամ էնոր նշանապնն քյե խամար պերեմ:

Շամիր թակավոր էնոր կընքյով ոսկի էտու էնոր, պառավ էլնվ, ուր ծծո'ւմ խեծավ, էլնվ վըր ծոփուն, էկավ, մոտացավ Ռուտո բեյի սարին, ուր ծծյու մածկեց փլի'մ մեչ, էլնվ գինք թաթխեց մըչ ճըյուն, էկավ Քյառսուն ճող Ոսկեծամի փննջնրի հնու'ն:

Կանչեց. — Խաթո'ւն, ի սեր Աստծու, ես Հէրուսաղեմ էրթացող եմ, գյնմին կոտորավ, էմ ընգլերներ խեղտվնն, մկա ես չիվար, թընկ, տյուռ պնն, քիչըմ տաքյնամ, չորնամ, էնեմ էրթամ:

Ինչքան որ աղաչեց, կնիկ տյուռ չ'էպնց վերեն, ասաց. — Կուրուսի', չնտու պառավ:

Պառավ էլնվ, վըր Ռուտո բեյի ճամբխին նըստավ:

Որ էկավ, փնթթվավ ոտկեր, ասաց. — Վըր ձի ճարըմ էրա:

Ռուտո բեյ վերուց, առեց խըտ տուն:

Քյառսուն ճող ասաց. — Մը' պերե, քյու գլխուն պատիճ-պատուխաս ա պերե:

Ասաց.—Քյուլ տուն ավիրի, ես Ռուտո բեյն եմ, էն կանգնար դեմեր ձի ի՞նչ էրին, որ էսա շիվար մամիկ ձի ի՞նչ էնա:

Պառավն էր, մըչ էտա տախտին ընցկոն հիրար կ'առնի, կ'ավիլն, կը խորտն, կը սերսըփա, որ ախչկան աչկն էլ մտավ:

Տաս-քսան օր էտապես ծառայեց:

Ռուտո բեյ ասաց.— Տեսա՞ր, հնգըր քյե խամար ծառա էլնվ:

Մեկ օր ասաց.— Քյառսուն ձող Ոսկեծամ, քյու գլխոխ կեղտ ա, ճիւղ տաքցուցեմ, լրվնմ:

Տարավ ախչիկ էտի թաշտի մեչ, գլխոխ լրվնց, էնքան սապոն էտու վըր գլխուն, փրփուռ իրես, աչկեր պոնեց: Մկրատըմ ուր ծոցեն էխան, ճողըմ Ոսկեծամ կտրեց, էտի ուր ծոց, էլնվ տոնւ: Ախչկան աչկեր մոմուաց, տեսավ պառավ չըկա, չուր ճիւղ էլից, սապոն գյննց, խալավ խագյնվ, պառավ ծծոնմ էթնվ վըր ծովուն, նա յալա, փախավ:

Ախչիկ տեսավ մեկ ծամ չկա:

— Հեյ վա՛խ,— ասաց,— գյննց. Վո՞վ գլիղի, ի՞նչ փորցանք գյն էսա տեղեն:

Հմեն օր, ինչ Ռուտո բեյ նեճրից կը գյեր, ախչիկ ուրախ-ուրախ կ'էլներ հանձե, հէն օր էլ ախչիկ չ'էլնվ ուր իրկան հանձե:

Ռուտո բեյ կանչեց.— Է՛յ, Ոսկեծամ, հէսօր քյե ի՞նչ ա էլե:

Ասաց.— Հէսօր էմ տուն քյակվե, էն ինչ ձի յա էլե, թո՛ւ մարթո՛ւ չ'էլե,— ասաց,— պառավ էմ մեկ ծամ կտրե, տարե:

Ասաց.— Պան չըկա, եռսունեկն ծամ էլ հնլն կա, ես կ'ընտունիմ, տո՛ւ ի՞նչ կ'էնես:

Տաննաքյ պառավու վերեն:

Պառավ գէտամեկ ճող ծամ տարավ, էտու Շամիրին, ասաց.— Թակավո՞ր, տո՛ւ վաթսուն տարեկան խնլիվորըմ ես, հնլն թե էսա մագի տեր ինգյնվ քյու ծեռ, կ'էլնես տսընխինգյ տարեկան ջհելըմ: Ձի արա կուժանդնր, ինչքան քյե զորք կա, ժեղովի, էմ հրամանով նստեն, կայնեն, ես էրթամ քյե խամար պերեմ:

Թակավորն էլ ուր վոզիր-վոքյնլնթ հմեն ժեղովեց, էստեղ ժողով էրին, թակավոր ասաց.— Պառավ հմենի գլխավորն ա:

Էլնվ տաս միլոնի չափ զորք ժեղովեց, ինգյնն ճամբնխ՝ թըխ Ռուտո բեյի սարեն:

Թի օրըմ, ամիսըմ, գյնցին, գլիշեր էտա սարի չորս պեղոր պաշարեցին, ֆանարներ վնուեցին, կրակներ էրին, էտոր շառավէլք էգանր մըչ սարին:

Մեկ էլ Քյառսուն ձող Ոսկեծամ ախլավ, էլնվ տեսավ ի՞նչ՝ խընձ աստղ երկնուց զորք ուրենց սարի չորս պեղոր պոնեց ա:

Էլնց էտու մըչ ուր գլխուն, ուր մագեր վըր ուր գլխուն ժըճեց:

Ռուտո բեյ աքխավ, ասաց. — Ի՞նչ ա էլե, ընչի՞ կը լսն:

Ասաց. — Էմ արե, քյու արեև ա կը լսն:

Ասաց. — Մեկ խարիր ճնճղուկ էկած, տո՛ւ էնոր խամա՞ր կը լսն: Ինչխ բնգին զճնճղուկներ ցրիվ կը տա, ես խլխուսն զէնոնք ցիրուցան կ'էնեմ:

Էլանվ ըզՈսկեծամի թև պոնեց, պառկան խանգլիստ քյան, մինչև պանրիլոս պնցվավ քյու վերեն, ուր ձին խեծավ, ինգյանվ մըչ էտա անքյրին: Ինչխ աշուն փոթորիկ-քյամին զծառերու տեղնած թափիր շուռ կը տա գլետին, ընցկոն գէտա անքյան փոեց մըչ տանշտին:

Պառավն էր, հրաման էրաց, ասաց. — Քյանվեք էսա ձորի մեչ: Ջանդերներ շարեք պեոլոր, հա թրխ մնա մեչ, թի արուն էլնի գէն հախթա, թի չէ, մենք չընք կանա վըր էնոր:

Էտոնք զջանդերներ քյանցեցին, պատ շարեցին էն մեկ դեխեն պառվու անքյան էտու վերեն, Ռուտո բեյն էլ ճարտեց, մեկ էլ չուր աքխավ, արուն էթանվ ձիու վերեն, էտոնք վերեն տվին, Ռուտո բեյ ճարտեց, վերենտվին, ճարտեց արուն էտու վըր գլխուն, մեկ թուր մնաց արնից տո՛ւ: Պառավն էր համա խասավ զՔյառսուն ճողի ծամեր փանթուլթեց ուր ծեռ, տարավ խճեց մըչ ծծմին, ինգյանվ վըր ծովուն, անքյան էլ ցամաքից, ինգյան ճամբան, գյանցին, խասան Շամիր թակավորին:

Ակընջլըլա տարան, թի՝ Քյառսուն ճող Ոսկեծամ պերին:

Ախչիկ ասաց. — Քյառսուն օր ձի ժամանակ տվեք, թի չէ, ձի կը սպանեմ:

Էն մարթեր, ինչ ազատված՝ ուրախ-ուրախ խարսնիս կ'էնեն, էն ինչ կոտորված՝ կը լսն, կ'անիծեն պառվուն, թակավորին:

Ախչիկ տարան, տրին յոթ տոնով ներս, յոթ տոնապան տրին վըր տուն:

Էն էլ մեկ ֆնջան աղու պոնեց ուր ծեռ, ասաց. — Որ Ռուտո բեյ չըխասնի, տը խմեմ, մեռնեմ:

Տաս օրըմ վերեն ընցավ, կութին մեչկեն էխան, պոնեց ուր ծեռ, զմազեր տեսավ, համա էտու կրակ: Քյառսուն ախպեր, Սև դև, Սըվտակ դև, Դեղին դև, Կարմիր դև Ռուտո բեյի սարի մոտ էճան տակ: Իրիչկեցին էլ խընձ աստղ երկնուց ջանդանկ ա փոե էտա տեղ: Մեկ էլ իրիչկեցին էտա արնե գլետի մեչ Ռուտո բեյի թրի ծեռ էրեկաց:

— Դե, — ասին Ֆոընդա Սև դեռն, — խասի, անմախական ճուր ու խնձոր ա՛ռ, արի՛:

Առեց, էկավ, էտոնք ջանդեկ պատ քյակեցին, արուն գյանց, Ռուտո բեյն էրեաց, ուր ձին էլ տակ: Քյանցեցին, խանին տո՛ւ, ճուր լցին ուր պերան, ուր ձիու պերան:

Սըրսըփաց, ասաց. — Ի՛նչ անուշ էր քյընե ես, հե՞ր ձի խանիք վեր: Դե, — ասաց, — հո՛ւր ա Ոսկեծամ:

Ասին. — Ապա մենք ի՞նչ գլխտենք, տո՛ւ գլխնաս: Ռուտո բեյ, դ'էլի էրթանք էն երկիր, խող-քյար խառնենք Հիրար, քյարքյանդ էնենք, ըզոսկեծամ առնենք, պերենք:

Ասաց. — Ձէ, մինակ Բանդո կը տանեմ խը ձի, տուք նստեք, կերեք-խմեք, չուր մենք տանանք:

Ռուտո բեյ ու Բանդո ձիանք խեծան, քչեցին: Չուր խասան, եռսուներս օր թըմմավ. էն մեկել էօր ախչիկ գեհիր տը խմա, մեռնի: Շամիր թակավորի քյաղաք էլան տո՛ւս, գյանցին, էլան պառվու կոնախ:

Պառավ ասաց. — Մեհվան Աստծու մեհվան ա, համա նվին չ'ունեմ:

Խանեց պլուռըմ ոսկի էտու պառվուն, պառավ էլան ուր չախրակ էզան գետին կոտրեց, գըյանց սերսուսի նվին գյեց, էպե:

Ասաց. — Մամի'կ, էսա ի՞նչ սագի ձեն ա կը գյն:

Ասաց. — Փճանա՛ Շամիր թակավոր: Թոռչին չանվրե՛մ էպե թակավորին, պատկերքյոմ կեր վերեն, թակավոր տեսնալո՛ւն պես պառավ Հէորողկեց, գյանց խանպեց զախչիկ, ճողըմ ծամ կտրեց էպե: Դեոր առեց անհաշիվ անքյար, գյանց զՌուտո բեյ սպանեց, զկնիկ առեց էպե մեր թակավորին, վանդ տը տանեն փսակ, էսա խարսնիս էնոր խամար ա: Ինքն էլ գեհիր պոնե ծեռ, կը խմա, որ չ'էրթա փսակ:

Ասաց. — Պառա՛վ, տո՛ւ կանա՛ս գէն ախչիկ տեսնաս. ես Ռուտո բեյն եմ:

Ասաց. — Հա՛յ-հա՛յ:

Էլան չանվրե՛մ խնճոր էպե, Ռուտո բեյն ուր մատնիկ խառնեց մեհ, պառավ թակավորական խալավ խագյանվ, էլան գյանց հմեն տոնապանին ոսկի՛մ էտու:

Գյանց ախչկան տիմաց, կանչեց. — Ռուտո բեյի քյանսնը կը սերես, ինչ գանտն էր, մոթխըսցե, տո՛ւ թողնես, էլնեմ քյու իրես:

Ախչիկ գոյուռ քիչըմ էպանց, պառավ մատնիկ էթան հանճե:

Էթան զպառվու թե պոնեց, քյանչեց ներս, ասաց. — Պառա՛վ, էսա մատնիկի տեր հո՛ւր ի:

Ասաց. — Գյեո մեր տուն: Էն ա, դեըմ, անուն՝ Բանդո:

Ախչիկ գֆնջան էզան գետին, կոտրեց:

Պառավ ասաց. — Էս վանդ զՌուտո բեյ կ'էնեմ ախչիկ, կը պերեմ էտա տեղ, քյե կը տանեմ մըտ քյու ախպեր, ինք գլխնա, Շամիր թակավոր:

Առավոտուն պառավ առեց զՌուտո բեյ խարսի խալավ խագյուց, առեց տարավ թակավորի սարեն: Չուր հիրիկուն ախչիկ էրաց խարս, խըտ ուր էպե տուն:

Դանլալ կանչեց, թի՛ վանդ թակավոր կը փսակվի:

Առավոտուն թակավոր կը գյն մըտ ախչիկ, կ'ասա. — Թակավո՛ր, ախըր տո՛ւ զՌուտո բեյ տվիր սպանել: Արի ճո՛ւրըմ լցեմ, լվացվի, էտա մեխը քյու վզեն էրթա, նոր էրթանք փսակ:

Շամիր թակավոր ուրախ կ'էրթա հտա տեղ, քն էլ թուր կը քյնչա
զՇամիր թակավորի գլեոխ կը կտրա, կ'էնի ուր խալավ կը խազնի,
կ'էնի երիտասարթ տղե՛մ, որ վով տեսնա, տիսուն գլին կը տա:

Կ'էնի, կ'էճնի մըչ քյաղքլին, կ'ասա. — Ինչ կանդար ժողովուրթ կա,
լցվեք չսա տեղ:

Վով որ Ռուտո բեյին տեսավ, ասաց. — Տեսե՛ք, մեր թակավոր ինչ
ջհելմ ա տանրցե:

Ռուտո բեյ կ'ասա. — Է՛, ձեր թակավորի վիզ կտրեր եմ, վով կը գյն հմ
թրի տակվե ընցնի՛ հմ ժողովուրթ, վով չի գյն, զհմեն կը կոտորեմ:

Էկան հտոր թրի տակվե ընցան: Էպե հտա պառովու լաճ հրաց քնոնց
թակավոր:

Տանրցավ ասաց. — Զէն մուխսի պառավ պերե՛ք:

Մարթմ ասաց. — Փախե, մտե մեր փեթնկվե:

Զանդի պառավ առին պերին, Բանդղո կանչեց, էպե, ա սաց. — Մուխսի՛,
Հէրուսաղեմա ի՞նչ ես պերե:

Պառվու լեզուն պապանձավ:

— Դե, — ասաց, — քյառսուն խատ քյնլբաթի ձի խամար պերեք:

Պերին: Բանդղո կայնրցուց, մսխալ-մսխալ զպառվու մսեր քյնչեց,
զպառավ կուրբան հրաց հանդներուն:

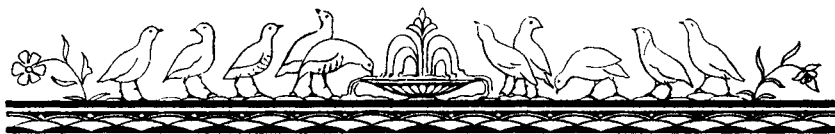
Առեց զուր Ոսկեծամ, Բանդղո խետ ինգյնվ ճամբնխ, էկան ուր սարեն:
Դեեր էկան հանեճ, պերին քյառսուն օր, քյառսուն գլիչեր ուրախութեն
էրին, Ռուտո բեյի խամար թնժն խարսնիս էրին: Հտ քյաղքլի մեծավոր
մարթմ հրաց երկրին թակավոր:

Դեեր էլան, ինքյն էլ ուր կնիկ խետ, էկան մըտ խնլիվոր պապիկ,
ասաց. — Ռուտո բեյ, խնզար պարով էկար:

Դեերուն հրաման հտու խըտ քնոնց երկիր:

Ակընջլըլն տարան խոր, զորքով էկան հանձն առեց, էպե,
քյառսուն օր, քյառսուն գլիչեր էլ հտա տեղ խարսնիս էրին:

Քնոնք խասան քնոնց սուտի մրազին, տո՛ւ էլ՝ քյու:

20. ՍԱԼՎԻ ՄԱՐԱՆԳՈՋ

Ժամանակով թողնի՛մ կ'էլնի. ինքյ մի տղա ունի, մի կին: Ամեն օր ինքն կ'էլնի, կ'էրթա ծովու վրա, օրական էրկու ձուկ կ'էլնի էնոր քըսմաթ: Մեկ կը պերա կը տա խացի, մեկ կը տա ճրաքլոսի:

էն մեկ օր տղեն էլնւ, որ խոր խետ տ'էրթեր ձուկ պոնեն, խեր չ'էթող, ասաց. — Որտի, մի գյն, տո՛ւ ափսոս ես:

Խեր որ տը մտներ կայեխի մեջ, լաճն էլ թռավ, մտավ մեչ, խըտ խոր գյնաց ծովու վրա: Էն օր Աստվածութեն ընցկոն քսմաթ տվավ, որ մեկ հարյուր ձուկ էկավ, լցվավ մըչ թողին:

Խեր ասաց. — Որտի՛, էսա քյու քըսմաթն ա:

էրկու ձուկ տվին խացի, էրկու՝ կերակուլի, էրկու՝ ճրաքլոսի:

— Մնացած, — ասաց, — քյոն ա, տար ծախի:

Տղեն առեց էտա ձկներ, էտի վըր գլխուն, կանչեց. — Ձուկ կը ծախեմ, ձուկ կը ծախեմ:

Ինգյնւ մըչ քյաղքին կան գյնլ: Թակավորի ախչկան աչկ ինգյնւ հինե, մեկ սուտով չէ, խնգար սուտով սիրեց:

Կանչեց տղեն էպե, ասաց. — Ա՛յ տղա, քյանի ձուկ որ կը պոնես, ձի խամար պե, չըմ ընտունե մեկ խատ ծախես:

Ձկներ ծեռնեն առեց, էլնւ մեկ խուրջ ոսկի տվեց, ինքյ մտածեց ուր սուտի մեչ, ասաց. «Ի՞նչ անեմ, որ էնպես անեմ էսա տղեն առնեմ, օրական մի խուրջ ոսկի տամ, որ խարստանա, էլնի երեվելի վաճառական մարթըմ, էմ խեր ձի տա էնոր»:

Քյանի՛մ ժամանակ լաճ ձուկ էպե, ախչիկ խուրջ-խուրջ ոսկի էտու էնոր, տեսաւ՝ չէ, ինչխ էլ ըլնի, տ'ասեն՝ թողչու տղա յա:

Ես պերեմ, — ասաց, — ինչքան հիմաստուն կա ախչարքյ, ժողովուտեմ, էսա տղեն հուսումի մտուցեմ:

Իմաստուն, ուսումագյետ մարթեր բիթուն ժողովեց, հարցրեց իրանց, ասաց. — Վո՞ւ կանեք էսա տղեն եթմիշկերկու լեզու սորվեցուցեք էսա տղին մեկ տարվան մեչ. ինչ ձեր լեզուն ուզա՞ տամ:

Մեկ չըկարցան պատասխան տեն, ասին. — Մենք չընք կանա:

Ծերունի մարթըմ էնդեխեն ասաց. — Թաքուհի, հրաման կը տա՞ս մինչև առավոտ տանեմ էմ մոտ, նորեն քյե պատասխանեմ:

Ասաց. — Խա՛, հրաման կը տամ, տա՛ր:

Ծերունին տղեն տարավ ուր մոտ, գլիշեր նստավ, թե ինքյ ասաց՝ ալիփ, պեն, գիմ, տղեն հիմաստուն էր, ասաց՝ եվ, օ ֆե, թե ասաց՝ երանյալ է այր, որ ոչ գընաց, ինքյ ասաց՝ ի խորհուրդս ամբարշտաց: Ինչ որ շանց տվեց, տղեն Աստվածային հրամանով հանձն գյնաց:

Առավոտ էպե կայնավ հանձն թակավորի ախչկան:

— Սուլտան, — ասաց, — տասվերկու ամսըվան մեչ եթմիշվերկու լեզու սովրեցուցեմ, պերեմ, տամ քյե:

Ասաց. — Դե ուզի՛ քյու ամսական՝ ի՞նչ տամ:

Ասաց. — Ամսական խինգյ ոսկի տաս:

Ախչիկ ասաց. — Ամսական քյե քսան ոսկի, մինակ աղեկ սորվեցուցես, պերես:

Տղեն առեց, գյնաց: Տըսվերկու ամիս լմացավ, եթմիշվերկու լեզուն սորվեցուց, առեց էպե էտու ախչկան:

Էլավ մի նավ տվեց էտ մարթ, քյանսուն ծառա պոնեց, էդի նավու մեչ, գտղեն էրաց էնոնց մեծ:

Էլավ մի միլիոն էլ ոսկի տվեց տղին, ասաց. — Որ հարստանաս, էմ խեր ձի տա քյեզ:

Տղեն էր, ուր Աստված կանչեց, ծովու վրա գյնաց: Ինչպես Ինգլիլդներեն խաց չըկա, տղեն էկավ Ռուսաստան, խաց էպարց, տարավ Ինգլիլդներեն, ծախեց, էկավ: Մեկըն քսան վանսակեց, պերեց, էլից հանձն ախչկան:

Ախչիկն էլ շատ ուրախացավ, քյանի՛մ վանսակեր էր, իրեք ընցկոն էլ էլից վերեն, ասաց. — Տա՛ր, քյե խամար առուտուր էրա, չուր երեւի մարթըմ էլնես:

Տղեն մեկել գյնաց խացե:

Չասես թի՛ ջիներու թակավոր էկավ հանձն, ասաց. — Քյու պեռ ի՞նչ ա:

Ասաց. — Յորեն ա:

Ասաց. — Չըս ծախե՞:

Ասաց. — Կը ծախեմ:

Ասաց. — Չափ ի՞նչ կը տաս:

Ասաց. — Քսան կուռուչ:

Ասաց. — Ես եռսուն կը տամ: Արի, էրթանքյ մեր տուն տանսուկե, քյու փարեն ա՛ռ, արի՛:

Լզտղեն տարավ էսա տեղ չէ, էնա տեղ, էսա տեղ չէ, էնա տեղ. խանպեց, տարավ Յոթ Ծովու կղզին, էնդեղ էխան տո՛ւս, գյամին կապեց, ջիներու թակավոր գյնաց նստավ ուր տեղ, ինքն էլ գյամուց էլավ, էճավ իսկալին: Էնդեղ էրկու ջներու տղա խըտ իրարու կը խաղեն:

Էն մեկն էն մեկելի ասաց. — Ափսո՛ս, էսա տղեն, երանի մեր լեզվից խասկներ՝ ինչ որ թակավոր տեր էնոր, չ՛առնի, որ առնի, ջներու թակավոր

զէն ուր մարթերով տը կուրուսա: Համա որ չ'առնի, խավքըմ կա, տրե կ'անֆասի մեչ, կախե ուր հէոգի մեչ, թի էն խավքն ուզան, էն խավք թի զէն ազատա, թի չէ, տը կուրուսեն:

Տղեն գյնաց թակավորի մոտ, գլեոխ կոռեց, փաթե'մ քյաշեց, հրաման էրաց, ուր տեղ նստավ, ասաց. — Էրթա'մ ցորեն տանտկեմ պերեմ:

Ասաց. — Տանտկի':

Ջներ էլան, գյացին, տանտկեցին, էնոնք չըտեսան, էնոնց գլըխու մագեր թըմբուան:

Տղեն ինգյավ մտածմունքի մեչ, ասաց. — Տե'ր Աստված, էսա ի'նչ պան էր, մենք էկանք, ընգյանք էսոր ծեռաց մեչ, — իրեք-չորս օր էտապես մտածեց, ասաց, — Ջներու տղեք պան'մ մտածած ա, ես էլ տ'երթամ թակավորի մոտեն հրաման տ'առնեմ:

Գյնաց թակավորի մոտ, թակավորից հրաման առեց, ասաց. — Ես տ'երեմ, էրթամ:

Թակավոր ասաց. — Չէ', էմ գյամին լիկ ոսկի ունիմ, ա'ռ, գյնա քե խամար:

Տղեն ասաց. — Չէ', թակավոր ապրած կենա, որ կը տաս, ձիկ էնա մեկ խավք տյու ձիկ:

Ասաց. — Քյու սովըրցուցողին բերան կոտրի, որ քեզի սովըրցուցեր ա:

Էն էլ խավք էտու ըզտղեն, առեց էպի, էտի գյամու մեչ, կապեց գյամու սեյրանից ըզկանֆաս:

Նոր էն խավք տանրցավ ասաց. — Կանլթան փաշա, որ էմ խոսքով անես, քյեզ կ'ազատեմ, — խավք կ'ասա, — ե'լ գյնա քյառսուն խատ սուր կացին պե:

Էն էլ կ'էնի, կ'էրթա քյաղաք, քյառսուն խատ կացին կը տա շինել: Խավք էլ մ'էլ կ'ասա. — Գյնա քյառսուն ավուր խաց-ճիւր պե, տի քյու գյամու մեչ:

Ինչ կը միթի, խավք կը կանչա, կ'ասա. — Կանլթան փաշա:

Կ'ասա. — Հրամա:

Կ'ասա. — Դեհ էլի, էլ մը' տանորի, գյամու դամուռ վերցու, էլնենք փախենք:

Էտ տեղ Աստրծու հրամանով էն գյամին կը թողնի, քյառսուն ավուր ճամբան էր, մեկ գլիչերվան մեչ կը քշի: Խլիսուն ջներու թակավոր կ'էնի՝ ո'չ գյամի կա, ո'չ մարթ կա: Էն էլ կ'էնի, ինք, ուր ախչիկ կ'իյնեն, կը մտնեն ծով, կ'իյնին հիտե գյամուն:

Որ խասեխաս էլան, մոտացան, խավք էտա Կանլթան ասաց. — Զարկեց'ք մըչ ծովուն ձեր բալթեք, որ ջներու թակավորի ծեռք չըխասնի գյամուն, բաթմիչ անի:

էտ տեղ տեսաւ, չէ որ մի չարա չըկա, խավքայ կանչեց վըր ջներու թակավորին, ասաց.— Հե՛յ, ամոթ չըս անի, կը գլխս էմ հիտուեն, էս քանի տարի կա ձի բերեր ես, խը քյե չըմ գրուցեր, տու ինչի՞ կը գլխս էմ հիտու, չըս ա՞մ զննա:

Որ էտպես կը կանչա, ջներու թակավոր, ուր արչիկ կսկծու կը մեռնեն: Կ'ասա.— Դե՛հ էլի գլխմին թող, որ էմ խոսքով ընիս, ես քյե տը խասուցեմ քյու մրագին:

էտ տեղ Կնավթան խավքային ասաց.— Ուխտ էնի վըր էմ խոգյուն, ինչ որ ասես՝ ես քյու խոսքից չ'էնիմ:

Խավքայ կ'ասա.— Որ էտպես ա, գլխմին տար էնա գըրի կուշտ կապի, ես քեզի դո՛րիս կ'ասեմ:

Գլխմին կը տանեն էտ գըրի կուշտ կը կապեն, չ'ասես, որ էտ գըր հմեն աղ ա:

Խավքայ կ'ասա.— Դե էտ գըր փորի, լից գլխմին, հլին արա, տանենքյ օտար երկիրըմ ծախսեքյ:

էտ տեղ կը փորեն, գլխմին հըլին կ'անեն, կը տան վըր ծովուն, կ'էրթան հուրիչ երկիր: Չ'ասես էտա երկիրն էլ էլ մ'ա ջներուն ա, էնոնց թակավոր կնիկ ա. էտ խավքյու սիրուն մարթու կըլըխ ա մըտեր:

Դո՛րիս կը մնա էտա տեղ, էտա ջրներու թակավոր, ուր արչիկ կը գլխս գլխմու մեչ տեսութեն: էտա ջրներու թակավոր, ուր արչիկ որ էտա տղեն կը տեսնան, խեքյեր կ'էրթա: էտա թակավոր, ուր արչիկ գէտա տղեն կը տանեն պատիվ:

Համա խավքայ էնոր կ'ասա.— Կ'էրթաս պատիվ, ամա գլխեր էտա տեղ չըմնաս, կը վնասվես:

Օրե մի օր, թե էրկու օր էտոնքյ տղին կը պատվեն, կը տանեն կը պերեն:

Նորեն մի օր խավքյն կ'ասա.— Կնավթա՛ն, հէսօր տո՛ւ պատրաստութեն տես, տո՛ւ էնոնց կանչի, պե պատիվ գլխմու մեչ: Խազար էնոնքյ լավ կերակուր կ'ուտեն, համա՛ գլխմու մեչ բաշկա յա: Ա՛ռ պե, մենքյ էնոնց պատվենքյ: Էն գլխա ինչ կը բերես, կերակուր ալնի շինի, էն գլխա ինչ կ'ուտեքյ աղ լից ամանի մեչ, դիր ձեր կերակուրներու հանձ, ցանի վերեն, կերեքյ: Էնոնքյ կ'ասեն՝ էտ ի՞նչ պան ա, տու էլ ասա՝ էսի կերակուրիս խամ կը տա: Ինոնքյն էլ կը թանկն իրենց կերակուրի մեչ, կը տեսնեն լավ խամով պան ա, քյու մոտեն կը գլխեն:

Դո՛րիս Կնավթան կ'էլնի, կ'էրթա թակավոր, ուր արչկան հիտու, կ'ասա.— Հէսօր տուք հրամեցեքյ մեր տուն:

Էն էլ կ'էլնի կը տանի ուր տուն, էնոնքյ կերակուր աղով կ'ուտեն, թակավոր, ուր արչիկ անաղ կ'ուտեն:

Նոր կ'իրիչկեն, կը տեսնան, կ'ասեն.— էտ ի՞նչ ա, որ կը ցանեքյ ձեր կերակուրի վերեն:

Կ'ասա. — Աղ ա, կերակուր առանց նորեն անխամ կ'էլնի:

Ինոնքյուն էլ կ'առնեն կը ցանեն վըր ուրենց կերակուրին, կը տեսնան՝ խամով կ'էլնի:

Որ կ'ուտեն, կը պոծնեն, կը տեսնան լավ խամով պան ա, կ'ասեն. — Չըս ի՞տա մե:

էն էլ կ'ասա. — Կը տամ:

էնոնքյ էլ, որ կ'ասա՝ տը տամ, գյամեն բեռ'մ գյախ կը դարդկեն:

Տղի գյլեոխ կը թըմբրի, նոր խելքյ կը գյա գյլեոխ, կ'ասա. — Ջանըմ, էս ինչ պան էր՝ չըտեսա, էս ինչ պան էր, նա տեսա վով կրեց, նա գյամին եփ տանտկավ:

Ընգյավ մտածման մեչ, դորիս էրկու-իրեքյ անգամ գյնաց-էկավ, գյնաց-էկավ:

Խավքյ ասաց. — Կանթա՛ն փաշա, չուր եփ տը մնանքյ ըստո՞մ, գյնա՞հրաման ա՛ռ, որ էրթանքյ:

Ինքյ ուր էլավ, գյնաց, ասաց. — Պե քյու գյամեն լիք ոսկի անեմ: Կանթա՛ն ասաց. — Ոսկի չըմ ուզե:

Ասաց. — Ապա ի՞նչ կ'ուզես:

Ասաց. — Էսա քյարերուց քյանի՛մ խատ տաս, բանոնամ վըր էմ գյամուռն, իմմ:

էն էլ ասաց. — Գյնա քյե խամար տա՛ր:

Ուր միտվե ասաց. «Հէսօր տանի, վանդ եսմ բերեմ»: Կանթան էլ ըգ-գյամին տարավ, էնքան էբարց որ հաշիվից տո՛ւս: Մնաց չուր հրիկուռն, սհանթ էլանվ չորս, թակավոր ուր ախչիկ գյացին:

Խավքյ տանցավ Կանթանին, ասաց. — Դորիս գյնա խաց-ճո՛ւր բի, իանքյ, որ չըգյան մե բռնեն:

Կանթան գյնաց, խաց-ճյուր քյանուռն ավուր էբի հանգրից, սհանթի խինգյին խավքյ կանչեց, ասաց. — Կանթա՛ն:

Ասաց. — Խրամե:

Ասաց. — Էլի գյամին ա՛ռ, թըղնեքյ, փախենքյ:

Կանթան ըգգյամուռ վիրուց, ըգգյամեն էթոգ:

Խավքյ ասաց. — Տե՛ս, Կանթա՛ն, էմ խոսքով անես, որ էմ խոսքով արիւր, ըգքյե կը տանեմ, քյու մրազեն կը խասուցեմ, որ էմ խոսքով չ'արիւր, կը գյան ըգմի թաթմիչ կ'անեն:

Դորիս էն գյախ Կանթան էլ ասաց. — Առանց քյի թո՛ւ պան չըմ անի:

Խավքյ ասաց. — Գյամին թող, էրթանքյ:

Գյամին թողին, էլան ծով, չում խլիսուռն քսան ավուր ճամբանի կտրեցին: Խլիսուռն թակավոր, ուր ախչիկ էլան կը խին՝ գյամի չկա, Կանթան չկա: Թակավոր, ուր ախչիկ էլան, մտան ծով, էկան, էկան խասե-խաս էլան:

Խավքյն կանչեց ասաց. — Կանվթա՛ն, տանմուռ թա՛ն, ըզբալթեքյ տու մշակներու ծեռ, թըղ զանրկեն ծովու մեհ, չըթողնեն էնոնց ծեռ խասնի գյամու կողեր:

Վերճե էնոնքյ մոտեցան, էնոնքյ զանրկեցին, չըթողին ծեռ խասներ հինե:

Խավքյ տեսավ ուր բոշ էր, կանչեց ասաց. — Է՛յ, փուշտ օռոտալիքյ, տուք էլ ձյի պես կնիկ եքյ, ի՞նչպես մարթնձե եքյ խագյվե:

Էտտեղ էտ ախչիկ, մեր ծովու մեհ փաթլամիշ էլան:

Ասաց. — Դե՛ քեկի, էրթանքյ:

Դիրիս խանգլիստ էնոնց գյամին առին էկան, քյաղքի՛մ մոթխըսցան, ասաց. — Կ'էրթանքյ էս քյաղաքյ, էս տեղ մի հանվուզ կա, գյամին կը կապես էտ հանվուզի մեհ:

Էլանվ գյամին կապեց էտ հանվուզ:

Խավքյն ասաց. — Դե էլի՛, էտա քյարերուց մեկն տի քյու ջեբ, էլի գյան հաստեղ մի կանվան կա, էտտեղ իրեքյ-չորս խագար մարթ կա նստուկ, պանր կը տաս: Որ կը նստես, կ'ասես՝ «Կանվանչի, հմեն մեկին մեկ-մեկ կանվան կը տասիմ քյիսից»: Էտտեղ որ կանվան փեշքեշ կ'անի, կանվանչին կը մտածա՝ «Մեկ կանվան մեկ ոսկի յա, էսա մարթ իրեքյ-չորս խանգար ոսկի ո՞րտեղեն տը տա ձի, — կ'ասա, — ջանըմ, ես էսա մարթիւ պատիւ չըմ կոտրեթե էտու, էմ դիւլլանթ, թե չ'իտու, գանթի ես կը կոտրվեմ, կ'էրթամ»: Կ'էնի հմեն մարթիւ մեկ-մեկ կանվան կը տա, կ'ասա՝ Կաֆթից:

Դիր կը տանուա, կ'ասա. — Կանվանչի՛, ուսթե՛մ կա, անուռ Սանլի Մարանգոզ, կանչի՛ թըխ գյամ էստտեղ:

Էտ էլ կ'էնի կ'էրթա, գէտա ուսթեն կանչա, պերա էտա տեղ: Ուսթեն պանր կը տա, պանր կ'առնի:

Կ'ասա. — Կանվանչի՛, կանվան՛մ էլ պե ուսթեն:

Նորեն կ'ասա. — Սանլի Մարանգոզ, գյիտե՞ս քյե ընչի խամար եմ կանչե էստտեղ:

Կ'ասա. — Ձէ՛, ապա ես ի՞նչ գյիտեմ:

Կ'ասա. — Քյե կանչեր եմ էստտեղ, առավոտուն կը գյան հանվուզի մոտ, էտտեղ ձի խամար փափոռըմ շինի: Փափոռն էլ չորս դիրանկեն, էտ դիրանկեն հմեն ալմաստ, ջնվահիր, աղկուլթ, գմրիւթով կափլամիշ անես, էտոր էրկեն կազան էլ լալ ու դիւս ոսկի, էտոր հնդեքյ բիթուն ալմաստ-ջնվահիր, որ արեգյակ զանա վերեն, թիւ մարթ չըկանա իրիշկա հինե:

Ուսթեն մտածեց՝ «Ջանըմ, տաս թակալոր էսա պան չըն կանա շինե, էսա մինակ տղե՛մ ա, ի՞նչխ տը շինա»: Ծծղաց:

Կաֆթան տանրցալ կանչեց՝ կանվանչի, էտտեղ արի: Կանվանչին առեց գէտա քյար, տարավ քսանուչորս տյուռ կանացուց՝ հեհ մեկ թյուլան, վաճառական չըկարցան էտա քյարի գյին կընտենն՝ անգյին էր:

Տօնացուց, գրքար էպէ երկու ծեռնով թնամանս էրաց, ասաց. — Հրամեցե՛ք, էսա քարին գլին չ'էլնալ:

Ասաց. — Ես քե յախ' հմեն մեկին կնննալ'մ տու: Տո՛ւ ըզձի անպատիւ չ'էրիր, էս քե փեշքեշ եմ էրե:

Կնննալ'ն ջո՛ւխտ ծեռնով շնորհակալ էլնալ, առեց գրքար, գննաց ուր տեղ:

Ուսթեն տեսալ, էլնալ Կննթնին ասաց. — Գլխուս վերեն, խլիսուն գննմ հննալուգ, քու ուզնծ գննմին շինեմ, քե թննալ'մ էնեմ:

Առաւոտուն ուսթեն էլնալ, էկալ հննալուգ, տեսալ ի՞նչ ընցկո՛մ ջննվահիր, ալմաստ, ոսկի, առծաթ ա լցե տն, էլ հաշվից տո՛ւ: Առեց գգննմին շինել: Շինեց, պռծալ, էնտեղ թննին վըր ծովուն:

Խալքայ ասաց. — Տղա, գ'էլի, քե տանեմ քու մրազին խասուցեմ:

Գնննի՛մ ալմաստ, ջննվահիր կննալ, քասա տվին շինել, ա ռին խըտ ուրենց, գննմին թողին, գննցին: Աղոթրան պննգվելուն պես թակավորի սարի դիմաց դննուռ էթնն ծով: Արե առեց, թակավոր, ուր կնիկ, ուր ախչիկ, քընուկ են, մեկել տեսալ շնննալել էզար մըչ տան:

Ախչիկ էլնալ տեսալ, կանչեց. — Թակավո՛ր, թակավո՛ր, կրակ ինգննալ մեր տուն, կը վննալի:

Թակավոր գլեռիս վիրուց. — Ձէ՛, կրակ չըկա, շնննալելներ ծովուց ա, գննկե մըչ տան:

Ասաց. — Վոլն, փափոռն ա մըչ ծովուն: Դե՛, սուլտա՛ն, պատրաստվեք, էրթանք թամաշա:

Խալքայ ասաց. — Կննթնա՛ն, ալմաստ ջննվահիր կայել թնն ծով, էրկու մարթ ոսկե թիակնեռով թըխ քննչեն տանեն, թակավոր, ուր կնիկ, ուր ախչիկ տը գնն քու թամաշեն:

Գննցին, թակավոր, ուր կնիկ, ուր ախչիկ նստան մըչ կայելսին, որ իրիշկեցին, խեքքեք գննաց:

Խալքայ ասաց. — Պե՛, թոռ թնն գննմու կողից, էն չանխըներ ինչ մենքյ կ'ուտենք, կը թննես գննմու ճըծակից, կ'իյն թոռվե, էն ինչ կ'ուտեն, էնոնք փեշքեշ կ'էնես:

Ինչ խաց կերան, տղեն ուրենց հննուռ չանխըներ էթնն ճըրծակվե, թակավոր գննմացալ, ասաց. — Ջանըմ, մեկ չանախ ախշըքքիս գլին ա, էմ թակավորութեն էսոր չափ չի:

Ասաց. — Սուլտա՛ն, խլիսուն մենք էնա լաճ կանչենք պերենք մեր տուն պատիւ, ի՞նչ տը տանք, թի մեր ախչիկ տանք, էլ ուրիշ պնն չըկա:

Ինչ էլնն տ'էրթեն, ասաց. — Կննթնա՛ն, խլիսուն մեր փայթոն կը հէօրողկենք, կը նստես, կը գնն մե կոնախ:

Էլ գլիշեր թակավորի քուն չըտանի, ախչկան չըտանի, կնգնն չըտանի: Չուր խլիսուն, տղեն նստալ, ալմաստ կայել էկալ ծովհննի,

նստավ թակավորի փայթոն, քեց խըտ սարեն: Պերին էտատեղ պատվեցին տղեն:

Թակավոր ասաց.— Կնֆթա՛ն, էս ախշըքյի մալ տամ քյե, քյու մեկ չանխի գլին չի, էսա մեկ ախշիկ ունեմ, էն էլ քյե փեշքյեչ:

Կը պերա, կը կարքյա վըր ուր ախշկան:

Լաճ, ախշիկ կ'էրթան մըչ էնոնց հէողին, գլիրկ ու ծոց կ'ընեն, կ'ասա.— Թակավորի ախշիկ, տո՛ւ ձի կը ճանչնա՞ս:

Կ'ասա.— Ձէ՛:

Կ'ասա.— Ես թոռչու տղեն եմ:

Ախշիկ նազ կը գյա՛ վերեն:

Տղեն էլ կ'ասա.— Ուլատ ըլնի, չուր էս էրկու կոքվով քյու խոգյին չըգյնեմ, էլ քյու իրես չըտեսնամ:

Դե տղեն կ'էլնի կը նստի ուր ալմաստ կայեխ, կ'էրթա, կ'էլնի ուր փափոռ, զփափոռ կը թողնի, կ'էրթա շինած տեղ, զփափոռ կը կապա մըչ հանվողին, խավք էլ խետ, կը հանցնա ուսթին, կ'ասա.— Ես կ'էրթամ, թի էկա, փափոռն էլ, խավքն էլ իմն ա, թի չ'էկա, քյե խալալ էլնի:

Դանվընչի շոր կը խագյնի, կը թողնա, կ'էրթա ախշարքյվե:

Էն թըխ էրթա, մենքյ տանանքյ վըր թակավորի ախշկան: Թակավորի ախշիկ կ'էլնի, կը տեսնա՝ գյամին չըկա: Մեռքըմ դանվընչի խալավ կը կընդնի, կը խագյնի, կ'էլնի, կ'ընգյնի ախշարքյ, կ'ասա՝ տ'էրթամ ե՛մարթ կընդնեմ:

Տղեն կ'էրթա քյաղաքըմ տո՛ւս կ'էլնի, կը տեսնա քյաղքյի չորս բեռլոր բանդան ա քյաշաճ՝ հիսնի ջանդակ, գլխներ վերեն. մեկ գլըլխու տեղ, մեկ ջանդկի տեղ ա մնացե պակաս:

Տղեն կը խարցնա.— Էսա ի՞նչ պանն ա:

Կ'ասա.— Վոլան, էսա քյաղքյի թակավորին ախշիկըմ կա, վով գյա՛ ռաստ պանն կը խարցնա, որ չըկանան ջյույսք տան, վիզ կը կտրա, կը շարա բանդան:

Կ'ասա.— Որ էտպես ա, ես էլ տ'էրթամ էտ ախշկա մոտ:

Կ'էլնի կ'էրթա, գլխու կ'էճո՛ւցա, թակավոր կ'ասա.— Է՛յ, տղա, թի շատ նեղն ես, արի քյե մեկ խարիր պեռ մալ տամ, գյանն ապրի՛:

Կ'ասա.— Թակավոր, կը խնդրեմ հրաման տաս, քյու ախշիկ տամ գրո՛ւցել:

Կ'ասա.— Դե՛ գյանն, քյու մեխքյ քյու վիզ:

Թակավոր որ հրաման կը տա, տղեն կ'էլնի կ'էրթա ախշկան տուն վերեն, տյուռ կը պաննա կ'իրիշկա խըտ ախշիկ, չ'ասես՝ ընցկոն ախշիկըմ ա, որ արեգյական կ'ասա՝ ես լեռս տամ ախշարքյ, տո՛ւ կը խավարես: Լաճ պանրե չ'էտու, չ'իրիշկեց ախշկան իրես, գյաննց ոռ էտի մըչ գյորգին, նստավ:

Ախչիկն ա, փոր առավ, կտոր կ'էցկա, ասաց. — Հա՛յ գլխի, անաստ-վա՛ծ, աղեկ էմ գոյրգեն էլի վե, էմ ծընգյներ կոտրեցիր:

Տոնապաններ վանգեցին թակավորին տվին ակընջկըլն, ասին. — Վոլն, քյու ախչիկ էտու գրոց:

Ինչխ էրին, տղեն էլ չըզրոցեց, նստավ ուր տեղ, մնաց:

Թակավոր ասաց. — Վոլ գյն էմ փեսեն տա գրոց, ինչ որ ուզն, կը տամ:

էտա մեկել դարվիչ կը գյն կը խասնի Սալվի Մարանգոզի մոտ, փափոռ կը տեսնա, կ'ասա. — Ուսթա՛, հո՞ւրի էսոր տեր:

Կ'ասա. — Փափոռ ու խավք ձի հանձնեց, դարվեշի խալավ խագյնվ, գյնաց Հարեկից երկիրվ:

Դե ախչիկ, էլի, ընգլի հիտե: Կ'էլնի, կ'էրթա Հարեկից թակավորի քյաղաքյ տո՛ւս կ'էլնի: Կ'իրիչկա՝ էտա քյաղքյի չորս պեղոր հիսնի ջանդնի ա:

Կ'ասեն. — Վոլն, դարվեշըմ էկավ, զթակավորի ախչիկ էտու գրոց, մկա ինք չըզրոցա:

Կ'ասա. — Հրաման տվեքյ, ես գէն տամ գրոց:

Ախչիկն էլ կ'էլնի կ'էրթա, զիրիկ կը ճանչնա, կ'ասա. — Սիմոն բեյ, չէ՞ ես քյու նշանածն եմ, տո՛ւ արի խը ձի էտա բերախտութեն մ'էնի. ես էրի, տո՛ւ մ'էնի, թի չէ էմ վիզ կը գանեն:

Մարթ ըսկի էտա ախչկան խետ չըզրոցա, չի տա, չ'առնի չուր սհաթ կը գյն տաս, ախչիկ կը խանեն, տանեն, որ վիզ գանեն, տղեն էլ կ'էլնի կ'ինի հիտե:

Կուռուշըմ կը տա կոքյով կ'առնի, խետ կ'ուտա, խետ կ'էրթա, չուր ախչիկ կը տանեն էստեղ, ինչ վիզ տը գանեն, էն էլ կը խասնի կոքյովըմ կը տա էն ջնլանդի ծեռ, մեկ էն ջնլանդի ծեռ, կ'ասա. — Դե՛, թրեր զարկեքյ կալան:

էստեղ զախչկան խոգլին էրկու կոքյով կը գյնն, կը տանցուցեն, կը պերեն, կ'ասեն. — Թակավոր ապրած կենաս, էն էլ գքյու փեսեն էտու գրոց, համ էսոր նշանածն ա:

Թակավոր կ'ասա. — Ջխո էմ թակավորութեն քյոն ա, պե գքյու էրկու կնիկն էլ կարգյեմ վըր քյե, նըստի վըր էմ թախթին, ուտենքյ-խմենքյ, մե կյանքյ էնենքյ, քյանի սաղ ենքյ:

էն էլ կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, հրաման տու, էրթամ, ձի փափոռըմ կա, խավքըմ կա, գէտոնք էլ պերեմ, չխո տո՛ւ էմ խեր, ես քյու լաճն եմ:

Թակավոր կ'ասա. — Որտի, քյե հրաման ա:

էն էլ կ'էլնի կ'էրթա, ախշըքյի մալ կը տա էտա Սալվի Մարանգոզին, կ'առնի զուր փափոռ, զուր խավքյ, կը տաննա Հարեկից թակավորի մոտ:

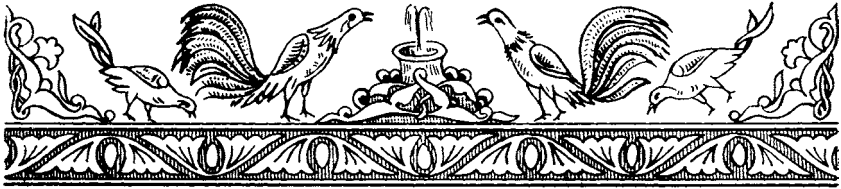
Թակավոր ինչ կը տեսնա էտա փափոռ, խելքդ գլըլխոց կ'էրթա, կ'ասա. — Փառքդ քեզ Աստված, տո՛ւ ընցկնա՛ս պան է՞լ ձի շանց տվիր:

Կ'էլնի հանձե, չալկիքյտերով, մյուզիկեքյտերով կը տանի փսակ, ուր ախչիկ կը կարքյա վերեն, քյառսուն օր, քյառսուն գլիչեր խարսնիս կը տնա՛:

Քյառսուն օր որ կը լմանա, էտա խավք կ'էլնի ուր խավքյեղեն կը խանա, կ'ըլնի մեկ փերի, կ'ասա. — Սիմո՛ն բեյ, չուր մկա ես քյե քյուրուլթեն եմ էրե, մկա ել տը մնամ քյու կուշտ, չուր մեռնենքյ. ես քյե քյոր, տո՛ւ ձի ախպեր:

Էնոնք խասան էնոնց սուտի մրազին, տո՛ւ ել՝ քյոն:

21. ԶՈՐԵՔՄՈՒՏ, ՈՒՐՊԸԹՄՈՒՏ, ԿԻՐԱԿՄՈՒՏ

Աստվածավանի մարթըմ կ'ըլնի, կնիկըմ: Կնիկ ծոցվոր կ'ըլնի, մարթ կարիբուլթեն կ'էրթամ:

Մարթ կ'ասա. — Կնի'կ, քյե խոտաղըմ պոնեմ, օխչար տիրող, ախչիկըմ պըռնեմ՝ քյե պախող:

Կ'ասա. — Մեռնեմ քյե, ես կարո՞ղ եմ էրկու պախել, մեկ պոնի խերիքյա: Կարիբուլթեն կ'էրթաս, քյու Աստված չըմոռնաս:

— Հայ-Հա՛յ, տվող-առնող Աստվածն ա, ի՞նչխ մոռնամ:

Ասաց. — Տեր խը քյե, գյնն, ես գլխտեմ էմ չիվարուլթեն:

Մարթ տղե՛մ կը պոնա խովիվ, կ'էրթա կարիբուլթեն: Կնգյան ին ամիս, ին օր կը թըմըմի, կը հիմանա՝ ուր ցավի ժամանակն ա:

Մարթ չ'ըլնելով՝ խովիվ կ'էորեոխկա, կ'ասա. — Գյնն՛, աշխատամեր պեր:

Խովիվ գյննց տանիս էրի, խնպեց, ասաց. — Խաթո՛ւն, տուն չէր: Ասաց. — Գյնն՛ Սննամուն ասա, գյն:

Գյնոց չուր տյուռ, տնոցավ էրե, ասաց. — Խաթո՛ւն, կ'ասա՝ ես չըմ կ'անա գյն:

Ասաց. — Աստված քյե պնրի տա, չխո հմեն էլնվ կափկափուն, փառք էմ քյո մոտեն, Աստված: Չ'էլնվ-չ'էլնվ, գյնն էմ մոր քյրոչ ասա գյն:

Գյննց վըր մոր քյրոչ տուան, չ'ասաց, էրե, խնպեց, ասաց. — Խըզմնթ կ'էներ, չըկարցավ գյեր:

Ասաց. — Որ ըսկոն ա, թող տուր, առանց Աստծու պն՛մ չ'ըլնի, բնլքյիմ Աստված ուր գլետ գլխտի, գնյի Աստված ընցկոն հնգ կ'էնա, որ ես մենակ պերեմ:

Խովըվուն ասաց. — Գյնն կայնի վըր գյոմի տուան, օխչըրի մուղյնթ կաց, ըստն մը՛ մնա:

Խովիվ գյննց, խապեց ասաց. — Կ'էրթամ:

Ապա մնաց տուան հիտե:

Կնգյան տղա պերելու ցավ պոնեց, էլնց աղաղակեց, Աստված

կանչեց, ասաց.— Անտերին տեր տո՛ւ ընես, գնա՛յի քյու հրաման ա, որ մարթ չ'էրե:

Աստծուց հրաման էլնի, իրեք խատ եղվրնեկ հէրտիսվե թրուան էկան, էլնն կընգյան խմբլ. մեկ էն ճիվ մտավ, մեկ էն ճիվ, տղեն Աստծու հրամանով էլնի, մեկն էլ աշխատամեր էլնի:

Կնիկ ասաց.— Փառք էմ քյու մոտեն, Աստված, Աստված կանչող չիվար չըմնա, չուր մկա մեկ էլ չըկեր, Աստված անակախ իրեք խատ էտու ճի օգնող:

Տանցավ եղրվնեկներուն ասաց.— Խեր ըխեք, տյու ո՞ր տեղեն էկաք, ընցկնն էմ ծեն լսա՞ք, ընցկնն շոտ ճի խասաք:

— Քյու էրածն էր, Աստված քյե խասավ, եփ տո՛ւ կանաչ առտի մեչ կ'ընցներ, ոտ կանչի վերեն չըր տընե. շատեր կեն քյու ընգյեր, համա կանչի վերեն կը քյեկեն, կանաչ կը չորցուցեն. էն պանրեխոսն էր քյե խասավ: Ես Կիրակմուտն եմ, էնա Ուրպըթմուտն ա, էն էլ Չորեքմուտն ա:

Տղեն էլնի, փաթյուլթեցին:

Ասաց.— Կնի՛կ, քյու տղին մենք ընծա՛ տը տանք, ի՞նչ կ'ուզես:

Կնիկն ասաց.— Տղեն ինչ արժանի յա, տյուք գլխեք:

Կիրակմուտ ասաց.— Հէրկեն ումը ընի քյու տղեն:

Ուրպըթմուտ ասաց.— Աշխրի մեչ ինչ որ խընդըն՝ Աստված տա էնոր:

Չորեքմուտ ասաց.— Ցավ վըր դյուռնեին չ'ըխի քյու տղեն:

Ասին, էլնն եղրվնիկ հանկամակա հէրտիս վե թրուան: Մեր շատ ուրախցավ ու խանգլխատ քյնավ:

Խովիվ տուան հետե ականջ կ'էներ: Խոսքեր հիմացավ, թե՛ էսա տղին ինչ օխնիթք էր տվին:

Խովիվն էր մտածեց, ուր չար մտքով միտք էրաց, որ տղին գյողներ, ասաց.— Էսա տղեն ինչ աղեկ պան ա, գյողնամ:

Կսա՝ կուղընթ մանքի՛մ ծնավ:

Խովիվ ասաց.— Վոլա՛, շատ աղեկ էր, հէսօր մանքին ծնավ, ես տը տանեմ, տնեմ էնտեղ, տղեն պերեմ:

Խովիվ գյնաց գյոմից գյան էպե, գյանխտիկ կնկյան տո՛ւռ էպաց, տղի մեր քյնուկ էր, գյան տղի տեղ էտի, տղեն առեց գյնաց:

Մեր աքխավ որ ծիծ տա, կը տեսնի՝ կոնգլի մեչ փանթյուլթած գյան, ասաց.— Փառք էմ քյու մոտեն, Աստված, հիրիկուն փանթյուլթեցինք լաճ տղա, մկա էլե գյան: Էն էլ Աստծու հրաման ա, տը պախեմ:

Ծիծ կը թնլա գյանու պերան, կը ծծա: Գյան էպես կ'ընի, ինչպես տղեն. մեր դեոր էրթա, հիտե կ'ինի:

Խովիվն էլ տղեն օխչըրի խտ կը տանի սար, կաթ կթա, տղի պերանվե կը լցա, կը պախա, չուր տարին կը թըմըմի, տղեն կը գըրուցա, հմեն հէվարին գյոմի մեչ կը պերա, պըթով կը փանթյուլթա, կը պախա:

Օրըմ սարի մեջ տղին շանց կը տա, կ'ասա. — Ասա, Տեր Աստված, տո՛ւ ճի, էմ խովիվ, օխչըրով, գյաննով թաքավորի սարի տակ տնես:

Տղի խնդիրքը ասելու պես կատարվավ. գյանցին թաքավորի սարի հանձնճք օխչըրով, խովվով, տղեն գյաննով: Խլխտուն էլան վե, թաքավորի ախչըկներ, փանջանենվե օրոնեցին, գանմանքը տեսան:

Ասին. — Էսա ի՞նչ պան ա, որ մեր սանի հանճե, մարթ չըկանա ընցնի, էսա օխչըրով, գյաննով, խովըվով նստած տուն հանճե:

Թաքավորն էլ օրոնեց, շատ զարմացավ, թաքավորի կնիկն էլ էրե, թաքավորի տղեքներն էլ էկան:

Թաքավոր ասաց. — Գյանցեք տյուռս, աչքեքը խեմ՝ չ'ըլնի՞ տունապան ըսպանած են, տյուռ թողած պանց, էսա օխչար, խովիվ էկած մտած ներս:

Կ'իյան կ'օրոնեն՝ չէ՛, տունապան գյեռ վըր տուն:

Թաքավոր կը գանմանա, կ'ասա. — Էսա պան՝մ կա, էլեքը գյանցեքը խառցեքը, խեմ՝ էսա ի՞նչ մարթ ա:

Կը գյան կը խառցենն, պատասխան չի տա:

— Էն ծառան էր էրե, — ասաց:

Էնոր հետե լաճ էրե, լաճուն էլ պատասխան, չ'էտու, թաքավորի կնիկ էրե, Էն էլ չըպատմեց, չ'ասաց խեմ՝ ի՞նչխ էկե էստեղ, ճոչ ախչիկ էրե, Էն էլ չըպատմեց: Խովիվն էլ միտքը ունի, որ պըստիկ ախչիկ գյան, Էնոր քըսա էնա: Միճնեկ ախչիկն էլ էրե, Էնոր քըսա չ'էրեց:

Խովիվն ասաց. — Դեոր էրե պստիկ ախչկան, ես գլիտեմ, որ մկա էտ տը գյան:

Խովիվ ուր պստիկ տղին ասաց. — Գլեոխ տի էմ փեչ, քյնի:

Խովվու միտքն էլ Էն ա, որ պատմութեն Էնա, տղեն չըլսի:

Տղեն գլեոխ էտի գյոքը, պառկավ: Թաքավորի պստիկ ախչիկ էկավ: Խովիվ գլիտի տղեն քյնուկ ա, ապա, տղեն հիշար ա, պառկուկ ա:

Թաքավորի պստիկ ախչիկ էկավ, խառցուց, ասաց. — Տո՛ւ ի՞նչ մարթ ես, ի՞նչխ ես եկե էսա տեղ:

Խովիվ ասաց ախչկան. — Վով էրե՝ չըմ ասե, ապա քյո սիրու խամար եմ էկե, քյե տ'ասեմ: Էսա մեկ տարի յա որ քյո սիրու խամար, էսա տղեն էմ գյոգի մեչ պախեցի, չուր ճալցուցի: Էսա տղի պաներ քյե պատմութեն Էնեմ, որ հանճողվի, ես ըստան էկեր եմ:

Տղեն գլլոխ տրեր ա փեչ, ալանջ կ'էնա:

Խովիվն ասաց. — Էսա տղի խեր ճի պըռնեց խովիվ, ուր տուն ճի ամանաթեց: Էնոր կնիկ ծոցվոր էր:

Պերելու օր, Էն կարիբուլթեն գյանցեր էր, մարթ չըկեր, ճի ասաց. — Գյան աշխատամոր կանչի գյա:

Գյանցի, խանպեցի ասի՝ չ'էրե: Տըրու՛մ էլ ճի հէրեոխկեց, գյանցի, խանպեցի, ասի՝ տուն չէր: Ասաց՝ մեկել ասա գյան: Խանպեցի, ասի՝ խըզմաթ կ'էներ:

Տրու՛մ էլ հէորեխկեց, ասաց.— Գյնս, էմ մորքյուր պե:

էն էլ խնայեցի:

Խաթուն ննջարացավ, ասաց. — Զայի Աստծուց ա ընցկնս էլավ կափկափու:

Գյնաց մտավ տուն, տյուռ շինեց, ձի ասաց.— Գյնս, գյոմի տուն վերեն կայնի:

Եսն էլ էկա տուն հիտե ականջ էրի, տեսա՝ իրեքյ խատ եղվընիկ հէրդիսպե էճան էնոր մոտ, եղվընիկներ էլան կնիկ՝ էրկուս մտան կնկյան ճիվ, մեկն էլնվ աշխատամեր:

Տղեն էպե, փնթյուլթեցին, կնիկն ասաց.— Փառք էմ քյու մոտեն, Աստված, մեկ չըկեր, հանկամակ էլնվ իրեքյ:

Ես գյեռ ականջ կ'էնեմ տուն հետե:

Մեր խառցնեց կընկյտերուն, ասաց. — Տո՛ւ հո՞ւստեն էկաքյ, իրեքյ տիւր խովիվ հէորեխկեցի, մեկ չ'էկավ, տո՛ւ Աստուծմե հեքյ էկած:

Եղվընկներ ասին.— Քյու էրած էրե քյու հանճե. հեփ տո՛ւ կանաչ առտի մեչ կը քյելեր, կանչի վերեն ոտ չըր տնե. պանջար կը քյաղեր, առտի մեչ չըր փորե. էն ողորմութեն քյու հանճե էրե. ուզի՛ քյո տղի նվեր տանքյ:

Ասաց.— Տղեն ինչ արժանի յա, էն կը տեքյ:

Կիրակմուտ ասաց.— Քյու տղեն ծերանա, շատաուժը ընի:

Ուրպըթմուտ ասաց.— Աստծուց քյու տղեն ինչ խնդրա, էն սնհանթին Աստված էնոր տա:

Չորեքշաբուտն էլ ասաց.— Քյու տղեն ցավ-չոռ չ'ըխի:

Եղվընկներ հանկամակ թուան, գյնցին: Եսն էլ տուն հիտեհն ականջ կ'էներ: Մեր քյնավ, եսն էլ գյնցի, մտածեցի, ասի. «Ի՞նչխ էնեմ որ էսա տղեն էմ ծեռ պերեմ»: Կասկուդընթ գյնցի գյոմ, մաքյի՛մ ծներ էր, եսն էլ գյնխտիկ գյնռ պերի տրի տղի տեղ, տղին առի էկա, օխչըրի կաթով, փրթերու մեչ պախեցի: Մերն էլ էն գյնռ ծիծ էտու, պախեց: Եսն էլ սարի մեչ պիրեցի:

Տարի՛մ թըմըմավ, տղեն լեզու էրե, ասի. — Ու, վուս էմ մրազ ինչ վըր աշխըրին, տղին շանց տը տամ, տղեն ասելուն պես, էմ մրազին կը խասնեմ: Աշխըրիս մեչ ձի մեկ մրազ կեր, էն էլ քյե առնել էր:

Լաճուն ուսուցի, լաճն ասաց. — Տե՛ր Աստված, ես, էմ խովիվ, օխչըրով-գյնռնով ինենքյ թաքավորի սարի հանճե:

Տղեն ասելուն պես մե ըստն տեսանքյ:

Տղեն, որ չուր էն գյնխ ականջ կ'էներ, էն սնհանթին գյլեոխ վերուց, ասաց.— Խովի՛վ, տո՛ւ անիրավութեն ես էրե, քյու վիզ կոտրի:

Ասելու պես տղի հրաման մեկն ա, էն սնհանթին խովիվ վիզ կոտրավ:

Թաքավորի ախչիկ շըչկըռավ, էտա տեղ զանմացավ, ասաց. — Վա՛խ,

էսա ի՞նչ պանն էր, որ տեսանք, կա՞ աշխարհք էսա պես պանն՝ մեկ խոսքով ընդի:

Թաքավորի ախչիկ վանգեց ջյուլսը էտար խոր, տղեն էլ խընդրեց Աստ-ծուց, ասաց. — Ես էմ օխչըրով էսա սանձաթին խասնենք վըր էմ խոր հանապրին:

Տղի հրաման կատարվավ: Տղեն հանապրի վերեն ուր օխչըրով-գյան-նով նստան, տեսավ կնիկըմ էն դեխեն կուժըմ վըր թւին էրե, գյանըմ գյեո էտա կնկյան հիտե, խետ կը բեռուա, խետ կը գյան. ճոռ պես ինգյե հիտե: Կնիկ կուժ կը լցա, կը տեսնա, գյան գյանցե, թանթվեր թանթ տղի վիզվե, հիսնի պես կը խնդանան, իրես, ծեռքեր կը լիզան:

Տղեն խովըմու պատմելուց հիմցեր ա, կ'ասա. — Կա-չկա էսա էմ մերն ա, էմ մոր գյանն ա:

Ապա մեր չըգյիտի:

Մերն էլ կը գանձանա, կ'ասա. — Էսա ի՞նչ բան ա, էմ գյան հյու-րուչներաց կը փախներ, էսոր գյանցե, ուրախցե, ինգյե էսա տղի վիզ վե, կը լիզա:

Կնիկ ուրախութեն գյան ու տղեն կը թողնա դի, կը վանա տուն, ջյուլաբ կը տանի հիրկան, կ'ասա. — Տո, մա՛րթ, տո՛ւ ընցկնան պան տեսն՞ր ես: Գյանցի հանապրուր, գյան էմ հետեւեն էրե: Ինչ օտար մարթ որ տեսներ, գյան կը գաներ, կը փախներ, ապա հէսոր տղե՛մ վըր հանապրին նստեր էր, էմ գյան ուրախեւեն գյանց, թանթվեր տղի վիզվե էթան, իրես կը լիզեր, ծեռքեր կը լիզեր, տղեն էլ ձի կը բոռեր, կասեր՝ մարե, մարե: Ես վանեցա, ասի. «Էսա ի՞նչ տղա յա, ձի մարե կը կանչա, չըտանոցա վերեն»:

Կնկյան հիրիկ կ'ասա. — Բյու տուն չ'ավիրի, տո՛ւ ինչի՞ չըպերիր խետ:

Ասաց. — Մա՛րթ, հանձն ի՞նչ խորոտ տղա էր:

Ասաց. — Դե չոտ տանցի գյան, տղեն էլ, գյանն էլ ա՛ռ, պե:

Գյանց հանապրի վերեն: Գյան, տղեն գյեո նստած կը զըյուցեն:

Տղեն կը կանչա. — Մարե՛, տո՛ւ էկա՞ր:

Մեր էմէլ կը գանգընդի, կ'ասա. «Վոլա, էսի շիտակ գյիտի, որ ես էնոր մերն եմ»:

Մեր տղին մոտխըսցավ, տղեն էլան վոր վիզվե ինգյանվ, ասաց. — Մարե՛, մը՛ շիշկուե, ես քյու պերած տղեն եմ:

Կ'ասա. — Բյի մեռնեմ, ես մեկ եմ պերե, էսա գյանն ա:

Կ'ասա. — Մարե՛, գյան քյանի՛մ քյեզնե հիմաստուն ա. ձի տեսավ, քյու ծիծ կերեր էր, ուր սիռտ վեր ձի ցավաց, էրե էմ վիզվե ինգյանվ, էմ ծեռքեր լիզեց: Տո՛ւ մերն էր, թողիր գյանցիր, էն ուրախութենն խը քյե չ'էրե, ուրախութեն ըստան մնաց:

Մեր տանցավ ասաց. — Վա՛յ, ես քյու խոգուն-արեուն մեռնեմ,

ապա ես կը մտածեմ, կը զանգեմ մտաբանամ. քյե տեսա, խոգլիս մըմըռաց: Ապա չըմ գլինե, ես տղա մեկ եմ պերե:

Կ'ասա. — Մարե, ես պատմեմ քյե, ապա տո՛ւ քյանի'մ տը զանգեմ մտաբանամ, էմ գլխու գյալիքը որ էկե:

Կ'ասա. — Պատմի՛, խեմ՝ քյե մեռնեմ:

Կ'ասա. — Խովիվ ի՞նչ օյին ա դրե քյու գլխու:

Կ'ասա. — Մեռնի մեր, ես գլխու՞մ, խանքա՛ր չեմ:

Ինչ տու տղա ես պերե, գյա՞ռ էր:

Ձէ, մեռնի մեր, գյա՞ռ էր:

Աստված քյե պարի տա, խովիվ որ տո՛ւ Հէորեխիկի ես աշխատամոր Հիտե, իրեքը դիր քյե խապե: Տո՛ւ ասեր ես՝ գյան նատի վըր գյոմի տուան, էնի էկե նատե վըր տան տուան, ականջ էրե քյու տղա պերեռն:

Մեր կ'ասա. — Վա՛խ, խող տամ վըր էմ գլխուն, ես գլխեմ՝ քյանի Հէորեխիկեցի, տանտակ էրե:

Խովիվ տեսե իրեքը եղվընեկ Հէրդիսվե էճանք քյու վերեն, որ տո՛ւ տո՛ւ փակեր էր մենակ տուռնվե էր:

Քյու խոգլուն, արեռն մեռնեմ, ապա անտեր, անտիրական մինակ Աստված կեր, որ տեղ Հէորեխիկեցի, խովիվ ձի ասած՝ չ'էկան:

Մարե՛, խովիվ քյե խապեր էր: Եղվընեկներ Հէրդիսվե էկան, տանցան կնիկ, էրկուս մտան քյո ճիվ, մեկն էլ աշխատամեր էլնվ, ես էլն, փաթուլթեցին: Տո՛ւ ասեր ես՝ Հա՛յ կընքյուտեր, չուր մկա մարթ չըկեր, տո՛ւ քյ Աստծո՞ց եք էկե:

Էնուռնքյ ասին՝ — Քյու էրածն էր, էրե քյու Հա՛ռճե, տո՛ւ կանաչ առտի մեջ կը քյելեր կանաչ չըր կոխե, պանջար կը խաներ, առտ չըր փորե, մենքյն էլ քյո էրածից, Հէսոր տո՛ւ նեղուլթին մեջ էր, քյե խասանքյ:

Խովիվ տուան Հիտե էսն խանքաներ ականջ ա էրե:

Կընքյուտեր ասեր են. — Դե ուզի քյե տանքյ:

Տո՛ւ ասեր ես. — Տղեն ինչ արժանի յա՛ տվեքյ, էմ ասելով չի:

Էնուռնքյն էլ Համեն մեկ օխնիթքըմ տված:

Կիրակմուտ ասե. — Հէրկնամուտ ընի քյու տղեն, ծերանա:

Ուրպըթմուտն էլ ասե. — Ինչ Աստըծուց ուզա, էս սաՀաթիկ կատարվի»:

Չորեքմուտն ասե. — Յավ, մախ չըտեսնա քյու տղեն:

Կընքյուտեր ասեր են, թուած են, գյացած են: Տո՛ւ էլ միամիտ քյներ ես:

Խովիվն էլ էտա խոսքեր որ կը լսի, կ'իյն, կը մտածա՝ «Ի՞նչխ է նեմ որ էսա տղեն էցկեմ էմ ծեռ, որ ես ինչ ուզեմ Աստծուց՝ կատարվի»:

Կ'իյնա գյոմի տուան վերեն, կը տեսնա կուռկուռընթ մաքյի ա ծնե, կ'ասա. — Ծեն մ'ածե, էս էր, որ էլնվ:

Գյառ կ'առնի կը պերա, կը տնա խըտ քյու կըշտին, կոնդիկի մեջ, տո՛ւ քյնուկ, ու ձի կ'առնի կը տանի, կը տանի ձի օխչըրի պըրթի մեջ կը

փաթյուլթա: Հէմի պերեր գյոմ՝ փանի մեչ կը պախեր, ցերեկն էլ խըտ օխչըրին կը տաներ սար, կաթ կը կըթեր էմ պերանվե կը լցեր, չուր ես ճոչցա, տարին թըմմեր էր, լեզու էր էկե ձի:

Օրըմ խովիվ կը մտածա, կ'ասա՝ «Վոլա, պերեցի, լեզու էկեր ա, ես հէսօր տ'ասեմ խընդրա, ի՞նչ ուզեմ, տղին տ'ասեմ էսա պես ասա՝ «Տեր Աստված, ձի էմ օխչըրով, գյանուով, խովըվով տար տիր թաքավորի սանի հանեճ»:

Էկնվ, ձի սովըրցուց, ես ուր ասածի պես ասի, գյանցինքյ թաքավորի սարի հանճե: Թաքավորի ախչկըներ հիմցան, Ղյուլյաթ տարան խոր-մոր՝ «էսա ի՞նչ գանմանալի պան ա էկած էսա տեղ»:

Մեկմեկ էկան փանջարի տեմ, գյանցին: Եան էլ միամիտ կայներ էր դի:

Տղեն ինչ էտա պատմութեն կ'էնա, մոր աչքերուց քյանր կարկըտի պես արտսուէքյ կը գյա տակ:

Մեր կ'ասա.— Որթի՛, խեր ա պատմես, կանգըներս կտրուտվալ, սիւտս թուլցալ, պատուալ, էտա տան չարչարում որ տո՛ւ քըսա կ'էնես, ես Աստծու փեչ չըթողի, տո՛ւ էտա չարչարումի մեչեն սաղ փըռթար, էկար:

Կ'ասա.— Մարե՛, հանլ կայնի չուր էմ պատմութեն խըլըսի, տո՛ւ կը խես՝ հանլ ես ինչ օյին եմ խաղցե խովըվու գյեոխ: Տո՛ւ մը՛ վախենա: Տո՛ւ Աստծու փեչ չըս թողե, Աստված էլ ձի չ'էթող. քյե խամար պախեց:

Թաքավորի սարի տակն ենքյ:

Խովիվ ձի խափեց ասաց.— Գյըլեոխ տի էմ փեչ, քյնի:

Ես պառկա ուր փեչ, համա չըքյնա, ախանջ կ'ենեմ: Թաքավոր էրե խովըվու մոտ, էն ուր քըսեն չըպատմեց, թաքավորի կնիկն էրե, չըպատմեց, ծառան էրե, չըպատմեց, տղեն էրե չըպատմեց, Թաքավորի ճոչ ու միճնեկ ախչկներ էկան, չըպատմեց:

Էտա պատիկ ախչիկ էրե, խովիվ բաշլայեց պատմել, ասաց.— Ես քյու սիրու խամար եմ էկե:

Ու ինչխ որ գյեո քյե քըսա էրի, ընցկոն ախչկան պատմեց: Եան էլ գյեո էնոր փեչվե ախանջ կ'էնեմ: Ես գանմացա, ասի՝ «Վա՛յ, է՞ս էլ պան ա, որ էսի էրեր ա խըտ էմ մոր»:

Կայնի, որ ընցկոն ա, որ Աստըծուց ինչ ուզեմ կը տա, դերոխս ես էնոր հանլին կը գյամ, քյանի որ էմ եղած-չեղած ես հիմացա:

Եան էլ էլամ, ասի.— Ի՞նչ էնեմ խովըվու խետ. Աստըծուց ի՞նչ խընդրեմ:

Խովիվ որ ուր պատմութեն էրաց, պըռծալ, եան էլ էմ գյըլեոխ վիրուցի, ասի.— Խովի՛վ, տո՛ւ անիրավութեն ես էրե, Աստըծուց կը խընդրեմ, որ քյո վիզ էս սանհանլին կոտրի:

Ասելու պես խովըվու վիզ կոտրալ: Ախչիկ գանմացալ, վանցե խոր, որ պատմեր, եան էլ ասի՝ «Ի՞նչխ էնեմ, ախըր ի՞նչ ուզեմ՝ Աստված տը տա»:

Ուզեցի Աստըծուց, ասի.— Քյեգնե կ'ուզեմ, զիմ Աստված, ես էմ օխչըրով, գյաննով էմ խոր հանապըրի վերեն նըստենքյ:

Էն սահանթին մե էսա հանապըրի վերեն տեսանքյ: Տու էլ էկար, գյան խըտ քյե էր, խովըվու պատմելուց, ես գլիտցա որ տու էմ մերն էր, եսն էլ շատ ուրախացա, քյե կանչեցի, տու վանեցար փախար:

Մեր ուր արտսունքյ կը սըրպան, կը խանի տղի գլեոխ կը պանգան, կ'ասա.— Աստված չըմոռցող, Աստված, գէնի չըմոռնա: Որթի', ես ինչխ Աստծուն խընանգանդա, էսա գյան պախեցի, Աստվածն էլ քյե պախեց: Դե', էլի' էրթանքյ, համամ մեկ մ'ըլներ հառաճվընե ակընջկըլմ տաներ քյո խոր, քյո խեր հինե հանվիլի էսա գյան շատ կը պաշտպաներ, կ'ասեր՝ «Փառք էմ քյո մոտեն, Աստված, քյու տվածն ա»: Օրըմ չըտեսա, որ էջըդեր, գյեչ խոսքըմ տեր, ասեր էսա գյանուան: Հմեն դան փառք կը տեր Աստըծուց:

Տու գլիտես, որթի', Աստծու ճանքան ղյելող ոտ քյարին չ'առնի: Պանի մարթ պանի կ'առնի, չար մարթ չար կ'առնի: Ինչ խովիլ էրաց, Աստվածն էլ ուր խետ էրաց: Ինչ մենքյ միամիտ ենքյ, Աստված քյե պախեց: Որթի', տու չըս գլիտե, Աստըծու պախած չ'ըլներ, էտա կիսա օխչըրի մեչ, որ տու կը պատմես, էտա փանի մեչ, էտա պըրթերու մեչ, տու ի'նչխ ես ապրե, էտապես գյեղեցիկ, էտապես խորոտ կերպարանքով: Տու էլ չըս գլիտի, որ տու Աստըծու պախած ես, միամիտ մարթու գործ Աստված կը կատարա, չար մարթուն՝ Աստված կը խափանա: Խովիլ ուր կերպի, չար էր, չար սատակալ: Դե'լի', էրթանքյ տուն:

Էլան գյանցին տուն:

Տյուռ պանելուն պես կնիկ խընդանլուց կը բեռու.— Քյանլան', Աստված քյե լաճ մ'ա տվե:

Դեոր սիռտ կըսկըծալուց, լաճու չանչանքյից կը բեռու, կը լա:

Մարթ կը զարմանա, կ'ասա.— Տու ձի ակընջկա տվիր, խըտ էն հանին, դեոր կը լան, կը բեռուս:

Քյու տուն ալեր չ'ըլնի, ապա տու խանքան ե'ս, խեմ' ի'նչ ա. էսի մեր տղեն ա, խովիլ ի'նչ օլին ա տրե էմ գլեոխ, որ տու գյանցեր ես կարիբուլթեն: էսա պատմութեն որ քյու տղեն կ'էնա, ապա ես չըլմ'մ, չըբեռուս'մ:

Ա'խ, կնի'կ, տու չըս գլիտե կարիբուլթեն տան գյերութեն ա, ապա էմ շիվարութեն թողի գյացի: Ման ես չըմ գլինա' որ անմանթ կնիկ չ'ապրի, որ ես ըստան ըլներ, ինչի' խովիլ էսապես էներ: Ի'նչ էնեմ, շիվարութեն ա, ախքյտութեն ա: Տու մի վանեսա, կնի'կ, միամիտն ազատվալ, չարն սատակալ: Տղեն ա կը նստի մոտ խոր, ուր պատմութեն, գլխու գյանցած նեղութեն քըսա կ'էնա: Շատ կ'ուրախան ու խընդանլուց կը լան:

Տղեն հան կ'ըլնի տու ուր ընգըրներու խետ կը խաղա:

Մեկ օր խլըսուհն խեր տսուց կը գյն, կնկյան կ'ասաւ. — Կնի'կ, մեր տղի խնգլեր, որ տյուռ հն կը խաղեր, հէսօր մեռեր ա:

Տղեն կ'ասաւ. — Բաբո', մեռնել ի'նչ ա:

Կ'ասաւ. — Ի'նչ տ'էնես, որթի:

Տղեն հն կը քրքրվի, կը խնուցնա:

Կ'ասաւ. — Մարթեր կը մեռնեն, կը տանեն կը խորեն, խող կը տան վերեն:

Կ'ասաւ. — Որ ընցկոն ա, ես էսա երկրեն տ'երթամ էն երկիր, որ մեռնել չըկա:

Մեր կ'ասաւ. — Որթի', դո'ր տ'էրթաս, որ մեռնել չըկա. որտեղ էրթաս՝ մեռնել կա:

Ասաց. — Ձէ', մարե', անօքուտ ա, հէրեկ էսա գյնիս ես, տղեն կը խաղենք, տղեն հէսօր մեռե, տարան, խող տվին վերեն, որ ընցկոն ա, ճի պետք չի էսա աշխար:

Մեր-խեր կը լան, կ'օղփան, կը խնդրվեն, կ'ասեն. — Տղա', Աստված քե ձտու մե, ուրախցանք, խընդացանք, մեր ուրախութեն քյու չարչարանք տեմ գլիշեր-ցերեկ կը լանք, տո'ւ ի'նչիս մե տը թողնես, էրթաս:

Կ'ասաւ. — Ձէ', մարե', անկարելի յա, որ ես տնտրեմ էսա աշխար, հէրեկ-հէսօր ճի տարպեր չըկա:

Կ'ըլի կաց պնոյ կ'էնա խոր-մոր, կ'էրթն: Շատ կ'իյն, քիչ իյն, կ'ըլի գյոմեշըմ կանաչ առտի մեչ:

Գյեոմեչ կ'ասաւ. — Հա'յ խորոտ տղա, դո'ր կ'իյն:

Կ'ասաւ. — Կ'իյամ էն աշխարք, ինչ մեռնել չըկա:

Կ'ասաւ. — Արի ըստն ապրենք, մ'էրթա, ախպոր պես:

Կ'ասաւ. — Ի'նչ էնեմ, էն տեղ որ հէսօր կա, վնղ չըկա, հէսօր առտ կանաչ ա, վնղ կը չորնա. տո'ւ էն պե, որ չըչորնա: Ես էն տեղ տ'իյնմ, որ նն մեռնել ըլնի, նն չորնալ ըլնի, նն ուտել անոթնալ ըլնի:

Շատ կ'իյն, քիչ կ'իյն, խավքըմ գյեո վըր քյարին կը կանչա, կ'ասաւ. — Է'յ մարթ, դեո'ր կ'իյն:

— Կ'իյնմ էնտեղ որ մեռնել չըկա:

Խավք կ'ասաւ. — Արի' ըստեղ, մեկտեղ ապրենք, ախպոր պես:

Կ'ասաւ. — Ի'նչ էնեմ, հէսօր կա ապրել, վնղ չըկա, ես էն աշխար տ'իյնմ, որ նն մեռնել ըլնի, նն կուրիսել ըլնի: Տո'ւ հէսօր խավք ես, քյարեն կը բըռնես կ'էրթաս, մեկել տեսար՝ հնկնմնկա շնչք կ'ըլնի, քյու էտա քյար կը կուրիսի, պնն կը տնես ծառի վերեն, էն աքըլսցար քյնմին էգնր ճող կոտրեց, պնն ավիրեց: Ձի չըպիտե էն աշխարք, որ քյարին կուրիսել ըլնի, ճողին կոտրել ըլնի:

Շատ կ'իյն, քիչ կ'իյն, խալիվորըմ ռաստ կը գյն: Էտա խալիվոր

Փնայնքն էր: Խնճորըմ կը տա տղին, տղեն կ'ուտա տղի մագեր խառ կ'ինի հինե:

Շատ կ'իյն, քիչ կ'իյն, հրեշտակ կը գյն հանճե, կ'ասա. — Հայ, խորոտ տղա, դո՞ր կ'իյնս:

Կ'ասա. — Կ'իյնմ էնտեղ, ինչ մախ չըկա, ինչ կանաչ չըչորնա, ինչ քյարին կուրիսել չըկա, ուտել-անոթնալ չըկա, ճողին կոտրել չըկա, — կ'ասա. — պն'մ չըկա ձի, չխո էն մեկ խնճորն ա, Փնայնքն ա տվե, ա'ռ քյե, ձի տար էն աշխարքյ:

Հրեշտակ կ'ասա. — Ես էլ գլխտեմ՝ մարթ ինչ մորութ ընի, ինչ ուզա՝ Աստված էն կը տա, Աստվածն ա ձի հերոնիսկե քյու հանճե, տո՛ւ անմախ աշխարքյ ուզեցիր, էն կ'իյաս կան էկար, պն'մ չ'ուզեցիր, պն'մ թըմախ չ'էրիր, մենակ անմախ աշխարքյ ուզեցիր: Գլխտե՞ս ինչ հանգով Փնայնքն էն խնճոր քյե էտու:

Կ'ասա. — Ձէ՛, չըմ գլխտե:

— Որ քյու մագեր սըվտրկեր: Էն օր քյո միտն ա, որ խովիվ քյե պատմեց: Եղվընեկներ պատմած են, որ ինչխ էր տու ծնե, քյե ասած են չըծերանաս, շատ կան էկար, չարչըրվար անմախ աշխարքյի հիտե: Փնայնքն էլ Աստրծուց հրաման էլնվ խնճոր էտու, որ քյու մագեր սըվտրկեր: Էկեր եմ քյե անմախ աշխար տը տանեմ: Տո՛ւ աշխարքյն էլ մներ, չըր ծերանե, քյե ընցկոն են օխնած, ապա տո՛ւ ուզեցիր անմախ աշխարքյ, ինչխ որ ուզեցիր, Աստված էտու հրաման որ տո՛ւ ինչ ուզեր, Աստված տեր:

Էն աքըլսցավ տղեն, խարաֆ քյամի՛մ էղար, կանաչ չորցավ, գյոմշու առտ չորցավ, գյոմեշ խատավ, քյար ջյուռ առեց, ճող կոտրավ, էրե տակ, հրեշտակն էլ առեց տղեն, անմախ աշխարքյ տարավ:

Անմախ աշխարքյ երկինքն ա. թիվ տեղ չըկա: Տղեն է՛ն ուզեց, Աստված է՛ն էտու:

Էն խասավ ուր մրազին, տուն էլ՝ քյու մրազին:

Էրկնուց իրեք խնճոր ինգյնվ, մեկ ասողին, մեկ լսողին, մեկն էլ՝ գլիր էրողին:

22. ԿԱՐԱՔԱՆԴՐԻ ԽԵՔՅԱԹ

Կեր-կեր թաքավորւմ, իրեք տղա:

Շատ-քիչ մտածեց, ասաց. — Էմ տղեքներ, ես միտք էրեր եմ, տամ էն թաքավորին, որ իրեք ակնիկ կա:

Թաքավոր սալախ առեց, որ Ֆրլան թաքավորին իրեք ակնիկ կա:

Թաքավոր ուր իրեք տղեքներ առեց, գյնաց էն մեկ թաքավորի քյեռչկ-սարի հանոն կայնավ, ասաց. — Չում թաքավոր չըգյա փանջարի հանոն, մենք ծիուց տակ չընք էճնի:

Թաքավոր փանջարի տեմ էրե: Պայա ելավ ծիուց: Թաքավոր հիմացավ, որ ինչ խնդիրք էր, կանչիր էր: Թաքավոր էն մյուս թաքավորուն ուր տղեքներու հետ տուն կանչեց:

Պարե տվին, պարե առեց, ասաց. — Թաքավոր ապրած, ես հիմացեր եմ քյու խնդիրք, Աստուծ մե տված ա:

Կուտեն, կը խմեն չում մեկել օր:

Էն թաքավոր, որ գյնացեր էր, մեկել թաքավորին ասաց. — Էս ա էն խնդիրքի խամար եմ եկե, որ քյու իրեք ակնիկներ տաս եմ տղեքներուն: Ասաց. — Շատ պարի, ես էլ հտա պես պան կ'ուզեր:

Հիրեքն էլ փսակվեցին, ամեն մեկին յոթն օր խարսնիս էրին: Տղեքներու խեր էթող ուր երկիր, գյնաց, տղեքներ ուրենց կընքյտեր մնացին աներոջ տուն:

Գյիչեր քյան, թաքավոր էրազ տեսավ, ուր կնկան ասաց. — Տո կնի՛կ, մոմ կպու գյնա. փեսեքյտերուց մեկ մեռե, չըմ գյիտե որ մեկն ա:

Կնիկ էլավ գյնաց, աչքեց էրե, ասաց. — Թաքավոր, քյուն քյե քյնի, էրազ խըլղի տեսի, փեսեք սաղ սելիմ են, պան չէլե, սաղ սելիմ են:

Քյան, քիչըմ մնաց, թաքավոր էլ մ'էլ ասաց. — Կնի՛կ, էլի գյնա աչքի. Էմ փեսեքյտերուց մեկն մեռե, տո՛ւ խաբար չես:

Կնիկ մոմ կպուց, էլ մեկ գյնաց, աչքեց իրեքն էլ մեկ-մեկ աչքեց՝ սաղ սելիմ են:

Էկավ ասաց. — Թաքավոր ապրած, քյուն քյե քյնի, էրազ հոլրո՛ւշին տեսի, Էմ իրեք փեսեքյտերն էլ սաղ սելիմ են:

Էլ մ'էլ քյան, թաքավոր էլ մ'էլ էրազ տեսավ, ասավ. — Կնի՛կ, էլի, գյնա աչքի, սութ չըմ ասի:

Թաքավորական խոսք ա, կնիկ էլնով մոմ կպուց, էլ մ'էլ էկավ աչքեց: Ճոշ փեսեն աչքեց, սորա մեջնեկն աչքեց, էկավ պստիկին աչքեց՝ պստիկ փեսեն մեռեր էր:

Կնիկ էրե, Թաքավորին ասաց.— Վոլա, Թաքավոր, քյու խոսքն էր, քյու պստիկ փեսեն մեռեր ա: Կ'ասեն՝ Թաքավորական էրազ սուլթ չի, ես չէր ավատե:

Խլըսուն էլնն վեր, տեսան, որ օղորթ, մեռեր էր: Թաքավոր մարթ հէորողկեց տղու խոր հետե, էպե: Կաբուռ շինեցին, մեռած տղեն մեջ դրին, որ խոր երկիր տանեն:

Կնիկ էլնց, ինչ կանդար էրին, չ'էրին, չըտանցավ, ասաց.— Ես տ'էրթամ էմ իրկան գյերեզմնի վերեն շամդնամ վանեմ, ես էսա տեղ չըմ մնա:

Թաքավորական ախչիկ էր, չըկառցան ետ տեն, գյնաց: Ավուրըմ կոնախ գյնցին, գյեղըմ կոնախ էլնն, խլըսուն էլնն վեր՝ կաբուռ տարած են:

Էլ էն կանդար էրին, ասին.— Ախչի'կ, տանցի:

Ձը տանցավ: Էկին Թաքավորի մոտ, Թաքավորին պատմեցին, թե՛ հալ-հեքյնթ, էսա պես պն'մ էլնով. խարս պերեր ենքյ, կաբուռ պերինքյ, չուր կես ճամբնի կուրիսավ:

Թաքավոր էպե խարս, լաճու սիրուն պախեց: Խարս գյիտեր, որ ուր իրիկ մեռած չէր, սերաբանդ էր, էնոր հնայով էր էկե, ապա էուլթեն մարթու չըր ասե, քըսա չըր էնե: Թաքավորն էլ գյիտեր. էմ տղեն մեռեր, հնլն էնոր կնիկ էնոր թնրկ չըտա, էտոր հնայով խարսին շատ կ'ուզեր:

Խարս շատ-քիչ մեղեց, ասաց. «Խ'նչխ էնեմ, որ էմ իրիկ կընդենեմ»:

Թաքավորին ասաց.— Թաքավոր ապրած, քյե մեկ պնն ասեմ, ապա լսես:

Թաքավոր կ'ասա.— Ասա, քյու խոսք վըր գյլխուս:

Կ'ասա.— Որ քյու լաճ կը սիրես, պե խեյրնթխանե'մ պնց, որ քյու լաճուն պնրեխոս ըլնի:

Թաքավոր խարսի խոսքից տյուս չ'էլնով, խեյրնթխանա էպնց: Ծեն էտու հմեն տեղեր, կը գյեն, կ'ուտեն, կը քյնեն: Խարսն էլ կ'իգեր կը նստեր վըր տուան, գյնխտիկ կը խառցներ էկողներուն, որ խեյրաթխանեն կ'ուտեն, կ'իգեն դըսա-դընա, որ սալախ մ'առնեն: Օրըմ տեսավ էրկու ջահել տղա էկան: Կնիկ կ'ասա. «Տ'ըլնեմ իյնմ, էտա տղեքներուն խառցնեմ, ինչ կանդար էկած կերած, գյնցած, հմեն կաղվորեն, էսա էրկու ջահել տղա, ո'ր տեղեն էկած»:

Կ'իյն տղեքներուն կը խառցնա, կ'ասա.— Հայ տղա', հմեն մարթ կը գյն կաղ-կորեր, ախքյտներ, տո'լ էրկու ջահել տղա, ո'ր տեղեն կը գյեքյ:

Կ'ասա.— Քյենե պախեմ, ինչ Աստծուց, մենքյ ֆլան գյեղեն ենքյ,

մենք լսանք թաքավոր խեյրաթխանա էր պանք, կ'ուզեր կորեր, խեղճեր գլխն ուտեն: Տո՛ւ մե կ'ըխե՞ս՝ ինչ տղա ենք, մեկս կոր ենք, մեկս սրվտակ մուրուս խալիվոր ենք, չուր Արամբատանա սար էկանք, ծարվըցանք, էտա տեղ նստանք, ասինք՝ խոզն ճուր մ'ըլներ խմենք: Օրհնեցինք, մեկ ջնուտըմ տեսանք, ծառն էլ գլեռ վերեն: Գյանցինք, ծարավ ենք, ծեռ տվինք ճուր, կուցըմ էմ էրես տվի, տեսա մուրուս չըկա, ջահել երիտասարթ տանցա:

Կանչեցի էմ կոր ինգլըրոչ, ասի — Ախպե՛ր, արի՛ էսա ի՞նչ պարուկեն էր ես տեսա, սրվտակ մագերս երիտասարթ տանցավ:

Ասաց. — Վա՛խ, ձի էլ տար էտ տեղ, որ էն պարուկեն քիչ մ'էլ ձի խասնի, բալքի էմ աչքեր լուսավորվի:

Էն էլ էկավ, կուցըմ ճուր ուր էրես էտու: Էն էլ էլմ'էլ աչքեր պանցվավ, երիտասարթ ջհելըմ տանցավ: Փառք տվինք Աստծուն, ուրախացանք, խնդացանք, ասինք՝ «Էս ի՞նչ պարուկնի ռաստ էկանք», օրհնեցինք: Ծառնվե կաբուռըմ գլեռ դա՛ կախուկ էր, մեր ուրախութեն էլ էնոր վրեն չըտանցանք, համա էլանք էկանք:

Թաքավորի խարան էլ շատ ուրախացավ, պատիվ պախեց էտա մարթերուն:

Գլեցավ՝ էն կաբուռ ուր իրկան էր, ասաց. — Հա՛յ խորոտ ջահել, տուք կանե՞ք ձի տանք էն տեղ:

Էն լուսավոր կ'ասա. — Ես ճանաչում եմ գլխի:

Ապա կոր կ'ասա. — Չուր էն տեղ որ էմ աչքեր լուսավոր են, գլխիմ, տանեմ:

Խուրջի՛մ ոսկի կը տա էտա մարթերուն ակընջկըլն, կ'ըլնի խըտ էնոնց կ'էրթա: Կ'էրթան կը խասնեն էն հախալուր, որ կորու աչքեր լուսավորել է:

Ախչիկ կը տեսնի չինարի ծառըմ, կաբուռ մոտեն կախուկ, շատ կ'ուրախնա, կ'ասա. — Ջահել տղա՛, կը խընթերմ որ տո՛ւ ըլես ծառ, առնես կաբուռ քյու մեհկապով կապես, կախես ցածր, ես գլըրկեմ, առնեմ տակ:

Ջհելն էլնվ ծառ: Մեհկապ կապեց, կաբուռ հյուշիկ-հյուշիկ էճոց տակ:

Պանցին, ուրախութեն ախչկան ուշք գլխաց, որ տեսավ ուր իրիկն էր, ասաց. — Էն էր, որ ես կընդամ:

Ախչիկ ուր իրիկ կաբուռից քյաչեց ճրի մեջ, երիտասարթ, որ մեռուկ էր տառցավ երիտասարթ ընցկո՛մ, որ նոր առեր էր: Շատ ուրախացան:

Կնիկն ու իրիկ որ իրար մոտացան, կնիկ մնաց տղով, փաթիք աքխան, ասին. — Վա՛յ, մեր սիրածից խողածինի խոտ կը գլա:

Որ հիմացան էլան էրկու եղվրենկ էկան գանդիկն կաբուռ ու տղեն տարան, կնիկ մնաց դյուս: Էլնց, օղփաց, ինգլնվ հետե, չըխասավ: Ին

ամիս, ին օր որ էլսով, կնիկ տղե՛մ էպե. շատ խորոտ, օրինավոր տղա էր, օրե կը ճոճէնէր: Չուր տղեն էլսով յոթ տարեկան, մերն առեց ուր տղեն, սարեր, քյարեր կան էկավ, աշխար չըտեսավ: Օրըմ տեսան՝ Հսիսպյուրըմ ճյուր կը տեր տյուս, ալմաստ ակնուէք կը պիրեր խետ: Մերն էլ, տղեն չպլախ են, էտա քյարերու տեղ չըկեր որ տընեն, մենակ մերն իրեք խատ ուր մագերու մեջ էգար:

Մեր դի մնաց, տղեն սարի գլխոխ էլսով, տառցավ էրե, ասաց. — Վա՛խ, մարե, ես գնորմանելի պս՛մ տեսա:

Ասաց. — Տղա՛, քյե մեռնեմ, խե՞մ էլի գլխնք ձի շանց տու:

Երկուսն էլ գլխնք, գլխնք էլան սարի գլխոխ, լաճն ասաց. — Մարե՛, էն ի՞նչ ա պոպլոգիկ կ'էրեա:

Մեր ասաց. — Որդի՛, տո՛ւ Հսլս աշխար չըս տեսե, Հսլս ես տեսեր եմ, էսա յոթ տարի ա, ինչ ես չըմ տեսե, էս իմ սուտեն չըր խանե, քյե պատմեր: Աշխարք կա, տուճ կա, տեղ կա, ընգյեր կա, ես կենամ էսա տեղ, էն գլեղ ա, էն պոպլոգիկն էլ մինարա յա, կ'էրթաս քյե խալավ կ'ուզես, մեկ խատ էլ ուզես ձի խամար, որ խագյենք, գլխնք դի:

Տղեն ուրախնալեն կը վազա, մալի տուան Հանուճ կը կայնի:

Մալեն տնեն կ'ընի տյուս, Հակամակու կը տեսնի գլեռ չալախ տղե՛մ կայնե դս, կ'ասա. — Վա՛յ, խորոտ տղա, տո՛ւ ո՞ր տեղեն ես, էտա պես չլուտ: Կնի՛կ, կնի՛կ, խասի՛, մեկ դսստ խալավ պե, խագյու տղին, ախոս տղա յա:

Կ'ուրախնան վերեն, կը տանեն տուճ, կ'ասեն. — Խորո՛տ տղա, Ասոված քյե էտու մե, տղա չըկեր մե:

Տղեն կ'ասա. — Ա՛խ, ծե մեռնեմ, պս՛մ էլ տվեք տանեմ էմ մեր խագյնի, էմ մերն էլ չալախ ա:

Մալեն կ'ընի շորըմ, խալավ կը տա, տղեն կ'առնի կը վազա, կը տանի կը տա մոր, մեր խալըվներ կը խագյնի, խըտ տղին խընդանալեն կը գյան մալի տյուս:

Մալեն էլ կ'ասա. — Ասոված ձի նոր ախչիկ ու լաճ մ'էտուր, ձի տղա չըկեր:

Շատ խնդանցան, ըգտղեն շատ ուզեցին, խնդանցան վերեն, տարան դրին վարժատուն: Օր մ'էրկու գլխնք էրե, տղեն կը տեսնի՝ վարժատան տուան Հանուճ յահուդի՛մ ծաղիկ կը ծախա:

Էրե տուճ, էլսնց, ասաց. — Մա՛րե, փարա տու տանեմ, ծաղիկ առնեմ ձի, էմ ընգյերներ կ'առնեն, ձի չըկա:

Մեր ասաց. — Ի՞նչիս էնեմ, փարա չըկա, մեռնեմ քյե:

Ասաց. — Վոլա, որ փարա չըկա, քյու գլխու քյար տը տաս տանեմ

Մերն էլ սուտեն չ'էլավ. քյարըմ էտու տարավ: Տղեն շատ կտրիճ, խորոտ տղա էր, էօրե կը պետներ: Տղեն քյար առեց, պերեց էտու ծաղիկ

ծախող յահուգուն: Եփ յահուգին քյար տեսավ, ծաղկընէր ինչ կեր էթող, առեց քյար գյնաց թաքավորին ասաց. — Թաքավոր ապրած, քյէ հնդյէ է մ'եմ պիրէ:

Ասաց. — Տու խեմ՝ տեսնեմ:

Թաքավոր տեսավ, ասաց. — Վա՛խ, էսա քյար պերող էմ գլլեոխ տ'ուտա, էտի հնդյա չէր տու պերիր: Խասե՛ք էտ տղեն պերեք ձի:

Գյնցին մալի մոտ, ասին. — Մալա՛, թաքավոր քյու տղին կը կանչա:

Մալեն էլաց, բռուաց, ասաց. — Վա՛խ, Աստված ձի մեկ խատ զավակ էտու, ի՞նչ շոտ թաքավոր լսավ:

Մալեն ընցավ տղի հնռնէ, լալէլեն տարավ, գլիցավ, որ թաքավոր ուր մոտեն տ'առնէր: Տարավ դի:

Թաքավոր ասաց. — Մալա՛, էսա տղեն հյո՞ւստ ա:

Ասաց. — Աստված էտու ձի անակախ:

Թաքավոր ասաց. — Ձըմ գլիտե, կ'ուզեմ էնա քյարից մեկ խուրջի էսա տղեն պերա տա ձի, թե չէ՝ էնոր վիզ կը զանեմ:

Ասաց. — Թաքավոր ապրած, տղա յա, չըգլիտի դեոր էրթա պիրա, հէմ քյար հյուստ ա ինգլէ ծեռ:

Ասաց. — Ձէ, անկարելի յա:

Տղեն ասաց. — Մալա, մը՛ վախենա, էմ խոր աշխար հըլին ա էն քյարից, ես կ'իյամ կը պերեմ Աստծո ծեռնով, թի՛վ պանից չըմ վախենա, ծի՛մ տվեք ձի, ես կ'իյամ կը պերեմ:

Թաքավոր հրաման էրաց ծառային, ծին էպե տյուս: Տղեն էլ յոթ տարեկան էր:

Մալեն ասաց. — Տղա՛ բալա, տո՛ւ պստիկ ես, մինակ կը վախենաս, մարթըմ տնեմ խե քյէ:

Ասաց. — Ձէ՛, մալա, Աստված գլեո խը ձի:

Անուն Աստծուն էրաց, ծիռ քյամակ թըռավ: Մեկ էլ օր էն գյախ խուրջիմըմ հըլին ականունք-ջնվահիր առեց էրէ: Մալեն ուրախնալեն հնռնէ խաղաց չուր թաքավորի սարեն:

Տղեն մտավ տուն, ասաց. — Թաքավոր ապրած, քյու ուզած պերի:

Թաքավոր էգար վըր ուր ծընգլվերուն, ասաց. — Հեյ վա՛խ, էմ թաքավորութեն բոշ ա, էմ ծեռնեն գյնաց, էսա տղեն էմ ծեռնեն տ'առնի. էն որ գյնաց էն սար, սալամաթ փըռթավ էկավ, էլ ձի խաց չըկա, էմ պերճն ա:

Մալեն ուրախնալեն տղեն առեց գյնաց:

Թաքավոր ուր շալատներուն կանչեց, ասաց. — Բոշ ա, էմ թաքավորութեն էն տղեն տ'առնի. յան վիզ տը զանեք, յան տ'էորեոխկեք էն Սե սարի վիշափ սպանա, էնոր նշանակ պերա:

Գյացին մանի տուն՝ տղի հիտե, ասին. — Մանլա՛, թաքավոր քյու տղին կը կանչա:

Էլ մ'էլ մանկն էլաց ու բոռաց, գլխի որ թաքավոր տղի հիտե կան կը գլա՝ կուրիսելի: Թաքավորական խոսք էր, չըն կանն ետ տանցուցե: Մանկն էլանվ լալեկն առեց, գլաց:

Մանկն ասաց. — Թաքավոր ապրած, էսա խարիր տարվա մարթ եմ, նոր Աստված ձի մեկ լաճ էտու, ի՞նչ կ'ուզես էմ տղից, յոթ տարու տղա յա:

Ասաց. — Ձըմ գլխե, մանլա՛, կ'ուզեմ՝ չուժ վաղ էսա գլանի էրթա Սև սար, որ էսա ետուն տարի կա՝ մարթ տակվե չ'ընցե, վիշափըմ կա սարվե, որ գլացող-էկող կ'ուտա: Կ'ուզեմ, որ չուժ վաղ էսա գլանի էրթա էտ վիշափ ըսպանա, էնոր նշանակութեն պերա. որ չըպերա՝ չխո էնո վիզ տը կըտրեմ:

Մանկն էլաց:

Տղեն ասաց. — Մանլա՛, մի՛ լն, էն չխո գա էէ, շատ խանգլիստ ա, Աստծու ծեռնով ի՞նչիս հէրեկ տանցա սաղ-սելիմ, հէսոր էլ հէրեկի պես կը տառնամ:

Տղեն ասաց. — Մանլա՛, ծին պե տյուս, խեծեմ իհնամ:

Մանկն ծին էխան տյուս, էլ մ'էլ ասաց. — Տղա՛, մարթըմ տնեմ խե քյե:

Տղեն ասաց. — Ձի չը պիտի, Աստված թըլս մարթի՛ն խետ ըլնի, թըլս մարթ չ'ըլնի:

Անուն Աստծուն էրաց, ծիու քյամակ թըռավ:

Շատ գլանց, քիչ գլանց, հրեշտակ մարթու խըմըլ էլանվ, էրե տղի հանճե, ասաց. — Կարա-Քյանգըր, դի՞ր կ'իյան:

Ասաց. — Կ'իյամ Սև սարի վիշափ տը սպանեմ:

Ասաց. — Կայնի, քյե պն՝մ ասեմ: Էն վիշափ պերթ մ'ա շինե դի, հմեն մարթու գլեոխ ա, տու ի՞նչիս տը սպանես: Քյու մանի վիզ կոտրի, քյե հեորոխե, տանցի գլան, ասա՝ էմ պապկե ծին տու, խեծեմ իյնամ:

Տղեն լսավ, տանցավ էրե, ասաց. — Մանլա՛, ես գլացի իրեքյ ավուր կոնախ, մարթ մ'էրե էմ հառճե, ձի ասաց՝ տանցի գլան, քյու մանի վիզ կոտրի, հէ՛ր քյու պապկե ծին չ'էտու: Վիշափ պերթ մ'ա շինե, հմեն մարթու գլեոխ ա:

Մանկն զարմացավ, ասաց. — Վո՞վ քյե ասաց:

Տղեն ասաց. — Ես չըմ գլխե, էմ պապկե ծին տու, յա խեծնիմ իյնամ, վիշափ ըսպանեմ, գլնամ:

Ասաց. — Որթի՛, ես քյե չըմ խնայե, համա քյո պապիկ որ մեռե, չուր մի ճանցի քյար թանիւր եմ տուան հետե, ծին մնացե փարգլալվե, չըմ գլիդի սաղ ա, կաղ ա, գլնա՛, աչքի:

Լաճ գլնաց ճաղցի քյար էթալ ետ, տյուռն էպաց, ծին մու խատեր

էր, չըմ գլխտե սաղ էր, չըմ գլխդե, մոռ խատածի պես էր: Տղեն մեկ տիր յալա էրաց, Աստված կանչեց, լանգլե՛մ էգար, ծին կայնավ:

Ծին ասաց. — Ես լանգլի չեմ, հրաման էրա, ես կայնող եմ, քյե պես մարթոռ պախվեր եմ, ուրախ եմ, քյառսուն տարի կերած չեմ, խմած չեմ, ես մեկ հրամանով քյո հանձն կայնած եմ:

Էխան տյուռ, լվանց, յալա էրաց, թրուով քյամակ, մոռ նան կերավ, նան խմավ, քչեց գլխաց:

Մանլեն ասաց. — Խեր կուրբան, խաց մ'ուտեր, նոր:

Ասաց. — Զէ՛, ես էմ խոսքի տեր եմ, չուր չըկատարեմ, խաց չըմ ուտե:

Քչեց գլխաց, գլխաց չուր էն կոնախ, ինչ հրեշտակ էկեր էր հանձն:

Ծին չոքյեր էգար գլետին, ասաց. — Էսա պիղծ ա, ինչ հրեշտակ քյե հէօրիկեց էմ հետե, քյե կ'ասեմ՝ մը վանենա, թուր մըչ էմ էրկու ականջ տիր, անուն Աստծուն էրա, քյե կահիմ վըր ձի պոնի, չըշարժվես, քյանի՛մ քյու թուր կը կտրա, ընցկոմ էմ բեհն կը կտրա:

Տղեն թուր մըչ էրկու ականջ էտի, անուն Աստծուն էրաց ու քչեց, չուր Սև սարի կեսն էլավ:

Վիշափ վերուց կըծանց էրե, ասաց. — Է՛, խողածին, հիմացի՛, նոր արի, տո՛ռ գլխտես՝ քյեգմե մեծ մարթ կա ըստա:

Տղեն բեռուաց էնոր վերեն, ասաց. — Է՛, քյառսուն քյե պես մարթ Աստծու ծեռնավ էնա մեկ ծեռաց խետ չըմ տանե:

Վիշափ գարհուրավ ուր տեղ, ինքընուր ասաց. «Ձի էրեաց՝ էսա մարթ գեորբա մարթ էր, Աստված չըկանչեր էմ էլ չըր վախենե, յա գլխտեմ էմ ուժ հախթվալ»:

Ծին չոքյվեր կը գանա գլետին, ու տղեն անուն Աստծուն, կ'էնա ուր թուր կը թալա, վիշափի պոչվե կը տապկա կը խանա տյուռ: Տղեն կը գանա թրի ծեր, որ պերա թաքավորին նշանակ: Խընդալոց ակախ չըմնա վերեն:

Ծին կը տանա կ'ասա. — Կանն-Քյանդըր, քյու խոգուն, արեվուն մեռնեմ, քյու մեր քյե պանն չ'ասե՞, տո՛ռ մունջ կը տանաս:

Կ'ասա. — Խա, վոլա, էմ մեր ձի պանն ասեր ա:

Ծին ասաց. — Քյե ի՞նչ ասաց:

Ասաց. — Ասաց՝ էն դարբան օրոնե, խեմ՝ քյո խոր կաբուռ չը՞ս տեստնա:

Ծին ասաց. — Ես կը կայնեմ ըստան, էլի գլխաց, հախպուրըմ կա էտա տեղ, կուցըմ ճյուր իրես տուռ. էն տեղ մկա չես տեսնե, որ էն ճյուր խմես կը տեսնես քյառսուն մատ թաննանջա՛մ կա դի, սանն՝մ կա վերեն չիռուկ, քյու խեղք գլխեռ պախի, հմեն մատեն ախչիկըմ կը գլան, կը գրողեն խըտ քյե, կարեուրթեն չըտաս, որ տաս կը խապվես, քյե էլ քյու խոր պես կ'էնեն. քյու խեր գլետ էն սարի մեչ: Եփ կը խասնես քյառսուն մատ

Թաննանը գլխով, էլ մը՝ վախենա, թուր չըլտի, ընգլի մեհկըներ, որ քյու-
բախտ կ'ինեն, էլ չըզանես:

Էնոնք կ'ասին.— Խողածի՛ն, խավք ուր թևով, օց ուր պոռտով էսա
տեղ չըր գլե, տու ի՞նչիս էկար ըստա, ճի կ'էրեա տու Աստուծոն ես: Դե
ուզի, քյե տանք:

Էն ժամանակին տո՛ւ կ'ասես.— Տո՛ւ էմ խնդիրք գլխտեք:

Էնի քյո խնդիրք կը կատարեն, տո՛ւ կը գլնա:

Տղեն ա, անուն Աստուծոն էրաց ու էլնվ կայնավ, գլնաց: Օրոնեց,
Հախպուր կընդնվ, անուն Աստուծոն էրաց, կուցըմ ճյուր խմավ, մեկ
էտու իրես, Թաննանը տեսավ էլնվ: Հէն մատին ախշիկըմ էրե, տղեն
չ'էտու զրուցեր: Էնոնք կը խառնեն տղին, որ զրուցեր, չըզուցեց. որ
զրուցեր, սերին կը բըթլեր: Տղեն քյառսուն մատն էլ էլավ, խասավ
գլխով, թուր չըլտեց մեհկեր ինգլնվ: Փանրներու ճեռչն բախտ ինգլավ,
թե՛ մենք քյե ծառա ենք, ինչ կ'ուզես, ուզի:

Տղեն ասաց.— Էմ ուզած տյուք գլխտեք:

Փանրներու ճեռչ կանչեց Արաբեռնդին, ասաց.— Տյո՛ւս արի:

Արաբեռնդ էկավ:

Փանրներու ճեռչն ասաց.— Սև սարի թաքավորի քյաղաք քյա՞նի՛մ
սահաթից կը խասնես:

Ասաց.— Իրեք սահաթ:

Ասաց.— Էմ սահաթ քյե խարամ ընի, որ տյու իրեք սահաթ նոր
խասնես:

Կանչեց Արաբեռնդին, ասաց.— Սև սարի քյաղաք քյա՞նի՛մ
սահաթից կը խասնես:

Ասաց.— Էրկու:

Ասաց.— Էմ սահաթ քյե խարամ ընի:

Կանչեց Արաբեռնդին, ասաց.— Տո՛ւ քյանի սահաթից կը խասնես Սև
սարի քյաղաք:

Ասաց.— Սահաթըմ կը խասնեմ:

Ասաց.— Էմ սահաթ քյե խալալ ընի: Քյեզնե կ'ուզեմ որ մեկ
սահաթվան մեհ Հիսս Սև սարի թաքավորի վիզ կտրես, մալեն թաքավորի
տեղ տնես գլնա: Չուր չըգլնա, էսա տղեն չընք ճամբես:

Արաբեռնդ գլնաց, Սև սարի քյաղաքի թաքավորի վիզ կտրեց էրե:

Փանրներու ճեռչ ասաց.— Զահե՛լ տղա, մեր ուզածն էն էր, որ էրինք,
քյու ուզա՞ծն ինչ ա:

Ասաց.— Տյուք գլխտեք, էմ խեր էնա քյանի տարի կա պոներ եք,
տյուք գլխտեք, ես Աստուծոն խաթր տվի, թե չէ ծե հմենի վզքեր կը
կտրեր:

Փանրներու ճեռչ ասաց.— Շատ պարի:

էնոնքյ գլխտեն, էնոնց ծեռնեն հմեն պան էլեր էր, էնոնց սերին չըր պանե վըր տղին, տղեն ինչ ասեր, էնոնքյ կը խնազանդեն:

Էլան խեր պերին, խուրջի՛մ ոսկի լցին, մեկն ակնուէքյ-ջանահիր լցին, տղին դրին:

Փանին տղին կ'ասաւ. — Աստված, էն Աստվածն ա, էն մարթ, որ ուր ծեռ Աստծու փեշեն չըթողնար, էնոր խընդիրքյ կը կատարվի:

Տղեն առեց խեր, էրկու խուրջի ոսկի, ջանահիր, էկավ ծիռն խասավ: Էլան թռան ծիռւ քյամակ, էկան մանլի մոտ:

Մանն թաքավոր էր նստե, թախտից էճավ, տղին ասաց. — Արի նստի քյու թախտ:

Ասաց. — Մանա՛, ես էլ քյե՛ խամար կ'ուզեմ թաքավորութեն, ես թաքավորու տղա եմ, էմ խոր երկիր տ'իհամ:

Մանն էլան, մեր, խեր, տղեն, տյուֆ ու սազերով ճամբախ էտի: Ճորեքյ էպանց խանդինա, ջանահիր, էտի տղի խետ:

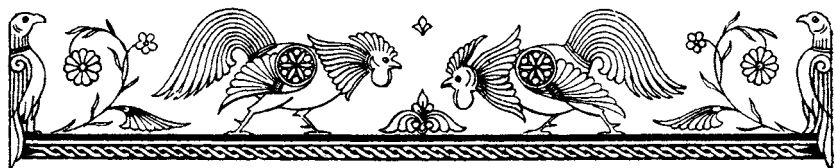
Ջուլան տարան թաքավորին, թե քյու խարս, քյու տղեն, ջահել մ'էլ խետ գլեռ էրի:

Ասաց. — Վա՛յ, էտ էլ պան ա, խեղքս չըկտրա:

Հեփ որ էկան, տեսան թաքավոր ուրախութեն էլան վաթըմ խաղաց, թե. — Հիմացե՛ք, Աստված կանչող, խնանդանդող շիվար չըմնա, էնոր վերճ պանին կ'ըլնի: Էսի էմ խարսի պարեխոսութեն էր. էն որ խերիաթխանա էպանց, խընանդանդավ Աստծուն:

Յոթ օր, յոթ գլխեր խարսնիս էրին:

Էնոնքյ խասան ուրենց մուրազին, տյուն էլ՝ քյոն:

23. ԿԱՅԱՆ ԽԵՐ

Կեր իրեք լաճ թաքավորի՛մ: Թաքավոր ուր լաճերաց զս՝ չէտու, մուսլուֆ էխան տուս տնեն: Լաճեր գյացին հյուրուչ տեղ մեմեկ ուր խամար տուն շինեցին նստան: Էրկու ախպեր կարգվան, պստիկ ախպեր մնաց անկարգվել:

Պստիկ ախպեր գյնաց նեճիր, օց փաթըթվավ վըր նետվանեղին, արաց-չարաց չըփռթավ, չարահատ էպե իթնլ տուն: Խլիսուն էլնլ՝ փըռթիր էր: Նետվանեղ էթնլ ուր թե գյնաց նեճիր: Հէվարին էկավ, քնուր տեղ թնլուկ, չուկ փուուկ, կերակուկ իփուկ: Էրկու, իրեք օր պախ պըռնեց: Զանըմ,—ասաց,—վո՞վ կը գյն իմ տեղ կը թնլի, կերակուկ իփի:

Օրըմ պախ պըռնեց տուան հանճե, օց պատեն էլնլ տո՛ւս: Օցն էլնլ ախչիկ:

Լաճն էթնլ ախչկան քյամակ պոնեց, ասաց.— Աստված քյե տու ձի, ձի տվե քյե, ընչի կ'էլնես օց, կը քյնչվես պատի ծըկներ:

Ասաց.— Վազն արե, ես օցեղեն չըխագյնեմ, կ'էլնեմ քյո գլխու բնլեն:

Էլնլ չ'էթող կնիկ խագյներ օցեղեն շապիքյ, պըռնեց ուր ծեռնով քցեց թոներ, վառեց:

Պստիկ ախպեր ուր էրկու ախպեր կանչեց պատիվ: Էրկու ախպեր էկան պստիկ ախպր տուն, կերան-խման:

Որ քնուր կնիկ տեսան մու բայըմել էլնն, գյնցին, ուրենց խոր ասին.— Կնիկըմ կա մեր պստիկ ախպր, ընցկում խորոտ ի, որ փեքը կը տա:

Խերն ասաց.— Որ ընցկուն ի, ըն ձի լայեղ ի, քն տը պիրեմ ձի: Ի՞նչ պատճառով լաճ կուրիսիմ: Էլնիմ իրեք խուր փորիմ, հիլին կուպը անիմ, թաղիս թնլեմ վըր խոտերանց, գյն հինի խեղթվի, որ կնիկ խասնի ձի:

Թաքավոր հէլնլ ջույնը արաց լաճուն, ասաց.— Թըլս գյն ըստա, քնուր պնն տ'ասեմ:

Օցվենի կին հիմցուց ուր իրկան, ասաց.— Իրեք խուր ի փորիլ տուու, կուպը ի լցե որ էրթաս ինգյնիս հինե, խեղթվես: Որ էրթաս, ոտներ չըտնես

վեր թախսին, տնես խուրուս պերան ընցիս, էրթնա քյու խոր մոտ: Քյու խեր տ'ասի՝ քյու ուսուցողի աչքեր քյուռնա:

Տղեն գյնաց, ոտ իտիր խուրուս պերան վե, գյնաց խոր քով:

Թաքավորն ասաց.— Քյո ուսուցողի աչքեր կուռնա:

Թաքավորն որ տեսավ լաճ փռութավ, չ'ինգյավ խուրի վե, ասաց.— Քյո մոր ոսկե խնձոր պիրիս, թե չէ՝ քյու վիզ տը զաննեմ:

Լաճն ծեռ էտիր ուր ծոց, էկավ մոտ կին:

Կին ասաց.— Ի՞նչ էլնի:

Ասաց.— Կ'ասի՝ քյու մոր ոսկու խնձոր կը պիրիս, չըխո քյու վիզ կը զանրկիմ:

Կին ասաց.— Մը՛ վաննես, կը պիրիս: Գյնա էստեղ ինչ ես փաթըթվա քյու նետվանեղ, ասա, խեմ՝ ծեր խրեղեն ծին տվեք, ծեր ախչիկ կ'ուզի: Գյնաց էն քըռի մեչ ծափ ի'զանրկ, ասաց.— Խեմ՝ ծեր խրեղեն ծին տվեք, ծեր ախչիկ կ'ուզի:

Քյուռն պլնի, զանրգյնիս պնցվավ, խրեղեն ծին էկավ տյուս, ասաց.— Ի՞նչ զի կը կանչիս, ես քե կ'առնիմ, կ'էլնիմ խըտ ամբերաց:

Տղեն ասաց.— Ես տ'էլնեմ մթիկըմ, տը կպնիմ քյու պոչու տակ:

Ասաց.— Ես տ'էլնեմ խըտ Աստծու ոտքերաց:

Ասաց.— Ես տ'էլնեմ կճեփըմ, կպնեմ քյու փուրու տակ:

Ասաց.— Աչքեր խփի, թոի իմ քյամակ:

Թռավ ծիռ քյամակ: Ծին տարավ տղի մոր երկիր, իտի գյետին:

Ծին լաճուն ասաց.— Տո՛ւ քյու մեր կ'ըխի՞ս:

Լաճ ասաց.— Ձէ:

Ասաց.— Քյու մեր տո հա՛ բանչի մեչն ի, էնուր ճփեր ժողված ես էնուր պոլլո՛ւր: Ես կենամ հսա տեղ, տու գյնա քյու մոր մոտ:

Լաճ գյնաց: Զանրգյն տեսավ, որ մարթըմ խավու ծո՛ւ կը ժողվի:

Լաճ խարցնեց ասաց.— Ատ ի՞նչ մարթ ի:

Ասաց.— Ատ մարթ գյգիր ի էլեր, ընցկում խարամութին ի իրիր աշխար, մկա կը գյա ընու ոտ:

Լաճ մըղըմըմ մ'էլ գյնաց, տեսավ էրկու կանանչ անյուկ փաթըթված իրար, ասաց.— Էն ի՞նչ օրինակ ի, էտ էրկու անյուկ կը փաթըթվին հիրար:

Ասաց.— Էնիկ խարս-փեսա էին, վըր աթուռին էրկուս խնդրաց մեռած:

Մըղըմըմ մ'էլ գյնաց, չորս տավար թափած ին վըր խոտղուն, կ'ուտեն ըզխոտաղ:

Ասաց.— Էն ի՞նչ օրինակ ի:

Ասաց.— Էն օրինակն ի, որ էն խոտաղ ընցկուն զէն տավար թալեր ի անոթի, ծարավ:

Գյնաց տեղըմ, կնիկըմ խաց կը թխեր, կ'ասեր.— Ախ, ես անուրի մեռա:

Ասաց. — Ի՞նչ օրինակ ի նա:

Ասաց. — Էնիկ տյուռ կը շիներ, խաց կը թխեր:

Գյնաց էրկու գոքլի ճո՛ւղ ծառ տեսավ, կը զանկէն հերար, ասաց. — Էն ի՞նչ օրինակ ի:

Ասաց. — Էնիկ էրկու իշխան էլած, գեղ տեղ ընցկուն կռիվ արած խան մե մեկելի:

Մըզգար մ'էլ գյնաց, տեսավ չլուտ, լորյան կնիկըմ մըջ տանջտին, ասաց. — Էն ի՞նչ օրինակ ի:

Ասաց. — Էն դես մարհում, դեն մարհում, էնուր անլանդ չըկա, չ'իլի չխո:

Գյնաց, գյնաց խասավ մոտ մեր:

Դեոր մերն ասաց. — Որթի՛, տյո՛ւ խողածին ես, յան կենդանի ես:

Ասաց. — Մարե՛, ես սաղ իմ, կենդանի յիմ:

Ասաց. — Ապա ի՞նչ պատճառով տո՛ւ էկար ման ձիկ:

Ասաց. — Իմ խեր կը գլե վար ձի, ոսկի խնձոր կ'ուզի:

Ասաց. — Որթի՛, տան էն Կայան սա՞ղ ի, — ասաց, — որթի՛, գյնա էնուր պանդի տակ յոթ գյնա փուրի, խան ոսկի խնձոր, տու հինի, ասա՛՛ էն էլ քլի, Աստուռ կրակն էլ քլի: Խըտ ասելուն, որթի՛, կրակ տ'ինի էնուր լեշ վառվի, հարաֆ քյամին տ'էլին, էնուր լեշ, էնուր հէոգեն ընցկուն տը տանի, մարթ չըգլիտի՛ որ աշխար տարավ: Տո՛ւ էլ կը պոծնես, քյո՛ւ կին էլ տը պոծնի:

Լաճն կ'էլին մոր ծծեր կը պաքլի, գյնա, կը գյնա մոտ ծին, կ'ասի. — Դե՛, էրթանք:

Ծին էլ մ'էլ գյնաֆ կը տա, ախ կը տա, կ'ասի. — Ես տ'էլնեմ խետ ամբերաց:

Կ'ասի. — Ես տ'էլնեմ մըթիկըմ, կըպնիմ քյու պոչի տակ:

Ծին կ'ասի. — Ես տ'էլնեմ խըտ Աստուռ ոտքեկաց:

Կ'ասի. — Ես տ'էլնեմ կճիմ, կպնիմ քյո՛ւ փուրու տակ:

Ծին կ'ասի. — Քյու աչքեր խփի, թու իմ քյամակ:

Աչքեր խփեց, թռավ ծիու քյամակ, էկան վըր քյուրին, էճան տակ:

Լաճ ծեռքեր ծափ էզար, ասաց. — Էկեք տյուռ պանցեք, ծեր խրեղեն ծին առեք:

Տյուռ պանցվալ, ծին գյնաց ուր տեղ, լաճն էկավ մոտ ուր կին:

Կին խարցրեց, ասաց. — Քու մեր տեսա՞ր:

Ասաց. — Խա՛:

Տղեն էլանվ գյնաց խոր մոտ:

Խեր խարցնեց, ասաց. — Պերե՞ր քյու մոր ոսկու խնձոր:

Ասաց. — Գյնա դեն, քյու պանցը տակ փուրիմ, խանիմ:

Խեր գյնաց դեն, լաճ փուրից յոթ գյնա, ոսկու խնձոր ի՛խան տյուռ,

էտու խեր, ասաց. — Ա՛ռ քյի, է՛ն էլ քյի, Աստծու կրակն էլ քյի՝ ընգչնի քյու լեչ վանի, դս քյու Հէոդեն վանի խետ, դս Հարաֆ քյամին տանի:

Ասաց, խնճոր էտու ինի: Խըտ առնելուն կրակն ինգչնի խոր լեչ: Դեոր Հարաֆ-քյամին էլնի, էտու խոր լեչն էլ, Հէոդեն էլ վանվալ, Հարաֆ քյամին գանկեց, փուշին տարալ:

Դորիս լաճ խընդանցալ, գյնաց մատ ուր կնիկ, ասաց. — Գյոխանանքյ Աստըծուց, պըռճանքյ էն Կայանու մընե:

Գյնաց մըտ ուր էրկու ախպեր, ասաց. — Ախպերնե՛ր, ո՞րն ա լսեր, ո՞րն ա տիսեր, խերըմ ըզխարսն առնե:

Ճո՛ւշ ախպերներ ասին. — Ախպեր, տո՛ւ ինչիս էնուր կուրուսուցիր, դոր տը գյնս, նստես էնուր թաքավորական տեղ, մենքյ էլնենքյ քյո՛ւ Հանճըվու ծառական:

Պստիկ ախպերն ասաց.—Չէ՛, մարթ չըտեսի ճո՛ւշ ախպեր էլնի պստիկ ախպոր ծառական: Ճո՛ւշ ախպեր, տո՛ւ նստի թաքավորական աթուռ, մենքյ էլնենքյ քյու ծառական:

Ճո՛ւշ ախպեր կ'ասի. — Չէ՛, ես չըմ նստի թաքավորական աթուռ, տո՛ւ յիս կուրիսիր ըզԿայան:

Պստիկ ախպեր կ'ասի. — Ես չըմ կանա նստե թաքավորական աթուռ, տո՛ւ մի Հայրն իս, տո՛ւ մի մայրն իս, որ տո՛ւ չընստես, ես կեՀանմ կուրիսեմ:

Ճո՛ւշ ախպեր իտիր թաքավորական աթուռ:

Ճո՛ւշ ախպոր կին էկալ ասաց. — Տո՛ւ ի՞նչ կարողութեն ունիր, նստար վան թախթին, որն Կայան կուրուսիր էր, է՛ն տը նըստեր թախթին:

Պստիկ ախպերն ասաց ճո՛ւշ ախպոր կնկյան.—Ախպոր կի՛ն, ծեռ տու պաքյիմ, ես կ'էրթամ կուրիսեմ, որ տո՛ւ էտա կոռճ կը կատարիս:

Ասաց.—Տեգլրիկ, տու մ'եՀան կուրիսե, քյու ճո՛ւշ ախպեր կը տնիմ վա թախթին:

Պստիկ ախպեր ճո՛ւշ ախպոր ասաց.— Պիրոզ էլնի քյի ան թախթ¹⁰, ես էրթամ տուն:

Իրեքյ ախպերն էլ խասան ուրենց մրազին, տո՛ւ էլ խասնիս քյու մրազին:

Աստծուց իրեքյ խնդիրքյ էճանլ. մեկ ազատութեն, մեկ խացի Հէժնութեն, մեկ մախի թանգյութեն:

¹⁰ Աստված բարի վայելում տա (Ծ.Ա.):

24. ԶՈՐՍ ՄԱՐԹ ՍՊԱՆՈՂ ԿՈՏ

Մեկ մարթըմ կ'էջնի, ուր կնիկ, ուր ախչիկ: Ավուր մեկին մարթն կը խեծնի ուր ձին, ճամբախ կ'էրթա, կը տեսնա՝ մեկ չոր հիսնի կոտըմ գլեռ վըր ճամբքին: Կոտի վերեն գլըրուկ ա, թի. «Ես տ'էջնեմ չորս խոգլի կուրուսեմ»: Էդա մարթն ասաց. «Ի՞նչպես չորս խոգլի տը կուրուսա էդա կոտ»: Էճավ ձիուց, մեկ փետ էգար կոտ կոտրեց իրարուց, նորեն ասաց. «Ջանըմ, էսա կոտ ես տանեմ, խորեմ»:

Էլից մըջ ուր մանդիլին, տարավ տուն, ասաց ուր ախչկան. — Ա՛ռ, էսա թալ էդա հանկանատ:

Ախչիկն առեց, իրիշկեց, ասաց. — Ջանըմ, էսի շաքար ա էմ խեր պերե, թի՞ ծամոն ա:

Մեկ փշու՛մ էդիր պերան ծամեց:

Ծամեց, ծամեց, էխան, էթալ, ասաց. — Էսի ոչ շաքար էր, ոչ ծամոն էր, էս ի՞նչ պան ա:

Մեկ ժամանակըմ վերեն ընցավ, մեր տեսավ ախչիկ հան կ'ուռի, ավուր մեկին ասաց. — Ախչի՛, քյու իրես սե կտրի, էսա տո՛ւ տղով ես, քյո խեր ալիխի վըր քյե, քյե կը սպանա:

Ասաց. — Մարե՛, վոլա՛, ես քյու մոտեն տեղ չըմ գյանցե, հալա՛, վոլա՛, ես էլ գլիտեմ՝ ես տղով եմ:

Մեկ ժամանակ մ'էլ մնաց, ախչիկ շատ մեծացավ:

Ասաց ուր իրկան. — Մարտի՛կ, մեր ախչիկ տղով ա:

Ասաց. — Աղեկ տղով, խարցնեմ մոտեն, խեմ պան՝ չըկերե՞, կամ ուրիշի խետ չըգյանցե՞: Մենք ի՞նչ գլիտենք ինչ ա, թըխ մնա, չու՛մ էնոր տղեն կ'ըլնի, տեսանք ինչ կ'էջնի:

Մերն խարցնեց ախչկա մոտեն:

Ասաց. — Վոլա՛, մարե՛, ես թո՛ւ պան՝ չըմ էրե, հելե մեկ ընցած ժամանակին էմ խեր պան՝ էտու էմ ծեռ մըջ մանդիլին կապուկ, ես ասի՛ շաքար ա, յան ծամոն ա, ես ծամեցի, չըծամվալ, խանի էմ պերնեն թալի, պուտըմ տան ճո՛ւր ա գյանցե էմ պերան, ես էնոր սալըխ կը տամ:

Խեր ասաց. — Աստված գլիտի, ինչ որ էլե էն կոտից ա էլե, հալա՛ թըխ մնա, խենք ի՞նչիս կ'ըլնի:

Մեկ ժամանակը մերեն ընցավ, ախչիկն լաճըմ էպե պերանվե:

Խեր ասաց.— Տեսա՞ր, էն կոտից ա:

Խերն ասաց կնգյան.— Կնի՛կ, ելի խորոտ փանթութի, մեկ տրկիցըմ՝ կանչի գյան, թըլս տանի գյիշերով դնան մզգյանվթի տեռու, մարթ չըգյիտի՝ խենքյ վեն ա, թըլս մեր նամուս մե մնա:

Պառավ էլնվ փանթութեց, էրկու ոսկի էդի վերեն, տարավ էդի մզգյանվթի տեռու: Խլխուն մզգյանվթի սոփեն վանող էլնվ գյանց, որ սոփեն տը վանու, տեսավ՝ մեկ սավա ճիժըմ փանթութած, դրանձ էդա տեղ:

Ասաց.— Հն՛յ ջան, Աստված էտու ձի, թի էտու, ձի չխո նվլնդ չըկեր,— տարավ տուն, ասաց.— կնի՛կ, Աստված մե լաճ մ՛էտու, ա՛ռ, տիրի՛ մե խամար:

Մեկ քյանի մ՛օր մնաց, մարթն էլնվ էնոր եզներ լըծեց տ՛էրթեր վար էներ, էտա տղեն կանչեց, ասաց.— Կակո՛, ձի էլ տար խետ:

Ասաց.— Տո էսի սատանա՞յա, ի՞նչ ա, սավա ճիժն է՞լ կը զըռւցա:

Չարեն վըր խոր կտրեց, ասաց.— Ձի տա՛ր, լիւծ կը քչեմ:

Խերն էլ էդի մըջ տոպրկին, չըլկեց, տարավ, կախեց լծնից:

Ասաց.— Կակո՛, մկա թագյավոր վազիրն կը գյան դենավե, պարե կը տա, տու պարե չ՛առնես, ես կ՛առնեմ:

Ասաց.— Աղեկ:

Տեսավ ձիավորըմ էկավ էնդեղ, ասաց.— Պարե գյան վըր ձե, վանրոր:

Վանրոր ձեն չ՛ածա, էտա պստիկ կոնդանխ ասաց.— Աստծու պանին, խազար պանով, թագյավորի վանդիր:

Ասաց.— Տո ի՞նչ գյիտես ես վանդիր եմ:

Ասաց.— Ես գյիտեմ, տու վանդիր ես, քյո թագյավոր էրազ մ՛ա տեսե, ձի տա՛ր, ես քյու թագյավորի էրազ խանեմ:

Ասաց.— Տո պստի՛կ կոնդանխ, տո ի՞նչխ թագյավորի էրազ տը խանես:

— Խա՛, — ասաց, — տու ձի դիր վըր ձիուն, տար:

Առեց տարավ:

Տարավ էդի թագյավորի հէռե, թագյավոր ասաց վանդիրն.— Վանդի՛ր, էնա պերիր ի՞նչ:

Ասաց.— Թագյավո՛ր, ես էկեր եմ քյու էրազ խանեմ:

Ասաց.— Լավ, իմ էրազ ի՞նչ ա:

Ասաց.— Տու էրազի մեջ կ՛ըխես, որ սե օցըմ քյու բանցի տկեն կ՛ըլնի, քի տը կըծա, տու կը վախենաս, կը հիշարանաս, էլ հանսու քյու քյուն չըտանի:

Ասաց.— Աղեկ ա, տղա՛, էտապես ա, ի՞նչ կ՛ասես՝ էն ի՞նչ ա:

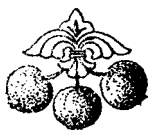
Ասաց.— Թագյավոր, տու էլի քյու բանցի տրկու տախտակ չուռ տու:

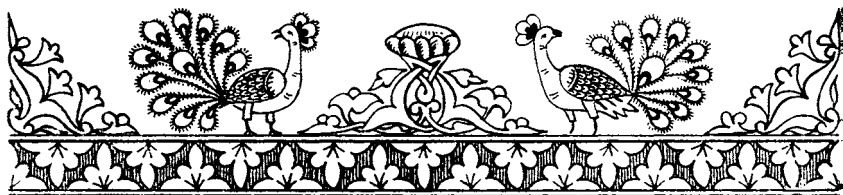
Թագյավորն էլսմ, տախտակն չուռ էտուռ, տեսավ՝ սև անքնքրմ գլեռ
էտա տեղվե:

Տղեն ասաց Թագյավորին. — Տեսա՞ր սև օց: Էսա կ'ըլնի գլիշեր կը
մտնի քյուռ անկողնին, սև օց էն ա:

Թագյավոր ի՞նչ էրաց. Էպե անքնքրի վիզն առեց, Էպե ուր կընգյան
վիզն առեց, Էպե զվանգիւրի վիզն առեց, Էդա սավա տղի վիզն էլ առեց:

Գլեռ տղեն չորս խոգլի կուրուսեց:

25. ՍԱՐՏԱՐԵ ՓԱՐԻԱՆ

Կ'էնի չ'էնի խերըմ, ուր էրկու տղեն:

Հայր կանչեց մեծ տղային, մեծ տղեն ներս մտավ, ասաց. — Հա՛յ, որթի՛, ի՞նչ ես էկե:

Ասաց. — Հա՛յր թաքյավոր, տո՛ւ ես ձի կանչե:

Հասան տո՛ւս էլավ, մտավ պստիկ լաճ, ասաց. — Ես էկեր եմ, քյու ծերության ժամանակն ա, որ տո՛ւ մե պատվերըմ տաս:

Ասաց. — Հա՛յ, որթի, է՛մ մեռնելու ժամանակ որ ամեն սար ավջութեն կ'էրթեք, էսա մեկ սար ավջութեն չ'էրթեք, է՛մ պատվերն էն ա ձե:

Թաքյավորի մեռնելեն հետո ճո՛ղ լաճ էլավ գյնաց էսա սար, որ թաքյավոր պատվիրեր էր՝ միշտ էսա սար չ'էրթեք նեճրութեն:

Էլնավ գյնաց էտա սար ավջութեն, տեսավ՝ մեկ դնվրեշըմ քնու հանճե կայննվ, ասաց. — Պանրե՛, թաքյավոր:

Ասաց. — Տո՛ւ ի՞նչխ գլխտես ես թաքյավոր եմ:

Ասաց. — Ես գլխտեմ՝ տո՛ւ թաքյավոր ես, քյու շարժմունքից կ'էրեւս, տո՛ւ թաքյավոր ես:

Ասելո՛ւ պես դնվրեշ որ թաքյավորեն կուրուսավ, էլավ մեկ խնգալըմ, էկավ, էկավ թաքյավորի հանճե: Թաքյավոր ուր ձին էթող հիտե, հայ խասեխաս էղավ խնգալին, չըպիտի սպանա, կ'ուզա թաքյավորն որ սաղ պոճա: Խնգալ էնա տեղ, էսա տեղ փախավ հանճե, գյնաց ինգյնվ մըչ չոլ դնչտին: Թաքյավոր տեսավ՝ դնչտի չորս դեխ էլավ բնդան, զինք մնաց կեստեղ:

Հիմա տեսավ մեկ անթըմ էն տեղեն էկավ, ասաց. — Պարե, թաքյավոր:

Ասաց. — Արնթ, տո՛ւ ի՞նչպես գլխտես ես թաքյավոր եմ:

Ասաց. — Ես գլխտեմ՝ տո՛ւ թաքյավոր ես:

Թաքյավոր տեսավ մեկ սիվտակ կասըմ կա մեչ էտա բնդնին:

Ասաց. — Թաքյավո՛ր, հրամեցի էրթանք խաց ուտելու:

Տարավ, մեկ սենյակի մեչ նստուց, ասաց. — Մեկ սեղանըմ պատրաստեք չմ թաքյավորի խամար:

Ահագին սեղանըմ պատրաստավ էնտեղ, ի՞նչ. մեկ գլեղ ուտեն չըր

խըլանն: Թաքյավոր կերավ, կերավ, հանձն էրկու չանախ, իրեք չանախ չըկրցավ ուտեր:

Ասաց. — Թաքյավոր, կահվա կը խմե՞ս:

Ասաց. — Այո՛, խաց ուտող կահվա կը խմա:

Ասաց. — Մեկ կահվե՛մ պերեք չմ թաքյավորին:

Թաքյավոր ի՞նչ էնա, կահվի կեսն չըկերցավ խմեր:

Ասաց. — Թաքյավոր, նարգիլն պերեն կը ծխե՞ս:

Ասաց. — Կահվա խմող, նարգիլն էլ կը ծխա:

Ասաց. — Մեկ նարգիլե՛մ պերեք չմ թաքյավորին:

Թաքյավոր ծխավ նարգիլեն, բայց կեսն էլ չըկերցավ էներ:

Ասաց. — Թաքյավոր, վով որ գյա՛ն էստեղ, ես ու էն տը կովենք:

Ասաց. — Հայտե՛, կովենք:

Էլնվ տո՛ւս, խանեց թաքյավոր մեղանի մեջ, ասաց. — Թաքյավոր, կը տեսնա՞ս էնա քյար, մինչև էստեղ չմ սահման ա, փախի չուր էստեղ, թե ես քյե խասա, ես պիտի քյե զանեմ, թե ես քյե չըխասա, էն տեղեն դեոր տո՛ւ կը լարես չմ հիտե կը գյա՛ն չուր էսա տեղ:

Թաքյավոր փախավ, անբ լանեց հիտե, խասավ մեկ գյուղզըմ էգար թաքյավորին, հուշիկ ձիուց էճնվ տակ, թաքյավորի վիզն կտրեց, ոտկեր պոնեց, քյանչելով էպե, էթնվ էնոր չոմնկճընոցվե:

Հիմա մենք դառնանք վրը պստիկ տղին՝ Հյուսենի վուրեն: Հյուսեն օրոնեց ախպեր, որ գյանց ալջութեն, կուրուսավ:

Հյուսեն ի՞նչ էրաց. էլնվ գյանց, ասաց. — Կանչեք քյաղաք թըղ գյան, խենք՝ չմ պապկե ժամանակուց մարթ կը կընդվի՞:

Էնոր պապկե ժամանակից մեկ փիր ըխթյար, էրկու-իրեք խարիր տարվան մարթըմ կընդան, մըչ պամբկի կարարեն, պերին դրին հանճև:

— Հիմա, — ասաց, — հանձն պապկե, չմ պապկե ժամանակից ի՞նչ սալըխ կը տաս՝ թուրից-թֆանքից, աղեկ ձիուց: Ասաց. — Հյուսեն, հոգուտ մեռնեմ, քյու պապկե ժամանակից մեկ խատ թուր ա մնացե: Քյու պապկե ժամանակից, էհ էնա ֆլան սեյիսից խարցու, մեկ ձի էր մնացե, բայց չեմ գլիտե, հիմա կա՞ քնոր ջընս, չըկա՞:

Էլնվ գյանց էտա սեյիսին ասաց. — Սեյի՛ս, քյենե կ'ուզեմ չմ պապկե ժամանակու մեկ լավ ձի:

Ասաց. — Հյուսեն, վուլն, քյու պապկե ժամանակից մեկ ձի ա մնացե, միայն էն ձին դան մեկ խաց կը տանք էնոր, հիսնի պես ա, խոտ չ'ուտա, դան էնոր եմ մեկ խաց ա, խրեղեն ձի ա, — ասաց, — տո՛ւս կիսապանց էրա, ես թողնեմ թըղ էնի ուր թափըյով գյա: Թը տո՛ւս պըռնեցիր, կը խենես, թը չըկերցար զավթեր, չըս կանա խենես:

Ձին էթող էրի սեյիս, Հյուսեն էր կայննվ մըչ տըռան, ձին խըտ էկելուն Հյուսեն զինք էթնվ ձիու բեռկին պոնեց, լավ կահիմըմ զավթեց:

Ձին էն տեղեն ի՞նչ ասաց:

Ասաց. — Հյուսեն, տո՛ւ ձի տեր, ես քյե՛ ձի, բայց Հյուսեն տո՛ւ ձի չոտ տը մոռնաս:

Հյուսեն էր, էլն՝ էտա պապկե մեկ մնացած թուր կապեց վըր ուր, ձին էլ խեծավ, էն ժամանակին թուր էր ու նետվանեղ: Նետվանեղ էղիւր ուր գյոթը ու քյէնց, քյէնց գյնսնց խասավ էն սար, որ ախպեր գյնցեր էր ավջուլթեն:

Տեսավ մեկ դնվրեշըմ կայնավ հանձն էնոր, սարի մեչ, ասաց. — Պարե, թաքյավոր:

— Հե՛յ, — ասաց, — քյոռ ֆանա, տո՛ւ ի՞նչ գլխտես ես թաքյավոր եմ:

Ասաց. — Ես գլխտեմ տո՛ւ թաքյավոր ես:

Ասաց. — Քյոռ ֆանա, էմ ախպեր քյեզնից կ'ուզեմ:

Ասելու պես դնվրեշ կուրուսավ, զըվոնց էլի հանձն, էնպես խնջալըմ էլնի, չ'ուտես, չ'խմես, թամաշա էնես:

Որ Հյուսեն տեսավ խազալն, ասաց. — Քյո՛ռ ֆանա, տո՛ւ, — ասաց, — չուր մկա դնվրեշ էր, մկա դեոր էլնր խնջալ՝:

Աֆանդըմ, ձին քյէնց վերեն, որ ձին քյէնց վերեն, խնջալ փախավ: Հնյ դն գանեմ, հնյ դն գանեմ, օլրավ հիտե խնջալին, խնջալ զինքը պըրցուց մըչ չու դնշտին, դիր մ'էլ Հյուսեն օրոնեց, էնոր չորս պոլոր էլնի բնդան, զինքը մնաց կեստեղ: Տեսավ՝ մեկ անընթեմ էն տեղեն էլի, էսա պուռկ էձեր ա վըր մոթին, սև անընթեմ:

Ասաց. — Պարե, թաքյավոր:

Ասաց. — Արնթ, քյաֆըր անընթ, տո՛ւ մինչև հիմա դնվրեշ էր, դնվրեշից էլար խնջալ, ձի պերիւր մտուցիր էսա տեղվե, դեոր էլնր անընթ, էկար էմ հանջև: Հան հա, քյենե կ'ուզեմ էմ ախպեր, քյաֆըր անընթ:

Արնթ ասաց. — Թաքյավո՛ր, հրամեցի էրթանք սենյակ:

Էլնն գյնցին սենյակ նստան, ասաց. — Թաքյավո՛ր, խաց կ'ուտե՞ս:

Թաքյավոր վերուց ասաց. — Հա՛յ-հայ, խաց կ'ուտեմ:

Ասաց. — Մեկ սեղան կուռմիշ էրեք էմ թաքյավորի խամար:

Սեղա՛մըմ կուռմիշ էրին, Հյուսեն էր, ծեռքեր էտու վե, նստավ վեր սեղնին: Սեղան հմեն կերան, ոչ մեկ պան չ'էթող վերեն:

Հա՛, հա՛, քյաֆըր անընթ, անոթի ես մեռա՛, ձի խաց, հա՛, հա՛, անոթի ես մեռա, ձի խաց:

Ասաց. — Թաքյավոր, մեկ կանգլա կը խմե՞ս:

Հա՛յ-հա՛յ, քյաֆըր անընթ, խաց ուտող կանգլա էլ կը խմա:

Ասաց. — Մեկ կանգլե՛մ պերեք էմ թաքյավորի խամար:

Աֆանդըմ կանգլե՛մ էկավ թաքյավորի խամար մեծ տաշտերու պես, էնպես կանգլե՛մ էկավ թաքյավորի խամար: Թաքյավորն ա, խմավ զկանգլեն, զինու կանգլի ֆնջան, որ տաշտ մ'էր, էզար գյետին:

Հան Հա՛, արա՛, ձի կհօգնուի:

Արա՛ն էրկու դիրն էլ վախեցավ, ասաց. — Թաքավոր, նարգիլն կը ծխե՛ս:

Հա՛յ, Հա՛յ, խաց ուտող, կհօգնուի խոտող նարգիլն էլ կը ծխա, Հա, Հա, ձի նարգիլն:

Ասաց. — Մեկ նարգիլն՝ պիրեք էմ թաքավորին:

Թաքավորն ա նարգիլն ծխավ, մեկ նախա՛ն տեղ չըքանչի, նարգիլն գլխներ ամեն մեկ-մեկ գնաց, Հա, Հա, արաց ձի նարգիլն:

Տ՛ելի՛, քաֆը արա՛, տ՛ելի կուկնք, խեմ՛ էմ ախպեր ի՞նչիս ես էրե:

Արա՛ն ասաց. — Թաքավոր, էսա տեղ էկացող մինչև էսա քար էմ չա՛ն ա, փախեր ա, ես լարեր եմ հիտե, թի ես էսոր խասա, ես գլուռըմ կը գնանեմ էսոր, թի ես չըխանա, էսիկ էն տեղեն կը գնանա վըր ձի, ես կը փախեմ, էն գնա՛ն ձի:

Թաքավոր ասաց. — Քաֆը արա՛ սերըջե, էտա պեսն ես էմ ախպեր կուրուսեր, ես ի՞նչ գլխեմ քու ճամբխից, փուլ ես փոր, խոր ես փոր, տո՛ւ փախի ես հիմանամ քու ճամբաներ: Թե ես քե չըկերցա, էն տեղեն քու ճամբաներ հիմացա, դեոր ես կը փախեմ, տո՛ւ լարի էմ հիտե:

Ասաց. — Լավ, աղեկ կ՛ելնի:

Արա՛ն փախավ, Հյուսեն լարեց հիտե: Լարելու պես մեկ գլուռըմէզըմ, խրտ գնանելուն ձիուց էպե տակ: Համա թուր քաշեց, որ վիզ տը կտրեր արա՛ն, արա՛ն էսքան կերցավ, ծեռ էթավ ուր սիւտ էքաց, ջո՛ւստ ծծեր թռան տո՛ւ:

— Հայ գլի՛ դի քաֆը, քենե կ՛ուզեմ էմ ախպեր:

Էլավ փերեն: Չ՛ուտես, չըխմես, էսոր հյուսն ու ջո՛ւստ թամաշա էսես:

Ասաց. — Հյուսեն, ես անտ էրեր ի աստընվորի էրեսի վերեն, էն մարթ ինչ էմ մեք չըգներ գլխտին, էսիկ ձի ախպեր կ՛եներ, ես էսոր վիզ տ՛առնեի, հէսոր տո՛ւ էմ իրիկ, ես քու կնիկ:

Էլան, էկին պալատ, գնաց շանց էտու, ասաց. — Մտի՛, Հյուսեն, էսա չոմաքընոցվե, քու ախպեր կըճըտուն կտրեր եմ, թալեր եմ դենվե, բայց անմախուլենի ճո՛ւր կա էն չոմաքընոցվե, կը լըցես վերեն, էսա խնձոր կը տաս քնթին, կ՛ելնի կը նստի քու ախպեր:

Հյուսեն էր գնաց էստեղ, ճո՛ւրն էլից վըր ախպիր բեյին, խնձոր էտուր քնթին, ախպեր էլավ նստավ, ասաց. — Օ՛ֆ, տո՛ւ ինչո՛ւ չըթողիր ես ըհաթեր:

— Հայ, Ասված գըյո՛ւ տուն ավերա, արա՛ն գըյու վիզ կտրեր ա, նորեն կը ըհաթեր:

Էլավ գախպեր խեծցուց ձին, հէորդեց գնաց, հար էնի խասավ ուր թաքավորուլենին:

Հիմա Էնիկ, Սարտարե Փարիան, ինգլան մը ռերենց քյեֆ-ճըբուշին, միայն ձին մոռցան, էրկու օր մնաց ձին անոթի:

Նոր էրկու օր որ թմըմավ, Սարտարե Փարիան ասաց. — Հյուսեն, ձին մնացեր ա անոթի:

Էլնավ, էրկու խաց տարավ էտու ձիուն:

Ձին ասաց. — Հե՛յ, բեբախտ, խում կաթ կերող չե՞ս, ես ասի քյե՝ տո՛ւ գձի տ՛մոռնաս:

Էլնավ, էկավ, էկավ Սարտարե Փարիան: Հյուսեն պառկեր էր վըր ուր քյամկին, բայց մատընգներ խըտ իրարու փոխած են, դերըմ մեկ խնձորըմ Սարտարե Փարիանի ծեռն էր, էնու աղավնենին խագլնավ, էլնավ ինչպես եղըլնեկըմ, խնձորըմ էզար վըր Հյուսենի սուտին ու թռավ:

Ասաց, թե. — Հիտե ձի չըլլանս, յոթ օր, գլիչեր-ցերեկ ճեռով էմ սարեն կը տեսնաս:

Էնի գլնաց: Հյուսեն ի՞նչ էրաց. ուր ձին էպե, էրկու խաց էտու կերավ:

Ձին ասաց Հյուսենին, թե. — Էնա էրկու դիր տո՛ւ ձի մոռցար, նորեն ձի կը խեծես, ինչպես որ ես կ'էրթամ, ձի զանգո՛ւ չըզանես:

Հյուսեն քյչեց յոթ օր, նորեն խասավ վըր մեկ գլետի, տեսավ՝ մեկ ճամբխորթ ըմ էն տեղվե կ'էրթեր, ասաց. — Ճամբխորթ, տո՛ւ չըս գլետի էն ի՞նչ սարա յա էնատեղ:

Ասաց. — Էնի Սարտարե Փարիանի սարեն ա, էնիկ մեկ մարթո՛ւ աչք չըպիտի տեսնա, միայն մեկ ճրկիր կա էնոր, ճո՛ւր կը կրա, էնոր ճո՛ւր փանջարընվե կ'առնի, միայն որցեղեն, էքյեղեն չըթողնա էնոր սենյակի մեջ մտնի:

Հյուսեն օրոնեց, տեսավ՝ մեկ պառավըմ էկավ ճրո՛ւ, պառվուն ասաց. — Էտա ճո՛ւր վի՛ր խամար կը տանես:

Ասաց. — Ես կը տանեմ Սարտարե Փարիանի խամար:

Ասաց. — Տո՛ւ ի՞նչ գլործ կ'էնես էնոր Հանճե:

Ասաց. — Ես էնոր յնվնլմընե, էնոր սենյակի մեջ կապեր: Հիմա Սարտարե Փարիան աշխարքյվե գյացեր ա կան գլնլու: Գյնացաշխարքյվե, մեկ մարթըմ տեսե, անուհավոր Հյուսեն, էկե, մկա էտա մարթո՛ւ սիրուն ձի էլ սենյակից դուրս էլսան, ոչ էքյեղեն, ոչ որցեղեն չըթողնա մտնի էնոր սենյակի մեջ, ես էնա ճո՛ւր կը տանեմ, միայն փանջարընվե կ'առնի ծեռնես:

Հյուսեն ի՞նչ էրաց. էբե գլնլտիկ ուր մատնեկն էթնլ մըջ ճրո՛ւն, ասաց՝ տար: Պառավ տարավ էտու Հինե, տեսավ էնու մատնիկ մըջ ճրո՛ւն:

Ասաց պառվուն. — Պառա՛վ, — ասաց, — գլնն էն ի՞նչ մարթ ա, որ գլետին էլեր ա:

Պառավ ասաց. — Վոլն, մեկ ձիավորըմ դեոր գլետին կայներ ա: Ասաց. — Շո՛ւ էն մարթ կ'ուզեմ քյեզնից:

Պառավ էկավ, ասաց Հյուսենին. — Սարտարե Փարիան քյե կը կանչա:

Հյուսնէն էլալ գյնաց, բայց ձին մոռցալ էտա տեղ, գյետ պերան:
Գյացին շատ ուրախության մեջ մտան, ձին մոռցալ:

Ձին ասաց.— Հայ, բեբա՛խտ խում կաթ կերող, ի՞նչխ ձի մոռցար:

Մեկօր մնաց անոթի, նորէն Սարտարե Փարիան ասաց.— Հա՛յ
Հյուսնէն, Աստված քյու տուն ալերա, հո՞ւր ա քյու ձին:

Ասաց.— Վոլա՛, ձին մոռցեր եմ:

Նոր էլալ Հյուսնէն գյնաց զձին առեց, էբե տուն, էրկու խաց էտու
կերալ: Մեկ շատ ժամանակըմ որ էնոնց ընցալ, Հյուսնէն խլիսուն կ'էրթեր
ալջուլթեն, հիրիկուն կը գյեր: Ավուր մեկին մեկ-էրկու խատ առյուծու
ձա՞ք պըռնեց էպե, էնպես ա սովըրցուցե, որ մեկ սհա՞թ Հյուսնէն չըտեսնեն,
էնոնց սըբը չըր հիգյե: Էպե էգիր վըր տուան. ինչ օտարական մարթ էտա
տեղըրանք խուր, էնիկ պիտի ձեճըվեն իրարուց:

Ավուր մեկին Սարտարե Փարիան ասաց Հյուսնէնին.— Հյուսնէն, տո՛ւ
կ'էրթա ալջուլթեն, թի հիսան, թե թռչունքյ, ինչ պան որ կ'ընի, կենդանի
մեր սենյակի մեջ չըմտուցես:

Ավուր մեկին էլալ էնոր թանապիր քյա՜չեց մեկ մանգլիի վերեն, ասաց
Հյուսնէնին.— Ե՞ս եմ խորոտ, թի՞ սա թանապիր:

Հյուսնէն առեց ուր ծեռ, ասաց.— Ջանըմ, ես կ'օրոնեմ, տո՛ւ էլ էնես, էն
էլ տյու ես:

Ամեն օր կը տաներ խետ էնոր էտա թանապիր մինչև հիրիկուն կը գյեր:
Ավուր մեկին քյամին էգա՛ր զթանապիրն էնոր ծեռքյեն խլեց, տարալ գյետի
մեջ մլեց, գյետ առեց զթանապիր, տարալ:

Հյուսնէն հէվարեն էրի տուն, շատ մաղդեն էրաց, Սարտարե Փարիան
ասաց.— Հյուսնէն, ընչի՞ քյու մաղդեն էրեր ես:

Ասաց.— Ի՞նչ էնեմ, քյամին էգա՛ր, քյու թանապիր առեց, գյետ տարալ:

Սարտարե Փարիան ասաց.— Հեյ-վախ, թե մե ցալըմ ծնի, էն թանապիրից
պիտի էնի:

Հյուսնէն ասաց.— Ջանըմ, թանապիր գյնաց մըջ գյետին, ճրո՛ւ մեջ, վո՞ւ
գյիտի որ քյարի տակ մըլե, կամ կը տանի սև ծովու մեջ, ի՞նչ պիտի մե
ցալ ծնի:

Սարտարե Փարիան վիրուց ասաց.— Դե տո՛ւ անուշ մնաս Հյուսնէն,
խանձ մ'էնե, վանձ մեկել օր մեկ էլ էնպես կը շինիմ:

Էնոնք թըլս մնան դա՛, մըջ էնոնց հալին, հիմա մենքյ դանդանքյ վըր
թանապիրին:

Գյետն էր զթանապիր առեց, դողըու տարալ մլեց Սև ծովու մեջ: Ավուր
մեկին մեկ բալուղճի՛մ, ամեն ժամանակ թոռ կը թալա՛, ձուկ կը պըռնա,
չ'ասես, էտա ձուկ ինչ թանապիրն կ'ընե, էկալ ինգյալ մըջ թոռին, թոռճին
ուր ձկներ կը պերա իսքյալեն կը ծախա:

Յահուդիւ մեկ կ'էրթա ձող առնելու, կ'ասա.— Զանրմ, ձկներ ամեն թոռճին կը ծախսա, կը մնա էտա մեկ ձուկ, ի՞նչ թնայիր իրներ ա:

Վով կը գյծ վերեն, վրը էտա ձկան, կ'ասա.— Նեխուկ ա, տը տանեմ, ի՞նչ էնեմ:

Յահուդին կը գյծ ձող կը պըռնա ուր ծեռ, կ'ասա թոռճուն.— Բալուդճի, քսան փարա տամ քյե, էնա նեխուկ ձող տու ձի:

Հիմա բալուդճին կ'ասա.— Զըմ ի'տա քսան փարա:

Յահուդին կ'ասա.— Աստված քյու տուն ալերա, տեսնա՞ս Հա, նեխուկ ա, նեխուկ:

Կը տա քյառսուն փարա, ձող կ'առնի կ'էրթա, կը տանի տուն, ձկան փոր կը պննա, որ պիտի էփա, տեսնա, որ մեկ թնայիրըմ գյեռ ձկան փորի մեջ էլնվ տոն:

Յահուդին ասաց.— Վո՛ւյ, չուքյընեմ Աստծուց, չուքյը իմ Աստծուց, Աստված ձի կսմթըմ էտու:

Թի օրըմ, թի էրկու օր, կը մնա, յահուդին կ'ասա.— Զանրմ, էսա թնայիր թաքյավորեն լայեղ ա, ես, վոլն, տ'էլնեմ էնա թնայիրն տանեմ բնգան, ծախեմ:

Էլավ, էթնվ վրը ուր թեին, զթնայիրն տարավ բնգան: Թաքյավորի վնգիրներ տեսան, որ յահուդու թեին էդա թնայիր, Համա գյահուդին պըռնեցին, էտա թնայիր մոտեն խեցին:

— Ի՞նչ կ'ուզես,— ասին,— թնայրի գյին:

Ասաց.— Տաս ոսկի կ'ուզեմ:

Վնգիրներ խանին էտա թնայրի գյին տվին յահուդան:

Հիմա թաքյավոր վնգիրներն ա.— Վոլն,— ասին,— մենքյ էսաթնայիր տը տանենքյ մեր թաքյավորին Հնգիմ:

Էլան տարան, որ տվին թաքյավորին, թաքյավոր աղկը՝ Հէսօրն ես գյացե, թի Հէրեկն ես գյացե, ընցկոն խորոտ էր էտա թնայիր, դեոր թաքյավոր կըքյեց ուր վնգիրներուն.— Հա՛, Հա՛, կ'ուզեմ թնայրի տեր ձեր մոտեն, յան մեռաքյ:

Վնգիրներ վիրուցին թաքյավորին ասին.— Զանրմ, թաքյավոր, մենքյ ո՞ր տեղեն պերենքյ թնայրի տեր, մենքյ գյացեր ենքյ բնգան, մեկ յահուդիւց մ'ենքյ առե:

Թաքյավոր վերուց ասաց վնգիրներուն.— Հա՛, Հա՛, ես կ'ուզեմ՝ էն յահուդին պոնեքյ, պերեքյ էսա տեղ:

Վնգիրներ էկին գյահուդին պըռնեցին, տարան, տարան թաքյավորին:

Թաքյավոր ասաց.— Յահուդի՛, յան էսա թնայրի տեր, յան քյու վիզ կ'առնեմ:

Զանրմ,— կ'ասա,— ես թնայրի տեր ո՞ր տեղեն պերեմ: Ես գյացեր եմ իսկան, բալուդճուց ձողըմ գյներ եմ, մըչ ձկան փորին ա էլե:

Հէ, — ասաց, — կանչե՞ք բալուղճին, գյն հսա տեղ:
էկին բալուղճին էլ պըռնեցին, տարան թաքյալորին:

Բալուղճուն ասաց. — Յան կը պերես թնասպիրի տեր, յան քյու վիզ կ'առնեմ:

Բալուղճին ի՞նչ ասաց, ասաց. — Թաքյալո՛ր, ես էմ թոռ կը թնլեմ մըջ ծովուն, ձող կը պըռնեմ, ես ի՞նչ գլիդեմ՝ ձող կ, տող Սիվտակ ծովուց ես էկե՞, Կարմիր ծովուց ես էկե՞:

Թաքյալոր տեսավ թող թնդբեր չ'ընի, մտածեց:

Թաքյալորն ի՞նչ էրաց. էպե դնլալ էտու կանչել, ասաց. — Վով գյն, հսա թնասպիրի տեր ձի խամար պերա, ես կշռանքյով ոսկի տամ էնոր:

Չ'ասես՝ էտա պառավ ինչ հանճեն էնոր ճող կը կըր, էտա քյաղքի մեչն ա, գյնաց թաքյալորին ասաց. — Թաքյալո՛ր, տող ոչ կովով կենաս գէն թնասպիրի տեր պերա, ոչ թող կերպովըմ չըս կընա պերե, — ասաց. — Թաքյալո՛ր, քենե կ'ուզեմ մեկ լանգյա՛մ կը թնլես վըր ծովուն, գյնմու չորս կողմ բյութուն կ'էնես դողքյան, ես էրթամ էն թնասպիրի տեր պերեմ, քե խամար:

էտա պառավ էլնվ խեծավ նավ, գյնաց սարի հանճե տող էլավ, զինք էրաց խիվանդ, հէսիր պառավըմ գյնաց, գյնաց տողտղալեն, տղյալեն գյնաց պառկավ էնոր սարի տուռ, մինչև հէվալեն Հյուսեն էկավ նեծիրից:

Ասաց. — Պառա՛վ, ի՞նչ ես պառկե էտատեղ:

Ասաց. — Վողն, խիվանդ եմ, կը մեռնեմ, կը դողցուցեմ, էմ ընգլերներ գյնցին հնջ, ես ետ մնացի, Աստծու սիրուն ընի, մեկ հէսոր գլիչեր տեղըմ տու քյնեմ հինե խլիսուն էլնեմ, էրթամ:

Հյուսեն էր դնրգյալս էպաց, Սարտարե Փարիան ասաց. — Հյուսեն, չէ՞ ես հէռճին օր ասի՝ խոգյնվոր հիսան, ինչ օր կէ՛նի, մը՛ թողնե էմ չեմքյով ներս մտնի:

Ասաց. — Ջանըմ, շիվար, խեղճ, խիվանդ պառավ ի՞նչ տ'էնա, էնոր մոտեն ի՞նչ կը գյն, թըխ մնա դն չուր լյուսուն, խլիսուն կ'իյն ուր ընգլերներուն կը խասնի:

Ասաց. — Լավ, կ'ընի աղեկ:

— Պառավ, — ասաց, — էնա տուան հիտե քընի, չուր խլիսուն:

Պառավ քյնավ տուան հիտե, մինչև առավոտուն, տեռ Հյուսեն ուր կնիկ քյնուց չ'էլած են վե: Պառավ խլիսուն շոտով էլավ վե քյնուց, ընցկոն սերսփի, թնմիգ, էդա հնյա՛թներ ավիլեց, սերսփեց, տող էթնլ, նոր Հյուսեն էլավ վե քյնուց, տեսավ, որ պառավ ընցկոն ա սերսփե էտա հնյա՛թ, որ մարթող, Աստծուն դող կը գյա:

Ասաց. — Հնյ կնիկ, տող կ'ասեր պառավ մը՛ թողնե գյն ներս: Տեսնա՞ս պառավ ի՞նչ սերսփի, էտա տեղրանքյ թնմիգուցիր ա:

Ասաց. — Դե աղեկ ա:

Օրըմ էտապես, էրկու էտապես, պառավ բիլգիկ էլավ վըր էնոց: Ավուր մեկին դեորիս ճո՛ւր կը տաներ էնոնց խամար, խաց կը տաներ, մեկ ժամանակըմ ընցկոն ընցան վերեն, գյամին դել հալա կայնեցուցեր ա ծովպերան:

Ավուր մեկին ասաց. — Հի՛յ, Սարտարե՛ ֓արիան, ափսոս, քյու ումը ընցավ, տո՛ւ ոչ մեկ տեղ թամաշե՛մ չ'էրիը, հէսոր ես գյանցեր եմ էնա ծովու պերան, էնպես չարսում կա դի վըր ծովուն, որ ամեն միլնթ կը գյն մեջ, թամաշա կ'էնա, ի՞նչ քո՛ւ խոգլին ուզն, ամենայն ապրանք մեջ կը կնդվի համամ գյեռ մեջ, կ'ուզես, արի էրթանք էստեղ, մեկ սերսուփըմ համամլամիչ էլի, հէվարեն կ'էլնենք կը գյանք:

Ասաց. — Պառա՛վ, աղեկ կ'ասես, չէ՞ դեոր Հյուսեն քյներ ա կը հիշարանա, կ'էլնի վե, ձի ամոթ ա:

Ասաց. — Զանըմ, ես ընցկոն կ'էնեմ, չուր մենք գյանք Հյուսեն չ'ակիրի:

Պառավ ի՞նչ էրաց: Հյուսեն քյնուկ էր, էպե քյնու ուլնիկըմ էթնլ Հյուսենի անկաջվե, առեց զՍարտարե ֓արիան, գյնաց մըջ գյնմուն, որ մտավ մըջ գյնմուն, գյնմին էթող, բայց Սարտարե ֓արիան չըգլիտի: Հայ պառավ էլնենք տյուս, հայ պառավ, էլնենք տյուս հէվար ա, չուրդիը մ'էլ ակըխցան քյաղքլի հնոճե, գյնմին կայննվ:

— Հեյ վա՛խ, — ասաց, — պառավ, էս ի՞նչ էրիը:

Պոնեցին Սարտարե ֓արիան, տարան թաքյավորի խամար: Սարտարե ֓արիան որ տարան թաքյավորի խամար, մկա դեորի ա. Սարտարե ֓արիան, թնքրեր չի տա որ մնհրեն վըր թաքյավորին:

Ասաց. — Մինչև քյառսուն օր ձի մյուզնթ կա:

էտա քյաղաք քյաղքով օրեն մեկ, օրեն էրկու, կ'էրթան մըտ Սարտարե ֓արիան որ մնհր տա թաքյավորին:

Հիմա որ օր գյնաց մնհր չ'էտու, հիմա էն թըխ մնա էստեղ, մենք դնմունանք Հյուսենին: Հյուսեն էլե մեռելի պես, մնաց մեջ ուր տեղաց, ուր ձին մնացե անոթի, էնոր էրկու առյուծու ձաքյ մնացած անոթի, եռսունեկին օր թմավ:

Օրըմ իրեք խատ դնվրեչ էտա տեղ էկան, էտա իրեք խատ դնվրեչ, ունմըմըմ դնվրեչ են, ունմ թնլին, վոլն, ասին, էտա դարգյախ գոցուկ ա, մեռուկ մարթըմ կա մըջ ուր տեղաց էդա սարեն:

Էլնն տո՛ւռ պացին, մտան ներս, էտա էրկու առյուծու ձաքյ էնպես վընգվընգյնթվ էկին փաթթվան դնվրեչներու ոտքեր, փախելով կ'էրթան, վըր Հյուսենի տուն կը կայնեն, կը վընգյվընգյն:

Դնվրեչներն ասին. — Վոլն, էսա հէողի մեջ մարթ կա, որ էսա առյուծի ձնքեր ընցկընն կ'էնեն:

Գյացին հէողի տո՛ւ ալանցին, տեսան մեկ մեռելը՝ գլխի էտա տեղ մը՝ յաթխին: Էտա տեղ դա՛վրեշներ ի՞նչ էրին. ուսմ թալին, թե՛ հսա եռսունեկին օր կա, ուլնիկ թալած ա հսա ջհելի ականջ: Վոլան, ափսոս ա հսա ջհել:

Դա՛վրեշներն ա, էլան, հնոնց պատկեր պերին տակ հնոնց թեքերուց, հնոնց գլխեր խանեցին տո՛ւ, հնոնց թեքերուց, ուսմ թալին, հնոնց թերթեր շոռոճոճո տվին, ասին. — Վոլան, հսոր կնիկ խա՛լան, տարած մեր քաղաք թաքյալորի խամար, — վոլան, — ասին, — էտա ափսոս ջհել քնոլ ուլնիկ թալած հնոր ականջվե, հսա պետք ա մենք ժրեցուցենք:

Քնոլ ուլնիկ ակնջի խանին տո՛ւ, դեղ տալով, կարդալով, Աստված կանչելով, Հյուսեն էր էլավ նստավ, ասաց. — Օ՛Ք, ընչի՞ չըթողիք ես քներ:

— Հա՛յ, Աստված քոլ տուն ավիրա, էլի՛ քոլ հալ տես: Քնոլ կնիկ տարած, տո՛ւ մեռուկ էր: Զին էլ ընցկոն ա մնացե անոթի, մենակ համա ոտքեր կը վիրուցա, տնան, ձեն կտրեր ա ձիուց:

Հյուսեն էր, էլան, կուշտ խաց էտու ձիուն, կերավ, կուշտ էտու հնոր էրկու առյուծու ձա՛ք կերան:

Էլան ուր էրկու առյուծու ձա՛ք էտու ուր հիտե, ուր ձին խեծավ, ասաց. — Հա՛յդե, Սարտարե Փարիանու քաղաք:

Քյեց գյանց մը՝ քաղքին, մեկ պառվու՛մ տուն էլավ մեհվան, ասաց. — Պառա՛վ, մեհվան չը՞ս տիրե:

Ասաց. — Որթի՛, նա կա տամ մեհվին, նա ես ուտեմ, մեհվան Աստծու մեհվան ա:

Ասաց. — Պառա՛վ, ես հնա մատնեկ տամ քյե, տու կանա՞ս տանես տաս թաքյալորի կնգյան:

Ասաց. — Որթի՛, ես չըմ գըլաշե էրթամ, հմեն տուներու վերեն կա՛րանկոլ կա:

Ասաց. — Ա՛ռ հնա էրկու կուցք ոսկին, լից քոլ ջեր ու գյան, էլի թաքյալորի կնգյան մոտ, հմեն տու կա՛րանկոլներուն: Էնա մատնեկ տանես տաս թաքյալորի կնգյան ձեռ:

Պառա՛վ ա էլան ուր ջեր հըլին ոսկի էրաց, առեց զմատնեկ, գյանց, որ կա՛րանկոլին խասավ, տաս խատ էտու, կա՛րանկոլներ ասին. — Պա՛ռավ, տո՛ւ դեռ՞ր տ'էրթաս:

Ասաց. — Ես տ'իյանմ քյարոգեմ, որ Սարտարե Փարիան հնու մահր տա, փսակեն վըր թաքյալորին:

Գյանց խասավ Սարտարե Փարիանին, մատնեկ էթալ գյոք:

Ասաց պառվուն Սարտարե Փարիան. — Էսա մատնեկի տեր սա՞ղ ա:

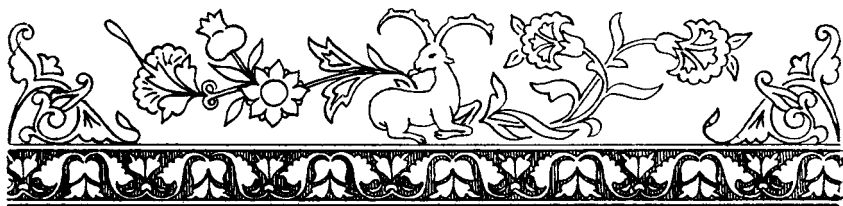
Ասաց. — Խա՛, սաղ ա, գլխի մեր տուն ա:

Ասաց. — Գյան, ասա էն մարթուն, ինչ գլխի քոլ տուն, խլիսուն, սհաթ մեկին, թըղ պոնա քաղքի գլխուց կտրա հիսան, ես էլ հսա դեխեն:

Սարտարե Փարիան որ մատնեկ խասավ ձեռ, որ զինքյ էրաց մեկ անքնաբեր խլիսուն քնիկ պունեց սարի միճուց կտրեց, Հյուսեն քյաղքյի գլխուց կտրեց, մինչև հիրիկուն մեկ հիսան չըթողին էտա քյաղքյի մեջ, մեկ հայվան չըթողին, մեկ կատու էլան ծառվե, զանկին էն էլ սպանեցին, միայն էլան խեծան քնոնց ձիանքյ, պառավ խլտ քնոնց, առին, գլանցին Հյուսենի խոր քյաղաքյ:

Նորեն քնոնց ուրախութեն էրին, պառավ թողին հանձն քնոնց խզմանքյար:

Էնոնք խասան քնոնց մրազին, տո՛ւ էլ քյոն:

26. ՀԱՊՐԻ ՅԱՄԱՆ

Ավուր մեկին մեկ շիվար, քյսսիբ մարթըմ կ'էղի: Ինքյ, ուր կնիկ, մարթ ապրելիս չ'ունի, ամեն օր կ'իյա բոստան դդում, սոխ կը պերա ուր խամար:

Ավուր մեկին տեսավ էնոր պատուխանից մեկ ձեն էլավ, ասաց. — Կնի'կ, էսա ի՞նչ ձեն ա, մենքյ, — ասաց, — տղա չունենքյ, էլի, — ասաց, — ճրաքյ կպու, տեսնանքյ՝ էսա ո՞րն ա էկի մեր տուն:

Կնիկ էլավ, ճրաքյ կպուց, տեսավ՝ դդմիցն ա մեկ ձեն կ'էլնի: Էլան, ճրաքյ փչեցին, էլ մ'էլ պառկան քյնան:

Էտա դդմից ձեն կ'էլնի, կ'ըսա. — Կակո, մարե, ձի փսակեքյ:

— Տո', — ասաց, — Աստված քյու տուն ավերա, ի՞նչ փսակել, — ասաց, — խեռ ես տեղից, չըմ գլխե տո՛ւ Հիսան ե՞ս, սատանա ե՞ս:

Շատ ճարեն կտրեց վըր խոր:

Ասաց. — Տո՛ւ տ'էրթաս Քլան փաշի ախչիկ ձի խամար ուզես:

Խոր ճարեն վրեն կտրավ, էլավ գյնաց փաշի տուն, նստավ ուր խնամաթողին:

Փաշեն վերուց էնոր ասաց. — Պապի'կ, տո՛ւ պսրով ես էկե, — ասաց, — էմ ախչիկ, օր կ'ուզին կը տանեն, ջըռբանելիկյոզ ա, — ասաց. — ես քյառսուն քյլլան սերմ ցաներ եմ մըչ ամուլան չոր խերկին, թի տո՛ւ ժողվեցիր չուր խլիսուն, ես էմ ախչիկ կը տամ քյե, թը չը ժողվեցիր, քյու վիզ կ'առնեմ: Ես իրեք ջըռբանելիկյ ունեմ:

Պապիկ էլավ, հիբիկվե յա լարեւեն, շիվար, դանոցավ տուն էկավ: Ասաց. — Կակո, ուզեցի'ր:

— Տո', — ասաց, — կակո քյե խորա, էլի տո՛ւս նայեմ՝ տո՛ւ ի՞նչ ես, լո՛ւսուն կը տանեն էմ վիզ կ'առնեն. փաշեն էսապես կ'ասա:

Ասաց. — Կակո, բանիս տա՛ր, զարկ վըր շեմքյին, ասա՝ Հապրի-յաման էն քիչ ծեթ անքյար կ'ուզա՛:

Խլիսուն էլան տեսան ի՞նչ ինչքան սերմ որ ցաներ ա, ամեն հավաքած են, մեկ տեղ, քյոմ-քյոմ էրած են: Պապկե սիւռտ կայիմցավ, պապիկ էլավ, պարզ սուտով դեորիս գյնաց:

Փաշեն ասաց. — Պապի'կ, աղեկ ա, էսա մեկն խանեցիր, բայց էրկու էլ կա:

Պապիկ ասաց. — Ասա՛:

Ասաց. — Ես կ'ուզեմ քեզնե մը՝ մեկ գլխերովան որ տո՛ւ քյու տնեն մինչև խասնի էմ տուն, էնպես սն՝ ու բա՛ղըմ դնես, որ խով վըր մեկ մարթու չ'ասի, մարմար քարեր թալես ճամբա՛խ, որ խալիչեք փուես վերեն, որ էմ ախչիկ տանես, խով չ'առնի վըր էմ ախչկան:

Պապիկ էլավ տրտնջելով, շիվար-շիվար էկավ տուն:

Ասաց. — Կակո, ուզեցի՞ր:

Ասաց. — Ջանըմ, Աստված քյու տուն ավերա, ես էտա ըխթիար, էմ ժամանակ խասե, ես էնմ կարցե մեկ ալո՛ւկ դրե գլետին, մը՝ մեկ գլխերովան ես ինչպե՞ս էսա կ'յաս սն՝-բա՛ղ տնկնեմ տը դնեմ, որ էնոր ախչիկ գյա՛ն, խով չ'առնի վերեն, մարմար քարեր թալեմ ճամբա՛խ, խալիչեք փուեմ վերեն, ջո՛ւլըմ չըկա, ես փուեմ վըր ձի:

Ասաց. — Կակո՛, բա՛ղնիս տար գարկ վըր տունն շեմքին, ասա Հապրի-յաման էն պզտիկ բա՛ղչեն կ'ուզա՛:

Խլիսուն պապիկ էլավ տեսավ ի՞նչ՝ էնու դռնից մինչև էրթա փաշի դո՛ւռ էնպես սն՝-բա՛ղըմ է տրվեր, բլբլներ մեջ կը կանչեն, շամդամներ էրկու կողեն կը վառվեն մեջ, մարմար քարեր թալուկ ճամբա՛խ, խալիչեք փուուկ վերեն:

Պապիկ էլավ, դեորիսովան մեկ չորս, գյանց փաշի տուն. — Հա՛, Հա՛, փա՛շա, շուտ էրա, ես էմ խարս կը տանեմ, դեորիս:

Ասաց. — Հը՛յ պապի՛կ, տո՛ւ էրկուսն խաներ, մնաց մեկ պետի, — ասաց, — էնպես պղինձըմ պերես, որ հլին արծըթե գյտալ էլնի ինք, որ էմ ասքյար, գյեղ, սաղ ուտեն, հալա՛ կեսն չ'էլնի, էնպես մեծ ըլի:

Պապիկ էլավ, էկավ տուն, ասաց. — Դեորիսովան, ո՛րթի, ճի՛շ պղինձըմ պերես ձի, որ ինչքան էմ գյեղացի, ժողովուրթ էնոր մեջու կերակուլն ուտեն, չըխլըսի:

Ասաց. — Կակո, բա՛ղնիս տա՛ր, զար շեմքին, ասա՛ Հապրի-յաման էն շան լակամանոց կ'ուզեր:

Խլիսուն պապիկ էլավ տեսավ ի՞նչ՝ մեկ պղինձըմ գլետ էտա տեղն ա՛ խընձ տու՛մ:

Ասաց. — Փա՛շա, ըհա՛ քյե պղինձ էլ:

Փաշեն տարավ կերակուլ էփեցին հինե, ոչ թե էնեկ, էրկու գյեղ էլ ուտեն, չըխլըսի:

Ասաց պապիկ փաշին. — Խլիսուն պատրաստութեն տես. էմ խարս կը տանեմ:

Ասաց. — Աղե՛կ, ես էմ ասքյըրներով լո՛ւսուն խարս կը պիրեմ հանձնեմ քյե, փսակի վըր քյու տղին:

Խլիսուն փաշեն ուր յուզբաշիկ, ասքյըրներ դրեց խետ ախչկան դրկեց

պապկին: Էկան պապկե տո՛ւռ կայնան, հետու մարթեր ասին՝ փաշի փեսեն պերեքյ, փաշի փեսեն պերեքյ:

Պապիկ գյնաց դդո՛ւմ գյրկեց վըր սուտին էկավ:

— Զանըմ, — ասին, — հո՞ւր ա փեսեն:

Պապիկն էն դեխեն վիրուց ասաց. — Զանըմ, ձի ի՞նչ կա խըտ փեսեն, էտա յա փեսեն:

Ասաց. — Վո՛ւյ, չուն ու շանորթի կենա էն փաշեն, տո՛ւ էլ խետ, քո՛ւ փեսեն խետ (ընչի՞ խամար, որ էն ախչիկ մարթու չի տա, միայն տրեր ա ջըռքանելիքի հանձն):

Պապիկ էն դեխեն ասաց. — Ձեր փոր ի՞նչ ա պունե խետիս, — ասաց — էն որ ջըռքանելիք խաներ պերեր եմ, վեր կը տա՞մ, կը տամ, ձեր ի՞նչ գործն ա խետ:

Շատ լավ:

Տարան փսակեցին վըր դդմին: Պապիկն դդո՛ւմ գյրկեց, էնոր խարս էտու հիտե, առավ էպի տուն:

Էպի տուն, տարավ էդի ընցկընս առանձին հէդե՛մ, ասաց. — Խարսի՛ կ, — ասաց, — էսա յա քյու իրիկ, Աստված էն ա էրի քյե քյըսմաթ, ես ի՞նչխ էնիմ:

Խարսն ա, էլավ ոտ կը տա դդո՛ւմ կը գլորա, կ'էրթա դիպի պատ, խոր քյուֆուր կ'էնա, կ'ասա. — Էն խոր աչքեր քյոռներ, էն ա ի՞նչ մուր էր էտու էմ իրես:

Էրկու անգամ էդպես էրաց, պայց գյեաննա, կըսկըծու պթկի ախչիկ դիրըմ էլ դդո՛ւմ թըրխկոց ինգնով, էնոր սերեն վիրուց: Էլնով տըսուչորս տարեկան ջհելըմ, որ չ'ուտես, չըխմես, էնոր կերպարանք թամաշա էնես: Ինքյն, ուր առածն գյիրկ ու ծոց էլան. հէսօր ա մեռե, թի հէրեկ:

Դեորիսիան պապիկն ասաց ուր պառվուն. — Աստված քյու տուն ապերա, մենք էն խարս տարեր, դրեր ենք հէդեհնվե, մեկ էլի գյնս թամաշա էրա, խենքյ՝ էտա խարսի հնլ ինչխ ա էլի, մկա էն խարս մեռեր ա դենվե: Մենք դդո՛ւմըմ ինքյ տրե խըտ կշտին:

Պառավ էլավ գյնաց տեսավ ի՞նչ, տեսավ, որ տանուչորս տարեկան ջհելըմ ա պառկե խարսի ծոց, որ չ'ուտես, չըխմես, էնոր լո՛ւսն ու ջնմալ թամաշա էնես:

Էննվ ուրախալեն էրի մըտ պապիկ, ասաց. — Իրի՛կ, — ասաց, — Աստվածու թեն էտու մե, թի էտու, էլի գյնս, — ասաց, — թամաշա էրա, տես՝ քյու դդո՛ւմ ինչ տանուչորս տարեկան ջհելըմ ա էլի, պառկե մե խարսի ծոց:

Մնաց խլիսուն, էլան վե, դդո՛ւմն ասաց ուր կնգյան, ասաց. — Կնիկ, ես, — ասաց, — սերի եմ, որ ձի կ'էնեմ դդո՛ւմ, մարթո՛ւ կըսա չ'էնես, ասես՝ խա, էմ իրիկ մարթ ա, որ կըսա էրեր խլիին, էմ սերին կը բըղլի, ես էսա էրկրեց կը թողնեմ յամ:

Խարս վիրուց ասաց իրկան.— Չէ՛, չէ՛,— ասաց.— Ես ի՞նչիս կըսա կ'էնեմ, շատ լավ:

Մնաց, մեկ ժամանակըմ վերեն ընցավ: Էտա խարսին մեկ ախպերըմ կ'ըլնի, ժամանակըմ կը մնա, էտա խարսի խեր գուր լաճ կը փսակա:

Կը գյանն հիմա կ'ասեն.— Մենք մեր ախչիկ կը տանենք խարսնիս:

Դո՞ւմն կը վիրուցա ուր կնգյանն կ'ասա.— Կնի՛կ, դո՞ւ կ'էրթաս քյու ախբոր խարսնիս, քյու էրկու քյորն էլ կանչած խարսնիս: Ես հանձնի օր կ'էլնեմ մեկ սև ձիավորըմ, ուրմըմ կը պոնեմ էմ ձեռ կը գյեանմ, քյո քյուրեր քյե շատ տը չարչրեն, տ'ասեն՝ սև կապած, տո՞ւ դգմենին չ'առներ, մենք քյե կը տենք ինա սև ձիավորին, կը տենա՞ս ի՛նչ խորոտ ջհելըմ ա: Տո՞ւ ասա՝ սև տո՞ւք կապեք, էմ դգմենին շատ խորոտ ա, չ'ասես՝ էմ իրիկն ա, որ ասեր՝ իմ իրիկն ա, էմ սերին կը բըթլի, ես կը թողնեմ էտա էրկրից կ'իյամ էմ մոր էրկիր, մեր էրկիր: Օր մ'էլ կ'էլնեմ մեկ կարմիր ձիավոր, կը գյեանմ էլ մ'էլ քյու քյուրեր կը գարկեն վըր քյու գյլխուն, կ'ասեն՝ տո՞ւ էն դգմենին չ'առներ, մենք քյե կը տենք էն կարմիր ձիավորին: Օր մ'էլ կ'էլնեմ մեկ բո՞ղ ձիավոր, կը գյեանմ, պայց տո՞ւ չ'ասես՝ իրեքյն էլ էմ իրիկն ա, որ ասեր, կը կուրուսեմ, քյե թամբի՛հ կ'էնեմ:

Կնիկն գյանց ախպոր խարսնիս, դգմենին մնաց տուն: Որ խարսնիսի մեջ էնոնք գյուրանց ձիանք թողս կը թողնեն, էնիկ էլնվ խեծավ սև ձին գյանց, ամեն քյուրթուն ալթյուսթ էրաց:

Քյուրեր գարկին մեջ քյուրոչ գյլխուն, ասին.— Սև կապեա տո՞ւ, էն դգմենին չ'առներ, մենք քյե կը տենք էսա խորոտ ջհելին:

Ասաց.— Սև տո՞ւք կապեք, էմ դգմենին ձի շատ խորոտ ա:

Մյուս օր էլնվ մեկ կարմիր ձիավորըմ, գյանց դեոր, գուրիչ ձիավորներ հմեն ալթյուսթ էրաց:

Էլ մ'էլ ընցկոն գարկեցին քյուրոջ գյլխուն, ասին.— Տո՞ւ էն դգմենին չ'առներ, մենք քյե կը տենք էսա խորոտ ջհելին:

Մյուս օր էլնվ մեկ բո՞ղ ձիավորըմ գյանց: Էլի գարկին մըջ քյուրոչ գյլխուն, քյուր լացուցին:

Որ լացուցին, քյորն ասաց.— Սև տո՞ւք կապեք ու ձեր թանժա խարս-փեսեն, վոլա, սև ձիավորն էլ էմ իրիկն էր, կարմիրն էլ էմ իրիկն էր, բո՞ղն էլ էմ իրիկն էր, ա՛խ Հապրի յաման, ա՛խ Հապրի-յաման:

Հապրի-յաման էթող կուրուսավ: Էլնվ ինգյնվ հիտե: Հապրի-յաման էթող գյանց ուր խերենական էրկիր: Հապրի-յամանի կնիկ էղավ մեկ դանվրեչի պես, ընգյնվ հիտե: Շատ գյանց, քիչ գյանց, էտոնց էրկիր տո՞ւս էլնվ:

Տեսավ՝ մեկ ախչիկըմ գյեռ վեր հախպրին ա, ասաց.— Ախչի՛, էդա ճուր դեո՞ր կը տանես:

Ասաց. — Վոյա, կը տանեմ կը լըցեմ վըր Հապրու-յամանին, նստեր ա
էնա փշի խով, կ'ասա՝ վնուվա, մրկա:

Էն էլ էպե Հապրու-յամանի մատնիկ ուր մատեն էխան, էթնլ մեչ
ճըրհուն, ասաց՝ տա՛ր: Ախշիկ տարավ, ճո՛ւր որ էլից Հապրու-յամանին,
մատնիկն ընգչնլ ուր գլեռք:

Հապրի — յաման ասաց. — Ախշի, փով քյե ռաստ էկի:

Ասաց. — Մեկ դնվրեշըմ վըր հնխալին ա:

— Դե՛, — ասաց, — չո՛տ խասի, էն դնվրեշ ա՛ռ, պե էսա տեղ:

Ախշիկ գլնաց, առեց էպե Հապրի-յամանի մոտ: Հապրի-յաման էլ
էրաց ինձորըմ ուր կնիկ, էդիր ուր ծոց, էլավ գլնաց տուն ուրախալին:

Հապրի-յամանի մեր էն դեխեն վերուց ասաց. — Հապրու — յաման,
խենք՝ քյու կնիկ ես թամաշա էնեմ, ընցկու տո՛ւ կը մրկեր, կ'իրեցեր քո՛ւ
կնգչն խամար, տեսնամ, մեկ թամաշա էնեմ:

Հապրի-յաման կնիկ էրաց կնիկ, էդիր ուր կշտին:

Հապրի-յամանի մեր տեսավ՝ շա՛տ գեղեցիկ, խորոտ կնիկըմ ա,
ասաց. — Աստված վկա, մենք էսա կնիկ չըտամ ուտել, էսա կնիկ էմ տղեն
էլ մ'էլ տը տանի, որ ձի կուրուտա, — ասաց. — խարսե՛, էլի գլնաց, մըտ էմ
քյոր, սազ-զուռնեն գլեռ էնտեղ կախուկ ա, առ պե՛, էսա տեղ խարսնիս
էնեմք:

Կնիկ ասաց. — Լա՛վ, աղեկ ա:

Կնիկ էլավ, որ տ'իյեր, Հապրի-յաման ասաց. — Տո շա՛ն ախշիկ, գեո՞ր
կ'իյա:

Ասաց. — Ինչյո՞ւ:

Ասաց. — Տնա՛վեր, էմ մեր քյե կ'հէրողկա էնտեղ, որ էնոր քյոր քյե
ուտա:

Հապրի-յամանի կնիկ ասաց. — Աստված առեր ա ձեր էրկիր, ապա ես
ի՞նչխ էնեմ:

Հապրի-յաման ասաց կնգչն. — Ա՛ռ էնա ուլնիկ քյու ձեռ, գլնաց
էնտեղ: Էմ մորքյուր որ մածուն կը դնա քյու հառջե, կ'ասա՝ խարսե, արի
նստի, մածուն կե, էնիկ կը մտնի ուրիշ հէոգե՛մ, ուր ատմներ կը սրա, միջե
տո՛ւ մածուն ուտես, գլնաց քյե ուտա: Տո՛ւ էնա ուլնիկ կը թնլես մըչ մածնի
քյասին, քյանի էմ մորքյուր կը խարցնա, կ'ասա՝ խարսե, կ'ուտե՞ս, էդա
ուլնիկ էնոր կ'ասա՝ խա՛, տո՛ւ ձեռ տու տունն հիտե, սազ-զուռնեն ա՛ռ,
արի՛:

Ասաց. — Աղե՛կ:

Գլնաց էնտեղ, որ մորքյուր մածուն էդիր քյասեն, մտավ ուրիշ հեօգեն,
համա էնիկ ուլնիկ էթնլ մըչ մածնի քյասին, առեց սազ ու զուռնեն, էրի:

Քյանի որ էնոր մորքյուր կանչա՝ խարսե, խաց կ'ուտե՞ս, էտա ուլնիկ
կ'ասեր՝ խա՛: Շատ հնմեցավ, ասաց. «Ջանըմ, էսա խաց ուտել էլավ ի՞նչ»:

Գյնաց գլըխն ի՞նչ՝ ինչ խաց դրեր ա, գլեռ ընցկոն, խարս առե սագ, զուռնեն, գլացե, մեկ ուռնեկըմ գլեռ քլասի մեջ, ուր ջուլսը կը տա:

Ասաց. — Հէյ վա՛խ, փրըթավ, գլնաց:

Գյնաց, մեր ասաց. — Ա՛խ, Հապրի-յաման, էլ մ'էլ քլու օռոսպիւն փրթավ, էկավ:

Համա էրաց ճանջըմ, թըռուց հառեճ, չի տնուն ի կնիկ:

Ասաց Հապրի-յամանի մերն. — Ինչխ տը լինի, էմ ձեռք խասնի էնա ճանջ, ինչ խորոտ ճանջըմ ա:

Ասաց. — Մարե, էնա սանդերքլ դի՛ր, կայնի վերեն, քլու ձեռ կը խասնի գլեռ էնի:

Մեր կայնավ վըր սանդերքլին, ամեն մատկեր ոտաց էրեսվե տո՛ւս տվին. ոտ արուն — ճո՛ւր թնփավ տակ, էղավ յարալու:

Հապրի-յամանին ասաց. — Ա՛խ, Հապրի-յաման, էմ ոտկեր էղան յարալու, քլու միս ուտեմ, քլու արուն խմեմ, մեկ տեղըմ շանց տո՛ւ ընձի:

Ասաց. — Մարե՛, էլի կայնի էնա աղի մեջ, քո՛ւ ոտկեր կը ժրի:

Մեր էլնվ կայնավ մըջ աղին, մըռմըռաց: Հապրի-յաման հո՛ւշիկ կնիկ էրաց խնձորըմ, էդեր ծոց:

Հապրի-յամանի կնիկ ասաց. — Հապրի-յաման, ձի տ'ուտեն քլո մեր, քլու մորքլուր, ձի ա՛ւ, էսա էրկրեն տա՛ր:

Հապրի-յաման էլնվ, խեծավ ուր ձին ու քչեց: Մեր տեսավ, որ առեց զուր կնիկ գլնաց:

— Ի՞նչխ էնեմ, — ասաց, — Աստծու սիրուն, ես բրինդար եմ, չըմ կ'էնա քլեկ, քլո՛ր, — ասաց, — էլի՛ գլնա Հապրի-յամանի հիտե խասի:

Մորքլուրն էլնվ էտու հիտե: Հապրի-յաման օրոնեց, տեսավ էն մորքլուր ընցկուն քլամու պես կը գլն: Հապրի-յաման ի՞նչ էրաց. էպի ուր ձին էրաց արտ, ուր կնիկ էրաց մանգլնդ, պունեց ուր ձեռ: Տեսավ՝ մորքլուրն էկավ:

Ասաց. — Հա՛յ մարթ, — ասաց, — տո՛ւ ձիավորըմ, կնիկ խետ չըտեսա՞ր՝ ընցան:

Հապրի-յաման ասաց. — Մորքլուր, — ասաց, — էսա գլխեխ ժուռ ա, էսա խասուն ո՞ր մեկ քլաղեմ:

Ջանըմ, — ասաց, — էսա մարթ ծուռ ա, — դանդաղ գլնաց, ասաց, — էսա սարակ ծուռ ա, ես էնոր մոտեն պան կը խարցընեմ, էնի ձիկ ի՞նչ կ'ասա:

Քլոր խարցնեց, ասաց. — Տեսա՞ր:

Ասաց. — Քլոր, վո՛ւա, էս մարթ չըտեսա, մեկ սարակըմ տեսա, արտ կը քլաղեր, ես խարցնեցի էն սարակեն, ասի՛ սարակ, տո՛ւ մարթըմ՝ ձիավոր ու կնիկ խետ չըս տեսե՞, քլանի ես ընցկոն ասի, սարակն ասաց՝ էտա ժուռն ու էտա խասուն, ո՞ր քլաղեմ:

Հապրի-յամանի մեր վիրուց ասաց.— Հա՛յ, քյու վիզ կոտրի, թըղ տո՛ւ
հնոր ձեռաց մանգյաղ առներ, կեր, հնիկ քն օռոսպին էր պոնն ուր ձեռ:

Ասաց.— Աստված քյե էլ պատիճ տա, քյոլ լաճուն էլ, ես գլխնա՞մ ձեր
պաներ:

Ասաց.— Էլի գյնս հնոր մանգյաղ ձեռնեն խըլի, առ պե, արի՛: Մորքյուր
էլսով, էտու ճամբսխ, մեկ էլ էլսով ետ դարցալ: Հապրի-յաման ի՞նչ էրաց.
զձին էպե էրաց ծով, գկնիկն էրաց գյամի՛մ, էթալ վըր ծովուն, կայնան:
Տեսավ՝ մորքյուր էկավ:

Ասաց.— Գյամուչի, գյսլո, — ասաց, — տո՛ւ մարթըմ, կնիկըմ,
ձիավորըմ չըս տեսն՞:

Ասաց Հապրի-յաման.— Մորքյուր, դեոր սոզգյսր գյս, էմ գյսմին
թողնեմ, քիչ ա:

Մորքյուր մնաց շիվար էտա տեղ: Քյանի հնի ասաց՝ մարթըմ, կնիկըմ
ու ձիավորըմ չըս տեսն՞, հնի ասաց՝ դեոր սոզգյսր գյս, էմ գյսմին
թողնեմ, քիչ ա: Էլսով տանցալ, էկավ մըտ քոր:

Ասաց.— Պըռնեցի՞ր:

Ասաց.— Ձէ, ես գյսցի ո՛չ սարակ տեսա, ո՛չ մարթ տեսա: Գյսմուչի՛մ
կայներ էր վըր ծովուն, քյանի ես հնոր խարցնեցի, ասի, թե՛ մարթըմ,
կնիկըմ ու ձիավորըմ չըս տեսն՞, ասաց՝ չէ, հնիկ ձի ասաց՝ մորքյուր, քյամի
կա, էմ գյսմին թողնե՞մ, թի՞ չէ, ես էլ թողի եկի:

Ասաց.— Աստված քյու աչքեր քյոռցուցա, քն գյսմին թըղ առներ
գյեր, հնի էր հնոր կնիկ:

— Վոլս, — ասաց, — քյու աչքեր քյոռներ, ես ի՞նչ գլխնամ քյու, քյու
լաճերու պաներ ի՞նչխ ա, նափ խեր, նափ սըլսմամթ, ես ի՞նչ գլխնամ ձեր
չնուլթեն ի՞նչխ ա, էլ էմ ոտ չըգյնաց:

Դիրըմ մեր էլավ, հնոր յարալու ոտկյերով մըմուռ էզսր սիռտ, էտու
ճամբսխ: Էլսով ի՞նչ էրաց Հապրի-յաման. Էլսով ուր ձին էրաց ճեռչ
փուշըմ, ուր կնիկ էրաց մեկ պսրանկ չվիկըմ, տնգյեց փշի կեստեղ, գինքյ
էլսով մեկ սե օցըմ, փաթթվալ պոլոր, գլեռիս հդիր վըր կընգյան գլխուն,
մեկ ասղան տեղ պսց չ՛էթող չվիկն: Տեսավ՝ մեր յարալու-փարալու, քնպես
կսկուճ զսրկե սիռտ, էկավ:

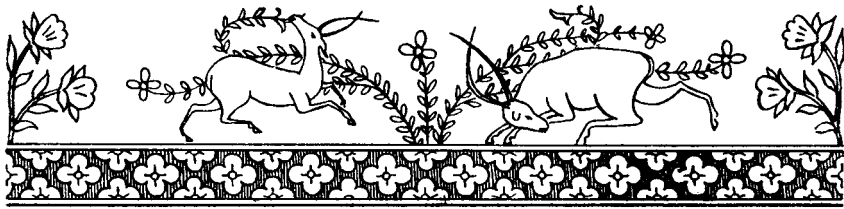
Որ էկավ, օրոնեց, կ՛ըխի՝ Հապրի-յաման ձին էրե փուշըմ, գկընիկն էրե
չվիկըմ, տնգյե փշի կեստեղ, ո՛ւ, Հապրի-յաման էլ էլե օցըմ, փաթթվի
հինե, գլեռիս տարե տրե վըր գլխուն:

Մերն տեսավ, ասաց.— Ա՛խ, Հապրի-յաման, տո՛ւն քյու ձին էրեր ես
փուշ, քյու օռոսպին՝ չվիկըմ, տո՛ւ էլ՝ օցըմ, փաթթթուկ պոլոր, գլեռիս դրեր
ես վըր գլըխուն, էտապես կ՛ազատվե՞ս էմ ձեռնեն: Ա՛խ, Հապրի-յաման,
մեկ քիչ էտա չըվիկի գլեռիս թող թամաշա էնեմ:

Ի՞նչ էտապես կ'ասա, Հապրի-յաման փաթըմ կ'իտա, կը սըլվըլա, գլխոխ կը դնն կնգյան գլխու վերեն. հեչ կը թողնա գլխո՞խ թամաշա էնա: Շատ մնաց էտապես, մեր կըզմիչ էլնվ, էտա դելս գյնաց, դեն էրի, էնտեղ պատռավ, մեռավ: Նորեն Հապրի-յաման էլնվ, ուր ձին խեծավ, ուր կնիկ էթնլ ուր քյամակ, գյնաց էն պապկե տուն:

Նոր էնոնքյ խասան ուրանց մրազին, տուքյ էլ՝ ձեր:

27. ՄԱԼԱՔՅ ՇԱԽ

Վախտին կ'էլնի մեկ թաքավոր, էտ թաքավոր ամեն օր մի ընտանիկ կ'առնի, էդ մյուս օր վիզ կը կտրա: Մի տաս ընտանիկի վիզ էդպես կը կտրա:

Էն մեկ ընտանիկ օր կ'առնի, հէփոր կը պառկի ծոց, խլիսուն էդ կնգյան վիզ օր տը կտրա, էդ կնիկ կը խնտրվի թաքավորից, կ'ասա, թե. — Տիւ էմ վիզ մի կտրե, իրեքյ սՀանթ ձի ժամանակ տոււր, ես էրթամ քյու բանղչի մեհ թամաշա էնեմ, գյամ, նորեն էմ վիզ կտրի:

Կնիկ կ'էրթա խաս բանղչի մեհ կը պտտի մինչև հիրիկուն, հիրիկուն, եփ ուր կը գյամ, թաքավոր կ'ասա թե՝ հէսօր ընցավ, էս կնգյան վիզ չըմ կտրի, թըխ մնա խլիսուն, նորեն վիզ կը կտրեմ: Էդ գյիշեր ծոց կը պառկի, կը մնա խլիսուն:

Օր կնգյան վիզ տը կտրա, կնիկ նորեն կը խնտրվի թաքավորից, թե. — Ես հէրեկ գյանցի խաս բաղչեն, լավ չըկարցա ամփողճ պտտեւ, հէսօրն էլ տիւ ձի իրեքյ սՀանթ ժամանակ տոււր, ես հէսօր էրթամ խաս բաղչեն պտտեմ, գյամ, նորեն էմ վիզ կտրի:

Թաքավոր նորեն խրաման կը տա, կ'ասա. — Հէսօրն էլ գյան:

Կնիկ կ'էլնի կ'էրթա բաղչի մեհ կը պտտի, իրեքյ սՀանթվան ժամանակ կը պտտի, կ'ասա թե. — Հէսօրն էլ մինչև հիրիկուն էստեղ կը մնամ, նորեն կ'էրթամ թըղ էմ վիզ կտրա:

Էդ հիրիկուն կ'էլնի կը գյամ, թաքավոր կ'ասա, թե. — Զիյան չըկա, վանղ վիզ կը կտրեմ:

Էդ գյիշերն էլ կնգյան ծոց կը պառկի, խլիսուն կ'ասա՝ պիտի էլնեմ վիզ կտրեմ:

Կնիկ էտ օրն էլ կը խնտրվի թաքավորից, թե. — Թաքավոր, հէսօրն էլ ձի ժամանակ տաս, յամ խաս բանղչեն, պտտեմ գյամ, նորեն էմ վիզ կտրի:

Կ'էրթա բանղչի մեհ կը պտտի մինչև հիրիկուն, հիրիկուն կը գյամ, թաքավոր կ'ասա, թե՝ խլիսուն վիզ կը կտրեմ, կը մնա մինչև խլըսվան օր, պիտի վիզ կտրա, կնիկ կ'ըսե թե՝ ես տղովցեր եմ:

էդտեղ վագիրներ կ'ասեն թե. — Թաքավոր, տո՛ւ հանաջին վիզ կը կտրեր կնգյան, մեկ խոգլի էր, հիմա կնիկ էլե տղով, հիմա օր կտրես՝ էրկու խոգլու վիզ կը կտրես, թող կնիկ տղան պերա, նորեն վիզ կտրի:

Թաքավոր ժամանակ կը տա կնգյան, կնիկ ին ամիս, ին օր, ին սհաթ կը լըմընա, Աստվածու թեն կը տա իրեն մեկ զանակ:

Թաքավոր կ'ասա. — Իրեք օր կը լըմընա էս կնգյան վիզ տը կտրեմ:

Կնիկ իրեք օր եփ օր պիտի լըմընա, շատ կը նայի և կը լն. — Հե՛յ, տեր էմ Աստված, էս թաքավոր եփ էմ վիզ կտրա, էս տղան վո՞վ պիտի շախա:

Տղան Աստուծոմ կ'էջի գրոյց մոր խետ, թե. — Մայրիկ, ընչի՞ կը լնա:

Կ'ասա. — Կը լնմ, թաքավոր էմ վիզ տը կտրա, վո՞վ քյե տ'ախա:

Տղան կ'ասա. — Մայրի՛կ, աշխարք էս տե՞ղն ա, թի լւացք ա:

Մեր տղային կ'ասա, թե. — Աշխարք շատ լւացք ա:

Տղան կ'ասա, թե. — Մայրի՛կ, ուրեմն ընցկոն ա, ձի ա՛ն, գյնս աշխարքվե, թաքավոր օր քյու վիզ չըկտրա:

Մեր կ'առնի իրեն տղեն, կ'էրթա աշխարքվե: Կ'էրթա մեկ մաղարի՛մ մեջ կը նստի: Օրըմ, էրկու, իրեք կը մնա, տղեն օրեօր կը պետընա: Մեկ տարի կը մնա, տեսնա ի՞նչ՝ մեկ դե կը գյն, էդ մաղարին կը հանդեպի, մեկ ամիս էդ մաղարի մեջ կը մնա, էդ կնիկ և դե կը սիրահարվեն վըր մեկմեկի:

Տղեն ա, իրեն խամար մեկ նետվանեղ կը շինա, կ'էրթա ամեն օր նեծիր կ'էնա, կը պերա ինքյ ու ուր մեր էդ նեծիր կ'էփեն, կ'ուտեն:

Յոթ ամիս եփ կը թըմըմի, կնիկ կը տղովնա դեից, դեին կ'ասա, թե. — Ճարըմ տես, էմ տղի ժամանակն ա, ես եթե պերեմ, էմ լաճ կ'ակխի, էն ժամանակ ընձի կը սպանա:

Դե կ'ասա, թե. — Էմ աչք էդ տղայից կը վախենա, ես չեմ համաձայնվի էդ տղայի վրեն տալ, նորեն տո՛ւ կարող ես ճարըմ էնես:

Կնիկ կ'ասա, թե. — Ես ի՞նչ ճար տ'էնեմ:

Դե իրեն կ'ասա. — Վնդ, եփ քյու տղեն կ'էրթա նեծիր, տո՛ւ հիվանդացի, ինքյ եփ կը գյն, ասա թե՛ ես կը մեռնեմ, էն կ'ասա՝ մայրիկ, ի՞նչ ա եղե քյե, տո՛ւ կ'ասես՝ ես հիվանդացի եմ: Տղան կ'ասա՝ քյե չիտ մի պան չըպիտի՞, էն ժամանակ կ'ասես՝ էմ մաղդեն խաղող կ'ուզա, թե չէ՝ ուրիշ պան չ'ուզա: Տղան կ'ասա՝ ես ո՞րտեղ էրթամ, տո՛ւ իրեն կ'ասես՝ էս ճանապարհով կ'էրթա: Էն ժամանակ էնի կ'էրթա ասլանքյտերու բաղերեն մեջն խաղող տը պերա: Ասլանքյտեր գէնի կ'ուտեն, էն ժամանակ ես, տո՛ւ նորեն հանգլիտ կ'ուտենքյ, կը խմենքյ:

Հիրիկուն երփ տղան կը գյն նեծրից, կը տեսնա ի՞նչ՝ մեր պառկե տըքյտըքյոց ընգյե ջան:

Տղեն կը խարցնա թե. — Մայրիկ, քյեզ ի՞նչ ա էլի:

Մեր տղային կ'ասա թե. — Շա՛տ հիվանդացի եմ:

Տղան մոր կ'ասա. — Քյեզ ոչ մի պան չըպիտի՞:

Մեր կ'ասա. — Թե խաղող էլնի՝ կ'ուտեմ, թե չէ, ձի պանն չըպիտի:

Տղեն կ'ասա. — Մայրիկ, ես չըմ գլխիտի որտե՞ղ խաղող կա, օր ես էլթամ քյե խաղող պիրեմ:

Մեր տղին կ'ասա, թե. — Էս ճանապարհով էլթաս խաղողի հէգյու մեջ կը հանդիպես, խաղող կ'առնես, կը գլան:

Տղեն էլնով գլանց. ճանապարհին շատ քիչ գլանց, տեսավ ի՞նչ՝ մի ըխթըյար հդտեղ նստեր էր, ասաց. — Պանրե քյե, ըխթըյար բաբա:

Ըխթըյար ասաց. — Աստծու պանրին, խնամիր պանրով քյե հայ երիտասարդ: Դեո՞ր կ'էլթաս:

Տղան ըխթըյարին ասաց, թե. — Ըխթըյար բաբա, ես էկեր եմ, կ'էլթամ խաղող պերելու:

Ըխթըյարն ասաց. — Շա՛տ դժվան ա, տո՛ւ խաղող պիրես:

Տղեն ասաց. — Ապա ի՞նչխ էսեմ:

Ըխթըյար ասաց. — Ես քեզի մի շերաթ կ'էնեմ, եթե տո՛ւ էմ շերաթի խետ լըպըտաս, կարող ես խաղող պիրես, — ասաց ըխթըյար, — տո՛ւ ես օր կ'էլթաս, մեկեց մեկ չըմտես խաղողի հէգյու մեջ. հդ խաղողի հէգյին ասլաններուն ա, հդ ասլաններու թաքավորի ոտն եմ ընգյե հինե, էն ժամանակ ամեն օր կը գլան էտ հէգյիքներու մեջ մի աթոռ տրանձ ա, կը նստի աթոռի վերեն, կը բո՛ռա մեկ սՀանթ, էրկու, էտ տեղ կը բո՛ռա, կը թողնա, կ'էլթա: Տո՛ւ կ'էլթաս հդ աթոռի տակ կը փորես, կամիչըմ կը սրես, քյու ձեռք կը պոնես, քիչըմ կըռչ-կավալ կը տաս վըր քյե, լավ կը պախվես: Թաքավոր կը գլան հդտեղ կը նստի, ես կը բո՛ռա, տո՛ւ ներքյուց կամիչ կը զխըթես էտոր ոտ, էտոր ոտաց նեմ կը գլան, կը բո՛ռա, կ'ասա թե՛ կնդեք էտ մարթ, էսի ի՞նչ էրաց խը ձի: Ասլաններ հդ բաղի մեջ կը փնդոնեն, սար և ձոր, ոչ մեկ մարթ չըն կնդնի: Թաքավոր ոտ կը խովնա: Թաքավոր էստեղ կ'ասա՝ «Արդեոք էս աղեկութեն ո՞վ էրաց խը ձի»: Էն ժամանակ տո՛ւ կ'էլենես, կ'ասես, թե՛ եսն էր: Թաքավոր կ'ասա՝ ի՞նչ կ'ուզես, ուզի՞ քյե տամ: Էն ժամանակ ինչ ուզես, քյե կը տա: ԱՀա՛, էսապես էլթաս՝ կարող ես պերես խաղող:

Տղեն ըզխթըյարին ասաց. — Դե մնացեր պանրի:

Տղան էլնով, ճանապարհ ինգլանով, էկավ խաղողի հէգյու մեջ, հդ աթոռ տեսավ: Տղան գլանց աթոռի տակ փորեց, մտավ մեջ ու կամիչըմ էլ իրեն ձեռ պոնեց: Կես սՀանթ մնաց չըմնաց, ասլաններու թաքավոր էկավ նստավ էտ քյուռսու վերեն: Նստելու պես քիչ մնաց-չըմնաց, տղեն կամիչ հզանր թաքավորի յարեն փրթուց:

Թաքավոր ասաց. — Ա՛խ, էսի վո՞վ էրաց խը ձի, կնդեք էս մարթ, ո՞ր տեղն ա:

Ասլաններ ինգլան բաղի մեջ, ու սար, ձոր, փնդոնեցին հդ մարթ չըկնդան:

Թաքավորի ոտ ունիթավ, ասաց. — Էս աղեկութեն վո՞ւ էրաց խը ձի, թըխ էլնի՛, Աստըծուց ինչ ուզա՞ իրեն տամ:

Տղան էլավ, ասաց թե. — Եսն էր:

Թաքավոր ասաց. — Ի՞նչ կ'ուզես քյե տամ:

Տղան ասաց թաքավորին. — Ես ոչ մի պանն չեմ ուզե քյու մոտեն, մենակ չափուկըմ խաղող կ'ուզեմ քյու մոտեն:

Թաքավոր ասաց տղային, թե. — Ուզի՛, քյե տամ, խաղողի քյամալ ի՞նչ ա:

Տղան ասաց. — Մենակ քյու մոտեն մեկ չափուկ խաղող կ'ուզեմ:

Թաքավոր զրկեց ասլաններ, մեկ կողով լավ խաղող պերեց:

Էրկու խատ ասլանու ձա՞քյ տղային նվիրեց, ասաց թե. — Էս ասլանու ձա՞քյեր քեզ խետ տար, քյե շատ օկուտ կը պիրեն:

Տղեն թաքավորից շատ շնորհակալ էլնվ ու կողով չլեց, առեց ուր ջո՞ւխտ ասլաններու ձաքյեր, էկավ:

Էկավ խնձրվոր բաբայի մոտ, խնձրվոր ասաց. — Պերի՞ր խաղող:

Տղեն ասաց. — Խա՛, պերի, քյու շնորհիվ:

Էխան էրկու ճուժ խաղող էտու խնձրվորին, էտեղ կաց պարով էրաց խալիվորին ու ճանապարհ ընդյնվ:

Չասե՞ս դե ու մեր նստած ուրախութեն կ'էնեն: Մեկ անգամ դե նայեց, տեսավ ի՞նչ տղեն առեց կողովըմ խաղող ու ջո՞ւխտըմ ասլանու ձա՞քյ էլ խետ էպե: Հուշիկ էլնվ դե, քյա՞չկավ մաղարի մեջ պախկվավ: Մեր էլնվ ուր տեղ էթնվ, տըքյուրքյոց էձգեց հինե:

Տղեն էկավ, ասաց թե. — Մայրի՛կ, ահա ես քյե խաղող պերի:

Մեր էլնվ, խաղող առեց, կերավ, ասաց. — Ես ծրա:

Մյուս օր, տղեն չըգյիտի ապա, թե դե մըչ մաղարեն ա, խլիսուն էլնվ, գյնաց նեճիր:

Դե էկավ, կնգյան մոտ նստավ, ասաց թե. — Էս տղեն խաղողն էլ էպե, ջո՞ւխտ ասլանու ձա՞քյեր խետ էպե:

Չ'ասես, թե ջո՞ւխտ ասլանու ձա՞քյեր տո՞ւ կը պառկեն մինչև հիրիկուն, տղան կը գյն, դեն էլ չըգըխչնա մաղարի տունից տո՞ւս էլնի, ասլաններ գէնի կ'ուտեն:

Կնիկ դեուն ասաց, թե. — Ճարըմ էրա, էս մնաց մեկ ամիս, որ էմ տղեն պերեմ, էն ժամանակ էմ տղեն, ըզձի, ըզքյե կը սպանա:

Դե կնգյան ասաց թե. — Ես էտ տղայից շատ կը վախենամ, արի նորեն խվընդից, էմ ախպըներու բո՞ւթնից կըր ու ծմերուկ ուզի: Թե էմ ախպըներ էնի սպանեն, թե չէ՝ ոչ մի ճար չ'էնի տղայի խետ, ես շատ կը վախենամ էդ տղայից: Մենքյ քսան ախպեր ենքյ, ես էմ ախպըներուց խոովեր եմ, էկեր եմ էստեղ:

Կնիկ հիրիկուն ինչ տղեն էկավ, էլըմ էլ պառկավ խիվանդ:

Տղեն էկավ, ասաց. — Մայրիկ, էտի քյե ի՞նչ ա էլե:

Մեր ասաց. — Ես չատ խիվանդ եմ:

Տղան ասաց. — Մայրիկ, խիվանդ ես, քյե ի՞նչ պիտի:

Մեր ասաց, թե. — Ձի խնձոր ու կլոր պիտի:

Տղեն ասաց. — Մայրիկ, ես ո՞ր տեղով էլթամ քյե խնձոր ու կլոր պերեմ: Ճամբանի չըմ գլիտե:

Մեր ասաց. — Ճամբանի էս տեղով կ'էլթա, կլոր, խնձոր բերա:

Տղեն էլավ, գլնաց:

Դառնանք վրը դեռն ու կնգլան: Նստան սկսան ուրախութեն էնել:

Տղեն իրեք գլիչեր-ցերեկ գլնաց: Ասլաններու ձաքյեր էնքան տփեց, ուր մոտեն ետ չըտանցան, տղեն դեռ ասաց. «Ի՞նչ են էրե՝ թըխ գլան, մեղք են, թըխ գլան»: Էլան գլացին, գլիչեր-ցերեկ չըքլնի տղեն: Էն մեկ գլիչեր հանկարծ բոսթնի մեջ կ'ինի, էս դին, էն դին կ'ափրփա, կը տեսնա ի՞նչ՝ կլոր, ծմերուկ կա էդտեղ:

Տղեն կ'ասա. — Ես էստեղ պիտի պառկեմ մինչև խլիսուն, տեսնամ ի՞նչ ա էստեղ:

Խլիսուն ինչ արե կը դիպի, դեեր տան մեջն են, դեերու ճոճ ախպեր դեերուն կ'ասա, թե. — Մեկ էլեք մեր բոսթան մեկ նայեք, խենք խավ-ճե չըկա՞ հինե:

Պատիկ ախպեր կ'էլնի գլեննճարենվե կը նայա, կ'օրոնա ի՞նչ՝ մեկ մարթըմ էդ բոսթնի մեջ պառկուկ ա:

Կը գլան ճոճ դեին կ'ասա թե. — Վոլան, չեմ գլիտե թե մեկ մարթ մեր բոսթնի մեջ պառկուկ ա:

Մեծ դե կ'ասա, թե. — Մեկ գլացեք, տեսեք՝ ի՞նչ միլանթ ա, պերեք խենք:

Դեերու պատիկ ախպեր կ'էլնի, կ'էլթա: Տղեն պառկուկ ա հենց բոսթնի մեջ: Ասլանու ձաքյեր կը տեսնան դեըմ էկավ, օր էնոնց աղեն պիտի ուտա, ասլանու ձաքյեր էլան գղե խեղդեցին:

Դեերու մեծ ասաց. — Էս ի՞նչիս էլան մեր ախպեր չ'էկավ, էլեք մեկ էլ գլացեք, խենք՝ ի՞նչ էլան:

Դե էլան, գլնաց, գլնաց ինչ խասավ ասլաններու մոտ, ասլաններ էլան էդ դեն էլ խեղդեցին:

Քիչ մնաց, դեերու մեծ ասաց, թե. — Էս ի՞նչ էլան մեր ախպերներուն:

Մեկ էլ էլան գլնաց, էլթալուն պես ասլանու ձաքյեր գլն էլ խեղդեցին: Չեմ կանա հերկեցուցե, տասնեութ դեն էլ մեկ-մեկէլով ասլանու ձաքյեր ամփողճն էլ խեղդեցին:

Յոթ գլխեն դե ասաց. — Էս իմ ախպրներուն ի՞նչ էլան, էլնեմ էլթամ, տեսնեմ խե՞մ:

Էլան գլնաց, տեսավ ի՞նչ՝ ասլանու ձաքյեր տասնեութ ախպերն էլ

սպանած են: Յոթ գլխեն դե գյնաց խրտ ասլաններ, ասլաններն էլ զենկյ կը գանեն վըր դեռուն և կ'էրթան պոչ կը փատրտեն վըր տիրոջ էրեսին, տեր հալա չ'ակխեր ա: Էրկու-իրեքյ անգամ հդպես էնելով տեր կ'ակխի, կ'էլնի կորոնա ի՞նչ ասլանու ձաքյեր մըջ արնին լող կը տան:

— Հե՛յ, — կ'ասա, — քյաֆը, հդ ասլանու ձաքյեր անտե՞ր են, տո՛ւ կը գոռես վըր էնքյտեր:

Տղեն էլնով, ուր նետվանեղ առեց, մեկ նետվանեղ հզար դեվուն, դե սպանեց, նայեց տեսավ ի՞նչ մեկ սարե՛մ գյետ հդա տեղ, նա ուտես, նա խմես, հդ սարեն նայես: Տղեն էլնով գյնաց, հդ սարի մեջ նայեց ինչ ախշըքյի մալթան-մալ, ամփողճ թալնած պերած հդտեղ հդ դեեր:

Գյնաց մեկ սենյակի տո՛ւ հբաց, տեսավ ի՞նչ մի գեղեցիկ ախշիկ հդ տան մեջն ա:

Ախշիկ ասաց. — Հա՛յ տղա, գյնա ի սեր Աստծու, եթե հիմա դեվեր գյան, քյու ճոչ բրդո՛ւ քյու ականջ կը թողնեն:

Տղեն ասաց ախշկան, թե. — Էդ դեեր կուրբան հդեր են քյու գլըլխուն:

Ախշիկ ասաց. — Որ ընցկո՛ւն ա, Աստվածութեն ձի հտուր քյե, քյե ձի:

Տղեն իրեն ասաց, թե. — Տո՛ւ ի՞նչ ախշիկ ես հստեղ, հս դեերու մեջ, քյու պանի անուն ի՞նչ ա:

Ախշիկ ասաց. — Ես ֆլան թաքավորի ախշիկն եմ, թե ձի առեցին, պերեցին դեեր էմ խոր տնեն հստեղ, հիմա մեկ-մեկելի չըկիմիշա օր ձի առնեն, գյիշեր-ցերեկ հդ դեեր վըր ձի կռիվնեն մեկ-մեկելի հախուն, ոչ մեկ գործի չ'էր էրթեր, մինչև հիմա Աստված նոր լուսեց վըր ձի:

Տղան ասաց. — Եթե քյե խրաման տամ, կ'էրթա՞ քյո խոր տուն: Ախշիկ ասաց. — Խա՛, թե որ քյու խրամանով էլնի, կ'էրթամ:

— Դե, ուրեմն ընցկոն ա, էլի գյնա:

Ախշիկ ասաց. — Դեհ պե մատնքյներ փոխենքյ, ու ես էրթամ: Մեկն էլ քյու նշանապան տու ձի, խենքյ՝ քյո նշանապան ի՞նչ ա. ինչ ժամանակ օր տո՛ւ նեղութենի մեջ ընգյնես, ես էն ժամանակ կ'իմանամ:

Տղան ախշկան ասաց. — Առ էմ նետվանեղ, տար կախի քյո խոր պատեն, հեփ օր էմ նետվանեղից արուն կաթավ, տո՛ւ գյիտես՝ ես մեռեր եմ, եփ օր էմ նետվանեղից արուն էկավ, պաղավ կախվավ մոտեն, գյիտես՝ ես նեղ վիճակի մեջ եմ, թե էմ նետվանեղից արուն չ'էրևաց, ես սաղ-սելիմ եմ, ահա եմ նշանապան քյե, էմ անունն էլ Մալաքյ շախ ա, դ'էլի գյնա:

Ախշիկ էլնով ճամբախ ընգյնով, Մալաքյ շախն էլ տնից վար իջնով, էկավ բոսթնի մեջ, մեկ ջվնլ, կլոր, ծմերուկ առեց, չլեց, էկավ: Էրկու-իրեքյ օր ինչ էկավ, տան մաղարեն մոտացավ:

Չ'ասես թե՛ դե, էնոր մեր նստած ուրախութեն կ'էնեն: Դե մեկ անգամ նայեց, տեսավ ի՞նչ տղեն առեց շելակըմ ծմերուկ, կլոր, էկավ:

Դե ասաց. — Վոլս, կա — չըկա, էսի էմ տասնեկին ախպերն էլ սպաներ ա, էնոր խամար կլոր, ճմերուկ առեց, էկավ:

Դեու կանգմներ բոլորովին չորցավ, հուշիկ էլան, քանչև մաղարեն: Տղի մեր մտավ յաթըղներու մեջ, ծանդրըմ տքայաց մասխուս:

Տղեն էկավ, ներս մտավ, ասաց. — Մայրի՛կ, ահան ես քեյ կլոր, ծմերուկ պիրեցի:

Մեր էլան կլոր, ծմերուկ կիսեց, կերավ, ասաց. — Զավակս, ես ժրն:

Մյուս օր տղեն էլան, ուր նետվանեղ առեց, նեճիր գլխաց: Դե էկավ մաղարից, կնգլան մոտ նստավ:

Կնիկ դեու ասաց թե. — Զարե՛մ տես էս տղայի խետ, եթե ես տղեն պիրեցի, էնի հիմացավ, իմ վիզն էլ, քյոն էլ կը զանա:

Դե ասաց. — Վոլս, էն իմ տասնեկին ախպերն էլ սպաներ ա, թե էնի ձի տեսա, ձի էլ կը սպանա, մարիֆանթ մնաց քյու մոտ:

Կնիկ ասաց դեու. — Ես ի՞նչ մարիֆանթ խըջեմ:

Դե կնգլան ասաց. — Ինչ վան կը գլան, ասա՛ քյու ո՞ր ի՞նչքան ա, կ'էրթաս ամեն տեղ, կը զանես, կը կոտորես, ամեն պան կը բերես: Էն քեյ կը պատմա, էնոր ո՞ր իմացի: Էնոր ո՞ր իմացի, խենք՝ ի՞նչ էնոր ո՞ր կը հանթա, տո՛ւ կ'ասես, էնի քեյ կ'ասա:

Կը մնա, տղեն հիրիկուն կը գլա:

Մեր կը լան, տղային կ'ասա թե. — Տղա՛ս, էդքան տո՛ւ ո՞ր ունես, քյո ո՞ր ինչի՞ց ա, կ'էրթաս ամեն տեղ, կը կոտորես, ձի խամար պան կը պերես:

Տղեն ասաց. — Մայրիկ, ինչի՞ կը խարցնես:

Մերն ասաց. — Կը խարցնեմ, որ քյու ո՞ր հիմանամ:

Տղեն ասաց. — Մայրիկ, էս կամփե պնատեն փանթուլթես էմ ոտքերուց մինչև գլեոխ, էն ա, էմ ո՞ր կը հաղթա:

Մեր ասաց. — Դե պե, խե՞մ փանթուլթեմ:

Տղեն կայնանվ սան կուշտվե, մեր կամփե պնատեն՝ փանթուլթեց տղայի ոտնեց մինչև գլեոխ, կանչեց դեու. — Դեհ արի:

Կանչելուն պես տղեն զինք շաժեց, ամեն կտոր տեղըմ թռավ:

Տղեն ասաց. — Մայրիկ, էնի ո՞րն էր՝ տը գլեր, տո՛ւ ասիը՝ արի:

Մեր տղային ասեց, թե. — Ես մախսուս էրի, քյու ո՞ր իմանենք, որ ընցկոն ա, տո՛ւ քյու ո՞ր ձի չըս ասե:

Տղեն մորն ասաց թե. — Մայրիկ, էմ ո՞ր էս գենջիլի պնատեն կը հաղթե:

Մեր տղեն ասաց. — Ի՞նչպես:

Տղեն ասաց. — Խա՛, գենջիլ օր փանթուլթես էմ ոտնեն մինչև էմ գլեոխ, էն էմ ո՞ր կը հաղթա:

Մեր տղին ասաց. — Խեմ՞ պե փանթուլթեմ:

Տղեն գլխաց կայնանվ սան երեսվե, մեր գենջիլ էպե, փանթուլթեց ոտնեն մինչև գլեոխ, ասաց դեու. — Դե՛հ, արի՛:

Ասեւլուն պես՝ տղեն զինքյ շաժեց, շաժեւուն պես ամեն զենջիլ կտոր տեղըմ թռավ:

Տղեն ասաց.— Մայրիկ, էնի որո՞ւն ա, կը կանչես, կ'ասես՝ արի: Ասաց.— Ոչ մի մարթու էլ չէ, ո՞ր կա էստեղ, սաստանա էլ չըկա էստեղ: Ես մինակ քյու ոժ կ'ուզեմ հիմանալ, ինչ դողըին ընձի չըս ասե:

Մայրի՛կ, — ասաց, — էմ ոժ մինակ էմ նետվանեղի անղան լար բերեն էմ պընթներ տան հիտիվանց կապեն, մինակ էն էմ ոժ կը հանղթա, թի չէ՝ ոչ մի պան էմ ոժ չըհանղթա:

Մերն ասաց.— Դե խե՞մ՝ պե էնեմ:

Մեր էլանվ անղան լար էպեր, տղայի ձեռքեր հիտեանց կապեց:

Մեր դեուն ասաց.— Դեհ արի:

Տղեն մեկ անգամ զինքյ շաժեց, անղան լար գմիս կտրեց, էցգեց օսկոռ, ասաց.— Մայրի՛կ, էնի որո՞ւն ա, կը կանչես՝ արի, էմ միս կտրեց, էցգեց օսկոռ, Աստծու սիրուն էլնի, էմ ձեռքեր հարցկըրի:

Մեր կանչեց դեուն.— Արի՛:

Դե էլըմ էլ չըգըխչաւ գյեր:

Անգամ ըմ էլ կանչեց դեուն.— Դեհ, արի՛:

Դե էկավ: Տղեն նայեց դե, իրեն աչքեր պաղավ:

Տղեն մոր ասաց.— Հե՛յ քյաֆը, էս ի՞նչ էրիը խը ձի:

Դե էկավ, կնգյան ասաց, թե.— Վոլան, էմ տամըււին ախպեր սպանե, էմ ձեռ չ'երթա վըր էս տղային, որ ես վիզ կտրեմ, տո՛ւ գիտես, ինչ օր կ'էնես, տո՛ւ էրա:

Կնիկ ծոցից չախուն էպանց, տղայի աչքեր էխան, աչ աչքը ձախ ջեք էթան, ձախ աչք աջ ջեք էթան, տղի ձեռ-ոտ պոնեց, քյանչեց վըր քյինթուպերնին տարավ, ճամբխի պերան ճրտու խորըմ կեր, մըջ էդ խորեն էթան, տառցավ էկավ:

էկավ դեռ մոտ նստավ, դեուն ասաց.— Դեռիս կե, խմի, քյե քյեֆ էրա, էն պոծավ:

Դառնանք վըր տղային: Ասլանի ձաքյեր չ'ասե՞ս թե խըտ տղային կը գյան խորի պոռուկ, կը կըզմըզտան, կ'երթան ջանդի վրեն, կը գյան էլըմ էլ խորի պոռուկ, տեսնան ի՞նչ՝ մեկ բանգըկանըմ էն տեղեն էկավ: Ասլանու ձաքյեր գյանցին փանթուլթվան էտ բանգըկանի ոտներու վերեն, նորեն տանցան էկան խորի վերեն կզմըզտացին: Մեկ-էրկու անգամ էդպես գյանցին, բանգըկանի ոտներու վերեն փանթուլթվան, էկան խորի վերեն կզմըզտացին:

Բանգըկան ասաց.— Ջանըմ, էսքան տարի ես բանգըկան եմ, միշտ էս տեղըրանք կ'երթամ, կը գյամ, ես էսպես պաններ չըր տեսերե, էսի կա ու չըկա մի պան կա էստեղ:

Բանգըկան գուր բերգյիրներ քչեց, էկավ խորի պոռուկ կայնանվ, իրենց պոններ թանցցին:

Բանգրկան ծառաներուն ասաց.— Էս տեղրանք զանթի ճո՛ւր չըկա՞, բերգլիրներ, առեք զյանցեք, էդ խորի վերեն, ճո՛ւր քյանչեք, խենք՝ էս ի՞նչ ասլընու ձանք ա վըր էն խորեն կը կըզմըզտան:

Ծառաներ առեցին կողակ, առեցին զբերգլիրներ քյանչեցին գյանցին խորին վերեն, ինչ էն մեկ ծառեն ներս տը մտեր, ճո՛ւր քյանչեր, բերգլիրներ խմեն, տեսան Մալաք շախ գլեռ մեջ խորեն ա:

Մալաք շախ կանչեց.— Ձեր կողակ կախեք տակ, ես ձեր բերգլիրներու խամար ճո՛ւր քյանչեմ:

Խարիր եռսուն բերգլիրի խամար ճո՛ւր քյանչեց, բերգլիրներ ամփողճ խման:

Ծառեն չվան կախեց տակ, ասաց.— Չվան էցքլի, քլե էլ քյանչեք, խանենք տո՛ւ:

Քյանչեցին տո՛ւ խանեցին, առին տարան բանգրկանի մոտ: Բանգրկան տեսավ ի՞նչ՝ մեկ երիտասար ըմ ա, նա ուտես, նա խմես, էդ երիտասարթ նայես:

Բանգրկան ասաց.— Տո վոյա, ես էն բանգրկանութեն տը փճեցուցեմ, էս տղեն ժրեցուցեմ, էնեմ ձի զավակ:

Էդտեղ մնացին մինչև մյուս առավոտ, էլան, զտղեն առեցին, ինգյան ախշարք: Իրեք տարի բանգրկան առեց զտղեն պտըտեցուց. ոչ մեկ ճար, չըկարցավ տղեն ժրեցուցեր: Էնոր խարիր եռսուն բերգլիր ու մալ-թամալ, ամփողճ ծախս էրաց. տղեն չըժրավ: Մնաց բանգրկանին յոթ խատ ճո՛րի:

Ավուր մեկին տղեն իրեն ասաց, թե.— Բանգրկան, խերիկ ա էս ծախս էնես վըր ձի, անօքուտ ա, էմ աչքեր չըժրի:

Չասես, էդ թաքավորի ախշիկ, ինչ Մալաք շախ դեերուց ազատեց, մեկ օր կը նայա ի՞նչ՝ նետվանեղից արուն էկավ կախվավ, էլանվ պաղուլակ կայնանվ:

Ասաց.— Հայրիկ, կա-չըկա, էմ սիրած Մալաք շախ նեղ վիճակի մեչ ա:

Թաքավոր ասաց.— Ապա ի՞նչիս էնեք:

Ախշիկ թաքավորին պատմեց, ասաց, թե.— Տո՛ւ պե, մի խեյրեաթխանա չինի, էկացող-գյացող գյան էս խեյրեաթխանեն խաց ուտա, մենակ էս դուղեն էնա Աստուծո՛ւ. թե Մալաք շախ սաղ ա, Աստված ուր պանեն-գլործեն Հանճողութեն տա, թե մեռեր ա, Աստված օղորմի իրեն խոգլուն:

Չասե՞ս թե, ավուր մեկին էդ բանգրկան էդտեղ Հանգիպավ:

Մալաք շախ բանգրկանին ասաց.— Խերիկ ա ձի խամար չարչըրվես, քյու բանգրկանութեն փճավ, ես կը մնամ էսա խեյրեաթխանեն, կ'ուտեմ, կը խմեմ մինչև մեռնեմ:

Ձուլստ ապանու ձանք էտու բանգրկանին ու ինք էդտեղ մնաց: Բանգրկան էլանվ իրեն յոթ ճո՛րեն առեց, գյնաց:

Դառնանք Մալաքի շախի վերեն: Մալաքի շախ կ'էլնի, կ'էրթա էդ խեյրեաթխանի մեջ կը մտնի: Օրըմ, էրկու կ'ուտա, կը խմա, կը նայա՝ ի՞նչ էդ կերակուր ուտելու վերջ կ'ասեն՝ թե Մալաքի շախ սաղ ա, Աստված ուր պանեն-գյործեն Հանդուրթեն տա, թե մեռեր ա՝ Աստված օղորմի ուր խոգլուն: Մալաքի շախ էդտեղ մտածեց, ասաց. «Էսի էմ անուն կը տան, տո վոլա՞մ, ես պիտի խարցնեմ էս մարթերուց, խենքի էս ի՞նչ դյուղա յա կ'էնեն»:

Էն մեկ օր էդ մարթերուց խարցնեց, ասաց. — Արդեոք էդ ի՞նչ դյուղա յա կ'էնեք:

Էդ մեկ մարթ պատմեց, ասաց, թե. — Էս թաքավորի ախչիկ դեվեր տարած են, Մալաքի շախ էկեր էր զդէեր սպաներ էր, ախչիկ դեվերուց պոծուցեր էր: Հիմա Մալաքի շախ նեղ վիճակի մեջ ա ինգլե, ախչիկն էլ ուր խամար խեյրեաթխանա յա պանցե, թե վոլ ուր էրթա-գլա՞մ էս խեյրեաթխանվե խաց ուտա, էդ դյուղեն Մալաքի շախն էնա:

Մալաքի շախ էդտեղ կ'ասե. «Էսի կա-չըկա էսի էմ սիրական ա էսպես խեյրեաթխանա պանցե»: Էն մեկ օր Մալաքի շախ կ'էլի խեյրեաթխանի տո՛ււ կը նստի, կը տեսնա ի՞նչ՝ ձենձնոց էդտեղեն կը գլա՞մ, կը խարցնա՝ դո՛ւք ի՞նչ միլաթ եք:

Ախչիկներ կ'ասեն. — Ի՞նչ կ'ուզես:

Կ'ասա. — Ի սեր Աստծու, ես կը խարցնեմ՝ դո՛ւք ի՞նչ միլաթ եք:

Կ'ասա. — Մենք թաքավորի ախչկան ծառաներն ենք, էկեր ենք էստեղ ճո՛ւր կը տանեք:

Կ'ասա. — Դեհ գյացեք ձեր թաքավորի ախչկան ասեք թե՛ հնի Մալաքի շախի քյասար օր կը սիրա, թըլխ խրաման տա, ես գլամ էդտեղ, թաքավորի ախչկան խետ մի խոսք խոսեմ, նորեն դանում, գլամ:

Կ'էլենն ախչկներ, կ'էրթան:

Թաքավորի ախչիկ կ'ասա. — Ախչիկներ, էս ի՞նչ կալաբալըխ էր:

Ախչիկներ կ'ասեն. — Վոլա՞մ, կորըմ խեյրեաթխանի տո՛ււ նստեր էր, ասաց թե՛ տո՛ւք ի՞նչ միլաթ եք էդտեղ, մենք ասեցինք՝ ի՞նչ կ'ուզես, էն ասաց՝ կը խարցնեմ ձեր մոտեն, խենքի՞ տո՛ւ ինչ միլաթ եք: Մենք իրեն պատմեցինք, ասինք թե՛ մենք թաքավորի ախչկա ծառաներն ենք, էն մեզի ասաց՝ տո՛ւք կ'էրթաք ձեր թաքավորի ախչկան կ'ասեք, թե հնի Մալաքի շախի քյասար օր կը սիրա, թըլխ հրաման էնա, ես գլամ էդ թաքավորի ախչկան մոտ մեկ խոսքըմ էնոր ասեմ, նորեն տանում գլամ:

Թաքավորի ախչիկ ասաց. — Գլացեք, խենքի՞ հնի ի՞նչ կոր ա, պերեք էստեղ:

Ախչիկներ էլան գլացին զՄալաքի շախ առեցին, պիրեցին:

Տո՛ւ ողջն չըն բանցած, թաքավորի ախչկա աչք կ'ինի Մալաքի շախ, կը լա՞մ, զինք կը տփա Մալաքի շախի վերեն թե. — Ա՛խ աման, էդ ի՞նչ ա էլի քե, Մալաքի շախ:

Թե. — Վոլյա, — ասաց, — ես գիտեմ հսպես տեսա ձի:

Ախչիկ թաքավորին կանչեց, Թե. — Ի սեր Աստծու, արի, Մալաք շախ կնտեր եմ:

Թաքավոր էլնով, էկավ, տեսավ ի՞նչ՝ Մալաք շախի աչքեր խանուկ, ասաց. — Մալաք շախ, աման, էդ ի՞նչ ա էլի քյե:

Մալաք շախ ասաց. — Վոլյա, չըմ գլխտե, ձի էդպես եմ տեսե:

Ախչիկ վերուց թաքավորին ասաց, Թե. — Հերկեն-պաննի մի խոսե, կ'ուզեմ քյու թաքավորութեն բաթմիշ էնես, Մալաք շախի աչքեր ժրեցուցին:

Թաքավորն ա, էլնով ինչ կեսա բժիշկ կեր, ամբողջ ժեողվեց էպեր, էրկու տարի շարունակ Մալաք շախի աչքեր չըկարցան ժրեցուցեն էդ բժիշկներ:

Մի բժիշկ մնաց, թաքավոր ասաց. — Էս բժիշկ կը կանչեմ կը պերեմ, եթե Մալաք շախի աչքեր չըժրեցուց, վիզ կը զաննեմ:

Բժիշկ ինչ կանչեց էպե, թաքավոր բժշկեն, ասաց. — Բժի՛շկ, ես քյե իրեկյ օր ժամանակ կը տամ, գյնա, ինչ դեղեր կը պատրաստես, կը պերես Մալաք շախի աչքեր կը ժրեցուցես, եթե չըժրեցուցես, քյու վիզ կը զաննեմ, ահա քյի իրեկյ օր ժամանակ, դեհ գյնա՛:

Բժիշկն էր, էլնով, գյնաց իր տուն նստավ, շատ էլաց, աղաղակեց. — Աստված, հեյ էմ տեր Աստված, տո՛ւ մե թանգբիրըմ էնես, իրեկյ օր ա մնացի, թաքավոր էմ վիզ տը զանա:

Կ'էնի բժիշկ կ'էրթա գյեղի ցածր մեկ ծառի տակ կը նստի, ուր դո՛ւղեն Աստծուց կ'էնա, կը լն, կ'ասա. — Հե՛յ, տեր եմ Աստված, ես ի՞նչխ էնեմ, օր էս Մալաք շախի աչքեր ժրեցուցեմ, օր թաքավոր էմ վիզ չըզանա:

Էդտեղ քյուն կը լըցվի աչքեր, էդտեղ կը պառկի, կը տեսնա ի՞նչ՝ էրկու եղվընեկ էկան էդ ծառի վերեն թառան:

Էն մեկ եղվընեկ իրեն քյուրոչ պատմեց, ասաց. — Էս ի՞նչ մարթ ա, էստեղ պառկե:

Էն դանուցավ ասաց. — Բժիշկ ա, էստեղ պառկեր ա:

Ասաց. — Ինչպե՞ս բժիշկ ա:

Ասաց. — Թաքավորի ախչկան նշանած Մալաք շախի աչքեր խանած ա, էնոր խամար թաքավոր էս բժիշկ կանչե, տարեր ա, թե իրեկյ օր ժամանակ ա տվե՛ եթե տո՛ւ Մալաք շախի աչքեր չըժրեցուցես, ես քյու վիզ կը զաննեմ: Էնոր խամար էս բժիշկ էկեր ա էստեղ, կը լն ու կ'աղաղակա՛ Աստված. հիմա ակախ տարե քյնե:

Էդ եղվընեկ քյուրոչ կ'ասա. — Թե որ ընցկոն ա, եթե էս բժիշկ մեր լեզուն խասկնա, մեր մոտեն փանում կ'ընգյնի, էդ փան առնի, իրեն գլխու տկու մզղի կուշտ փորա, էն տեղեն մի քյիչ ճուր և փառ առնի էրթա, էդ Մալաք շախի աչքեր եթե խետ էլնի, դնա էն աչքերու տեղ ու ճուր էս

փանուկ քսա, կը ժրի, թե աչքեր խեղ չ'էնի՝ անկարելի ա էնոր աչքեր ժրի, էրկնուց խրեշտակ էջի, էդ աչքերը չըկանա ժրեցուցա:

Էդ էրկու էդլնիկ կը թռնեն, կ'էրթան:

Բժիշկ կը գալի՞ր, կ'ասա. «Արդյո՞ք էս էրազ էր, թե լըջութեն», կը նայա ի՞նչ՝ փանուրմ էդ տեղն ա, փան կ'առնի, կ'ասա. «Վույ, ես էս մզդի տակն էլ տը փորեմ, խեմ՝ ճո՛ւրն էլ օղորթ ա, թե՞ չէ»: Մզդի տակ կը փորա, կը տեսնա ի՞նչ՝ մե քիչ ճո՛ւր էլնալ: Կ'էլնի կը գլխ տուն, փարչըմ կ'առնի, կ'էրթա էդ ճրո՛ւց կը լցա փարչ կը հլինա:

Բժիշկ կ'ասա. — Կարելի ա էսա Աստծուց ա, էմ ձեն խասալ Աստված: Կ'էլնի կ'էրթա:

Կ'էրթա թաքավորի մոտ, կ'ասա. — Թաքավոր ապրած, ահա ես էկա:

Թաքավոր ասաց իրեն, թե. — Կարելի ա՞ Մալաք շախի աչքեր ժրեցուցես:

Բժիշկ թաքավորին կ'ասա, թե. — Թե իրեն աչքեր խեղ էլի, ոչ էմ ձեռքով, Աստծու ձեռքով ես տը ժրեցուցեմ, եթե խեղ չ'էնի՝ տո՛ւ հըմա էլ էմ վիզ գարկես, ես կարող չեմ ժրեցուցել:

Կ'էլնեն, կ'էրթան Մալաք շախի խին խալվըներուն մեջ կաչքեն ի՞նչ՝ էրկու խատ աչք կը կնդնեն, հնքան ա չորցի, ամեն մեկ մեկ պստիկ ուլնիկ ա դառցե: Կ'առնեն էդ աչքեր, կը պերեն, կը թնկեն էդ ճրո՛ւ մեջ, քիչ կը կակդնա: Բժիշկ չըգլիտի, թե աչքեր խանելու ժամանակ աչ աչք ձնիս ջեբ կը թնկեն և ձնիս աչք աջ ջեբ կը թնկեն: Բժիշկ չգլիտությամբ աջ աչք ձախ աչիչ տեղ կը դնա, ձախ աչք աջ աչիչ տեղ կը դնա: Աստծու խրամանքով էդ փան չո՛ւր թաթխելուն աչիչ վերեն քսելուն պես, աչքեր կը ժրի: Էդ տեղ թաքավոր էնոր գլիտության չափ բժշկին նվեր կը տա: Բժիշկ կ'էլնի կը գլխ ուր տուն:

Դառնանք վրը Մալաք շախին և թաքավորին, ուր ախչկան:

Թաքավոր կ'ասա. — Մալաք շախ, դեհ արի էս անգամեն տո՛ւ, էմ ախչիկ պսակվեք մեկ մեկելի վերեն, էսն էլ ըխթարցեր եմ, էս թաքավորությնեն լայեղ չեմ, տո՛ւ էմ տեղ նստի թաքավոր:

Մալաք շախ կ'ասա թաքավորին. — Մի ուխտ կա մեչ էմ սուտին, մինչև ես էմ ուխտ չըկատարեմ, ոչ մի պսակ էմ գլիտիս չեմ զանի:

Թաքավոր կ'ասա տղային, թե. — Էդ սանդղից վազն արի, արի կարքովի, մեկել անկամվան պես ծուռութեն մ'էնե:

Տղեն թաքավորին կ'ասա, թե. — Ես մինչև էմ ուխտ չըկատարեմ, ես ոչ մեկ պսակ չըմ զանե էմ գլիտիս:

Էդտեղ կ'էլնի տղան կը գլխ, մեկ-էրկու մանդլու չափ ուլնիկ-մուլնիկ, թերա կ'առնի ու ուղղակի մոր մաղարի խեղ կը գլխ: Կը գլխ, կ'էրթա կ'օրոնա ի՞նչ՝ մեր իրեկ ախչիկ դեուց պերեր ա:

Կ'էրթա մաղարի տո՛ւ, կը նստի, կ'ասա թե. — Ես մանդր-մուլդր կը

ծախեմ, ուլնիկ էլ կը ծախեմ, մայրիկ, տո՛ւ քյու ախչիկներու խամար ուլնիկ չըս ա՛ռնի:

Չասես, էդա տեղ դե տղան տեսնելու պես կը ճանչնա, սուս-փուս կը քյաչվի մաղարի մեջ կը պախովի: Կնգյան ախչիկներ կը գյան կը թնփեն տղային վերեն, կ'ասեն՝ ի՞նչ ուլնիկ ես բերե, պնց նայենք, մենք ատեննք: Տղեն ուլնիկներ կը պանա, ցուց կը տա ախչիկներուն: Տղեն էլ էսդին-էնդին տան մեջ կը նայի, կ'որոնա ի՞նչ՝ իրեն նետվանեղ պատից կախուկ ա: Ուր ուշադրութեն վըր ուլնիկներուն չըպերա:

Կ'ասա.— Մայրիկ, էս ի՞նչ իրեն նետվանեղ ա էստեղ կախուկ:

Կ'ելի ձեռ կը տա հինն:

Կ'նիկն տղեն կ'ասա, թե.— Տո՛ւ կուրբան էղնես էդ նետվանեղի տերոջ, վո՞վ գլխտե, հիմա սաղ ա, թե օսկոներ փտեր ա:

Պատիկ ախչիկ կ'ասա.— Մայրիկ, վոլն, մենք տը տանք, մե ուլնիկ ատեննք:

Ախչիկ կ'ընի նետվանեղ վար կը պերա, կը տա տղային, տղեն նետվանեղ կ'առնի, կը նայա որտեղ ինչ ավրված է, կը սկսի շինել, ուր ուշադրութեն չըդարցուցա վըր ուլնիկներուն:

Ախչիկներ իրենց խամար ուլնիկ կը ջոկեն, տղեն նետվանեղ կը դրստա և կը պատրաստա:

էդտեղ կ'ասա.— Չըմ գլխտեր, դելին գանես թե քյոփկուն:

Կնգյան ուշադրութեն վըր տղային չի, անքամըմ էլ կ'ասա.— Ձեմ գլխտե, ես դելո՞ւն գանես, թե քյոփկուն:

էդտեղ կ'նիկ կը կանչա.— Ի՞նչ, ի՞նչ:

Կ'ասա.— Ձեմ գլխտեր դելո՞ւն գանես, չէ՞ քյոփկուն, — կ'ասա, — վոլն, քյոփակ ձի պն՝մ չ'էրեր ա, ինչ օր էրե, դելն ա էրե:

էդտեղ մի նետվանեղ կը գանա կնգյան, կը սպանա և իրեք ախչիկն էլ կը սպանա, կը տանի կը լցա դեռ ֆնոջ:

— Դե, — կ'ասա, — կեր, տո՛ւ ձի պնն չես էրե, ինչ օր էրաց էմ գլըլեոխ, էմ մեր էրաց:

էդ տեղեն կը թողնա, կը գյան կնգյան քյաղաք, էդտեղ նորեն ախչկան խետ կը կարքովի: Թաքավոր էդ Մալաք շախ կը գնա իրեն տեղ թաքավոր:

Մի ժամանակըմ կը մնա, կը տեսնա ի՞նչ՝ բանգրկան էն կողմեն էկավ, վար իջավ: Մալաք շախ տան մեճեն տո՛ւս էլնվ, էրկու սհանթվան չափ հետութեն ուներ, ասլանու ձաքեր տեսան ի՞նչ՝ Մալաք շախ էդտեղ կաներ էր: Տեսնելուն պես էկան բքյու պես:

Բանգրկան ասաց ծառաներին.— Ի սեր Աստծու, խասեք, էս մարթ տո՛ւտեն:

Ասլանքյտեր խասան Մալաք շախի մոտ մեկ հիտիվանց ու մեկ հառճեանց, Մալաք շախ սկսեցին պագլել: Բանգրկան տեսավ ի՞նչ՝ էդ մարթուն ոչ մի պնն չեն էնի:

Էդտեղ բնօրինակն ասաց.— Արդյոք էս մարթ ի՞նչ ծանոթութեն ունի էմ ասլանքյտերու խետ:

Բնօրինակն էկավ, տեսավ ի՞նչ՝ Մալաք շախն ա, իրեն աչքեր էրե: Էդտեղ կ'ուրախանա զինք Մալաք շախի սիրտ կը թնկն և ճակատ կը սրկսի պազել:

Կ'ասա թե.— Մալաք շախ, չէ՞ ես տեսա տո՛ւ ժրեր ես, նորեն Աստվածություն էմ խոզյին թըղ առնի:

Մալաք շախ ասաց.— Ես շատ շնորհակալ եմ, դեհ արի էրթանք տուն:

Էլան տուն գլանցին, խաց կերան, վեր էլան Մալաք շախ ասաց բնօրինակն, թե.— Բնօրինակն, էն ժամանակ ինչ տո՛ւ ձի խորեն խանցեր, արդյոք քե քյանի՞ ճորի էր ու քյանի՞ մալ կեր խը քյե:

Բնօրինակն ասաց, թե.— Խարուր եռսուն ճորի կեր ձի ու մալն էլ իրեք խնգար ոսկու մալ կեր խը ձի:

Մալաք շախ ասաց.— Դեհ առ քյու ճորեք և քյառսուն խատ էլ ես կը պերեմ:

Էլան սնքյանն խատ ճորի, առեց զբնօրինակն, գլանց էդ դեբրու տուն, և որ ախչիկ փախցուցած են, տարած են, մտան տան մեջ, ինչքան ալմաստ և ջնվաճիր քյար կեր, ամփողճ էդ պեռներու մեջ էլեց:

Սնքյանն ճորեն էլ էբարց, բնօրինակն ասաց.— Դեհ, ա՛ռ ու գլան: Քյու մազերու չափ կա՞ր էսա կեաս մալ:

Բնօրինակն ասաց, թե.— Էրկու ճորու պեռ էմ մալեր ամփողճ կ'աժի, ես շատ շնորհակալ եմ, մենակ քյու սաղութեն կ'ուզեմ:

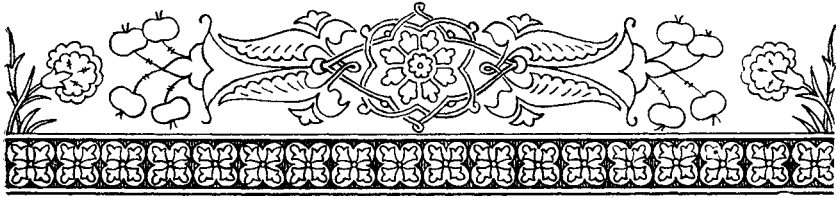
Էդտեղ էլան միատեղ զճորեք առեն էկան իր տեղ:

— Դեհ, — ասաց բնօրինակն, — գլնա դեորիս:

Բնօրինակն էլան գլանց:

Դառնանք վր Մալաք շախեն:

Էդտեղ էնոնք կը խասեն էնոնց մուրազին, տո՛ւ էլ՝ քյոն:

28. ՀՈՐ ԽԶԻՆԵՆ ԳՈՂՅՈՂ ԹԱՔԱՎՈՐԻ ՏՂԵՆ

Վախտին կ'էլնի մեկ թաքավոր, ուր տղեն և կնիկ:

Էդ տղեն կ'էլնի կ'էրթա քյուլխան բեյերու հետ կը համաձայնվի, կ'ասա թի. — Էկեք չըրթանք, ես կ'էրթամ էմ խոր խզինեն կը քյանդենք, բերենք ռուտենք:

Էդտեղ կը միանան: Թաքավորի տղեն էլ հմեն օր կ'էլնի կ'էրթա հնոր խոր խզինեն կը կտրա, կ'առնի կը պերա, կ'ուտեն, կը խմեն, իրենց ուրախութեն կ'էնեն: Թաքավորն էլ հմեն օր կանրակոլ կը դնա վըր խզինի տուն, թի՛ էսա վո՞վ ա կը կտրա տանի զգարեք: Օրըմ, էրկու, իրեք էդպես կը գնն, մարթ չըտեսնան վո՞վ ա խն կը կտրա թաքավորի խզինեն:

Էն մեկ օր թաքավոր կ'ասա. «Ես պիտի էրթամ կանրակոլ կ'այնեմ, էմ վստահություն ուրիշ մարթերու վերեն չի գյա՞»: Կ'էլնի, կ'էրթա, տեսնա ի՞նչ՝ մինչև կես գլիչերին ուր տղեն ա կը գյա, զխզինեն կը կտրա:

Տղեն եփ օր կը պոնա, տղի խալվըներ կը խանա, տունից տո՛ւս կը թալա, թե. — Տ ւ ձի զավակ չես, Աստված քե պես տղեն առնի:

Տղեն կ'էլնի, կ'էրթա իրեն ընգլերներու մոտ:

Ընգլերներ կը տեսնան տղեն չլուտ, էլնվ էկավ, ասին. — Տղա՛, էդ ի՞նչ ա էլի քյե:

Ասաց. — Ինչ ես գյանցի խզինեն տը կտրեր, էմ խեր տեսավ, ձի չլուտ տո՛ւս ձգեց, — ընգլերներուն կ'ասա. — կը խնդրեմ մեմեկ հին չոր տվեք խազյենեմ, էտապես չլուտ կան չըգյամ:

Ընգլերներ կ'ասեն. — Մենք քյե ո՞րտեղեն չոր տանք, որ տո՛ւ խազյենա, մե հավելի չոր չըկա:

Տղեն ասաց. — Էդպե՞ս ընգլերութեն կ'էնեք մարթո՛ւ. ձեր իրիսով էր, էմ խեր ձի տո՛ւս ձգեց:

Ընգլերներ էլնն հմեն մեկ տեղըմ ցըվըրվան, գյանցին, տղեն խեղճ մնաց էդտեղ կայնուկ:

Իրեք օր անոթի մնաց, շատ նեղվավ, էլնվ գյանց մոր խնդրվավ, ջամ տփեց, ասաց. — Մայրի՛կ, կը խնդրեմ, էսա իրեք օր կա՛ անոթի-ծարավ,

խաց էմ պերան չ'առնե, տո՛ւ տաս ձի էրկու կուռուշ փարա, տանեմ տամ, ձի հէօղկե՛մ խաց առնեմ, անոթի մեռա:

Մեր ասաց. — Քյու աչքեր քյոռնա, ընչի՞ հղպես էրեցիր, օր քյու խեր քյե տո՛ւս ձգեց:

Էխան, էրկու կուռուշ մանդը փարա էտուր տղային, ասաց. — Դե էլի շուտ գյնա՛, քյու խեր գյա՛ տեսնա՛ ձի էլ տո՛ւս կը վռնդա՛:

Տղեն նորեն խնդրվավ մորից, ասաց. — Մայրի՛կ, կը խնդրեմ, որ կամ մանդելըմ, կամ խին քյիսիկըմ տաս, էտա փարեն թալեմ հինե, չըկորուսի:

Մեր էլավ հսդին փնդուեց, էնդին փնդուեց, տեսավ, խին քյիսիկըմ կնդավ, էպե էտու տղին, ասաց. — Դե ա՛ռ, հեռացի էսա տեղեն:

Տղեն առեց փարեն էթալ քյիսիկ, գյնաց Փռոնջո՛ւ տո՛ւս կայնավ, փարեն էխան տո՛ւս քյսկից, էտու Փռոնջո՛ւն, ասաց. — Մեկ հէօղկա խաց տու ձի:

Փռոնջին նայեց, ի՞նչ փարեն, փարեն ոսկի ա:

Փռոնջին ասաց. — Էս մեկ հէօղկա խացի խամար ես չեմ կանա ոսկին խուրդի:

Տղեն փարեն առեց, նայեց ի՞նչ տեսավ փարեն ոսկի յա: Քյիսիկի պերան էբաց նայեց, տեսավ ութ խատ ոսկի յա, ասաց. «Կա-չըկա, էմ մեր ձի ութ խատ ոսկի ա տվե, մախսուս քնպես ասաց, թե՛ էրկու կուռուշ ա»: Տղեն էլավ զուր քյիսիկ առեց, գյնաց աչծին, ասաց. «Էսա իրեք օր կա՛ անոթի եմ, կեցի՛ր, կուշտ կերակուլ ուտեմ և իչքին էլ վերեն խմեմ»:

Կերակուլ, իչքին եփ օր կերավ պոծավ, էխան ոսկին էտուր աչճոն, ասաց. — Ա՛ռ, խուրդի:

Աչճին զոսկին առեց, խուրդեց, հիսուն կուռուշ էտու տղին, մյուս հիսուն կուռուշ կերակուլներու գյին պոնեց: Տղեն փարեն առեց, էթալ քյիսիկ, տո՛ւս էլավ, ասաց. «Կեցի՛ր, էրթամ մի ձեռք լաթ էլ առնեմ ձի, էսպես չպլախ չըպտտեմ, ամոթ ա»:

Էլավ գյնաց մի ձեռք լաթ առեց՝ չորս խատ ոսկի, քյիսիկի պերան էբաց, նայեց ի՞նչ ամփողճ ոսկի ա քյիսիկ: «Վո՛ւա, — ասաց, — էսի կա — չըկա, մարիֆաթ քյիսկեն ա, ես կուռուշ կը թալեմ քյիսիկ մեչ, ոսկի կը տանա»: Ըզլաթեր առեց, խագյավ, չորս ոսկի էտու խանութպանին, տո՛ւս էլավ, ասաց. «Կայնի՛, էրկու ոսկի տանեմ խուրդեմ, էնեմ մանդը փարա, խեմ ոսկի կը տանա»»: Տարավ էրկու ոսկին խուրդեց, ամփողճ էրաց մանդը փարա, էպե քյիսիկ էլից, մեկ սհաթ մնաց, քյիսիկ նայեց, տեսավ ինչ՝ ամբողջ ոսկի ա դարցե:

Մեկ ժամանակ էդտեղ կ'ուտա, կը խմա իրեն քյեֆ կ'էնա:

Կը տեսնա ի՞նչ մեկ օր իրեն ընգյերներ կը գյա՛ն էդտեղ կը հանդիպեն, կ'ասեն. — Ինչպե՞ս ես, ընչի՞ չես գյա՛ ուտենք, խմենք, ուրախություն էնենք:

Տղեն կը վերուցա կ'ասա. — Հա, մեկել անկամեն էր էդ կանդա՛ր պերե-

ցի, կերաքյ, էմ խեր չլուտ ձի էթնլ տոնս, ձի մեկ օր չըշախեցեք, էդ խեքք գյնաց, հիմա ես ձեզի փարա չեմ ի՛տա:

Կը թողնա ու կը հեռանա ընգլերներուց: Մեկ օր, էրկու օր կը մնա, տեսնա, կնգնթեն տը պերա թի՝ Ըստամբելոյն քյաղաք մեկ թաքավորի ախչիկ էնքան գլեղեցիկ ա էլի, մեկ մարթ խարիր ոսկի կը տա, կ'էրթա մենակ էնդոր ճկոթ թամաշա կ'էնա: Տղեն կը վերուցա կ'ասա՝ հան էտի էմ տեղն ա, կ'էնի ու կնստ Ըստամբելոյն քյաղաքեն կ'էնա ու կ'էրթա: Մեկ քյաղաքըմ կը հանդիպի էնոր, կ'ասա՝ ես էս քյաղքի մեչ պիտի խանութըմ ձի խամար տամ պննալ:

Մեկ մարթ կը կընդնի, կ'ասա. — Արի՛, փարեն էմ մոտեն, ես խանութ կը պոնեմ, տոն մենակ առուտուր էրա, կես ձի, կես՝ քյե:

Էդ տղեն կ'էնի, կ'էրթա, կ'էրթա մեկ քյաղաքըմ էլ կը հանդիպի, կ'ասա. «Ես էս տեղն էլ խանութըմ տը պննամ ձի խամար»:

Կ'էրթա մեկ հավատարիմ մարթըմ էլ կը կընդնի, կ'ասա. — Արի, փարեն էմ մոտեն, խանութըմ պոնենքյ, պննցու, կես ձի, կես՝ քյե:

Մարթ կը գյն, կ'էրթան, ապրանքյ կ'առնեն, կը պերեն, կը լցեն խանութի մեչ:

— Դե՛հ, — կ'ասա, — առուտուր էրա, կես ձի, կես քյե, ահան, ես կ'էրթամ:

Էդ քյաղքից կ'էրթա, կ'էրթա մեկ քյաղաքըմ էլ կը հանդիպի: Էդ քյաղքին կը հանդիպի, կ'ասա. «Էս քյաղքի մեչն էլ խանութըմ տը պոնեմ. իրեքյ խանութ տը թըմըմեմ»:

Էլնվ գյնաց քյաղքի մեչ մի հավատարիմ մարթըմ էլ կնգնվ, ասաց. — Արի՛, փարեն էմ մոտեն խանութըմ պոնենքյ, պննցու, կես ձի, կես՝ քյե:

Էդտեղ գյնցին ապրանքյ պերին, խանութի մեչ լցին, ասաց. — Դեհ, առուտուր էրա, էս դեորիս կ'էրթամ. էմ իրեքյ խանութ թըմալ:

Էլնվ, ճանապարհ ինգյնվ, գյնաց, էդ Ըստամբելոյն քյաղքեն հանդիպալ:

Գյնաց, եի օր հանդիպալ, զոսկիքյ պատրաստեց, գյնաց ախչկան փենջնրի հէռճե կայննվ, ասաց. — Առեկ ձե խարիր ոսկի, թաքավորի ախչիկ գյուր ճկոթ խանա, ես թամաշա էնեմ:

Խարիր ոսկին առեցին, ախչիկ ուր ճկոթ տ էս էխան, տղեն թամաշա էրաց, էթող գյնաց: Էդ մյուս օր էլ մ'էլ էկալ, էլ մ'էլ խարիր ոսկի էտուր, ախչկան ճկոթ թամաշա էրաց, գյնաց:

Վարհասիլե, էլ չեմ կանա գյլեոխ ցավցուցե, քսան օր տղեն էդպես գյնաց-էկալ, զախչկան ձեռք թամաշա էրաց, խարիր-խարիր ոսկի փարա էտուր: Էդ թաքավորի ախչիկ ասաց. «Ջանըմ, էս ուրիշ թաքավորի տղեքյներ կը գյնն, մեկ անգամ եթե մի թաքավորի փարեն տան, մեկել անգամին ամեն թաքավորի սըքից էլ կա մեջ, մեկ թաքավորի փարեն չեն կանա տան:

Ամեն թաքավորի փարեն կը տան նոր խարիր ոսկին կը թըմըմի: Էս տղան կը գյա՛, Էդա քսան օր կա, մեկ թաքավորի փարեն կը տա ձի. Էս ի՞նչքան զանգյին ա: Կա-չըկա, էսա տեղ մեկ մարիֆաթըմ կա»: Ախչիկ կը կանչա զտղեն, վեր կը տանի, տղեն կը նայա ախչիկ, ոտնե գլեոխ թամաշա կ'էնա: Առաջին խարիր ոսկի կը տեր, մենակ ճկոթ թամաշա կ'էներ:

Էդտեղ ախչիկ կ'ասա. — Հա՛յ, տղա՛, տո՛ւ ի՞նչքան զանգյին ես, որ էսա քսան օր կը գյա՛ս, ձի մեկ թաքավորի սըքյա կը տաս, ուրիշ թաքավորի տղեքյներ կը գյան եփ օր զիմ ճկոթ թամաշա էնեն, խարիր ոսկի էթե տան, մեկել անգամին ամեն թաքավորի սըքյից կը տան, անջախ խարիր ոսկին թամամ էնեն: Տո՛ւ ի՞նչքան զանգյին ես, որ մի թաքավորի սըքյա ձի կը տաս:

Տղեն կ'ասա. — Իհարկե, ես զանգյին եմ:

Կ'ասա. — Քյու զանգյնութեն ասա՛, խեմ՝ ինչի՞ց ա:

Տղեն ախչկան կ'ասա. — Արի ձի ա՛ռ, ես քյե ասեմ:

Ախչիկ կ'ասա. — Ես քյե կ'առնեմ, տո՛ւ ձի առ:

Կ'ասա. — Չէ՛, հէսօր գլիշեր մեկտեղ կը պառկենք օր խլիսուն քյե ասեմ, թե չէ՛ չըմ ասի:

Էդտեղ մեկտեղ մինչև լուսուն կը պառկեն:

Ախչիկ տղին կ'ասա. — Ասա՛, խեմ՝ ի՞նչ ա քյու զանգյինութեն:

Տղեն կ'ասա. — Էմ զանգյինութեն մենակ էսա քյիսիկն ա:

Ախչիկ կ'ասա. — Ի՞նչպես Էդա քյիսիկն ա:

Տղեն կ'ասա. — Խա, ինչ փարա թալեմ հինե, ոսկի կը դանոնա, էթե հիմա խարիր խատ կուռուշ թալեմ հինե, ոսկի կը դանոնա:

Ախչիկ կ'ասա. — Դեհ պե խենք՝ խարիր կուռուշ թալենք հինե, տեսանքյ ոսկի կը դառնա՞:

Կ'ասա. — Պե՛ թալենք հինե:

Ախչիկ կը պերա խարիր կուռուշ, կը թալա քյիսիկ, սհաթըմ վերձ կը նայա, կ'որոնա, որ ի՞նչ՝ ամփողձ ոսկի ա դանոցե:

Էդտեղ քյիսիկ մոտեն կ'առնի, զտղեն տո՛ւ կը ձգա: Տղեն Էդպես խեղձ կը մնա, կ'ասա. «Ես տ'էլնեմ էրթամ էմ խանութներ տեսնեմ խեմ՝ պա՛մ չըվա՞ստըկած»: Կը գյա՛ կը նայա, մեկ խանութ, էրկու խարիր ոսկի ա վաստկե:

Էդ տեղեն խարիր ոսկի կ'առնի իրեն, մեկել խարիր ոսկին կը տա ընգյերոջ ու կ'ասա. — Խանութ պանցուր, ես կ'էրթամ:

Էդ տեղեն կը գյա՛ մեկել քյաղըքյներ էլ, կ'էրթա խանութպանի մոտ, կը տեսնա էրկու խարիր ոսկի էլ էնա վաստըկե:

Խարիր ոսկի կ'առնի ուր, մեկել խարիր ոսկին կը տա ընգյերոջ, կ'ասա. — Դե՛հ, խանութ պանցուր, ես կ'էրթամ:

Կը գյա՛ մյուս քյաղաքն էլ, կ'էրթա խանութպանի մոտ, կ'ասա. — Ի՞նչ ես վաստըկե խանութից:

Խանութպան կ'ասաւ.— Աստված քյու մալին բանքայթ տա, էրկու խարիր ոսկի վանքտկեր եմ:

Կ'ասաւ.— Դե՛հ պե կիսենք, ես կ'էրթամ:

Էրկու խարիր ոսկին կը պերա էդատեղ, խարիր ոսկին կ'առնի ուր, մեկել խարիր ոսկին կը տա ընգերոջ, կ'ասաւ.— Դե՛հ, խանութ պանցուր, ես կ'էրթամ:

Տղեն կ'ասաւ. «Բեռլ էդավ, իրեք խարիր ոսկին թմրմավ, էփեիջն փարա յա»: Խարիր ոսկին կը տա, մեկ ձի կ'առնի կը խեծնի, կը տա ճանապարհ կը գյն ուր խոր քյաղաք: Ջուլանք կը պերեն խոր, թե՛ քյու տղեն թյուջանք ա դարցեր, էհանե ճանապարհի վերեն կը գյն:

Խեր էդտեղ շատ կ'ուրախանա, կ'ասաւ, թե.— Գոհանամ Աստծուց, է՛հ էմ տղեն խելանցուցեր ա, էնոր խելք պոներ ա:

Կ'էնեն կը գյն ուրախ-ուրախ տղայի հանձն, կը գյն տղայի ճակատ կը պագեն:

Թաքավոր կ'ասաւ տղային.— Տեսա՞ր, մեկ ի՞նչ խելքըմ ես պոնե: Աստված քյե պանի տա, քիչ էր մնացեր օր տո՛ւ էմ թաքավորութեն բաթմիշ էներ, մկա արի թաքավորութեն էլ քյե, փարեն էլ քյե, ինչ օր կ'էնես՝ տո՛ւ գլխես:

Կ'էնեն կը գյն տուն: Էդտեղ կ'ուտեն, կը խմեն, կը պառկեն, կը քյենեն, խլիսուն թաքավոր կ'էնի վե, խտանուց, կ'էնի կերակուլ-չայ կը պատրաստա, օր տղեն քյնուց կ'էնի վե, որ գյն չայն խմա ու կերակուլ ըսկսի ուտել:

Տղեն ա, առավոտուն շուտ կ'էնի, էդ սենյակի մեջ կան կը գյն, կ'ասա՝ արդո՞ք էս քյսկին ընգեր կա, ես որտեղ տը կնդնեմ: Շատ կան կը գյն, կը տեսնա ի՞նչ՝ մեկ լաստկե թումբան ու շապիկ կը կնդնի, ի՞ք կը պերա կը խագնի, կը պառկի իրեն յաթաղի մեջ:

Խեր ծառային կ'ասաւ.— Գյն, խեմ մեր տղեն քյնուց է՛լերա՞ վեր, կանչի, թըխ գյն, խաց ուտենք:

Ծառեն կ'էնի, կը գյն, սենյակի տո՛ւ կը պանա, կ'որոնա ի՞նչ՝ մարթ չըկա էդտեղ:

Կը տանա կ'էրթա, թաքավորին կը պատմա, կ'ասաւ, թի.— Մարթ չըկա սենյակվեր:

Կ'ասաւ թաքավոր ախչկան.— Ախչի, ես մկա էկա, տղեն քյընուկ էր, ի՞նչպեա էնի էլանք, գյնաց, էս փենջանքնվե ընցավ, ես չըտեսա: Քյնուկ ա, գյնա՞, կանչի՛, թըխ գյն:

Ախչիկ դիր մ'էլ կը գյն, տղայի տեղ կը նայե՝ մարթ չըկա, յաթաղն էլ կը տանի ետ, կը նայի՝ նորեն մարթ չըկա:

Կը դանա կ'էրթա, թաքավորին կ'ասաւ.— Վոլանի, քյու տղեն տուն էի, ես էնոր յաթաղն էլ պանցի, նայեցի՝ տուն էի:

Տղեն քնտեղ կ'ասա. «էտա չապիկ ու թունքան աներեւոյթ ա, կայնի խանեմ, պախեմ»: Էխան պախեց, էկավ ուր տեղ, յաթղի մեջ պառկավ:

Ախչիկ եփ օր գյնաց թաքավորին պատմեց, ասաց թե՛ մարթ չըկա, թաքավոր ուր կնգյան ասաց.— Կնի՛կ, էլի գյնա՛, տես՝ մեր տղեն դեո՞ր գյնաց:

Էկավ նայեց՝ տղեն տեղ ջըլի մեջ պառկուկ էր, տղային ասաց.— Զավակս, էտա էրկու անգամ ծառա քյու էտեվեն կը գյան, տո՛ւ ո՞րտեղն էր, կը կանչենք քյեզ խաց ուտեր:

Ասաց.— Մայրիկ, ես էմ տեղ ջըլի մեջ պառկուկ էր:

Էյան, առեց զտղեն, գյացին թաքավորի մոտ:

Թաքավոր տղայից խարցընեց, ասաց.— Զավակս, էտա էրկու անգամ մեր ծառան կը դրկենք, տո՛ւ ո՞րտեղն էր, չըր էրեւ:

Տղեն խոր ասաց.— Հայրիկ, ես էմ տեղ ջըլի մեջ պառկուկ էր:

Թաքավոր ասաց.— Ուրեմն ընցկոն մեր ծառան մախսուս չըգյացե կանչե, կ'ամչներ, կը գյար կ'ասեր, թի տուն չէ,— դե՛հ,— կ'ասա,— նստի , կերակուկ ուտենք:

Կերակուկ կ'ուտեն, կը պոծեն, օրըմ էրկու էդտեղ կը մնա տղեն:

Էն մեկ օր թաքավորին կ'ասա, թե.— Թաքավոր, կանչի քյու վանդիրներ, սանդղազամներ, ես իրանց մեկ տարվան ամսական վճարեմ, ես կ'էրթամ թյուջրութեն:

Թաքավոր կ'ասա տղային, թե.— Զավակս, մ'էրթա թյուջրութեն, մենք շատ փարա ունենք:

Տղան կ'ասա.— Չէ՛, հայրիկ, ես կ'էրթամ, չըմ տանտրե, մինակ քյու վանդիրներ, սանդղազամ կանչի, ուրենց ամսականներ տամ, էրթամ:

Բայց թաքավոր չըգլխտի ինչ կըսա յա, կանչեց ուր վանդիրներ, սանդղազամներ, էպե, մեկ տարվան ամսական վճարեց ու էթող գլընաց: Շապիկ առեց խետ և իրեք խանութպանին էլ իրեք խատ լավ սՀանթ առեց, օր տանի տա խանութպաններուն նվեր:

Գյնաց էդ խանութպանի քյաղքյեն հանդիպավ, մեկ սՀանթ էտու էտ մեկ խանութպանին, էտա մյուս էրկու սՀանթն էլ էտու էտա մյուս էրկու խանութպաններուն, էթող գյնաց էդ արչկան քյաղքյեն հանդիպավ նորեն: Գյնաց սուս-փուս արչկա մոտ, մտավ իրեն սենյակի մեջ:

Ախչիկ եփ օր խաց կ'ուտա, իրեն խաց իրեն չ'օգտա, կ'ասա.— Ընձի ի՞նչիս խաց քիչ կը պերեք և կերակուկ:

Չըգլխտի թե տղան սենյակի մեջն ա, իրեն խետ խաց կ'ուտա: Մինչև գլիշերվան արչիկ տո՛ւ կը փակե, կը գյա իրեն տեղ, ջըլի մեջ կը պառկե, կը տեսնա ի՞նչ՝ մե մարթ իր խետ գյեռ պառկուկ ա, պայց չ'էրեւ: Գլիշեր տղեն չուր լուս արչիկ խուլամիշ կ'էնա, խըլուսուն կ'էնե վե արչիկ: Էդա

մյուս օր նորեն տո՛ււ կը փակա, կ'որոնա, մարթ չըկա սենյակի մեջ, նորեն էդ մարթ կ'էրթա ախչկան ծոց կը պառկի:

Ախչիկ ճարահատյալ կ'էնի, իրեն քյաղքյի մեջ խլիսուն կ'ըսե, ինչ կեաս միլնթ կա, թուխթ էրողներ, կը կանչա, պերա, կը պատմա, կ'ասա, թե. — Որ ես գլիշեր կը պառկեմ, տո՛ւ կը փակեմ, կ'որոնեմ, մարթ չըկա, գլիշեր չուր լոս մեկ մարթ էմ ծոցի մեջ պառկուկ ա:

Դառնանք թուխթ էրողներու վրեն: Թուխթ էրողներ էնոնց թխթեր կը պանան կը նայեն, ոչ մի ճար չըկանա էնել տղայի խետ: Մեկ ըխթըյար կ'իմանա, թաքավորի ախչկան կը պատմա, թե էդ մարթ քյու քով կը պառկե, աներևույթ շապիկ-թումբան ա խագյե, ինչ ժամանակ էդ մարթ վըր քյե կ'էնի, կը սկսա խուլամիշ էնել, թե տո՛ւ կարող ես, իրեն ոտկերու լաստեկ կը պոծուցես, մեկ անգամ, գլխոխվե կը քյանչես, կը խանես տո՛ւս, էն ժամանակ կանաս մարթեն պոնել, թի չէ՝ անկարելի ա:

Ախչիկ հիրիկուն եփ օր կը պառկի, էդ մարթ կը գյան կուշտ կը պառկի, եփ օր կ'էլի, կը սկսա ախչիկ խուլամիշ էնա, ախչիկ կը խըտալի ոտկերու լաստեկին, մեկ անգամ գոտկերու լաստեկ կը քյակա, կը քյանչա գլխոխվե, կը խանա տո՛ւս: էն ժամանակ մարթ էդպես չլուտ կը կայնե էդտեղ: Կը կանչա ախչիկ էրկու ոստիկանի, թի՛ եկեքյ էս մարթ տփեքյ, տո՛ւս խանեքյ: Ոստիկաններ էկան ըգտղեն տփեցին, տո՛ւս խանեցին: Ախչիկն էստեղ ասաց. «Հան, կա ու չկա էսի քյիսկյի տերն էր էսպես էրաց, աղեկ էր, էրկուսն էլ խլեցի, պախեցի»:

Դանանք վըր տղին: Տղեն էստեղ սկսեց մտածել, ասաց. «Հանն մեկ էլ կա, տ'էրթամ, էդ մեկն էլ պերեմ, խենքյ՝ էնի ի՞նչ ա»: Կ'էնի կը գյան, կը գյան էնոր խանութպաններու մոտ, իրեքյ խանութպանից խարիր-խարիր ոսկի կ'առնի, կը թողնի կը գյան, կը գյան էնոր խոր տուն:

Անգամ մ'էլ ջուլա՛ր կը պերեն թաքավորին, թե. — Թաքավոր, ահա մեր ակընջլըլեն քյե՛ քյու տղան էկավ էլ մ'էլ:

Թաքավոր էստեղ շատ ուրախացավ, էլավ թաքավոր, իր ընտանիկ, տղայի հէճճե էկան, գտղեն ուրախ-գուրախ, առեն գյանցին տուն: էդտեղ կերան, խման, պառկան: Խլիսուն թաքավորն էր, շատ ուրախացավ, ասաց. «Ենեմ էմ տղայի խամար կերակուլ-չայ տամ պատրաստել»: էլավ իր տղայի խամար կերակուլ-չայ պատրաստեց: Տղեն առավոտուն չուտ էլավ վե, ասաց. «Կայնի էնեմ մեկ տան մեջ փնդոնեմ, խենքյ քյիսկի ու շապիկ-թումբի ընգեր չըմ կանա՞ կընդնի»: էլավ, տան մեջ փնդոնեց, շատ կան էկավ, տեսավ ի՞նչ՝ մեկ պան կողմ էդտեղ կնդանվ, կող առեց, էպեր տակ:

Կող եփ օր գլետին էդի հո՛ւշիկ, տեսավ ի՞նչ՝ էրկու անո՛ր թուան տո՛ւս, ասին. — Կ'ուզես դյունեն շինե՞նքյ, թի ավիրենքյ:

Ասաց. — Ո՛չ կ'ուզեմ շինեքյ և ո՛չ կ'ուզեմ ավիրեքյ:

Անգամ էլ կող էդիր գլետին, էրկու արար էլ մ'էլ թռան տո՛ւս, ասին. — Զանրմ, կ'ուզես դյունեն շինե՞նք, թե ավիրենք:

Ասաց. — Ո՛հ կ'ուզեմ շինեք և ո՛չ կ'ուզեմ ավիրեք:

Արարներ ասացին. — Ապա ինչի՞ էրկու անգամ մե կը կանչես:

Ասաց. — Ոչինչ, ձեզի կը կանչեմ՝ օղորթ եք, թե սո՛ւթ եք:

Արարներ էլան գլացին:

Թաքավոր իրեն ծառեն դրկեց, ասաց. — Գլան, էմ տղային կանչի, թըխ գլան կերակուլ սկսենք ուտենք:

Ախչիկ էլանկէկավ, ասաց. — Թաքավորի տղա, քյու հայր քյեզի կը կանչա:

Կ'ասա. — Քյելի էրթանք:

Կ'էլեն կը գլան, կը գլան կը նստեն, կը սկսեն կերակուլ ուտել:

Կերակուլ եփ օր կ'ուտեն, կը պոծնեն, կ'ասա. — Հայրիկ, ես էլ մ'էլ տ'էրթամ էմ թյուջրութեն:

Թաքավոր կ'ասա. — Զավա՛կս, մեկ շապաթ գոնե կաց էստեղ, ուտենք, խմենք մեկ մեկելի խետ, նորեն գլան: Եթե էմ խոսք էլնի, զաթի չըպիտի էրթա:

— Զէ, — կ'ասա, — հայրի՛կ, ես կ'էրթամ. շապաթըմ քյե խամար կը նստեմ էդա տեղ:

Էդտեղ շապաթ որ կը լըմընա, կ'էլնի, թաքավորին, իրեն մոր մոտեն խաթր կ'ուզա, ճամբու կ'ընգլի կողն էլ խետ կ'առնի, կը գլան:

Կը գլան մեկ ճամբխաբամթին ըզկող կը փորձեմ, կող մեկ անգամ կը տա գլետին, իրեք արար տո՛ւս կը թըռնեն, կ'ասեն. — Կ'ուզես դյունեն շինենք, թի՞ ավիրենք:

Կ'ասա. — Ես կ'ուզեմ չորս օրդո՛ւ անքյան էստեղ պատրաստուկ ըլնի:

Տեսնա ի՞նչ՝ չորս օրդո՛ւ անքյան էդ տեղ կը փչվեն տո՛ւս: Թաքավորի տղեն կը նայա ի՞նչ՝ էդ պատրաստութեն էդ անքյաներուն օր կա, ոչ մեկ թաքավորին էլ չըկա:

Հուշիկ կող կը տա գլետին, արարներ կը գլան հէռճե, կ'ասա. — Մեկ-մեկ ուր տեղ թըխ էրթան:

Դանդանք վըր թաքավորի տղային: Թաքավորի տղան էլավ գլանց էդ քյաղքյեն հանդիպով:

Հուշիկ կող գլետին էտու, արարներ տո՛ւս թռան, արարներ էկան հէռճե, ասին. — Կ'ուզես դյունեն շինենք, թի՞ ավիրենք:

Թաքավորի տղեն ասաց. — Էնքան թոփ ու ջանքխանա, անքյան էլնի տո՛ւս, էս քյաղաք քյաղքյով տան թոփի հէռճե:

Ասին. — Հա՛ հա՛ն, յան թաքավորի ախչիկ, յան քյաղաք քյաղքյով քյարուքյանդ կ'ենենք:

Էդ քյաղաք էլ ջամ-մամ չըմնաց, էնքան թոփ օր զարկեցին:

Թաքավոր իրեն ախչկան ասաց. — Ախչի, ի սեր Աստծուն, արի էս մարթ առ, մեր քյաղաք քյարուքյանդ չ'էնեն:

Ախչիկն ասաց.— Ես չըպիտի առնեմ էդ տղեն:

Թաքավոր նորեն էկավ, գինքը թալեց ախչկա ոտքերուն, ասաց.— Արի էս տղեն առ, մեր քյաղաքը պաթմիչ չ'էնա:

Ախչիկ ասաց.— Էս անգամեն կ'առնեմ:

Տղեն ասաց.— Թըղ թոփեր չըզանեն, ամեն անքյար ուր տեղ թըղ կայեն:

Տղեն գյնաց, գախչիկ առե, էկավ, գէնոր անքյրներ ժեղովեց, ճամբխու ինգյավ: Թաքավոր իր անքյրներով մեկ օր էրկու ռավոսթա գյնաց: Տղեն դառցուց ետ:

Ինքը օրըմ, էրկու ճանապարհէն գյնաց, ուրիշ կող գյետին էտուր, անքյրներուն ասաց.— Մեմեկ ձեր տեղ գյնացեք:

Անքյրներ մեմեկ իրեն տեղ գյնացին: Կնիկ տեսավ ի՞նչ անքյար՝ ջնքարխանեն իրեն աչքին կուրուսավ:

Թաքավորի տղին ասաց.— Հո՞ւր ա քյու անքյար, ջնքարխանեն:

Ասաց.— Ի՞նչ գյործ ունես անքյրի խետ, ջնքարխանի խետ, ես, տո՛ւ կ'էրթանք:

— Ձէ,— ասաց,— մինչև ձի չ'ասես, ես քյե խետ չըմ ի'գյն:

Տղան կնգյան ասաց.— Ջանըմ, քյելի էրթանք, ի՞նչ գյործ ունես էդպես պաներու խետ:

Ասաց.— Վոլմ, տո՛ւ ձի չ'ասես, ես էդա տեղեն կը դանոնամ կ'էրթամ էմ խոր տուն:

Ասաց.— Ջանըմ, տո՛ւ էնքան կը զոռես, ահա՛ էմ անքյրներ էս կուն ա:

Ասաց.— Ի՞նչպես էդ կուն ա:

Ասաց.— Խա՛, հիմա եթե կող տամ գյետին էմ անքյրներ տո՛ւ կը փչվեն:

Կնիկ ասաց.— Խե՞նք՝ տուր գյետին:

Մարթ գկող էտու գյետին, տալուն պես էրկու անքար տո՛ւս թռան, ասին.— Կ'ուզես դյունեն շինե՞նք թի՞ ավիրենք:

Ասաց.— Ոչ կ'ուզեմ շինենք, ոչ ավիրենք:

Ասաց.— Տեսա՞ր, որ էմ անքյրներ կուն են:

Կնիկն ասաց.— Դեհ, քյելի էրթանք, քյելի էրթանք:

Գյնացին իրիկվան կոնախին խասան, էդտեղ նստան, կերան, խման, պառկան:

Տղեն պառկավ քյնավ, ախչիկ էլավ գկող առեց, ծածուկ փախավ, էկավ խոր քյաղաք:

Տղեն էլնվ լալիսուն վե, ասաց.— «Էլ ձի խաց չըկա, էթամ էմ խոր երկիր,— ասաց.— ես մեկ տ'էնեմ էրթամ, էս անտառի մեջ մնամ, թըխ շներ-գյելեր ձի ուտեն, էլ ոչ մեկ տեղ չ'էրթամ, քյանի որ էս իրեքը պան ես տո՛ւս տվեցի ոչ մի պան չըկարցա էներ, սարի հանգիստ ձեզնից դհն լավ ա»: Տղեն էլնվ գյնաց անտառի մեջ, տեսավ ի՞նչ մեկ մեծ կարմիր խնձորի ծա-

ուրմ հղետեղն էր, ասաց. «Վուլն, ես մեկ խնձոր տ'առնեմ ուտեմ, էլնեմ վայրենի, ինչ օր ձեռքս ընդչնի ուտեմ»: Խնձոր առեց, կերավ, տեսավ ի՞նչ՝ գլոմեշում տառցավ, հըմեն կոտոշ տաս գլանգ էր, ինգլանգ էդ անտառի մեջ ոչ տո՛ւս կանա էլնի, ոչ ներս կանա մտնի: Էդ դեխ, էն դեխ, գինքլ հղետեղ տարավ, էնդեղ տարավ, մեկ քիչ հանձն գլանց, տեսավ ի՞նչ՝ մեկ տեղեն խնձոր գլեռ հղետեղ, ասաց. «Ես խնձորում կերա, գլոմեշ տառցա, ես էս խնձորն էլ տ'ուտեմ, ինչխ օր կը տառնամ, թըխ տառնամ»: Խնձոր կերավ, տեսավ մե գլեղեցիկ էլըմ տառցավ: Ասաց. «Շատ լավ էղավ, իշուլթեն գլոմշուլթից լավ ա»: Մեկ քիչ էդ կողմ գլանց, տեսավ մեկ դլուփ խաղող կնդավ, ասաց. «Ես մեկ կերա գլոմեշ տառցա, մեկ կերա էլ տառցա, ես էս խաղող տ'ուտեմ, ինչ կը տառնամ, թըխ տառնամ»: Խաղող կերավ, Աստծու խրամանքով հիսան տառցավ, ասաց. «Վուլն, թե էմ իրեքլ ամանաթ թաքավորի ախչկա մոտ կա, էս խնձորներ, էս խաղող կարող եմ տանել, պերել»: Առեց մեկ չափուկ խաղող, էրկու չափուկ էլ խնձոր: Առեց ընգլանգ ճամբանի. էկավ, էկավ, թաքավորի քյաղքլին հանդիպավ:

Էդ խաղող, պատիկ խնձոր պախեց, էդ մեծ խնձոր էդի սըլի՛մ մեջ, առեց, գլանց թաքավորի ախչկան փենջարի հառճե կայնավ, ասաց. — Խնձոր կը ծախեմ, Ամելիկայու ա էկե, էսպես խնձոր էս քյաղաքլ նս էկեր ա ու նս կը գլան:

Թաքավորի ախչիկ լսավ, ծառային ասաց. — Մեկ փենջարենվե նայի, էս ի՞նչ խնձոր ա, կը ծախեն:

Ծառեն նայեց, հմեն մեկ կը գլան մեկ հո՛խկա:

Ասաց թաքավորի ախչկան. — Էսպես խնձոր հան էս քյաղքլի մեջ չըր էկե:

Թաքավորի ախչիկ ծառային ասաց. — Կանչի, թըխ գլան վեր:

Տղեն զխնձոր առեց, գլանց թաքավորի ախչկան դիվան:

Թաքավորի ախչիկ ասաց. — Էդ խնձոր ի՞նչպես կը տաս:

Ասաց. — Խատ կը տամ, մեկ խատ չարեքլ:

Ասաց. — Խամբերի, քյանի՞ խատ կ'էլնի:

Տղեն խամբերեց եռսուն խատ էր, թաքավորի ախչիկ էխան եռսուն խատ չարեքլ էտու, խնձորներ առեց:

Տղեն տո՛ւս էկավ:

Թաքավորի ախչիկ ասաց. — Վանդ, մլուս օր տարվան գլլեոխ ա, էս խնձորներ շատ լավն ա, մեկ տաս խատ կը դրկեմ մեր խոր, տարվան գլլխու օր վանդիրներ, սանդրազամներ կը գլան էմ խոր կաղանդ կը շնորհավորեն, էմ խեր հմեն մեկին կը տա: Էս տասն էլ թըխ կենա էստեղ, եսն էլ ամեն մեկին մեկ կը տամ:

Իրեքլ օր կը լըմընա, տարվա գլլեոխ կը գլան. տարվան գլլեոխ գլանլու պես, վանդիրներ եփ օր կը գլան տարվան գլլեոխ շնորհավորեն, թաքավոր հմեն մեկին մեկ խնձոր կը տա:

Չ'ասես էդտեղ եփ օր խնձորներ կ'ուտեն, ամբողջ գլոմեշ կը դանձան: Թաքավոր ուր մոտեն խաբար ա, չըգլխտի, սանդրազամն, ուր ախչիկ ու սադրազամի ախչիկն էլ ուր տեղ էդած են գլոմեշ:

Թաքավոր ծածուկ կը կանչա՝ Թրաշճի Թըղ գլան մըր մուրուսներ կնդան: Թրաշճիք կ'էլենեն կ'էրթան, Թաքավորի գլխոխն և վանդիրին կը սկսեն էդ կոտչներ կտրել. քյանի կը կտրեն կ'երկնանա:

Տղեն ասաց. — Կեցի՛, ես լե էլենեմ Թրաշճի, էրթամ:

Կ'էլնի կ'էրթա Թաքավորի դիվան, կ'ասա. — Ի՞նչ տը տաք ձի, օր ձեր գլխներ կտրեմ, էլ կոտոչ չըգլան:

Կ'ասա. — Ի՞նչ կ'ուզես՝ ուզի, քյե տանք:

Կ'ասա. — Վոլան, ձի իրեք ամանաթ կա ձեր ախչկան մոտ, եթե էմ իրեք ամանաթ տա, ես զձեզի կը ժըցուցեմ, որ չըտա, տը մնաք էդպես մինչև հավիտյան հավիտենից, — կ'ասա, — մենակ տո՛ւ չ'եք, քյեո ախչկներ էլ էնդեղ էդպես են էլե:

Թաքավոր կ'ասա. — Գյացեք էմ ախչկան ասեք՝ էս տղայի իրեք ամանաթ թըլս տա:

Ախչիկ կ'ասա. — Թըլս գլան զձի ժըցուցա, ես էնոր իրեք ամանաթ կը տամ:

Տղեն կ'էլնի, կ'էրթա ախչկան մոտ:

Կ'ասա. — Արի ձի ժըցու, քյու ամանաթներ տամ:

— Ձէ, վոլան, — կ'ասա, — չուր զիմ ամանաթներ չըտա քյե չըմ ժըցուցե:

Ախչիկ կ'ասա տղային. — Պանխիս էմ սուտին կախուկ ա գյեո, քյու ամանաթներ սանտուխի մեջն են:

Տղեն կ'էրթա պանխներ կ'առնի, սանտուխի տո՛ւ կը բանա, իր իրեք ամանաթ կ'առնի: Կը խանա ճուլթըմ խաղող, կը տա էդտեղ, մեկ ճուլթ էլ կը ղրկա Թաքավորի դիվան, ամփողճն էլ հիսան կը տառնան:

Տղեն ախչկան կ'ասա. — Տո՛ւիս ձի կ'առնե՞ս:

Ախչիկ կ'ասա. — Խա՛, ուզիդ սուտով քյե կ'առնեմ:

Տղեն կ'առնի զախչիկ, կ'էլի կը գլան իրեն խանութպաներու մոտ: Խանութպաններ ինչ օր վանսուած են, կը բերեն կը դնեն էդտեղ, խալալ կը կիսա, կես կ'առնի ուր, կեսն կը տա խանութպաներուն:

Խանութպաներուն կ'ասա. — Ես կ'էրթամ, ձեզ հալալ էղնի, կերեք, խմեք, ձի դո՛ւղա էրեք, էլ ես չըմ ի'գլան:

Տղեն իր ընտանիկ կ'առնի, կը գլան խոր քյաղաք:

Խեր նորեն ըզտղեն կը բերա Թաքավորի ախչկան վերեն կը փսակա, յոթն օր, յոթ գլիչեր խարսնիս կ'էնա:

Էնոնք խասան էնոնց մրազին, տո՛ւ էլ՝ քյուն:

29. ՇԻՐԻՆ ՇԱՀ ԵՎ ԻՇՈՒ ԴՐԱԽՏ

Վախտին կ'էջնի մեկ թաքավոր, ուր կնիկ, ուր ախշիկ:

Ախշիկ մեկ օր մտածեց, ասաց. «Ես ձի մեկ մանդիլ տը շինեմ, իմ թասպիր վերեն քյաշեմ, տեսնամ կը նմանի ձի»: Էլնով գյնաց ջոկ սենյակըմ նստավ, յոթ օր գլիշեր-ցերեկ սկսեց շինել: Շինեց, լըմնցավ, նայեց, իրեն նկարի պես նկարըմ դուրս պերեց, էբեր էդիր մանդիլների մեջ, էդիր մեկ պզտիկ սանդուխի մեջ, էդ սանդուխից էդիր մեկ մեծ սանդուխի մեջ, պիվոնեց, էթող էլնով, գյնաց տուն:

Էնոր մեր ասաց. — Ախշի՛, էսա յոթ օր կեր, տո՛ւ դեո՞ր գյացեր էր, է'էրեեր:

Ախշիկ ասաց. — Ուշինչ, ես պտտելու գյացի ուրիշ տեղ:

Վերձ մի օր, էրկու օր մնաց, ասաց ինքն ուրեն. «Ես ձի մանդիլըմ շիներ եմ, պախեր եմ, էրթամ նայեմ, տեսնամ խի՛ ի՞նչպես ա»: Գյնաց, նայեց, եփ օր նայեց, սանդուխ տարած են, կուրուսեր էր: Վերձ ախշիկ էնքան կան էկավ, չըկարցավ կնդներ սանդուխ, էկավ, ախկըլ գյնաց տան մեջ, ինգյնով:

Էնոր մեր ու խեր պերեցին ճյուր զարկեցին իրես, ախկըլ էկավ վերեն, ասեցին. — Ախշի՛, ի՞նչ էլավ քեզի, օր քյո ախկըլ գյնաց:

Ախշիկն ասաց. — Ես ձի խամար մեկ մանդիլ շիներ էր, գյացի նայեցի, կուրուսեր ա: Էնքան կան էկա, չըկնդն, էդ մանդիլի կսկծուն իմ ախկըլ գյնաց:

Խեր ու մեր ասեցին. — Ջըս կանա՞ քնպես մանդիլ ըմշինե, օր քյո ախկըլ գյնաց:

Ախշիկն ասաց. — Էլ ես քնպես մանդիլ չըմ կանա շինել, ես կը մեռնեմ, ճար չըկա:

Մեկ օր, էրկու օր քնպես մտածեց, ասաց. «Ես խերյաթխանե՛մ շինեմ ու Համամ շինեմ մեջ, ով որ գյն, էրթա, էդ խերյաթխանի Համամ լողկնա, գյն տյուս, Էնոր գյլխու գյնլիք ձի պատմա խի՛ տեսնանք էն մանդիլ չի կարնա սալըխ տա»:

Էբեր իրեն խամար մեկ Համամ, խերյաթխանն շինեց, քյաղաք քյաղ-քյով էկան, գյացին լողկցան: Ինք խերյաթխանի դռան մոտ սենյակըմ շինեց, մտավ մեջ, փնրդե՛մ քյնչեց իր Հնոճե, օր մարթ զինք չըտեսնա,

էրկու ոստեկան պերեց կայնեցուց էդ տեղ: Էդ լողկցող մարթեր էկան էդ տեղ, ուրենց գլխու գալիքը պատմեցին, ոչ մի մարթ սալըխ չ'էտու:

Էդ քաղքի մեզ մեկ չաչլիկըմ կ'էլնի, իրեն մեր:

Չաչլիկ մորն ասաց.— Մայրի՛կ, մեր քաղքի մեզ խեղաթխանա են բացած, ամեն մարթ կ'էրթա, կը լողկնա, կը գլխ իրեն ձրի խաց կ'ուտա, տյուս կ'էլնի, իր գլխու գլխիքը կը պատմա, հան էլ կ'էրթամ, կը լողկնամ, սուրբըմ կ'ասեմ, տյուս կ'էլնեմ:

Մերն ասաց.— Տո Չաչլի՛կ, տյուս ի՞նչ սուր տ'ասես, օր տյուս էլնես:

Չաչլիկն ասաց.— Սուր մ'էլ ես կ'ասեմ, էկո՛ միատեղ էրթանք լողկնաք, էսա քանի տարի կա, մենք չընք լողկցեր, օճուտեր ենք:

Մերն ու Չաչլիկ էլան միատեղ գլացին: Մեր գլանց ընտանեքներու համամ, Չաչլիկն էլ գլանց մարթերու համամ: Էլան գլացին, հեփ օր մտան համըմի մեզ, Չաչլիկն էր շոքացալ մըչ համամին, ասաց. «Ես տ'էլնեմ էնա դոճու բանամ, էրթամ մեչ պաղ ճրյուն լողկնամ, խովնամ»: Էլան գլանց գլետի մեչ լողկցալ: Եփ օր տյուս էկալ, տեսալ տաս խատ սե էչ, իրեն խետ գլետեն տյուս էկան, գլացին մի չայիրի մեչ էդ իշվաք, էդ չայիր խըյալ, իրենք գլացին հանտոճթ: Էկալ Չաչլիկ համըմի մեջ. մի սահաթ էլ էնդեխ համըմու մեչ լողկցալ: Էլի շոքացալ, ասաց. «Էլի ես պիտի էթամ գլետի մեչ լողկնամ, խովնամ»: Եփ օր գլանց գլետի մեչ լողկցալ, տյուս էկելու ժամանակ տեսալ տաս էչ դետր սըվտակ էկան տյուս: Ասաց. «Անքամըմ էկա, լողկցա, սե էչ տյուս էկան, էս անքամեն լողկցա՝ սըվտակ էչ տյուս էկան, — ասաց, — ես էդա սըվտակ իշվաքյտերու խետ պիտի էրթամ, իհարկե էսա իշվաք տեղըմ տ'էրթան»: Էլան, սըվտակ իշվաքյտերու պոչ պոնեց, գլանց: Իշվաք գլացին էդ չայիրի մոտ, չայիր խըյալ, իշվաքյներ գլացին տակ: Չաչլիկ տեսալ ի՞նչ իշու դրախտ օր կ'ասեն, ես տեղն ա: Էդ-տեղ նայեց, ծաղիկ-ծաղկունք արոտ կը գանա մարթոճ ծնկներվե, իշվաք ընգլան էդտեղ, սկսեցին էդ ծաղիկ-ծաղկունք արոտ ուտել: Չաչլիկն ասաց. «Ես պիտի էս տեղրանք էրթամ կան գլամ, խենք՝ չընք կանա՞ խացըմ կնդենք, պերենք, ուտենք, ես անթի եմ»:

Էլան գլանց նայեց ի՞նչ՝ մեկ գեղեցիկ տունըմ էդ տեղն էր, տան մեջ մտալ նայեց, ուրտեղ նայեց՝ ոչ մե մարթ չըկնդալ: Գլանց մե սենյակի՛մ դոճուրմ էպաց, նայեց ի՞նչ՝ էդտեղ կերակուլներն էնպես պատրաստած, ոչ մեկ մարթ էդտեղ չըկնդալի, ասաց՝ «Ես պիտի էթամ, էս կերակուլները ուտեմ»:

Էլալ գլանց, ծեռ էտու գդել, գդել հեփ օր պիտի զաներ փլալի մեչ ուտեր, մե ձենըմ էդ տեղեն էլան, ասաց.— Չաչլի՛կ, իմ աղեն դեռ չըկերեր ա, տյուս ի՞նչպես կ'ուտես:

Չաչլիկ հուշիկ գդել էգար մըչ փլալին, էլան էդ տեղրանք նայեց, ասաց. «Էդի վո՞վ էր»: Ուրտեղ փնտուեց, էդ մարթ չըկնդալ, ասաց. «Ջանըմ, կարելի ա էս մարթ չէ, ես նորեն պիտի էրթամ էդ փլալ ուտեմ»:

Եփ օր էլնով գյնաց, գդել էլի ծեռ պոնեց, փլավ պիտի ուտեր, էլի կանչեցին.— Չանչի՛կ, իմ աղեն չըկերեր ա, տյու ի՞նչպես կ'ուտես, եթե գյնամ էդա տեղ, քյե կը զանեմ, սատկեցուցեմ:

Չանչիկ էլի էլավ նայեց փենջարենովե, նայեց տեսավ ի՞նչ՝ էրկու խատ եղվընեկ, էկան իջան մեկ հանգրբի պոուկ, էդ էղըվնկներ իրենց փառեղեն խանեցին, էլան ի՞նչ՝ էլան մեկ երիտասարթ ու մի ախչիկ: Չանչիկն ասաց. «Կա ու չըկա, էս կերակուլներն էս մարթերու խամար են պատրաստած»:
Չանչիկ հուշիկ էկավ, իրեն տեղըմ կնդնով և պախվավ:

Մե քիչ ժամանակ պախվավ, տեսավ էդ ախչիկ ու էդ երիտասարթ էկան նստան էդ կերակուլ կերան:

Հեփ օր կերան պրծան, էդ ախչիկ տղային ասաց.— Էլի էրթանքյ:

Տղան իրեն ասաց, թե.— Տյու գյնամ, ես կը գյնամ նորեն:

Ախչիկ էլնով գյնաց: Էդ երիտասարթ ասաց. «Արթյոք էս քյանի՞ ժամանակ կա, ես մի սանդուկսըմ եմ պիրեր, էդ սանդուկսի մեջ պիրեմ նայեմ խենքյ՝ ի՞նչ կա»: Էբեր սանդուկս, սանդուկս էբաց, տեսավ մի պզտիկ սանդուկս կեր մըչ էդ սանդուկսեն: Էդ պզտիկ սանդուկսն էլ էբաց, նայեց տեսավ մեկ բեռխչե՛մ կա էդ սանդուկսի մեչ, բեռխչեն էբաց, նայեց՝ մի լավ գեղեցիկ մանդիլըմ տյուս էկավ, էդ մանդիլ էբաց, նայեց, տեսավ՝ մի սիրուն ախչկա նկար վերեն քյաշված էր: Ասաց. «Ա՛խ, երանի ես էս նկարի տեր տեսներ, նորեն Աստված իմ խոգյին թող առներ»:

Էդտեղ մանդիլ լավըմ պագյեց, և ծալեց էդիր բեռխչի մեչ, էդիր բեռխչեն պզտիկ սանդուկսի մեչ, էդ պզտիկ սանդուկս նորեն էդիր մեծ սանդուկսի մեչ, քոծեց, էդիր էդ տեղ, ու տյուս էլավ, գյնաց հանգրբի պոուկ:

Ախչիկ ասաց.— Հե՛յ, երիտասարթ, ինչո՞ւ ուշացար:

Ասաց, թե.— Ոչինչ, ես մեկ քործըմ ուներ:

Էդտեղ ախչիկն ու տղեն իրենց խավքյեղեն խագյան ու թուան գյացին:

Չանչիկ էլնով նայեց, եփ օր թուան գյացին, դանդավ էդտեղ, էդ փլավ ու խաց կերավ, պոծավ, ասաց. «Ես տ'ելեմ էրթամ, քյանի իշվանքյ չըգյացած են, ես էստեղ մնամ»: Էլնով էկավ, տեսավ ի՞նչ՝ սև իշվանքյ սկսած են քյելել, սըվտակ իշվանքյ պատրաստված են, օր էնոնքյ էլ էրթան, հուշիկ խասավ սըվտակ իշվանքյներու պոչ պոնեց, իշվանքյներու խետ տյուս էկավ, էդ իշվանքյ գյացին լցվան գյետի մեջ:

Չանչիկն ասաց. «Ես կ'ընեմ, կ'էրթամ համամ, նորեն կ'էրթամ»: Չանչիկի խնկա թե մեկ սահաթեն էր մնացեր, էն չըգյալի, թե իրեքյ օր է գյացեր, համըմից էկավ տյուս, իրեն խավըններ խագյնով:

Մեր ասաց.— Տո Չանչի՛կ, Աստված գըյու տուն ավերա, էսա իրեքյ օր կա, ես քյե կը սպասեմ, տյու ո՞րտեղ մնացիր:

Ասաց.— Մայրիկ, ձեն մ'ածի, էնպես պաններըմ եմ սովրեր և տեսեր,

մենք մի տարի գլխիցս էսա համըմու մեզ լողկնանք և տոլու էլնենք, օրական մի խոսք ասեմ, խերիք ար, էնպես բաները եմ սովրե:

Գլխիցս, խաղ կերան միատեղ, էկան էդ ոստիկաններու մոտ կայնան:

Ոստիկանները իրեն ըսեցին. — Քյու գլխու գլխիք պատմի, թաքավորի ախչկան:

Չանչիկն ասաց. — Ես մինչև համամի մեզ մտա, ես ոչ մի բան էլ գլխու տեր, պայց հիմա լավ բաներ եմ սովրե և տես:

Չանչիկն սկսեց պատմել թաքավորի ախչկա խամար, ասաց. — Ես հեփ օր մտա համըմի մեզ, ես Չանչիկ մ'էր, իմ գլխու շոքացավ, ասի՝ ես տ'էլնեմ էրթամ, էս գլխու մեզ լողկնամ, մեք էլ հովանամ: Եփ օր ես էլա գլխիցս լողկցա էդ գլխու մեզ, տեսա տաս խատ սև էլ տոլու էկան: Ես էկա մտա համըմու մեզ նորեն, նորեն շոքացա, տանուցա նորեն գլխիցս գլխու մեզ լողկցա: Եփ օր տոլու էկա, տեսա տաս խատ սրվտակ էլ տոլու էկան ինձ խետ: Ես ասեցի՝ ջանըմ, ես էդա սրվտակ էլերու խետ պիտի էրթամ: Եփ օր էլերու պոքեր պոքեցի գլխիցս էդ չայիրի մոտ, չայիր խրչավ մենք խանգիստ գլխիցս: Գլխիցս տեսանք ի՞նչ՝ իշու արքայավոլթյուն օր կ'ասեն, էն տեղն ար, իշվանք էդտեղ սկսեցին էդ անուշ ծաղիկ-ծաղկունք ուտել:

Ես ասեցի, թե՛ ես պիտի էլնեմ էրթամ էս տեղրանք նայեմ, խենք տեսնամ կտորըմ խաղ կնդնեմ ուտեմ, ես էլմ գլխիցս տեսա ի՞նչ՝ մեկ քեղեցիկ տունըմ, էդ տեղ չինված ար, մտա քեղեցիկ տան մեզ, նայեցի, սենյակներ ոչ մի մարթ չըկնդմ էդ տեղրանք: Էկա մի սենյակի՝ մ գլխու պայց, տեսա ի՞նչ՝ էդտեղ լավ կերակուրներ պաղրաստած են, շորան տվեր վր կերակուրներուն, ամեն չանաղի մեզն էլ մեկ-մեկ թասու ճյուր դրած են վր փլավներուն: Ես շատ անթի էր, ասի՝ ես պիտի էլնեմ էրթամ էս կերակուրներ պիտի ուտեմ: Եփ օր գլխիցս, պիտի էդ կերակուրներու տեր, «Չանչի՛կ, — լա, մեկկանչեց, — Չանչի՛կ, իմ աղեն չըկերեր ար, ինչո՞ւ տոլ կ'ուտես, էս կերակուրներ իմ աղի խամար ար պատրաստված»: Չանչի՛կ զարմացավ, ասաց՝ «էդ վո՞ւ էր էստեղ ընծի կանչեց», էլմ նայեց՝ մարթ չըկեր: Անքամ մ'էլ էկավ էդ կերակուրներ պիտի ուտեր, անքամ մ'էլ կանչեց՝ «Տո Չանչի՛կ, իմ աղեն չըկերեր ար, տոլ ինչպե՞ս կ'ուտես, տը գլխիցս էդտեղ քյե սատկեցնեմ» Չանչի՛կ էլմ նայեց, ասաց՝ «էս վո՞ւ ար էսա էրկու անքամ չըթողնա ես կերակուր ուտեմ»:

Նայեց փենճարենվե էրկու եղվրենկ, հանգրի պոռուկ նստած են, էդ եղվրենկներ ուրենց փանդեն խանեցին, տեսավ ի՞նչ՝ մեկ քեղեցիկ երիտասարթ և մեկ քեղեցիկ ախչիկ դառացավ: Էդտեղ Չանչի՛կ ասաց՝ կա ու էկա էստեղն ար տը գլխիցս էս կերակուրներ ուտեն:

Չանչի՛կ հուշիկ մեկ քյողեն պախկավ, տեսավ էդ ախչիկ և երիտասարթ ներս մտան, սկսեցին էդ խաղ ուտել: Եփ օր խաղ կերան պոռան, էլմ պիտի տոլու էրթեն, ախչիկ ասաց՝ «Հե՛յ, երիտասարթ, էլի էրթա՛նք»: Էդ երիտասարթ ասաց՝ «Տյու գլխիցս, քիչ վերձ ես կը գլխիցս»: Ախչիկ տոլու

էլավ գլխաց: Էդ երիտասարթ ասաց, թե՛ ես էսա մի քյանի ժամանակ մի սանդուխտը եմ պերե, պերեմ նայեմ՝ էդ սանդուխի մեչ ի՞նչ կա: Եփ օր էբե սանդուխ էպաց, տեսավ մի պզտիկ սանդուխ էլ մեչ կա, էդ պզտիկ սանդուխն էլ էպաց, նայեց մի բեռխէ՛մ մեչն էր, էդ բեռխէն եփ օր էպաց, մի գեղեցիկ մանդիլըմ մեչ տեսավ:

Եփ օր էդ Չանչիի թաքավորի ախչկան էդպես ասաց, թաքավորի ախչկա ախկըլ գլխաց: Էդ ոստիկանները եփ օր էդտեղ կայնած են, զՉանչիի սկսեցին տփել, թե՛ տյու ի՞նչ պատմություն էր էրեցիր, օր մեր թաքավորի ախչկա ախկըլ գլխաց: Չանչիի ոստիկաններու ծեռնեն պոծավ փախավ գլխաց քյադքից տյուս էլամ:

Էդտեղ դանուցան վըր ախչկան, ճյուր գանդեցին ախչկա իրես, ախչկան ախկըլ վերեն էկավ, ասաց.— Յամա՛ն, թե էդ չանչալ կղնեքյ պերեքյ ձի խամար, թե չէ՛ ես կը մեռնեմ:

Ոստիկաններ գլխացին էդ քյադքի մեչ էնքան փնտռեցին, Չանչիի չըղնդան: Նորեն քյադքից տյուս էկան, տեսան մի ծառի տակ պախնվեր էր:

Գլխացին զՉանչիի պոնեցին, ասեցին.— Չանչի՛կ, արի՛, թաքավորի ախչիկ քեզ կը կանչա:

Չանչիի ասաց, թե.— Ես չեմ ի՛գլյա, էս անքամին էր ձի ծեծեցիքյ, հաղիվ ձեր ծեռնեն փրթա փախա, հիմա է՞լ գլյամ, նորեն ձի ծեծեքյ:

Ոստիկան ասաց.— Չէ՛, չէ՛, մենքյ քյե չընքյ ծեծե էսա անքամեն, արի՛, թաքավորի ախչիկ կ'ասա՝ եթե Չանչիի չըգլյա էդ պատմություն ձի չ'էնա, ես կը մեռնեմ, ճար չըկա:

Չանչիի վերուցին պերին, պերին թաքավորի ախչկա մոտ:

Թաքավորի ախչիկ ասաց.— Չանչի՛կ, ի սեր Աստծու, էդ պատմություն ասա թըմըմի, թի չէ՛ ես կը մեռնեմ:

Չանչիի ասաց.— Ես էդ պատմություն չըմ էնե:

Թաքավորի ախչիկն ասաց.— Ինչո՞ւ:

Ասաց.— Էնպե՛ս, ես էնեմ տյու աչքով պետք էնես ոստիկաններուն, նորեն ձի տփեն:

Ասաց.— Չէ՛, չէ՛, ես աչքով չըմ էնե:

— Չէ՛,— Չանչիկն ասաց,— չէ՛, բե քյու փանդեն պաց, որպեսի ես նայեմ քյու աչքեր, տյու աչքով չ'էնես ոստիկաններուն, օր ընձի տփեն:

Ասաց.— Ձանըմ, ես թաքավորի ախչիկ եմ, ի՞նչպես ես էն փանդեն պանամ ու ոստիկաններ ու տյու ձի տեսնաքյ:

Չանչիկն ասաց, թե.— Վոլա՛, տյու քյու փանդեն չըպանաս, ես էդ պատմություն չեմ էնե, որովհետեւ տյու միշտ աչքով պետի էնես, ոստիկաններ ընձի ծեծեն:

Ասաց.— Չէ՛, չէ՛,— թաքավորի ախչիկ,— ես աչքով չեմ էնե, քյեզ ծեծեն:

Չանչլիկ վերուց ասաց.— Քրիստոս վկա էլնի, մինչև տյուլ քյուլ փանր-
դեն չըպանաս, ես էդ պատմութիւն չըմ էնե, օր տյուլ միշտ աչքով էնես,
ընծի ծեծեն:

Թաքավորի ախչիկ մտածեց, ասաց. «Օքուտ չ'էնա, պիտի փանրդեն
պանամ»: Եփ օր փանրդեն էբաց Թաքավորի ախչիկ, Չանչլիկ նայեց, Թաքա-
վորի ախչիկ տեսավ:

Չանչլիկն Թաքավորի ախչկան ասաց.— Ո՞ր տեղեն սկսեմ ասեմ:

Թաքավորի ախչիկ ասաց.— Էդտեղ եփ օր տղեն զմանդիլ էպանց իմ
թնասպիր տեսավ, է՛դ տեղեն սկսի, ասա՛:

Չանչլիկ էնտեղ սկսեց նորեն, ասաց.— Ինչ մանդիլ էպանց, տեսավ մեկ
նկարըմ մեչ մանդիլին շինված էր, ասաց՝ «Ա՛խ, երանի ես էս նկարի տեր
տեսնեմ, նորեն Աստված թըղ իմ խոգլին առնեմ»: Էդտեղ տղեն և մանդիլ
թնասպիրն պագլեց ու ծալեց, էդիր բեողչի մեչ, էդիր պզտիկ սանդղակի
մեչ, պզտիկ սանդղակ էդիր մեծ սանդղակի մեչ և վերուց պախեց: Տոնս
էկավ, գլխանց ախչկա մոտ, ախչիկ ասեց՝ «Հայ երիտասարթ, ինչո՞ւ ուշա-
ցար»: Երիտասարթ ասաց, թե՛ «Ոչինչ, ես մի քործ մ'ունեմ»: Էդտեղ իրենց
փետուրներ խագլան, թռան գլանցին:

Էլան ես էդտեղ, էդ կերակուլներ սկսեցի ուտել: Կերակուլներ եփ օր
կերա, պոծա, ասի՛ Էլեմ էրթամ, իշվանքյ մկա կ'էրթան: Էլան, էկա, սըվտակ
էչերուլ պոչ բռնի, բռնեցի ու էչերուլ խետ տյուս էկա: Էկա Համամի մեչ,
իշվանքյ գլանցին գլետի մեչ:

ԱՀա՛ն, Թաքավորի ախչիկ, էսպես և տեսեր եմ, քյեզի պատմեցի, ուրիշ
պան չ'ունեմ ասելու:

Թաքավորի ախչիկ ասաց, թե.— Չանչլի՛կ, թե քյուլ խոսակցութիւն
ծիշտ ա, արի էրթանքյ, ինչ Աստուծոմե կ'ուզես՝ քյե կը տամ, թե սուլթ ա՛
քյուլ վիզ կը տամ գանել:

Չանչլիկն ասաց.— Խա՛, թե սուլթ ա՛ գլիմ վիզ տո՛ւ գանել, թե օդորթ ա՛
խո տո՛ւ ձի պագլըմ տուր, օր ես գլանմ:

Ախչիկ ասաց.— Տե՛հ, արի էրթանքյ, թե օդորթ ա, ես քյե պագլ կը տամ:

Ախչիկ առեց զՉանչլիկ, գլխանց Համամի մեչ, Չանչլիկ չալըխցավ, անա-
մոթ-անամոթ իրեն ճուճ-պլոր ախչկա Հանուճ էպանց:

Քիչ մնաց, Չանչլիկ էնդեխ շոքյանցավ, ախչկան ասաց.— Արի էրթանքյ,
ես շոքյանցա, էրթանքյ գլետ լողկնամ և կը տեսնաս սե իշվանքյ ինչպես կը
գլան:

Էլան գլանցին: Եփ օր չանչլիկ գլետի մեչ մտավ, լողկցավ, տյուս էկավ,
տեսավ ի՞նչ տաս խատ սե էչ տյուս էկան:

Ասաց.— Ախչի՛, տեսա՞ր օդորթ ա, թի՞ չէ:

Ասաց.— Խա՛, էս իշվանքյ օդորթ ա, տեսնանքյ սըվտակ իշվանքյն էլ
պիտի գլան:

Ասաց. — Խա, էրթամ համըմի մեչ մտնեմ, լողկնամ, դիրըմ էլ տյուս գյամ, սըվտակ իշվանքյն էլ տո՛ւս կը գյանն:

Ասաց. — Նայեմ, մտի համըմի մեչ, խե՞նքյ:

Չանչիկ մտավ համըմի մեչ, կես սահաթ մնաց, տյուս էկավ, գյընանց գյետի մեչ, եփ օր լողկցավ, տեսավ՝ սըվտակ իշվանքյն էլ տո՛ւս էկան:

Ասաց թաքավորի ախչկան. — Տեսա՞ր սըվտակ իշվանքյն էլ էկան, մկա օր էրթանքյ, կ'էրթանքյ հնտեղ:

Ասաց. — Դե՛, քյելի էրթանքյ:

Չանչիկն ասաց. — Ձէ՛, պե պագյըմ տու ձի, նորեն էրթանքյ:

Ախչիկ ասաց. — Ձէ՛, կեցի՛ր, էրթանքյ էդ տուն տը տեսնանքյ, նորեն քյեզի պագյ կը տամ, եթե ճիշտ ա:

Էլան պոնեցին էչերու պոչ, գյանցին չայիրի մեջ, չայիր խըյավ, վար գյանցին: Գյնաց տեսավ ի՞նչ՝ ինչպես հեփ օր Չանչիկ պատմեց ծաղիկ և ծաղկունք, էլի շուռուճուռ առե վըր մեմեկի: Իշվանքյ սկսեցին էդտեղ արածալ:

Չանչիկն ասաց. — Ախչի՛, արի էրթանքյ էդ տուն քյեզի ցուց տամ:

Էլան գյանցին, տան մեչ մտան, պտտեցին, Չանչիկն ասաց. — Տեսնա՞ս, մարթ չըկա էս տեղրանքյ:

Ախչիկն ասաց. — Իրավ ա, թե օր մարթ չըկա էս տեղրանքյ:

Չանչիկն ասաց. — Արի՛ էրթանքյ կերակուլի տեղն էլ քյե ցույց տամ:

Էլան գյանցին տեսան ի՞նչ՝ կերակուլ պատրաստուկ ա, չորան տվե վրեն:

Չանչիկն ասաց. — Ախչի՛, կայնի տես, ես էրթամ գդել առնեմ, տես ինչպես վըր ձի տը կանչեն:

Ախչիկն ասաց. — Գյնա՛, խե՞նքյ:

Չանչիկն գյնաց:

Եփ օր տը սկսեր կերակուլ ուտել, մեկ կանչեց, ասաց. — Չանչի՛կ, իմ աղեն չըկերեր ա, տյուս ի՞նչպես կ'ուտես:

Չանչիկ ետ տանցավ, ախչկան ասաց. — Կը տեսնա՞ս, ճի՞շտ ա, թե՞ չէ:

Ախչիկն ասաց. — Ծիշտ ա, գյնա՛ մեկ էլ սկսի կե, խենքյ՝ ի՞նչպես կ'ընի:

Չանչիկ գյնաց, նորեն տը սկսեր կերակուլ ուտել, նորեն կանչեցին. — Չանչի՛կ, թե ինչո՞ւ կերակուլ կ'ուտես, իմ աղեն չըկերեր ա, տյուս ի՞նչպես կ'ուտես, կը գյամ քյեզի կը սատկեցուցեմ:

Չանչիկ ասաց ախչկան, թե. — Մկա կը գյանն:

Էլան նայեցին, տեսան ի՞նչ. էրկու եղվընեկ էկան հանգրի պուռկ, սկսեցին հնոց էզվնիկվենեն խանել, մեկ գյեղեցիկ երիտասարթըմ գանցավ, մեկ էլ՝ ախչիկ:

Չանչիկն ասաց, թե. — Ախչի՛, արի պախվենքյ հիմա կը գյանն: Գյանցին պախվկան, մեկտեղ պախվկան:

Ախշիկ, էդ երիտասարթ մեկ-մեկու ծեռ պոնեցին, էկան: Էկան, նստան, սկսեցին կերակուլ ուտել:

Չանչիկ հնդեղ ասաց, թե. — Դորի՞ս ընծի պագըլըմ տու:

Ախշիկ ասաց, թե. — Ի սեր Աստծու, Հանգ կաց, մեր վերեն չ'ակխեն, հիմա օր ակխեն, մեր վիզ կը զանկեն, թող Էնոնքյ էրթան, նորեն ես քյեզի կ'ուտամ պագըլըմ:

Չանչիկ հանդարտավ:

Էդ ախշիկ ու երիտասարթ խաց կերան, էլան տյուս պիտի էլլեն, երիտասարթ ասաց. — Ախշի՛, տյուս գյնան Հանգըրի պուուկ, քիչ քործ ունեմ, կը գյան:

Ախշիկն էլան գյանց: Էդ երիտասարթ ասաց. «Էդ սանդուկս չըպերեցի, մեկ էլ էդ թանսպիր թամաշա Էներ»: Էլան սանդուկս վար էրե, սանդուկս էպանց, բեռխեն մոտեն էլան տյուս ու էդ մանդիլ էպանց, նայեց թանսպիր վերեն, նորեն ասաց. «Երանի ես մի անքամ էդա թանսպիրի տեր տեսներ, թըղ Էն Աստվածություն իմ խոգլին առներ»:

Ասեղուն պես ախշիկ տոն էկավ, ասաց. — Ահա՛ն, ես էդ նկարի տերն եմ և ես եմ գյործե:

Էդտեղ ախշիկ և երիտասարթ տղան գլիրկ-ծոց էլան, պառկան: Եփ օր պառկան, կես սահաթեն վերջ վեր էլան:

Տղեն ասաց, թե. — Ախշի՛, ես քյուս քով եփ օր էկա, տյուս տղովցար, ահա, կ'էրթաս քյո խոր տուն, կը սկսես ինն ամսվան, Էն ավուր, ին սահաթվան պատրաստություն կը տեսնաս, կ'էրթաս իմ խոր երկիր, իմ խեր թաքավոր ա, խասնեղուն պես իմ խոր սահմանի մեջ, Աստվածութեն քյեզի կը տա մի զավակ, եփ օր կ'էրթաս էդտեղ, իմ խեր խերյաթխանա յա պացեր, վով որ էրթա, կ'իյն, էդ խերյաթխանեն խաց ուտա, ասա, թի՛ թաքավորի տղան սաղ ա, Աստված իրեն բանին-քործին Հաջողություն տա, թե մեռեր ա, Աստված օղորմի իրեն խոգյուն: Տյուս էդտեղ կ'էրթաս, խերյաթխանի դուռ կը կայնես, կը տեսնաս իմ խեր և իմ մեր, էդտեղ իրես պանց կայնուկ են, իրենց կ'ասես, թե տյուս Շիրին շահի Մալաքյ օր կ'սիրեքյ ընծի, ես տղաբեր կնիկ եմ, տյուս թաքավորի տուն ընծի տանեքյ, քիչըմ ես տաքյամ: Էնոնքյ կը զանմանան, թի՛ Հսքան տարի ինչքան մարթ էկեր էր գյանցեր էր, Շիրին շահ Մալաքյի անուն չէր տվեր էր: Էն ժամանակ քեզի տուն կը տանեն, մինչև հիրիկվան քեզի կ'ասեն՝ էլի Հստեղ պառկի: Տյուս իրենց կ'ասես, թե՛ տյուս Շիրին շահի քյասար օր կը սիրեքյ, Հսա յոթ տարի, իրեն սենյակ հեփ օր գոցվեր ա, ոչ մի մարթ Էնտեխ չի գյանցե, տյուս ձի տանեքյ իրեն յաթըղներու մեջ, ես պառկեմ:

Էն ժամանակ կ'ասեն՝ էս կա ու չըկա Շիրին շախից մի տեղեկությունըմ ունի, ահան Հսքան կ'ասեմ քեզի, Էն ժամանակ միշտ կը գյան մոտ քյե, կ'էրթամ, դե՛հ էլի գյան:

Տղան տյուռ էկավ, գյնաց հանդերի պռուկ, էտու վե էդ գեղեցիկ ախչիկ, թուան գյանցին:

Թաքավորի ախչիկ ասավ, թե. — Չանչի՛կ, էլի էրթանք:

Չանչիկ ասաց, թե. — Ընծի պագըմ տուր:

Ախչիկ ասաց. — Չանչի՛կ, տյուռ լսար ար իր պատմություն՝ ընծի ի՞նչ պատմեց, ես ի՞նչպես քեզ պագըմ տամ. թե մեկն չինա, մեկն ավերա:

Չանչիկ քյոխավ, ասաց. — Կեցի, ես կ'էրթամ իշվանքյներու խետ էրթամ, տյուռ կաց էստեղ, օր տյուռ ձի պագըմ չըս ի՛տա:

Չանչիկ էլնով, վանգեվանգ գյնաց, ախչիկն էլ էլնով ինգյնով հետև: Չանչիկ խասնելուն պես սև էշերու պոչ պոռնեց, ասաց. «Ես էլնեմ տյուռս, թող էն էստեղ մնա»:

Ախչիկն էլ էկավ, սըվտակ իշվանքյներուն խասավ, սըվտակ իշվանքյներուն խասավ, պոչ պոռնեց, չասե՞ս թե սև իշվանքյ տոճիկ կը գաննեն, Չանչիկի ախկը կ'էրթա:

Ախչիկ սըվտակ էշերու խետ էկավ, պիտի տյուռ էլներ, տեսավ ի՞նչ՝ Չանչիկ հետիվանց կը վանգն, թե կը կանչա. — Ախչի, ի սեր Աստծու, կայնի եսն էլ գյնմ:

Չանչիկ էկավ, խասավ, մեկ տեղ տյուռ էլնն, իշվանքյ գյետի մեջ մտան, իրենքն էլ էկան տուն:

Չանչիկ ուր տուն գյնաց, ախչիկն էլ գյնաց ուր խոր տուն, ասաց, թե. — Հայրիկ, համամն էլ կը քյակես, խերյաթխանեն էլ կը քյակես, էլ ընծի պետկ չի, ես իմ մանդիլ կնդն, ահա ընծի պատրաստություն, ես կ'էրթամ:

Խերն ասաց. — Ախչի, հո՞ւր կ'էրթաս:

Ախչիկն ասաց. — Ես կարգվել եմ, իմ կեսրանց տուն կ'էրթամ:

Խերն ասաց. — Ի՞նչպես պատրաստություն տեսնամ քեզի:

Ախչիկն ասաց, թե. — Հայրի՛կ, ին ամսվան, ին օրվան, ին սահաթվան ընծի պատրաստություն տես, և մեկ էլ մի ծեռք էրեխի խալավ պատրաստի, ես կ'էրթամ, ահա, էլ խոսակցություն չ'ունենմ:

Խերն էլնով, ինն ամսվան, ին ավուր, ին սահաթվան պատրաստություն տեսավ, ախչկան խետ էդիր, մեկ օր, էրկու օր ախչկան խետ ճամբանի գյնաց, ախչիկ ճաբխու էդիր, ետ տանցավ:

Ախչիկ սկսեց էրթալ. մինչև ին ամիս և ին օր, ին սահաթ թմըմավ, ախչիկ էդ թաքավորի խողի մեջ մտավ, տղան էպի: Ու տղեն էն տեղ փանթութեց շորերու մեջ ու գյրկեց, գյնաց, թաքավորի խերյաթխանի դռու կայննով, տեսավ ի՞նչ՝ թաքավոր, ուր կին, էդ իրես պնց կայներ են:

Ասաց, թե. — Տյուր Շիրին շահ Մալաքյի քյանսն օր կը սիրեք, ընծի ներս տարեք, ես տղաբեր կնիկ եմ, կը մսեմ:

Թաքավոր և իր ընտանեք զանգացան, ասին, թե. «Էս յոթ տարի ով որ

կը գլխի, կ'էրթա էստեղ խաց կ'ուտա, Շիրին շահ Մաննքի անունն չէր տվեր էր, էս ի՞նչպէս է էս ընտանեք իրեն անունն էտուր»:

Էստեղ ծառան զրկեցին, թե.— Էս կնիկ վեր պե, տեսնանք:

Տուն տարան, կերակրեցին մինչև հիւրիկվան, ասեցին, թե.— Ախի՛կ, էլի քյու տեղ պատրաստենք պառկի, տյու տղաբեր կնիկ ես, չըպաղես:

Էդ կնիկ նորեն վերուց ասաց.— Տյուք Շիրին շահ Մաննքի քյանսն օր կը սիրեք, էսա յոթ տարի իրեն սենյակի դուռ չըբացվեր ա, դուռ բանաք, ես էրթամ էսդոր յաթխի մեջ պառկեմ:

Էդտեղ թաքավոր ասաց, թե. «Կա ու չկա էս ընտանեք մեր Շիրին շախ Մաննքի խաբար ա, գլխի՛ որ տեղն ա»: Էլան դուռ պացին և սենյակի մեջ տարան:

Կնիկ սկսեց պառկել, թաքավոր էդտեղ ասաց.— Կեցի, մի կըռուկ անքըմ տանեք էդ տեղ կաննկու կայնեցուցեք, խենք՝ ի՞նչ կա:

Էլան կըռուկ անք տարան, չ'ասե՞ս թե կըռուկ անք լալ ա, չըկանա գրուցա: Մինչև կես գլխերին մնաց, չըմնաց, տեսա՞մ Շիրին շահ խավքյու պէս էկավ, էգար ջամ կոտրեց, սենյակի մեջ մտավ:

Թե ասաց իրեն ընտանեքին.— Ի՞նչպէս ես, լա՞վ ես:

Ընտանեք ասաց.— Խա՛, լավ եմ:

Տղան ի՞նչպէս ա:

Տղան էլ լավ ա:

Մեկ քիչ էդտեղ խոսացին, էլան, թուով գնաց:

Առավոտուն եփ օր թաքավոր քյուց վեր էլան, անք կանչեց տարավ, խարցուց.— Արա՛ր, ի՞նչպէս ա, պա՛մ տեսա՞ր թե չէ:

Արա՛ր թաքավորին պատմեց, թե՛ լալ էր, չըլըցավ պատասխան տեր, ծեռնով էրաց, ըսավ.— Էկավ, ջամ կոտրեց, ա՛ ա՛ Փըռ.— չըկըցավ պատասխան տեր:

Թաքավոր ասաց. «Կա ու չկա, էստեղ մի պա՛մ կա, էսօր գլխեր մեկ լեզվով անքըմ խրկենք, որպեսի մեզ պատմի եղելություն»:

Էլան, մի անք զրկեցին էտ մյուս գլխեր: Մինչև կես գլխերին անք կը կայնի կաննկու, կես գլխերին կը տեսնա ի՞նչ՝ մեկ էղըվնեկ կը գլխի փանջմրենով էդ ջամվե ներս կը մտնի, կը գլխի կնգլխի մոտ:

Կ'ասա.— Կնիկ, ի՞նչպէս ես:

Կ'ասա.— Ես շատ լավ եմ:

— Տղեն ի՞նչպէս ա:

Կ'ասա.— Շատ լավն ա տղեն:

Էդ տեղն էլ կը խոսին մի սահաթ, էրկու, կը թռնի, կ'էրթա:

Առավոտ եփ թաքավոր քյուց կ'էլնի վե, անք կը կանչա տանի, Արա՛րուն կ'ասա.— Արա՛ր, պատմի, խենք՝ ի՞նչ կա, ի՞նչ չըկա, ի՞նչ ես տես:

Արամը կը վերուցա կ'ասա, թե. — Թաքավոր ապրած, էն ընտանեք օր կա, քյու խարսն ա:

Թաքավոր կ'ասա. — Ի՞նչպես իմ խարսն ա:

Կ'ասա. — Խա՛, ես մինչև կես գլխերին կարակողից կայնա, նայեցի, տեսա, որ քյու տղան էկավ, փանջաններն վե, էդ ծակուկ ջամվե ներս մտավ, քյու խարսին ասաց, թե՛ ի՞նչպես ես, ասաց՝ շատ լավն եմ: Ասաց թե՛ տղեն ի՞նչպես ա, էստեղ խոսացին, մինչև էրկու սահաթին վերձ, թռավ և գլխաց, խավքյա ա, խավքյեղեն խագլուկ ա:

Էստեղ ասաց Թաքավոր. — Ճիշտ գլխե՞ս որ իմ լաճն ա:

Արամն ասաց. — Խա՛, ես կը խավատամ օր քյու լաճն ա:

Էս տեղ Թաքավոր էլավ էկավ, իրեն ընտանեքին պատմեց եղելություն, միատեղ էլան, էկան գինքյ թալեցին խարսի ոտքերու վրեն, էրկուսն էլ, թե՛ ի սեր Աստծուն, եթե անգամ էլ կը գլխ, ասես, թե մեկ անգամ էլ մենքյ տեսներքյ մեր տղայի մարթկություն, նորեն Աստված զմեր խոգլին թըղ առնե, էսա յոթ տարի կա՛ չենք տես:

— Խա՛, — կ'ասա խարս, — թե էս անքամեն գլխ, ես կ'ասեմ իրեն, թե ինչպես էտր ճար կ'էլնի, թալե գլխավքյեղեն դանոնա մարթ:

Նորեն էդտեղ Թաքավոր, իր ընտանեք գլխցին, մի Թաքավորական խարսի մեկ ծեռքըմ լաթ կտրեցին խարսի համար, էդտեղ շատ ուրախացան, մինչև գլխերվան սահաթ տասնվերկուսին տղեն ներս մտավ նորեն:

Թե ասաց. — Ի՞նչպես ես, ընտանեք:

Ասաց. — Ես շատ լավն եմ, եսն էլ, իմ տղեն էլ, մինակ դու քյեզի ասա, թե քյու վիճակ ի՞նչպես պիտի էլնի, արդյոք մինչև ե՞րբ դու պիտի մնաս էդպես խավքյ, խո տո՛ւ ձի մի անգամվա խամար չըս առե, ամեն օր խավքյ կը գլխս էստեղ, խավքյ կ'էրթաս, քյու պատմություն ձի էրա, թե չէ՛ ես քեզի կնգնություն չեմ էլնի:

Թաքավորի տղեն ասաց, թե. — Իմ պատմություն ես քյեզի էնեմ, իմ հայրիկին կ'ասես, իրեն խողի մեջ ինչ կանդար փետ կա ու մեշա կա, թըղ կտրա, էստեղ կոլոնա ու մեճ սարե՛մ էլ թըղ շինա էդ տեղ: Էդ սարեն եփ օր կը շինա, քսան խատ պղինձ էդ սարի տանիս դնան, քսան պղնձի մեշն էլ լեցուն ճյուր էնա: Էդ քսան պղնձի հետի պղինձ աջ կողմեն խամրե գլխ ձախակողմ, հետի պղինձ, իմ պղնձի, ես հետի պղնձի մեջ տի լողկնամ: Եփ օր էդ փետեր վառա, էդ փետեր եռեսուն օր պիտի միշտ կպի, էն ժամանակ մենքյ շատ կը շոգլանանք, երկնուց իրես չենք կանա դիմանա, էն ժամանակ մենքյ կը գլխնք էդ պղնձներու մեջ կը լողկնանք: Եփ օր կարող է մի կտրիճ մարթ էստեղ ըլնի, իմ փառեղեն առնի, թալա մեջ կրակին, էն ժամանակ ես իրենց մոտեն կը պրծնեմ, նորեն մարթ կը դանոնամ, թե չէ՛ մինչև հավիտյան հավիտնից ես էսպես պիտի մնամ, որովհետեւ սերի եմ: Ահա իմ խոր էսպես կը պատմես:

Տղեն թուով գյնաց: Առավոտուն եփ օր խարս տյուս էլնով, թաքավոր գինքյ խարսի ծեռքյերու վրեն էթալ, թե՛ ինչպես կ'էջնի մեր տղայի ճար: Էնտեղ խարս պատմեց, թե՛ քյու տղեն էսպես պատմեց ընծի. թաքավորին կ'ասես, թե՛ իրեն խողի մեչ ի'նչ կյաս փետ, մեշա օր կա, թըղ կտրա և մեկ տեղ կոլոնա ու մեկ էլ լավ պնոցր տունըմ շինա, քսան խատ պղինձ էլ էդ պնոցր տան տանիս գնա, էդ պղնձներու մեչ Տլին ճյուր էնա, եփ օր էնի կրակ թողնա էդ փետեր, եռեսուն օր էդ փետեր պիտի կալի, էն ժամանակ երկնքի իրես պիտի շատ-շատ տաքյնա, մենք էն ժամանակ կը գյանք, էդ պղնձներու մեչ կը լողկնանք, բայց էդ քսան պղնձի մեչ, կը խամբրես աջակողմեն դեպի ձախակողմ. եզրի պղինձ իմն ա: Եթե մեկ կտրիճ մարթըմ էնտեղ ընի, իմ փառեղեն առնի, թնլա էդ կրակի մեչ, էն ժամանակ ես կը պրծնեմ, կարելի ա էն ժամանակ ձի տեսնաք, թե չէ՛ ճար չկա, ես սերի եմ, էսպես պիտի մնամ մինչև Հավիտյան Հավիտենից: Ահա էս քյո տղայի պատմություն, եթե կարող ես էրա, թե չէ՛ քյու տղեն չես տեսնա:

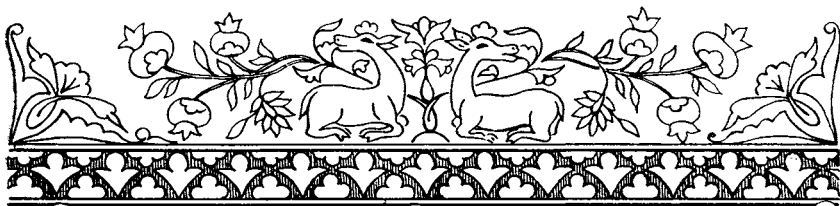
Թաքավոր էն ժամանակին հեռագիր էտու իրեն խողի մեչ, թե՛ ինչ կյաս փետ կա և մեշա, ամբողջ կտրեք ու էստեղ պերեք: Էնոնք ամբողջ փետեր կտրեցին, պերեցին թաքավորին, թաքավորի սարի մոտ դեզեցին, էն էլ մեծ տունըմ շինեց և քսան խատ պղինձ տանիս շարեց, էդ պղնձներու մեչ Տլին ճյուր էրաց ու կրակ էթող: Մի շաբաթ սկսեց էդ փետեր վառվալ, էն ժամանակ երկնքի իրես սկսեց տաքյնալ, եփ օր սկսեց տաքյնալ, թաքավոր մի կոշաղ տղա պատրաստեց, տարավ, էդ եզրի պղինձ դիմաց ծակըմ էրաց, ներքուց եփ օր տղան էլի, թաքավորի տղայի փառեղեն առնի, թնլա մեչ կրակին:

Էն ժամանակ խավքեր էկան, երկնքի իրես տաքյցավ, էկան եփ օր պղնձի մեչ մտան, իրենց փառեղեն խանեցին, էդ կտրիճ տղեն առեց զՇիրին շահ Մալաքի փառեղեն, էթնլ կրակի մեչ, էն ժամանակ էնդոր ընգյերներ ակխան մեկ-մեկելու կանչեց, ասաց, թե՛ Շիրին շահի փառեղեն թալեցին մեչ կրակին, ի սեր Աստծու, խասե՛ք: Էդտեղ էրկու խավք թռան գյացին օր փառեղեն բերեն, եփ օր գյացին փառեղեն պիտի բերեն, թակի գյոլ էզար էտոնց խավքեղեն պիտի խանձյեր, ընգյերներ կանչեցին, թե՛ արի՛, զիյան չըկա, անֆընաց փրցավ մեր փառեղենըն չ'երեցի մենք էլ էրթանք:

Էն խավքեր թռան, գյացին: Շիրին շահ էն ժամանակ պոծավ, նորեն մարթ դարցավ:

Էն ժամանակ թաքավոր և իր ընտանեք գինքյ տփեցին տղի վերեն, շատ ուրախացան: Էնտեղ նորեն բերեցին տղեն պսակեցին, իրեք օր, իրեք գլիշեր խաղ և խաղտուն էրեցին:

Էնոնք խասան էնոնց մրազին, տու էլ՝ քյոն:

30. ԿՅՈՒԼ ՓԱՐԻ

Կեր թագյաւորըմ: Ուր կնիկն ամուլ էր, չբեր էր: Շատ մտածեցին, ասին՝ ի՞նչիս էսենք, եսենք էրթանք դշուսն կան գյանք, բալքեմ տղեմ ընի: Կ'էլենն կ'էրթան:

Շատ կ'իյան, քիչ կ'իյան, դարվեչըմ ռաստ կը գյան, կ'ասա. — Թագյաւոր ապրած, դեո՞ր կ'իեք: Ես գլիտեմ՝ ինչ ա տո՞ւք կ'իյեք:

Թագյաւոր կը զարմանա, կ'ասա. «Առանց խարցումի էսա ի՞նչ գլինա»:

Դարվեչ կ'ասա. — Ա՛ռ էնա խնձոր, տապակըմ քե, մեկ ձի. ապա քե լաճըմ կ'էլնի, էդ տղեն էմ ամանաթն ա, էմ ամանաթ պետկ ա տաս ձի:

Կ'ասա. — Զի լաճըմ թըխ ընի, էլ մ'էլ ամանաթ թըխ ընի:

Կը խնտանան, կը գյան տուն: Ին ամիս, ին օր կը թմի, լաճըմ կ'էլնի: Շատ կ'ուրախան: Կ'ընի յոթ տարեկան:

Կան կը գյան, կը տեսնա մեկ օր դարվեչ կը գյան, կ'ասա տղին. — Գյնա քյու մոր ասա՝ դարվեչ ուր ամանաթ կ'ուզան:

Տղի մտեն կ'իյան:

Մեկել օր էլ մ'էլ կը գյան, կ'ասա. — Տո՛ւ քյու մոր ասի՞ր:

Կ'ասա. — Զէ՛:

Կ'ասա. — Գյնա՛ քյու մոր ասա՝ դարվեչ էկեր ա, ուր ամանաթ կ'ուզան:

Կը գյան մոր կ'ասա. — Մարե՛, դարվեչ ուր ամանաթ կ'ուզան:

— Ի՞նչ ամանաթ, — կ'ասա, — տո՛ւ ես էնոր ամանաթ, էն ա քե տվեր:

Կը գյան հանձի հանի, դարվեչ կը տանի տղեն, կը տանի թանձ համէի փեթակի: Դարվեչի կնիկ մարթնկեր ա:

Դարվեչ տղեն կ'ասա. — Զեն չ'ածես, կնիկ չ'ակխի:

Օրըմ կնիկ կ'ակխի, կ'ասա. — Դարվե՛չ, տո՛ւ անուշ նեճիրըմ պիրիւ ըս, պախեր ես, զի ս'ասի:

Կ'ասա. — Ես քյու բախտ, թագյաւորական տղա յա, մենք չընք կանա ուտենք:

Դարվեչն նեճիր կ'իյան, պառավն էլ կ'ասա. «Հօրողկեմ մըտ էմ քյոր, որ

տղեն ուտա»։ Կ'ուզա տղեն կուրուսա։ Տղեն փեթկից կը խանա տո՛ւն։ Տղեն շատ կը վախենա, գլեռ պատի տակ կը լն։

Ախչիկ գլեռ փանջարենվե կայնուկ ա, տղի ձեն կը լսի, կանչա տղեն. — Քյե ի՞նչ ա էլե, կը լնա։

Տղի աչք կ'ինի ախչիկ, շատ կ'ուրախնա, կ'ասա՝ էսպես էր. թագյափորական տղա էր ես, դարվեչ էպի էսա տեղ, էնոր կնիկ աչք ունի՝ ձի կուրուսա։

Կ'ասա. — Հա՛յ, խորոտ տղա, ես քյե տ'ասեմ, արի՛ էսա քյե ասեմ։

Կ'էրթա ախչկա մոտ, ախչիկ կ'ասա. — Քյե կ'օրողկա էնտեղ, էնոր քյոր մարթակեր ա։

Ասաց տղեն. — Ապա ի՞նչխ էնեմ։

Ասաց. — Էնոր ամանաթ կը շլկես տանես, հիրար չըտաս, նեխուկ գյուլըմ կը գյա՛ քյե ռաստ, չ'ասես՝ գյեշախոտ, ասա՛ ի՛նչ անուշ խոտ կը գյա՛ էդա գյուլից։

Պառավ կ'ակիսի, մինչև տղան տուան հեռճև կ'էրթա, տղեն փախավ։ Հանուն որ ասեր էր անուշ խոտ կը գյա՛, էլնվ բոշացավ, պառվու հեռճև բռնեց, տղեն փախավ։

Էրի տուն, մոր ասաց. — Քյու խալավներ ես լվացի պերի։

Հիրիկուն դարվեչ կը գյա՛ տուն, նեճիր կը պերա, էլ մ'էլ պառավ կ'ասա. — Դարվեչ, նեճիրով ո՞չ չըկտրա, պե տղեն զինենքյ, ուտենքյ։

Դարվեչ կ'ասա. — Զէ՛, թագյափորական ա, իս քյե հանճին տիր ասի՛ չ'ընի։

Խլուսուն էլ մ'էլ կ'էրթա՛ նեճիր, կնիկ կ'էնի կ'ասա. «Հօրողկիմ ինձ մեկել քյուրոչ մոտ, — կ'ասա, — ի՞նչ տի էնիմ հօրողկիմ ինձ»։

Կ'ասա. — Տղա՛, էլի գյնա ալրի մաղ Գյուլյուզմիրի մոտեն ա՛ռ, արի։

Տղեն կ'ասա. — Ես չըմ գ'ըխչնա ինձ։

Կ'ասա. — Գյնա, համա քյնուկ ա, մաղ գլեռ պատեն կախուկ ա, գյնա, ա՛ռ, արի։

Տղեն կ'էնի տո՛ւն կը լն. էլ մ'էլ ախչիկ կը լսի, կը կանչա. — Ա՛յ խորոտ տղա, ընչ հնպով էլ մ'էլ կը լնա։

Կ'ասա. — Էլ մ'էլ ձի կը հօրողկա ուր քուրոչ տուն։

Ախչիկ կ'ասա. — Քյե մուղյաթ կա, էնոր քյուրեր մարթակեր են, — կ'ասա տղին. — Մեկ փշոտ առտըմ կը տեմաս, չ'ասես էդա փշուր առտ ա, գյեչ ա, ասա՛ էսա ինչ անուշ խոտ-բնիչա յա, ծաղկունքյներով, ու ընցի գյնա պառվու տուն, մաղ պատեն ա՛ռ, դարցի։

Տղեն էնպես կ'էնա, կ'էրթա՛ առտ կը տեմնի, կ'ասա՛ ինչ խորոտ ա էսա առտ, ինչ խորոտ դընխտի բնիչա յա, ծաղկունքյ խոտ կը գյա՛։ Կ'առնի մաղ, կը գյա՛։ Պառավ կ'ակիսի, կ'ինի տղի հիտև, որ ուտա, էդա առտ, էն փուշ առտ կ'ակըռկի պառվու ոտքեր, պառավ կը խեղդվի, տղեն

կ'ազատվի, կը գլխի: Կը գլխի, մաղ կը տա մեր, կը գլխի մըտ ախիկ:

Մարթակեր պառապն ա, կը տեսնա որ տղեն հմեն տեղ պոծավ, կ'ուզա զինքը ուտել, կը գլխի ախիկան մոտ:

Ախիկին էլ շատ խորոտ ախիկ կ'ըլնի, հուրի-փարի կ'ըլնի:

Կ'ասա. — Կանա՞ս հէսոր գլխեր մինչև առավոտ ալիսե, մենքը գլխիքը, առնեմ քե, էրթանքը:

Կ'ըլնեն, շատ քիչ կ'էրթան, պառավ կ'ալիսի, դարձել կ'օրողկա հիտեներ, կ'ասա. — Դարձել, ընցկոմ քե ախի՞ ուտենքը, տո՛ւ չըթողեր, տեսա՞ր՝ ախիկին էլ առեց տարավ:

Ախիկ կ'օրոհա, կ'ասա. — Տղա՛, ճամբարի խետ պն՛մ կ'էրեա, մայան յա՛ դարձելն ա, յա՛ն պառավ, — կ'ասա. — Ես կ'էլնեմ բոստան, տո՛ւ էլի ճո՛ւր էրող, պնիս քո՛ւ ձեռ պոնի:

Դարձել կը գլխի, կ'ասա. — Ա՛յ մարթ, տո՛ւ չըտեսա՞ր՝ տղե՛մ ու ախիկըմ էս տեղվե ընցան:

Կ'ասա. — Ձէ՛, մա՛րթ, էսա յոթ տարի կա՛ ըստնվե մարթ չ'ընցե:

Դարձել կը դանոհա գլխի պառավո՛ւ մոտ, կ'ասա. — Կնի՛կ, մարթ չը տեսա ճամբարներ:

Մեկե՛լ օրն էլ կ'օրողկա:

Կը գլխի ճամբարի խետ, ախիկ տղին կ'ասա. — Քե մուղվնթ կա՛ց, դարձել էլ մ'էլ էլեր ա, — ախիկին ասաց. — Ես կ'ըլնեմ ժամ, տո՛ւ ժամխար:

Կը գլխի դարձել, կ'ասա. — Ժամխար, տո՛ւ մարթ չըս տեսե՞ դա ճամբարի վերեն ընցե, դառցե:

Կ'ասա. — Տաս տարի կա էսա ճամբարի վերեն ժամխարութեն կ'էնեմ, ես չըմ տեսե մարթ ըստնվի էկե-գլխիցի:

Կը դանոհա գլխի տուն դարձել, կ'ասա. — Կնի՛կ, էս մարթ ճամբարներվե չըտեսա:

Կնիկ կ'ասա. — Չխո ըսկի մարթ, ճամխարթ չըտեսա՞ր:

Կ'ասա. — Հէրեկ տեսա բոստան՝ կեր, մեկ ճո՛ւր կ'էներ, խարցնեցի, ասաց, թի՛ էսա յոթ տարի կա, մարթ էսա տեղեր չ'էկեր ա:

Կ'ասա. — Աստված քո՛ւ տուն քակա, էնի տղեն ա, ախիկին ա:

Ասաց. — Վոլն, հէսորն էլ ժամ ու ժամխարըմ տեսա, էլ պնն չըմ տեսե:

Էլ մ'էլ կ'ասա. — Աստված քե պնրի տա. ժամ ախիկին էր, ժամխարն էլ տղեն էր. պոներ, պերեր, — պառավ կ'ասա, — տու կաց տուն, վնը ես տի՛յնմ:

Պառավ կ'էլնի կ'իյնի ճամբարն, բոբութակն կը գլխի տղի հիտե:

Տղեն էլ ճամբարից կը նայի, կ'ասա. — Պառավն ա էլե հէսոր, ի՞նչ էնեքը:

Կ'ասա. — Էնեք էնա ծով առտի հնի, տո՛ւ էլի արոր, ես կ'էլնեմ ծով, որ պառավ գլխի ինի էնտեղ իյնի ծով, խեղդվի:

Պառաւմն ա, ուր անսպասուածութիւն կը տեսնա արոր, կ'իմանա՝ արոր տղեն ա, կը խասնի ծովու հանի, ձեռ կը թանա արոր որ պոնա, արոր կը փախի, պառավ կը չլիա ճրի մեչ, կը խեղդի: Էնոնք կ'էլենն առտի հանի, իրարու ձեռ կը պոնեն:

Տղեն ախչկան կ'ասա.—Աստված ձի էտու քյե, քյե ձի, ձի ազատեցիր քյե խամար, ես թագյավորի տղա եմ, էրթանք չմ խոր էրկիր:

Շատ կը գլան, քիչ կը գլան, թագյավորի խաս բաղչեն գլուխ'մ հանի կը խանեն:

Ախչկան կ'ասա տղեն.—Տո՛ւ էլի էնա ծառվե, մեկից մեկ քյե տուն չեմ տանի, յամ տուն, հիմանամ՝ ինչպես ա, էմ խեր ու մեր սա՞ղ են, սելի՞մ են, գլամ քյե առնեմ էրթամ:

Ձինարի ծառըմ գլուխ հանի կ'էլնի, կը խանա ծառին վե, կ'էլնի էրթա, կը գլա ուր խոր սարեն, որ խեր-մեր կը տեսնա, էնպես կ'ուրախնան վըր իրարու, օրըմ կը մոռնա ախչիկ էտեղ: Մեկ մըռտըի՛մ կճե՛մ կը գլա էսա տեղ, գլուխ հանի ճո՛ւր պերեկո՛ւ, կը տեսնա ճո՛ւ մեջ էնպես խորոտ կերպարանքըմ կ'էրեա: Կճեն կը շիշկուի, կ'օրոնա դեա-դեն, մարթ չըկա, կ'օրոնա ծառվե, կը տեսնա Կյուլ փանրի՛մ գլեռ ծառնվե:

Էդ Կյուլ փանրին կը խարցնա ախչկան.—Ձեր թագյավորի տուն բանարմ, կ'ըսեմ չըս խեր ա:

Կ'ասա.—Մեր թագյավորի լաճ էկեր ա, էրկու օր կա՝ ուրախութիւն մարթ էնոնց տառն վրեն չըկանա էրթա: Էսա քսան տարի կեր, դանրվեչ տարեր էր, հէսօր կնդան:

Կճեն էլ կը հիմնա, կ'ասա. «Վուլ, էս որ թագյավորի լաճու խետ հեմ կա, կայնի ես էլնեմ ծառվե, զէնի դմչկեմ տակ, ես նստեմ էնոր տեղ, թագյավորի լաճ գլա զձի տանի ուր խամար»: Էն էլ կ'ըլնի ձո՛ւկըմ, կը թոնի մըչ գլուխ:

Մեկել օր թագյավորի լաճ կ'էլնի գլա մըտ կնիկ, կ'ասա.—Վա՛յ, ես քյե մոռցեր էր:

Տղեն կ'օրոնա ախչկա կերպարանք կը շիշկուի, կ'ասա.—Կյուլ փանրի, ձի կ'էրեա տո՛ւ Կյուլ փանրին չեա:

Կ'ասա.—Ապա էնա իրեք օր կա, տո՛ւ ձի թողեցիր արեւու հէռճեն, սեցեր եմ, — կ'ասա, — արեւուց եմ սեցեր, աչքերս օրոնեցի քյու ճամբան, չ'էկար, քյեթրեր ա, պոկներս էլ ծարավ մնացին, սեցե, չորցե:

Թագյավորի լաճ շատ կը տոտմի, կը մտածա, կ'ասա. «Թե չըտանեմ, էնոր երախտեկ ինչ էրեր ա ձի, բանտ եմ տվե, չըմ մոռնա, տանեմ՝ մեկ թագյավորի տղա եմ, տ'ասեն՝ ի՞նչ հանձնատես պան էպե»: Շատ քիչ կը մտածա, կը թալա ձիու հիտե, կը տանի: Բայց գլիշեր-ցերեկ թագյավորի տղեն դարդի մեջ էր. շատ կը սիրեր, շատ կը սիրեր էն հանձնի փանրին:

Ավուր մեկեն կ'ասա.— Գլխտես ինչ ա էմ դեղ, որ ես ըլնեմ հանածի կնիկ, որ կ'ասես, ձեռքդ կա էն գլխի մեջ, կնդի պե, ես ուտեմ, կ'ըլնեմ հանածի փաւրին, կը ժրեմ:

Թագյավորի լաճու խելքյ կ'իյնի, կ'ասա. «Ախր էսի պա՛մ կա»: Ձեռք ճրոց կը պոնեն, պերեն, թագյավորի լաճուն կը տան:

Կ'ասա.— Կնի'կ, առ, խեմ՝ քյուռ դեղ ի՞նչ ա, ձեռք պերի:

Ձեռք կը տա հեռճուռ խղամ, կ'ասա.— Էփի', պե', ես ուտեմ:

Ընցկոն կ'էնա, որ կորուսա, թագյավորի տղեն չ'իմնա: Խղամն էլ ձկան փոր կը պատուա, գլխոխ կը տանի թալա փողոց, ձեռք կը պերա կ'ուտա:

Կը տեսնի, որ խլիսուն ծառեն ջուլաբ կը պերա թագյավորի լաճուն, կ'ասա.— Ձինարի ծառ ա էլե տուան հառճե, մարթ չ'ուտա, չըխմա հինե որոնա:

Կնիկն ա, Շեյթան խաթուն, կ'ասա.— Ես խիվանդ եմ, էն չինարի ծառ պերես, էնես էմ լաճուն օրորոց, էնոր քլիփուռով ես լիղկնամ, լվացվեմ, կը ժրեմ:

Թագյավորի լաճն էլ էնքան կը սիրեր էն հանածի կնիկ, որ կ'ուզեր ինչ ասեր՝ խոսքեն չ'ըլներ, որ գլխտեր էնպես էնելով կը դանոներ հանածի կնիկ: Թագյավորի տղեն ա չինարի ծառ կտրեց էպի, էրաց օրորոց: Կ'ըլնի մատնեկըմ կ'ըյնի տաշտերու մեջ:

Թագյավորի խարս խղամին թանքի՛հ կ'էնա. — Էն տաշեղներ տար ձեր տուն, վանի, չըթալես տուռ:

Կը տանի տաշեղներ պառավ, կը լցա ուր տուն, կը վառա, մատնեկն էլ կ'ըլնի մտնի հականատվե:

Պառավ կը գլմ տուն, տախտ ավելիւկ, քյասեն լվացուկ, հայ էնպես կը տեսնա, պառավ կը շիշկուի, կ'ասա. «Էսի մեկըմ կա մեր տուն, — կ'ասա, — հէսօր պախ կը դնեմ, մտնեմ տուան հիտե»: Կը տեսնա հականատից մատնեկըմ կ'իյնի տակ, կ'ըլնի էնպես խորոտ հուրի-փաւրի՛մ, օր չ'ուտես, չըխմես, հինե օրոնես:

Էն էլ կը խասնի մատնեկ կը պոնա, որ չըխագյնի, կ'ասա.— Այ՛ խորոտ ախչիկ, տուռ որտեղե՞ն ես, ո՞ր տեղեն ես էկեր, — կ'ասա.— Ես փառք էմ Աստծուց, ընձի տղա չըկեր, անլիւղ չըկեր, էնի էտու ձի:

Ախչիկն ա կը գլմ պառավուն կը խարցնա, կ'ասա. — Մամի'կ, քյուռ թագյավորի խարս դեղ էրիբ, սիվտկա՞վ:

Կ'ասա. — Սե կապա էնի, թագյավորի լաճ դարդուռ ա կտրե, գլեռ ճարըմ չըկանա կնդնի, Կյուլ փաւրի՛մ ա պերի, դերե ա ծառվե, էկեր ա տուն. չընքյ գլխտե մուռընու կճա յա, ի՞նչ ա էկե նստեր էնոր տեղ, թագյավորի լաճ գլմցեր բերե, սիւտն էլ չ'ուզան: Գլեռ ուր նամուսեն չըկերցուցա թողնա: Չըգլխտցավ՝ ինչխ էղավ էն կնիկ, գլիշեր-ցերեկ էն

կնգյան քյասարովն ա: Թագյավորի լաճ դեղ էնելով տ'էլնի հառաճի կնի՞կ: էնոր սիրուն ընցկում կը չարչրվի թագբերբմ չըկա:

Կ'ասա.— Պառա՛վ, կանա՞ս թագյավորի լաճ պերես էսա տեղ:

— Քյու խոգյուն-արեուն մեռնեմ, չխո ես քյե տ'ասեր, գյեո տո՞ւ ասիր՝ թագյավորի լաճու լայըղ տո՞ւ ես:

Կ'ասա. — Պառա՛վ, չխո ես էն եմ, որ թագյավորի լաճ կան կը գյա՞մ հիտե:

Պառավն ա ուրախութնե կ'էլնի փաթըմ կը խաղա, կ'էլնի գյա՞մ թագյավորի լաճու մոտ, կ'ասա.— Թագյավորի լաճ, ի՞նչ կը տաս ձի, որ քյու ուզած, որ էնքան կան կը գյա՞մ հիտե, տամ քյե:

Տղեն կը գանձանա, կ'ասա.— Էդ էլ պա՞ն ա, որ տո՞ւ ձի ասիր, էդ ի՞նչ արքյավութնի պերան էր, որ պանցիր: Թե տո՞ւ էտապես պանըմ էնես, ինչ աշխըրքյի մեչ ուզես, կը տամ:

Պառավ կ'առնի տղեն, կը պերա տուն: Եփ որ կնիկ կը տեսնա, կը ճանչնա, ոչ մի պան չըկանա խարցնա, խնդալուց լաճու ախլըլ կ'էրթա:

Վերճ իրեկյ օրեն խետ կ'աքխեն, պատմութեն կ'էնա, կ'էլնի գյա՞մ, կնիկ կը թողնա պառվու տուն, մարթու չ'ասա, կը գյա՞մ ուր խոր սարեն:

ճորե՛մ կը պերա, մեկ լանգյ կը գանա՞մ Լակթուն խաթունի փոր, մեկ էլ ճոռն, կ'ասա.— Տո՞ւ էր էդա կանգար ձի ցավցուցիր:

Կապա ճորու պոչ, կը թողնա, տանի սարեր, տղեն էլ, մերն էլ:

Թագյավորի լաճն ա, նոր կը գյա՞մ, Կյուլ փարին կը պերա, պատմութեն խոր-մոր կ'էնա, յոթ օր, յոթ գյիչեր խաղտուն, խարսնիս կ'էնեն:

էնոնքյ խասան ուրենց մրազին, տու էլ խասնիս քյու մրազին:

31. ԱՄԻՐԱ

Ժամանակին կ'ընի մեկ Ամիրա, էտոր խորոխալոր ախչիկ՝ Դոմամ կ'առնի: Էտ Դոմամ, էտ Ամիրեն ընպես հիրարու կ'ուզեն էլ աշխարհիս մեչ ընցկոն պան չըկեր: Խրիսուն չուր հիրիկուն քնոնց սրտի քյանսար մեկ կտոր խաց կ'էլեներ: Օր էնքան հիրար կ'ուզեն, չըն դըփթե նատեն, մեկ պրտոնձ խաց ուտեն:

Ավուր մեկին քոչընեք զանկին, էտոնց օշխար տարան: Հանվար ինգ-յանվ գյեղվե՝ հա՛յ, հանվար, գյողեր օշխար տարան:

Ջուլյաք տարան Ամիրին, ասին.—Ամիրա՛, քոչընեք օշխար տարան:

Ամիրեն էլանվ, խեծավ ուր ծին, ու օշխարներու հանվար գյանց: Մեկ փոթոթորիկըմ էլ, օր Ամիրեն գյանց, էկավ զանկեց քնոր կնիկ՝ Դոմամ, տարավ. էտ փոթոթորիկն էլ դուու տեսակ մեկ պան՝մ էր:

Բանե բան ըստան, ան հե՛նք քյանտըմա խաղէ գյրան¹¹:

Ամիրեն ինոր ծին քչեց, գյանց հանվարին խասավ: Կուիվ էրին չուր իրեքյ օր, քոչընեքուց օխչար առան:

Էտոր ժողովրթին ասաց.—Տյուլք օշխար առեքյ էկեքյ, ես կ'էրթամ:

Ծին քչեց, էկավ խընթուուն, էտոր մեկ շու՛մ կեր, դեկ շու՛մ էր, ինգյանվ էտոր հիտե: Ամիրեն էնքան քյար էզանր, փեա էզանր, չըտանցավ էտա դեկ օխչըրի մոտ, Ամիրեն ասաց. «Դե, թըխ գյան տուուն, հիրիկուն խովիվ կը գյան տանի»: Ամիրեն էկավ գյեղին մոտեցավ, տեսավ մեկ պառավ էտա տեղ փետի կրկուտ կը քաղեր ու էսպես կ'ասեր. «Հե՛, հի՛, ափսո՛ս, մեր Դոմամ տարան»:

Ամիրեն խարցնեց ասաց.—Պառա՛վ, էտ ի՞նչ ա էղեր:

Ասաց.—Քյե կուրբան, մեկ փոթոթորիկ էկավ, էզանր մեր Ամիրի կնիկ՝ Դոմամ տարավ:

Ամիրեն ասաց.—Ի՞նչ տարավ, չըտեսա՞ք դեո՞րվե տարավ:

Ասաց.—Մեռնեմ քե, պան՝ չըտեսանք, մինակ էնա սարից մեկ թող ու դյուման էլանվ:

¹¹ Արեն ու արևելք, մենք նոր ընկանք ծանր խաղ (Ծ.Ա.):

Դեորորսական Ամիրեն տանուցավ, զաստ էտա սարին էրաց, էտա դեին էլ ընդյնվ էտոր հիտե: Ամիրեն տանուցավ լանդեց դելու հիտե. ինչպես էրաց՝ չըկարցավ էտա դելուն տառուցեցեր. էտ դել ընդյնվ էտոր հիտե: Ամիրեն ասաց. «Դե թըխ գյա՛մ, կարելի յա էս էլ Աստծուց ա»:

Շատ-քիչ գյանց, շատ-քիչ Աստված հիմանա: Գյանց մեկ քյաղքի՛մ մոտեցավ: Դեորիս դեին վանգեց, ընցավ Ամիրի հանձն: Դեկ որ շուկեն վե գլընց, Ամիրեն էլ ծին էտոր հետե քչեց: Գյանց վըր մեկ խեղճ պառվու՛մ տուան դել կայնավ: Ամիրեն էտա տեղ ծիուց էճնվ տակ, տյուռ տփեց, պառավըմ էկավ տյուռ էպնց:

Ամիրեն ասաց.— Մարե՛, մեհվան կ'ուզե՞ս:

Ասաց.— Մարեն մեռի քյե, նա կա՛ ուտեմ, նա կա՛ տամ մեհվանին:

Կ'ասա.— Մարե՛, առ քյե տաս ոսկի, տար ձիկ էլ խաց պե, քյե էլ, ծիուն էլ՝ խոտ պե:

Պառավն էլ տաս ոսկին առավ, լանդեց՛մ փորուն տվեց, մեկ օռուն տվեց, վանգեց գյանց քյաղքի մեհ, էրկու ոսկի տվեց խաց, կերակուլ, ծիուն խոտ առեց, էկավ:

Ամիրեն խանեց տաս ոսկի էլ էտու, ասաց.— Տա՛ր, մե լխեֆ, մինդար պե, օր քըլեննք:

Մուլթ էտու, էտոնք խաց-մաց կերան, տը պարկեն, քըլենն, Ամիրեն ասաց.— Փարչ տո՛ւ, ես էլենեմ լվացվիմ:

Ամիրեն էլ շորեր խաներ էր, մնացեր էր վրեն մե տակ շապիկ-թումբան: Փարչ էտի տյուռ, օր տը լվացվեր, էտ դել կզմըգտաց, քյեկեց: Ամիրեն խասավ, ծեռ թալեց պոչ պունեց, ընդյնվ հետե: Շուն Ամիրին տարավ, քյաղքից տյուռ մեկ կոնախի մոտ ու կայնավ: Ընցկոն մեկ անձըլըմ կը գյա՛մ, էրկինքյ կրակ կը տա, ցուրտ էր, օր մեկ ատամ խինգ ատամ կը կոտրա:

Մնաց, Ամիրեն տեսավ՝ ըն դեխեն մեկ փոթոթորիկըմ էկավ. Ամիրեն տեսավ՝ մեկ դե էր: Դե տյուռ տփեց, Դոմամ էկավ տյուռ պնցեց:

Դե ասաց.— Հա՛յ կնիկ, տյուռ ի՞նչ զալըմ կնիկ ես, օր էսա խեղճ աղքըլտին չես առի ներս, էս անձըլեին կը մսի:

Կնգյանն բախտ ընցկոն էր:

Կնիկ ճանչցավ Ամիրին, ասաց.— Ձըմ առի ներս, թող հյուրուշի տուն էրթա:

Էտ դեի սիրտ ունհմ կ'ինի, կ'ասա.— Կնի՛կ, ընչի՞ մեր տուն ավե՞ր ա, թը գյա՛մ տուն:

Դե էտ մարթու ծեռ կը պունա, կը տանի տուն: Էտ Ամիրեն էլ մեկ պրտո՛ւն կուպը պունե էտոր ծեռ, ինչիս որ թըխթըմոր, ըսկոն ա կ'ակըղցեր: Կնգյանն բախտ էր, Ամիրի հինատուն, կնիկ էտ դեռ էրեսներ ըսկոն կը պագյա, կը կորա տեն, կը գյա՛մ տեն, ընցկոն ինչ ձո՛ւկ վըր ծովուն խաղա:

Ամիրեն մըչ էտոր մտաց կ'ասա. «Վո՛յ, կնգյանն բախտ ի՞նչ թավուր

բանիստ ա, օր գլխեր-ցերեկ մեր սրտի քյանսն մեկ պրտսն խաց էր: Էսի էմ հինատուն ա կանա»:

Դեու քյուն կը տանի, կը քյնի:

Ամիրեն կ'ասա.— Դոմամ, ախըր չէ՞ ես տյու դոմամ ենք, հիրարու կ'ուզենք:

Կնիկ կ'ասա.— Սուս կաց, տե՞, դեու կը խանեմ վեր:

Ամիրեն ասաց.— Կնիկ, տյու ընիս քյու Աստված, ես քյու հմեն տեղ պագյեր եմ, մինակ քյու լեզվի ծեր չըմ պագյե, մեկ պագյեմ՝ նոր Աստվածութեն թող էմ խոգյին առնի:

Կնիկ ասաց.— «Տ'ընիմ էրթամ, թըխ էմ լեզվի ծերն էլ պագյա, մեղքյա», տարավ Ամիրի մոտ ուր լեզյուն:

Ըն կուպր, ինչ Ամիրեն ճմրուտեր էր, արեր էր խմոր, գյնդտիկըմ պոնեց, օր կնիկ չ'իմաներ, ասաց.— Կնի'կ, լեզյուն խան տյուս, պագյեմ:

Կնիկ ըսկում լեզյուն խանեց տյուս, մոթներուց չըր էրեվե:

Ամիրեն ասաց.— Կնիկ, յոթ տիր տյու քյու Աստված սիրես, շատ խան տյուս, օր ես կուշտ պագյեմ:

Դոմամ լեզյուն շատ էխան տյուս: Ամիրեն կուպր թանեց, պոնեց լեզյուն, ճմուտեց, պինդ պոնեց, քյանչեց կնգյան, առավ տարավ տյուս: Էլնվ տյոն, շուն ընցավ հառճե, Ամիրեն ծեռ էլթնլ շան պոչ պոնեց, կնգյան քյաչքըչերեն առեց տարավ:

Տարավ խասավ պառվու տուն, կանչեց պառվուն, ասաց.— Պառա՛վ, պեր տյուս էմ շորեր:

Պառավ առեց շորեր, պերեց:

Ասաց.— Պառա՛վ, էս կնգյան լեզյուն պոնի:

Ամիրեն էտոր շորեր խագավ, էլնվ ուր ծին խեծավ, Դոմամի լեզյուն էլըմ պոնեց, պառավ վերուց տկանց, խանեցին տրեցին վըր ծիուն: Պառվուն կաց պարով էրաց, ծին քչեց: Իրեքյ ալուր ճամբան ծին քչեց:

Եփոր իրեք օր թմրմավ, կնիկ ասաց.— Ամիրա, ճի չըս մեղքյան, խո քյու ծիան մեղքյացի:

— Ապա ի՞նչ էնեմ:

Ասաց.— Էճի վեր էսա հանպրին, մեկ ճյուրըմ խմենք, խաց ուտենք, ծին էլ տ'արածա: Էլ դե չի գյն, էլ ընչի՞ց կը վանենաս, դեու մնոր ընցանք:

Ամիրեն էր կնգյան խանպլնվ: Էկավ տակ ծիուց. մե քիչ քյնավ, ալխավ տեսավ ի՞նչ՝ մեկ փոթոթորիկ էն դեխեն էկավ: Ամիրի ծեռոտ էլնվ դոդ:

Ասաց.— Հե՛յ, Ամիր, տյոն դեո՞ր տը տանես, էմ ծեռնեն պոծուցես: Արի՛, ես, տյու գյուլնչ առինք, թը տյու ճի տրեցի գյետին՝ էմ վիզ կտրի, քյու կնիկ չիտ քյոն ա, թի ես քյե տրեցի գյետին՝ ես քյու վիզ կը կտրեմ, քյու կնիկ առնեմ:

էլան խասան հիրար, գյուղն շ առան:

Մեկ սհանթ, էրկու սհանթ, հիրար ժշխեցին, դեն տարան, դեն պերին, ապա Ամիր կանա՞վըր դետուն:

Ամիրի ճար շատ կտրավ, ասաց.—Քյու տուն շինվի, Դոմամ, արի էսա դետու ոտ քյաշի դիր գյետին, ես պոծեմ էսա անասովածից:

Ասելյու պես, կնիկ էլանվ խասավ, Ամիրի ոտ պոնեց, քյաշեց, շուն էլ էլանվ խասավ, դետու ոտաց միս ճղեց: Ամիրեն գդեխն տրեց գյետին:

Թուր խանեց, օր տը մորթեր, դե ընգավ Ամիրի բախտ, ասաց.— Ես քյու բախտ, քյու Աստըծուն, ձի չըմորթես, ես քյե տանեմ ծեր տուն:

Ամիրեն էլ տվեց դետուն խաթրը: Ամիրեն էլանվ ծին խեծավ ու ընգյան ճամբախ էկան: Դեն էկավ խետ Ամիրին չուր էնոր սնոր, տանցավ, Ամիրեն էկավ, խասավ ուր տուն:

Դեորիս մեկ խերյաթխանա պացեց, էն գյեղի գյեղական տը գյեն, նստեն խաց ուտեն, ինչ օր հանվեխներ կը լցեր ուր շան հանճե, շան առճեու հանվցած կը պերեր լցեր ուր կնգյան հառճե:

Ամիրի խոր ճանչըվոր քյուրթըմ կեր, անուն Ալո: Ալոն շատ աղքյուտացեր էր, ասաց.— «Տելիմ էրթամ էմ Ամիրի մոտ, բալքիմ մեկ քիչ թաղիսմաղիս տա, պերեմ թանլեմ էմ ճօերու տակ»: Ալո էլավ մեկ էլ պանցեց չորթան ու ընգյանվ ճամբախ, գլնաց էտ Ամիրի երկիր տյուս էկավ: Տեսավ մեկ գյառնարած էտա տեղ:

Խառցեց գյաննարածին, ասաց.— Էսի վի՞ր գյառներն ա:

Ասաց.— Ամիրի գյառներն ա:

Գյաննարած ճանչցավ Ալոյին, ասաց.— Ալո, վոլա, քյու Ամիրեն մեռե:

Ալո տիժարացավ, տը տաններ, գյաննարած ասաց.— Ալո, մը՛ վախենա, տղեն խնց խեր լավ ա, եղեր ամիրա:

Ալո քշեց էլըմ գյնաց, գյնաց խասավ Ամիրի տյուս:

Ջյուլաբ տարան Ամիրին, ասին.— Ամիրա՛, քյո խոր ծանոթ Ալո էկեր ա:

Ալոն տարան մըտ Ամիրեն: Ալո գյնաց Ամիրի մոտ, նստավ էլաց, էտոր խեր հանգով:

Ալո Ամիրին ասաց.— Տղեն անուշ էղի խոր տեղ:

Ամիրեն ասաց.— Ալո, մը՛ վախենա, քյե չընքյ մոռնա:

Ալո տեսավ ի՞նչ՝ մեկ խերյաթխանա յա պացեր, հմեն շիվըրներ կը գյեն խաց կ՛ուտեն, էտոնց առճեու հանվեցած խացեր կը պերեր, կը լցեր դեկ շան հառճե, նոր էնորից էլ հանվեցած կը պերեր լցեր կնգյան հառճե: Կնիկն էլ կ՛ուտեր նոր կը տեր սուֆրեն վերուցեն:

Ալո մտածեց վրը ուր, ասաց.— «Էսի՞ ինչ պան ա»:

Մեկ օր, էրկու օր, Ալո օր կը տեսներ էտոր փոր ճար չ՛էտու, մեկ

մարթյու խառցնեց: Ասաց. — Ախպե՛ր, ինչի՞ մեր Ամիրեն խաց կը լցա շան հանձն, նոր կը լցա ուր կնգյան հանձն:

էտ մարթն ասաց. — Ալո, մենք էլ չենք գլխեմ ի՞նչ ա էղեր:

Ալո ասաց. — Վոլա, էմ փոր ճար չըտանի ընցկոն մնա:

Մարթ ասաց. — Ալո, չիտ մեզնից մարթ չըգլըխշընա խառցընա, որ խառցընա՝ վիզ կը գանի:

Ալո ասաց. — Ես տը խառցընեմ, էմ վիզ գանի, չըգանի. տյու ձի խեքըմ շանց տուր, ես խառցընեմ:

էտ մարթ ասաց. — Ալո, հիրիկուն, ինչ Ամիրեն փարչ կը պերա տյուս, քեզի տ'ասա՝ Ալո ճյուր լից էմ ծեռքերուն, եփոր կը կայնի նմեժ կենա, տյու ծեռ թալ Ամիրի փեշ, ասա՝ «Ամիրա, էմ ծեռ քյու փեշ, քյու ծեռ Աստծու փեշ, ընչի՞ շան հանձնու խաց կը լցես քյու կնգյան հանձն», էն գլախ Ամիրեն բալքիմ քյե խոսքըմ ասա:

Մնաց չուր հիրիկուն:

Ամիրեն ասաց. — Ալո, էմ փարչ առ, էրթանք տյուս, նմեժ էնեմ:

Ալո առավ փարչ, տարավ տյուս, Ամիրեն էկավ, Ալո ճյուր էլից, Ամիրեն լվացվավ:

Սչադեն փուեց, Ամիրեն կայնավ նմեժ կ'էներ, Ալո ծեռ թալեց Ամիրի փեշ, ասաց. — Ամիրա՛, էմ ծեռ քյու փեշ, քյու ծեռ Աստծուն:

Ասաց. — Ալո, ի՞նչ կ'ուզես:

Ասաց. — Պան չըմ ուզե քեզնից, տյու հէ՞ր շան հանձնըվու խաց կը պերես լցես կնգյանդ հանձն:

Ամիրեն ասաց. — Ալո, ես էտի վիր ասեմ, էնոր գլեռիս կը գանեմ:

Ալո ասաց. — Տյու ձի ասա, էմ վիզն էլ գար:

Կ'ասա. — Ալո՛, էմ նմեժ էնեմ գյամ տուն, քեզի կ'ասեմ:

Ամիրեն էնոր նմեժ կ'էնա կը պոծնի, կը գյա հէոդեն էնոր տեղաց վերեն կը նստի, կ'ասա. — Ալո, տյու վազն արի էսա պանից:

Ալո փոր ճար չըտանի, կ'ասա. — Ամիրա, հիվի կ'էնեմ, օր տյու ձի ասես:

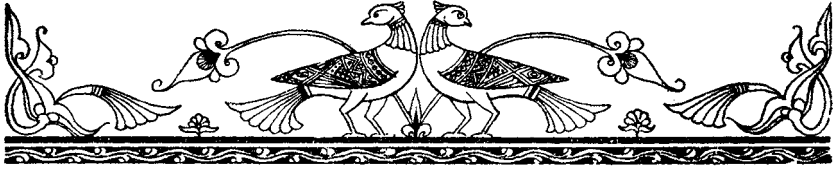
Կ'ասա. — Ալո, կ'ասեմ:

Ամիրեն ուր գլխու գյամն հմեն Ալոին կըսա կ'էնա:

Ալո կ'ասա. — Ամիրա՛, ես քյենե հիվի կ'էնեմ, շան հանձնըվի հանվըցած էլ չըլցես քյու կնգյան հանձն:

Ամիրեն կը տա Ալոի խաթը, էլ շան տմից հանվըցած չըլցա կընգյան հանձն: Ամիրեն Ալոին չոր-մոր, խալավ-մալավ կը տա, Ալո կը խանա ճամբախ:

Ամիրեն գ'ոմամ էրաց էլըմ ուր խալալ կնիկ, էնոնք խասան ուրենց մրազին, տյուն էլ՝ քոն:

32. ԻՍՔԱՆԴԱՐ

Ժամանակով կ'էլնի մեկ թակավորըմ, էտ թակավորի անուն Իսքանդար խան կ'էլնի:

Օրերու մեկին, վանգիրին կ'ասա.—Վանգի՛ր, էլի՛, ա՛ռ անքյրներ, էրթանք զոգան:

Վանգիրն էր առավ էտոր անքյրներ ու ընգյան ճամբան: Գյանցին սարի մեջ չաղրներ զանկին նստան: Էրկու օր, իրեք օր էտա տեղ մնացին, թակավոր տեսավ մեկ խորոտ ջհել ցածրուց ինգյե ճամբան կը գյան, մեկ պիր կա ծեռ, էդ պրի գլխոխ խընձ մեկ կիդը կ'եղեր, պիպեռըմ էլ զանկուկ գլխոխ: Պրի պոչն էլ ծակեր ա, թել էցկե մոտեն, ծեռ մտուցե հինե, տրի վըր թևին, ըն դեխեն կը գյան:

Թակավոր կ'ասա.—Վանգի՛ր, պզկի՛, տե՛ հնա խորոտ ջհել էն դեխեն ի՛նչ կը գյան:

Վանգիր կը պզկի՝ մեկ խորոտ ջհելըմ պիր տրե վըր թևին, ըն դեխեն կը գյան, օր մարթ տեսնի, կը զանխխորի:

Թակավոր վանգիրին կ'ասա.—Վանգի՛ր, գյան էտ մարթիւց խանցնի, էտոր անուն օր խորոտ անունըմ էլանվ, էդոր պան չըմ անի, օր գյեչ անուն էլավ, պիտի էտոր վիզ տը զանեմ:

Վանգիր էլանվ գյանց ճամբխու վերեն նստավ, տղեն էկավ, խասավ ուր մոտ:

Վանգիր ասաց.— Էյ, խորո՛տ ջհել, քյո անուն ի՞նչ ա:

Ասաց.— Քյու պան ի՞նչ ա խընդ իմ անուն:

Վանգիր չըգլըխընա ասա, թե թակավոր կը խառցընա:

Շատ հիվի կ'էնա տղի մոտեն, տղեն կ'ասա.— Իմ անուն Իսքանդար խան ա:

Վանգիր ջյուլյաք կը տանի թակավորին, կ'ասա.—Թակավոր ապրած կենաս, ջհելի անուն Իսքանդար խան ա:

Թակավոր կ'ասա.— Վա՛յ, ես թակավոր էղիմ, էտոր անուն էլ Իսքանդար-խան էղի, ի՞մն էլ Իսքանդար-խան էղի,— կ'ասա.— Վանգի՛ր, խանչեքըն տղեն, պերեք ըստեղ:

Կը խանչեն տղեն, կը պերեն էտա տեղ:
Թակավոր վանդիրին կ'ասա. — Լավ խառցնի, խենք՝ էտա տղի կնքյած անուն ի՞նչ ա:

Տղին կը խառցնեն, կ'ասեն. — Քյու կնքյած անուն ի՞նչ ա:

Կ'ասա. — Իմ կնքյած անուն Իսքանդար-խան ա:

Վանգիր կ'ասա. — Հա՛յ, տղա, քյու անուն փոխի, Տյուրիչ պան ասա, Թակավոր կը հռերկի:

Տղեն կ'ասա. — Ծո քյու խերն էլ անիծած, Թակավորին էլ, իմ անուն Իսքանդար խան ա, ես չըմ փոխի իմ անուն:

Ջյուլյաք կը տանեն Թակավորին, կ'ասեն. — Կ'ասա, իմ կնքյած անուն Իսքանդար խան ա:

Թակավոր կ'ասա. — Խանչեք ջլատին, էտոր վիզ թը գան:

Վանգիր կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, օր էտոր վիզ ըստեղ գանենք, քյու անքյորի սիրտ կը վանխենա, տ'ասեն՝ էսա խորոտ ջհելի վիզ օր գանկեց, չխո մեր վիզ կը գանի, անքյորի սիրտ քեզնից տը պաղի:

Թակավոր կ'ասա. — Ապա վանգիր, ի՞նչիս էնեմ:

Վանգիր կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, տու ես տանեմ սարի՛մ չիտ մորթեմ գյամ, օր մեր անքյորի սիրտ մեզնից չըպաղի:

Թակավոր ասաց վանգիրին. — Ապրես տյու, լավ խելքյով ես, առ տար:

Վանգիր կ'առնի տղին, կ'էրթա, էլ չըտանի սպանա, չիտակ կը տանի էնոր տուն (վանգիրի տուն), կնգյան թանթի կ'էնա՝ էս տղին լավ կը պախես, վանգիր կը տանա կը գյա: Կը գյա, մեկ լապստրակըմ կը սպանա, շապիկըմ կը թաթխա մեզ արընին, կը տանի կը տա Թակավորին:

Տառնանք դեորիս վրը Իսքանդար խան լաճուն: Տյու մ'ասե, մեկ թյուջարըմ, էդոր թյուջրութեն կը պանա, էրթա Ըստամբեոլ, կը թաննեն, Ըստամբեոլն պեռ կը պանա պերա, էլըմ կը թաննեն: Ինչքան պեռ տարավ պիրեց՝ թանըվավ:

Թյուջար ասաց. — Ջանըմ, ես էս խզմաթքյարներ կը պոնեմ, էս խզմաթքյարներ խընձ ձի շատ վախկոտ են, կը թողնեն, կը փախին: Ուխտ էղի հանձն Աստծուն, տ'էրթամ ընցկոն մեկ մարթըմ կնդնեմ, օր մեկ քիչ կայնի խընտ գյեողերուն կռիվ էնա, էլըմ թող փախի:

Թյուջար կը գյա տուն, ծին կը խեծի ու կ'ընգյի քյաղքյներ ման գյալ:

Որ քյաղաք կ'էրթա, կը կայնի մեյդան, կը կանչա. — Որ մեկ ջհել տղա յա, թըխ գյա, ես էնոր կ'առնեմ խզմաթքյար:

Չորս գեխեն ջհեններ կը գյան. որ մեկ կը գյա, թյուջար կ'ասա՝ տյու ձի ոջ չըս կտրի: Մեկ ամիս թյուջար կան էկավ, ըսկի մեկ էնոր սրտով մարթ չըկընդնի: Կ'էրթա էդ վանգիրի քյաղաք տյուս կը գյա:

Կ'էրթն կայնի մեյդան, կ'ասա.—Որ կտրիճ խորոտ, ջհել ա, թըխ գյա էնոր կ'էնեմ խզմաթքար:

Որ մեկ կը գյա, թյուլըի սրտով չեն: Մարթյու մեկ կ'ասա՝ էդ թյուլըի ասած թի վնգիլի տան մեհվան էլի:

Թյուլն կը խառցնա, կ'ասա.— Վնգիլի տուն ո՞ր տեղն ա:

Շանց կը տան, կ'ասեն.— Է՛, նա ճեռչ տյուռ վնգիլի տուն ա:

Թյուլն ծին կը քչա, կ'էրթա վնգիլի տուն վերեն, տյուռ կը տփա, վնգիլի կնիկ կը գյա տյուռ, տյուռ կը պննա, կը տեսնի մեկ թյուլնըմ վըր տռան:

Թյուլն կ'ասա.— Խաթո՛ւն, ծեր մեհվանին ասե՞ս գյն:

Վնգիլի կնիկ կ'էրթա տուն, կ'ասա.— Իսքանդար խան, մեռնիմ քյե, թյուլնըմ կը կե վըր տռան, քյե կը կանչա:

Իսքանդար խան կ'էլի, չում վըր տռան, տնունա ետ, կ'ասա.— Զանըմ, բնլըի գյեշ մարթ էղավ, ընչի՞ իմ պիր չըտանիմ խետ:

Կ'առի պիր, կ'էրթա: Կ'էրթա թյուլըի մոտ: Թյուլն կը տեսնի ի՞նչ. մեկ խաստ ծեռով-ոտնով տղե՛մ, պիրըմ գյեռ ծեռ, պիպեռ զանկուկ գլեռիս, որ պշկի հինե, կը զնխախորի: Թյուլն կ'ասա. «էլի՛ էս ա, չ'էլի՛ էս ա»:

Թյուլն կ'ասա.— Հա՛յ տղա, տյուռ չը՞ս ի՛գյն էլի իմ խզմաթքարներուն ճեռչ:

Կ'ասա.— Կ'էլիմ, ինչի՞ չէ:

Թյուլն կ'ասա.— Դե, քյու հնղ ուղի:

Իսքանդար-խան կ'ասա.— Թյուլն, տյու՛ քյու խիղճ ինչ օր տվեցիր:

Թյուլն խառցնեց.— Քյու անուն ի՞նչ ա:

Կ'ասա.— Իմ անուն Իսքանդար խան ա:

Դե,— կ'ասա,— Իսքանդար խան, քյե մեռնիմ, ընցի հանճե:

Կ'առի, կը տանի մըչ քյաղքին, կ'ասա.— Դե՛, Իսքանդար խան, ինգլի քյեգի ծի չոկի. որ մեկ ծին ք՞ի ջան կ'ուզն, քյեգի առնեմ:

Իսքանդար-խան կ'ընգլի շուկեն ման կը գյն, ուր սրտով ծի՛մ կը պոնա, կ'առի կը պերա թյուլըի մոտ: Թյուլն էտ ծին կը գյնա, կը տա Իսքանդար-խանին, թուր էլ կ'առնի Իսքանդար խանին: Կը խեծեն ծիանք՝ թյուլն ու Իսքանդար խան, կը գյն, կը խասի տուն: Թյուլնըն ա դեորիս կ'ընգլի ծիանք կը ժողվա, ուր պեռներ կը պնոնա, կ'էրթա բազրգանութուն: Որ քյաղաք կ'էրթա, առուտուր կ'էնա: Էտ Իսքանդար-խանի անուն աշխարք պոներ ա, էլ գեողեր չըն գխշընա էրթն վրեն. դեոր տանի՛ պնմաթ կը տանի, պնմաթ կը պերա:

Թյուլն պեռ կը պնոնա, օր էրթա Ըստամբեոլ, ծեն կ'ընգլի թյուլներուն՝ Իսքանդար էս անգամին տ'էրթա Ըստամբեոլ: Էտ թյուլներ

էտոնց պեռներ կը պաննան, կը գլանն էտ թյուղրի տուն, կ'ընգլին էտա թյուղրի ծեռ-ոտաց վրեն՝ մեզի էլ քյեզ խետ տանես:

Կ'էլին կ'ընգլին ճամբան, օր էրթեն Լստամբեոլ: Շատ-քիչ կ'էրթան, Աստված հիմանա, կ'էրթան իրեք ճամբսու ճամբսապաժին կը կայնին: Պեռներ էտա տեղ թանկեցին, չուր խլիսուն էտա տեղ մնացին: Իսքանդար-խան էլանվ տեսավ իրեք ճամբան էտա տեղ հրարուց կը պանժվին:

Իսքանդար կը խառցընա, կ'ասա. — Էսա ի՞նչ ճամբան աս:

Կ'ասեն. — Իրեքն էլ կ'էրթա Լստամբեոլ: Էնա մեկ՝ էրկու ամիս կը խասին, Էնա մեկն էլ՝ կես տարի կը խասին, Էնա մեկն էլ՝ մեկ տարի կը խասին:

— Օր անցկոն աս, — կ'ասա Իսքանդար-խան, — մենք էրկու ամսու ճամխով կ'էրթանք:

Կ'էլին պեռներ կը պառնան, Իսքանդար կ'ասա. — Քշե՛նք էրկու ամսու ճամխով:

Կ'ասեն. — Էտա ճամխով էրթացող էլ չի գլան: Էտա կես տարվան ճամխովն էրթացողն յա գլան, յա չ'իգլան, ապա էս մեկ տարվան ճամխով էրթացող կը գլան, թակավորական չաղդ աս:

Կ'ասա. — Քշե՛ք Էնա էրկու ամսու ճամխով, Աստված օղորմած աս:

Վիր կ'ասա, մարթ էտուր խոսք չըլսի, որ պեռ պաննա, էտ մեկ տարվուն ճամխով կը քչա: Ծին կը խեծի Իսքանդար-խան, կը լնրա էտոնց հիտե. հմենին կը տառցուցա, կը պերա կը մլա էրկու ամսրվան ճամբան վե: Խզմաթքյարներ հմեն կայնան. չեն քչե: Իսքանդար-խան կը խասի վիր գոմփըմ կը զանի, կը խրի գլետինվե:

Խզմաթքյարներ կ'ասեն. — Էսա ճամխով էրթանք տը սպանվենք, չ'երթանք՝ տը սպանվենք, էրթանք, բալքիմ պոծանք:

Կը քչեն դեորիս, կ'էրթան ճամբախ կեսն կենեն: Էտա տեղ պեռներ կը թանկեն, չուր խլիսուն գլեողեր կը թանկեն վր էտոնց:

Կ'ասեն. — Հա՛-Հա՛, էն քյեոփանգ-օղլի Իսքանդարն աս ծե պերե ըստեղ, ընչի՞ տո՛ւք մեր անուն չըք լսե՞ր:

Իսքանդար խան քընուկ էր, էտ թյուղար ընցկոն կ'ուզեր Իսքանդարին սրտեն չըր խանե, խաներ վե:

Արե առեց վր Իսքանդարի քյիթ ու պերնին, թյուղար գլնաց ամբխովանին պոնեց վերեն, օր չըզարթեր: Ծեն ընգլավ Իսքանդարի ալանջ:

Իսքանդար խան հիմացավ, ասաց. — Աղա, էտի ի՞նչ ծեն աս կը գլան:

Թյուղար Իսքանդար-խանին ափսոսաց, էլ չ'ասաց՝ գլեողերն աս, ասաց. — Էլըմ աս կուրիսեր, ինգլած հիտե կան կը գլան:

Ծեն էլ Իսքանդարի ալանջեն կը կտրվի: Մեմեկ դեխե՛մ կ'ասեն՝ էտոր խեր անիծած, թե կտրիճ աս, թոխ էլի, էրթա գլեողերաց մանլն առնի:

էտի լսավ, թռավ, կայնավ, պշկավ ի՞նչ՝ Տիրամոր ոխով ընի, խընձ խզմանթըյարներաց հանվել պանձմ չըկա. նան մանլ, նան պեռ, նան ծի:

Իսքանդար խան վըր թյուշարին նեղացավ, ասաց. — Ընչի՞ ձի էն գյան չըխանցիր վեր:

Թյուշար ասաց. — Իմ սրտեն չըխան քյե խաներ վեր:

Խեծավ ծին ու պիր պոնեց ծին, գյանց ընգյավ գյեողերու քյամավ:

Գյանց էլավ մեկ սարի թևի՛մ գլխոխ, գյեողեր տեսավ, խանչեց, ասաց. — Հե՛յ մարթեր, տյու ի՞նչ մարթ եք, որ իմ պեռներ, իմ մանլեր կը տանեք:

Ըն գյեողերու մեծն ասաց. — Էսա քյոփակն էր թյուշրներ խապեց, ըստեղվե պերեց, թի չէ քոնք ըստեղ վե չըն ի՛գլի:

Իսքանդար թուր մեկ ծեռ, պիր մեկ ծեռ պոնեց, խանչեց գյեողեր, ասաց. — Դե ծեր թանգբիր տեսեք, ես էկա:

Գյեողեր ասին. — Արի՛, մընք չընք վանխենա:

Իսքանդար խան ծին քչեց, գյանց մեչ: Էլ չիմացավ, թի թրո՞վ էր ըսպանե, պրո՞վ էր ըսպանե, էն ակխավ՝ մեկին զիւք էթալ էտոր ոտաց վրեն:

Էտ գյեողերու ճեղչն էր մնացող, ասաց. — Ես ինգյեր եմ քյու բանխտ, քյու Աստըծուն, Իսքանդար, ձի մ'ըսպանե:

Իսքանդար խան ասաց. — Դե քյելի գյեողցած ապրանք խան տո՛ւս, ես քյըզի չըմ ըսպանե:

Գյեողն էր, Իսքանդար խանին տարավ մեկ հէրի՛մ հառճ: Տեսավ ի՞նչ հմեն ակնուք-ջավահիր գյեողցած են, լըցած են հէրիվե:

Տանցավ էտա գյեողերու ճեղչին ըսպանեց, գյանց թյուշրներուն ասաց. — Եկե՛ք, ծեր մանլեր պանոցեք, էրթանք:

Գյանցին պանոցին, Իսքանդար առեց էկավ էտ հէրի հանճ: Խըզմանթըյարներ, թյուշրներ խասան, գյեողերու մանլեր թալնեցին:

Իսքանդար խան ասաց. — Էտի ի՞նչ ա կ'էնեք, ախր թե էսի մեկ գանգյնի ման ա, տաս էլ շիվրի ա:

Թյուշրներ ասեցին. — Ապա էսա մանլեր ինչը՞խ տ'էղի:

Իսքանդար-խան ասաց. — Պիտի յոթ տարի ծեր պեռներ թանփեք էսա տեղ, ես կ'էնիմ աշխըրի աշխար թուխթ կը հէորեոխկեմ, որ ինչ թալնըվեր ա, որ ինչ թախթըփվեր ա, թըխ գյան էնոնց մանլեր տանեն: Ինչ որ մնաց՝ էն էլ ծեզի:

Իսքանդար խան էր, թուխթ էցկեց աշխըրքյե աշխարք, որ էսա էրկու ամսըվան ճամխով թալնըվեր ա, ես գյեողեր ըսպաներ եմ, թըխ գյան, էնոնց մանլեր տանին: Որ ինչ էտա տեղ թալնըվեր էր, էլան գյանցին: Գյանցին, խասան Իսքանդարի մոտ:

Իսքանդար խարցընեց. — Ծեր մանլ ի՞նչ ա:

Մեկն ասաց՝ էս էր, մեկն ասաց՝ էս էր: Չու՞մ իրեքյ տարի էտ մայրեր էկան չոկեցին տարան: Իրեքյ տարի լմացավ, էլ մարթ չ'էկավ, էլան մնացած ապրանքներ Իսքանդար խան փայ էրաց վեր էտա թյուղններուն, վեր խըզմաթքյարներուն, էլան պանոցին, քեցին, գլանցին խասան Լստամբեոլ: Մայրեր ծախեցին, տանցան էկան էնոնց տուն:

Թյուղար խառնեց ասաց.— Իսքանդար խան, քեզի մեր-պան, խեր-քյոր չ'ունե՞ս:

Իսքանդար կ'ասա.— Թյուղար, ձի մեկ պառավ մերում ունեմ, չըմ գլխի՞ մեռի՞, մնացե՞:

Թյուղար կ'ասա.— Ես խլիսուն քեզի տ'ուղարկեմ քյու մոր մոտ:

Իսքանդար խան կ'էլի, կ'էրթա քյաղաք, կան կը գլան, կը տեսնի մեկ շուշաբանդուկ սանդյուկում կը ծախեն, մեկ ախշըկե պատկերքում էլ մեկ կ'էրեւա, կ'ասա. «Վալա, ես չըփսակվա, ես էսի տ'առնեմ, տանեմ իմ հէոդեն տնեմ, իմ սըբը խետ էլի»:

Կ'ասեն.— Քսան ոսկի ա:

Փարեն կը տա, էտ սանդյուկա կը տանի էնոր հէոդեն կը տնա:

Թյուղար կ'ասա.— Իսքանդար, առ քեզի խարիւր ոսկի, տար տու քյո մոր, արի:

Իսքանդար խան կ'ասա. «Էսա սանդյուկա թոնեմ ըստեղ՝ վի՞ր սիրտ վերեն տը ցավի, առիմ տանիմ իմ մոր մոտ, օր իմ մեր սերսուփ պախա», կ'առի սանդյուկա ու ծին կը խեծի:

Թյուղար կը տեսի՝ Իսքանդար ծին խեծավ, սանդյուկում գլխի կ'էրթա, կ'ասա.— Դեո՞ր տ'էրթա:

Կ'ասա.— Տ'էրթամ իմ մոր մոտ:

Կ'ասա.— Դե առ էսա խարիւր ոսկին, տար քյո մոր:

Կ'առի կը թնալ տոպրկի տակ, ու ծին կը քշա, կ'էրթա:

Կ'էրթա կը խասի մոր մոտ, կ'ասա.— Էս պատկերք կը դնեմ ըստեղ, եթե թողըմ առի վերեն, քեկ կը սպանեմ:

Մեր կ'ասա.— Շատ լավ:

Էլ փարեն չ'ընգլի միտ՝ տա մոր, ու ծին կը քշա էլըմ կ'էրթա թյուղըր մոտ:

Թյուղար կը տեսնի Իսքանդար խան էկավ, կ'էլնի, կ'էրթա հանձն, ծիու գլխոյ կը պոնա, ծիուց կ'էճոցա տակ:

Ծեռ կը տա թողբեն, կը տեսնի՝ փարեն մեկ, կ'ասա.— Իսքանդար՝, մեռնեմ քեկ, տյու ընչի՞ փարեն չըս տվե քյո մոր:

Կ'ասա.— Թյուղար, միտս չ'ինգլավ:

Կը մնա, մի ժամանակում վերեն կ'ընցնի, էլըմ էտ պատկերք կ'ասի.— Էտոր գլին ի՞նչ ա կ'ընգլի Իսքանդարի միտք. կ'ասես թե՛ Աստծուց կ'էլնի:

Տյուռ տե ի՞նչ էլէ Իսքանդարի մոր գլխով: Իսքանդարի մեր կ'էրթեր պանն Էնելու, Հիրիկուն եփ օր կը գլեր՝ էտոր կերակուլ, խացեր, հմեն կերեր են:

Մեկ-էրկու օր էդպէս գլնաց, էլավ տրեցներուն հիշունց տվեց, ասաց.— Տյուռ իմ խաց կերեր եք:

Տրեցներ հերտըման, պատուտըման, ասին. — Մենք խանքնը չենք:

Պառավ մեկ օր պախ տրեց, չուր հիրիկուն աչկեց, մարթ չըմտավ ուր տուն: Գլնաց մտավ տուն, էլըմ էն սազ, էն նղարեն՝ խաց-կերակուլ կերած են: Պառավ ասաց. «Ինչ-որ սատանա կա՝ էս սանդղուխի մեջն ա»:

Բալթեն առավ, խասավ խըտ սանդղուխ:

Սանդղուխի մեջեն ծեմ էլնվ, ասաց.— Մարե՛, մ'զանի, ես քյու խարսն եմ:

Ասաց.— Դե էլի տյուռ, քանի սանդղուխ չըմ էրե կտոր-կտոր վըր քու գլխուն:

Ախչիկն էր տյուռ պացեց, էլնվ տյուռ: Պառավ տեսավ՝ մեկ ախչիկ, քու տուն շինվի՛ նա ուտես, նա խմես, էն ախչիկեն թամաշա էնես: Խասավ պառավ ախչիկն գլխով կծել ու պազել: Շատ ուրախացավ վըր ուր խարսին: Էն կտոր գլնի Իսքանդար խան թյուշըի տնեն էկավ մոր տուն, տեսավ տյուռ փակուկ էր, էրկու խոզի խաց կ'ուտեն: Տյուռ տփեց, ախչիկ էլավ փախավ, մտավ սանդղուխ, մեր գլնաց տյուռ էպաց:

Տղեն ասաց.— Մարե՛, էնի ի՞նչ մարթ էր, խը քե խաց կ'ուտեր:

Մեր ասաց.— Որդի՛, մարթ չէ:

Շատ զոռեց վըր մոր, մեր ասաց.— Սանդղուխի մեջ ախչիկըմ կա:

Իսքանդար խան գլնաց էտա սանդղուխ էպաց, ախչիկ էլավ տյուռ, խնդացան վըր իրարու: Քանի՛մ օր մնաց, էլըմ էթող գլնաց թյուշըի տուն:

Էտ ախչիկ ասաց.— Մարե՛, էլի գլնա մըջ քյաղքին, խենք՝ ի՞նչ գլետին, ի՞նչ խալ կը ծախեն:

Պառավ էլնվ, գլնաց, քյաղքից մե քիչ զանտն մեկ խորոտ առտըմ կը ծախեն, ասաց.— Էտա առտի գլին ի՞նչ ա:

Ասին.— Խարիր ոսկի ա:

Էկավ խարսին ասաց.— Խարսե՛, մե առտըմ էնա տեղ կը ծախեն, գլին խարիր ոսկի ա:

Խարսն ասաց.— Ա՛ռ քե խարիր ոսկի, տար ըն առտ ա՛ռ:

Պառավն առավ խարիր ոսկին, տարավ էտու, էտ առտ գլնեց, տանցավ, էկավ, ասաց.— Խարսե՛, առտ առա:

Ասաց.— Մարե՛, գլնա ընգլի մըջ քյաղքին, քյառսուն ձեռք ուսթա ա՛ռ, արե:

Պառավն էր գլնաց, քյառսուն ձեռք ուսթա առավ, էկավ:

Էտ խարս խանչեց ձեռն ուսթին, ասաց.— Տյուռ մեկ խատ ընցկոն

քյեռչկ ու սարե՛մ չինես, օր խնձար խատ հէողն մեզ էլի, ինչ կ'ուզես քյու հան՝ ուզա՛:

Ուսթեն ասաց. — Օր քյու ասածի տեսակ չինեմ, տաա խնձար ոսկի կ'առիմ:

Ախչիկ հանձնամկե խանեց վեց խնձար ոսկի տվեց, ասաց. — Ուսթա՛, քո սրտով չինի, վեց խնձար էլ կտամ:

Ուսթեն էլավ գյնաց, խընձ ախչըկե ուզած, է՛լ լավ չինեց:

էկավ ախչըկեն ասաց. — էլի գյնա տեսի, քյու քյեռչկ-սարեն չիներ եմ:

Ախչիկ էլավ գյնաց, տեսավ, օր թակավորական տներու ձև ա չինե: Շատ չնորհակալ էղավ ուսթից, ուսթի հաղ թամամ էտու, առեց զպառավ, գյնաց մըչ քյեռչկուսարեն: Տոընպան պոնեց, տրեց վըր տուան: Ախչիկ Իսքանդարի պատկերքի պես պատկերքըմ չինեց, գյիշեր օր կը պառկեր, կը տներ ուր ծոց:

էտ ախչիկն էլ օր կեր, Արաբստանա թակավորի ախչիկն էր: Գյեռղցած են էտա ախչըկեն, պերած են ծախած են, Իսքանդարն էլ առեց:

Դեոր տառնանքյ վըր Իսքանդարին:

Թյուջար տեսավ, օր Իսքանդար խան ծին խեծեր էր, կ'էրթեր, ասաց. — Իսքանդար՛ խան, դեո՞ր պիտի էրթաս:

Ասաց. — Կ'էրթամ իմ մոր մոտ:

Ասաց. — Օր կ'էրթաս քյո մոր մոտ, էսա տոպրակ ոսկին էլ տար:

Իսքանդար առավ տոպրակ, թալեց վըր ծիռն ու էկավ: էկավ էտոր քյաղաքյ, գյնաց էնոր տուն, տեսավ ի՞նչ էնոր տուն էղե աղփանոց:

Ասաց. — Զանըմ, Իսքանդարի տուն որտե՞ղն ա:

Գյեղական ասին. — Քյու տուն չինվի, քյու մեր տուն՝մ չինե քյաղքիկուշտ, օր տյու տեսնաս՝ քյու խեթք կը մաղա:

Ասաց. — Ո՞ր մեկն ա:

Ասիցին. — էնա պանցր կոնախն ա, ինչ քյաղքից գատն ա:

Իսքանդար-խան ծին տառցուց, գյնաց ընտեղ: Չուր գյնաց ընտեղ, մութն էտու: Գյնաց տեսավ՝ տոընպան վըր տուան էր: Տոընպան տեսավ՝ մեկ մարթըմ էն դեխեն կը գյա, չոխմախըմ գյեռ ծեռ:

Իսքանդար ասաց. — Պարե քյե, տոընպան, էսի վի՞ր տուն ա:

Տոընպան ասաց. — Իսքանդարի տուն ա:

Ասաց. — Իսքանդար օր կա՛ եսն եմ, տյուռ պաց, իյնամ տուն:

Ասաց. — Ես քեզի ի՞նչ կը ճանչնամ, շատ էլ տյու Իսքանդար-խան էինես:

Խոսքըմ էնոր մեկեն, մեկ էնոր մոտեն, տոընպան փետըմ գանրկեց Իսքանդարին: Իսքանդար հինատ էրաց, էտ տոընպան պոնեց, տրեց գյետին, քյարըմ խանեց վըր փորուն, ծեռ թալեց տուան կողպըսներ կտրեց, մեկ ընդեխ թալեց, մեկ ընդեխ: Մտավ տուն, տեսավ ի՞նչ՝ օր

Թակավորին էլ ընցկոն տուն չըկեր: Էլ չըկիյալ՝ որ մեկ հէողի տյուռ պաներ, ինգյանվ էնա հէողենովէ: Էնա հէողեն կան էկավ, տեսավ մեկտեղը մարթ են պառկած: Մտավ ներս, տեսավ ուր կնիկ պառկե, մեկ մարթ էլ ծոց. ուր կնգյան շինած պատկերք է գլխոցավ մարթ էր: Գլխու գետ իշկաց՝ չորս ոտ էր, հիմացավ, թի յար էր: Թքեց վերեն, թողեց տյուռ էլավ, ծին խեծավ, էլըմ գյնաց թյուղրի տուն:

Էդոր կնիկ օր կեր, Արաքստանա թակավորի ախշիկն էր, անուն Շաքիլ էր, գլխոցած են, տարած են ծախած, Իսքանդարն էլ առեր էր:

Արաքստանա թակավոր էնոր կազին էծկեց աշխարք՝ ախշիկն հիտե կան գյնլ: Էտ գլիշեր, ինչ Իսքանդար-խան ախշիկն հիտե թքեր էր, տյուռ էր հեկե, կազին մտեր էր ներս, Շաքիլին առեց, թնկեց քյամակ, տարավ, տարավ վրը տռան:

Տընպան շատ խնդրվավ, ասաց.— Էս քյար իմ փորուց տարեք դեն:

Առան քյար, թնկեցին դեն: Կազին առավ ախշիկեն, տարավ: Խիսուն պառավ հիմացավ, տեսավ ի՞նչ՝ նա Շաքիլ, նա պան: Գյնաց տընպանին խաղցընեց:

Տընպան ասաց.— Քյու խերն էլ անիծած էլնի, Իսքանդարին էլ: Իսքանդարն էկավ քյար էխան վրը իմ փորուն, էկավ մտավ ներս, էլ չըմ գլիդե՝ ի՞նչ տեսավ, չըտեսավ, էթող գյնաց: Արաքստանա թակավորու կազին էկավ քյու խարսին առավ, տարավ, քյարն էլ իմ փորուց էտու ետ:

Պառավ նստավ, էլաց ու էտու մըչ գլրխուն: Էսօ՞ր, չէ վնդ Իսքանդար խան թյուղրի տան ուր վերեն մտածեց: Ասաց.— «Ջանըմ, ես քյառսուն խատ գլեող ըսպանեցի, չիմացա թրո՞վ էր, թե պրեով էր, էտ մեկ մարթ չը՞ր կանե ըսպանե: Չէ, վոլա, ոտքեր վերուցեր, գաներ էտա պատ, թ՛էդեր լոչ»: Իսքանդարն էր, էլնվ, ուր չախմախ ծեռ պոնեց, խեծավ ծին, թյուղն հիմացավ:

Տեսավ Իսքանդար ծին խեծեր էր, կ'էրթեր, ասաց.— Իսքանդար խան, դեո՞ր տ'էրթաս:

Ասաց.— Տ'էրթամ իմ տուն:

Ասաց.— Օր կ'էրթաս, առ էնա խարիր ոսկին, տուր քյու մոր:

Ասաց.— Թնլ տոպրկի մեջ:

Իսքանդար խան էր տոպրակ թնկեց վրը ծիուն, ծին քեց գլրնաց, խասավ էտոր տուն:

Տընպանին ասաց.— Տյուռ պաց:

Տընպան դեորիս ճանչցավ, հախուռ շուշոտ տյուռ էպաց: Իսքանդար գյնաց ներս, տեսավ մեր էքքան ա լացե, աչքեր քյոռցեր ա:

Կ'ասա.— Մարե, ի՞նչ ա եղեր:

Կ'ասա.— Հա՛յ, Տիրամեր քյու արե չըկտրա, արի էրթանք, խեմ՝ քյու կնգյան կշտի պառկող մարթ ա՞ էդե:

Մեր կը տանի հէոգեն, տղին շանց կը տա մեկ խատ պատկերք, մարթլու բոյով, ուր նմշու տեսակ:

Կ'ասա. — Մարե', ապա էսի իմ կնիկ ի՞նչիս ա էղե:

Կասա. — Արաքատանա թակավորի ակնիկն էր, հէնօր գլխեր, ինչ տյու ընցկոն էրիր, Արաքատանա թակավորի կազին էկեր, տարեր ա:

Իսքանդար խան էր Էնքան «ա'խ» էրաց, արուն պերենն կը կաթեր:

Էլնվ տյուս, տուն տուրնպանին թնսլիմ էրաց, ասաց. — Քուս մասական թե տաս ոսկի ա, ես կտամ քսան ոսկի, իմ տան մուղլաթ կը կենաս, չուր ես վերեն կը խառցենմ:

Էլավ ծին խեծավ, քչեց, Էկավ խասավ թյուշրի տուն:

Թյուշար տեսավ՝ Իսքանդար-խան ընցկոն մըռտ-մալլուէր ա, կ'ասա. — Իսքանդար-խան, քյեզի ի՞նչ ա եղեր, քյեզ կուրբան:

Իսքանդար չըզրյուցա էտոր խետ: Էլ թյուշար չըգլխշընա պան խառցընա:

Կնգան ասաց. — Կնի'կ, էլի տյու գյնն խառցու:

Կնիկ Էլնվ, գյնաց, Իսքանդարին ասաց. — Իսքանդար խան, քյեզի ի՞նչ ա եղեր, քյեզ կուրբան:

Իսքանդար խան ասաց. — Էն սանդուլս, ինչ ես տարա, մեչ Արաքատանա թակավորի ակնիկն էր, Էկած են իմ տնից փախցուցած են: Աղին ասա, թըխ ընծի ոսկի տա, ես տ'էրթամ հիտե:

Կնիկ Էկավ, թյուշրին ասաց, թյուշար էպի էրկու թոռնն ոսկի լցեց, էտու Իսքանդար խանին:

Թյուշար ասաց. — Իսքանդար խան, տյու արե մ'էրթա, որ մեկ ակնիկ կ'ուզես, քյեզի պերեմ:

Իսքանդար-խան ասաց. — Չէ, էղի՛ էն ա, չ'էղի՛ էն ա:

Իսքանդար-խան ուր ծին խեծավ, ոսկու թոռքեք առավ, կաց պարով էրաց թյուշրին, ծին քչեց: Շատ-քիչ՝ Աստված հիմանա, գյնաց մեկ ծովու հանճե տյուս Էլնվ, տեսավ էտա տեղ տաս խատ ջահել տղա նստած են, կայեխշին էլ գյեռ դն:

Իսքանդար պարե էտու էտոնց, ասաց. — Դեո՞ր կ'էրթաք:

— Էկեր ենք կ'ընցիրք Արաքատան, կայեխշին մեզի չըտանի: Իսքանդար ասաց. — Կայեզի', ընչի՞ չըս տանի էս մարթեր:

Ասաց. — Ջաննվար կա մըչ ծովուն, կը գանա կայեխներ չուռ կը տա:

Իսքանդար կ'ասա. — Էլեք մտեք մըչ կայեխին:

Կը մտին մըչ կայեխին, կը թողնեն կայեխ:

Իսքանդար կայեխշուն կ'ասա. — Ես չվան կը կապեմ իմ մեչք, տյուք չվնի գլխիս պունք, ես օր ջաննվար կը սպանեմ, ճի տյուս քյաշեք: Կայեխի', եփ օր գյն, ընծի ասա:

Իսքանդարն թուր կը չլտա, պոնա ծեռ:

Մեկել կայեխչին ասաց. — Իսքանդար, էկավ:

Իսքանդար տեսավ ի՞նչ՝ ծով տապկըվալ, ջաննավար մեկ դիր օր փեցեց, չուր կեստեղվե կայեխ ճյուր լցվալ: Իսքանդար թուալ ծով, էտ ջաննավարին էտու հանձն թրի: Կովան մըչ ծովուն, թուր գարկեց, ջաննավարին էրեց էրկու կտոր, արուն ու ճյուր խառվալ հիրար: Իսքանդարին քյաչեցին խանեցին կայեխ:

Կայեխչին շատ ուրախացալ, ասաց. — Էսա մեկ տարի կեր ես չըր կանե աշխատե:

Կայեխ դեորիս գյնաց, տարալ էխան տյուս էտոնց:

Իսքանդար ասաց. — Կայեխչի, թաւալորի թախթի քյաղաքյ ո՞ր տեղն ա:

Ասաց. — Համա էտա ճեռչ քյաղաքյն ա:

Տղեն էր, ծին քեցեց, գյնաց, գյնաց խասալ մեչ քյաղքին: «Է՛, դարիբ ու կոր մեկ ա, — Իսքանդար-խան ասաց, — ծին որ կա, մուրազ ա»: Ծին թողեց, ասաց՝ «Որ տյուռ կայնի, ես էն տյուռ տ'էճեմ»: Ծին գյնաց, կայնալ վըր մեկ պառվու տուն: Պառվու տյուռ ծեծեց, տեսալ պառալըմ տյուռ էլնալ՝ մուռթըմ գյետին մեկ երկինքյ:

Պառալ Իսքանդարին ասաց. — Օր Աստծու մեհվան ես, վըր իմ գլխուն, օր մեհվան չես՝ անթրոցըմ գանեմ վըր իրեքյին՝ քյու խող, քյու ծիուն չ'էրեա:

Տղեն ասաց. — Ես Աստծու մեհվան եմ:

Պառալ Իսքանդարին տարալ տուն, խալի-խալիչեն փոցեց, Իսքանդարին նստըցուց, զինքն էլ նստալ վեր քուռսուն, ոտքերու կըրնգներ գյետին տրեց: Իսքանդար տեսալ՝ պառալ ինչ էնոր կըրկնգներ տրեր էր գյետին, խըրփ-խըրփ գյետին կը կտրեր, կը մտներ մեչ: Իսքանդար-խան ինքյն ուր ասաց. «Ջանըմ, էսի ի՞նչ սաստիկ պառալ ա, իմ ոժ շանց չ'իտամ էսօր, էսի ձի տ'ուտա»:

Ասաց. — Մարե՛, մեկ քուռսի՛մ էլ չըկա՞, ես նստեմ վերեն:

Պառալն ասաց. — Քուռսի չըկա:

Իսքանդար տեսալ՝ չորս ոտնեն սնդան, ծեռ էթալ, քյաչեց էտիր վըր խալիչին: Իսքանդար-խան նստալ վերեն, խալիչեն կտրեց, գյետին խըփեց, մտալ մեչ:

Պառալ վախեցալ, ասաց. — Որդի՛, արի նստի վըր խալիչին, անուչ ա:

Էտ պառալուն էլ իրեքյ տղա կեր, չուր էն իրեքյ տղեն չ'ընգլին անքըրի հանձն, մարթ չըր էրթե կոիվ: Պառալ խլիսուն առալ ճյուր, տարալ տյուս, օր Իսքանդար լվացվեր:

Տեսալ սազի ծեն կը գյեր, ասալ. — Մարե՛, էսի ի՞նչ սազի ծեն ա կը գյն:

Ասաց.— Մեր թակավորի ախչըկն՝ Շնքյիլի խարսնիսն ա։ Թակավորի ախչիկ գլեողցած են, տարած են մեկ երկիրըմ, ծախած են։ Իսքանդար-խան կ'ասեն, ինչ Կասանդար կ'ասեն, առեր էր։ Կազին գյացե պերե, կը փսակեն վըր թակավորի խորոխպետր տղին, էտի զհէրին պոնն ծեռ, կ'ասն՝ Իսքանդարից հանվել ձի մարթ խարամ կա։ Էս յոթ օր, յոթ գլիշեր կա, խաղտուռն ա, չըն կանա էտա ախչըկեն քյալամոսեն, պերեն վըր ճամխուռն։

Իսքանդար լվացվավ, գլնաց տուռն նստավ։

Իսքանդարն ասաց.— Մարե, սըռից ի՞նչխ ես։

Կ'ասա.— Ըստեղ մտիմ ծովու տակ, Դանտվան չոր կ'էլիմ։

Կ'ասա.— Մարե՛, Իսքանդար օր կա՛ ես եմ։

Պառավն էլ կ'ասա.— Որդի, տուռն վրեն ինչ ասեցի կոռնտար, քյու սիրտ չ'առի՞ս։

Կ'ասա.— Ձէ՛, մարե, իմ սիրտ չ'առնի։

Կ'ասա.— Թըխ իմ տղեկներ գլան տուռն, իմ իրեք տղեն էլ թակավորի խաս մարթն են։

Կը մնա չուր հիրիկուն, տղեկներ կը գլան։ Կը գլան կը տեսնին մեկ խորոտ ջհելըմ քնոնց տուռն նստեր ա։ Էտ տղին շատ կ'ուզեն։ Էտոնցն էլ անդաթ կա՝ իրեք օր մեհվանին չըն խառցընե, այո՛ւ ընչի՞ ես էկե։ Իրեք օր կը լմանա, դեորիս կը խառցընեն Իսքանդարին։ Իսքանդար կը պատմա ուր եղելութեն։

Կ'ասեն.— Պա՛մ թե անի, մեր մեր անի, մեր ծեռնեն պա՛մ չի գլան։

Մեր կ'օղարկա յոթ գլեոխ չաքյար կը պերա, մեկ պղինձ ճյուր կը տնա վըր թորվան, էտ շաքըրներ կը լցա մեհ, մեղը ու ալյուր կը տա հինե կը խառնա, դեղրանքյն էլ խետ կը խառնա, կը պերա յոթ գլուռդ փոխինձ կը չինա։ Էտ քյաղքյի անդաթն էն ա, կ'էրթան թակավորի ախչըկեն տեսութեն, ախչըկեն փանուռ կը տանեն՝ վիր ծեռնեն ինչ օր գլան։ Էտ ախչըկե հէոդեն յոթ տոքնապան կա, էտ փոխնձի գլըլեոխներ էտոնց խամար ա չինե։ Իսքանդարի մատնիկ կ'առի, կը մտուցա ուր մատ, յոթ գլըլեոխ փոխինձ կը տնա չոխթրիկի մեհ, կ'առի, կը տանի։

Տըրնապանքյեր կը տեսին պառավ ընդեխեն էկավ, ասին.— Պառա՛վ, էտ փոխնձներ դեո՞ր մեր ծեռնեն տը պոճուցես։

Ասաց.— Կուրբան եմ ծե, չխո ծեզի խամար եմ պերե։

Յոթին էլ մեկ-մեկ խատ փոխընձի գլեոխ տվեց, ասաց.— Ձ'ուտեքյ, չուր ես ասեմ։

Քիչ մնաց, ասաց.— Դե կերեքյ։

Էտոնքյ յոթն էլ առան ուտել։ Պառավու դեղրանքյ յոթի աղըլն էլ տարավ, յոթն էլ ինգլան ընդեղ, պառավ ընցավ գլնաց ներս։

Ախչիկ տեսավ՝ մեկ պառավ էկավ ներս, ասաց.— Պառա՛վ, էտա յոթ չուռն տյուռ ի՞նչխ ընցար, էկար ներս։

Մախսուս պառավ մատնիկի ծեռ պանցրացուց, շաժեց, ասաց. — Կուտըմ թնիլի էն չուն, մեկ էն շան, մեկ էն շան, ընցա էկա:

Ախչիկ Իսքանդարի մատնիկ տեսավ պառվու ծեռ, ասաց. — Պառավ, էտի իմ մատնիկն ա քյու ծեռ:

Ասաց. — Ձէ՛, որդի՛, իմ կեսրերն ա տվեր ընձի:

Ախչիկ շատ հիվի էրաց, ասաց. — Էտա մատնիկ հյո՞ւստ ա ընգյե քյու ծեռ:

Ասաց. — Մատնիկի տեր գյեռ մեր տուն, անունն էլ Իսքանդար-խան:

Ախչիկ շատ ուրախացավ, պառվուն մեկ լուպ ոսկի տվեց, ասաց. — Պառավ, դե գյնա Իսքանդարի շորեր փոխի, խարսի շոր խագյու:

Պառավն ետ տանցավ, գյնաց տուն: Իսքանդար-խանին ակընջկըլա տվեց:

Կ'ասա. — Խարսի շորեր խագյու, պի իմ մոտ:

Ախչիկ հիրիկուն դալալ տվեց խանչել, ասաց. — Դեորիս մհար ա, վիր ինչ ախչիկըմ կա, խարսըմ կա, թըխ շոր խագյուցա, պերա խաղանք:

Ջյուլյաբ տարան թակավորին, ասեցին. — Շաքիլ կ'ասա՝ դեորիս մհար ա, վիր խարսըմ կա, թըխ գյն խաղա: Թակավոր շատ ուրախացավ:

Պառավն էր Իսքանդարին մեկ լավ խարսի՝մ շորեր խագյուց, թուրն էլ կապուց շորերու տակ, ու պառվուն թնմբիխ էրաց, ասաց. — Իմ չոխմախ, իմ ծին ուրպաթ օր կը տանես թակավորի խաս բախչեն:

Ու առավ Իսքանդար-խանին, գյնաց: Տարավ: Տոբնապաններ տեսան՝ պառավ էլ մ'էլ էկավ, ուր խարսն էլ հիտե: Էտ տոբնապաններ ընցկում էն խարսի կող կուշտ կծրմտեցին, Իսքանդարի կողերուց արուն էկավ: Տարավ մտուց ներս, էրկու օր, իրեք օր մնաց...

Շաքիլ խարսներ բլնվեց, մենակ պառվու խարս պախեց, ասաց. — Էն թըխ մնա իմ ծեռաց հանձն:

Շաքիլ տարան, փսակեցին, պերեցին, պերեցին էտոր հեղեն: Հիրիկուն թակավորի ախպոր տղեն նստավ վրը քյուռսուն:

Շաքիլ թամխեր էր Իսքանդարին, ասեր էր. «Եփօր իմ խրոխպետր տղեն ընձի պան կը խառցնա, ես կասեմ՝ ինչ էնեմ, օր Իսքանդար-խան ըստեղ չի, մեկ թուր գանա քյու վիզ: Տյո՛ւ ասա՝ մը վախենա՞, Շաքիլ, ես ըստեղ եմ, ասա ու խասի խետ»:

Թակավորի ախպոր տղեն խառցնեց, ասաց. — Շաքիլ, Իսքանդար-խան ինչ քյե տարե, քեզի շատ կ'ուզե՞ր:

Ասաց. — Ի՞նչ էնեմ, Իսքանդար-խան էստեղ չի, օր մկա անուն տամ, քյու վիզ թուռցա:

Էն մարթ պանկացավ վրը ախչրկեն, համան Իսքանդար-խան էն դեխեն թուր քյաշեց, խասավ զարկեց, վիզ թուռց: Իսքանդար ու Շաքիլ դեորիս իրարու վերեն ուրախացան:

Ախչիկ ջուլյաբ տվեց թակավորին, ասաց. — Թոխ մարթ չ'ելի տյուս չուր իրեքյ օր, էնոր խորոխալոր տղեն խնդալուց կապվեր ա: Էրթանք խաս բախչեն, հավուզի վրեն, օր պանցվի:

Թակավոր դալալ կանչել էտու, մարթ չ'ելի տյուս իրեքյ օր, օր Շաքլիլ, փեսեն կ'իյան խաս բախչի մեչ, կան կը գյան: Իրեքյ օր մարթ չ'ելալ տյուս: Պառավն էր ծին տարեր էր խաս բախչեն: Էտ էրկուս գյանցին, խեծան ու քչեցին: Իրեքյ օր թմրմալ, գյանցին խաս բախչեն՝ նա խարս կա, նա փեսա:

Ջուլյաբ տարան թակավորին, թակավոր ասաց. — Էտոնց հեղեն աչկեքյ, տեսեքյ:

Գյանցին հեղեն, տեսան փեսի վիզ թուե, ինգյե ընտեղ: Խաբար ինգյալ քյաղաքյվե, թե Շաքլիլին տարե Իսքանդար-խան:

Պառավ էնոր իրեքյ տղին տարալ Իսքանդարի նստած սընդան շանց տվեց: Տղեկներ ինչ տեսան սնդան խալիչեն կտրե, գյետին շախկե, մտե մեչ, շատ զարմացան:

Պառավ ասաց. — Չ'ելի էս տղին դեպնեք, ծե գյան կը գյան:

Էնոնքյ ասին. — Մենքյ մեր խաց կերողին չխո չընքյ դեպի: Թակավոր խանչեց պառվու իրեքյ տղեն տարալ, ասաց. — Շաքլիլին տարած ան, ծեզնից կ'ուզեմ ըն տանողին գլեոխ:

Տղեկներ ասին. — Թակավոր ապրած կենաս, էտի մեր խացն կերեր ա: Տյու գլիտես՝ մե անգալ չի մեր խաց ուտողի վիզ կտրել, անքյար հողարկի, թրզ վիզ կտրեն:

Թակավոր անքյար ժողվեց, ուղարկեց հիտե տղեն:

Տղեն իրեքյ օր կեր, ծին կը քչեր: Է՛, ապա Արաբստանա ծխանքյներու ծեռնեն դեո՞ր տը պոծուցա:

Իսքանդար-խան ասաց. — Շաքլիլ, էճենքյ մե քիչ խանգյինքյ:

Խաց կերան, ճյուր խման, Իսքանդար գլեոխ էտիր ախչըկե ծնգյան, քյնալ:

Ախչիկ տեսալ խընձ աստղ երկնուց, էկան: Համա հախու պերան փակվալ, էլաց: Արցունք թափալ Իսքանդարի էրեսին:

Ակխալ Իսքանդար ասաց. — Ախչիկ, ընչի՞ կը լիս:

Ասաց. — Էլի՛, իչկի՛ մեկ տաշտի մեչ, տե՛ս:

Ասաց. — Տյու էլի էնա քյարի գլեոխ խաղա, տես ես ի՞նչ կ'էնեմ:

Առավ չոխմախ, ծին խեծալ ու գյանց: Գյանց ինգյալ մեչ, վիր օր կը խասներ, գլխու կոտեր կը թըռցուցեր: Ախչիկ տեսալ մնաց քսան խատ, էն էլ փախան գյացին: Իսքանդար-խան տանցալ էկալ ախչըկե մոտ: Ախչիկ շատ ուրախցալ:

Իսքանդար-խան չըգյանց, ասաց. — Էլ կը գյան կոիվ:

Էդ փախողներ թակավորին ջուլյաբ տարան, թակավոր, վագիր, պառվու իրեքյ տղեն ծխանքյ խեծան, էկան կոիվ:

Ախշիկ ասաց.— Իսքանդար-խան, էսի իմ խերն ա, վանգիր, պառվու
իրեքյ տղեն, քյե մուղլաթ կաց, իմ խեր շատ զալլմ ա:

Էկան խասան: Պառվու իրեքյ տղեն չխո կոխվ չ'էրեցին, թակավոր ու
Իսքանդար կայանան կոխվ: Իսքանդար թուրլմ էթալ, թակավորի վիզ
թռուց:

Պառվու տղեկներուն ասաց. — Դե, գյաղեքյ, թակավորութուն
խասավ ծեղի:

Պառվու տղեկներ ասին.— Խորոխալեր կա, չըն իտա մըզի:

Պառվու տղեկներ ու Իսքանդար-խան ծիանքյ խեծան, էկան մըչ
քյաղքին:

Ջյուլաբ տարան փեսի խոր, ասեցին.— Քյու տղի ըսպանող էկավ:

Էտի էլավ ճոռճըռալեն՝ առճյու տեսակ, գյնաց խընդ Իսքանդար-խան:
Իսքանդար-խան էտորն էլ ըսպանեց: Պառվու ճեռ տղեն տրեց թակավոր,
միչնեկն էլ էտիր վանգիր, մեկեկին էլ էտիր վաքյիլ: Նոր առավ ուր կնիկ
ու էկավ, էկավ խասավ ընտեղ, ինչ Իսքանդար թակավոր ուր վիզ կը
տեր գանեկ: Գյնաց չաղը գանեկեց թակավորի կշտի խեռ:

Էտ Իսքանդար թակավոր վանգիրին ասաց. — Էլի էրթանքյ էս
մարթյուն մեհվան:

Գյնցին, պարե տվեցին, նստան, պարե առավ, խաց կերան:
Իսքանդար ճանչըցավ թակավոր:

Վանգիր գյնդտիկ թակավորին ասաց. — Էսի էն Իսքանդարն ա, ինչ
տու հէնօր վիզ կը գաներ: Ես չըգլխըցա էնոր վիզ գաներ:

Թակավոր համա հանսու չորցավ ու կլորավ գյետին:

Իսքանդար ասաց.— Վանգիր, թակավոր ընչի՞ կլորավ:

Ասաց.— Քյեզնից վանխեցավ, մեռավ:

Ասաց.— Չխո ես զէն տը սպաներ, հանգիլի լավ էր, օր մեռավ:

Իսքանդար-խան ջյուլաբ հորոխեց ուր թյուջյար, ուր մեր էպե:
Իսքանդար էղավ էն թակավորի տեղ թակավոր:

Յոթ օր, յոթ գլիչեր էնոր խարսնիս էրաց, խասան էնոնց մըզպին,
տյուն էլ՝ քյուն:

33. ԱՍԼԱՆ ԿՌԱՆ ԹԱԿԱՎՐՈՒ ՏՂԵՆ

Մեկ թակավոր կ'էղի, անուն՝ Ասլան Կռան: Էտոր մեկ խատ տղա կ'էղի: Թակավոր տղին կ'ասա.— Տղա՛, արի քյե փսակեմ, իմ յաշ էկեր ա, ես տը մեռնիմ:

Տղեն կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, չու՛մ Ձինմաչինա քյաղքյի Շահրի-Քուբար չ'ըլնի, ես չըմ առի:

Թակավոր կ'ասա.— Տղա՛, Շահրի-Քուբարի ոսիթ-պան պախել ա. տյու չըս կանա խանի:

Տղեն կ'ասա. — Կանամ, չըկանամ, պիտի էրթամ:

Կ'առի մեկ քյանի՛մ պեռ ոսկի, քյանի՛մ խզմաթքյարի խետ, կ'էրթա: Շատ-քիչ՝ Աստված հիմանա, կ'էրթա՝ մեկ գյետ ուստ կը գյա՛ն էտոնց: Կը զանեն գյետ կ'ընցնին, ջլլի պուճախ կ'առնի ճյուր, կ'էլին տյուս: Թակավորու տղին կ'ասեն՝ ոսկու ջվալ առաւ ճյսւր:

Թակավորու տղեն կ'ասա.— Դե փռեք էտա տեղ, քիչըմ ըստեղ խանգինքյ, նորեն պանոնանքյ էրթանքյ: Թակավորու տղի ակախ կը տանի, կը քյնի: Մեկ մուկըմ ծակից կ'էլնի, կը զանա՛մ մեկ ոսկի կ'առի, կը փախի: Էտ խզմաթքյարներ կը լանեն հիտե, կը բեռու՛ն տարա՛վ, տարա՛վ, տարա՛վ... Ծեն կ'ընգյի թակավորի տղի ականջ: Թակավորի տղեն մըչ քյնուն կը վանենա, կ'ակխի: Ընցկոն յարոտ-պեորոտ բրին ա թափեր վրեն, էլ չըկանա ըստյուց էնա տեղ հիրար առնի:

Էտ թակավորի տղեն շատ կը նեղանա խզմաթքյարներու վրեն, կ'ասա. — Ոսկին իմ ոսկին էր, տյու ընչի՞ կեռ էրեցիքյ, օր ես վանեցա: Դե էլեքյ, պեռներ պանոցեք, էրթանքյ մըր տուն, էլ ես չըմ կանա էրթա:

Խզմաթքյարներ պանոցին, էկան էտոնց տուն: Ջյուլյա՛ր գյնաց թակավորին, ասին՝ քյու տղեն խիվնդցեր ա, տանոցաւ էկավ: Թակավոր էլավ, էկավ մը տղեն, տեսավ տղեն ի՞նչ՝ ընցկոն մեկ յարոտ-պեորոտ բրին ա թափե վրեն, օր մարթ ըգգյխշընա էրթա կուշտ: Կրակ-պեոց կը պոնա թակավորի սիրտ:

Թակավոր շատ կը լն, կ'ասա.— Հա՛յ տղա, չէ՞ ես քեզի ասիցի՛ մ'էրթա, տո՛ւ որ մեկ թակավորի ախշիկ ուզեր, ես քյեզի կը պերեր:

Թակավոր ա, ծեն կը տա էտոր վանգիր-վաքյիլին, կը ժողըվին, կը գյան:

Թակավոր կ'ասա.—Վանգիր-վաքյիւններ, խանչեք թըղ հեքյմներ, դոքթորներ գյան, բանլըյիմ իմ տղի ջանդակ ժրեցուցեն:

Վանգիր-վաքյիւն ա կը խանչեն հեքյմներ կը պերեն, տղին տեղ կը տան, տղեն կը ժրի. խընձ հանանձին՝ էլ լաւ: Տղեն կ'էլնի էլըմ էտա պեռներ, խզմանթըյարներ կ'առի, կ'էրթա: Կ'էրթան էն գյետ, կը զանին մեչ, օր ընցին էն կող, պեռն էլ մ'էլ կ'առի ճյուր: Կ'էլին խզմանթըյարներ կը պերեն փռեն, կը չորցուցեն:

Թակավորի տղեն էլ կ'ասա.— Ես կը պառկեմ:

Խզմանթըյարներ կ'ասեն.— Մը՛ պառկե, մուկ կը գյան կը զանի, ոսկին կ'առի կը փախի, տո՛ւ կը վանենաս:

Կ'ասա.— Խո հմեն դան մուկ չըկայն էտեղ, օր զի վախցուցա:

Թակավորի տղեն կը քնի: Մուկ էլըմ կը գյան, էտա ոսկին կը զանան, տանի, էտոնք էլըմ կը բո՛ւբըռան՝ հա՛յ, տարա՛ւ, Թակավորի տղեն կը վանենա, խընձ հանանձին էլ շատ յարոտ-պեորոտ կը տաննա տուն:

Ջյուլյա՛ք կ'էրթա Թակավորին, Թակավոր էլըմ կը խանչա հեքյիմներ, դոքթորներ, էլըմ կը ժրեցուցա:

Թակավոր կը խանչա տղին, տանի էնոր մոտ, կ'ասա.— Հա՛յ, որդի, մ'էրթա պերի, Աստվածն ա չըհանձնողա օր տո՛ւ էրթաս, պերես:

Տղեն կ'ասա.— Թակավոր ապրած, էղի, չ'էղի պիտի էրթամ, մեռնեմ էլ՝ տ'էրթամ:

Թակավոր կ'ասա.— Դե քյու մուր՝ քյու գլխոխ, կ'էրթաս՝ տո՛ւ գլիդես, էլ ես չըմ խառվի:

Տղեն կ'էլի, պեռներ կը պաննա, կ'էրթա, կը զանեն էտա գյետ, էլ մ'էլ կ'ընցընին, ոսկու պեռ էլըմ կ'առի ճյուր, կը փռեն էտա տեղ չորնա:

Թակավորու տղեն կ'ասա.— Խզմանթըյարներ, մուկ օր կը գյան, կանաք պոնեք, չըքյ կանան՝ թըխ իմ ոսկին տանի, ծեն չըխանեքյ:

Թակավորի տղեն կը պառկի, կը քնի: Մուկ էլըմ ծակից էլանվ, զարկեց մեկ ոսկի առավ, փախավ: Խզմանթըյարներ լանցին հիտե, դեն տարան, դեն պերեցին, խասան մուկ պոնեցին: Բեռըբըռոցի ծեն էլ մ'էլ ինգյավ Թակավորու տղի ականջ, խինգ խընձ հանանձին դիր հանվել յարոտ-պեորոտ էլանվ: Մուկ պոնեցին, պերին Թակավորի տղին: Տղեն տեսավ ի՞նչ՝ ընցկոն մեկ խորոտ մուկ մ'ա, օր տո՛ւ ուտես, խմես՝ էտա մկան Թամաշա էսես:

Թակավորի տղեն կ'ասա.— Ըսկոն խորոտմուկ է՞լ կ'էղի,— կասա, — էս մուկ տաս ձի պես մարթ կ'արժի, էս մկան թողեքյ, թըղ էրթա, ափսոս ա:

Խզմանթըյարներն թողեցին մուկ, գյանց: Էլանվ Թակավորու լաճ տանցավ էկավ ուր խոր քյաղաքյ: Թակավորն էկավ, տեսավ, ուր տղեն, խանչեց աշխարքի դոքթորներ պերեց վրեն, էտոր բընից էլ մարթ պան չըխասկցավ:

Ջյուլյա՛ք տարան Թակավորին, կ'ասեն.— Էլ էսա ժրելու պան չի: Թակավոր կ'ասա.— Էլ ըսկի հեքյիմ չը՞մնացեր ա:

Կ'ասեն. — Մեկ խատ լոխման հեքյիմ մնացեր ա Ըստամբեոլ, խա-
րիբ տարեկան ա, թե էտի պա՛մ խասկընա:

Թակավոր կը հէորեոխկի էտա լոխման հեքյիմ կը պերա:

Լոխման հեքյիմ կ'ասա. — Մեկ ձիւկ կա մըչ ծովուն, էտ ծիւկ պերեն
մոռթեն, էտոր արնով տղին լվան, կը ժրի:

Թակավոր ասաց թոռճիքյներուն. — Գյացե՛քյ, ծեզնից կ'ուզեմ էն
ծիւկ:

Թոռճիքյ կ'էրթան ծովու մոտ, թոռ կը թալեն չուժ խինգյ օր՝ մեկ պա՛մ
չըն տեսնի, վըր վեցին մեկ ծիւկ կ'ընգյի թոռի մեչ. ընցկոն խորոտ ծիւկ
ա, օր գլիչեր-ցերեկ մարթ թամաշա էնա: Կ'առին կը պերեն, կը տան
հեքյիմուն:

Տղեն կը լսի՝ ծիւկ տված հեքյիմուն, կ'ասա. — Պերե՛քյ տեսեմ ի՞նչխ
ծիւկ ա:

Կը տանեն տղի մոտ: Տղեն կը պշկի. ընցկոն խորոտ ծիւկ ա, օր
ակնունքյ-ջնվաճրի պես լոս կը տա:

Տղեն կ'ասա. — Զանըմ, աշխարքյ շատ ծիւկ ենքյ տեսե, անցկընա
խորոտ ծիւկ վո՞վ ա տեսե, — հեքյիմուն կ'ասա. — Էս ծկան մը՝ մոռթե,
տարեքյ իրեքյ օր թալեք մըչ սախենի ճրո՛ւն, օր իրեքյ օր թմըմալ, էտ
ճրո՞վ ձի լեողկըցուցեքյ, լավացա՛ լավացա, չէ՛ էտ ձիւկ տարեքյ, թալեքյ
ծով, մեղք ա:

Կը թալեն ճյո՛ւր, իրեքյ օր եփոր թմըմալ, էտ ճիւր պերեցին, էտա տղին
լեողկըցուցին, օտնեն կաշին էթող, էլավ գլեոխ, ժրա՛վ, էլավ մորեն մեկ:
Զիւկին էլ տարան, թալին ծով:

Թակավորին ասին. — Քյու տղեն ժրալ:

Թակավոր շատ խնդանցալ:

Խանչեց տղին, տարալ, ասաց. — Որդի՛, արի՛, որ մեկ թակավորի
ախչիկ կ'ուզես՝ ես քյեզի պերեմ: Քյու կոռժ Աստվածն ա չ'անողա:

Տղեն կ'ասա. — Թակավոր ապրած, անկարելի պա՛ն ա, պիտի
էրթամ:

Կը պանոնա ուր պեռներ, կ'էրթա կը զանի էտա գյետ կ'ընցընին: Էլ
չվալ չ'առի ճյո՛ւր, կ'էրթան մկան ծակի հանճեւվե կ'ընցին:

Մուկ կ'էլի հանճեներ, կ'ասա. — Ասլան Կռան թակավորի տղա,
դեո՞ր տ'էրթա:

Կ'ասա. — Տ'էրթամ Շահրի-Քուբար պերեմ:

Կ'ասա. — Արի տանցի, տյու չըս կանա Շահրի-Քուբար պերի:

Կ'ասա. — Ես տ'էրթամ:

Կ'ասա. — Օր գյնմ քյու խետ պերեմ, տյու ձի էլ կը տա՞ս:

Կ'ասա. — Խա՛, ողդա էղնի, ես քյեզի կը տամ:

Կ'ասա. — Շահրի-Քուբար հանճի անգամ զինքյ կը պախա մեյմունի

փորվե: Էն գյախ օր քյե կը խառցընեն, ասա՝ մեյմունի փորվե յա: Մեկ էլ զինքյ կը պախա գեոռծելու ամբարվե, հետին դիրն էլ կը պախա ծովու մեջ՝ ձկան փորվե: Չըմոռնաս, էտ իրեքյ խոսքն էլ չըմոռնաս:

Կը քչա, կ'էրթա, կ'էրթա Չինմաչինա քյաղաքյ, Շահրի-Քուբարի տյուռ: Ջյուլյաք կ'էրթա Շահրի-Քյուբարին, թի՛ Ասլան Կռան թակավորի տղեն էկեր ա, քյե կը տանի:

Շահրի-Քուբար տղին առեց ներս, տարավ ուր մոտ, տղից խառցնեց, ասաց. — Ի՞նչ կ'ուզես:

Ասաց. — Ես էկեր եմ, օր քյե տանեմ:

Ասաց. — Արի՛, մեղք ես, տյուռ չըս կանա ձի տանի, ես ձի կը պախեմ, տյուռ չըս կանա ձի կընդի: Օր ձի չըկընդար, ես ումդար եմ, սեյրի կը թողեմ վըր քյե, քյե կ'էնեմ խող:

Կ'ասա. — Աստված օղորմած ա:

Շահրի-Քուբարն ա կը խանչա էտոր մաջլիս կը պերա, հանձն էնոնց ըռըմ կը թալա, կը պախվի:

Մաջլիս տղին կ'ասա. — Դե կընդի, խենքյ՝ դեո՞ր զինքյ պախեց:

Տղեն էլ մախսուռ մեկ կտըռտուկ գլիրքյ խանեց ծոցեն, մե քիչ բլբլաց, բլբլտաց, ասաց. — Մեյմունի փորն ա, էտի իմ ծեռնեն չըկանա պոծի:

Մեկ էլ տեսանք՝ Շահրի-Քուբար կայնավ էտա տեղ, ասաց. — Թակավորի՛ տղա, էսա մեկ՝ ձի կնդար:

Մեկել զինքյ պախեց:

Տղեն էլըմ թուխթ կարդաց, ասաց. — Գյեռ մըչ գյոռծելիւ ամբարն ա:

Շահրի-Քուբար կայնավ էտա տեղ, ասաց. — Էսա էլավ էրկուռ:

Մեկել զինքյ պախեց:

Տղեն էլ մ'էն գլիրքյ կարդաց, ասաց. — Գյեռ մըչ Սև ծով, մըչ Սիվտակ ծով, ձկան փորու մեջ:

Շահրի-Քուբար կայնավ էտա տեղ:

Մաջլիս ասաց. — Աստված ծեզի խասուց հիրարու մրազին:

Էլան Ջյուլյաք տարան Շահրի-Քուբարի խոր. էտոր խերն էլ թակավոր էր, ասեցին. — Թակավոր ապրած կենաս, Ասլան Կռան թակավորի տղեն, քյուռ ախչիկ իրեքյ անգամ զինքյ պախեց, տղեն կնդավ:

Թակավոր շատ ուրախացավ, ասաց. — Չար թշնամին էր էտոր սրտի մեջ, էտի խղին կ'էներ խող:

Պերեց յոթ օր, յոթ գլիշեր էտոնց խարսնիս էրաց, փսակեց հիրարու վրեն, ասաց. — Տղա՛, արի իմ թակավորութուն տամ քյեզի:

Ասաց. — Թակավոր ապրած կենաս, քյուռ թակավորութուն քյեզ պիրոզ էլնի, ձի հէօրեոխիկի, ես տ'իյամ իմ երկիր:

Թակավորն էլ էլավ, թանգրեքյ տեսավ, թանգրեք տեսավ, Շահրի-Քյուբար ճամխի տրեց: Դեորիսկան էտոնքյ էլան ճամբախ էկան, շատ-

քիչ՝ Աստված գլխի: Տղեն մտածեց, ասաց. «Ջանըմ, էրթամ մկան ի՞նչ ջյուլյաք տամ: Տ'էրթամ փետրմ կը գանեմ, թոխ խատնի. մուկ մ'ա, խո շատ պան'մ չի»: Էկավ, մկան ծակին խասան, մուկ էտա տեղ չէր. տեսավ որ դան չէր՝ շոշուտ մկան ծակի հանճակե ընցավ:

Մուկն էլ խո մուկ չէր, սեյրի էր: Եփ օր մուկ տեսավ, էտոր տուան հանճենն ընցավ, էտոր խանքանը չ'արին, էտ մուկ էլանվ զինքը էրաց մեկ ջահելի նմուշ, թուր կապեց վերեն, էլանվ տյուս:

Խանչեց, ասաց.— Հէյ, Ասլան Կուան թակավորի տղա, էտա ախչիկ դեռ՞ տը տանես իմ ծեռենն:

Կը գյա խասնի էնոնց մոտ: Տղեն կը տեսի ի՞նչ՝ մե ջահերմ էկավ, օր մարթ պչկի հինե, հախյուլ կը գախախորի:

Կ'ասա.— Դե, պոնի, կիսա:

— Ջանըմ, — կ'ասա, — մը՝ կիսե, ես տվեր եմ քեզի, ափսոս ա, ա՛ն, տա՛ր:

Էնի կ'ասա.— Չէ՛, ընձի խարամ կ'էնա քյու մեկ մազ ավելի:

Ախչիկ շատ կը վախենա էտա տեղ: Թուր կը քյաշա, կը վանգա խընդ ախչիկ: Սատանեն էտոր սրտի մեջ հախյուլ կը գաղղանդի, կը բեռռա, օձու տեսակ կ'ընգլի տակ էտոր պերենն:

Ուր թրով կը պրդան էտա օձ, դեորիս կ'ասա.— Դե՛, Ասլան Կուան թակավորի տղա, էսա օձն էր, չըր թողե օր էսա ախչիկ էրթեր մարթո՛ւ: Դե, խալալ էղի քեզի, ա՛ն, տա՛ր:

Տղեն կը քյելան, էտ մարթ կը խանչա, կ'ասա.— Թակավորի տղա, զի կը ճանչնա՞ս ես որն եմ:

Տղեն կ'ասա.— Տյուլ մուկն ես:

Կ'ասա.— Խա, վոլա, ես մուկն եմ, ձո՛ւկն էլ եմ: Էսի ըն աղեկութնի տեղն ա, օր ես ընցկոն յարոտ-պեորոտ իրեքը դիր թանլի վըր քեզի, ձի պոնեցին, տյուլ պան չ'էրիր: Ծո՛ւկն էլ եսն էր. տյուլ պան չ'էրիր: Վոլա, ես չ'էղեր՝ տյուլ թյուլանը չըր պերեր էտ ախչիկեն:

Էլան էկան էտոր խոր քյաղաք: Ջյուլյաք տարան Ասլան Կուան թակավորին: Թակավոր շատ ուրախացավ: Էպե էտոնց խարանիս էրաց. յոթ օր յոթ գլիչեր, տղեն օձեց, տրեց ուր տեղ թակավոր:

Էտոնք խասան էնոնց մրազին, տյուլն էլ խասիս քյու մրազին:

34. ԲԵԶՐԱՎ

Մարթ մ'ու կնիկըմ կ'ընի: Էտա մարթ շատ վանկոտ էր, քնքան կը վանենա, որ դոր էրթմ, խոռոդաց ճյուր թանփելու, էլմ կնիկ կը տանի խըտ ուր:

Էն մեկ օր, գլիշեր, հագան գլան, մարթուն ճյուր թանփել կը գլան, կ'ասա.— Կնիկ, ես քյու բանտ, ախր դու էլի արի խը ձի, յանքյ դյուս գլանքյ:

Կ'ասա.— Տնաշե՛ն, դե էլի՛ գլան դյուս արի, չխո լոս ա, կը վանենաս ի՞նչ, չէ՞ դու մարթ ես:

Կ'ասա.— Վոլա, ես կը վանենամ ախր, ես հիվի կ'էնեմ քյենե դու գլան խը ձի:

Շատ հիվի կ'էնա կնգան մոտեն, կնիկ կ'էնի կ'էրթա խետ: Մարթ կը նստի ճյուր կը թանփա, կնիկ կը կայնի էտատեղ:

Կ'ասա.— Վոլա, կնիկ, հէսօր ոռո ոռո մերան ա¹²:

Կնիկն էլ կ'ասա.— Որ հէսօր քաջ մարթու դյուս ա, դյուս կայնի, օր ըցկոն ա:

Կնիկ կը փախի, կ'էրթա կը մտի տունվե, մարթն էլ վռագուլթենե գեռոգեղ թումբնի խոնջան կը կապա, կը վանգա, էլ հանու, հիտե չ'իրիշկա, համա կը փախի: Շատ կ'էրթա, քիչ կ'էրթա, դանշտի մեչ կը լյուսանա վերեն: Փուլըմ կը կնգնի էտա դանշտի մեչ, կոճոն-մոճոն կը ժողվա, կը մտի փշի մեչ ու կոճնքյտեր կը լցա վերեն: Կեսավուր դեխ կը տեսնա՝ Միրանցոց էլ կը գլան ետատեղ, չաղըներ կը գանեն, կը նստեն էտատեղ: Էլ ինչ գլանցե, խարս կը բերա: Խարս ու փեսի կոն ինչ կը գանեն, ցից մ'էլ կ'էրթա էտա մարթուն՝ Բեզրավի կշտի խետ: Կը մնա չուր գլիշեր:

Խարս-փեսեն կը կովեն, խարս իրկան կ'ասա.— Բեզրավի թուր մըչ քյու ստտին էլնի:

«Տո,— կ'ասա,— վոլա, սգա էմ անուն տվին, ես տ'էլենեմ թուրըմ տը գանեմ մըչ էտա մարթուն ստտին, ջանհանմ, ինչ կ'ընի, թրխ ըլնի»: Բեզրավն ա կ'էլնի ուր ժանգոտո թուր կը թանա Միրանցոց ամիրի տղի վիզ կը կտրա, կը թողնա:

¹² Հէսավուր դյուս՝ քաջ մարդու դյուս ա (Ծ.Ա.):

Որ տը փախի, խարս կը թնկն ճիւղ կը պոռնա, կ'ասա.— Է, դո՞ւր
կ'էրթաս, դո՞ւ կը փախես, ճի կը թողնես էսատե՞ղ:

Կ'ասա.— Զան գուզն, ես կը փախեմ, կանամ դո՞ւ էլ արի:

Մարթն կը թողնա կը փախի, խարսն էլ կ'իրիշկա կոնի տակ, կը
տեսնա խուրճի՛մ հլին ոսկի գլեռ էտա տեղ, էն էլ կ'առնի, կը թնկն վըր
ուր թևին, կ'ինի մարթն հիտե, էն էլ կը փախի:

Շատ կ'էրթան, քիչ կ'էրթան, է՛մ էլ դնչտի մեչ, վերենքյտեր կը լյուսնա:
Խորըմ կ'էլնի էտա տեղ, Բեզրավ գինք կը թնկն հինե, խարսն էլ գինք
կը թնկն վերեն: Կը մնա չուր կեսավուր դեխ, Միլանցոց աքլար կ'էնեն
կը տեսնան ամիրի լաճ սպանված, խարս տարած: Կ'էնեն կ'ինեն երկիր,
հմեն մեկ դեխըմ կը ցլրվեն, որ սպանողն կ'ոգնեն: Էրկու խոգլի կը գլան
էտա խորի պոռնկվե կ'ընցնեն:

Շատ կը ծարվնան, կ'իրիշկեն խորվե, կ'ասեն.— Ճյուր չըկա՞ էսա
խորվե, խմենք:

Կ'իրիշկեն, կը տեսնան էնոնց խարս գլեռ էտա տեղվե:

Բեզրավն էլ կ'ասա.— Խա, վոլն, ճեր խարսն ա, ես գնրկի, ամիրի
տղեն սպանեցի, էկա ճի թնկի էսա խորվե, խանեք, տարեք:

Խարս կ'ասա.— Բեզրա՛վ, էտա ի՞նչ ա կ'էնես, էտապես կ'ըլնի՞: Հաննճ
դո՞ւ էլի դյուս: Էն գլան ինչ քյե կը խանեն դյուս, դեոր չվան տը թնկն,
զճի խանեն դյուս, դո՞ւ թուր թնկ էրկուսի վիգն էլ կտրի, գլորի մըչ խորին,
զճի խան դյուս, մեկտեղ էրթանք:

Բեզրավ կ'ասա.— Չուր զճի չըխանեք դյուս, չըմ թողնի խարս
էլնի:

Վոլն, չվան կը թնկն, Բեզրավ կը խանեն դյուս, դեոր չվան կը
թնկն, որ խարս խանեն դյուս, խարսն էլ մախսուս, ոտներ կը տա պատին
մախսունա, որ չըկանան քյանցն վեր: Էտա էրկու մարթ ճլրուկվեն,
Բեզրավն էլ թուր կը թնկն համա, էրկուսի վիգն էլ կը կտրա, կը գլորա
խորի մեչ: Նոր գլխարսն էլ կը քյանցն կը խանա դյուս, կը թողնա կը
փախի, խարսն էլ հիտե կ'էրթա: Կ'էրթան չուր կը խանեն քյաղքլի մեչ:

Խարս կը թնկա, Բեզրավի ճիւղ կը պոռնա, կ'ասա.— Չուր ըսգն՞ դո՞ւ էմ
հառչե էկար, դեոր ըսգն՞ ես քյու հաննե տ'էրթամ, կայնի՛:

Կ'ինի Բեզրավի հաննե, չարսուն, փողընտրանք կան կը գլան, դես կը
խարցնա, դեն կը խարցնա, տու՛մ կը կնդնի քյոռով, կը նստեն հինե:
Շանթըմ, էրկու, հա խաց կը գլեն, կը բերեն էտա տունվե, կ'ուտեն:

Կնիկ կ'ասա.— Բեզրա՛վ, ապա էտապես չ'էլնի, մենք էտապես չ'ընք
կանա շախվի, էսա խուրճին ոսկին տանք տան քյրա, տանք խացի,
տանք թացի, տանք փետի, տանք փիտուրի. է խլըսավ:

Բեզրավ կ'ասա.— Ապա ի՞նչխ էնենք:

Կ'ասա.— Արի բեմհնն էլըմ առնենք, սնամարմ, չվան առնենք,

Հմեն օր գլխն պրակ, փետ բե ծախի, համա ավուր խաց վաստկես՝ մե խերիքյ ա:

Կ'ասա.— Ձէ՛, աղեկ ա, էրթանքյ բան-ման առնենքյ, հմեն օր կ'էրթամ պրակ, կը գլխմ:

Կնիկ կ'ընի կ'էրթա հարշին. էլըմ կ'առնի, սնմար կ'առնի, չվան կ'առնի, կը բերա տա զԲեզրավ կ'ասա. — Դե՛ գլխն քյե խամար փետ բե:

Բեզրավ կ'առնի գէշ, կը տանի պրակ, փետ կը կտրա, կը բաննա իշուն, կը բերա հարսուն կը ծախա, կը տա խացի, կը տանի տուն, կ'ուտեն: Շաբաթըմ էրկու, հն կը բերա, կը տա խացի, կ'ուտեն, էն մեկ օր կ'էնա, կ'ասա. «Վոլւն, ես չըմ կանա հնմ կտրե, հնմ բաննա վըր իշուն, հնմ ծախեմ, ես կանա՞մ»: Կացին կ'առնի, կ'ինի մըչ պրակին, կ'ասա. «Ձծառեր հմեն տը կտրեմ, շուռ տամ գլետին, մեկ չըմ թողնի, նոր մեկ դիր կը բաննամ, կը տանեմ ծախեմ: Շատ կը կտրա, չուր հէվարին փետ կը կտրա, կը դիզա մեկտեղ կ'ասա. «էրթամ, էշ բերեմ՝ բաննամ, էրթամ»: Կ'էրթա որ էշ տը բերա, կը տեսնա առուծըմ գլետ էշ կերե, նստե հտատեղ, ոսկոռներ կը կռծա դեորիս: Կ'ասա. «Ի՞նչիս էնեմ, ես ձի տամ վըր էսա հնյվին, վանխենամ չըկանամ վերեն՝ զձի էլ ուտա, է՛ չըտամ վերեն, էրթամ տուն, էմ կնիկ տ'ասա՝ դու սութ կ'ասես, ով գլետի թի ի՞նչիս ա էլե, դու կ'ասես՝ ջաննավար ա էկե կերե: Վոլւն, ես ձի տը տամ վերեն, ջաննա՞մ, ախր թի զձի էլ ուտա, թի թողնա»: Կը խասնի խըտ առուծ, դեն հափալամիչ կ'էլենե, դես կ'էլենե, ախր առուծու քյես կը կդնի, գլխգլխթ կը պոնա, կը խեծնի վերեն, առուծ ինչիս կ'էնա, ձեռնեն չըկենա ազատվի, կը խելոքանա, կը նստի, մարթն էլ չվան կը դնա վիզ, կ'առնի բերա տուն, կը կապա դյուս ու գինքյ կ'էրթա տուն:

Կնիկ կ'ասա. — Հուր ի՞ հէսավուր խաց:

Կ'ասա. — Ես հէսօր խաց չըմ բերե:

Կնիկ կ'ասա. — Ընչի՞ չըբերի:

Կ'ասա. — Ես էշ տարա կապեցի պրակ ու ընգլս մըչ պրակին, փետ կտրեցի, ասի՝ շատ կտրեմ՝ շանթըմ վիրա կտրեմ: Խողանմա ջաննավարըմ էկավ, գէշ կերավ:

Կնիկ կ'ասա. — Աստված քյու տուն ավիրա, դո՛ւ սութ կ'ասես, խեմ՝ պառկեր ես՝ զհնյվան կուրուսեր ես, խեմ՝ մով գլետի ի՞նչիս ես էրե, մկա կ'ասես ջաննավար ա կերի:

Մարթ կ'ասա. — Ես չ'ասի՞ էմ կնիկ ընցկնա տ'ասեր: Կնի՛կ, որ չըս հավատա, էլի դո՛ւ իրիշի: Աստված կամեցավ պոնեցի բերի. ես գլետեր՝ դո՛ւ մունանթ-սունանթ տը գլետ վըր ձի:

Կնիկ կ'էլնի դյուս, կ'իրիշկա, կը տեսնա առուծ:

Կը գլխ տուն, մարթուն կ'ասա. — Աստված քյու տուն քյակա, դո՛ւ էնի ի՞նչիս ես պոնե բերե՞ գլետ չըկերե:

Մարթ կ'ասա.—Ա՛խ, որ զմարթ կ'ուտա, էլի՛ Էնա կորեկի փեթակ դանուկի, մտնեմ Հինե, պախկվեմ՝ որ չըգյամ, զձի ուտա:

Կնիկ կ'ասա.—Տնավեր, դու գէն պոններ ես, էլեր ես Էնոր տեր, էլ գըքե չ'ուտա, քյենե կը վանխենա:

Էտապես որ կ'ասա, մարթյու սիւտ էլ կը դաճարի, չըվանխենա: Ամիսըմ էրկու կը մնա, առուծ կապուկ վըր դռան, կեր ու լակ կը տան: Էն մեկ օր թակավորի մեծ մարթեր կ'ինեն չարչուի մեչ կան գյալ: Կը գյան որ Բեգրավի փողանվե կ'ընցնին, կը տեսնան առուծըմ գյետ վըր դռան կը մռա, կը գյա խետքեր: Էնոնք էլ չըն գյխշի էտա փողանվե ընցնի, Նյուրիչ փողանվե կը դանոնան կ'էրթան:

Կը խարցնեն, կ'ասեն. — Էսա ի՞նչ մարթ էր, առուծ կապե վըր դռան:

Էդա փողնի միլանթ կ'ասեն. — Մեկ գաղթական մարթ մ'ա:

Թակավորի մարթեր կ'էրթան մըտ թակավոր, կ'ասեն. — Թակավոր ապրած կենաս, մենք Տէսօր գաղթականի՛մ դռան Հանջլե կապուկ առուծըմ տեսանք, Էնի էտա դռան արժանի չի, քյու դռանն ա արժանի:

Թակավորն էլ կ'էլնի մարթ կը Հէրողկա Բեգրավի մոտ: Կը գյան Բեգրավի դռան վերեն, կը կանչեն, կ'ասեն.—Արի՛, առուծ բե. թակավոր կ'ուզա:

Կ'ասա.—Թակավորի խերն անիծած, առուծ գյետ դո՛ւռ, պոնեքյ, տարեքյ: Մկա ես տը գյամ էլնեմ թակավորի էրես ի՞նչ:

Կնիկ կ'ասա.—Տնաչեն, էլի գյան՛, Էնոնք չըն գյխչնա առուծին մոթխանա, դո՛ւ ես Էնո տեր, պոնի՛, առ տար թակավորին, դանցի արի:

Բեգրավն ա, կնգյան խոսք չըկոտրա, կ'էլնի առուծ կը պոնա, կ'առնի, կը տանի թակավորին: Թակավորն էլ աղեկ բանշիչըմ կը տա Բեգրավին, կապոտ չուխե՛մ կը թանթ վըր թեքերուն: Բեգրավ կ'էլնի կը գյա տուն:

Կնիկ կ'ասա.—Ապա դո՛ւ չըր էրթե՛, տեսա՞ր, Էնա չուխեն, ինչ էթանլ վըր քյու թեխի, վըր փաշի թեխի չըր թանթ:

Թակավորի մարթեր ինչ կը տեսնան՝ կը նախանձեն. կ'ուզեն տան կուրուսցուցել, մեմեկու կ'ասեն.—Ի՞նչխ Էնենքյ, ի՞նչխ չ'էնենքյ որ տանքյ կուրուսցուցել: Էրթանքյ թակավորին ասենքյ, որ էսա առուծի կշտի խետ պլընգյըմ էլ պետք ա:

Կ'էրթան թակավորին կ'ասեն.—Թակավոր ապրած կենաս, էսա առուծի կշտի խետ պլընգյ մ'էլ պետք ա:

Թակավոր կ'ասա.—Է, ապա ո՞ր տը բերա, ո՞ր տը չըբերա: Կ'ասեն.—Առուծ բերող պլընգյ էլ կանա բերա:

Թակավոր մարթ կը Հէրողկա Բեգրավի հիտե:

Մարթեր կ'էրթան Բեզրավի դռան վերեն, կը կանչեն, կասեն.— Բեզրավ փաշա¹³, արի՛, թակավոր քյե կը կանչա:

Բեզրավ կ'ասա.— Թակավորի խերն անիծած, ի՞նչ կ'ուզա ձենե, հմեն օր կը կանչա, առուծն էր ուզեց, տվի տարավ, է՛լ ինչ կ'ուզա:

Կնիկ կ'ասա.— Էլի գյնա՛, տնաչե՛ն, չէ՞ քյե էրե փաշա, կարելի ա կ'ուզան քյենե խոսքըմ խասկնա:

Բեզրավ կ'էլնի կ'էրթա խրտ մարթերուն:

Կ'էրթա կ'ըլնի թակավորի մոտ, բնրե կը տա, կը նստի, կ'ասա.— Թակավոր ապրած կենաս, ի՞նչ հմեն օր, հմեն գյա՛ն ձի կը կանչես, ի՞նչ կ'ուզես:

Կ'ասա.— Առուծ բերող պլընգյըմ էլ կանա բերա: Քյենե կ'ուզեմ՝ էրթաս պլընգյ մ'էլ բերես:

Բեզրավ կ'ասա.— Տնավեր, ես պլընգյ չըմ գյիտե ի՞նչ ա, պլընգյի սալըխ վո՞վ կը տա:

Կ'ասա.— Ձէ, ես մարթ կը դնեմ խը քյե, էրթաքյ ֆլան սար, քյե շանց տան, դո՛ւ պոնի, բե:

Կ'ասա.— Դե աղեկ, որ ընցկոն: Մարթ դի խը ձի, համա՛ ձի շանց տա, ես կը պոնեմ, բերեմ:

Բեզրավ կը թողնա, կը գյն տուն:

Կնիկ կ'ասա.— Թակավոր քյե ի՞նչ ասաց:

Կ'ասա.— Թակավորի խերն անիծած, կ'ասա՝ գյնա՛ պլընգ բե, ես ինչ գյիտեմ պլընգ ի՞նչ հայկան ա, մարթ կ'ուտա, մարթ չ'ուտա:

Կնիկ կ'ասա.— Վոլա՛, պլընգ զմարթ կ'ուտա, որ տեսնա, հալա՛ էն մարթ տը դնա՛ խը քյե, էն մարթեր ինչխ կ'էնեն՝ դո՛ւ էլ էնպես էրա: Թի կարցաքյ պոնեքյ, չխո կարցաքյ, թի չըկարցաքյ, տը դառնաքյ թակավորին ասեք՝ չըկարցանքյ:

Բեզրավ կ'էլնի կ'էրթա թակավորի մոտ, կ'ասա.— Դե, թակավոր ապրած կենաս, մարթեր հայրի որ էրթանքյ պլընգյ բերենքյ:

Թակավորն ա, քսան-եռսուն մարթ կը ժողվա, կը դնա՛ խրտ Բեզրավին, կ'ասա.— Բեզրավ ինչ որ էնա, ինչ որ կ'ասա, էնոր խոսքից դյուա չ'ըլնեքյ: Դե՛ գյանցեք:

Բեզրավ զմարթեր կ'առնի, կ'էրթա սար, մարթերուն կ'ասա.— Դու էլեքյ սարի գյլխներ, ես կը կենամ վըր ճամբխին: Որ պլընգյ ձեր ձեռից փախի գյն, ես պոնեմ:

Մարթեր կ'էլնեն սարի գյլխներ կեռ կ'էնեն, պլընգյըմ քյարի տկեն կը փախի, Բեզրավին կ'աստ կ'էնա, կ'էրթա: Որ Բեզրավ կը տեսնա պլընգյ խրտ ուր դելա կը գյն, կ'ասա. «Վոլա՛, ես տ'ըլնեմ էնա քյարի

¹³ Հէն գյախ դեոր կ'էնեն փաշա (Ծ.Ա.):

գլխուց ձի թնկեմ տակ, մեռնեմ, որ գլխի ձի մեռուկ-մեռուկ ուտա, սաղ-սաղ չ'ուտա»։ Բեգրավ կ'էնի կը կայնի քյարի գլխու վերեն, պլընգ կը գլխի ճիշտ էտա քյարի տակ, էտա խով կը նստի, Բեգրավ էլ քյարի գլխուց զինք կը թնկ տակ։ Որ զինք կը թնկ տակ, կ'ինի վըր պլընգի քյամկին, ոտըմ էն դեխեն կը կախի տակ, ոտըմ էն դեխեն, կը խասնի պլընգի գլխի գլխի, կահիմ կը պոնա։ Պլընգ էնքան չափալամիչ կ'ընի՝ չըկանա ձեռնեն պոծի, նաչար վերեն կը կտրի, կը նստի։

Կանչա մարթերուն, կ'ասա. — Էկե՛ք, պոներ եմ, պոներ եմ։

Մարթեր սարից կը գլխի տակ, կ'առնեն զպլընգ ու կը գլխի թակավորի մոտ։

Թակավոր կ'ասա. — Ո՞րն ա պոնե, ո՞րն ա չըպոնե։

Կ'ասեն. — Խընձ Բեգրավ հնկել ո՞ր տը պոնե։

Շատ փառու կը տա Բեգրավին, բեռլ բնիչիչ կը տա, կ'ասա. — Հէսավոր ետ ինչ բան որ էնեմ, առանց քյե չըմ էնե։

Ժամանակըմ կը մնա, Հնկմու շահ կը լսի, կը հէրողկա, թակավորի դռան հառչու առուծն ու պլընգ կ'ուզա ուր խամբա։

Շահու մարթեր կ'ընեն կը գլխի մըտ թակավոր, կ'ասեն. — Մեր շահ առուծն ու պլընգ կ'ուզա։

Թակավոր կը հէրողկա Բեգրավի հիտե, կ'ասա. — Թըխ գլխի, խեմ՝ կը տա, չի տա, էն գլխի, առուծի, պլընգի տեր ես չեմ, Բեգրավն ա։

Մարթ կ'էրթա Բեգրավին կանչելու։

Կ'էրթան վըր դռան կ'ասեն. — Բեգրավ, արի՛, թակավոր քյե կը կանչա։

Կ'ասա. — Թակավորի խերն անիծած, ի՞նչ ա վիրա հմեն օր կը կանչա։

Կ'ասեն. — Արի՛, Հնկմու շահ մարթ հէրողկե առուծն ու պլընգ կ'ուզա, թակավորն էլ կ'ասա՝ տեր Բեգրավն ա, կը տա չի տա՝ ինք գլխի։

Կ'ասա. — Գլխեք տվեք, թըխ տանեն, մկա ես ի՞նչխ էնեմ, որ կ'ուզեն՝ տվեք տանեն։

Կնիկ կ'ասա. — Աստված քյու տուն ավիրա, հէ՞ր էտապես կ'ասես, էլի՛ գլխի էտա մարթերու մոտ, քյթեր, ակնջներ կտրի, ատըմներ քյաչի զար ճակատ, ասա՝ գլխեք ձեր շահին ասեք չըմ ի՛տա, ինչ կ'անա, թըխ էնա։

Բեգրավ կ'էնի, կ'էրթա Հնկմու շահի մարթերու քյինթ, ակնջներ կը կտրա, ատմներ կը քյաչա, կը զանա ճակատ, կ'ասա. — Գլխեք ձեր շահին ասեք, թըխ ինք գլխի առուծն ու պլընգ տանի։

Մարթեր կ'էրթան կը խասնեն շահի մոտ։

Ախ-գող կ'ինի թակավորի սիւտ, կ'ասա. — Ի՞նչխ էնենք, դերիս Հնկմու շահ տը գլխի վըր մե կուի։

Կը կանչա ուր ճեռչեր, կը բերա էտատեղ, ժողով կը տա, կը հէրողկա Բեգրավի հիտե, որ էն էլ գլխի, խեմ՝ էն ի՞նչ տ'ասա։

Մարթեր կը կանչեն Բեգրավին.—Արի՛, թակավոր քյե կը կանչա: Հանձուռ շահ տը գյամ վըր մե կոիվ, խեմ՝ մենքյ ի՞նչխ տ'էնենքյ:

Բեգրավ կնգյանն կը խարցնա, կ'ասա.— Կնի՛կ, էրթամ ի՞նչ ասեմ, ի՞նչ չ'ասեմ:

Կնիկ կ'ասա.— Դո՛ւ կ'էրթաս, լուռ-մուռ չ կը նստես էտատեղ: Էնոնք հմեն կը զըյուցեն, վերջեն որ կ'ասեն՝ Բեգրավ, դո՛ւ ասա, խեմ՝ ինչ տ'ասես, քյու միթքն ի՞նչ ա: Դո՛ւ էլ ասա՝ թակավոր ապրած կենաս, որ էմ խոսք ընի մենքյ տ'էրթանքյ վըր էնոր կոիվ, էն տը չըգյամ վըր մե:

Բեգրավ կ'ընի կ'էրթա թակավորի իրես: Բարե կը տա, կը նըստի էտատեղ վըր քյուռուռն, հմեն մեկ խոսքըմ կը տան: Որ էնոնք խոսքեր ախր վը մեմեկու չըն էրթա:

Կ'ասեն.— Է՛, Բեգրավ փաշա, քյու ասմունքն ի՞նչ ա, քյու խե՞լքյ ինչ կը կտրա էսա բանից:

Կ'ասա.— Թակավոր ապրած կենաս, դո՛ւ ձի տը չըխարցնեքյ, որ ձի կը խարցնեքյ՝ մենքյ կ'էրթանքյ էնոնք վերեն կոիվ:

Թակավոր կ'ասա.— Որ էտապես կտըրճութե՛մ էնես, շնորհակալ ենքյ քյեզիից:

Թակավոր կ'էնի անքյանր կը կապա, ձիանքյ կը ժողվա, հմեն կ'էնա սուվարի:

Բեգրավ կ'էրթա տուն, կնգյանն կ'ասա.— Վոլան, դո՛ւ չըգյամ խը ձի, ես չըմ էրթա, որ չըմ էրթա:

Կնիկն էլ կ'ասա.— Տո տնավեր, ես կնիկ հրամա՛թ, ես ի՞նչխ տը գյամ խը քյե կոիվ էնեմ: Որ դո՛ւ բըլան ձի չըս էրթա, էմ նմշից գյամթե՛մ կը թխեմ, տար խը քյե, ֆանրխ չ'էնա:

Կնիկ ուր նմշից գյամթե՛մ կը թխա, կը տա Բեգրավին, կը դնան ուր ծոց ու կ'առնի կ'էրթա, ձին կը խեծնի, կ'ինի ասքյի հառջև, կ'էրթան: Շատ կ'էրթան, քիչ կ'էրթան, գյեղի՛մ տակվե որ տ'ընցնեն, Բեգրավ կ'իրիշկա, կը տեսնա, որ տղե՛մ գյեռ էտա տեղ խինած կ'էնա: Էն էլ կանստ կ'էնա ձին կը քշա, կ'էրթա վըր տղին: Տղեն էլ շատ կը վանխենա, կ'ասա. «Պաճառ ի՞նչ, էսքան անքյանր էկավ վըր ձի»:

Էն էլ կ'ասա.— Տղա՛, մը՛ վանխենա, ես քյե բան չըմ էնե: Էտա ի՞նչ արհեստ ա՝ դո՛ւ կ'էնես:

Տղեն կ'ասա.— Ձան չէ, գյործվորութեն ա:

Կ'ասա.— Թի շատ զոռես, օրական քյանի՞ կուռուշ կանաս առնես:

Կ'ասա.— Թի շատ զոռեմ, զոռեմ, օրական չորս յա խինգյ կուռուշ ա, հանվել չըմ կանա առնե:

Կ'ասա.— Ձէ՛ լավ արհեստ ա էդա: Եթե ես էնդեխեն գյամ, գյամ քյու մոտ, ձի կ'էնե՞ս քյե աշկերտ:

Տղեն կ'ասա.— Խա՛, հէ՞ր չըմ էնի:

Բեգրավն էլ կ'ասա.— Էտոր հանձններ ի՞նչ ա, թի ես էն դեխեն դարցա էկա, բերեմ խը ձի:

Կ'ասա.— Կամիչ ա, փետ ա, կանափ ա, երկթեղեն ա, ընցկնս՝ ծեթ-մեթ բաներ:

Բեգրավն էլ տղի մոտեն որ կը թողնա կ'էրթա, շատ կ'էրթան, քիչ կ'էրթան, մեկ կամիչըլըմ կը գյա՝ հառձվներ: Բեգրավ ձիուց կ'էջնի տակ, դանակ ջեբից կը խանա, կ'իւնի մըչ կամիչըլսին, էրկու խուրց կամիչ կը քյաղա: Ինչքան անքար կեր, ձիերուց կ'էջնեն տակ, հմեն մեկ էրկու խուրց կամիչ կը քյաղեն, կը զանեն ձիու, կը խեծեն վերեն կ'էրթան: Քիչ ըմ էլ որ կ'էրթան գյետըմ կը գյա՝ հառձվներ, ինչխ որ կ'էնեն, չըն կանա գգյետ ընցնե:

Բեգրավ կ'ասա.— Ի՞նչխ էնենքյ, էնա էրկու խուրց կամիչ թալեմ գյետ, բալքի թեթևանա, ձին կանա ընցնի:

Բեգրավ որ կամիչ կը թանց գյետ, ամբողջ անքյանն էլ ուր կամիչ կը քյակա, կը թանց գյետ, կ'էրթա մեկ նեղ տեղըմ կ'աղուկի, կ'ընի կարմուռ, հմեն վերենվե կ'ընցնեն, կ'էրթան էն մեկել դեխ: Կ'էրթան, կը խասնեն շահու խողի մեչ, մեկ չիման տեղըմ կը կնդնեն, ձիանքյ կը թողնեն էտա տեղ, որ արածան:

Հանձու շահ փանջարից կ'իբիչկա, կը տեսնա ի՞նչ՝ ողջ դանտ պոնե ձիավորն անքար, որ էկավ: Էն էլ դարբայրներ կը տա զանեկ, որ չ'ընի գյան լցվեն ներս:

Օրըմ էրկու, էտապես կը մնա, կը տեսնեն էտա անքյոներ էնոնց տեղեն հիրար չըն առնե: Նստած տեղընցտեղ, էնոնց խալվներ կ'աչքեն, ոչիլ կը կտվեն:

Հանձու շահն էլ կ'ասա.— Էսա ճամբխորթ ա, կարվան ա, էսա անձեն-անձյուն էկե նստե սղան:

Դարբայրներ կը տա բանալ, ժողովուրթ հմեն կ'ընեն դյուս, կ'ասեն՝ էրթանքյ բագրկանից մե բան-ման առնենքյ: Կը գյան մըչ Բեգրավի անքյոն կան կը գյան: Բեգրավն էլ գյանթեն դըն խըտ կշտին, խալվներ խանե, կ'աչքա: Տաթի՛մ էտա դեխեն էկավ, լըխթ էգար գյանթեն առեց, տարավ: Բեգրավն էլ կ'էնի թուր կը չլտա, կ'իւնի տաթի՛ւ հիտե, որ պոնա գյանթեն խլա: Կը տանի կը մոտեցա սոխախըմվե, էտա տեղ տաթին էլ տեղ չըկանա էրթա, Բեգրավ կը զանս թրով գտաթին կը սպանա: Գյանթեն կես կերե, կես բերնից կը խանա:

Անքյոն որ կը տեսնա Բեգրավ թուր չլտե կը վանգ, էնոնքյ էլ թուր կը չլտեն կ'իւնեն մըչ Հանձու ժողովրթին, հմեն կը կոտրեն, կը սպանեն: Բեգրավ տաթին կը սպանա, կը զանա կը գյա՝ կը տեսնա ի՞նչ՝ գյետ թշնամին ջարդուփշուր էրած, զհմեն սպանած, անքյոն թանհան նստե

էտատեղ: Ապքյար որ կը տեսնա Բեգրավ թեքեր չլտուկ, հմեն արնատթախ, ճուր կը բերեն կը լցեն, կը լվանցվի:

Կ'ասեն.— Տնաշէն, թի մենք մեմեկ մեկ ենք ըսպանե, Բեգրավ խնդար ա սպանե: Տնաշէն, թամաշա էրեք էնոր ձեռներ:

Հալ էն հալնա, խարամ թի Բեգրավ խընձ էն տաժին հալել՝ կատու՛մ էլ դիպե: Ապքյար կ'էրթա կը լցվի քյաղքի մեջ: Բեգրավ փաշեն էլ կը նըստուցեն սարեն, թե կը տան թակավորին՝ խա վոլա, մենք հաղթութեն տարանք:

Թակավորն էլ կ'ասա. — Բեգրա՛վ փաշա, էտա քյաղաք պիրոգ-բըմբարա՞ք ընի քյե, ես չըմ խավնե էտա քյաղքին, ինչիս գլխտես, ընցկոն շարնապարի:

Բեգրավն էլ կ'էնի ընցկոն կ'անուշցուցա էտա երկիր, որ ուրիշ թակավորներու միլնթ կ'ուզա քյակվի ուր տնից-տեղից՝ էրթա Բեգրավ փաշի երկիր:

Միրանցոց ամիրեն որ կը լսի, թի էտա երկիր շատ անուշ ա, ինքն էլ ախքոցե, օրական բըղունըմ խաց էլ ձեռ չ'ինի, ուր խնամուն կ'ասա. — էրթանք Բեգրավ փաշի երկիր, ձի անուշ ա, բալքի շախվենք:

Կը գյան, կ'էրթան Բեգրավի մոտ, Բեգրավ գէրկունն էլ կը ճանչնա:

Կը խնթրվեն, խող կ'ուզեն, տուն կ'ուզեն, որ մնան էտա երկիր, ապրեն:

Բեգրավ էտոնց կ'ասա.— Ես գլխտեմ դո՛ւ ընչի՞ խամար եք էկե, դո՛ւ էկեր եք էմ վիզ տը կտրեք: Ես ձեր լաճու վիզ կտրեցի, ձեր ախչիկ փախցուցի: Էնոր խամար եք էկե, ապրուստի խամար չըք էկեր է:

Էտա էրկու մարթն էլ կը վախենան, կ'ասեն.— Ձէ՛, մենք էտա բանի խամար չընք էկե: Լաճ սպանել ես, արուն խալալ ընի քյե, ախչիկ տարեր ես, պիրոգ-բըմբարա՞ք ընի քյե:

Բեգրավ էսա էրկսին խորոտ տեղըմ կը տա, կը նստեն: Մեկ կ'էնա վազիր, մեկ կ'էնա փաշա:

Կը հէրողկա կնիկ թակավորի երկրից կը բերա, կը տանի խոր թնսլիմ կ'էնա, կ'ասա.— Ա՛ռ, դեորիս քյու ախչիկ, չուր մկա էմ ծնող մերն ա էլե, դո՛ւ գլխտես, ձի կը տաս, ուրուշի կը տաս:

Խեր կ'ասա.— Ես էմ ախչիկ խալալ սուտով տվեր եմ քյե:

Բեգրավ թնժա խարսնիս կ'էնա, կը խասնի ուր մրազին, դո՛ւք էլ՝ ձեր:

35. ՀԱՐԵՎԵԼԻՑ, ՀԱՐԵՎՄՈՒՏԻՑ ԵՎ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԹԱՔԱՎՈՐՆԵՐԻ ՏՂԱՆԵՐ

Ժամանակով Հարեելից թաքավորըմ կեր, ուր մեկ լաճ:

Շատ ապրու էտու ուր լաճ, ասաց. — Արի՛ քյե փսակեմ:

Ասաց. — Չու՞մ ես դյունեն կան չըգյամ, է՞մ աղեկ, ալեր չ'հիմնամ, չը՞մ փսակվի:

Էլն՝վ ուր հեող էրաց, գյնաց, որ ինի ախշարքյվե: Գյնաց մըչ տանշտի՛մ, վըր հախարին նստավ, ասաց. «Քիչըմ խաց ուտեմ, խանգյըստանամ»: Նստավ, խաց ուտելու մեչ տեսավ՝ ձիավորըմ էնդեղեն էկավ: Ասաց. «Տեր Աստված, ձիավորի հանճե չըկայնեմ, տ'ասա՛ չխո ձի մարթնու տեղ չ'էտի: Որ կայնեմ, տ'ասա՛ ձենե վախեցավ»: Կայնավ հանճե, պարե էտու, պարե առեց, նստան: Նստան-չընստան, տեսան ձիավոր մ'էլ էնդեխեն էրե:

Ասին. — Ի՞նչխ էնենք: Էրկուան էլ կայնենք էսա ձիավորի հանճե, տ'ասա՛ ձենե վախեցան, չըկայնենք, տ'ասա՛ զձի մարթնու տեղ չըտրին: Տո, վոլն, տը կայնենքյ:

Պարե էտու, պարե առին, էրկուան էլ խնդրաց նստան, խաց կերան: Մեմեկին խարցնեցին, ասաց. — Տո՛ւ ի՞նչ ազգե ես:

Մեկն ասաց. — Ես Հարեելից թաքավորի լաճն եմ:

Մեկն ասաց. — Ես Հարեմտից թաքավորի լաճն եմ:

Մեկն էլ ասաց. — Ես Հյուսիսային թաքավորի լաճն եմ:

Մեկն ասաց. — Տո՛ւ դո՞ւ կ'էրթաս:

Ասաց. — Վոլն, է՞մ խեր գոռեց վըր ձի, ասաց՝ իլնհի տը գյնս փսակվես, ես ասի՛ չու՞մ չ'էրթամ ախշարքյ կան գյնամ, է՞մ աչքով չըտեսնամ, չը՞մ փսակվի:

Դեոր Հարեմտոց թաքավորի լաճուն խարցուց, էն էլ ընցկոն ասաց:

Հյուսիսային թաքավորի լաճուն խարցուցին, էն էլ ասաց. — Ես էտա մթկով ա ինգյեր եմ ախշարքյ:

Կ'էնեն խըտ իրարու, մեմեկի ճկոթ կը կտրեն, մեկ մեկելի արուն կը խմեն, որ սրտկեր վըր իրարու ցավի:

Շատ գյնցին, քիչ գյնցին, քյաղաքյըմ էլան տո՛ւս, էտա քյաղքյի

Թաքավորի հանճարեղ մարմինը էկան էտա իրեք ձիավորի հանճար, ասին. — Դե՛, ձիուց էճեք տակ, խանգստացեք:

Ինչխ էրին պայա է՛լան, ասին. — Ձուր Թաքավոր ինք չըգյա մե ասա՝ ձիուց էճեք տակ, մենք պայա չընք ընի:

Գյանցին, Թաքավորին ասին. — Էտա մարմեր, մնացած վըր ձիերուն, չըն էճնի տակ, կ'ասեն՝ չուր Թաքավոր ինք չըգյա, մենք պայա է՛լնք ընի:

Թաքավոր քիչըմ վանեցավ, ասաց. «Տո, վոլա, ես տ'էլնեմ էրթամ, խեմ էսա ի՞նչ մարթ են»:

Էյա վ փանջարենվե իրիչկեց, ասաց. — Խորո՛տ ջհեղներ, ի՞նչ կ'ուգեք, պայա էլեք, էկեք վեր:

Էճան տակ ձիերուց, ձիեր տարան կապեցին հանուվե, մարթեր տարան վեր՝ մըտ Թաքավոր: Շատ զրոնցեցին էտատեղ, Թաքավոր հիմցավ, որ էտա իրեք մարթն էլ Թաքավորական գարմ են, շատ կարգը պախեց:

Ժամանակըմ վերեն ընցավ, էտա Թաքավորի քյաղքին մեկ գյերեզմանտու՛մ կեր, հմեն կիրակմըտին տ'էրթեն ֆանար վառեն:

Ասին. — Նոբանթ վի՞րն ա, որ տ'էրթա:

Տղեներ խարցուցին, ասին. — Էսա ի՞նչ քոսա յա:

Էսա մարթեր ասին. — Հմեն կիրակմըտին կ'էրթան գերեզմանտան ֆանար կը վառեն, է՛րնք գյիտե ջաննվար ա, սատանա յա, դե ա, ի՞նչ ա, կը գյա, կը գանա, ֆանար կ'ընցուցա, կոտուտա, լցա տակ, ֆանար վանուղն էլ կը պոնա թան մըջ հէրին, կը կուրուսի:

Հարեհից Թաքավորի լաճ ասաց. — Որ էտապես ա, դեոր էմն ա, ես կ'էթրամ:

Կ'էրթա, ֆանար կը վառա: Խըտ վանելուն, պա՛մ կը գյա, կը գանա ֆանար կ'ընցուցա, գինք կը գանա մեկեցմեկ էտա լաճու փողպատ: Էնտեղ առեցին կոխ՛վ, կոխ՛վ, կոխ՛վ: Էտա գանտ փախավ, լաճու ծեռ ինկյա վնոր ոտ, խալխալ մնաց ուր ծեռ:

Կը պերա, կը տա Թաքավորին, կ'ասա. — Թաքավոր ապրած կ'էնաս, էնա խալխալ տու քյու Թաքուհուն, ձի պկեր չի գյա:

Թաքուհին կը մտուցա ուր ոտ, կ'ինի կան գյալ, ով կը տեսնա, կ'էնա ծաղր, կ'ասա՝ Թաքուհի, տո՛ւ մեկ ոտնեն ես:

Թաքուհին էլ կ'էրթա մըտ Թաքավոր, կ'ասա. — Ինչհի, էնա խալխալից տո՛ւ խալխալ մ'էլ տը պերես, ձի կ'էնեն ծաղր, կ'ասեն՝ մեկոտնա:

Թաքավոր էտա լաճեր կը կանչա, կ'ասա. — Վոլա, Թաքուհին էտա խալխալից մեկ էլ կ'ուգա: Ձեզնե վո՞վ կանա մեկ էլ պերա:

Հարեմտից Թաքավորի լաճ կ'ասա. — Մեկել ես կ'էրթամ կը պերեմ:

Կը մնա էն մեկել կիրակմըտին, դեոր էն կ'էրթա: Կ'էրթա Ֆաննար կը վանա, խըտ վանելուն էտա պան կը գյա, չըտեսնա ընցկում, գէն կը տեսնա, կը գանա Ֆաննար կ'ընցուցա,կը խառնի թըխ գինքյ կռի՛վ, կռի՛վ, կռի՛վ, ձեռ կը թալան էնոր ոտ, խալխալ կը մնա ձեռ, կը փախի, կ'էրթա:

Կ'առնի, կը պերա մըտ թաքավոր, կ'ասա. — Էն էլ տար, տու թաքուհուն:

Կը պերա, կը տա կնգյան, խալխալ կ'ըլնի ջնկտ: Թաքավոր դեորիս շատ կը քանչվի էտա տղեկներուց:

Կ'ըմնա էն մեկել կիրակին թաքուհին վըր թաքավորին կը կքյա, կ'ասա. — Իլահ, էմ խալխի ոսկուց մատնիկըմ տ'ըլնի ձի:

Կը մնա կիրակմըտի հիրիկուն Հյուսիսային թաքավորի լաճ կ'ասա. — Դեոր իմն ա, ես տ'էրթամ Ֆաննար վանեմ:

Ախպրենն կ'ասեն. — Տ'էրթաս տը խտպես, որ ինի քյու ձեռ:

Կ'էրթա էլ մ'էլ Ֆաննար կը վանա, խըտ վանելուն էլ մ'էլ պան էրի, Ֆաննար-մաննար ընցուց, կպավ խըտ լաճու փողպատ կռի՛վ, կռի՛վ, կռի՛վ, էտա պան փախավ, մատնիկ մնաց լաճու ձեռ: Էն էլ առեց, էպե, էտու մըտ թաքավոր, էն էլ տարավ էտու թաքուհուն:

Իրեքյ ախպեր էլան մեկ, էկան մըտ թաքավոր ասին. — Դեորիս մե հրաման տու, քյու քյաղքից էրթանքյ:

Հրաման կ'առնին, իրեքյն էլ մեկտեղ կ'ինն ճամբնա, կ'էրթան: Շատ կ'էրթան, քիչ կ'էրթան, կը խասնեն հէրի՛մ տո՛ւռ: Դորդոց կը գյա էտա տեղ:

Կ'ասեն. — Զանըմ, էսա ի՞նչ դրդոց ա, կայնի խենքյ ալանջ էնենքյ:

Ալանջ կ'էնեն, կ'ըխին՝ ի՞նչ էն մեկ ախչիկ ուր մոր կ'ասա. — Մարե՛, ես ընցած օր գյանցի Ֆաննար ընցուցի, ձի գանրկի մարթո՛ւմ յախեն, էն կանդար կռվանքյ, կռվանքյ, ես տեսա կը հանդիպեր, ես չըր կանն վըր էնոր, էն կանդար կարցա, թողի փախա, էմ ոտաց խալխալ մնաց էնոր ձեռ, ըհա էմ ոտ, մնացե մեկ խալխալ:

Մեկել ախչիկ կ'ասա. — Տո՛ւո, տնավեր, ապա տե եմ: Եսն էլ գյանցի Ֆաննար-մաննար ինչ կեր սղկըտեցի, ձի գանրկի էն մարթո՛ւ յախեն: Էն կանդար կռվանքյ, ես չըկարցա վերեն, ջեորով փախա, էմ ոտաց խալխալ մնաց էնոր ձեռ, ըհա՛, մնացե մեկ:

Պստիկ ախչիկ կ'ասա. — Ապա մարեր, էսն էլ ընցած տիր գյանցի գանրկի Ֆաննար-մաննար սղկեցի, ձի գանրկի էտա մարթո՛ւ փողպատ, էն կանդար կռվանքյ, կռվանքյ, ես չըկարցա վըր էնոր, ջեորով փախա, հալան էմ մատի մատնիկ մնաց էնոր ձեռ: Ըհա՛, չըկա:

Կ'ասա. — Հան՛ գեր վիզ կոտորի, չէ՞ ես ձե թանմեր էրի, ասի՛ ինչ մարթ ձե հաղթա, գէն մարթ պոնեքյ, էն տ'ըլնի ձեռ իրիկ, — դեոր կը տանա, կ'ասա. — երանի էն իրեքյ մարթ թոնեն էսա տեղ:

էտա իրեք լաճեր հուշիկըմ կը մտնեն ներս, կ'ասեն. — Ծեր ասածն մենք իրեքն ենք:

Շատ վրը մեմեկու կը խնդանան, զիրար կը ճանչնան, քյանի՛մ օր կը մնան էտա տեղ:

Կ'էլնեն կ'առնեն ուրենց կնքյտեր, էտա տեղեն կը գյան, կը խասնեն էտա թաքավորի հանճե, կ'ասեն. — Հա, հա, մեր մատնիկ, մեր ոտաց խալխալ տվեք, թի չէ՛ քյու քյաղաք կը կրակենք:

Թաքավոր ուր հանուռն կ'էլնի գմատնիկ, զխալխալ կը տա էնոնց: Կ'ինին ճամբան, կը գյան վրը էն հանպրին, ինչ իրեքն էլ մեկտեղված: Էտա տեղ մեմեկու իրես կը պագյեն, կաց պարե կ'էնեն, Հարեւից թաքավորի լաճ կ'առնի ուր կնիկ կ'էրթա խըտ ուր երկիր, Հարեւտից թաքավորի լաճ կ'առնի ուր կնիկ կ'էրթա թըխ հարեւուտ, Հյուսիսային թաքավորի լաճ կ'առնի ուր կնիկ, կ'էրթա թըխ հյուսիս:

Կը փակվեն, կը խասնեն ուրենց մրազին, տո՛ւք էլ՝ ծեր:

36. ԽՈԳՅԱԿԱՆ ԱԽՊԵՐ

Ժամանակին կ'ընի մե մարթ, մե կնիկ: Էնոնք չըն կանա ապըըվի, կ'առնին Էնոնց տուն: Կ'էրթան մեկ թակավորի խողըմ, տյուս կ'էլնին, ղաստ կ'էնեն մեկ ճեռչ քյաղաքըմ, կ'էրթան: Ղարիբ են, չըն գինա՝ որտեղ էրթան: Մեկ զանգին մարթըմ էտոնց ռաստ կը գյա՝

Հարուստ մարթ կ'ասա.— Հա՛յ մարթ, տյուս չըս ի՛գյա՞ ընձի պանի, հմեն իրիկուն էլ քյուս փարեն կը տամ:

Մարթ կ'ասա.— Աղա՛, ընչի՞ չըմ ի՛գյա, չխո ես ընցկոն պան կ'ուզեմ:

Աղեն էլ էտոր աչկեր կը կապա, կ'առի կը տանի: Կը տանի էտոր տուն, մարթյուս աչկեր կը պանա: Էտ մարթ կը տեսնի ի՞նչ՝ մեկ սերսուփ և հէոդի մեչ էնոր տրած:

Աղեն կ'ասա.— Դե քյուս շորեր խան:

Էտ մարթ էնոր շորեր կը խանա: Համա՛ չատ կը վանխենա: Ակը մտածա կ'ասա. «Ջանըմ, աղեն ընձի ի՞նչ տ'էնա, օր իմ շորեր կը տա խանել»: Էտ աղեն կը տեսնի, օր էտ մարթ կը վանխենա:

— Ըստեղ վանի պան չըկա, — կ'առնի էտ մարթյուն կը տանի ուր խզինեն, կ'ասա.— Էս խզինի ոսկիք խառնա:

Չուս իրիկուն էտ մարթ էտա ոսկին կը խառնա, հիրիկուն աղեն կը գյա՝ էտ մարթյուն կը տանի, շորեր կը խագյուցա, աչկեր էլ մ'էլ կը կապա, կը պերա շուկի մեչ, էլըմ կը թոնի: Էն մեկել օր խլիսուն, էլ մ'էլ աղեն կը գյա՝, էտոր աչկեր կը կապա, կ'առնի կը տանի, շորեր կը խանա, ոսկին կը տա խառնել, կը խանա տյուս, կը պերա շուկեն, էնոր հանգ կը տա, կը թոնա պան: Մեկ ամիս էտոր գործ էն կ'էլնի:

Մեկ ամիս եփ օր լմանա, էտ աղեն էլ չի գյա՝ էտ մարթյուն տանի:

Էտ մարթ կ'ասա.— Կնի՛կ, մեր աղեն չ'էկավ, մեկ պան չ'էղե՞ր ա էտոր: Ես պիտի էրթամ աչկեմ աղին:

Մարթ կ'էլնի կ'էռթա: Կան կը գյա՝, կան կը գյա՝, աղի տուն կը կընդի, կը տեսնի ի՞նչ՝ էտ աղեն չորցե վըր ուր տեղաց: Էտ աղին էլ կնիկ, տղա, պանեկամ, պա՛մ, գա՝ չըկա, մինակ ինքյն ա, ուր գյլեոխ: Օր մշակ կը

տեսնի, թե աղեն մեռե, էլըմ չոտ կը տանձնա, կը գլխ շուկեն, քնոր կնգլան
կը վիրուցա, կը տանի էտա աղի տուն:

Կ'էրթան մեկ մարթոյուն՝ կ'ասա. — Իմ խորոխակեր մեռեր ա, մեկ
քսան ոսկի՛մ տու, տանիմ վիրուցեմ:

էտ մարթ կ'ասա. — Աղա՛, չէ՞ քյու խորոխակեր շատ ոսկի ունի, խզինա
ունի:

Ըն տղեն կ'ասա. — Եսն էլ գլխտեմ ոսկի ունի, պանխաներ չըմ գլխտե
դեոր ա:

էտ մարթ կը տա էտոր քսան ոսկի, կ'առի կը պերա, էտոր աղին
ժամով, պատարաքյով կը վիրուցա:

Տրկեցներ կ'ասեն. — Հա՛յ, տղա, տու չում մկա դեո՞ր էր:

Կ'ասա. — Ես Ռուսաստան էր, նոր թեկ տվին, ես էկա:

Տղեն դեորիս կը գլխ քնոր աղի տուն, կ'ուրախանա, կը վանգան,
պանխաներ կ'առի, կը վանգան խոնձ խզինի տյուռ: Տուներ կը պանա, կը մտի
խզինի մեհ: էտ խզինի վերեն սերի կ'էղի:

էտ խզինից ծեն կը տա, կ'ասա. — Հե հե՛յ, ո՞ր աշխատավ, ո՞ր տ'ուտա:

էտ տղեն տոպրակ ոսկին կը լցա, օր տ'էլի տյուռ, տուներ կը փակվին,
կը գլխն հիրար: Ոսկին կը պերա տանուրկա, էլըմ տուներ կը պանգվին:
Չուր հիրիկուն կ'աշխատի, չըկանա մեկ պան քնա, քանի լցա՝ կը փակվի,
քանի տանուրկա, կը պանգվի:

էտ խզինի տնից ծեն կ'էլնի, կ'ասա. — Ընցկոն անելով դյուռ չըս կանա
ոսկին տանի, էրթաս Արաբստանա ծովու էն յան, խոջա Ալին տեսնաս,
էտոր ծառեքներու գրած թուխթ, խոջա Ալու մեոհր վերեն, պերես թանխս
մըչ էսա խզինին, տյուռ կը փակվի:

Մարթ կը թողնի, տյուռ կ'էլնի, կը գլխ, կ'ասա. — Կնի՛կ, էմ խաց թխի,
ես տ'էրթամ:

Կնիկ խաց կը թխա, էտ մարթ կ'առի, կ'ընգլի ճամբան: Շատ-քիչ,
Աստված գինա, կ'էրթա, էտ Արաբստանա ծովու էն յան տյուռ կ'էլնի, կը
տեսնի խոջա Ալին նստեր ա, մանչլիս ժողված պերլեր:

Կ'էրթա պանրե կը տա, կ'ասա. — Պանրե քյզի, խոջա Ալի: Ես խզինա եմ
կնդե, քյու ծառեքներու ծեռաց գիր, քյու մեոհրով տաքյ տանեմ, թալեմ
ըն խզինի վրեն, օր տյուռ պանգվի:

էտոնք կը ծողան, կ'ասեն. — Ջանըմ, էսա մարթ ծուռ ա:

էտ մարթ շատ հիվի կ'էնա էտոնց մոտեն, օր՝ տյուռ ձի մեկ թուխթ տաքյ:
Խոջա Ալին կ'ասա. — Էսի ծուռ ա:

Մանչլիս կ'ասա. — Մեոհրըմ գան թխթի՛մ վերեն, տյուռ էտոր:

Խոջա Ալին ա թուխթըմ կը գլրա, մեոհրըմ կը գանա վրեն, կը տա
էտոր: Մարթ կ'առի, կը գլխ:

Շատ-քիչ կը գլխ, կը գլխ կը խասի ուր տուն, էտ թուխթ կը տանի

թնալ մըչ խզինին: Խզինեն դեորիս կը պնցվի: Նոր էտա մարթ թյուջրական շորեր կը խազյնի, էտոնց հանձն խզմնթքյարներ կը պոնա, կ'էնի զանգյին մարթմ:

էտ մարթ էլնվ քսանըխինգ ոսկի առավ, կը տանի կը տա էն պառտքընտերոջ, կ'ասա. — Կը խնդրեմ, թե շատ հանգյանցավ, չընեղանաս: Փարեն կը տնա հանձն:

էտ մարթ կը խամբրա, կ'ասա. — Մարթ, մեր մեչ դաբնլ առնելու սովորություն չըկա, ինչ եմ տվե, էն կ'առնիմ:

Շնորհակալ էղավ, թողեց էկավ ուր տուն:

Տաս տարի, քսան տարի վերեն ընցավ: Աստվածություն էտոր տվեր էր, էտոր զանգյնութեն շատացավ: Մեկ ժամանակ էլ վերեն ընցավ, էտ խոջա Ալին շատ էր խղճացե, աղքատացե:

Խոջա Ալին ասաց. — Վալլա՛, էնա ֆլան երկիր, ես մարթյուն՝մ թուխթ եմ տվե էմ մեոհրով, էտի խզինա ա կընդե, տ'էլիմ էրթամ, բալքիմ օղորթ էլնի, քյանի՛մ ոսկի տա, ապրվիմ:

Խոջա Ալին էր էլնվ ինգյնվ ճամբնի:

էտոր էրթալ շատ-քիչ, Աստված կ'իմանա: Գյնաց էտ մարթյու նստած քյաղաքյ տյուս էկավ: Է՛, չըգյիղե, էտ մարթյու անուն ի՞նչ ա, որ խառցնա, էրթա էտոր տուն: Խեղճ, խեղճ, ծեռ կը տնա ծոց, կ'ընգյի շուկեն կան կը գյն: էտ մարթ որ խոջա Ալու մոտեն մեոհր էր տարեր, փանջարեն նստուկ, չայ կը խմեր: էտ մարթ խոջա Ալուն կը տեսնա, օր պրպըրդուկ շորերով կան կը գյն, կը ճանչնա, կ'ասա. «էս մարթյու սայիցն ա, օր ես էսքան զանգյնութեն ունեմ»:

Խզմնթքյարին կ'ասա. — Գյնա՛, էնա մարթյուն ա՛ռ, պե՛ ըստեղ:

էտ խզմնթքյար կ'էրթա էտ պրպըրդուկ շորերով մարթյուն կը պերա մըտ էտոր աղեն:

Աղեն կը խանչա խոջա Ալուն, կ'ասա. — Արի՛ վեր:

էտ մարթ խոջա Ալուն կը ճանչնա, խոջա Ալին էնոր չըճանչընա:

Աղեն կ'ասա խզմնթքյարին. — Տա՛ր էսա մարթյուն հանամ, աղեկըմ լեողկցրու, մեկ ծեռք թյուջրի շորեր խազյու, առ արի՛:

Խզմնթքյար կ'առի խոջա Ալուն, ծեռքըմ շոր, կ'էրթա հանամ, կը լեողկցըուցա, կը խանա տյուս, շորեր կը խազյուցա:

Խոջա Ալին կը մտածա վըր ուր. «էս մարթ ի՞նչ մարթ ա, էսքան աղեկութեն խըն ձի կ'էնա»:

Խզմնթքյար էտոր կ'առնի, կը պերա էտոր աղի մոտ: էտիկ կ'էրթա մըտ աղեն, խոշ-բեոշ կ'էլին, կը նստին:

Աղեն կ'ասա. — Խոջա Ալի, ընձի կը ճանչնա՞ս:

Կ'ասա. — Ես քյե չըմ ճանչնա:

Կ'ասա. — Ես ըն մարթն եմ, ինչ տյու ձի թուխթ տվիցիր, ես պերեցի իմ

խզինեն պանցի, ըն խզինեն ուտեմ՝ իմ տղի տղեն էլ ուտա, չըխլըսի: Արի՛, էսի քյու սայից ա, եղինքյ խոգյական ակապեր, էս խզինեն ուտենքյ, չուր օր մեր մախվան:

էտա տեղ թուխթ կը տան հիրարու, թուխթ կ'առին, կ'էղին հիրարու խոգյական ակապեր:

Խոջա Ալին կ'էլի կ'ընգյի ճամբախ, կ'էրթան ուր երկիր տյուս կ'ըլնի, կ'էրթան ուր մանջլիսի մարթերյուն կ'ասա.—Ըն մարթ, ինչ մեզնից թուխթ տարավ, օղորթ ա էղե, գյանցե խզինեն կնդե: Ես ու էտի թուխթ ենքյ տվե, եղինքյ խոգյական ակապեր:

Կ'առի էտոր տուն, ծանդը կը վիրուցա, թեթըվ կը տնան, կ'ընգյին ճամբան տնով, կը գյան: Շատ-քիչ գյան, էլ չըմ գյիդե, էտոնց գյան Աստված հիմանա, կը գյան էտ քյաղաքյ տյուս կ'էլին, կ'էրթան ակապեր տուն: Նորեն կը նստին, կ'ուտեն հիրարու խետ, քյեֆ-ուրախութեն կ'էնեն:

էնոնքյ կը խասին էնոնց մուրազին, տյուն էլ կը խասնիս քյու մուրազին:

37. ՄԱԼԱՔՅ ՇԱՀ

Ժամանակին թակավորում կ'էլնի Հարեւելից, մեկ Հարեւմտից: Հարեւելից թակավորին կ'ըլնի իրեքյ տղա, Հարեւելից թակավորին էլ կ'էլնի իրեքյ ախշիկ: Իրեքյ ախպեր, խրտ իրարու ուխտ, պայման կ'էնեն, որ իրեքյ քյոր չ'էլնի, մենք չ'առնենքյ:

Հարեւմտից թակավոր էրագի մեչ կը տեսնա՝ իրեքյ ալսկ էկան ուր տյուռ, երկիրպաքյուլթեն էրին, էն մեկն կոտրավ:

Կ'ասա.—Ո՛ր թակավորին որ իրեքյ տղա կա, թըխ գյան, էմ ախշիկներ առնեն, հալս իրեքյից մեկն տը մեռնի, խրտ փսակվելուն:

Հարեւելից թակավորն էլ մարթ կը խրկա երկրե երկիր, խենքյ՝ որ թակավորին իրեքյ ախշիկ կա:

Ավուր մեկին իրարու ռաստ կը գյան, կ'էնին իրարու խարցուփորձ, կը հիմնան, Հարեւելից թակավորի մարթ կը տաննա ետ, կը գյան, քըսա կ'էնա:

Թակավորի տղեքյ կ'ասեն. — Վոլս, մենքյ տ'էրթանքյ, ախրե Աստծուց ա, որ կը մեռնի, թըխ մեռնի:

Կ'էլենն, յալա, կ'ինեն ճամբալ, կ'էրթան Հարեւմտից թակավորի երկիր: Թակավոր կ'էլնի հանձե, կ'առնի կը տանի ուր սարեն, քյառսուն օր, քյառսուն գյիշեր խարանիս կը տնա, մեծ ախշիկ մեծ տղի վերեն, միճնեկ՝ միճնեկ տղի վերեն, պատիկն՝ պատիկ տղի վերեն կը փսակա:

Հէն օր, ինչ փեսեքյ տ'էրթան կնգյան ծոց պառկեն, հմեն տուան վերեն մեկ պահապան կը տնա:

Չ'ասես, պատիկ ախպեր՝ Մալսքյ շահ, որ տը գյան ուր կնգյան ծոց պառկի, ֆոռնգյատոնա թակավորի ախշիկ սեհրի կը թալս վերեն, կ'էնա մեռել, էտոնքյ կ'ըլան, կը տան մեչ ուրենց գյլխուն. գյինան թի մեռեր ա: Մնգսկ կը շինեն, տղեն կը տնեն մեչ, որ տանեն թաղեն, իտոր ախպերներ չըն ընտունե, կ'ասեն՝ թակավորական տղա ուր խոր խողի մեչ տը թաղվի: Կ'էլենն, կը պաննան, սնգսկ կը տնեն վըր ըղտու քյամկին, կ'առնեն ուրենց կնքյտեր:

Կնիկ կ'ասա. — Ուխտ էլնի, էլ ես իրիկ չ'էնեմ, էրթամ էմ իրկան գյերեզմին պահապան կայնեմ, չուր մեռնեմ:

Ըզտու համար կը պոնա, կ'իւնի խեթքեր, շատ ու քիչ, կը գլան
Հարեւելից թակավորի քյաղաք տոնա կ'էնեն: Խնքար կը տան թակավորին,
որ կը գլան մըչ սարին, շուռ տ'առնեն խոր քյաղաք, անուշ արեւ,
կարկուտը կը տա վերենքտեր, էտոնք զինք կը տան ըզտու տակ.
Հ'ասես ֆուրնգլատոնա թակավորի ախչիկ սե դե կը խեծնի կը գլան, կը
զանա էտա սնդուկ, կ'առնի կը տանի, էտոնք չըն տեսնա: Պիր մ'էլ արեւ
կը տա, կ'ըխեն սնդուկ չկա':

— Զանըմ, — կ'ասեն, — էս ի՞նչ պան ա:

Թակավոր կ'ասա. — Գլանք, թի էմ իրեք լաճն էլ սաղ են, էրթամ
Հանճըվներ, թի էլ, համա թըխ գլան, նստեն ուրենց տեղ:

Կը տեսնան պստիկ ախպեր չըկա, կը գլան կը խասնեն քյաղքի մեչ:
Թակավոր կ'ասա. — Էսա վո՞վ ա:

Կ'ասեն. — Վոլա, էն էլ Մալաք շահ կնիկն ա:

Կ'ասա. — Որ տոն էմ տղի ծոց չըս պառկե ու էնոր ըզտու չմբուլ
պոններ ես չուր ըստան, տոն էմ զանկն ես: Արի՛, էսա քյաղքի ջհեններ
կանչեմ, մեկին խավնի, փասկվի, նստի:

Կ'ասա. — Թակավոր, ուխտ-պայման էլնի, վըր քյու տղինվե թոն
հիսնի ծոց չըպառկեմ: Տոն խերյանթխանե՛մ պանց, ճի էրա վերակացու.
խաց տամ էրթացող-տանցողին: Թի Մալաք շահ սաղ ա՛ էնոր արեւաբանչ,
թի մեռուկ ա՛ էնոր խոգլաբաթին:

Կը պերա խերյանթխանե՛մ կը շինա, գախչիկ կը տնան վերեն վերակացու:
Ինչ կանդար հեթիմ տղա կա, ախչիկ կա, կը ժեղովա, կը խագլուցա, կը
խփուցա, գլիշեր-ցերեկ էտոր աղոթք կ'էսեն, թի սաղ ա՛ էլնի հերեւան, թի
մեռն էնոր խոգլաբաթին:

Բանդադան երկիր էրկու մարթ կ'էնեն, էրկու աչկեն կոր: Մեկի անուն
Պողոս, մեկին՝ Պետրոս:

Պողոս կ'ասա. — Պետրո՛ս, մենք էրկու աչկեն կոր, մե ապրուստ
ըստան է՛լնի, էլի՛ էրթանք: Հարեւելից թակավոր խերյանթխանե՛մ ա շինե,
ուտենք-խմենք էտատեղ, մե քյեֆ էսենք:

Իրարու ծեռ կը պոնեն, կ'իսեն ճամբախ: Ամիսըմ էրկու կը գլան,
սարըմ կ'էլնի, էտտեղ շատ կը ծարվընան:

Կ'ասա. — Պողո՛ս, Աստծու սիրուն, ճարըմ էրա, ծարավ մըկա:

Պողոս կ'ասա. — Վոլան, էմ ջահելութնի գլան էսա դանքար
Հանպուրըմ տեսեր եմ:

Կ'ախրին, կուռնուլթե՛մ կը տեսնան: Կ'էրթա Պետրոս, կը տեսնա
Հավուզըմ կա էտատեղ, շինարի ծառըմ էլ գլեռ վերեն. Հ'ասես՝ անմախական
ճուր ա: Ծուր կը խմի, կը լվացվի, աչկեր կը լուսնա, կ'ըլնի տալնիսիս
տարեկան ջհելըմ:

Կ'էլնի զճուր կ'առնի, ուրախ-գուրախ կը գլան, ճուր կը տա Պողոսուն,
կ'ասա. — Զուր չըլվացվես, չըմ թողնե խմես:

Պուտըմ կը գանա իրես, կը լվացվի, աչկեր կը սաղանան, կը խմա ինքն էլ կ'էջնի տըսընխինգ տարեկան ջհելըմ, կ'ասա. — Արի՛ տաննանքյ, Աստված մե հտուլ:

— Ձէ, — կ'ասա, — էն խերյաթխանի շնորհիվ մենքյ էլանքյ ընցկնա՞ ջհել, էրթանքյ էնտեղ, օղորմի՛մ տանքյ, նոր տաննանքյ էրթանքյ:

Էլան, էկան, էլ չըգյացին խերյաթխանեն, գյացին մըչ քյաղքյին էնոնց խամար աշխատան:

Էրկու-իրեքյ տարի շատ փարա վաստկան, էլան ուր տը տաննեն էնոնց հայրենիք, էկան խասան խերյաթխանի տուան հառաճ, մտան ներս, որ պրտո՛ւճըմ խաց ուտեն:

Թակավորի ախչիկ զէտոնքյ տարավ ուր մոտ, լավ պատիվ հտուլ, ասաց. — Ախպերնե՛ր, ձի խամար առակըմ քըսա տ'էնենքյ, էսա գյիչեր լիւսնա:

Էնտեղ Պողոս կ'ասա. — Պետրոս, տո՛ւ պան ասա:

Կ'ասա. — Ես ութսուն տարեկան եմ, էնա էլ ինսուն տարեկան ա, մենքյ էրկուսն էլ կոր, խալիվոր ենքյ, ասինք՝ էրթանքյ Հարեւելից Թակավորի խերյաթխանեն, ուտենքյ-խմենքյ չուր մահվան: Էկանքյ այսինչ սարի մեչ, ափիփելեն հա՛վուզըմ կընդանքյ, լվացվանքյ, ընցկնա՞ էլանքյ տըսընչորս տարեկան ջհել, էկանքյ ըստա՞ աշխատանքյ, մկա կ'էրթանքյ մեր տներ:

Ասաց. — Էն գյախ ինչ լվացար, էնտեղ ծառ չկե՞ր:

Ասաց. — Ձինարի ծառըմ կեր:

Ասաց. — Վըր էտա ծառին պա՛մ էլ չըկե՞ր:

Ասաց. — Վոլա՞, սնդկի պես պա՛մ էլ կեր:

Ասաց. — Խիսուն մեկտեղ կ'էրթանքյ:

Ասին. — Շատ պարի, տո՛ւ էլ մեր քյո՛րն ես, մեկտեղ կ'էրթանքյ:

Էլան, գախչիկ առին, ինգյան ճամբախ թըխ Բանդանդու երկիր:

Շատ էկան, քիչ էկան, ասին. — Ախչի, գյետ հան հախպյուրն էլ, ծառն էլ:

Էնտեղ քյո՛ր-ախպետր պես կաց պարե էլան, ախչիկ էնոնց մոտեն կապի՛մ կտոր առեց, էնոնքյ գյացին: Ախչիկ գյանց, տեսավ խաճին մ'ա, հա՛վուզ մեչ, չինարի ծառ վերեն, Մալաքյ շահի սնդո՛ւկն էլ գյետ վըր ծառին: Էլան, հա՛վուզի պերան խոր փորեց, մտավ մեչ, պախկավ: Օրն էլ չորեքշաբթի յա: Մեկեկ տեսավ Ֆուրնգյատոնա Թակավորի ախչիկ, ինչխ սե ամբ, Ֆոնդա՞ դե խեճե, էկավ:

Ախչիկ աչ պոնեց վերեն, դեռ քյամկից էճանվ տակ, ասաց. — Դե՛, Մալաքյ շահ պե՛ տակ:

Ծեռ էթալ գծառ կոռեց, ըգսնդո՛ւկ առեց տակ: Զտղեն խանեցին, թալին մըչ գյետլին, սաղցավ, կը լեողկնա, սեհրին վիրցավ: Ֆըռնգյատոնա

Թակավորի ախշիկն էլ էկավ, ասին, ծծղացին, չուր հիրիկվան տեմ, էլ մ'էլ ճրուց էխան տո՛ւս, էրաց մեռել, էտի վրը չինարի ծառին, էլնվ խեծավ զՖոռնդան դե, գյանցին:

Մնաց, ախշիկն էլ էլնվ ծառվե, չվան կապեց ըզսնդո՛ւկ, հյուշիկ-հյուշիկ էճո՛ւց տակ, զՄալաք շահ էթնլ մըճ ճրո՛ւն, սաղացավ, նստավ: Ախշիկն էլ գյանց, մտավ մըճ ճրին, իրեք գյիշեր, իրեք ցերեկ էտատեղ քյնավ լաճու կուշտ: ԶՄալաք շահ էխան տո՛ւս, էլ մ'էլ էլնվ մեռել, էտի մըճ սնդկին, էտի ուր տեղ: Ինքյն էլ մնաց էտատեղ, չուր խինգյանքտի: Էլ մ'էլ ֆոռնգյստոնա Թակավորի ախշիկ էկավ:

Էնտեղ զՄալաք շահ Թանլին մըճ ճրո՛ւն, Մալաք շահ ծեռ էթալ որ ախշիկ տը քյանշեր, խասկցավ, ասաց.— Ֆոռնդան դե, ա՛ն զՄալաք շահ, էթթանքյ, խողածնի յա խառվե, էլ կուս չի:

Առին զՄալաք շահի սնդո՛ւկ, յալա, խըտ Ֆոռնգյստոն: Ախշիկն էլ ինգյնվ հետվներ, ին ամիս, ին սՀանթ վերեն ընցավ, Աստված էտոր տղե՛մ էտու, անուռն էտի Նորմանուկ: Քյանի՛մ տարի ընգյնվ սարեր, ձորեր, գյեղեր, քյաղքյներ, տղեն էլնվ տաս-տսիրեքյ տարեկան տղա: Մեկ օր գյանցին սարի մեճ, իրիշկեց հմեն՝ ջնվահիր քյար ա: Ախշիկ իրեք քյար վիրուց, գյանցին քյաղքյի՛մ մոթխացան, կընգյան խավներն էլ կտուտվի, կ'ամչնա, չի կանա մտնի մըճ քյաղքյին:

Ասաց.— Որդի՛, կ'էթթաս էնա գյմբեթով ժանտան հանճե, սե մուրուսով տերտերըմ կը գյան, ասա՛ տերտեր, կը խնթրեմ, ե՛մոր խալավ կտուտե, ծեռքըմ խալավ տու, տանեմ մըճ սարին, խագյնի, որ չ'ամչնա, գյան մըճ մարթո՛ւ:

Մանուկ կ'ասա.— Տերտե՛ր, կը խնթրեմ ծեռքըմ խալավ տաս: Տերտերն էլ խանլիոր ա, ուր զանակ չըկա:

Կը պերա տուն, կնգյան կ'ասա.— Քյու հմեն խորոտ խալավ տո՛ւ, Թըղ էնա լաճ տանի, ուր մեր խագյնի գյան, էլնի մե ժառանգյ:

Տղեն կ'առնի, կը տանի ուր մոր խամար, մեր կը խագյնի, կը գյան տերտորոչ տուն:

Տերտեր կ'ասա.— Դո՛ւ էմ ախշիկ, էս էլ էմ խոգյանգանակ, կացե՛քյ, կերե՛քյ, խմե՛քյ, չուր օրն մահվան:

Մեկ օր չանրչի մը կը գյան, ծամոն կը ծախս:

Տղեն կը լան, կ'ասա.— Մարե՛, վոլան, տո՛ւ պան՛ տը տաս, ես տամ ծամոնի:

Մեր կը խանա քյարըմ կը տա:

Էն էլ կտորըմ ծամոն կը տա, կ'ասա.— Էսա քյար տանեմ տամ վողրին, վողրի ճի ամսական կապա:

Վողրին էլ կը տա սանդրանգամին, կ'ասա՝ որ ես մնամ, վըր էմ վողրութնին հմեն տարի, էն էլ կը տանի կը տա Թակավորին:

Թակավոր կ'ասա.— Ըհա, կ'ուզեմ քյեզնե խինգյ խարիր պեռ էսա քյարից:

Սնդընձամն էլ վոզրի յախեն կը փակա:

Վոզիրն էլ կ'ասա.— Չարչի'մ ա տվե ձի:

Չարչին կը պոնեն, կը պերեն, կ'ասա.— Ես մեկ տղայից եմ առե: Կ'էրթան զՆորմանուկ կ'առնեն, կը գյան:

Ասաց.— Կ'ուզեմ քյեզնե խնգյն ճեորնպեռ էսա քյարերուց, յան քյուլ վիզ կը զանեմ:

Տղեն ասաց.— Հրաման տու, էրթամ տուն, խլիսուն գյամ, քյե պատասխան տամ:

Էկավ տուն, մոր քըսա էրաց:

Ասաց.— Որդի', կ'էրթաս թակավորին կ'ասես՝ խինգյ խնգյն ճեորի կը տա քյե, քյանհե ձի'մ կը տա քյե, խինգյ խարիր մարթ էլ, որ գյան գքյարեր ժեողվեն: Կ'առնես, կ'էրթաս, տեղ չխո գյիտես, կը պերես:

Մանուկ փնլեան ուր ձին խեծավ, ընցավ հանձն մարթերուն, տարավ սարի մեչ, ջնվահիր քյարեր էտու ժեողվել, պեռներ պոնեցին, պերին թակավորի խամար: Թակավոր էպե ուր աչ թեւի վնգրութեն էտու Մանուկ փնլեանին:

Անընով էլնվ մըչ քյնգքյին, էն մեկել վոզրներու աչք բնհր չ'էտու, ուզեցին գտղեն կուրուսել, ասին.— Թակավոր ապրած կենաս, տո՛ւ քյու աչ թեւի վոզիր ընցկո'մ շատ կ'ուզես, մըչ մե, մըչ Ֆոբընգյստոնա թակավորի սնուռ վիշափըմ կա, զէն վիշափի տու սպանել:

Ասաց.— Է, վո'վ կանա սպանա:

Ասաց.— Վով ինչ ջնվահիր քյարեր էպե, էն կանա սպանա:

Կանչեցին, տղին պերին էտա տեղ, ասաց.— Մանո'ւկ փնլեան, տո՛ւ էմ աչ թեւի վոզիրն ես, քյե կ'ինի էսա վիշափու սպանել:

Էտ էլ կ'էնի ուր ձին կը խեծնի, կ'էնի քյաղքյից տո՛ւս, որ էրթա: Ինչխ մարթըմ տանեն գյերի, ընցկոն տանն-տանն կ'էրթա:

Մարթըմ էտա տեղ խինած կը խինա, կ'ասա.— Մանո'ւկ փնլեան, դո'ր կ'էրթաս:

Կ'ասա.— Տ'էրթամ վիշափ սպանեմ:

Կ'ասա.— Արի', քյե ինչ կա, քըսա կ'էնեմ, մը' վնխենա, կ'էրթաս կը սպանես, կը գյան: Կը տաննաս, կ'էրթաս տերտրոչ մոտ, էնոր ձի'մ կա, քյառսուն տարի յա, ինչ էնոր ձին գյեռ գյետնի տակ, էնոր հարթ-ճո՛ւր հէրտսից կը տան, էնոր պապկեն էլ թուրըմ կա, կեծակե թուր ա, յոթ խոգյի նոր ա կախած պատեն, քյու պապկե մոտեն կ'ուզես, կը գյան, մնացած քյե քըսա կ'էնեմ, նոր կ'էրթաս:

Կը տանա, կը գյն, տերտեր կ'ասա.— Որ կ'անաս, քյե խամար ա, զնվակ չուռեմ, ինչ կա տո՛ւ ես:

Մշակներ գլետին կը փորեն, տղեն ծեռ կը տա տյուս, փեշըմ կը պանա, ձին կը խրխընջան վիրուց կը գլան, տղեն հրկու ծեռ կը թալան, վիզ կը գլուկա, ձին գլն կը ճաթա մեկ արտաբոյ, չըկանա ծեռնից ազատվի:

Ձին կ'ասա. — Թո՛ղ, քյե կը գանեմ գլետին, կ'էնեմ խողին խալսար: Կ'ասա. — Որ կանաս, գլան:

Ձին կ'իրիշկա լաճու նմուշ, ձեն կը թողնա, կը խրխընջան: Ձին կը պերա, կը տա նալել: Ձին ինչիս խրեղեն, քյամի տակ կը խաղա: Յոթ խոգլի չըն կանա գլթուր առնի տակ, ինք ծեռ կը տա, գլթուր կ'առնե, կը կապա վըր ուր, կ'էրթա մըտ մեր, մըտ տիրուխնեն խալալութեն կ'ուզան, կը տանա, կ'էրթա խինած խինողի մոտ:

Վոգլիրներ իրարու կ'ասեն. — Գլանց, վիշափ գլն կուլ կը տա, մոտեն կ'ազատվենք:

Տան մ'էլ կ'ասեն, խրեղեն ձին խեծալ, կեծակե թուր կապեց. որ տանցալ էկալ, վա՛յ ձեր խոգլուն:

Խալիվոր կ'ասա. — Կ'էրթաս, չըվանխենաս, ինչ վիշափ ուր տեղ կը տնտան, քյու թուր գանես քյուր պերան, գանգլուն՝ քյու ձիու կող, ձին կը քչա, թուր մեշից կը ճղա, պոչից կը թալան տո՛ւ: Կ'էրթաս, էն Փոնգան դե ինչ գլքո խեր տարե, վըր ճամբխին ա, չըվանխենաս, դեռ խետ կը կուլես, կը սպանես, դեռիս քյու ձին բանանգան կ'էնես մըջ ծաղկունքներուն: Էնտեղ քյու ձին քյե ինչ կ'ասա, էնոր խոսքով կ'էնես, կ'էրթաս գլքո խեր կը պերես:

Մանուկ փանկան գլանց գլիշափ սպանեց, գլանց գլուրընդան դեն էլ էրաց կտոր-կտոր, ձին էթող ազատ մըջ ծաղկունքներուն:

Ձին ասաց. — Կ'էրթաս, էսա քյարեր կ'էլնեն առծլի, ասա՛ ախ ինչ անուշ թակավորական ճամբան ա, փուշ-փալաղ կ'էլնի թալան խրտ արեգլանկան, կ'ասես՝ վանթ ու ուզան ա: Գլետըմ կը գլան քյու հանճե, բղտոր, արուն, ասա՛ անուշ անմախական ճո՛ւր ա, կ'իրիշկես, սարեմ՝ կ'էրես խրտ արեգլանկան: Ախշիկ կ'էլնի, կը գլարտըրվի, կը գլան քյու հանճե, ինչ կ'էնա, իրես չ'իրիշկես: Իրեք խարիւր վաթսունվեց մատ թանանջան կը կուլես, կ'էլնես վեր, էնդեղ ծեռ կը թալան ախշկան մագեր հետեանց կը պոնես, թուր կը քյանչես, կ'ասես՝ արի ուխտ էրա, քյանի էմ սլըլանթ կա, սեհրի չ'էնես էնոնց վերեն, թի չէ՛ քյու վիզ կը կտրեմ: Կ'ասես՝ դե՛ էմ խեր պե: Ջքո խեր կը պերես, գլքու կնիկն էլ կ'առնես, կը գլան:

Տղեն էլանվ գլանց, առծլե սար էլանվ թախթիուշ, փշեր հանճե էլան ծաղկունք, արուն-գլետ էլանվ անմախական ճո՛ւր:

Ախշիկ էկալ հանճե, ասաց. — Խոգլի՛ս, էմ կուսութեն քյե խամար եմ պախես:

Իրես չ'իրիշկեց, էլնով վերեն կնիթ, ախշիկ էտու հէրտոնմ, ասաց. — Էլ թանկ-թորն սեհրի չ'էնեմ:

Զխեր, գախշիկ առեց էկավ, խասավ տերտորոջ քյաղաքյ:

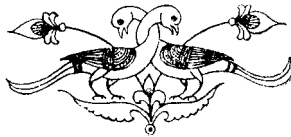
Քյաղքյի գյլեոխ կայննով, գկեծակե թուր քյանչեց, ասաց. — Վու որ գյն, էմ թրի տակվե ընցնի, էմ գյերին ա, չըմ ըսպանե, վու չըգյն, վիգ կը կտրեմ:

Էզնր գթակավոր ուր վոգրներով սպանեց, մնացած ժողովուրթ էկավ թրի տակվե ընցավ, էլնով ուր գյերի: Էպե, էտա տերտեր օծեց, էրաց թակավոր, էտա խնլիվոր խինած խինողն էլ էպե, էրաց վոգիր, էլնով առեց գուր կնիկ, ուր խեր, ուր մեր, ինգյնով ճամբնխ, էկավ ուր պապկե երկիր:

Ակընջկըլն տարան թակավորին՝ Մալաքյ շահ էկավ, ուր լաճ, ուր կնիկ, ուր խարսն էլ խետ: Թակավոր էլնով անքյրով, սանթանաթով էկավ հանճե, հէրողկեց մըտ Հարեմտից թակավոր, պերեն էտատեղ: Թնժն խարսնիս տրին, քյառսուռն օր, քյառսուռն գյիշեր, հնմ գլաճ, հնմ գլթու փսակեցին, կերան, խման, ուրախցան:

Էնոնց խասան էնոնց սուտի մրազին, տոն էլ՝ քյոն:

Երկնքյից իրեքյ խնճոր էճնով, մեկ ասողին, մեկ լսողին, մեկ ասել տվողին:

38. ՆՌԱՆ ԾԱՌ

Ժամանակին նախորդելով կ'էլին: Հմեն հիրիկուն տաճարից պա՛մ կը թափն ուր տոպրակ, կը պերա տուն, ըսկի տանտակ չի գյա՛: Մեկ օր կ'էրթա, պա՛մ չի ինի ծեռ, օցու պոչը կը կընդնի, կ'առնի, կը պերա, կը խորա ուր շեմքի հանձն: Օցու պոչ կ'էլին նուան ծառ, իրեք յուռ կը պոնա: Կը պերա նուռը կը տանի քյաղաք:

Յահուղի՛մ կը գյա՛ հանձն, կ'ասա.— Խանգար ոսկի տամ քյե, էտա նուռ տո՛ւ ձի:

Նուռ կը տա, խանգար ոսկի կ'առնի, կը գյա՛: Կը տեսնա, էլ մ'էլ իրեք յուռ կա ծառվե, կ'ասա. «Վող, վաղ մեկել տը կտրեմ, տանեմ, ծախեմ»: Կը տանի, յահուղին կը գյա՛, խանգար ոսկի կը տա, չի տա. կ'էնա էրկու խանգար ոսկի: Էն մեկել օր էլըմ իրեք յուռ գյեռ ծառվե, կ'ասա. «Տո, վող, մեկ տը կտրեմ, պերեմ, կոտրեմ, ուտեմ, խեմ՝ էն ի՞նչ պանն ա, ընցկոն գյին կ'էնա»:

Հիրիկուն, էտա նուռ կը պերա, կը կոտրա, կը տեսնա լոս կը զանա մըչ տան, էլնվ ինչխ ցերեկ: Էլ չըն ուտե, կը տնեն փանջարեն, որ լոս տա:

Յահուղին կը գյա՛, կ'ինի նախորդելով կնգյան հիտե, կը խանգար, կը սիրահարվի խետ, կ'ասա.— Ախչի՛, շարդըմ պոնեմ խրտ քյու իրկան, ի՞նչխ ա:

Մարթոն կ'ասա.— Թի ես գյիղցա՝ քյու նուան ծառի մզեղ ընչից ա, տյո՛ւ քյու փետ տը պոնեմ քյու ծեռ, քյու տնից էլնեմ տո՛ւ, քյու տուն, քյու կնիկ, քյու ինչ կա, մնա ձի:

Կ'ասա.— Խա:

Կը գյա՛ կնգյան կ'ասա.— Ես կը գյամ վըր հէրտսին, տո՛ւ էնոր համուր խարցու, որ ես լեմ, թի քյու ծառի մզեղն ի՞նչ ա:

Գյիշեր կնիկ կ'ասա.— Մարթ, տո՛ւ նախորդելով էր, մկա ընցկնն զանգյընացար, էտա նուան ծառ ո՞րտեղեն էլնվ էսատեղ, ձի տ'ասես:

Կ'ասա.— Ջանըմ, վազն արի, քյե քոռ չըկա խետ, կե, խմի, քյե քյեֆ էրա:

Կ'ասա.— Ձէ՛, իլնհի տ'ասես:

Կ'ասա.— Կնիկ, Աստված քյե պատիճ տա, տո՛ւ խանգյիստ չրս կենա, կարմիր օցու պոչ ա:

էն էլ կ'իրիշկա խրտ հէրտո՛ւս, կը կանչա՝ համուր կարմիր օցու պո՞չ:

Խլիսուն կը գյա՛ յահուղեն, կ'ասա.— Ես գլիտեմ քյու ծառեն մղեղն ինչ ա, կարմիր օցու պոչ ա:

Նախորոթ ուր փետ կը պոնա ուր ծեռ, տնից կ'էլնի, կ'էրթա: Շատ կ'էրթա, քիչ կ'էրթա, գլիշեր կը տա վերեն, կ'էլնի մեկ գլերեզմանտու՛մ կը պառկի էտա տեղ, շատ կը լն, շատ կը մտածա, քյուն կը տանի:

Աստծուն տօժար կը գյա՛, կը գյա՛ էրագ, կ'ասա.— Խլիսուն կ'էլնես վե, տանակըմ կա խը քյու կշտին, էն տանակ կ'առնես, կ'ընցնես ծովու պերան ձյուկըմ կը տեսնաս՝ մեչքով վեր տյուսն ա, մեչքով ցածը մըչ ճրյուն, էտա ձյուկ կ'ասա. «Հա՛յ Աստծու օխնած, արի զձի թնլ մըչ ծովուն, ձկներ չըն թողնես ես մտնեմ մըչ ծովուն»: Անգլին քյարըմ կա էտա ձկան գլեոխ: Էտա քյար խան տո՛ւս, զձուկ թնլ մըչ ծովուն, թրխ էրթա:

Ձկան գլեոխ կը ճղա, գքյարն կը խանա, կը տանա ետ, կը գյա՛ մըտ յահուղին, կ'ասա.— Յահուղի՛, արի շարդ պոնենքյ. վնղ խլսուն արե հարեմուտ տ'էլնի, հարեել տը մտնի: Թի էսապես էլնվ, էմ տնեն տ'էլնես տո՛ւս, քյու տուն էլ թողնես ձի, էրթաս, թի չէ՛ էսա անգլին քյարն էլ կը տամ քյե, կ'էրթամ:

Շարդ կը պոնեն, հմեն կը զանմանան: Հնլն աղոթրան չրպնցվե, հմեն կ'էլնեն տո՛ւս, թամաշա կ'էնեն՝ ի՞նչիս արե հարեմտից տ'էլնի: Կը տեսնեն՝ օղորթ որ էլնվ: Յահուղին փետ պոնեց ուր ծեռ, յալա, տո՛ւս խանին: Մարթն էլ էպե նռան ծառ կտրեց, պտուղըմ ճո՛ւր թնփալ գլետին, էլնվ գրկըմ:

Էտա մարթ էթող, գյննց երուսաղեմ:

Յահուղին էլըմ էկավ, բնլեն թաթխեց զկնիկ, ասաց.— Իլնհի զգրիկ տը գինես, ես ուտեմ:

Ծեռնեն չըպոծավ, էլնվ, զգրիկ էտու մշակ գինեց, էն էլ իղի թոներ, որ էփի, յահուղին գյա՛, ուտի: Չ'ասես, ուր էրկու լաճ կ'անոթնան, կը գյա՛ն տուն, մեկ գգլեոխ կ'ուտա, մեկ գպոլոճկներ:

Յահուղին հրիկուն կը գյա՛, կը պերա, կը տնն հնռե, կը տեսնան՝ նն գլեոխ, նն պոլոճիկ:

Կ'ասա.— Վոլն, ես չըմ ուտե: Իլնհի քյու տղեներ տը տաս գրինել, մեկի պոլոճիկն ուտեմ, մեկի գլեոխ:

էն էլ ճփեր կը տա մշակու ծեռ, կ'ասա.— Տար սար, գրինի, ա՛ռ արի:

Մշակն էլ գտղեներ չի գրնա, կ'էլնի ուլըմ կը գրնա, պոլոճկներ կ'առնի, կը պերա: Յահուղին էլ էտա պոլոճկներ կ'ուտա, ըսկի պն՝մ չըխասկնա մոտեն:

Մենքյ տաննանքյ վըր տղեներուն: Տղեներն էլ կ'էլնեն, կ'էրթան մեկ քյաղքյի կը մոտանան. էտ քյաղաքյն էլ թակավոր մեռե: Էն ժամանակ մկավան պես չէր, Դանվանթ կուշի կը թողնեն՝ որ մարթո՛ւ գլխու վերեն կայներ, արժանավորն էն էր, զէն կ'էնեն թակավոր:

Դանվանթ կուշին կը գյա՛, ճեռչ ախպո՛ր գլխու վերեն կը կայնի: Կը տանեն, կ'էնեն թակավոր, զթակավորի ախշիկն էլ կը փսակեն վերեն: Պստիկ տղեն էլ կը մնա էտա տեղ: Խարս հիբիկուն էնոր տեղ կ'էցկա, խլիսուն կ'էրթա, կը վիբուցա, կը տեսնա քյիսիկըմ, խինգյ ոսկի մեչ, գյեռ էնոր պանրի տակ: Խարս էլ չըխարցնա, կը վիբուցա, կը տնա էտա տեղ: Լաճ խաբար չի:

Մեկ ամիս, թի մեկ տարի, տղեն մնաց էտա տեղ, ասաց. — Բոչ ա, եան էլ էրթամ երկիրըմ, պա՛մ էլնեմ:

Ինչխ էրին, չըտանտրավ, էթող գյնաց: Տղեն գյնաց քյաղաքյըմ, էլնալ տո՛ւս, գյնաց էլնալ կանգնալո՛ւմ չըախ: Տղեն էլ թյուլնար ախշար կան չ'էկե, պան չըխասխա: Կանգնալին էտոր տեղ շինեց, հիբիկուն պառկավ, խլիսուն էլնալ: Կանգնալին էկավ, տեղ վերուց, տեսավ քյիսիկըմ գյեռ ուր պանրի տակ, մեչ խինգյ ոսկի:

Վերուց ասաց. — Որ ուզա՛մ, տնա՛մ:

Մնաց էն մեկեկ օր, էլըմ էտապես, չուր քսան օրըմ էտապես էնոր պանրի տկեն ոսկիքյ վիբուց. տղեն խաբար չի: Մեկ օր տղեն ասաց. «Ամոթ ա, հմեն օր էն էմ տեղ վիբուցա, ես խանգլիստ մնամ», տեսալ՝ քյիսիկըմ մեչ խինգյ ոսկի, գյեռ պանրի տակ:

Կանգնալին ասաց. — Հո՛ւր ի, էմ քյիսիկ մնացե քյու պանրի տակ, տո՛ւ:

— Զէ՛, — ասաց, — քյու քյիսիկ չըմնացե էմ պանրի տակ:

Էտիկ ու կանգնալին կուլան, էն էլ էլնալ հինատ էրաց, էլնալ գյնաց ուրիշ տեղըմ, հեղեմ պոնեց, քյանի խլիսուն էլնալ՝ գյեռ խինգյ ոսկի ուր պանրի տակ, տղեն շատ հարստացավ: Մեկ տարի, էրկու տարի տղեն հաշիվից տո՛ւս հարստացավ: Իրիշկեց՝ էտա քյաղաքյ ախշիկըմ կա, էտ ախշկան պես էլ խորոտ չըկա մըչ ախշքյին, անուն էլ Դյունյա Գյուզնալ:

Տղեն էլնալ ուր փարեքյ հմեն խրջեց մինակ Դյունյա Գյուզնալի թամաշի խամար:

Էլան, գտղեն սանխոցուցին, տղեն սիւտ էթալ, էրկու պոլոճըկներ պերնեն էկավ տակ, ախշիկ խասավ վիբուց, գտղեն ոթկեր պոնեցին, թնլին տո՛ւս: Տղի խեկք էկավ վերեն, էլ հա՛յ-հո՛յ, ծեռնեն ինչ կա, գյացե: Ծռանակ գյնաց ինգյնալ սար-ձոր կան էրի, էն մեկ տեղ պրակըմ տեսալ՝ խանգար մեկ տեսակ ծառ մեչ: Գյնաց նուռըմ կտրեց կերավ, էլնալ էչ, կան էկավ, խաղող կընդալ, պտուղըմ կերավ, էլավ հիսան. «Հա՛, — ասաց, — Աստված էտու»: Էլնալ առեց նուռըմ, ճուլթըմ խաղող,

էկաւ խնձորի ծառի մօտ, խնձորըմ էլ կերաւ, տեսաւ՝ ուր գլխին կոտչներ բանցրացան, հմեն մեկ խրնձ խարորում: Էլ ի՞նչիս կ'էնա, չըկանա կան գլան, պտուղըմ խաղող կերաւ կոտչներ թնսփան: Էլսւմ խնձոր էլ ժողվեց, յալա, էկաւ քաղաք:

Թակաւորի ախշիկ լսաւ, ասաց.— Պերեք էսա նռներուց, խնձորներուց առնենք, ուտենք:

Տղեն հմեն մեկին խնձորըմ էտու, ասաց.— Ձեր գլխոս փանջարից խանեք տո՛ւս, կերեք. ինչ վըր աստընվորին ուզեք, կը գլան ձեր աչիչ հանձն:

Խըտ ուտելուն՝ հմեն մեկի գլխուց կոտչներ տվին տո՛ւս, էլ նա կանան քանչկեն ներս, նա կանան ինեն տակ, մեռնեն:

Տղեն բեռուաց, ասաց.— Է՛յ մարթեր, էկեք չուր մկա տաս ոսկի կը տեք, նոր ճկոթըմ թամաշա կ'էնեք, եկեք, քանի ձե պիտի, թամաշա էրեք:

Ախշիկ խեղճացաւ, ինգլաւ բնխտ: Լաճն էլ էլսւմ, նուռ կիսեց, հմեն մեկին կտորըմ էտու. Դյունյա Գյուզալին ուր քյառստուն խզամով էլան էլ: Ուր պոլոճկներ կնգսւմ կերաւ, էլսւմ գ'Դյունյա Գյուզալին խեծաւ, իշվանք էտու հանձն, ինգլաւ մըչ ախշրին կան գլան: Առեց էկաւ ուր ախպոր քաղաք: Ախպեր սարե՛մ կը շիներ: Էնոր քյար-խող առեց կանքեով, էշեր էպարց, կրեց: Ընցկոն կը չարչըրեր, էտոնց կաշին քյամկից էխան: Արտսունք աչկերուց կը թնսփեր տակ: Գյանցին մըտ թակաւոր գլանգլանտ:

Թակաւոր կանչեց, ասաց.— Ա՛յ մարթ, էսոնք հիսան են, ընչի՞ կը չարչըրես:

Կ'ասա.— Էմ քյեֆ ընցկոն կ'ուզան:

Կ'ասա.— Քյու վիզ կը տամ գանել:

Կ'ասա.— Որ կանաս, քյե մը խնայե:

Կ'ասա.— Ի՞նչիս, ընչի տո՛ւ վո՞ւ ես:

Կ'ասա.— Ես քյու ախպերն եմ:

Կը թոնի գլխոս կը պագլան, Էն էլ կը նստի ուր քըսեն տկմե կ'էնա, հմեն մեկին պտուղըմ խաղող կը տա, կ'էնա հիսան, կը փաակվի վըր Դյունյա Գյուզալին: Թակաւորն էլ գէն կ'էնա ուր վանգիր:

Էնոնք կը խասեն ուրենց մրազին, դու էլ քյոն¹⁴:

¹⁴ Վարիանտը գրված լինելուն համար այս հեքիաթը սեղմ գրվեցաւ (Ծ. Բ.):

39. ԴԱՆԻ ՎԱՐՏԱՆ

Կ'էլնեն իրեք մարթ, կ'էլնեն կ'էրթան կարիքսկեն: Կ'էրթան Ստամբուլ քաղքի պես տեղըմ կ'էլնեն տո՛ւս: Մարթ չըն ճանչնա, գլերի, շիվար, կը մնան մըչ փողանքլերուն: Կ'էլնեն կ'էրթան մեկ հէոգաւաշի կը կընդեն, սենյակըմ քրայով կ'առնեն, կ'ասեն՝ աշխատենք, քյու քրեն տանք: Կ'էրթան կը նստեն հինե: Քյանի'մ օր կ'էրթան պատի տկներ, դըսա-գընս կան կը գյան, քործըմ չըն կանա ճարի, անճրաքլ լեոս, աննըվին կը պառկեն վըր չոր տախտակներուն:

էն մեկ օր մեկն կ'ասա.— Ընգլըներ, երանի Աստծուց էլներ, թակավոր ուր ախշիկ տեր ձի, ես էնոր աղոթք էներ չուր օրն մահվան:

Տո՛ւ մ'ասե թակավոր գլիշեր խըտ ուր վնգըրին էլե տո՛ւս, մըչ քաղքին կան կը գյան, էտոնց փանջարի տակ կայնե, ականջ կ'էնա:

էն մեկն էլ կ'ասա.— Երանի թակավոր պերեր մեկ քյանի խնգար ոսկի տեր ձի, ես էմ պարթկեր տեր, ու ձի խամար շախվեր:

Դանի Վարտան էլ կ'ասա. — Ես էմ տուրք Աստծուց կ'ուզեմ, թակավորի տուրք ի՞նչ էմ ... ա:

Թակավոր կը տանա, կ'էրթա ուր սարեն, խլիսուն կ'ասա. — Վան'գիր, կ'էրթաս էն իրեք մարթն էլ կ'առնես, կը գյան:

Խլիսուն կը գյան, կ'առնի, կը տանի:

Թակավոր մեկին կը կանչա ուր իրես, կ'ասա.— Արի՛ շիտակ ասա, տո՛ւ հէրեկ գլիշեր մըչ քյու հէոգեն ի՞նչ ասիր: Որ շիտակ չ'ասիր, քյու վիզ կը տամ կտրել:

— Թակավոր ապրած մնաս, — կ'ասա, — ես ասի՝ երանի Աստծուց էլներ, թակավոր ուր ախշիկ տար ձի՛:

Կ'ասա.— Դե, տարեք, էմ ախշիկ տվեք էտոր:

Կը կանչա էն մեկել, կը պերեն, կ'ասա.— Արի՛ շիտակն ասա, հէրեկ գլիշեր տո՛ւ մըչ քյու հէոգեն ի՞նչ ասիր:

էն էլ կ'ասա.— Էս մարթ քյու ախշիկ ուզեց, էսն էլ պարթկընտե՛ր եմ, փարա՛ ուզեցի:

Կ'ասա.— Պերե՛ք, ինչքան ուր պարթկ կա տվեք, էրկու-իրեք խնգար ոսկի ե՛լ փարա տվե՛ք, թըխ տանի տուն, ուտա, խմա, ձի արեւատուլեն ուզա՛:

Կը մնա Դանի Վարտան, կը կանչեն էտա տեղ, կ'ասա.—Շիտա՛կ ասա, հէրեկ գլիշեր տո՛ւ քյու ընգլերնիրու խետ ի՞նչ ասիր: Որ շիտակն չ'ասես, քյու վիզ գլանց:

Կ'ասա.— Եմ ընգլերներ մեկն քյու ախչիկն ուզեց, մեկն՝ ոսկի: Ես էլ էմ Աստուծոց ուզեցի, թակավորի տված ի՞նչ էմ... ա:

Կ'ասա.— Դե՛, ջանտներ, էսոր վիզ զարկե՛ք, գլեոխ ձի խամար պերեք:

Ջանտներ կ'էլենն Վարտանի ձեռքեր կը կապեն հիտե, կը տանեն որ վիզ գանեն: Աստվածային հրամանով երկնքից սե ամբըմ կերեա, մեկ էլ չլի-թըրփ, կարկուտ կը թափի տակ, քյարե կարկուտ, մեկ խատ չըդիպի Դանի Վարտանին, էտա ջանտներու քյինթ-մուռթ կը կոտուտա: Դանի Վարտան ձեռ կապուկ հետե, կը թողնա, կը փախի: Պարի մարթըմ ռաստ կը գլա, կապ կը հարցկա, կը թողնա, կ'էրթա, կ'ինի ծովհանփե, կ'էրթա:

Թակավորի փեսեն, հէն օր ինչ փսակած, նա կարցե թակավորի ախչկան հէողեն մտի, նա՛ կարցե էնոր իրես տեսե: Էն էլ օր վըր ավուր պարանկցավ, պարանկցավ, տո՛ւ կասես՝ ասղան ծակից ա քյաշած ուր կծկծուն, ուր ամոթու:

Թակավոր մեկ օր ասաց.— Փե՛սա, քյու ի՞նչն ա պակաս, որ էտապե՛ս ես էլի, չ'ըլնի՞ էմ ախչկան չըս խա՛վնե:

Ասաց.— Պա՛մ պակաս չի՛, համա ճրփոխվեր եմ, որ ձի էմ երկիր չ'օրողկես, սաղ չըմ մնա, կը մեռնեմ:

Ասաց.— Փե՛սա ջան, քյե՛ հրաման ա, ա՛ռ քյե խուրջըմ ոսկի, գլանա՛: Թակավորի ախչիկն էլ էլանվ խըտ ուր խզանին, խըտ իրկան ինգլանվ ձամբախ, նստան գլանին, որ էսոնց երկիր էլենն տո՛ւ:

Ինչ կ'էրթեն, թակավորի փեսեն իրիշկեց, տեսավ մարթըմ գլեո ծովհանփե կ'էրթա:

Ասաց.— Խզանա՛մ, քյու խաթունին խնթրի, թըխ հրաման տա, էնա մարթ առնեմ ներս, էմ սըբըն էլ գլա:

Հրաման էրուց, գլանցին զԴանի Վարտան առին պերին գլանին: Խեղճ մարթ վանեցավ, ասաց. «Չ'ըլնի՞ էլ մ'էլ ձի տարան, տը սպանեն»:

Թակավորի ախչիկ զԴանի Վարտան կանչեց ուր իրես, ասաց.— Ի՞նչ մարթ ես:

Ասաց.— Խե՛ղճ, չիվար մարթ եմ:

Մըչ ուր մթկին ասաց. «Երանի ե՛մարթ մեռներ, ես էսա առներ», — ասաց.— Կ'ըլնե՞ս ե՛մարթո՛ւ հանճե ծառա:

Ասաց.— Ընչի՞ չէ:

Ասաց.— Ամսական քյե տաս ոսկի կը տամ, կա՛ց մեր հանճե:

Գլանց, նստավ հանճե մարթո՛ւ: Թակավորի ախչիկ կը հէորողկա զՎարտան կը տանի, խըտ ուր խաց կը տա ուտել:

էլան զգյամին թողին, մեկ-էրկու ավուր ճամբան գյացին, վոլն, թակավորի փեսեն արե կը տա հնգրներուն, կը մեռնի: Թակավորի ախչիկ Դանլի Վարտանի անուն կը փոխա, կ'ասա՝ Վարտան բեյ:

Կ'ասա. — Վարտան բեյ, էլ մենք չընք տա՛նա էմ խոր քաղաք, կ'էրթանք ուրի՛շ երկիր մեր սարեն կը շինենք: Կ'ուտենք, կը խմենք չուր մեռնենք:

Կ'էրթան քաղաքըմ կ'էնեն տո՛ւս, ամիսըմ կը մնան, չըն խա՛վնի հնովին, ճրո՛ւն, կ'էնեն, կ'էրթան ուրի՛շ քաղաքըմ. շատ անուշ հնովա, պաղ ճրեր, խամով-խոտով:

Կ'ասա. — Վարտան բեյ, էսա տե՛ղ տը մնանք:

Կ'էրթա կը տեսնա՝ թնլալ կը կանչա՝ անյալի սարեն կը տան վեց խնգար ոսկի, առնող փոշաւն ա, չ'առնող փոշաւն ա: Վարտան բեյ մտածեց. «էսա ի՞նչ պան ա, տո՛, վոլն, տ'առնեմ»: Փարեն էտու, սարեն գյնեց, էկավ, գթակավորի ախչիկ առեց, տարավ էտի մըչ սարին: Թակավորի ախչիկ շատ խաւնավ: Հիրիկուն էլան որ տը քընեն, Վարտան բեյ ցա՛ծրի սենյակ քնավ, ախչիկ, ուր խղամ՝ վեր:

Գլիշեր մարթըմ էզար տուան, ասաց. — Վարտան՝ բեյ, տյուռ պա՛յց:

Իրեք տիր կանչեց, տյուռ չ'էպաց: Ախչկան սիւտն էլ բղտորավ, ասաց՝ կարելի է՞նո՛ր սիրական կա մըչ էսա քաղքին, էնոր խամար էկան վըր տուան: Տո՛ւռ ինքն է ինք պացվավ:

Խնլիվոր, սվտակմուրուս մարթըմ մտավ ներս, ասաց. — Վարտան բեյ, դե՛ էլի, էրթա՛նք:

Առեց, քաղքից էխան տո՛ւս: Կնիկ ընգյավ մտածմունքի մեչ: Գյացին վերանա տեղըմ ասաց. — էսա քյար վիրո՛ւ:

Վարտան քյար վերուց, էճան տակ, մաղազա՛ էր, տեսավ ի՞նչ՝ խնգար դո՛ւքյան, ինչ որ Աստված ստեղծե, մեչ կա, էնպես լե՛ոս, ինչխ ցերեկ: Մեկ խընձ էսա քաղաք, մեկ դյուքյան ջնվահի՛ր ա, աղկո՛ւթ ա, զմրո՛ւթ ա, ալմա՛ստ ա, լա՛ւ ա, դյո՛ւռ ա, ատլա՛ս ա, կումա՛շ ա, ոսկի՛ յա, առճա՛թ ա, ինչ որ Աստված ստեղծե վըր խողին: Չուր աղոթրան պացվավ, կան էկավ: Էլան տո՛ւս, ուր ձեռաց գյնվանգան էտու Վարտան բեյին, ինք կուրուսավ:

Վարտան բեյ էկավ ուր տուն, աղոթրան պացվավ: Թակավորի ախչիկ էկավ ցածր, գյնվանգան տեսավ, ասաց. «Վոլն, տը տանեմ ձի խամար», առեց, տարավ ուր հէոդեն: Ախչկան սիւտն էլ բղտորավ վըր իրկան, ասաց. «Կարելի ա գլիշեր գյնաց մըտ ուր սիրական, էնո՛ր խամար չի՛ գյա, մը ձի չըքնի»:

էն մեկել օր, կեսգլիշերին, էլմ'էլ տյուռ զարկին: Իրեք-չորս տիր կանչեց, պատասխան չ'էտու: Տյուռ պացվավ:

— Դե՛, — ասաց, — էլի՛, գյնվանգան պե՛, էրթանք:

Վարտան բեյ էլնվ, հյուշիկ տյուռ էպաց, զգյնվանգան գյողցավ

կնգյան մոտեն, առեց, էկավ: Էլմ'ել գյացին, քյաղքից էլան տյուս: Զքյար վիրուց, մտան ներս, թամաշա էրին չուր լեուսու տեմ, տարցան էլան տյուս: Էն մեկել գյիչեր էլըմ էտապես խալիվոր էկավ զՎարտան տարավ կանացուց էտա մաղագեն, տարցուց ետ, էպե: Էլ վըր չորսին չ'էկա՛վ, խինգյի՛ն էլ չ'էկավ, շաբանթըմ աչ կալնեց, չ'էկա՛վ:

Մեկ օր ասաց.— Վո՛լան, տ'էրթամ փորձեմ, խեմ՝ էսա էրա՞զ էր, թի լըճոթ:

Էլանվ գյանվան պոնեց ուր ձեռ, գյանց, գքյար էտու ետ, մտավ ներս, ինչխ տեսեր էր, ընցկոն լցո՛ւկ ա:

Էն էլ զխուրջըմ ոսկի էլից, առեց, էկավ, գյանց մըտ քյաղքի թակավոր, ասաց.— Էսքան տեղ տաս ձի, ի՞նչ տամ, ձի խամար տու՛մ տը շինեմ:

Գյնեց էտա տան տեղ բանգան քյանց չորս պեոլոր, թակավորական սարա՛ շինեց մեչ:

Էլանվ ընգյանվ մըչ քյաղքին, գյանց կանաքխանեն, խարցնեց, ասաց.— Տարեկան քյանի՞ խանգար ոխչար կը մորթես:

Ասաց.— Տաս-քըսան խանգար ոխչար:

Ասաց.— Ա՛ռ քյե յոթ տարվան փարեն, չուր յոթ տարի, ի՛նչ մարթ կը գյան միս առնելո՛ւ, փարեն չ'առնես, ասես՝ Վարտան բեյի քյիսի՛ց ա:

Էլանվ գյանց աչճի խանուլթ, ասաց.— Տարին քյանի՞ խանգար ոսկու կերակուլ կը ծախես:

Ասաց.— Էրկո՛ւ խանգար ոսկու:

Ասաց.— Ա՛ռ քյե տըրնչորս խանգար ոսկի, չուր յոթ տարի, էրթացող-գյանցողին կերակուլ տաս, փարեն չ'առնես, ասես՝ Վարտան բեյի սայի՛ց ա:

Գյնաց մըտ սուկարներ, մըտ թարգիքյ, մըտ ֆուռնջիքյ, մըտ հմեն արհեստավոր, հմենին էլ յոթ տարվան փարեն էտու. ինչ մարթ կ'ուզան, չուր յոթ տարի, ուզածն առնի՛, փարեն չըտա՛, Վարտան բեյին գյուղա էնա:

Ավուր մեկին էրկու գանվրեչ կը գյան, թակավորին կոնախ կ'էլենն: Թակավոր ինքյ կ'էլնի ուր մեհմնի հանճե ծառայութեն կ'էնա: Մեկ շանպնթ շա՛տ պատվեց, պա՛մ չ'ասաց, պա՛մ չըխարցնեց:

Էն մեկել օր թակավոր կը խարցուցա, կ'ասա.— Էլ վըր ձիվե պանրի մարթ կա՞ աչխարքյ:

Դանվրեչներ կ'ասեն. — Թակավոր ապրած, տո՛ւ Վարտան բեյի սուլի թոզ ս'ի՛գյան տո՛ւս:

Կ'ասա. — Դե՛, գանվրեչներ, պոնեքյ, ես տ'էրթամ էն երկիր փորձեմ:

Կ'առնի ուր վանգիր, կը գյան, կ'էլնի տո՛ւս, կ'ասա.— Վա՛ղիր, անոթի ենքյ, էրթանքյ խաց ուտենքյ:

Կ'էրթան աչճի խանուլթ, կ'ուտեն, կը խմեն, թակավոր կը խանա փարեն, կը տա:

Աչճին կ'ասա.— Վարտան բեյ փարեն տվե՛, տի՛ քյու ջեբ:

Կ'էրթան բազառ, կը տեսնան էրկու քյաճկ ձի պերած, կը ծախեն: Ձիերու գլեղի կը պոնեն, կ'ասեն.— Գլին ի՞նչ ա:

Կ'ասեն.— Խենգյ խարիր ոսկի:

Թակավորն ա, փարեն կը խանա որ տա, կ'ասա.— Խեծի՛, գյնա, Վարտան բեյ փարեն տվե՛ր ա:

Թակավորի պերան կը մնա պաճ, դեոր կ'էրթան, ինչ կ'առնեն մըչ էտա խողին, էտապե՛ն ա:

Վարտան բեյն էլ ուր սարի պեղերը արմատ աթոռներ շարե, նստե, ուր խամար հաշիվ կ'էնա:

Թակավոր, ուր վազիր էկան, էտոր կշտնից ընցան, չըկարցա՛ն խետ զրուցեն ամթու: Որ էտատեղեն ընցան, թակավորի ախշիկ զուր խեր ու զվազիր ճանչցավ:

Էլնվ զխաճ հէրողեց Վարտան բեյի մոտ, ասաց.— Կը խնթրեմ հրաման տաս, էսա էրկու մարթ առնեմ ներս:

Ասաց.— Հրաման ա, թրխ գյան ներս:

Թակավոր, ուր վազիր տարավ ներս, շատ կնդր, շատ պատիվ էրաց: Հիրիկուն Վարտան բեյ էլնվ գյնաց, որ տյուռ էպաճ, թակավորն էլ, ուր վազիրն էլ հառճե կայնան:

Վարտան բեյ ասաց.— Մեղա՛ ե՛Աստծու, մեղա՛ ե՛Աստծու, տո՛ւ թակավոր մ'ես, ի՞նչիս էմ հառճե կը կայնես:

Խաց կերան, քյաճվան, Վարտան բեյ ասաց.— Թա՛կավոր ապրած, ձի կը ճանչնա՞ս: Ես Դա՛լի Վարտան էմ: Մեկն քյու ախշիկ ուզեց, մեկն փարա ուզեց, ես էլ Աստծուց ուզեցի, տո՛ւ ձի տվիր ջնլատներու ծեռ, որ էմ վիզ կտրեն: Աստվածութեն գճի ազատեց, էպե էսա փառքի՛ն տիրացուց: Ինչիս քյու ախշիկն էր, մկա էլ էմ քյո՛րն ա: Որ էկեր ես, կ'ուզես փաակի վըր ձի, կ'ուզես՝ ա՛ռ տար:

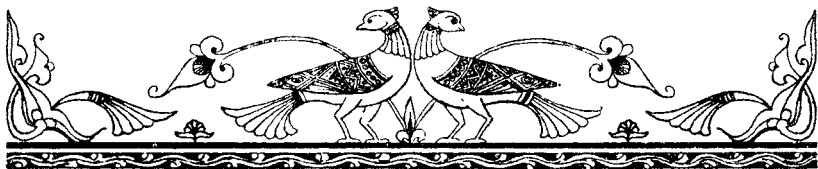
Թակավոր, վազիր էնոնց տեղեն կայնան, էկան ճակատ պազյեցին, ասին.— Խալալ էլնի քե քյու արտաճութեն, քյու մարթութեն:

Պերին քյառսուն օր, քյառսուն գլիշեր խարանիս էրին, թակավոր ուր ախշիկ փաակեց վըր Վարտան բեյին:

Որ խարանիս լմացավ, թակավոր ժամանակըմ էլ մնաց փեսի մոտ, էլնվ հրաման առեց, ասաց.— Ես կ'էրթամ, էմ թակավորութեն կը տնեմ գլետին, կը գյամ կ'էլնեմ քե խեր, մեկտեղ կ'ապրենք, չուր մեռնենք:

Տարցավ ուր թախթ, զվազիրն էրաց թակավոր, դա՛վրեշներուց մեկն էրաց վազիր, մեկն էլ էրաց սատրապամ, ինք էլնվ, էկավ մըտ ուր փեսեն:

Էնոնք խասան էնոնց սրտի փափաքին, դու էլ՝ քյոն:

40. ՍԱՆՆՅԻՆ ԽԱՆԸՄ

Մարթըմ կընի, ուր կնիկ, ուր ախչիկ: Կնիկ կը մեռնի, ախչիկ կը մնա հէթիմ: Էտա մարթ կնիկըմ էլ կը պերա, ըտոր խետն էլ էրկու ախչիկ կը պերա:

Կը գյան, էտա հէթիմ ախչիկ կ'ուզեն, կը տանեն մարթիմ կը փսակեն, խարսնիս կ'էնեն:

Էն գյիշեր, ինչ իրիկ տը պառկի մըտ խարս, ձեն կ'էնի, կ'ասա.— Էտա ախչկան չըմոթխըսնասա, քյու քըսմաթ չի, Բանդադան շան քսմաթն ա:

Հմեն օր էտապես որ կ'էնի, իրկան ճար վերեն կը կտրի, կասա.— Ախչի՛, տո՛ւ էմ քյոր, է՛մերն ես, արի, գյնա խըտ քյու քսմաթին:

Ախչիկ ծեռքեր կը տնա ուր ծոց, գյիշերով կ'էնի, կ'էրթա: Շատ քիչ, Աստված գյինա, կ'էրթա, մըչ մեկ սարի, կ'իրիշկա՝ Էն դեխ ճրաք վան: Կ'էնի կ'աստ կ'էնա էտա հէրին, կ'էրթա, կը տեսնա ի՞նչ շու՛մ էտատեղ գնջեով կապած, ճրաք վան, գյեռ էտատեղ: Ախչիկն էլ կը նստի էտա մութ տեղ, մինչև կը լեռնա, էտոր խաց կը պերեն: Զխաց կ'ուտա, քիչըմ կը մնա հին: Ինչ ծեռ կը տան վիրուցեն, թնաթ կը թնաթ պեղոր, չըթողնա:

Խաց պերող կ'էրթա, կ'ասա.— Թակավոր ապրած, չուր մկա ինչ խաց կը տանենք, խաց կ'ուտեր, չանախ կը վիրուցենք պերենք, մկա չըթողնա:

Թակավոր կ'ասա.— Կարելի էնոր խաց քիչ ա, կուշտ չ'ուտա, համկեցուցեք:

Էն մեկել օր խաց համկելի կը պերեն: Ինչ խաց կ'ուտա, կը պոծնի, թնաթով մնացած կը տա քնդեխ, ախչիկ կը գյա կ'առնի, կը տանի, կ'ուտա:

Մեկ օր էտոր ճրաք ընցավ: Ախչիկ էլանվ, տեսավ տեղըմ կրակ կ'էրեա, էլանվ գյնաց, տեսավ ի՞նչ սերկարներ պառկած, քյնան, էնոնց կրակն ա կը վանով: Էն էլ քիչըմ կրակ էտի վըր խեցկի՛մ, առեց քյեկեց, էպե, խասավ մըտ շուն, փչեց որ ճրաք տը վառեր, ճրաք վանովավ, կրակ ծեռնեն ինկյանվ վըր շան գյլխուն: Աստծու հրամանով գյոռեկի՛մ թռավ, տիպավ ախչկան մեկ ատամ, վանեց:

Շուկն ուր կաշին պատռեց, տո՛ւս թուով տսընխինգյ տարեկան ջհելըմ, ասաց.— Դե արի՛, ախշի՛, տո՛ւ գձի ազատեցիր, Աստված ձի էտու քյե, քյե էտու ձի:

Խլխոուն էլան, խաց պերին:

Խաց պերող ինչ տեսավ, համա վանգեց թակավորին ակընջկըլան էտու, ասաց.— Թակավոր ապրած կէնաս, քյու լաճ էլե տսընխինգյ տարեկան ջհելըմ, խարսն էլ գյեո կշտին. մարթ չ'ուտա, չըխմա, նմուշն օրոնա:

Թակավորն էլ էլան, էկավ, գուր լաճ, զախչիկ տարավ խետ: Պերին, փսակեցին վըր իրարու:

Ամիսըմ էրկու մնաց, ախչկան խորթ մեր լսավ, էլան վհորողկեց զախչիկ տարավ խերանց: Ժամանակըմ մնաց, որ էկան հիտե, ուր ախչիկ զանրեց, էտու տարան, զՍանգաֆ խանըմ խանպեց տարավ սարվե, կուրուցուց:

Սանգաֆ խանըմ կ'ինի ախշըքյե ախշարքյ կան կը գյան: Շատ կ'էրթա, քիչ կ'էրթա, մեկ օր քյաղքյի՛մ կը հանդիպի: Փաշի տղեն էլան, տ'էրթա նեճիր, տեսավ ախչիկըմ էնդեխեն կը գյան, կասա՝ արե, տո՛ւ մտի, ես լետո տամ: Փաշի լաճ համա զախչիկ կ'առնի, կը տանի:

Խոր ասաց.— Հայրի՛կ, ես ձի խամար նեճիր էրի, էկա. էլնի՛ էս յա, չ'էլնի՛ էսա յա: Որ էսա ախչիկ չ'էլնի, թո՛ւ մարթ չըմ առնի:

Ասաց.— Որդի, շատ աղեկ, հանլան թըխ ամիս ըմ էրկու խգանմ գեյի թըխ մնա, խեմ վի՛ր ախչիկն ա, ի՞նչ տեղե յա, վո՛վ ա տեր, նոր փսակվի:

Բանդանգան թակավորի լաճ ձին կը խեճնի, կ'ինի գյեղեր, քյաղքյներ կան կը գյան ուր խամար: Թակավորի լաճ կը գյան էտա փաշին կոնախ կ'էլնի:

Կասեն.— Սանգաֆ խանըմ, ճո՛ւր պե լից, թըխ թակավորի լաճ լվացվի:

Թակավորի լաճ ինչ էտա անուն լսավ, զարմացավ, պչկավ ախչկան իրես: Ախչիկ չիտ կը ճանչնա, չըկարցավ զինքյ պոներ, ծաղրաքյմավ, ատամ էլան վհերեան, լաճ տեսավ էն ատամ, ինչ ինքյ սանգաֆ էր տրե տեղ:

Ասաց.— Փաշա, էսա էմ կնիկն ա: Տո՛ւ քյանի՞ գյլխու տեր ես, էմ կնիկ պերես քյու տուն:

Հանլու կ'էլնեն տեող, ախչիկ կ'ասա.— Ինչ ձի տարան խերանց, էմ խորթ մեր ձի խանպեց, տնից տո՛ւս էրաց, սարի մեջ էթող, էսա փաշի լաճ ձի կնդան, էպե:

Փաշի լաճ ասաց.— Թակավորի տղա, էսքան պերեր եմ, էմ քյորն ա, մարթ էնոր աչկով էլ չ'էրե, որ քյու կնիկն ա, տար:

Թակավորի լաճն էլ կ'ասա.— Որ տո՛ւ էտա կանդան լավ մարթ ես, էմ քյոր կը տամ քյե:

Կ'էրթան տուն, ուր քյոր կը տա փաշի լաճուն, ուր կնիկ կը կապա ձիու պոչ, կը թողնա սար-քյար, կ'էնա խանգան փրտո՛ւն:

էտա ժամանակն էլ ուրիշ թակավորում կը տնն վըր էտա տղին, կ'ասա.— Տը գյնս, իլնհի ես, տո՛ւ կռիվ էնենքյ:

Թակավոր կ'ասա.— Տղա՛, ա՛ռ քյու անքյար գյնն, խըտ էնա անաստվածին կռիվ էրա:

Տղեն կ'ասա.— Էսա կանգար տարի ես էլեր եմ շուռ, մկա թնթն եմ փսակվե, վոլն, ես չըմ կանա էրթա, տո՛ւ գյնն:

Տղեն էկավ, կնգյան քըսա էրաց:

Կնիկ ասաց.— Չ'ամցա՞ր, քյու խոր էտապես ասիր:

Կիսուր ականջ կ'էներ, վնգեց մըտ թակավոր, ասաց.— Վոլն, մենքյ վըր մեր խարսին սխալ ենքյ:

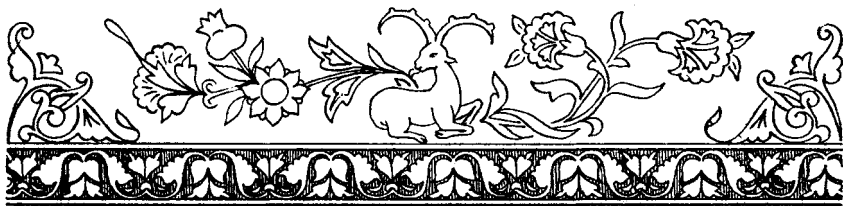
Տղեն կը տաննա խոր մոտ, ծեռ կը պնգյն, կ'ասա.— Եսա, ես կ'էրթամ կռիվ:

Փեսեն էլ կը պերա, կ'էնա սարանքյար, կ'էլենն, անքյար կ'առնեն, կ'էրթան. էրթալ էնոց ծեռ, ետ տաննալ Աստծու ծեռ:

Ին ամիս կը թըմի, Աստվածութեն տղե՛մ կը տա Սնդնֆ խանըմին, տղե՛մ էլ կ'էլնի փեսին: Կ'էլենն նամակըմ կը գյրեն, կ'ասեն. «Հնմ քյե, հնմ քյու փեսին տղա էլնվ»:

Ակընջկըլն կը տան, պատասխան կը տան. «Ամանաթ մեր կնիկ, մեր ճթեր, մենքյ շոտով տը գյննքյ, թշնամու վիզն էլ տը ծալենքյ»: Թշնամուն կը հնխթեն, կը տանու խըտ տուն: Էտա թակավոր կ'էլնի կ'էրթա լաճու հանճե, փեսի հանճե, ուրախութեն կ'էնեն, կ'ուտեն, կը խմեն:

Էնոնքյ կը խասենն էնոնց սրտի մըազին, տո՛ւ ել՝ քյոն:

41. ՄՈՒՐԱԴԻ ԽԱՆ

Ժամանակին թակավորում կ'էլնի, էտոր անուն Ափկար թակավոր, տղի անուն էլ՝ Մուրադ խան:

Թակավոր կ'ասաւ. — Տղա՛, արի խելացի շարժվի, քյե ախպեր չըկա, պան չըկա, որ ես վանդ մեռնեմ, թակավորութեն քյե մնա:

Ափկար թակավորն էլ շատ ծերացել էր: Թակավոր արեւ կը տա հանգրձներուն:

Էտոր վանդիւր, ոջալ քյաբարներ կը պերեն, կ'ասեն. — Էսա տղեն ծուռ մեկն, պերենքյ ուրիշ թակավորում մե խամար տնենքյ:

Պերին ուրենց սանտրագամ էրին թակավոր: Պերին զեորբութեն էրին վըր տղին, թ'ի՞նչ ա՛՝ կուրուսենքյ ըզտղեն:

Տղեն շատ խղճացավ, էլնավ ասաց. — Մարե՛, դե մնաս պարով, էրթամ ինեմ աշխարքյ, բնէքյի Աստված ձի քսմանթըմ տա, շախվենքյ:

Տղեն էր էլնավ ինգյնավ ճամբան, գյնաց:

Դյնաց տեսավ բանգրկանպաշին թանլե մըջ տանջտին, ասաց. — Պարե՛, բանգրկանպաշի:

Էտ էլ ասաց. — Ի՞նչ մարթ ես:

Ասաց. — Խեղճ մարթ եմ, ռենջբուրթնի հիտեւ կան կը գյնամ:

Ասաց. — Ամսական քյե խարիր կուռուչ կը տան, հանլան որ տարուց մեկ օր մնա պակաս, քյու հանլ հմեն կը կտրեմ, — էլնավ, ասաց. — դե, մտի խոր, ճուր քյանլի, բերգյրներ ճրենքյ, էլնենքյ, էրթանքյ:

Տղան ճուր քյանլեց, բերգյրներ բիթուն ճրեցին, պրծան, տիրում էլ տեսավ սնդուկըմ ճրի իրես, էտ էլ էտա սնդուկ կապեց չըվանից, էխան տոււս:

Տղեն էլնավ տոււս, սնդուկ էտու մեկ խոտղու՛մ քյամակ, տաս կուռուչ էտու ծեւ, ասաց. — Տա՛ր, ե՛մոր հանցնի:

Էտա տղեն սնդուկ առեց, էպե էտու թակավորի կնգյան: Տղեն էլ ճամբան պոնեց, յալա, խըտ բանգրկանպաշուն, գյնաց:

Տաննանքյ սնդուկի վերեն: Ժամանակըմ մնաց, օրըմ թակավորի կնիկ էլնավ տեսավ, պան՛ չըկա, տնան, թոներ, վանա: Էլնավ ուրաքյ էպե, էզանր

որ սնդեմակ ճղճղեր, տեսաւ՝ փերի՛մ էլաւ տո՛ւս, ոնչ մարթ ուտա, ոնչ մարթ խմա, էտոր կերպարանք թամաշա էնա:

Ասաց.— Վի՛յ, մեր մեռնի էն տղին, փսակվե, ըզխարս հէորդկե տուն, ես խնքար չեմ, քիչ էր մնացե զէմ խարս սպաներ:

Խարսն էր ասաց.— Խաթո՛ւն, էսպէս մընք չընք կանա շախվե: Կանա՞ս, առփըշո՛ւմ թել, պան պերես ես չանվրան նխշեմ, տանես, մեկն տաս խարիր ոսկի:

Կիսուրն էլ ասաց.— Որտի՛, քյանի որ չ'էնի, մեծութնի անուն վըր մեյա, ըխթընար անենք:

Կիսուր էլանվ գյանց, առփըշմե թել էպե: Էնպէս մի չանվրան նըխշեց, տարաւ էտու խարիր ոսկի: Թակավորի կնիկն էլ շատ ուրախացաւ, հմեն օր մեկ խատ նըխշեց, հմեն օր մեկ խատ տարաւ էտու խարիր ոսկի առեց, էպե. Էնպէս հարստացաւ: Էպե թանձն սարա էտու շինել, խարիր խատ էլ դյուքյան էտու շինել, խարիր դյուքյանդար էլ ամսականով պոնեց, էտի հանձն: Ծեն ինկյանվ մըջ քյանդըյին, թի՛ թակավորի խարս էսպէս պաներ էրաց:

Մեկ օր թանձն վանդիր էկավ, էտա տեղվե ընցաւ, իրիշկեց վեր, աչկ ընգյանվ կնիկ, խելքյն ցնորեց, ասաց. «Ի՞նչիս էնեմ, էսա կնիկ պերես խըտ էմ ծեռաց»:

Էլանվ, մեկ թեփսի ոսկի էլից, առփըշմե չանվրեմ քյանցե վերեն, կուցըմ ոսկի էլ էտու պառվո՛ւմ ասաց. — Տա՛ր, տու թակավորի խարսին:

Առեց, տարաւ, նանմարդութեն չ'էրաց: Խարս ըզոսկին վերուց, փիսութեն էլից մեչ, վերեն ծածկեց, հէորդկեց վանդրի խամար: Վանդիր կատողաւ, ասաց. «Տո՛ւ կայնի, էնպէս պան՝ էնիմ, քյու վիզ տամ կտրել»:

Էլանվ բեքախտութեն էրաց. նամակըմ գլրեց. «Մուրադ խան, էն կնիկ, որ տո՛ւ հէորդկեր ես, քյու տուն էրեյոթ տոնեն, քյե չըպատկանի, տո՛ւ թակավորի տղա ես»: Տղեն մտածեց՝ ջանըմ, ես չըմ փսակվե, ի՞նչ կնիկ: Հա՛ւ, կա-չըկա, սնդկից ա»:

Տղեն ջյույաբ էտու, թի՛ ըհա՛, ես էկա:

Կնիկն էլ ասաց.— Խաթո՛ւն, տղեն գյան, վանխենամ տանուտակ գյան: Մե խամար ամոթ ա:

Էլանվ, խարիր պեռ անգլին պաներ հէորդկեց հանձն իրկան: Պեռներ էպե, թափ էտու թակավորի գլեոմրուկ: Ծեն ինգյանվ քյաղաք, թի՛ թակավորի լաճ էկաւ, էսա կանդար մալ-ապարանք էպե: Էլան, էկան տեսութեն, նատան, կերան, խման, չուր կես քիշեր. մեմեկ քյանվան:

Թակավորի խարս գյանց տեղեր էցկեց, մտաւ ուր տեղ, քյուն տարաւ: Մուրադ խան էլ նանմոր խարցնեց, նանկնգյան, կանեն քյանցե, գյանց խըտ կնիկ, էտու հանձն կանի, փանթթեց մըջ խարին, էթանվ պատի տակ: Պոքչկի մեկ տո՛ւս էլանվ, լաւ, խեծոցըմ կը գյան, իրիշկեց, տեսաւ կնիկըմ: Էլ էտոր պես պատվական կնիկ մըջ ախշըրըյին չըկա:

Ասաց. — Վոլան, տանեմ, ժրեցուցեմ, առնեմ, էլ ընցկնան կնիկ էմ ծեռ
չ'իմի:

Ուր եղած-չէղած էտու դեղի, էպե էտա կնիկ ժրեցուց, ասաց. — Ախչի՛,
Աստված ձի էտու քյե, քյե էտու ձի, էրթանքյ, փսակվենքյ:

Ասաց. — Հրամա՛ն տու, Համամլամիշ էլնեմ գյամ, յանքյ փսակ:

Հիրիկուն ախչիկ էլանվ, խալավ փանթուլեց բեռխչեն, էլանվ տյուս,
փախավ:

Փախավ գյանց ճանղցի մոտվե տ'ընցներ, ճանղցպան տեսավ մեկ
աննման կնիկըմ, ասաց. — Վոլան, տը պոնեմ, տանեմ տամ վանգրին:

Տարավ էտու վանգրին, վանգիր ճանչցավ, ասաց. — Հե՛յ վախ, ես
գլխեբրով քյու հիտե կան կը գյեբ, տո՛ւ ցեբեկով ընգյար էմ ծեռ:

Ասաց. — Աղե՛կ, քյառսուն օր ձի ժամանակ տը տաս, նոր էրթանքյ
փսակ:

Ետեղ վանգրին խապեց, ինգյանվ վանգրի կնգյան հիտե,
ասաց. — Քյու տուն ավիրի, որ վանգիր ձի առնի, էլ քյու իրես չի
իբիշկա:

Խեղք էցկեց, վանգրին էլ եռսուն ութ խզամթքյար կա, պերե սիրող
դեյի, առեց ըգեռսունեին էլ խըտ ուր տարավ¹⁵:

(Այստեղ հեքիաթը նույնն է Հավատարիմ կնոջ հեքիաթի հետ՝

Քառասուն կին միասին Հանդիպում են քառասուն Հարամիկներին,
նրանց արբեցնելով կոտորում են, միայն մեկին ողջ թողնելով:

Մուրադ խանի կինն իր բոլոր ընկերներին պսակում է Հարմար մարդկանց
վրա, հետո գետափին սպառազեն մի ձիավորի է Հանդիպում, խաբում է նրան,
գետում լողացնել տալիս, և նրա հագուստը, զենք ու ձին առնելով
փախչում: Մի երկիր է գնում և այնտեղի թակավոր ընտրվում: Մի
ընդարձակ հյուրատուն է բացանում և իր նկարը ճակատին խփում: Էրիկը,
բժիշկը, վագիրը, ավագակապետը և ձիավորը այդտեղ են Հանդիպում, և
նկարի առջև ախ քաշելով վար են դրվում: Թակավորն էլ էրկան առջև
հաստատում է իր ծայրահեղ Հավատարմությունը:

Հանցավորներին պատժում են և էրկանը թակավոր է նստեցնում):

¹⁵ Այստեղից հեքիաթն ընդհատվում է, բանահավաքը պատմում է այուժեն (Ծ. Կ.):

42. ԴԱՎՐԵՇ ԹԱԿԱՎՈՐԻ ԼԱՃ

Ժամանակով թակավորում կ'ընի, ուր վազիր:

Թակավոր կ'ասի. — Վազի՛ր, էլի մեկ էրթանքյ մեր ժողովուրդի մեկ կան գյանքյ, խեմ:

Վազիր կ'ասի. — Տասվերկու օր ձի ժամանակ տու:

Տասվերկու ավուր մեկ վազիր կը պատրաստի տասվերկու թակավորի սըքյա, ուր ձիու այարի տակ կը դանի, կ'ընեն դավրեշու խալավ կը խաբյենն, կ'էրթան:

Կ'էրթան քյաղաքյում կ'ընեն դյուս, կը խարցեն. — Էսա քյաղքյի տեր վո՞վ ա:

Կ'ասեն. — Միրե Արաբան ա:

Կ'էրթան մսաֆըր խանեն կը նստեն: Մեկ-երկու օր էդա տեղ կը նստեն: Էտ մեկ օր Միրե Արաբանի ախչիկ կ'ընի խաց կը տանի: Ախչիկ որ դո՛ւս կը բանա, թակավորի աչք կինի գախչիկ, խելքյ կ'էրթա: Վազիր կը խանի, ճո՛ւր բիրի, գանի իրես, չուր խելքյ կը գյա վերեն:

Վազրին կ'ասի. — Թե ախչիկ չ'ուզես ձի, անկարելի ա սաղ մնամ, կը մեռնեմ:

Վազիր կ'ասի. — Էնոնքյ գյիտեն մենքյ դավրեշ ենքյ, էնոնքյ մե ախչի՞կ կը տան, քյու խելքյ ի՞նչպես ա:

Կը պարտավորցուցի վազրին, կ'ասի. — ճար չըկա, թի չըբիրես՝ ես կը մեռնիմ:

Վազիր կ'ընի կ'էրթա. կ'երթա Միրե Արաբանի տուն, կը նստի խոզգյինի աթոռ: Միրե Արաբան կ'իրիշկա մեր, գլլո՞թ թափ կը տա:

Մեր կ'ասի. — Ի՞նչ կը զարմանաս:

Մոր կ'ասի. — Ես էսա դավրեշու վիզ տը կտրեմ. դավրեշըմ ըլնի, գյո՞ւ ընցկնա՞ պա՞ն էսա:

Կ'ասի. — Ընչի՞ վիզ կը կտրես, ծանտը ջրբանեկք թա՛լ հառճե, թըլս էլնի էրթա:

— Հէ՛յ, — կ'ասի, — դավրե՛շ բաբա, էկեր ես ի՞նչ:

Կ'ասի. — Էկեր եմ քյու ախչիկ կ'ուզեմ էմ ախբոր խամար:

— Լավ, — կ'ասի, — տասվերկու հատ թակավորի սըքյա բիրես՝ էմ ախչիկ տամ քյու ախբոր խամար:

Դավրեշ թամանդե՛մ կ'անի, կը թոնի, կ'ընի դո՛ւս:

Կ'էրթա մոտ թակավոր, կ'ասի. — Թակավո՛ր, տասվերկու թակավորի սըքյա կ'ուզի:

Կ'ասա. — Աստված ուր տուն ավիրի, ես մեկ թակավոր եմ, ձի մեկ սըքյա կա, ես տասվերկու սըքյա դորե՞ն տը բերեմ:

Վագիր կ'ընի անար կը բիրի, կը դնի թակավորի առճև: Կը թոնի վագրի գլխի կը պագի, շատ կ'ուրախան վագրի վրեն, ուր սըքյան էլ կը գանի տակ՝ կանի տասնվիրեք սըքյա:

Միրե արաբան թի տասնվերկու սըքյա էր ուզե՛ տասնվիրեք սըքյա կը դնի հառճև: Միրե արաբան կ'իրիշկա խը մեր՝ էլըմ գլխի թափ կը տա, կը զանմանա կը մնա:

Մեր կ'ասի. — Ի՞նչ կը զանմանաս, էլ ասելիք չ'ունե՛ս, մարթն տա՛րավ:

Կը տանի գախչիկ, կը փսակի վըր թակավորին:

Թի ամիսըմ, թի տարի՛մ կը մնա, կը պառկեն հիրարի մոտ, վագիր կ'ասի. — Թակավոր, մենք մեր թակավորութեն փճացուցինք, թողինք անտեր:

Թակավոր կ'ընի կնգան մեկ բագըն կը տա՛ թի լաճ կ'ընի, կը մտուցես ծեռ՝ էնի կը գյա՛ գձի կը կընդնի, թի ախչիկ կ'ընի՝ ծախեք բագբանդը, քյանի սաղ եք, ուտեք, ձի թերի կենա:

Կնգյան ժամանակ կը լմանա, լաճըմ կը բիրի: Էտ լաճ օր վըր ավուր, շաբաթ վըր շաբթվան կը ճեռճնա: Տղեն ինչ կ'ընի Փռոկա շատ ուժով կ'ընի: Էնպես կ'ընի՛էտա քյաղքի տղեներ կ'էնա ուր գյերի: Կը բերի բարդի ալկներ կը կոռի, տղեներ կը շարի վերեն՝ հմեն մեկ մեկ դեխ կը փռի:

Պառվու՛մ տղեն կ'իւնի հանճև՝ կը զանի գյետին, խեղճ պառավ կը գյա՛ հիշուց կը տա. — Դու բիճ ես, քյու խեր մարթ չըգիտի վով ի:

Կ'ասի. — Պառավ, դո՛ւ ընչի՞ ձի կ'ասես բիճ, մ'ա Միրե Արաբան ձի խեր չի՞:

Պառավ կ'ասի. — Չէ, Միրե Արաբան քյու քյեռխերն ի:

Տղեն ծեռ կը թալի ալիւլըմ կը քյաշի, յալա թըխ մեր, մեկ կը քյաշի մոր քյամակվե:

— Ձի պիտի ասես, խեմ էմ խեր վո՛ւ ա:

Կ'ասի. — Քյու խեր Միրե Արաբա՛ն ա:

— Չէ՛, — կ'ասի, — Միրե Արաբան էմ քյեռխերն ա, գէմ խեր ձի դողրի տ'ասես:

Կ'ասի. — Քյո խեր, չըմ գլխտե, դաժմեշ մ'էր: Էսա նշանաբան էտու ձի, ասաց՝ թե լաճ էլա՞վ՝ կ'ընցուցես թե, գյա ձի խասնի:

Տղեն ուր բանդըն կ'առնի, կը մտուցի ուր ծեռ, կ'ի՛նի սար ու քյար կ'էրթա, կ'էրթա խոր քյաղաքյ դո՛ւս կ'ընի, կ'էրթա խեղճ խալիվորի՛մ տուն:

Խալիվոր կը խարցուցի. — Քյե ի՞նչ կա՝ խերից, մերից, ախբեր:

Կ'ասա. — Ձի զա՛ չկա:

Ըխթիյար կ'ասա. — Ձի էլ տղա չըկա. որ քյե բան չըկա, էլի ձիլաճ, քյե շախեմ-պախեմ, քյանի սաղ եմ:

Տղեն կ'ասի. — Ընչի՞ չէ, կ'ըլնիմ:

Խալիվոր գողի՛ն հա կը տանի դո՛ւքյան ու կը բերի. տղեն շատ խորոտ կ'ընի, խալիվորի մյուշթերիք կը շատանան: Տղեն աչքբաց, խեղք հմեն բանին կը խասնի:

Խոր կ'ասի. — Բա՛բո, դո՛ւ թյուշմը կարվնութեն չըս գյա՞ցե ուրիշ երկըներ, որ մեր արհեստ չըկորուսենքյ, էրթանքյ շարունակենքյ:

Խալիվոր կ'ասի. — Ի՞նչ տ'էսես թյուշրութեն, քյանի՛մ ուտենքյ, մե կա:

Կ'ասի. — Ձէ՛, ես տ'էրթամ թյուշրութեն:

Խերն էլ սրտից չ'էնի: Թամամ թյուշրի բարխանա կը բռնի, ընկերներու խետ ճամբխու կը դնի: Տղեն կ'ընի ուր բարխանեն կը բանա, կ'էրթա մեկ սհաթվա՛մ ճամբա՛ն բեռ կը թալի, կութին կը խանի, չկարե՛մ կը շինի, ծեռ կը տա, որ կրակ չըկա՛: Կ'ամհնա ընկերներուց կրակ մ'ուզել, ձին կը խեծի վրա կը դաժնա խըտ տուն, կը մտնի տուն, մեկ չախմախ կաբի կ'առնի, էլ չ'աչկի՛ կրակ կա մեջ, թի չըկա, կը դնի ծոց, կը դաժնա վըր ընկերներուն: Չախմախ կաբին կը բանա, որ կրակ զանի, էնպես սուրանթըմ կ'ընի մըչ չախմախ կաբո՛ն, որ ընցկո՛մ խետ կը խասնի կը դնա՛ մեչ, կը կոցա, դնա՛ ջեբ, խեղք կ'էրթա, կ'ի՛նի: Ընկերներ էնդեխեն կը գյան, ճո՛ւր կը զանեն իրես, խեղք կը գյա՛ վերեն:

Կը խարցնեն կ'ասեն. — Ի՞նչ էլա՞վ քյե:

Կ'ասի. — Թի խը ձի սրտացավ կա, տարին դիրըմ կը զանի, ես էնպես կ'ի՛նեմ:

Կ'էրթան քյաղաքյըմ կ'էլենն դո՛ւս: Խանըմ քյրա կ'անի, ուր ապրանքյ կը լցի հինի, կ'ի՛նի խարցումս, սուրաթի տիրոջ հիտե կան կը գյա: Կը լսի, որ մեկ յահուդու՛մ կնիկ կ'ընի, յահուդին էլ ոսկըչի կ'ըլնի:

Կ'էլնի կ'էրթա մըտ յահուդին, կ'ասի. — Առ քյե ոսկի՛մ, ձի խամար մատնիկըմ շինի:

Յայուդին մատնիկ կը բերի տա գողեն, տղեն չըխավնի, կ'ասի. — Յահուդի՛, առ քյե խինգյ ոսկի, ձի լավ մատնիկըմ շինի:

Յահուդին ուր ամիողջ աշխատանքյ կը թափի վըր մատնիկին, որ խորոտ շինի:

Կը բերի կը տա զտղեն, տղեն էլ մ'էլ չըխալնի, կ'ասի. — Հա՛յ յահուղի, առա քյե տաս ոսկի, ձի խամար լավ մատնիկ չինի:

Յահուղին ինչիս որ կը մտածի, էլ չըկանա ուրիշ մատնիկ չինի:

Կ'առնի զուր շինած իրեքյ մատնիկ՝ կ'էրթա մըտ ուր կնիկ, կնգյան կ'ասի. — Էսպես երիտասարթ մ'ի էկե մըչ Էսա քյաղքյին, մատնիկ մ'ուզեց ձենե, Էսքան ոսկի ա տվե ձի, իրեքյ մատնիկ չինեցի, տարա տվի, չըխալնի:

— Հէ՛յ, — կ'ասի, — յահուղի, քյու խելքյ յահուղու խելքյ ա, դո՛ւ Էսպես բնց մատնիկ կը տանես, կը տաս Էսպես մարդո՛ւ, հալբաթ չըխալնի: Ապա դո՛ւ քյու Էն ոսկու մատնիկ տու գձի:

Բըդո՛ւճըմ թուղթ կ'առնի, կը գյրի. «Հա՛յ տղա, դու էդ արածով անկարելի ա, որ ձի տեսնաս, յոթ գարգյխով ներս եմ, յահուղին դարգյալըմ կը բանա, մեկ կը գոծի, նոր դո՛ւս կ'էլնի, մեր տուն կշտի խետ բակըմ կա, էդ բակ առնես, Էդտեղ տուն չինես, քյանքյան բերես, տնից լաղմ գանես, մեր տուն ըլնես դո՛ւս, թե չէ անկարել ա գձի տեսնաս»: Մատնիկ կը փաթութի մըչ թղթին, կը տա յահուղին: Յահուղին մատնիկ կը բերի, կը տա լաճուն:

Լաճ զթուղթ կը բանա, կը կարտա, կ'ասի. — Քյու տուն չեն խը քյու մատնիկն, Էնա քյե մատնիկ:

Կը խանի էրկու ոսկի էլ բախշիչ կը տա յահուղուն, յահուղին մըչ մտքին կ'ասի. «Սըթի խեր քյունեմ, թե հառաճի մեկ ոսկու մատնիկ չէր»:

— Հէ՛յ, — կ'ասի, — յահուղի, բակըմ, ավեր տեղըմ չըս կանա՞ կնդնի, առնեմ չինեմ, Էմ ապրանքյ լցիմ դի:

Յահուղին կ'ասի. — Շա՛տ խորոտ, կանամ կնդնեմ:

Ջլաճ կ'առնի տանի, ուր տան մոտու բակ կ'առնի լաճու խամար: Լաճ մեկ ամսվան մեչ քոչկըմ կը չինի, իրեքյ դի խընձ յահուղու քոչկ կը բանցըրացուցի: Լաղմչին կը բերի, լաղմ կը տա փորել, յահուղո՛ւ տան մեչ կը տա խանել դո՛ւս: Դեորիս տղեն կ'էրթա կը գյա՛ մըտ յահուղո՛ւ կնիկ, կը տան, կ'առնեն: Տարի՛մ էրկու էդպես կնցուցեն խըտ իրարու:

Կնիկ լաճուն կ'ասի. — Ես յահուղուն կ'ասեմ, քյե կը կանչի պատիվ, բայց չ'ըլնեմ գյլո՛խ վիրուցես վեր ձի թամաշա անես, մկա ձի կուշտ թամաշա արա, հէն գյախ էլ խը ձի չ'իրիչկե՛ս:

Հէվարին յահուղին կը գյա՛ տուն, կ'ասի. — Յահուղի, դո՛ւ քյանի՛մ անպատիվ մարթ ես:

Կ'ասի. — Ինչի՞, կնիկ:

Կ'ասի. — Ապա Էսա մարթ թա՛ժա՛ էկե ըստա՛, էլե քյե դրկեց, քյե ընցկնեմ օքուտ ի խասցուցի, դո՛ւ օրըմ չըս կանչի տուն՝ դա՛մ խաց տաս, ուտի. մարթո՛ւթեն աղեկ բան ա:

— Կնի՛կ, — կ'ասի, — էմ խելքջ չըր խասնե, խլիսուն պատրաստութեն տեսի՛ կանչենքջ:

Խլիսուն գտղեն կը հրավիրեն տուն: Տղեն կ'ընի կը գյսն. յաթախ-մաթախ, ինչ կա՝ թողած, կիրակուլ-մերակուլ ինչ կա՝ հագրած: Կը գյսն, կը նստի վըր տեղաց, գլխիս կը կոռի, խաց կ'ուտի, չուր ուր խացից կը պոծնի:

Յահուդին կ'ընի գգնարգլխներ կը բանա, գտղեն կը խանի դո՛ւս, դանունա մոտ կնիկ, կ'ասի. — Կնիկ, հէսօր շատ գանմացա. ապա աշխարքջ փարա կը տեն քյու մեկ ճկոթ տեսնեն, էսա գլխեոխ վիւր չըվերուց, քյե թամաշա չ'արաց:

Կնիկ կ'ասի. — Բանքի ուր կնիկ խընճ քյոն շատ խորոտ ա, քյու խելքջ չխո չըխա՞նի:

Կնիկ ինչ ասի՛ խեղճ յահուդո՛ւ խելքջ կինի: Յահուդին կ'էնի, կը թռնա, կ'էրթա խըտ ուր աշխատանքջ, մարթ լանդմից էնգեխեն կը գյսն խըտ կնիկ:

— Է՛, — կասի, — խլիսուն, գճի, գյահուդու ձին, թարթախըմ, ինչ կա լանդմիկ քյանչես քյու տուն, գյահուդին բերես պատիւ:

Յահուդին ի՞նչ կա՝ տղեն կը քյանչա ուր տուն, ձին կը կապա ուր թավլախանեն, կ'էրթա, գյահուդին կը կանչա պատիւ:

Կ'անի կը գյա, յահուդին կը մտնի ներս, կ'իրիշկա թավլախանեն, կ'ասի. — Տո՛ վոլա, էսա էմ ձին ա:

Կը մտնի տուն, կ'ասի. — Վոլա, էսա էմ կնի՛կն ա, — կ'իրիշկա յաթախ. — վո՛լա, էսա էմ յաթախն ա:

Կ'շիշկոի, կը մնա, էնպես շոտ կը թողնի, դո՛ւս կ'էնի:

Տղեն կ'ասի. — Յահուդի, դո՞ր տը հսն:

Յահուդին կ'ասի. — Բան եմ մոռցե, կ'էրթամ կը գյսմ:

Յահուդին չուր որ յոթ գանգլխա կը բանա, կը խփի, կնիկ ինչ կա կը քյանչեն յահուդո՛ւ տուն, պատրաստ կը թողնեն:

Յահուդին կը հան մըտ կնիկ, կնիկ կ'ասի. — Ի՞նչ էլե քյե, դո՛ւ թյուջան, ցերեկով չըր իգյե տուն, դյուքյան ի՞նչխ թողիր, էկար:

Կ'ասի. — Ձեն մ'ածե, կնիկ, ման դո՛ւ էսա մարթո՛ւ տուն չէ՞ր: Էմ ձին, էմ թախում, էմ ինչ կա՝ էսա մարթո՛ւ տուն տեսաց, ձի կանչեց պատիւ, համա թողի էկա՝ դեոր կը տեսնամ, ինչ կա, ըսգա եքջ:

Կ'ասի. — Յահուդի, հանանճ օր ես քյե ասի, կ'ընի էն մարթո՛ւ կնիկ խընճ քյոն խորոտ ա, ի՞նչխ կ'էրթա էնոր տուն՝ աչք կը բռնես էնոր կնիկ, էն էկավ քյու տուն, չխո չ'իրիշկեց ձի:

Կ'ասի. — Քյե մեղա Աստծու, կնիկ:

Էլըմ բար կը տա խըտ մարթո՛ւ տուն: Խաց կը բերեն դի, որ խաց ուտա, խաց չ'էրթա յահուդո՛ւ բանգանիկ. կ'իրիշկա գկնիկ, գյախաթախ, գճին կը

տեսնա, խաց չըկանա ուտա: Յահուդէին առանց խաց ուտելիւ, յալա, էլըմ կը թռնի, կ'էրթա ուր տուն:

Յահուդի, — կնիկ կ'ասի, — ի՞նչ էլանք քյե:

Կ'ասի. — Ձեն մը խանի, կնիկ, գյանցի էլըմ ձե, կա չըկա տեսա, չըկարցա խաց ուտեր, դարցա էկա:

է, — կ'ասի, — յահուդի, բանքյի էն մարթ վաղ ճամբան էլանք, դո՛ւ ի՞նչիս գէն մարդ ճամբաու տը դնես:

էտ օր յահուդու վերեն կ'ընցնի, մինչև էն մեկ էլ խիսուն: Յահուդին կ'ընի, կ'էրթա ուր դո՛ւ քյան կը բանի, ուր աշխատանքյ կ'անի, տղեն յահուդու ձին կը քյաշի դո՛ւս, կը խեծնի, գյահուդու կնիկ կը թալի ուր քյամակ, կ'էրթա յահուդի ուղուքյի հառճեուց կ'էրթա, կը գյա:

Յահուդին զինքյ կ'ուտի. — Վո՛յ, — կ'ասի, — էսա էլըմ էմ կնիկ թալե քյամակ վըր ձիուն, կ'էրթա, կը գյա:

Յահուդին դո՛ւս կը գոցի, յալա, կը վազի խըտ տուն: Մինչև էն կ'էրթա՝ տղեն զձին, զկնիկ կը դնի ուր տեղ:

Կնիկ կ'ասի. — Յահուդի, ի՞նչ էլանք քյե, դո՛ւ էլըմ էսա կեսօրնով էկար:

Կ'ասի. — Ձըմ գյիտի, կնիկ, էն խեն էլ մ'էլ ուր ձին խեծեր էր, ուր կնիկ թալեր էր ուր ձիու քյամակ, ես թբեթ չ'էրի, թոզի էկա:

Կ'ասի. — Յահուդի, աղեկ, վանք էն տ'էրթա, դո՛ւ ի՞նչիս գէն ճամբախ տը դնես չուր փափոռ:

Կ'ասի. — Վոյա, չըմ գյիտե, կնիկ:

Տղեն խիսուն կ'ասի. — Խնդրեմ, գյաս ձի դնես ճամբաու չուր փափոռ, դաննաս գյաս:

— Շատ աղեկ, — կ'ասի յահուդին:

Յահուդին կ'ասի. — Կնի՛կ, ես տը համ գմեր դրեց դնեմ ճամբաու չուր փափոռ, դաննամ գյամ:

Կնիկ կ'ասի. — Շատ աղեկ կ'էնես, ես էլ կ'էլնեմ, կայնեմ տանիս, զձի տեսնաս, թբեթ էնես, չուր դաննաս գյամ:

Կնիկ ցախավելըմ կը գանդրի, չարսավըմ կը քյանչի վերեն, կը տանի դնի տանիս, կ'էճնի տակ, գյահուդու ձին, ինչ կա կը քյանչեն տղու տուն, զբարխանեն կը բռնեն, յահուդին կ'ինի խետներ, հայդե չուր փափոռ կ'էրթան: Յահուդին համ կ'իրիշկա խըտ հիտե կը տեսնա կնիկ կայնե վըր տանսին, համ ձեռնով կանի, կ'ասի. «էմ տուն ավիրավ, էմ կնիկ սեցավ հառճե արեուն. կնիկ չ'էրթա տուն»: Յահուդին կը տանի, կը խասցուցի փափոռ, ետ կը դաննա, հա գյեռ կնգյան ձեռնով կանի, որ կնիկ մտնի տուն, խեր չ'անի, կը վազի: Կը վազի կ'էլնի տանիս, ձեռ կը տա ցախավել չուռ կ'առնի, կսկծու պատվե կինի տակ, էն տեղ կը սատկի: Տղեն կ'առնի յահուդու կնիկ, կ'էրթա:

Ջույնը կը տանեն խալիվորին՝ թի քյու լաճ էկավ, ուր կնիկ էբե խետ:

Խալիվոր ընցկոն շոտ կը հիմնա, թի ուր կնիկն ա, ինչ յահուդին փախցուցե, տարե: Կնիկ կը խասնի մըտ խալիվոր, խալիվոր կ'ուզա զանվթա, թի էտա քյու մերն ա: Խալիվոր, տղեն վըր կնգյան կը կռվեն, խալիոր կը վանգի մըտ թակավոր:

Թակավոր կ'ասի. — Ի՞նչ իլե:

Խալիվոր կ'ասի. — Էսքան ժամանակ վո՞վի տեսի տղեն զմեր զավթի: Էմ տղեն իլեր ա էմ կնիկ զավթե:

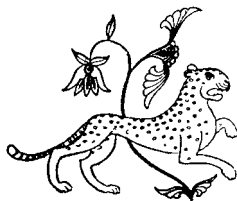
Թակավոր կ'ասի. — Կանչեք զտղեն բերեք, ջալլադ արեք, վիզ կտրեք:

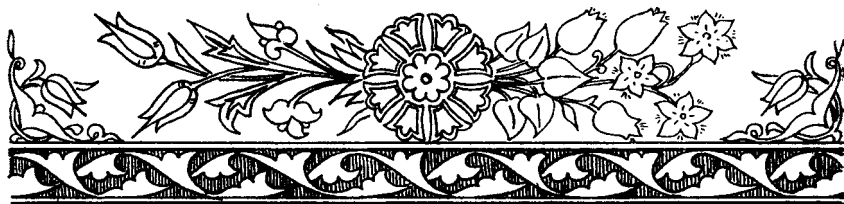
Տղեն կ'առնեն, կը տանեն մըտ ջալլադբաշին, որ վիզ կտրեն, թակավորական նշան որ կը տեսնան վերեն՝ մեմեկ դեխըմ կը քյաշվեն: Զուլսը կը տան թակավորին՝ թի մենք չ'ընք կ'անա իսոր վիզ զանե, թակավորական նշան կա վերեն:

Թակավոր ընցկոմ կը խասկնա, թի ուր տղեն ա, կ'ասի. — Կանչեք գյա, տեսնանք:

Տղեն կ'էրթա դի, թակավոր կը տեսնա բանդըն, կը ճանչնա, կը խասնի ուր տղու գլխի կը պազյի: Լաճուճ պատմել կը տա՝ ինչ էկե ուր գլխու: Ընցկոն անը կ'անի, խալիվոր կը մրեն դոճա, կ'էրթա:

Նոր կը բիրի, լաճուճ խարսնիս յոթ օր կ'անի, կը պրծնի:

43. ԱՍՏԾՈՒ ԽԵՏ ԿԻՍՐԱՐ

Խեղճ պարապ մարթըմ կըլնի. գլխեր-ցերեկ մինակ կը պառկի ուր տունվն: Գլխակալան կը գոռն վերեն, թի փաակենք, էլնի ուր տեղ-տուն դնի: Կը բիրեն զէտա տղեն գոռովա կը փաակեն: Կը փաակվի, էլըմ կը պառկի տուն, աշխատանք չ'անի, դոռա չ'ըլնի:

Կնիկ կ'ասի.— Աստված քոռ տուն ավիրի, էլի վար, ցանք արա, աշխատանք արա, չըմանք անոթի:

Լաճ կ'ըլնի, խլիսուն բեռըմ ցորեն կը բեռնի կ'էրթա:

Կ'էրթա բառոթի տակ կը ցանի, չուր կ'ըլնի վեր, կ'ասի.— Աստված, խը քյե կիսրար ա, կ'ըլնի-չ'ըլնի, ջան կոզա, խը քյե կիսրար եմ:

Ժամանակըմ վերեն կ'ընցնի, լաճու ցանածն լավ կը կանաչի: Խովիվ ոխչար կ'առնի, կը տանի բառոթ, կը տեսնա ի՞նչ, բառոթ ընցկոն ա կանչցե, էնպես ցորեմ ա էլե, թո՛ւ ջրաբին էնպես չի: Ոխչար էդա բառոթից կը կոռի: Բառոթի ցորեն կ'էլնի, կինի վիրիրաց, օր կը գյա, կը խասնի: Զոռյաք տարան լաճուն, Աստված լաճու տուն ավեր չ'անի, հալա գլխո պառկի վըր քյամկին:

Լաճ խլիսուն էլնվ, ուր մանգյաղ, ջրո՛ւ կուժ առեց, գյնաց ճեռչ բառոթ:

Խուրճըմ քյաղեց տնգյեց, ասաց.— ՕՖ, Աստված, վոլա, ես նեղացա: Ես, դո՛ւ կիսրար ենք, սարակ հէրողկի, գյա, քյաղենք, էսա մենակ մարթո՛ւ պան չի, թի չէ ես գլխո քյնա:

Կը պառկի, քյնի չու՛մ հիրիկուն, հիրիկուն կ'ըլնի կը տեսնա ի՞նչ՝ բիթուն ցորեն քաղվե, խուրճ-խուրճ կապվե, գլխո շարվե, բառոթվե:

Ահա,— կ'ասի,— օրթխութեն էտապես կ'ըլնի, գորիս կրել, բարթոց անել վըր ձի:

Բոլոր կը ժողվի, կ'անի բարթոց-բարթոց, կը թողնի, կը գյա ուր տուն: Խլիսուն կ'էլնի գլխակնից արաբեմ, բախիլըմ կ'ուզի, ուր ցորեն կը կրի, կը լցի կալ, կծեթի, կը տա հէրան, կ'անի թեղ, կը կանի հառչե:

ՕՖ,— կ'ասի,— Աստված, սաղիլ էլա քյե, տվեր եմ հէրան, խերիք չի՞ ընցկնեմ չարչրվեմ, դե արի, որ էրթամ քիչըմ ոհանթեմ:

Ըխթիյարըմ Էնտեխեն կը գյա՞, կ'ասի. — Հէյ, բաբամ, ի՞նչ Աստված կը բամբասես:

Կ'ասի. — Արտըմ ըս տարի խըտ Աստծուն ցանեցինքյ կիսրար, սանգիլ էլանքյ: Գյետո նա՞ կը գյա՞ կիսեքյ, նա՞ պան:

Հէյ, — կ'ասի, — ես Աստծու քյեֆիլն եմ, արի կիսեքյ, — զցորեն կը կիսեն, կ'ասի. — Ձեր գյեղի աղքատներ բիթուն կանչի գյա՞:

Աղքատներ կը կանչեն, Աստծու հեսեն բոլոր կը ցրվեն վըր աղքատներուն:

Խնլիվոր մարթնն թանբիհ կ'անի, կ'ասի. — Իրեքյ օր դո՛ւ էսա կալից տը չ'էրթաա քյու տուն քյնիս: Եփ իրեքյ օր լմընա, շաչը կ'ընի, գյետին կը պատուի, գյետնուց սև օցըմ կ'ընի դո՛ւս: Օց կը սպանես, ուր գյլեոխ, ուր պոչ կը կտրես, կը տանես էսա սրախ, կը խորես: Սրախի մեչ ջո՛ւխտըմ թուրա կ'ընի, սրախ քյակես, էտա ջո՛ւխտ թուրի բոլոր շատ լեն լւացք բադա՛ն կը գանես:

Մարթն խալիվորու խոսք արաց. իրեքյ օր մնաց դո՛ւս, օց սպանեց, սրախ խորեց, գյնաց ուր տեղ, պառկավ:

Կնիկ խլիսուն կ'ընի, սրախի մեչ թուրեքյ կը տեսնա, իրկան կ'ասա. — Ելի՛, մե սրախի մեր ջո՛ւխտըմ խորոտ թուրա էլի:

Մարթն գիտի՛ ի՞նչ թուրա յա: Կ'ընի ուր սրախ կը քյակի, մեծ, լեն բադա՛ն կը քյաչի բոլոր: Էտա ջո՛ւխտ թուրից եգյիմ կ'էնի. էն թափուր պտուղ, ծառ, ծաղկունքյ կ'ընի, ինչ որ մըչ աստընվորին կա, էնպես եգյիմ կ'ընի, որ ախշըի մըչ էնպես եգյիմ չըկա ու չ'էլի:

Վազրի աչք կ'էնի էտա եգյին, կը բերի գմարթո՛ւ կնիկ կը բռնի ուր դոսթ, կնգան կ'ասի. — Թի դո՛ւ կանա՞ս քյու իրկնից խասկնաս էսա եգյու քյոքյն ի՞նչ ա:

Օրըմ կնիկ կը տա մըչ ուր գյլիսուն, մագեր կը գյժգյժյնի, կը լա՞, որ յա՛ մ ազատութեն, իրիկ կ'ասի. — Ի՞նչի կը լաս, քե ի՞նչ ա էլե:

Կ'ասի. — Խա՛, մենքյ իրիկ-կնիկ ենքյ, Աստված մի եգյի մ'ա տվե, դո՛ւ ձի չըս ասե մեր եգյու քյոքյ ընչից ա:

Կ'ասի. — Տո, կնիկ, քյու պան ի՞նչ ա, դո՛ւ կե՛, խմի՛, քյու քյեֆ արա, քյու պան ի՞նչ ա խետ:

Կ'ասի. — Ձէ՛, անկարելի բա՛ն ա, որ ձի չ'ասես, քե կնգնո՛ւթեն չըմ անի:

Մարթն կը պարտավորվի, կը պատմի, կ'ասի. — Վոլա՛, մեր եգյու քյոքյ օց ա:

Կնիկ կ'էրթա վազրին կ'ասի, թե՛մեր եգյու քյոքյ օց ա: Վազիր կ'էրթա ուր տեղ:

Էն մեկէլ օր եգյու տիրոչ կը կանչի, կ'ասի. — Քյու եգյին չըս ծախի՞:

Կ'ասի. — Ձէ՛:

Կ'ասի. — Դո՛ւ կը տեսնա՞ս էմ քոչք, էմ տեղ, էմ հարստութեան:

Կ'ասի. — Խա՛:

Կ'ասի. — Ես վըր իմ ամբողջ հարստութենէն, դո՛ւ վըր քյու եգյուն, արի՛ բախս բռնենք:

Մարթն կ'ասի. — Խա՛, բռնենք, ի՞նչխ բռնենք:

Վագիր կ'ասի. — Թի ես խանեցի քյո եգյու քյոքյն ի՞նչ ա, քյու եգյին ձի, թի չը խանեցի՛ եմ ինչ կա՛ քյե:

Մարթն կ'ասի. — Շա՛տ աղեկ:

Էնպես սաննադլամիչ կ'ընեն, կ'ասի. — Մախսուս, քյու եգյու քյոքյ լպստրակ ա, աղվես ա:

Կ'ասի. — Ձէ՛:

Վերջ կ'ասի. — Քյու եգյու քյոքյ օց ա:

Կ'ասի. — Վոլա՛, օց ա:

Եգյին մոտեն տարավ, մարթն եգյոց մահրում էլնով: Խեղճ մարթ շատ կը մտածի եգյու մասին, թե ի՞նչխ անեմ, եգյին ձեռնես գյնաց, ասաց. «Տ'ընեմ, էրթամ Աստծո մոտ գյանգյատ, թի ինչի՞ էտու, թի ընչի՞ առեց»:

Շատ գյնաց ճամբան, երի՛մ տակ ճգնավորի՛մ ռաստ էկավ: Էտ օր ճգնավորին մսաֆըր էլնով: Հմեն օր ճգնավորին մեկ խնձոր կը գյեր, էտ օր էրկու էկավ: Իբե մեկն պախեց, մեկն կիսեց, ինք, ուր մսաֆըր կերան:

Խարցուց մսաֆըրին, ասաց. — Դո՞ր տ'էրթաս:

Մսաֆըր ասաց. — Տ'էրթամ մըտ Աստված գյանգյատ, խեմ՞ ընչի՞ էտու, ընչի՞ առեց:

Ճգնավոր կ'ասի. — Խնդրեմ էմ հանլեն էլ խարցնես, էսա եռսուն տարի ա ճգնավորութեն կ'էնեմ, խեմ՞ էմ հանլ ի՞նչխ տ'ընի:

Մարթն կ'էլի, կ'ինի ճամբան, կ'էրթա: Էրկու-իրեք ավուր ճամբան կ'էրթա, մութ կը տա վերեն, երբ կը տեսնա, կը մտնի էտա երի տակ: Հէվարին յոթ մարթ կը գյան, կը մտնեն երի մեչ: Տեսան, որ մսաֆըրըմ կա ուրենց երի տակ:

Շատ պատիվ պախեցին մսաֆըրի, կը խարցուցեն. — Հա՛յ մարթ, դո՞ր տ'էրթաս:

Կ'ասի. — Տ'էրթամ մըտ Աստված գյանգյատ, խեմ՞ ընչի՞ էտու, ընչի՞ առեց:

Կ'ասեն. — Կը խնդրենք, որ մե խամար էլ էտա տեղ զրոցես, որ մենք հիսուն տարի կա թալան-թուրան, մարթանպանութեն կ'անենք, էսա յոթ տարի կա՛ դարձեր ենք, Աստծու ճամբան բռներ ենք, կ'էրթանք:

Կ'էրթա սարի՛մ մեչ, չորի՛մ մեչ խովիվըմ ռաստ կը գյան: Կը տեսնա, որ խովիվ էնպես փլխված ի, որ հանլ իլե, թե ինչխ կը շախի էտա էրկու խանգար ոխչար:

Կ'էրթա մըտ խովիվ, բանը կը տա, կ'ասի. — Պապի՛կ, էտապես խանդովոր, փլխուկ, դո՛ւ ի՞նչիս կանաս դանթաբանս էդքան ոխչար:

— Հե՛յ, — կ'ասի, — արի նստի, մեկ կաթ կե, հանձն խանդոյտացի: Ընցկոն բլուկ կը տա բերնին, կը փչի, ոխչար հերար կ'առնի, էրկու խանգար ոխչար մեկեն շուռ կ'անի վըր խովվուն:

Կաթ կը կթի, մարթն կաթ կ'ուտի, կը խարցնի կ'ասի. — Հա՛յ բանեկամ, դո՞ւր տ'էրթաս:

Կ'ասի. — Վոլա՛, տ'էրթամ մըտ Աստված գյանգանտ, խեմ՝ ընչի՞՞ էտու, ընչի՞՞ առեց:

Կ'ասի. — Խնդրեմ՝ դո՛ւ էմ հան էլ խարցնես, էսա խարիւր տարի կա, ես խովվութեն կ'ենեմ, խեմ՝ էմ հա՞լ ինչիս տ'ընի:

Մարթն կը տա ուր ճամբանիս, կ'էրթա: Շատ կ'էրթա, Աստված վեր կը խղճա, կ'ընի խանդովոր մարթըմ կը հէրողկա հանճե:

Խանդովոր կ'ասի. — Հա՛յ, բանեկամ, դո՞ւր տ'էրթաս:

Կ'ասի. — Տ'էրթամ մըտ Աստված գյանգանտ. հեմ՝ ընչի էտու, ընչի՞՞ առեց:

Խանդովոր կ'ասի. — Արի մոտ ձի, արի՛:

Խանդովոր կը կանչի մարթոն, կը տանի մըտ զինք, կ'ասի. — Ձեռ բա՛ց:

Ձեռ կը բանն, իրեք քյար կը դնի ձեռաց մեջ:

Ասաց. — Ա՛ռ սա իրեք քյար, գյանձ վանգրի մոտ, վանգրին շանց տու, ասա՛ դու վըր սա իրեք քյարին, դու վըր եգյուն, վըր քյու հարստութենն, շարդ բռնենք: Վանգիր ուրախութիւնով տ'ընդունի: Վանգիր քյե տ'ասա՛ ինչի՞՞ շարդ բռնենք, դո՛ւ տ'ասես՝ արե իրեք օր կուբլանին տ'ընի, էն չըհաւատա, էն ժամանակ խը քյե շարդ կը բռնի:

Կ'ասի. — Պառավըմ կա քյե, քսան տարի ճգնավորութեն կ'էնա, էնոր հանձն ինչիս տ'ընի:

Խանդովոր կ'ասի. — Եռսուն տարի արե՛, քսան էլ անի՛ էնոր տեղ դժոխքն ա՛ էն մեկ խնձորի խամար:

Կ'ասի. — Տեղ մ'էլ յոթ ախրոր ուստ էկա, ասին՝ հիսուն տարի կա, ավազակութեն կ'անենք, էսա յոթ տարի կա թանկ ենք տվե, մեր հանձն ինչիս տ'ընի:

Խանդովոր կ'ասի. — Էնոնց ավազակութեն Աստված էնոնց ընցեր ի:

Կ'ասի. — Ըխթիյար խովիվըմ կեր, խարիւր տարի խովվութեն կ'էներ, ուր հանձն կը խարցուցեր:

Խանդովոր կ'ասի. — Գյանձ, չուր դո՛ւ յնս, էնի մեռեր ա:

Մարթն կը թողնի, կը գյան, կը տեսնա՝ օղորթ որ խովիվ մեռեր ա:

Կը գյան յոթ ախրոր մոտ, կ'ասի. — Ձեր տեղ շատ աղեկ ա:

Կ'ընցնի, կը գյան մըտ ճգնավոր, կ'ասի. — Վոլան, եռսուն տարի էլ ճքես՝ քյո տեղ դժոխքն ա, էն մեկ խնձորի խամար:

Մարթ դյուզ ուր քյարեր կ'առնի, կ'էրթա մըտ վնգիր, վնգրին քյարեր շանց կը տա, վնգրին կ'ասի. — Միգյն դո՛ւ վըր քյու եգյուն՝ վըր քյու դեովըթեն, ես վըր էսա քյարերու, շարդ բոնենքյ:

Վնգիր կ'ասի. — Խա՛, կը գյնմ, ի՞նչիս շարդ բոնենքյ:

Վնգրին կ'ասի. — Երեք օր արև կուբլայիս տ'ըլնի:

Վնգիր կ'ասի. — Ձէ՛, չըլնի:

Էն կ'ասի. — Խա՛, կ'ըլնի:

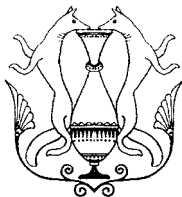
Կ'էրթան սաննդ կը գյրեն մըչ ուրենց: Էտա գյիշեր վնգրի վերեն կ'ըլնի տարի՛մ. վնգիր որըմ կ'էրթա դո՛ւս, մեկ կը գյն ներս, մինչև աղոթրան կը բնցվի, վնգիր կ'ըլնի դո՛ւս, կը տեսնա, օղորթ որ աղոթրան կուբլայից կը բնցվի: Կը տեսնա որ արև կ'առնի, օղորթ որ կուբլայից կ'առնի:

Էտոնց պայման իրեքյ օր կ'ըլնի, իրավ որ իրեքյ օրն էլ արև կուբլայից կ'առնի: Վնգիր էդտեղ քյարբու փաթլամիչ կ'ըլնի, կը պոծնի պննից: Մարթն կ'ըլնի, կը քյնչվի վնգրի տան վերեն, վնգրի հարստութնի վերեն, ուր կնիկ կը բերի, կը կապի ձիու պոչ:

Քյննի՛մ փարա կը տա մարթո՛ւմ, կը տա ձեռ, կ'ասի. — Խեծի՛, գյնն սարերվե, չուր հէվարին քշի, դարցի, արի՛:

Հէվարին ձին կը գյն, մինակ կնգյն ծամեր պոչեն կախուկ ի:

Մարթն թնժն կը փսակվի, կը խասնի ուր մրագին:

44. ԱՍՏՎԱԾ ՍՐՏԻ ԳՅԵՈՐԱ ՄԱՐԹՈՒ ԿԸ ՏԱ

Կ'ըլնեն իրեքյ ականքեր:

Շատ կ'էրթան, ճամբանիս, դանշտամեհ, մեկ ըխթիյար պապիկըմ ուստ կը գյան Էնոնց, կ'ասի. — Է՛յ, խորո՛տ տղեներ, էտա ի՞նչ մարթ եքյ, էտա տեղեր կան կը գյանքյ:

Կ'ասին. — Մենքյ խեղճ եթիմ ճիժ ենքյ, ինգյեր ենքյ էսա դարբար, կան կը գյանքյ:

Կ'ասի. — Մանուխ մ'անեքյ, եկեքյ խը ձի, էրթանքյ ես ձե շախվելիքյ շանց տամ:

Կառնի կ'էրթա. ընցկոն, ինչ Վանա Բոյախանի Հանբոյուրըմ ուստ կը գյա, կ'ասի. — Դե՛, ասեքյ, ձեր մրազ ի՞նչ ի:

Ճեռն ականքեր կ'ասի. — Պապի՛կ, էմ մրազ էն ա, Հանբերի էնա մեկ բերան ընի գյինի, էնա մեկ էլ բերան ընի արաղ, ես ըլնեմ մեյախանջի, ծախեմ, շախեմ:

Պապիկ խաչակնքեց, ջոկտտ ականքեր մեկ էլավ գյինի, մեկ արաղ, ճեռն ականքեր էլանվ մեյախանջի, նստավ վերեն, ծախեց:

Պապիկ առեց էրկու ականքեր, գյանց: Շատ գյանց, քիչ գյանց, գյանց մեկ սարի կեստեղ:

Միճնեկ ականքեր ասաց. — Պապի՛կ, ապա դու ձի՞ ինչ տ'էնես: Պապիկ ասաց. — Դո՞ւ ինչ կ'ուզես:

Ասաց. — Պապի՛կ, կ'ուզեմ էնա սար-քյար ընի ոխչար, ես ըլնեմ խովիվ, էմ իդարեն ոխչրով էնեմ, ապրեմ:

Էնտեղ սար ու քյար դանքան ոխչար, միճնեկ ականքեր մնաց Հառճե, խովվութեն էրաց:

Պապիկ առեց զպզտիկ ականքեր, գյանց:

Գյանց խասավ քյաղաքըմ, ասաց. — Շահզանգան, ուզի՛, խեմ՝ դո՞ւ ինչ տ'ուզես:

Ասաց. — Պապի՛կ, ես ոնչ մեկ բան չըմ ուզե, Աստվածութնից մեկ խորոտ կնիկ ձի ուստ գյեր:

Ասաց. — Շահզանգան, աղեկ կնիկ է՛ս ի, որ էսա յոթ օր կա էսա թա-կավոր էրե խարսնիս, որ տը մահրե վրը ուր:

Ասաց. — Ապա ի՞նչիս տ'ընի, դու տը կանա՞ս բերես ձի խամար:

Ասաց. — Մառախ մ'անի, կայնի, — ասաց, — Հէսօր ես տ'էյնմ թակավորից յոթ տարվան հրաման տ'առնեմ, չուր հէոտ բերեմ, դու կալմի, ես զանեմ, չուր խլիսուն խաղող պոնա, խանի, մեկ ճուլթ թակավոր ուր քյաղքյով ուտի, չըխլըանի, նոր էրթամ թակավորի մոտեն էտա կնիկ բիրեմ քյե. թի չէ, մեկ էսա քյաղքյի մեչ էտա կնիկն ա խելացի ու խորոտ կնիկ:

Խալիվոր խլիսուն գյնաց թակավորի մոտ, ասաց. — Թակավոր ապրած կենաս, հրաման տու ես էրկու խոսք խը քյե խաբար տամ:

Թակավոր ասաց. — Զրո՛ցի:

Ասաց. — Յոթ տարվան չոր հէոտ ու մեկ ճեոչ արտ տու ձի, ես էսա գլիչեր կանմեմ, զանեմ, չուր լո՛ւսուն թի խաղող խասուցի քյե խամար, թակուհին տը խասնի էմ շահզանդին, որ չըխասուցի՝ էմ վիզն էլ, էմ շահզանդին էլ հառջե քյե բանակ ա, մեր արուն քյե խալալ ա:

Թակավոր կ'ընի յոթ տարվան չոր հէոտ կը տա խալիվորուն, հիրիկուն չուր լո՛ւս լաճ կը կալմի. խեր կը զանի, խաղող կը խասուցեն:

Մեկ ճուլթ կը դնեն մըչ սինուն, կ'առնեն կը գյան թակավորին, կ'ասի. — Թակավոր ապրած կենաս, ա՛ւ քյու խաղող, տո՛ւ էմ թակուհին:

Քյաղաքյ քյաղքյով կը կանչի, կը գյան, էտ մեկ ճուլթ խաղող կ'ուտեն, չըն կանա լմեցուցե:

Կ'ասի. — Պա՛պիկ, էնա յոթ տարի կեր, ես ձի խամար կ'աշխատեր, հալա՛ս Աստված ձենե առեց, էտու քու շահզանդին, դե տար, բարով վայելա՛ քու շահզանդեն:

Խալիվոր զթակուհին կ'առնի, կը բերի, յոթ օր յոթ գլիչեր խարանիս կ'անի, կը փսակի վըր իրարու:

Կ'ընի ավուր մեկին չորս-խինգյ օր կը մնա կշտին, կը խամբանցվի, կ'էրթա: Էնոնքյ մնացին էնոնց տեղ, պապիկ ինգյավ ճամբան գյնաց:

Պապիկ կը փոխվի, կ'ընի ըսթիյար, փիւր խալիվուրեմ, կը գյան մըտ ճեոչ ախբեր, կ'ասի. — Խորո՛տ տղա, մեկ գավաթ գլինի, մեկ գավաթ արաղ տո՛ւ, լցեմ վըր էմ յարեքյտերուն, լվամ, բալքյի ժրի:

Կ'ասի. — Գյեո ըսթիյար ի, ուր մաղդեն կ'ուզի, ջանըմ, գավաթըմ գլինի տվեքյ, թըխ խմի էրթա:

Պապիկ ապա գլինի՞ կը խմի, չուու կը տա գյետին, կը խամբարցվի, կ'էրթա:

Կը գյան դեոր մըտ միջնեկ ախբեր, կ'ասի. — Էյ, խորո՛տ տղա, շատ եմ իլե յարալու-փարալու, դոքթոր ձի ասե՛ գյնա կարմիր մաքյու կաթ բիրես, անես քյե դեղ, տասս վըր քյու յարեքյտերաց էրես:

Կ'ասի. — Տղենե՛ր, գյեո խալիվոր ի, ուր մաղդեն կաթ կ'ուզի, կոտըմ կաթ տվեքյ, ուտի էրթա:

Կոտորմ կաթ որ կը տան, խալիվոր կը խաչակնքի, ոխչար հմեն կը դառնա կ'ընի քյար, միջնեկ ախբեր կը մնա դի շիվար, պապիկ կը թողնի, կ'էրթա: (Մոռցանքյ ասել, որ ճեռչ ախբոր վերեն էլ կը խաչակնքի: Գյինու-արաղի ակներ էլըմ կը դանոնան ջուր, ճեռչ ախբեր կը կայնի դի շիվար, տարեկուս): Պապիկ կը դանոնա վըր ուր շահգաղին, վըր ուր խարսին: Կ'ընի կծկուկ, փցխուկ խալիվորըմ, կը գյան:

Խլխոուն ի, թակուհին գյնացե ժամ, շահգաղեն նստե դան, լաճ տղեմ'ի իլե:

Կ'ասի. — Շահգաղեմ', իլեր եմ յարալու-փարալու, ընցկոմ էմ կան իկե, թու դեղ օգուտ չ'արի: Ձի ասին՝ վիւր հառճնեկ լաճ որ հիլե, էնոր վիզ կտրես, արուն առնես մեչ լոդկնաս, կը ժրես, կ'ըլնես տասնըխինգյ տարեկան ջհեկ:

Շահգաղեն համա կը խասնի տղեն օրորոցից կը խանի, վիզ կը կտրի, արուն կառնի մըչ սախին, զխալիվոր կը լոդկցուցի: Թակուհին ժամուց կը գյան, կը տեսնա խալիվոր լավացե, էլե տասնըխինգյ տարեկան ջհեկըմ:

Շահգաղեն կ'ասի. — Թակուհի', ես մեր տղի վիզ կտրեր եմ, արուն քսեր էմ էսա պապիկե ջան, էլե տասնըխինգյ տարեկան ջհեկըմ:

Թակուհին կ'ասի. — Ախ, ընչի չըթողիւր չուր ես էլ գյեր՝ փշուրըմ վարձք ձի էլ խասներ, — կ'ասի, — վախ, պապիկ, տու կը նմանես մեր պապիկ, ինչ Աստվածութին էտու մե, վըր մե կուրուսավ, չըմ գլխե դիր մ'էլ տ'ըլնի՞ հետեան:

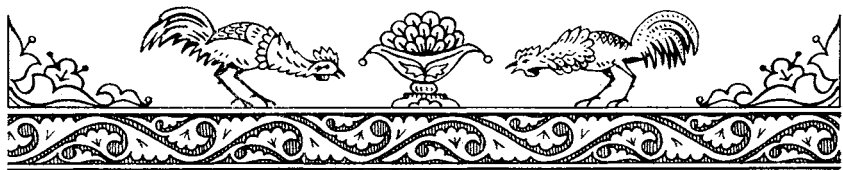
Դըլ չըն գլխի թ'ուրենց պապիկն ա:

Կ'ասի. — Թակուհի', նստեքյ հանլան ձե խացըմ կերեքյ, Աստված օղորմած ի, սհանթից մ'ետ պապիկն էլ կ'ըլնի հետեան:

Կ'ըլնին էնոնց խաց կ'ուտեն, պապիկ կ'ըլնի ճանչ, կ'ասի. — Ես եմ ձե դեռվաթ տվե, ես ձեր պապիկն եմ:

Կը բիրի պապիկ տղի վիզ-գլուխ կը տա հիրար, էրակ կը տնի էրկի տեղ, տամար՝ տամրի տեղ, տղեն կը ժրի, կ'ըլնի վե: Յոթ օր, յոթ գլիչեր ուրախութեն կ'ենեն, համ պապիկ խամար, համ էնոնց հառջընեկ լաճու խամար: Պապիկ դեորիս էնոնց կշտենն չըղատնանա, կը մնա էնոնց կուշտ:

Ճեռչ ախբեր, միջնեկ ախբերն էլ անոթի-ծարավ կ'ինեն դյունեն, կան կը գյան, ուհանթութեն չըն կնդնի. Աստված էնոնց սրտի գլեորա էնոնց թոլ բան չի՛ տա:

45. ԱՆԽԵԼՔ ԻՐԻԿ-ԿՆԻԿ

Մեկ ժամանակըմ կ'ընի, անխելք մարթ-կնիկըմ: Էտոնք կերակուկ կ'էփեն տնեն թորվան չուրթ, կ'ընեն կ'իյան վար: Ծամբախ մարթըմ ուստ կը գյա Կնոնց:

Կնիկ իրկան կ'ասա. — Քյալա, էսա մարթ տեմ էրե, խըտ մեր տուն կ'էրթա, թամբիհ չ'էրի'նք, որ մեր տուն չըթալնա:

Իրիկ կ'ինի հիտե, կը կանչա, կ'ասա. — Մա'րթ, կայնի', քյե պան կ'ասեմ:

Մարթ կայնավ:

Գյացին ասին. — Հա'յ մարթ, տյու տեմ էրեր ես մեր տուն կ'իյա, մեր տուն չըթալնես, տանես, խերխես:

Կ'ասա. — Ես ի'նչ կը ճանչնամ ծեր տուն:

Կ'ասեն. — Ի'նչի չըճանչնաս. մեր տյուռ էրկու կտրեն տյուռ ա, հանաճեն որ մտնես գյեղ, մեր տյուռ գյեռ քյու հանճե: Մավատա ել' պանիս տուան կրիբի վերեն ա:

Իրիկ կնգյան կ'ասա. — Կնի'կ, թամբիհ էրա, մեր գյատեք չըտանի, մենք մնանք անոթի:

Մարթ կ'ասա. — Չէ', տյու գյացեք ծեր պանին, ես չըմ էրթա ծեր տուն:

Մարթն էրի ճամբախ, մտածեց. «Չիտ էսա էմ դովլանթն ա, էրե իմ ոտ»: Կ'իյա գյեղի մեչ, տյուռ կը ճանչնա, ծեռ կը տա, պանիս գյեռ վըր կրիբին, տյուռ կը պանա, կը մտի տուն, կ'առնի տաշտըմ գյատա, կը նստի վըր ճաշի քյասին կ'ուտա ու կ'ասա՝ «Սութ չի, անխելքի մալ խելացին կ'ուտա»: Ծաշ կ'ուտա, կը կշտանա, կ'ընի գյատեք էլ կը լցա տոպրակ, ինչ որ կա տուն, կը թալնա կը տանի: Էլ մ'էլ տյուռ կը փակա, ու պանիս կրիբի վերեն կը տնա ու էլ մ'էլ կը թողնա կ'էրթա:

Ծաշու գյախ մարթ ու կնիկ վանից կը գյան որ խաց ուտեն, իյան վար:

Ծեռ կը տան տյուռ որ պանան, կնիկ կ'ասա. — Հանդե', պանիս գյեռ ուր տեղ:

Տյուռ կը պանա կը մտնին ներս, կ'ասա. — Քյալա', վոլա, հան տաշտն էլ գյեռ ուր տեղ, արի խաց ուտենք, իյանք:

Գյացին ծեռ տվին ճաշի պուտուկ, ճաշ չըկա պուտուկվե:

Իրիկ կնգյան կ'ասա. — Խայի՛կ, քյու մրազ կտրեցի՞ր, վոլա, ճաշ կերե:

Էն էլ կ'ասա. — Ձէ, վոլա տյու մրազ կտրեցիր:

Շատ կը կովեն, ճանչըմ կը թառի վրը կնգյան ճակտին, — Վոլա՛, — կ'ասա, — քյու սուջն ա, գյեռ ճանչն էլ շահադ:

Կնիկ կ'ասա. — Վոլա՛, էն ճանչն ա կըսա էրե ճաշի տեղ ու գյատի տեղ:

Իրիկ կ'ավատա, կ'ասա. — Խա, վոլա, քյու խոսքն ա, տյու քյե կահիմ պունի, խեմ՝ ես գէնի կը սպանեմ, թե՛ չէ:

Մարթն ա, ծեռ կը տա կացին, մեկ կը տա կնգյան ճակատ, ճանչ կը թռնի, կնիկ կ'ընգյնի գյետին, կը մեռնի: Ծանչ կը թռնի կը նստի կովու ճակտի վերեն: Խեն էլ կնգյան կսկծու կը զանա կովու ճակտին, որ ճանչ սպանա, ճանչ կը թռնի, կով կը սպանի, կ'ընգյնի տն:

Կը գյամ կը նստի կնգյան վերեն կը լամ, շատ կը լամ, կ'ասա. — Կնի՛կ, տյու ժրի, էլի վեր, ես կ'էրթամ աշխար կան գյամ, էն ճանչ կնդընեմ սպանեմ, քյու թոլ խանեմ:

Կ'էնի տուն-տեղ կը պառնա վեր ուր պոլադ իշուն, կ'իյն կուրբաթ:

Ծամբախ խացխան, խառճըրկաթ կը տիպին հիրար, ծեն կը խանեն, կ'ասա. — Քյու տիրու խեր անիծած, ես կսկըծու կը մեռնեմ, էնի զանգյ կը զանա:

Կը պունա, կը թալա ճրյու մեչ, ու կ'իյն:

Ծամբախ տաշտ-մաղն էլ կը տիպին հիրար, կ'ասա. — Քյու տիրու խեր անիծած, ես քյե չըմ տանի խետ, էմ կնիկ մեռե, տյուքյ տյուֆ զանեք:

Շատ կ'իյն, քիչ կ'իյն, դեռիւ՝ էլ կը զուա, կ'ասա. — Քյու տիրու խերն էլ անիծած, հմեն էլ էլած են խը ձի թշնամի, մեկ էչն էր մնացե, էն էլ գուռնա կը փչա: Ես գյախն ա կսկըծու մեռնեմ, էն ուր քյեֆից վազ չ'ընցի:

Կացի՛մ կը զանա, էլ կը սպանա, գյաֆըմ էրկու կ'էրթա, կը տանա կը մտածա, կ'ասա. — Ապա ես էլ ի՞նչխ էնեմ, էլ ճար չըկա, ես տառնամ, իշու չվան պերեմ, տանեմ էհան ծառեն ձի կախեմ:

Գյնաց չվան իշուց առցըկեց, առեց խըտ ուր, էկավ: Աստված էնոր ծեն լսավ, խրիշտակ հէորոխկեց ճամբխի վրեն, որ էնոր խեքյ սովըցուցա: Մարթն ա չվան առե, գյեռ կ'էրթա, կը տեանա մարթըմ (խրիշտակ) գյեռ ծառի տակ կայներ ա, տառտակ կշեռքըմ գյեռ ծեռ. կը վերուցա, կը տնա: Մարթ կ'ասա. «Վոլա, ես բեռ՛մ տը կայնեմ ըստա, չում էնա մարթ էրթա, նոր ես ձի կախեմ»: Կը տեսնի, իրեքյ մարթ կը գյան էտա կշեռքի մոտ: Մարթեր պա՛մ չըն առնի, հալա խրիշտակ կշեռք կը վիրուցա, կը տնա: Կ'ասա. «Կայնի էրթամ, էնա մարթեր խեմ ի՞նչ

տ'առնեն»։ Կը տեսնի՝ զմ չըկա դի ու փնրամ կը խանեն տյուս, որ տան կշեռքի տիրոջ։

Մարթեր կ'իյան, էնի կը խառցընա խրիշտակին.— Խեր խես, տյու էնի ի՞նչ ա կ'էնես, տանտակ կշեռք կը վիրուցես, կը տնես։

Կ'ասա.— Խեղք կը ծախեմ։

Կ'ասա.— Էնոնց ի՞նչ խեղք շանց տվիր։

Կ'ասա.— Էնոնց ասի՝ էն պան ինչ գլանց, էլ մը՝ մտածի վրեն, էն պան ինչ մեռավ, էլ մի՛ լամ հիտե։

Կ'ասա.— Ապա ձի էլ խեղք տու։

Կ'ասա.— Քյե խեղք շանց տամ, դի փնրամ տու։

Կ'ասա.— Ձի փարա չըկա։

Կ'ասա.— Էնա կոտ տա՛ր, ձի ճյուրըմ պե։

Չուր էնի կ'իյան ճրյու, խրեշտակ երկիրք կը թռնի, Աստծուն կ'ասա.— Աստված մեկ պան կը խնդրեմ քյու մոտեն, կը խնդրեմ, էրկու անխեղք մեկ պանոցին չըտնես։

Կ'ասա.— Գլան ասա՝ խորոտ գյեշին, գյեշ խորոտին, չուր խարիբ մեկ խորոտ խորոտին չըխառնի ուր մրազին, խեղքով՝ անխեղքին, անխեղք՝ խեղքովին, չուր տանըմեկին խաանի ուր մրազին։

Խրեշտակ կ'էճնի գյետին, ծառի տակ։ Մարթ ճյուր կը պերա, խրեշտակ ճյուր ծեռեն անեց։

Մարթն ասաց.— Դե ձի խեղք շանց տու։

Մարթին կ'ասա.— Դեո՞ր որ կ'էրթան կ'աշխատես, հա ասա՝ «Խորոտ գյեշին, գյեշ խորոտին, խորոտ խորոտին՝ չըխաանի ուր մրազին, անխեղք՝ խեղքովին, չուր տանըմեկին խաանի ուր մրազին»։ Մեկել քյու հաղ չըբարիչես, դեոր որ կ'աշխատես, ասա էմ կամաթ։

Մարթն խրեշտակի խմբրեն «Հա՛» ասաց, ու գլանց։

Շատ կ'իյան, քիչ կ'իյան, կը տեսնի տեղըմ կը պանեն, կ'ասա.— Մա՛րթ, տյու էլ չը՞ս ի՛գլան պանի։

Կ'ասա.— Ձէ՛, ես հանդով չըմ պանի։

Կ'իյան տեղըմ էլ, կը տեսնի տեղըմ կը փորեն, կ'ասա.— Տյու ի՞նչ ա կ'էնեք։

Կ'ասա.— Կ'աշխատենք։

Կ'ասա.— Օրակա՞ն ա, ամսակա՞ն ա, ի՞նչ ա։

Կ'ասա.— Ձէ՛, վոլա, կամաթ ա. ի՞նչ ոսկոռ կ'ընդենեք, էն ոսկոռի կշռանքով ոսկի տը տան մե։

Կ'ասա.— Վոլա՛, էսի էմ տեղն ա, ես էլ տը պանեմ։

Կը պանի չուր հէվարին, պան՝ չըկնդրնի։ Մեկել օրն էլ կը պանի, կը տեսնի ոսկոռի՛մ պրոտեճ, կ'ասա. «Էնա մատ ոսկոռի հանճե ի՞նչ տը գլան»։

Կը տանի աղին շանց կը տա, կ'ասա. — Էնա եմ կնդե:

Կ'ասա. — Թա՛ւ կշռենք:

Կը թա՛ւ կշռեք, ոսկի՛մ կը տնա հանձնէ, ոսկոռ ծանդը ա, կը տնա էրկու ոսկի, չի գյա՛մ, կ'էնա իրեք, չի գյա՛մ:

Աղեն կը զարմանա կ'ասա. — Էնա մատ ոսկոռ պա՛մ կա, էսի չի գյա՛մ հանձնէ:

Կը տանի խզինի հանձնէ, կշռեք հիշին ա, էլ չի գյա՛մ:

Մարթ կը զանմանա, կ'իյա թագավորի մոտ, կ'ասա. — Ըսկընա պա՛մ կա, ի՞նչիս էնեմ էնա մարթու հանդ:

Թագավոր կ'ասա. — Էսա դատ չըկտրվի, որ կտրեմ:

Թագավոր կը կանչա խելացիք, խեմ՝ էսի ընչի՞ ոսկոռ ա էդե:

Շատ խառց-փոռց, տըսա-դընա, հիմաստունքսերուց մեկն կ'ասա. — Ես խանեմ էտա ի՞նչ ա. էնի հիսնի աչիչ ոսկոռն ա՝ հիսնի աչքն ա անկուշտ, ինչքան ըլնի, կ'ասա՝ է՛լ ըլնի: Էնա տեղ, էնու դատաստան խատըմ խող թա՛ւ դեմ:

Թագավոր կշռեք ոսկին կը լցա, կը պոնա ծեռ, ոսկոռ ծանդը ա հա՛ւա, խատըմ խող էլ կը տնա ոսկու վերեն, ոսկին կը ծանդրանա, կշռեք կը տատրի:

Փարի տերն ասաց. — Ի՞նչ կ'ասես, էսա փարեն տա՞մ, թե չըտամ:

Թագավոր կ'ասա. — Ուր կամա՞թն ա, տո՛ւ, թըխ տանի:

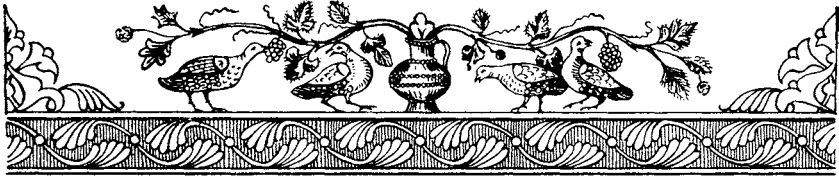
Մարթն ուրախուլթենեն կ'առնի, կը գյա՛մ:

Ճամբիս խետ գյեղի՛մ մեչ գյոռու կը տեսնա, կ'ասա. — Վա՛յ, էնա ի՞նչ կանդա՛մ խորոտ գյոռու մ'ա:

Գյոռու կ'ուռի, կ'ուռի, կը պատուռի, մեչեն տյուս կը գյա՛մ խորոտ ախչիկըմ:

Կ'ասա. — Էս էլ էմ կամա՞թն ա:

Կ'առնի ուր խամար, կը գյա՛մ խետ ոսկուն, դերրիս կը խասնի ուր մրազին, կ'ապրի խետ էն կնգյա՛ն:

46. ԹՅՈՒՋԱՐ ՀԱՅՈՓ

Մեկ քյաղքի մեկ խոջե՛մ կեր, անուն Հակոբ: Կնոր տղա չըկեր: Ժամանակըմ ընցավ, մեզեց վըր ուր, ասաց. «Զի տղա չըկա, աշխարքյ սուլթ փուչ ա, ձի չըմնա՛: Էրթամ քյաղքյներ ֆուամ, աշխարքյ տեսնամ, տանամ, քյանի չըմ մեռե»: Էպե մեկ հիսուն-վաթսուն ուղտ մալ էպանց, որ էրթա քյաղքյներ ֆուալ: Էտա քյաղքի մեկ մեկ խելանցի, ճարպիկ տղե՛մ կընդնվ, անուն Պետրոս, էրաց ուր խամար ծառա, որ խընդընց էրթան: Ուր պարեկմըներ հմեն կանչեց էպե, որ գէն տնեն ճամբխու: Ուր կնիկ մտածեց, ասաց. «Էսա իրեքյ ամիս կա, ինչ ես իմացեր եմ, խը ձի տղա կա, էս մարթ չըգլխտնա, կ'էրթա»:

Գլընց ուր մոր մոտ, ասաց. — Ընցկնս պա՛մ կա, էսա իրեքյ ամիս կա, ես տղով եմ, էսա մարթ չըգլխնա, կ'էրթա:

Քյես չ'էրու մեր Հակոբուն ասեր, չուր ինգյնվ ճամբախ, ասաց.— Հակո՛բ, տո՛ւ կ'էրթաս, քյու կնիկ ամչկոտ էր, քյե չ'ասաց: Էսա իրեքյ ամիս քյու կնիկ տղով ա, քյե իմաց ըլնի:

Հակոբ ասաց.— Ա՛ւ էմ մատնիկ խը քյե, ես կ'էրթամ, թե որ ես էկա՝ էկա, թե լաճ էլնվ, էն լաճ ինչ կ'ըլնի տըսնըխինգյ տարեկան, էսա մատնիկ մտուցես ուր մատ, գյն ձի կընդնի, թի ախչիկ էլնվ, չխո էտա մնացած մալ ձի կը շախա, քյանի սաղ եքյ:

Էրկու սՀաթվան ճամբախ որ գյնաց, տանցավ վըր հմեն պարեկմներու, կա՛ց պարե էրաց, գյնաց:

Մեկ վեց-յոթ տարի, ամեն քյաղաքյն էլ կան էկավ, էտա քյաղքյներու մեկ մեկն Կնոր շատ տյուր էկավ, էստեղ ուր դյուքյան պոնեց, առեց առուտուր անել:

Մեկ խինգյ տարի էլ էն քյաղաքյ նստավ, ավուր մեկին Հակոբ խիվընդցավ, խինգյ-վեց օրըմ խիվանդ մնաց, ասաց.— Պետրո՛ս, էսա խիվընդուլթեն գյեչ ա, էմ մախն ա, փայթո՛մ կընդի, ես, տո՛ւ մեկտեղ էրթանքյ հյուքմաթ, ես սաննդ տամ, թի էսա էմ տղեն ա, էլ ձի տղա-պան չըկա, իմ մալ Կնորն ա, որ ես մեռնեմ մարթ դնվանչի չ'ըլնի:

Գյնացին հյուսիս, սանահ գետը շինել, թե՛ հսա հմ անվանեն ա, ձի
էլ ուրիշ ժողովուրդ չըկա՛:

Տարբան էկան տուն, ասաց. — Պե՛տրոս, քյանի որ ես քեյ էրի ձի
անվան, մեկ հիշատակութեն քենե կ'ուզեմ, մեկ խեյրաթխանա պանաս,
էրթացող-գյացող կերակրես, տեղ տաս հոնց ձիերուն, տավրներուն էլ,
չուր էրթան: Տուն ճակտին թուխթըմ գլրես, գանես՝ էրթացող-գյացող
օղորմի տվեք թյուշար Հակոբի խոգլուն:

Խալըլեց Պետրոսին ուր մալ, ինքյ մեռավ:

Պետրոս շատ փառացի էտու թաղել, հոն ասածի պես մեկ
խեյրաթխանա՛մ էտու շինել: Թուխթըմ էտու գլրել թյուշար Հակոբի
անունով, էգար վըր տուն: Պետրոս նստավ վըր ուր մալին, վայելց:

Տանանքյ Հակոբի տան վերեն: Հակոբուն լաճըմ էր էլե, անուն
էլեքսիանոս, ինչիս որ խեր ասեր էր: Հակոբու կնիկ, պարեկմներ
մտածեցին ինչ ժամանակըմ ընցավ, ասին. «Հսա տաս-տըմըխիս գլ
տարի վերեն ընցավ, թե՛ բանաթըմըմ չըկա խոջա Հակոբուց, կարելի
յա մեռեր ա»:

Հակոբու կնիկ էպե Հակոբու մատնիկ մտուց էլեքսեխիսի մատ,
ասաց. — Որթի՛, ես քյո խոր ոսիւթն էս յա, ասաց՝ որ տըմըխիս գլ տարին
թըմըմավ ես չ'էկա, հսա մատնիկ մտուցես եմ լաճու մատ, գյն ձի կընդնի:

էլեքսիանոս մատնիկ մտուց ուր մատ, ուր մոր, պարեկմներուն կաց
պարե էրաց, գյնաց:

Գյնաց շատ քյաղաքներ կան էկավ, սալըխ չ'առեց: Գյնաց Բաքվա
քյաղաք, սհանթիւմ ճամբան կա, չուր խասնի քյաղաք, օրն կիրակի
կ'էլնի, Պետրոս խանութից կ'էլնի տյուս, կը ֆուս, կան կը գյն: Էտա
էլեքսիանոս որ կը մոթխըմնա քյաղաքին, Պետրոսուն դեմ կ'առնի: Պարե
կը տա, պարե կ'առնի, խըտ իրարու մեկտեղ գրուցելով կ'էրթան քյաղաքի
մեջ:

էլեքսիանոս կ'ասա. — Է՛յ մարթ, հսա քյաղաքի մեջ որ էկա, ես կարիք
եմ, հսա քյաղաքի մեջ գլիշերվա՛մ տեղ, խեյրաթխանե՛մ չըս գլի՞ տե, որ
ես մեկ-էրկու գլիշեր մնամ:

Ասաց. — Քյու ասած մը ձի կա, քյանի օր որ կ'ուզես, արի կաց, կե,
խմի, եփ կ'ուզես, նոր գյնա:

Գյնաց խըտ հոն էտա խեյրաթխանեն: Պետրոս սուտի մեջ շատ տո՛ւր
էկավ էտա լաճ, էլ չըտարավ խեյրաթխանեն, տարավ ուր տուն, կերցուց,
խմցուց: Խացեն վերճ առեց յաթաղ, էլեքսիանոս տարավ ուր հէոդեն:
Մնաց, չուր լոճացավ: Որ լոճացավ, էլեքսիանոս նստավ, ականջ էրաց,
լսավ վով որ կ'ընցնի, կ'ասեր՝ Աստված օղորմի թյուշար Հակոբուն:
Մտածեց, որ հսա ի՞նչ Հակոբի ա, որ հսա ի՞նչ թյուշար Հակոբի ա, որ

էրթացող-գլացող տան տիրոջ օղորմի չի տա, թյուջար Հակոբին կը տա: Էլնով տղուս, տեսավ, որ վերեն գլբրուկ ա՝ «Օղորմի տվեք թյուջար Հակոբու խոգլուն»:

Ինքն էլ կարգաց, գլբնաց Պետրոս դիվան, ասաց.— Պե՛տրոս, էսա ի՞նչ քրսա յա, որ էրթացող-գլացող օղորմի կը տա թյուջար Հակոբուն:

Պետրոսն էլ միամիտ ա, գլխի թի թյուջար Հակոբուն չխո տղա-պան չըկա:

Պետրոս առեց քսա էնել, ասաց, թե որ.— Էսա Հակոբի, ինչ էտա տեղ գլբրուկ ա, Ֆլան քյաղքից էր, ես էլ ուր քյաղքից էր: Էնոր տղա, թուռ, պան չըկեր, ինչ էլավ դյուռեն կան գլանու, ձի առեց խըտ ուր, էրաց ուր անվնդ, վեց-յոթ տարի քյաղքներ կան էկանք: Խինգլ-վեց տարի ել էսա քյաղաք մնացինք: Խիվնդցավ, ձի առեց, գլնաց հյուքլմնթ, սաննդ էտու հյուքլմնթին, սաննդ առեց հյուքլմնթից, թի՛ էսա իմ անվնդն ա: Տարցանք էկանք տուն: Էսա մեկն էլավ ուր ոսիմթ, ասաց՝ «Էմ անվան խերյաթխանն՝մ պանաս», ու ինք մեռավ: Ես էլ ուր ասածի պես էրի, թուխթ գլբեցի, գլրկի վըր տուան՝ էրթացող-գլացող օղորմի կը տա Էնոր խոգլուն:

Պետրոս քսա կ'էնա, Էլեքսիանոս կը մտածա, կ'ասա. «Էմ խեր ինչ կ'ասեն, իսկ էնա յա, էլ թի՛մ մարթ չի՛»:

Կ'ասա.— Պետրոս, էտա քյու ասած մարթ, ինչ տի՛ւ քրսա էրիւր, էտա էմ խերն ա:

Պետրոս կ'ասա.— Ի՞նչ կ'ասես տի՛ւ, Էնոր տղա չըկեր, որ տղա էլներ ուր տղեն չըր քյակվե, գլբր ինկյներ օտար քյաղքներ:

Էլեքսիանոս կ'ասա.— Ժամանակին, որ էմ խեր քյաղքեն կ'էլնի, էմ քյեռմեր կը գլն ճամբնիս, կ'ասա՝ «Հակոբի, տի՛ւ կ'էրթաս, էնա իրեքլ ամիս կա, քյու կնիկ տղով ա, չ'ասես որ տղեն էլնի ասես՝ օտար անվնդ ա, ձըգնից չի»: Հակոբի էմ քյեռմոր ասաց՝ «Ա՛ռ, էնա մատնիկ խը քյե, թի լաճ էլնով, կ'ընցուցիս մատ, թըխ գլն ձի կընդնի: Ըհա՛ թի ս'ավատա, գլեռ էն մատնիկ»:

Էտա էրկուս խըտ իրարու կովան. էն ասաց՝ ես Էնոր լաճն եմ, էն ասաց՝ չէ՛ սո՛ւթ ա, Էնոր լաճ չըկեր:

Պետրոս ասաց.— Էտապես չ'էլնի, որ շատ կը գոռես, էրթանքլ հյուքլմնթ, էմ խոր տան սաննդ գլեռ դի յա:

Պետրոս սաննդ կը խանա, կը թնլ կառավարութնի հառճե, կ'ասա.— Էմ խեր ընցկնն սաննդ չ'էտո՞ւ ձի, ընցկնն սաննդ ձենն չ'առե՞ց:

Կ'ասին.— Խա՛, ինչխ կ'ասես, ընցկո՛ն ա:

Էլեքսիանոս ուր պատմութեն կ'էնա, կ'ասա.— Էմ խե՛րն ա, Պետրոսու խեր չի՛:

Կառավարութեն կը մտածա, չըն գլխտե ինչ ասեն: Սաննաթ թյուջար Հակոփուն ա, մատնիկ թյուջար Հակոփուն ա, չըն կանա Հիմնա, ո՛ր մեկն ա լաճ, ո՛ր մեկն ա սուլթ:

Կ'ասեն. — Մենք չընք կանա ձեր տատ կտրե: Գյանգեք թըխ թիֆլիսու վանին ձեր տատ կտրա:

Կ'էրթան վանլու մոտ, Պետրոս կը խանա ուր սաննաթ շանց կը տա, կ'իրիշկա վըր սաննաթին, կ'ասա. — Էն քյու խերն ա, տո՛ւ Էնոր լաճ, էլ ի՞նչ կա:

Էլեքսիանոս կ'էրթա, քսեն կ'էնա, կը խանա ուր մատնիկ շանց կը տա: Կը մտածեն, իրեք օր Էնոնց տատ չըն կանա Հիստկի, չըն կանա պատասխան տա:

Կ'ասեն. — Մենք չընք կանա ձեր տատ կտրե: Գյանգեք մըտ թակավոր, բանքի Էն Հիմնա:

Կ'էրթան Պետրապոլ, ռուսական թակավորի մոտ: Պետրոս էլըմ կ'էրթա ուր սաննաթ կը տնա մեչտեղ, ուր պատմութեն կ'էնա: Էլեքսիանոս էլ կ'էրթա, ուր պատմութեն կ'էնա, մատնիկ կը խանա, կը տնա մեչտեղ:

Կ'ասա. — Աղե՛կ, Հէսօր գյանգեք, վանդ էկեք ձե պատասխան կը տամ:

Հիրիկուն թակավոր ուր վանդի ջոչերով, կը նստեն մանլիս, թի ո՞ր մեկն ա օղորթ լաճ, ո՞ր մեկըն չի: Ինչ կանդար կը մտածեն չըն կանա Հիմնա, մե-մեկ ուր տեղ կ'էրթան: Թակավոր չուր խլիսուն կը մտածա, խելք պա՛մ չըխանի: Յերեկ որ կ'էրթան կը նստին, Պետրոս, Էլեքսիանոս կը գյան վերեն կը խարցեն, թի ի՞նչիս էլանվ:

Կ'ասա. — Հէսօր գյանգեք, վանդ էկեք:

Կը մնա չուր Հիրիկուն: Ինք ուր դիմնով կը մտածեն, չըն կանա ճարըմ կընդեն, թի որ մեկն ա օղորթմա լաճ:

Հիրիկուն, որ թակավոր կ'էրթա ուր Հէոդեն, ախչիկ կ'իրիշկա խըտ ուր խեր, կը խասկնա, թի ուր խեր Էնա էրկու օր մտածմունքի մեչ ա:

Կ'ասա. — Կա՛կո, Էնա էրկու օր կա, տո՛ւ կը գյան, նա՛ կը գրո՛ւցես, նա՛ ձեն կը խանես, ի՞նչ ա էլե, գլիշեր-ցերեկ կը մտածես, ձի ասա՛:

Կ'ասա. — Ա՛խչի, չըմ գլխտի, ինչ ասեմ: Էրկու խատ տղա յա էկած մեր մոտ. թյուջար մարթ՛մ ա մեռե, էտա էրկու տղեն վերեն կը կուվեն՝ Էն կ'ասա՝ եմ խերն ա, Էն կ'ասա՝ եմ խերն ա: Մեկն ուր պատմութեն ընցկնա՝ կ'էնա, խոր մատնիկ շանց կը տա, մեկն ուր պատմութեն ընցկնա՝ կ'էնա, խոր սաննաթ շանց կը տա:

Կ'ասա. — Կակո՛, մը՛ մտածե, քյե խանգլիստ քյնի, չուր խլիսուն: Խլիսուն էտա էրկու տղեն Հէրողկի գյա՛ մը ձի, ես չոկեմ խեմ՝ որն ա տղեն, որ մեկն տղեն չի:

Էտա էրկու տղեն խլիսուն թակավոր կը Հէրողկա ուր ախչկան Հէոդեն:

Կ'ասա. — Դե ձի պատմեք, խեմ՝ ձեր գնդին ի՞նչ ա:

Էլեքսիանոս ուր գլխացածն քսա կ'էնա:

Ախշիկ կ'ասա. — Որ էտապես կ'ասես՝ քյու խերն ա, տո՛ւ գլխտես էնոր գլերեզման որտեղն ա: Էլեքսիանոս կ'էնա էսատեղ, տո՛ւ գլընա՝ թնկալանից լավ ձի՛մ առ, խեծի գլնա՝ քյու քյաղաք, քյու խոր գլերեզման պնց, պրտո՛ւճըմ ոսկոռ էնոր գլերեզմանից առ պե էսատեղ:

Պետրոս էլնկ ձին խեծավ, գլնաց: Գլընաց ուր խոր գլերեզմանից ոսկոռըմ առեց, էպե մըտ ախշիկ: Ախշիկ էպե մեկ սրվտակ սերսուփ թասըմ, էտա ոսկոռ էտի մեչ, ջյուր էլից վերեն, պոնեց ուր ծեռ:

Ասաց. — Պետրոս, արի էսատեղ:

Չախուի ծեր էտու Պետրոսու ճըկթից պուտըմ փրթուց, կաթուց մըչ թասին, արուն ցվրվավ ջրո՛ւ իրես, ջյուր պըղտորվավ:

Էն ջրո՛ւ թնկեց, նոր թնժա՛ն ջրո՛ւ էլից վըր ոսկոռին, ասաց. — Էլեքսիանոս, տո՛ւ արի սղա:

Պուտըմ արուն Էլեքսիանոսի մատից փրթուց մեչ ջրո՛ւն: Էն արուն չըխառնվավ մըչ ջրո՛ւն, էջնկ վըր ոսկոռին, պոնեց ըզոսկոռ:

Ասաց. — Էլեք, գլնցեք:

Ախշիկ թուկթ գլրեց խոր խամար, իսկ ուր անկնդ, որ կը խարցնես՝ Էլեքսիանոսն ա, Պետրոս որ կա՝ խոգյուզանկալ ա էլե:

Թակավոր ասաց. — Պետրոս, էտա մալ, պնն, ինչ կա, Էլեքսիանոսին կը խասնի, մնաց ինք ուր նսաֆ, թի պն՛մ տա քյե, կը տա, թի չ'էտու, չի տա:

Էտա էրկուս էլան ախպեր խըտ իրարու, զրո՛ց էնեւեն էկան Բաքովա քյաղաք:

Էլեքսիանոս ասաց. — Պետրոս, էսա խեյրաթխանեն չըկոծես, մնա էսա պես: Էսա էմ խոր թի մալ, թի ապրանք, թի փարեն, կ'էնինք իրեք փայ: Փայըմ՝ տո՛ւ էմ ախպերն ես, մնա քյե, փայըմ էլ էսա խեյրաթխանին ա, էն էլ մնա մը քյե, մեկ փայն էլ ձի կը խասնի:

Կ'առնի ուր փայն, կը տաննա, կը գլա՛ ուր տուն: Պանրեկըմներ հմեն կը գլան տեսութեն, շատ կ'ուրախան: Քսեն կ'էնա պանրեկըմներուն, թի՝ ընցկնա էլնկ, ընցկնա գլընաց, ընցկնա տանըցնկ:

Էրկու-իրեք ամիս վերեն ընցավ պանրեկամներ մեկտեղվան գլեքսիանոս փսակեցին: Ին ամիս թմըմավ, Աստված պանրի որթի՛մ էտու Էլեքսիանոսին: Անուն էդի Հակոփ:

Տիրեցին, շախեցին, որ յոթ տարին թմմավ, տրին տալոց: Իրեք-չորս տարի՛մ կեր, կ'էրթեր տալոց, կը կարտեր: Էլնկ տաս-տանըխինգ տարեկան, խնազանդ, միամիտ տղե՛մ էր: Մեկ օր տալոցից ինչ կ'էնեն տյուս, կ'էրթան կան գլալ, Հակոփ կ'իրիչկա գլեղի էն մեկ գլխ ճօեր կ'էրթան կը գլան, կ'ասա. «Ես էլ էրթամ դի»:

Տեսնա որ պառավ՝մ գլեռ Էնտեղ գլխորիս կ'էցկա, վիճակ կ'առնի, կ'ասա. — Պա՛ռավ, վիճակըմ էլ առ ձի:

Կ'ասա. — Ո՛րթի, դողրուն առնե՞մ քյու վիճակ:

Կ'ասա. — Խա՛, ի՞նչխ ա, համա՞ ձի ասա:

Ասաց. — Քյու սաղութեն, քյու կյանքը ընցկո՛ւմ ա, քյանի չըս փսակվի, որ փսակվար, հանճի գլիչեր կը մեռնես:

Որ էտա պես կ'ասա, Հակոփու սեր կը մեռնի մըչ ուր սուտին, կը թուռի, կ'էրթա:

Հակոփ հալա՛ խինգյ տարի ել գյնաց տպրոց, խինգյ տարվան մեչ ուր խեքը ուր զրոց էսա եր. «Տե՛ր Աստված, տո՛ւ քյու արտա՛ր ճամբխըներ ձի շանց տաս»:

Քսան տարի թըմմավ Հակոփուն, խեր կըքեց վերեն, ասաց. — Որթի՛, արի քյե փսակեմ:

Ասաց. — Աղեկ, կակո, կայնի քյանի՛մ օր մտածեմ, քյե պատասխան տամ: Գյնաց, մտածեց, մտածեց, ասաց. «Ի՞նչխ էնեմ էմ խոր պատասխան տամ, չըփսակվեմ, քյանի որ խըտ փսակվելուն տը մեռնեմ»:

Կ'ասա. — Կակո, տո՛ւ կ'ասես՝ արի՛ փսակվի, ես ի՞նչխ փսակվեմ, հալա՛ եմ գաղափար ճփանակ ա: Կը խնթրեմ մեկ թեթեկ թյուջրութե՛մ տաս ձի, ես էրթամ աշխարքը կան գյնա՛մ, նոր փորձառու էլնիմ, նոր տանում, փսակվեմ:

Մեկ խարիբ ոսկու՛մ ապրանք էցկեց հիրար, մարթ էտի խետ, էրաց քյարվան, տղեն էտի ճամբախ, ասաց. — Դե՛ գյնա՛:

Մեկ խինգյ տարի՛մ քյաղքյներ կան էկավ, առուտուր էրաց: Էտա քյաղքյներու մեչ Հանգուճա քյաղաքը էնոր շատ տուր էկավ: Էտատեղ դո՛ւքյան էպաց, նստավ: Չուր չորս տարի մնաց, էնպես աղեկ թյուջրութե՛մ էրաց, քյաղքյի առուտուր տանցավ վըր ուր: Էտա քյաղքյի մեչ ինչ կանգա՛ր աղքատ կեր, պառավ կեր, հմեն աղոթք կ'էնեն թյուջա՛ր Հակոփի արևուն, ընցկո՛ւմ հէժան պան կը տեր էնոց:

Չորս տարին որ թըմմավ Հանգուճա քյաղքյի մեչ, էտա տեղացի թյուջրներ նախանճան վըր Հակոփին, էլան մեկ, անգհալըմ տվին վըր Հակոփուն, թի՛ էսի կարիբգյեթ մարթ էլնի, նստի էսատեղ, մեր խանութներ հմեն կը փակա, մեր խաց կը կտրա:

Կառավարութեն հրաման կը տա, թի էտոր ապրանքյներ տվեք հինե, դոր կ'էրթա, թըխ էրթա:

Հիրիկուն Հակոփուն ասին. — Դե՛ քյու պատրաստութեն տե՛ս, խլիսուն քյե տը խանեքյ տյուս, էլ տը չըմնաս էսա քյաղաքը:

Հակոփ ուր ծառեն կը հէրողկա, կ'ասա. — Գյնա՛, Փլան պառվուն ասա, թըխ քառսուն խատ ճո՛ւ էփա, խլիսուն տանեքյ, ճամբա՛ն կ'ուտենքյ:

Մնաց խլիսուն, ծառեն վանգեց մըտ պառավ, ասաց. — Ձվեր էփե՞ր ես, տո՛ւ տանեմ:

Պառավ ասաց. — Խա՛, էփեր եմ, ա՛ռ տար:

Ասաց. — Պառավ, ես կը տանեմ, հա՛լա շոտ արի, քյու ձվերու գլին առ պի:

Պառավ ասաց. — Տո՛ւ գյնա՛, ես թյուջա՛ր Հակոփուց չըմ վախենա: Կը գյամ կը պերեմ:

Էտոնք էլ կ'էլենն խլիսուն շատ շոտ էնոնց պատրաստութեն կը տեսնան, մտեն կ'էրթա պառվու հա՛ղ, պառավն էլ չի գյա՛ ուզա՛, կ'իենն ճամբա՛խ կ'էրթան:

Կ'ասա. — Տեր Աստված, տո՛ւ քյու արտա՛ր ճամբախներ ձի շանց տաս:

Տեղ չըգյնաց, տեմար էկավ, էկավ ուր խոր քյաղաք, էլավ տյոււ:

Խեր շատ ուրախցավ, մեկ քյանի՛մ օր վերեն ընցավ, խեր էլ՛մ էլ ապըռ էտու խըտ լաճ, ասաց. — Արի՛, փսակվի:

Լաճ մտածեց, ասաց. «Ա՛խ էսա ես ի՞նչ էրի, էլ՛մ էլ էկա ընգյա՛ էմ խոր ծեռ բա՛լա, խը ձի փսակելուն՝ ես կը մեռնեմ: Ի՞նչխ էնեմ էսա խոր ծեռնեն ազատվեմ, որ չըփսակվեմ»:

Մեկ, էրկու, իրեք ամիս՝ խա՛ ու չէ՛ ասելով ընցուց: Ավուր մեկին խոր ասաց. — Կակո՛, կը խընթրեմ էլ՛մ էլ հրաման տու ձի, ես էրթամ աշխարք կան գյամ: Հանգուտմ քյաղքի մե՛չ չորս տարի որ նստա, շատ վերասիեք մնաց էն տեղ, ընցկոն կառավարութեն վըր ձի գետուց, որ ես համա՛ թողի էկա: Էմ վերասիեք ժողվեմ գյամ, խըտ գյալուն համա՛ ձի փսակի: Խեր ասաց. — Գյնա՛:

Էլավ էլ՛մ էլ քյարվան կապեց, գյնաց ճամբախ, ասաց. — Աստված, քյու արտա՛ր ճամբա՛խ ձի շանց տաս, որ պարին ա, գէն կամենաս:

Մեկ-էրկու տարի քյաղքներ կան գյալով ընցուց: Վերչին տարցավ, էլ՛մ էլ էկավ Հանգուտմ քյաղաք, դյուքյան էպաց, նստավ: Խըտ նստելուն պառավ վերեն հիմցավ, թի թյուջա՛ր Հակոփ եկեր ա:

Էն տարին, ինչ թյուջա՛ր Հակոփ խանին, պառավ հմենին քըսա էրաց, թե թյուջա՛ր Հակոփ էմ քյառսուն խավուձո՛ւն տարավ կերավ, փարեն չ'էտու: Թյուջներ հիմցան, թի Հակոփ էկավ նստավ, կանչեցին զպառավ տարան, շանց տվին, ասին. «Ընցկնա՛ ուզի, էցկի՛ տատի, մենք քե կ'օգնենք»:

Էն մեկել օր պառավ գյընաց մըտ թյուջա՛ր Հակոփ, ասաց. — Է՛յ թյուլ-ջա՛ր Հակոփ, պարի՛ ես էկե, պարի տեսանք:

Թյուջա՛ր Հակոփ կ'ուրախնա վըր պառվուն, կ'ասա. — Մամի՛կ, ապա տո՛ւ քյու ձրվերու գլին մոռցար մը ձի, թողի գյացի: Ուզի՛, խեմ՝ ի՞նչ տամ քյու քյառսուն ձվին, առ տար:

Կ'ասա. — Տո՛ւ գլիտես, ինչ կը տաս:

Հակոփ գլիտի թի մեկ գյա՛ղ, յան էրկու գյա՛ղ չիթ ա ուր ձվերու գլին, կես թոք չիթ կը կտրա:

Կ'ասա. — Մեղքը ես, ա՛ն էնա տա՛ր քյե:

Պառաւ կը թնկն գչիթ, կ'ասա. — Հակոբի, էտա ի՞նչ ա կը տաս: Էտա ի՞նչ կ'ասես տո՛ւ, էսա էլաւ յոթ տարի տո՛ւ գյանցեր ես, էն տարվնե չուր մկա քյառսուն ձո՛ւ տներ խավու տակ, թուխս խաներ, ընցկնեմ ձո՛ւ կ'ածեն, էլըմ կը տներ խավու տակ, էլըմ թուխս կը խաներ, դե՛ խսաբի խեմ յոթ տարվան մեչ էմ քյառսուն ինչ կը պոնա, գէն տու:

Կ'ասա. — Մամիկ, քյառսուն ձո՛ւն տու տվեր ես, կ'էնա տաս կուռուշ, առ քյե մեկ ոսկի:

— Ձէ, — կ'ասա, — որ էմ հանդ ս'իտա, էրթանք չյուքյամթ:

Կուլան խեռ իրարու, էլան, գյանցին չյուքյամթ:

Թյուջրներ զաբուկաթներ, ըզհանքըմներ տեսած են, ոշվաթ կերցուցած, որ պառվու դեխ պոնեն:

Չըերկնցուցենք, հմեն մեկ խոսք են, Հակոբու էլած-չ'էլած խեցին, տվին պառվուն: Հակոբի խեղճ էլաւ, ծեռ էտի ծոց, թափառական, ինգյաւ կան գյան:

Մեկ-էրկու օր վերեն ընցաւ, քյաղքից տո՛ւս էլաւ, խեղճ-կրակ, ծեռ տրե ծոց, կան կը գյեր: Էտա տանջտի մեկ կող ձոր կ'էնի, ինք կը տեսնա, որ խոտղներ ժողված էտա ձորի մեչ, չըգյիտի թի ի՞նչ պան ա, խըտ ուր մտածումին կան կը գյան, չ'իրիշկա:

Հակոբի կը տեսնա տիր մ'էլ էրկու խոտաղ, բիր տրած վըր թեքերուն, վուազն խոտըղներուց ջոկված, էկան խասան ուր մոտ, թնկին թեք պոնեցին:

Ասին. — Քյելի՛, մեր թակավոր քյե կը կանչա:

Հակոբի կ'իրիշկա ձորու մեչ, կը տեսնա հմեն խոտաղ, կ'ասա. «էնոնց թակավոր՞ վուվն ա»:

Կ'ասա. — Տղա, ես մեկ կարիք մարթ եմ, ձեր քո՞րծն ինչ ա խը ձի, ի՞նչ կ'ուգեք, ձեզնից:

Կ'ասա. — Կ'էրթա, գյան էլ մ'էլ մեր թակավոր քյե կը կանչա, արի՛, ս'իգան, թեք կը պոնենք, գանելով կը տանենք: Մեր թակավոր ընցկոն ա հրաման էրե, ախր քյե տը տանենք:

Հակոբի կ'ասա. «Տ'էրթամ, ախր գյեռ խոտղու թամաշա յա, ի՞նչ կ'էնի»:

Խոտըղներու թակավոր աթոռ՝մ ա պատրաստե Հակոբու խամար: Չմե շինուկ աթոռըմ, ծաղկներով զարտո՛ւկ, գյեռ ինքն ա, նստե վերեն, մեկ էլ Հակոբու խամար:

Որ խասաւ էտա տեղ, թակավոր հանճե կայնաւ, ասաց. — Է՛է՛, թյուջն Հակոբի, նստի:

Հակոբի ասաց. «Ուվան՛ն, էսա ձի ի՞նչխ կը ճանչնա»:

Հակոբի նստաւ վըր աթոռին, թակավոր նստաւ, խարցնեց, ասաց. —

Թյուշար Հակոբի, ձի քսա էրա, էտա քյե ի՞նչ ա էլե:

Ասաց. — Տո՛ւ ի՞նչխ կը ճանչնաս թի ես Թյուշար Հակոբին եմ:

Ասաց. — Ես կը ճանչնամ, չէ՞ տո՛ւ չորս տարի մնացիր մեր քյաղաք, մեր չլուտ մերեր քյու սայից խազլվան, մենք շատ խեր տեսանք քյու իրիսից: Չ'ասես, թե Կոնք խոտաղ են, քյու աչք չ'առնես, մենք խոտաղ ենք: Հանձ խեղք զխեղք Փարզ ա, տարբերութեն կա հինե: Էտա քյե ինչ որ էլե, ձի քըսա էրա:

Հակոբի ինչ որ էկեր էր ուր գլեռիս, քըսա էրաց, ասաց, ընցկնա՛ էլավ:

Ասաց. — Հակո՛բի, տարցի քյաղքյի մեչ, քյե ծառա կա, մախսուս հէրոխի էրթա պառվու մոտ, թըխ ասա՛ «Մամի՛կ, մկա ես Թյուշար Հակոբու մոտեն էլեր եմ, ուրիշ Թյուշրի հառջեւ եմ, Կոն խերն անիծեմ խա՛, ապա տո՛ւ պա՛մ մոռցեր ես»: Էն կ'ասա՛ «Ի՞նչ եմ մոռցե», թըխ ասա՛ «Էլ մ'էլ էցկի դավի, տո՛ւ մեկ շլաք փետ առեր ես, նոր էն ձվեր էփեր ես, մկա փետ թանգլ ա պունի: Էն փետի գլինն էլ մոտեն առ»: Պառավ որ կ'էցկա հյուքմաթ, տո՛ւ ել կ'էրթաս քյաղքյի մեչ պարեպաշտ մարթըմ կա, անուն Փենեհես, կ'էնես քյե աբուկաթ, կ'էրթաս էտատեղ: Նոր թաժա՛ կ'էցկա տատի, քյու հմեն մալ-ապրանք կը տաննա վըր քյե: Կ'էրթաս, հանձ երտյում էրա, որ մեր անուն չըտաս, թի քյե կը խարցուցեն:

Հակոբի տարցավ էրի քյաղքյի մեչ, ուր ծառեն հէրողկեց մըտ պառավ, պառավ գյնաց արգհա՛լ էտու, ըզՀակոբի կանչեցին, թի՛ արի, էսա փետի գլին տու: Հակոբին էլ գյնաց Փենեհեսի մոտ, պունե ուր աբուկաթ, հէրողկե էտա տեղ: Էցկեցին տատի: Տարան դեն, պերին դեն, խսաբեցին, քյառուն ձու որ էփեն, քյանի՛մ ծախս որ կ'էլնի վերեն էն էլ պունեցին, Հակոբուց առին:

Փենեհես նոր տատ էպաց, կանչեց զպառավ էպի, ասաց. — Բյու ձվեր որ էփուկ էր, ապա ի՞նչխ յոթ տարվան ճիճիկ ձու խսաբեցիր, քյու հանդ առիր. էփուկ ձու կը տնե՞ն խավու տակ:

Պունեցին պառվուց ինչ կա, խեցին, տարցուցին վըր Թյուշար Հակոբուն:

Էն մեկել Թյուշրներ Հակոբուն ասին. — Որ տո՛ւ էտա խեղք գլիտեր, ընչի՞ հանջի օր չ'ասիր: Դե՛ մե տ'ասես, խե՛մ էտա խեղք ո՞րտեղեն սովրար:

Հակոբի կը մտածա, կ'ասա. «Ասեմ՝ չ'էլնի, չ'ասեմ, չըմ գլիտե ինչ ասեմ»:

Կ'ասա. — Մեկ էկեք խը ձի, ձե շանց տամ, էսա խեղք ո՞րտեղեն եմ սովրե:

Մեկ կ'առնի կ'էրթա, ձորի հանջե կը կայնի, կ'ասա. — Ես էկա էսատեղ կը մտածեր, կան կը գյեր, էսա ձորերուց խեղք պունեցի, էկա:

Տաննա կը գյա՛ քյաղաք, ուր ապրանք կը պատրաստա, կ'էլնի քյաղքյեն, կ'ասա. «Խեր չըկա՛, էլ մ'էլ տաննամ, էրթամ է՛մ տեղ»: Հակոբի

կ'իւնի ճամբանիս, կ'ասա. «Տեր Աստված, քյու արտանք ճամբան ձի շանց տաս»:

Տաննանք վրը խոտողուն: Մեկ, էրկու, իրեք ամիս խոտաղ թակավորութեն կ'էնա, անքյըին թանլիմ կը տա, տանտ կը կտրա էտա ձորի մեջ: Քյաղքյեցեր քիչ-քիչ հիմցան. էտա խոսք ընցկոն շատցավ, չուր ջոջերն էլ լսան: Ավուր մեկին կառավարութնի մեջ ժողով էրին, զրուցեցին վրը խոտողուն, թի էսա խոտաղ'մ ըլնի, էսա պաններ էնա, էսա հաստատ թակավորութեն կ'էնա:

Մեկ-էրկու էնոնց մեջեն ասին. — Պերեքյ պատճենքյ:

Մեկ-էրկուան էլ կ'ասեն. — Ձը հարմարի, առանց հանցանքի ի՞նչիս պատըճվի:

Մեկ-էրկու էլ կ'ասեն. — Նամակ տանքյ թակավորին, թի էսա քյաղքյի մեջ խեղճ պառվու'մ տղա խոտաղ ա, կ'էրթա տանտեր, ընցկնա թակավորութեն կ'էնա, տատեր կը կտրա: Ի՞նչ կ'ասես, պատճենքյ, ի՞նչ էնենքյ:

Թակավոր կը մտածա, թի՛ էսա պառվու'մ տղա խոտաղ, ընցկնա պաններ կ'էնա, ափսոս ա էնտեղ տղա մնա խոտաղ, պետք ա էսոր պաշտոն տանքյ: Թուխթ կը ճամբեսա Հանգուռմա վանլուն, թի՛ էտա տղուն էրեքյ ձեր քյաղքյին տատավոր: Ասածի պես, որ թուխթ էկավ, պերին խոտաղ կանչեցին, էրին տատավոր, տրին էտա տեղ:

Քյանի'մ օր վերեն ընցավ: էտա քյաղքյի մեջի խոջն մարթըմ կռվավ խըտ աղքյատ մարթո'մ, էկան ինգյան տատ: Խոջն մարթ ուր պատմութեն քսա էրաց, աղքյատն էլ ուր քսա էրաց: Տատավոր մտածեց, ասաց. «Ի՞նչիս էնեմ. էսա խոջա մարթ ա, է՞մ էր էսոր տնեն թան, թանապուր, գեորմագ պերե, ես կերեր եմ, էսա մեկեին աղքյատ մարթ ա:

Կ'ասա. — Հէսոր գյանցեքյ, վանդ էկեքյ, ձե պատասխան կը տամ:

Կը մտածա, կ'ասա. «Հանցանքյն խոջին ա, աղքյատ մեղավոր չի՛, խոջին պեթկ ա պատիճ տանքյ: էսով ետ ես էլն տատավոր, աղքյատ, մեղավոր էնոնց տատ տ'էցկեն ձի, ես հարուստի դելս պոնեմ՝ մեղք պան ա, աղքյտի դելս պոնեմ՝ հարուստներու սիւստ կը մնա: Պեթկ ա ես էմ էրկու աչք կորցուցիմ, որ աղքյատ, հարուստ չըջոկեմ մեկմեկուց, արտանք տատ կտրեմ»: Չախուն կը թանլա, ուր էրկու աչք կը կուրցուցա:

Խլխուն էրկուան էկան տանտի:

Հարուստին ասաց. — Մեղավոր տո՛ւ ես, հանցանքյ քյո՛ն ա, ընչի կը գյան վրը աղքյտին գյանգյտի:

Մեկ քյանի'մ տարի վերեն ընցավ, շատ արտանք տանտեր կը տեսներ:

Ավուր մեկին Աստված խրիշտակին ասաց. — Քիչըմ դեղ առ, երկիր էջի: Դյնա Հանգուռմա քյաղաքյ, տատավոր'մ կա էնտեղ, էրթաս էնոր աչքերուն դեղ տաս, ափսոս ա մնա կոր:

Խրիշտակ կ'ասա. — Էն ի՞նչ տեսակ խողածին ա, որ տո՛ւ ընցկոմ կ'ուզես:

Կ'ասա. — Էրթաս քյաղքի կուշտ, հանցանքյ մ'էնես, ինես ուր տատ, կ'ըխես՝ ի՞նչ տեսակ մարթ ա:

Խրիշտակ էկավ Հանգուոմա տանտի մեչ, իրիշկեց նախիրըմ էտա տեղն էր, գյընանց նախրի միչո՛ւց ճեորի՛մ պոնեց, խեծավ, գյընանց քյաղաքյ: Քյաղքի մեչ մեկ խեղճ պառավըմ կով կը կթա, կովու որթիկ կապե գցից: Ճեորու խեծնող ըգորթիկ սիրեցուց վըր ճեորուն, ինքյ քյեւեց: Որթիկ կատղավ, ուր ցից տեղեն քյակվավ, փրթավ ինգյնավ հիտե ճեորուն, ճեորու տեր կը քյելա:

Պառավ ճլոր էտի տն, վնգեց, բեռուաց. — Մա՛րթ, կայնի, էմ որթիկ պոնեմ, մա՛րթ, կա՛յնի: Քյրիստոս քյե խափանա, էմ որթիկ դո՞ր կը տանես:

Ճեորու տեր պնրկացավ վըր պառվուն, ասաց. — Հայդե, պառավ, ինչ քորժ ունես խըտ էմ ճեորու որթկան:

Պառավ ասաց. — Բե՛մուրնդ, քյու աչքով չըտեսա՞ր ինչ էմ կով կը կթեր, էմ որթիկ կապուկ դի եր:

— Զէ՛, — ասաց, — գյընն դեն, եմ ճեորու որթիկն ա:

Կուվան խըտ իրարու: Պառավ կանչեց իշխանքյտերուն, ճեռչերուն, թի Աստծու սիրուն, էսա մարթ էմ կովու որթիկ խեց, տարավ: Մարթեր խրատեցին՝ էտա պառվու որթիկ տո՛ւ, մե՛խք ա, խեղճ ա:

Ասաց. — Զանըմ, տո՛ւք ի՞նչ պառվուն կը լսեք: Որթիկ էմ ճեորուն ա, գյետ ձե պնրի աչքով կը տեսնեք:

Էտա մարթերու ասելով չըլսավ ճեորու տեր, չ'էտու: Որ չ'էտու, պառավն էլ բեռուարով, լնրեկեն գյընանց մըտ տատավոր:

Տատավոր կանչեց զճեորու տեր, տարավ, ասաց. — Պա՛ռավ, էսա մարթ ի՞նչխ քյու որթիկ խեց, խե՛մ ձի ասա:

Պառավ ասաց. — Ես մեր տյուռ կով կայնեցուցեր էր, կը կթեր, որթիկն էլ կապեր էր ցից, դիր մ'էլ տեսա էսա մարթ ճեորով էկավ կ'ընցներ, որթիկ խըռտնավ, բեռուբուաց, կատղավ, գցից քյեւեց մտավ ճեորու ոտքերու մեչ: Մարթ մկա էմ որթիկ չի տա, կ'ասա՝ էմն ա:

Մարթուն ասաց. — Ընչի՞ պառվու որթիկ ս'իտա:

Ասաց. — Պառավ սութ կ'ասա, որթիկ էմ ճեորուց ա էլե, էմ ճեորուն ա, թի ս'ավատա, մարթ հէրողկե զկովն էլ, ճեորին էլ, որթիկն էլ բե ըսդն, վիր որթիկն ա, չխո մոր մոտ կ'էրթա:

Տատավոր ասաց. — Հէսօր գյանցեքյ, վաղ էկեքյ ձեր տատ կտրեմ:

Խլխուն պառավ ու ճեորուն տեր մեկտեղ գյանցին տատավորի մոտ: Կես սՀնթ կայննավ վըր ոտաց, Էնոնց պատասխան չ'էտու:

Ճեորու տեր քյըռխավ, ասաց. — Է՛, ես վուազն եմ, տեղ տ'էրթամ, ընչի՞ պատասխան չըքյ ի՛տա ձի, ես էրթամ:

Ասաց.— Գլխտե՞ս ես ձի ընչի պատասխան չըմ ի՛տա, էմ միտք խըտ Տրապիզոնս էր, քնոր խամար ես ձե պատասխան չըր էտե:

Ճեորու տեր ասաց.— Ի՞նչ ա էլե, ընչի՛:

Ասաց.— Էտա գլուղացեր հմեն երեկ էկած էն էսա տեղ գլանգլանտ, թե ծովու միջուց ձկներ հմեն էլան տյուս, մեր ցանքեր խոտեր հմեն արածացին, թողին մտան մըչ ծովուն:

Ճեորու տեր ծծղաց, ասաց.— Էտա սուլթ ա:

Ասաց.— Ի՞նչխ սուլթ ա:

Ասաց.— Զնկ ջրից էլնի, կը ցամքի, էն վո՞վ կը հավատա էլնի տյուս, ցանք արածա, մտնի ծովու մեչ:

Տատավոր էլ ասաց.— Որ քյու խելք էտա կանդանրեն կը խասնի, գմե իշու տե՞ղ ես տրե, թի ճեորին ծնավ, որթիկ էպե: Հայդե՛, շո՛տ, ըզորթիկ տու պառվուն, թի չէ մկա գքե կը տամ պոնե:

Ասաց.— Պառավ, գյնան, քյու որթիկ տար:

Էլան տյուս: Տատավոր, ճեորու տեր մնացին մենակ, մըչ հէոգեն:

Դեղ էտու, տատավորի աչքեր ժրեցուց, ասաց.— Էտա կամաց վերեն մնաս, չըփոխվիլիս, եռսուն տարի քյե հանվելի կյանք եմ պերե,— աչիչ հանջլենն վիրցավ:

Էն վայեկեց գուր տատավորութեն, տանանք վըր թյուլջոր Հակոփուն: Թյուլջոր Հակոփ ինգյե ճամբանի կ'էրթա, էկավ խասավ Հասան կալի մոթխաս, որ քիչըմ մնաց տը խասնի, մեկ թոփալ խալիվոր մարթըմ ռաստ էկավ, մեկտեղ զրուցեցին, քյեկեցին, չուր հիրիկուն խասավ քյաղաք:

Ասաց.— Տո՛ւ հէսոր էսա քյաղա՞ք կոնախ տը տաս:

Ասաց.— Խա՛:

Ասաց.— Հանկո՛փ, որ կ'էրթաս քյաղաք, գյնան վերին թաղ, կապոտ տյուռըմ կա, քնտեղ կը խարցնես, քնտեղ կոնախ կը տաս: Քյու ծառեք, քյու ինչ կա հէոգի մեչ թողնես, տո՛ւ մըչ տան մնաս, ճրաք կըպուցելուն ես կը գլանմ քնտեղ:

Ինչխ ասաց, գլընանց էն տուն կընդանվ: Էլան մսաֆըր: Ծառաներ ճամբեկեց փանգլանիս, ինք գյնանց տուն:

Ասաց.— Պանրի հիրիկուն ձե:

Էն տան մեչն էլ խալիվոր մարթըմ կեր, խիվանդ էր, ուրն էլ էրկու լաճ կեր:

Ասին.— Աստծու պանրին, խանգան պանրով:

Ձեն ինգլանվ, էտա խիվանդ, ծեր մարթու ականջ, ասաց.— Քյու պանրե քյու գլեթիս ուտա, էտա ի՞նչ օտար մարթ ա, խանե՛ք տյուս:

Թաղիս թալին էն մեկ կողմ:

Ախպեր,—ասին,—նստի, դստիկա, կը խնդրենք քյու սիւստ չըմնա, քիչըմ ցածր գըյուցի, մեր խեր չըհիմնա:

Խեր կը քըրուխի, կը բեռուա, կ'ասա.—էտա ի՞նչ օտար մարթ էր, խանի՞ք տյուս, թի չէ:

Խա՛, խա՛, խանինք տյուս, խանգիստ կաց:

Լաճեր նստան մսաֆըրի կուշտ, ասին.—Քյու սիւստ մ'առնի:

Խաց պերին, նստան խաց կ'ուտեն, խացեն վերչ Հակոբու աչք մնացն տյուս, թի էտա մարթ ի՞նչ էլալ չ'էկալ: Դիր մ'էլ տեսալ էտա մարթ հէրդսից կը գյա: Հակոբ շատ վախեցալ, խալալ տեղընցտեղ, լեզու պապանձալ պերան, կծկալ մնաց: Տեսալ, որ էտա էճալ, էրկու էլ ուր հիտիվուց էճան տակ, նմըշներ սե, այլակերպ տեսակ են, չըն նման մարթ: Մե մեկի ծեռ սե սրոնփի նման պան պոնուկ, էկան կայնան խիվընդի մոտ: Հակոբ ինչ կը տեսնա, գլխի թե հմեն էլ կը տեսնան, էլ չը գլխի, թի քոնք չըն տեսնա: Թոփալ խալիվոր կայնալ գըլլսուն, էտա էրկու այլակերպ մարթ մտան խիվընդի չլի տակ, առին սրոփի հանձն գանել, գանել, կը սըղկուտեն հանձն գարբի: Հըլհըլը կ'ինի էտա խիվանդ: Խիվընդի ցալ կը խըստա, էրկու լաճ, էրկու խարս կը նստեն գըլլսուն, գլխի կը գըրկեն, պաղ ջուր կը գանեն, ինչիս կ'էնեն, չըխանգըստանա: Հակոբ տափե ուր տեղ, կը գարմանա, կը վախենա, կ'ասա. «Ի՞նչ պան ա էսա»: Էրկու սհաթ, իրեք սհաթ էտա մարթ էտապես կը տանջի: Լաճեր, խարսեր, կը գըրկեն, փալ կը տան, ինչիս կ'էնեն, չըհաթի: Չարչարանքով խոգլին կ'առնեն: Ինչիս սե գըրծելի, կուկան պես պա՛մ քոնց հիտե, քոնցից գանտ, վիրցան:

Էտոր լաճեր, խարսներ կես լալով, կես ծծղալով գուրենք թալին վըր Հակոբին.— Էյ մարթ, քյու ոտ քանի՛մ պարի էր, վըր մե տան էկալ, մեր մարթ մեռալ, ազատալ:

Յաթախ առին, տարան հէոգեն՝ Հակոբու խամար, քյալ չուր խլիսուն: Էտա լաճերուն կա՛ց պարե էրաց, ինքյալ ճամբան, գյանց, շատ գյանց, քիչ գըլնաց, թոփալ խալիվոր էկալ էլալ երեան: Էլան ընգեր, քյեկեցին:

Ասաց.— Հէսոր քյու կոնախատեղ ո՞րտեղն ա:

Ասաց.— Հէսոր եմ կոնախատեղ Կարսն ա:

Ասաց.— Հակոբ, կ'էրթաս Կարս, ցածրի թաղ մեկ կարմիր ջոչ տյուռըմ կա, կնդես, էն տեղ մտնես:

Հակոբ վախեցալ, ինք մըչ ուր մտին ասաց. «Ըհա՛, հէսոր պա՛մ էլ տ'ընի»: Ուր ընգերներ, ծառեք, ճամբսեց փարգյալ, ինք մտալ տուն: Էն տան մեջ խալիվոր խիվանդըմ կեր: Էն խիվընդին չորս լաճ, չորս խարս կեր: Պարե էտու քոնց:

Հանձնադեմ պարեն էն խալիվոր խիվանդն առեց, ասաց.— Էտա ի՞նչ պարի ձեն էր ինքյալ էմ ալանջ: Պերեք, էմ կուշտ նստուցեք:

Ասաց. — Որթի՛, էսա էլնվ խինգյ օր ես պան չըմ կերե: Անուշ կերակուլ շինեք, պերեք մեր պանի մսաֆրին, բալքի էնոր սայից ձի էլ մաղզան էլնի, պրտուճճ՛մ էլ ես ուտեմ:

Խաց պերին, կերան, պրծան: Հանկոփու աչք մնացե տու, հէրդուս, կ'ասա. «Գյան՛ ա, պապիկ գյան, գյան՛ ա, պապիկ գյան», դիր մ'էլ տեսալ՝ պապիկ հէրդսից էջալ: Էրկու մարթ էլ կեն հիտե, ժամու շապիկ խագյուկ. մեկի ծեռ պյուռվալ կեր, մեկի ծեռ ծաղիկ կեր: Հանկոփ ուր տեսալ, գլընաց գանտն նստալ, կծկվալ, շատ վանեցալ, առեց թամաշա էնել: Պապիկ կայնալ գլխուռն, էն մարթ, ինչ պյուռվալ էթնլ, էնա ծաղիկ պոնող նստալ հանճե, քյաղցր գրուցեց, գրուցեց, խապեկութնոլ խոգլին առեց: Թյուշար Հանկոփ տեսալ աղալընկու պես լուսափայլ խավքլըմ, առին ուրենց մեչ, էլան, անուշ խնգյանտոտով տուն լցվալ:

Լաճեր, պանեկըմներ լցվան, ասին. — Մեր խերը նցկնա՛ խանգլիստ մեռալ:

Խլխուռն շատ կանդր պախեցին Թյուշար Հանկոփին, ճամբխեցին:

Մտածելով դող զՀանկոփ պոնե. «Թի մոթխըսցա էմ խոր քյաղքին, էլ մ'էլ տ'էնեն վըր ձի գեռու, ասեն՝ փսակվի», — կ'ասա. «Տո՛ դե, ուր քյեֆն ա, ախըր մեռնել կա աշխարք, տ'էրթամ»: Կ'էրթա խանի խոր քյաղաք, կը գյան ուր տուն: Շատ ուրախցան վըր իրարի:

Քյաննի՛մ օր վերեն ընցալ, խեր ասաց. — Հանկոփ, կը խնթրիմ ուր խեր ա տիմանաս, ես չխո ծերացել եմ, էսա կանդար Հարստութնի տեր պան՛մ չըկա մե: Կ'ուզեմ քյե փսակեմ, եմ փափաք առնեմ, նոր մեռնեմ:

Հանկոփ ասաց. — Կան՛կո, տու գլիտես, կը փսակես, փսակի՛:

Կան էկալ, պանի մարթըմ կընդանվ, էնոր ախչիկ շատ պանի ախչիկ էր, ուզեց Թյուշար Հանկոփին: Պատրաստութեն տեսալ, պանեկըմներ հմեն ժողվեց, Հանկոփ տարալ փսակ: Յոթ գլիչեր, յոթ ցերեկ խարանիս էրաց, գանդին, խաղցին, կերան, խման, թաղ-թաղով կշտացան:

Ետին օրն ա, ինչ կթխա տը թանն, գլղիր ինգյանվ մըչ քյաղքլին, հմեն մարթ կանչեց, թի հէսօրն ա կթխի օր: Լցվան էտա խարանից տուն, վերին քլընջնից չուր տուն հիտե սըխի նստած են, փեսեն, խարանախպեր, քյավոր հմենու վերն են: Էտա քյաղքլի մեչ իրիկ, կնիկըմ կեն, շատ խեղճ են, մեկ շապիկ կեր մըչ իրիկ-կնիկ:

Իրիկ ասաց. — Կնի՛կ, տու կաց տունվե, էս շապիկ խագյնեմ էրթամ, էսա Թյուշար Հանկոփու խարանիսն ա, հիտին օրն ա, տը պոճնեն:

Շապիկ խագյալ, գյանց խարանից տուն, խեղճ, չիվար, տուն հիտե կծկվալ, մնաց:

Թյուշար Հանկոփ իրիչկեց տեսալ, ուր անգանդն ասաց. — Գլընա՛ էնա տուն հիտե չլուտ խեղճըմ կա դի, ծեռ պոնես, էնա մարթերու հիտեանց առնես, պերես ըսդան:

Գլորնաց հպե:

Հակոբի կանչեց ուր մոտ, ասաց. — Էմ խալվի բեողչեն առ պե էմ մոտ:

Հպե ուր խալվներ, ոտնից չուր գլխոխ խազուց հտա մարթոն: Ինքը բեողչից խալավ էխան, խանգամ:

Ազմբին ասաց. — Դե՛ գլնա, բեողչե՛մ էլ խորովու գլանդա, առ, արի:

Էդի խըտ աղքատին, ասաց. — Դե՛ գլնա քյու տուն:

Աղքատ բեողչեն ընթի տակ էկավ ուր տյուռ տփեց, ասաց. — Կնի՛կ, տոնու պան:

Կնիկ տյուռ հպանց, իրիչեց գմարթ տեսավ, տյուռ հզար վերեն, ասաց. — Ախպե՛ր, էսա քյու տուն չի՛:

Ասաց. — Կնիկ, ծուռ մ՛էլնի, տյուռ պան:

Ասաց. — Ախպե՛ր, Տիրամեր, էսա քյու տուն չի՛, տոն մոլորեր ես:

Ասաց. — Կնիկ, խեղանցի՛ էլի, տյուռ պանց, ես քյու չլուտ իրիկն եմ: Թյուջան Հակոբին ա ուր խալվներ ձի խազուցե ու շատ պան տվե, տոնու պանց, գլնա:

Տոնու հպաց, մտավ ներս, շատ ուրախացավ: Մեկ սուտովըմ հտա անուշ կերակուրներ կերան. շա՛տ անոթի են:

ՍՀանթըմ ընցավ, ասաց. — Կնիկ, մկա մարթեր կ'էլնեն, դեոր կնքյտեր կը նստեն: Դեոր տոն շապիկ խազլի գլընա, օղորմութե՛մ էլ քյե կը տան:

Կնիկ էլան շապիկ էցկեց ուր վիզ, գլնաց: Գլնաց խարսնից տան մեչ: Տեսավ որ իրեք-չորս սրա կնքյտեր նստած: Ինքն էլ ընցկոն խեղճ կծկվավ տուն Հիտե: Խարս վիրին թախթից թամաշա կ'էնա, ինչխ ա կնքյտեր նըստած, ինչխ կ'ուտեն, կը խմեն: Տեսավ, որ խեղճըմ գլեռ տուն Հիտե կայնե, նա՛ մեկ խըտ էն կ'իրիչկա, նա՛ խաց կը տան ուտա:

Խարսնքյուրոչ ասաց. — Էլի՛ կընքյտերու քյամկանց գլնա էնա շիվար կնգան ծեռ պոնի, պե ըսդա:

Ինչ էկան, ասաց. — Էմ բեողչեն պե ըսդա:

Դանստըմ խալավ, սոլթաթից չուր գլըխու չոմբան խազուց հտա չլուտ կնգան, ուր խուփն ու խաղողից, ուր գլանդից տոպրակըմ էլից էտու կնգան, ասաց. — Տա՛ր քյե:

Կնիկ առեց էկավ, էկավ ուր տյուռ տփեց, ասաց. — Իրիկ, դե արի տոնու պան:

Իրիկ որ տյուռ հպանց, ամչըցավ, ասաց. — Էսա ի՞նչ խանըմ էր էկավ, տյուռ հզար վերեն, ասաց. — Մորքյուր, էսա քյու տուն չի, տոն սխալվեր ես:

Ասաց. — Տո մա՛րթ, տյուռ պանց, գլնա ներս, ինչխ թյուջան Հակոբի քյե չրախ էրաց, կնիկն էլ ընցկոն ձի չրախ էրաց:

Մտալ ներս, շա՛տ ուրախացան, նստան չուր հիւրիկուն, որ մուլթն առեց տալ, ճրաք չխո չըկա կպուցեն:

Կնիկ իրկան ասաց. — Տո՛ մարթ, թյուջար Հակոփ էրաց աղեկութեն, էսա կանդար խալալ էտու քյե, կեր-կերակուլ էտու քյե, կնիկն էլ էրաց աղեկութեն էսա կանդար խալալ, կերակուլ էտու ձի, մենք ճամն էսա խալալ խագյնեք, էսա կերակուլ ուտեք, էլնեք խանգլիստ քլընն^օնք: Իրիկ ասաց. — Ապա ի՞նչի էնեք:

Կ'ասա. — Էլի՛, ես տո՛ւ մեկտեղ կայնեք էսա հիւրիկուն չուր խլիսուն, անդանդար կայնեք աղոթք էնեք, արտսունք թափեք թյուջար Հակոփուն հերկեն կյանք ուզեք, որ Աստված մե խալալ էսա:

Իրիկ-կնիկ էլան կայանն աղոթքի:

Տանանք վր թյուջար Հակոփուն: Թյուջար Հակոփ մեր տարալ յոթ տունով ներս խարս-փեսի յաթախ հանգրեց, էկալ խարս-փեսեն տարալ մեկտեղ, ինք դանդալ ետ: Մնացին խարս-փեսեն: Հակոփ կ'էրթա դեն, կր գյան դեն, չի գյան ուր տեղաց վերեն: Կնիկն էլ չիվար կայնե:

Ասաց. — Ախչի՛, տո՛ւ խանգլիստ կաց քյու տեղ:

Ախչիկ նստալ վր ուր տեղաց: Հակոփ կ'էրթա դեն, կր գյան, աչքըմ հէրդիսն ա, մեկ տյուռ, կ'ասա. «Հա՛, մկա տը գյան թոփալ պապիկ, հան բեո՛ւմ էլ»: Կը նստի, որ շատ կը մնա, կ'ասա. «Ջաննա՛մ, էմ մեռնելու օր էկե, գյեո տը մեռնեմ»:

Խըտ նստելուն վր ուր տեղաց, փանջարից մարթըմ կանչեց, ասաց. — Թյուջար Հակոփ, խեր տեսնաս քյու փաակից, դանստըմ խալալ տաս, ես խագյնեմ:

Էլանլ ուրախ-ուրախ դանստըմ խալալ էրաց բեողչա, փանջարենվե էթանլ տակ: Նստալ վր ուր տեղաց, կը վանխենա, կը մտածա, չըգըխչա գլեոխ տնան վր պանցին:

ՍՀանթըմ վերեն ընցալ, մեկ էլ էկալ, կանչեց. — Թյուջար Հակոփ, խեր տեսնաս քյու փաակից, չլուտ եմ, դանստըմ խալալ տաս, ես խագյնեմ:

Լսելուն պես էլանլ ուրախ-ուրախ դանստըմ խալալ էլ էրաց բեողչա, էթանլ փանջարենվե տակ: Մեկ-էրկու սՀանթ էլ վերեն ընցալ, խավկանչոցին, տարակուսվե, խալե չըգլխչա գլըլեոխ տնան պանցին:

Մեկ էլ կանչեց. — Թյուջար Հակոփ, խեր տեսնաս քյու փաակից, չլուտ եմ, դանստըմ խալալ տաս խագյնեմ:

Էլանլ ուրախ-ուրախ բեողչե՛մ էլ կապեց էթանլ տակ, էկալ նստալ ուր տեղ, մտածեց. «Տո մեռնեմ, թըխ մեռնեմ, գյեո ես էմ ձեռնով եմ օղորմութեն տլի»: Գլըլեոխ էտի վր պանցին, իրիչկեց հէրդիս փանջարեն, ասաց. «ԱՀա՛ մկա տը գյան, ըՀա բեո՛ւմ էլ»: Դիւր մ'էլ տեսալ թոփալ պապիկ էկալ հէրդիս:

Խըտ տեսնալուն, ձեն քյեչեց, մարմին կիսամեռ էլանլ:

Շուշոտ էջնով տակ, էկավ կայննով գլխուն, ասաց. — Թյուղար
Հակոբի, մը վնխենա, չըմ էկե քյու խոգլին առնելու
խամար, — ասաց, — նստի, քյե պնն քսա էնեմ:

Էնպես կիսամեռ նստավ Հակոբի:

Թոփալ պապիկ ասաց. — Հակոբի, որ տո՛ւ վիճակ ասիր, հմեն գյախ
չըր ասե՞, Աստված, քյու արտար ճամբխներ ձի շանց տաս:

Ասաց. — Խա՛, հա՛ ասեր եմ:

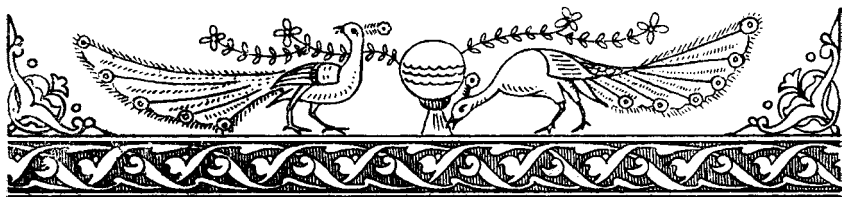
Ասաց. — Տո՛ւ տեսա՞ր, Գյապրել խրիշտակ որ կ'ասեն, ես եմ, խորոտ
ճանչցի: Տո՛ւ տեսա՞ր հէն մեղավորի խոգլին ինչխ առի, արդար մարթու
խոգլին ինչխ առի, խորոտ տեսա՞ր:

Ասաց. — Խա՛:

Ասաց. — Գյեռ մեղավորի խոգլին, էն հանջին մարթու պես կառնենքյ:
Արդար մարթու խոգլին էլ էն հետին մարթու պես կ'առնենքյ: Հա՛ արդար
ճամբախ կ'ուզես, գյեռ տեսար: Էն չլուտ աղքատ ինչ տո՛ւ խագյուցիր,
խանիր տո՛ւս, էնոր կնիկն էլ քյու կնիկ խագյուց խփուց էխան տյուս, էն
էրկուս հիւրիկվորե կայնած արտսուճքյ կը թափեն, էնոնց աղոթք արտսուճքյ
էլնով սուն հանճե Աստծուն՝ քյե կյանքյ ուզեց: Էն իրեքյ աղքատ ինչ
փանջարից խալավ ուզեցին, էն ես էր, ըզքյե փորձեցի: Քյանի որ տո՛ւ
էտա հավատքի տերն ես, ուրախ կաց, քյու խոգլին չըմ առնի, քյե վաթսուն
տարի ել հանվի կյանքյ եմ պերե: Մինակ թի վըր էտա խելքին, որ էտա
հավատքին մնաս, չըփոխվես:

Թոփալ պապիկ գլընաց: Խոգլի էկավ մըչ Հակոբուն, գլեռիս էտի
վըր պնրցին քյանով:

Էնիկ խասավ ուր մրազին, տո՛ւ ել՝ քյոն:

47. ՈՍԿԻՆ՝ ԽԸՆՁ ԽՈԳՅԻՆ՝ ՔՅԱՂՅՐ ԷՐ

Ժամանակե տերտերում կեր: Էսա տերտեր շատ աղքատ էր: Ուր խնկեև որ էլնի տերտեր, փարե՛մ ապրուստում տ'ինի ուր ծեռ, հնկն մնաց էն խին աղքատ: Տերտրոչ կնիկ շատ անսգյամ էր, կանաչ խոտեր կը վնուեր: Գլխեր-ցերեկ դխին տրեր էր ըզտերտեր, էլ թիվ ննկնթ, թիվ խաղթլութեն չըր թողնե պակաս: Տիրուխնին կ'ասեր. «Խորեմ քյե պես տերտեր, սև՝ կապեմ քյե պես իրկան վերեն, էսա հնկ չի՛, շան հնկ ա: Էլի՛ գյնն օտար երկրներ: Յան փարա վնստկի, յան խատի՛»: Ճար չըկեր:

Տերտեր ասաց. — Տիրուխնի, կ'էրթամ, մը՛ վնխենա, Աստված քյե քյու մրազին կը խասուցա: Խլխտուն էլի, բըսըմ գյնդն թխի, տընեմ տոպրակ, տանեմ խը ձի:

Տիրուխնին ասաց. — Ապա՛, Աստված քյու դոռո դնն, քյու հէրդիս փակա: Դյխեր-ցերեկ նստեր ես խըտ կնգյան կշտին, մեկ էլի, դյունեն կան արի, աստընվոր տեսի:

Տիրուխնու ծեռ-ոտ էլեր էր խաղ: Կես գլխերին էլնվ, կնթ ու եղով խմոր շաղըղեց, թոնեք վնուեց, գյընդներ էդի՛ առեց խաց թխել: Չըր դըփթե հուր ե՞փ տը լյուսներ: Խլխտուն շոտ տերտեր էլավ: Տյուռ-տրկից ժողվան, տիրուխնին էր կըրեր հնկնքյնթ, հմենին կաց պնրե էրաց, տոպրակ էլնթ թե, մինակ ինգյնվ ճամբնիս, գյըննց:

Շատ գյննց, քիչ գյըննց տերտեր, դիր մ'էլ, ուստ էկավ խորոտ ջհելի՛մ:

Ասաց. — Օրհնյա ի տեր:

Տերտեր ասաց. — Աստված օխնա՛, որդի, դյո՞ւր պնրով:

Ասաց. — Տեր հայր, կան կը գյնմ, տյո՞ւ դյոր կ'իյաս:

Տերտեր ասաց. — Ո՛րթի, վոլն, կ'էրթամ կարիբուլթեն:

Ասաց. — Տերտեր, տյու քյախանա մարթ ես, էտապես մինակ աղեկ չի՛, հնմ ամոթ ա, տյու տոպրակ քյու թե թնկես էտապես: Տյու արի ձի էրա քյե փոքրավոր, էրթանքյ ախշար կան գյննքյ, տնտենքյ, բերենքյ մե քյխլֆըթներ շախենքյ:

Տերտեր ասաց. — Շա՛տ աղեկ, որդի:

Ասաց.—Տերտեր, դե տոպրակ տու խը ձի, էրթանքյ հանն էմ հանդ մկավընե կը բանրիչեմ, չլնի հիտին դըյուլն կովենքյ, աղեկ պանն չի՛:

Ասաց.—Ի՞նչ կ'ուզես քյու հանդ, որդի:

Ասաց.—Էմ հանդ կ'ուզեմ՝ ինչ տանենքյ, ինչ պանենքյ՝ կիսրար, խալա կես ձի, խալա կես քյե, կանքյուկ կ'էնե՞ս, տերտեր:

Ասաց.— Խա՛ւ, որդի, ի՞նչխ կանքյուկ չըմ էնե:

Փոքրավոր տոպրակ էթան թե, ինգյանվ տերտորոչ հիտե ու գյանցին:

Շատ գյացին, քիչ գյացին, փոքրավորին, խեռսողաց ճյուր թափելըմ էկավ:

Ասաց.—Տե՛րտեր, էնա տոպրակ առ խը քյե, ես մեկ էրթամ էնա դեխ, գյամ:

Տերտեր գտոպրակն առեց, փոքրավոր գլնանց, հանգնցանվ:

Տերտեր մըչ ուր մըտին ասաց.—«Արի՛ էսա գյանդեն ես ուտեմ, մեր հիտին գյանդեն թըխ օտարի բերան չ'էրթա» ու գյանդեն կերավ:

Փոքրավոր տանքավ էկավ, առեց գտոպրակ, տեսավ գյանդեն մեչ չի, մենակ լողերն ա մնացե, ասաց.—Տերտեր, հո՞ւր ի գյանդեն, չէ՞ էսա տոպրակի մեչ գյանդե մ'էլ կեր:

Տերտեր ասաց.— Ո՛րդի, էմ կարքյ վկա, ես չըմ կերե: Թի տյու ես կերե, անուչ ես կերե, ձի ակախ չըկա էտա պանից:

Փոքրավոր ասաց.— Տերտեր, ախըր ինչ տոպրակ տվի գքյե, գյանդեն մեչն էր, տյու գյիտես ինչխ էլանվ:

Ասաց.— Ձէ՛, որդի, էմ կարքյ վկա չըմ գյիտե, հանլա թի տյու ես կերե, անուչ ես կերե:

Դյանցին, գյանցին, հերիկուն գյեղըմ խասան, ռեսի տուն խարցուցին, գյանցին ռեսին էլան մեհվան:

Ռես շատ-շատ ուրախցավ վըր ուր մեհվընքյտերուն: Տեսակ-տեսակ պանուամն էփեց, թառ ու թեփսիքյ էխան տյուս, տերտորոչ ու փոքրավորին շատ կանդր պոնեց, շատ պատիվ էրաց:

Ինչ նստան սուֆրեն, խաց կերան պրծան, խացից տ'ըլնին վե, տերտեր տեսավ փոքրավոր թեփսի՛մ գյողցավ, էդի ուր ծոց: Տերտեր տեսավ, հանլա ծյեն չ'էխան:

Էն մեկել օր ինգյան ճամբան, գյանցին:

Շատ գյանցին, քիչ գյանցին, փոքրավոր ասաց.—Տերտեր, հէրեկվան գյանդեն վո՞վ կերավ:

Ասաց.— Ո՛րդի, էմ կարքյ վկա ես չըմ կերե, թի տյու ես կերե, անուչ ես կերե:

Դյանցին, հերիկուն խասան գյեղըմ, գյանցին ռեսի տուն, էլան մեհվան: Ռես ուր մոչանքյ կախեց, էլ չ'էկավ տուն: Կընքյտերն էլ առին պտպըտալ, թորվնեն խառին թան, գյանրե խաց դրին հառջըվներ: Տերտեր փոքրավոր

կերան, ինչ տ'ըլնեն վե, տերտեր տեսավ փոքրավոր ուր ծոցեն թեփսին էխան, էդի վըր սուֆըրին, էլնվ կայննվ: Տերտեր զարմացավ, հնլն ծյեն չ'էխան: Էն մեկել խլիսուն ինգյան ճամբնխ, գյնցին:

Շատ գյնցին, քիչ գյնցին, տերտեր խարցուց, ասաց.—Տո' տղա, Աստված քյու տուն քյակա վըր քյու կոտին: Ես ասի տյու թեփսին գյողցար մե խամար: Տյու էն աղեկ ռեսի տնեն թեփսին բերիւր դրիւր էն շան տո'ւն: Հա'ա, էտապես էլա'վ, որ տյու էրիւր:

Ասաց.—Տե'րտեր, խնրնմ մալ տնրցավ վըր ուր տիրոչ, թի չէ գխալալըն կը տաներ: Հնլն տյու էն ասա՝ գյաղեն վո'վ կերավ:

Տերտեր ասաց.— Ուրդի, էմ կարքյ վկա ես չըմ կերե, թի դյու ես կերե, անուչ ես կերե:

Գյնցին, գյեղի'մ մոտվե կ'ընցնեն: Ճծեր թնփած են մըչ կալին, կը խողեն, կալաբալըխ տըրեր են հինե: Տերտեր մեկ էլ տեսավ, փոքրավոր էլնվ կալ, մտավ մըչ ճծերուն, խասավ մեկ շատ խորոտ լաճո'մ, տարավ էբե սիլե'մ տփեց իրես, տղեն ինգյնվ գյետին, մեռավ: Ճծեր վախեցան, մեմեկ դեխըմ փախան, չորս դեխ կը բոռեն՝ ֆլանի ճիժ հանկարծամախ էլնվ: Մեկ կ'ասեր՝ գրողներ զարկին, մեկ կ'ասեր՝ չարքյեր զարկին:

Տերտեր վնխեցավ, տը փախեր, ասաց.— Չըլնի' գյեղական գյնն, գմե պոնեն, ըսղն ըսպանեն:

Փոքրավոր ասաց.— Ի'նչ չիչկըռեր ես, քյելի:

Տերտեր իրիչկեց հիտե, տեսավ մարթ չի գյն:

Շատ գյնցին, քիչ գյնցին, տերտրոչ վնխ ընցավ, խարցուց, ասաց.— Անհավատ, էն անմեղ, էն խորոտ ճիժ քյե ի'նչ էր էրե, զնրկիւր, օր ցերեկով ըսպանեցիր:

Ասաց.—Տերտեր, քյու բնն չի': Անմեղ խոգյին ճոչներ՝ հնմ ուր խոգյին, հնմ խըլխի խոգյին տը տաներ տոխքյ, մկա գյննց առքյավութեն: Էն չէ, հնլն տյու էն ասա, ապա մեր գյնդե'ն վով կերավ:

Ասաց.— Ուրդի, էմ կարքյ վկա ես չըմ կերե, թի տյու ես կերե՝ անուչ ես կերե:

Հէվարին խասան գյեղըմ, ռեսի տուն խարցուցին, գյնցին էլնն մեհվան: Ռես ծանդը խիվանդ էր, հնլնքյնթ կը տըբյեր: Սուքյ մտեր էր մըչ տան: Կընքյտեր խասան շոտըմ տերտրոչ, փոքրավորի չարխընր հարցկեցին, ջյուր բերին, լցին վըր ձիռներուն:

Խիվանդ մըչ ուր յաթխին շուռ-մուռ արեց, տեսավ զօտարականքյտեր, ասաց.— Վո'յի բնրո'վ, խնզնր բնրով եքյ էկե, վըր էմ աչքյին եքյ էկե, ը'հ-ը'հ-ը'հ, վըր եմ գյլխուն եքյ էկե, ը'հ-ը'հ-ը'հ, դե՝ որդիքյ, շոտ էրեքյ, թյու բնն պակաս չըմնա:

Տղեներ, խարսներ վնգեցին մեմեկ ուր բննին, ռեսի կնիկ նստավ տերտրոչ մոտ, ասաց.— Տե'րտեր, է'է'է, էնա խի կա ռես ընցկնն կը

տանջվի, հէսօր ժամ տերվողորմյա եմ տվե ասել՝ յան ժրի, յան մեռնի:

Տերտեր ասաց.— Աստված առողջութեն տա:

Խաց հանգրեցին, էլ Աստծու բարութեն պակաս չ'էր, կերան, կշտացան, տերտեր զսեղան օխնեց, սուֆրեն վերուցին:

Խիվանդ ասաց.— Էմ մեհվընքյտեր ըսղան թըխ մնան, ոհանթին, մը տանեքյ փարգյանխ, մըչ կույախոտին:

Մնացին, բեռ'մ ընցավ, տերտեր մեկ էլ տեսավ հէրդսից խրիշտկներ էջան, պյուռվալ ձեռ, խնգյանխոտու տուն լցվալ: Տեսավ, ուր փոքրավոր՝ սըվտակ լուսեղեն շապկով նստավ խիվընդի գլխուն, ակնջին բան'մ, կ'ասա:

Տերտեր շիշկովալ, տեսավ խիվընդի աչքեր ուրախ կը պըսպըղան, շուռ-մուռ կ'առնեն, խրիշտկներ պյուռվալ կը թանկն, խոնարհութեն կ'էնեն խիվընդին, ու մեկեկ տեսավ ոսկի խնձորըմ էլալ ռեսի բերնին, փոքրավոր պոնեց ուր ձեռ, սաղմոս ասելեն, բյուրվալ թանկեն, խոտ խրիշտկներուն հէրդսից էլան վեր:

Ռես մեռալ, ռեսի կնիկ եղիմ ռեսի աչքեր էբե հիրար, ձեռներ խաչանքեց վըր սուտին, տան մեչ նա լանց, նա բեռուալ: Տերտեր տեսավ, փոքրավոր գյեռ ուր կուշտն ա:

Ռեսի կնիկ ասաց.— Ձե ոտ խերով էր, մեր մարթ ազատվալ ուր հանից, Աստված ձե խնգյար խեր տա:

Խիսուն էլան տերտեր ու փոքրավոր, ռեսի խաչխոնեն էրին, ճաշ կերան, ինգյան ճամբան:

Շատ գյանցին, քիչ գյանցին, տերտեր խարցուց.— Որդի', էն ի՞նչ բան էր հէրեկ հիրիկուն՝ էն ի՞նչ էրիր:

Ասաց.— Տե'րտեր, ինչ տեսար՝ տեսար, բան մը խարցուցե, մինակ տյու էն ասա՝ գյանցեն վո՞վ կերավ:

Ասաց.— Էմ կարքյ վկա, ես չըմ կերե, թի դյու ես կերե՝ անուշ:

Շատ գյանցին, քիչ գյանցին, հիրիկուն խասան գյեղըմ, ռեսի տուն խարցուցին, գյանցին կոնախ էլան: Ռես խիվանդ էր, տըքյոց, նըվոց տրեր էր հինե:

Տերտեր, փոքրավոր մտան ներս, բարե տվին, քյինթ-մոթովըմ բարեն առին, կուռուռկ չլի կտորըմ թանկն գյետին, նստան վերեն:

Խիվանդ շուռ-մուռ էկալ, տեսավ զօտարականքյտեր, աչք խփեց, բերան էբաց.— Հա՛յ շներ, է՛լ ըմ էկաքյ, ի՞նչ կ'ուզեքյ, գյիշեր-ցերեկ մեհվան, մեհվան, էմ տուն տը քյակեքյ, ի՞նչ ա:

Տերտեր էլան տը փախեր, փոքրավոր էլալ զթե պոնեց նստեցուց գոռով, մնացին: Քյինթ-մոթով՝ տարեկնե խաց ու շաղգյմե թթու դրին հառջըմներ, կերան, մնացին, չ'էլան դյուս:

Տերտեր մեկ էլ տեսավ խրիշտկներ հէրդսեն էճան: Նա՛ պյուռվալ,

նա՛ ուրախութեն, ձեռներ խաչուկ վրը սուտին, գլխոխ կախած, մնացած: Մեկել տեսա՛մ ուր փոքրավոր էլը՛ սըվտակ շապկով չոքյով վրը մեռլի սուտին, քյալբա՛թին ձեռ՝ մտուց մըչ բերնին: Ռեսի կնիկ, ճժեր առին բեռուալ: Տերտեր չըգլխչցավ փախեր, մնաց տեղընցտեղ, խելք չըր խաանե թի մինակ ինք իր տեսնա գլխիչտկներ, մեկելոնք չըն տեսնա:

Ռես մըչ ուր տեղաց չափալամիչ էլնավ աչ-ձախ, աչքեր խեղեռնավ, բերան քյեթրվավ, ու փոքրավոր սև կուպրի գյուռըլմ էխան դյուս, խըտ խրիչտկներուն վիրցավ վեր: Ռես մեռա՛մ մարթ հախու կը մեռներ՝ որ տեսներ: Տերտեր տեսա՛մ ուր փոքրավոր ուր կուշտ:

Ռսի կնիկ ու ճժեր առին անեծք, առին հիշուց տալ. — Դուք յանփխեր յանփալմա՛լթ գլեք մեր տուն, սև սուք ինի ձեր տներ, դյուք էկաք, մեր մարթ մեռավ:

Տերտեր, փոքրավոր էլնի դյուս, մտան փարգյախըմ չուր լոս, ինգյան ճամբախ, գյացին:

Շատ գյացին, քիչ գյացին, տերտեր խարցուց.— Հա՛ջեր բան էր, տո տղա՛, դյու հիբիկուն էն ի՞նչ էր էրեր:

Ասաց.— Տե՛րտեր, չէ՞ քյե ասի՝ ինչ կը տեսնաս գլեռ էն ա, բան մը՝ խարցուցի: Մինակ դյու էն ասա՛ մեր գյաղեն վո՞վ կերավ:

Ասաց.— Որդի, էմ կարք վկա ես չըմ կերե, թի դյու ես կերե, անուշ ես կերե:

Շատ գյացին, քիչ գյացին, խասան քյաղաքըմ, տեսան հմեն սև ա կապած, սև սուք ա մտած: Խարցուցին՝ ի՞նչ ա էլե: Ասին՝ մեր քյաղքի իշխանի լաճ մեռավ, էն մեկ լաճն էր, հալա՛ ուր թակ չըկեր: Սաղ քյաղաք սուք ա մտե:

Փոքրավոր առեց գտերտեր գյանց իշխանի հառջև կայնավ, ասաց.— Իշխա՛ն, տյու քյու լաճու ջանդակ տու, տանեմ ժրեցուցեմ, բերեմ քյու հառջև, թի չըկարցա ժրեցուցեր, էմ վիդ հառջև քյե բարակ ա, կտրի:

Իշխան ասաց.— Թի էմ լաճ ժրեցուցիր, քյու կչառնքյով ոսկի կը տամ, սաղ քյաղաք կը տամ քյե:

Փոքրավոր ասաց.— Դե՛ գտղեն տարեք էնա ձորի հախբրի վերեն, ու մարթ տը չըմնա մոտ, ես, տերտեր մինակ:

Տղի ջանդակ տարան դրին հախբրի գլեռխ, տարցան էկան, մնացին տերտերն ու փոքրավոր: Փոքրավոր տղի խալվըներ էխան, դանակ էբաց փոր ճղեց, փոր-փսոր, աղիք — մաղիք, կա, չըկա, էխան դյուս, մըչ հախբրին սերսուկըմ լվաց, էբե դեղ ցանեց վերեն, էդի տեղ, կարեց, դեղ քսեց վերեն, դեղ մ՛էլ էտու քյնթին, տղեն փոռնքյուաց, թռավ էլնավ վե, ասաց՝ «Ա՛խ, ես ի՛նչ ծանրը էր քյնե»: Էկան մըտ իշխան, շատ փարա առին, ջեռի՛մ գյնեցին, պարցին վերեն, ինգյան ճամբախ, գյացին:

Շատ գյացին, քիչ գյացին, տերտեր ասաց.— Ա՛խ, որդի, ես չըր գլխե,

մըտ քյե ընցկնեմ չնոխք կեր, էն ի՞նչ խրաշալի դեղ էր, մատըմ չըս ի՞տա ձի, օր ա, լազըմ կը գյան:

Ասաց. — Ընչի՞ չըմ իտա տերտեր, ա՛ռ, քյանի՛մ կ'ուզես:

Դեղ էտու տերտորոչ պոծավ, խարցուց. — Տերտեր, տյու էն ասա, գյանդե՞ն վով կերավ:

Ասաց. — Որդի՛, էմ կարքյ վկա ես չըմ կերե, թի տյու ես կերե, անուշ էլնի:

Ասաց. — Տերտեր, ախր ինչ տոպրակ տվի քյե, գյանդեն մեչն էր, տյու կերար, ընչի՞ կ'ուրանաս:

Ասաց. — Ձէ՛, որդի, վոլան, բըլան, թըլան, իրեքն էլ Աստծու անուն ա, ես խանբար չեմ, ես չըմ կերե, հանլան թի տյու ես կերե, անուշ ես կերե:

— Ձէ՛, — ասաց փոքրավոր, — համ գյանդեն կերեր ես, համ կ'ուրանաս, ես չըմ կանա քյե փոքրավորութեն էնե: Ես կ'էրթամ, տո՛ւ էմ փայ ոսկին, ու հըմեն մեկ թըխ ուր ճամբան էրթա:

Նստան գիարեն կիսեցին, փոքրավոր ուր փայ շլկեց, զջեորին էթող տերտորոչ, գյանց կուրուսավ: Տերտեր մըչ ուր մտին ասաց. «էսա շատ աղեկ էլավ, խոգլի տվող դեղ էլ կա մը ձի, մկա թյու բանից նեղ չըմ մընա»: Տերտեր էլանվ, խեծավ զջեորին, շատ գյանց, քիչ գյանց, հիբիկուն խասավ քյաղաքըմ: Էսա քյաղքլի իշխանի լաճ խիվանդ էր, շատ ծանդը կը տքեր, ձեն կը խասներ դյուս: Տերտեր ուր ջեորին կապեց խանըմ, էլանվ էկավ իշխանի հանջե կայնավ:

Ասաց. — Բանի օղջյում, իշխան, լսա քյու լաճ ծանդը խիվանդ ա, էկեր եմ ժրեցուցեմ: Աստծու ձեռնով քյու լաճ տը ժրեցուցեմ, ի՞նչ կը տաս էմ հանդ:

Իշխան ասաց. — Թի տյու էմ լաճ ժրեցուցիր, մեկ խոգլին Աստծուն, մեկ էլ ինչ կա՞ քյե: Հանլան թի չըկարցար ժրեցուցեր, էմ լաճուն բան էլանվ, գըյու վիզ կը կտրեմ:

Տերտեր հրաման էրաց, զխիվանդ տարան վըր հանբերին, մարթ չ'էթող մենը դի, մնաց մինակ: Դանանկ ուր ջեբից էխան, էթանլ գտղի փոր ճղեց, փոր-փսոր, աղիքյ-մաղիքյ, կա չըկա, հմեն էխան դյուս, մըչ հանբերին սերսուփըմ լվաց, էբե էդի տեղ, դեղ ցանեց վերեն, փոր կարեց, էլըմ դեղ քսեց վերեն, դեղ մ'էլ էտու քյնթին, տղեն հիրար չ'առեց: Տերտեր վախեցավ, քիչըմ հանանջ բեհն կեր մեչ, մկա բեհն էլ չըկա: Տերտեր դիր մ'էլ փոր ճղեց, աղիքյ-մաղիքյ լվաց, կարեց, դեղ էտու քյնթին, տղեն հիրար չ'առեց: Դեորիս դեոր դերե ես, արի տար: Ապա՛ա, էսա էր պակաս: Տերտեր վախեցավ, դիր մ'էլ ճղեց, լվաց, դեղ էտու քյնթին, տղեն են մեռնելն էր, ինչ մեռավ:

Իշխան տեսավ տղեն հանգյնցավ, մարթ հէորդկեց, էլան ինչ էլեր էր՝ քըսա էրին:

Իշխան տեսավ տերտեր զուր լաճ ըսպանեց, պոնեց էբե, կանչեց զձնն, ասաց. — Տա՛ր, էսա շուն կախի:

Ձտերտեր առին տարան:

Փոքրավոր թռավ կուշտ, ասաց. — Տե՛րտեր, ձի ասա՝ գյանդեն վո՞ւ կերավ, ես քյե կ'ազատեմ:

Ասաց. — Որդի, վոլն, ես չըմ կերե, թի դյու ես կերե, անուշ ես կերե: Տարան խասուցին կախարանի տակ:

Փոքրավոր ասաց. — Տե՛րտեր, սաղին ասա, թի գյանդեն տյու ես կերե, գքյե կ'ազատեմ, չըմ թողնե կախեն:

Ձէ՛, որդի, — ասաց, — էմ կարքյ վրկա ես չըմ կերե, թի տյու ես կերե, անուշ ես կերե:

Ջննա՞ չվան սապոնեց, քյուռսին էբե էդի տակ, գտերտեր էխան վերեն, չըվան էթնլ բեռլի տակ:

Փոքրավոր տերտերոջ փեշ պոնեց, քյանչեց, ասաց. — Տե՛րտեր, ախրր գյանդեն դյու ես կերե, քյենե ի՞նչ կը պակսի, ասա՛, քյե կ'ազատեմ, խեղճ ես, եթիմ ճժու տեր ես:

Ձէ, — ասաց, — որդի՛, ես չըմ կերե, որ ուտեր, կ'ասեր, հննա թի դյու ես կերե, անուշ ես կերե:

Ասաց. — Դե քյու մեղքյ քյու վիգ:

Ջննա՞ լանգյեն էգար քյուռսին թուուց: Տերտեր էլավ երկնուց կախ, քյըխքիւց ինգյնալ բեռլ, աչքեր էկավ դյուս:

Փոքրավոր էթնլ գտերտեր պոնեց վիրուց, ասաց. — Տերտեր, ձի, սաղին ասա, ես քյե կը փրթուցեմ:

Ձեն չըկեր մըչ տերտերոջ, ձեռնով-ոտով կ'եներ, թի ես չըմ կերե:

— Թյու, — ասաց փոքրավոր, — նննա՞ սատանին էլին:

Ձտերտեր էճուց տակ, չվան բեռլին էխան էթնլ, ասաց. — Ի՞նչ կ'ուզեքյ, ես կը սաղցուցեմ գտղեն:

Փոքրավոր տղի ջանդակ սերսուփըմ լվնց, դեղեր քսեց վերեն, էխան կայնեցուց: Լաճ գլըննց խասավ ուր խոր հնոջն: Իշխան շատ ուրախացավ, կանչեց գփոքրավոր, խուրջի՛մ հնի ոսկի էտու էնոր: Տերտեր, փոքրավոր առին գփարեն, ինգյան ախշար, շատ կան էկան, շատ փորցանքյի ռաստ էկան, շատ չար ու բարի տեսան ու բեռլ-բեռլ փարա ժողովեցին:

Հիտին դըրյուս խեր ա, ասին, իրըսներ չիթկեցին խըտ տուն, տանրցան էկան: Էկան խասան էնտեղ, ինչ տերտեր ու փոքրավոր հնոջի դըրյուս իրարու ռաստ էկած են:

Փոքրավոր ասաց. — Տերտեր, մե գյեղ էնա դեխն ա, ձեր գյեղ դընն, բե մե փարեն կիսենքյ, մեմեկ ուր տուն էրթա:

— Խա՛, ո՛րդի, — ասաց, — շատ աղեկ ա, ա՛ռ կիսի:

Փոքրավոր խուրջինքյտերուց ոսկին թնփեց գյետին, խամբերեց,

կիսեց, էրաց իրեքը կոլեոն, ասաց. — Տե՛րտեր, դե պոնի, քյե ո՞ր:

Տերտեր ասաց. — Հա՛յ որդի, տյոււ էրեր ես իրեքը փայ, էնա մեկ կոլեոն ձի, էնա մեկ կոլեոն քյե, էնա մեկ կոլեոն՝ վիր խամար ա, ախր մենքը էրկու խոգյի ենքը:

Ասաց. — Շատ խորոտ ասիր, տերտեր, էնա մեկ ձի, էնա մեկ քյե, էնա մեկն էլ գյա՛ղեն կերողին:

— Ըհհ, հհ, հհ, հհ, հհ, — ծծղաց տերտեր, ծաղրու գյանց հիտե, — ո՛րդի, քյենե պախեմ, Աստծո՞ւց ինչ պախեմ, վոլա՛, գյա՛ղեն ես եմ կերե:

Ասաց. — Տերտեր, ես էլ գյիտեր թի դյու եր կերե, հա՛լա՛ չուր մկա ընչի՞ չըր ասե:

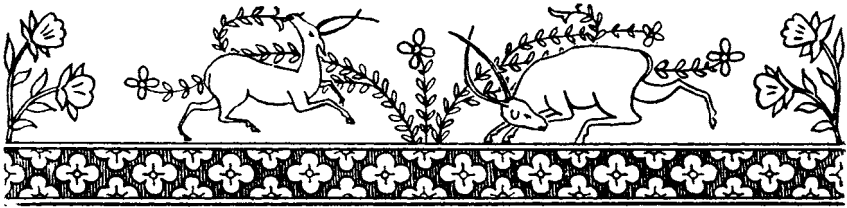
Տերտեր ասաց. — Ա՛խ, որդի, դյու չըս գյիտե ոսկին քյանի՛մ քյաղցր ա, շա՛տ քյաղցր ա:

— Խընձ խոգյին էլ քյաղցր ա, — վերեն էբե փոքրավոր, — որ ոսկին ընցկո՛մ քյաղցր ա, թըխ իրեքը փայն էլ քյե էլնի, — ասաց ու տերտրոչ աչքից աներեւոյթ էլա՛ւ, կանչեց ասաց. — ես Գյա՛րբեղ խրիշտակն եմ, տե՛րտեր, խորոտ աչքի, քյու խոգյին արդա՛ր ռեսի խոգյու պես առնեմ:

Տերտեր դեոր իրիշկեց, մարթ չըտեսավ, ոսկիքը ժողվեց, էբարց վրը ջեորուն, քչեց էկավ տուն: Ժողվան տյոււ-տրկից՝ չարչարանք-ապաշխարանք էլնի, ասին, կնիկն էլ շատ ուրախցավ. էլ կարմիր խնձոր բերանվե չըր մտնե:

Ընցկնա՛ էնոնքը խասան ուրենց մրազին, դյու էլ՝ քյոն:

48. ԽԱՅՈՒ ԿԻՐԱԿԻՆ

Մեկ խե՛մ գլընաց հյուրիչ երկիր առուտուրի, գլիչեր մսաֆըր էլանվ քրտո՛ւմ տուն: Խլխուն ինչ էլան վե, օրըն կիրակի՛ հր: Մարթն տեսավ տաճկի տուն ո՛չ մարթ, ո՛չ կնիկ, պան չըն էնե, պարապ նստան:

Մարթն էն տաճկին խարցնեց, ասաց.— Էն ի՞նչ պաճառ ա, հմեն էլան խըտ էնոնց պանին, տուքլ էտապես թանհա նստեր եքլ, ձեր թոներն էլ չըքլ վանե:

Ասաց.— Ձէ՞ հէսօր կիրակի յա:

Ասաց.— Հէսօր կիրակի յա, հանլա խայու կիրակի յա, վրե տաճկներն է՛լ կը պոնեն կիրակի:

Ասաց.— Տաճկներ չըն պրոնե, հանլա մենքլ կը պոնենքլ:

Ասաց.— Ի՞նչ պաճառ ա, որ տյուքլ կը պոնենքլ: Ասաց.— Էմ խեր գլնաց քյարվընի խետ: Գլացին գանտ երկիրըմ, էնոնց պեոներ պոնեցին տանցան ետ: Էմ խոր ճեորյու պեո ծանդը էր, հան կը մներ ետ, քյարվընին չըր խանե: Դեորիս էնոր ընգլերներ հանձնատեմ գլացած են, էն մնացեր էր ետ: Ծեորին անակախ թափառա առեց, ընգլանվ, պեո ինգլանվ գլետին, ընգլերներն էլ գանտացած գլացած: Տաճիկ մենակ ի՞նչխ էնա: Չըկանա ինքնեինքլ ճեորին խանա վե, պեոն էլ ինգե տակ, կապուկ խըտ ճեորուն: Մնաց էտապես տարակուս, դոր իրիչկեց մարթ չըտեսավ ասաց. «Յա՛ Հանդգադու¹⁶ սուրփ Զիյարանթ¹⁷, դու մեկ էսադրո՛ւն հանճեողցուցես էմ ճեորին կայնի, ես սլամանթ խանեմ տուն, էրկու թոր մանասա առնեմ, գլամ քյու տյուռ բլանլեմ վըր ադքլտներուն»: Մեկ սհանթ աչկ կանեց, թո՛ւ մարթ չ՛էրեաց, տեսավ ճեորին չըկանա հիրար առնի: Դեոր հանլան

¹⁶ Հանդանդ - հին Խիզան քաղաքի ավերակներն էն, ուր կը գտնվի Խիզան Շեխի տուն: Ջուխտ գլերեզմանը Շեխի Ջելալեդինի պապի և հոր գերեզմաններն են որոնց վրա երկյուղածորեն կերդվեն քրդերը (Ծ.Բ.):

¹⁷ Սուրփ Զիյարանթ - ուխտավայր (Ծ.Բ.):

էթնլ խըտ Ղանդայու ջնկստ գլերեզման¹⁸, ասաց. «Յա գյոթ մանդկնր դն Ղալս, դո՛ւ ընցկոն հանճողցուցես, ես էմ ճեորին խանեմ վի, խասնեմ էմ տուն»։ Մեկ սհանթ կայնով, հան խըտ ճեորուն խըպտով, ճեորին չըկարցավ հիրար տեր։ Տեսավ, որ ճար չըկա, կանչեց. «Յա Միր Հանանե Վոլի¹⁹, գյառնով մաքլի՛մ քյե, տո՛ւ մեկ էնա դըյուն էմ ճեորին խանես վի»։ Էն կանդնր աշխատավ, չը կարցավ խաներ վի։ Դեորիս տեսավ ճար չըկա, բեռուաց, մեկ ուր ձենով կանչեց. «Յա Շահե Նանխ ու Բանդ²⁰, մեկ էսա տըյուն տո՛ւ գյան հէօք, ես գյամ քյո՛ւ տյուռ, պեռ թանեմ քյե, ճեորին առնեմ էրթամ»։ Դեորիս սպասեց, էլնով հիրիկվան դեխ, սանհմ էթնլ վըր տանկին, ասաց. «Ի՞նչիս էնիմ գլե-գյանգան տը գյան մըչ էսա չոլ տանչտին, գձի ել, էմ ճեորին էլ ուտեն»։ Տաճիկինչ կանդնր աշխատավ, չըկարցավ պեռ քյակեր, թողներ, ճեորին առներ, էրթեր։ Էլնաց, ասաց. «Ես վո՞ր կանչեմ, վո՞ր ապավանեմ։ Մարթ չըկա՛, մարթ չի՛ գյան։ Տո, վոլա, ես խայերու սուրփ տը կանչեմ, խենքյ, — ասաց, — մայան խայերու ճեռչ սուրփ կիրակին ա, դյուլց խաչապաշտներ հէնօր չեն պանի, ես գէն տը կանչեմ»։ Դեորիս կանչեց. «Յա խայու կիրակին, տո՛ւ գյան ձի հընդանդ, ես էմ ճեորին խանեմ վե, խանեմ էմ տուն, քյանի ես սաղ եմ, վըր էմ սըլըլին թանբի էնեմ, ինչիս խայեր, քյու ուր կիրակի պախեմ»։ Խըտ կանչեղոն, տեսավ էն դեխեն, ինչ քյարվան գյանցե, մեկ մարթ մ՛էկավ։ Շատ ուրախցավ, ասաց. «Ձի տ՛օքյան, էրթամ»։

Ինչ մոթխըսցավ, իրիչկեց էնոր շենքյ, տաճիկ սիւտ պաղավ։

Կը տեսնա՛ ի՞նչ. աչկեր կոտոր, ճպեռք տվե վերեն, նմուշ ծաղկատար, ծեռքեր յարալու, վիզ՝ քյեթր, խալըվներ՝ պատռտուկ։ Ինչ տեսավ էտապես, ասաց. «Ես էնոր չըմ ասի գյան ձի օքյան։ Էն չիվար թըլս գյան ընցնի»։

Էկավ, խասավ մըտ տաճիկ, ասաց. — Դե՛, կողվի, քյու պեռ վիրուցենքյ, հանգյան ա։

Տաճիկ շիշկուով, ծեռ տալուն պես ճեորին կայնեցուց, գյնաց խըտ տաճիկին թեթըվ-թեթըվ պեռ էպանց։

Ասաց. — Դե՛ գյան, քյու ընգլերներ ֆլան տեղն ա կոնախ տված։ Գյընա՛, շոտ կը խասնես, քյե պան չ՛ըլնի։

Ասաց. — Ես քյու բանտ, տո՛ւ սաղին ասա, տո՛ւ վո՞ւ ես, ընցկնա՛ էկար ձի խասար։

Ասաց. — Ձէ՞ ես էն եմ, ինչ տո՛ւ ձի կանչեցիր։

¹⁸ Ղանդաղու Զիյարաթը Կարճկանի և Կիացանի միջևն է (Ծ.Բ.)։

¹⁹ Միր Հասանի գերեզմանը Մոկսի Քյուրանդ թաղի մեջն ա, քրդերի համար սրբազան ուխտատեղի (Ծ.Բ.)։

²⁰ Մահմեդի մայր (Ծ.Բ.)։

Ասաց.— Ընչի տո՛ւ խայու կիրակի^ոն ես:

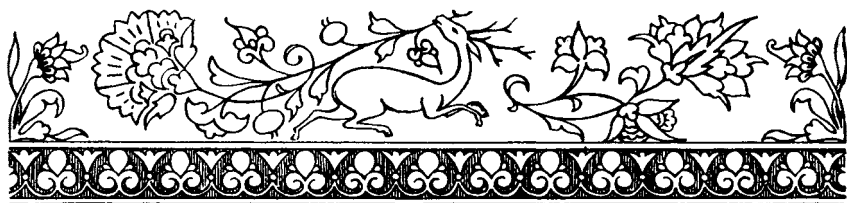
Ասաց.— Խա՛:

Ասաց.— Ապա վրը տո՛ւ խայու կիրակին ես, ապա տո՛ւ ընչի^ո էտապես ես: Ես ասի, տո՛ւ լուսեղեն ես, էրկնքից տ'էճնես տակ:

Ասաց.— Օղո՛րթ, քյու խոսքյն ա, ես լուսափայլ եմ, էրկնուց կ'էճնեմ տակ, հանձն խայեր էմ պատիվ չըն պըռնի, էմ օր կը պանեն: Կիրակի օր ինչ կար կ'էնեն, ասեղ կը խշթովի էմ աչկ, ճպեռք կը տա վերեն, ինչ ծեթ-մեթ պաներ կ'էնեն՝ էմ նմուշ կ'էլնի ծաղկատար, ինչ ընցկոն գյեշ-գյեշ հիշունց կը տան իրարի, էմ վիզ կը քյեթրվի, կը մնա ընցկնա քյեթր, ինչ ընցկո՛մ հէրան կ'էնեն, վար կ'էնեն, էմ խավըներ կը կըտուտվի, կ'էլնի կտոր-կտոր վրը ձի: Կիրակի օր ինչ վրը սալին էրկաթ կը տփեն, կռան կը պանցուցեն, եմ ջանդան ընցկնա հմեն կ'էլնի յարա: Դեորիս տաճկի աչկի հանձն կը վերնա, տաճիկ էլ չ'ըլի:

Ընցկոն թեթե-թեթե կը գյա կը խասնի ընգյերներուն, կը գյա ուր տուն: Խըտ գյալուն տուն, մե քսա էրաց, թե էս կանդար մատաղ էրի մեր սրփերուն ձի չըխասան, խայու կիրակին կանչելու պես ձի խասավ: Ձի ասաց. «էմ լաճ, վրը տո՛ւ էմ տղեն էլնես, քյանի սաղ ես, խայու կիրակին պախես, թո՛ւ պան չ'էնես: Ու քյու թոռներուն էլ ոսիաթ էնես: Էսա պաճառն ա, մենք կիրակի օր չընքյ աշխատե»:

49. ՊԱՌԱՎԻ ԼԱՃՈՒ ՊԱՏՄԱԾՆԵՐ

Քյաղքլի՛մ մեկ խեղճ, ախքյատ պառավըմ կեր, պառվուն մեկ լաճ կեր, չեոփչուլթեն կ'էներ:

էն մեկ օր կ'էրթա, կը գյա վըր ուր մոր իլահի. — Տո՛ւ տ'էրթաս թակավորի ախչիկ ուզես ձի խամար:

Պառավ կ'ասա. — Տղա՛, տո՛ւ ծոե՞ր ես, թակավորի ախչիկ կը տան մե պես ախքյտի՞:

Կ'ասա. — Չըմ գլինա, տ'էրթաս ուզես: Թըխ քյե տփեն, պան չըկա:

Խլխուն պառավ էլավ գյընանց թակավորի սարեն, նստավ խնամաթոռ:

Թակավոր իրիշկեց, տեսավ՝ խեղճ պլպլոտ պառավըմ էկե նստե խնամաթոռ, ասաց. — Խեղճ պառավ, էկեր ես էտա տեղ ի՞նչ:

Ասաց. — Ապա մեռնեմ քյե, թակավոր, ես չըգյեր, էմ լաճ ձի կը տփեր, էրե վըր ձի գեոռ, կ'ասա՝ տ'էրթաս թակավորի ախչիկ տ'ուզես ձի խամար:

Ասաց. — Որ էտապես կ'ասա, գյընա՛ քյու լաճուն ասա, թակավոր կ'ասե՛ր՝ ժամու տյուռ քյեոռըմ կեր, թըխ քյու լաճ հիմնա թի ի՞նչ պատճառով էկե նստե էտա տեղ, հմեն օր կը բեոռա՛ էկեքյ, թքյեքյ մըչ էմ իրիսին: Թի քյու լաճ էտա կորի պատմութեն հիմցավ ձի, քսա էրաց, ես էմ ախչիկ կը տամ:

Պառավ տանցավ, էյավ տուն, լաճուն ասաց՝ թակավոր ընցկնա՛ կ'ասա: Լաճ էլավ խլխուն գյնանց ժամու տյուռ, մըտ էն կոր, խընթրեց, ինգյավ բախտ:

Ասաց. — Ձի քըսա էրա, խեմ՝ էն ի՞նչ բան ա, տո՛ւ վիրո կը բեոռա՛ս էկեքյ, թքյեքյ մըչ էմ իրիսին, սիլա՛ զարկեքյ ձի:

Կորն էլ ասաց. — Դե, գյնա՛ Հանգուոմա քյաղաքյ, էստեղ մեկ մարթըմ կա, շաբաթ մեկ տիր կ'էրթա գյերեզմներ ուր գլեոխ կը զանի էն քյար, էն քյար, կ'էնա բրինգա՛ր, կ'էրթա, կը պառկի: Թի էնոր եղելութեն հիմցար, պերի՛ր ձի, ես էլ էմ քյե կ'ասեմ:

Պառվու լաճն էր, չարխներ խագյավ, գյընանց Հանգուոմ: Գյընանց

խասավ Հանգուոմ, մըջ քյաղքյին կան էկավ, վիրա աջք պոնեց վըր գյերեգմներու ճամբխին: Օր մ'էլ տեսավ էն մարթ էկավ: Պառվու լաճ գյնաց թամաշա, տեսավ էն մարթ գյնաց մըջ էրկու խաչի քյար, գլեոխ էզար էն քյար, էն քյար, բեռեռալով, շատ զինքյ տանջեց, չուր ախկըլ գլընաց, ինգյավ դի: Նոր պանրեկամներ էկան, էն տեղեն վիրուցին, տարան, թնլին տուն:

Պառվու լաճն էլ հիտե գյնաց: Մարթն գինքյ պոնեց էտատեղ, չուր մարթո՛ւ խեղք էկավ վերեն:

Գյնաց մոտ, խընթրեց, ասաց. — Տո՛ւ ձի չ'էնես բեմրազ, տո՛ւ ձի էմ մրազին խասուցես:

Կ'ասա. — Քյու մրազն ի՞նչ ա:

Կ'ասա. — Էմ մրազ էն ա, որ տո՛ւ քյու գլըխու գյա՛լիք ձի ասես:

Կ'ասա. — Որ ընցկոն ա, գյնա՛մ Տրապիզոն, մեկ թյուլճարմ կա դի, էտա թյուլճար ուր տեղ, ուր տուն էրե խերիանթխանա, որ շոտ խլըսի, պատճառն ի՞նչ ա, հիմցի, արի՛ ձի ասա՛, որ ես էլ քյե ասեմ:

Պառվու լաճ էլանվ, էնտեղեն գլընաց, խասավ Տրապիզոն: Կ'էրթա քյաղքի մեջ, ինչ կը մտնի, դըսա, դընա՛ կան կը գյա՛, կը տեսնա խերիանթխանն ո՞րտեղն ա: Հինքյն էլ կ'էրթա, կը մտնի էտատեղ, կ'ուտա, կը խմա, չուր էտա թյուլճար կը ճանչնա:

Կ'էրթա մըտ թյուլճար, կ'ասա. — Կը խնթրեմ որ տո՛ւ գձի բեմրազ չըճամբխես, պատճառն ի՞նչ ա, տո՛ւ քյու հարստութեն էրեր ես խերիանթխանա:

Կ'ասա. — Տղա, որ տո՛ւ էտապես կ'ասես, գյնա՛մ Բանդաղո՛ւ քյաղաքյ, մեկ պառավըմ կա դի, հմեն խլիսուն էրկու խատ ախախ կ'առնի, կը տանի վըր գյետին, չուր հիրիկուն կը լվա, կը տանա կը գյա՛ ուր տուն: Թի էնոր քսեն հիմցար, էկար ձի ասի, ես էլ էմ քյե կ'ասեմ:

Պառվու լաճ կ'ըլնի, կ'էրթա: Շատ, քիչ կ'էրթա, Բանդաղո՛ւ քյաղաքյ տո՛ւս կ'էլնի: Էրկու-իրեքյ օր էտա քյաղքի մեջ կը մնա, գլխայանքներ կ'աջքա, կ'իրիչկա, մեկ էլ կը տեսնա, պառավ էրկու ախախ ձեռ էկավ վըր գյետին նստավ, սապոն պոտեց վըր ախրխներուն, լվաց, լվաց չուր հիրիկուն, հիրիկուն տանցավ գյնաց տուն:

Պառվու լաճ ինգյավ հիտե, գյնաց խետ, ասաց. — Մա՛միկ, կ'աղաչեմ, տո՛ւ ձի սաղին կ'ասես, ձի բեմրազ չըգարցուցես: Ընչի՞ խամար տո՛ւ հմեն օր վըր գյետին էրկու ախրխներ կը լվա, կը լվա չուր հիրիկուն:

Կ'ասա. — Վո՛ւս, ես էմ քըսեն վիր էնեմ, էլ էմ ումուտ կը կտրի, հա՛լա՛ չըմ ուզե քյե բեմրազ տանցուցեմ ետ, — կ'ասա, — օրըմ ես, էմ էրկու լաճ գյացինքյ վըր գյետին լվաց: Գյետ ես լվաց կ'էնեմ, տիր մ'էլ տեսա, էն գյետի միջև քյար պանգավ, մեկ տյուռըմ էրեվաց, էն ջրո՛ւ տակ: Մարթըմ էնտեղեն էլանվ տյուս, գձի էմ լաճերով տարավ ներս, ասաց՝ «Տե՛, ես ձե կը

տանեմ, խանգարիստ կյանքը հրեքը, փառքը տվեքը, հալած ինչ որ կը տեսնաքը, չըզրուցեքը: Ձեզնից վով զրուցեց, խոսքըմ մոտեն էլավ, կը խանեմ տյո՛ւս»: Դյացիքը ներս, շատ պաններ տեսանքը, մեկտեղ ախազին սարսափելի ջանքի քյարըմ, չորս դեխեն լծված են, կը քյաշեն չորս դեխ: Ձըկարցա տիմաներ, ասի՝ ընչի՞ ընցկո՛մ կը չարչրվեքը, էնա իրեքը դեխեն թողեքը, լծվեքը էնա մեկ դեխ, որ քյար ուր տեղեն հիրար առնի: Էսա մեկ տրվանն ձի պանն չ'ասին: Քիչ մ'էլ գյացիքը, մարթըմ, կնիկըմ ինչիս էրկու սև կոճ կ'էրթեն, կը գյեն կը գանրկվին հիրար: Խարցնեցի, ասի՝ «Չուր ե՞փ էտապես տը գանրկեքը հիրար», ասաց՝ «Պառավ, մեմեկ ուր պանն ինքը գլխի»: Էն տեղն էլ զձի չըխանին տո՛ւս: Քիչ մ'էլ կան էկանքը, տեսանքը էրկու մարթ, փեսա մ'էն ա պոնեն ուր ձեռ, փեսա մ'էն, վիրան կը վիրուցեն, կը գաննեն մըչ իրարի գլխու, կը վիրուցեն, կը գաննեն մըչ իրարի գլխու: Ես չըկարցա զձի պոնեն, ասի՝ «Աստված ձե խիմ չըքյակա, չուր ե՞փ էտապես տը գանրկեքը մըչ իրարի կոտին, չէ՞ տո՛ւ խեղճ եքը»: Համա, էտա մարթն էկավ, էմ թե պոնեց ձի էխան տյո՛ւս, քյար էկավ հիրար, տյուռ փակվավ, ես մնացի ըսդան: Էսա էլանվ տաս տարի, որ ես էնտեղեն էլեր եմ տյո՛ւս: Էմ լաճերու սիրուն ես հմեն օր էրկու աշխախ տ'առնեմ, էրթամ էն քյարերու տեմ, տը լվամ, կ'ասեմ՝ բանքը տըլսմամթ ա, դիր մ'էլ էն տյուռ պանցվի, ես էրթամ ներս, էմ լաճեր կընդենեմ, տյուռ գյետ չըպանցվի: Էմ մանասն գյետ էսա յա:

Լաճ որ էտա քսեն լսավ, պառվուն կաց պանրե էրաց, գանրցավ էկավ, խասավ Տրապիզոնա թյուղրի մոտ, պառվու եղելութեն, ինչ որ լսել էր, թյուղրին քըսա էրաց:

Թյուղան էլ ասաց. — Տղա՛, թյու մարթ էմ եղելութեն տը չըխասկներ, հալած կը տամ քյու ջհելութնին խաթը, ինչ ախաղաքը կը չափչըփես: Էսա Տրապիզոնա մեչ մեծ երեւելի թյուղան ես էր, խընձ ձի ջոջ չըկեր: Ես փսակվա, տարի՛մ մընաց, դիր մ'էրկու հիմցա, որ էմ կնիկ յար ա պոնեն, յարն էլ վո՛վ ա, մեկ խանամ, պընգլոտ ախքյատ տղե՛մ ինչ մե տուն խոտղութեն կ'էներ: Որ ես տեսա էմ կնիկ գէտա լաճ կ'ուզա, մախսուս էլան ուրիշ քյաղաքը գյացի: Տանցա էկա, քյաննի՛մ օր մնաց, աչկեցի, տեսա կնիկ տղով ա: Էմ սիւռ կտրավ, նա իրես պերի, նա կուշտ քըլնա, չուր ին ամիս թըմմավ, լաճըմ էպե: Էմ պանրեկըմներ, էմ մարթեր հիմցան թի ձի լաճըմ էլե, էկան շնախավորութեն, ես էլ չըմ գլխիս ի՞նչ էնեմ, օտար տղա յա: Մտածեցի, ասի՝ ի՞նչիս էնեմ էմ նամուս թիւ մարթ չ'իմանա: Պերի թյուղութեն, առուտուր, հմեն պանն թանրեցի, խերիաթխանա պանցի, ֆուռն չիւնցի, ախըր չըերկնցուցեմ, էրեր եմ ոտ-ձեռ, կ'ասեմ՝ ինչ կա թըլխ շոտ խըլանի, քյաննի ես սաղ եմ, էմ մեռնելուց ետ զան չը մնա էն գելո՛ւն, ուր լաճուն, ու մարթ էլ էմ նամուս չըհիմնա: Ահա՛ էնա յա էմ մանսլ:

Պառվու լաճ կաց պանրով կ'ասա, կըտ թողնա կը գյան:

Կը գլխի, կը խասնի Հանգուտ, կ'էրթա քն մարթն տուն, կ'ասա. — Ինչ որ տո՛ւ ձի ասի՛ր Տրապիզոնա թյուղրի քսեն ընցկնա՛ն էր, դե դերիս խեմ՝ քո՛ն քրսա էրա, քյու եղելութեն ի՞նչիս ա էլե:

Էն էլ կ'ասա.— Տղա՛, ես թո՛ւ մարթն քրսա չըր էնե, հա՛լա՛ն որ տո՛ւ էմ քյասար պարգեցիր, վոլա՛, ես քսա տ'էնեմ:

Ձի էրկու լաճ կեր, էրկուան էլ շատ խորոտ են, շատ արհեստավոր: Էն մեկ օր կիրակի էր, էլա՛ն գլխի մեյխանեն, ոտնակոտոր, աչքախավար շատ անող խմա, սարխոշցա: Սարխոշ-սարխոշ թողի էկա տուն: Խըտ տեսնելուն էմ էրկու լաճեր տուն պարապ, էմ ցավ թռավ էմ գլեոխ, մեկ դիր էլ մոռցա թի կիրակի էր, բեռեռացի, ասի՛ վո՛յ, ընցկո՛մ էլնի՞ տո՛ւք էրկուան էլ մնաք տուն պարապ: Էնոնք կը գրյուցեն, որ կիրակի յա, հէսօր պան չըկա: Ես ականջ չ'էրի, քյու սարխոշ եմ, գարկի, էմ էրկու լաճն էլ պարգեցի դա՛ն: Էկան էմ էրկու լաճ տարան թաղեցին: Էմ սարխոշութեն էթող, հա՛յ-հո՛յ, հէսօր, հէսօր էնոնց կրակ ինգյե էմ սիւտ կ'էրեցա: Կ'էրթամ էմ լաճերու գլեքեզմնի վերեն, էմ սուտի մրմուռից էմ գլեոխ կը գանեմ էն քյար, կը գանեմ էն քյար, քյանի՛մ ցավ տա, քյանի՛մ էմ գլեոխ կոտուովի, ընցկո՛մ էմ ցավ կ'էլնի չուր էմ ախկըլ էրթա, էլնեմ կիսամեռ, ձի վերուցեն, պերեն թալեն տուն: Ըհա՛, էնա էլ քյե էմ եղելութեն: Հեքյիմ կը պերեն վըր ձի, ձի կը սաղացուցեն, խըտ դեղերուն, ես էլ մ'էլ կ'էրթամ էմ գլեոխ ընցկոն կը խանեմ, ու տը մնա ընցկոն, չուր մտնեմ գլեքեզման, քյանի որ ես էմ ձեռով եմ սպանե էմ էրկու լաճ:

Պառվու լաճ շատ շորհակալ էլա՛վ, կաց պարե էրաց, գլընաց: Էկավ խասավ ուր քյաղքի կուշտ, մտավ քյաղաք, գլընաց ուր տուն:

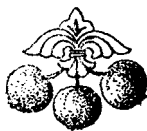
Էն մեկել օր էլա՛վ գլընաց մըտ կոր, կուրուն ասաց.— Էտա Հանգուտա մարթն քսեն, ինչ տո՛ւ կ'ուզեր հիմներ, ա՛ ընցկնա՛ն եր: Դերիս խեմ՝ քո՛ն քրսա էրա:

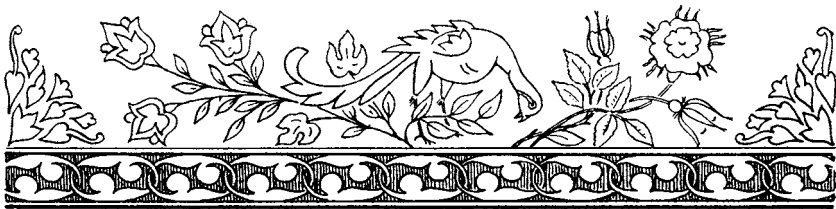
Էն էլ ասաց.— Ես էսա քյաղքի մեչ անքան էր: Ես հա՛ն փայթոն կը պանցուցեր, էն մեկ օր հիրիկուն էր, մեկ սՀա՛թ էր մնացե, որ մութ տեր, մարթն մեկ էկավ ձի ասաց՝ առ քյե էրկու մաղթա, ձի տար էնա սարի տակ, տանցի, արի՛: Եսն էլ էտա մարթ տրի փայթոն, չուր տարա սարի տակ, մարթն փայթոնից էՀա՛վ տակ, էմ հա՛ղ էտու, ասաց՝ դե, գլընա՛: Էս էլ ասի՛ տո, վոլա՛, ես կարճախասուկ տ'էրթամ էսօր հիտենուց, էսա ի՞նչ մարթ ա, դո՛ր կը մնա մըչ վերանա սարին: Գլացինք խասանք սարի մեչ, էն կ'էրթա, ձենե խաբար չի,— կ'ասա,— տեսա քյարի՛մ հա՛ռճե տյուռըմ էրեաց, էտա մարթ մտավ ներս: Եռսուն-քառսուն մարթ թանանչա՛ն էկա՛վ տակ, ես էլ քիչ-քիչ հիտե էՀա՛ն տակ, տեսա, որ էտա մաղազին խընձ քյաղքի թյուղրներուն շատ մալ կեր հինե, ընցկոն լցուկ էր: Ձի տեսավ, ասաց՝ «Տո՛ւ էկար ըսդա՛ն ի՞նչ»: Ասի՛ «Ապա ես կ'իրիչկեմ, տո՛ւ էսա կանգար հարուստ ես, էմ հա՛ղ քիչ ես տվե, ձի էլ հա՛ղ

տը տաս»։ Ասաց՝ «Ջանըմ, ա՛ն քյե ոսկի՛մ էլ, գյնա՛»։ Ես չ՝առի, ասի՝ քիչ ա։ Մարթն էպե էրաց թի էրկու ոսկի, թի իրեքյ ոսկի, թի խինգյ ոսկի, չ՝առի, ասի՝ քիչ ա։ Ասաց՝ «Որ ըցկոն ա, ի՞նչ տամ քյե, որ տու ռազի ընես, էմ դուքյնի կեսն ձի, էնա կեսն էլ քյե՛»։ Սատանեն մտավ մըչ էմ սուտին, ասի՝ չէ՛, քիչ ա։ Ասաց՝ «Աղե՛կ, էսա մեկ շուշեն ձի, մեկել հմեն քյե, ա՛ն տար»։ Ես մտածեցի, ասի՝ էսա ի՞նչ շուշա յա, էր գէն մինակ կը վիրուցա, մեկել հմեն կը տա ձի։ Ասի՝ չէ՛, շուշեն տու ձի։ Մարթն էլ էպե էն շուշից փշու՛մ չո՛ւթ առեց ուր պերան, անակախ փչեց էմ աչքյեր։ Խըտ փչելուն էմ էրկու աչքն էլ կուրցավ։ Սիլե՛մ տփեց մըչ էմ էրեսին, էմ թև պոնեց, ձի մաղազից էթա՛լ տյուա։ Ասաց՝ «Դե՛ գյնա՛ խըտ քյու հա՛լին»։ Ես էլ էլա՛ ափսիսեմ էմ փայթոն կընդա՛, նստա հինե էկա։ Էմ անաբեն ծախեցի, էմ խեղքի գեորա տվե էմ ճտին, հմեն օր կը գյա՛մ, կը նստեմ ըսդա՛, էրթացող-գյա՛ցող կը տամ Աստծո սեր, կ՛ասեմ՝ էկեքյ, թըքյեցեքյ մըչ էմ էրեսին, սիլե՛մ գա՛րկեքյ, ընցեքյ։ Ու ընցկոն տ՛ասեմ, չուր մեռնեմ։

Պառվու լաճ կը տանոնա կ'էրթա տուն։ Խլիսուն կ'էլնի կ'էրթա թակավորի էրես, կը պոնա Բանդա՛ն, Տրապիզոնա, Հանգոռոմա չուր էտա քյաղքյի կոր, կը նստի մեկ-մեկ քսա կ'էնա։ Թակավորն էլ շատ կը խավնի, էնոր պաշտոն կը տա, ուր ախչիկն էլ կը փսակա վերեն։

Էնոնքյ կը խասնեն ուրենց մրազին, մենքյ էլ խասնենքյ մեր մրազին։

50. ՍԵՎԱՑԱԾ ԽՈԳՅԻՆ

Մարթուն՝ մեկ շա՛տ ջհելություն էր արեւ, հմեն մեխքյով լցվեր էր, ուր աստընվոր թամամ էրեր էր, էնպես չուր էլեր էր վաթսուն տարեկան:

Ավուր մեկին խիվընդցավ, դեորիս ծանդը խիվընդցավ, ասաց. — Ես տը մեռնիմ, — ասաց, — ա՛խ, ա՛խ, համ էսա աստընվորից զրկվա, համ ինչ մեռնեմ, տ'էրթամ դժուրք, էլ չ'ապաշխարեցի, առեց լաց, կը լեր, կը լեր, կ'ասեր. — Ես մեկ, էրկու տարի ել ապրեր, ապաշխարեր, նոր մեռներ:

Օրըմ խրիշտակ երեաց էնոր աչկերուն, ասաց. — Տո մա՛րթ, որ տու քյու մեղաց խամար ընցկնե՛մ կը լաս, Ես քանսուն տարի քյե հնավելի կյանք եմ պերի, կա՛ց, ապաշխարի՛, նոր մեռի:

Մարթն քյանի՛մ օր մնաց, խիվընդյութնից ժրսվ, մտածեց, ասաց. «Օ՛, քանսուն տարի ձի կյանք կա, Ես եռսուն տարի կանա՛մ ապաշխարեմ: Տարնխինգ տարի աստընվոր տ'էնեմ, տարնխինգ տարի ել ապաշխարեմ»: Տարնխինգ տարի ուր աստընվոր էրաց, մտածեց, ասաց. «Վոլա՛, Ես չըմ կանա տարնխինգ տարի ապաշխարեմ: Յոթ տարի աստընվոր կ'էնեմ, ութ տարին կ'ապաշխարեմ»: Յոթ տարի ել ուր քյեֆ-ուրախութեն էրաց, մտածեց, ասաց. «Ես կանա՛մ ութ տարի ապաշխարեմ: Չորս տարի աստընվոր տ'էնեմ, չորս տարի ել ապաշխարեմ»: Չորս տարին ուր աստընվոր էրաց, պոծավ, ասաց. «Է՛, մա՛րթ, Ես կանա՛մ չորս տարի վըր իրարու ապաշխարեմ, էրկու տարի աստընվոր էնեմ, էրկու տարի ապաշխարեմ»: Էրկու տարի ել ընցավ, ասաց. «Էրկու տարի ել հնլա՛ կա: Մեկ տարին էլ կյանք տ'էնեմ: Էն մեկ տարին կ'ապաշխարեմ, չիտ ձի խերիք յա»: Տարին որ թմըմավ, ասաց. «Վա՛խ, տըսվերկու ամիս Ես ի՞նչիս տ'ապաշխարեմ: Վեց ամիս ել աստընվոր կ'էնեմ, նո՛ր վեց ամիս էլ կ'ապաշխարեմ»: Վեց ամիս էլ թըմըմավ, ասաց. «Իրեք ամիս էլ ծեթ-մեթ ծախեմ, պատրաստութեն տեսնամ, հիտին իրեք ամիս կը նստեմ, կ'ապաշխարեմ»:

Էցկեց էսա ամսուն չէ, Էնա ամսուն, էսա շնաթիռն չէ, Էնա շնաթիռն, հէսօր չէ, վնդ, տարին էլ թըմմավ, մնաց մեկ օր: Մտածեց, ասաց. «Հա՛յ-հո՛ւյ, էմ օր թըմմավ, Ես չ'ապաշխարեցի, ապա ի՞նչիս տ'էնեմ, — ասաց, —

կա՛յնի, ես պա՛մ էնեմ, բալքլի խրիշտակ գյա՛, ձի չըճանչնա»։ Էլա՛վ պղինձ մ՛առեց խըտ ուր, գյնաց։ Գյնաց մեկ գյետի՛մ մոտ, գյետ պանցր քյարիցըմ ճոռոթանի պես կը թալեր քյարի տակ կը մներ հէրի պես։ Գյնաց կայնավ էտա տեղ, ասաց. «Խրիշտակ թըխ էրթա մեր տուն, կան գյա՛, ձի չըկընդնի, տ՛ասա՝ չխո վո՞վ գյիտի, մեռե, սպանվե, ի՞նչխ ա էլե, տաննա, էրթա»։

Հէն օր մնաց էտատեղ, էն մեկել էօր խրիշտակ էկավ, սուր ճանգլվերով, չարքլի կերպարանքով, սև թուրըմ ծեռ, սա՛րփ էկավ։

Կանչեց, ասաց.— Է՛ մա՛րթ, ի՞նչ ես մտե էտատեղ։

Մարթն էլ հառաճյուց ուր պղինձ կոռծեր էր գյլեոխ, ճյուր կաթկթեր էր վերեն, սև մուր լցվեր էր վըր ուր խալվըներուն, ոտնվեր սեցեր էր, ինչ ա խրիշտակ գէն չըճանչնա։

Ասաց.— Ես չե՛մ, ես չե՛մ։

Ասաց.— Տո՛ւ չե՞ս, անհավատ մարթ, ինչի՞ տո՛ւ չես։ Եռսուն տարի հանվելի վերուցիր, քյու խոգլին ազատելու, թի՞ չէ քյու մարմինն էլ զրկելո՛ւ խողից ու կտավից։ Մարթն կապվավ էտատեղ։

Խրիշտակ ասաց.— Գյու մարմին թըխ ըլնի սև քյարե սուն, մնա հանճե ճրին, քյու խոգլին էլ տանեմ էնեմ դժոխքլի սև սուն։

Սուր ճանգլվերով խոգլին քյակեց տարավ։ Մարթն քյարացավ, էլավ սև սուն, մկա գյետ էն ճրո՛ւ հանճե։ Գյետ վիրուց կը զըմզըմփա վերեն, կ'էրթա։

51. ԱՐԵՎԵԼԻՑ ԼԱՃ, ԱՐԵՎՄՏԻՑ ԱԽՉԻԿ

Ժողկ ժամանակով կ'էլնի մեկ թակավոր Հարեւելից կողմ: Էտա թակավոր ծերացե, ուր օր գացե հէվար, մեկ տղա մենակ կա: Էտա տղեն էրագիվ խրտ Հարեւտից թակավորի ախչկան կը սիրահարվի: Մեմեկ ուր տեղ մըչ էրագին կը տեսնա՝ էլած են խնգալ, մըչ սարեն խրտ իրարու կը խաղեն, կը վնգվգեն էսդեխ, էնդեխ: Ընցկոն խաղալով Սև սարից կ'էջնեն տակ, գետլի պռուկ, որ ջյուր խմեն: Էտա տեղ, գետլի բոլոր, մեկ անբըմ ձար ա թակ, որ էկող խնգալներ ինեն ձար: Որց խնգալ կ'ինի ձար, էքյն կը գանա գձար կը կտուտա, ըզվորցն կը պռուցա: Էլըմ խնգալեն կը տան Սև սար, կ'ըլնեն վեր: Կը մնա էն մեկել օր: Գյենն էրագիվ գիրար կը տեսնան, խրտ իրարու կը խաղան, կը թռնեն իրարու վիզ չուր կեսօրին, կը գյան վըր գետլին ջյուր տը խմեն: Էքյն կ'ինի ձար, որցն կը թողնա կը փախի, տեր չ'էլնի: Արաբ թոփուզըմ կը գանա մըչ էքյ խնգալն գլխուն, ձեռ կը թակա պռնա, խնգալ կը պռնի, կը փախի, կ'էրթա, կ'էրթա, կան կը գյն, էլ չըկանա էն մեկել խնգալ կնդնի:

Ախչիկ էրագից կ'աքխի, ճեռչ ցավըմ պռնի ուր գյլեոխ, գյիշեր չուր լոս կը նստի կը մեզա, կ'ասա. «Ուխտ ըլնի, չէ՛ մեր, չէ՛ խեր, ես էլ որցեղենի իրես չըտեսնամ ու աշխարք չըմտնեմ. չէ՞, որ էմ վիզ տան ջնլադ, ես աշխարք տը չըմտնեմ, արև լոս տը չ'էլնեմ»:

Էլ Հարեւտից թակավորի ախչիկ ուր գյլեոխ չի տա լվնլ, դոս չ'էլնի, աստընվոր չըտեսնա, մութ հէոգե՛մվե կը մտնի, կը մնա ներս: Ուր խաց-ջյուր, դոս տվե ծակել, էտա ծակից կ'առնի, չըթողնա թոն հիսան ըլնի ուր իրես. մինակ օր մեկ գան ուր մեր կ'իյա մոտ: Էսա ախչիկն էլ մոր մեկ ա, էլ թակավորին բան չըկա:

Ախչիկ թըխ կենա ուր հանին, դանոնաքյ վըր լաճուն: Լաճ որ սիրու առեր ա, օր վըր ափուր կը խիվդնա, օր վըր ափուր ետ կ'էրթա: Թակավոր քյադքյներ հեքյիմ չ'էթող, դեղ չ'էթող, ինչ չ'էբե, թոն ճար չ'էլավ:

Թակավոր շատ զարմացավ վըր էսա խիվընդյութեն, թի ընչի՞ թոն դեղ վերեն չ'էրթա, ասաց ուր վնգրին, ուր լանին. — Էմ տղի խամար մեկ ճարըմ էրեքյ, թըխ էմ թակավորութնի կեսն ձե ըլնի:

Լսելն էր ասաց.— Ես կ'առնեմ գտղեն կ'ի՛նեմ աշխարք, բալքի ճարըմ կընդնեմ:

Լսելն ուր ինչ կա չըկա էթող, առեց զթակավորի լաճ, ինզնով աշխար: Տաս օր քյեկեց թըխ Հյուսիսային կողմ, տղի ցավ գյեչցավ, ետ գյնաց: Դանրցավ տաս օր գյնաց թըխ հարաֆ, տղեն ըսկի չըհանրագյնով: Դանրցավ իրես շիթկեց թըխ հարեմուտ, էլըմ սկի չ'եկավ վըր տղին. քյանի էրթա, ետ կ'էրթա: Իրես հտու թըխ Աղոթրենն, օր վըր ավուր, տղի գյոն կ'անուշնա, լեզուն կը բացվի, որտեղ որ էրթա, խասնողին հանդիս կը տա առծաթ, ոսկի, կուծի, ջանֆաս, էնպես, որ հմեն մարթ կ'ուզա ուր տուն տանի, ինչ կա քսա էնա էնոր:

Լսելն դավրեչու խավով ա, մահֆա շինե, գտղեն դրե մեչ, ընցկոն կը կանացուցա: Շատ կ'էրթան, քիչ կ'էրթան, Հարեկից թակավորի քյաղքին ռաստ կը գյան: Տղեն կ'աղեկնա, կը գյա վըր ուր կրարին:

Լսելն, թակավորի լաճ մեկ պառվու՛մ տուն կը կնդնեն հտա տեղ կը մնան:

Հիրիկուն պառավ կը կանչեն խարց-փորճ էնեն, պառավ կ'ասա.— Ինչ թակավորական դեխեն ա, սկի խոսք մ'էնեք: Եասախ ա, վո՛վ հտա դեխեն գրյուցա, կը տանեն յան վիզ կը գանեն, յան կը կախեն:

Լսելն կ'ասա.— Վո՞վ տը գյա ալանջ էնա, որ մարթ ուր տանվե, ընցկնս դո՛ւռ դրո՛ւկ, հէրդյուս կ'ալնո՛ւկ, էրկու խոսք ասա: Զանըմ,— կ'ասա,— շատ հէրկեն-բանակ բան քյե չընք խարցուցե: Ընչի՞ հտա թակավորի չորս դեխ լոս-լո՛ւսավոր ա, սարի էն մեկ քյեռչեն մուծի ու խավար ա:

Կ'ասա.— Մե թակավորին ախչիկըմ կա, բիրդան-բիրս ընցկնս էլնվ. էլ թո՛ւ վանդիր, իշխան, թակավոր չըմնաց, ինչ չ'էկան ուզելո՛ւ, գհեր պոնե ծեռ, կ'ասա՝ ձի հտա խոսք մ'էնեք, թի չէ կը խմեմ, կը մեռնեմ:

Լաճն կը հիմնա, որ հտա ախչիկն ա, ինչ մըչ էրազին տեսեր էր, էլած են խազալ, մըչ Սև սարին կը խաղեն: Ուր էրազ հտա գյիշեր լնլին քսա կ'էնա:

Լսելն շատ կը մտածա, թո՛ւ հարա չըկանա կնդնի, կ'ասա. «Ոսկեթելե, ակնունքյ-ջնվահիրե սազըմ տամ շինել, հսա էրազի Սև սար տամ շինել վերեն, էրկու խազալն էլ հտա տեղ, սարի տակն էլ գեղըմ տամ շինել՝ անրա թոփուզ ձեռ, ձար թալե պախկվե մըչ խոտերուն: Վի՞ր տանք շինել», — կը մտածա:

Կը խարցնեն պառվուն. — Հանջեա մըչ հսա քյաղքին ճեռչ ոսկրիճ վո՞վ ա, մի բան կա, տանք շինել:

Կ'ասա.— Ծեռչ ոսկրիճ չարսուն կը նստի:

Լաճն էլ աչքեր կը կապա, սաքյիմ կոր ա, լնլի ծեռ կը պոնա, մըչ քյաղքին կան կը գյա, լաճու ձեռ կը պոնա, կ'էրթա չարսուն:

Գնաց ոսկրճներու ճեռչի մոտ, ասաց.— Ընցկնս սազըմ տը շինես՝ ոսկեթել, ալմաստ-ջնվահիրե, Սև սար, էրկու խնգալ, գեոլըմ ու անբըմ էլ վերեն:

Ոսկրճ իրիշկեց՝ դավրեշ ու էտա կոր տղեն, ասաց.— Ջանըմ, ձեր ուզած մեկ խինգ-վեց խազար ոսկու բան ա, դուք ի՞նչխ ընցկնս բան կը տաք շինել:

Լանին ասաց.— Ընչի՞ կը զարմանաս, փարով բան՝ չի՞, ա՛յ՝ քյու փարեն, շինի, քյու լանդին ի՞նչ ա:

Ձեռ էտու, մեչքեն սըվտակ քյիսիկըմ էխան դո՛ւս, չուռ էտու վըր դանգգին:

— Ա՛յ, — ասաց, — էսոնք խըջի, թի էսոնք պակսավ, ասա, էլ կը տամ:

Ոսկրճ շիշկովալ: Ինք մըչ ուր մտին ասաց. «Ինչ էսա դավրեշի մոտ կը կընդվի, թակավորութնի մոտ չը կընդվի»:

Լանին աղաչեց, ասաց.— Շուտով պոճնես, չուր քանի՞ օր, — ասաց, — կանաս պոճնես:

Ասաց. — Քսան, եռսուն օր կը պոճնես:

Դավրեշն էր տղի ձեռ պոճնեց, էլ մ'էլ էկավ պառվու տուն:

Որ ժամանակ լմացավ, դավրեշ պոճնեց լաճու ձեռ, գնաց ոսկրճու մոտեն սազ առեց, էկավ պառվու տուն: Դավրեշ հէրողեց էրկու-իրեք սանթուռչի էբե, էղի պառվու տուն, տղի խամար, որ սանթուռ գանել սովրեցուցեն: Օրական մեկ-մեկ ոսկի էտոնց կը տա: Որ տղեն աղեկըմ սովրավ, էբե էտա ուսթքյներու վգքեր էտու կտրել, որ էսոնց սուռ չըտանեն դո՛ւս:

Խլխտուն դավրեշ ու տղեն առին զսազ, գյացին թակավորի սարին մոթխաս տեղըմ, բանչի՛մ մեչ նստան, սազ խանին, առին գանել: Ընցկոն չալկի՛մ կը չալա էտա թակավորի տղեն, որ ընցնողներ մահիլ կը մնան, բլբլներ էսոնց ձեն կտրած, էկած վըր ծառերուն ականջ կ'էնեն: Քյաղաք թյաղքով կը թնփեն, դո՛ւքընքյտեր կը մնան փակ, կը թնփեն էտա սազի ձեն ականջ կ'էնեն:

Թակավորի վանդիր ձիով կը գյա, որ տ'ընցնի թակավորի սարեն, էն էլ կը կայնի, կ'ասա. «Մկա էրթամ, բեո՛ւմ էլ էրթամ», մեկել կ'իրիշկա՝ էլավ հիրիկուն: Դավրեշն ա, ուր սազ կը ծալն, կը դնա ուր ծոց, հմեն մեկ խըտ ուր տուն կ'էրթա:

Խլխտուն ինչ կը լո՛ւսնա, վանդիր կ'էնի կ'էրթա թակավորի սարեն: Թակավոր շատ ա բանկացե վերեն, որ վիզ տը տա գանել:

Կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, հէրեկ ես էլսմ տը գյեր մը քյե, վըր ճամբխին հանջբըմ տեսա, դավրեշըմ ընցկնս սազ կը գաներ, ես

կայնա ականջ էրի, դիրքմ էլ իրիշկեցի հիրիկուն ա, ես չըգլիցա ի՞նչխ օր գլնաց հէվար:

Թակավոր կ'ասա.— Թի օդորթ կ'ասես՝ քյու խոգլին ազատեցիր, թի սուլթ կ'ասես՝ չխո ըհա՛ տվի զանեւ, հէրողկի էտա դավրեշ գլն սըգան:

Վանգիրն ա, կ'ըլնի դո՛ւս, մարթ կը հէրողկա դավրեշ կը կընդնեն, կը բերեն թակավորի սարի մեհ: Կորն ա, ինչ ուր սազ կը բանա, խնգան մեկ թավուր ձեն կ'իլնի հինե: Թակավոր, ուր վանգիր, ուր մեծամեծներ նստած ականջ կ'էնեն, թամաշա կ'էնեն, էնոնց խելքի գլեո նոր նստան: Իրեք օր վերջ կը խանեն թեփսի՛մ ոսկի, կը տան էտոնց բախշիշ, կը խանեն դո՛ւս:

Թակավորն ա, կ'ըլնի կ'էրթա ուր կնկան մոտ: Թակավորի կնիկն ա, իրեք օր զթակավոր չըկարցե տեսե, կ'էլնի կրակ-բեոց, կը կպի թակավորի յախեն: Թակավորն էլ քըսա կ'էնա՝ հալ-հեքյաթ ընցկնա՛ բա՛մ կա՛ Դավրեշըմ ու կոր լաճըմ սազ կը զանեն, հմեն մնացած էտոնց թամաշեն: Ես էլ էմ վանգրի վիզ տը զաներ, հալա՛ էբե մեր հանճե գլեո տեսար, իրեք օր մենք զմե մոռցանք: Մենք գլիտենք թի սհաթ յան սհաթ կես ա:

Թակավորի կնկան սիւստ կ'էլնի, կ'ասա.— Կ'ուզեմ էտա դավրեշ, ուր կոր լաճ գլան ձի խամար զանեն, ես էլ ականջ էնեմ:

Հէրողկեցին, էտա դավրեշ ու էտա կոր լաճ բերին թակավորի կնկան մոտ: Իրեք օր գլիշեր-ցերեկ էլըմ նստավ էստեղ, սազ էրաց: Իրեք օր որ ընցավ, բերին թեփսի՛մ ոսկի տվին էնոր, լաճ կոր ա, վերեն չ'իրիշկեց, լցին դավրեշի տոպրակ: Էլան դո՛ւս, գլացին էնոնց տեղ:

Ախշկան մերն էր, էլա՛վ գլնաց մըտ ախշիկ, ասաց. «էն սևավորի մոտ մինակ ես կ'էլնեմ կը մոնեմ, էն էլ էն ա իրեք օր կա, վերեն չըմ խարցուցե», կ'էրթա:

Էլ ախշիկ դո՛ւս չի բանա, նստե ներս, կը լս, կ'ասա. — Մարե՛, դո՛ւ ե՛լ էմ խոր պես ուսուստ ձենե կտրեցիր, ես ի՞նչ եմ էրե, դո՛ւ էնա իրեք օր կա ձի թողեր ես անսըվաղ:

Կ'ասա.— Որթի՛, ես էլ չըմ գլիտե ընչի: Ես էլ չըմ գլիտե ինչ ասեմ, քյե խասկցուցեմ: Էսա տեղ դավրեշ մ'ա, էկե, խեո անլի մարթըմ կա, չալկի՛մ կա խեթքեր, կը զանեն, խնգան մեկ թավուր ձեն կ'ըլնի մոտեն: Սազի վրեն էրկու խնգալ կը խաղան, որ մարթո՛ւ, Ասծու դո՛ւր կը գլան:

Կ'ասա.— Մարե, որ էտապես ա, խեմ էմ խոր ասա, թըխ հէրողկա էտա չալկըշին բերա, էմ դուան հանճե զանա, եսն էլ ականջ էնեմ:

Կ'ասա.— Աղե՛կ, որթի, կը հէրողկեմ կը պերեմ:

Թակավոր հէրողկեց հէղան՝ հինե չալկըշին առեց էբե: Էկան խասան սարի դո՛ւս, դավրեշ ետ դանցուցին, խզմաթքյարըմ էկավ, լաճու ձեռ պոնեցին, տարան ախշկան դո՛ւս նստեցուցին: Լաճն էր, ձեռ սազի վերեն տարավ էբե, խնգան մեկ թավուր ձեն էխան, խնգաներ մըջ Սև սարին կը խաղան, կ'իլնեն հիրարու վիզվի:

պիտ բերեր եմ խետ: Էկեր եմ Աստծու խրամանքյով քյու ախչիկ կ'ուզեմ էմ թակավորի լաճուն:

Կ'ասա. — Աղեկ, խարցնենք մեր ախչկան, թի կ'սքո՛ւ էրաց, տանք, չըմքյի մե խանքնի չ'էնա: Էն ա, քյանի տարի յա խանգար մեկ ուզո՞ղ էլան, նա խոսքյ լսավ, նա թո՛ւ մարթո՛ւ բերան իրիչկեց:

Կը կանչեն թակավորի կնիկ, կ'ասեն. — Գյնա, քյու ախչկան ասա, քյե ուզող ա էկած, քյե խեր քյե կը տա չալկըչի լաճուն կ'առնի՞ թի չ'առնի:

Մեր կ'էրթա կը խարցնա:

Կ'ասա. — Խա՛, մարե, ձի տվեք էն լաճուն, խերիքյ ա մնամ մըչ էսա սև սքյուն, դուք էլ խը ձի տուտում-տխուր մնեքյ:

Թակավոր կը կանչա, խարսնիս կը դնա, յոթ օր գիշեր-ցերեկ սազ-գուռնա կը զանեն, կը խաղան:

Յոթ օր վերջ լան են կ'էրթա թակավորի մոտ կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, դեռիս մե հրաման տու, մենք մեր երկիր էրթանք:

Կ'ասա. — Ջանըմ, մեր երկի՞ր որն ա, ձեր երկիրն ո՞րն ա: Ձի էլ տղա չըկա, թըխ նստի սղա, չուր էմ մախվան էմ թախթ ու թակավորութեն կը տամ էնոր:

Լան են ա, կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, մեր աչք քյու թախթ, քյու թակավորութեն չի, Աստծու սայից քյու գյլխուն, մե էտա բան կա, մեր աչք քյու պարեկամութեն ա:

Թակավոր հրաման կ'էնա, պատրաստութեն կը տեսնան, խարս-փեսեն կը դնեն ճամբախ: Շատ հանգիս կը հէրողիե ուր խնամուն՝ Հարեմտից թակավորին:

Չուր կը խասնեն երկիր, թակավոր վըր թախթին կը վախճանի: Մեմեկ ուր դեխեն կը վանգա՛ վըր թախթին, որ ինք էլնի թակավոր: Լան են ու թակավորի լաճ կը խասնեն, հմեն մեկ կը նստի ուր պոչին:

Էնոնք խասան ուրենց մրազին, դուք էլ՝ ձեր:

52. ՉԱՐԻՔԻ ԴԵՄ՝ ԲԱՐԻՔ

Ժամանակին մարթեր կ'էրթան կարիբո՞ւթեն: Որբւերի կնիկը՝ կը գյա՛ն, ուր լաճն էլ կը դնա՛ խըտ ֆոնց, շատ կ'աղաչա, ոտ-ձեռ կ'ի՛նի:

Աստծու սիրուն,—կ'ասա,—ձեր խեղ տարեք, ձեր խեղ բերեք:

Կ'էրթան Ստամբեոլ աշխատելու: Էտա մարթեր հա՛ գյանցած-էկած, ճամբխըներ գլիտեն, չար-բարին կը ճանչնան: Էտա լաճ խամ ա, նոր կ'էրթա կարիբո՞ւթեն: Ինչ կը խասնեն Ստամբեոլ, հմեն մեկ կ'էրթա վըր ուր արհեստին, վըր գործին: Էտա լաճն ա կ'ի՛նի Ստամբեոլն մեչ կան գյա՛ն, չեղիչութեն կ'էնա, յափուք կը բանի, հմեն կիրակին էլ կ'իյն ժամ, ժամուց ետ չըմնա: Տերտեր քյարոզ կը տա՝ Աստծուն տվեք, աղքատին տվեք, մեկ տաք՝ տաս կ'առնեք, մեկ տաք՝ խարիւր կ'առնեք:

Տղի անունն էլ Պետրոս ա, աւանջ կը մտի, հմեն շաբթո՞ւ ուր առած փարեն կը բերա, կը թա՛լն գյանձանակ, կասա. «Էն ինչ կուրուսկտեմ, չխո կը բերեմ Ասծու մոտ կը տամ փոխ-պախ, են օր ինչ էրթամ, կը գյա՛ն, կ'ուզեմ, կ'առնեմ, կ'էրթամ»:

Էրկու-իրեք տարի կը մնա Էտապեա Ստամբեոլն մեչ:

Ընգյերներ կը պատրաստվեն, որ դանձան էրկիր, էնոր կ'ասեն. — Տղա՛, մենք դեորիս տ'իյանք էրկիր, հազըրվի, որ մեկտեղ էրթանք:

Էն էլ խլիսուն կ'էրթա ժամ, կասա. — Հա՛, էմ ընգյերներ կ'էրթան էրկիր, էմ փարեն տվեք, ես էլ տ'իյամ:

Ժամկոչն ա, լո՛ւսրարն ա, գտղի թւեն կը պոնեն, կը թա՛լեն դո՛ւ: Մեկել օր Պետրոս էլ մ'էլ կը գյա՛ն ժամ, կը կայնի կը լա՛, էլ մ'էլ ժամկոչ, լո՛ւսրար թւեն կը պոնեն կը խանեն դո՛ւ: Լաճ լա՛լեկն, մոմոալեն կ'էլնի դո՛ւ կ'իյն ուր տեղ: Ընգյերներ շատ կը գոռեն վերեն, թի՛ արի՛, էրթանք, թի՛ քե խացի փարա չըկա ել, մենք կը տանք:

Կ'ի՛նեն ճամբախ կ'էրթան:

Թակաւորն ա, էն գլիշեր էրազըմ կը տեանա, էրազի մեչ կը տեանա մեկ երիտասարթ տղե՛մ թուր ծեռ կայնե վըր ուր գլխուն. — Էլի՛, — կ'ա սա. — Պետրոս անունով տղե՛մ կ'էրթա Հյուսկյուզանն ճամբխով, խուրջի՛մ ոսկի-առծաթ լից ու ձի՛մ հէորողի էրթա, էնոր շուտով խասնի:

Թակավոր կը հանձնէր, չըգլխի խիյա՞լ էր, թի՞ էրազ, կ'ասա. «Խիյալի բան էր», էլ մ'էլ կը քնի, էլ մ'էլ էրազ կը տեսնա. կը զոռ վերեն, կ'ասա՝ շոտ էրա էտա ձին ու փարեն խասու էտա մարթոն:

Թակավորն ա, կը կանչա ուր դռնապանքյտերուց մեկն, կ'ասա. — Ասեք թրխ ձի՛մ պատրաստեն, ասեք էնա խուրջին էլ ոսկի, տարեք Հյուսկյուգաւ, իրեք մարթ են, մեկ էլ Պետրոս անուռով տղե՛մ, տվեք էտա լաճուն, դարցեք էկեք, ձի ասեք:

Պետրոսի ընգլերներն են կ'իրիշկեն աչ-ձախ, գլխներ կը կոռեն, խըտ իրարու կը գրոցեն, մըչ իրարու կ'ասեն. «Վա՛ղ մենք էրթանք գլեղ, մե ի՞նչ տ'ասեն, խըտ էսարեն կա ընցկենմ ոսկի, ձի, խըտ մե հմեն մեկին զեռով տաւ-քսան ոսկի փարա էլի»:

Մեկ ընգլեր կ'ասա. — Որ դուք եմ խանք էնեք, ախր ես ճարմ կ'էնեմ, էնմ թողնի պամաթ խասնի էրկիր, զմե ամոթով խանա:

Մեկել էրկուս կ'ասեն. — Բաբո՛, դո՛ւ ինչ ասես, մենք քյու խանք տ'էնենք:

Կ'ինեն ճամբախ կ'էրթան, մեկ, էրկու, իրեք օր, մեկ մեշի՛մ ուստ կը գլան:

էն մեկ ընգլեր կ'ասա. — Խընձ սղան անուշ տեղ չըկա, նստեք, քիչըմ խաց ուտենք, լյուր խմենք, ուհանք, նոր կ'էրթանք:

Կ'առնեն կը քեշվեն մեշի մեշ, ճամբխից դուս, կ'էրթան էստեղ: Պետրոս ուր ձիուց կ'էջնի, խուրջին կ'առնի տակ, էն գլխի, թի դի խաց տ'ուտեն: Մեկել կը տեսնա՝ իրեք ընգլեր բիրդան կը խասնեն ուր ձեռներ կը պոռնեն, կը կապեն, դեռ կը խանեն ոսկին կը բաժնեն մըչ իրարու, տղի ձեռքեր, ոտքեր կը կտրեն, կը թողնեն էտա տեղ, ձին կ'առնեն, կ'էրթան: էտա կը մնա մըչ ուր հալին: Բանգրկա՛մ էնգլխին կը գլան, որ քարվան թափա ցածր, վըր հախբին: Բանգրկանի փիշանգն ա, փսսալով կ'ինի մեշի մեշ, խզմաթքարն ա, կ'ինի հիտե, որ պոռնա, ետ դարցուցա: Փիշանգ կ'էրթա կը կայնի վըր լաճու գլխուն: Մարթ կ'իրիշկա էտատեղ՝ տղե՛մ, արնի մեշ շաղղուկ, նստուկ էտա տեղ:

Խզմաթքար ձեռ էթալ փիշանգի հալանք պոռնեց, դարցուց տարավ մըչ քարվին:

Բանգրկանքաշին կանչեց ասաց. — էտա փիշանգ դո՞րեն կը բերես, ընչի՞ ճամբխից էլավ դուս:

Ասաց. — Ձին փախավ պրակի մեշվե գլանց, ես ինգլան հիտե գլանցի: էստեղ գլանց արնթաթախ մարթոն՝ վերեն կայնավ. մարթմ կա էստեղ, բրինդար, կը խեծա:

Կ'ասա. — Դե՛ գլանք չորս խոգլի, էտա մարթ առեք, բերեք, խեծ ի՞նչ ա էլե:

Գլանին զմարթ առին բերին, դրին էտա տեղ:

Կ'ասա. — Դո՛ւ ի՞նչ մարթ ես, էտա ի՞նչ ա էլե քյե, ո՞ր տեղեն կը գյա՛ս, դո՞ր կ'էրթաս:

Կ'ասա. — Ձըմ գլխո, ես զձի ընցկնա՛ տեսա:

Էն կանդա՛ր կը զեռուա վերեն, չըկանա էտա տղի բերենն խոսքըմ խանա: Բնգրկան ա, կը մտածա, կ'ասա. «Էմ խերիա՛թն էլ թըլս էսա էլնի, ձի անվա՛ղ չըկա, տանեմ շախեմ-պախեմ, քյանի սաղ եմ»:

Կը բերա էն մեկ ձիու բեռ կես կ'ենա, կը դնա՛ վըր ձիուն, կ'առնի էրկընե՛ր կան գյա՛:

Ժամանակըմ կ'ընցնի, կը տանի ուր տուն, կ'էնա ուր խոգյա՛զանվակ, կը շախա, կը պախա: Բնգրկան ա, տղա բան չ'ունի: Ժամանակըմ էլ կը մնա, կը մեռնի, տուն, հարստութեն կը մնա Պետրոսին: Ավուր մեկին Պետրոս փանջա՛րից կ'իրիչկա դո՛ւս, կը տեսնա ճամբա՛խվե իրեք խոգլի էկան: Կը տեսնա՛ հմեն մեկի քյամակ տոպրակըմ խաց, վզքյե՛ր երկնցուցած, էլըմ կ'էրթան կուրբա՛թ: Կը կանչա, կը բերա, կը ճանչնա որ Ստամբեղո՛ւ ուր ընգլե՛րն են, ինչ ուր ձեռ-ոտ կտրած ա:

Կը խարցնա, կ'ասա. — Է՛յ, բարի մարթե՛ր, հո՞ւստեն կը գյա՛ք, դո՞ր կ'էրթաք:

Կ'ասեն. — Կ'էրթանք Ստամբեղ, կուրբա՛թութեն:

Կ'ասա. — Օրական ի՞նչ կ'աշխատեք:

Կ'ասեն. — Օրական կ'առնենք տըսնըխինգլ կուռուչ փարա:

Կ'ասա. — Աղեկ, ես քըսան կուռուչ փարա կը տամ օրական, կացեք ըստեղ, հանվի աղեկ չի՞:

Կ'ասեն. — Ընչի՞ աղեկ չի, կը մնանք ըսգա՛, — կ'ասեն. — ապա մե գործ ի՞նչ ա, ի՞նչ տ'էնենք:

Կ'ասա. — Ձե գործ թեթեա ա, չըք նեղանա, թի ձեր սըբըն էլ կը կտրի, առեք ձի մեմեկ թըգբեղ, պոնեք ձե ձեռ, դանե դան էկեք ձե խաց կերեք, գյացեք բախչեք Ֆուացեք, էկեք:

Էնոնց օրական ամսե ամիս կը տա: Թըգբեղ կը քյա՛չեն, կ'ուտեն, կը խմեն, չուր հիրիկուն, կը պառկեն կը քյենն, էլ ուրիշ աշխատանք չը կա: Մեկ, էրկու, իրեք տարի վերեն կ'ընցնի:

Էն մեկ ընգլե՛ր կ'ասա. — Խերիք ա, ընցկնե՛մ մնանք էսատեղ, մե խամար ամոթ ա, ընցկնե՛մ պարապ-սարապ Ֆուանք, մե օրական առնենք, էրթանք իղին ուզենք, դանանք մեր տներ:

Խլխուն կ'էլնեն, կ'էրթան մոտ, կ'ուզեն ձեռքյե՛ր պագյեն, խաթր առնեն, որ էրթան: Ինչ որ ձեռ տը պագյեն, քյուրք կը թա՛ն էն դեխ, կը տեսնան ձեռքյե՛ր-ոտքյե՛ր կտրուկ, էն մարթ ինչ ուրենքյն ա ձեռքյե՛ր ոտքյե՛ր կտրած, թալած ու թողած ա գյացած: Կը գարմանան, լեզուք կեռեքլվե կը փակվի:

Պետրոս կը կանչա ուր խզմանթքյարներուց մեկն, կ'ասա.— Տա՛ր էսոնց խաց կերակուլ կերցու, ճամբան շանց տուր, թըխ էրթան:

Կը տանի, խաց կերակուլ կը տա ու կը դնան ճամբան: Էտա ճամբանից ինչ կ'էրթան, էրկնուց ձե՛մ կ'էլնի, կեծակ կը զանա, էտա իրեք մարթն էլ կը սեցուցա, կ'էնա կուտ, կ'ընեն քյոմուռ:

Խզմանթքյար կը գյան Պետրոսին քըսա կ'էնա, Պետրոս փառք կը տա ուր Աստծուն:

53. ԱՍՏԾՈՒ ԳՐԱԾ ԳՅԻՐ ԲԱՏԱԼ ՉՐԼՆԻ

Ժամանակով թակավորեմ կեր: Թակավոր, ուր վանգիր խաղափոխվան, ինգան մըջ ժողովուրթին, կան էկան: Կ'էրթան խեղճ կնկա՛մ դռնեն կ'ընցնեն, կը տեսնան՝ կնիկ կայնե ցավ կը քյաշի: Վանգիր ինչ կը տեսնա՝ կը ծըծղա:

Թակավոր կ'ասի.— Խեր ըլնի, վանգիր, էսքան որ մենք կան կը գյենք՝ դու չըր ծըծղի, հէսօր քյե ի՞նչ էլավ, կը ծըծղաս:

Կ'ասի.— Թակավոր, չըմ գիտի: Էսա կնիկ տղե՛մ տը պերի, տղեն տը ճեռճնա, տ'ըլնի քյու թակավորութեն տ'առնի, ճար չըկա:

Թակավոր կը ծըծղա, կ'ասի.— Տնաշեն, ճիժըմ տ'ըլնի տը ճեռճնա տ'էմ թակավորութեն առնի, հանլա՛մ դուր բախալըմ սաղ կը մնա՞, թի՛ չըմնա:

Թակավոր քիչըմ կը հանճանա, կը մտածի, չ'ըլնի՞ էմ վանգրի խոսք գյա տեղ, կ'ասի.— Վանգի՛ր, քյելի դառնանք վըր էն կնգյան, խեմ՝ էն տղեն էլի՞:

Կը դառնան, կը տեսնան՝ կնիկ լաճըմ ա բերե: Թակավոր մըջ ուր մտքին կ'ասի՝ «Վոլա՛, որ վանգիր գիտցավ էսա լաճ էր, օղորթման տ'ըլնի, էմ թակավորութեն տ'առնի, ճարըմ տեսնանք»:

Մարթուն կ'ասի.— Հա՛յ մարթ, դու գըու տղեն չըս ծա՞խի:

Մարթն կ'ասի.— Դավրե՛շ բաբա, մարթ ուր լաճ կը ծախի՞:

Դավրեշ կ'ասի.— Տնաշե՛ն, ի՞նչ կա, բռնեմ քյե չիլեր ա, խեմ՝ սաղ կը մնա՞, համ քյե շատ փարա կը տամ:

Մարթն ակահուլթեն կ'անի, միտքն կը փոխի, կ'ուզի ուր լաճ ծախի, ուր շիվարութից ագատվի, կ'ասի.— Դավրե՛շ բաբա, ի՞նչ կը տաս էմ լաճուն:

Կ'ասի.— Քյու լաճու կշռանքյով ոսկի կը տամ:

Խայու խելք չ'իսգյավ, ասաց.— Դավրեշ բաբա, ձի մ'անի քյե ծաղր:

Դավրեշն էլ կը խասկնա թե մեկ կշեռքյով չի տա, կ'ասի.— Էրկու դիր քյու լաճու ծանդրո՞ւթնով ոսկի կը կշռեմ:

Մարթն ասաց.— Դե տու:

էրկու լաճու կշռանքյով ոսկի առեց, զլաճ էտու դավրեշուն: Կը տանեն սանդուխըմ կը տան շինել, գտղեն կը դնեն մեչ, սանդուխ լավըմ կը կարեն՝ պգտիկ ծակըմ կը թողնեն ճրից վեր: Թակավոր ինքյ ուր ծեռնով զսանդուխ կը գյրկի, կը տանի կը թալի ճեռչ գյետի մեջ:

— Դե, — կ'ասի, — վնճի՛ր, դեորիս թըխ գյա էմ թակավորութեն առնի: Թակավոր, վնճիր կ'էրթան ուրենց տեղ:

Դանձանք սանդուխի վերեն: Գյետ զսանդուխ կը տանի մեկ հուրիչ քյաղաքըմ դո՛ւս կը խանի, աղքատ մարթըմ ուր օրական ապրուստ կը խանա ձո՛ւկ պոնելով: Մարթն կայնի վըր գյետի բերնին՝ թու թալի, ձո՛ւկ բռնի, տանի ուր իգանքն խանի, կը տեսնա՝ պստիկ սանդուխըմ վիրուց կը գյա տակ: Կ'ասի. «Վոլա, հէսօր ես ձո՛ւկ չըմ տանի, էնա սանդուխ խո՞՞ ձո՛ւկըմ տ'աժի»:

Ուր սանդուխ կ'առնի, կը գյա տուն, ուր կնգյան կ'ասի. — Կնիկ, վոլա, հէսօր ձո՛ւկ էմ ծեռ չ'ինգյալ, էնա սանդուխ եմ ձեռ ինգյալ, ծախենքյ, տանքյ մե խացի փարի:

Սանդուխ կը բանան, կը տեսնան լորյան տղե՛մ գյետ հինե, համա նվոց կ'ընի մենն:

Մարթն շատ կը լա, կ'աղաղակի. — Հե՛յ, — կ'ասի, — փառքյ էմ քյենե Աստված, ես չըր կանե ձո՛ւկըմ պոնե ես, էմ կնիկ ուտենքյ ապրենքյ, դո՛ւ անց մ'է՞լ հուղարկեցիր վըր մե:

Կնիկ հուս կը տա մարթո՛ւն. — Ի՞նչ կը հուսահատվես, — կ'ասա, — քսմ աթ տվող Աստվածն ա, էտա էրեխի քսմաթն էլ կը տա հալբաթ:

Խլխտուն մարթ կ'էրթա ուր ձո՛ւկ բռնելո՛ւն: Հմեն օր մեկ ձո՛ւկ կը բերեր:

էտ օր էրկու ձո՛ւկ էբե, փառքյ էտու Աստծո մոտեն, ասաց. — Աստվա՛ծ քսմաթ ի՞նչիս կը խասուցի:

Մարթն էտ կերպով գտղեն կը ճեռճցուցի: Տղի խելքյ դեորիս էփեյի պանի կը խասնի, ճարպկութեն կ'անի:

Տղեն խարցուց խոր մոտեն ասաց. — Հայ, կակո՛, ժամանակին չխո քյե դո՛ւքա՛մ կահվե՛մ, պա՛մ չի՛լեր ա:

— Խա, վոլա, — կ'ասի, — մե խին կահվե՛մ իլեր ա, քյակրտվի, բլեր ա:

Կ'ասի. — Կակո՛, քիչըմ տեղ համա տու նորոգել տաս, մարթըմ առնի, ես տնտեմ, բալքի խացի փարա վաստկեմ:

Տղեն կ'սկսի ուր քործ անել:

Դառնանք թակավորի, վնճիր վերեն: Թակավոր, վնճիր խալավղարձած ժողովրթի մեջ ման կը գյան, կը գյան էտա քյաղաքյ դո՛ւս կը գյեն, կ'էրթան քյաղքի մեջ կան գյալ, լաճու կահվի հառճեռուց կ'ընցնեն: Վնճիր կը ծըծղա, ինչ աչք կ'ինի կահվաչի տղեն:

Կ'ասի. — Աստված խեր անի, վնճիր, դու էլ մ'էլ ծըծղացիր:

Վազիր կ'ասի.— Թակավոր, չըմ գլիդի, Աստծու գլրած գլիր բատալ չ'ընի:
Կ'ասի, թե.— Ընչի՞:

Կ'ասի.— Ըհա, խա հն տղեն ա, ինչ դո՛ւ քյու ծեռնով թալեցիր գլետ:
Կ'ասի.— Ձէ՛, էն չի:

Կ'ասի.— Ձէ՛, վոլա՛, էն ա:

Կ'ասի.— Ապա ի՞նչի տ'անենք. էլ խեր չըծախի, էլե թամամ մարթ:
Հէվարին խալիվոր ճո՛ւկ բռնելուց կը գլյա՛, էդա երկու դավրեշ կ'էրթան
խալիվորոչ տուն:

Կ'ասի.— Հա՛յ, խալիվոր, դո՛ւ գքու տղին չըս ծախի՞:

Խալիվոր կ'ասի.— Դավրեշ բաբա, մարթ թ'ի՞նչի ուր տղեն կը ծախի:

Դավրեշ կ'ասի.— Ես գլիտեմ, քյու տղեն չի, ա՛ռ քլե հաքան փարա,
էտա տղեն տու մե:

Կ'ասի.— Կը տամ, ի՞նչ տաս:

Դավրեշ կ'ասի.— Ուր հառճև ոսկի կշռեմ:

Խալիվոր կ'ասի.— Շատ աղեկ, էմ ընդունածն ա:

Ձտղեն կը կշռի, ոսկին կը տան խալիվորոչ, կ'առնեն կ'էրթան, կ'էրթան
քյաղքից դո՛ւս կըլնեն:

Քյառսուն գյազանոց խորըմ վը ճամբխին կը տեանան, համա գտղու
ոտներ կը բռնա թակավոր, գտղեն չըլփ, կը թալա մըչ խորին, Սալըմ կը
քյաշի վըր խորի բերնին, կ'ասի.— Վազիր, դե թըխ գլա, խեմ՝ եմ
թակավորութեն ո՞րտեղեն տ'առնի:

Թակավոր, վազիր կը թողնեն կ'էրթան, էսոնց խալավ կը խանեն, կը նստեն
վըր ուրենց թախթին: Հարգումա կողմեն թյուլարըմ կը գլյա էտա խորի մոտեն
կ'ընցնի, քյարվանբաշին կը լսի՝ խորանթը նըվոցըմ կը գլյա: Շատ նվոցի հիտև
կան կը գլյան՝ չուր կ'էրթան խորի բերնի հեռճև կը կայնեն, սալ կը քյանչեն
դեն, կը տեանան, որ նըվոց խորի բերնեն ա կը գլյա: Էրկու մարթ կ'իճուցեն
խորի տակ գտղեն խորից դո՛ւս կը խանեն: Թյուլար գլաճու խալավ, կա չըկա
կը փոխի, կը դնի վըր բերգլըրներուն, կը քշի, կ'առնի, կը տանի ուր տուն, գլաճ
կը պախի, կը ճոճցուցի: Ձլաճ կը դնի վարժատուն, էնպես վարժ տղե՛մ կ'ըլնի,
որ թիվ մեկ ճիժ էնոր չըր խանեն, շատ վարժ կ'ըլնի:

Էն կենա ուր տեղ, դառնանք թակավոր, վազրի վերեն: Թակավոր,
վազիր էլըմ խալվափոխ կ'էլնին, կ'ինեն մեչ ժողովութին, կ'առնեն ման
գլյա: Կան կուդրաթ կ'էրթան Հարգումա մեչ, էտա թյուլըրին մեհվան
կ'էլնեն, կը նստին դի, չուր հիւրիկվան տղեն վարժատնից կը գլյա:
Թակավորն էլ վազիրն էլ կ'ըլնեն հառճև կը կայնեն: Վազիր կը ծըծղա,
գլեոխ թափ կը տա:

Գյաղտիկ թակավորին կ'ասա. — Էսա լաճ էն տղեն ա, ինչ դո՛ւ
բռնեցիր, թալիր խորվե, Աստծո գլրած գլիր բատալ չ'ընի, ճար չըկա,
գքյու թակավորութեն տ'առնի:

— Է՛հ, — կ'ասի, — էսա չխո էլե թակավոր, էս հասարակ մարթ չի: Խերն էլ չըծախի, ապա ի՞նչիս տ'անենք:

Վանգիր թակավորին կ'ասի. — Ծախել չխո անկարելի ա, չըծախի: Խլիսուն, ինչ կ'ըլնենք հանձն, խոր ասա՝ խնդրեմ քյու լաճ դի խետ մե, չուր մե քյաղքից խանա դո՛ւս դանոնա: Թի ընցկոն դո՛ւ կանաս զլաճ խանես դո՛ւս:

Խլիսուն կ'ըլնեն վե, դավրեշ թյուջրին կ'ասի. — Մենքյ անծանոթ ենքյ էնա քյաղքին, խնթրեմ քյու լաճ դի խըտ մե՝ չուր զմե քյաղքից քիչըմ խանա դո՛ւս, դանոնա, գյա՛:

Թյուջար կը համոզվի, զլաճ կը դնի խըտ դավրեշներուն, կ'էրթան:

Կ'առնեն կ'էրթան հանգի մոտ, կ'ասեն. — Դանրբի՛ն, մե խամար չորս ճող էրկաթըմ չինի՝ ծերեր շատ-շատ սուր:

Հանգի չորս ճող էրկաթ կը չինի, կը տա դավրեշի ծեռ: Դանրեշներ գտղեն կ'տան էնոնց հառճե, չուր քյաղքից կը գանոնացուցեն: Դանտի մեջ ինչ կը խանեն՝ չորս ճող էրկաթ կը գանեն գյետին, աղեկըմ կ'ահիմցուցեն, Թակավոր տղի ոտներ կը բռնի, վանգիր գյլեոխ, կը բռնեն գտղեն, կը վերուցեն վեր, կը գանեն վըր չորս սուրուզ էրկըթներուն, կը թողնեն, մըջ ուր հանլին, կ'էրթան:

Կ'ասի. — Վանգի՛ր, դե՛ թըխ գյա՛ էմ թակավորութեն, խեմ ո՞րտեղեն տ'առնի:

Ուրենքյ գյացին, նստան ուրենց տեղ, տղեն մնաց վըր էտա էրկըթներուն, նվոց կ'էրթեր ո՞րտեղ: Կուճանդանըմ ուր գորքով կը գյա՛ էտատեղեն ընցնի, էրթա ուրիշ քյաղաք: Կուճանդան, ինչ զլաճ ուր խորոտկութեն, ուր հանկ կը տեսնա՝ ուր սիւռտ շատ-շատ կը ցավի:

— Հե՛յ, — կ'ասի, — Աստված քյու արողի աչքեր քյոռցուցի, մարթ էսպես բան է՞լ կանի:

Էնպես կը բռնի էտա սուր էրկթներուց գտղեն դո՛ւս կը քյա՛շի, դռթոր կը բերի վերեն, հէնդամ հինք քյա՛վել կը տա ըգյարեք, գտղեն կը վերուցի կը տանի ուր խետ, խանգարներով ոսկի ծախս կանի, չուր գտղեն կը տա լավացուցել: Տղեն չըխո շատ գյիտութեն ունի. գտղեն կ'էնա գորքի կուճանդան:

Դանոնանքյ թակավորի վերեն: Նեղութեն կը պատահի. թակավոր կ'ուզա՛ ուրիշ դուլախի խետ կոխի անի: Էդ կուճանդան կ'ըլնի չորս-խինգ խանգար գորք կը տա ուր տղին, պատիկ կուճանդանին կը հէօրոզկա թակավորին օգյնութեն: Նամակ կը տան թակավորին, թի այսինչ կուճանդանի տղեն էսքան խանգար գորքով էկավ քյե օգյնութեն: Կ'էրթան կը նստեն պատերազմի դանշտ, չաղքներ կը գանեն, թակավոր, վանգիր կըլնեն կը գյան գորքի մեջ կան գյալ: Կը գյան պատիկ կուճանդանի չաղքի հառճե, վանգրի աչք կ'ինի կուճանդան՝ էլըմ կը ծըծղա:

Թակավոր կասի. — Վազիր, խեղճ, էլ մ'ընչի՞ ծրծղացիր:

Կ'ասի. — Ձեմ գլխի: Աստծու գլխած գլխի բատալ չ'ընի, էսա էն տղեն ա, ինչ բռնեցինք զարկինք՝ վրը հերկըթներուն: Հէսօր էլե կոմանդան, էկե քյե օգյնութեն:

Վանգիրն կը կանչի, կը զատնացուցի, կասի՝ ապա ի՞նչխ էնենք:

Ասաց. — Նամակըմ գրի ֆռոնչուն, թի՛ սա նամակ կը խասնի էտա տեղ, գէսա նամակ բերող համա մլես ֆռոն:

Թակավոր նամակ գլխեց ֆռոնչուն, տարավ էտու կոմանդանին, ասաց. — Տա՛ր տիւ ֆռոնչին, քյու բանակի խաց շոտ պատրաստա:

Տղեն կ'առնի զնամակ, գուր ձին կը խեծնի, կ'էրթա կը խասնի Թակավորի խաս բախչեն, ձին կը թողնի, կ'էնի, որ ճիւղըմ խմի: Հանքուր ճիւղ կը խմի, էստեղ կը պառկի, ուր քյուն կը տանի: Թակավորի ախչիկ կ'իրիչկա, կը տեսնա մեկըմ գլխո պառկե մըչ ուր խոր խաս-բախչին, քյեն: Թակավորի ախչիկ սարից կ'էճնի տակ, կը գյա վրը էտա տղին կը կայնի: Ախչիկ էնպես կը սիրվի վրը էտա տղին, էնպես կը սիրվի, որ խեղքից-մաքից դիւս: Կան կը գյա տղի բոլոր, աչք կ'ինի քոլզի ճոթ, կը տեսնա թխթի բրդիւնըմ կ'էրեւա: Ախչիկ թուխթ դուս կը խանի, կը բանա, կը կարգա, կը տեսնա, որ խեղ գլխե ֆռոնչուն՝ խըտ խասնելուն, բռնես, մլես ֆռոն: Ախչկան սիւստ շատ կը վառվի տղի վերեն, մըչ ուր մաքին խոր կասի. «Հա՛յ, Աստված գլխու տուն ավերի, դու ի՞նչխ էսա երանելի տղեն կը տաս կորուսել: Խոր նամակ կը բռնի, կը ճղի, կը թանի, նամակ կը գրի թանա ֆռոնչուն. «Փռոնչի՛, խըտ էսա տղեն կը խասնի էտա տեղ, էմ ախչիկ փսակես վերեն»: Էլ հանվի բա՛մ չըգլրի, նամակ կը գոծի, կը զանի տղի քոլզի հառճե, լանգյե՛մ կը զանի լաճուն, լաճ կը խանի վեր, էլ ապա կը թրթրթի, չուր լաճ էրթա ֆռոնչիւ մոտ: Կ'էնի վե շոտ, ափալ-թափալ գուր նամակ կ'առնի, կը վանի ֆռոնչուն, կը տա ֆռոնչուն ետ կը դառնա:

Փռոնչին կը տա բանալ կարգալ, զլաճ բանել կը տա. — Է՛հ, — կ'ասի, — Թակավորի ամրն ա. գրե՛ քյե փսակեմ վրը ուր ախչկան, դե՞ր կը թողնես, փախնես:

Տղեն կ'ասի. — Ձէ՛, թող ես էրթամ խըտ էմ ասքյրին:

Կը բռնի գտղեն կը փսակի վրը ախչկան, էրկուս մեկտեղ կ'էնեն վեր:

Թակավոր-վանգիր կ'ուրախանան, կ'ասեն՝ հանգլընցալ, կ'էնեն կը վազեն կը գյան մըտ ֆռոնչին, ֆռոնչուն կ'ասեն. — Դիւ էն մարթ մլեցի՞ր ֆռոն:

Կ'ասի. — Ի՞նչ ֆռոն, ի՞նչ մարթ, դիւ ձի էտապես բա՛մ չը՛ս գլխե աս, — ասաց, — Թակավոր իմ, դիւ մեկ մարթ ես հէորողկե ձի, էն էլ գլխե ես՝ անջան էմ ախչիկ փսակես վերեն: Ես էլ բռնեմ եմ, փսակեմ եմ:

Վանգիր կ'ասի. — Թակավոր, ես քյե ասի՛ Աստծու գլխած գլխի բատալ չ'ընի, առե՞ց, թի՛ չ'առեց:

՝Ասաց.— Խա՛, վոլա, առեց:

Թակավոր, վանդիր կը գան էնոնց տեղ, կը սկսեն մտածել, կ'ըլնեն կ'էրթան ուրենց, մըտ ուրենց բաղվանչին:

Կ'ասի. — Բաղվանչի՛, քյառսուն գյաճ խորունթք խոր մըչ քյու բաղին գա՛ր, հէսօր քյինե կ'ուզեմ լմացուցես:

Բաղվանչին քյառսուն գյազանոց խոր կը գանի:

Թակավոր կ'ասի.— Բաղվանչի, առավոտ վո՞վ շոտ կը գյա էսա տեղ խաղող բերա, կը պոնես կը թալես մըչ խորին, խողքյար կը լցես վերեն:

Թակավոր-վանդիր կ'ըլնեն կ'էրթան էնոնց տեղ կը նստեն, կը գյրեն բաղվանչուն. «էսա տղեն խետ կը խասնի էսա տեղ՝ կը մլես խորի տակ»:

Կը կանչի փեսին, կը տանի ուր մոտ, կ'ասի.— Ա՛ռ սա նամակ, առավոտ շատ շոտ կ'էրթաս, պաղ-պաղ խաղողըմ կը բերես կ'ուտեմ: Շատ շոտ կ'էրթաս:

Տղեն կառնի նամակ, կ'էրթա ուր տեղ կը պառկի, կնիկ ապըս կը տա գմարթ, ըսկի չըթողնա քյնի:

Մարթ կ'ասի.— Թող ես շոտ քյնեմ, խլիսուն ակիսեմ էրթամ խաղող բերեմ քյո խոր, ամոթ ա:

Կ'ասի.— Շատ աղեկ, առավոտ շատ շոտ ես քյե կը խանեմ վե, ես հիշար եմ:

Էնպես կանի, չուր լուսուռ դեխ կ'անցուցի, լուսուռ դեխ կը թողնա գտղեն կը քյնի: Զմայել լաճուց կը գյողնա, կը ճղի, թալի, նամակըմ կգրի, թի «ձուլթ խաղող ձի խամար հէօրողկես գյա՛», նամակ կը գանի լաճու գյեոխ:

Թակավոր շոտ առավոտ կը վագի կըլնի, կ'էրթա մըտ բաղվանչին, կը կանչի բաղվանչուն, դո՛ւռ կը բանա, բաղվանչին կը խասնի համա կը գյրի, խըտ խոր կը մլի:

— Տո յամա՛ն, — կը բոռա, — ես թակավորն եմ:

Բաղվանչին կ'ասի.— Թակավոր ըլնես չէ, թակավորի խերն էլ ըլնես, հէսօր տ'իյա էնա խորի տակ. թակավորի հրաման էնպես ա:

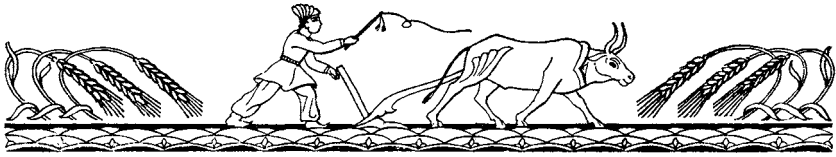
Զթակավոր կը թալա խորի տակ:

Տղեն խլիսուն հանգյան կ'ակիսի, վըր կնգյան կը քյոխի, կ'ըլնի կը վանդի մըտ բաղվանչին, կը կանչի, կ'ասի.— Բաղվանչի՛, խաղող բե, տանեմ թակավորին:

Կ'ասի.— Գյնա՛, ինչ թակավոր քյու հիտե կան էկավ, ինչ էկավ ուր գյեոխ, էլ ձեն մը՛ խանի, գյնա՛, նստի վըր թախթին, քյե խամար թակավորութեն էլա:

Տղեն էկավ նստավ վըր ուր թախթին, էլավ թակավոր:

Էնոնքյ խասան ուրենց մրաղին, դուքյ էլ՝ ձեր:

54. ԹՅՈՒՋԱՐ ԱՅԼՈՐ

Քյաղքըի՛մ մեչ կաղընդին վնրժարան ճժեր հմեն մեկ բն՛մ կը տանեն վնրժնպետին կաղանդ: Մեկ աղքատ ոռպեերի կնգյան լաճ էկավ տուն, առեց լնլ:

Մեր ասաց.— Որդի՛, ինչի՞ կը լնս:

Ասաց.— Խա՛ պա, հմեն ճիժ ուր վնրժնպտին կաղանդ կը տանի, ձի բն՛մ չըկա, ես տանիմ:

Ասաց.— Դու ել առ մե դիկ, տար քյու վնրժնպտին կաղանդ, էն էլ խընձ խըղի տարածներ:

Լաճ գդիկ բռնեց, գյրկեց, դռնեն էլավ դո՛ւս, տարավ որ տեր վնրժնպտին: Էն մեկ փողնի մեչ, ինչ հի՛վ-հի՛վ մարթ չըր էրեւ տաս-քսան խնրնմիկ կ'ընցնեն: Սիւն՛մ գնրկին մըչ լաճու իրիսին, դիկ ձեռնեն առին, քյեկեցին: Լաճ խասվեխաս ինգյնվ հիտվներ:

Գյնցին Ֆոնի՛մ դո՛ւս, Ֆոռնչուն ասին.— Քյենե կ'ուզենք քյառսուն մարթո՛ւ խամար խաց-կերակուլ պատրաստես:

Ընցան գյնցին բնդնիս:

Լաճ դնրցավ էկավ Ֆոռն, ասաց.— Խաց հաղըեցի՞ք, հո՞ւր ա, տվեք տանեմ:

Քյառսուն մարթո՛ւ խաց-կերակուլ առեց տարավ ուր տուն: Ֆըռնի պատի վերեն գյործելնվ գյրեց. «Ինչ տեսնաք՝ ձեր Այլոր ախպո՛ր մոտեն տը տեսնաք»:

Գյնաց բնդնիս, բաղնիսի տեր գյիտցավ, թի խնրնմիկներու խզմնթյարն ա, էն էլ քյառսունի խավըներ, կեր-չըկեր ժողվեց, էդի վըր չըվնին, առեց գյնաց: Մեպքյորով վըր բնդնիսի պատին գյրեց. «Ինչ տեսնաք՝ ձեր Այլոր ախպո՛ր մոտեն տը տեսնաք»: Տարավ էդի տուն, ուր խավըներ փոխեց, էկավ բնդնիսի դո՛ւս կայնավ:

Խնրնմիկներ էլան տեսան՝ նն խալավ կա, նն բն, դոր իրիչկեցին՝ գնտ չընդան, ասին.— Խորո՛տ տղա, ա՛ռ էնա փարեն, տար դո՛ւս քյնից մե խամար քյառսուն ձեռ խալավ բե:

Այլոր ախպեր առեց գփարեն, գյնաց էնդեխ, վըր պատին գյրեց. «Ինչ տեսնաք՝ էմ ձեռնեն տը տեսնաք»: Փարեն տարավ տուն, խալավ

փոխեց, էկավ ինգյանվ խնրամկներու հիտև: Էստնք տեսան խալավ բերող չըկա, բանդնիսի տիրոջ գոռ էրին, չոր-մոր կնդան, խազյան, իրարու ասին. «Մեր սղան կենալ խնրամ ա, Այլոր ախպեր չըթողնա մե բեհն գյան դոռ»: Էլան գյաղտիկ-մանդտիկ փախան գյանցին սար, մըտ էնոնց ճեռչ:

Էլ չըգլըխցան Այլոր ախպոր քըսեն էնեն, ասին. — Վոլան, անգլանը հիտև մե ինգյանվ, դես-դեն փախանք, Աստված զմե ազատեց:

Ճեռչն ասաց. — Ընցկնա՞ բոչ ա, մե խզմանթըյանըմ կնդեք, թըխ էրթա քյաղաք բան-ման բերա, մենք էլ էրթանք սար, նեճիր էնենք՝ ապրենք:

Էլան դոռ, տեսան՝ Այլոր ախպեր էնդեղն էր, չըճանչցան, ասին. — Խորոտ լաճ, արի՛ մեր մոտ, բան-ման էրա, քյու հանդն առ:

Ասաց. — Ընչի՞ չըմ ի՛գյան:

Այլոր ախպեր խնրամկներու հետ մտավ, շատ խորոտ ծառայութեն էրաց, աչք էթնվ վըր խնրամկներու ճեռչի խորոտ ախչըկան, գիրար ուղեցին:

Օրըմ ախչկան ասաց. — Դոռ ու ճի կ'ուզես, տը գյան խը ճի փախես: Քյո խեր կ'ինի մեր հետև, ես գքյո խեր կը սպանեմ: Դոռ գլիտես, չխո քյո խեր սպանելու խնրջ ա, խանգար անմեղ արուն ա թնփե: Ուր էմ խնրան չ'էնես՝ քյե էլ կը սպանեմ:

Ախչիկ ասաց. — Դոռ գլիդես:

Խնրամկներու ճեռչն խլիտուն գքյառսունն էլ հէօրողեց Զեռնակա սար՝ բնգրկանի քյարվան թալնեն: Մնաց հիրիկուն չ'էկան, ուրենք պառկան քյան: Կեսգիշերին լաճ էլանվ ուր մզրախ էդի վըր ճեռչի փորին, զինք էթալ վերեն, ծակեց էնդեխ էտու դոռ, չանրով էրկու դիր բոռաց, սատկավ մնաց ուր տեղ: Այլոր ախպեր ախչկան էխան վե, հէրի մեչ ինչ կեր բանցին վըր ճիերուն, վըր դռան գյրեց. «Ինչ տեսնեք, ճեր Այլոր ախպոր ճեռենն տը խեք» ու գյանց ուր տուն:

Խնրամկներ քյարվան թալնեցին, էկան տեսան էլ՝մ Այլոր ախպոր ավերս: Էլ չիշկուան, առին մեկ խըտ մեկի խոսպտալ, կռիվ, դեոր գանդեցին հիրարու, քառսունն էլ մեկ զմեկել սպանեցին:

Այլոր ախպեր գյանց, գյուղյան էտու շինել, թյուճրի ապրանք գյընեց էլից մեչ, առեց թյուճրութեն էնել: Անուն մնաց թյուճար Այլոր:

Ժամանակըմ ընցավ Այլորին ախչիկըմ էլավ, ճեռցավ, էլավ խուռնի-խրեղեն բն՝մ. չ'ուտես, չըխմես՝ իրեսն իրիշկես: Ինչ ախչիկ էլանվ տաս տարեկան, մեր մեռավ, թյուճար Այլոր շատ էլաց, հանլա՞ դանցավ վըր ախչկան, ուր աչիչ լուսու պես կ'ուզեր: Ընցավ քյանի՛մ տարի, թյուճար Այլոր էլավ, տ'էրթա Հէրուսաղեմ, ընի մուխսի:

Կանչեց ուր դրկեց Խոհեմ ախպեր ասաց. — Դոռ գլիտես՝ վիրև Աստված, ներքյե դոռ ես էմ բանեկամ, ես կ'էրթամ Հէրուսաղեմ,

Հէրոսաղմա լուսուեն արժանանաս, էմ օջնիս, էմ վարիաթ, էմ ախչիկ, էմ կա-չկա թնսլիմ կ'էնեմ քյե: Դո՛ւ գլիտես, քյու Աստված, չուր ես կը գլնմ:

Խլիսուեն թյուջնր Ալլոր էլնվ գլննց թըխ Հէրոսաղեմ: Խոհեմ ախպերն էլ կը մտնե՛ր ուր տուն կ'էլնե՛ր, տան ճեռճուլթեն կ'էնե՛ր:

Քլննի'մ օր ընցավ, Խոհեմ ախպեր մտավ տուն, դռներ շինեց, ձեռ էթնլ խըտ ախչիկ, ասաց.—Աստված մեր էրկուս ստեղծե իրարու խամար, դու տը գլնս խըտ էմ ձեռաց:

Ախչիկ ասաց.—Ա'խ, չէ՞ դո՛ւ էմ խոր տեղն ես, էտապես կ'ընի՞, ես քյու խոգլական գնվակն եմ:

Խոհեմ ախպեր ասաց.—Էսա-էնա, չըմ գլինա, էնա ինչ Աստված գմե տվե իրարու, ախշրի մեչ էլ խնձի խորոտ մարթ տը կնդնե՞ս, հնմ քյո խեբն ա գըյե տվե ձի:

Ախչիկ տեսավ՝ ճար չըկա, ասաց.—Էն աղեկ Աստված ձի տվե քյե, ես մախսուս նազ կ'էնեմ, մկա գլնն դո՛ւս, ես էմ գլլեոխ լվնմ, սերսըփվեմ, հիրիկուն արի, չուր լոս պառկենք իրարու ծոց:

Խոհեմ ախպեր էլնվ դո՛ւս, ախչիկ դո՛ւս ներսուց փակեց, էն էր ու էն՝ էլ չ'էբնց:

Ժամանակըմ ընցավ, ջյուլնք էկավ, թե թյուջնր Ալլոր Հէրոսաղմա դնրցավ կը գլն:

Խոհեմ ախպեր էլնվ հնռնջոց գլննց հնռջե, ասաց.— Ի՞նչ պախեմ քյենե, էն ինչ էլե՛ սաղին տ'ասեմ: Քյու ախչիկ քյու տուն էլեր ա էրկու դռնեն, տասըմ կը մտնեն, տասըմ կ'էլնեն: Չխո ինչ դո՛ւ ոտ դըրր դո՛ւս, քյու դո՛ւս փակեց վըր ձի, էլ ձի հիսան չըխսաբեց. հնմ քյու տուն ավիրեց, հնմ քյու նամուս կոտրեց:

Կատղավ թյուջնր Ալլոր, ուր մշակ հէորոդկեց, ասաց.— Գլնն, գէն դեւ տար մըչ ձորին, սպանի, էրա կտոր-կտոր, ուր շապիկ թաթխի մըչ ուր արնին, ա՛ռ բե ձի:

Մշակ հնռնջոց էլավ էկավ, մտավ տուն, զախչիկ առեց, էխան տարավ մըչ ձորին, հնլն ուր սուտին չ'էխան սպաներ, ասաց.—Ախչի՛, ես կ'էրթամ ուլըմ բերեմ զինեմ, քյու շապիկ խան, թաթխեմ մեչ տանեմ քյո խոր: Ես չըմ ուզե քյե սպանեմ, ինեմ քյու մեղաց տակ:

Ախչիկ շապիկ էխան, մշակ թաթխեց մըչ ուլու արնին, տարավ թյուջնր Ալլորին:

Ախչիկ ինգլնվ ճամբախ, ուր խոր քյաղքյից գնտնացավ: Շատ գլննց, քիչ գլննց, մեկ ճեռչ վերի պրակըմ էկավ հնռճե: Հէվար էտու վերեն, ախչիկ վնխեցավ, ասաց.— «Ջյուն-ջնննվար գլիչեր գլնն գձի ուտեն»: Էլնվ վըր ծառի՛մ, ուր տեղ դրստեց, նստավ դի:

Խլիսուեն թակավորի լաճ մըչ պրակին նեճի՛ր կ'էնե՛ր, ծարվըցավ, էկավ վըր հնխպրին, կոզվավ վերեն, ի՞նչ տեսավ մեկ խուռնի-խրեղեն

նմուշը մըչ էտա հանարին. չ'ուտես չըխմես՝ գլխեր-ցերեկ թամաշա քնես:

Թակավորի լաճ իրիչկեց վեր, վըր ծառին ախչիկը տեսավ, կանչեց էբե տակ, ասաց.— Դու վո՞վ ես, ինչի՞ ես էլե էտատեղ:

Ախչիկ ասաց.— Ձըմ գլիդե:

Շատ դուր էկավ թակավորի լաճուն, էլ նեճիր-մեճիր մոռցավ, առեց զախչիկ տարավ տուն ու փսակեց վըր ուր, նստավ: Ժամանակըմ ընցավ, Աստված թակավորի լաճուն էրկու տղա էտու: Ինչ էտա տղեներ ճեռչցան, Քոռկա էլան, մեր մըչ ուր մտին ասաց.— «Մկա էմ խեր խոհեմ ախպոր սթեր մոռցեր ա, որ ես էրեամ՝ տ'ուրախնա, մկա վո՞վ գլիտի խալիվորցեր ա, ի՞նչիս ա էլե»:

Իրկան ասաց.— Ես թյուջար Այլորի ախջիկն եմ, դու հրաման տը տաս՝ ես էրթամ, էմ խեր տեսնամ, դանոնամ գյամ:

Թակավորի լաճ էլանվ վանգիր, խարիր խատ անքյար էդի խետ, հէօրողկեց: Օրըմ էրկու որ գանոնացան, չադը գանրկին դանտի մըչ նըստան, քամին էգար չադրի շոր շուռ էտու, վանգրի աչք ընգյանվ թակավորի խարս՝ խելք գյանց:

Ինչ խելք էկավ վերեն՝ մութն էր, էլանվ, մտավ չադրի ներս, ձեռ էթն թըխ կնիկ, ասաց.— Դու տը գյան խըտ էմ ձեռաց:

Ասաց.— Մարթ Աստծու, դո՛ւ էմ խոր տեղն ես:

Ասաց.— Էսա էնա էեմ գլինա, յան ըհա՝ մկա կը գյան խըտ էմ ձեռաց, յան քյե կ'էնեմ կտոր-կտոր:

Կնիկ ասաց.— Դու գլիտես, քյու Աստված:

Վանգրի սուտին չ'էխան գաններ կնգյան, ձեռ էթնվ զլաճ յաթխից քյանչեց դո՛ւս, թուր էդի վըր վզին, ասաց.— Յան կ'էնես խա՛, յան էնա լաճ կը մորթեմ:

Կնիկ ասաց.— Դու գլիտես, քու Աստված:

Վանգիր թուր քսեց լաճու վիզ կտրեց, էթնվ էն դեխ, ձեռ պարգեց էն մեկել լաճն էլ քանչեց դո՛ւս, թուր էտի վըր վզին, ասաց.— Կ'էնե՞ս խա, թի՞ վիզ կտրեմ:

Կնկան բերան չըբացվավ: Վանգիր թուր պուտեց, էն լաճու վիզն էլ կտրեց էթնվ դեն, էլանվ խասավ խըտ կնիկ, որ գոռով թանն գյետին:

Կնիկ ասաց.— Ադեկ, անաստված մարթ, ըհա՛ նոր էմ էրկու ջիգյար կուտեցիր, մկա էտա բան կ'էրվի՞: Էլի գյան, բեո՛մ դանգրի, էմ էրկու ճեռ խորեմ, բեո՛մ լամ, նոր արի, չիտ Աստված ձի տվե քյե, քյե տվե ձի:

Կնիկ բո՛լ էլանց, էլանվ չադրի էն մեկ սուռ քյանչեց, տեղըմ փորեց, էրկու ճեռու ջանդկներ պագեց, էդի հինե, խող էտու վերեն ու մթան մեչ փախավ, գանոնացավ: Քիչ մ'ընցավ, վանգիր մտավ չադը՝ նան կնիկ կա, նան բան:

Խլիստուն էլնով դանդաղ էտ, գյնաց թակավորի լաճուն քըսա էրաց, ասաց.—Վոլն, քյու օռոսպի կնիկ զուր էրկու լաճերն էլ սպանեց, խըտ ուր սիրողին փախավ գյնաց:

Թակավորի լաճ չ'ավատաց: Էլավ առեց զվնգիր, ինգյնով ճամբան, թըխ թյուճար Այլորի երկիր, ու գյնաց, որ ուր կնիկ կնգնի:

Դանունաքյ վըր կնգյան: Շատ գյնաց, քիչ գյնաց, լիւսցավ, տեսավ գտիրըմ ոխչար թալե սար:

Գյնաց մըտ խովիվ, խնդըրվավ, ասաց.—Ինչ կ'էնես, խը քյու Աստծուն կ'էնես. ձեռքըմ մարթնանակ խալավ կնդի ձի, քյու հանջլե մնամ չուր ժամանակըմ, ձի հնդ լազըմ չի:

Խովիվ մարթու խալավ էբե, խագյուց, էդի հանճե ոխչրին: Պըստիկ խովիվ ուր ոխչար առեց, գյնաց նստավ վըր ճամբխին, ուր ճժեր էբե ուր միտ, առեց լնլ:

Թակավորի լաճ, ուր վնգիր էկան, կ'ընցնեն, ասաց.— Պատի'կ խովիվ, քե ի'նչ ա էլե' կը լնս:

Ասաց.— Վոլն, էմ էնա մեկ մաքյու էրկու գյառն էլ մեկդիր գյել տարավ կերավ, մնքյին կը լն, մըմուռ էզնր էմ ջիգնր, ես էլ կը լնմ:

Թակավորի լաճ մըչ ուր մտին ասաց. «Ա'խ, որ էսա մարթ չ'ըլներ, քյանի'մ կը նմաներ էմ կնգյան»:

Ասաց.— Խովիվ ախպեր, էմ մարթերուց մեկ թըխ մնա հանճե ոխչրին, դիւ արի էրթանքյ ձեր քյաղաքյ. մե տար թյուճար Այլորի տուն:

Խովիվ ինգյավ հանճըրվներ: Վնգիր ուր մոզոնքյ կախեց, հանլն չըկարցավ զխովիվ դանճուցեր ետ: Թակավորի լաճ, վնգիր, խովիվ մտան թյուճար Այլորի տուն: Խոհեմ ախպերն էլ էկավ էնտեղ, խաց կերան, հիրիկուն նստան դիվան:

Թակավորի լաճ ասաց.— Բն'մ ասեքյ, էնա հերկեն գյիչեր կարճցուցեքյ:

Վով տ'ասա, վով չ'ասա, Խոհեմ ախպեր տ'ասա:

Խոհեմ ուր խեքյաթն ասաց.— Ժանանակու խոսք ա ու սութ չի. խում կաթ կերողին ըխթըմնր չըկա:

Թակավորի լաճ ասաց.— Ես խում կաթ կերողի ծոց տը չըքյնեմ: Էլնով կան էկավ, կնիկըմ տեսավ, ցավ կը քյնչեր, տղա կը բերեր:

Թակավորի լաճ նստավ էնտեղ, չուր կնիկ ախչիկըմ էրե, առեց գէտ ախչիկ. չ'էթող մեր ծիծ տեր:

Տարավ ուր մոր մոտ, ասաց.— Մարե', քյենե կ'ուզեմ էսա ախչիկ շախես եռցուկ կաթով. չ'ըլնեմ, չ'իմանամ կաթիլըմ խում կաթ լցեքյ էնոր բերան: Զեռճանա, ես էնեմ ձի կնիկ:

Թակավորի կնիկ գէտա ախչիկ շախես ուր խոգյու պես: Օրըմ եռցուկ կաթ հնգըր չըկեր, սևով-սքյով ախչիկ առեց ճվալ, լնլ, բոնն: Խասան մատնոցըմ խում կաթ լցին բերան:

— է, թակավորի լաճ, ականջ էրա, — ասաց ի՞նչեմ
ախպեր, — ըխթըբար չկա՛, թըխ մատնոցըմ էլնի:

Մնաց, էտա ախչիկ ճեռճացավ, էլնվ տանելու: Թակավորի լաճ գէն
առեց, տարավ, անմարթաճնակ երկիրըմ տարավ, գյետի հնփ քոչք ու
սարեմ՝ շինեց, ինքյ ու էտա ախչիկ ապրան մեչ: Էլ նա մարթ, նա
մարթախոտ:

Հմեն խլիսուն լաճ կ'էրթեր սար նեճիւր կ'էներ կը բերեր ուր կնգյան,
կ'էփեր՝ մեկտեղ կ'ուտեն:

Օրըմ կնիկ ուր մագեր սանդրեց, մագեր թաղքյուկ են, ակըռկավ
սանդր, քյաճեց փունջըմ փանջարից էթնլ գյետ, գյետ տարավ: Միրե
Արաբանի լաճ գյետ պուռկ ձուկ կը տեր պոնել, մեկել տեսավ բա՛մ վըր
ջրուն կը փեթթտա, կը գյա: Բռնեցին, բերին տվին ուր:

Լաճու խեթք գյանց, վնգեց մըտ ջնդու պառավ, ասաց.—Քյու
կշռանքյով ոսկի կը տամ քյե, էտա մագերու տեր կամեցի ձի խամար:

Ասաց.— Էտա էմ չյուտ ձեռաց բանն ա:

Պառավ խըտ գյետին էկավ, էկավ թակավորի լաճու սարեն կընդնվ,
մտավ ներս, խնգար օյին բանցուց, մտավ կնգյան աչք: Լաճ նեճրից
էկավ, ուզեց զպառավ սպաներ, կնիկ է'էթող:

Շատ չըճերկընցուցեմ, պառավ մտավ կնգյան խեթք, սիրեցուց վըր
Միրե Արաբանի լաճուն, ջուլաբ խասուց, Միրե Արաբանի լաճ էկավ:
Գյիշերնեց կը պախեն, ցերեկնեց ինչ լաճ կ'էրթեր սար, կ'էներն խըտ
ուրենց քյեֆ: Լաճ բա՛մ չըճիմցավ: Ընցավ ժամանակըմ: Թակավորի լաճ
խըտ ուր Աստծու ճամբխին կ'էրթեր, մեկ էլ տեսավ դավընըմ վըր
ճամբխին կայնէ կ'իրիշկա չորս գելա՝ թափթիչ կ'էնա:

Թակավորի լաճ պախկվավ: Դավընշ տեսավ՝ մարթ չըկա, ճամբխից
էլնվ դուս, անուշ տեղըմ նստավ, ձեռ էտու ուր քյաճկուլից կարմիր
խնձեռըմ էխան դուս, էրաց խորոտ կնիկըմ, էտի տեղ, առին քյեֆ-
ուրախութեն:

Որ շատ ասին, ծծղացին, դավընշ կնգյան ասաց.— Կնի'կ, քյու ծունգյ
դի դա, էմ գյլեոխ դնեմ վրեն, քիչըմ ունաթեմ:

Կնիկ ուր ծունգյ պարգեց, դավընշ գյլեոխ էդի վերեն, քյնավ: Կնիկ
էխան քյնու ունիկ, էթնլ ականջներ, գյլեոխ վերուց տփեց գյետին, ձեռ
էտու ուր մեչքից խայլու կութին էխան դուս, էբաց կանաչ փունջըմ ունն
էխան դուս, խոտոտաց, էրաց խորոտ ջնելըմ, էտի դա, առին քյեֆ-
ուրախութեն:

— Ընցկնա ա,— ասաց ի՞նչեմ ախպեր,— խուճ կաթ կերողին ըխթըբար
չըկա՛, թակավորի լաճ:

Շատ ասին ծծղացին, ուրենց քյեֆն էրին: Կնիկ զուր յար էրաց ունն,
էդի մըչ կութուն, էգար ուր մեչք:

Քյնու ունիկ դավրեշու ակնջեն էխան, գլեոխ վերուց, էդի վըր ուր ծնգյան, ասաց. — Մա՛րթ, էլի վե, բնա ա քյես, օր էլնվ հէվար:

Դավրեշ էլնվ, զուր կնիկ էրաց կարմիր խնձեոր, էդի քյաշկուլի մեշ, որ տը քելեր, թակավորի լաճ, հետեից ձեն էտու:

— Հե՛յ, դավրեշ, — ասաց, — մեհվան Աստծու մեհվան ա, արի հէսօր էրթանք էմ տուն, կոնախ էլի:

Դավրեշ չըր ուզե էրթե, հնլն վնխեցավ, էլավ խըտ թակավորի լաճուն ինգյնվ ճնմբնխ, գյնաց էնոր սարեն:

Թակավորի լաճ կնգյան կանչեց. — Դե շուտ էրա, դո՛ւ, քյու պառավ յոթ խոգյու խամար կեր պատրաստեք, սեղան դրեք, յոթ տեղով շարեք:

Կնիկ շիշկուլավ՝ իրիկ, դավրեշ, ինքյ ու պառավ չորս խոգյի, ապա էն իրեք խոգյին դո՛րն են: Խաց հնգրեցին, նստան, կ'իրիշկան մեկ-մեկու իրես:

Թակավորի լաճ ասաց. — Դե, դավրեշ, էն մեկ պարապ տեղաց խամար մարթ խան դյուս:

Դավրեշ ասաց. — Ես Աստվա՞ծ եմ, ես կանա՞մ մարթ խանեմ դո՛ւս:

Ասաց. — Ձէ՛, քյու մարթ խան դո՛ւս, թի չէ՛ ես գլխտեմ ինչիս կը խանեմ դո՛ւս:

Դավրեշ վնխեցավ, ձեռ էտու քյաշկուլից խնձեոր էխան դո՛ւս, էրաց կնիկ, էդի ուր կուշտ:

Թակավորի լաճ ասաց. — Դավրեշի կնիկ, դե քյու մարթ խան դյո՛ւս. էնա մեկ տեղն էլ վըր քյե յա:

Դավրեշի կնիկ քյամուտվալ հիրար, խաչ էրաց, ձեռ մտուց ուր մեշքից տակըմ ոհան էխան դո՛ւս, էրաց ջհելըմ, էդի ուր կուշտ: Դավրեշ շիշկուլ, բերան մնաց բաց:

Թակավորի լաճ ասաց. — Դե՛ կնիկ, էնա տեղաց տերն էլ դուքյ խանեքյ դո՛ւս:

Ասաց. — Մա՛րթ, ես դո՛րեն տը խանեմ, մն ես Աստվա՞ծ եմ, մեղա Աստծու, Աստվա՛ծ:

Ասաց. — Ձըմ գլիդե, մեռնես-ապրես, տը խանես, լնս-ծըծղաս՝ տը կնդնես:

Կնիկ գյնաց Միրե Արնբանի լաճ ուր պախուկ տեղից էխան դո՛ւս էբե: Էլնն յոթ խոգյի նստան, խաց կերան, կշտացան: Դավրեշի կնկան ու էրկու յարերու խոգյին էլե խընձ կորեկի խատըմ:

Թակավորի լաճ ասաց. — Դե՛, դավրե՛շ բաբա, դու գնր, քյու կընգան յար սպանի, ես կը զանեմ էմ կնկանն յար կը սպանեմ:

Դավրեշ ասաց. — Էմ ձեռ չ'էրթա վերեն:

Թակավորի լաճ թուր քյաշեց, էգնր դավրեշի կնգյան յար սպանեց: Դավրեշն ուր կսկըծուն էգնր Միրե Արնբանի լաճ սպանեց:

Թակավորի լաճ ասաց. — Դավրեշ բաբա, դու գնա քյու կնիկ սպանի, ես գնեմ էմ կնիկ սպանեմ:

Դավրեշ ասաց. — Էմ ձեռ չ'էրթա վերեն:

Թակավորի լաճ էգնա գդավրեշի կնիկ սպանեց, դավրեշն էլ ուր կսկծուն էգնա զթակավորի լաճու կնիկ սպանեց, գնալին զպառաւին էլ բողբոջեցին:

— Մկա ընցկնն յա, խում կաթ կերողին ըխթըբնա չըկա՛, թակավորի լաճ, ապրած կենաս:

Թակավորի լաճ ասաց. — Ա՛հ, խնգնենց մեկ էտապես կ'ընի:

Առեց վնգիր. — Տղե՛մ կէնի, շատ ախքյատ էր: Էտա տղեն կ'էրթեր խավքյ կը բռներ, բերեր ծախեր: Էն մեկ օր խորոտ ճնճղուկըմ պռներ էր, էբէ չարչին, կանացուց:

Էնդեխեն մարթըմ ասաց. — Խորո՛տ տղա, Ի՞նչ կ'առնես էտա ճնճղուկ գլին:

Ասաց. — Խարիր փարա:

Ասաց. — Ձէ՛, վոլն, էրկու կուռուշ կը տամ ճնճղուկ գլին, քսան փարա էլ կը տամ, մնննլ մ'ասես:

Տղեն էր, ասաց. — Ժամանակով մեկ թակավորըմ կեր: Էտա թակավոր Աստծուն չըր ավատե, հըմեն օր մըչ ուր դիվինի կ'ասեր՝ «Սութ ա, Աստված չի գմարթ կը բննցրցուցա, կը ցածրցուցա: Մարթու խեքյն ա, մարթու դովլնթն ա գմարթ կը խանա կը դնն: Էմ խեր թակավոր էր, ես դո՛ւց թակավոր եմ»: Աստված բնրկացավ, Գյնբերել խրիշտակ հէորողեց խըտ թակավոր:

Օրըմ թակավոր գյննց բնդնիս, ուր խալըվներ էխան, մտավ ներս, լո՛ղկցավ, Գյնբերել խրիշտակ էկավ զթակավորի խալըվներ խագյնվ, էլնվ գյննց, նստավ թախթ:

Թակավոր բնդնիսից էլնվ դո՛ւս, իրիշկեց՝ խալավ չըկա, ասաց. — Հո՞ւր ի էմ խալվներ, վո՞վ ա վիրուցե:

Քյիսագնա ասաց. — Ի՞նչ խալավ, մա՛րթ, դեր խաներ ես, գյեռ էնտեղն ա:

Թակավոր քյոխավ: Ասաց. — Քյու վիզ կը տամ գննել, շուն-շանորթի, ես թակավոր էլնեմ, դու էմ խալավ պախեքյ վըր ձի:

Քյիսագնա նն՝ էնա ծողա, նն էնա հիշունց տա, ասաց. — Շուն-շանորդի կա, դու ես, թի թակավոր ես՝ յան շներուն, յան էներուն թակավորն ես: Տե՛ս, տե՛ս, էսա անոթին էլ գյնճ կը տա, քյու վիզ տը տամ գննել: Դե, ընգլի դո՛ւս, քյու վնստկողի խեր խատած...

Կալաբալըխ էրաց, խասավ խըտ թակավոր, թե բռնեց, կը մլն դուս: Էնդեխեն մարթեր թնփան:

Թակավոր մեկ ուր ձենով կը բռռա.— Հո՞ւրի էմ վնգիր, հո՞ւրի ջնլնդ, էկեք չսա մարթու վիզ գնրկեք:

Չորս դեխեն թնփան վերեն, անուշ տփոցըմ տվին, ճիվ բռնեցին, թնլին դուս: Թակավոր չլուտ մնաց մըչ փողնին, մերկածածուկ մ'էլ չըկա, թնլն վըր ուր կողերուն, ցոտուց չըսրսըփա:

Կը կանչա. — Մարթե՛ր, ես ձեր թակավորն եմ, էսա ի՞նչ բնլն էր էկավ էմ գլեռիս, էսա խաղ վո՞վ խաղաց:

Մըչ իրարու կ'ասեն. — Շիվար մարթ ծուեր ա, Ասծու սիրուն էլնի, չորըմ, բն'մ տվեք, թըխ ուր դնմա մերկութեն ծածկա:

Լխտինքըմ տվին, թակավոր էթնլ վըր ուր, կայննվ, ձեռ կը գննա մըչ ուր գլխուն, կը մեղն, կ'ասա. — Վոլն, ես թակավորն եմ, էմ վնգիր էսա յա, էմ սնրնսքյնր էնա յա, էսա ի՞նչ էլնվ ձի, խընկն մըչ էսա հնլին:

Ինկնվ փողընքյտեր: Դեոր խասավ՝ մարթե՛ր, ես ձե թակավորն եմ: Մարթերն էլ կը դենն խետ, թուսնա կ'էնեն, մատ կը տեն կող: Ճթեր ինկյնն հիտե, տվին հնռնե քյարի, դոր շներ թողին վերեն, գլըզգլըզնեցին, չնրչընցին: Թակավորի մագեր վըր ուր գլխուն թըմբուով, նեղացավ, շատ նեղացավ ընցկոմ վնգվզեց դըսա-դընն, գյննց հնլոուըմ կնդնվ, մտավ մսուր, քյուն տարավ: Էն մեկել օր էլըմ էլնվ ինգյնվ մըչ քյաղքյին՝ ես ձեր թակավորն եմ: Էլըմ չորս դեխեն տվին հնռնե քյարի-փետի:

Պառավըմ Աստծու սիրուն խղճաց վերեն, տարավ ուր տուն, թթու էլից մըչ քյասին, էդի հնռնե, ասաց. — Որթի՛, դե կե՛: Ձէ՛ դու խեյացի ես, քյու դնվին ի՞նչ ա խըտ թակավորին, կասես՝ ես թակավոր եմ: Էտապես բաբազիթ, պետբերդակ, մտի տեղըմ մշակութեն էրա, քյե խամար ապրի, ամոթ չի՞ չլուտ կան կը գյնա, ու դոր խասնես՝ քյե կ'էնես թակավոր:

Ասաց.— Մամի՛կ, անուն Աստծուն, ես ձեր թակավորն եմ, դե ճէրեկ էսա գյնխա ես վըր թախթին նստուկ էր:

Ասաց. — Որթի՛, գնյի դու խիլալով ես էլե, թակավոր գյեո՛ ուր տեղն ա, վնգիրներ գյեո հնռնե են, հէ՛ր էտապես կ'ասես, — պառավ ուր գլեռի թափ էտու, ասաց, — չիվար մարթ ուր խեք թնլեր ա:

Բըռըմ օր ընցավ, մեկ քյննի տեղ էլ թակավոր ասաց՝ ես ձեր թակավորն եմ, բըռըմ տեղ էլ տփոց կերավ, էլ խեյնցացավ:

Պառավ փալա՛մ կնդնվ, էտու քյամակ, ասաց. — Որթի՛, գյնն համալութեն էրա, փարա դնտի, շախվի:

Ճար վերեն կտրավ, թակավոր գյննց համալութեն էրաց. չըր կանն շնկ վիրուցե, կը տփեն մըչ կոտին, փարեն չըն ի՛տե: Ժամանակըմ վերեն ընցավ, շատ ախքյոտութեն, շատ նեղութեն էտու վերեն, էլ կեղտ-ոչիլ, անթութեն, միս խալավ, օսկոռ թնփավ:

Գյնբեր խրիշտակ խղճաց վերեն, մարթ հէորողկեց, ասաց. — Գյա-ցե՛ք, էն չարչու միջի ծուռ համալ բռնեք, բերեք:

Թակավոր էկավ. վիզ քյեթրե, բերան մնացե բաց:

Դյաբրել ասաց.— Իրիշկի տե՛ս, որ սաղին չ'ասես՝ քյու վիզ կը զանեմ, սաղին ասա, դու վո՞վ ես:

Ասաց.— Կ'ուզես էմ վիզ զար, կ'ուզես թող, թակավոր որ կա՞ ես եմ, դու չես: Հանձ էմ խելքյ չըխասնի, ի՞նչխ ես էլն համալ, դու նստար էմ տեղ:

Ասաց.— Զէ՞ դու համ խելացի էր, համ քյե դովլած կեր, համ թակավորի տղա էր, էն հէ՞ր էզար էլնր ավուր խացին կարոտ:

Ասաց.— Ես մեղա ի Աստծու, սութ չի, Աստվածն ա կը խանա, Աստվածն ա, կը դնն:

Դյաբրելն էլ ասաց.— Դե որ էտա հմեն տեսար, գլիցար, արի նստի քյու թախթ, օր յոթ դիր փառք տու Աստծուն:

Դյաբրել խրիշտակ անէրեւութ էլնվ, թակավոր նոր նստավ վըր ուր թախթին, օր յոթ դիր փառք կը տեր Աստծուն:

Էտա մարթ շատ խափնավ տղի մասնին, էխան խարիբ փարեն էտու, զճընճղուկ առեց: Լաճ սորվավ. հմեն օր կ'էրթեր, խավքյ կը պոներ կը բերեր, ծախեր, ուր օրական ապրուստ կ'էներ:

Խավքյերու թյուշարմ աչք ինկնվ էտա լաճ, տեսավ շատ աչքաբաց էր, առեց ուր հանճ:

Ժամանակըմ մնաց, ուր ախշիկ փսակեց վերեն, ասաց.— Որթի՛, էմ տուն-տեղ, ինչ կա, քյե՛ ընի, կե, խմի, քյե քյեֆ էրա:

Էտա լաճ շատ ճարպիկ, ընցկոն առուտուր կ'էներ, որ զանգընցավ, ոսկի դիզեց, էլնվ ճեռ թյուշարմ: Ժամանակըմ մնաց, աներ մեռավ, ուր էրկու լաճ Աստված էտու, ճեռճացան, կ'էրթեն վարժատուն կարդեն:

Էսա թյուշրին էրկու խավքյ կա, էրկու հանգարան բլբլ, խրիշտիկ պես ձեն կը խանեն, կը ճլվլան: Ուր արհեստն էլ էլըմ խավքյ ծախերն ա: Հանձ էտա էրկու բլբլ ուր տան դովլածն ա, չըծախա, խնգար ոսկի էլ տան:

Մեկ յահուդի թյուշարմ նախանձնվ վըր էտա մարթն, ասաց.— «Ի՞նչխ էնեմ, կուրուսեմ գէտա մարթ»:

Էլնվ որ թյուշար էլնվ գյնաց Հէրուսաղեմ:

Յահուդին էլնվ մախսուա, զուր լաճ զարդերեց, ասաց.— Դյնա՛ էտա կնգյան մոտեն խավքյ գյնի. հանձ չ'ընեմ, չ'իմանամ իրես իրիշկես:

Յահուդի լաճն էր, սե աչքեր, բեղեր նոր կը մրա, նազըքյ ձեռներ, դիրըմ էրկու էկավ, խավքյ գյնեց, խկի չ'իրիշկա վեր: Կրակ-բեռց ընգյնվ կնգյան սիւտ, մախսուա կը կայնեցուցա, պաճառ կը պոնա խավքյ, խետ դիվան կ'էա, յահուդու լաճ՝ չըգարդի, շուշոտ կ'էրթա:

Էն մեկ օր կնիկ ասաց.— Տղա՛, էմ աչք ինգյե գըյե, կաց ըսղն, տանք-առնենք խըտ իրարու:

Յահուդի լաճ ձեն չ'էխան, էթող գյնաց: Էն մեկել օրն էլ էկավ, կնիկ խասավ գյահուդի լաճ պոնեց առեց պագյել, կըյեց վըր ուր սուտին:

Ասաց.— Ուզի՛, ի՞նչ կ'ուզես, մինակ հէսօր գլիշեր կաց խըտ էմ կշտին:
Յահուդիւ լաճ ասաց. — Շա՛տ բան չըմ ուզե, քյու հրկու բլբիւ
զինի, էփի, գյամ ուտեմ, մընամ քյու մոտ:

Կնիկ վանգեց խըտ հրկու բլբաւ կանֆասներուց էխան դիւս, վգքեր
քյաշեց, էտու խզմաթքար, ասաց. — Դե շո՛տ էրեք, էփեք, բերեք:

Էրկու ճծեր դիւս կը խաղեն, էկան տուն, տեսան, էրկու խավք
փուռթկած, դըսծ դա՛ որ էփեն: Էլ սըբը չ'էրին, խասան սիւտ-պոլոճիկ
առին զանրկին վըր խացխնին, էրին քյաբաբ, կերան:

Հիւրիկուն յահուդիւ լաճ էկավ: Բլբաւներ էփուկ, կնիկ էրե, էդի
հանճե:

Յահուդիւ լաճ ձեռ էտու աչքեց, տեսավ սիւտ-պոլոճիկներ մեջ չեն,
ասաց. — Հո՞ւրի էսա սիւտ-պոլոճիկներ, ես էնոնց հապով եմ էկե, թի չէ՛
ըհա կ'էնեմ, կերթամ:

Կնիկ խասավ, թե պոնեց, ասաց. — Դու նստի, ինչ ուզես՝ ես կը բերեմ:

Վանգեց մըտ խզմաթքար:

Ասաց. — Վոլա՛, քյու լաճեր էրին քյաբաբ, կերան:

Յահուդիւ լաճ ասաց. — Լաճ-մաճ չըմ գլինա, յան մկա էն էրկու լաճն
էլ կը զինես, սիւտ-պոլոճիկ փորքերուց կը խանես դիւս, յա՛ դիւ
գլիտես:

Կնիկ ասաց. — Համա՛ դու նստի՛, ես էմ էրկու լաճն էլ կուրբան կ'էնեմ
էտա սե աչքերուն:

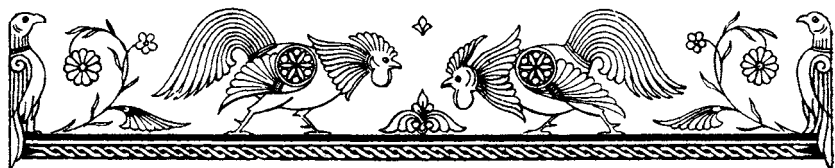
Կնիկ գյանց զուր էրկու լաճն էլ բռնեց, մորթեց, փորքեր աչքեց,
ապա հո՞ւստ էն պոլոճիկ: Էխան խուրջի՛մ էլ ոսկի-առծաթ էտու, նոր
յահուդիւ լաճ քյնավ խըտ ուր կշտին:

— Մկա, ընցկնա՛ յա, — ասաց վանգիր, — թակավորի լաճ, կնգյան
ըխթըբար չըկա. մեկ խանամ յահուդիւ խամար ուր էրկու ջիգյար մորթեց:

Թակավորի լաճ ասաց. — Է՛հ, թո՛ւ քսե՛մ չ'էր, ինչ ախշարք
ստեղծիկ չուր մկա, մեկ խատ կնիկ էտապես բան էրե, յան չ'էրե: Թիւ մոր
ձեռ չ'իյա՛ վըր ուր լաճուն, դե խովիվ, դեոր քյոն ա:

Առեց խովիվ, ինչխ մենք քըսա էրինք, էն էլ ընցկոն թյուլա՛ր Այլորի
խեքյաթ էրաց մըչ էտա դիվին: Թակավորի լաճն էր, ինչհեմ ախալոր
վիգ, ուր վանգրի վիգ էտու զանեւ, առեց զուր կնիկ, էկավ նստավ ուր խոր
թախթ:

Էն խասավ ուր մրագին, դուք էլ խասնեք ձեր մրագին:

55. ԴԱՏԱՎՈՐ ԽՐԻՇՏԱԿ

Աղքատ մարթըմ կ'էլնի: Էտա աղքատ մարթ ինչպես կ'էնա, ուր իդարեն չ'էլնի:

Մեկ անբըմ կա էնոր տրկեց, անբ էնոր ասաց.— Մա'րթ, արի էրկու խարիր կուռուշ տամ քյե, գյնան Լստամբեուլ, թե տո՛ւ էտիր հանվեղացուցիր, քյե խամար, թե տո՛ւ չ'անվեղուցիր, խո ես մեկ հօխկա միս քյու ճոնեն կը կտրեմ:

Մարթն էրկու խարիր կուռուշ առեց անբից, գյնաց աշխատելո՛ւ, էրաց չորս խարիր կուռուշ, մարթ ուրախ էլանվ: Պետք ի գյն էնոր տուն, կը տեսնա՝ փարեն ինգյե մըչ ծովուն: Էնպես խեղճ, շիվար, տարեկուս էլանվ էկավ ուր տուն: Հրիկուն կնիկն տեսավ՝ ուր մարթն էկավ. շատ ուրախացան վըր իրարու:

Ասաց.— Խա'յ կնիկ, խացըմ չըկա՞ պրեա ուտեմ:

Կնիկն ասաց.— Մարթ, ես, վոլան, տրկեցանց տնեն քիչ խաց, էրկու խատ ձկան գլխոխ կա էնա տեղ, պրեմ կե:

Մարթն կ'ուտեր, տեսավ որ տրկեցանց կնիկ էկավ ճրաքյ կպուցելու խամար: Աչք որ ընգյանվ ձկներ, գյնաց տուն, ուր տղեն ընցուց:

Հիմա մարթն էլավ քյնավ մինչև խլխտուն:

Արանքն ակխավ, էկավ, ասաց.— Մա'րթ, տո՛ւ բանով ես էկե, տեսամ քյու փարեն, օր պերեր ես:

Ասաց.— Վոլան, անբ, ես փարա չըմ պերե, ընգյանվ մըչ ծովուն:

Արանք կախվավ մոտեն, ասաց.— Հա' հան, ես հօխկե'մ միս քյու ճոնեն տը կտրեմ:

Կնգյան տերն էլ էկավ կախվավ մոտեն, ասաց.— Շա'ն որթի, քիչըմ ձո՛ւկ ընչի'՞ չըտվիր իմ կնգյան, օր ուր էրեխեն ընցուց:

Շատ պոնեցին չարչրեցին, մինչև գյնացին մեկ ճանապարհին, տեսան՝ մեկ քյարվանըմ էն տեղեն կը գյն:

Ճորին էլանվ, պերան թանլը գիյան ուտեր, ճորու տեր կանչեց.— Հա'յ մարթեր, մեկ էմ ճորին կուռեքյ էտա զըյան չ'ուտա:

Էտա շիվար մարթն կգավ, խընճ ճանաքյարըմ էթանլ, դիպավ ճորու աչք, ճորու աչք էկավ տո՛ւս:

Ճորու տերն էլ էկավ կախավ էտա շիվրի մոտեն, ասաց.— Զանրմ, ես քյե ասի էմ ճորեն կոռի, ես քյե չ'ասի՝ զար իմ ճորու աչք խան:

Ասաց.— Զանրմ, ես ի՞նչխ էնեմ, ես խոմ մախսուս չըմ զան՞րե քյու ճորու աչք խանե:

Հիմա ճորու տեր կ'ըքյե՝ իլան էմ ճորու գլին տը տաս: Շա՛տ իրեքյն էլ չարչրեցին գետա շիվար: Շիվար փրթավ էնոց ծեռքյերուց, փախավ, ասաց.— «Վոլան, ես տ'էլնիմ էնա նմիրի գլեոխ, ձի թանեմ տակ, մեռնեմ, էնոնց ծեռնեն ազատվեմ»: Շիվարն օր էլավ նմիրի գլեոխ, չ'ասես՝ մանլեն ուր ճթեր առե, նմիրի տակ դան կը տա ուր ճծերուն, զինք էթան տակ վիրուց, որ էթան տակ, դիպավ վըր մանլեն, մանլեն էլ խատավ: Հիմա մանլի տղեն էլ պըռնեց ըզշիվար: Պոնեցին չորան էլ կախվան մոտեն, շատ անթիվ չարչրեցին, որ չարչրեցին:

Աստծու մոտ շատ այան էլան, խրիշտակն երկնուց էճան:

էտա մարթեր գետա շիվար պըռնած կը տանեն դատի:

Խրիշտակն էլան մարթու ձե, էկավ դատավորեն, ասաց.— Դատավո՛ր, քյու օրական ի՞նչ ա:

Դատավորն ասաց.— էմ օրական տաս կուռուչ ա: Ես նստեր եմ դատ կը տեսնամ:

Ասաց.— Ա՛ռ քյու տաս կուռուչ, էլի գյնան քյու տուն, ես հէսօր տը նստեմ դատի:

Խրիշտակներ նստան դատ:

էտա մարթեր առին զշիվար, մտան ներս, ասին.— Դատավոր, մենք կը խնդրենք քյեզանից, որ տո՛ւ մեր դատ էսա մարթուն կտրես:

Ասաց.— Լա՛վ, էկեք նստեք, ձեր դատն կը կտրեմ:

Հիմա ճորու տերն ասաց.— Մարթեր, ես կը խնդրեմ ձեր մոտեն հառաջին,— ասաց,— տո՛ւ թողնեք դատավորն էմ դատ կտրա, քյարվան գյանցեր ա, ես չեմ խասներ քյարվընին:

Ասաց.— Ճորու տեր, ասա նայեմ, քյու դատն ի՞նչ ա:

Ասաց.— Ձըմ գլիտե, էմ ճորին էլավ պերան կը թալեր զիյան ուտեր, ես կանչեցի էնա մարթերուն, թե՛ էմ ճորին կուռեք, հիմա էսա մարթն քյարըմ էզար էմ ճորու աչք էլան, ես էլ ընցկընան խեղճ, շիվար մնացի:

Դատավորն ասաց էտա շիվար մարթուն.— Մարթ, շատ հե՞ռու էր քյեզնե էն ճորեն:

Ասաց.— Խա՛, էստուց հա էստեղ ձեզնե զան տը:

Ասաց.— ձե՛ռչ էր էն քյար, որ տո՛ւ առեր զարկիր էնոր ճորուն, աչք խանիր:

Ասաց.— Ձէ՛, պգտիկ փոքր քյարըմ էր խընց ճանըմ կ'էղներ:

Ասաց.— Հան՛ շիվար, գյնան,— ասաց,— կայնի էստեղ, էսպես քյարըմ տո՛ւ ճորու տիրոջ ծեռ, թըղ զանա քյու աչք խանա, էնու ճորու տեղ:

— Զանւո՞մ,— ճորու տեր ասաց,— դատավոր, ես կը խնդրեմ քեզնից էտապեա մ'էնի, ես ի՞նչպեա տը զանեմ էտոր աչք խանեմ էմ ճորու աչիչ տեղ:

Ասաց. — Զըմ գլիտե, Աստծու ուղիղ դատն ա, ես հէսօր նստեր եմ էսա տեղ, ձեր ուղիղ դատ տը տեսնեմ, կը զանեմ՝ զա՛ր, էնոր աչք խան քյո՛ւ ճորու աչիչ տեղ, չըս զանե՛ տո՛ւ գլիտես, քյե կը պոնեմ, պոնատուն կը դնեմ քյե:

Ճորու տերն ասաց. — Դատավոր, մենքյ թվանքյ պոնենքյ մեր ծեռ, կը նստենքյ հանճե այմնջին, ես ի՞նչխ քյարըմ տը զանեմ էնոր աչք խանեմ իմ ճորու աչիչ տեղ: Վոլա՛, հինե չի գյա՛, ես թա՛րկյա դա՛վա կ'ըլնեմ:

Ասաց. — Զէ՛, որ տո՛ւ թա՛րկյա դա՛վա կ'ըլնես, պի տաս ոսկի դի էնատեղ:

Մարթըն մնաց ճարահատյալ, շիվար, տաս ոսկի էդըր էնտեղ, թա՛րկյա դա՛վա էլա՛վ, էլա՛վ տո՛ւս:

Էն մեկեղնքյ խարցուցին. — Ընչի՞ թա՛րկյա դա՛վա էլա՛ր, էլա՛ր տո՛ւս:

Ասաց. — Զանւո՞մ, ես ի՞նչխ էնեմ, մեր դատավոր կ'ասա՛ յան կը զանես աչք կը խանես քյու ճորու աչիչ տեղ, յան չըտպա քյե կը սպանեմ, ես էլ թա՛րկյա դա՛վա էլա՛:

Մնաց դեոր մա՛լի լամուկ մտա՛վ ներս, շիվար գյեռ նստուկ ա դատավորի առջև:

Ասաց. — Դատավոր, ես կը խնդրեմ էմ դատ գյեռ հէսօր կտրե: Դատավորն ասաց. — Քյու դատն ի՞նչ ա:

Մա՛լի լամուկն ասաց դատավորին, թե. — Էսա շիվար էլա՛վ նմիրի գյլեռիս, զինքյ էթա՛լ դիպա՛վ վըր էմ խոր, էմ խեր խատա՛վ, էնիկ էլա՛վ փախա՛վ, մենքյ ընցկնա՛ խեղճ, շիվար մնացինքյ: Դեորիսվան էմ դատ էնոր տո՛ւ կտրի:

Դատավոր ասաց. — Շիվա՛ր, էլի, — ասաց, — էլի, գյնա՛, — ասաց, — նստի էնոր խոր նստած տեղ, թըղ էնիկ էլնի նմիրի գյլեռիս, զինքյ թա՛լա՛ վըր քյե, քյե ըսպանի էնոր խոր տեղ:

Մա՛լի լամուկ վիրուց ասաց. — Դատավո՛ր, կը խնդրեմ քյու մոտեն, ջանւո՞մ, մըր նմիրեն կա, խինգյ խարիը գյա՛զ բանցըր կա, ես ինչպե՞ս գյըլսչնամ էլնեմ են նմիրի գյլեռիս, ձի թա՛լեմ վըր էնոր մեռուցեմ էմ խոր փոխանորթ:

Դատավորն էտա տեղեն վիրուց, ասաց. — Զըմ գլիտե, մա՛լի լամուկ, կ'ըլնես քյե կը թա՛լես վըր էնոր, կը սպանես քյու խոր փոխանորթ, որ չըդիպար վերեն, ես քյե տը պերեմ էդա տեղ բանտ մտուցեմ ու քյե ըսպանեմ:

Ասաց.— Դատավոր, ես կը խնդրեմ, ես թանկյա դավա կ'ըլնեմ:
Ասաց.— Պե՛ խնդար կուռուշ դի էնա տեղ, թանկա դավա էլի, էլի
գլխն:

Խնդար կուռուշ էլ մալի լամուկ էդի դատավորի ծնգյան տակ, էլավ,
թանկա դավա էլավ, գլխն:

Մնաց կնգյան մարթ, դեոր գլխնց դատավորին, ասաց.— Հայ
դատավոր, էսա մարթ խաց-ձուկ կ'ուտեր, էմ կնիկ ծոցվոր, գլխնց ճրագ
կպուցելու, էնիկ քիչըմ չըտվերա էմ կնգյան, կնիկ էկավ տուն, ուր տղեն
ընցուց:

Ասաց.— Շիվա՛ր, ինչի՞ քի ըմ չըտվեր էնոր կնգյան:

Շիվար վերուց դատավորին ասաց.— Ես խանար չըմ էլե էմ հալից, ես
չըմ գլխտեր ի՞նչ ժամանակ ա էլե, ես ոչ էնոր կնիկն եմ տեսե, որ հինե պան
ա ուզած:

Դատավորն ասաց կնգյան տիրուց.— Քյու կնիկ հերողկես չիվար
տուն, ի՞նչպես որ գլխնցեր ա էնոր տուն, էնպես էլ մ'էլ ծոցվոր գլխ քյու
տուն:

Կնգյան տեր վիրուց ասաց.— Դա՛տավոր, ես կը խնդրեմ քյու
մոտեն, ես ի՞նչպես էլնեմ էմ կնիկ հերողկեմ էնոր տուն ըլնի ծոցվոր, գլխ
էմ տուն, էտա չ'ըլնի: Ես կը խնդրեմ թանկյա դավա կ'ըլնեմ:

Ասաց.— Աղեկ ա, որ տո՛ւ թանկյա դավա կ'ըլնես, պե խնդար
կուռուշ էլ դի էնա տեղ, թանկյա դավա էլի, գլխն:

Խնդար կուռուշ էդի էն տեղ, թանկյա դավա էլավ, էթող գլխնց: Մնաց
արանքն, մտավ ներս, դատի:

Արանքն որ մտավ ներս, դատավորն վերուց արանքին ասաց.— Արանք,
ի՞նչ կ'ուզես էնա չիվրից:

Ասաց.— Դատավո՛ր, էրկու խարիբ կուռուշ տվեր եմ, որ մեկ
հօխկա միս ուր ճոռեն կտրեմ:

Դատավոր վերուց ասաց.— Շիվա՛ր, էտապե՞ս ա:

Ասաց.— Խա՛, դատավոր, էնպես ա:

— Շիվար, — ասաց, — քյու ճուռ պանց:

Ասաց արանքին.— Առ քյե չախուն, — էպանց, էտու արանքու ծեռ,
ասաց.— արանք, քյու մեկ հօխկա միսն կտրի, խան տո՛ւս, բայց մեկ կես
դրամ հավել-պակաս ըլնի, քյու վիզ կ'առնեմ:

Արանք ասաց.— Ջանըմ, դատավոր, մենքյ, — ասաց, — կ'էթանքյ
կանանքին, խարիբ դի դանակ կը թալա վերեն, հավել-պակաս կը գլխ:
Միթե՞ էմ ծեռ կշեռքյ ա, որ կտրեմ մեկ հօխկա խանեմ տո՛ւս, հավել-
պակաս չըգլխ:

Ասաց.— Մի՞թե, արանք, էսա չիվար կանանքի ոխչա՞ր ա, կախա ա,
որ տո՛ւ խարիբ դիր քյու դանակ թանկ, մեկ դիր, մեկ հօխկա տը կտրես:

Արարն ասաց. — Դատավոր, ձեզնե չի գլխ, ես թանկյա դանկ
կ'ընեմ:

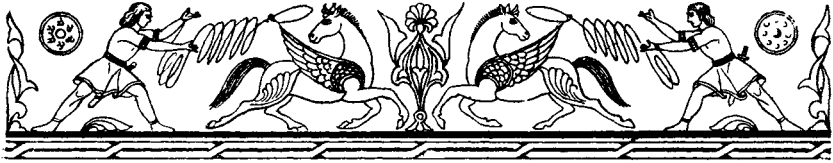
Ասաց. — Որ թանկյա դանկ կ'ընես, խանգար կուռուչ պե, դիր քնա
տեղ:

— Լա՛վ:

Խանգար կուռուչ առեց, արար թանկյա դանկ էղավ, արարն տոն
էլան, գլխաց:

Դատավորն գլխարն առեց, տոն էլան, չորս խաղար կուռուչն
էտու շիվրին, գլխայն խանգարացավ: Շիվարն նորեն էկավ ուր տան մըչ,
խասավ ուր ճեբուռն, աղատավ էն անսպեռ մարթերուց:

56. ԲԱՐԵԳՈՐԾ ԱԽՁԻԿ

Վարտապետըմ կ'էրթա Հէրուսաղեմ:

Կ'էրթա կը խասնի քյաղաքըմ, կը խարցնա, կ'ասա.— Հարմար տեղըմ դո՞ր կա, հէսօր գլիշեր կոնախ ընիմ, վանդ էրթամ:

Խեբլաթխանե՛մ շանց կը տան, ուր ձիու գլխօխ կը շիթկա, կ'էրթա Էնտեղ, կը տեսնա իրեքյ-չորս հէողի տո՛ււ պանց:

Ախչիկըմ ներսանց կը կանչա.— Հե՛յ, վարտապե՛տ, քյու ձին կապի հանոու, գյնա Էնա մեկել հէողից քիչըմ խոտ պե, տի հանճե, արի Էսատեղ:

Վարտապետ էկավ ներս, տեսավ որ ախչիկ նտուկ ա, յաթխի մեչ:

Ասաց.— Հայր սուրփ, թաղիս թան, նատի՛:

Վարտապետ թաղիս էթան, նատավ:

Ասաց.— Վարտապե՛տ, խաց գյեռ Էնատեղ, կերակուլ գյեռ Էնա տեղ, քյու ձեռնով պե, տի, կե՛:

Վարտապետ էլանվ, խաց-կերակուլ ուր ծեռնով էպե, էտի, կերավ, վիրուց, էտի տեղ, նատավ, խարցնեց, ասաց.— Ախչի՛, կը խնթրեմ, որ տո՛ւ ձի սաղին ասես, խեմ՝ քյե էտա ի՞նչ ա էլե, որ տո՛ւ քյու տեղեն չըս էլնե վեր:

Ախչիկ ասաց.— Ես էմ քըսեն թո՛ւ խողածնի չըր Էնե, հանլա վարտապետ ես, ինչխ խոստովանանքյ քյե կ'էնեմ:

Կ'ասա.— Ձի խեր-մերըմ կեր, Էնոնց էլ տղա չըկեր, միհակ էան էր: Էմ խեր շատ խնազանդ, խամբեր, աղքըտասեր, ժամասեր, պանրի մարթ մ'էր: Էմ մեր՝ անսգյամ, հիշո՛ւնց տվող, անամոթ կնիկ մ'էր, Էնոր պես քյարասիւտ, վատ կնիկ չ'ըլներ մըչ էրկրին: Մնաց, ավուր մեկին, քյանուսնոցի Էն գյանրան կանչներու, էրկինքյ անամբ, իրեքյ օր թեթեւըմ խիվըդացավ, սրպո՛ւթեն առեց է՛մեր, մեռավ: Էմ խերն էլ գէնի շատ-շատ թանգյ-թանգյ՝ ժամով-պատարաքյով էտու խորել: Մնաց չուր քյանոնի ամսու²¹ էմ խեղճ խեր խիվըդացավ: Ամիսկես ծանդը խիվըդեւթեն

²¹ Հոնկար ամիսն է (Ծ. Կ.):

քյաշեց, Սըփ Սարգսի պէյուն մեռավ: Հէն օր ընցկոն էլնվ պյուքյ, խինգյ օր մնաց մըչ տան, մարթ չըր կանե էլներ տոլս, տեղ փորեր: Խինգյ օր վերջ նոր պյուքյ կտրավ, էմ խեր տարան խորեցին:

Որ ես էմ խեր էնպես տեսա, է'մեր էնպես տեսա, էլ աստընվոր ձի տոլք չ'էկավ: Գյիշեր-ցերեկ լացի, բալքյի էմ խոր-մոր հալ հիմնամ: Ընչի' է'մեր ընցկոն վատ էր, ընցկոն խանգյիստ օրըմ մեռավ: Էմ խեր ընցկոն պանրի եր, ընցկոն գյեշ օրըմ մեռավ: Էն մեկ օր էրազ տեսա՝ խրիշտակըմ էկավ ձի ասաց՝ ախշի', խեր ա էտապես տանջվես, արի' էրթանքյ: Զձի առեց տարավ, մեկ տեղըմ, տեսա որ խորոտ բաղչե'մ, հախպյուրըմ գյեո հինե, տեսա որ էմ խեր գյեո նստուկ մըչ էտա ծաղկուկքյտերուն, հախպրի գլխուն: Էմ խեր ձի ասաց՝ ախշի', քյու սիւտ միամտի մըչ երկրին, թի ես սխալոթե'մ էր էրե, մեխքյ մ'էր էրե, էմ տոխքյ՝ էմ խիվնդուլթենն էլնվ, էմ խոգյու չարչարանքյն էլ էն խինգյ օրն էլնվ: Էմ սուտի գյեորա էլ էսա հալին տիրացա: Դեորիս խրիշտակ էնտեղեն առեց էպե, ասաց՝ կ'ուզե'ս քյու մերն էլ քյե շանց տամ: Ասի' խա'՝ Տարավ էմ խորից շատ գանտն տեղըմ, խարիւր թի էրկու խարիւր մատ թարանջն գձի էջոց մուլթ տեղըմ: Կ'իրիշկեմ ի'նչ՝ ինչխ մկներու պոնե, տու'մ դա', մեկ դա', մեկ դա', ընցկոն մեղավորներ գյեո մեչ կը չարչրվեն: Իրիշկեցի, է'մոր տեղ մըչ կպրին էր, կուպր կը վանվեր, է'մեր մեչ կը ճրվճվեր:

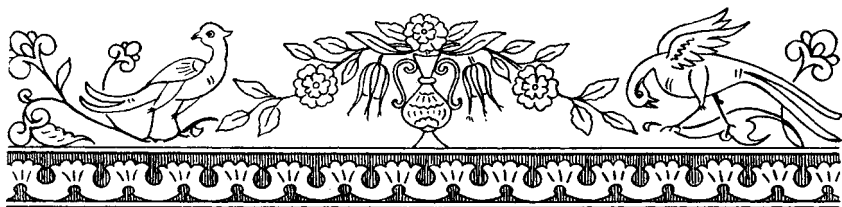
Ինչ ձի տեսավ՝ կանչեց. — Ա'խ, արի' մեկ ըգքյե տեսնամ, նոր տանցի:

Մոթխըսցա, ուր ձեռ անակախ էթալ է, ձեռ պոնեց, ձի քյաշեց: Խրիշտակ էմ ձեռ պոնեց, ձի քյաշեց, ագատեց, թարանջեքյերուց էխան վեր, ասաց. — Տեսա'ր, քյո խոր պանրերարուլթեն գյեո ընցկոն էր: Քյո մոր արքայվուլթեն, կյանքյ ինչ կեր, էս գյանրան օրերն էր, ինչ տեսավ, մեռավ:

Ես հիշարցա, կ'իրիշկեմ, էմ ձեռ, ըհա' (ձեռ էխան տոլս, վանտապտին շանց էտու), սեցե, էլե կուպր: Ես էլ ուխտ էրի, ասի՝ աստընվորի թոլ պանի չըխառնվեմ:

Էրկու կնիկ, մեկ մարթ պոնե էր խզմաթքյար, էն մարթն էլ խոտ-հարթ կը պերա ձիներուն, կընքյտեն էլ խաց-կերակուլ կը թխեն, կը պատրաստեն, էրթացող-գյացող ուրենց ձիանով տնեն, ուտեն, խմեն, էրթան:

Վանտապտի մագեր թըմբուան:

57. ՌԵՍԻ ԽԱՐՍ

Ռեսին խարսըմ կէր: Էնպես փարիսեցի զինքյ կ'էրեցուցեր տնեցոց, ինչ դամ որ քյուրդ մասֆըր գյեր էնոնց տուն, կ'էրթեր, կը մտներ մառան, էլ չըր էլնե դյուս: Կը զգվեր քրդոնց, չըր ուզե քյուրդ զինքյ ըխեր: Տնեցեր ընցկոն հավատարիմ են, թե էսա խարս շատ հավատքով, շատ նամուսով խարս մ'ա: Էնոնքյ ընցկոն գլխոն: Էն մեկ օր փարչ ծեռ խարս ճյուր կը պերեր տուն, քյուրդ աղե'մ տյուռ խըտ կեսրերին կը զրյուցեր, ճյուր ուզեց մոտեն, էլ չըկարցավ որ չըտեր, ճյուր էտու: Տաճիկ ինչ փարչ ծեռնեն առեց, էնոր մեկ մատ տիպավ խարսի ծեռ, խարս փարչ առեց, գյնաց տուն, առեց լաց:

Կեսրոչ ասաց. — Որ տոնքյ գլխոնքյ տաճիկ տյուռն էր, թըխ ճի է'նորեողկեքյ ճրոն: Իլանի ի'մատ տը կտրեքյ, քրդոն մատ տիպավ հինե:

Էն կանդար խրատեցին, ասին՝ մեռոնի ճյուր կը պերենքյ, մատ տու հինե, կը խալլվի, ինչխ որ էրին, խըտ խարսին, է'չլավ: Պերին, մատ կտրեցին, դեղեցին, ժրավ:

Ամիսըմ, էրկու վերեն ընցավ, կիսուր-կեսրեր չխո գլխոն, թի էնոնց խարս Աստծու գյառ ա, ճքնավոր ա, դոն մ'ասե, կնգյան միթկ խըտ հյուրիչ պան ա, դյուց ընցկոն չարութեն կ'էնա, թի հիտին տրյուն պամբանսեն էլ, է'ավատան: Խարսի աչք ընգյեր էր խըտ խովիլ, խովիլն էլ՝ քյուրդ:

Խովիլուն ասաց. — Խեր ա ընցկնամ վանվենքյ մեկ մեկու տեմ: Քյուր պատրաստութեն տե'ս, մեկտեղ փախենքյ:

Խարս էլավ ուր մատընկներ, բլնգյուկներ, վիզ-վզանոց, գլխու ոսկիքյ հմեն էլից բերի դանտիկվե, ուր կութնեն, չուխեն, ուր պախու խալլըներ էտի տոպրակ, շներու խաց, որ տը տաներ, էլից վերեն, որ մարթ է'իմնա, էտի մեզան, էլավ գյնաց բեր: Խըտ խամնելուն տեղ, կռիվըմ փրթուց խըտ խովիլուն:

— Օղորթ որ քյուրդ կոր աչք ա: Քյաննի'մ աղեկ էլնի խըտ խայուն, խընճ մանգանըմ քյեթր ա: Վանամ ուտեր էն խացի տեղ, ինչ կերար, էլան մարթ: Ոխչար հե'ր հանգյան պերի, մկա բերի գյան ա':

Քյուրդըն էլ մախսուս հա՛մ որսար կ'ընցուցա՛վեր անկթել: Մնաց հմեն էնոնց որսար կթեցին պոծան, էնոր յոթ-ութ մաքյի ընցե սարբեր²² անկթել: Բեր էլա՛վ, ընգյերներ հմեն գյացին, էն մնացե էտա տեղ, պոծե, տաճկին հիշուց, հա՛մ կը հագյանա՛ն: Ձուր որսար կթեց, պոծավ, ընգյերներ գյացին, էն մնաց մենակ: Էնոնքյն էլ պերին, որսար, կաթ թողին տեղընցտեղ, գյացին խըտ իրարու: Գյացին, շունն էլ ինգյա՛վ խեթքեր: Շուն գխովիվ թարկ չ'էտու:

Մեկ-էրկու ավուր ճամբա՛խ գյացին, էնդեսեն ձիավոր տաճիկըմ էկավ ռաստ: Թվանքյ տրե հաճե, թուր կողեն կախուկ, խանջա՛ն էլ զարկուկ մեհլ: Զատնու էտա տաճիկ իրիշկեց, ասաց. «Ուլա՛մ, էսա մարթն խովիվ ա, համ տաճիկ ա, էսա խարսն էլ խայու կնիկ ա: Ինչ էն սեւոնոտ խովիվ առնի, չխո ես կը տանեմ»: Զիուց էճա՛վ տակ, պարե էտու, խեթքեր քյաղցըմ զըյուցեց՝ Ի՞նչ մարթ եքյ, դե՞ռ կ'էրթաքյ: Կնգյան միթկն էլ ավիրավ վըր էտա տաճիկին:

Խովիվ ասաց. — Մենքյ ճամբարթ ենքյ, կ'էրթանքյ, քյե՞ ինչ, կը խարցնես:

Ասաց. — Ձէ՛, տո՛ւ խովիվ, էտա խայու կնիկ, կա — չըկա տո՛ւ էտոր իրիկ սպաներ ես, յան փախցուցեր ես, պերեր ես:

Ասաց. — Ձէ՛, մենքյ սուտով զիրար ուզեր ենքյ, կ'էրթանքյ մըտ չեխ, որ զիրար առնենքյ:

Զիավոր տարցավ վըր խարսին, ասաց. — Ա՛խչի, որ կը տաճկանաս, քյու դին կ'ընցնես, զէն խանամ խովիվ մ'առնի, ըզճի ա՛ռ, ես ընցկընա՛մ բեկ, ընցկընա՛մ տեսքով մարթ եմ:

Կնիկ ասաց. — Խա՛, ես կը գյամ խը քյե:

Որ ընցկոն ասաց, խովու ջիգյար վանովավ, ասաց. — Ի՞նչխ կ'էնես խը ձի անաստվածութեն, ձի խաբեցիր, էմ խացից խանիր, մկա կը թողնես, կ'էրթաս խըտ օտար մարթո՛ւ:

Զիավոր ասաց. — Քյանի որ ուր սուտով ա էրե, էնոր սիւտ մկա զճի կ'ուզա՛մ, ըգքյե չ'ուզա՛մ:

Կնգյան մեկ էլ խարցնեցին, ասաց. — Խա՛, էմ սիւտ ըգքյե կ'ուզա՛մ:

Խոսքըմ էնոր մոտեն, մեկ էնոր մոտեն, խասան հիրար, կըռվան, հիրարի զարկին: Զիավոր խընձ խովիվ շատ գէորընդեղ էր, գխովիվ էզար գյետին, թուր քյաշեց վիզ տը կտրեր, շուն հետեվանց որ տեսավ ուր տեր ընգյա՛վ, էթա՛լ խըտ էնոր պլորներ աղըքյներախառ քյաշեց, էխան: Դեորիս տաճկի ձեռքեր թուլցավ, խովիվ կտըրճացավ, էլա՛վ թուր խլեց, զճիավոր սպանեց:

²² Երկրորդ անգամ կյոել ոչխարը միսնույն ժամին (Ծ.Ա.):

Տանրցավ ռեսի խարսին ասաց. — Քյանի որ դո՛ւ էտա բնխտի տերն էր, ձի խնայեցիր, պերիբ, դեոր մկա կը տեր սպանել, կայնի, ես քյե բնխտ շանց տամ:

Թուր էզան, զռեսի խարսն էլ էրաց կտոր-կտոր, էտի վըր ձիավորին:

Դեորիս ինչ խարս պերեր էր խեստ, առեց խըտ շան, տանրցավ ետ, էկավ ռեսի տուն, ասաց. — Ես էրեր եմ ավիրութեն, հանն էկա, զինքյ թաներ եմ ձեր շեման բնխտ:

Խովիվ զինքյ էթան վըր ռեսի շեման, տանրցավ ասաց. — Հան-հեքյանթ ընկցնն պն՛մ էլան: Մկա քյու խարսի պերածներ պերի, մկա ձի կ'ըսպանես, կը թողնես տո՛ւ գլիտես:

Ռես ասաց. — Թի տո՛ւ էմ խարս չըր սպաներ է, ես տը տեր քյե կտրուտել, հանն որ տո՛ւ էնոր հանդ տվեր ես, էլըմ տո՛ւ էմ տան խովիվ ես, քյանի սաղ եմ:

58. ԾԱԽՎԱԾ ՊԱՏԱՐԱՔՅ

Բնագրկա՛մ կ'էրթա մեկ գլեղըմ: Օր շնայնթ օր կ'էնի, հերիկուն կիրակմուտ ա, կ'ասա. «Թնփենքլ էսա տեղ, որ վնղ կեսօրին էլնենքլ, էրթանքլ»: Կը մնա չուր խլըսուն, բնգրկան կ'էնի գլեղի կուշտ պեղոր կան կը գյն, թամաշա կ'էնա: Գյննց ժամտան տակ, տեսավ՝ ժամ կ'ասեն, կայննվ, աղոթք էրաց: Տեսավ՝ օղճյումի գյնի²³ էտա ծառեր հմեն օղճյում առին: Բնգրկան շիշկուավ մնաց, ասաց. «Մնյան էսա տերտեր սուրփ տերտեր ա», բնգրկան դեորիս մտավ ժամտուն, ասաց. «Տեսնամ, խեմ՝ էսա ի՞նչ քյախանա յա»: Տնտրավ էտեղ, չուր ժամ էլնվ, իրիշկեց տեսավ սվտակմուրուս տերտերըմ էր:

Ջտերտեր չոկեց տարավ խալի տեղըմ, ասաց. — Տերտե՛ր, ա՛ռ քյե ոսկի՛մ բեղ, ես կ'էրթամ, ճի խամար քյառսուն պատարաքլ էնես: Չուր վեց ամիս որ թմմի, ես կը գյնմ: Քյուլ քյառսուն ոսկին տամ, էմ քյառսուն նխաքլ առնեմ, էրթամ:

Ասաց. — Դու ո՞ր քյաղքլից ես, օռնած:

Ասաց. — Ես Թնվրեզուլ քյաղքլեն եմ: Վեց ամիս թմմի, ես կը գյնմ:

Բնգրկան տերտրոչ աչ առեց, գյննց:

Դեորիս տերտեր աշխատավ, սաղմոս ասաց հմեն կիրակի, հմեն շնայնթ օր պատարաքլ էրաց: Ինչ խինգլ ամիս թմմավ, քյառսուն պատարաքլ էրաց, պոծավ, քյառսուն նխաքլ էդի էտատեղ պատրաստ, մըշ կուլթուն, ճամբնի իրիշկեց, թի բնգրկան ի՞փ տը գյն, տանի: Վեց ամիս լմացավ, էլնվ տաս ամիս էլ, բնգրկան չ'էկավ: Տերտեր կը բնխտանկոծվի, ճար չըկա ծեռ: Համբերեց, համբերեց, ասաց. «Տը կայնեմ, խեմ չուր տարին թմմի»: Տարին թմմավ, մարթ չ'էկավ, տերտեր ասաց. «Բոչ ա, էլ չի գյն»: Կրակ ինգյեր էր գէն կը վնռեր, ասաց. «Չմըչըրվեր եմ, նեղացեր եմ. տ'էլնեմ էրթամ Թալրեզուլ քյաղաքլ, խեմ՝ ի՞նչ էլնվ էսա մարթն»: Նխաքլի կուլթին էթնլ տոպրակ, էթնլ ուր քյամակ, մինակ ինգյնվ ճամբնի, գյննց:

Էրկու ավուր ճամբնի գյննց, տերտեր տեսավ՝ զանոնց բնգրկա՛մ կը գյն, ուրախցավ մըշ ուր սուրին, ասաց. «Չ'էնի՞ էն ա, կը գյն»: Մ'ասե

²³ Պատարագի ժամանակ տրվող ողջոյնը (Ծ. Կ.):

Հյուրիչ բնգրկան ա, էն չի: Բնգրկան էլ գնտնու կ'իրիչկա, կ'ընի տերտերը մինակ կը գյն, ինչխ քյառսուն ճնղցի քյար, քյառսուն լոս կը ֆռֆռան վըր էնոր գլխուն:

Էկավ խասավ, տերտորչ աչ առեց, խարցնեց, ասաց. — Տերտե՛ր, խե՛ր էլնի, տո՛ւ մինակ ընցկնն ծեր քյախանա, դո՞ր կ'էրթաս:

Ասաց. — Օրչնած, էնա տավերկու ամիս թմմավ, Թնվրեզու քյաղքյեն բնգրկանի՛մ խամար քյառսուն պատարաքյ էրի, չ'էկավ տաներ: Ուր նխշարքյներ կը տանեմ, կը տամ հինե:

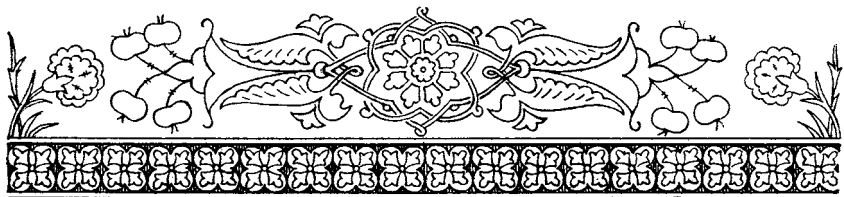
— Տերտե՛ր,—ասաց,—գնտն ճամբնխ ա, մենակ էրթաս, կարելի վնասվես: Բե՛, տու ճի, ես կ'առնեմ էտա քյառսուն նխշարքյ:

Ասաց. — Օրչնած, վո՛վ էն պատարաքյի գյին տա, ես կը տամ էնոր:

Բնգրկան էխան ուր սուտով ոսկի՛մ էտու էնոր, տերտեր վըր էնոր գլխուն օղորմեսցի՛մ կարտնց, նշխարքյըմ էտու: Բնգրկան իրիչկեց վեր, տեսավ ճնղցի քյնրի չափ լոսըմ էկավ վըր ուր գլխուն, կայնավ: Որ տեսավ էտապես, քյառսուն ոսկին էտու, քյառսուն նըխշարքյն էլ առեց: Տերտեր մեկ սուտով օղորմեսցի՛մ էլ ասաց, ուր պատարաքյներ ծախեց, տնրցավ ետ:

Էն մեկել բնգրկան գյնցեր էր տուն, փոչպներ էր, էլ չըր տարցեր է ետ: Ընցկնն գրկվավ էտա լոսից:

59. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԳՅՈՂ ՎՃՐԴԱՊԵՏ

Էջմիածնա վանքի մեկ մեկ վանդապետում կեր, ընցկոն զինքյ արդար չանց կը տեր խղիւն, ծոմ-պաս կը պախեր, ինչ կանգար գանգյեր հիրար տեն, ժամ կը վանգեր: Էնպես կ'էրեւեր միապանի աչիչ, համ գյեղացոց աչիչ, թի զինքյ սուրփ ա: Ուր փոքրավորն էլ սլվլլուն, չար, ճարպիկ մարթըմ էր:

Օրըմ վանդապետ գյնաց մըտ կաթղակոս, խնթրեց, ասաց. — Շողակաթի ժամու մոտ պստիկ հէողե 'մ կա, տվեք ձի, ես էրթամ քնտեղ նստեմ: Առեց ուր փոքրավոր, գյնաց քնտեղ նստավ չոկ: Ուր հէողից չըր էլնե տո՛ւս, մարթնմեջ չըր մտնե: Գյեռ նստան էտա տեղ. վանդապետ փոքրավորին գլխի, փոքրավոր վանդապտին գլխի: Փոքրավոր օրական էրկու խավ, օրական իրեք խավ գյեղից կը պոներ, կը պերեր, կը կարմրցուցեն, կ'ուտեն: Չուր չորս-խինգյ ամիս վերեն ընցավ, գյեղի խավերու փաթն էկավ: Էլնվ գրոց, ինկյնվ դանբար, հմեն գլխտեն, թի գյեղի խավեր կը պակսեն, մարթ չըգլխի գյողն վով ա:

Օրըմ գյեղի մեջն էլ թի ճիժըմ վանխենա, խիվանդըմ էլնի, կը տանեն էտա վանդապետի մոտ, տո՛ւս չըպանա, մարթ զինքյ տեսնա, տուան հետեուց կ'աղոթա, ըզխիվընդներ կը ժրեցուցա:

Կնիկըմ կը դոճցուցա ավուր մեկին, էրկու կնիկ կ'առնեն գէն, կ'էրթան Շողակաթ: Էրկուան կը պառկեն գյերեգմներու դեխ, վըր քյարի'մ, մեկն կ'առնի պամբկե թել, կ'էրթա մըտ վանդապետ, որ դոճ տա կտրել: Էտա էրկու կնիկ էն մեկ քյարի տակ փառ կը տեսնան, ծեռ կը տա, փառ կը քյաշա թեւախառ կ'էլնի տո՛ւս: Քիչըմ մատնով կը պճկորա, էլ փառ կ'էլնի տո՛ւս, էլ խավու գյեռիս, խավու ոտքեր, հլի'ն: Համա խող կը տան վերեն, պա'մ չըն ասե, կը տանան գյեղ:

Կը գյան, նարուն-նարուն քըսա կ'էնեն, թի ընցկնա պա'մ տեսանքյ: Ձեն ինգյնվ մըչ գյեղին, ասին թախումով էրթանքյ աչքենքյ: Գյանցին քնտեղ փորեցին, տեսնան ի'նչ՝ գյեղ ի'նչ կանգար խավ որ կուրուսի, փուռթկներ գյեռ էտատեղ:

— Ըհա՛, — կ'ասեն, — արդար վարդանպտի ճգնավորութեն գլխո ընցկընա՞յա:

Կ'էրթան զեռուով ըզվարդանպետ հէողից կը քսան են կը խանեն տո՛ւս, տեսնան ի՞նչ՝ վիզ էլե խընձ գլանմի՛մ սո՛ւն: Առին ըզվարդանպետ ուր փոքրավորով, տփելեն, չփելեն, քյաշքըշեցին մըտ կաթակոս: Կաթակոս ուր եպիսկոպոսներով թնփան էտա տեղ:

Կաթակոս ասաց. — Մեր նամուսին չըկավ էսա, տարեք չըկուսն էլ թնլեք Ձանգյո՛ւյա գլետ:

Վարդանպետ փոքրավորին կ'ասա. — Պրծանք, ճարըմ կանա՞ս կնդնես, ըզմե ազատես, էմ ծեռնեն թո՛ւ պան չի գլան:

Փոքրավոր ուր քյաղցր ձեն էթող, կանչեց.

Քյեզ կ'աղաչեմ, սուրփ Հայրապետ,

Զիս պո՛ւսած, էմ վարդանպետ խետ,

Ծեծելին, տփելին կը տանեն՝

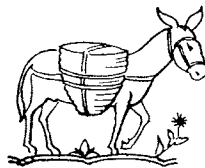
Թնլեն Ձանգյո՛ւյա գլետ:

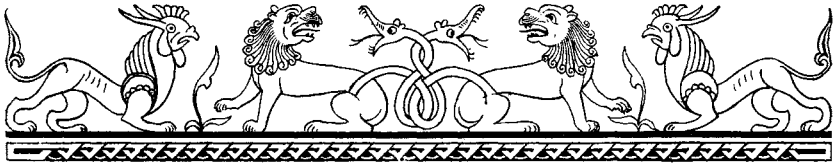
Քյեզ կ'աղաչեմ, սուրփ Հայրապետ,

Զիս ազատես, էմ վարդանպետ խետ:

Կաթակոսին տծար էկավ, ընցկոմ տծարի էր էտա փոքրավորի ձեն, ասաց. — Տարցուցեք պերեք: Ձեր խավերու գլին ի՞նչ ա, ես կը տամ:

Վարդանպետ տարցուցին պերին, կաթակոս խավերու տերերու սիւտ ուզի էրաց, ըզվարդանպետ ուր փոքրավորով հէօրողկեց զանտն վանքըմ, որ ապաշխարեն, ծոմ-պաս պո՛ւսեն:

60. ՌԵՍԻ ԼԱՃ

Ժամանակով գլեղի՛մ ռես շատ գանգին կ'ընի, ուր լաճ քիչըմ խելքից թեթև կ'էլնի: Հէնոր ռեսի ճոչ առտ կը քյաղեն, ռես գլեղի ճոչ-պստիկ, հմեն ժյողվեր էր տարեր էր գյուլբարեն, սազբանդն ու գյուլունչին ինզան՝ էն գյուլբարի մեջ, կը գանեն ու կը փչեն: Ամռնվան էտա շոքուն էլ քյաղ չէր, քյեֆ էր:

Ռես, ուր լաճ խլըմախասս էկած են առտ, գյուլբարեն թամաշա կ'էնեն:

Ռես ասաց.—Տղա՛, գյնս տուն, տե՛ս ճաշ էփա՞ծ ա, ասա՛ թըխ շոտ էնեն, անքեն լծեն, առնեն, բերեն:

Լաճ վնգեվնգ խասավ տուն, դռնից բեռուաց.—Մարե՛, էմ խեր կ'ասա թըխ բնշ էզ մորթեն, էնեն մատաղ գյուլբարի խամար, շո՛տ էրեք, թե չէ էմ խեր կը քյոլխի:

Ջարմացավ մեր, ասաց.—Ա՛խ, սե կապեմ, խո քյո խեր խելք չըթնլե, բնշ եզ ինչի՞ տը մորթենք, ոչխար չըկա՞, խու չըկա՞, ուրիշ եզ չըկա՞:

Ասաց.—Ձէ՛, մարե, անուն Աստծուն էմ խեր ասաց՝ անի բնշ եզ տը մորթեք գյուլբարի խամար, թե չէ գյուլ գլխտես էմ խոր անան, կը գյն գլեք կը սպանա: Հանն, մարե, մեկ գյուլ տեսներ ինչ անուշ քյաղ կ'էնեն սարակներ:

—Անուն Աստծուն, անուն Աստծուն, — պտպտաց ռեսի կնիկ, — Աստված համ քյու խելքն առե, համ քյու խոր:

ճար չըկեր, հէրեղկեցին դռան առտից բնշ եզ բերին, թանլին գլետին, ոտներ կապեցին, մորթեցին, միս կտրուեցին, լցին պուտկներ, թոներ վնռեցին, դրին վերեն, առեց քյոքուալ: Լաճ խասավ տաշտից էրկու-երեք լոշ քյաշեց դյուս, ձեռ մլեց աման, էրկու կտոր էլ պանիր էխան էղի մեջ ու կտավեց:

Գյնաց, ճամբախ խեր ռաստ էկավ, առտից կը դաններ, ասաց.—Կակո՛, գյնցի տուն, ինչ կեր հնգըր էր, ճաշին անքեն կը լծեն, կը տանեն առտ:

Ռես ասաց.—Աղե՛կ, գյնս առտ, իրիշկի շատ խասկ-մասկ չըթողնեն գլետին:

Լաճ վանգեց մըտ գյուեբարեն, բեռուաց.— Է՛յ, մարթեր, էմ խեր ասաց՝ էն ինչ քյաղեր եք, էն ինչ չըք քյաղեր է, կրակ տվեք, էրեք դանդանեղ։
Ձեռնած կանչեց.— Տո տղա՛, դու ծոե՞ր ես, մարթ կրակ կը տա՞ առտին։
Ասաց.— Տո մա՛րթ, քե՞ն ինչ, մեր չի՞, էմ խեր ընցկոն կ'ուզա՞, ուզենք-չուզենք կրակ տը տանք առտին։

Զյուեանի մարթեր վայնաճար կրակ տվին բարթոցներուն, առտին բեռն պոնեց, մուխ պանցրացավ, զըռթցըռթոց ինգյավ ձորեն։ Սարակներուց մեկ կ'ափսոսեր, մեկ կը խնդաներ։ Լաճ էթող, կուրուսավ։

Ռես գյնաց, խասավ տուն, տեսավ եզան կաշին փռուկ դուռ, պոտկներ ճիւղ միս վըր թորվան կը քըռքըռուան։

Ասաց.— Էսա՞ ի՛նչ ա, էսա՞ ինչ միս ա, չէ՞ ես ձի ասի՝ ճաչ էփեք, ձե վո՞վ ասաց եզ մորթեք, էն ո՞ր եզն ա։

Կնիկ ասաց.— Հայ Աստված քյու տուն ավիրա վըր քյու կոտին, հա՛մ լաճ հէրեողի բա՛շ եզ տու գինեկ, հա՛մ արի կայնի վըր մե գյըլսուն պտպրտա՛։

Ասաց.— Տո կնի՛կ, վո՞վ ասաց, թի ես եմ ասե բա՛շ եզ մորթեք, ծոե՞ր ես, ընգյնավորեր ես, ի՞նչ ես։

Կնիկ ասաց.— Բյու լաճ ասաց, դու էր առտից հէրողիկե, որ չըղինենք, դու մկա գմե ըսպաներ էր։

Ռես ու կնիկ հա՛յն շա՛տ կռիվ տ'էնեն, դիր մ'էլ սարակներ դարցան գյեղ, ձեն ինգյավ չորս դեխ, թի կրակ տված ուսի ճոչ առտ՝ ողջ վառած էրած մոխիր։

— Տո վո՞վ ա վառե, էն ո՞ր անաստվածն ա, մեր տուն կը քյակա։

Ասին.— Ռեսն ա ուր լաճ հէրեողիկե, առտ տվե վառե։

Ռես կսկծու գինք կ'ուտեր, ինգյավ հիտե որ պոնա սպանա, ապա լաճ դյո՞ր տ'ինի ձեռ, գ'է դյոր դերեր ես՝ արի կնդի։

Լաճ կուրուսավ։ Գյնաց, գյնաց սարի կշտին պաղ հանգյուրըմ տեսավ, խաց-պանիր էդի, կուշտ կերավ, ճյուր խմավ, էլավ իրիչկեց էսդեխ — էնդեխ, ջոջ-գեոռեմ դա՛հթըմ կնդավ, գյնաց քյամակ էզար տակ, մնաց։ Բեռ՝ մընցավ, էնդեխեն ձիավոր մ'էկավ, տեսավ մարթըմ գյեռ քյամակ գարկե քյարին մնաց։

Ասաց.— Բարեկամ, ի՞նչ կ'էնես դա՛ն։

Ասաց.— Ա՛խբեր, էմ քյամակ տվեր եմ էսա քյարին, որ շուռ չ'առնի, է՛ եփ կա սղա եմ, ծարվու մեռա, քյու Աստված կը սիրես, արի՛ ձիուց էջի տակ, համա չըկարիմ գյախ քյամակ գար էսա քյարին, շուռ չ'առնի, ես ճյուրըմ խմեմ, ուհաթիմ, էլըմ գյնամ քյամակ տամ։

Մարթն բարի էր, ձիուց էճավ տակ, էկավ քյամակ էտու քյարին։

Ռեսի լաճ էլավ շուշոտըմ թռավ ձիու քյամակ, ասաց.— Մնացի՛ր

բանով, բանեկամ, խելացի՛ կաց, հերար մ'առնի, թի չէ՛ քյար շուռ կ'առնի վերետ:

Մարթն կսկծու գինքյ կ'ուտա հանն չըգշխընա գինքյ քյարից տա դեն: Ռեսի լաճն էլ մարթի մարդանակ ձին քչեց դեորթնակ ու զանազանով, կուրուսավ: Շատ քչեց, քիչ քչեց, ճամբանի մանլի՛մ ռաստ էկավ:

Կերեեր, որ մանլին շատ զանգյին էլնեկու էր, ասաց.— Նավուժան դան բ'աէր²⁴:

Մանլեն ասաց.— Խեչ սլաման'թ, սանրսան'ն, սանր ճանվան'ն²⁵, դո՞ւրեն կը գյաս, ֆլանյեմըն²⁶:

Ասաց.— Վուան, ման'լա, էմ խեր էրկու խարիւր ոսկի ա տվե ձի, որ էրթամ Մանճմտանքյ կան գյանմ՝ ոչխար-տավար գյենմ, բերեմ: Դի՞ դյորեն կը գյաս:

Մանլեն ասաց.— Ֆլանյեմըն, կարիւր երկրից կը դանում, Աստված բանրաքյանթ տա Հանճու երկրեն, էսա խուրջով ոսկի բերեր եմ, քիչըմ ծանդը ա, հանն գյետ կ'էրթամ:

Ասաց.— Ման'լան, գյիտե՞ս ես Վանենշատա ռեսի լաճն եմ, դու ձի շա՛տ դյուր էկար, խուրջին դիր վըր էմ ձիուն, քիչ'մ տեղ կ'էճենմ ձիուց, էլի խեծի, քիչըմ տեղ ունանի, չուր հիւրիկուն տեղըմ կը խասնենքյ:

Մանլեն ասաց.— Խոդե դան բճելի²⁷:

Լաճ ձիուց էճանվ տակ, մանլեն խուրջին էթան վըր ձիուն, էլանվ խեծանվ գյանցին: Քիչըմ հանճանցան, ճրո՞ւ ռաստ էկան, մանլեն ձիուց էճանվ տակ, որ ճյո՞ւր խմեր, լաճ թուակ ձիու քյամակ թող էտու վըր ճամբխին: Մանլեն բեռուաց, էտու մըչ ուր կոտին, վանգեց ինգյանվ հիտե, ապա կանա ձիուն խասնի՞: Լաճ քչեց կուրուսավ, ուր ճամբանի փոխեց խըտ հուրիչ դեխըմ, ընցավ հանճան:

Շատ գյընանց, քիչ գյընանց, տեսավ խովիվըմ սարի մեչ ոխչար կարածա:

— Բանրաքյանթ պանգե դան²⁸, — կանչեց ռեսի լաճ:

Խովիվ ասաց.— Բանրով, խանգան բանրով, աղա՛:

Ասաց.— Խովի՛վ, գյիտե՞ս մեր երկիր ինչխ կ'էնեն, որ ոխչար շատ կաթ տա, համ մաքյիքյ ջո՞ւխտ-ջո՞ւխտ գյան բերեն:

Խովիվ ասաց.— Չէ՛, ձի սորվըցու, ի՛նչ կ'ուզես՝ տամ:

Ասաց.— Խովիվ կը տանեն մըչ քյոին կը պառկեցուցին, քյար կը լցեն վերեն չուր վիզ, մնա ընցկոն սաղ գյիշեր, աստղեր թամաչա էնա՝ ուր

²⁴ Բարի կետոր (Ծ.Ա.):

²⁵ Բարով, գլխի վրա, աչքի վրա (Ծ.Ա.):

²⁶ Իմ հայ (Ծ.Ա.):

²⁷ Աստված քյի պախա (Ծ.Ա.):

²⁸ Շտորիքը ոչխարիդ մեջ (Ծ.Ա.):

ոխչրի կաթ մեկն տաս կ'էլնի, համ մաքլիք ջնկստ-ջնկստ ջմուկ կը բերին: Բե քլե խորեմ էնա քլուի մեչ, ես էլ կը կայնիմ ոխչրի հանճե չուր խլիսուն, էլի էլըմ քյու ոխչարի հառճե:

Խովվի խելք ընգյալ, էլնալ պառկալ վըր քլուին, ռեսի լաճն էլ ձիուց էճալ տակ, քյարեք շարեց վըր սրտին, չուր վիզ. էլ խովիվ էք կանե հիրար առնե, համա գեորով բեհն կ'առնեք: Հնալ կը վախենեք չըր գյշխնե ձեն խանե:

Լաճ թռալ ձիու քյամակ, ոխչար էտու ուր հառճե, քչեց: Քչեց մեկ օր, էրկու օր, գյնաց խասալ խոր գյեղի տակ: Ջյուլաբ գյնաց ռեսին, թի քյու լաճ էկալ համ ձիով, համ ահագին ոխչրով:

Ռես գյնաց լաճու հանճե, էլ ձեն չ'էխան, խին բանեք հմեն մոռցալ: Ոխչար քյաշեց գյոմ, ձին էլ փնրգյալ: Լաճն առոք-փառոք զխուրջին ոսկին էթալ թե, տարալ տուն, էտի խոր հանճե: Ինչխ էրին, թի դյորեհն ես բերի, ինչխ ես բերի, քյու բան քըսա չ'էրաց:

Դանճանք վըր մանին, ձիավորին, խովվուն:

Մանն լալեկն շիթլըռալ խըտ ճամբալ գյնաց, գյնաց ճոչ դահթի մը տակ, մարթըմ տեսալ, թի տո՛ւ ինչ մարթ ես:

Ասաց.—Վոլն, մարթըմ քյամակ գանկեր էր էսա քյարին որ չուռ չ'առնի, ձի խաբեց էթող սգա՛ էմ ձին խեծալ, փախալ: Մկա չըմ գյխնա էսա քյարի տկեն էլնի դուս:

Մանն խասկցալ թի ուր ռեսի լաճն ա գէսա մարթ խաբե, ասաց.—Շիվա՛ր մարթ, մը՛ վանենա, էն մարթ համ քլե խաբե, համ ձի, արի էրթանք, կան գյանք կնդնենք:

Մարթն քյարի տկեն էլալ տյուս, մանլի խետ ինգյան ճամբալ: Շատ գյացին, քիչ գյացին, ճամբալի վեր քլուից մը խեծոցըմ լաճն: Գյացին վերեն, տեսան խովիվ՝ խորուկ մըչ քլուին, գյեռ խոգյին կը տա Աստծուն: Զխովիվ խանին վե, բեհն առեց, ուր դանդ քըսա էրաց, իրեք էլան մեկ, գյացին:

Ռեսի լաճ գյիտի, թի ուր բանեկամներ եփ ա էլե տը գյան: Ինչ կա ուր մոր քըսա յա էրե, որ նեղ չըմնա: Հմեն օր թեի հաբեն կը թանալ վըր թեին, կ'էլնի տանիս, կ'իրիշկա, խեմ եփ տը գյան ուր մարթեր:

Մեկ էլ տեսալ՝ վոլն, իրեքն էլ էլանձ մեկ, էկան:

Շոտըմ գյնաց հանճըմներ, ասաց.—Վո՛յ, դու բանով, խազար բանով եք էկե, վըր էմ գյխուն, վըր էմ աչիչ:

Ու սանթանաթով առեց տարալ հէողեն, վագեց տուն՝ թըխ մեր՝ դե՛, բան-ման հանգրի, մեր մեհվընքյտերուն:

Մարթեր իրիշկեցին իրարու իրես, ասին.—Օդորթ որ ճոչ մարթու լաճ ա, ճոչ մարթու տղա յա, մնա վանդ, նոր հմեն բան կ'ասենք, հէսօր ձեն չընք խանի:

Լաճ շատ պատիվ էրաց մարթերուն, նստան դիվան չուր կեսգլիշեր:

Ինչ տ'էրթեր քյընելու, ասաց.— Ախբերնե՛ր, խնդար բարով եք չկե, հանն ամոթ չ'ընի, ձե բն'մ տ'ասեմ, մկա էլեք դյուս թամամ, չ'ընի գյիշեր քյնու մեչ ձե տակ թրջեք, թի չէ՝ էմ խեր կը մեռնի, դե չ'ասեք չ'ասաց: Ձե գյիշեր բարի:

Լաճ էլանվ դյուս, Էնոնք էլ հանու էլան դյուս, էկան պառկան քյնան: Լաճ գյնաց թըխ մեր, ոսփ էբե, էլից մըչ պուտկին, էփեց, էրուց լանփան, պինդ լանփան, հէդիմ տարավ հէոդեն հմեն մեկ մեհվնի տակ ճոչ գդելըմ էդի, դանցավ տուն:

Խավ խուսոցին մանեն ակխավ, տեսավ ուր տակ թաց ա: Ձիավոր, խովիվն էլ ակխան, տեսան՝ ուրենց տակն էլ թաց ա: Մեկ էլ լսան՝ շինգյըրին ինգյե ռեսի տուն:

Իեսի լաճ կը տփա մըչ ուր գյլխուն, կը բեռռա.— Ո՛ւ, ո՛ւ, էմ խեր մեռավ, Աստված ձի տուն բրիշկա, Աստված ձի արե կտրա ինչ էկաք, էմ խեր սպանեցիք, չէ՞ ես հիրիկուն ձե հմեն բնն ասի:

Էլ կայնելու գյան չէր, մանեն դաննբից թռավ տակ, ոտ կոտրեց, ափառ-թափառ փախավ, խովիվ ուր գյանփանակ էթող, թե հզար սուն, կոտրավ, տքտքյալեն կուրուսավ, ձիավորն էլ գլեոխ տփեց դրնդին կոտրեց ու կտավեց: Էն փախելն էր՝ ինչ փախան, չուր հէսօր հանն չըգյիշցած ռեսի գյեղվե ընցած:

61. ԽՈՋԱՆ ԿԻՅԱՍ

Կ'էլնի չ'էլնի մարթըմ, ուր կնիկ: Էտա մարթ շատ-շատ հարուստ թյուջան մ'էր, անուն խոջան Կիյաս: Խոջան Կիյաս էլանվ, տ'էրթեր կարիբյուլթեն, ուր կնիկ տղով էր:

Կնգյան ասաց.— Կնի'կ, ես կ'էրթամ կարիբյուլթեն. օր քյե տղա կ'էլի' կը պախես, օր ախչիկ կ'էլի' կը մորթես:

Խոջա Կիյաս գյնաց խընձ ուր կարիբյուլթին: Կնիկ, ինչ ին օր, ին սհանթ լրացավ, Աստվածուլթեն էնոր տղե'մ էտու, ախչիկ էր: Կնգյան սուտին չ'էխան ուր ախչիկ մորթեր, ջիգյար ջիգյար ա, ման լաճ, ման ախչիկ: Հէն օր գլիչերն էլ նախրորթին լաճ մ'էր էլե:

Կնիկ ուր ախչիկ առեց, տարավ նախրորթի տուն, ասաց.— Ձե ընցկնեմ ոսկի կը տամ, ձեր լաճ տվեք ես պախեմ, էմ ախչիկ առեք տուք պախեք:

Նախրորթ ասաց.— Կնի'կ, մե յոթ-ուլթ լաճ կա, էնա մեկ տանք թըլխ էն տանի շախա, էսա փարով մե ճժեր կանանք շախենք:

Կնիկ առեց գլաճ, տարավ տուն, ախչիկ էթող տուն: Տաս տարի'մ վերեն ընցավ, խոջան Կիյաս տանրցավ էկավ, վըր ուր տղին՝ շատ ուրախցավ: Կնիկն էլ, ինչ ախչիկ էլե իրեք տարեկան, գյացե, պերե ուր մոտ:

Խոջան Կիյաս տեսավ խորուտ ախչիկըմ գյեո տան, տաս տարեկան ա, հանլան էլե տանելու, ասաց.— Կնի'կ, էսա ի՞նչ ախչիկ ա, կը գյան կ'ինի քյու վիզվե:

Ասաց.— Խոջան Կիյաս, էնա նախրորթի ախչիկն ա, պերեր եմ հանճե խզմանթ էնա:

Ասաց.— Կնի'կ, ես էտա ախչիկ տ'առնիմ:

Ասաց.— Ախ, տո մա'րթ, ես գէնի պերեր եմ, էրեր եմ ձի ախչիկ, մեխք ա, քյե էլ ախչիկ ա:

Ասաց.— Ձէ', կնի'կ, անկարելի ա, տ'առնեմ:

Կնգյան ճար կտրավ, ասաց. «էսա անաստված ուր ախչիկ տ'առնի, պեթկ ա ասեմ էսօր: Թըղ ձի սպանա, ընցկնան չ'էնա»:

Ասաց.— Տո մա'րթ, քյեգնից պախեմ, Աստծուց ի՞նչ պախեմ, հէն օր ինչ տո՛ւ գյացիր կարիբյուլթեն, էսա ախչիկ էլանվ քյե: Էլ էմ սուտին չ'էխան

ես սպաներ, ես էլ տարա, տվի, նախորորթի լաճ պերի, պախեցի: Մկա էսի էմ արիւնն ա:

Խոջան Կիյաս կ'ասա.— Կնի'կ, ես օր էսա արիւնն քենն էլսի՛մ քյու ծիծ կերա՞վ, թի՞ չըկերա՞վ:

Ասաց.— Ձըկերա՞վ:

Ասաց.— Որ էտապես ա, ձի կը խասնի, անկարելի յա, ես էտա արիւնն տ'առնեմ:

Խոջան Կիյասն էր, գանգլին մարթ էր, էլսի՛մ գյնաց մանլեքտերուն, չեխերուն փարա տվեց, ասաց.— Էսա արիւնն ես տ'առնիմ:

Փարին թմախ էրին, ասին.— Գյնաց, փաակի վըր լաճու՛մ, քյառսուն օր թըլա թմա՛ի, դեոր դո՛ւ առ:

Խոջան էլ գյնաց մըչ քյադքին կան էկա՞վ, խորոտ ջհելըմ տեսա՞վ, ասաց.— Խո՛րոտ տղա, արի՛, արիւնն կ'ա, տամ քյե, քյառսուն օր մնա, տո՛ւ ձի, օրական քյե էրկու մանլթա փարա կը տամ:

Տղեն ասաց.— Ընչի՞ չըմ առի: Տո՛ւ:

Շատ ուրախացա՞վ, գյնաց: Խոջան էր առա՞վ, տարա՞վ, զարիւնն փաակեց վերեն, խորոտ սենյակըմ էտու, արիւնն, տղեն մնացին էստեղ: Էտա արիւնն, տղեն ընցկոն գիրար ուզեցին, լաճու խոգլին արիւնն ոտաց տակն էր, արիւնն խոգլին լաճու ոտաց տակն էր: Էտ տղեն չուր եռուելոյթ օր ընցկոն ուրախ էր, որ թո՛ւ քյեֆ էնոր քյեֆին չըր խասնե:

Տղեն մոռեթ էրաց, արիւնն խարցնեց.— Հայ տղա, քյու խա՛ցն ա պակաս, ի՞նչն ա պակաս, օր տո՛ւ մոթեր ես, ես քյու սուտով չե՞մ:

Ասաց.— Ապա ես չըմոթեմ, վո՞ւ տը մոթի:

Ասաց.— Ընչի՞, քյե ի՞նչ ա էլե:

Ասաց.— Հա՛, հա, իրեք օր ա մնացե, քյո խեր ըգքյե էմ ծեռնեն տ'առնի:

Ասաց.— Էնի էմ խալալ խերն ա, ի՞նչիս ըգձի կ'անա առնի: Տղա՛, քյե սիւտ կա՞, ըգձի չըթողնես:

Ասաց.— Ես կ'ուզիմ մեռիմ, չըմ ուզե գքյե թողնեմ:

Ասաց.— Օր քյու սիւտ խը ձի յա, էմ սիւտն էլ քյենն չըկտրի, քյե խեքըմ շանց տամ, էմ խոսք տ'էնե՞ս:

Ասաց.— Խա, քյու խոսքից չըմ էլնի տո՛ւ:

Ասաց.— Զահել տղա ես, Աստված քյու խի՛մ չինա, ինչ էմ խեր կը գյան գձի տանելու, էնպես գան, էնպես սխկըռտի վըր իրարու, ուր տեղեն չըկանա կայնի:

Եփոր խլիսուն շոտ խոջան Կիյաս ուրախ-ուրախ էկա՞վ, ասաց.— Դե տղա, տո՛ւ էլի, տո՛ւ պանց:

Տղեն էլսի՛մ, տո՛ւ էպանց, ասաց.— Խոջան Կիյաս, ի՞նչ կը կանչես:

Ասաց.— Ի՞նչ կ'ասեմ, էլի քյու փարենն ա՛ռ, արիւնն տո՛ւ, գյնաց քյու տուն:

Ասաց. — Էմ կնիկն ա, ի՞նչիս տամ քե, էրթամ էմ տուն:

Խոջա Կիյաս ասաց. — Էլի առ քյու փարեն, ջանճըմի, թի չէ՝ քե ընցկոն կը գանեմ, քյու հիտե, հանճե մոռնաս:

Օր հտպես ասաց, տղեն պոնեց հտա մուրուս, էնքյան հզար, էնքյան հզար, օր ճոլր տկեն գյանց: Տղեն մտավ ներս մըտ ախչիկ, տոլո շինեց վըր ուր, մնաց հստեղ: Խոջեն էլավ տքտըքյալեն գյանց, ինգյավ նվին: Էրկու-իրեք օր վերեն ընցավ, խոջան Կիյաս էլավ, գյանց մըչ քյաղքին:

Քյաղաքի էն մեկ գավթիյեն էնոր պարտքընտեր էր, ասաց. — Զավթիյա, ընցկնա տղե՛մ ինչ կը գյա՞ քե ռաստ, կը պոնես, էնպես կը տփես, օր մեկ ասա պոծի, տաս ասա՝ չըպոծի: Քյու պարտք քե կ'ընցնեմ, քե ընցկնե՛մ էլ փարա կը տամ:

Ասաց. — Խոջա Կիյաս, քե լանդի չըկա, ընցկոն տփեմ, քյու ուզանից պա՛մ հանկի:

Մեկ օր տղեն էլավ գյանց քյաղաք, գավթիյեն տեսավ, տղեն էնդեխեն էկավ, գյանց տղի հանճե, կայնավ խըտ տղին հակառակ: Պոնեց տղին, էնպես տփեց, էնպես տփեց, օր ջյուլաբ տարան ախչկեն, ասին՝ քյու մարթ ընցկո՛մ ա տփած, կը մեռնի:

Էտ քյաղաքին էլ թակավորի նստած քյաղաքին էր: Թակավոր մեկ օր էրազ հինե տեսավ, երկնուց չուր գյետնուց մըչ ուր քյաղքին սուն էր կտրե:

Էլավ խլիսուն, ասաց. — Վանդի՛ր, պա՛մ ա էլե մըչ մեր քյաղքին:

Թակավոր, վանդի էլան, ընգյան մըչ քյաղքին, կան էկան, խեմ՝ էնա ի՛նչ ա էլե: Զուր կես գլիչերին կան էկան, պա՛մ չըտեսան, քիչըմ էլ գյանցին, տեսան սաղ քյաղաք մուլթն, թոլ էնե լոս չ'էրեա, էն մեկ տուն ճրաք կա:

Թակավոր ասաց. — Վանդի, ինչ օր կա-չըկա էսա տան մեչն ա:

Գյանցին էսա տան տոլո տփեցին: Կնիկ էկավ տուան վերեն, տեսավ էրկու գավրեչ:

Ասաց. — Քյուրի՛կ, քյաղաք կան էկեր էնքյ, տեղըմ տու մե չուր խլիսուն, կ'էլենեքյ, կ'էրթանքյ:

Կնիկ գյանց, ասաց. — Մարթ, էրկու գավրեչ ա էկած վըր տուան, կ'աղաճեն, օր առնենքյ ներս:

Ասաց. — Մեխքյ ա, գյան, պե տուն:

Կնիկն էր գյանց, գէտա էրկու գավրեչ առավ ներս: Գյանցին տուն, նստան, տեսան տքյոցըմ կ'էլնի հտա տեղեն:

Թակավոր ասաց. — Քյուրիկ, ճոլրըմ կը տա՞ս խմենքյ: Քյուրի՛կ, էտա ի՛նչ մարթ ա, հտատեղ կը տքյա:

Ասաց. — Դանվե՛չ բաբա, է՛մարթն ա:

Ասաց. — Ի՞նչ ա էլե:

Ասաց. — Ձըմ գլխտե, ինքյ գլխտի:

Ասաց. — Դե գնան, քյու մարթուն ասա, թըխ թողնա էրթանքյ ուր մոտ, խըտ մե դեղ կա, կը տանքյ, աղեկնա:

Գյնաց մարթուն ասաց. — Հսա դանլրեհներ հեքլիմ են, թըխ գյան, քյե աչկեն, բանքլի դեղըմ էնեն:

Ասաց. — Կնի՛կ, ես խիվանդ չեմ, պան չեմ, տփած եմ, տփածին ի՞նչ դեղ կա:

Կնիկ էկավ ասաց. — Դանլրեհ, է՛մարթ տփած ա, տփածին ի՞նչ դեղ կա:

Դանլրեհ ասաց. — Ի՛նչ դեղ ասես, մեր մոտ կը կնդվի:

Էլան, էրկուսով գյացին մոտ, մարթ նեղացավ վըր կնգյան, վիրուց ճրո՛ւ փարչ տը գաններ կնգյան, տիպավ թակավորի գլեխ կոտրավ:

Տղեն ասաց. — Դանլրեհ, չընեղանաս, խնթեմ, Աստված թակավորի տուն ավիրա, որ տան էրող չըկա:

Դանլրեհ ասաց. — Պան չկա, մը նեղանա, քյու դանրդ ձի քըսա էրա, խեմ՝ քյե ի՞նչ ա էլե:

Ասաց. — Դանլրեհ բաբա, էմ դանրդ չի գյան ասել, որ ասեմ ես: Էմ դանրդ էսա յա. էտա կնիկ կը տեսնե՞ս, խոջան Կիյասի ախչիկն ա: Խոջան Կիյաս կ'էլի, կ'էրթա կարիբյութեն, էնոր կնգյան կը թամբխա, կ'ասա՝ ախչիկ էլնի՛ սպանես, տղա էլնի՛ պախես: Ախչիկըմ կ'էլնի, մոր սուտին չըխանա մորթա, կը տա նախորորթի կնգյան, լաճ կ'առնի, կը պախա: Ախչիկն էլ ինչ կը ձեռնա, կը պերա ուր մոտ: Խոջան Կիյաս կարիբյութից կը տանա, կը գյան աչկ կ'իլնի ախչիկ, կ'ուզա էնա ուր կնիկ: Շեխեր շանց տվին, էպե ձի խապեց, փսակեց վըր ձի, ասաց՝ քյառսուն օր վերձ տը տաս ձի: Մկա գուր ախչիկ կ'ուզան ձեռնե առնի ուր խամար, էտ պաճառով ֆլան գանլթիյան (անուն էտու), գձի էտու տփել: Մկա հանլ քյեֆիյանթ ընցկնա յա:

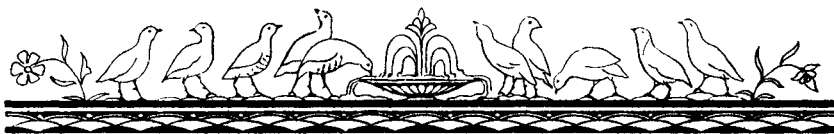
Դանլրեհ էլանլ գյանց, վանդիրն առավ, էլանլ տո՛ւս:

Էկավ ուր սարեն, կարմիր խագյանլ, նստավ, խանչեց ուր վանդիրներ, ուր չիխ-մալեքյ, ասաց. — Ձեր գլըքյեր իրիչկե՛քյ, խեմ՝ ախչիկ կը խասնի՞ խոր:

Ասին. — Մըչ մեր գլըքյին, մըչ մեր դնին, ընցկնա պան չըկա:

Պերեց չեխերու, մոլեքյտերու վիզ էգան, խոջան Կիյասի վիզն էլ էգան:

Տղեն, ուր կնիկ խասան ուրենց մրազին, տո՛ւն էլ՝ քյու:

62. ՅԵՐԵԿՎԱՆ ԳՅՈՂ, ԳՅԻՇԵՐՎԱՆ ԳՅՈՂ

Կ'էնի մեկ կնիկ: Էտա կնիկ շատ խորոտ կ'էնի: Էրկու մարթ աչ կը թալեն Էտա կնգյան: Կնիկն էլ էրկու մարթիւն էլ խոսք կը տա, Համ էնոր կ'ասա՝ քյե կ'առնեմ, Համ էնոր կ'ասա՝ քյե կ'առնեմ: Կը մնա, ժամանակըմ վերեն կ'ընցի, Էտ կնիկ կը մտածա վըր ուր, կ'ասա. «Ջանըմ, Էսա էրկու մարթերիւն ես Էսքան օր տրեր եմ, խոսք տվեր եմ Էտոնց, որ մեկ Հնարագէտ ըլնի գէն կ'առնեմ»:

Էտա մարթերու ժամանակ կը թմմի, մարթեր կը գյան:

Կնիկ կ'ասա.— Ձեր արՀեստն ի՞նչ ա, ծեղնից որ մեկն ի՞նչ գյիղի:

Էն մեկ կ'ասա.— Էմ ծեղնեն թիւ արՀեստ չի գյա, ես գյիշերվան գյող եմ:

Էն մեկ էլ կ'ասա.— Ձենե էլ թիւ պան չի գյա, ես ցերեկվան գյող եմ:

Կնիկ կ'ասա.— Դ'էլեք, գյացեք, ծեղնից վիւր արՀեստն ա աղեկ, իս գէն կ'առնեմ:

Էտ էրկու մարթ կ'էլին իրարու քյեֆիլ: Գյիշերվան գյող տեսի ցերեկվան գյողի Էրածներ՝ գյա, պատմա, ցերեկվան գյող տեսի գյիշերվան գյողի Էրածներ՝ գյա, պատմա: Էրկուս մեկտեղ էլան գյացին մըչ քյաղքյին, գյիշերվան գյող տեսալ՝ ցերեկվան գյող կը մտի դյուքյնքյտեր, որ ապրանք ինչ գյնոչ ա, փարեն կ'առնի, կ'էլի տիւս, դյուքյնգաւր չըտեսի: Չուր Հիւրիկուն Էտապես գյողուլթեն Էրաց, ինչ ապրանք ուր ջան ուզեց, Էպե, մարթ չըտեսալ:

Գյիշերվան գյող Էկալ կնգյան քըսա Էրաց, ասաց.— Յերեկվան գյող ընցկնեմ պան գյողցալ, թիւ մարթ չըտեսալ:

Մնաց Հիւրիկվան, գյիշերվան գյողն էր, առալ գցերեկվան գյող, գյնաց թըլ թակալորի սարեն, ապաներ վըր տռան կայնուկ:

Յերեկվան գյող ասաց.— Աստծու սիրուն, մ'էրթա, Էտա առուծներ գմե կը ծենե:

Ասաց.— Մը՛ վախենա, գյիշերվան գյողն եմ ես:

Ընցալ գյնաց կայնալ վըր ներսի տռան, յոթ դարգյանն էլ ընցալ գյնաց, Էլալ թակալորի սենյակ. ցերեկվան գյողն էլ խըտ ուր: Տիւս պանցին, մտան ներս, տեսան ի՞նչ՝ թակալոր թիկններ էր, ծառեն նստեր էր, խեո ծամոն կը ծամեր, օր քյուն չ'ըգյեր, խեո թակալորի ոտկեր կը մաժեր: Էտոնքյն էլ կայնան Էտատեղ, գյիշերվան գյող գուր ընգյեր կայ-

նեցուց Էն մեկ պուճախ, գյնաց տեսալ՝ ծառեն ծամոն պերան կը կքյեր, էխան ձիու մազ էտի պերան, ծամոն էխան տո՛ւս, էտի ուր պերան ծամեց, ծառեն քյուն տարալ, քյնալ, ինգյնալ տա՛ն: Էտի հուշիկ նստալ ծառի տեղ, թակալորի ոտկեր առեց մաժել:

Ասաց.— Թակալոր ապրած կենաս, տու չըս ասի, մեր քյաղաքյ պա՛մ էլե:

Թակալոր ասաց.— Ծառա՛, ընչի մեր քյաղաքյ ի՞նչ ա էլե:

Ասաց.— Կնիկըմ էրկու մարթո՛ւ խոսք ա տվե, Էնոր ասե՛ ես քյե տ՛առիմ, Էնոր ասե՛ ես քյե տ՛առիմ: Ասե՛ ձեզնից որ մեկի արհեստ որ աղեկ էլնի, ես գէն կ՛առնեմ: Ըն մեկն ասաց՝ ես գյիրեշվան գյող եմ, ըն մեկն ասաց՝ ես ցերեկվան գյող եմ: Ցերեկվան գյող ու մեկե՛ն իրարու քյեֆիլ էլան: Թակալոր ապրած կենաս, էլան գյացին գյողուլթեն: Թակալոր ապրած կենաս, ականջ էրա, պատմեմ ցերեկվան գյողի հնարքներ:

Ասաց.— Ծառա՛, էտա ի՛նչ անուշ խեքյաթ էր: Դե, քըսա էրա:

Ասաց.— Էտ ցերեկվան գյող որ դյուլքան մտներ, փարից փարա կը գյողներ, ապրանքից բիրինջի ապրանքյ կը գյողներ, մարթ չըր տեսնե: Թակալոր ապրած կենաս, ցերեկվան գյողու հնարքներ էս ա:

Թակալոր ասաց.— Շա՛տ աղեկ, գյիշերվան գյող ի՞նչ կ'էներ:

Ասաց.— Գյիշերվան գյող հիրիկուն առալ ըզցերեկվան գյող, Էկալ վըր թակալորի տռան, էտ դյարգյարխներվե ընցալ, Էկալ թակալորի սեյյակ, տեսալ ի՞նչ՝ ծառեն նստեր ա խետ ծամոն կը ծամա խետ ոտկեր կը մաժե: Թակալոր ապրած կենաս, ցերեկվան գյող կայնալ մուլթ, գյիշերվան գյող Էկալ վեր, ծիու մազ էխան, էտի ծառի պերան, ծամոն կալալ մազին, քյաշեց, պերնից էխան տո՛ւս: Ծառի քյուն տարալ, ընգյնալ էնտեղ: Գյիշերվան գյող նստալ, թակալորի ոտկեր մաժեց մինչև անքամ թակալոր էլ չ'իմացալ: Էստանտ վը՛ր կը խասնի մկա, ցերեկվա՞ն գյողին կը խասնի, թի՞ գյիշերվան գյողին:

Թակալոր ասաց.— Ծառա՛, ցերեկվան գյող ասենքյ գյացե, դյուլքյնդար խըտ գործի յա էլե, խսպե, գյողցե, չըտեսած ա, լալ գործ ա, հալան չէ՞ գյիշերվան գյողու գործ: Գյիշերվան գյող ի՞նչիս ա զթակալորի առուծներ ընցե, էտա յոթ դարգյխներ ընցե, դարգյանալիքյ չ'իմացած: Ծառա՛, էտա կնիկ որ կա, գյիշերվան գյողուն կը խասնի:

Ասաց.— Թակալոր ապրած կենաս, խնթրեմ էլիս, նստիս: Թակալոր էլալ, նստալ:

Ասաց.— Էս քյու ծառեն ա, Էն էլ ցերեկվան գյող, Էսն էլ՝ գյիշերվան գյող: Թակալոր ապրած կենաս, դեորիս մեր տանտ էրա:

Թակալոր ասաց.— Ցերեկվան գյող, քյու էրած պա՛մ չի, կնիկ կը խասի գյիշերվան գյողին:

Կնիկ խասալ գյիշերվան գյողին, խասալ ուր մրազին:

63. ԹԱԿԱՎՐՈՒ ԽԶՄԱԹՔՅԱՐ

Թակավոր, ուր վանգիր, ուր խզմամթքյար կ'էլնին, կ'էրթան քյաղաքյ, կան կը գյան, կը տեսին՝ քյաղքից զանտն կոնախըմ կ'էրևեր: Ղաստ էրին էտա կոնախին, գյանցին, տեսան ի՞նչ՝ կոնախի չորս պեղոր ճրաքյներ կախած են, թիւ դեխ տիւռ չըկա: Նստան էտա տեղ, տեսան կշեռքըմ վիրուց կախվալ տակ:

Խզմամթքյար խելացի էր:

Թակավոր ասաց.— Էսի ի՞նչ ա, կախեցին տակ:

Խզմամթքյար ասաց.— Թակավոր ապրած կենաս, էսի կախած քյե կոնախ կ'ուզեն:

Թակավոր էլնվ նստալ մեչ, վեր քյանչեցին, տարան մըչ սենյակի՛մ, տրեցին: Պերին թակավորի հանճե տրին սինի՛մ, մեչ խիյարըմ ու մեկ պստիկ տանակ:

Թակավոր ասաց.— Ջանըմ, ես խիյարին կարո՞տ եմ: Նեղացալ, քյոխալ, էլ ձեռ հինե չ'էտու:

Թակավոր քիչըմ էլ նստալ, էկան թակավոր վիրուցին, տրին մըչ կշեռքի թակին, էճողցին տակ: Էտ կշեռք էլ վեր չըն քյանչե:

Թակավոր ասաց.— Վանգի՛ր, քյե էլ կ'ուզեն մեհվան, էլի՛, զճի փառավորեցին, մնացիր տիւ:

Վանգիր նստալ մեչ, քյանչեցին վեր: Տարան տրին էն սենյակ, ինչ թակավոր նստեր էր, էլըմ պերին վանգրի հանճե տրին էն սինին, մեչ խիյարըմ, պստիկ տանակըմ էլ կշտին:

Վանգիր ասաց.— Մանգյար ես խիյարի՞ն էր կարոտ, պերին տրին էմ հանճե, էսոնք պաշա՞ր չըտեսած, ի՞նչ չտես մարթ են:

Վանգիրն էլ ձեռ չի տա հինե, վանգրին էլ հէճողցին ցածր:

Թակավոր կ'ասա.— Խզմամթքյա՛ր, էլի՛, տիւ էլ գյնա վեր, խենք՝ քյե՞ ինչ տը տան, հանլա շոտ գյնա տակ:

Խզմամթքյար նստալ մըչ կշեռքին, էլըմ մըչ սինուն խիյար ու տանակ պերին տրին հանճե: Օղորթ թի խզմամթքյար էր, համա խելքոլ էր: Խզմամթքյար մտածեց, ասաց. «Ախր էսա տրած էմ հանճե, ուտելու խամար չի, պա՛մ կա՛ ըստան»: Խզմամթքյարն էր վիրուց տանակ, էտ խիյար

ընցկոն մատ-մատ պրտեց, էլից մըչ էտա սինոուն ինչխ թուլթուն: Վիրցուցին էտա սինին, առան տարան:

Մ'ասե, տարան էն մեկել սենյակ. ախչիկըմ կա էտա տեղ, էնոր շանց տվեցին:

Ասաց. — Դե գյանցեք, խզմամթըյար վիրցուցեք, պերեք:

Խզմամթըյար տարան ներս, տեսավ ի՞նչ՝ խոր տուն չ'ավիրի, ախչիկըմ՝ նա՛ ուտես, նա՛ խմես, իրեսն պչկես:

Ախչիկ ասաց. — Ափսոս, տո՛ւ խզմամթըյար ես:

Առեց զիրսներ կծել, պագյել, չուր աղոթրան պանցվավ:

Ախչիկ խզմամթըյարին էտու մեկ նուռ, ասաց. — Թակավոր քե շատ կը չարչրա, շատ կը նեղա, էտա նուռ զար գյետին, ձի ջուլյա՛ր տու:

Եփ օր էտա խզմամթըյարին էճո՛ւցին տակ, թակավոր ասաց. — Զե՛յ, խզմամթըյար, տո՛ւ ի՞նչ կանգար ճեոչ մարթ ես, մենք ընցկեն՝մ գյանխ քե կ'աչկենք:

Ասաց. — Ձրն թողնե ես գյեր տակ, չուր խաց կերա, չուր ճո՛ւր խմա, հա՛գյնցա էլավ խլիսու:

Ասաց. — Կամ էտա սըռ ձի կ'ասես կամ քյու վիզ կը գանեմ:

Ասաց. — Թակավոր ապրած կենաս, պա՛մ չըկա, քե քըսա էնեմ: Ինչխ տո՛ւ ես տեսե, ընցկոն էլ ես:

Ասաց. — Ձէ՛, հա՛լմ մեկ էրթանքյ սարեն:

Էլան գյացին սարեն:

Թակավոր խանչեց²⁹ զջալատ ու զխզմամթըյար, պերեց ընտեղ, ասաց. — Խզմամթըյար, կա՛մ էտա սըռ կ'ասես, կա՛մ քյու վիզ կը գանեմ:

Խզմամթըյար ասաց. — Վոլա՛, պա՛մ չըմ տեսի:

Եփ օր շատ չարչրեց, խզմամթըյարի միտ ընգյալ նուռ, էտ նուռ խանեց, էզար գյետին: Բլավավ, ամեն մեկ կտոր տեղըմ թռավ:

Ասաց. — Ջանըմ, էս ի՞նչ պան էր:

Խզմամթըյար թակավորին ասաց. — Դեորիս հէն սըռ քեզիկ պիտի ասեմ:

Ջյուլյա՛ր տարան ախչկեն, թե՛ թակավոր էտ խզմամթըյարի վիզ կը գանի:

Դեորիս խզմամթըյար թակավորուն ասաց. — Թակավոր ապրած կենաս, եփ օր ընձի տարան ըն սենյակ, էլ մ'էն խիյար էն տանակ ինչխ քյու հառճե տրած են, իմն էլ ընցկոն տրեցին: Եան էլ վիրուցի էտա պզտիկ տանակ, թյուլթյունի տեսակ պրտեցի էն խիյար: Էտ խիյար էմ առճենն

²⁹ Ռշտունիքի Կարճկանին կից գյոտերը (մասնավորապես՝ Բելու) մի շարք «կ»-եր կարտասանեն «խ» կամ «ղ», ինչպես կանչել-ղանչել, դուր, դրիր (Ծ.Բ.):

վիրուցին տարան, դեոր էկան, ընձի խանչեցին, ինձի տարան մեկ հէոգի մեչ, թակավոր ապրած կենաս, տեսա ի՞նչ՝ մե ախչիկ էտա տեղն էր, նս ուտեր, նս խմեր, էտ ախչիկն թամաշա էներ: Էտ ախչիկ ընձի վիրցուց, կերանք, խմանք, հիրարու խետ քյեֆ-ուրախութեն: Վերճ ձի իճուց տակ, ես էկա: Թակավոր ապրած, էսոր սըռ էտ էր:

Ասաց.— Տյու մեզնից խելքյով կնդրվար:

Դեորիս թակավոր ընգյավ էտա խզմամթքյարին քյեն: Թակավոր ուղարկեց էտ ախչիկն առավ, էկավ ընտեղ:

Թակավոր էտա խզմամթքյարին ասաց.— Ես կ'էրթամ կարիբութեն, քյեզնից կ'ուզեմ էս ախչիկ մոտեն իմ պատկերքի տեսակ մեկ խատ էրեխա, էսա իմ թյուլի տեսակն էլ մեկ խատ լակոտ էլ մ'ուր մոր տեսակ, իմ ծիուց էլ մեկ խատ քյուռակ էղի, էնոր մոր տեսակից: Էս իրեք պան քյեզնից կ'ուզեմ:

Թակավոր էթող, գյնաց:

Տառնանք վր խզմամթքյարին, խի խզմամթքյարի հան ի՞նչխ տ'էլնի:

Խզմամթքյար էլ մ'էլնավ մըտ ախչիկ, ասաց.— Ախչի՛, թակավոր ձեզնից կ'ուզա՞. քյեզնից մեկ խատ էրեխա, ինչխ որ թակավոր, թյուլի մոտեն մեկ խատ լակոտ, էլըմ թյուլի պես, ծիու մոտեն՝ քյուռակ կ'ուզա՞, էլըմ ծիու նման:

Ախչիկ կ'ասա.— Տյու մը՛ վախենա, էտի էմ ծախ ծեռաց պան ա: Էլի գյնա՞, ծեռքըմ շոր ընպես ըլնի, խաթյուռնի շորե՛ր:

Խզմամթքյարն էլ էլնավ գյնաց, հմեն չուխա, դամի առեց, մեկ ծեռք շոր պերեց տվեց ախչիկն:

Ասաց.— Դե մկա էլ էլի գյնա՞, էտ թակավորի պախած ծին ու թյուլին ա՛ռ, արի, ասաց.— Խզմամթքյար, էլի գյնա՞ էրկու ծի, մեկ ծեռք մարթյու շոր էլ պե գի:

Խզմամթքյար էնոր ուզածներ էպե:

Ախչիկն էր, առավ էտ մարթյու շորեր խազյավ, ասաց.— Դե՛ խզմամթքյար, էտ ծիանք խեծի:

Խզմամթքյարն էր առավ թակավորի ծին ու թյուլեն, ախչիկ, խըզմամթքյար, խեծան ծիանք ու քչեցին: Գյացին էս սարի մեչ, ինչ թակավոր էտոր չադրներ գարկեր էր, էտոնք էլ ուրեց չադր թակավորու չադրից գատն գարկին:

Թակավոր խլիսուն էլնավ, տեսավ մե չադր գատն էտոր մոտեն գարկած ա:

Թակավոր ասաց.— Խզմամթքյարե՛ր, էլեք պչկեք, էնի ի՞նչ չադր ա, մեր չադրներուց հեռու:

Խզմամթքյարներ ասին.— Թակավոր ապրած, մենք ի՞նչ հիմանանք ինչ չադր ա, մենք էլ քյե պես:

Թակավոր ասաց. — Օր էտմալ ա, գյացեքյ աչկեքյ, խե՛ էտ ի՞նչ չադր ա:

Խզմամթըյարներ էլան գյանցին, գյանցին տեսան էրկու խատ թյուշար, ասին. — Ընչի՞ եք էկե էտա տեղ:

Ասաց. — Էկեր ենք ըստեղ զոզան:

Խզմամթըյարներ տանուցան էկան:

Թակավոր խառցնեց. — Էտ ի՞նչ մարթ են:

Ասեցին. — Թակավոր ապրած, էրկու խատ թյուշար էկած են զոզան:

Թակավոր ասաց. — Գյանցեքյ, առեք, թրխ վիրուցա էնոնց չադրերներ, գյոդեր չըգյան էնոնց չադրներուց պան տանեն, օր տնեն վրը մեզի, ամչընանքյ, չադրներ թրխ պերեն մեր չադրներու մեչ:

Խզմամթըյարներ գյանցին ասին. — Թյուշար՛, թակավոր կ'ասի՝ քյու չադրներ ա՛ռ, էրթանքյ մեր չադրներու մեչ:

Օր էկան թակավորի մոտ, էնոնց չադրներ գանկեցին, դեորիս թակավոր էտ թյուշրին խանչեց: Էտ ախչիկ էլավ լավ թյուշրական շորեր խազավ, գյնաց թակավորի մոտ: Թակավորի մոտ շատ ասեցին, ծծղացին, խոսացին:

Թակավոր տեսավ՝ էտի լավ ծաղրաէրես թյուշար էր, ասաց. — Թյուշար, արի, սատրինչ խաղանք:

Շատ խաղացին, դեն տարան, դեն պերին, ախչիկն զինքյ մախսուս տվեց տանել: Էլնավ թյուշար էկավ էնոր տեղ:

Թակավորուն ասաց. — Խնդրեմ, թակավոր, մեկ սանձամից եղ կը գյաս իմ մոտ մեհվան:

Մեկ սանձամի եփ օր լմացավ, ախչիկ էտ թյուշրի շորեր խանեց թակեց, մեկ ընցկոն խաթյունի շորեր խազյավ, նստավ էտա տեղ:

Թակավորի միտ ընգյավ, ասաց. — Չէ՞ թյուշար ասաց՝ արի էմ չնդր, կը զրուցենքյ, — թակավոր ասաց. — Խզմամթըյարներ, էմ սուր պերեքյ, ես կը խազյեմ, կ'էրթամ թյուշրի չադր:

Թակավոր էլավ գյնաց թյուշրի չադր, տեսավ ի՞նչ՝ մեկ ախչիկ նստե էտա տեղ, նա ուտես, նա խմես, թամաշա էնես:

Թակավորն էլ ինչ միտք էրաց, ասաց. «Էսի թյուշարի կնիկն ա, էսօր գլիշեր պիտի պառկի մը զի, էմ տանելու տեղ, ուր կնիկն էտուր ձի, ապրի թյուշար»: Թակավոր նստավ էտա ախչկե խետ ուտել-խմել, քյեֆ-ուրախութեն անել: Ալ չնավթակի, վեր չնավթակի, չու՛մ խիսու՛ն աղոթրան պանցվավ: Խլխու՛ն օր աղոթրան պանցվավ, թակավոր էլնավ, գյնաց ուր տեղ:

Էլ մ'էլ էտ ախչիկ էլնավ, էնոր թյուշրի շորեր խազյավ ու գյնաց թակավորի մոտ: Նստան սաթրինչ խաղցին: Թյուշար դեոր թակավորին տարավ:

Թակավոր ասաց. — Դեորիս ի՞նչ կ'ուզես, ուզի՛ տամ:

Թյուշմը ասաց. — Թակավոր ապրած, փարից՝ փարա ունեմ, խացից՝ խաց ունեմ, կուգեմ քյու ծին թողես հըթա իմ ծիուն:

Թակավոր ասաց. — Թյուշմը, պան կա՞, պան ուզի, էտի հեչ, — Թակավոր խզմամթըյաններուն ասաց. — Էմ ծին թողեք հըթա վըր թյուշրի ծիուն:

Թյուշմը էլ մ'էկավ ուր չադը: Ապա Թակավոր մեկ տիր գյելու աչկ տեսել էր, էլ մ'էլնվ էկավ մըտ խաթյուն, հէն օրն էլ հիրարու խետ քյեֆ արիցին չուր խլիսուն: Խլիսուն Թակավոր գյնաց էնոր չադը: Էտ ախչիկ էլավ շոշոտ թյուշրի շորեր խագյավ, էլըմ գյնաց նստավ Թակավորի խետ սաթրինչ խաղաց, Թակավորուց հէսօրն էլ տարավ:

Թակավոր ասաց. — Թյուշմը, հէրեկ պան՝ չ'ուզեցեր, խո հէսօր ուզի:

Թյուշմը ասաց. — Թակավոր ապրած, էս անգամին էլ քյու թյուլեն թող թըխ հըթա վըր իմ թյուլին:

Թակավոր ասաց. — Խզմամթըյաններ, էմ թյուլեն էլ թողեք հըթա մըտ թյուշրի թյուլին:

Թյուլեն էլ թողեցին, գյնաց մըտ էտա թյուլին:

Էտ ախչիկ ցերեկ թյուշրի շորեր տը խագյաներ հըթեր Թակավորի մոտ խաղեր, գյիշեր խաթունի շորեր տը խագյաներ, խետ Թակավորուն քյեֆ աներ:

Մեկ ամիս էնոնց պան ու գործ էլնվ է'տ. ցերեկ կը խաղեն, գյիշեր տը գյեն հիրարու կուշտ, չում էտ ախչիկ տեսավ, օր տղովցավ: Գյնաց ծիուն աչկեց, տեսավ ծին էլ էր մնացե քյուռուկով, թյուլեն էլ էր մնացե լակոտով:

Մեկ օր ախչիկ էտոր խզմամթըյանին ասաց. — Դե, խզմամթըյան, մեր չադրներ, մեր ծիյանքյ պանց, գեորիս հըթանքյ:

Խզմամթըյան էր, էլավ էտ չադրներ, էտ ծիյանքյ պանցեց, ծանդըր վիրուց, թիթե տրեց, խեծան ծիյանքյ, էկան էլըմ Թակավորի քյաղաքյ:

Մնաց, ժամանակ լմացավ. ԱստվածուԹյուն էտ ախչիկն մի տղա տվեց: Էն տղի նմուշ՝ Թակավորի նմուշ, Թակավորի նմուշ՝ էտա տղի նմուշ, մեկ նմուշ էր, վով պշկեր հիրարուց չըր չոկե: Ծին էլ ծնավ, էտոր քյուռեկին էլ մոր պես էր, մարթ հիրարուց չըր չոկե, էտ թյուլեն էլ ցնգնավ. էլըմ լակոտ մոր պես էր:

Մնաց, եփ որ հըկու տարի վերեն ընցավ, Թակավոր կարիքյուԹնից էկավ: Էտ խզմամթըյան էտ տղեն վերցուց, էտ ծիուն, թյուլին առավ գյնաց Թակավորի հանձն: Թակավոր տեսավ ի՞նչ տեսավ խզմամթըյան ուր ասած պաններ, առավ էկավ ուր հանձն: Թակավոր պշկավ էտա տղի նմուշ, էնոր նմուշ, հիրարուց մարթ չըր կանն չոկե: Պշկավ ծիուն ու քյուռեկուն, էլըմ հիրարուց մարթ չըր չոկե, պշկավ թյուլին ու լակոտուն, էլըմ հիրարուց չըր չոկե: Թակավոր շատ մտածեց վըր ուր, ասաց. «Ջանըմ,

էս թյուկն տվեր ա հյուրուշ թեւեքներուն մոր տեսակ ա էկե, ծին հյուրուշի ծիուն ա տվեր, քյուռուակ մոր պես ա էկեր, պա՛մ չըմ ասե, ախր էսա ախչիկ էս պերեր էր փսակեր էր էմ վրեն, մեկ տիր չի ռանգիլ էրեր ա, էսի վի՞ր մոտն ա պառկեր, որ էմ նմուշ էրեխա յա էլեր: Պիտի ես խընտ խասնելուն տուն, խզմանթքյարի վիզ զանեմ»:

Էկան խասան տուն, թակավոր նստավ էտոր թախթի վրեն, խանչեց ջանտին, խզմանթքյարին տարավ, օր վիզ զաներ: Շուշոտ ջյուլյաբ գյնաց ախչկեն՝ թակավոր խզմանթքյարին տարավ, օր վիզ զանի: Ախչիկ շուշոտ էլավ ու վազեց, գյնաց թակավորի մոտ: Հա՛, հա՛, ջանտա խզմանթքյարի վիզ չըզանրկեր ա:

Ախչիկ ասաց.—Թակավոր ապրած, էտի ի՞նչ ա կ'անես, խզմանթքյար շատ խելացի, շատ ափսոս մարթ ա:

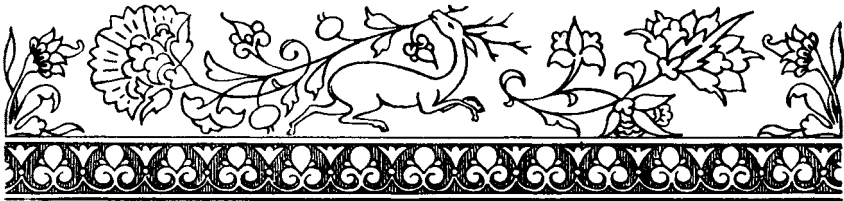
Թակավոր ասաց.—Ընչի չէ՞, քյեզի խայտառակ տվե էնել, քյուռ պանին էլ կը գյա՛:

Ախչիկ ասաց. — Թակավոր ապրած, վըր քյո պոծին նստիր, քյեզ խայտառակ էնել կը տամ: Էնի ի՞նչ խաթյուն էր, որ չադրներ կը պառկեր քյուռ ծոց:

Թակավոր նոր հիմացավ, թե խզմանթքյար էտ ախչկեն առեր, պերեր էնոր կուշտ: Նոր պերեց խզմանթքյարին էրուց վանգիր, ախչիկն էլ չխո էնոր կնիկն էր:

Նորեն էնոնք խասան էնոնց մուրազին, տյու էլ խասնես քյուռ մուրազին:

64. ՏՏՌԱՆ ԱԽՁԻԿ

Ժամանակին կ'ընի մե մարթ, մե կնիկ, էտոնց մեկ ակսիկ կ'էղի: Էտ ակսիկ տտուան կ'էղի, էնոր համար չըն ի'տա մարթյու: Կ'ընցնի տաս-քսան տարի, կրակ կը պոռա ակսկե ներքին թաղ, էլ ակսիկ չըտանդարի:

Ախիկ խոր-մոր կ'ասա. — Ձի տվեք մարթյու, էլ ես չըմնամ:

Խեր-մեր կ'ասեն. — Ախիկ, տյու տտուան ես, քյե ի'նչխ տանք մարթյու, քյու աննլ թարկ տու, քյե տը տանք մարթյու, թե չէ՝ քյե տանք մարթյու, տյու մեզի ոնգիլ կ'էնես:

Ախիկ կ'ասա. — Ձի տը տաք մարթյու, ես իմ աննլ թարկ կը տամ:

Կը մնա, հյուրյուչ գյեղից կը գյան ակսիկ կ'ուզեն, ակսիկ կը նշանեն, խեր-մեր ծեն չըն ածե:

Կը գյա խարսնրսի օր, խրեր կը գյան խարս տանելու:

Խեր-մեր կ'ասեն. — Վո'ր տնենք մեր ակսկե խետ, օր մեր ակսկե էք պախա:

Կը պերեն էտոր խորքյուր կը տնեն խետ:

Մեր խորքյուր կ'ասա. — Աստծու սիրուն էղի, տտուան օռուն թո բն չ'էղի, օր տյու քյու ակսկոր ակսկե էք չըպախես, թյո'ւ մարթ չըպախա: Արի՛, գյան խընդ քյու ակսկոր ակսկան խարսնքյուր, եփ օր կը տտու, թըխ քյե հիմացուցա, տյու ասա՝ հե՛, խնամիք, պարեկամներ, կը խնդրեմ, ճի տեռ կը գյա, կը տտուեմ, ծեր սիրտ չըմնա:

Խարս կը տանեն:

Հիրիկուն քյեֆի մեչ կարմիր թնլելու վախտ³⁰ խարսի տեռ կը գյա, խարս կ'ասա. — Խորքյու'ր, իմ տեռ էկավ:

Խորքյուր կ'ասա. — Հե՛յ, խնամիք, պարեկամներ, իմ փոր կը ցավի, ճի տեռմ կը գյա, խնդրեմ, կը թողնեմ տյուք չընեղանաք:

Խարս տեռ կը թողնի, տուի դեղ կը խրի, խարս կը խրի մեչ:

³⁰ Հարսին խալաթ նվեր տալու ժամանակ (Ծ.Բ.):

Խորքայուր կ'ասա.— Յաման, խասեք, գլխին պլնվ, խարս խրավ մեչ:

Մարթեր կը գլան կը տեսին ի՞նչ՝ չէ խարս տրած են վըր թախթին, թախթ ծակեր ա, ընտեմ գլխտին խրի, խարս մտի մեչ: Ժեողվան, անջախ խարսին քանչեցին տյուս: Էտոնք մտաց մեչ ասին. «Էսի խարսն ա տտուե, խորքայուր սուլթ կ'ասա, ինք չըտտուե»:

Կը մնա՝ խարսնիս կը ֆութըկի, կը բլնվի, կը պերեն խարսնքյուրոչ կը փնովեն, կ'ուղարկեն:

Մնաց չուր հրիկուն, խարսին, փեսին առան, տարան մեկ հէոգն, մտուցին հէոգենվե, տյուու փակեցին, տանցան, էկան: Խարսի տեռ էկավ, տեռըմ թողեց: Օր թողեց, փեսեն տանցավ շոշոտ պշկալ, տուի քամին էգար փեսի գլխուն, գլխոխ տփեց պատ:

Խլխուն փեսեն էլնվ, շոշոտ ջյուլյաբ ողարկեց խարսի խոր-մոր, ասաց.— Էկե՛ք, ծեր ախչիկ տարեք:

Խեր ու մեր հիմացան՝ տուի խամար էր: Խեր շուտ էլնվ գլանց ախչկե հիտե, ախչիկ առավ պերեց տուն:

Մեր նստավ, խրատ էրաց ախչկեն, ասաց.— Հա՛յ, տյու սե կապես, կապոտ կապես, չէ՞ մենք քեզի չընք ի՛տե մարթյու, մեզի էլ քյու խետ ունիլ էրիբ մըչ աշխըրքին: Էտա անանին թարկ տու:

Ախչիկ պն՛մ չ'ասաց: Մեկ ամիս, էրկու ամիս կը մնա խոր տուն:

Էտ խարսի կեսերն ասաց.— Էրթանք մեր խարս պերենք, ամոթ ա, էսա էրկու-իրեք ամիս խոր տուն ա, խերիք ա:

Կեսերն էլնվ, գլանց խարսի հիտե, խարսին առեց էկավ: Էկավ մեկ սարի մեչ, չորս պեղեոր ծեոր էր, գլխտին էլ թող խող էր: Խարսին բերդան տեռ էկավ: Ի՛նչ օր թողեց, գլխտին թող ու դյուման պոնեց սարի վերեն:

Կեսերն կ'առի զխարս, կը պերա տուն: Խարս ուր անանին թարկ չի տա: Զյուլյաբ կ'ողարկեն խոր ու մոր, թե էկեք ձեր ախչիկ տարեք: Խեր կը հոբկի, չորս տարի էլ չ'էրթա պերա:

Ավուր մեկին խեր կ'էլի էրթա ախչկե հետե: Կ'էրթա կը խասի ախչկե գեղ, էլ ամոթու չ'էրթա ախչկե տուն, կ'էրթա տրկեցի տուն: Կը տեսնի, օր ախչիկ էն դեխեն կը գլն, կ'էրթա ճրյու:

Կը խանչա կ'ասա.— Ախչի, ի՞նչխ ես:

Կ'ասա.— Հէկա բանե, բյուլյա նանրմա բանե³¹. տեռ եղեր է թիս, կը թըսթեմ կը տնեմ վըր ճփերուն:

Նորեն խեր կ'ուրախանա, կ'առի ախչկեն կը պերա խերանց: Ախչիկ ուր անան թարկ կը տա:

³¹ Չոր քամին (տեռ) էղած է կակուղ քամի (թիս) (Ծ. Ա.):

65. ԿՆԿԱՆ ՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹԵՆ

Կեր էրկու ախբեր: Էն մեկ ախբեր ուր քյուլֆնթ ապսարեց ուր ախբեր, գյնաց կուրբնթութեն: Տեգյրն էր, ինչ ախբեր գյնաց, ծեռ էթնլ գախբոր կնիկ: Ախբոր կնիկ ծեռ չ'էտու. կնիկ յոթ բանդնով ներսն էր: Տեգյրն ինչխ էրաց, կնիկ ծեռ չ'էտու:

Ղանչեց քյառսուն մարթ, ասաց. — Էմ ախբոր կնիկ անդաբսըզ ա, չըմ կանա շախե:

Ձախբոր կնիկ վիրուցին, տարան թնլին ավրվենի սար, քյառսուն քյար թնլեցին վր բորուն: Ախբեր էլնլ թուխթ գյրեց, ասաց. «Ախբե՛ր, քյու կնիկ շատ անդաբսըզ էր, ընցկնա էրի»:

Բանգրկա՛մ էկավ մըչ էտա ավրվենի սարին էթնլ:

Էլան գյնցին օր ջյուր տը խմեն, նվոց էկավ, դանրցան էկան, բանգրկանբաշուն ասին. — Նվոցըմ կը գյն էնա տեղեն, չընքյ գյիտի՝ ինչ նվոց ա:

Ասաց. — Ձանլի վնխեցեր եքյ դյուց:

Էլան խնդրաց գյնցին, լսան օդորթ մ'ան, նվոցըմ կը գյն գեռ քյարի տակ: Քյանբեր թնլին դեն, խանին, կ'ըխեն՝ կնիկըմ ինչ նա ուտես, նա խմես, նմուչն օրոնես: Բանգրկան էր առավ գյնաց:

Թի ավուրըմ ճամբնխ գյնաց, թի էրկու, աչ ընգյնլ կնիկ, ծեռ էթնլ կնիկ:

Կնիկ ծեռ չ'էտու, ասաց. — Ես էմին եմ էրե, չուր էմ գյլեոխ դենեմ գյերեգմանտուն՝ էն բան չըմ էնե:

Բանգրկան ծեռ չ'էտու, ասաց. «Մեղքյ ա»:

Ասաց. — Քյո՛ւրիկ, ա՛ռ քյե խինգյ խարիր կուռուչ, խը քյու ճամբխին գյնա, դու մնաս սըղա՝ էմ սիրտ կը մեղավորնա՝ ու մեղքյ բան ա: Էլնլ կնիկ, գյնաց մեկ քյաղաքըմ:

Կ'ըխի՝ գեռ մեկ մարթըմ, բերած կը կախեն, ասաց. — Ընչի՞՞ էսա մարթ կը կախեքյ:

Ասաց. — Խինգյ խարիր կուռուչ վերեն պարտք կա, չըկա տա, գեռ մենքյ էլ կը կախենքյ:

էլնով, փարենն էտու էտա մարթոն թերեն, ասաց.— Աստծու սիրուն, առեքյ. էտա մարթ կապից պոծուցեքյ:

Փարենն էտու ու քելեց, էթող գյնաց: էտա մարթ գյնաց, դարձուց ետ, ասաց. «Ձի կապից փրթուց, խո չարթնթըմ բերեմ, պախեսմ»:

Ավուր մեկին էտա մարթ ծեռ էթնլ հինի:

Կնիկ ծեռ չ'էտու, ասաց.— Դու Աստծուց չըս վն'խենա, էտա խնթար կը տաս ձի: Ես էմ մորեն էլեր եմ էտա քյաք չըմ կերերա:

Ասաց ու էթող գյնաց: Գյնաց մեկ քյաղաքյըմ, վնգրի'մ հնունձ էղավ խզմնթքյար: Վնգրի ավուր մեկին ծեռ էթնլ հինի, ծեռ չ'էտու: Որ ծեռ չ'էտու, վնգրի թարկ էտու: Մեկ անթըմ հնունձ վնգրին խզմնթքյար կեր, ծեռ էթալ հինի: Ինչխ էրաց, խետ չ'էղավ, ասաց. «Հե'յ վախ, ես ի'նչխ էնեմ էսա կնիկ էսա տեղեն կուրուսեմ»: Վնգրին էլ տղա չըկա, նոր մեկ լաճ էղեր ա: Արաբ ինքյնե-ինքյ էլնով, ասաց. «Տ'էրթամ էսա լաճ մորթեմ, չնվրեն թաթխեմ մըչ ուր արնին, բերեմ գննեմ էսա կնգյան դոռ, որ տամ կուրուսեմ»: Գյնաց, վնգրի լաճ գինեց, չնվրեն էզար մըչ արնին, էբե էզար կնգյան դռան:

Վնգրի կ'ասա.— Կնի'կ, էլի էսա գնվակ ծիծ տու, հէսօր հե'ր չըզարթի:

Կ'ասա.— Տղեն լվացեր եմ, շատ ա քյնե:

Չուր խավխուսացին վնգրի էլ մ'էլ ասաց: Կնիկ էլնով աչքեց. կ'ըլի տղի վիզ կտրուկ ա:

Խլխուն էր, էլնով ասաց.— Արաբ, խընձ քյե հնվել մարթ չըկա սղան, էսա լաճ վո'վ ա մորթե:

Ասաց.— Վո'վ տը մորթա, ձեր խզմնթքյարն ա մորթե, հնմ արուն գյեռ վըր ուր դռան:

Ասաց.— Ապա ի'նչխ էնեքյ էսա կնգյան:

Ասաց.— Ի'նչխ տ'էնեքյ. ինչ անգյին մալի գյնմին գյն, թնլեքյ հինե, թըխ տանի կուրուսա:

Անգյին մալի գյնմին էկավ, գկնիկն թնլեցին հինի, գյնաց: Գյնմուչեքյ մըչ արնծովուն ապու տվին հինի:

Կնիկ էլաց.— Օվ տեր Հիսուս Աստված, ձի էսա անաստվածներու ծեռնեն ազատես, ձի կուս պախես, չուր ձի դնես գյերեզմանտուն:

Աստծուց հրաման եղավ, գյնմին շուռ առավ, գյնմուչիքյ գյնցին մըչ ծովուն, դնրցավ հիստկավ: Անգյին մալ մնաց մըչ գյնմին ու կնիկ մինակ մնաց հինե վըր արնծովերուն: Աստծուց ընցկոն էղավ, էտա գյնմին ճղեց ու գյնաց, գյնաց թակավորի սարի հառեճ կազնյնով: Էն կ'ասա՝ անգյին մալի գյնմին էրի, մարթ չըկա հինի: Էկին կապեցին գյնմին լման: Կնիկըմ հինե՝ հուրուփարի, օր նն ուտես, նն խմես՝ իրեսն օրոնես:

էլան թակավորին էմաց տվին, ասին.— Մարթ չըկա անգլին մալի գյամու մեչ, մեկ աննման, խորոտ կնիկ կա հինի:

Թակավոր էկավ, ասաց.— Ի՞նչ կ'ուզես հդա անգլին մալին:

Ասաց.— Կ'ուզեմ էմ սարեն էլ քյու սարի բիչիմ շինես, էմ խագյնելիսն էլ ինչ վայել ա, էն խագիմ, ինչ էմ լեզուն ուզա՝ էն ուտեմ:

Ասաց.— Ես ասի, խեմ՝ դու դյունի մեկ կողմ տ'ուզեր, խեմ՝ ի՞նչ տ'ուզեր:

Ասաց.— Ձէ՛, ես էն կ'ուզեմ, օր ես խագամ, կանգլին հանճե ձի:

Թակավոր էնոր սարեն շինեց խընձ ուր շատ խորոտ, հմեն ուզած էրաց, պըծավ:

Դարցավ թակավորին ասաց.— Կ'ուզեմ դո՛ւ էլ ետ դանաս: Թակավոր էլավ, դարցավ գյանց:

Դանանք վըր էրկու ախբոր: Տուն մնացող ախբոր էրկու աչքեր պուր ա: Ախբեր կարիբյութից էկավ, ասին՝ քյաղաքըմ կնիկըմ կա, վով էրթա էնոր մոտ խնթիրք էնա, էնոր խնթիրք կը կատարա:

Ասաց.— Ախբե՛ր, ելի էրթանք էն քյաղաք, բալքի քյու աչքեր ժրի: Էրկու ախբեր էլան, գյանցին էն քյաղաք:

Էն մարթ, ինչ կապու դոնեն փրթեր ա, էլե քյամոտ, ասաց.— Ես էլ տը գյամ խը ձե:

Էկին կոնախ եղան վանգրի մոտ, վանգիրն ասաց.— Դո՞ր տ'էրթաք:

Ասաց.— Կ'էրթանք Փլան քյաղաք, հեքիմըմ կա, մեկն ասաց՝ էմ աչքեր ժրի, մեկն ասաց՝ քյամոտ եմ, ժրեմ:

Վանգիրն ասաց.— Ապա էսա քսան տարի կա, մեկ անաբըմ կա, էմ մոտ խզմաթքյար ա, մկա ուր ատմներուց կը ճուա, էն էլ բերենք, բալքի ժրի: Գյանցին էն սարի հանճե էլան դյուս:

Կնիկ հմեն էլ ճանչցավ, ասաց.— Հյո՛ւր եք էկե:

Ասաց.— Էկեր ենք մե խամար դեղու ճար էնես:

Ասաց.— Գյանցեք թակավորին էլ դանչեք, գյան: Թակավոր դանչեցին, ասին՝ Փլան կնիկ քյե կ'ուզա: Թակավոր խնդանցավ, էլավ էկավ:

Մեկ-մեկ էտու զրոց թակավորի հանճե, ասաց.— Ի՞նչ ես էրե, օր քյու աչքեր կը ցավի:

Ասաց.— Բան չէ՛:

Ասաց.— Հալբաթ գանարըմ էրեր ես, քյու եղելութեն ասա՛, օր օխենմ՝ քյու աչքեր ժրի, ետ դանաս:

Է՛, ախբոր հանճե ա, չըկա՛նա ասա:

Ախբեր ասաց.— Մեղա տու քյու Աստոն, թեզ-թեզ ասա, որ քյե օխնա:

Ասաց.— Թակավոր ապրած կենաս, քյենե պախեմ, Աստուց ի՞նչ պախեմ, էմ ախբոր կնիկ շատ սիրուն էր, էմ ախբեր գյանց Ստամբուլ

կարիբեութեն, կնիկ ապսպրեց ձի: Ինչխ էրի, էմ ախբոր կնիկ ձի ծեռ չ'էտու, էմ սիրտ ընգյանվ հինե: Օր ծեռ չ'էտու ձի, տվի քյառսուն մարթն ծեռ, տարան թանլին մըչ ավրվենի սարին, քյառսուն քյար թանլին վերեն, էկան, չըմ գլխտի՝ ի՞նչխ էլանվ: Թուխթ ճամբխեցի էմ ախբոր, ասի՝ քյու կնիկ շատ անգարգ էր, ընցկնան էրի:

Կնիկ ասաց. — Կը խնդրեմ Աստծուց, ինչ քյու մոտեն էլեր ես՝ ինչխ էր ընցկոն էլնես:

Աչքեր ժրանվ, էլանվ մորեն մեկ: Էկավ էն քյամոտ:

Ասաց. — Մա՛րթ Աստծու, դո՛ւ ի՞նչ ես էրե:

Ասաց. — Բյենե պախեմ, Աստուց ի՞նչ պախեմ: Ձի կը կախեն կապու դյուս, պարթնքնտեր էր, խինգյ խարիր կուռուչ ձենե կ'ուզեն: Մեկ կնիկըմ էկավ էմ փարեն էտու, ձի փրթուց, էթող գյնաց: Եսն էլ ասի՝ տ'էրթամ էսա կնիկ դանցուցեմ բերեմ, խո շանթըմ մսաֆըր տիրեմ: Դանցուցի բերի, տիրեցի, էմ աչ ընգյանվ հինե, ծեռ թանլեցի, ձի ծեռ չ'էտու, ձի անիծեց, էթող գյնաց: Յիտու, էնոր քյամոտա:

Ասաց. — Կը խնդրեմ Աստծուց, ինչ քյու մոտեն մեկներ ես, ինչխ էր, ընցկոն ըլնես:

Մարթն էլ ժրանվ:

Դեոր էկավ վանգրի անթբին, ասաց. — Արանք, քյու գլեո՞խ ինչ ա էկե:

Ասաց. — Բան չէ:

Ասաց. — Որ բան չէ, դե ետ դանցի:

Վանգիրն ասաց. — Արանք, ինչ էկե քյու գլեոխ, մեղա տու Աստծուն ու քըսա էրա, ախրը ելի գյացի:

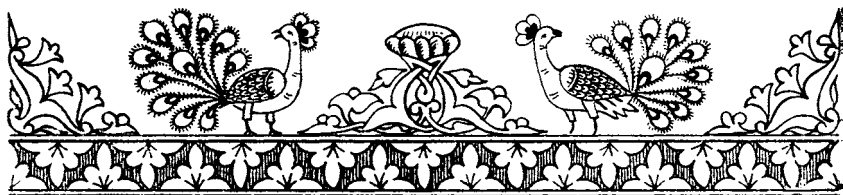
Ասաց. — Բյենե պախեմ, Աստծուց ի՞նչ պախեմ, — ասաց, — էն կնիկ, ինչ էկավ մեր տուն, քյու քյուլֆթի հանեմ հղավ խզմանթքյար, ընցկո՛մ ծեռ թանլեցի հինե, ձի ծեռ չ'էտու, ես էլ ուր դեմ կը մեռնե: Եսն էլ ասի. «Ի՞նչխ էնեմ, գէսա կնիկ կուրուսեմ», եսն էլ էկի քյու տղեն մոռթեցի, էմ մանդիլ թաթխեցի մեչ, տարա գանրկի էտա կնգյան դուան վերեն: Խլիսուն էլան ասի՝ քյու խզմանթքյարն ա գանրկե քյու լաճու վիզ կտրե, արուն գյեո վըր ուր դուան:

Կնիկ ասաց. — Կը խնդրեմ Աստծուց՝ հառեմ ինչխ էր, էլ մ'էլ էլնես ընցկոն:

Արանքու ատմներ էլ ժրան:

Կնիկ ասաց. — Թաղավոր ապրած կենաս, թըխ ետ դաննան. էս մեկն էմ մարթն ա, իրեքի գլեոխ էլ ինչ էկեր էր, վըր ձիկ էր հղավ, կ'ուզեմ էմ մարթ ներս գյան, դու էլ վըր քյու ոտաց ետ դաննան:

Էն էլ խասավ ուր մրազին, դու էլ՝ քյուն:

66. ԻՐԱՐՈՒՑ ԿՈՒՐՈՒՍՈՒԿ

Մեկ խալիվորըմ կ'եղի, ուր կնիկ, էրկու տղա: Կ'էլին կ'էրթան Մուրադ գլետի բերան:

Մեկ արաբաչի'մ ռաստ կը գլս, կ'ասա. — Արաբաչի, կը խնդրեմ իմ քյուլֆաթ ընցու:

Ասաց. — Կ'ընցուցեմ, հայն հանաճ մենակ քյուլ կնիկ կ'ընցուցեմ:

Կնիկն էթալ արաբեն, ընցուց, զարաբեն քչեց ու առավ, գլընաց, պապիկ, ուր էրկու տղեն մնացին էտա տեղ: Էլնալ էն մեկ տղեն շլեց, տարավ էդի գլետի պուռկ, տանցավ, օր մեկել տղեն էլ տաներ, էկավ Մուրադ գլետու կես, էտու հինի, գլել էզար գլետի պուկին, առավ տարավ: Զըծեռքեր թուլցավ, քյամիկ լաճ ինգլսալ, էն էլ գլետ տարավ: Պապիկն էր ծեռ էդի ծոց, էլավ էնտեղեն գլնաց:

Խովիվ էզար, գլելու բերնեն լաճ խլեց, էն մեկել լաճն էլ տարավ խասուց ճաղցի բեռտի գլլոն: Ծաղցի ճոռն էր կտրավ, ճաղցպան էլնալ աչքեց, տեսավ գլետ տղե'մ ակըռկե էտա տեղ:

Էխան տոնա, առավ էրե, ասաց. — Գլխանամ Ասծուց, ճի տղա չըկեր, Ասվաճ ճի տղա էլ էտու:

Շատ մնաց, քիչ մնաց, թի տարի'մ, թի էրկու, ասաց. — Կակո', ես չըմ կանա ճաղցպանութեն էնե, էլի էրթանք, կը գլսնա՝ արի, չ'ըս ի'գլս՝ քյուլ մեղք քյուլ վիզ, հար ես կ'էրթամ:

Գլնաց, եղավ մեկ վոզիրըմ հանեճ ղոլամ:

Տանանք էն մեկել ախբոր վերեն:

Ասաց. — Կակո', դոն խովվութեն էրիր, ես չըմ կանա էնե, քյելի էրթանք, մեկ տեղըմ նստենք:

Ասաց. — Ես չըմ ի'գլս:

Ասաց. — Քյուլ քյեֆն ա, քյուլ մեղք քյուլ վիզ, ես կ'իյնամ:

Էլնալ գլնաց մեկ վոզիրի'մ հանեճ, էղավ ղոլամ: Մեկ արաբաչի'մ ռաստ էկավ. արաբաչին էլ ու էտա վոզիրն էլ ախբրգլիր են, քյանի գլեր, խըտ իրարու տը նստեն, կայնեն: Արաբաչին էր, ուր չաղը էզար մըչ դաշտին:

Վոգիրնէլուրէրկու հանջուու տղեններ հէրողկեց, ասաց. — Գյանցեք, զանբանչու հաղը շախեք, չուր լիւս տա:

Չուր կես գլխերին կրակ էրին, էն ասաց՝ հեզգան՝ քնելիւ խամար, էն ասաց՝ հեզգան: Էն էնոր ասաց՝ խեքյաթըմ էրա, էն էնոր ասաց՝ չըմ գլխե:

Ասաց.— Վուլ, ինչ էկե իմ գլխիս, ես էն քըսա տ'էնեմ: Ես տղա էր, իմ խեր, իմ ախբեր, Եկինք Մուրադ գլխտի բերան: Մեկ անբանչի՛մ էկավ, իմ խեր ասաց՝ մե ճիւր ս'ընցուցե, ասաց՝ կ'ընցուցեմ, — ասաց, — զիմ մեր էթնլ անբեն, հար զիմ մեր առավ, տարավ, մենք մնացինք դի: Իմ խեր ձի շլկեց, էքե էդի գլխտի բերան, դանրցավ խըտ իմ ախբեր, գլխ էգար զձի տարավ: Խովիվն էլ ձի գլխու բերնից առավ, ձի էրաց ուր տղա: Ես պետըցա, ինչիս էրի, խովիվ չ'էրի, ես էլ թողի էկա, սգան էղա ղոլամ:

Մերն էլ գլխո հաղըի ներս, ալանջ կ'էնա: Դանանք վըր մեկել ախբեր:

Ասաց.— Վուլ, եսն էր, իմ խեր, իմ մեր. եկինք Մուրադ գլխտի բերան: Անբանչի՛մ էկավ, զիմ մեր էթնլ հինի, յա՛լա, առավ ու գյանց: Մնացինք մենք՝ էրկու ախբեր ու իմ խեր: Իմ խեր իմ ախբեր շլկեց, տարավ էդի գլխտի պուռկ, դանրցավ էկավ, օր ձիկ էլ տը տաներ, ձի տարավ չուր գլխտի կես, գլխն էգար իմ ախբեր տարավ, իմ խոր ծեռքեր թուլցավ, եսն էլ ընգյա: Գլխո ձի տարավ ճանցի բեռտի գլխիս ասեցուց: Ծանցպան էկավ, ձի տարավ, էրաց էնոր լաճ: Եսն էլ շատ մնացի դի, էլան ասի՛ ես կ'էրթամ: Ընցկոմ ասի՛ կակո, քելի էրթանք, ասի՛ ես չըմ կանա ճանցպանութեն էնե՛ չ'էկավ: Հէսօր էկի, էկի, էլան վողրի հանեճ ղոլամ:

Էն մեկել ախբեր ասաց. — Ասված քու խիմ չըքյակա, դու իմ ախբերն ես:

Էրկուս ինգյան հիրարու վիզվե ու լացին:

Անբանչու կնիկն էր փանդեն պատուեց, էկավ ասաց. — Ես ձեր մերն եմ:

Տարավ մըտ ինք, մտան հաղըի տակ: Առավ գէրկու տղեններ, ծեռմ էդի էն մեկ տղի գլխու, ծեռմ էդի էն մեկել տղի գլխու, պառկան ու քյան: Խլխու էր, անբանչին էկավ, կնիկ պառկե մեչ, տղե՛մ էն կուշտ, մեկ էն կուշտ, ծեռմ բերե էն մեկ տղին, մեկ՝ վըր էն մեկ տղին:

Դանրցավ, գյանց մըտ վողրի, ասաց.— Դու մարթ հէրողկցիր իմ քուլֆաթ տիրե՞ր, թի՞ առներ ու պառկեր:

Ասաց. — Հէ՞ր, ի՛նչ ա էդե:

Ասաց.— Էրկուսն էլ առե պառկե. մեկ վըր էն ճվին, մեկ՝ վըր էն մեկ ճվին:

Ասաց. — Գյանցեք գէրկու տղեն էլ առեք, էկեք հասեղ:

Ասաց.— Տղա, ես ձե ճամբխեցի, դռնք տիրե՞ք, թի՞ր աննք
պառկեք:

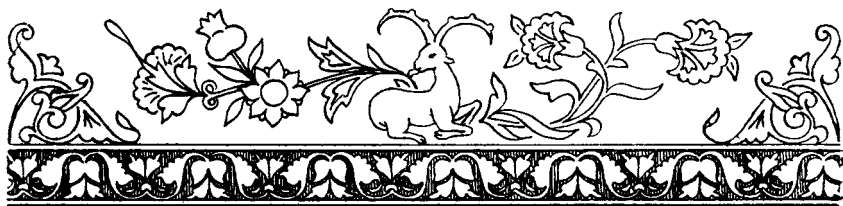
Ասաց.— Վոզի՛ր, չէ՞ մեր մերն ա, մեր ծնող մերն ա:

Ասաց.— Ի՞նչիս էղավ ձե մեր:

Ասաց.— Մեր մերն ա. մենք ենք, էրկու ախբեր, մեր խեր, եկինք
Մուրադ գյետի բերան: Արաբչի՛մ էկավ իմ մեր առավ գյնաց, մե
չ՛ընցուց, իմ խեր ձի շլկեց գյետ ընցուց, տարցավ իմ ախբեր շլկեց, էբե
գյետի մեչ, գյել էզար, ձի տարավ, գյետ իմ ախբեր տարավ: Խովիվ
ձի ազատեց, ճաղցական իմ ախբեր ազատեց: Մենք էրկուսն էլ էկինք
քյու ճանճե, էղանք ղոլամ: Հէսօր էկանք արաբչու չադրի ճանճե,
տիրեցինք, մեր գլխե ընցածն էրինք իրարու, հիրարու քըսա էրինք:
Մենք էրկուս ախբեր ենք, էն էլ մեր մերն էր, էկավ զինք էթալ վըր մե:
Նճաղ միլաթ ո՞րն ա, ուր վիզ ջալատի:

Արաբչու վիզ գարկին: Դեորես էնոնք էնոնց առան գյացին: Ինոնք
խասան էնոնց մրազին, դու էլ՝ քյու:

67. ՊԱՇՏԵԼԻ ԿՆԻԿ

Ժամանակով կ'էլնի թյուջարըմ, մեկ կնիկ:

Թյուջար ասաց. — Ես տ'էլնիմ, էրթամ օտար քյաղաքյ, թյուջրութեն Էնեմ:

Կնիկն ասաց. — Մ'էրթա, էսատեղ կը մնանքյ մենքյ, ինչ Աստված քամթ էրե՝ թըխ ըստն տա:

Ասաց. — Հո՛ւրուչ տեղ հավելի վաստակ կա:

Մարթ էլնվ, մեկ քյանի խնդար ոսկի առեց, նստավ փայթոն, էկավ ծովալուռկ, նստավ փափոռ, գյնաց: Գյնաց քյաղքյի՛մ հանդիպավ, էլնվ գյնաց մեկ կնհվի՛մ մեչ նստավ, կնհվե՛մ կանչեց, էպե, խմավ:

Մեկ քիչ նստավ, տեսավ՝ էտա տեղաց թյուջրներուն ռես էկավ էտա տեղ, խարցնեց. — Էսի ի՞նչ թնժան մարթ ա էկավ էսա տեղ:

Ասին. — Թաժա թյուջար ա, չընքյ ճանչնա:

Ասաց. — Թըխ գյն էսատեղ, խեմ ի՞նչ թյուջար ա:

Կանչեցին, մարթ էլնվ նստավ ռեսի մոտ:

Խարցնեց, ասաց. — Դո՛ւ ի՞նչ թյուջար ես:

Ասաց. — Ես Ըստամբեռլան թյուջար եմ:

Ասաց. — Ո՛ր թաղից ես, ո՞ր փողնից:

Ասաց. — Ես Բեյօղլույա եմ:

Ասաց. — Քյե ի՞նչ կա:

Ասաց. — Զի մինակ ընտանիք կա, հո՛ւրուչ պանն չ'ունեմ:

Ասաց. — Քյուռ տան նոմեր քյանի՞նն ա:

Ասաց. — Էրկու խարիբ հիսուն նոմերն ա:

Ասաց. — Դո՛ւ թյուջար չես, ես էկեր եմ էնտեղրանքյ, քյուռ կնիկ մեկ խառնակտիչ կնիկ մ'ա:

Ասաց. — Զէ՛, էմ կնիկ հարուստ մարթո՛ւ ախչիկ ա, խառնակտիչ չէ՛:

Ասաց. — Թե ես հիմացա քյուռ կնգանն վերեն ի՞նչ նշան կա, քյուռ փարեն քյուռ ծեռնեն կը խլեմ, քյուռ թյուջրութնից մնհրում կ'էնեմ:

Ասաց.—Ադե՛կ, թե տո՛ւ գլխոյցար, էմ փարեն էմ ծեռնեն առ: Մեկ շապաթ քի մուսաղա, գլխա՛, հիմցի՛, արի՛:

Մարթն էլան, գլխաց էտտեղ, տեղ կնդան, գլխաց, պառաւլըմ կնդան, ասաց. — Դո՛ւ ս'կա՞նա ընցկոն էնես, ես էլթամ, էսա կնիկ տեսնամ, տաննամ:

Պառաւլ ասաց. — Ես ի՞նչխ էնեմ:

Ասաց. — Զի դի մեկ ջամլի սնդո՛ւկի մեչ, տար, զան տռան, ասա՛ կը խնթրեմ, ես կ'էլթամ հո՛ւրուչ տեղ, ախր էմ սնդկի մեչ շատ աղեկ ապրանքներ կան, ա՛ռ քու ամանաթ, չուր ես գլամ: Եփ կ'ասա՛ դի ցածր՝ սրախի մեչ, դո՛ւ խընթրվի, ասա՛ դի՛ քու սենյակ:

էտա պառաւլ կ'էլնի, զմարթ կը տնա՛ սնդո՛ւկի մեչ, կ'առնի, կը տանի, տո՛ւն կը գանա, կնիկ գլխոխ տո՛ւն կը խանա փենջանից, կ'ասա. — էտ վո՞ւ ա:

Կ'ասա. — Ես եմ, կը խնթրեմ էմ սնդո՛ւկի դի քու սենյակ, մնա մը քի, չուր քանի՛մ օրով ես կը գլամ, տանեմ:

Կ'ասա. — Թա՛ւ էտա սրախվե, թող, գլխա՛:

Կը գլա՛ տո՛ւն կը պանա, պառաւլ կ'ասա. — Խնթրեմ, էմ սնդկի մեչ գլխոչ ապրանք կա, տո՛ւ տնես անի քու սենյակ:

Կ'ասա. — էմ տո՛ւն գլխոչ-ցերեկ փակուկ ա, դի էտատեղ, թո՛ւ պան չ'ընի:

Կ'ասա. — Ի՞նչ կ'ընի, խո քու սենյակ չ'ուտա, մեկ չորս-խինգլ օրով, ետ կը գլամ տանեմ:

Սնդո՛ւկ տարաւ, էդի էտա կնգլան սենյակի մեչ, պառաւլ կը թողնա, կը գլա՛ չուր հրիկուռ: Կնիկ միամիտ կ'ընի ուր խալաւ կը խանա, որ պառկի, մարթ ուր սնդկի ջամից թամաշա կ'էնա: Կ'իրիչկա ի՞նչ՝ ձիու նալի չափ էնոր աչ ծծի տակ սե խալըմ կ'էրեա:

էն մեկել օր պառաւլ կը գլա, ուր սնդո՛ւկ կ'առնի, կը տանի: Մարթն սնդկից կ'էլնի տո՛ւն, կը խանա խարիւր ոսկի փարա կը տա պանովուն, կ'էլնի, կը գլա, կը նստի փափոռ կը տանա, կը գլա՛ ուր քաղաք, տո՛ւն կ'էլնի:

Կ'էլթա կը նստի կանգնե, թյուջան կը գլա՛ էտատեղ, կ'ասա. — Արի՛, ընչի՛ ես քու կնգլան եղելութեն չըմ գլիտե, որ տո՛ւ կ'ասես չէ:

Կ'ասա. — Ի՞նչ գլիտես, խեմ՝ էմ կնիկ ի՞նչ տեսակ կնիկ ա:

Կ'ասա. — Ես գլանցի, քու կնիկ քու տուն էրե քարխանա, էնոր աչ ծծի տակն էլ խընձ նալըմ սե խալ կա: էտապե՛ս ա, թի՛ չէ՞:

Մարթ կը շիշկուի, կ'ասա. — էտապես ա:

Կ'ասա. — Դե՛, քու փարեն տը տաս, տ'էլնես էմ քաղքեն ինես ճամբախ, էլթաս:

Թյուջներ ինգլան մեչ, ասին. — Մեխք ա, էտապես մ'էնե, մե պատիվ մը կոտրե:

Ասաց. — Չէ՛, յան տ'էլնի էս քյաղքէն էրթա, յան տը գյա խը ձի կուժար խաղանքյ:

Նստան, խաղցին, ռես ըզթյուջրի փարեն հմեն տարավ, մարթն էլ էլնվ, էթող գյնաց, ինգյնվ օտար տռներ, շատ ախքյտացավ, ասաց. «Վոլն, քյանի որ էմ կնիկ էտա թնքյնթի տերն ա, խաց տը ժեողկեմ ուտեմ, էլ վըր էն կնգյան չըմ տնոնա»:

Տարի՛մ էրկու աշխատավ, մշակութեն էրաց, կնիկ ասաց. «էսա էմ իրիկ էսքան տարի գյնցեր ա, ոչ նամակըմ, ոչ պատասխան, էսա ի՞նչիս էլնվ, մեռավ, մնաց»։ Կնիկ էլնվ, երիտասարթի խալավ խագյնվ, զմագեր ծալեց, մարթն կտակըմ էդի գյլեոխ, էլնվ գուր տո՛ւռ քոծեց, նստավ փայթոն, էկավ ծովպուռկ, ասաց. «Մինակ ի՞նչիս էրթամ, լավ ծառե՛մ կնդնեմ, խը ձի տանեմ»։ Էնտեղընքյ կան էկավ, տեսավ մարթըմ էնտեղ պառկուկ էր։ Ոտ էտու, էտա մարթ էխան վե, էլնվ տեսավ գյեո դնլոկանլի էրիտասարթըմ կայնե վըր ուր։

Ասաց. — Գյնն, գյնն, ես էտա մարթերուց չեմ:

Ասաց. — Էլի վե՛, ես քյե պնն կ'ասեմ:

Ասաց. — Ախպե՛ր, ես գեշ մարթ չեմ:

Ասաց. — Էլի՛, ես թյուջնր մարթ մ'եմ, օտար երկիր կ'էրթամ, ձի խզմնթքյար մարթըմ լազըմ ա, քյուռ ամսական տամ, արի խը ձի էրթանքյ: Ի՞նչ կ'ուզես քյուռ ամսական:

Ասաց. — Տո՛ւ գյիտես, ի՞նչ կը տաս, տո՛ւ:

Ասաց. — Տո՛ւ ըստն ամիս ի՞նչքան կանաս վնստկես:

Ասաց. — Կ'առնեմ ամիս խինգյ խարիր կուռուշ:

Ասաց. — Քյե տամ վեց խարիր կուռուշ, խը ձի ել կ'ուտես, կը խմես: Կը կգյա՞ս:

Ասաց. — Կը գյնմ, ընչի՞ չըմ ի'գյն:

Ասաց. — Դե էմ չննթիկ ա՛ռ, էրթանքյ:

Էկան փափուռի մոտ, նստան, էլնվ վըր ծովուն, էկան էտա քյաղաքյ էլան տո՛ւ: Գյնաց քյաղքի մեշ կան էկավ, իրիկ տեսավ: Տեսավ ի՞նչ՝ գյեո քյոմուռի հնմլութեն կ'էնա, գյեո քյինթ-մուռթ սեցե, էնպես ա քյուտնե, սե մուր ճակտից կը կաթի տակ: Ասաց. «Վո՛լն, էսա էմ իրիկն ա: Կայնի խարցնեմ, խեմ՝ ի՞նչ ա էլե էտոր, ընցկնն խեղճացի»:

Ասաց. — Տո մա՛րթ, տո՛ւ ո՞րտեղացի ես:

Ասաց. — Ես հնմալի մեկն եմ, ի՞նչ կը խարցուցես:

Ասաց. — Կը խարցնեմ, խո քյե չըմ ուտե:

Ասաց. — Ես Ստամբեղն եմ:

Ասաց. — Մի՞ գյն մը ձի աշխատես, ի՞նչ հնդ որ կ'առնես, ես հնվեի կը տամ, ըզքյե ազատեմ էտա սե հնլից:

Ասաց. — Կը գյնմ, ընչի՞ չըմ ի'գյն:

Ասաց. — Ամիս ի՞նչ կը վնասուկես:

Ասաց. — Չորս խարիր կուռուչ կ'ինի էմ ծեռ:

Ասաց. — Քյն կը տամ խինգյ խարիր կուռուչ, խալավ, խագյուստ: Էմ քործ թյուղրուկեն ա, արի մը ձի աշխատի:

Էպե ծեռքյըմ խալավ առեց, զմարթն հէորողկեց համամ, համամից էխան, խագյուց, էլան, գյանցին քյաղքյի մեչ, էրկու մարթն հէորողկեց վըր ուր մալերուն, ինք գյանց թյուղրներու կանգվեն, նստավ:

Թյուղրներու ռես էկավ տն, ասաց. — Էսա ի՞նչ մարթ ա, էկե ըստն:

Ասաց. — Թանժան թյուղան ա, չընքյ ճանչնա:

Ասաց. — Արի ըստն, խե՞նքյ:

Էլավ գյանց:

Ասաց. — Տո՛ւ թյուղան՞ր ես:

Ասաց. — Խա՛, ես թյուղան եմ:

Ասաց. — Քյանի՞ խանգան ոսկի փարա ունես, որ ըստն թյուղրուկեն տ'էնես:

Ասաց. — Կա մեկ իրեքյ-չորս խանգան ոսկի:

Ասաց. — Կուժար գյիտե՞ս, խաղաս:

Ասաց. — Չէ՛, էնկանգան:

Ասաց. — Որ կուժար չըս գյիտե, տո՛ւ թյուղան չես:

Ասաց. — Կուժարի փարա խանգան փարա յա, ի՞նչ Աստված քըսման՞ք էրե, ես գէն կը վնասուկեմ:

Ասաց. — Որ ըցկոն ա էնա թյուղրներու փարեն խանգան՞ փարա յա:

Ասաց. — Խա՛, խանգան փարա յա: Ժանանկուց լսեր եմ՝ կուժար խաղցող օրըմ չէ՛, օրըմ տը կուրուսա, խմող մարթ տը կուրուսա, պող մարթ էլ մ'էլ տը կուրուսա:

Ասաց. — Ի՞նչխ տը կուրուսա:

Ասաց. — Էմ խեր ձի կ'ասեր՝ ինչ ժանանակ ինչ կ'էրթաս կուժար խաղաս, մեկեցմեկ մը՝ խաղա, մեկ օր թամաշա էրա, սորվի, նոր խաղա: Ինչ ժամանակ արաղ կը խմես, տեսի՛, սորվի, նոր խմի, քյարխանեն էլ կ'էրթաս, գյիշերըմ իրիշկի, ցերեկ մ'էլ, նոր գյան:

Ասաց. — Որ էտապես ա, էրթանքյ մեկ տեղ նայենք:

Էլան գյանցին, նստան համլի կանգվեն, տեսան էրկու-իրեքյ մարթ նստած էտա տեղ, կուժար կը խաղան: Տեսան ի՞նչ՝ հմեն մարթ կոլալի խալվըներով, չորքաշու ձևով: Նստան էտատեղ, թամաշա էրեցին: Չուր կես գյիշերին, խաղցին, հմեն տարվան, էտ մեկ մարթ առեց զփարեն գյանց, էն մեկեղ մարթեր չալախ պառկան վըր դանձաբեքյտերուն:

Ասաց. — Տեսա՞ր:

Ասաց. — Տեսա:

Ասաց. — Դե՛, էրթանք մեյխանեն էլ թամաշա Էնենք:

Էլան գյացին մեյխանեն, տեսան ի՞նչ՝ Հմեն մարթ գյեռ նստե, ուրախ-
ուրախ կը խմա: Խման չուր Հիրիկուն, էլան մեմեկ մեկ տեղ ինգյավ,
փսխեց, խալավ-մալավ Հատկեց:

Ասաց. — Ռես, տեսա՞ր:

Ասաց. — Տեսա:

Ասաց. — Դե՛, էլի էրթանք քյարխանեն:

Էլան գյացին քյարխանեն, տեսան ի՞նչ՝ ախչիկներ տեղ զանկած
իրսըներ, Լուսու պես փեղք կը տա: Մնաց չուր Հիրիկուն, գյացին ուրենց
տեղ պառկան:

Ասաց. — Տեսա՞ր ինչ խորոտ են, թըխ մնա չուր խլխուն, գյանք
էլըմ թամաշա Էնենք:

Խլխուն էկան, տեսան ի՞նչ՝ ախչիկներ ինչ էլան վե, Էնպես դեղնած,
փիս, խանամ: Մարթեր Հիրիկուն, ինչ էկած վըր ախչիկներուն, կոված,
զանկած, մեկըմեկ սպանած:

Ասաց. — Ռես, տեսա՞ր:

Ասաց. — Խա՛, տեսա՛:

Ասաց. — Որ ընցկոն ա, էմ սիրտ կը վանխենա Էսապես պաներուց, ես
չըմ Էնե:

Ռես ասաց. — Զանըմ, Էնոնք սարխոշի մեկն են, մենք թյուշնը ենք,
կուժարըմ կը խաղանք, կը պոծենք:

Ասաց. — Ռե՛ս, էմ սիրտ կը վանխենա, ես կուժար չըմ խաղա:

Ասաց. — Զէ՛, տը խաղանք, յան ես տը տանեմ, յան՝ տո՛ւ:

Ասաց. — Վոլան, ես կը վանխենամ, Հանլան խաղանք, տո՛ւ գլխես,
քյու Աստված:

Նստան կուժար խաղցին, տղեն զոես տարավ:

Դեռ վըր կընգյան խաղցին, կնիկն էլ տարավ, ասաց. — Կանչե՛ք էմ
ծառաներուն, թըխ գյան Էսա մալեր պանան:

Ծառեք տեսան ի՞նչ՝ ահակին մալ, փարա Էտատեղ գյեռ քյոմե վըր
իրարու:

Քյոմուռչի ծառեն խարցնեց, ասաց. — Աղա՛, Էտա ի՞նչ կնիկ ա:
Ասաց. — Ռեսի կնիկն ա, տարեր եմ:

Ասաց. — Օխա՛ն, Աստվածութեն նո՛ր թըխ էմ խոգլին առնի:

Ասաց. — Ի՞նչ ա էլե:

Ասաց. — Էն մարթ շատ օյին էր խաղցե էմ գլխոխ, Աստված Հանլահան
էրաց: Ես թյուշնը մ՛էր, էկա Էսատեղ, Էնի ձի ասաց՝ տո՛ւ թյուշնը չես,
քյու կնիկ Էսպես ա, Էնպես: Ես ասի՛ չէ: Էն չըմ գլխոխ ի՞նչխ էլան գյանց
էմ կնգյան նշան գլխոցավ, էկավ էմ թյուշնութեն բաթմիշ էրաց: Ես էլ
շատ խեղճացա, չիվրութնի մեջ ինկյա:

Ասաց. — Արի՛, էրթանք:

Տարավ թյուղրներու կնճկեն, նստան:

Ռեսին կանչեց էտատեղ, ասաց. — Ռե՛ս, ի՞նչիս ես էրե, որ տո՛ւ էսա խեղճ մարթո՛ւ ծեռնից ինչ կա առիւր, թողիւր խեղճ: Որ շիտակ քըսա էնես, քյու կնիկ, քյու դեովլաթ ինչ կա, կը տամ քյե:

Ռես մտածեց, ասաց. «Ի՞նչ էնեմ, ես մկա չլտվեր եմ, էլնեմ դողրին ասեմ, բալքյի էսա մարթ էմ կնիկ, էմ մալ ետ տա»:

Թյուղրներու հանճե խոսք առեց, որ շիտակն ասա, ուր մալ, ուր կնիկ տ՛առնի, ասաց. — Ես ուղիղ կ՛ասեմ, տո՛ւ գլխես, քյու Աստված, — ասաց, — ես էստեղ ռես եմ թյուղրներուն: Ինչ կյաս թանժա թյուղնր գլեր, ձի քյանափուլ կը տեր: Էս մարթ, որ էկավ, ձի քյանափուլ չ՛էտու, ես էլ ասի՛ կայնի, էնպես էնեմ, որ թյուղրութեն բաթմիչ էնեմ: Ես էնոր ասի՛ «Քյու կնիկ պող ա»: Ասաց՝ «Էմ կնիկ պող չի»: Ես էլ էլմ, գլանցի ըՍտամբուլ, պառվուժմը մնդկի մեչ մտա, էլմ էնոր հէօղեն, զկրնիկ տեսա՝ աչ ծծի տակ խրնճ նալըմ սե խալ կեր, տեսա, էկա ըստմ, մարթո՛ւն ասի, ուր մալ-փարեն ծեռնեն առի:

Ասաց. — Թյուղրնե՛ր, ձեր ակնջո՞վ լսաք: Տեսա՞ք ձեր ռեսի խանպանյութեն, — տարցավ ասաց, — ռե՛ս, մկա տո՛ւ քյու մնդկից գլիչեր ս՛էլի տո՛ւս, ապրուովեր ես էտա կնիկ:

— Ձէ՛, — ասաց, — էմ խոգլին սատանին ըլնի, թի ես էտապես պան կարցեր եմ էրերմ:

Կ՛ասա. — Եփ էտապես խոստովանավ, էկեք ուր մալ ջոկեք տվեք, ուր կնիկն էլ թըխ առնի, էրթա: Հալմ էսա մարթո՛ւ մալ տը մնա էսա մարթո՛ւն:

Թյուղրներ ասին. — Ռե՛ս, էսա մարթո՛ւց ի՞նչքան մալ տարար:

Ասաց. — Ես իրեք խանգանր ոսկու ապրանք տարեր եմ էտա մարթո՛ւց:

Թյուղրներ ասին. — Խա՞, օղո՞րթ ա:

Ասաց. — Խա՛, իրեք խանգանր ոսկու մալ էր:

Երիտասարթ թյուղնր ասաց. — Ռե՛ս, դե առ քյու մալ, հանմ ուխտ էրա, էլ հէսովա ետ էլ նա կուժար խաղաս, նա ընցկընա բեբախտութեն էնես:

Ռես ասաց. — Ուխտ էլնի հէսովա ետ, ես նա կուժար խաղամ, նա բեբախտութեն էնեմ, նա քյանափուլ ուտեմ: Հմեն ճամբախ տո՛ւ ձի շանց տվիր, հալմ ես էմ աչկեր կուրցուցի, հանաճո՛ւց քյե ականջ չ՛էրի:

Առեց գուր մալ, գուր էրկու ծառեն, էտա քյաղքյից ինգյանվ ճամբախ, էկավ, ուր իրիկ էրաց ուր օրթախ:

Ըստամբեոլմ քյաղաք էլան տո՛ւս, կնիկ ասաց. — Ես հանաճո՛ւց

կ'էրթամ, մալ, պան պերեք Բեյօղլին, էրկու խարիր հիսուն նոմեր, թոխ գյն քնտեղ:

Էն էլնվ Հանանդուց գյնաց, քնոնք էլ էլան գյնացին, տեսան ի՞նչ՝ ուր տուն ա: Էլան վեր, ապրանք տարան ներս:

Ասաց. — Մա՛րթ, քյու Հանդ ի՞նչ ա մնացե է՛մոտ:

Ասաց. — Տո՛ւ գլխտես:

Թյուղնր էխան քնոր Հանդ էտու, զէն էտի ճանքնախ, օրթխին ասաց. — Էտա ի՞նչ ա էլե քյե, տո՛ւ սանքսմի պես կ'էրեաս:

Ասաց. — Վոլն, ես էլ չըմ գլխտե, հէսօր սանքսմ եմ:

Ասաց. — Չէ՛, շիտակ ասա, ես, տո՛ւ օրթախ ենք:

Ասաց. — Թի շիտակն կ'ուզես, ես որ գյնացի, էսա էմ տուն էր, մկա էլե քյոն, չըմ գլխտե էմ կնիկ ի՞նչխ ա էլե:

Ասաց. — Ես էսա կնգյնից մ'առեր եմ, չըմ գլխտե վի՞րն ա:

Ասաց. — Ինչ տուն առիր, էն կնիկ դո՞ր գյնաց:

Ասաց. — Թի ուզես՝ կանամ պերեմ: Հանն քյու կնգյան տեր կ'էլեն՞ս:

Ասաց. — Խա, պոզ էլնի, գյոզ էլնի, տեր եմ:

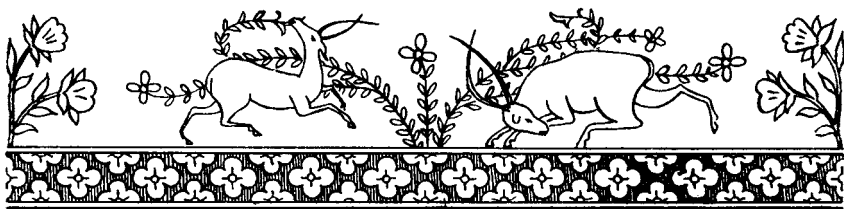
Ասաց. — Ահա, ես քյու կնիկն եմ:

Ասաց. — Ամոթ ա, ի՞նչխ տո՛ւ էմ կնիկն ես:

Կտանկ գլխուց առեց տակ, վըր իրարու ուրախացան:

Էնոնք խասան ուրենց մրազին, տո՛ւ էլ՝ քյոն:

68. ԱՆՁԵՂ ՈՒ ԿԱՔՅԱՎ

Մոկաց երկիր քյանուռնի ամսուն շատ պյուբյ էրաց: Սով ինգյա՞վ խավքերուռ մեհ: Անձեղ շատ նեղ մնաց, մտածեց, ասաց. «Կարելի յա որ մեռնեմ, էսպես չ'էլավ»: Աչքեր խփեց, Աստված կանչեց, գինքյ էտուռ պքյուն, խինգյ օր, գյիշեր, ցերեկ գյնաց: Աչքեր էպաց, տեսավ երկիր անո՛ւշ, տա՛քյ, ձյուն չըկա, պյուբյ չըկա. ինգյա՞վ Բանուռ երկիր:

Անձեղ անոթի էր, մեկ կան էկավ, իշտախովրմ կերավ պան-ման, կշտացավ, ասաց. — Աղեկ, կշտութնի խամար էլավ, էսա գյիշերվան օտեվան ի՞նչխ տը կընդնեմ:

Գյընաց, քյարերուռ ծերպերուռ մեհ կան էկավ, տեսավ, որ խորոտ պոն՝մ չինուկ էստեղ տառտանկ: Էն էլ ուրախցավ, խանգյիստըմ տեղավորվավ մըշ պնին, նստավ: Մնաց չուր հիրիկուն, տեսավ որ կաքյավ էկավ:

Կաքյավ որ տեսավ անձեղ, շիշկովավ, ասաց. — Էսա ի՞նչ հանվան ա մըշ էմ պնին, — մտածեց, ասաց, — մեկ գյիշերվան պան ա, մեհվան, պան չըմ ասի:

Էն էլ կծկվավ տուռն հանուռ չուր խլիսուն, էլնավ գըյնաց ուր պանին: Անձեղ որ տեսավ կաքյավ գյընաց, էն էլ գյընաց խըտ ուր նեհիր:

Կան էկավ, կուշտ կերավ չուր կեսօրին, ասաց. — Շոտ էրթամ նստիմ էմ տեղ, քյանի էն կաքյավ չ'եկե:

Էկավ նստավ կաքյովու պոնի մեհ, չուր հիրիկուն կաքյավ էկավ:

Կաքյավ որ տեսավ, զարմացավ, ասաց. — Էս որ կ'ասեն անձեղ, էսա որ կա, Զոդան երկիրն ա, ուր պոն ծառի ծերն ա, էսի ի՞նչխ ա էկե ինգյե էսա երկիր: Փաննգա՞ թի հէսօրն էլ ա էկե նստե, պան չըմ ասի, չուր վան, կ'էնի, կ'էրթա, — կաքյավ կծկվավ տուռն հանուռ, ասաց, — մեհվան Աստուռ մեհվան ա, հէսօր էլ թըլս մնա, վան կ'էրթա:

Կաքյավ խլիսուն էլավ գյընաց խըտ ուր նեհիր:

Էրթալուց հանան ասաց. — Անձեղ, էսա էրկու օր կա էկար, մեհվան ես, քյե խաթը, հան վան չըգյաս, քյե տեղ կընդի:

Կաքյավ գյընաց: Անձեղն էլ էլնավ գյընաց խըտ ուր նեհիր չուր

կեսօրին, անձեղ պանի տեղ չ'էտի կաքյովու ասած, չուշուտ էլ'մ էլ գլընաց պոնի մեչ նստավ:

Մնաց հիւրիկուն կաքյով էկավ, տեսավ որ էլ'մ էլ անձեղ էկե նստե ուր պոն, ասաց. — Անձե'ղ, օրըմ խաթր, օրըմ մսաֆըր, էրկու օր ընցուցի խը քյե, սութ չի կ'ասեն՝ անձեղ խավքերու մըռտընն ա, ինչ անամոթ էկար տյոււ: Ինգլի տյոււ էմ տնեն էսա գլիշերով, որտեղ կ'էրթաս գլընա:

Անձեղ կակուղուլթնով ասաց. — Տո' կնիկ, ընչի' ձի ուրացար մեկից մեկ:

Ասաց. — Ի'նչխ քյու կնիկ, ես քյու կնի'կն եմ:

Ասաց. — Տո փո'ւշտ, քյե էրիւր կաքյով ձի էրիւր անձեղ, համա էտապե'ս ա, ինչ կ'ասե'ս, տ'ընցնի էրթա' էտա քյու էրած:

Կաքյով ասաց. — Անձե'ղ, քյե անձեղ կ'ասեն, անձղու պոներ ծառերու ծերերն ա, անձղներու կերած պատի տնկերուն ա: Զի կասեն կաքյով, քյարերու ծերպեր կը մնամ, ես Բառու կ'ապրեմ, տու Զոզան, էտա ի'նչ բեբախտութեն ա կ'էնես:

Անձեղ ասաց. — Տո փո'ւշտ, խեր ա քյու անագյամութեն պոնես, հէն օր քյու մի'տն ա ինչխ կալերու մեչ, էմ չուխի փեշեր խըտ գլետնին քյաշ կ'էրթեր, օդորթ, ես մըռտըր էր, հալա իրեք-չորս տեսակ նըխ ու բալաք կեր մըչ էմ խավըներուն, ես երիտասարթ էր, քի'չ աչքի մեչ փուշտ կա, տո'ւ փուշտ էր, քյու աչք ինգյալ ձի, ձի առիր: Է', մկա որ ծերացեր եմ, կալըմներս դեղնցեր ա, մկա էնոր խամա'ր ձի կ'էնիս մըռտըր, քյաքյակեր անձեղ: Էլ քյու պոնին չըմ ի'գյա:

Զուր խլիսուն անձեղ-կաքյով կովան, էն էնոր ասաց, էն' էնո'ր:

Խլիսուն կաքյով ասաց. — Քյե դողրուն ասեմ, կը ջանհըմե'ս, թի էրթամ մըտ տատավոր, քյե էցկեմ տատի:

Անձեղ ասաց. — Խա', քյելի', ես էլ կը գյամ խը քյե: Հալա գլիտես մեկ տատով տո'ւ ձենե տը պոծնե'ս. ժամանակին քյու պանին էկավ, ձի առիր, մկա քյու պանին չըմ ի'գյա, կը մլես տյո'ւ:

Գյացին մըտ տատավոր, ինգյան տատի:

Անձեղ ասաց. — Կազի անֆանդի, ժամանակով էսա կաքյով էկավ մեր Զոզնի երկիր, ձի սիրեց, առեց: Օդորթ որ ես անձեղ եմ, խավքերու մըռտընն եմ, հալա էն գյախ ես ջհել էր, էմ փուշի ջալահիք կը փուլեր վըր էմ թեքերուն, էն էլ փուշտ էր, աչք ինգյալ գձի: Մկա ես ծերացել եմ, ձի թողնա: Կազի անֆանդի, տո'ւ էտա փուշտ պոնի, չըփախի, չուր ես մասալըմ կա, ասեմ, տե'ս, կնիկ քըսմե քյանի'մ բեբախտ ա:

Կազին ըզկաքյով էտու պոնել, ասաց. — Անձե'ղ, դե քսա էրա:

Ասաց. — Քոչըռներ որ Բառու երկրեն կ'էնեն կը գյան Զոզան երկրներ գոմա, քոչըռներու ջոջ, էնոնց աղեն, շատ հարուստ մարթ կ'էնի, ուր քյուլֆաթ եռսուն-քառսուն ջան կ'էնեն: Էնոնց մեչ էրկու կնիկ տղով

կ'էլնեն, հիրարի բախտ կը տան, թի քնոնց խերեր, թի քնոնց մերեր, որ մեկ լաճ էլավ մեկ ախչիկ, գլեռ աղեկ ըլնեն, ավե՛ր ըլնեն, փսակենք վըր հիրարի, մարթիւ չը տանք: Չուր էտա տղեներ կ'էլնեն, մեկ լաճ կ'էլնի, մեկն՝ ախչիկ: Էրկու կնիկ ընցկոն շատ կ'ուզեն իրարի ճփեր, էն գէնոր, էն գէնոր, խըտ իրարի կը պախեն, չուր կը ճոճանան: Լաճ, ախչիկ քնպես զիրար կը սիրեն, որ մեկ սՀանթիվա՛մ չափ զիրար չըտեսնան՝ կը ծռեն:

Չուր քնոնց տըսնըխինգյ տարին թըմըմավ, ուզեցին որ փսակեն վըր իրարի: Էնոնց խարսնիս թանգարթյ տեսան, պարեկմներ առին ժողվել որ փսակեն, լաճն էրկու ավուր ճամբախ հէրողկեցին խորքյորոչ հիտե, որ գլա խասնի խարսնիսին: Լաճ էրթալուն պես, Լաճ էրթալուն պես, ախչիկ կը խիվլընդնա, կը մեռնի, կը տանեն խորեն:

Լաճ ուր խորքյուր առեց, էկավ:

Էկավ, որ տեսավ ամփողչ սուքյկոտոր են, թիւ թագբիր չըկա, ասաց.— Մա՛րե, էսա ի՞նչ էլե:

Ասաց.— Ո՛րթի, չ'էլնվ, Աստված չ'անջողեց:

Ասաց.— Ի՞նչխ չ'անջողեց:

Ասաց.— Ինչ տիւ գլանցիր, ախչիկ մեռավ:

Ասաց.— Մեռա՛վ, տարան ո՞րտեղ խորեցին:

Ասաց.— Ի՞նչ տ'էնիս:

Ասաց.— Յան ձի շանց կը տաս քնոր գլերեզման, յան կը գաննեմ ձի կը սպանեմ:

Մեկ կ'ընցնի հառջեւ, կ'էրթա թա շանց կը կտա:

Լաճ մեկ ուր ձենով կը բոռա, զինք վըր քնոր գլերեզմնին կը գաննա: Էնոր գլխու քյար կը գլըրկա ու կը մնա վերեն: Թի խեր կը գլա կը տա լաճուն, թի մեր կը գլա, թի որ կը գլա, չըկանա էտա լաճու խեղք էցկա:

Կ'ասա.— Չ'էնի, տը մնամ վըր էսա քյարին, չուր մեռնեմ:

Իրեքյ օր գլիշեր-ցերեկ էտա քյարից չը պոծնի, կը կտա:

Էնոր խեր-մեր կ'ասեն.— Գլիտե՞ս ինչխ քնեքյ, էսապես չ'էլնվ: Էլեքյ ինչ կանգար քոչար կա էսատեղ, պանանքյ էրթանքյ, ինքյ մնա մենակ վանխենա, անթիւնա, գլա մե խասնի:

Կոներ կը պանան, կ'էրթան, էտա լաճ միւնակ կը մնա վըր էտա գլերեզմնին: Կոներու էրթալեն ետ էրկու գլիշեր-ցերեկ էլ կը մնա վըր էտա գլերեզմնին:

Էն մեկ օր Աստծուն տըժար կը գլա, խրիշտակըմ կ'հէրողկա, կ'ասա.— Գլընա հարութեն տու էտա ախչկան, թըխ էլնի:

Խրիշտակ կը գլա, լաճուն կը խարցնա, կ'ասա.— Տղա՛, տիւ տըսնըխինգյ տարի քյու կյանքից կը տա՞ս էտա ախչկան, որ ես հարութեն տամ էտա ախչկան, խանեմ վե:

Կ'ասա.— Խա՛սա՛, խալալ սուտով ես էմ կյանքդ կը տամ քնոր, տո՛ւ
Համա՛ն խան վե:

Խրիշտակ հարուժեն կը տա էտա ախշկան, կը թողնի կ'էրթա: Ախշիկ,
էտա լաճ շատ վրը իրարի կ'ուրախանան, կ'էլնեն, կ'ինեն ճամբանիս, որ
էրթան կոներուն խասնեն: Ախշիկ տըսնըխինգ տարեկնակ ա, լաճ
քյառսունխինգ տարեկնակ էլն մեծ մարթ:

Կ'էրթան, չըն կանա խասնե կոներուն, կը նեղանան, մեկ քյարի՛մ
հանճե կ'ասա.— Նստենք էսատեղ, չու՛մ խլիսուն էլենք էրթանք:

Մարթն խինգ օր չըր քընե, էն չափ տանջվեր էր վրը ախշկան
գյերեզմին:

Ախշիկ խարցուց ասաց.— Ընչի՞ աս կոներ գյանքին, մեր խերեր,
մերեր գմե թողին:

Ասաց.— Հէր տո՛ւ խանքն չ'է՞ս մեզնից, որ գմե տը փսակեն, ինչ ես
գյանքի էմ խորքորոչ հիտե, տո՛ւ խիվընդցեր էր, մեռեր էր, ես էկա վրը քյու
գյերեզմին, իրեք օր ինչիս էրին, չ'էլա՛մ վեր: Էնոնք էլ կոն պանցին
գյանքին: Էրկու օր էլ մնացի, նոր խրիշտակն էկավ, իրիշկի, տո՛ւ ինչիս
տըսնըխինգ տարեկան ես մնացե, ես էմ կյանքից տըսնըխինգ տարի
տվի քյե, խրիշտակ քյե հարուժեն էտու, մկա ես էլեր եմ մեծ մարթ:

Դեորիս կ'ասա.— Քիչըմ քյու ծոռնգ դի, ես էմ գյըլեոխ դենմ վերեն,
քիչըմ խանգյատանամ, էսա խինգ օր էլավ, ես էմ աչք չըմ խփե:

Մեկ սՀաթ կը քյնի, չըքյնի լաճ, թակավորի լաճ գյանցեր էր նեճիր,
էնդեխեն կը գյա՛, կ'իրիշկա՛՝ ախշիկն աննման խորոտ, կ'էրեա որ
տըսնըխինգ տարեկնակ: Կը տեսնա որ մեծ մարթըմ գյըլեոխ տրե վրը
ծընգյան քընե: Թակավորի լաճու սիռտ կ'ինի զախշիկ: Կագի՛ անֆանդի,
տո՛ւ խորոտ ականջ էրա, տե՛ կընգյան բեբախտութեն:

Թակավորի լաճ կը խարցնա.— Ա՛խշի, էտա մարթ քյե ի՞նչ ա:
Կ'ասա.— Պան չէ:

— Ապա տո՛ւ ի՞նչիս ինգյեր էս խըտ քնոր, ո՞րտեղեն կը գյան:

Կ'ասա.— Ես քոչրի աղի ախշիկն եմ: Ես գյանցեր էր սար, պանջրե,
պանե, քներ էր քյարի տակ, էն կանդար կան կը գյան, գճի չըն կընդնի,
կոն պանապու ժամանակ կ'ըլնի, կոներ կը պանան, կ'էրթան: Էսա էմ
խերանց տան մշակն ա, թողած ա, որ գճի կընդներ, առնի էրթա խասնի:

Կ'ասա.— Ախշի՛, ես թակավորի լաճն եմ, որ ըգքյե առնեմ, տո՛ւ ս'ի՞
գյա՛ խը ճի:

Կ'ասա.— Կը գյամ, էմ խոր կոն գանտնացեր ա, կարելի չըկանամ
խասնեմ:

Ախշիկ գանակ կը տնա՛ ուր փեշ գյանդտիկ կը կտրա, կը թողնա մարթո՛ւ
գյըլխուն, էտա մարթ կը թողնա դի, կ'էրթա խըտ թակավորի լաճուն:

Կը տանի տնա՛ մըչ ուր սարին, չուր խլիսուն: Խլիսուն ուր խոր-մոր

կ'ասա. — Պատրաստութեն տեսեք ըզճի փսակեք, ես էսա ախչիկն եմ ուզե, գէսա կ'առնեմ:

կ'աքի, կ'էնի վե: Կ'իրիշկա որ ախչիկ չը կա: Որտեղ կան կը գյն գախչիկ չը կընդնի: Կ'իրիշկա, մոթխաս քյաղաք կը տեսնա, կ'ասա. «Կարելի գյնցե էսա քյաղաք»: Կ'էրթա քյաղաքի մեչ, խեղճ-կրակ, անոթի, գյեռ կան կը գյն:

Կը մտնի պառվուլ մ տուն, պառվուն կ'ասա. — Մա'միկ, էսա ի'նչ կեռ, կալաբալը ինգյե մըչ էսա քյաղաքին: էսա ի'նչ ուրախութեն ա, կ'էնեն:

Պառավ կ'ասա. — Ջըմ գյիտե, մեր թակավորի լաճ տնջտեն ախչիկ մ ա կընդե պերե, չըն գյիտե լաճ մըռտըբու տղա³² յա, նախորթու տղա յա, գյեռ կը փսակեն վերեն: Էնոր խարսնիս ա կ'էնեն:

Մարթն կ'էնի տոն պառվուլ տնեն, կ'ասա. «Էսի էմ կնիկ պխո յա, մարթ չի»:

Կ'էրթա կ'էնի խարսնից մեչ, կը մոթխսնա էն տեղ, ինչ կը փսակեն, կը լա, կը բեռու, կ'ասա. — Է', թակավորի լաճ, ամոթ ա քյե, տոն էմ կնիկ խլես: էտա էմ կնիկն ա:

Կը խասնեն խետ, անուշ տփոցըմ կը տան, նազըվանքյտերվե կը թնկեն տակ:

Դիր'մ էլ կ'էրթա, կը մոթխսնա թակավորի սարի մեչ, մեկ ուր ձենով կը ճվա. — Է' էտա էմ կնիկն ա, թակավորի լաճ խլե, պերե, էն ո'ր օրենքյ կնքուլ կ'էնա մեկ մարթոն կնիկ խլեն:

Թակավոր կը լսի, կ'ասա. — Կանչեք թըխ էտա մարթ գյն էսատեղ, խեմ ի'նչ ա կ'ասա:

Կը տանեն թակավորի իրես էտա մարթ:

Թակավոր կը խարցնա, կ'ասա. — Էն ախչիկ քյե ի'նչ ա:

Գյեռ ախըր ինչ լաճու խեր, ախչկան խեր, ինչ բախտ ա տված վըր իրարու, ինչ ա էկե էնոնց գյըլխներ, չուր էն գյնիս, ինչ ախչիկ կը կուրուսա, մեկ-մեկ քսա կ'էնա թակավորին:

Թակավոր կ'ասա. — Զէտա մարթ տարեք ախչկան իրես, մարթն գյեռ ընցկնա կ'ասա: Թի ախչիկն էլ էնոր տեր կ'էնի, տվեք թըխ էրթա', թի որ ախչիկ տեր չ'էլնվ, ասաց էտա մարթ չըմ ճանչա, սո'ւթ կ'ասա, մլեքյ տյուս թըխ էրթա:

Ախչիկ ինքյար էկավ, ասաց. — Ըսկի չըմ ճանչնա էտա մարթ, սութ կ'ասա:

Զմարթ տփեցին մլեցին տյուս:

Որ էնպես անոթի, խեղճ-կրակ կը լեր, կան կը գյեր էլ'մ էլ տժար էկավ Աստծու խրիշտակին, ասաց. — Հէ'յ մարթ, ըսկոմ որ կը վնուկես հեռճե

³² Տղա — երեխա, պատանի՝ կգործածեն թե՛ աղջկա և թե՛ տղայի համար (Ծ.Կ.):

էն ախչկան, գյնա՛, ասա էն ախչկան, էմ ամանաթ ինչ տվեր եմ քյե, կը տա՞ս: Իրեք դիր ասա, քյու սիւտ կը ռհանթի, կ'էլնես կ'էրթաս:

Մարթն տիր մ'էլ տանքցավ վըր էն տուան, ասաց. — Ձի թողեք չըթամ էնոր մոտ: Ձի ամանաթըմ կա, առնեմ կ'էրթամ, էլ չըմ տանորի էսա քյաղաքյ:

Տիւռ պանցին, գյընանց կայնավ մըտ կնիկ:

Ասաց.— Ախչի, ինչ որ ես էմ սուտով քյե ամանաթ տվեր եմ, տո՛ւ կը տա՞ս:

Ասաց.— Խա՛, խալալ սուտով տվեր եմ:

Իրեք տիր էնպես խարցնեց, իրեք տիրն էլ ասաց՝ խա՛, ամանաթ տվեր եմ քյե, համա գյնա՛: Իրեք տիր ասելուն պես ախչիկ մեռավ, լաճն էլանվ տըսնըխինգյ տարեկան մնաց դա՛:

Թակավորի լաճ լսավ, պանրկացավ, տարավ որ վիզ տը տեր գաննել, թակավոր չ'էթող, ասաց.— էսա լաճ ինչխ որ քսա էրաց օղորթ էր, ուր ամանաթ տվեր էր, առեց մոտեն: Մարթ պանն չըկանա ասա էսոր:

Լաճ էթող գյընանց ուր խոր խասավ:

Մկա ընցկնա՛ յա, կազի անֆանդի, մկա ես էն մարթն եմ, էսա փուշտն էլ էն ախչիկն ա, մկա որ էմ կանլմներ դեղընցեր ա, ձի կը թողնի: Ինչխ ախչկան աչք ընգյանվ խըտ թակավորի լաճ, գէն մարթն ուրացավ, մկա էսա փուշտն աչք ընգյե ուրիշներ, գձի կ'ուրանա:

Կազին կը կանչա գկաքյավ, կը խանա տյոււ: Կը խրատա գկաքյավ, կ'ասա.— Արի՛ խնագանդվի՛, ձեր ջհել գյանխ որ խըտ իրարի ընցուցեր եք, մկա ել խըտ իրարի ընցուցեքյ:

Կասա.— Կազի անֆանդի, վըրե տո՛ւ չըս լսե՞, մեկ մեկելի հիտե կնիկ կը տա իրկան, — կ'ասա.— աղեկ, կա՛յնի, էն ուր ասաց, իմն էլ ես ասեմ, նոր մեր տատ տո՛ւ գիտես, ինչխ քյու խիղճ կը վիրուցա, կտրի՛:

Կասա.— Ասա՛, էն որ ասաց, տո՛ւ էլ ասա:

Ասաց.— Կազի անֆանդի, տո՛ւ խարչկաթ տի վըր անձեղու պոչին, չըփախի, չուր ես էմ քսեն անեմ,— ասաց.— Բանդգանդո՛ւ քյաղքյի մեչ, մեկ խոջե՛մ կեր՝ Խոջա Վդլ, ջոչ փափոռի տեր էր: Ուր տըրկեցներուն էլ պստիկ-մստիկ կայեխ կեր: Ինչ դամ որ էն ուր փափոռ լցեր մալ տաներ Ստամբեոլ, ծախեր, ուր տրկիցներ, պանրեկամներ էն պստիկ-մստիկ կայեխներ կը լցեն, խըտ էնոր կ'էրթեն: Մեկտեղ կ'էրթեն, չուր կը խասնեն Ստամբեոլ, էնոնց պաններ հմեն ծախեն, էնոնց ծախքյեր, պաններ հմեն վըր էտա Խոջա Վդլին էր, չըր թողնե էնոնք փարե՛մ խոջեն:

Ստամբեոլա՛ մեչ Խոջա Վդլի մշթերին մեկ խոջե՛մ էր, անուն Խոջա Լի: Խոջա Լին, Խոջա Վդլին ընցկոն գիրար կ'ուզեն, ինչ թո՛ւ խալալ ախպեր գիրար չըն ուզի: Մեկ քյաննի՛մ սանֆար, ուր տրկիցներով, պանրեկամներով,

ուր ծախքով տարան էպե: Ավուր մեկին, ինչա Վզլին խիվանդցավ, մեռավ: Էնոր մեկ լաճ կեր, յոթ տարեկան էր: Մեկ խինգյ-վեց տարի՝ մէտոր փափու, էտոր թյուլըութեն կայնավ:

Ավուր մեկին ինչա Վզլի ասնաֆներ, տրկեցներ, պարեկամներ ժողվան էկան մըտ կնիկ, ասին.— Դեորիս քյու լաճ ջոջնցավ, խե՛ր ա, քյու փափու կայնի, պե դեորիս քյու փափու լից մալ, քյու լաճ տի մեչ, մենք էլ մեր կայեխներ կը լցնենք, ինչիս էնոր խեր մե աղեկութեն կ'էներ, մենք էլ ընցկոն էնոր պեթկ ա էնենք, էսա մեկ ոտաց խըտ մեր մալին տանենք պերենք, թասլիմ էնենք քե, որ սովրի:

Կնիկ համոզվավ: Էլավ փափու էլից մալ, ամանաթեց պարեկամներուն, տրկեցներուն, ուր լաճ ինչ անուն Վզլ Կաղըլ ա, էտի փափու խըտ էնոնց, ճամբխեց: Գյանցին խասան Ստամբեոլ: Էտոր պարեկամներ, տրկեցներ մեկ տեր չ'էլան: Ինգյան խեք, էն տղա եր, էնոր քյասյից կերան չուր էնտեղ, էնտեղ ինգյան խըտ էնոնց մալին, տղի վերեն չըտանցան ըսկի: Խեղճ, կրակ, նա՛ գլխի մալի գլին, նա՛ գլխի ծախել, նա՛ գլխի առնել: Ընգյերներ էնոնց կայեխներու մալ ծախեցին, թանժան մալ առին, պարցին, գյանցին, Կաղըլ մնաց էտա ծովու հաններ:

Կաղըլ ձեռ էտի ծոց, գլընաց ինգյան մեչ կան գյան: Գլընաց մեկ խոջի՝ մըյուքյի տյուռ, գինք էտու խըտ պատին, մընաց: Խոջեն տեսավ զտղեն, ասաց. «Մկա կ'էրթա»: Տղեն էլ կայնավ էտա մըյուքյի իրեսվե, չըգյանց, կ'ասա. «Որ էսա խոջեն ձի տեր չ'ընի, վո՞վ տ'ընի»: Մեկ-էրկու սՀանթ մնաց: Խոջա Լին էլան տյուռ, իրիչկեց էտա լաճու շենք, կ'ասա. «Ազնվական ցեղե յա, ի՞նչ քործ ունի կայնե եմ մըյուքյի իրեսվե»: Տանցավ գլընաց մըյուքյի իրեսվե նստավ չուր հիրիկուն, էտա լաճ մնաց կայնուկ էտա տեղ:

Խոջա Լին կը խարցնա, կ'ասա.— Տղա՛, տո՛ւ էտա ի՞նչ մարթ ես, ո՞րտեղեն ես: Գլընա՛, հիրիկուն էտա վըր քե, կ'էրեա որ տո՛ւ կարիբ ես, գլընա՛ քե տեղ կընդի, խեր ա կայնե էտա տեղ:

Լաճու սիռտ կ'էնի, կը լան:

Կ'ասա.— Ընչի՞ր կը լան, դո՛ւ վի՞ր տղեն ես:

Քսա կ'էնա, կ'ասա.— Ես Բանդաղի խոջա Վզլի լաճն եմ, ինչ կա քսա էրաց, թե՛ եմ խեր մեռե, ընցկնա համոզեցին ի՛մոր ընցկնա էլան, եմ հան մկա էսապեսն ա, մկա էնոնք տանցան գյանցին, ես մոլորեր եմ, մնացեր եմ, չըմ գլխե ինչիս տ'ընի իմ հան:

Խոջա Լին կ'ասա.— Ես քյո խոր մարթն եմ, քյո խոր մշթերին որ կեր մըչ Ստամբեոլա՛ եան եմ: Որթի՛, մը վանխնա, ես քե տ'էնեմ խընճ քյո խեր էլ հանան:

Կուրախնա վերեն, կը տանի ուր տուն: Մեկ-էրկու, իրեք ամիս շատ խորոտ սուտովըմ կը պախեն զէնիկ:

Կ'ասա.— Դե՛ խեմ՝ ձի ասա, քյու փափոռ, ուր միջու մալ, էլած-չ'էլած ի՞նչիս էլանլ:

Խոջա Լին կը պերա էտոր փափոռ մեկն-էրկու մանլ կը լցա հինե, չորս-խինգ խատ աղեկ բանտով մարթ կը տնա մըչ փափոռին, Կադըլն էլ կը դնան մեչ, կ'ասա.— Դե, գընան', որթի, խասի քյո մոր, մկա քյո մեր ծեռից էլեր ա:

Կադըլ կ'էրթա, կը խասնի ուր մոր: Մեկ խինգ-վեց տարի ուր փափոռ կը կայնեցուցա, չ'աշխատեցուցա, չուր կ'ընի քսանխինգ տարեկան, ուր չար-պարին հմեն կը հիմնա: Ավուր մեկին կ'էնի էլ՝մ էլ ուր փափոռ կը լցա մալ, անհաշիվ առժաթ-ոսկի, կ'էրթա Ստամբուլ:

Ստամբուլ փափոռ կը կապա, կ'էրթա Խոջա Լին տեսնա: Կ'իյն դո՛ւքյնի տյուռ, կը տեսնա որ տեսակ'մ ա փոխվե: Դյուքյնի միչի մարթն էլ Խոջան Լին չի': Կ'ընցնի կ'էրթա Խոջա Լու տուն: Տեսնա որ տյուռ տեղ չի, տեղ մ'էլ ա պանցած, տեսակ'մ ա փոխվե, չըգլխի մոնի ներս: Լաճ կը մտածա, խեղք չըխասնի, կ'ասա. «Էսա ե՞ս եմ շիշկուե, թե՞ պան'մ ա էլե, Խոջան Լին մեռե'»:

Չարսուի մեչ կ'էրթա դեն, կը գյան դեն, մեկ ծեր մարթմ կը տեսնա, կ'ասա.— Պապի՛կ, խնթրեմ էսա դյուքյնքյտեր, էսա տներ Խոջան

Լուն չէ՞ն:

Կ'ասա.— Է՛յ տղա, ժամանակով Խոջան Լուն են:

Կ'ասա.— Ապա մկա՞:

Կ'ասա.— Մկա խասե ուրիշներուն:

Կ'ասա.— Խոջան Լին ո՞րտեղն ա, սա՞ղ ա, թի՞ մեռեր ա:

Կ'ասա.— Սա՞ղ ա:

Կ'ասա.— Ի՞նչ էլանլ Խոջան Լուն, որ ընցկնան էլանլ:

Կ'ասա.— Կուժար խաղաց, հան խաղաց, ինչ ուր կնիկ մեռանլ, խաղաց, կոտորվանլ մեչ, էն կանդան տուն ու մալ ձեռնեն էլանլ:

Կ'ասա.— Մկա ես ո՞րտեղ կանամ գէն կընդենմ:

Կ'ասա.— Գյան քյեոմյուռներու սոխախ, էն տեղ խարիր փարով սարակ կա, գյեո էստեղ կողով քյամակ չուր հիրիկուն կ'աշխատի, թի էստեղ կընդենս:

Կան էկանլ, խարցներով, գընանց էստեղ կընդանլ:

Լաճ տեսանլ, որ Խոջան Լին կողով չըլկե, գյեո ախի կը կրա:

Խետ կը կրա, խետ կ'ասա.— Աստված որ մարթու տա՝ չ'ասա՝ տո՛ւ վո՞վ ես, Աստված որ մարթուց առնի, չասա՝ տո՛ւ վո՞վ ես,— կողով ինչ չըլկա, կ'ասա,— Աստված որ մարթու տա, ընցկնան կը տա, հա՛,— ինչ կողով կը գանա գյետին, կ'ասա,— Աստված որ առնի, ընցկնան կ'առնի, հա՛ա:

Կադըլ կ'էրթա մոտ, կ'ասա.— Է՛յ մարթ, օրական ի՞նչ կը տան քյե, տո՛ւ ըստն կ'աշխատես:

Կ'ասա.— Օրական խարիր փարա:

Կ'ասա.— Արի՛, քյանի օր կ'ուզես, օրական քյե խինգ-խինգ կուռուշ տամ, արի խը ձի:

Կողով քյամկից կ'առնի, կը թնլան դեն, կ'առնի խըտ ուր, կ'էրթա, կ'էրթա մըտ ուր փափոռ, կ'ասա.— Խոջան Լի, տու ձի կը ճանչնա՞ս:

— Ձէ, — կ'ասա, — չըմ ճանչնա:

Կ'ասա.— Ես Խոջան Վզլի լաճն եմ, քյուռ միտ չի՞, ինչ փափոռ լցիր, գձի ճամբխեցիր:

Դաստըմ սերսուփի խոջի խալավ կ'առնի, կը խաբլուցա Խոջա Լինին, կ'ասա.— Դե՛ քյելի, քյուռ տներու, քյուռ դյուլքյետերու ծախք քյանի՛մ ա, որ ես տամ, ետ տանրցուցեմ:

Ինչ կա հմեն կը տանրցուցա, ետ կ'առնի, փափոռի միչու ինչ կանգանը մալ կա, կը պերա լցա դյուլքյի մեչ, Խոջան Լին էլ՛մ էլ կը տնան վըր դյուլքյին, կ'ասա.— Դե տո՛ւ խանգյիստ կաց էտատեղ, դո՛ւ էմ խերն ես, չուր ես ձի մեր չըպերեմ, քյե չըփսակեմ, չըմ էրթա:

Կաղըլ նստավ ուր փափոռ, գյընանց ուր տուն, խուրջի՛մ էլից ոսկի, ձին խեծավ գյընանց:

Ասաց.— Ահգ էնի, չուր ես մեկ անլով ախչիկ չըկընդենեմ, երկիր չ'էրթամ:

Գյընանց շատ գյեղեր, նստավ վըր հանգրեներուն, ախչկներուն թնվթիգ էրաց, որ կը գյեն ջրու, չըր խավնե: Քյանի՛մ քյաղաք Գյընանց, կան գյանլով, ախչիկներ կը տեսներ, չըր խավնե:

Գյընանց Ռանվանդի կոներու մեչ: Էն մեկ կոն չոկ էր, շատ անուշ տեղ էր գանկուկ: Էն էլ Գյընանց էն կոնի մոտ, ուր ձին կապեց անուշ խոտաց տեղըմ, եկավ նստավ հանլըրի վերեն: Մեկ սհանթ որ նստավ էտատեղ, տեսավ որ կոնի տկեն ախչիկ՛մ էկավ ջրո՛ւ: Զո՛ւր ուզեց ախչկընից, խըմավ, շատ խավնավ ախչկան:

Ախչիկ գյնանց. լաճ համբերեց չուր ախչկան խեր էկավ, գյնանց տուն: Տղեն էլավ Գյընանց կոնի տակ, նստավ էտոր խոր-մոր խետ գրյուցեց:

Հիտին տրյուն ասաց.— Ես էկեր եմ ձեր ախչիկ ուզելու խամար:

Էլ չ'ասա վի՞ր, էնոնք Գյիտեն թի ուր խամար ա, կ'իրիչկեն՝ շատ խորոտ երիտասարթ մ'ա:

Խեր կ'ասա.— Էտա անկարելի պան ա: Կ'երեա, որ տյուռ քյաղքցի ես, ես մեր ախչիկ քյաղքցու չըմ ի՛տա:

Կ'ասա.— Ընչի՞ չըս ի՛տա:

Կ'ասա.— Մենք Ռանվանդան, մեր կալան շատ ա, դո՛ւք չըք կանա մեր կալան տա:

Կ'ասա.— Աղեկ, շա՛տ, շա՛տ, տո՛ւ ասա, թի կարցա՝ տը տամ, տը տանեմ, թի չըկարցա՝ գն չէ՛:

Մեր կ'ասա. — Խնայիր ոսկի յա, տո՛ւ կանաս տա՞ս, թող գնա՛ն թըխ քյու պանին:

Խեր կ'ասա. — Հե՛յ, տո՛ կ'ասես խնայիր ոսկի, մեկ էնա կոտով ոսկի յա, վո՛ւ կանա էնա կոտ լցա, էմ ախչիկ կը տանի: Վո՛ւ չըկանա, թըխ ըսդա՛ն չըմտնի:

Էտապես ասելուն պես, լաճ կոտ կ'առնի, կը գանա մըչ ուր խուրջին, մեկ կը լցա, կը տանուկա խոր հանճե:

Խեր կ'ասա. — Հա՛յ հո՛ո՛, էսա ի՞նչ խոսք էր էմ պերնեն փրթավ, էլ չըմ կանա փոշանի:

Խեր-մեր տուտման, տխրան, ասին. — Ուզենք, չ'ուզենք, տը տանք:

Լաճուն խավան, տվին: Խիսուն էտոնք պատրաստութեն տեսան, մեկ խորոտ քանկել ձի ախչկան խամար հանգրեցին, էրկու խուրջու թակեր լցին անուշ պաներ, ճամբխեցին:

Կաբըլ գէտա ախչիկ էտի էրկու-իրեք ավուր ճամբախ, ախչիկ գլխավ թի ուր խամար ա կը պերա:

Լաճ ախչկան ասաց. — Ախչի, տո՛ւ կը հիմնա՞ս որ ես քըյե ձի խամար չըմ տանե:

Ախչկա անունն էլ Գոլե յա:

Ասաց. — Ապա տո՛ւ ձի վի՞ր խամար կը տանես:

Ասաց. — Քյե կը տանեմ էմ խոր խամար, ես քյե կ'էլնեմ լաճ:

Ասաց. — Տո՛ւ անուշ կենաս, որուն կը տանես՝ տա՛ր, քյանի որ էմ խեր-մեր ձի տվին քյե, ես էլ էմ խոր-մոր նամուսին քյե խնայանդն եմ, վիր կը տաս՝ տու:

Առեց էպի Ստամբեղ: Տարավ Խոջա Լինի տուն, մահրեց Խոջա Լու վերեն: Քյանի՛մ օր էլ մնաց էտեղ, հմեն պան շնախավորեց, նստավ ուր փափոռ, գլընաց ուր տուն:

Մնաց, մեկ քյանի՛մ տարի վերեն ընցավ: Խոջա Լին ասաց. «Ես տ'էլնեմ էրթամ քյանի՛մ քյաղաք կան գյամ, նոր գյամ նստեմ էմ դո՛ւքյան»: Գոլեն էլ ուր պատկերք քյանցե վըր շորին, էտու Խոջա Լինին, տարավ էզար ուր գյուքյնի պատ: Ստամբեղա՛ն ամփողջ թյուրութեն գանցավ վըր Խոջա Լուն, շատ-շատ գանգլընցավ: Էլնավ մեկ քյառսուն-հիսուն ջեորի էպարց, գյանց բանգրկանութեն: Գոլեի շինած քյոգյաններուց մեկ տարավ խետ ուր, մեկն էթող տուն: Տուն ամանաթեց Գոլեին, հավելի տուներ փակեց, մեհհրեց, էթող գյանց:

Գոլե ասաց. «Էսա մարթ գլընաց, ես ի՞նչիս էնեմ, նամուսով ապրեմ, չուր էսա մարթ տանա գյան»: Ուր տան տո՛ւնն էլ փակեց, ըսկի չընթունեց մարթ մտնի-էլնի, ինքյն էլ տո՛ւս չ'էլավ:

Խոջա Լին գյնաց մեկ քյանի՛մ քյաղքյներ կան էկավ: Էն քյաղքյի մեհ մեկ կուժարչի մարթըմ կեր, անուն՝ Համո:

Էկավ էտա Խոջա Լուն, ասաց.— Ինչ մարթ որ գյն ըսդն, խը ձի կուժարըմ տը խաղա, նոր էրթա, տո՛ւ էլ տը գյնս խաղաս:

Ասաց.— Աղե՛կ, խաղանքյ:

Կը խաղան: Խոջա Լին Գոլե պատկերքյ կը թնլն վըր ծնգյան, վիրա գՀամո կը տանի: Համո խելքյ-միտ կը մնա վըր պատկերքյին:

Հմեն մարթ կը խարցուցեն.— Համո, չէ՞ տո՛ւ չըր տարվե, հէ՞ր կը տարվես էտա խնլիվորից: Որ կը տարվես, մը խաղա խետ:

Կասա.— Էն պատկերքյի սիրուն չըմ կանա ձի պունե, քյանի որ կա՛ տը խաղամ:

Տարվավ Համո, քյանի խաղաց, տարվավ, տարվավ հմեն պնն վըր կոտին կտրավ: Գյնաց քյաղքյի մեհ, մտածեց, ասաց. «Էսա էմ ի՛նչ կա համա տը առնի էրթա՞, թնդբիրըմ տեսնամ»: Կան էկավ մըչ քյաղքյին, մեկ ծծո՛ւմ խեծնող պառավըմ կընդնով:

Պառվուն ասաց.— Պա՛ռավ, էսա մարթու անուն՝ ինչ ես խետ թուխթ կը խաղամ, Խոջա Լի յա, Ստամբեոլն քյաղքյից ա: Դո՛ւ կանա՞ս էրթաս Ստամբեոլ, զէնոր տուն կընդնես, մտնես էնոր տան մեհ, պարեկմնաս խըտ էնոր կնգյան, էնոր կնգյան անուն հիմնաս, էնոր կերպարանքյ, բոյին, տան ինչ կա չըկա խասկնաս, մեկ էլ էնոր տան մեհ աչքես թի էնոր պատկերքյից էն տեղ կա՛, առնես, ձի խամար պերես: Որ պերիը, ինչ որ ուզես, ես տը տամ:

Պառավն էլ ասաց.— Աղե՛կ:

Էլնով ծծո՛ւմ խեծավ, ինգյնով վըր ծովերուն էկավ: Էկավ Ստամբեոլն քյաղաքյ էլնով տյուս: Գյնաց թաղերու մեհ կան էկավ, խարցնելով, խարցնելով Խոջա Լու տուն կընդնով, կայնավ տուան իրեսով:

Աղաղակեց, խնդրեց.— Խոջա Լու կնիկ, Աստծու սիրուն էլնի, մեկ գլիչերվան տեղ ըլնի, պառավ, ջոչ կնիկ եմ, մեկ գլիչեր մնամ էմ ճամբնիս էրթամ:

Որ շատ էլաց, հիվի էրաց, Գոլե տյուռ էբաց, առեց ներս: Պառավ որ էլնով մսաֆըր, առեց քաղցր զրո՛ւցել: Մնաց մըչ տան, չուր խլիսուն: Խլիսուն խըտ էլնելուն, էլնով մեկ անո՛ւշ աղոթքըմ էրաց, ընցկոն զինքյ աղեկ շանց էտու էնոր աչիչ: Տախտ ավիբեց, աման լվաց, ջյուր էպե, առեց աշխատել Գոլե տան մեհ: Գոլեին շա՛տ տո՛ւր էկավ էտա պառավ, էթող ուր տան մեհ: Պառավն էր էնպես զինքյ քյաղցրացուց, էնպես զինքյ արդար, աղեկ էրեցուց Գոլե խամար:

— Ո՛րթի, քյու կերպ, քյու խորոտկուլթեն չընմանի ստամբեոլցու: Դու ո՞րտեղեն ես:

Գոլե միամիտ սուտով քսա էրաց՝ ես ի՞նչ մարթու տղա եմ, ի՞նչխ էլնով, ի՞նչխ պերին, հմեն քըսա էրաց: Պառավ էտոր եղածն հիմցավ, անուն էլ հիմցավ, ինչ ա: Յոթ օր, ութ օր, որ ուր տան մեչ մնաց, տան էլանծ-չէլանծ հմեն հիմցավ, պախեց մըչ ուր մտին, պատկերքն էլ հիմցավ որ տեղն էր:

Խարցնեց թե՛ ձե դյուքյան կա՞, չըկա, գա՛տն ա, մոթխաս ա: Էտա տուներն էլ խորոտ աչքեց:

Օրըմ Գոլե ուզեց ուր գլեոխ լվեր:

Ասաց. — Մամի՛կ մեռնի քյե, մենակ լվալ աղեկ չի, ես կը գլնամ քյու գլեոխ կը լվնամ:

Գոլե խալավ էխան, չոխցավ, նստավ սախանի մեչ: Պառավն էլ Գոլե գլեոխ լվնց, շատըմ սապոն էտու վերեն, պուտեց, քյնով կոլոնավ վըր գլխուն, աչքերուն:

Ասաց. — Ավա՛, սանդը մոռցա քնա տեղ, պերեմ:

Գոլե աչքեր, քիթ-պերան, մըչ քյնովին ծածկված, պառավ էլնով առեց գպատկերք, փախավ: Շուշոտըմ գլնաց զծծում խեծավ, ինգյնով վըր ծովուն: Գոլե չուր ջուր էլից վըր ուր գլխուն. չուր քյնով գլընաց, չուր խալավ խագյնով, իրիչկեց տան մեչ՝ պառավ չըկա, պառավ գլնացե: Շուշոտ էլնով վե, ասաց. «Ըհա՛, էսի պա՛մ էրաց ձի»: Էլավ տան մեչ կան էկավ, ասաց. «խենք ի՞նչ տարավ»: Կան էկավ, իրիչկեց, տեսավ ուր պատկերքն էտեղ չի, պառավ տարեր ա: Էլնով տյուռ իրիչկեց՝ ի՛նչ. պառավ ծծում խեծե, կիսածով էլնով: Էլ ծեռ ճար չըկա՛: Էկավ ուր տո՛ւռ շինեց, սե փնրդե՛մ քյնեց վերեն, մտավ ներս, ասաց. «Ես պոճա Խոջա Լինից,— ասաց,— ես գլխոնեմ, որ էսա պատկերքով Խոջա Լին չաչմիչ տ՛էնեն, ուր մալից հմեն տը զըրկեն գէն, ինքն էլ տը հավատա, տ՛ըլնի սնվդաքար, տ՛ինի դյունեն, էլ ձի ըսկի տեր տը չ՛էլնի»:

Պառավ գլընաց խասավ Համոի քյաղաքյ:

Համո էկավ հառչե, ասաց. — Ի՞նչխ ես, պերի՞ր, թի չըպերիր:

Ասաց. — Հա՛յ-հա՛յ, քյու ուզածի պես պերի: Էնա քյե էնոր պատկերք, ավարեն էն ա, ինչ գլեո խըտ Լուն, էնոր անուն Գոլե յա, Թնվանդեքտերու ամիրի ախչիկն ա: Էնոր խոր խինգյ խարիր ոխչար կա, էնոր խորկոն էլ որ կա, կ՛էրթա Վարե Նագո, զոմատեղ էտեղն ա: Էտոր քյամկի վերեն էլ խորոտ սե ծի՛մ կա, էնոր տան մեչն էլ ընցկնա՛ յա, դյուքյան էլ ընցկնա՛ յա, Ֆլան մանչի մեչ կը մնա:

Հմեն պան Համոին ասաց, պատկերքն էտու Համոին, Համո առեց գլնաց:

Համո գլնաց Խոջա Լուն ասաց. — Արի՛ ես տո՛ւ նստենք էլըմ խաղանքյ:

Նստան: Խոջա Լին ուր պատկերքը էխան տյուս, փռեց վրը ուր ծնգյներուն, տեսավ որ ուր կնգյան էն աղեկ պատկերքն էլ Համո էխան տյուս, փռեց վրը ուր ծնգյներուն:

Խոջա Լու միթք շատ ավիրավ, ծեռնով թուխթ կը խաղա, խեղքով խըտ էտա պատքերքին ա՛ թի էսա ի՞նչխ ա էկե ընգյե էսա մարթու ծեռ:

Տարվավ: Մնաց հիրիկուն, պառկավ վրը տեղաց չուր լո՛ւսցավ. չըքնավ, ուր խեղք պոնեց վրը էտա պատկերքին, թի էսա ի՞նչխ ա էլե: Խլխտուն էլավ: Համո էլ մոտեն վազ չի գյա: Խաղցին: Քյանի օր խաղցին, գլխոջա Լին տարավ, ախր Խոջա Լին կեր-չըկեր, ջեռիք-մեռիք խաղաց, տարվավ, էլ պան չըմնաց ուր:

Ասաց Խոջա Լին. — Հմեն պանից պըռծար, մնաց էտա պատկերք: Արի տո՛ւ վրը էտա պատկերքին, ես վրը էսա պատկերքին խաղանք, խիմ՝ վո՞վ տանի:

Խոջա Լին տարվավ, պատկերքն էլ գյնաց:

Ասաց. — Հա՛մո, էն ա ինչ կա-չըկա, տարար, քյու Աստված կը սիրես, էտա պատկերք ի՞նչխ ա ինգյե քյու ծեռ:

Ասաց. — Հե՛յ, տո՛ւ ի՞նչ կը խարցնես, էտա պատկերքի տեր գանի իմն էր հառաջ գլխուց, թի չըս հավատա, էնոր խոր անուն Միրե Հանգամ ա, ես էնոր խոր խովիվն էր, էնոր անուն Գոլե յա: Էնոր խոր գոմատեղն էլ Վարե Նագոն էր: Էնոնց խինգ խարիւր ոխչար կեր: Էտա էմ սիրածն էր: Թի տո՛ւ չըս հավատա իե, էնոր քյամկի վերեն սե ծինըմ կա: Ընցկո՛ւմ էնոր կուշտ քյներ եմ: Էտա պատկերք, որ տո՛ւ թանըր էր վրը քյու ծնգյան, ես կասեր՝ էսա կը նմանի էմ Գոլե պատկերք, էսա ո՞րտեղեն ա ինգյե ուր ծեռ: Խարցումով, փնտռելով որ հիմցա պերեր ես Ստամբեոլ, տաս ավուր մեջ գյացի Ստամբեոլ մոտ, էսա պատկերք առի էկա:

Լինի սիւտ քիչըմ կը խանգյտանա, էլ շատ չըվանով. «Տո, — կ'ասա, — քյանի որ էն ընցկոն փուշտ ա էլե, ջանգամ թի ընցկոն պան կուրուսեցի գյընաց: Էն տուն-տեղն էլ թըխ էնոր էլնի, ճի խանամ կ'էնա, էլ ես տուն չը տանամ»: Խոջա Լին խեղճ կ'էլնի, էլ՛մ էլ կ'էլնի կ'ինի քյաղքի փողընքյտեր, սարակութեն կ'էնա, փողընքյտեր կան կը գյա, կը կանչա, կ'ասա. «Ախչարք մարթու չըմնա՛, ընցկնա կը գյա, ընցկնա կ'էրթա: Աստված որ տա, չըխարցուցա՛ տո՛ւ վով էս», էլե ինչխ ծուռ, կան կը գյա:

Դանանք վրը Գոլեին: Գոլե ամիս կը թըմըմի իրկան ալանջ էնելով, չէ՛, թուխթ-պան, բանխանք չըկա՛: Գոլե կ'ասա. «Ես գլխտեմ, պառավ էմ իրիկ կուրուսեց վրը ճի: Թագբիրըմ էնեմ, էրթամ խետ»:

Մեկ օր կ'էլնի տյուս տնեն, կ'էրթա թաղի մեկ-էրկու տրեկցի տներ կան կը գյա, էրկու խատ հիմաստուն, ուր պիսի խորոտ, պետ ախչիկ կը

կընդնի, կ'ասա.— Էկեք խը ձի, մեկ տաս-տըսնըխինգյ ավուր խամար, ձե ամսական տամ:

Կը պերա ուր տան մեչ, կ'էրթա դյուքնից մեկ դասթ զանբուլի խալավ, էրկու դասթ նաֆարի խալավ: Կը պերա խալավ, զանբուլի խալավ ինքյ կը խազնի, նաֆաներուն էլ կը խազյուցա ախչկըներուն: Կ'էրթա իրեք խատ էլ սերսուփ ձի կը կընդնի, պերա, ուր տոներ կը շինա, ձիանք կը խեծենն էտա իրեք, կ'էրթան:

Կ'էրթա կան գյալով, խարցումով, կ'էրթա խոջա Լու քյաղաք կ'էլնի տյուս: Մեկ-էրկու օր կան կը գյա, կը խարցնա, կը հիմնա թի խոջա Լին տարվե, խեղճ-կրակ էլե, ինգյե մըչ քյաղքին, կան կը գյա:

Ճյուշթ կ'էնա Համոին, կ'ասա.— Էմ սըբը չ'էլնի, թըխ գյա թուխթ խաղանք:

Համո կը գյա:

Կ'ասա.— Դե նստի խաղանք:

Մեմեկ խարիւր ոսկու վերեն կը նստեն խաղան: Գոլեն տեսավ, որ Համո պատկերք էխան փոեց վըր ծագներուն: Մըչ մտին կ'ասա. «Հը՛մմ, գյեռ էսա յա ըզխոջա Լին էցկե փողընքտեր՛:

Խաղցին: Համո տարվավ: Համո մտածեց. «Ի՞նչիս էնեմ, գէսա տանեմ ընցկնա խորոտ տեսական զանբուլ մարթ, ըսկի չ'իրիչկեց վըր պատկերքին, ըզձի տարավ»:

Ասաց.— Համո՛, դե խաղա, կ'ուզեմ ինչ որ կա, վերեն խաղանք:

Նստան զանկին վըր էրկու խարիւր ոսկուն խաղցին, Համո էլ՛մ էլ տարվավ: Ախըր իրեք գյիշեր, իրեք ցերեկ զանբուլ, Համո խաղցին, Համո տարվավ, պա՛մ չըմնաց, չըլտըրվավ: Տներու վերեն խաղցին, էն էլ տարավ Համոից:

Ասաց.— Հա՛մո, քյանի որ տո՛ւ քյու Հմեն պան տարվար, մնացիր տո՛ւ միքյա, արի ես, տո՛ւ, մեկ խաղ էլ խաղանք: Թի տո՛ւ ձի տարար, ինչ որ քեզնից տարեր եմ, ինչ որ ձի կա՛ քյե, թի ես գքյի տարա, վըր քյու ջանին ա, կը պոնեմ, տո՛ւ թժալիմ տ'ըլնիս ձի, ես քյե կը տանեմ խը ձի:

Կ'ասա.— Տո՛ւ ի՞նչ տեղացի ես:

Կ'ասա.— Ես ստամբեողցի եմ: Որ քյե տանեմ, քյե պես մարթ ափսոս ա, մնա էսապես տեղրանք: Տանեմ դենեմ էմ դո՛ւքյան, խաղաս, փարա վանստկես:

Քյաղքի մեկ-էրկու մարթ կը պերեն շհա՛ղ, կը նստեն, կը խաղան: Խաղալուն պես զանբուլ զՀամո տարավ: Համո թժալիմ էլավ զանբուլին:

Ասաց.— Համո, քյե էրի ձի կառավարիչ, ա՛ռ խարիւր ոսկի քյու ծեռ, քյարվան պատրաստի, որ էրթանք Ստամբեոլ: Էն խոջա Լին ինչ տո՛ւ տարեր ես, մկա գյիտես որտեղն ա:

Կ'ասա.— Խա՛, գյիտեմ:

Կ'ասա.— Դե՛ գլխն օրական խիստ կոռուշ տո՛ւ քնոր հնդ, թըխ մեր օլխըներ քչա չուր Ստամբեոլ:

Կ'ասա.— Համո՛, մեկ չար ծծո՛ւմ խեծնող պառավըմ կընդի, օրական մեկ մանչթան տու, տանենք խըտ մե Ստամբեոլ, ես տեղ-մեղ կ'հէրողկեմ:

Համո կ'հէրթա էտա պառվուն կը խրատա, կ'ասա. — Պառավ, օրական մեկ մանչթան կը տա քյե, հնգըր գյեո ես էլ խըտ քյե եմ, արի էրթանք: Կը գլխս Ստամբեոլ մեչ, գործ'մ էլ քյե կը տնա, քյե շատ հնդ կը տա: Նոր կը տանուսա կը գլխս:

Պառավ Համոյի խնայար կ'էնա, կ'հէրթա: Քյարվան կը պատրաստա, պառավ կը պերա կը տնա վըր ջեորու քյամկին, իոջա Լին կը պերա կ'էնա քյարվընչի, կ'էցկա հիտե, քյարվան քչա: Կ'հէրթա ուր ինչ կ'իյաս պանեկամ կա, կաց պանե կ'էնա, քյաղքին կ'էնի: Կ'հէրթա զանջուլթ, ուր քյարվընով, թամամ կ'հէրթան, Ստամբեոլն կը մոթխըսնան:

Զանջուլթ ուր էրկու նաֆաներուն կ'ասա. — Ես գյեո հանջանդեմ կ'հէրթամ, էրկու սհանթ վերչ նոր տո՛ւք էկեք: Ես կ'հէրթամ տուն, դյուքյնի տոներ, տան տոներ, հմեն կը թողնեմ պան: Էմ կնգյան խալվըներ էլ մ'էլ կը խագյեմ, կը նստեմ էմ տուն: Էսա մալի, քյարվընի տեր գյեո տո՛ւ եք: Պերեք դյուքյնի տո՛ւ: Էսա մալեր ինչ որ կա, տանտեք դյուքյան: Դյուքյնի կշտի խետ խա՛մ կա, էտա օլախներ հմեն գյոմեք էն խան, տո՛ւ փակեք, ձեր ծառեքյտերով հմեն թամամ գյեք տուն:

Զաքյուլթ կը թողնա կը գլխ, տոներ հմեն կը թողնա պան, ուր կնգյան խալավ խագյավ, էկավ նստավ ուր տեղ:

Էրկու սհանթ որ կը թըմըմի, կ'էնեն քյարվան կ'առնեն կը գլխ: Խասնեն Ստամբեոլն մեչ, կ'հէրթան կայնին իոջա Լինի դյուքյնի տյուռ: Խոջա Լին կ'ըխի ուր դյուքյնի տոներ պան, էտա մալեր կը կրեն ներս, կ'ասա. «Ուվա՛ւա՛ւ: Համո քըսա կ'էներ ձի, հանջ ես չըր ավատե»: Խոջա Լին տեսավ, որ ինչ կեր լցին ուր դյուքյնտեր, օլխներ կապեցին ուր խան, մըչ ուր մտին ատըմներ կը ճըճըտա, կ'ասա. «Ա՛խիս: Հանջեք ձի քյես տը տա՞, որ ես զէն պրտեմ, քնոր արուն խմեմ»:

Կը տեսնա, որ էտա էրկու նաֆան, պառավ, Համո, ինքն խետ գլխցին քնոր տուն: Գլխցին նըստան: Գոլե խաց էպե, ամփողչին էլ խաց կերցուց, ուրիշ ծառա կեր, տնեն էխան տո՛ւ: Մնաց տան մեչ Գոլե, Համո, իոջա Լին, էրկու նաֆան, ծծո՛ւմ խեծնող պառավ:

Էլնավ տյուռ փակեց, էկավ ասաց. — Էսա տեղ մըչ մե տատըմ տը տեսնանք, որ սաղին զրո՛ւցա, տաղատվի: Որ սաղին չըզրուցա, չանջանքյով տը տամ սպանել: Հանջին քսեն վըր Համոին ա:

Խոջա լին էլ կըծկվե, տափե, կ'ասա. «Խեմ տուն ե՞փ տը խալենա»:

Ասաց. — Դե՛ Համո, սաղին քսա էրա, խեմ տո՛ւ ինչխ ըզխոջա Լին տարար:

Ասաց. — Հառաջ գլխուց ինչ ես ու խոջա Լին խաղցինք, էմ խելք, էմ միտ կը մենք վըր պատկերքին, էն զձի կը տաներ: Քյանի որ էմ հմեն պան տարավ, ես էլ գյանցի ձի թալի էնա պառվուն:

Ասաց. — Տե՛ս Համո, օղորթ քսա էրա, խեմ էն պատկերք ինչխ ա ինգլե քյու ձեռ: Որ սուրթ ասիր, քյու ատմներ կը քանչեմ, կը զանեմ քյու ճակատ:

Ասաց — Ես գյանցի մըտ էսա պառավ, շատ փարա տվի, ասի՝ մըչ երկինք մըչ գլետինք էսա պատկերքի պես մեկ տը պերես ձի: Պառավ գլեննց տըսնրխինգլ ավուր մեչ պատկերք առեց, էպե ձի:

Ասաց — Սաղի՛ն ասա, պառավ ի՞նչխ պատկերք կանա պերա, զանի տո՛ւ ես գյանցե պերե, յան զէտա պատկերքի տեր կը ճանչներ:

Համո երգյում էրաց, ասաց. — Թոբն էլնի վըր էմ խոգյուն, արեվուն, ես զէն ախչիկ չըմ տեսե, չըմ գլիտե, խեմ ուռուսու տղա յա, խայու տղա յա, թե քրդո՛ւ:

Ասաց. — Ապա տո՛ւ ընչի՞ քյաղքի մեչ խոջա Լուն ասեր ես, թի՛ ես քյու կնգյան ծոց քյներ եմ ու հմեն պան սալըխ ես տվե:

Ասաց. — Էնի պառավ ձի տեղեկութեն էտու, ես էլ էմ մալի քյըրբո՛ւն խոջա Լինին ընցկոն ասի, որ հմ տարվեր եմ, էմ մալ իներ էմ ձեռ:

— Է՛, — ասաց, — պառավ, տո՛ւ սաղին քըսա տ՛էնես, խեմ էն պատկեր ի՞նչխ տարար:

Պառավ ինչխ գԳոլե խանպեր էր, մեկ-մեկ քըսա էրաց, թի ես ընցկնն էրի, զպատկերք էցկեցի էմ ձեռ, զծծո՛ւմ խեծա, տարա տվի Համոյին:

Ասաց. — խոջա՛ Լի, տո՛ւ լսա՞ր քյու ալնջով էսա պաներ:

Ասաց. — Խա՛:

Ասաց. — Մեկ ամիս որ թըմմավ, ես գլիցա քյու թուխթ չ՛էկավ: Պատկերք որ պառավ առեց էպե, ես հիմցա թի չարութե՛մ տ՛էնեն, գըյե քյու հմեն մալից զրկեն, ինգո՛ւցեն փողընքյտեր, — ասաց, — խոջա Լի, տես էնա էրկու նաֆարն էլ ախչիկ են: Պերեր եմ գըյու դո՛ւքյնի տոներ, տան տոներ հմեն մեհհրեր եմ: Աուեր եմ էմ էրկու նաֆար, էկեր եմ քյու մնացած քյաղաք, խարցներ եմ, գըյու եղեկութեն իմացեր եմ: Ախր խաղցի զՀամո տարա, զձե հմեն էլ պերի, — խալավ էխան, ասաց, — որ տո՛ւ չըս հավատա, ըհա՛, ես քյու Գոլեն եմ:

Նաֆարներու ամսական կը տա, տներ կը խանա տյուս, կ'ասա. — Դո՛ւ գյանցեք:

Պառավ կը կապա ձիու պոչ, կը հէրողկի խըտ քյարեր, կ'ասա. — Քյենե կ'ուզեմ հմեն քյարին պրտո՛ւնըմ թողնես:

Համոյին էլ ձի՛մ կը տա, խարիր ոսկի էլ փարա, կ'ասա. — Տո՛ւ մեխքյ ես, գյնն խըտ քյու հանին:

Գոլե, խոջա Լին մնացին մենակ:

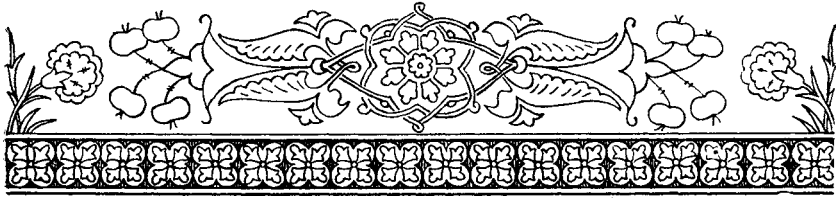
Կ'ասա. — Խոջա Լին, ես քյու Խնագանդ կնիկ, տո՛ւ ել ե'մարթ, քյու սիւտ Խանգլստացավ, նստի քյու տուն, քյե կյանքյ էրա:

Խորոտ կը լսե՞ս, կազի անֆանդի: Տեսնա՞ս Գոլե տըսնըխինդյ տարեկան ախչիկ, Խոջա Լին ծեր մարթ, Ավդլ Կադըլ ուր պիսի, ուր յաչից, էն գլիցավ կը տաներ ուր Խամար, Հանն մադդեն չըկախեց, տուտունչ չ'էրաց: Ընցկոն սաղլամութեն էրաց Խոջա Լինին, ինչ ա, ուր կուսանաց փսակ խըտ էնորն էր:

Կազին Խարչկաթ վերուց որ տը գաններ գանձեղ սպաներ, պոչ մնաց Խարչկթի տակ, անձեղ թռավ փախավ:

Խոջա Լին, կաքյավ Խասան ուրենց մրազին, դո՛ւքյ էլ Խասնեքյ ձեր:

69. ԴԱՇՏԻ ՄԿԱՆ ԽԵՔՅԱԹԸ

Ժամանակին մարթըմ կ'էրթա ուր առտ կը ջրա՛, որ ջրուր կը շատանա, ջրուր կը լցվի մկան պո՛նկե, մուկ առտից կը փախի, կ'էրթա կը մտնի տան պատվե: Տան մկներ կը գլան կը տեսնան էսա մուկ բեղերով ա, ճեռչ ա, բալա՛քյ ա, կը վախենան մոտեն:

Շա՛տ պատիվ կը պախեն. — Տո՛ւ պա՛րի էկար, տո՛ւ ո՞րտեղեն էկար, ո՞ր ազբեն ես:

Մուկ մնաց էսոնց մեզ: Պարեկմացան խըտ հիրարի:

Կը խարցնա, կ'ասա. — Էսա կեղտ, մրոտ պատերու մեզ ի՞նչ ա ձեր կյանքյ, ի՞նչ կ'ինի ձեր ծեռ ուտելու:

Կասա. — Հիե՛ն, կ'ասես՝ ի՞նչ կ'ինի ձեր ծեռ, մենքյ կ'ուտենքյ կանեփատ, մենքյ կ'ուտենքյ դան-ձավա՛ր, մենքյ կ'ուտենքյ եղ, ինչ թո՛ւ պան մըչ ախշըքյին խընձ էն անուշ չըկա՛, մենքյ կ'ուտենքյ խաց-ալյուր: Ապա քյու կերա՞ծն ինչ ա:

Կ'ասա. — Մենքյ մճողեզ կը ժողվենքյ, քյաղցր կաթի պես, մենքյ կ'ուտենքյ խանդող, մենքյ կ'ուտենքյ մոճիկ, մենքյ կ'ուտենքյ իշատուտըռկի գլխոխ, ցորնի խասկեր: Մեր տներ կը շինենքյ լենլեվացի, հէրկեն փողընքյտերով մանձալ-մանձալ, ամբրներ չոկ-չոկ, խասկեր դեխըմ կ'ամբրենքյ, մճողգի մաղալեն դեխըմ ա, խանդողին տեղըմ ա, մրճիկին տեղըմ: Մեր ջան որն ուզա՞ բերնափոխ կ'ուտենքյ: Մեր երկիր խոտ կը քյաղեն, կը դիգեն, ամառ կ'էրթանքյ, գո՛մա մեր տներ կը շինենքյ մըչ խոտերուն, կ'էլենքյ արևու հանճե կը խաղանքյ, մորեխներու դատուժից կը գյողնանքյ կ'ուտենքյ, մրճիմներու դատուժից կը գյողնանքյ պերենքյ: Մենքյ շա՛տ ազատ կյանքյ կ'էնենքյ:

Տան մուկ կ'ասա. — Որ էտապես ա, մենքյ տ'ըլնենքյ խնամի, էմ ախշիկ տար քյու լաճուն, գլախ-գլախըմ էրթանքյ-գլանքյ մըչ իրարու: Կը գրուցեն, կը պըծեն, կ'ուզեն թա՛մա խնամուն թա՛քլիֆ էնեն: Մկներ գլանցին որ քիչըմ եղ-պանիր գյողնան խնամուն, խնամին էլ ինգլանվ խեթքեր գլանց, խեմ էսոնքյ, խեմ էսոնց դատուժ ի՞նչխ ա:

Խնամուն ասին. — Տո՛ւ մի գլա՛, տո՛ւ քյու տեղ կաց:

Ասաց. — Հե՞ր խել չըգլսամ:

Ասաց. — Նատոր կա մեր պերած պաներու վերեն:

Ասաց. — Ձեր նատոր վո՞վ ա:

Ասաց. — Կանաչ աչկեր, ճանգլիերով, անուն կատունով:

Գլոցիին աշխատան որ եղ պերեն, կը մոթխընան եղին, չեն գլըխչնա, կ'ասեն. — Ա՛խ, կատուն էկավ, փախի՛:

Ինչ պանի որ կը մոթխսնան, կը վախենան, կ'ասեն. — Փախի՛, կատուն էկավ, փախի՛, կատուն էկավ:

Խնամին կ'աշխատի, ախր պատիվըմ էնա ուր մեհվին, կ'էրթա մտնի կանեփտի կուժվե, ուր էրկու լպով կանեփատ կը գլոցնա, կը տանի լցա հանձն խնամուն:

Կ'ասա. — Տե՛ս ինչ խամով ա:

Խնամին կ'ուտա, կ'ասա. — Հա՛ա՛ա՛յ, ես ասի էսա ի՞նչ էր, տուքյ կը գլովեք: Աշուն էսա դլուց կը տան դո՛ւս, քլոմ-քլոմ կը տնեն մեր տանսըներ: Մենքյ մեմեկ մեկ ամբար համա էնա դլուց կը լցենքյ, աննատոր, անվախ: Էսա տեղվե եմ բեհն կտրավ, էմ խավիներ կեղտոտվավ, շոտ էրեքյ, ես տ'էրթամ: Մեկ լենվացք, խորոտ մանձալըմ կնդեքյ, որ ես նստեմ ձեր ախչկան շանքըռ էնեմ, էրթամ:

Որտե՞ղ տանենքյ, որտե՞ղ չըտանենքյ:

Սարի մուկ կ'ասա. — Էնա մեկ լեվացք քլունջ:

Տան մուկ կ'ասա. — Ձե՛, կատունով կը գլս, մե կը բռնա, կը տանի: Է՛, որ պռնա, ի՞նչ կ'էնա:

Կը տանի բեղ խետ կը խաղա, դեոր կը սպանա, կ'ուտա:

Կ'առնեն ըզխնամին, կ'էրթան հանքյի կեստեղ, վըր լեացք գլերնի՛մ կը նստեն, կ'ասեն. — Կատուն չըկանա գլս ըսդա:

Կ'առնեն գրոց, խարսի նաղդ փանուն կը բանջուռեն, պառավ ներքուց թոներ կը վանա: Մուխ ինչ կ'էլնի հանքյի, դաշտի մուկ թո՛ւջար մուխ չըտեսե, սովըուկ չի, կը գլեժուի, աղկըլ կան կը գլս, կը լորկտվի, թրը՛փ, կ'իլնի տակ: Ինչ կ'իլնի տակ, կատուն կը խասնի վերեն կը պռնա, կը տանի ցանոցվե, որ ուտա:

Մուկ, խեքյ կը գլս վերեն, կ'ասա. — Կատու, տո՛ւ ձի ի՞նչ տ'էնես: Կ'ասա. — Բլե տ'ուտեմ:

Կ'ասա. — Ես գլիտեմ էտա, Աստված ձի էրեր ա քլե քըսմաթ, որ ուտես, — կ'ասա, — չա՛տանուլ խեքյաթըմ գլիտեմ, ափսոսա էրթա կուրուս: Ես չխո գլեո մըչ քլու ճանգլիերուն եմ, չըմ կանա պոճեն, քիչըմ ձի ժամանակ տու, էմ խեքյաթ էնեմ, սովըի, առ մըչ քլու մտին, նոր ըզձի կե:

Կատուն կ'ասա. — Դե քլու խեքյաթ ասա:

Կ'ասա. — Դե քիչըմ քլու ճանգլիեր թուլցու, որ ես կանամ բեհն տամ, առնեմ:

Կատուն ուր ճանգեր քիչըմ կը թուլցուցա, կը պշկի մըչ մկան ասկերուն, ականջ կ'էնա:

Մուկ կ'ասա.— Կեր, չը կեր, թակավորըմ կեր: Թակավորին մեկ լաճ կեր: Թակավոր, ուր լաճ, վնգիւր, ուր ախչիկ մեկտեղ կը հէօրողկեն տարոց: Մեկ-էրկու տարի վերեն կ'ընցնի: Թակավոր ուր լաճու խետ կը զրոնցա, կը տեսնա, որ ուր լաճ հանճնի տխմար լաճն ա, պն'մ հանվելի չը սովրե: Էրկու դէր զինքյ վըր վնրժանտան ճամբխին կը պոնա, վնգրի ախչիկ ինչ կը գյա, ընցկոն խելանցի, խելքյով, թակավորի պատասխան կը տա, կ'ընցնի:

Ջյուլյաք կ'էնա վնրժանպտին, կ'ասա— Քյու վիզ կը զանեմ, տո՛ւ ընչի՞ մեհէ կը տնես մըչ էրկուս, վնգրի ախչկան շատ պնն կը սովըրցուցես, էմ լաճուն՝ չէ:

Էն էլ կ'ասա — Թակավոր ապրած կենաս, տո՛ւ վնղ խլիսուն շոտ արի տարոց, տե՛ս:

Թակավոր խլիսուն էլնվ շոտ գյննց տարոց, պախկվավ մեկ տեղ: Վնրժանպետ նոսր թաղիսըմ էթնվ փուվածքի տակ, նստավ, տեսավ վնգրի ախչիկ մտավ ներս, կայննվ, կ'իրիշկա հանդք կ'իրիշկա ցածր:

Վնրժանպետ քյուրխավ, ասաց—Ի՞նչ կ'իրիշկես վեր, կ'իրիշկես ցածր, քյու տնս առ, գյընն՝:

Ասաց — Ջըմ գյինա հանդքն ա ցածրացե, թի՞ տախտն ա պննցրացե:

Կ'ասա — Քյու տնս առ, գյընն:

Էն կ'էրթա, վնրժանպետ կը պերա չորստակ թաղիս կը թնլա փուվածքի տակ, թակավորի լաճ կը մտնի ներս, սկի թո՛ւ տեղ չ'իշկա, գյեռխկոր, ուր տնս կ'ասա, կ'էրթա:

Վնրժանպետ կ'ասա. — Թակավոր ապրած կենաս, քյու աչկով տեսար, էմ ծեռնեն ի՞նչ կը գյա:

Թակավոր կը պերա գէտա ախչիկ կը փսակա վըր ուր լաճուն:

Մեկ քյանի՛մ տարի վերեն ընցավ, լաճ ուր կնիկ չըր ուզե, հմեն օր, հմեն օր էրկու դէր թաց-տփոցըմ տը քյնչեր կաղնի փետով:

Կնիկ էն մեկ օր կ'ասա.— Ապա ես քյե գյեորն չեմ, դո՛ւ հմեն օր զճի կը տփես, Մարա թակավորի ախչիկն ա քյե գյեորն, գյնն գէն պե:

Լաճ կ'էնի կ'էրթա Մարա քյաղաք: Թակավորի ախչկան անուն Սեոյլաննի խանըմ ա: Կ'էնի չիտակ կը նստի խնամաթոռք:

Ախչիկ կը քյըռխի, կ'ասա.— Էսա ի՞նչ հիմար մարթ ա: Տարեք թնլեք խոր, թըխ մնա էստեղ, խելք սովրի:

Լաճ տարան, թնլին խոր: Մեկ պառվու՛մ աչկ վերեն էր, տեսավ, տժնր էկավ, օր քիչըմ խացուջյուր գյնղտուկ կը կախեր խորվե, որ չը մեռնի, չուր ուր տերըմ էնի երևան:

Խինգյ տարի վերեն ընցավ, մնաց խորվե:

Էն մեկ օր ասաց. — Մամիկ, պրտո՛ւճըմ թուխթ, կրտորըմ մադիթ չըս կա՞նա պերե ձի:

Պառավ էթալ խորվե, նամակըմ կը գյրն ուր խոր խամար, կ'ինի բախտ ուր խոր-մոր, կ'ասա. «Թի ես ծուռ էր, թի ես չիվար էր, տո՛ւ ձի տեր ըլնես, մեկ էսա տրո՛ւն ձի էսա խորեն խանես տյուս»: Նամակըմ էլ կը գյրն ուր կնկյան, կ'ասա. «Տո՛ւ կայնի, չէ հալբաթ ես էսա տեղեն տ'ըլնեմ տո՛ւս: Տո՛ւ ձի խնայեցիր պերիբ հցկեցիր սղն, թի ես էլն տյուս, Աստված վըր ձի, զըքյե ողորմած ա»:

Կը տա պառվուն, կ'ասա. — Ստամբեռլա քյարվան ինչ կը գյն, տո՛ւ, տանեն թակավորի ծեռ:

Խոր նամակ կը տան կնգյան ծեռ, կընգյան նամակ կը տան խոր ծեռ: Խեր կ'ասա. «Քյու տեղն է՛ն ա: Ինչ գյեռ մեչն ես, ես քյե տեր չըմ ըլնի»: Ախչիկն էլ կը կարտա, կ'ասա. «Վոլն, չ'աթի, հալն թակավորական տղա յա, ես տ'էրթամ պերեմ»: Ուր պեսի ախչիկըմ կ'էնա խարս, կը տնն ուր տեղ, զանյուլթի խալավ կը խագյնի, կ'էլնի, կ'էրթա կը խասնի Մարա քյաղքյի մոտ:

Մարթըմ դեխեն կը կանչա. — Է՛յ, տո՛ւ վո՞վ ես, արի՛ խը ձի թուխթըմ խաղա, նոր գյնն նստի խնամաթոռ:

Կը նստի, իրեքյ խաղ կը խաղան, իրեքյ տրո՛ւն էլ գէտա մարթ կը տանի, կ'ասա. — Որ ես քյե հալթվա, կայնի քյե շանց տամ: Հիրիկուն գյնն նստի խնամաթոռ: Պարե տու, քյե պարե առնող չըկա, դո՛ւ քյե պարե առ, դեոր քյու դեխեն, էն ախչկան դեխեն զրյուցի, խեքյալթըմ ասա, որ վերջ Սեռլամանգ զինքյ չըկանա պոնա, զրո՛ւցա: Իրեքյ օր էտապես տ'էնես: Թի իրեքյ օրն էլ զրո՛ւցեց, ըգքյե կ'առնի, թի չըզրուցեց, քյու վիզ կը գանա: Դե գյնն:

Ախչիկ էկավ մտավ քյաղաքյ:

Էն մեկել օր էլնվ թակավորի սարեն, վըր խնամաթոռին նստավ, ասաց. — Պարիկո՛ւմ քյե:

Դանրցավ ասաց. — Աստծու պարին, պարով էկար, — բեռ՛մ կը մնա, կ'ասա, — բն՛մ քըսա էրա՛, էսա հէրկեն գյիչեր կարճըցու:

Կը տաննա կ'ասա. — Սարեն տո՛ւ կը գյնս, ձորեն տո՛ւ կը գյնս, բն՛մ տո՛ւ քսա տ'էնես, ալանջ էնենքյ:

Զաբյուլթ կ'առնի քըսա էնել. — Թակավորի կնիկ, վանգրի կնիկ, կանգու կնիկ կ'էրթան կան գյնլ: Թակավորի կնիկ մատնիկըմ կը տեսնա վըր ճամբխին, վըր ուր չ'առնի կզվի գյետին վիրուցա: Վանգրի կնիկ կը տեսնա, ալաստ կ'էնա վիրուցելու, էլըմ զինքյ չըկոտրա: Կանգու կնիկ կը տեսնա, կը կզվի, կ'առնի: Կ'էրթան համամ կը լո՛ղկնան, կը տեսնան մատնիկ անգյին ա:

Թակավորի կնիկ կ'ասա. — Տու ձի էտա մատնիկ, հանչին ես տեսա:
Վանգրի կնիկ կ'ասա. — Ձէ', ձի կը խասնի, ես տեսա կզվա տ'առնեմ,
սո՛ւ խընձ ձի շոտ առիւր:

Կազու կնիկ կ'ասա. — Ձէ, վոլան, էմն ա, ես համ տեսա, համ վիրուցի,
վոլ գլետնեն վիրուցե, էնոր կը խասնի:

Կը կռվեն խըտ իրարի, կ'էրթան կ'ինեն տանտ:

Ջանքուլթ կ'ասա. — Ես ընեմ, էսա մատնիկ վանգրի կնգյան կը
խասուցեմ: Էնոր կը խասնի:

Սեոյլամանգ չըկանա գինքյ պոնա, կ'ասա. — Քյե խիղճ չըկա', էնոր
խամար վանգրի կնգյան կը խասուցես, կանգու կընգյան կը խասնի:

Ջանքուլթն էլ ասաց. — Դու էլ ձի կը խասնես, — էլանվ գյնաց ուր
տուն:

Էն մեկել օր հիրիկուն էլըմ էկավ, ընցկոն պարե առեց, պարե էտու:

Նստավ առեց քըսա էնե³³:

Հիտին օրն էլ էլ մ'էլ էկավ նստավ խնամաթուռքյ, առեց ուր քըսեն. — Մեկ
օր Թակավորի կնիկ, վանգրի կնիկ, կանգու կնիկ նստան դիվան, առին
խեքյաթ ասել, խեմ՝ վո՞ւլ անուշ քսա տ'էնեմ:

Թակավորի կնիկ ասաց. — Վոլան, խավըմ ինգյեր էր մեր փեթակվե,
մենք չընք գլխե, կորեկ կերեր էր, կորեկ մըչ փորին ծլեր էր, էլեր էր
հանդիք ծակեր էր, տանսիք տվեր էր սո՛ւս, ճղեր թանլեր էր գանբան: Հմեն
մարթ տեսան, գանմացան, թի էսա ի՞նչ ծառ ա: Էկան աչկեցին, գյեռ
մեր խավ ինգյե մեչ փեթկին, կորեկ մըչ փորին ծլե, էլե ծառ:

Վանգրի կնիկն էլ ասաց. — Վանգիր գլընաց չարչուից ձմերուկըմ
գլընեց, էպե: Տանակ գանկինքյ, ճղեցինքյ, ինկյանք հինե. լենկվացք
քյաղաքըմ, նա ծեր կա, նա գլխոխ: Ես ու վանգիր ինգյանք մըչ շուկին
կան գյանլ, ծառեր գյեռ տընգյուկ էտա տեղ, ծեր խասե երկինքյ: Ջրեր
կը գլըգլըռան տեղընցտեղ, կարմիր՝ ինչխ չիլան, քյաղցր ինչխ
շանբան: Վանգրի ոտ լպստաց, ինկյանվ մըչ հանվին, գյանխ էր խեղդվեր,
գեորով ձեռ պըռնեցի քյանցի տյուս: Ուր խալըվներ պերի քյամեցի, էլանվ
գլինի, քյաղաքյ քյաղքյով խման սանխոցան, տվին մըչ իրարու գլխուն,
գիրար սպանեցին, մեկը չըմնացին: Էտապես էտա քյաղաքյ ավիրավ:

Կանգու կնիկ ասաց. — Հիրիկուն յաթախ թանլի, կանգին փալ էտու, կող
էլանվ նստավ, նանգլիլեն տվի ձեռ, կրակ գրի վերեն կը ֆոֆոացուցա,

³³ Պատմում է դերձակի, հյուսնի և տիրացուի նման պատմությունը, ինչ-որ նա-
խորդ վարիանտների մեջ գրված է՝ Հյուսնը շինում է մի փայտե մարդ, դերձակը
նրան կնոջ հագուստ է կարում և հագցնում, իսկ տիրացուն ծնկաչոք աղոթելով
հոգի է բերում: Կովում են, թե որին պիտի հասնի: Ջարյոթն ասում է՝ արդար է,
դերձակին պիտի հասնի, նա շատ է աշխատել: Սեոյլամանգը խոսում է, թե
տիրացուն կհասնի և այդ օրն էլ է պարտվում (Ծ.Բ.):

եան էլ փլավ տրի քյասեն, կգել տրի հինե, տարա տրի հանձե, կգելըմ կերավ, ես համա գյանդտուկ քյընու ուլնիկ թնլի էնոր ալանջ: Էրկու մարթոն կանչեցի պերի, մուրուս կընդեցի, կանգու խալըվներ մոտեն խանի, դաստըմ սենչըբրի խալավ խագյուցի հինե: Էտա էրկու մարթուն ասի՝ շլկեք, տարեք ֆլան գյեղ, տրեք մըչ մեկ փանդլիմ, քյու ուլնիկ ակընջից խանեք տոն, տանցեք էկեք: Տարան թնլին էտատեղ, քյու ուլնիկ առին, պերին ձի: Կանգին կը հիշարնա, կ'էնի վեր՝ ի՞նչ յաթախ, ի՞նչ պան, ի՞նչ կանգի, մուրուս էլ չըկա: Կ'իրիշկա խալըվներ՝ մշակու, ձեռ կը տա մուրուս՝ զան չըկա: Կը բախտակոծվի. Լհամդուլլահ, Լհամդուլլահ, էսա ի՞նչ պան ա, էրա՞ գ ա: Կ'ասա՝ ի՞նչխ էնեմ, հադե, գյանցի խալավ կընդան, սըվտակ շաղ կապեցի, մուրուս ի՞նչխ տ'էնեմ: Էսա ի՞նչ ամոթ պան էր, վոլան, չըմ էրթա մեր տուն: Կանգին էթող գընաց ուրիշ քյաղաքըմ, էլան մշակ գանգյին մարթոն՝ տուն, չուր թըմմավ տարին, մուրուս էկավ, հերկընցավ, էլան թամամ: Ես էլան էտա էրկու մարթ էլմ'էլ հեորդկեցի, ասի՝ գյանցեք, կանգին կընդեք, քյու ուլնիկ թնլեք ալանջ, ձի խամար պերեք: Գյանցին, կանգին առին պերին: Ուր համվալի խալավ խագյուցի, շաղ տվի գյեռիս, փալ տրի նստուցի, նարգյիլեն տվի ձեռ, փլավի քյասեն տրի հանձե, կգել մեջ, կգելըմ էլ ուր կերե, խատըմ էրկու թնլի մըչ մուրուսին: Ձեռ տվի քյու ուլնիկ ակընջից խանի տյուս, ձեռ տրի սուտին կպնի:

Կանգին ալխավ շիշկուավ, իրիշկեց տեսավ ուր տուն ա, ուր կնիկն ա, ասաց. — Էսա ի՞նչ պան էր:

Ձեռ էտու ուր մուրուս, ասի՝ կանգի, էտա ի՞նչ ա էլե քյե:

Ասաց. — Լհամդուլլահ, էսա էրա՞ գ էր, ի՞նչ էր: Փա՛ռք Աստծու որ էրազ էր, լըջոթ չ'էր:

Կանգու կնիկ ուր խեքյաթ պոծավ:

Թակավորի կնիկ ասաց. — Էմ ասածն ա խորոտ:

Կանգու կնիկ ասաց. — Էմ ասածն ա խորոտ:

Վանգրին ասաց. — Ես եմ խորոտ ասե:

Կանգու կնիկ ասաց. — Ես եմ աղեկ գըռեց:

Հանլան էմ խեքյե անուշ քըսեն թակավորի կընկյան էր, ախըր թակավորի կնիկ անուշ կը գըրուցա:

Սեոյանմազ ասաց. — Հանլ, անհավատ, անուշ գըռց կանգու կընկյան էր:

Ջանյուլթն էլ ասաց. — Դու չըս գյիտե, քյու գըռց քյանի՛մ անուշ էր:

Դե հանգրվի: Համա վանգ քյե կ'առնեմ, կ'էրթամ:

Էլ ի՞նչ կաներ ասեր, տարվեր էր: Էլան ուր թանգեր տեսավ, հանգրվան, խիսուն ինչ տ'ինեն ճամբախ, գանյուլթ գյանց վըր խորի պերնին ասաց. — Ըսդան մարթըմ կա, էնեք մե սեյիս:

Թակավորի լաճ էխան դյուս, էրաց սեյիս, առեց խըտ ուրենց, տարավ:
Ինչ տը խասնեն խոր քյաղքյի մոտ, գաբյուլթ հմեն չար-պարին
Սեոյլամանգին քըսա էրաց:

Առեց գսեյիս, գյնաց քյարի'մ տակ, ասաց.— Ի՞նչ տաս ձի, էսա
Սեոյլամանգ ուր կա-չկա խետ տամ քյե:

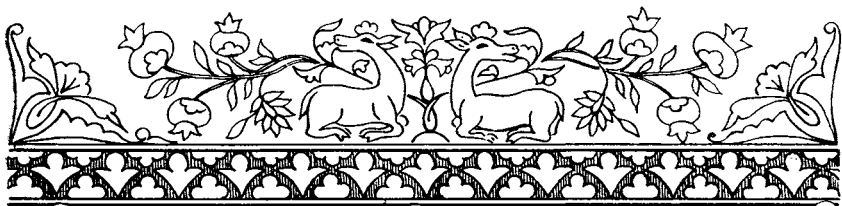
Ասաց.— Ձի ի՞նչ կա, որ ի՞նչ տամ:

էն էլ իրեքյ դանդ էգանր վըր էնոր պառեկին, էլանվ գյընաց ուր տեղ,
էլանվ խարս նստավ: Թակավորի լաճ առեց գՍեոյլամանգ էկավ, խարսնիս
էրաց, էն մեկեւ գյիշեր փետ առեց, վանգեց մըտ կնիկ:

Կնիկ ասաց.— Դե', աղվե'ս, քյու դանդեր քյու մտեն գյացե'ր ա...

...Մուկ իրիշկեց, կատվու քյուն տարեր ա, գյեռ կը նըռնըռա, փոր
կ'էլնի կ'էլնի, էլ աչկեր չըբըրխկտա, ճանգլիներն էլ թոււցած, քյանչված
ներս: Աջ, ձախ իրիշկեց, Քը'ռու, թռավ մտավ մըչ ծակին, թոբան էրաց էլ
խըտ տան մկան խնամուլթեն չ'էնա, գյնաց ուր ազատ դանշտեր:

70. ՈՐԿՐԱՄՈԼ ԱՂՎԵՍՆԵՐԸ

Կեր-կեր պառավըմ, կովըմ, էծ մ'էլ կեր, կաթ կը կթեր, կը պերեր, կը դներ հականատ: Իրեք աղվեսներ հիմացան, որ պառավ կով կը կթեր, կաթ կը դներ հականատ, իրեք խոսքեր էրին մեկ, թե՛ մենք իրեք ախպեր ենք, իրեքս մեկ դիր էրթանք, թե՛ մեկ-մեկ էրթանք:

Կ'ասա. — Ձէ՛, տնավե՛ր, մենք նըֆսուտ ենք, տ'էրթանք կաթի ճլորի վերեն, գլխի չըմտնի ճլորվե, տո՛ւ տ'ասես՝ ես տ'ուտեմ, էնա տ'ասա՝ ես տ'ուտեմ, էնպես էնելով պառավ տ'աքիսի:

էն մեկն էլ կ'ասա. — Մունջ լցնենք գլխտին, իրեքն էլ ուտենք:

էն մեկն էլ կ'ասա. — Աստված ծեր խիմ քյակա, տյուք չըք գլխտե, որ իրեք մեկ քյասի վերեն ընեն, էն տ'ասա՝ ես շուշոտ ուտեմ, էն տ'ասա՝ ես շուշոտ ուտեմ: Շըփլըփոց գլխուն պես պառավ տ'աքիսի: Որ ըսկոն ա, մենք ճեռչ ախպոր խոսք էնենք աղեկ ա. էրկուս կայենք տյուռ, մեկ էրթա ներս ուտա, վա՛ղ մեկել, էմ մեկել օր՝ մեկել:

էն մեկ ախպեր կ'ասա. — Վա՛յ, Աստված քյու տուն ավիրա, էմ նըֆս կը թըռնի, չում մեկ ուտա, մեկ կայնի ուտա:

էն մեկն էլ կ'ասա. — Որ ընցկոն ա, հա՛ղ չի որ մենք ըստեղ կայենք, զատըն կայենք, թըխ էն էրթա, որ քյու նըֆս չըթըռնի:

Օրըմ իրեք էտա պես կ'իյան մեկ-մեկ կ'ուտեն, ճեռչ ախպոր խոսք կ'էնեն:

էն պստիկ ախպեր կ'ասա. — Մենք իրեքն էլ չ'իյանք աղեկ ա, որ թե մեզնե մեկն սպանվի մեկել կ'իյա՞ պառվու վերեն գյանգյատ. իրեքն էլ էրթանք, որ պրոծանք մեր պան բոչ կ'էլնի:

Հմեն գլխի պստիկ ախպեր վըր ճեռչերուն գատ կ'ըլնի:

Պառավ հմեն դան կ'իյա՞ կը տեսնա կաթ թափուկ ա, կը գյա կովուն կ'ասա. — Ծո՛ւռ. Չալմո, ես քյե տը զինեմ, ու քյու միսն էլ հինատու չ'ուտեմ: Քյու կաթ կը տանեմ, հմեն դան կը թափի, կը տնեմ հականատ, չըմ գլխտե կը թափի, ապա ես քյե կը տիրեմ ինչի՞ խամար ա:

էն էլ կ'ասա. — Աստված քյու տուն ավիրա, ծո՛ւռ Սալմո, ես կաթ տվող եմ, մա՛ կաթ թափո՞ղ եմ, աղվեսն ա քյու կաթ կ'ուտա:

— Վա՛խ, սև կապեր Սալմո կոտ, կ'իյն կը խասնի կովու գլլո՞խ կը պազյա, կ'ասա.— Չալմո՛, ես քյու մեխքյ կ'առնեմ, հն, հինատու քյե գն չըմ ի՛տա ուտես, կ'ասեմ՝ գինեմ էլ քյու միս չըմ ուտես:

Կ'ասա.— Աստված քյո տունն ավիրա, գյնն տուան հիտե, տե՛ս աղվեսներու մանջարնթ:

Պառաւ տատիկ մափիկ կ'իյն աղվըսու պնն, կ'ասա. «Խեմ՝ էնոնց մանջարնթ ի՞նչ ա»: Գյեո աղվեսներ նատած, իրեքյն էլ իրարու մեջ մանջարնթ կ'էնեն:

Մեկն կ'ասա.— Գյնն ճլոր պե տյուռ, ուտենքյ դեորիս դենվե խերիքյ ա ուտենքյ:

Կ'ասա.— Աստված քյու տունն ավիրա, որ իյնմ վըր ճլորին, ես կը մնամ անուտել, էմ նըֆս կը տանորի, էտա պես չ'ըլնի:

Կ'ասա.— Էրկուս էրթննքյ կանթեր պըռնենքյ պիրենքյ, որ հիրուր հնպով չ'ուտենքյ:

Պառաւ կ'ասա. — Վոլա, տ'էնեմ տ'էրթամ հնռնճատեմ, շիշ տնեմ կրակ, քյննի որ եմ էկել ուր շարյնթ չըկըտրե:

Էն կը վնգա շիշ կը դնա կրակ:

Աղվըսու պտիկ ախպեր կ'ասա.— Ձէ՛, էլի հնռնճի պես իյանքյ հէսոր մեկս ուտենքյ, գյանքյ:

Կ'ընեն կը գյնն, էրկուս կը կայնեն տյուռ, մեկ կը մտի ներս:

Գլլո՞խ կը մտուցա ճլոր որ ուտա, պառաւ էն տեղեն բեռուլեն կը գյն, կ'ասա. — Հա՛յ, տու սեիկ, սեավորիս, լեբկա՛ր աղվես, կ'ուտես պառվու կաթի կես, կես կը թափես: Ես կ'իյնմ Չալմաստի մեխքյ կ'առնեմ:

Կը գանա աղվըսու պոչ կը կտրա, պոչ կը դնա դն, աղվես կը փախի:

Պառաւ կ'իյն Չալմաստի մոտ կ'ասա.— Ես քյե դորիս շատ պնն տը տամ ուտես, որ գինեմ էլ, քյու միս սուտով տ'ուտեմ, տո՛ւ սութ ասող չես:

Աղվես որ կ'իյն ախպերներուն կը խասնի, կանչեն վերեն կ'ասեն. — չոլտո-պոլտո, դյուլֆ-կոլտո էրե մե խասավ:

Էնի ախպերներուն ասաց. — Էտապես էլմ^օվ, մենքյ ախպեր ենքյ, որ մեկի քըսուտ ըլնի, մենքյ հիրարու իրե^օս տը տանքյ, ախպերութեն էտապես չի:

Միջնեկ ախպեր կ'ասա.— Քյու դորին ըլներ, պառաւ տը գններ, էմ դորին ըլներ, պառաւ տը գններ, ախըր օրըմ տ'աքիսեր:

Հն պտիկ ախպեր չար կ'ըլնի վըր ճոչերուն, կ'ասա.— Քյե խեքյըմ շանց տամ գյնն պառվուց քյու պոչ ուզի, ասա. «Էմ պոչ տուր, կըցեմ, կըցմըցեմ, իյնմ էմ ինգյերոչ խասնեմ, չ'ասեն՝ չոլտո-պոլտո, դյուլֆ-կոլտո էրե մե խասավ:

Աղվես տանուցավ ետ էրի, ասաց.—

Պառա՛վ, պառա՛վ,
էմ պոչ տու, կըցեմ կըցմըցեմ,
Իյնձ եմ ինգլերոչ խաանեմ,
Զ'ասեն՝ չոլտո-պոլտո,
դյուլֆ-կոլոտո էրե մե խասավ:

Պառավ կ'ասա. — Գյնա, էմ կաթ պե:

Աղվես կ'իյն էծուն, կ'ասա. —

էծ, էծ, կաթ տու,
Կաթը պառվուն տամ,
Պառավ էմ պոչ տա,
Կըցեմ կըցմըցեմ,
էրթամ էմ ինգլերոչ խաանեմ,
Զ'ասեն՝ չոլտո-պոլտո,
դյուլֆ-կոլոտո էրե մե խասավ:

էծ կ'ասա. — Գյնա՛, ծառից թնֆ պե, քյե կաթ տամ:

Աղվես կ'իյն ծառին, կ'ասա. —

Ծառ, ծառ, թնֆ տու տանեմ էծուն,
էծ կաթ տա, տանեմ պառվուն,
Պառավ էմ պոչ տա, կըցեմ կըցմըցեմ,
Իյնձ էմ ինգլերոչ խաանեմ,
Զ'ասեն՝ չոլտո-պոլտո, դյուլֆ-կոլոտո
էրե մե խասավ:

Ծառ կ'ասա. — Գյնա՛ ձի լյոզ պե:

Աղվես կ'իյն տնրպլինին, կ'ասա. —

Տնրպլին, տնրպլին,
Լյոզ տո՛ւ տանեմ ծառին,
Ծառ թնֆ տա, տանեմ էծուն,
էծ կաթ տա, տանեմ պառվուն,
Պառավ էմ պոչ տա, կըցեմ կըցմըցեմ,
Իյնձ եմ ինգլերոչ խաանեմ,
Զ'ասեն՝ չոլտո-պոլտո,
դյուլֆ-կոլոտո էրե մե խասավ:

Տնրպլին կ'ասա. — Գյնա՛ խավի ծո՛ւ պե:

Կը գյն կ'ասա. —

Խա՛վ, խա՛վ, Ծո՛ւ տու տանեմ տնրպլինին,
Տնրպլին լյոզ տա, տանեմ ծառին,
Ծառ թնֆ տա, տանեմ էծուն,
էծ կաթ տա, տանեմ պառվուն,
Պառավ էմ պոչ տա, կըցեմ կըցմըցեմ,

Իյնձմ եմ ինգլերոչ խասնեմ,
 Զ'ասեն՝ չոլտո-պոլտո,
 դյուլֆ-կոլոտո էրե մե խասաւ:
 Խաւն ասաց.— Գյնն կուտ պե:
 Գյննց փեթկին ասաց.—
 Փեթա'կ, փեթա'կ, կուտ տու,
 տանեմ խաւուն, խաւ ծո՛ւ տա,
 տանեմ տնարպինին, տնարպին լյոզ տա,
 տանեմ ծառին, ծառ թնֆ տա, տանեմ էծուն,
 էծ կաթ տա, տանեմ պառւուն,
 Պառաւ էմ պոչ տա, կըցեմ կըցմըցեմ,
 Իհնձմ եմ ինգլերոչ խասնեմ,
 Զ'ասեն՝ չըլտո-պոլտո,
 դյուլֆ-կոլոտո էրե մե խասաւ:

Փեթակ կ'ասա.— Կու պե, ձի շինի:

Կ'իյն կ'ասա.—

Ե'զ, ե'զ, կու տու տանեմ փեթկին,
 Փեթակ կուտ տա, տանեմ խաւուն,
 Խաւ ծո՛ւ տա, տանեմ տնարպինին,
 Տնարպին լյոզ տա, տանեմ ծառին,
 Ծառ թուֆ տա, տանեմ էծուն,
 էծ կաթ տա, տանեմ պառւուն,
 Պառաւ էմ պոչ տա, կըցեմ կըցմըցեմ,
 Իհնձմ էմ ինգլերոչ խասնեմ,
 Զ'ասեն՝ չոլտո-պոլտո,
 Դյուլֆ-կոլոտո էրե մե խասաւ:

Եզ կ'ասա.— Գյնն, ձի հնրթ պե:

Կ'իյն կ'ասա.—

Մարա'քյ, մարա'քյ, հնրթ տու, տանեմ եզան,
 Եզ կու տա, տանեմ փեթկին,
 Փեթակ կուտ տա, տանեմ խաւուն,
 Խաւ ծո՛ւ տա, տանեմ տնարպինին,
 Տնարպին լյոզ տա, տանեմ ծառին,
 Ծառ թնֆ տա, տանեմ էծուն,
 էծ կաթ տա, տանեմ պառւուն,
 Պառաւ էմ պոչ տա, կըցեմ, կըցմըցեմ,
 Իհնձմ եմ ինգլերոչ խասնեմ,
 Զ'ասեն՝ չըլտո-պոլտո,
 Դյուլֆ-կոլոտո, էրե մե խասաւ:

Մարաքյ կ'ասաւ.— Էլի էմ տանիս կոխի:

Աղվես կ'ասաւ.— Վոլա, էտա զեռու պան ա: Վախենամ՝ ընգչնեմ տակ, ըլնեմ առչո, տըռչո-մըռչո: Չուր մկա ես կ'աշխատեր, պերնի չարչարում էր, ապա մկա մեռնելու չարչարումն ա, որ ինեմ տակ, կը մեռնեմ, կայնի էմ ախպերներուն խառցընեմ, գյամ:

Կ'իյն կ'ասաւ.— Աղվե՛ս ախպեր, էսա քսան օր կա, կը չարչըրվեմ, վըր ձի չըքյ խառցնե, ծեր ախպերութեն էտա պես ա, չուր մկա կը չարչըրվեր, պերան կը ցավեր, մկա դեոր մարաքյ կ'ասա՝ էմ տանիս կոխի, Հանթ տամ: Որ ըլնեմ տանիս կոխեմ, կ'իւնգչեմ տակ, կը խատնեմ:

Պստիկ ախպերն ասաց.— Տո՛ւ աղեկ էրիւր մե աքիսեցուցիր:

Մեկել ախպերն կ'ասաւ.— Տո՛ւ գյնն տանիս կոխի, որ ինգյար տակ, խատար, մենքյ կ'իյանքյ գյանգյանտ վըր պառվուն:

Աղվես կը գյն, կ'ըլնի տանիս, կը կոխա, կ'իւնի տակ, կը խատնի:

Պառավ կը գյն, կ'ասաւ.— Խիստ էլնվ՛ ինչ էրիւր՝ առիւր:

Աղվես մախու տյուռն ա, կ'ասաւ.— Ախ, ի՞նչիս էնեմ պառավ, էմ ախպերներ ախպերութեն չ'էրին ձի, խապեցին:

Պառավ կ'ասաւ.— Աղվե՛ս, ճղվես, քյու լեբեր գյեռ էմ ջեռն էր. էմ Չալմաստն էր ձի շանց էտու, ես էս օյին խաղցի քյու գյլի՛խ, գյանխն էր՝ հինատու էմ Չալմաստի միսն էլ չ'ուտեր:

Աղվըսու մեկել ախպերներ կը գյան կը նստեն վըր աղվսուն, կը բեռան, կը լան:

Պառավն ա, կայնե դն, կ'ասաւ.— Հայ շուն-մուն աղվըսներ, կեղծավոր աղվըսներ, քյանի սաղ էր, տեր չ'էլաքյ, նոր հինգյե խոգյու հառճե, նոր էկեր էք քստըմա վերեն կը լեքյ:

Աղվըսներն էլ կ'ասեն.— Ախպե՛ր, մը վնխենա, կայնի, տես մենքյ պառվու գյլի՛խ ինչ տը խանենքյ:

Պառավ կ'ասաւ.— Հայ աղվես, ճղվես, ի՞նչ տ'էնեքյ ձի, քյանի որ էմ Չալմաստ խաթուն վըր էմ քյամկին ա:

Աղվըսներ կ'ասեն.— Դե, տու կայնի, մենքյ իհանքյ մոտ կազին չարյնթ:

Մեկ աղվես կը խատնի, էրկու ախպերներ կ'իյան մըտ կազին, ախպոր արուն կ'ուզեն պառվուց:

Աղվես կ'ասաւ.— Պառավ մեր ախպեր ըսպաներ ա, մենքյ մեր արունքյ կ'ուզենքյ:

Կազին կ'ասաւ.— Պառվուն կանչեքյ:

Պառավ կը գյա, կազին կ'ասաւ.— Տու հե՞ր էսա մարթու ախպեր ըսպաներ ես:

Կ'ասաւ.— Կազի անֆանդի, ես էնոր ախպերից խաբար չեմ, էմ կաթն էր կերե, հմեն տնմ կը թափեր, կ'ուտեր, ես կ'իյեր էմ կովու

մեխքլկ'առններ: Էմ կով խելացի էր, ձի խելք շանց էտու, ես էնպես էր քրլուխե, որ հինատու գլանն էնոր միսն էլ չ'ուտեր: Նոր կով ձի քրսա էրաց, ասաց՝ աղվեսն ա կը գլան կ'ուտա: Եսն էլ գլանցի աղվըսու պեռնի վերեն, հիմցա էկա խացխան տրի կրակ, զարկի, էնոր պոչ կտրիցի: Է՛ կազի, մեղավոր ե՞սն եմ, թե էն ա:

Կազին ասաց.— Աղվես:

Աղվեսն ասաց.— Էմ ախպեր ընցկոն չարչարվավ, գլնաց պառվուն ասաց՝ «Պառավ, պառավ, էմ պոչ տու, կըցեմ կցմցեմ, էմ ինգլերոչ խաննեմ, չասեն՝ չոլտո-պոլտո, տյուգ-կոլտո էրե մե խասավ», պառավ չ'էտու, էն էլ գլնաց տանսից ինգլանվ տակ, խատավ, մենք մեր ախպոր արուն կ'ուզենք:

Պառավ կ'ասա.— Ես էմ կաթն եմ ուզե, ես էնոր ասի՝ «Գլնա ընգլի տակ, խատի՞», կազի, շարյաթ է՞մն ա, թե՞ աղվըսուն:

Կազին կ'ասի.— Պառավ, շարյաթ քյուն ա:

Պառավ էլանվ, փաթըմ կաղո՛հ հառած խաղաց, մեկ էթող, ասաց.— Մեչ քյու մուրուսին, էն էլ քյու հանղ, - էթող, գնաց:

Կազին ասաց.— Աղվե՛ս, շարյաթ ընգլանվ պառվուն, էնոր կաթ տը տաս:

Աղվես գլնաց էծուն խընդրեց ասաց.— Կաթ տու ձի:

Էծ ասաց.— Ի՞նչ տ'էնես կաթ:

— Տու խող տաս վըր էմ կնտին, ի՞նչ էնեմ, գլխու գլալիք քյե պատմեմ, որ լեբան լեբի տակ կը մնա, ի՞նչ պատմեմ էմ գլխու գլալիք շատ հէրկեն ա:

Էծ կ'ասա.— Որ ընցկոն ա, գլնա էմ տիրոչ մոտեն պաննիս պե, էմ ուլեր խանես տյուս, էնա գլանն, քյե կաթ կը տամ Աղվես կ'իյա պաննիս կը պերա, տյուս կը պանա, աղվսեն ա նաֆնատ, տյուս պանալուն պես ուլեր կը գլան, կը խասնի մեկ կը լծա:

Էծ կ'ասա.— Քյու տուն ավիրի, աղեկուլթնի փոխարեն ես քյե կաթ տը տեր, տու էտա պե՞ս էրի:

Աղվես կ'ասա.— Ի՞նչլս էնեմ, ինչ գլան վըր մարթու, մարթու նանֆսից ա, էմ ախպեր էլ նանֆսի պատճառավ գլնաց, քյենն ի՞նչ պախեմ Աստըծուց, մեկ ախպեր գլնաց նանֆսի պատճառով, գլխոեմ եսն էլ տ'էրթամ, գլխոեմ որ ես սաղ ուլ կուլ տվի, ուլ գլեո էմ փորվե կը բեռուա: Արե չ'էցկենք շարյաթ:

Էծ կ'ասա.— Ապա ի՞նչ էնենք:

Կ'ասա.— Ես քյե ուլըմ կընդնեմ, տամ:

Կ'ասա.— Չէ, վոլա՛, ես էմ ուլ կ'ուզեմ:

Ռազի չըն էլնի, կ'իյան մըտ կազին:

Կազին կ'ասա.— Ծեր շարյաթ ի՞նչ ա:

Էծ կ'ասա.— Էրե կաթ ուզեց, ասի՝ գյնսն պննիս պե, էմ ուլեր խան տյոււս, քյե կաթ տամ: Էպե, խըտ տյոււս պննիւլուն աղվըսու աչք ինգյնելուն ուլեր մեկըն կուլ էտու:

Ասաց.— Աղվես, օղո՞րթ ա:

Ասաց.— Խա, ես էմ մեղաց տերն եմ:

Քյանի որ չէր կանն պախե, ուլ մեչ աղվըսու փորին կը վժեր:

Աղվես ասաց.— Կազի անֆանդի, ինչ գյա վըր մարթու նֆսից ա, էմ ախպեր էնպես գյնաց, ես գյիտեմ, եսն էլ էնպես տ'իյամ:

Էն էլ ասաց.— Որ անցկոն ա, ծեր շարյաթ ես գյիտեմ ինչ ա:

Կազին մտածեց, ինքն ուրն ուր ասաց. «Ի՞նչխ էնեմ, որ ուլ սաղլամ գյն տյոււս»:

Աղվըսուն ասաց.— Էմ դանտանտան էն ա, որ տո՛ւ էլ քյե խամարկոտոշ չիւնես, խըտ մեմեկելու կոիվ էրեքյ, որ զվոր հանխթա, իրավունքյ էնորն ա:

Էծ ասաց.— Աղեկ:

Աղվես էլնվ ցլե կոտոշ էգար ուր, ու կըռվան, խասան քյուշտի:

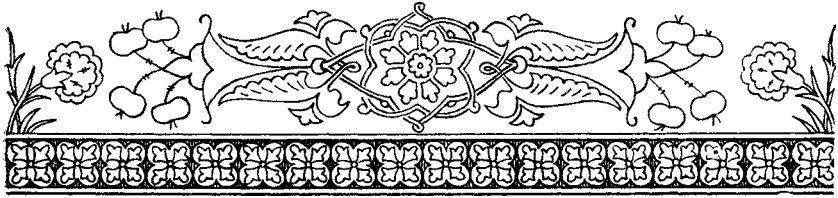
Աղվես ասաց.— Կազի անֆանդի, ո՞րն վուրուն գանի հանան:

Կազին մտածեց, ասաց.— Աղվես, հանան տո՛ւ գան:

Կըռվան: Աղվես էգան, ցլե կոտոշ էր, գանելուն պես կոտորավ: Դեորն էկավ իծուն: Էծն էգան, խըտ գանելուն, աղվըսու փոր ճղեց, ուլ էխան տյոււս սաղ: Էծ շատ ուրախացավ, ուլ առեց գյնաց: Աղվես սատկավ:

Աղվըսու պըստիկ ախպեր փախավ գյնաց, ասաց.— Վուլա, ես տը վախեմ էմ էրկու ախպերն էլ լեբ էրին, լեբով գյացին, վուլա, ես էլ լեբի հիտե կան չըմ ի'գյն:

71. ՕՅՈՒ ԲԺԸՐԿԸՆՈՑ

Պառվու մեկ լաճ կ'էնի: Էտ լաճ կ'ընի կ'իյա գյաճգե, կ'ըխի՝ օցըմ կ'ընի գյաճ գիծ կը քյաճա ուր պընի պեոլոր, կ'էրթա: Մղըսըրըմ կը մնա, օցըմ ուր պնից կ'ընի տյուս, գինքըր կը տա դըս օց: Սև պոլոտ օցըմ էտա դեխէն կը գյաճ, կը թռնի, գէտա գյաճ կ'ընցնի, որ խազ չ'առերա, էն ու էտա նխաճ օց կը փաթթվեն հիրար: Պառվու լաճ կ'ասա. «Վոլա՛, ես տը զանեմ, էնա սև օց ըսպանեմ»: Քյար զանելուն խետ, կը տիպնի էտա նխաճ օցին, նխաճ օց կը խատնի, էն սև օց կը փախի: Գյազ կը խանա, չլակ կը շինա:

Էտա օց, որ գյաճ կը քյաճա պընի պեոլոր, կը գյաճ կ'ըխի ի՞նչ ուր կնիկ սպանաճ են էտա տեղ, կ'ասա. «Կա-չկա էնա խողածին ա ըսպանե, ես տը մտնեմ էնոր գյազի չլակվե իյամ էնոր տուն, ինչ քյուլֆաթ կա ժանհեմ, մեռնեն»: Կը մտնի չլակվե, էտա մարթ ուր չլակ կը չկա կը գյաճ, չլակ կը տնի տյուս, կը գյաճ տուն: Օց գյաճխտիկ մտավ տունվե:

Էտա մերն ասաց. — Տղա՛, խաց չը՞ս ուտե:

Ասաց. — Չէ՛, ձի խաց չըպիտի, ընցկոմ թվանդկ մ'ա էկե վըր ձի, էմ պերան կսկըծու չըպանցվի:

Կ'ասա. — Ի՞նչ էլե, տղա՛:

Կ'ասա. — Ես գյաճցի գյազե, օցըմ ուր պնից էլակ տյուս, գյաճըմ քյաչեց ուր պնի պեոլոր, գյանց, նխաճ օցըմ էլավ գինքըր էտուր արև, պոլոտ օցըմ էրե, թռավ գյանց էտա նխաճ օցի մոտ: Էտա նխաճ օց, էն պոլոտ օց փաթթվան հիրար: Ես քյարըմ զանրկի, ասի՛ էն սև օց տը սպանեմ, էն նխաճ օց ըսպանվավ, մկա մու կսկըծու էմ պերան չըպանցվի:

Օց ալանջ կ'էներ, տան մեկ քունջից էլակ, էկավ, ասաց. — Խողածի՛ն, էտա խոսք օղո՞րթ ա:

Ասաց. — Խա՛, վոլա՛, օղորթ ա:

Ասաց. — Դե՛ արի խը ձի էրթանքը, որ էն օց տո՛ւ ճանչնաս, քյու մրազ ի՞նչ ա, ես կատարեմ:

Կ'էնեն խնդրաց կ'էրթան, ճամբախ օց լաճուն կ'ասա. — Էմ խեր ինչ կը տա քյե, չ'առնես, մենակ ասա՛ քյու լեզո՛ւն էմ պերան կանացու:

Կ'էրթան թաքավորի մոտ, թաքավոր անձը կ'էնա, օցեր հմեն կը ժողվեն գլխին: Որ կը գլխի հանձնուց կ'ընցնի, կ'ասա՝ էն չի:

Թաքավոր կ'ասա. — Էլ օց չըկա՞:

Կ'ասեն. — Մեկ պոլոտ օց գլխի հան սարի մեջ պառկե, խիվընդցեր ա, չըկանա գլխի:

Թաքավոր կ'ասա. — Դե, էրկու ջհել վանգե՛ք, գէն օց առեք, էկեք:

Էրկու ջհել կը վանգեն, օց կ'առնեն կը գլխին: Սև պոլոտ օց հան ջհելներու հիտե վե կը քելեր, որ չըճանչնեն:

Մարթն կ'ասա. — Ահա՛ն, գլխի էն ա օց:

Թաքավոր հրաման կը տա օցերուն, կ'ասա. — Թափեք վերեն, հմեն պրտոնը գլխի տարեք:

Օցեր թնփան վերեն, փոթեցին, տրին դի:

Թաքավոր կը մնա կ'ասա. — Դե՛, խողածին, քյու մրազ ի՞նչ ա, ուզի՛:

Կ'ասա. — Էմ մրազ էն ա յա, որ քյու լեզուն էմ պերան կանացուցես:

Լեզուն պերան կանկացուցա, կ'ընի կը գլխի, մոթ կը տա վերե սարվե:

Մարթն կ'ասա. — Տ'էրթամ էնա խովըվու մոտ պառկեմ, խլիսուն լունա, իյնմ:

Կ'էրթա կը պառկի մո խովիվ, խովիվ կը քնի. էտ մարթ կը մնա հիշար: Կ'ընի ի՞նչ ոչխրներ հմեն էլան զրոց:

Էն մեկ մաքի կ'ասա. — Էմ ջրնա չում էրկու խարիւր կ'էյն:

Էն մեկն էլ կ'ասա. — Էմ՝ չում իրեք խարիւր:

Էն մեկն էլ կ'ասա. — Էմ չում չորս խարիւր կ'էրթա:

Մեկն էլ կ'ասա. — Էմ չում խինգ խարիւր կ'էյն:

Վարհասը խինգ խատ ոչխար ըսնա՝ կ'ասեն, կ'էնի գէն խինգն էլ կը նշանա:

Խուն կ'ասա. — Տնավե՛ր, էս օր ըսկում ծոն տը գլխի, խովիվ ուր գլխիակալ կուրիսի:

Քոչն կ'ասա. — Ես որ գլխերանց մոտեն չըվանխնամ, ձե ըսկում հէրի տակ տը տանեմ, որ մեկ պրտոնը ծոն վեր ծե չըգլա:

Շուն էլ կ'ասա. — Դե՛ տյու մե տար, քե գնալի չըկա, ես չըթողնեմ, գլխի բիւն մոտխասնա:

Մարթ խտ խովըվուն կը քնի, խլիսուն կ'էնեն վեր, ըսկում ծոն ա էկե, խովիվ ուր գլխիանակով մեջ ծան կուրուսեր ա. նա ոչխար կա, նա չուն: Խովիվ կ'ընի հալաքալ՝ հայ, մեր ոչխար:

Խէն կ'ասի. — Ի՞նչ տաս, քյո ոչխար խանեմ հէրեան:

Կ'ասա. — Էմ ոչխարի կես քե, էմ ոչխար խան հէրեան:

Կ'ասա. — Զէ՛, խընց խինգ ոչխար, հավելի չըմ առնե:

Կ'էնին կ'էյն, ոչխար հէրի տակ կը կընդեն:

Խովիվ խայուն կ'ասա. — Դե՛, քե քյանիմ ոչխար պիտի, վերու:

Խէն էտա խինգյ ոչխար, որ նշանե, կը վերուցա:

Կ'առնի կը գյա՛, էտա ոչխարներանց մոտեն շատ կը գանգոյնանա, էտա ոչխարներուց շատ կը հանգընա, էտա մարթ շատ կը գանգոյնանա:

Կը մնա օրըմ, իրիկ, կնիկ խգրաց կ'էրթան բեր: Ինչ բեր կ'էնի, գյառներ կը թողնեն մերեր:

Մեկ թոփալ գյառ կ'ընի, խետկեր չըկանա վագե խաանե, կը մնա հիտեանց, կ'ասա.— Վուլ էմ մեր ծծա, էմ թոփալ ոտ էնոր մոր ոռ:

էտա մարթ կը խասկընա, կը ծծղա:

Կնիկ կ'ասա.— էտա ի՞նչ քըսա յա, տո՛ւ ընչի՞ կը ծծղաս:

Կ'ասա.— Էնա թոփալ գյառ, ինչ կը բուեր, էնապես կ'ասեր:

Կ'ընի էտա կնկյան դարդ, կ'ասա.— էտա ինչ կը խասկընաս, զի քըսա տ'անես:

Մարթ քըսա չ'էնա, ինչխ որ կ'էնա, քըսա չ'էնա. որ քըսա էներ տը մեռներ: Կը մնա, կը գյան տուռ: Ժամանակըմ կը մնա, էն մեկ օր խէն վարից կը գյա՛, եզ իշու հիտեվե կ'ընցնի, եզ տուռիկըմ կը զանա:

Եզ կ'ասա.— Տո՛ւ քյու տիրու խեր քյուռես, ես նեղացուկ, հէսօր ես էսա կանդար վար եմ արե, տո՛ւ ճի տուռիկ կը տաս:

Էշ կ'ասա.— Խիստ կ'ընի, վագ խիվընդցի, խոտ կը պերեն՝ մ'ուտե, որ քյե չըտանեն վար:

Եզ կ'էրթա փարգյախ, խոտ կը պերեն՝ չ'ուտա, հարթ կը պերեն չ'ուտա ծանդը-ծանդը կը խեծա:

Խուտաղ կը գյա՛ կ'ասա.— Աղա՛, մեր էն ճոչ բալաքյ եզ խիվանդ ա:

Կ'ասա.— Որ խիվանդ ա, բաբո՛, պան չըկա, էշ տար լծի տեղ: Խլիսուռն էշ կը տանեն կը լծեն տեղ: Ապա էշ կանա՞ լո՛ւծ էրթա:

Հէվարին էշ նեղացուկ կուգյա՛, եզան կ'ասա.— Աստծու սիրուն, խոտ կը պերեն՝ կե, հարթ կը պերեն՝ կե, էլ քյե չըմ գանե:

Կը մնա խլիսուռն եզ կը ժրի, կ'էյա վար:

Կնիկ էլ մ'էլ կապկըտա իրիկ, կ'ասա.— Տո՛ւ ի՞նչխ խասկցար իշու պատճառով էր էզ խիվընդցավ, իւյհի զի քըսա տ'անես, յան չէ, քյե կնգյուռլենն էչմ անի:

Շատ կը գոռա վեր իրկան, իրիկ կ'ասա.— Թող քիչըմ պառկեմ ըստեղ քյեմ, նոր էլնեմ, քըսա էնեմ:

Իրիկ կը պառկի կը մտածա, կ'ասա.— «Քըսա էնեմ՝ կը մեռնեմ, քըսա չ'էնեմ, էսա կնիկ զինե վագ չըգյա՛»: Էն գյախ դիկ առե քյառուռն խավ կը գյա՛ տուռ, շուռ կծկվե վեր տուռն, մոթե մնացե:

Շուռն կ'ասա.— Անամոթ դիկ, քյո անամոթուլթեն հա՛ կա, մեր տեր մնացեր ա մեկ սանհաթ, որ ուր խորխուրթ ուր կնկյան քըսա տ'էնա մեռնի, քո՛ւ քյեֆ հա՛ տեղն ա:

Կ'ասա.— Կը մեռնի, թըխ մեռնի, ըսկու՛մ վաղկոտ միւլթ օրըմ շոտ

թըխ մեռնի. ես մեկ դիկ եմ, կանամ քյառսուն կնիկ զանֆթեմ, քնուր մեկ կնիկ չըկանա զանֆթե:

Շուն կ'ասա. — Դի'կ, ապա ի՞նչիս քնա խետ:

Կ'ասա. — Էրթա շանկըմ կաղնի փետ մեշից կտրա, պերա ըզկնիկ չըփլախցուցա, էտա փետեր մեկ-մեկ վեր քնոր ջանին կոտրա, խեմ՝ թանրկ կանա թե չէ:

Տեր կը լսնի, կ'ընի կ'էյա մեշեն, շանկըմ կաղնի փետ կը կըտրա, կ'առնի կը պերա, կ'ասա. — Դե', կնի'կ, չալախցի', քյե քըսա քնեմ:

Կը չալըխցուցա, քյանի փետ կը զանա, կ'ասա. — Քըսա քնե՞մ:

Կ'ասա. — Չէ':

Քյանի կ'ասա, կնիկ կ'ասա. — Չէ', զի թորսն կենա, ես թյուջար չ'ասեմ՝ քըսա էրա:

Նոր քնոնքյ խասան ուրենց մրազին, տո՛ւ ել՝ ծեր:

72. ՕՅՆ ՈՒ ՄԱՐԹ

Մարթըմ կ'էլնի, կ'էլնի կ'առնի խաց, կ'իւն սնգ, ուր խաց կը դնան էդա տեղ, կը տեսնա, որ ոսկի'մ կը պերեն դնեն տոպրակ, կ'առնեն զխաց, կ'էրթան: Օրըմ էտապես, մեկել օրըմ էլ մ'էլ էնպես, մարթն ասաց. «Ջանըմ, էդ ի՞նչ ա, վոլն, ես պախ տը դնեմ, խենք՝ էսիկ վո՛վ ա»: Տեսա՛մ օց ոսկին կը պերա, խաց կ'առնե կիւն: Մարթն էթող գլխանց կուրբանթութեն, բայց լաճուն թանպիհ չ'էրաց: Լաճն էլ էլնւմ, ավուր մեկին գլխանց էնու սնգ, տեսա՛մ ոսկի դրած են էնոր տոպրակովե, խաց առած տարած: Ասաց. «Վոլն, ես պախ տը տնեմ էսօր, խենք՝ էսի վո՛վ ա»:

Տոպրկի պերան կապեց, տեսա՛մ կարմիր օցըմ էկե, գլեռ կայնե տոպրկի կուշտ, կարմիր ոսկի'մ գլեռ պերան, մարթ էն պնխըմ էզար, պոչ կտրեց:

Ասաց օցն. — Տո վոլն, էս գլխեր տը գլխմ քե կծեմ:

Գլխեր էլնւմ գլխանց, կծեց, լաճն մեռաւ:

Ժամանակըմ մնաց, խեր կուրբանթութնից էկաւ, ասաց. — Հո՞ւր ա էմ լաճ:

Կնիկ ասաց. — Քյու լաճ օց կծեց, մեռաւ:

— Հե՛յ, վախ, — ասաց:

Մարթն ա էլ մ'էլ էլնւմ գլխանց ուր սնգ, տեսա՛մ օց գլեռ կայնե էդա տեղ:

Ասաց օց. — Տո՛ւ ս'ի՞ գլխ էլնե ձի լաճ:

Ասաց. — Ձէ՛, քանի տո՛ւ կ'օրոնես քյու լաճու գլխերեզմնին, ես կ'օրոնեմ վրը էմ պոչին, ես չըմ էլնի քե լաճ:

Ասաց. — Ձէ՛, չէ՛, Աստուած մըչ ձի, մըչ քե ընի, ես քե էնեմ ձի լաճ:

Օցն ա էլնւմ, ուր խզինեն շանց էտու մարթուն, մարթն զօց էդի մըչ սանտո՛ւխեն, առեց էպե տուն, մեկ քյանի'մ օր տրեց, ավուր մեկին մարթն էլնւմ տանիս, կայնա՛մ օրոնեց խըտ գլխերեզմներ, մեկ ա՛խըմ քյաշեց:

Օց տունվե լսաւ, ասաց. «Աստուած գլխի, էնի ուր լաճու անն էր

քյաշեց, տը գյա՛ն խը ձի»։ Մարթն էկավ տուն, սանտո՛ւկս գլրկեց, տարավ էդի մըչ ճւղի դեզի գլեոխ, կրակ էտու ճւղի ոռուն։

Օցն էլ խժխժոց էդի հինե։

Մեկ գլեղացի մարթ ասաց.— Զանըմ, կրակ պո՛նե էսա ճւղի դեզ, սանտո՛ւկսըմ գլեո ճւղի դեզի գլեոխ, վո՛ւն, ես տ'էրթամ պերեմ տակ, տենամ էսիկ ճի՞ժ ա, ի՞նչ ա, կը խժխժան։

Գյնաց սանտո՛ւկս էպե տակ։ Սանտո՛ւկի պերան էպաց, տեսավ օցըմ։

Օց համան փաթթվավ էնոր բեռկի պեոլոր, ասաց.— Տո՛ւ ի՞նչ տ'էնես։

Ասաց.— Վո՛ւն, ես քլե տը խեղդեմ, տո՛ւ խում կաթ կերող բեբախտ եք։

Ասաց.— Զանըմ, ի՞նչ բեբախտ ենք, արի էրթանք եզըմ գլեո հանտեղ, թըխ էմ շա՛ռյաթ քոյն կտրա։

Գյացին մըտ եզ, եզ ասաց.— Խեղդի՛, չխո մը՛ թողնի, խում կաթ կերող բեբախտ ա, — ասաց, — քյանի մենք աճա՛ռ ենք, մե լավ կը պախեն, մկա մենք էլեր ենք լծու, մե կը տփեն։ Խեղդի՛, չխո մը՛ թողնի։

Ասաց.— Զանըմ, արի յանք մըտ ձին։

Ասաց.— Ես կը գյամ, քելի։

Զին ասաց.— Խեղդի՛, մը՛ թողնի բեբախտ խում կաթ կերող, կ'ըլնեն մե կը խեծնեն, խեծնելու պես մե կողեր կը զանեն հեռձե զանգվի, բրինդար կ'էնեն, խեղդի՛, մը՛ թողնի, չխո։

Ասաց.— Աղե՛կ, օց, ձի մը՛ խեղդի, էրթանք մըտ գլետ։

Գլետ ասաց.— Խեղդի՛, մը՛ թողնի, — ասաց, — րնչո՛ւ, բեբախտ հիսան, որ մենք սերսուփ ճո՛ւր ենք, էնոնք կ'ըլնեն, կը գյան մե կը խմեն, կը վեւացվեն, կը սերսուփվեն, դեոր կը թքեն մըչ մե էրեսին, կը թողնեն կ'իան։ Բեբախտ են, խեղդի՛։

Տեսա՛վ աղվեսըմ էն տեղեն էրի, ասաց.— Արի՛ էրթանք մըտ էսա աղվես, դատ էնենք։

Աղվես խըտ էկելուն մոտ, էրկու մատ մարթն շանց էտու աղվըսու։

Աղվես ասաց.— Աստված գլիդի, էրկու դիկ ձի քյա՛ռափուլ էտու։ Ասաց.— Օ՛ց, էջի տակ, քլե պան կ'ասեմ։

Ասաց.— Աստված գլիտի, ես էջնեմ տակ տը տո՛ւ յոթ տարի անպոչ կան գլիան։

Մարթն էզար զօց սպանեց, ասաց.— Աղվե՛ս, կայնի՛, ես ինձ քյու էրկու դիկ պերեմ։

Մարթն էլավ էկավ տուն, էրկու դիկ պո՛նեց ձեռ, տափն էտու հիտե, րնցկնա բանցրացուց։

Աղվես տեսավ զըրկներ, ասաց.— Հայ ջան, գլեո հան էմ զըրկներ էպե։

Տափն էլ գլեո մարթու հիտեն ա։ Աղվես ուրախելն վանգեց, մարթն զըգներ էթա՛լ հեռձե, դիրըմ տափն լարեց հիտե, զարկեն պոչ կտրեց, աղվես անպոչ փախավ։

73. ԱՂՎԵՍՆ ՈՒ ՌՈՒԹՈ

Ժամանակին կ'էլնի մեկ շիվար մարթըմ: Էնոր գործ ի՞նչ կ'էլնի. կոճ կը դնան ջան-ջանավար պոնելիւ խամար: Ավուր մեկին աղվեսն կը գյան, կ'ինի մըջ էնոր կոճեն: Մարթըն կ'էլնի կ'իյն, կ'ըխի՝ աղվես գյետ մըջ ուր կոճին ա:

Ջաղվես պոնեց, որ տը սպաներ, աղվես ասաց.— Ախպե՛ր, արի ես, տո՛ւ ընենք ախպերագլիւր:

Էլան ախպերագլիւր:

Աղվես ասաց.— Ախպեր, քյո՛ւ անուն ի՞նչ ա:

Ասաց.— Ռութո՛ բեկ:

Ասաց.— Ռութո՛ բեկ, ես քյե տը փսակեմ:

Էլան աղվես գյանց խըտ խարսներուն, խըտ ախշկըներուն, սարվե, դիւր մ'էլ էզան, էնոնց քյանֆզընեց, էնոնց վզանոցներ առեց, փախավ:

Ասաց.— Ռութո՛ բեկ, էնա փարեն քյակուտի իրարուց, ես խլըսուն կ'իյնմ փաշի ախշիկ կ'ուզեմ քյե խամար:

Ռութո՛ բեկ ասաց աղվեսուն.— Աստված քյու տուն ավիրա, տո՛ւ փաշի ախշիկ տը պիրես ո՞րտեղ:

Ասաց.— Քյե ի՞նչ կա խետ, տո՛ւ էմ խոսքով էրա:

Էլան գյանց աղվես փաշի տուն, նստավ վըր աթոռին, ասաց փաշին.— Փաշա՛, ես էկեր եմ մըտ քյե, մեկ հիվի՛մ կ'էնեմ: Էմ հիվին էն ա քյու մոտեն, որ տո՛ւ ոսկու չափ տաս ձի, ես տանեմ, էմ ոսկին չափեմ, տեսնամ խենք թերի կ'էնա՞, թի չէ, էմ ախպեր տը փսակեմ:

Փաշեն ասաց. «Վույ քյու խերիկ-մերիկ գյո՛ւղանգեոռ էնի, էսիկ ես փաշե՛մ եմ, տաս տարի՛մ դիրըմ, ես էսա ոսկու չափ էմ բանցուցե, էսիկ ի՞նչ կանդան ոսկի կա էտոր, որ էսա ոսկու չափ կը տանի»:

Ասաց.— Շա՛տ աղեկ ա, ա՛ւ, տա՛ր:

Տարավ, օրըմ էթող տուն, մեկել օր էլան, ոսկի՛մ էզան չափի ճեղքվե, տարավ էթան մըջ փաշի տախտին:

Փաշեն տեսավ ոսկի՛մ ինգյան վ տակ չափից, ասաց.— Աղվե՛ս ախպեր, ա՛ւ քյո ոսկին:

Ասաց.— Փաշա՛, ես ի՞նչ տ'էնեմ ոսկին, խատ չափեց կը կտրի՞:

«Վա՛յ, — ասաց, — քյո խերիկ-մերիկ գյոռբանգեռու կ'էնա, էսի քյանի՞ ոսկի կա էնդոր»:

Ասաց. — Փաշա՛, ես կը խնդրեմ քյու մոտեն հէսոր տո՛ւ դեոր մաջիթու չափ տաս:

Ասաց. — Աղե՛կ, կ'էնի:

Էլանվ, տարավ օրըմ էդի տուն, էլ մ'էլ մաջիթե՛մ տարավ, էզանը չափի ճեղքվե, էտու փաշին:

Փաշեն ասաց. — Աղվե՛ս ախպեր, մաջիթե՛մ ա մնացե մըչ չափին, ա՛ռ քո՛ւ մաջիթեն:

Ասաց. — Թը՛, ի՞նչ տ'էնեմ մաջիթեն, խատ չափից կը կտրի՞:

«Վո՛ւյ, — ասաց, — խողի էսա գյեր, էմ ախշիկ ուզեր ուր ախպո՛ր»:

Մեկ էլ օր Ռութո բեկ էլանվ, գյնաց, նստավ խնամաթոռին:

Աղվես ասաց. — Թաքյավո՛ր, էսա բա քյո՛ւ փեսեն, դե ուզի՛, խենք՝ ի՞նչ կ'ուզես ձենն:

Ասաց. — Աղվե՛ս ախպեր, ո՛չ, ես պն՛մ չեմ ուզե քյենն:

Փաշեն էլանվ մեկ դանթ զաբյուլթի խալավ էպե խագյուց զՌութո բեկ, ասաց. — Էնա էմ փեսի խամար, շա՛տ լավ, — ասաց. — Աղվե՛ս ախպեր, ես էմ անքյրներով, եմ զաբյուլթներով, էմ ախշիկ կ'հէորողեմ:

Ասաց. — Շա՛տ աղեկ կ'էնես, գանթի մարթ չըկա էմ տուն, ես, էմ ախպեր միգյու ենք:

Էլան, ըգախշիկ էցկեցին ճամբախ ասքյրներով, զաբյուլթներով, Ռութո բեկ խեծուցին:

Աղվես ասաց յուզբաշուն. — Յուզբաշի, ես որ տեղվե քյեչեմ, տո՛ւ էմ հետե էկեք:

Աղվես էլանվ քյեց: Մարթանգյել պառավ սարեն, ինչ դյունեն մաղե, քյաղե լցե հինե, աշխըրքի մալ ունի, աղվես քեց խըտ էն դեխ: Էլանվ գյնաց գյանլինվ, տեսալ՝ տաս կտոր ոխշար մարթանգյել պառվուն գյեռ էտա տեղն ա:

Խովըվներ էլան աղվըսու հանձե, ասին. — Աղվե՛ս ախպեր, էնա ի՞նչ սազ ա, հանգյամա յա, կը գյան մեր էտե:

Ասաց. — Տնավե՛ր, ասեք՝ էսի Ռութո բեկի ոխշարն ա:

Էկան խասան խովիվներուն, ասին. — Խովիվնե՛ր, էսա վի՞ր ոխշարն ա:

Ասին. — Ռութո բեկի ոխշարն ա:

«Ո՛յ, — ասաց յուզբաշին, — քյո խեր ու մեր գյոռբանգեռու կենա, կ'ասեն՝ Ռութո բեկ դո՛վաթվոր ա»:

Աղվես կես հանձեանց կ'իյն, տեսալ՝ տաս ուսվի ձի գյեռ էտա տեղն ա:

Սեյիսներ էլան հանձն առվըսուն, ասին.— Աղվե՛ս ախպեր, էսա ի՞նչ ձեն ա, ընդեր ա գյանլինվե կը գյան, դյունեն ավերա՞վ:

Ասաց.— Էնոնք կը գյան, ձե պան չեն էնի, տո՛ւքյ ասեքյ՝ Ռութո բեկի ձիանքյն ա:

Էկան խարցնեցին սեյիսներուն, ասին.— Էտա վի՞ր ձիանքյն ա:

Ասին.— Ռութո բեկին ա:

«Վո՛ւ քու խերիկ-մերիկ անիծած կ'էնա»:

Աղվես ախպեր գյանց մարթագյել պառվու սարի հանձնեն, տեսավ աղվես կը փախի, ասաց.— Աղվե՛ս, էնա ի՞նչ ա կը լարեն քյո՛ւ հիտե, կը փախիս:

Ասաց.— Էնի թաքյավորից ամր ա էլե, էկեր ա խը քյո՛ւ խոգյին:

— Ապա ի՞նչխ էնեմ ես:

Ասաց.— Տնավե՛ր, արի մտի մըչ էնա չոր փետերուն, քյե պախեմ, որ քյե պախեցի, որ կը գյան, կան կը գյան, քյե չըտեսանն թողնեն կ'իյան:

Մտուց մըչ փետերուն, դիրըմ կրակ էտու չորս դին փետերուն:

Ձիավորներ դեորիսվան լանքեցին, ասին.— Հա՛ն, աղվես ախպեր մե խամար կրակ կ'էնա:

Էդա տեղ իրեքյ օր, իրեքյ ցերեկ էրին խարանիս: Էլան աղվես ախպեր մարթագյել պառվու խզինեն էպաց, հորըղկեց փաշի խամար, էնոնք գյանցին տուն:

Մնաց աղվես, Ռութո բեկ, փաշի ախչիկ, էդա կիսա կտիր ոխչրներ, էդա կիսա ձիանքյ, բիթուն մնաց Ռութո բեկի խամար:

Ժամանակըմ վրեն ընցավ, ավուր մեկին աղվեսն ասաց Ռութո բեկին, — Ախպե՛ր, ես էսա կիսա աղեկութեն քյե խամար էրի, որ ես մեռնեմ, տու ի՞նչխ տ'էնեա խը ձի:

Ասաց.— Ախպե՛ր, ես ի՞նչխ տ'էնեմ քյե, ես տ'էորողեմ տերտերըմ պերեմ, ժամով քյե տանեմ, խորեմ:

— Շա՛տ լավ:

Քյանի՛մ օր մնաց, աղվես մախսուս խիվնդցավ, ավուր մեկին պառկավ թորվան շուրթվե, մեռավ:

Փաշի ախչիկ ասաց.— Ռութո՛ բեկ, քյու ախպեր մեռավ, էլի՛ գյան տերտերըմ պե, վիրու:

Ասաց.— Աստված քյու տուն ավիրա, տնավե՛ր, էնի ջաննավար ա, ես տերտեր պերեմ դո՞ր:

Էլան, թելըմ էցգեց աղվըսու ոտնեն, քյոքյաչ-քյոքյաչ, քչեց տարավ, էթալ պատվե:

Աղվես էլան էտա տեղ նստավ, մանլընգա էրաց, ծեռ ընցկնն քսեց էնոր պերան, ասաց.— Ջանըմ, էմ քյինթ ու պերան հմեն էլի մուր,

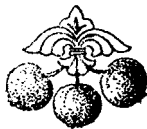
ասաց, — տես հիսնի բախտ ի՞նչպե՞ս ա, կ'ասե՞ն խում կաթ ուտողեն
բախտ չըկա:

Էլավ հուշիկ գնաց տեղու, կանչեց, ասաց. — Ռո՛ւթո բեկ:

Ռութո բեկ ասաց. — Վա՛յ, ախպե՛ր, ես էրի, տո՛ւ չ'էնես. էմ նամուսն
հանճե էմ կնգյան չըթափես:

Ասաց. — Ռութո՛ բեկ, էնու աղեկութեն, ինչ տու ձի չըսպանեցիր,
էնա տուն, սարեն, մալեր, ինչ կա՝ հմեն պիրող ընի քյե, էմ քյարի տկու
տուն՝ ձի:

Էթող գնաց, ազատավ Ռութո բեկ էնոր ծեռնից:

ՏՏՄԵՆԻ ՀՆԴԻՅԱՄԱՆ

(Ռշտունիքի բարբառի նմուշ՝ գիտական տառադարձությամբ¹)

Կեր մեկ խնկիրորն, շար աղքատ էր: Էլնվ կ'երթեր փերե.
նր սարուարն վրը փերին էր ախրե: Օրըն կ'երթա փերե, շնկ կը
շինա, ինչ կը շրկա՝ տը րը կ'նն րոն, րորնում կ'էլնի, կը նարի
վրը փերին: Խնկիր կը թնկն րակ, էլըն կ'էլի, կը նարի վրը
շրկին:

Կասա. — Էղն, յէս էսա րորնում րը րանեմ, վնդ կիրակի ա,
էնեք՝ ճաշ:

Էպե րոն, կրեց կ'ննց փերկի րակ վե:

Հիրիկոն օր րնն պառկավ, մեկ կը դանչա. — Կակո, ձի փասկի:

Իրեք՝ անգամ օր դանչեց, կնիկ սասց. — Աարված ք'ն իմ
չրք'նկա, ծնն րո:

Ծեն էրո, սասց. — Կակո դոլ ամա ք'ե, ինչո՞վ փասկեմ:

Ասաց. — Կուգեմ՝ էրթաս թաքավորի ախշիկ պերես ձի:

Պասկին էր, իլխոն էլնվ կ'ննց մըր թաքավոր, սասց. —
Ք'ն ախշիկ րո իմ լաճոն:

Ասաց. — յէս էմ ախշիկ կը րամ, հնկն իլխոն օր յէս էլն վե,
ք'ն սարեն իրնձ էմ պննցր էղի, թի չէ՝ ք'ն վիզ կը զննեմ:

Պասկին էր, էլնվ, լնկելեն կ'ննց մըր լաճ, սասց. — Կակո,
պերի՞ր:

Ասաց. — Կակոն խող ու փոշին էրո վրը ք'ն կ'լխոն, թաքավոր
ընցկոն սարե՛մ կ'ուզն մեզնե, օր իրնձ նր սարեն պննծր էղի, թի
չէ՝ էմ վիզ կը զննա:

Ասաց. — Կակո՞, էնի իննգ'իար ա: Ա՛ն էսա պննիս, զնն էն
ք'նրին, ինչ յէս էլն ք'ն ք'նմակ, սաս՝ Գ'նվ'նզնր, Հնդիյաման ք'ե
պննր կ'էներ, էն պարիկ սարեն կ'ուզեր:

1 Հեքիաթի գիտական տառադարձումը կատարել է ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի ան-
վան լեզվի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, ր.գ.դ. Հայկանուշ Մե-
րոյանը:

Խլիսուն չոր պապիկ էլնւլ, րեսաւ՝ ուր սարեն խով էրեր էր վրր թաքավորի սարին:

Կննց, սասց. — Թաքավոր, դիրիս քնու ախշիկ րոն էմ լաճուն:

Ասաց. — Կ'ուզեմ էմ սարից չոր քնու սարեն, օր մննումն քննր էդի, օր իմ ախշրկե սղեր չըթոզորի, չիտ քնու վիզ կը զննեն:

Պապիկ էլնւլ, լննելեն էկաւ րուն:

Հնդիյաման սասց. — Պերիբ:

Ասաց. — Խողն ու փոշին րովիւր վրր քնու կորին: Մննումն քննր կ'ուզա ուր սարից չոր մեր սարեն, օր ուր ախշկան սղեր չըթոզորի, թի չէ՝ մեր վիզ կը զննա:

Ասաց. — Էսի, կսկո, իմնագիար ա, ա՛ռ Էսա պննիս, րար զննր վրր Էն քննին, սաս՝ Գնվ'նուզնր, Հնդիյաման քե պննր կ'Էներ, Էն պարիկ մննումն քննր կ'ուզեր:

Պննիս րարաւ էզննր վրր Էն քննին, սասց. — Գնվ'նուզնր, Հնդիյաման քե պննր կ'Էներ, Էն պարիկ մննումն քննր կ'ուզեր:

Խլիսուն էլնւլ վե. Էտր սարեն չոր ուր սարեն սալով մննումն քննր էր:

Խննիվորն էր, էլնւլ կ'ննց, սասց. — Թաքավոր սարած կե-
նաս, դիրիս քնու ախշիկ րը րան:

Ասաց. — Կ'ուզեմ էմ սարեն չոր քնու սարեն պնն ու պննչա, կես ժնո, կես իսասուն, կես ուրվի, կես չուրվի, իտ քնու վիզ կը զննին:

Էկաւ, սասց. — Կսկո, պերիբ:

Ասաց. — Կսկոն խող ու փոշին Էրոս վրր քնու կ'իսուն, չոր իլի-
սուն յես հոնար պնն ու պննչա րընեմ՝ կես ժնո, կես իսասուն, կես
ուրվի, կես չուրվի:

Ասաց. — Կսկո, Էսի իմնագիար ա: Ա՛ռ Էսա պննիս, էլըմ րար զննր վրր Էն քննին, սաս՝ Գնվ'նուզնր, Հնդիյաման քե պննր կ'Էներ, Էն պարիկ պնն ու պննչեն կ'ուզեր:

Պապիկն էր, պննիս առեց, րարաւ էզննր վրր քննին, սաց. — Գնվ'նուզնր, Հնդիյաման քե պննր կ'Էներ, Էն պարիկ պնն ու պննչեն կ'ուզեր:

Խլիսուն էր, պապիկն էլնւլ, պշկաւ՝ ուր սարից չոր թաքավորի

ասրեն րրե պնր ու պնդա, կես ժոռ ա ու կես՝ խասուն, կես կ'արվի, կես չարվի:

Ասաց. — Թաքավոր ասրած կենաս, դիրիս քո ախչիկ չնս իրա էմ լաճուն:

Ասաց. — Քենե կ'ուզեմ սոֆրե՛մ, ինչ Ասրված արեղծե՛ մրչ էս սոֆրին էղի, ուրեն-չուրեն՝ նն հնվելնս, նն պակսի, խո քո վիզ կը զննեմ:

Պասիկն էր, էմ էլ րնրցավ, փոշմընսավ, էկավ րոն:

Ասաց. — Կակո, պերի:

Ասաց. — Կակոն խող ու փոշին էրոս վրր քո կ'խոն, էսպես սոֆրե՛մ կ'ուզն, ինչ օր Ասրված արեղծե՛ հինի էղի՝ ուրեն, չուրեն՝ նն հնվելնս, նն պակսի: յէս հոսարեն պերեմ:

Ասաց. — Էնի խննգ'իսր ա, աո էսս պնլնիս, րար զնր վրր էս քնրին, ասս՝ Գնլ'նզնր, Հնդիյաման քե պնրն կ'եներ, էս պարիկ սոֆրեն կ'ուզեր:

Խլխոն էր, խնլիվոր էլնվ, կը խի՝ գո սոֆրեն կախվի հնո-քեն:

Ասաց. — Կակո, էրա ոռճեթ աո, զնր վրր սոֆրին, ասս՝ պնցվի, պնցվի, չխո կը պնցվի:

Ինչ Ասրված արեղծե, մրչ սորֆրին կեր: Կերան, խմեցին. նն հավելցավ, նն պակսավ:

Ասաց. — Էրա ոռճեթ զնր վերեն, ասս՝ խիվի, խիվի, էմ էլ կը խիվի:

Սոֆրեն խիվավ:

Էլնվ կ'ննց մըր թաքավոր, ասաց. — Դիր իս, քո ախչիկ րոն էմ լաճուն:

Ասաց. — Խնլիվոր, վոնն դիրիս րարավ էմ ախչիկ: Քենե կուզեմ էսպես խալիչե՛մ պերես իմ հոդեն, նն հնվելնս, նն պակսի, խո քո վիզ կը զննեմ:

Էլնվ, էմ էլ կ'ննց մըր լաճ, ասաց. — Կակո, պերի:

Ասաց. — Կակոն խող ու փոշին էրոս վրր քո կուրին, մկա յէս էրթամ հոսար խալիչս պերեմ ուր հոդին, նն հնվելնս, նն պակսի:

Ասաց. — Էնի խննգիսար ա: Ա՛ն էսս պննիս, տար գնն վրը
էն քարին, ասս՝ Հնդիյամնսն ք՛ե պարն կ՛էներ, ուր պարիկ
խալիչեն կ՛ուզեր:

Եղիսուն էլնվ տեսավ խալիչեն գ՛ո թաքավորի հ՛ոդեն ա,
ասաց. — Թաքավոր, ք՛ենն կ՛ուզեմ՝ ք՛ո ախչիկ տաս էմ լաճուն:

Թաքավոր ասաց. — Կը տամ, էմ ախչիկ կը տամ ք՛ո լաճուն:
Քննոսուն ծիավոր էմալ կերեցուցես, խմեցուցես՝ նն հնվելիսս, նն
պակսի:

Քննոսուն ծիավոր կերան, խման, նն հնվելցավ, նն պակսավ:

Հրիկուն էր, կնիկն ասաց խնվորուն. — Տն թաքավորի
ախչիկ պերիր, տրոնմ տրինք՝ խըր կշտին, ինչ տ՛ասս մե, խեմ՝
էի, աքի:

Էլնվ, աքեց, ընցկոն ջեղ՝ ըմ ա տրամից էլե տոն, օր նն ուրես,
նն խմես՝ հինի պշկես:

Ավոր մեկին թաքավորի լաճ փասկեցին: Ախչիկներ, փեսեք՝,
հրենն ժողվան խարանիս:

Տրմենին ասաց. — Կսիկ, դոնմ յես կ՛էլիմ սն ծիավոր, կը
կնն, աղան-տաղան կ՛եցկեմ մըչ ժողովրթին, օր մեր վրը տղին
չըրմոնս: Ես կիտեմ՝ ք՛ո ք՛որեր կը գննեն վրը ք՛ո կլիսուն, ք՛ե
կ՛ասեն՝ սն կապուկ, օր տոն տրմենին չառներ, մենք՝ ք՛ե կը տենք՝
էսս ջեղին, հնվն տոն չասեն՝ էմ իրիկն ա: Դե տր յես կ՛էլիմ
կարմիր ծիավոր, կը կնն, աղան-տաղան կ՛եցկեմ մըչ ք՛ոլֆրթին
ու կը թողնիմ էմ էլ կ՛երթամ, տոն չասես՝ իմ իրիկն ա: Դե տր յես
կ՛էլիմ պոճ ծիավոր, կը կնն աղան-տաղան կ՛եցկեմ մըչ ք՛ոլֆրթին
ու կ՛երթամ, տոն չասես՝ էմ իրիկն ա:

Խարանիս էլավ: Սն ծիավոր՝ ըմ էկավ էսրեխեն, աղան-
տաղան էցկեց մըչ ժողովրթին:

Քորեր խասան խըր պարիկ ք՛որ, տիեցին մըչ կորին,
ասին. — Սն կապես, տոն թըխ տրոնմ չառներ, ք՛ե կը տենք՝ էսս
խորոտ ջեղին:

Դոր էղավ, կարմիր ծիավոր էկավ, թոզ ու դոմնան, աղան-
տաղան էցկեց մըչ էն ք՛ոլֆրթին:

Քորեր էմ էլ ասին. — Տն էն տրմենին չառներ, ք՛ե կը տանք՝
էսս խորոտ ջեղին:

Էղալ արի՞գ ծիավոր Էրի, թո՞ղ ու դռման Էրու վրը ք'նվճըթին:

Ասին. — Սև կապեա ու կապուր, օր տո՞ւ փրմենին չառներ, ք'ե կը տենք՝ Էսս խորոտ ջեղին:

Ասաց. — Սև տո՞ւ կապեք՝, իրեք'ն էլ Էմ իրիկն ա:

Ասաց. — Բնչըի իրեք'ն էլ ք'ն իրիկն ա:

Ասաց. — Սերաքմնդ ա Էմ մարթ, կը կ'ն մրի մըչ փրմին:

Էլմն կ'նցին, փրում թնկեցին թոներ:

Էլալ հերքիս, կնգ'նն ասաց. — Պողպտե սոլ խնք'նիս, պողպտե կոռ պոնես ք'ն ծեռ, սոլն էլնի ք'ն ճաներվե, կոռն էլ էլնի կոոպոն, նոր ձի կը կնդնես:

Էլմն կ'նց թաքավորի ախշիկ մըր խեր, ասաց. — Պողպտե կոռ, պողպտե սոլ փը փաս շինել:

Ասաց. — Ախշի՛, արի յէս ք'ե կը փամ խընձ Էն էլ բիրինջի մարթո՞ւ, մ'էրթա:

Ասաց. — յէս տ'էրթամ, Հնդիյամնն փը կնդիմ:

Պողպտե սոլ ու պողպտե կոռ առալ ու կ'նց: Շատ կ'նց, քիչ կ'նց, մեկ ախշիկ՝ ըմ գ'ն խողե փարչ ծեռ Էկալ խողե պերթ՝ ճրո՞ւ:

Ասաց. — Ախշի՛, Հնդիյամննի սալըի չըս իրա:

Ասաց. — Էսս յոթ փարի կա՝ յէս հիտը կնն կը կ'նն, յէս Էմ մրազին չըխասա: Տո՞ւ Էրա պնրնկ ճամքնիս պոնի կ'նն՝, բնլք'ի ք'ն մրազին խասես:

Ք'նց, կ'նց, դ'որ ախշիկըմ տեսալ՝ փախրե փարչ պոնի ծեռ, Էկալ փախրե պերթ՝ ճրո՞ւ:

Ասաց. — Ախշի՛, ք'ն Ասված սիրես, Հնդիյամննի սալըի չըս իրա:

Ասաց. — Վոդն, Էսս յոթ փարի կա՝ հիտը կնն կը կ'նն, յէս Էմ մրազին չըխասա: Տո՞ւ Էլ Էրա պնրնկ ճամքնիս պոնի ու կ'նն:

Ք'նց, կ'նց մեկ ոսկի պերթըմ ոսար Էկալ: Ախշիկըմ ոսկե փարչ պոնե ծեռ, Էկալ ճրո՞ւ:

Ասաց. — Ախշի՛, ք'ն Ասված սիրես, Հնդիյամննի սալըի չըս իրա:

Ասաց. — Կը փամ, իմ ախպերն ա:

Ասաց. — Ասված սիրես, Էրա փարչ փաս, պուրըմ ճոր խմեմ, — ճոր խմալ ու կ'նդրիկ ուր մապնիկ էթնլ մըչ ճրոն, սաց. —

ախչի՛, ք'ն Ասված կը սիրես, կը տանես, էսս փարչ մարթոս ծեռ չըրաս, տաս Հնդկյամանի ծեռ:

Պշկավ՝ պողպարե կոռ էլնի կոռտուն, պողպարե սոլն էլ էլե ճաներվե, էթնիլ:

Տարավ փարչն էրոս Հնդկյամանի ծեռ: Ծնոր խնավ, մատրնիկ ինգնիլ ծեռ: Հնդկյաման էր ծծղաց, կնիկ էրաց դեզեզ՝ ըմ, էսրեղեն էրի ծոց:

Մէրն ասաց. — Հնդկյաման, ք'ն խոկ'նն-արևուն մեռնեմ, խի ձի շանց տո՛ւ:

Ասաց. — Դե արի եմին էրա, մ'ուրե:

Մէրն եմին էրաց, սաց. — Վեղն, յէս պնն չըմ էսե ք'ու կնգնն:

Էրաց թնծն խարս, էդի մոր հնոնե: Խլխոնէր Հնդկյաման կ'էրթեր նեմիր:

Կիտորն ասաց. — Խարսն, մեռնիմ ք'ե, էլի՛, ճիրիք՝ սոն, տար էսս սարի հիւրն, խնվք՝ ու փնոն կա էսրեղ, հլինի տնորցոս պե, ք'ե, էմ լաճ փասկենք՝:

Էլնիլ առավ ու կ'սնց խարս, Հնդկյաման էր տեսավ, ասաց. — Դոր կ'էրթաս:

Ասաց. — Ք'ն մէր ձի ճամբիւտ ա, էրթամ խնվք՝ ու փնոն պերեմ, օր ձի, ք'ե փասկա:

Ասաց. — Ասրված ք'ն խիմ չըքնկա, ք'ե կը խնիսն: Ք'ե կը հորոդկա մըր էմ միչնեկ ք'նոր, օր ք'ե դլլն: Կ'սն, նարի վըր էհան հնիսարին, աիւտ զնր հիրոր, ասս՝ Հնդկյաման մեռեր ա: Ինչ կննորն խնվք՝ ըմ կա, կը ժողվին դի, էսնց թեփոտ կը թնիեն: Լե չ'էլնի թողնես չալաի էրթան, տ'ն ծափեր էմ էլ զնր, ասս՝ Հնդկյաման հնրեր ա: Խնվք՝եր էմ էլ էսնց թեփոտներ կը կ'սն վերեն, կ'էլին կ'էրթան:

Կ'սնց նարավ վըր հնիսարին, ծափեր էզնր, ասաց. — Հնդկյաման մեռեր ա, մեռեր ա:

Խնվք՝եր հըմեն թնիսան էկան: Էսնց փնոտեր հմեն թնիեցին:

Դոր ծափեր էզնր, ասաց. — Հնդկյաման հնրեր ա, հնրեր ա:

Փառ էկավ վերենքներ, թոսն ու կ'սնցին: Էլնիլ զթեփոտներ ժողվեց ու առավ էկավ, էպե:

Կիսորն սասաց. — Խարսնէ՛, վո՛ւլ ք'ե՛ նասար էկալ:

Ասաց. — Մարնէ՛, մեկ ք'նո՛ լաճ Հնդիյաման:

Խլիսուն էր, սաց. — Խարսնէ՛, էլի՛ կ'նսն մըջ էսա սարեն, սագ ու զ'նոնեն կ'նորի, ք'ե ու էմ լաճ փսակեն:

Հնդիյաման էր, ծեռ էրու, ուր կ'նիկ էպե ուր աջիչ հնոնեճ, սաց. — Դո՛ր կ'էրթաս:

Ասաց. — Ապա յէս կ'իտեմ, ք'ո մէր ձի ճամբիսե՛ սագ ու զ'նոնեն ալերեր:

Ասաց. — Ասված ք'նո՛ խիմ ք'նկա: Ք'ե կը ճամբիսա մըր Էմ ճո՛շ ք'նոր՝ ք'ե մեկ տիր ղլլն: Կ'էրթաս, մեկ գ'ոնիս հնիսպո՛ւր ըմ կը կ'նս ք'ե նասար, կոց զմր հինի, խմի, սասա՝ «Ա՛խ, անմահութնի ճո՛ւր, խոզի տո՛ւ էմ խոր պմր ու պմնչեն էղներ, յէս ք'ե կոշտ խմեր»: Ք'ե ճամբմիս կը տա, կ'ընցնես: Կ'էրթաս, մեկ ջմնջմն ալել ք'ե նասար կը կ'նս, սա՝ «Ա՛խ, վմրթ ու ոռհմն, խոզի տո՛ւ էմ խոր պմր ու պմնչեն էղներ, յէս ք'ե կ'իշեր-ցերեկ խորոտեր»: Էն էլ ք'ե ճամբմիս կը տա, կ'ընցնես: Կ'էրթաս, տո՛ւ պմց-տիր. էն պմցն տիր, էն տրոսկն՝ պմ'ց: Խոր զ'ն կ'ելո՛ հնոնեճ, սո՛, տիր խոյո հնոնեճ, միս զ'ն խոյո հնոնեճ, սո՛, տիր կ'ելո հնոնեճ: Էմ ճո՛շ ք'նոր էլ զ'ն խաց կը թիս, ուր ծծեր թմլե, փմնջմրենսվե էկե տո՛ւ: Չպշկիս դես ու դեն, համա պշկի ք'նո հնոնեճ ու ք'ելի, ծեռ տո ղոթին, զ'ն ուր կ'լիսն վիրն, համա առ ու ք'ելի:

Խորաւ էրու կ'նգ'նն, կ'նիկ էլնլ էկալ: Էկալ գ'ոնիս հնիսպո՛ւր, կոց էզմր հինե, խմեց, սասաց. «Ա՛խ, անմահութնի ճո՛ւր, խոզի տո՛ւ էմ խոր պմր ու պմնչեն էղներ, յէս ք'ե կոշտ խմեր»: Էգոլն, ճամբմիս էրու, կ'նսնց: Կ'նսնց ջմնջմն ալել նասար էկալ, սաց. «Ա՛խ, վմրթ ու ոռհմն, ք'ենե ք'մնի՛մ անոշ խոր կը կ'նս, յէս ք'ե կոշտ խորոտեր՝ տո՛ւ էմ խոր պմնչեն էղներ»: Կ'նսնց էն պմց տո՛ւ էրի վերեն, էն տրո՛ւկն՝ էպմց: Կ'նսնց միսն էրի կ'ելո հնոնեճ, խորն էրի խոյո հնոնեճ, լնլ կոթին առալ, տմրցալ:

Ասաց. — Կ'ն, պոնի՛, կ'ն պոնի՛:

Ասաց. — Փոշտոլի, փոշտ, տո՛ւ ձի խոր էր տվե, էնի ձի միս էր տվե:

Ասաց. — Խո՛ւյ, պոնի՛, խո՛ւյ, պոնի՛:

Ասաց. — Փրշտո՛ւ ծնօք՛, փո՛շտ, րո՞ն ձի միս էր տվե, էսի ձի խոտ ա տվե:

Ասաց. — Տրո՛ւկ րո՞ն, պոնի՛, րո՞նկ րո՞ն, պոնի՛:

Ասաց. — Փրշտո՛ւ ծնօք՛, ընցկնեմ տարի րո՞ն ձի րրեր էր, էսի ձի էպնց:

Ասաց. — Պն՛ց րո՞ն, պոնի՛, պն՛ց րո՞ն, պոնի՛:

Ասաց. — Փո՛շտօղի, փո՛շտ, ընցկնեմ տարի րո՞ն ձի թողեր էր վրր ճրխնին պնց, էսի ձի էրի:

Ասաց. — Զնմջն՛մ ավել, պոնի՛, ջնմջն՛մ ավել, պոնի՛:

Ասաց. — Փո՛շտօղի, փո՛շտ, րո՞ն ձիկ ասես՝ ջնմջն՛մ ավել, էսի ձի կասա՝ վարթ, որինն:

Ասաց. — Գոնեի հնիսպո՞ն, պոնի՛, գոնեի հնիսպո՞ն, պոնի՛:

Ասաց. — Փո՛շտօղի, փո՛շտ, րո՞ն կասես գոնեի հաիսպոն, էսի կասա՝ անմախութի ճոն:

Էգոյն, կոթոս պերան պնցվալ, դեզեզ մոտեն թոալ: Հնդիյամանն ծեռ էրոս հնոնե, դեզեզ պոնեց, կնիկ էկալ, մադդեն էրեր էր:

Ասաց. — Հե՛ր ես մադդեն էրե:

Ասաց. — Էգոյն, դեզեզ թոալ կոթոս:

Ասաց. — Սը՛ վնիսենա, պոնեք եմ: Քեղի էրթանք՛, գնիսա, էմ ճո՛ք քոն կնն գրե ղլլա, չրթողնի:

Շար կնցին, քիչ կնցին, կնիկ պշկալ հիտոս, տեսալ էրկնոս ու կ'երնոս մթնե, կը կ'նն վիշաի, սաց. — Հնդիյամանն, քոն խոքոնն ու արևոն մեռնեմ, էրկինք՛ ու կ'երինք՛ մթնե, կը կ'նն վիշաի:

Հնդիյամանն էր, կոթին էրաց աոտ, կնիկ էրաց մանգնն, պրոնեց ծեռ, աոնց աոտ քննել:

Ասաց. — Տո մանթ, տո մանթ, մարթ ու կնիկըմ չըս տնե:

Ասաց. — Քե պիտի, րոն էլ արի քննի:

Ասաց. — Կ'ասեմ տո մանթ, մարթ ու կնիկ՝ ըմ չըս տնե:

Ասաց. — Կ'ասեմ քե պիտի, րոն էլ արի քննի:

Տնրցալ կ'ննց:

Կ'ննց, մերն սասաց. — Պերի:

Ասաց. — Չէ:

Ասաց. — Մարթ չըրեասիր:

— Չէ՛, — ասաց, — մարթ՝ ըմ ք'ւնդ կ'էներ, օր յէս ասի՝ մարթ ու կնիկ՝ ըմ չըս րեան, ձի կասեր՝ ք'ե պիտի, րո՞ն էլ արի՛, ք'ւնդի՛:

Ասաց. — Աստուծ ք'ոն խիմ ք'ւնկա, ուր ծեռաց մանգ'ւնդ առներ ու կ'եր, չիտ ուր կնիկն էր:

Տոր մեկէլ ք'ոն էլւն կ'ւնց:

Հոգիյամանի կնիկ պշկալ մոնչ էրկինք՝ ու կ'երինք՝ մթնե ու կը կ'ւն, սաց. — Հոգիյաման, ք'ոն խոք'ոնն ու արևուն մեռնեմ, էրկինք՝ ու կ'երինք՝ մթնե ու կը կ'ւն:

Ըզկոթին էրաց մոդւն, ըզկնիկ էրաց կոան, պոնեց ծեռ, էղալ պւնրպին:

Էկալ ասաց. — Տո մարթ, րո մարթ, մարթ ու կնիկ՝ ըմ չըս րեան:

Ասաց. — Ք'ե պիտի, րոն էլ արի, շինի:

Ասաց. — Տո մարթ, րո մարթ, մարթ ու կնիկ՝ ըմ չըս րեան:

Ասաց. — Կ'ասեմ՝ ք'ե պիտի, րոն էլ արի, շինի:

Տւնրցալ:

Հոգիյաման ասաց. — Կնիկ, դ'ո՞ր իս, էմ մէր կը կ'ւն, հիշար կաց:

Տեսալ՝ էրկինք՝ ու կ'երինք՝ մթնե ու կը կ'ւն, սաց. — Հոգիյաման, ք'ոն խոք'ոնն, արևուն մեռնեմ, էրկինք՝ ու կ'երինք՝ մթներ ա, կը կ'ւն:

Զկոթին էրաց մորեմի փուշ, ըզկնիկ էրաց պւնրւնկ շախըմ, էրի մեչ, ինք'ն էլ էղալ վիշափ, պտոտւալ փշի պտոտ:

Ասաց. — Հոգիյաման, ք'ոն խոք'ոնն լ'արևուն մեռնեմ, թո՛ղ, մեկ մար համա ըխեմ, իեր ա:

Ասաց. — Ք'ոն խոք'ին էլնի՛ ք'ոն աչք հինե չընգ'ւնլ:

Ասաց. — Մեկ քիչ ուր սուրաթը խեմ, ու իեր ա, կ'երթամ:

Ասաց. — Բլւնլիս, ք'ոն աչ հինի չընգ'ւնլ:

Վոլլ կսկծոն հւնմն բլւնլալ էստեղ:

Էտնք՝ իսասան ուրենց մրագին, րոն էլ՝ ք'ոն:

ՃԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. ԱՄԻՐՋԱՂԵՆ

էջ 25

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Նարեկա վանքում կրթված 70-ամյա Մատթեոս վարդապետ Խաչատրյանից, 1911թ. օգոստոսի 14-ին, Ռշտունիքի Աղթամարի Ախավանցում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի բանասիրական արխիվի (այսուհետ՝ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3546-3661 ֆոնդում:

2. ՄԻՐՄԱՀՄԱՂ, ՇԱՀՋԱՂԱ ՈՒ ԽԱՋԱՋԱՂԻ

էջ 43

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բելու գյուղի գյուղացի 43-ամյա Թանգո Խաչյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 26-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3662-3727 ֆոնդում:

3. ԹԱՔԱՎՈՐԻ ԼԱՃ ՄԸՉ ԱՌՔԱՎՈՒԹՅՈՒՆ

էջ 53

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը 1915թ. հոկտեմբերի 26-ին, Ալեքսանդրապոլում, Ռշտունիքի Բելու գյուղի գյուղացի Թանգո Խաչյանից, ով հեքիաթը սովորել է իր հորից, որը ծագումով եղել է Կարկառի Մճկանց գյուղից:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3728-3753 ֆոնդում:

4. ԴԳՄԵՆԻ ՀՆԴԻՅԱՄԱՆ

էջ 57

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բելու գյուղի գյուղացի Թանգո Խաչյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 27-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3844-3891 ֆոնդում:

5. ՆԵՃՐՎԱՆԻ ԼԱՃ

էջ 65

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Երո Հակոբյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 30-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5218-5263 ֆոնդում:

6. ԱՆՁԱՆ

էջ 71

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Սարգսիտ Սարգսյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 11-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4826-4875 ֆոնդում:

7. ԻՍԸՎ ԲԵԿ

էջ 78

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1916թ. հունվարի 19-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5632-5717 ֆոնդում:

8. ՄԵԿ ՔՅՈՐ ԵՎ ՅՈՌԹ ԱԽՊԵՐ

էջ 91

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Պետրոս Եղիազարյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 24-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5340-5372 ֆոնդում:

9. ԻՍԸՎՆՄՄԵՐ ՈՒ ՉԱՉԱՆ ԹԱԿԱՎՈՐ

էջ 96

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը 1915թ. հոկտեմբերի 23-ին, Ալեքսանդրապոլում, Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի, անգրագետ երկրագործ 26-ամյա Պետրոս Եղիազարյանից: Բանասիավաքը ասացողի մասին թողել է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Լեզուն մաքուր Նարեկինն է, այբուբեն հազիվ կը ճանչնա»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5376-5445 ֆոնդում:

10. ՄՈՐ ԲԱԽՏ

էջ 106

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը 1915թ. հոկտեմբերի 28-ին, Ալեքսանդրապոլում, Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի 55-ամյա գյուղացի Հակոբ Խաչատրյանից, ով անգրագետ երկրագործ է, հաճախ է պանդխտել Կիլիկիա և Ռումելի:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5448-5497 ֆոնդում:

11. ԹԱԿԱՎՈՐԻ ՍԱՆԻԿ

էջ 113

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Հակոբ Խաչատրյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 28-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5520 - 5551 ֆոնդում:

12. ՄԻՆՄԻ ԹԱԿԱՎՈՐ

էջ 118

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Մարգարիտ Սարգսյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 10-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5718 - 5784 ֆոնդում:

13. ՄԵՈՅԼԱՄԱՋ ԽԱՆԸՄ

էջ 128

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի գյուղացի Երեմիա Մկրտչյանից, սեպտեմբերի 1915թ. 26-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2024-2074 ֆոնդում:

14. ՄԻՐՋԱ ՄԱՀՄԱԴ

էջ 137

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի գյուղացի Երեմիա Մկրտչյանից, 1915թ. սեպտեմբերի 25-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2078-2110 ֆոնդում:

15. ԿՈՒԲԼԻԿ

էջ 143

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի գյուղացի երեսնամյա Կարապետ Հովսեփյանից, 1916թ. փետրվարի 20-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 1813-1852 ֆոնդում:

16. ՕՅԵՂԵՆ ՏՂԱ

էջ 149

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի գյու-

դացի Ալմաստ Սարգսյանից:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III:1891-1929 ֆոնդում:

17. ՍԸՎՏԱԿՄՈՒՐՈՒՄԻ ՉԱՇՆԻԿՆԵՐ

էջ 155

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը 1915թ. դեկտեմբերի 19-ին, Էջմիածնում, Ռշտունիքի Փշականց գյուղի 32-ամյա անգրագետ գյուղացի Ոսկո Հարություն-յանից, որը հեքիաթները սովորել է Փշականցում, Մաստո անունով մի ծերունուց, ով եղել է գյուղի հեքիաթասացը:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2466–2499 ֆոնդում:

18. ԱՆԻ, ԱՆՍՈՒԴ, ՄԱՆՍՈՒԴ

էջ 159

Տպագրվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Փշականց գյուղի գյուղացի Ոսկո Հարությունյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 19-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2410-2465 ֆոնդում:

19. ՌՈՒՏՈ ԲԵՅ

էջ 167

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բողոնիս գյուղի գյուղացի Հակոբ Զաղոյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 24-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2986-3069 ֆոնդում:

20. ՍԱՎԻ ՄԱՐԱՆԳՈՋ

էջ 180

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բողոնիս գյուղի գյուղացի Հակոբ Զաղոյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 24-ին, Էջմիածնում:

Բանահավաքը ասացողի մասին ունի հետևյալ ծանոթագրությունը. «60 տարեկան է, մի քիչ գրագետ: Երկար ժամանակ ապրել է Կ.Պոլսում, յոթ տարի է՝ Կովկասում: Լեզուն զգալի կերպով փոխված է: Տվյալ հեքիաթը լսել և սովորել է Լեզք գյուղացի Գյետրոյից»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3110-3169 ֆոնդում:

21. ՉՈՐԵՔՄՈՒՏ, ՈՒՐՊԸԹՄՈՒՏ, ԿԻՐԱԿՄՈՒՏ

էջ 190

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Երվանդ Պեղազյանը 1915թ. դեկտեմբերի 17-ին, Էջմիածնում,

Գավաշի (Ռշտունիքի) Փախներ գյուղի 35-ամյա անգրագետ գյուղացի Մարգարիտ Դավթյանից, որը հեքիաթները սովորել է համագյուղացիներից:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2112-2192 ֆոնդում:

22. ԿԱՐԱՆ-ՔՅԱՆԴՐԻ ԽԵՔՅԱԹ

էջ 200

Տպագրվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Երվանդ Պեղազյանը Գավաշի Փախներ գյուղի գյուղացի Մարգարիտ Դավթյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 15-17-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2278-2355 ֆոնդում:

23. ԿԱՅԱՆ ԽԵՐ

էջ 209

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Երվանդ Պեղազյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի գյուղացի Խումար Գալուստյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 12-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 1933-1985 ֆոնդում:

24. ՉՈՐՍ ՄԱՐԹ ՍՊԱՆՈՂ ԿՈՏ

էջ 213

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը Ռշտունիքի Հարբերդ գյուղի գյուղացի Գրիգոր Փոխանյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 23-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3926 - 3941 ֆոնդում:

25. ՍԱՐՏԱՐԵ ՓԱՐԻԱՆ

էջ 216

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը 1915թ. դեկտեմբերի 23-ին, Էջմիածնում, Ռշտունիքի Հարբերդ գյուղի 35 տարեկան անգրագետ գյուղացի Գրիգոր Փոխանյանից, որի զբաղմունքը եղել է հողագործությունը, մեկ տարի պանդխտել է Կ.Պոլսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3942-4007 ֆոնդում:

26. ՀԱՊՐԻ ՅԱՄԱՆ

էջ 227

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը Ռշտունիքի Հարբերդ գյուղի գյուղացի Գրիգոր Փոխանյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 21-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4034-4075 ֆոնդում:

27. ՄԱԼԱՔՅ ՇԱԽ

էջ 235

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը 1915 թ. դեկտեմբերի 24-ին, Էջմիածնում, Ռշտունիքի Նոր Գեղ գյուղի 30-ամյա անգրագետ գյուղացի, արիեստով դարձրին Հարություն Սարգսյանից, որը երեք տարի ապրել է Ռումինիայում, Բուլղարիայում: Ըստ բանահավաքի՝ «Լեզուն շատ խառնակված է»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3170-3269 ֆոնդում:

28. ՀՈՐ ԽՁԻՆԵՆ ԳՈՂՑՈՂ ԹԱՔԱՎՈՐԻ ՏՂԵՆ

էջ 249

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը Ռշտունիքի Նոր Գեղ գյուղի գյուղացի Հարություն Սարգսյանից, 1915 թ. դեկտեմբերի 11-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3270-3349 ֆոնդում:

29. ՇԻՐԻՆ ՇԱԽ ԵՎ ԻՇՈՒԻ ԴՐԱՄՏ

էջ 260

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը Ռշտունիքի Նոր Գեղ գյուղի գյուղացի Հարություն Սարգսյանից, 1915 թ.-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3350-3425 ֆոնդում:

30. ԿՅՈՒԼ ՓԱՐԻ

էջ 272

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը Ռշտունիքի Փախներ գյուղի գյուղացի տիրուսնի (երեցկին) 35 տարեկան Մարգարիտ Տեր-Վարդանյանից, 1915 թ. դեկտեմբերի 24-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2194-2228 ֆոնդում:

31. ԱՄԻՐԱ

էջ 278

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Սենեքերիմ Շալճյանը 1915 թ. դեկտեմբերի 24-ին, Էջմիածնում, Գավաշի Հաղուն գյուղի 24 տարեկան անգրագետ գյուղացի կույր Ղազար Կարապետյանից, որը հեքիաթներ սովորել է գյուղերը շրջելու ընթացքում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2516-2555 ֆոնդում:

32. ԻՍԿԱՆԴԱՐ

էջ 283

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Սենեքերիմ Շալճյանը Գավաշի Հաղուն գյուղի գյուղացի Ղազար Կարապետյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 25-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2556-2665 ֆոնդում:

33. ԱՍԼԱՆ ԿՈՒՆ ԹԱԿԱՎՐՈՒ ՏՂԵՆ

էջ 298

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Սենեքերիմ Շալճյանը Գավաշի Հաղուն գյուղի գյուղացի Ղազար Կարապետյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 14-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2666-2705 ֆոնդում:

34. ԲԵԶՐԱՎ

էջ 303

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Պետրոս Եղիազարյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 23-ին Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5828-5889 ֆոնդում:

35. ՀԱՐԵՎԵԼԻՑ, ՀԱՐԵՎՄՈՒՏԻՑ ԵՎ ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԹԱՔԱՎՈՐՆԵՐԻ ՏՂԱՆԵՐ

էջ 312

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Մարգարիտ Սարգիսյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 10-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4892-4949 ֆոնդում:

36. ԽՈԳՅԿԱՆ ԱՆՊԵՐ

էջ 316

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Սենեքերիմ Շալճյանը Ռշտունիքի Հաղուն գյուղի գյուղացի Ղազար Կարապետյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 26-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2844-2873 ֆոնդում:

37. ՄԱԼԱՔՅ ՇԱՀ

էջ 320

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բողոնիս գյուղի գյուղացի Հակոբ Զաղոյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 25-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 2874 - 2917 ֆոնդում:

38. ՆՌԱՆ ԾԱՌ

էջ 327

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բողոնիս գյուղի գյուղացի Հակոբ Զադոյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 26-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 2918-2947 ֆոնդում:

39. ԴԱՆԻ ՎԱՐՏՄԱՆ

էջ 331

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բողոնիս գյուղի գյուղացի Հակոբ Զադոյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 26-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 2948-2985 ֆոնդում:

40. ՍԱՌԱՅ ԽԱՆԸՄ

էջ 336

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բողոնիս գյուղի գյուղացի Հակոբ Զադոյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 26-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 3070-3089 ֆոնդում:

41. ՄՈՒՐԱԴ ԽԱՆ

էջ 339

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բողոնիս գյուղի գյուղացի Հակոբ Զադոյանից, 1915թ. դեկտեմբերին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 3090-3109 ֆոնդում:

42. ԴԱՎՐԵՇ ԹԱԿԱՎՈՐԻ ԼԱՃ

էջ 342

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի գյուղացի Երեմիա Մկրտչյանից, 1915թ. սեպտեմբերի 25-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 1853-1887 ֆոնդում:

43. ԱՍՏԾՈՒ ԽԵՏ ԿԻՍՐԱՐ

էջ 349

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի գյուղացի Երեմիա Մկրտչյանից, 1915թ. սեպտեմբերի 25-26-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III:1783-1812 ֆոնդում:

44. ԱՍՏՎԱԾ ՍՐՏԻ ԳՅԵՈՐԱ ՄԱՐԹՈՒ ԿԸ ՏԱ

էջ 354

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի 40-ամյա անգրագետ գյուղացի Ալմաստ Սարգսյանից, 1915 թ.:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III:1763-1782 ֆոնդում:

45. ԱՆԽԵԼՔ ԻՐԻԿ-ԿՆԻԿ

էջ 357

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Սենեքերիմ Շալոյանը Գավաշի Փալսներ գյուղի գյուղացի Տիրուհի-Մարգարիտ Դավթյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 28-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2250-2276 ֆոնդում:

46. ԹՅՈՒՋԱՐ ՀԱՅՈՓ

էջ 361

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1915թ. նոյեմբերին, Երևանում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4660-4777 ֆոնդում:

47. ՈՍԿԻՆ ԽԸՆՁ ԽՈԳՅԻՆ՝ ՔՅԱՂՅՐ ԷՐ

էջ 378

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը 1915 թ. նոյեմբերին, իր մորից՝ Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի 50-ամյա գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, ով հեքիաթը սովորել է իր հորից՝ Շառվանի նշանավոր քահանա Տեր Մխիթարից:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4780-4844 ֆոնդում:

48. ԽԱՅՈՒ ԿԻՐԱԿԻՆ

էջ 386

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը 1916թ. հունվարի 30-ին, Թիֆլիսում, Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից:

Կիրակին հայ առաքելական եկեղեցին Սուրբ տոն էր հայտարարել, արգելված էր այդ օրն աշխատել, և նույնիսկ կառուցվել են Ս.Կիրակի անունով եկեղեցիներ, մատուռներ: Այս հեքրաթը նաև հերթական վկայությունն է այն մասին, որ Մեծ Հայքի հայկական սրբավայրերը և սրբազան օրերը դառնում էին նաև մահմեդական քրդերի, ավելի ուշ՝ նաև թուրքերի պաշտամունքի վայրեր և օրեր/տոն Հ.Խառատյան, Տոնը և տոնահանդեսի մշակույթը Հայաստանի հանրապետությունում, Երևան, 2010, էջ 10–12:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 4346-4364 ֆոնդում:

49. ՊԱՌԱՎԻ ԼԱՃՈՒ ՊԱՏՄԱԾՆԵՐ

էջ 389

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1915թ. նոյեմբերի 27-ին, Երևանում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 4378-4419 ֆոնդում:

50. ՄԵՎԱՑԱԾ ԽՈԳՅԻՆ

էջ 394

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1916թ. հունվարի 30-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III:4322-4334 ֆոնդում:

51. ԱՐԵՎԵԼԻՑ ԼԱՃ, ԱՐԵՎՄՏԻՑ ԱՆՉԻԿ

էջ 396

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի 55-ամյա գյուղացի Հակոբ Խաչատրյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 31-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 5300-5339 ֆոնդում:

52. ՉԱՐԻՔԻ ԴԵՄ՝ ԲԱՐԻՔ

էջ 402

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Հակոբ Խաչատրյանից, 1915թ. հոկտեմբերի 31-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե.Լալայանի խմբարշավի FA III: 5606-5629 ֆոնդում:

53. ԱՍՏՈՒԻ ԳՐԱԾ ԳՅԻՐ ԲԱՏԱԼ ԶՂՆԻ

էջ 406

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Պատականց գյուղի գյուղացի Երեմիա Մկրտչյանից, 1915թ. սեպտեմբերի 26-ին, Թիֆլիսում:

Բանահավաքը ասացողի մասին թողել է հետևյալ ծանոթագրությունը.
«Երեմիան անգրագետ է, գրաված է եղել երկրագործությամբ, չի պանդխտել, հեքիաթները սովորել է հորից»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 1986-2020 ֆոնդում:

54. ԹՅՈՒՋՐ ԱՅԼՈՐ

էջ 412

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Միխրաբերդ գյուղի 54-ամյա գյուղացի, զբաղմունքով նավավար Սալչկու Վարդանից, 1915 թ.:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3470-3545 ֆոնդում:

55. ԴԱՏԱՎՈՐ ԽՐԻՇՏԱԿ

էջ 423

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը Ռշտունիքի Հարբերդ գյուղի գյուղացի Գրիգոր Փոխանյանից, 1915 թ. դեկտեմբերի 21-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4008-4033 ֆոնդում:

56. ԲԱՐԵԳՈՐԾ ԱԽՉԻԿ

էջ 428

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1915 թ. նոյեմբերի 27-ին, Երևանում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4420-4437 ֆոնդում:

57. ՌԵՍԻ ԽԱՐՍ

էջ 430

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1916 թ. հունվարի 29-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4116-4135 ֆոնդում:

58. ԾԱԽՎԱԾ ՊԱՏԱՐԱՔՅ

էջ 433

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1916 թ. հունվարի 30-ին, Թիֆլիսում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4084-4097 ֆոնդում:

59. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԳՅՈՂ ՎՃՐԴԱՊԵՏ

էջ 435

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը 1915թ. նոյեմբերի 25-ին, Երևանում, Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, ով հեքիաթը լսել է իր հորից՝ Շառվանի նշանավոր քահանա Տեր Մխիթարից:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4240-4257 ֆոնդում:

60. ՌԵՍԻ ԼԱՃ

էջ 437

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1915թ., Երևանում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4482-4510 ֆոնդում:

61. ԽՈՋԱՆ ԿԻՅԱՍ

էջ 442

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Հադուն գյուղի 24-ամյա գյուղացի Ղազար Կարապետյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 23-ին Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2758-2785 ֆոնդում:

62. ՑԵՐԵԿՎԱՆ ԳՅՈՂ, ԳՅԻՇԵՐՎԱՆ ԳՅՈՂ

էջ 446

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը 1915թ. դեկտեմբերի 23-ին, Էջմիածնում, Ռշտունիքի Հադուն գյուղի գյուղացի Ղազար Կարապետյանից, որի լեզուն, ըստ բանահավաքի, մի քանի տարի Կովկասում ապրելու պատճառով ազդեցություն է կրել:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2730 – 2745 ֆոնդում:

63. ԹՎԿԱՎՐՈՒ ԽԶՄՆԹՔՅՈՐ

էջ 448

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Սենեքերիմ Շալճյանը Ռշտունիքի Հադուն գյուղի գյուղացի Ղազար Կարապետյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 23-ին Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2802-2843 ֆոնդում:

64. ՏՏՌԱՆ ԱԽՉԻԿ

էջ 454

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Սենեքերիմ Շալճյանը Ռշտունիքի Հաղուն գյուղի գյուղացի Ղազար Կարապետյանից, 1915 թ. դեկտեմբերի 25-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 2786-2801 ֆոնդում:

65. ԿՆԿԱՆ ՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹԵՆ

էջ 456

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բեղու գյուղի 43-ամյա գյուղացի Թանգո Խաչոյանից, 1915 թ. հոկտեմբերի 26-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3754-3783 ֆոնդում:

66. ԻՐԱՐՈՒՅ ԿՈՒՐՈՒՍՈՒԿ

էջ 460

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Բեղու գյուղի գյուղացի Թանգո Խաչոյանից, 1915 թ. հոկտեմբերի 27-ին, Ալեքսանդրապոլում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3814-3833 ֆոնդում:

67. ՊԱՇՏԵԼԻ ԿՆԻԿ

էջ 463

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նոր Գեղ գյուղի 35-ամյա գյուղացի Հարություն Բեկզադյանից, 1915 թ. դեկտեմբերի 20-ին, Էջմիածնում:

Ասացողը դրոշ ժամանակ ապրել է Բալկանյան երկրներում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 3426-3569 ֆոնդում:

68. ԱՆՁԵՂ ՈՒ ԿԱՔՅԱՎ

էջ 470

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1915 թ. նոյեմբերին, Երևանում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4544-4657 ֆոնդում:

69. ԴԱՇՏԻ ՄԿԱՆ ԽԵՔՅԱԹԸ

էջ 487

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Արտաշես Բարսեղյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Զարդար Տեր-Մխիթարյանից, 1915թ. նոյեմբերի 26-ին, Երևանում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 4146-4195 ֆոնդում:

70. ՈՐԿՐԱՄՈԼ ԱՂՎԵՄՆԵՐԸ

էջ 494

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Երվանդ Պեղազյանը Գավաշի Փախներ գյուղի գյուղացի Մարգարիտ Դավթյանից, 1915թ. դեկտեմբերին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA-III: 2356-2409 ֆոնդում:

71. ՕՑՈՒ ԲԺԸՐԿԸՆՈՑ

էջ 501

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Երվանդ Պեղազյանը Ռշտունիքի Նարեկ գյուղի գյուղացի Մարգարիտ Սարգիսյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 12-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA III: 5134-5165 ֆոնդում:

72. ՕՑՆ ՈՒ ՄԱՐԹ

էջ 505

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը Ռշտունիքի Հարբերդ գյուղի 45-ամյա անգրագետ գյուղացի, հողագործ Գրիգոր Փոխանյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 23-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA-III: 3892-3905 ֆոնդում:

73. ԱՂՎԵՄՆ ՈՒ ՌՈՒԹՈ

էջ 507

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրի է առել Նազարեթ Մարտիրոսյանը Ռշտունիքի Հարբերդ գյուղի գյուղացի Գրիգոր Փոխանյանից, 1915թ. դեկտեմբերի 23-ին, Էջմիածնում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ ԲԱ Ե. Լալայանի խմբարշավի FA-III: 3906-3925 ֆոնդում:

Ա

Աբուկյաթ – դատապաշտպան
 Ադնաբուրգ – անամոթ, անպատկառ
 Ադնաթ – սովորություն
 Ալիլ – կույր
 Ալթ – վախճան, վերջ
 Ալթոյաթ էնել – սպանել, ոչնչացնել
 Ակկն – ճյուղ
 Ալմաստ – ադամանդ, շողակն
 Ալնախ – թաշկինակ
 Ալթուկ – նորաբողոք տունկ
 Ախկըլ/ադկըլ/ադըլ – խելք, ուշք
 Ակախ տանել – քնանալ
 Ակխել/ակախել – արթնանալ, իմանալ
 Ակընջկըլմ – ավետիս, աչքալուսանք
 Ակնունքլ – թանկարժեք քարեր
 Ակոկել – մի բանի դեմ առնել, դիպչել, բռնվել
 Ախի – աղբ
 Ադան-տադան – խառնաշփոթ
 Ադեկ – լավ
 Ադըլ/ախկըլ – ուշք
 Ադկթաի – ուշաթաի
 Ադկութ – հակինթ
 Ադոթրան – 1. Արևելեք, արևելյան կողմը, 2. Արևածագ, լուսաբաց
 Ադու – թույն
 Աճան – կայտառ, աշխույժ, եռանդուն
 Աճքել – նայել, տեսնել
 Ամագլ – խնամք
 Ամնլ – հնար, միջոց, արարք
 Ամանաթ – ավանդ
 Ամանաթել – հանձնել
 Ամբխովանի – ամպհովանի
 Ամիրա – իշխան

Ամր/անր – հրաման
 Ամուլ – չբեր
 Ամիողճ – ամբողջ
 Այան – հայտնի, բացահայտ
 Այար/այնր – թամբ
 Այնալի – հայելիավոր
 Այնի/այնի – բուն, իսկ, հենց
 Անակախ – հանկարծ
 Անգյրթ – օջախ
 Անկամվան – անգամ
 Անհիման – անհավատ
 Անձեղ – կաշաղակ
 Անդան լնր – աղեղի լար
 Անմախութին – անմահություն
 Աննըվին – առանց անկողին
 Անջախ – հագիվ
 Անջան – տկար, թուլ, թուլակազմ, վատուժ
 Անսպեռ – անզգամ, անամոթ, լկտի, լիրբ
 Աշխատամեր – տատմեր, մանկաբարձ
 Աշճի խանութ – ճաշարան
 Աշչի – խոհարար
 Աչ առնել – աջ ձեռքը համբուրել
 Աչ կալնել – սպասել
 Աչք չ'առնել – կարևորություն չտալ
 Ապըռ տալ – բռնանալ
 Աջնլն – շտապով
 Առաճնորթ – առաջնորդ
 Առեց – սկսեց
 Առծլի – ածու, մարգ
 Առփըշում – արբեշում, մետաք
 Առքյավութեն – արքայություն
 Ասեցել – ամրացնել
 Ասլ – ցեղով ազնվական
 Ասլան – առյուծ
 Ասնաֆ – 1. արհեստավոր, 2. Համքար

Աստնվոր – 1. աշխարհ, 2. երկրային,
 3. դրություն, վիճակ
 Ասքյար/անքյան – զորք
 Ավ – որս
 Ավա – եղանակ
 Ավարա – ոչինչ
 Ավանդ – զավակ, որդի
 Ավեր – քանդված, ավերակ
 Ավջութեն – որսորդություն
 Ավրվենի սար – որսասար
 Ավուր – օր
 Ան – այդ
 Անամորտի – աղամորդի, հողածին
 Ատլաս – մետաքս, կերպաս
 Արաբան – արաբների իշխան
 Արանբա/անրանբա – սայլ
 Արանբանչի – սայլապան
 Արանդ – օղի
 Արգհան/անրգհան – բողոքագիր
 Արըն-կարըն – շատ
 Արնծով – արյան ծով,
 արյուահեղության տեղ
 Արոր – թռչուն
 Ափալ-թափալ – արագ-արագ,
 անապարանքով
 Ափլփել – խաբխափել
 Աքրխցար – մեկ էլ տեսար
 Աֆանդի – պարոն

Բ

Բարագիթ – հարմար, արժանի, լավ
 Բարո – հայրիկ
 Բանդան – պարիսպ
 Բանդանվե – մարմին
 Բանդել – խանգարել
 Բանգրանդ/բագրն – բազպան,
 թևակալ, ապարանջան
 Բաթմիշ էնել – կործանել, խառնել
 Բանժ – հասակ
 Բանն – փորձանք
 Բաննքյ – պիսակավոր

Բալթա – խոշոր կացին
 Բանքյի – թերևս, գուցե
 Բալուդհի – ձկնորս
 Բանխիլ – սայլ
 Բանխա – այգի
 Բանխա բոնել – գրագ գալ
 Բանկ – 1. բակ, տան առջև գտնվող
 տարածք, 2. տան ավերակ
 Բանկչի – պահապան
 Բանիր չ'էտու – նախանձել
 Բանիրավել – հավաքել
 Բանդչան – այգեպան
 Բանրադ – դրոշակ
 Բանշ եզ – ճակատին սպիտակ նշան
 ունեցող եզ
 Բաշլայել – սկսել
 Բանունան – զուր, անտեր
 Բանունդի – անտեր
 Բառոժ/բանոու – արևկողմ, արևոտ
 Բանն ան – հերիք, բավական է
 Բանն – պատճառ
 Բանն-խանքան – տեղեկություն
 Բատալ չ'ըլնի – չի ջնջվի
 Բանր – առջև
 Բանրանկ – 1. փափագ, իղձ, 2. Գրավ
 Բանրթոց – խոտի դեղ
 Բանրիշեր ենք – պայման ենք դրել
 Բարխանա – բեռ
 Բանրյուշել – համաձայնել
 Բեննման – վատարարո
 Բեննրգ – անպատիվ
 Բերանխո – 1. դժբախտ, անբախտ,
 2. երախտամոռ, ապերախտ
 Բեհն – շունչ
 Բեդ – կանխավճար
 Բեմաննան – առանց պատրվակի
 Բեր – մակադատել
 Բերգյր – գրաստ
 Բեփաքյի – առանց ոչ մեկին
 կարևորություն տալու
 Բեհն – շունչ

Բեռ – պահ

Բեռզ – սպիտակ

Բեռլ – առատ, շատ

Բեռկ – պարանոց

Բեռ'մ – 1. մի պահ, քիչ ժամանակ, 2.

մի անգամ էլ

Բեռռալ – գոռալ

Բեր – ոչխարի կիթ

Բերգյիր – գրաստ

Բերնափոխ ուտել – կերակուր

փոխել

Բերվոր – ոչխար կթող

Բզմար – գամ, մեխ

Բըթել – խանգարվել

Բըլն – առանց

Բըղտոր / բղտոր – պղտոր, կեղտոտ

Բըմբընք – բարի վայելում

Բըսըմ – մի քանի

Բժնել – 1. խորտակել, 2. իրարից

բաժանել, 3. սպանել

Բիթուն – բոլորը, ամբողջը

Բիլն – նույնիսկ, անգամ

Բիճ – ապորիսի զավակ,

պոռնկորդի

Բիչիմ – պես

Բիրդան – մեկից

Բիրինջի – լավ, առաջնակարգ

Բլնգուկ – ապարանջան

Բլնվել – 1. մեռնել, 2. պատռվել, 3.

բաց թողնել

Բլյուկ – բլուկ, սրինգ

Բյոռ – կպչան

Բոյ – հասակ

Բոյալի – գույն

Բոշ – զուր, դատարկ, անօգուտ,

Բոնել – համարել

Բրին – վերք

Բրինդան – վիրավոր

Բրիշակ – ավերակ

Բրիշկել – ավերել

Գ

Գեժոնել – գժվել

Գենն – նորից

Գեռոճելու – ածուխի

Գեռմազ – թան

Գըղշնել, գըխշնել – իշխել

Գըր – դար (էջ 271)

Գյնդա(կ) – գունաձագ

Գյնթն – զաթա

Գյա տեղ – կատարվի

Գյնգ – 1. երկարության միավոր՝

արշին, որը 112 սմ է, 2. նույն

երկարությունն ունեցող երկաթե

կամ փայտյա ձող

Գյնլի – հովիտ

Գյնլո – արդյոք

Գյնլս – ժամանակ

Գյնդտիկ – գաղտնի

Գյնմ – սանձ

Գյնմի – նավ

Գյնմուչի – նավավար, նավաստի

Գյնո – փոս

Գյննգյնտ – գանգատ

Գյնվիթ – 1. գավիթ, նախասրահ,

բակ, 2. փարախ, մակադատեղի

Գյնս հեռք – օգնելու գաս

Գյնրիս – գարի

Գյնփակալ – հովիվների թաղիքե

հաստ վերարկու

Գյնֆ – սպառնալիք

Գյաֆ – 1. քայլ, 2. քիչ ժամանակ

Գյեղ – գյուղ

Գյենն – նորից

Գյետ – ահա

Գյետմրուկ – մաքսատուն

Գյետրն – համեմատ

Գյետրահի – համապատասխան

Գյետ – գետ

Գյլեղիս – գլուխ

Գյլշել, գյլիւրնել – համարձակվել,

իշխել

Գյնոչ – թանկագին
 Գոմփ, գոմփ – կռուփ
 Գյոխանալ – գոհանալ
 Գյոնդին – պարին
 Գյոնքանգեռո – շանսատակ
 Գյոռծելի – փայտածուխ
 Գյոռտենի – գորտի կաշի
 Գյոքյ / ցյոքս – կուրծք
 Գյոելս – 1. թարախ, 2. դառը
 Գոլ – ծառի կեղևից շինված
 միակտոր աման, որի մեջ պանիր
 են պահում
 Գոքյվի – ընկույզի
 Գոց / կոծ – փակ
 Գյոմբլսալ – լավ տաքանալ
 Գյուլնշ – մենամարտ
 Գքյել – քուն տանել

Դ

Դա, տն – այդտեղ
 Դնգգա – գործասեղան
 Դնլալ – մունետիկ
 Դնլոկանլի – տաքարյուն
 Դնլխիճ – դահիճ
 Դննիթ – ժայռ
 Դնն / դնն – անգամ
 Դննա – մինչդեռ
 Դննուո – երկաթե խարիսխ
 Դննլիմ – միշտ
 Դնն – ցորենի, գարու հատիկ
 Դննդնոեշ – Տյառնընդառաջի
 խարույկ
 Դնննքեքյո – տախտակ
 Դնստ / դնսթ – ձեռք
 Դնստիկ – կթոց, աման
 Դնստուր – հրաման,
 թույլտվություն
 Դնվնչի – դատախազ
 Դնվուչի – ուզնկան
 Դնրքնր – այստեղ-այնտեղ
 Դնրգյնլիս – դուռ, դարպաս

Դնրգյնվանչի – դռնապան
 Դարդլու կտրել – դարդ անել
 Դնրպին – դարբին
 Դնրցալ էրի – եկալ
 Դել, տել – դեռ
 Դել – էգ շուն
 Դելս – 1. կողմ, 2. դեպի
 Դեղեգ – բզեզ, միջատ
 Դենակ – ասել է
 Դեյի – իբր
 Դենվել – այդտեղից
 Դեռվնթ, դեռվլաթ – հարստություն
 Դեռշակ – վերմակ
 Դեռր / դիր – 1. հետո, հերթ, կարգ,
 2. ուր, որտեղ
 Դեռրթնակ – քառատրոփ
 Դեռրիս – 1. այնուհետև, 2. հիմա,
 այս անգամ
 Դեռրիսվան – այս անգամ
 Դըլ – դեռ
 Դըվիթել – համբերել
 Դի – այնտեղ
 Դիգ / դիկ – աքաղաղ
 Դին – կրոն
 Դիգգին – սանձ
 Դիկ – աքլոր
 Դիր – անգամ
 Դիրնկ – կայմ
 Դմշկուլ – աքացի
 Դրյուն – անգամ
 Դյուգ – շիտակ, ճշտին
 Դյուղա – աղոթք
 Դյունա – աշխարհ
 Դյունյա Գյուգնլ – աշխարհի
 գեղեցիկ
 Դյուո – դուրեկան, հաճելի
 Դյուց – պատճառ
 Դյուց – այդ ժամանակ
 Դյուքյան – խանութ
 Դյուքյոնր – խանութպան
 Դննվել – այնկողմ

Դնդեղ – ալիք
Դողրին – շիտակ
Դոմամ – հորեղբորորդի
Դիշակ – ներքնակ
Դոսթ – սիրական
Դոր – ուր, որտեղ
Դոքթոր – բժիշկ
Դուբինդ – դիտակ
Դուվալ – թակավոր
Դուր բախավրմ – սպասի նայենք

Ե

Եասախ – արգելված
Եթմիշվերկու – յոթանասուն երկու
Եդ – յուղ
Եդվընիկ – աղաժնի
Եդվսկեղեն – աղաժնու դյութական
հագուստ
Եմին – էրդում
Երի – այր, քարանձավ
Երտյում – երդում
Եփ – երբ

Զ

Զան – ոչ մի բան
Զա չէ – բան չէ
Զանքյութ – սպա
Զանթի – արդեն
Զանխախորել – զարհուրել
Զանյի – ցուցե, թերևս
Զայիֆանալ – նիհարել
Զանգին – հարուստ, ունևոր
Զանգյընա/զանգյնալ –
հարստանալ
Զանգյին – ասպանդակ
Զանգյու – ասպանդակ
Զանել – 1. խփել, 2. նվագել
Զանթ առնել – զսպել
Զանթել – 1. բռնագրավել,
2. կառավարել

Զանթել – զսպել
Զանթիյա – ոստիկան
Զանտ – հեռու
Զանրա – վսաս
Զանրանթի – կանաչեղեն
Զանրկել – խփել, հարվածել
Զանրտյուկ – զարդարված
Զեհիր/զեհեր/զեհեր – թույն
Զեռուկ – ստիպել
Զեռքութեն – բռնություն
Զեռքով – հագիվ
Զէն – նրան
Զիաֆաթ – ճաշկերույթ
Զիյան – 1. վսասառու խոտ, 2. վսաս
Զինել – մորթել
Զինջիլ/զենջել – երկաթե շղթա
Զինք – ինքն իրեն
Զխըթել – զարկել
Զիյու՛մ – ոչինչ
Զմրուկ/զմրուկ – պախուրց,
երասան, սանձ
Զմրութ – զմրուխտ
Զյուրանրա – հավաքական ձրի
աշխատանք
Զոզան – լեռնային հովասուն վայր
Զոման – յայլա, ամառանոց
Զոռան – ուժեղ
Զորբանաստ/զորբանաստ
– զորավոր ձեռք ունեցող,
քաջաբազուկ
Զվուկ – շրջել
Զրիճ – կապար
Զրիցել – խոսել

Է

Էբ – այիբ, պակասություն
Էլ-էլնթ – ունեցած-չունեցած,
ընտանիք
Էլմել/էլըմ – նորից, կրկին
Էխան վեր – արթնացնել
Էճնել – իջնել

Էմ – իմ
 Է՛մեր – իմ մայր
 Էմին – ուխտ, երդում
 Էնկանդան – այնքան, այնչափ
 Էնուր – նա
 Էսով ետ – այսուհետև
 Էսդեխ–Էնդեխ – այստեղ-այնտեղ
 Էտապես – այդպես
 Էրե – արեց, եկավ
 Էրթալ – գնալ
 Էրիկ – 1. տղամարդ, 2. ամուսին
 Էցկել – 1. սպանել, 2. գցել
 Էփեյի/Էփեիջան – բավականին
 Էքլեդեն – կին, կինարմատ

Ը

Ըխել – տեսնել, նայել
 Ըխթըքան – բարի վարկ, բարի անուն
 Ըխթիյար – ծեր, ծերունի
 Ընձան – ընծա, նվեր
 Ընտանիք/ընտանեք – կին
 Ընցկնան – այսպես, այս տեսակ
 Ընցկնե՛մ – այսքան
 Ըցկոն – այդպես, այնպես
 Ընցկո՛մ – այնքան
 Ընցուցել – մարել
 Ըս – այս
 Ըսդան, ըստան – այստեղ, այնտեղ

Թ

Թանբյանթ – բնույթ
 Թանդանրիք/թադարուք –
 պատրաստություն
 Թանդբիր – 1. ճար, 2. եղանակ,
 3. պատրաստություն
 Թանժան – նոր, նորից
 Թանժանդան – նորից
 Թալալ/թանլալ – մոնետիկ
 Թալան-թուրան – ավագակություն

Թալել/թանլել – 1. գցել, 2. դնել
 Թանլիմ տալ – 1. կրթել, 2. մարզել
 Թախթ – գահ
 Թախթփուշ – գորգ
 Թանխսիր Էնել – խնայել
 Թախում – բազմություն
 Թակ/թանկ – զուգի մեկը
 Թանդկե – վայրկյան
 Թամանդա Էնել – ողջունելու ձև
 Արևելքում. գլուխ են խոնարհում՝
 ձեռքերը կրծքին ու ճակատին
 դնելով
 Թամաշա – տեսարան, հանդես,
 տոնախմբություն
 Թամաշա Էնել – նայել, տեսնել,
 դիտել
 Թամանդե – թամաննոց՝ թրք. բարև
 Թանմբխել/թանմբի(ր)/թանբիհ Էնել
 – պատվիրել, հրահանգել
 Թաննհա – անհոգ
 Թանլիմ Էնել – հանձնել
 Թանսալիր – պատկեր
 Թանվդիլ հանվան – օդափոխություն
 Թանվթիգ Էնել – գննել
 Թանվանխանա – ձիանոց, ախոռ
 Թանվուր – տեսակ
 Թանրանջան/թանրանջան – սանդուղք
 Թանրգի – դերձակ
 Թարթախ – կահկարասիք
 Թանրկ տալ – թողել, լքել
 Թանրկի դյունա – երկիրը լքել
 Թանրկյա դանվա Էնել – վեճը, դատը
 դադարեցնել
 Թարք – գավակ
 Թանփանգյեդ – մի աչքանի հրեշ
 Թանքլիֆ – հրավեր, պատիվ
 Թանֆ/թուֆ – ծառի կանաչ տերև
 Թաֆթիշ Էնել – դիտել, գննել
 Թբեթ – համբերություն
 Թեզ/թեղ – շեղջ
 Թեզ-թեզ – շուտ-շուտ

Թերա – թել
 Թերեն – փոխարեն
 Թերի – բավարար, բավական
 Թեփսի – սկուտեղ
 Թըբըթել – համբերել
 Թըզբեղ – թասբեկ, տերողորմյա
 Թըլս – թող
 Թըմբեղ – բիզ-բիզ կանգնել
 Թըմըմել/թմըմել – ավարտվել,
 լրանալ
 Թիմարել – ձիուն քերիչով մաքրել
 Թեփսի – քսակ
 Թմախ – ազահություն
 Թմախ էնել – ազահորեն
 ցանկանալ, շահագրգռվել
 Թվնդկ – 1. վտանգ, 2. վնաս, 2.
 փորձանք
 Թվննք – հրացան
 Թիկնել – ընկողմանել
 Թըմբեղ – թմրել, ընդարմանալ
 Թյու, թիւ – ոչ մի
 Թյութադբրով – եղանակով
 Թյուլա – շան լակոտ
 Թյուջնր – վաճառական
 Թյուջնր կարվաութեն – առևտուր,
 վաճառականություն
 Թյուջրութեն – վաճառականություն
 Թյուքյուլի – թեկուզ
 Թոբա էնել – 1. Երդվել, 2.
 հրաժարվել
 Թոզ – փոշի
 Թոլ – 1. թույլ, 2. վրեժ, քեմ, ոխ
 Թոլ հանել – վրեժխնդիր լինել
 Թոռ – բնխտին
 Թոռբա – տոպրակ, խուրջին
 Թոռչի/թոռչի – ձկնորս
 Թոփալ – կաղ
 Թոանա – կատակ
 Թվնդկ – փորձանք, վտանգ
 Թրաշնի – սափրիչ
 Թիւ – ոչ մի

Թումբան – վարտիք, ոտաշոր,
 փոխան
 Թուրա – ծառի ընձյուղ
 Թ'ուրենց – թե իրենց
 Թոջնր/թյուջնր – վաճառական
 Թուփ – տերև

Ժ

Ժանիրել – թունավորել
 Ժեղդվել – հավաքել
 Ժյուռ – խակ, չհասած
 Ժրել – առողջանալ

Ի

Իդնրա/իդարա – ապրուստ
 Իլնհի – անպայման
 Իկեթու – ոչ մի
 Իմ ընդունածն ա – կ'ընդունեմ
 Ի'նատ – իմ մատ
 Իյնմ – գնամ
 Ինգյիդնրա – Անգլիա
 Ինչ կ'իյաս – ինչքան
 Ինքյար էկավ – ուրացավ
 Ինքյնե-ինքյ – ինքն իրեն
 Իշատոտըռուկ – վայրի բանջար,
 որն ուտում են թթու դրած
 վիճակում
 Իշտախ – ախորժակ
 Իչքի – խմիչքի տեսակ
 Իսթիֆ էրած – դիզած
 Իսկնլին – նավամատույց

Լ

Լազ – պետք
 Լնգնթ – համ
 Լալ – 1. համր, 2. մեղեսիկ,
 շափյուղա
 Լնլա – դայակ, դաստիարակ
 Լալկվել – համբանալ
 Լակլակաջուր – լոգանքի ջուր

Լանդի – գործ
 Լանդմի/լանդմ – գետնուղի
 Լադմչի – գետնափոր, ժայռերը,
 գետինը ականով պայթեցնողը
 Լաճ – արու զավակ, երեխք,
 ժառանգ
 Լայեղ – հարմար
 Լանգյե – աքացի
 Լապստրակ – նապաստակ
 Լնրեղ – ընկնել հետևից, հետևից
 վազել
 Լնփն – փլավ
 Լեր – դավ, խորամանկություն
 Լերկար – խարդախ
 Լեշ – դիակ
 Լեշխավք – անգղ, մսակեր թռչուն
 Լեռս – լույս
 Լխեֆ – վերմակ
 Լման – նավահանգիստ
 Լմանալ – լրանալ, ավարտվել,
 վերջանալ
 Լմեցուցել – վերջացնել
 Լյոգ – մեծ էտոց, կեռ բերանով ու
 երկար կոթով մեծ դանակ՝ ծառի
 ճյուղերը կտրելու համար
 Լոդկնալ – լողանալ
 Լորյան – մերկ
 Լպլտալ – շարժվել
 Լրճոթ – արթմնի
 Լուպ – բուռ, ճանկ, ափ
 Լուպլմ – մի բուռ
 Լևացք – լայն

Խ

Խնմբնր – խոսք
 Խազյեստ – ոտնաման
 Խնձալ – եղնիկ
 Խնձալենի – եղնիկի կաշի
 Խնձանր – հազար
 Խնլ (խնլն) – կարծիք
 Խալայեղ – աղախին, ծառա

Խալալ – հագուստ
 Խալե – դեռ
 Խալենալ – ամայանալ
 Խալլեց – հալալ արեց
 Խալի – ամայի
 Խալիչա – գորգ
 Խալխալ – փոքրիկ բոժոժներով
 ոտքի ապարանջան
 Խալվափոխվել – զգեստափոխվել,
 կերպարանափոխվել
 Խնլկա – մտածմունքով
 Խախանտ – խաղաղ
 Խաղ – պար
 Խաղտուն – պարատուն, ուր
 հարսանիքի ժամանակ
 և հետո հավաքվում են
 հարսանքավորները՝ պարելու,
 ուրախանալու համար
 Խաճին – մարգագետին
 Խնմբնրցվել – անհայտանալ,
 չքանալ
 Խայ – հայ
 Խայլի – հայելի
 Խան – իջևանատուն
 Խանդող/կանդող – ուտելի արմատ
 ունեցող բույս
 Խանչել – կանչել
 Խննջնլ – դաշույն
 Խաչխոնե – խաչօրինյա, հոգեհաց
 Խառ – ալեխառն
 Խառճրկաթ – խաչերկաթ՝
 երկաթյա զույգ շերտերից սար-
 քած խաչաձև բացվող ու փակ-
 վող սարած, որ վառվող թոնրի
 վրա են դնում՝ իբրև կերակրի
 պուտուկների հենարան
 Խաս բախչա/բնխչա – ծաղկանոց,
 թագավորական մեծ այգի
 Խասկ – հասկ
 Խավաս – տրամադրություն
 Խավ խուսոցի – աքլորականչ

Խավք – հավք, թռչուն
 Խատել – մեռնել, սատկել
 Խարամ – հարամ
 Խարամիկ / խնրնմիկ –
 1. ավազակներ, 2. դներ
 Խարիր – հարյուր
 Խարչկաթ – խաչերկաթ՝ թոնրի
 վրա դրվող խաչաձև երկաթ, որի
 վրա դնում են եփվող կերակրի
 կաթսաները
 Խարոր – արոր, գութան
 Խաց – հաց
 Խացխան – թաթաձև բոլորշի
 տափակ մատով և կարճ ծայրը
 կեռացրած կոթով փոքր ակիշ,
 որով քերում են տաշտը խմոր
 անելուց հետո և հացը պոկում են
 թոնրի պատից
 Խդնմ – աղախին
 Խելին – հարսնեհյուր
 Խեծոցներ – ձմռան, կոխտած
 ձյունի վրա, ոչխարին խոտ
 տալու տեղ
 Խե՛ւմ – մի հատ
 Խեւմ – տեսնեմ
 Խեյրաթխանա / խեյրնթխանա
 – բարեգործատուն,
 բարեգորական ճաշարան
 Խեկք – տեսնենք
 Խեղեղնավ – խոժոռած շրջել
 Խեթեր – հետներ
 Խեծնել – հեծնել, նստել վրան
 Խեռ – 1. ծուռ, խենթ, 2. ըմբոստ,
 անհնազանդ, 3. համառ, 4. չար,
 նախանձ, 5. ոխ, քեն
 Խեռսողաց – հեռի լողաց
 Խետքեր – հետերին
 Խեր – 1. Հայր, 2. բավ, հերիք
 Խերինթխանա – բարեգործական
 ճաշարան-հյուրատուն
 Խերկ / խերկի – խոպան հող, որն
 առաջին անգամ վարելով՝
 թողնում են արևի տակ վառվի

Խերխել – սղոցել
 Խեր խես – հերիք է, բավ է
 Խեցկի – խեցու կոտրած կտոր
 Խզմնթքյնր – աղախին, ծառա
 Խէն – նա
 Խը – հետ, հետևից
 Խը ձի – ինձ հետ, իմ հետևից
 Խզինա – գանձատուն
 Խըզմնթ – ծառայություն
 Խզմնթքյնր – ծառա
 Խըզմնթ էնել – աշխատել
 Խընձ – քանց
 Խիալ – երևակայել
 Խիյալ – երևակայություն
 Խըլղ – 1. ուրիշ, 2. ժողովուրդ
 Խըմըլ – օգնական
 Խընձ – քան
 Խընձ ձի – քան գիս
 Խըտպել – ջանալ
 Խըստա – ծանրել
 Խըտ փսակվելուն – պսակվելուն
 պես
 Խինսաձ էնել – հենքի թելը տորքի
 վրա անցկացնել, հինել
 Խինգ – հինգ
 Խինգըշպնթ – հինգշաբթի
 Խըսմախսա – առավոտվա դեմ
 Խլխու(ն) – առավոտ(յան)
 Խըջել – ծախսել
 Խլղի – ուրիշի
 Խնգյնխոտ – խնկահոտ
 Խնդրնց – հանդերձ, միապին
 Խնձի – ինչպես
 Խշթովել – խրվել
 Խոգյական / խոգյնկան ախպեր –
 հոգեեղբայր, ախպերացու
 Խոդնմա – զարգանդելի, մեծ,
 գիշատիչ
 Խոգյին – խնամախոս
 Խոզել / խոզի – երանի
 Խող – հող

Խոշ-բեռն կ'էլին – կտեսնվեն
 Խոտաղ – հոտաղ, հովիվ
 Խոր – փոս
 Խորանթր – խորունկ
 Խորել – թաղել
 Խորզն – քրոջորդի
 Խորխորթ – խորհուրդ, միտք,
 իմաստ, գաղտնիք
 Խորխտակեր – հորեղբայր
 Խորոտ – գեղեցիկ, սիրուն
 Խոջա – 1.հարուստ, ունեւոր, աղա, 2.
 վաճառական
 Խսաբել – հաշվել
 Խրել – ծակվել
 Խրեր – հյուրեր, հարսանիքի
 կոչնականներ, հարսնեհյուրեր
 Խրիշտակ – հրեշտակ
 Խրջել – ծախսել
 Խույ / խու – խոյ
 Խուկ կ'էլնի – խոյանալ
 Խուտաղ – հոտաղ, վարի եզների
 լծին նստող կամ լուծի առջնից
 քայլողն ու եզներին քշողը
 Խուրդել – մանրել

Ճ

Ծաղրաքյմել – Ժպտալ
 Ծառական – ծառա
 Ծեպքյրով – կավիճ
 Ծե – ձեզ
 Ծեթ – պզտիկ
 Ծեթել – մանրել
 Ծեթ-մեթ – մանր-մունր
 Ծեպքյար – թեթև, չեչոտ քար,
 որը մանրելով ծեփում են կավե
 ամանների ճաքած տեղերը
 Ծեռ – ձեռք
 Ծի – ձի
 Ծին – խալ
 Ծծղալ – ուրախանալ
 Ծծիւմ – ձծում, խնոցի

Ծովադուկ – ծովափ
 Ծոցվոր – հղի
 Ծնել – պատահողտել

Կ

Կարի – արիթի շորե աման
 Կնքել – կապալով վարձած
 Կնքյուլ-թոյլտվություն,
 համաձայնություն
 Կնքյուլ էնել – ընդունել
 Կարոտ – դագաղ
 Կնդ – հարկ
 Կնդնիլ – գավաթ
 Կնդըմ – քայլ
 Կնդր – հարգանք
 Կնզմնթ
 Կազան – կաթսա
 Կնզքըներ – թոքեր
 Կազի – դատավոր
 Կնթ – հարկ
 Կաթակոս / կաթղակոս –
 կաթողիկոս
 Կաժիւկ – կտրած
 Կալաքալըխ – աղմուկ
 Կալան – պատյան
 Կալան – օժիտ, փեսից տրված
 անեղոյ
 Կնլըմ – 1. փետուր, 2. ալիք
 Կնլմել – տնկել
 Կակո – հայրիկ
 Կակո դոլամա – հայրիկ ծառա է
 Կահիւմ – ամուր, պինդ
 Կնհվա – սուրճ, սրճարան
 Կնհվնչու չրախ – սրճարանի
 աշկերտ
 Կաղանդ – Նոր Տարի
 Կնմեն – դաշույն
 Կամիշլըխ – եղեգնուտ, շամբ
 Կնմչիկ – մտրակ
 Կամփե – կանեփե
 Կայելի – նավակ

Կայելիս՝ – նավավար
 Կայնել – սպասել
 Կանն – գոնե
 Կանացուցել – պտտեցնել
 Կան գյնլ – ման գալ, զբոսնել
 Կանդնար – այդքան
 Կանեփատ – կանեփ
 Կապոտ – կապոյտ
 Կապու դոտ – կախադան
 Կան – խուլ
 Կանսկուդրաթ – պատահաբար
 Կանանքխանա – սպանդանոց
 Կանստ – դեմ
 Կանստ էնել – դիմել, ուղղվել (դեպի)
 Կավկդել – մետաղյա լեզվաձև
 տափակ գործիք, որով
 որմնադիրը շաղախը պատի
 շարվածքի մեջ է լցնում և
 տարածելով հարթում՝ սվաղում
 Կարիք – օտարական, պանդուխտ
 Կարիքցեթ – պանդուխտ
 Կարմունջ – կամուրջ
 Կարոս – նեխուր
 Կարքել – ամուսնացնել
 Կաց բնրև – ցտեսություն
 Կափկափուն – ճարահատ
 Կափլամիշ – գոցած, ծածկած
 Կանֆանգ, կանֆանս – վանդակ
 Կաֆթան – կապիտան-նավապետ
 Կդել – գդալ
 Կեո – աղմուկ, աղաղակ
 Կեոեքվե – քիմք, բերնի վերմաս
 Կ՛էճուցա – կխոնարհվի
 Կլոր – սելս
 Կ՛իյեք – գնում եք
 Կծեթել – կալսել
 Կը լծա – կը կլլի, կու կտա
 Կը հա – կերթա
 Կը վոազնան – կշտապեն
 Կըլնած – կուլ տված
 Կընդել – գտնել

Կըռդոկ – ներքինի
 Կըտ – կենտ, զույգի մի հատը
 Կթխա – փոքր բաժակ, գավաթ
 Կշոանք – կշիռով մեկ
 Կուռդ անել – ածիլել
 Կըռշ-կավալ – չոր ցախ, չոր խոտ
 Կըսա կ՛էնա – կպատմի
 Կըտ – կենտ
 Կիսրար – կիսովի
 Կիմիշել – համարձակվել
 Կ՛իյն/կ՛իհա – գնալ
 Կճայ – թուրքի կամ քրդի կին
 Կյաս – քան
 Կնդել – գտնել
 Կնիկ հրմնթ – կինարմատ
 Կոզվալ – ծոեց Կոլ – թև
 Կուլալի – թաղիքե
 Կուլեոն – փոքր շեղջ
 Կուլպակ – դույլ, ջրաման
 Կոճ դնել – թակարդ լարել
 Կոնախ – հյուր
 Կոնախ ուզել – հյուրասիրել
 Կոնախատել – հյուրանոց
 Կոն – թաղիքից պատրաստած
 վրան (նման վրան գործածում
 են նաև քրդերը, ուստի կոչվում է
 նաև «քրդական վրան»)
 Կոնդնիս – բարուր, խանձարուր
 Կոո – գավազան, ցուպ
 Կոոնսնար – անգետ, տգետ
 Կոռել – ծռել, թեքել, ետ դառնալ
 Կոռտան – փական, կոնակի չուլ
 Կոռտուն – մաշված գավազան
 Կոտ – գլուխ, կառավի, գանգ
 Կոտրվել – սնանկանալ
 Կոր – կույր
 Կոքյով – ընկույզ
 Կոան – դարբնի մեծ մուրճ
 Կոճոն – անասունների կերած
 խոտի ու դարմանի մացորդը
 Կոսնկ – գլխարկ, գդակ

Կտավել – արագ գնալ
 Կրիթ – փայտե կրիաձև փականք
 Կրկուտ – փայտի կտորտանք
 Կու – թրիք
 Կուրլան – հարևանությ
 Կուրլիկ – առասպելական
 կերպար՝ երեք թիզ բոյով,
 երկար մորուքով՝ կացինը թևին.
 աներևույթ ջին, որին տեսնում է
 միայն իր տերը
 Կուղրանթ – դմակավոր, պոչ
 ունեցող
 Կութի – տուփ, փոքր արկղ
 Կութնի – ներքնակի երիզավոր
 երեսացու կտոր
 Կումար – թղթախաղ կամ այլ
 խաղ, որ խաղում են փողով
 Կումանդան – հրամանատար
 Կումաշ – մետաքս
 Կումար – թղթախաղ, կամ այլ խաղ,
 որ խաղում են փողով
 Կումարչի – խաղացող, խաղամոլ
 Կույ – աղբ
 Կույախոտ – աղբահոտ
 Կուշ – դուշ, աղաճսի
 Կուտմիշ էնել – գցել
 Կուս – կույս
 Կուրբանթ/կուրբանթություն –
 պանդխտություն

Ք

Հնթել – դավանել
 Հնթա – կարճ ու լայն թևերով
 բրդյա կամ մետաքսյա
 վերնագգեստ, վերարկու
 Հնգյան – ուշ
 Հնգյնցա – ուշացա
 Հնդանդ – դարբին
 Հնդին – նվեր
 Հնդիյա – նվեր
 Հնդ էնել – 1. դուր գալ, հավանել,
 ախորժել, 2. սիրել, հարգել

Հնզր – ներկա
 Հնզրվել – պատրաստվել
 Հնթ – հեշտ
 Հնթբանթ – մեջտեղի
 Հնլան – դեռ
 Հալ, հնլ – վիճակ
 Հնլան – բայց, սակայն
 Հնլանթանթ – խուճապ
 Հնլանթ – անշուշտ
 Հնլե – դեռ
 Հնլանթ – սաստիկ
 Հնլանթանթ – հարայիրոց
 Հնլանթ – անշուշտ, անտարակույս
 Հնլե – բայց
 Հնլի – երթալու
 Հնլալուր – աղբյուր
 Հնլանանկա – հանկարծ
 Հնլանատ – պատուհան կամ
 պատի մեջ փորված դարակ
 Հնլ-հնլ էնել – հանցավորին
 պատժեց
 Հնլ – վարձ, վճար
 Համան – բաղնիք
 Համանլամիշ էլնել – բաղնիքում
 լողանալ
 Հանուր – ամբողջը
 Հանլութեն – բեռնակրություն
 Հանգյանմա – շնչակտուր
 Հանգլնցավ – ուշացավ
 Հանի – ահա
 Հաշ կ'երթա – ուշաթափվի
 Հնպով – պատճառով
 Հնջանթ – գործիք
 Հնջբանտե – չտես
 Հնջեր – արդյոք, զարմանք
 Հնոնանկե – նախապես
 Հնոնիք – առաստաղ
 Հնոն – առաջ, դիմաց
 Հնվա – օդ
 Հնվալի – առաջվան
 Հնվանթ էրանլ – օգնության կանչեց

Հնվսննր – դնչակապ, պախուրց,
 երասան
 Հավուգ – ավազան
 Հնտկել – ապականել
 Հննր – մինչև
 Հննրնգյննալ – կագդուրվել
 Հննրել – կենդանսանալ
 Հննրթ – դարման
 Հննր ննն իսե – ինչևէ
 Հննքլըմ – դատավոր
 Հեթիմ – որբ
 Հեռղ – պատրաստություն
 Հեչ – երբեք
 Հեչ օլմագան – ինչքան չլինի
 Հեչգննլ – հոգնել
 Հեվարի – իրիկուն
 Հեթիմ – որբ
 Հեսեն – մաս, բաժին
 Հետսան – այնուհետև, նորից
 Հեգյի – այգի
 Հեդի – կամաց
 Հէնդամ հինե – նույն հետայն
 Հէոդնրաշի – սենեկապան
 Հէորողկել – ուղարկել
 Հէսօվա ետ – այսօրից ետ
 Հէսավուր – այսօրվա
 Հէվար – երեկո
 Հէր/հէր – ինչո՞ւ
 Հէր – այր, քարանձավ
 Հէրան – մեղմ քամի
 Հէրեկ – երեկ
 Հէրկեն – երկար
 Հէսօր – այսօր
 Հեքյնութեն – բժշկություն
 Հէոտ – խաղողի որթ
 Հէօդա/հէոդա – սենյակ
 Հէօդկա/հօխկա – ծանրության
 թուրքական չափ, որ հավասար է
 1282 գր., օխա
 Հըլին – լիքը
 Հընդնդ – օգնություն
 Հըոս – կատաղություն

Հին սուլտան – թագուհին
 Հինե, հինք – իսկույն
 Հինե, հինի – մեջ
 Հիշար – արթուն
 Հիշարցնել – արթնացնել
 Հիշունց տալ – հայեցել
 Հիսան – մարդ, արարած
 Հիվի – աղաչանք
 Հիրար առնել – շարժվել
 Հիրիկուն – երեկո
 Հմեն – 1. ամեն, 2. բոլոր
 Հյուխթ – ուխտ
 Հյուքմնթ – կառավարություն
 Հոըկել – խոռվել, բարկանալ
 Հոորուշ – ուրիշ
 Հօդկա – տես Հէօդկա
 Հօդքյար – պատրաստություն

Ձ

Ձնխուկի – անհաջող
 Ձննձննակ – զանձանակ
 Ձննր – թակարդ
 Ձի – ինձ
 Ձի կաբյուլ ա – կընդունեմ
 Ձըզնից – ինձնից

Ղ

Ղաբնլ – տոկոս
 Ղամի – դաշույն
 Ղանչել – կանչել
 Ղաստ – դեմ
 Ղաստ էնել – դիմել
 Ղննրնքնրել – կառավարել
 Ղիդդր – ծանրության չափ, լիար,
 որ ըստ վայրերի տարբեր
 մեծություն ունի
 Ղլլել – կլլել, կուլ տալ
 Ղուլամ – ծառա
 Ղրկել – ուղարկել
 Ղուրթի – տուփ, փոքր արկղ

Ծ

Հանթկոտ – պատահողուած
հագուստով, ցնցոտիավոր
Հանկ – զենք
ճնդաց – ջրաղաց
ճնդցական – ջրաղացական
ճամբնիւ – ճանապարհ
Հանչ – 1. Հանաչ, 2. ճանճ
Հանրտփութ – ջարդուփշուր
Հեռչ – մեծ
ճեռճանալ – մեծանալ
Հեռիի – ջորի
Հըխնի – ծըխնի (հնատիպ դռների
ներքևում և վերևում հատուկ
ելուստ, որ ներքևից ագուցվում
էր շեմի փոսիկի, իսկ վերևից՝
դրանդիի մեջ, ճխան)
Հըկթից – ճկույթից
Հժանակ – երեխայի պես
Հիժ – երեխա
Հիճիկ – որդնած
Հիվ – ձեռք, բագուկ
Հլոր – կավե փոքր աման, պուտուկ,
կճուճ
Հյուր / ճուր – ջուր
Հնչկանդանր – վիթխարի, մեծ
Հոռոթանի – ջրհորդան
Հովքեշ – կոխի տեսակ
Հուռ – ոտք, ազդր

Ս

Ս' / ըմ – վերջավորությունն ունի մի
իմաստը
Ս'ա – մի՞թե
Սադիթ – մատիտ
Սանթանիկ – թրք. 10 փարա = 2
կոպեկ
Սանթանիկ-խընգյնոց – կես
մեթալիկ՝ 1 կոպեկ
Սալ – ունեցվածք

Մանրնգա էնել – 1. ծամածովել,
2. հոգոց հանել
Մանլա – մոլլա
Մանլի'մ – մի մոլլայի
Մալուվել – տխրել, տրտմել
Մախ – մահ
Մախսուս – դիտմամբ, նպատակով
Մանիր – համաձայնություն
Մահրա – մահմեդական պսակ
Մահրել – պսակել
Մանիրյում / մանիրում էլնել –
ձեռնունայն մնալ, զրկվել
Մահֆա – պատգարակ
Մադազան – նկուղ, մառան
Մադդան – ախորժակ
Մադդեն էնել – տխրել
Մանդթա – մեշիդ դրամ
Մամիկ – մայրիկ
Մանյան – երևիթե, ուրեմն
Մանգանն – քաղցր ձայնով
առասպելական նվագարան
Մանգանր – մի՞թե
Մանդիլ / մանդել – թաշկինակ
Մանճան – սենյակ
Մանշթան / մեշիդիյե – թուրքական
դրամ
Մանշիս – խորհրդարան, ժողով
Մանշմանթ – 1. ժողով, 2. զրույց,
խորհրդակցություն
Մանունիս – հոգ, մտածողություն
Մանան – զրույց
Մանսին – ջրաման
Մատեն – կողմից
Մատենել – մատանի
Մարե – մայրիկ
Մարթ-մանդանթ – մարդ-մուրդ
Մարիֆանթ – 1. շտրք, ձիքք,
ընդունակություն, 2. ճար, հնար,
3. հնարագետ, հնարամիտ
Մարքյանման – (մահքեմե) դատարան
Մարքինե – նվագարան

Մե – մեզ
 Մեզանք – սավան
 Մեզել – մտածել
 Մեզեց վըր ուր – մտածեց ինքն
 Մեկել – մյուս
 Մեկծեռնա – մի ձեռնանի
 Մեիլ – խտրություն
 Մեիվան – հյուր
 Մեյախանջի – գինեպան
 Մեյդան – հրապարակ
 Մեյխանա – գինետուն
 Մեյմուն – կապիկ
 Մեշա – անտառ
 Մեռիր – կնիք
 Մեռիրել – կնքել
 Մեչ-մարթ – չափահաս
 Մեչկ – գոտի
 Մերկածածուկ – հասարակ քուրձ,
 որով ծածկում են մերկությունը
 Մզգյանվիթ – փարախ
 Մզել – արմատ
 Մ'էնե – մի՛ արա
 Մը – 1. մոտ, 2. մի
 Մը ձի – ինձ մոտ
 Մըխմեզ – արշավ
 Մըդդան – մի քիչ
 Մըճիկ խանել – ձեռքով անեծք տալ
 Մընե – մոտից
 Մըռտըր – 1. գնչու, 2. թափառական
 Մը վախենա – մի՛ վախեցիր
 Մըչ – մեջ
 Մըռտ-մալյուկել – տրդմել
 Մըռտըր – ցիգան
 Միգյու – մենակ
 Միթք – միտք, մտածում
 Միլանթ – ժողովուրդ
 Միճանծովել – ծովի մեջտեղ
 հասնել
 Մ'իսե – մի անիր
 Մինդան – ներքնակ

Միքյա – մենակ
 Մլան – վռնդած
 Մլել – քշել մեջը
 Մկա – հիմա, նոր, այժմ
 Մկավան – այժմյան, հիմնկվա
 Մկավընե – հիմակուց
 Միդան – մի քիչ, որոշ ժամանակ
 Մհան – պսակ
 Մճողեզ/կոճողեզ – գետնի վրա
 տարածվող դաշտային բույս
 է՝ կապույտ ծաղիկներով
 և արմատի տակ ծիրանի
 մեծության պտուղներով,
 որոնք ուտելի են (ուտելի վայրի
 բանջար)
 Մյուշթերի/մշթերի – հաճախորդ,
 գնորդ
 Մշել – մաշել
 Մո թակավոր – թագավորի մոտ
 Մոթիսընալ/մոտխասնալ –
 մոտենալ
 Մոզնիսք – խոժոռադեն
 Մոթել, մոութ էնել – տխրել, տրտմել
 Մոթուկ – տխուր
 Մոճիկ – դեղնագույն սպիտակ
 ծաղիկներով և կաղիճի
 մեծության արմատով ուտելի
 բույս
 Մոչանքյ կախել – խոժոռել
 Մսաֆըր – հյուր
 Մսխալ – չնչին քանակություն
 Մրազ – նվիրական ցանկություն,
 իղձ, փափագ
 Մու բայլմել էլան – հիացան
 Մուխսի – Երուսաղեմ ուխտի
 գնացած ուխտավոր
 Մուլյանթ – զգույշ
 Մուլյանթ կենալ – 1. ուշադիր լինել,
 զգույշ լինել, 2. պահպանել,
 հսկել
 Մունջ – լուռ

Մոռտլուկ – սատկած
Մուսնդան – միջոց, ժամանակ
Մուսլուֆ – զուրկ

Յ

Յա – գնաց
Յահուդի – հրեա
Յագմե – նուրբ լաչակ
Յաթաղ – անկողին
Յախա – օձիք
Յադմա – ավար
Յա՛ մնդանթ – օգնության հասեք
Յան – գնամ
Յան – կամ
Յանք – գնանք
Յաշ – տարիք, հասակ
Յնս – էրթաս
Յասախ – արգելված
Յար – սիրելյան
Յարա – վերք
Յարալու – վիրավոր, վերքոտ
Յարալու-փարալու – շատ վիրավոր
Յարե գոնի – սիրական
Յարոտ-պետրոտ բրի – բորոտի
վերք
Յափուք – շինություն
Յուգրաշի – հարյուրապետ

Լ

Լան – ոչ
Լան պան – ամայի
Լանդիթ – չտես
Լալ – պայտ
Լանլանթ – անեծք
Լանլեֆ – հոգնամեռ
Լակոլ – ավեր
Լանիլնջ – նեղ, ճարահատ
Լանչանթ – ճար
Լամամութեն – թշնամություն
Լանյար – թշնամի

Լավսընոռ – սահմանագլուխ
Լարգիլան – մեկ կամ ավելին ձողեր
ունեցող ծխելու սարք՝ ներշնչվող
ծուխը ֆիլտրելու և սառեցնելու
հարմարանքով:

Լարդըվան – աստիճան
Լարդըվան / ննդըվան –
սանդուխք, աստիճան
Լարի – ժայռ
Լարուն-նարուն – սրան-սրան
Լատոր – պահապան
Լնփիսեր – ոչ բարով
Լնփսլանմանթ – ոչ բարով
Լնֆանդկեն – օրապահիկ
Լնֆանթ – զինվոր, ոստիկան
Լեդանալ – հոգնել
Լեճիր – որս
Լեճրվան – որսորդ
Լեճրութեն – որսորդություն
Լեմ – թարախ
Լետանեղ – նետ ու աղեղ
Լըդժրվել – աղոտանալ, լույսը
նվազել
Լըֆսուտ / նֆսուտ – որկրամոլ
Լխշուն – գեղեցիկ, սիրուն
Լհանդ – անիրավ, անարդար
Լմեժ – աղոթք
Լմիր – միսարեթ
Լշանլու – նշանած
Լորանթ պոնել – հերթով պահակ
կանգնել
Լոմեր (номер) – համար
Լսաֆ – խիղճ
Լվին – անկողին
Լվոց – տնքոց

Շ

Շաբըռ էնել – նշանել
Շախ – մատաղատունկ
Շախել – պահել, խնամել
Շահադ – ականատես, վկա

Շահագրա/շահգնդան – արքայազն,
շահի որդի

Շաղոլ – ուղղալար (շողուլ)

Շանդան – աշտանակ, մոմակալ

Շանց տալ – ցույց տալ

Շաշմիշ էնել – ապուշացնել

Շանք/շաշք – երկրաշարժ

Շանպնթ – շաքաթ

Շառավել – ճաճանչ, լույս, փայլ

Շանթրո – հարսի սակարություն

Շանթրս – ախչկա ծնողքին տալիք
դրամ և ուրիշ նվերներ

Շավրորի/շնվրորի – զբաղեցնող
պատմություն, զրույց

Շաննպանել – կառավարել

Շանդ – պայման, գռազ

Շենք – 1. տեսք, կերպարանք,
2. կազմվածք

Շերաթ/շարիաթ – խորհուրդ,
խրատ

Շինգյրի – ողբ, լացուկոծ

Շինել – փակել

Շիշնք – դեռ չծնած մաքի

Շիշկո(վ)ել – ապշել, զարմանալ

Շիվըր – աղքատ

Շիրին – քաղցր, անուշ

Շիփան – դռան շեմը և՛ ներքևից
և՛ վերևից

Շլնք/շլնկ – 1. շալակ, 2. մեջքով
տանելու չափ բեռ

Շլկել – շալակել

Շինդ – վկա

Շոտ – շուտ

Շորան – գողորշի, գոլ

Շուշաբանդուկ – ապակեպատ

Ո

Ոխվ – նվեր

Ոդդա – պայման

Ոդինթ – փորձանք

Ոնդրկվի – կկոտրվի

Ոշաղ – որսի կենդանի

Ոջ – օգուտ

Ոսինթ – պատվեր, կտակ

Ոսկրիճ – ոսկերիչ

Ոսփ – ոսպ

Ոտ-ձեռ – շտապ

Որբների – որբ և այրի

Որթի – որդի

Որթիկ – հորթիկ

Որցկոն ա – թե այդպես է

Չ

Չադր – վրան

Չալել – 1. խփել, 2. Նվագել

Չալկի – 1. նվագ, նվագածություն,

2. նվագարան, սագ

Չախմախ – հրահան, կայծիան

Չախմախ կաբի – կայծիանի տուփը

Չախու – փոքր դանակ

Չամուռ – ցեխ

Չայ – թեյ

Չայիր – մարգագետին

Չանախ/չանաղ – կավե հասարակ

խոր ափսե, պնակ

Չանթիկ – բրդյա թելով հյուսված

պայուսակ

Չաշնիկ – տառապանք, չարչարանք

Չնվրն – թաշկինակ

Չնրով – հագիվ

Չարեք – ¼ մեջիդիյե

Չնրչի – մանրավաճառ

Չարշի/չարշու/չարսու – շուկա

Չափալամիշ – տապակտվել, իրար

չխչփել

Չբուխ – չիբուխ, ծխամորճ

Չեովիչի – 1. ցախ հավաքող,

2. փողոց մաքրող

Չըլուտ – մերկ

Չ'ըխի – չի տեսնի

Չըկար – սիգար

Չիմին – 1. Բահով կտրած հանած

հողակտոր՝ վրան աճած խոտեր
 և արմատներ, 2. մարգագետին
 Չ'իյն – չի գնա
 Չիտնունի
 Չլուտ – մերկ
 Չխո – 1. ուրեմն, 2. արդեն
 Չկարի – ծխախոտ
 Չմբյուլ – պախուրց՝ ծիու և ուխտի
 Չպլախ – մերկ
 Չոդար – անասունների առևտրով
 զբաղվող վաճառական
 Չոդրութեն – անասունների
 առևտուր
 Չոլ – անապատ
 Չոլխնալ – մերկանալ
 Չոխթրիկ – 1. բերանը բաց կալե
 աման, որի մեջ չորթան են
 հարում կամ կաթի սեր են
 քաշում, 2. փոքր կճուճ
 Չոխմախ – բիր
 Չոկ – առանձին, ջոկ
 Չոկել – ջոկել, ընտրել
 Չոկաքճընոց – նկուղ, գնդան
 Չոջուխ – երեխա
 Չորբաջի – ցնցոտի
 Չպլախ – մերկ
 Չվան – պարան
 Չրախ էրաց – փառավորեց
 Չոյթ – գույգ
 Չուխա – բրդյա կտորից կարված
 տաղմարդու երկար վերարկու
 Չումբնր – գլխակապ, գլխանոց,
 գլխաշոր
 Չուր – մինչև

Պ

Պաթմիշ էնել – ավիրել
 Պաղ – սառը
 Պախկվել – թաքնվել
 Պանխշիշ – նվեր, ընծա, կաշառք
 Պան՝ն – մի բան

Պամամ – հորեղբոր ցեղից
 Պայա – հետիոտն, հետևակ
 Պանն – գործ
 Պապիկ – 1. հայր, 2. ծերունի
 մուրացկան
 Պառեկ – մեջք, թիկունք
 Պատճել – պատժել
 Պեռ – բեռ
 Պատրճվել – պատժվել
 Պարի – բարի
 Պարկ – ալյուր, պանիր կամ այլ
 սնունդ պահելու համար ոչխարի
 մորթուց պատրաստված տիկ,
 տոպրակ
 Պեռց – բոց
 Պետ – խոշոր
 Պետանալ – մեծանալ
 Պետբերդակ – խոշոր,
 հաղթամարմին
 Պեր – գյուղից դուրս գտնվող
 մակաղատեղ
 Պերթ – բերդ, ամրոց
 Պերտնկ – մակաղատեղ
 Պընգլոտ – քոտոտ, ոչլոտ
 Պինն – պետք (էջ 281)
 Պիպեռ – մեխ, գամ
 Պիվոնել – փակել
 Պիր – քաղհանելու գործիք, բիր
 Պիրոգ – հալալ
 Պիրոգ-բըմբննք – բարի վայելում,
 քեզ վայել է, շնորհավոր լինի
 Պլընգյ – վագր
 Պլիկ – չնչին դրամ
 Պխո – նույն ինքն, անձամբ
 Պըկեր – պետք
 Պյուովալ – բուրվառ
 Պյուք – բուք
 Պնակ – փայտե կամ կավե խորը
 աման
 Պննտա – գույթանի հաստ
 շղթա, որ ձգվում է ամբողջ լծի
 երկարությամբ

Պշկել – նայել
 Պոզ – բոզ, անատակ
 Պոլադ / պոլոտ – պոչը կտրած,
 պոչատ
 Պոլոճիկ – երիկամ
 Պոճ – թնջուկ
 Պոյն – բույն
 Պպոճ – գիսախոփվ, խճճված,
 չսանրած մագ
 Պոնատուն – բանտ
 Պովել – կուրանալ
 Պտրդներ – աչքեր
 Պրակ – պուրակ
 Պրիշակ – ավերակ
 Պրպըրոյուկ – ցնցոտի
 Պրտել – կտրտել
 Պրտոն – պատառ
 Պրոճախ – անկյուն
 Պուտ – կաթիլ
 Պուրթ – բուրթ
 Պուպու – հոպոպ

Ջ

Ջարան – նվեր
 Ջանքանխանա – 1. Զինանոց,
 զինապահեստ 2. զինամթերք,
 ռազմամթերք
 Ջանքյութ – սպա
 Ջանլահիքյ – փետուրներ
 Ջանլան, ջալլադ – դահիճ
 Ջանհնըմի – կորիք
 Ջանդամանթ – ժողովուրդ, մարդիկ
 Ջանդդի – մեծ ճանապարհ
 Ջամ – ապակի
 Ջանմալ – տեսք, պատկեր
 Ջամլի – ապակեղոր, ապակե
 Ջանմջան – փշոտ սերմնարանով մի
 տեսակ բույս
 Ջան կոզա – հոզ չէ
 Ջաննավար – գազան
 Ջանդանկ – մարմին, դիակ

Ջանֆաս – դիպակ
 Ջավահիր / ջանվահիր – գոհար
 Ջարիա – աղախին
 Ջեք / ջեոք – գրպան
 Ջընսի – ցեղի
 Ջըրբանելիքյ / ջրբանելիք –
 փորձելիք
 Ջըրբանելիկոզ – փորձանք
 Ջիզյնր – թոք, նաև ծնողական
 զգացում նշանակությամբ
 Ջմուկ – երկորյակ
 Ջյուկ – կապերտ
 Ջյույնր – լուր
 Ջնուտ – ճահճուտ, ջրջրոտ տեղ
 Ջոկ – առանձին
 Ջոջ-զեոոբան – շատ խոշոր
 Ջրբանելիք – փորձարկություն
 Ջուրբան – արու քուռակ

Բ

Բազի – գոհ
 Բազիլ էնել – խայտառակել
 Բանհմ – գութ
 Բանմ – ավագով, հողով
 գուշակություն կամ հմայություն
 անել (ավագի փոխարեն
 գործածել են նաև ոսպ և սիսեռ)
 Բայիմ էնել – ճար անել, գլուխ
 բերել
 Բաստ գալ – հանդիպել
 Բանվանդի – քոչար քյուրդ
 Բանվի – երամակ
 Բավոսթա – ուղեկից
 Բըրզվնթ – կաշառք
 Բես – գլխավոր
 Բինթ – հանգիստ
 Բինթել – հանգստանալ
 Բինթութեն – հանգստություն
 Բմդանր – կախարդ
 Բենջըրութեն – երկրագործություն
 Բեշվնթ – կաշառք

Ռջալ քյբար – մեծ ավագանի,
պալատականներ
Ռութո – աղքատ, խեղճ

Ս

Սնդանաթ – շնորհիվ
Սնդանֆ – մարգարտաբեր
խեցեմորթու փայլուն խեցին,
սադափ
Սնդրնագնմ – մեծ վեզիր
Սնզ – այգի
Սագրննդ – թմբկահար
Սնզիլ – 1. սկսել, 2. կազմակերպել
Սալըխ/սալախ – լուր,
տեղեկություն
Սախեն – թաղար
Սախա – կավե մեծ տաշտ՝ լվացքի
կամ լողանալու համար
Սնհմ – սարսափ
Սադ(ին) – ամբողջ
Սադ – 1. ողջ, 2. բոլորը, 3. առողջ,
չվասաված
Սադ-սլնմնթ/սադ-սելին – ողջ-
առողջ
Սնմնր – էշի և ձիու համետ՝ բեռ
բառնալու համար
Սայի – շնորհիվ
Սայր/սահր – պալատ, դոյակ
Սնննդ – մուրհակ
Սնննդլամիշ էսել – մուրհակով
հաստատել
Սննիմթ – արհեստ
Սանթանաթ – փառք ու պատիվ
Սանվե – պյան ի վեր
Մասի – չես ասի
Մավա – ծծկեր երեխա
Մավատա – չես հավատա
Սնվդն – սեր
Սնվդնքյար – սիրուց
խելագարված
Սնտրագամ – եպարքոս՝
փոխարքա, մեծ վեզիր

Սատրինչ – շախմատ, ճատրակ
Սարակ – 1. մշակ, 2. օրավարձով
աշխատող բանվոր
Սարայ – պալատ
Սնրնսքյնր – սպարապետ
Սնրբնստ – ազատորեն
Սարեկ – ամանի բերանը կապելու
կամ ծածկելու կաշվե կտոր
Սարեկել – սարեկով ամանի
բերանը ծածկել/կապել
Սնրխոշնալ – հարբել
Սնրխոշցնել – հարբեցնել
Սնրսնմ – ապուշ
Սարփ – զայրացկոտ
Սնքյին – իբր թե
Սնքյսնն – ութսուն
Սնֆնր – ճանապարհորդություն
Սդն – այստեղ
Սելին – ողջ, կենդանի
Սենչըբր – ռանչպար, մշակ
Սերաբննդ – կախարդ,
կախարդված
Սերկար – կախարդ
Սելիս – ձիապան
Սեոյլամագ – չխոսկան
Սերաբանդ – կախարդված
Սերի/սեիրի-կախարդանք,
գաղտնիք, դյութանք
Սերսուփ – 1. մաքուր, 2. ընտիր
Սըբր – համբերություն
Սըբրը գյն – կարողանալ ժամանակ
անցակցնել
Սըլսըլին – ցեղ
Սըլսի – խիտ
Սըռ – գաղտնիք
Սըվտակ – սպիտակ
Սըրեխ – պատգարակի նման, նաև
ծանրություն տեղափոխելու

Մըքյա – դրամի կաղապար
 Մ’ի գյն – չէն գա
 Միլա – ապտակ
 Միռտ կ’էնի – կհանդարտվի
 Միռտ կ’ընի – կհուզվի
 Մլնմնթ – ապահով
 Մլըլնթ – իրար վրա թափված սալ
 քարեր, սալ քարերով լի տեղ
 Մ’կանա – չես կրնար
 Սհաթ/սհնթ – 1. ժամ,
 2. ժամացույց
 Մնդնն – երկաթագործի սալ,
 զնդան
 Մնռո – սահման
 Մոզգյնր – քամի
 Մոլ – կոշիկ, ոտնաման
 Մոլկար – կոշկակար
 Մոլթաթ – գուլպա
 Մոխախ – փողոց
 Մոդրնթ – ճաշի
 Մոփա – թիթեղյա վառարան,
 կրակարան
 Մչադա – փոքրիկ գորգ, որ
 մահմեդականները փռում են
 ոտքի տակ, աղոթք անելիս
 Մրա – կարգ
 Մրախ – տան դռան առաջ ծածկ
 ունեցող փոքր պատշգամբ,
 նախագավիթ
 Մրտկեր – սրտեր
 Մրոփ/սրոնփ – 1. լախտ,
 2. կանեփից հյուսած անկոթ
 մտրակ
 Մութ – սուտ
 Մուլտան – 1. թագավոր 2. մեծ
 տիկին, թագուհի
 Մուշ – մեղք, մեղավորություն, սխալ
 Մոռ/սըռ – գաղտնիք
 Մուվարի – հեծյալ

Մուրաթ – նկար, դեմք
 Մոլթոնկ – թափառական սրիկա
 Մուֆրա – հացի կաշվե սփռոց

Վ

Վննգիր – նախարարապետ
 Վնլի – նահնգապետ,
 Վայնաչար – ճարահատյալ,
 ստիպված
 Վնսկողի – հայր
 Վնրնմ – ցավ, հիվանդություն
 Վ’արի – հետ արի
 Վարիաթ – հարստություն
 Վարհասիլ/վարհասը – ի վերջո,
 վերջապես
 Վնրվոր – վար անող, հողագործ
 Վնրցք – բարի գործի
 փոխհատուցում
 Վնքիլ – փոխանորդ
 Վերանա – ամայի, անմարդաբնակ
 Վերնսիեթյ – ապառիկ
 Վերի – վայրի
 Վեցկավոր – վեց զույգ եզներով
 վարող գութանավոր
 Վզննոց – վզնոց
 Վըրե – ինչու
 Վի – վեր
 Վիշափ – վիշապ
 Վիր – որ, որին
 Վիրա, վիրո – անընդհատ,
 շարունակ
 Վիրանց – վերնից
 Վոլն – ձայնարկություն է
 Վոխֆա/ոխվ –
 1. վանքապատկան,
 սրբապատկան, 2. վանքին
 տրված նվեր
 Վով – ով
 Վոտան – վաթան, հայրենիք
 Վոազ – շտապ
 Վոագութենն – շտապելուց
 Վրվրալ – դողալ

Տ

Տ՛/տը – պիտի
 Տնքանդ – թերթ
 Տաժի – քերծե
 Տանիթ – խոշոր քար
 Տամար – ջիղ իմաստով
 Տան – դատը
 Տնս – դաս
 Տատ/տանտ – դատ
 Տանտանտան – դատաստան
 Տնքալին – դարբին
 Տարեկուս – տարակուսած
 Տեղ – 1. թոյն, 2. աչքի ծարիր,
 3. դեմքի շպար
 Տեղըմ – մի տեղ
 Տեգյր – տագր, ամուսնու եղբայրը
 Տեն – տային
 Տը – պիտի
 Տժնր գյնլ – կարեկցել
 Տընդեղ – ալիք
 Տընդդել – ալեկոծել
 Տըսա-դընս – դես-դեն
 Տ՛էնեն – պիտի անեն
 Տ՛իյնլ – պիտի է էրթալ
 Տդով – հղի
 Տլըսմաթ – կարախարդանք
 Տյուս – դուրս
 Տյուտ – դուռ
 Տյուֆ – դափ
 Տպրոց – դպրոց
 Տոխեն – 1. աղքատիկ, 2. տգեղ
 Տոռան – 1 շատ թթու, 2. տոտռան
 Տիւ – դու
 Տփել – ծեծել

Ց

Ցածրանց – ներքևից
 Ցիտ(թ) – մեզ
 Ցիտու – միգել
 Ցնգնել – ծնել

ՈԼ

Ուլնիկ – ուլունք
 Ումր – կյանք
 Ումուտ – հույս
 Ուոճեթ – ուռու ճյուղ, ճիպոտ
 Ուռուս – ռուս
 Ուվն՛ն՛ – զարմացական
 ձայնարկություն
 Ուր – իր
 Ուրդի – պատահի
 Ուրենց – իրար, իրենց

Փ

Փնթ/փաթ – շրջան
 Փաթե քյաշել – ձեռքով բարևել
 Փաթլամիշ լինել – պատովել
 Փնթոյվել – փաթաթվել, վզով
 ընկնել
 Փալ – ընկողմանելու կակուղ հենակ
 Փնլսան – կտրիճ
 Փախրե – պղնձե
 Փայ – բաժին
 Փննջնրա – պատուհան
 Փայթոն – ֆայտոն, կառք
 Փննջնրա/փենջնրա – պատուհան
 Փնո – փետուր
 Փնովել – նվեր տալ
 Փնոռ(ս) – օժիտ, խալաթ,
 նորապսակներին տրվող նվեր
 Փարա – փող
 Փնրգյնխ – ախտո, գոմ
 Փնրդա – վարագույր
 Փնրի – փերի
 Փափոռ – շոգենավ
 Փեթակ – հացահատիկի, ալյուրի
 ամբար, շտեմարան
 Փիշննգն – առջևից քայլող ուղտ
 կամ ջորի
 Փիր – իմաստուն, խելքով

Փլխված – քայքայված
 Փողան – փողոց
 Փողպատ / փոխպատ – օձիք
 Փոշի – մոխիր (Բալուի բարբառով)
 Փոշմնել / փոշանել – զոջալ
 Փոր առավ – զայրացավ
 Փրթնել – ազատվել
 Փուլ – 1. բլրակ, 2. փլուզումից
 առաջացած պատանման բարձր
 եզր ծովի, գետի ափին
 Փուշի – 1. մետաքսե, 2. փոշի
 Փուշտ – սրիկա
 Փուսթիկ – մագ, բուրդ
 Փցխուկ – քայքայված

Ք

Քավաթ – գավաթ, բաժակ
 Քանֆիկ – լաչակ
 Քըսա – պատմություն, զրույց
 Քըսա էնել – պատմել
 Քըսմե – բոլոր, ամեն
 Քյնքնը – խորոված
 Քյնլա – գոնջ գլուխ ունեցող,
 վերքոտ գլուխ, որի վրա մագ չի
 բուսնում
 Քյալամոսել – համոզել
 Քյնլրաթի – աքցան
 Քյախանա – քահանա
 Քյնհել – նծույգ
 Քյնմալն – արժեք
 Քյամբնիս – ավերակ
 Քյնմլուկ – լիքը
 Քյամոտ – հողացավ
 Քյանունի – հունվար ամիս
 Քյանքյան – 1. հողի տակով
 փորված առու, ստորերկրյա
 ջրմուղ, 2. ջուր հանող
 արհեստավոր
 Քյասա / քյանսն – նեղ ոտքով և
 լայն բերանով փոքր աման, որ
 գործածում են և՛ կերակրի և՛
 ջրի համար

Քյեֆիլ – երաշխավոր
 Քյոմոու – ածուխ
 Քյոմոուի հնմալ – սևագործ
 բանվոր
 Քյակոտել – առանձնացնել
 Քյնշկուլ – փոքր թաս, որն
 օգտագործում են դերվիշները
 Քյննանր – ափ, գետաբերան
 Քյանոն, քյանուն – հունվար
 Քյնոնփուլ – կաշառք
 Քյնսանր – իղձ, կարոտ
 Քյնվ – փրփուր
 Քյար – քար
 Քյարբու – կսկիծից
 Քյարիսանա – անառականոց
 Քյարվան – քարավան
 Քյաֆթոո / քյնվթաո – պառավ,
 ջաղու
 Քյբար – պալատական
 Քյե – քեզ
 Քյենֆգ – սպառնալիք, ահաբեկում
 Քյեթը – ծուռ
 Քյեթըվել – ծովել
 Քյելնվ – քայլել
 Քյեոխեր – քեռու հայրը, մայրական
 պապը
 Քյես – պատեհություն
 Քյես չ'երու – առիթ չպատահեց
 Քյես տը տա – առիթ պիտի
 պատահի
 Քյեֆիլ – երաշխավոր
 Քյըո – քարքարոտ տեղ, բլուր
 Քյըոխել / քյոխել – բարկանալ,
 զայրանալ
 Քյըսքյնը – հագիվ, մի կերպ
 Քյըրբոն – վշտից
 Քյըրգյնիս – ասեղնագործություն
 Քյիլն – գլանաձև կավե աման, որը
 ներսից ու դրսից ջնարակված է
 Քյիս / քյիսիկ – քսակ
 Քյիսադնը – քիսաչի
 Քյիփուո – ճյուղ

Քյսլֆրժ – ընտանիք
 Քյոխեյ – բարկանալ
 Քյոխթիկ – քողտիկ, տնակ, խրճիթ
 Քյոմուո – ածուխ
 Քյետմյոտներ – ածխագործներ
 Քյոք – արմատ
 Քյոքյախատ – արմատով
 Քյրա – վարձ
 Քյուլախ – փափախ, գլխարկ
 Քյուլֆնթ – կին, տան անդամ
 Քյունջ – անկյուն
 Քյուոսի – աթոռ
 Քյուր – քույր
 Քուկի – տաղավար
 Քուլոգ – բրդե գլխարկ
 Քոժեյ – գոցեյ, փակեյ
 Քոշ – արու այծ
 Քոչկ – պալատ
 Քոչոր – ծամ
 Քոչըռներ – ծամավորներ
 Քոռժ – գործ, աշխատանք
 Քսա էնեյ – պատմել
 Քսայից – քսակից
 Քսմաթ/քսմնթ – նախասահման-
 ված բաժին, բախտ

Օ

Օլախ – գրաստ
 Օխնեյ – օրհնել
 Օդնյում – ողջույն
 Օդորթ – ուղիղ, ճիշտ
 Օդորթմն – ստույգ
 Օդորմութեն – ողորմություն

Օճիլ – ոջիլ
 Օճլոտեյ – ոջլոտեյ
 Օյին – խաղ
 Օռնաժ օրհնված
 Օռոսալի – անառակ
 Օռոսալի դեյ – բոգ քած
 Օռուն տալ – ուրախութենեն վեր-
 վեր թռչել
 Օր – որ
 Օրդնի – բանակ, զորք
 Օրթախ – ընկեր
 Օրթխութեն – կիսրարություն
 Օրոնեյ – նայել
 Օց – օձ

Ֆ

Ֆնլնթ – բախտ, ճակատագիր
 Ֆահմ – զգույշ
 Ֆանն / ֆաննա – խաբեբա
 Ֆանար – լապտեր, լույս
 Ֆնրնգն – դիցուք, թերևս
 Ֆնրխ – տարբերություն
 Ֆեքիթ – մրգեր
 Ֆթսեյ – շունչը փչել, սատկել
 Ֆիդիշ – փղոսկր
 Ֆլան – այսինչ
 Ֆռալ – շրջել
 Ֆռոկա – պատանի
 Ֆռոն – փուռ
 Ֆռոնչի – փռապան
 Ֆուդարա – աղքատ, չքավոր

Բառարանը կազմել է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության
 ինստիտուտի Բանահյուսության տեքստաբանության
 բաժնի գիտաշխատող Սիրանուշ Առաքելյանը:

ՀՔԲԻԱԹՆԵՐԻ ՑՄԱԿԸ՝ ԸՍՏ ԾԱԳՄԱՆ ՎԱՅՐԻ, ԲԱՆԱՄԱՑԻ, ԳՐԱՌՈՐԻ

h/h	Հնքիաթի անվանումը	Հնքիաթի ծագման վայրը	Բանասաց	Գրառող	Գր. տարի	Ֆոնդ	Գրառման վայր
1.	Ամբողջուն	Ռշտունքի Աղթանարի Ախալանք	Մատթեոս վրդ. Խաչատրյան	Արտաշես Բարսեղյան	1911	FA III 3546 – 3661	Ռշտունք, Ախալանք
2.	Միրանանյան, Շահանյա ու Խանջանյանի	Ռշտունքի Բելու գյուղ	Թանգու Խաչատրյան	–,–	1915	FA III 3662 – 3727	Ալեքսանդրապոլ
3.	Թաքավորի լաճ մին առջակութիւն	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III 3728 – 3753	–,–
4.	Դոյմենի Հաղիյանան	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III 3844 – 3891	–,–
5.	Նճրվանի լաճ	Ռշտունքի Նարեկ գյուղ	Երո Հակոբյան	–,–	–,–	FA III 5218 – 5263	–,–
6.	Անջան	–,–	Մարգարիտ Սարգսյան	–,–	–,–	FA III 4826 – 4875	Էջմիածին
7.	Իսրվ ընկ	–,–	Ջաղդար Տեր-Մխիթարյան	–,–	1916	FA III 5632 – 5717	Թիֆլիս
8.	Մեկ թոր և յոթ ախալեր	–,–	Պետրոս Եղիազարյան	–,–	1915	FA III 5340 – 5372	Ալեքսանդրապոլ
9.	Իսրվանմար ու Չաչան թաղավոր	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III 5376 – 5445	–,–
10.	Մոր բախտ	–,–	Հակոբ Խաչատրյան	–,–	–,–	FA III 5448 – 5497	–,–
11.	Թակավորի սանիկ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III 5520 – 5551	–,–
12.	Միսնան թակավոր	–,–	Մարգարիտ Սարգսյան	–,–	–,–	FA III 5718 – 5784	Էջմիածին
13.	Մեղյանաճ լաճան	Ռշտունքի Պատականց գյուղ	Երեմյա Մկրտչյան	–,–	–,–	FA III 2078 – 2110	Թիֆլիս
14.	Մորգա Մանանդ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III 2078–2110	–,–
15.	Կուրիկ	–,–	Կարապետ Հովսեփյան	–,–	1916	FA III 1813 – 1852	–,–
16.	Օգոլեն տղա	–,–	Ամաստ Սարգսյան	–,–	Ան-հայտ	FA III 1891–1929	անհայտ

17.	Սլովակամորաի չաշնկներ	Ռշտոնքի Փալանց ցուղ	Ռսկ Հարոթոթյան	–,–	1915	FA III	2466 – 2499	Էջմիածին
18.	Աի, Ախաղ, Մնխաղ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	2410 – 2465	–,–
19.	Ռուտո բեյ	Ռշտոնքի Բողոնի ցուղ	Հսկոր Ջարդան	–,–	–,–	FA III	2986 – 3069	–,–
20.	Մալի Մարանգոլ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	3110 – 3169	–,–
21.	Չորեքմուտ, Ուրաթմուտ, Կիրակմուտ	Գալաշի Փալաներ ցուղ	Մարգարիտ Դալթյան	Եղմաղ Պեղալան	–,–	FA III	2112– 2192	Էջմիածին
22.	Կանոն–Բյանդրի խնքաթ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	2278 –2355	–,–
23.	Կայան խեր	Ռշտոնքի Պատականց ցուղ	Խոմար Գալուսայան	–,–	–,–	FA III	1933–1985	–,–
24.	Չորս մարթ սպանող կուտ	Ռշտոնքի Հարբեր ցուղ	Գրիգոր Փղկանյան	Նագարեթ Մարտիրոս յան	–,–	FA III	3926 – 3941	–,–
25.	Մարտարե Փարիան	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	3942 – 4007	–,–
26.	Հապրի յանան	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	4034–4075	–,–
27.	Մալաթ շախ	Ռշտոնքի Նոր Գեղ ցուղ	Հարություն Մարգարյան	–,–	–,–	FA III	3170 – 3269	–,–
28.	Հոլ խզինն գողցող թաքալորի տղեն	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	3270 – 3349	–,–
29.	Շիրեն շախ և իշու որսալուտ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	3350 – 3425	–,–
30.	Կուլ փարի	Ռշտոնքի Փալաներ ցուղ	Մարգարիտ Տեր– Վարդանյան	–,–	–,–	FA III	2194 – 2228	–,–
31.	Ամիրա	Գալաշի Հարուն ցուղ	Դազար Կարապետյան	Սենքերիմ Շալթյան	–,–	FA III	2516 – 2555	–,–
32.	Իսկանդար	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	2556 – 2665	–,–
33.	Արան Կոսն թալալարու տղեն	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	2666 – 2705	–,–
34.	Բեզրավ	Ռշտոնքի Նարեկ ցուղ	Պետրոս Եղիազարյան	Արտաշես Բարսեղյան	–,–	FA III	5828 – 5889	Ալեքսանդրապոլ
35.	Հարենից, Հարսնոց և Հյուսիսային թաքալորների տղաներ	–,–	Մարգարիտ Մարգարյան	–,–	–,–	FA III	4892 – 4949	Էջմիածին

36.	Խոցյանկան ախպար	Ռշտունքի Հարուն գյուղ	Ղազար Կարապետյան	Սննդերին Շալմյան	–,–	FA III	2844 – 2873	–,–
37.	Մալաթյ շահ	Ռշտունքի Բողոնիս գյուղ	Հակոբ Զարոյան	Արտաշես Բարսեղյան	–,–	FA III	2874 – 2917	–,–
38.	Նուսն ծառ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	2918 – 2947	–,–
39.	Դանի վարուն	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	2948 – 2985	–,–
40.	Մանգախ խանդ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	3070 – 3089	–,–
41.	Մուրադ խան	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	3090 – 3109	–,–
42.	Դավիթ թակավորի լաճ	Ռշտունքի Պատականց գյուղ	Երեմյա Մկրտչյան	–,–	–,–	FA III	1853–1887	Թիֆլիս
43.	Աստուռ խեղ կիսարար	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	1783–1812	–,–
44.	Աստված տրտի գեղերա մարթու կը տա	–,–	Ավաստ Սարգիսյան	–,–	–,–	FA III	1763–1782	անհայտ
45.	Ալիսելթ իրիկ–կսիկ	Գավառի Փախներ գյուղ	Տիրուհի– Սարգսիտ Դավթյան	Սննդերին Շալմյան	–,–	FA III	2250 – 2276	Էջմիածին
46.	Թյուզյար Հանկոի	Ռշտունքի Նարեկ գյուղ	Զարդար Տեր– Մխիթարյան	Արտաշես Բարսեղյան	–,–	FA III	4660 – 4777	Երևան
47.	Ոսկին խրճ խոգին՝ քյաղցր էր	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	4780 – 4844	–,–
48.	Խալու կիրակին	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	4346 – 4364	Թիֆլիս
49.	Պատակի լաճու պատմածներ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	4378 – 4419	Երևան
50.	Սևացած խոգին	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	4322 – 4334	Թիֆլիս
51.	Արևելից լաճ, Արևմտից ախչիկ	–,–	Հակոբ Խաչատրյան	–,–	–,–	FA III	5300 – 5339	Ալեքսանդրապոլ
52.	Չարիքի դեճ՝ բարիք	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	5606 – 5629	–,–
53.	Սաստու գրած գլխի բառապ չլիկ	Ռշտունքի Պատականց գյուղ	Երեմյա Մկրտչյան	–,–	–,–	FA III	1986 – 2020	Թիֆլիս
54.	Թյուզյար Ալյուր	Ռշտունքի Սիխրաբերդ գյուղ	Սալկու Վարդան	–,–	–,–	FA III	3470 – 3545	անհայտ
55.	Դատավոր խրիշտակ	Ռշտունքի Հարբերդ գյուղ	Գրիգոր Փոխական	Նազարեթ Մարտիրոսյան	–,–	FA III	4008 – 4033	Էջմիածին

56.	Բարեգործ ախյիկ	Ռշտունիքի Նարեկ գյուղ	Ջարդար Տեր- Մխիթարյան	Արտաշես Բարսեղյան	–,–	FA III	4420 – 4437	Երևան
57.	Ռեւի խարս	–,–	–,–	–,–	1916	FA III	4116 – 4135	Թիֆլիս
58.	Ծախված Պատարաքլ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	4084 – 4097	–,–
59.	Էջմիածնի գյուղ վնդողնալետ	–,–	–,–	–,–	1915	FA III	4240 – 4257	Երևան
60.	Ռեւի լաճ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	4482 – 4510	–,–
61.	Խոջա Կիյաս	Ռշտունիքի Հաղուն գյուղ	Ղազար Կարապետյան	–,–	–,–	FA III	2758 – 2785	Էջմիածին
62.	Ցերեկվան գյուղ, գլիշերվան գյուղ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	2730 – 2745	–,–
63.	Թակափու խզմնթթար	–,–	–,–	Սննդերին Շարճան	–,–	FA III	2802 – 2843	–,–
64.	Տառան ախյիկ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	2786 – 2801	–,–
65.	Կվկան հավատարմութն	Ռշտունիքի Բնկու գյուղ	Թանգու Խաչդրան	Արտաշես Բարսեղյան	–,–	FA III	3754 – 3783	Ակերսանդրապոլ
66.	Բրարուոց կուրուսուկ	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	3814 – 3833	–,–
67.	Պաշտեյի կնիկ	Ռշտունիքի Նոր Գեղ գյուղ	Հարություն Բնկզարյան	Արտաշես Բարսեղյան	–,–	FA III	3426 – 3569	Էջմիածին
68.	Անճու ու կաքյակ	Ռշտունիքի Նարեկ գյուղ	Ջարդար Տեր- Մխիթարյան	–,–	–,–	FA III	4544 – 4657	Երևան
69.	Դանշտի մկան խնթյաթը	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	4146 – 4195	–,–
70.	Ռրկրամու աղվաները	Գավաշի Փակնեղ գյուղ	Մարգարիտ Դավթյան	Երվանդ Պեղզազյան	–,–	FA III	2356 – 2409	Էջմիածին
71.	Օցու բշրերկնոց	Ռշտունիքի Նարեկ գյուղ	Մարգարիտ Սարգիսյան	Երվանդ Պեղզազյան	–,–	FA III	5134 – 5165	–,–
72.	Օցու ու մարթ	Ռշտունիքի Հարեղու գյուղ	Գրիգոր Մարտիրոսյան	Նազարեթ	–,–	FA III	3892 – 3905	–,–
73.	Աղվեսն ու Ռութո	–,–	–,–	–,–	–,–	FA III	3906 – 3925	–,–

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆԵՐ, ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆԵՐ

Ա

Այլի փաշա
Այլո
Այխաուդ
Ամիրա
Ամիրզանդան
Այլոր
Անջան
Ասլան Կռան
Աստված
Արաբեզ
Արաբեզանգյին
Արնաբե Միրան
Արնաբեռնդ
Արեվմտից ախչիկ
Արեվելից լաճ
Ափկար թակավոր

Դանվշել
Դեդին դև
Դիլքանր խանըմ
Դյունյա Գյուզնի
Դոման

Զ

Զուլո

Է

Էլեքսիանոս

Թ

Թիֆլիսու վնլի
Թոսուն բեկ

Ի

Իսրվ բեկ
Իսրվլանմեր
Իսքանդանր-խան

Բ

Բաբո
Բանդանդան թակավորի լաճ
Բանդանդան շուն
Բանդո
Բեզրավ

Խ

Խանջանդին
Խիզնա Շեխ
Խոհեմ ախպեր
Խոջա Ալի
Խոջա Լի
Խոջան Կիյաս
Խոջա Վդլ
Խսուդ փաշա

Գ

Գյանգի Գյել/Գյանվե Գըժ
Գյանպրել/Գյանբրել
Գյերոչ Գյերախան
Գյուլիզանր
Գյուլյուզանր
Գյուլփանրի
Գոլե
Գոլվոշան խավք
Գոնիանր

Կ

Կայան
Կանվթան փաշա
Կարա-Քյանդր/Կանրան-Քյանդր
Կարմիր դև
Կիրակմուտ
Կյուլ փանրի
Կուրլիկ

Դ

Դանլի Վանրտան/Վանրտան բեյ
Դանվանթ կոշ

Յ

Հանկուփ
Հաղթ
Համո
Հապրի-յաման
Հանջնու շահ
Հասան
Հարևելից թաքավոր
Հարևանից թակավորի ախչիկ
Հարևանից թակավոր
Հիսուս Աստված
Հյուսեն
Հյուսիսային թաքավոր
Հյուրուփնրի
Հոփյաման
Հոփյամանի թակավոր

Մ

Մալաքյ շախ
Մանխուդ փաշա
Մանուկ փանկան
Մարտիկ
Միրե Արմբան
Միր Հասան / Միր Հասան
Միրե Հաննան
Միրզա Մանհանդ
Միրմահմանդ
Մոսկոֆու թակավոր
Մարա թակավոր
Մուրադ խան

Ն

Նորմանուկ

Շ

Շահե Նանխշ ու Բանդ
Շահգնդա
Շամիր թակավոր
Շաննգյանխ լեռ
Շաքիլ
Շեխ Ջելալեդին

Շեյթան խաթուն
Շիրին շահ Մալաքյ

Չ

Չալմաստ / Չալմո (կովի անուն)
Շահիրի-Քուրար
Չանկլե
Չանլիկ
Չաչան թակավոր
Չանչան թակավոր
Չինմաչինա թաքավոր
Չորեքմուտ

Պ

Պանանկն
Պետրոս
Պողոս

Ջ

Ջաննդ
Ջելադեդին

Ռ

Ռանվանդեքտերու ամիրա
Ռուտո բեյ
Ռութո բեկ

Ս

Սանդաֆ խանըմ
Սաննմ
Սալմո
Սանլի
Սարանգոզ / Սալվի Մարանգոզ
Սարսաղ թակավոր
Սարտարե Փարիան
Սեյլաննազ խանըմ
Սըմուտ խավքյ
Սըվտակ դև / Սիվտակ դև
Սըփ Սարգյիս
Սիմոն բեյ
Սիննմ փնրի
Սիննմ թակավոր
Սինո Գոլո

Սուրփ Սարգյիս
Սևավոր Զուլո
Սև դև

Վ

Վանդան բեկ
Վաղ Կաղըլ

Տ

Տիրամեր

ՈԼ

Ուսթա Ամրիխան
Ուրպրթմուտ

Փ

Փանիշան
Փենեհես

Ք

Քյառսուն Շող Ոսկեծամ
Քյրիստոս

Ֆ

Ֆաննքյ
Ֆորնգյատոնա թակավորի ախչիկ
Ֆորնդան դև

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ա

Աղոթրան (Արևելք)
Ամելիկա
Արնքստան
Արաքստանա ծով
Արնքստանա սար

Բ

Բանդանդան երկիր
Բանդանդան քյաղքյ
Բանցրահայաց Ասվատաճնա
վանքյ
Բանու երկիր
Բաքվա քյաղաքյ
Բեյօղլույա փողան (Ստամբուլի
փողոցներից, ըստ հեքիաթի)

Դ

Դանտվան

Զ

Զանգյիյա գյետ
Զեռնակա սար
Զոգան երկիր

Ը

Ըստամբեղ / Ստամբեղ

Թ

Թանվրեզ
Թիֆլիս

Ի

Ինգյիլդանրա
Իսկանդանրու քյաղաքյ

Խ

Խիզան քաղաք
Խողե բերթ

Շ

Շովու կղզի

Կ

Կարճկան
Կարմիր ծով
Կանրս
Կիացան
Կոկ-Մակոկա քյաղաքյ

Յ

Հնդդանդ քաղաք
 Հնչմու երկիր
 Հնոգոռմա տնշտ
 Հնոգոռմա քաղաք
 Հնսան կալի
 Հարևելից կողմ
 Հարևանից թակավորի քաղաք
 Հերուսաղեմ
 Հյուսկյուղնր
 Հնդիյամանա երկիր

Մ

Մնհնտանք
 Մոկսի Քյուրանդ թաղ
 Մոսկոֆու քաղք
 Մնրա քաղաք
 Մուրադ գյետ

Յ

Յոթ Ծովու կղզի

Շ

Շամ-Հնլնք
 Շնրնգյնխ լեռ
 Շոդակաթի ժմն

Ո

Ոսկի բերթ

Չ

Չինմաչին

Պ

Պետրապոլ

Ջ

Ջնմջնմ սար

Ռ

Ռնվննդի կոներ
 Ռուսաստան

Ս

Սիվտակ բերթ
 Սիվտակ ծով
 Ստամբեդ/Ստամբոլ
 Սև ծով
 Սև սար
 Սուրբ գիյարնդ (ուխտավայր)

Վ

Վննա Բոյախանի հնխքյուր
 Վնռենշատ
 Վարե Նագո (արոտատեղ, յայլա)

Տ

Տրապիզոն

Փ

Փախրե (պղնձե) բերթ
 Փնրվանա քաղք

Ք

Քյոսա դաղ
 Քյուրանդ (Մոկսի թաղերից մեկը)

Ֆ

Ֆլան քար
 Ֆոլնգյստոն

Ա

արուկաթ – 369

ադաթ, նդանթ – 25, 158, 294, 296

ազատութեն – 78, 212, 350

ազգ – 312

աթոռ, աթուռ – 130, 134, 210, 212,
237, 335, 342, 368, 507

ալմաստ – 185–187, 203, 248, 333,
335

ալնախ – 391

ալուկ, նլուկ – 210, 228, 320, 343

ալուր, ալուր – 273, 294

ախկըլ, աղկըլ – 48 – 51, 80, 82, 93,
98, 222, 260, 264, 268, 277

ախշար, ախշարք, աշխարք – 25,
38, 39, 83, 84, 86, 100, 101, 111,
124, 142, 155, 159, 162, 163, 165,
167, 173, 180, 187, 188, 191, 193,
194,

ախտո – 106, 114

ախչի, ախչիկ, ախչիկ – 25, 29, 31,
34, 36, 39, 40, 44, 45, 47, 48,
57–60, 67–71, 73–76, 80, 84,
86–89, 91, 92, 94, 98, 102–104,
109, 111, 112, 114, 116, 119, 121–142,
144–153, 158, 165–168, 170, 171, 173,
174, 176–178, 180–190, 192–194,
196, 200–203, 206, 207, 289–292,
294–297, 300–302, 311, 314, 320,
322, 325, 326, 329–333, 335–337,
342, 343, 360, 364, 365, 374, 376,
389, 393, 396, 397, 399, 401, 410,
413–417, 421, 428, 442–445, 449,
450, 453, 454, 467, 472, 474, 475,
478, 485, 487–489, 507, 508

ախպեր, ախբեր, աղբեր, աղպեր –
43–45, 47, 48, 50, 51, 61, 79, 81,
83, 90–92, 95, 97, 100, 107–109,

118, 120–133, 141, 155, 158,
160–163, 167–174, 177, 189, 198,
209, 212, 217–219, 230, 238, 239,
241, 242, 295, 314, 319–322, 329,
330, 339, 343, 344, 352, 354–356,
365, 412–416, 422, 441, 456, 458,
459, 461, 462, 475, 494, 495, 498,
499, 500, 507–510

ախպերազյիր – 85, 507

ախպերութեն – 495, 498

անմանգլ – 207

աքքար, նքքար – 33, 38, 40,
41, 49–51, 74, 87, 88, 103, 104,
126–127, 142, 177, 178, 227, 228,
256, 257, 283, 284, 293, 296, 304,
309–311, 326, 338, 370, 410, 413,
415, 508

անտմորտի – 155–156

արար, նրանթ – 33, 113, 116, 117,
215–219, 226, 255–257, 269, 270

ախայուր, ախաուր, աղբուր,
հախբուր, հնխայուր, հնդբուր,
հաղայուր, հնխաուր, հնխբուր
– 28, 42, 61 – 63, 66, 95, 97, 98,
159–161, 166, 168, 194, 197, 202,
203, 206, 207, 230, 231, 238, 262,
312, 315, 321, 354, 382, 383, 414,
415, 429, 438, 478

ախքտութեն – 197, 420

ակահութեն – 406

ականջ, անկաջ – 31, 35, 36, 41, 47,
68, 69, 82, 116, 117, 130–134, 286,
298, 299, 308, 314, 331, 338, 362,
372, 373, 381, 392, 397–399, 402,
417, 418, 489, 492, 501

ակընջկըլա, ակընջկըլն – 169, 174,
177, 179, 188, 197, 202, 255, 295,
326, 337

ակնունք – 203, 287, 397

ակնունք-չավահիր – 204, 208
աղ – 66, 71, 183, 184, 232
աղա – 41, 121, 266, 473
աղաձևի – 80, 83, 133, 374
աղեկություն, աղեկութեն – 84, 85, 94, 237, 238, 376, 509
աղիք, աղիքյ – 382, 383, 431
աղկութ, աղկութ – 185, 333
աղորթան – 162, 186, 328, 333, 353, 494, 495, 498–500, 506, 507, 509
աղորք, աղորթ – 126, 158, 321, 331, 366, 376, 433, 480
աղու – 27, 177
աղվես – 351, 494, 495, 498–500, 506, 507, 509
աղփանոց – 290
ամալ – 454, 455
աման – 183, 437, 480
ամանաթ – 108, 464, 258, 259, 272, 273
ամառ – 227
ամբար – 27, 487, 488
ամբխովանի – 286
ամիս – 25, 34, 38, 78, 90, 141, 171, 176, 181, 190, 203, 236, 238, 254, 267, 268, 272, 284, 286, 287, 292, 306, 316, 323, 329, 333, 337, 338, 343, 345, 361, 363, 365, 367, 370, 391, 394, 404, 428, 433, 434, 466, 470, 476
ամիրա – 25, 28, 38, 278 – 282, 311
ամոթ – 340, 420, 492
ամալ, ամբ – 85, 161, 210, 211, 332
այար, այնր – 342, 343
այիփ – 181
այլոր – 412–416, 422
անամոթութեն – 503
անասուն – 172
անաստվածութեն – 431
անենծկ – 164

աներ – 200, 421
աներ-գոքյանչ – 158
անթոց – 83, 293
անիրավութեն – 193, 196
անկողին – 215
անձեղ – 470, 471, 475
անձրն – 77, 161, 162, 279
անմախութեն – 47, 62, 63, 219
անոթութեն – 420
անուն – 34, 38, 40, 44, 48, 78, 79, 83, 85, 88, 100, 101, 111, 126 – 138, 159, 167, 168, 185, 206, 207, 240, 244, 267, 269, 281, 283, 284, 285, 286, 291, 295, 298, 303, 318, 323, 324, 329, 333, 337, 339, 340, 361, 362, 369, 383, 402, 403, 413, 481, 488, 507
անսգյամութեն – 275
անտառ – 257, 258
աշխատամեր – 190, 191, 193, 195
աշխատանքյ – 344, 346, 347, 349
աշխար, ախշար, աշխարքյ – 285, 287, 291, 299, 300, 312, 329, 330, 334, 337, 339, 340, 346, 350, 358, 361, 366, 367, 374, 378, 384, 391, 396, 397, 414, 422, 448, 455, 487
աչք, աչքյ, աշկ, աչ, աչկ, – 27, 32, 40, 47, 48, 50, 74–76, 80, 82, 98, 107, 109, 111, 112, 114–116, 119, 121–144, 155–157, 160, 164, 165, 168, 173, 176, 180, 192, 196, 200, 202, 205, 210, 211, 291, 312, 316, 321, 324, 330, 337, 340, 342, 346, 350, 360, 369–374, 376, 381, 384–388, 390, 393, 394, 397, 400, 401, 404, 409, 410, 413, 415, 417, 421–425, 430, 435, 440, 445, 446, 458, 459, 468, 470, 475, 481, 488, 489, 493, 500
աշկերտ – 309
աշճի – 82, 250

աշուն – 177
 ապաշխարանք – 385
 ապրանք, ապրանք – 139, 224, 251,
 287, 288, 344, 345, 365, 366, 369,
 413, 446, 447, 464
 ապրուստ – 57, 311, 321, 378, 407
 աջ, աչ – 156, 270
 առաճնորթ – 28
 առավոտ – 25, 32, 33, 113, 120,
 129–138
 առծաթ – 32, 186
 առծաթ – ոսկի – 67, 397, 402, 477
 առծիվ – 161, 162
 առճիճ – 96
 առյուծ, առուծ – 72, 107, 108, 110, 111,
 305–308, 446, 447
 առողջութեն – 381
 առտ – 63, 191, 193, 195, 198, 199,
 232, 273, 274
 առու – 273
 առուտոր – 181, 251, 285, 360, 366,
 386, 391, 421
 առքյավութեն – 380
 ասեղ – 332, 388
 ասլան – 236–240, 242, 243, 247,
 248
 ասմունք – 309
 ասնաֆ – 476
 աստըրբաշություն – 132
 աստընվոր – 78, 84, 219, 394, 396,
 429
 աստիճան – 129
 աստղ – 48, 104, 132, 176, 177, 296,
 439
 Աստված, Աստուծ, Ասված – 25–31,
 35, 36, 38, 44, 47–49, 51, 53, 54,
 58, 60, 63, 66, 68, 70, 72, 73, 76,
 78, 80, 82–84, 87–89, 92, 95, 97,
 98, 100, 104–106, 112–115, 118,
 120–140, 149–151, 156, 158, 159, 164,
 165, 167–170, 172–174, 178, 181, 182,
 189–214, 219, 221–223, 225, 284,
 286, 287, 288, 292, 293, 298–302,
 305, 308, 312, 317, 319, 321–323,
 328, 329, 331–333, 335–338,
 341, 343, 346, 349, 350, 355, 356,
 359, 365, 413–421, 424, 425, 430,
 437–441, 443, 445, 457–460, 463,
 466, 467, 470, 472, 474, 477, 480,
 482, 488, 494, 495, 503, 505, 506
 աստվածություն, աստվածութեն –
 180, 229, 236, 240, 248, 267, 280,
 442, 467
 ավազ – 115, 161, 162
 ավազակապետ – 341
 ավազակութեն – 352
 ավելյուկ – 53, 276
 ավիրութեն – 432
 ավլաղ – 211, 214, 276
 ավշութեն – 216–218, 221
 ավոր – 160, 161, 165, 171, 182, 184,
 201, 205, 213, 227, 267, 268, 276,
 278, 280, 421, 433, 476, 482
 ատամ – 87, 157, 231, 279, 308, 336,
 337, 458, 459, 485
 ատլաս – 333
 արաբ – 423, 426, 427, 457, 458, 461
 արաբա – 112, 114,
 արաբաչի – 460, 461, 462
 արաղ – 354–356
 արեգակ, արեգյնկ – 185, 187, 325
 արև – 45, 61, 63, 64, 71, 73, 76, 78,
 91, 117, 130–138, 144, 158, 159, 161,
 177, 186, 195, 206, 239, 275, 286,
 291, 321, 328, 333, 337, 339, 347,
 352, 353, 366, 396, 485
 արևելք – 188
 արևշատութեն – 331
 արծիվ – 101, 104, 105,
 արիեստ – 65, 309, 344, 402, 421,
 446, 447

արհեստավոր – 334
 արնծով – 457
 արոտ – 261
 արոր – 274, 275
 արուն – 51, 70, 73, 79, 134, 141, 154,
 160, 177, 240, 243, 284, 292, 293,
 295, 300–312, 325, 355, 365, 413,
 414, 457, 459, 498, 499
 արտ, առտ – 289, 350, 355, 437,
 438, 487
 արտանրնություն – 335
 արտասունք, արտսունք – 134, 196,
 197, 330, 376
 արցունք – 296
 արքյավություն, արքյավութեն –
 263, 277, 429
 ափ – 274, 275
 աֆանդ – 218

Բ

բնդան, բնդան – 216, 218, 334
 բազաո բնգան – 222, 335
 բնգրկան – 72, 111, 122, 161, 242,
 243, 247, 248, 413, 433, 434, 456
 բնգրկանպաշի /բնգրկանբաշի –
 339, 403, 456
 բագրկանություն – 243, 479
 բագրանդ – 113, 114, 343
 բալա, բնլա – 55, 204, 209, 420
 բալթա, բալթե – 182, 185, 289
 բալնիս, պալնիս, պննիս – 58, 59,
 96, 143, 168, 227, 228, 259, 317,
 357, 499, 500
 բալուդնի – 221–223
 բննիչա, բննիչա – 31, 33, 35 – 37, 73,
 74, 76, 80, 81, 97, 111, 116, 118, 171,
 210, 228, 235, 273, 275
 բննիստ – 158, 172, 173, 207, 272, 275,
 279–281, 287, 303, 330, 387, 389
 բննկ – 345

բախիլ – 349
 բախչա – 296, 306, 404, 410, 429
 բախս – 351
 բախստ – 432, 472, 477, 490, 510
 բաղ – 108, 236, 237
 բաղնիս – 412, 413, 419
 բայրաղ – 68, 69
 բան, պան, պան – 25, 27, 28, 31, 34,
 35, 38, 39, 47, 48, 53, 68, 71, 79, 82,
 83, 97, 103, 108, 112–114, 116, 119,
 121–138, 144, 155, 158, 176, 182–187,
 189, 190, 192, 194, 196, 198–201,
 203–206, 208, 209, 213, 283, 284,
 287, 289, 291, 295, 299, 300, 302,
 305, 308, 311, 313, 314, 316, 321, 322,
 327–329, 332–334, 339, 340, 345,
 349, 357, 359–361, 363, 364–366,
 368–370, 373–375, 377, 379, 381,
 386–389, 391, 392, 395, 396, 397
 բանակ – 410
 բանտ – 425
 բան ու գործ, բան-քործ պան-գործ
 – 68, 267, 243, 244
 բաշկա – 183
 բառ – 278
 բնս – 194, 275
 բարդի, բնրդի – 122, 343
 բարեկամ, բնրեկամ, պարեկամ –
 352, 438, 439, 454, 472, 475
 բնրց, պնրց, պննց – 211, 214, 329,
 376
 բնրություն – 381
 բնրև, պարև – 79, 90, 124, 185, 187,
 297, 307, 309, 312, 315, 322, 372
 բար – 58, 129
 բարաքյաթ – 253, 439
 բար ու բաղչա – 41, 58, 62
 բարթոց, բնրթոց – 349, 438
 բերախտություն, բերնախտություն –
 146, 188, 340, 468, 471

բել – 34, 38, 40–42, 78, 79, 81,
83–90, 508, 509, 510

բեհ – 50, 93, 134, 383, 413, 488

բեղ – 421, 433, 487

բեյ – 167–179, 188, 189

բեռխչա, բեռդչա – 262, 264, 265,
267, 376

բեռկ – 217, 506

բեռց, պեռց – 298, 438

բեռ, պեռ – 27, 112, 181, 187, 242,
248, 284, 285, 286, 287, 298, 299,
300, 324, 386, 404

բերան, պերան – 26, 31, 35, 36, 44,
26, 63, 65, 92, 107, 108, 110, 111,
113, 114, 116, 122, 139, 142, 173, 175,
177, 182, 191, 196, 210, 213, 221,
224, 242, 250, 277, 286, 292, 296,
302, 322, 325, 328, 329, 335, 352,
354, 379, 381, 382, 393, 400, 404,
418, 421, 423, 424, 447, 460–462,
479, 498, 501, 502, 505, 509

բերգյիր – 85, 242, 243, 339

բերթ, պերթ – 29, 38, 40, 42, 48,
60, 129, 205

բերվոր – 157

բզմար – 50

բժիշկ, պժիշկ – 245, 246, 340, 341

բիճ – 343

բլազուկ, բլնզուկ – 93, 164, 165, 430

բլբուկ, բլբնուկ – 228, 398, 421, 422

բլոտ – 54, 93, 115,

բոթ – 110

բոյ – 292, 480

բոստան, բոստա, բոսթան – 107,
112, 227, 238–240, 274

բրդուճ, բրդնուճ, պրտուճ, փրտուճ
– 46, 156, 240, 279, 280, 311, 337,
345, 359, 365, 374, 490, 502

բուք – 247

Գ

գաղափար – 366

գավաթ – 355

գդել, գյտալ, կդել – 228, 261, 262,
266, 492

գեորմազ – 370

գետափ – 341

գիծ – 501

գլխիսկոտրանք – 26, 28

գլուխ, գլխել, գլուխ, գլխիս, կլուխ
– 26, 39, 40, 45–50, 52, 57–59,
66, 69, 72–74, 76, 84, 87, 88, 93,
94, 97, 103, 107, 109, 111, 112, 119,
122–139, 141, 142, 155, 156, 158,
160–166, 168, 169, 171, 173, 176,
177, 179, 180, 182–184, 283, 285,
287, 288, 289, 291, 292, 293, 294,
296, 300, 307, 308, 316, 326,
328–330, 332, 335, 342, 343, 345,
346, 348, 350, 356, 369, 372–377,
380–382, 389–392, 395, 396,
400, 401, 403, 408, 409, 411, 414,
417, 420, 423–425, 428–430, 434,
438, 440, 441, 445, 459, 461, 464,
465, 467, 469, 472, 473, 481, 482,
485, 487, 492, 494, 495, 499, 506

գյազար – 305, 308

գյաղա – 297

գյազ, գյնզ – 94, 165, 211, 258, 425

գյնզան – 387

գյաթա, գյնտա, գյնդա – 45, 46,
309, 310, 357, 358, 375, 378, 379,
381–385

գյալի – 261

գյալս, գյնլս – 39, 40, 51, 63, 73, 80,
83, 115, 116, 127–138, 174, 184, 193,
198, 204, 307, 420, 433

գյնմ – 68, 115, 116, 157, 164, 169, 175,
181, 182–187, 223, 224, 233

գյամի – 332, 436, 457, 458

գյամուչի – 457

գանգայնո – 28, 330, 351, 352, 370, 372
 գանձանակ – 402
 գառ – 66, 94, 136, 191–197, 281, 416, 430, 439, 501, 503
 գանոնարած – 281
 գանվանգան – 333, 334
 գարի – 49, 50, 115
 գարուն – 115, 428
 գանֆ – 211
 գել – 387, 416, 502
 գեղ, գեղո – 95, 201, 203, 211, 216, 228, 245, 278, 281, 284, 285, 286, 287, 290, 291, 309, 323, 337, 350, 357, 365, 379–381, 384, 403, 433, 435, 437, 441, 454, 455, 492
 գեղացի – 228, 435, 506
 գեղ – 177, 360, 396, 397, 400
 գետ – 26, 37, 66, 119, 120, 123–131, 175, 190, 220, 221, 261–263, 265, 266, 268, 298, 299, 300, 310, 325, 407, 408, 417, 436, 460, 461, 462, 506
 գետին, գետինք – 29, 35, 36, 40, 41, 49, 54, 56, 65, 71, 82, 84, 86, 88, 98, 112, 141, 142, 156, 159, 162, 163, 165, 171, 172, 175, 177, 178, 206, 210, 218–221, 228, 255–257, 280, 293, 296, 305, 324, 325, 328, 335, 343, 350, 355, 358, 359, 380, 381, 384, 386, 390, 395, 400, 415, 417, 431, 437, 444, 449, 455, 471, 485, 490, 491, 494
 գերեզման – 67, 148, 201, 320, 365, 387, 389, 390, 392, 435, 472, 473, 505
 գերեզմանատուն – 313, 328, 457
 գերի – 71, 89, 172, 324, 326, 331, 343
 գերություն – 197
 գզիր – 98, 99, 210
 գին – 179, 187, 222, 335, 367, 369, 419, 424, 436

գինի – 354–356
 գիշեր – 29, 38, 46, 55, 69, 70, 78, 89, 94, 109, 113, 127–138, 151–154, 160, 161, 166, 173, 176, 179, 181–183, 186, 200, 208, 214, 215, 223, 228, 235, 249, 252, 290, 291, 292, 294, 297, 300–303, 320–323, 326–328, 332–336, 341, 349, 353, 355, 356, 362, 364, 374, 378, 381, 386, 396, 399, 401, 402, 416, 422, 441, 442, 446, 447, 451, 461, 470, 471, 505
 գիշեր-ցերեկ – 65, 69, 80, 83, 85, 89, 167, 198, 220, 239, 240, 260, 275, 276, 280, 464, 472
 գիտություն, գիտություն – 246, 409
 գիր – 199, 408, 410
 գիր – 187, 229
 գիր-ծոց – 267
 գիրք, գիրք – 301, 445
 գմբեթ – 323
 գյոգ, գյոք – 93, 101, 192, 218, 225
 գյո – 273, 275, 276
 գյո – 435, 446, 447
 գյոություն – 446, 447
 գյո – 190, 191, 193, 195, 196, 440
 գյոմե – 46, 155, 198, 199, 258, 259
 գյոոս – 360
 գյորգ – 187, 188
 գյորտենի – 53
 գյոթան – 173
 գյոլն – 41, 280, 281
 գյոնդ – 294, 378, 382
 գոլ – 125, 126
 գործ, քոռ, քործ – 76, 84, 96, 115, 197, 220, 229, 240, 262, 265, 267, 316, 404, 447, 466, 484
 գուրգ, գյուրգ, գյուրգ, գուրգ – 21, 40, 171–173, 217,
 գյոռ – 380

Դ

դալալ, դանլն – 120, 121, 175, 178, 295
 դախիճ – 97
 դահթ – 440
 դանակ, դաննակ – 382, 383, 426
 դաշտ, դնշտ, տաշտ, տնշտ – 71,
 79, 80, 84, 88, 95, 104, 216, 218,
 296, 303, 304, 310, 312, 327, 339,
 357, 358, 368, 370, 371, 387, 409,
 415, 437, 460, 487, 488, 493
 դնշտ-դյուրան – 103
 դամուտ – 182, 186
 դան-ձավար – 487
 դնրբին – 409
 դնրդ – 86, 114
 դասթ, դնստ – 203, 483
 դնվրեշ, դարվեշ – 68, 187, 188, 216,
 218, 224, 225, 230, 231, 272–275,
 334, 335, 342–344, 399, 407–409,
 417–419, 444, 445
 դավա – 425–427
 դավի – 420
 դարգյախ, դնրգյնի – 115, 119, 123,
 170, 210, 223, 310, 345, 346, 446,
 447
 դարդ – 275, 440, 445, 503
 դատ, տատ – 132, 133, 364, 370,
 371, 424–426, 447, 471, 491
 դատաստան, տատաստան – 27,
 28, 360, 500
 դատ-դատաստան – 132, 133
 դատավոր, տատավոր – 370–372,
 423–427, 471
 դդում – 57, 60, 227, 229, 230
 դդմնի – 59
 դեզ – 506
 դել – 87, 224, 247, 278, 279, 281
 դեղ – 70, 132–137, 167, 169, 225,
 245, 276, 277, 294, 355, 356, 370,
 382–384, 396, 397, 445, 458

դեղեզ – 61, 63, 173
 դեղին – 76, 171, 172, 174, 177
 դեովլաթ, դովլաթ, դովլնթ – 185,
 356, 357, 419, 421, 468
 դժոխք – 352, 394, 395
 դիկ – 412, 503, 504, 506
 դիվան – 76, 125, 159, 162, 163, 258,
 259, 364, 416, 419, 422, 440, 491
 դիրնակ – 185
 դյուղա – 111, 334
 դյունյա, դյունե – 102, 225–257, 272
 դյուշման – 175
 դյուս, դիւս – 303, 305, 307,
 344–350, 353, 381–384, 399,
 407–409
 դյուքյան դիւքյան – 333, 340, 344,
 346, 347, 361, 366, 367, 393, 412,
 413, 476, 478, 479, 481, 484
 դյուքլտար – 446, 447
 դումամ – 278–280
 դոշակ – 128
 դոքթոր – 167, 298, 355, 409
 դրախտ, տրախտ – 54, 55, 118, 119,
 260, 261, 273
 դուման – 60
 դուտ, դիւտ, դյուտ, տյուտ, տուտ – 25,
 27, 29, 30, 32, 36–38, 41, 45,
 51, 53–55, 62, 70, 76, 78, 80,
 89, 91–94, 96, 101, 113, 118, 119,
 125, 131–141, 143, 155, 156, 158,
 165, 168, 170, 173, 175, 177, 178,
 185, 187, 190–193, 195, 197, 198,
 201, 203, 205, 206, 209, 211, 214,
 217, 221, 223–225, 228, 229, 238,
 344, 346, 249, 250, 253–255,
 259–261, 263, 267–269, 273,
 275, 276, 279, 281, 285, 289, 290,
 291, 293, 294, 301, 302, 305–308,
 314, 317, 320, 321, 333, 335, 342,
 347, 363, 371, 372, 374–376, 378,
 385–387, 389–391, 399, 412–414,

428, 430, 435, 437, 443, 444,
446–448, 455, 457, 464, 465, 470,
475, 476, 481, 484, 495, 498, 499,
501

դուս, դյուս, տյուս, տուս – 292, 293,
296, 298, 302, 316, 319, 325, 327,
328, 330, 332, 333, 339, 340, 342,
362, 363, 365, 367, 368, 372–374,
377, 391, 393, 396

դուվալ – 409

դուքյան, դիւքյան – 68, 223

դև – 43–48, 107, 108, 110, 112, 125,
168, 170–179, 236, 238–242, 244,
246–248, 278–281, 321–323, 325

Ե

եգ, էգ – 214, 437, 438, 497, 503, 506
եգր – 271

եթմիշվերկու – 180, 181

եղ – 378, 487

եղելութեն – 269, 270, 294, 389, 391,
392, 458, 464, 485

եղ-պանիր – 487

եղվրնեկ, էղրվնեկ, էղվսիկ – 191,
193, 195, 199, 202, 220, 245, 246,
262, 263, 266, 269

եպիսկոպոս – 436

եռեսուն, եոսուն – 181, 205, 258,
270–271, 341, 351, 352, 372, 392,
394, 395, 398

եռսունյոթ – 443

եռսուն-քառսուն – 471

եռսունևին – 168–170, 176, 178, 224,
225, 341

երազ – 78

երես, էրես, իրես, իրիս – 47, 69,
119, 125–128, 141, 143, 144, 157,
160, 178, 187, 194, 202, 206, 207,
213, 219, 229, 232, 240, 241, 249,
264, 267, 270, 271, 279, 296, 315,
325, 326, 332, 337, 339, 341, 342,

344, 365, 369, 384, 389, 391, 393,
396, 397, 400, 412, 413, 421, 449,
457, 506

երեք, իրեկ, իրեկյ, իրեք, իրեքյ –
30, 47, 52, 53, 57, 60, 68–70, 72,
79, 80, 96, 100, 102, 108, 115, 117,
118, 120, 131–137, 142, 145, 151, 153,
154, 155, 159, 160, 162, 165–167,
181, 191, 193, 195, 199, 200, 203,
205, 207, 209, 212, 217, 224, 227,
230, 235, 236, 239, 243, 245–247,
249–251, 253–259, 262, 271, 275,
278, 323, 325–327, 331, 333, 345,
350–352, 354, 358, 360, 361, 363,
364, 365, 367, 370, 373, 375, 377,
380, 385, 390, 391, 393, 398, 399,
402–405, 418, 424, 428, 435, 440,
443, 450, 459, 468, 472, 475, 490,
493, 494, 502, 509

երիտասարդ, երիտասարթ,
երիտասարթ – 202, 237, 243,
262–267, 345, 465

երկին, երկինք, երկինքյ, երկին,
երկինք, երկինքյ – 63, 84, 86, 157,
161, 176, 177, 191, 199, 246, 270,
271, 279, 293, 326, 332, 359, 388,
424, 444, 462, 485, 491

երկինքյ-գետին, երկինքյ-գետինքյ
– 50, 63, 64, 77, 86

երկինքյ ծով – 54

երկիր, երկիր – 40, 44, 54, 83, 84,
89, 97–99, 101, 104, 106, 109, 111,
113, 121–132, 142, 144, 157–159,
164, 167, 173, 178, 179, 183, 188,
198, 200, 201, 208, 210, 229–232,
257, 267, 275, 281, 294, 301, 304,
311, 315, 318–320, 322, 326, 329,
332–334, 341, 344, 370, 378, 386,
400–404, 416, 417, 428, 429, 439,
470, 471, 487

երկուս, երկու, երկու, երկուս – 26,
44, 50, 54, 55, 70, 74, 75, 78,

80–82, 86, 89, 96, 97, 105, 108,
110, 111, 114, 121–128, 143155–160,
163, 168–174, 180, 181, 183,
186–188, 190, 193, 195, 201–203,
206–217, 220–222, 224, 225, 227,
228, 230, 236, 238, 244–246,
249–258, 260–263, 266, 268–271,
275, 279, 281, 325, 327–329, 331,
333–336, 345, 351, 352, 354, 355,
357–360, 361–364, 365, 367,
368, 370, 372–374, 376, 377, 386,
390–394, 397, 398, 400, 402–404,
406–408, 414–416, 418, 419,
421–423, 433, 435, 436, 437, 439,
440, 444, 446, 451, 452, 456, 458,
460, 461, 462, 463, 465, 468, 469,
479, 483, 488, 492, 495, 500, 502
երայում, երդում – 117, 369

2

գաբյութ – 483, 490, 491, 492, 508
գանգ – 358, 435
գալթիյա – 444
գալակ, գնվանկ – 113, 158, 204, 236,
243, 249, 254, 256, 267, 321, 323,
324, 414, 457
գնրգվնթ – 112
գնրմանք – 192
գեհիր – 31–33, 178
գենք – 341
գետրութեն – 339
գըմբուլ – 137
գիաֆաթ – 53
գմրութ, գմրութ – 185, 333
գյուբարա – 437, 438
գյումնի – 437
գնդան – 79
գնջիլ, գնջել, գնջիլ – 109–111, 121,
157 241, 242
գոգան – 451, 471
գոորն – 171

գորք, գորք – 176, 179, 409
գորանչ – 36
գրոց – 29, 188, 435, 488, 492
գումնա – 61, 231, 232, 358

Է

էժնութեն – 212
էծ – 494, 496, 497, 499, 500
էղանակ – 68
էշ, իշ – 258, 260, 261, 263, 265, 266,
268, 305, 329, 330, 358, 419, 503
էրագ – 70, 107, 200–201, 214, 246,
320, 328, 334, 396, 397, 400, 402,
403, 429, 492
էրդիս, էրսիս, հէրդիս – 191, 193,
195, 378
էրեխա – 268, 450
էրկաթ – 162, 388, 409, 410
էրկու-իրեք – 107, 184, 217, 240, 437,
444, 455
էութեն – 201

Ը

ըխթըրնր – 340, 417, 422
ըխթյար, ըխթիար, ըխթար – 217,
228, 237, 255, 355
ընթրիս – 170
ընկեր, ընգեր, ինգեր, խնգեր –
52, 91, 155, 172, 175, 191, 197, 198,
202, 203, 223, 249–253, 271, 331,
332, 341, 344, 373, 386, 402–404,
431, 495, 496, 497
ընկերություն – 78
ընտանիք, ընտանեք, ընտանիկ –
235, 255, 259, 261, 268–271, 463

Թ

թագյավոր, թակավոր, թակյավոր,
թաքավոր, թաքյավոր – 30–33,
36–40, 43, 47, 49–53, 56–59,

65–71, 73–79, 81, 82, 84–91,
 96–106, 109, 111–118, 122–139,
 141–148, 159–163, 165–167,
 169, 171, 173–189, 192–194, 196,
 200–202, 204–210, 214–219,
 222–225, 235–238, 240, 243–247,
 249, 251–260, 263–272, 275–277,
 283, 284, 286, 290–302,
 306–309, 311, 312, 314–316,
 320–324, 326, 329–335–341, 343,
 348, 354–356, 360, 364, 365, 368,
 370, 389, 393, 396–411, 414–422,
 444–453, 457, 458, 473–475,
 489–491, 493, 502, 508, 509
 թաղարիք, թանդանք, թանդանքիք
 – 25, 41, 301, 472
 թաղբիր, թանդբիր, թանդբեր – 78,
 80, 277, 301, 472, 480, 492
 թաթ, թանթ – 160, 194, 336
 թալալ, թանլալ – 333
 թալսթ, թալստ – 78, 81, 89, 90, 141,
 162, 188, 208, 212, 335, 375, 401,
 408, 411, 419–422, 455
 թակ, թանկ – 163, 382
 թակավորություն, թակավորութեն,
 թաքավորութեն,
 թաքյավորութեն – 81, 87, 89, 161,
 162, 186, 188, 204, 208, 219, 245,
 246, 253, 297, 301, 339, 343, 401,
 406, 408, 409
 թաղ – 39, 373, 454, 463
 թաղիս – 428, 489
 թամաշա – 149, 186, 218, 234, 251,
 252, 311, 329, 340, 346, 399
 թամբ – 284, 387
 թամբիհ, թանմբիհ – 230, 357
 թամիզ – 223
 թանապուր – 370
 թանգյութեն – 212
 թաշտ, տանշտ – 158, 159, 168, 176,
 177, 211, 218, 276
 թաս – 28, 263, 365, 379
 թասալիր – 221–223, 260, 265, 267
 թավախանա – 346
 թավլե – 125
 թարանջա, թանրանջան, թանրանջան –
 206–207, 325, 429
 թարզի – 334
 թարք – 33, 37
 թաքուհի – 180, 313, 314, 355
 թաֆ – 496, 497
 թել – 120, 283, 311, 317, 340, 349
 թերթ – 225
 թեփսի – 340, 379, 380, 399
 թեփոտ – 61
 թըզբեղ – 404
 թըխթըմոր – 279
 թթու – 381, 420
 թիակ – 186
 թիզ – 73, 143, 160, 163, 168, 174
 թիվ – 101, 199, 204, 378
 թյուլա – 450, 452, 453
 թյուջանր – 185, 253, 284, 285, 286,
 287, 288, 289, 290, 291, 292, 297,
 302, 329, 344, 346, 362–364,
 366–369, 372, 374–377, 390, 391,
 408, 409, 412–416, 421, 422, 442,
 451, 452, 463–469, 488, 504
 թյուջրութեն – 254, 256, 413, 463,
 466, 467, 476
 թշնամի – 301, 310, 338, 358
 թոզ – 60, 137, 278, 288, 334, 439, 455
 թոնեթ, թորոն – 53, 60, 163, 209,
 328, 339, 378, 386, 437, 488, 509
 թոռ – 26, 27, 118, 175, 180, 186, 221,
 223, 300, 326, 363, 388, 400, 407
 թոռքա – 288, 292
 թոռնի, թոռչի – 175, 178, 180, 187,
 221, 222
 թոփ – 256, 257
 թոփուզ – 396, 400

թոշունք – 221
 թվադր – 501
 թվանք – 425, 431
 թրաշնի – 259
 թուզ – 92, 93
 թուփուն, թյություն – 449
 թուխս – 368
 թուղթ, թուխթ – 38, 50, 51, 78, 83, 85, 128–133, 255, 287, 301, 317–319, 345, 362, 363, 365, 370, 410, 456, 459, 480, 490
 թումբան, թունբան, թյումբան – 253, 254, 303
 թուր – 35–38, 40, 41, 46, 47, 79, 80, 82, 88, 115, 119, 123–127, 159, 160, 173, 174, 177, 179, 188, 206, 207, 217–219, 281, 285, 287, 291, 293, 295, 297, 302, 303, 304, 310, 324–326, 350, 395, 402, 415, 431, 432
 թուր-թֆանք – 217
 թուփ – 80, 157, 167
 թուք – 113
 թև, թևք, թևք – 29, 44, 46, 54, 65, 93, 104, 124, 126, 157, 162, 165, 168, 171, 177, 178, 194, 207, 209, 222, 225, 283, 287, 304, 306, 311, 324, 344, 368, 381, 391, 393, 402, 440

Ժ

ժանիք – 86
 ժամ, ժամ – 274, 317, 356, 381, 389, 402, 433, 435, 435
 ժամանակ, ժամանակ – 25, 39, 40, 71–73, 78, 82, 91, 104, 109, 111, 113, 118, 120, 122–127, 142, 157, 167, 177, 180, 190, 207, 213, 214, 216–218, 221, 224, 228, 230, 235–238, 240, 245–248, 250–255, 261, 262, 264, 267, 270, 271, 278, 283, 288, 308, 312, 313, 316, 318, 320, 327, 329,

335, 337–339, 341–343, 348, 349, 352, 357, 361, 363, 378, 396, 402, 404, 406, 416, 421, 446, 454, 463, 466, 471, 487
 ժանխար – 274
 ժամխրութեն – 274
 ժանմկոչ – 402
 ժամ-պատարաք – 428
 ժանտուն – 323, 433
 ժառանգ, ժառանգ – 78, 104, 323, 362
 ժյուռ, ժյուռ – 58, 232
 ժողով – 176, 308, 370
 ժողովուրդ – 59, 60, 90, 179, 228, 278, 310, 326, 342, 406, 407

Ի

իդնրն – 175
 իմաստուն – 180, 181, 194
 ին, ինք, ինն – 78, 190, 203, 236, 267, 268, 272, 323, 365, 391, 442
 իշատոտոուկ – 487
 իշխան – 121, 211, 371, 382–384, 397
 իսան, հիսան – 70, 153, 155, 163, 165, 187, 188, 194, 213, 217, 221, 223, 225–227, 258, 259, 329, 330, 360, 510
 իսկյալա, իսքյալա – 221, 222
 իսքանդան – 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290–297
 իրավունք – 161
 իրեք խազար – 248
 իրեք-չորս – 76, 182, 466
 իրեք-չորս խազար – 185
 իրիկ – 39, 40, 55, 59, 60, 75, 87, 103, 111, 130–136, 158, 188, 194, 201, 202, 209, 213, 219, 229, 230, 418, 431, 465, 468, 482, 503
 իրիկուն, հիրիկուն – 26, 30, 35, 44, 45, 49, 59, 66, 68, 75–78, 82, 83,

88, 89, 91–94, 98, 106–109, 115,
117, 129–136, 168, 170, 175, 178,
184, 191, 221, 226, 227, 235, 236,
238, 241, 255, 257, 267, 269, 273,
278, 282, 289, 294, 295, 314, 316,
317, 327, 329, 333, 335, 349, 355,
376, 379, 381–383, 390, 392, 399,
422, 433, 439, 446, 467, 470, 471,
476, 477, 482, 490

L

լնթ – 250, 270
լալա – 50
լալ – 306
լակլակաջուր – 44
լակոտ – 54, 106, 450, 452
լնդմ, լնդմի – 345
լաճ – 36–46, 49, 52, 53, 56–59,
61, 65–68, 73, 74, 76–78, 80,
81, 84, 87, 91, 95, 96, 98, 99,
101–104, 106–112, 114, 115, 117, 118,
122–139, 141–154, 158, 163–165,
179, 180, 186–188, 191–193, 197,
201, 203, 205, 209–212, 214, 216,
230, 233, 270, 272, 275–277, 299,
304, 311, 312–315, 323, 325, 326,
328–330, 337, 338, 340, 342, 343,
345, 347–349, 355, 356, 361, 363,
364, 367, 372, 373, 380, 382–384,
388–393, 396, 397, 400–403,
407–411, 412–419, 421, 422, 437,
438, 439, 440, 441, 442, 443, 457,
459, 460, 472, 473, 475, 476, 477,
478, 479, 487, 489, 493, 501, 505
լամուկ – 88, 425, 426
լանգյ – 54, 206, 277, 279, 384
լապստրակ, լպստրակ – 284, 351
լաստեկ – 255
լար – 242
լնց – 394
լափա – 441

լեր – 498, 500
լեզու, լեզն, լեզու – 75, 79, 111, 139,
174, 179–181, 193, 196, 245, 269,
280, 373, 397, 404, 458, 501, 502
լեշ – 51, 88, 129–133, 211, 212
լեշխավք – 85, 86
լխեֆ – 279
լոզ – 496, 497
լոդ – 379
լոշ – 437
լնծ – 214
լուպ – 295, 488
լուս, լյուս լյուս, լեսու, լու – 53, 55,
223, 227–229, 252, 254, 327, 331,
334, 337, 355, 396, 400, 414, 434,
444, 461, 467
լնացք – 236

Խ

խաբար, խնրնր – 37, 39, 52, 65,
81, 83, 138, 149, 195, 197, 200, 321,
329, 340, 359, 403, 413, 426, 484,
498
խնլիկոր – 323, 325, 326, 334, 344,
347, 348, 350, 352, 355, 356, 408,
460, 480
խագյուստ – 466
խազալ, խնզալ – 33, 34, 38–40, 79,
80, 216, 218, 396–400
խազար, խնզնր – 87, 88, 93, 120,
139, 156, 167, 174, 183, 214, 324,
327, 329, 331, 334, 335, 337, 351,
352, 372, 380, 381, 398, 399, 401,
409, 413, 417, 419, 421, 426, 427,
440, 441, 463, 466, 468, 479
խազմաթյար – 36, 37, 41
խաթր – 35, 82, 94, 102, 130, 207,
256, 282, 391, 404
խաթուն, խաթյուն – 83, 175, 190,
193, 276, 277, 285, 332, 450, 452,
453, 498

խալ – 121–130, 289, 464
 խալայեղ – 32
 խալավ – 27, 32, 36, 37, 51, 67, 73, 80, 96, 104, 111, 116, 149, 178, 179, 187, 188, 203, 246, 249, 262, 268, 273, 310, 323, 376, 412, 413, 416, 419, 430, 465, 466, 471, 481, 483, 485, 488, 490–492
 խալավ-մալավ – 282
 խալիչա – 59, 228, 293, 296
 խալիվոր – 57–59, 81, 120, 155, 164, 167, 174, 176, 179, 198, 202, 203, 238
 խալլա – 141, 380
 խալխալ – 163, 165, 313–315
 խաղ – 271, 378, 400, 420, 490
 խաղող – 109, 236–238, 258, 259, 329, 330, 355, 411
 խաղտուն, խաղ-խաղտուն – 32, 77, 98, 271, 277, 294
 խաղքյութեն – 378
 խայ – 386–388, 430, 431, 485
 խայլի – 417
 խան – 25, 38, 74, 94, 133, 184, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290–297
 խանդող – 487
 խանըմ – 29–42, 130–136, 144
 խանութ – 251–253, 334, 335, 362, 366
 խանութպան – 250, 252–255, 259
 խանջալ, խանջնալ – 70, 431
 խաչ – 390
 խաչապաշտ – 387
 խաչվառ – 156
 խասկ – 487
 խասկ-մասկ – 437
 խավ – 81, 210, 369, 435, 436, 496, 497
 խավաս – 65

խավախան – 141
 խավկանչոցի – 376
 խավ-ճն – 239
 խավայուն – 81
 խավք – 46, 54, 74, 83, 85, 101, 102, 105, 115, 118, 121–139, 168, 170, 171, 182–189, 198, 207, 269–271, 374, 421, 422, 470, 471
 խավքյեղեն – 189, 270
 խատ – 45, 69, 93, 108, 119, 179, 182, 184, 191, 193, 204, 221, 224, 225, 238, 243, 250, 252, 254, 258, 261–263, 270, 271, 290, 291, 292, 296, 298, 300, 340, 360, 364, 390
 խատիկ – 93
 խարամ, խանրամ, խարամիկ – 79, 83, 133, 302, 412, 413
 խարամութին – 210
 խարիսխ – 302, 326
 խարիր – 78, 324, 325, 329, 334, 339, 340, 352, 359, 366, 402, 415, 419, 421, 423, 425, 426, 429, 439, 456, 463, 465, 466, 469, 478, 481–483, 502
 խարիրեռտուն – 243, 248
 խարիր-խարիր – 251, 255
 խարիր քյառտուն – 112
 խարչկաթ – 475, 485
 խարս – 51, 82, 88, 99, 127–134, 158, 166, 174, 178, 201, 202, 208, 212, 228–230, 232, 270, 271, 276, 289, 291, 295, 296, 303, 304, 326, 329, 336, 337, 340, 373, 376, 380, 415, 430, խարսնախալեր – 374, 431, 454, 455, 488, 490, 507
 խարսնաքյուր, խարսընքյուր – 73, 375, 454, 455
 խարս-փեսա – 210, 230
 խարսնիս, խարսնիկ – 69, 70, 82, 83, 89, 99, 116, 117, 148, 154, 166, 177–179, 200, 208, 230, 231, 259,

277, 294, 301, 311, 320, 335, 336,
 348, 354, 355, 374, 375, 401, 454,
 493, 509
 խարց – 397
 խարցում – 272
 խարցուփորձ, խառց-փոռց, խարց-
 փորց – 69, 320, 360
 խաց – 26, 28–29, 31, 34, 36, 41, 51,
 53, 54, 82, 85, 86, 99, 101, 109,
 124–129, 144, 157–159, 161–163,
 168, 171, 172, 175, 180, 181, 186,
 204, 206, 210–212, 216–221, 224,
 225, 231, 232, 243, 244, 248, 250,
 253, 254, 257, 261–263, 267, 269,
 278–282, 289, 296, 297, 304, 305,
 311, 312, 317, 321, 322, 334–337,
 345–347, 356, 357, 362, 366,
 373–375, 378, 381, 396, 402, 404,
 405, 407, 412, 416, 418, 421, 423,
 426, 428, 430, 431, 443, 452, 465,
 501, 505
 խաց-ալյուր – 487
 խացխան – 422, 499
 խաց-կերակուլ – 32, 44, 51, 129, 138,
 171, 412, 428, 429
 խաց-ճյուր, խաց-ջուր – 113, 171, 182,
 184
 խաց – մաց – 110, 279
 խաց-պարին – 29, 35
 խացույցուր – 489
 խդամ, խդամ – 276, 330
 խելի – 103
 խելք – 75, 80, 81, 87, 147, 164, 183,
 184, 189, 206, 208, 251, 253, 276,
 282, 290, 309, 329, 340–342,
 344–346, 358, 359, 364, 366, 369,
 382, 390, 393, 407, 410, 415, 417,
 419, 420, 421, 437, 440, 443, 450,
 476, 482, 485, 488
 խելք-միտ – 480
 խեղեղ – 88

խեյրաթխանա, խեյրեաթխանա,
 խերիմթխանա – 111, 208, 260,
 261, 268, 362, 363, 365, 390, 391,
 428
 խեյրեաթ – 243
 խենք – 387
 խետկ – 503
 խեր – 284, 286, 291, 297, 299, 301,
 306–308, 311, 320, 321, 325, 326,
 335, 337, 338, 344, 358, 363,
 364–366, 369, 373, 374, 376,
 381, 384, 386, 396, 401, 409–411,
 413–415, 422, 425, 428, 429,
 437–441, 443, 455, 461, 462, 472,
 473, 479, 490
 խեր-մեր, խերիկ-մերիկ – 79, 81, 89,
 142, 158, 196, 198, 275, 277, 428,
 429, 454, 472, 479, 490, 507–509
 խեքյաթ – 76, 77, 200
 խզին – 249
 խզինա, խանզինան – 208, 316–319,
 509
 խզմաթ, խրզմաթ – 155, 190, 192
 խզմաթքյար, խզմաթքյար – 82, 94,
 112, 114, 159, 171, 226, 284, 285,
 286, 287, 288, 298, 299, 318, 341,
 399, 403, 405, 412, 413, 422, 429,
 448–453, 457–459, 465
 խըդամ – 131–133
 խընթառուն – 278
 խընձ – 57, 60, 105
 խիղճ – 285, 475, 491
 խիյար – 448, 449
 խինգ, խինգ – 120, 172, 173, 181,
 184, 279, 323, 324, 329, 334, 335,
 344, 355, 361, 363, 366, 374, 393,
 398, 409, 425, 429, 433, 456, 465,
 466, 470, 473, 481, 482, 484, 490,
 502, 503
 խինգ-խինգ – 478
 խինգըշաթ – 120

խինգ-վեց – 476, 477

խիվանդ – 223, 361, 373, 380, 381

խիվանդություն, խիվընդութեն –
132, 361, 394, 396, 428

խլըղ – 38

խլխտն – 27, 35, 37, 38, 52, 57–59,
61, 65, 66, 68, 70, 74, 76, 82, 88,
93, 99, 103, 107, 111, 112, 115, 116,
129–136, 151–153, 159, 162, 169,
170, 172, 173, 175, 177, 182, 184,
186, 192, 198, 201, 209, 221, 223,
225–229, 235, 238, 252–255, 257,
273, 276, 278, 324, 328, 329, 331,
337, 346, 347, 349, 350, 355, 356,
364, 366, 370, 371, 373, 374, 376,
378, 380, 381, 386, 389, 390, 393,
398, 402, 404, 407, 409, 411

խմոր – 280, 378

խյուր – 82

խնամաթոռ, խնամաթոռք – 115,
121, 227, 389, 490, 491

խնամի – 311, 401, 454, 487, 488

խնամութեն – 493

խնդիրք, խնթիր – 38, 126, 200, 207,
208, 212, 332, 458

խնձոր, խնձոր – 32, 33, 42, 47, 52,
123, 102, 103, 109, 116, 117, 119, 120,
127, 177, 178, 199, 210–212, 219,
220, 231, 232, 239, 257–259, 272,
326, 330, 351, 352, 381, 385, 417,
418

խոզանբաժին – 321

խոզանգանվան – 111, 323, 365

խոզի-մարմին – 72, 149

խոզ – 62, 94

խոլամ – 45

խող – 39, 40, 44, 45, 57, 58, 92, 94,
105, 142, 157, 158, 172, 195, 198,
268, 270, 271, 293, 301, 310, 311,
316, 320, 325, 330, 333, 335, 360,
395, 415, 435, 455, 499

խող ու ճյուր – 87

խող ու փոշի – 59

խողածին – 43, 54, 83, 98, 108, 109,
124–139, 156, 171, 173, 202, 206,
207, 211, 428, 501

խող-քյար – 178

խոնարհութեն – 381

խոջա – 361, 442–444, 484

խոսակցություն – 265, 268

խոստովանանք – 428

խոսք, խոսք – 34, 69, 72, 74, 83,
84, 95, 111, 142, 161, 182–184, 191,
194, 195, 197, 201, 205, 206, 244,
263, 276, 286, 290, 307, 309, 325,
355, 358, 368, 370, 388, 391, 397,
401, 404, 406, 416, 431, 443, 446,
494, 501, 507

խովիլ – 30, 55, 71, 76, 190–197,
199, 278, 351, 352, 354, 416, 422,
430–432, 439, 440, 441, 460–462,
502, 508

խովութեն – 352, 354, 460

խոտ – 32, 36, 51, 62, 76, 80, 101,
102, 120, 202, 209, 210, 273, 279,
372, 378, 397, 428, 503

խոտաղ – 190, 368

խոտ-քնդչա – 273

խոտ-ծաղիկ – 26

խոտ – հնրթ – 32, 54

խոր – 158, 242, 243, 248, 304, 367,
408, 410, 411, 490

խորհուրդ, խորհուրթ, խորխուրդ –
38, 181, 503

խորոխսպեր – 38, 81, 105, 278,
294–297, 317

խորոտ – 165, 198, 203, 214

խորոտկութեն – 409

խորքյուր – 454, 455, 472

խրաման – 70, 78, 81, 86, 89, 114

խրատ – 25–28, 62, 168

խրեղեն – 210
 խուն – 136
 խուտաղ – 503
 խուր – 209, 210
 խուրջ, խուրջին – 112, 169, 180, 202,
 204, 208, 304, 332, 334, 384, 403,
 422, 439, 440, 478, 479
 խուրց, խուրձ – 310, 349

Ծ

ծախս – 243, 369
 ծակ – 158, 271, 300, 302, 332, 396,
 407
 ծաղիկ – 54, 55, 75, 203, 204, 368,
 374
 ծաղիկ-ծաղկունք, ծաղիկ և
 ծաղկունք – 261, 263, 266
 ծաղկունք, ծաղկունք – 74, 77, 118,
 119, 120, 123, 273, 325, 350, 429
 ծաղր – 76, 77, 313
 ծաղք – 478
 ծամ – 176–178, 353
 ծամոն – 213, 323, 446, 447
 ծանդրութեն – 406
 ծանոթ – 281
 ծանոթութեն – 248
 ծառ – 26–29, 38, 66, 73, 75, 80, 111,
 112, 119, 122–137, 157, 167–169,
 171–173, 177, 198, 202, 211, 226, 245,
 257, 258, 264, 275, 276, 305, 321,
 323, 327, 328, 330, 350, 369, 372,
 373, 415, 433, 471, 491, 496, 497
 ծառ-ճող – 73, 150
 ծառա – 176, 181, 192, 196, 207, 243,
 244, 247, 253, 254, 256, 258, 269,
 332, 361, 366, 446, 447, 467, 468,
 484
 ծառայութեն – 147, 334, 413
 ծարավ – 123
 ծափ – 61, 210, 211

ծերթ, ծերթ-մերթ – 112, 121, 394
 ծեն – 285, 286, 289, 298, 317, 340
 ծեպքար – 412
 ծեռ-ոտ – 123, 173
 ծեռ, ծեռք – 26, 31, 32, 40, 41, 60,
 61, 63, 71, 72, 75, 81–84, 86–89,
 92, 94, 119, 121, 143, 144
 ծեր(ծայր) – 172, 177, 280, 471, 491
 ծերություն – 216
 ծերունի – 167, 180, 181
 ծերպ – 470, 471
 ծի – 450, 452, 453
 ծիծ – 191, 194, 211, 219, 416, 443, 457,
 464
 ծծում, ծծում – 50, 175–177, 480, 481,
 484
 ծոմ-պաս – 435, 436
 ծով – 30, 31, 48, 70, 86, 104, 105, 116,
 124–140, 142–144, 157, 159, 164,
 175–177, 180–186, 221, 223, 224,
 233, 274, 275, 279, 292, 293, 300,
 301, 317, 328, 372, 423, 465, 481
 ծովափ, ծովանի, ծովհանի – 115, 143,
 145, 157,
 ծովադուկ – 463, 465
 ծոց – 61, 80, 85, 88, 100, 101, 103,
 115, 176, 210, 229, 231, 232, 235,
 242, 255, 290, 309, 318, 321, 336,
 368, 379, 380, 414, 416
 ծոցվոր – 44, 190, 192
 ծու, ծիւ – 210, 496, 497
 ծուն – 502
 ծունկ, ծրունկ, ծունգլ – 54, 111, 159,
 188, 204, 209, 261, 417, 418, 426,
 480, 482
 ծոութեն – 246

Կ

կաքյոյ կնքյոյ – 36, 68, 94, 379
 կաքոտ – 201, 202, 206

կննդանխ – 160
 կադմ – 241
 կննդր – 335
 կազաթ – 251
 կազան – 185
 կազի – 471, 475, 485, 490, 491, 492, 498, 500
 կաթ, կնթ – 35, 106, 125, 157, 191, 193, 196, 220, 221, 326, 352, 355, 356, 378, 416, 417, 431, 439, 440, 487, 494–500, 506, 510
 կաթակոս, կաթակոս – 435, 436
 կալ – 102, 349, 350, 380, 471
 կալան – 121, 478
 կախարան – 384
 կախարթ – 78
 կակո – 58, 59, 74, 76, 88, 123
 կահվա, կահվե – 185, 186, 217–219, 463, 464, 466, 468
 կննիվնչի – 185, 329
 կադանդ – 258, 412
 կադնի – 504
 կամիշ – 97, 237, 310
 կամիշլի – 168
 կամնի – 35
 կամք – 147, 170
 կայան – 211, 212
 կայելի – 180, 186, 187, 292, 293
 կայելիչի – 292, 293
 կանաչ – 158, 159, 162, 191, 193, 195, 198, 199, 210, 349, 378, 417, 428, 488
 կանափ – 310
 կանդար – 120, 121, 162, 176, 201, 250
 կանեփատ – 487, 488
 կանթ – 46, 495
 կաշի – 330, 336, 438
 կապ – 158
 կապոտ – 306, 372

կառավարութեն – 363, 364, 366, 367, 3740
 կասար – 426
 կննսնրխանա – 334
 կննթան – 182–187
 կատու – 157, 226, 488, 489, 493
 կատունոկ – 488
 կարիք – 39, 368
 կարիքութեն, կարիքյութեն – 155, 190, 192, 197, 378, 402, 442, 445, 450, 452, 458, 459
 կարկոտ, կրկոտ – 161, 162, 196, 278, 332
 կարկտան – 120
 կարմիր – 69, 104, 172, 174, 177, 230, 328, 355, 373, 385, 417, 418, 445, 454, 491, 505
 կարմունջ – 310
 կարողութեն – 212
 կարոս – 94
 կարոտ – 114
 կարուսել – 114
 կարք – 379–381, 383, 384
 կացին – 148, 182, 305, 358
 կաքյավ – 470, 471, 475
 կաֆաս, կնֆանգ – 161, 162, 182, 422
 կեղտ – 99
 կեղտ-ոչիլ – 420
 կենդանի – 211, 221
 կեսար – 268
 կեսգլիշեր – 333
 կեսրեր, կիսարար – 295, 349, 350, 430, 455
 կեսօր – 396
 կեր – 160, 164, 306, 376, 418
 կեր-կերակուլ – 92, 168, 170, 171
 կերակուլ-չայ – 253, 255
 կերակուր, կարակուլ կերակուլ – 36, 46, 53, 70, 112, 145, 146, 161, 168, 180, 183, 184, 209, 225, 228, 244,

- 249, 250, 253, 254, 256, 261–263,
265–267, 269, 270, 279, 289, 334,
346, 374–376, 405, 428
- կերպարանք, կերպարանք – 197,
229, 275, 340, 395
- կըռողոկ – 269
- կըռոշ-կավալ – 237
- կիդր – 283
- կին, կնիգ, կնիկ, կնիկ – 30, 32,
34, 35, 40, 44, 45, 48, 51–57, 59,
61, 63, 64, 69, 70, 72, 73, 78, 81,
83, 86, 88–91, 98–101, 105, 107,
113, 129–136, 141, 142, 145, 146,
148, 154, 156–159, 161, 163, 164,
167, 169, 171, 172, 174, 175, 178,
180, 183, 185, 186, 188, 190–198,
200–203, 209–215, 219, 223, 225,
227, 229–236, 238, 241, 242, 247,
249, 254, 257, 260, 267–269,
272–282, 284, 285, 291, 292, 297,
303, 305, 307–309, 311, 315–317,
321, 323, 325–328, 333, 334,
336–341, 343–350, 353–355, 357,
358, 361–363, 374–378, 380–382,
385, 386, 400–402, 406, 407, 412,
415–419, 421–423, 426, 428, 430,
431, 435, 437, 438, 442–446, 453,
454, 456–461, 463–465, 468, 471,
474, 476, 480, 486, 490–493, 501,
503, 504
- կիսուր – 61, 83, 338, 340
- կիսուր-կեսրեր – 430
- կիրակի – 57, 314, 362, 386–388,
392, 402
- կիրակնուտ – 190, 191, 193, 195, 313,
314
- կղզի – 48, 124–140, 142, 144, 181
- կճե – 275
- կճեփ – 210
- կյանք, կյանք – 84, 366, 372, 376,
377, 391, 394, 429, 473, 487
- կնգյնություն – 44, 270, 350
- կշեռք, կշեռք – 175, 359, 360, 448
- կշռանք – 32, 33, 35
- կուլպակ – 243
- կող – 69, 88, 156, 185, 228, 295, 420,
431
- կողով – 82, 238, 477, 478
- կողպես – 290
- կոճ – 55, 79, 81, 96, 391, 507
- կոն – 33, 34, 38, 303, 304, 472, 473
- կոնախ – 113, 122–138, 159, 162, 165,
178, 186, 201, 205, 206, 257, 279,
290, 334, 337, 372, 381, 387, 418,
428, 448, 458
- կոնախատեղ – 137, 373
- կոնդանի – 195, 214
- կոռ – 60, 61, 83, 112, 255–257
- կոռոճ – 212
- կոռուտ – 61
- կով – 358, 371, 494, 495, 498, 499
- կոտ – 26, 28, 45, 57, 59, 80, 157,
213, 355, 356, 359, 380, 439, 478,
479
- կոտող – 156, 258, 259, 330, 500
- կորեկ – 115, 306, 418, 491
- կոսան – 67
- կոիվ – 37, 39–41, 45, 50, 81, 103,
104, 132, 141, 223, 278, 284, 293,
296, 308, 309, 313, 314, 338, 409,
413, 430, 500
- կոճոն-մոճոն – 303
- կամաթ, կամաթ – 222, 360
- կտակ, կտանկ – 86–89, 465
- կտավ – 395
- կտոր – 108, 158, 171, 241, 242, 263,
278, 293, 322, 325, 330, 381, 388
- կտրիճ – 285, 286
- կտուր – 357
- կտուց – 101
- կրակ – 28, 29, 33, 46, 55, 72, 84,
88, 89, 92, 93, 96, 102, 103, 115,

124–132, 155, 156, 172–174, 176,
177, 186, 211, 212, 270, 271, 279,
298, 336, 344, 392, 433, 438, 454,
461, 491, 495, 499, 506, 509
կրակ-բեռն – 421
կրունգ – 293
կու – 497
կուդրաթ – 408
կութ – 417, 433
կութան – 174, 177, 430
կութ – 194
կումար – 465–468, 477, 480
կումանդար, կիւմանդար – 176,
409, 410
կումարչի – 480
կուշտ – 159, 183, 189, 229, 231, 245,
255, 295, 310, 328, 381, 422
կուպ – 209
կուպր – 279, 280, 429
կուտուշ – 181, 188, 250, 252, 309,
419, 423, 424, 426, 427, 456, 465,
466, 478, 484
կուսութեն – 325
կուտ – 497
կուրբաթութեն – 456, 505
կուց – 36, 37, 202, 206, 207, 225

Ռ

հարա – 440
հագուստ – 341
հադիա, հնդյե – 204, 222
հազարան բլրով – 421
հալ, հնլ – 197, 221, 225, 229, 378,
381, 420, 426, 429, 445
հնլնքյնթ – 378, 380
հալ-հեքյաթ – 83, 201
հախտո, հնխտո – 313, 428
հնխտ – 155, 156, 173, 174
հականատ, հնկննատ – 163, 213,
276, 494

հադ, հնլ, հնդ – 285, 290, 316,
339, 360, 367–369, 379, 383,
392–413, 432
համալ – 420, 421, 466
համալութեն – 420, 465
համամ – 260–263, 265, 266
հնմուր – 327
հայ – 91, 237
հայաթ – 223
հայվան, հնյվան – 110, 157, 226,
257, 305, 307
հայր, խեր – 125–28, 40, 41, 45, 53,
56, 78, 79, 81, 88, 90, 96, 137, 143,
161–163, 165, 169, 179–181, 188,
194, 196–198, 201, 204, 206, 208,
209, 210–214, 216, 226, 227, 229,
230, 240, 249–251, 253, 255–260,
267, 268, 270, 275, 281, 428
հայրապետ – 436
հայրենիք – 105, 144, 322
հայրիկ – 243, 254, 256, 268, 270
հանկարծամախ – 380
հանցանք – 370
հանցավոր – 341
հաշիվ – 184, 186, 335
հնալ – 173, 199
հնջնթ – 67, 310
հնջեր – 398
հաջողություն, հաճողութեն – 243,
244, 267
հադիք – 488, 489, 491
հառու – 491
հավատարմություն – 341, 456
հավատք, հավատք – 377, 430
հավուգ – 80, 97, 104, 108, 111, 171,
185–187
հարաֆ – 212
հարաֆ – քյամի – 212
հարթ, հարթ-խտ – 36, 497

հարյուր, խարիր – 168, 177, 180, 187,
 205, 217, 251–253
 հարություն – 472, 473
 հարստություն – 351–353, 374, 390,
 404
 հարևան – 321, 337
 հեռո – 312
 հեռագիր – 271
 հետություն – 247
 հեքիմ, հեքիմ – 78, 167, 298, 299,
 300, 445, 458
 հեքյաթ, խեքյաթ – 399, 422, 432,
 447, 461, 487, 488, 491
 հեքլեմություն – 132
 հեռոքյար – 116, 118
 հեռոքյար – 116, 118
 հեթիմ – 336
 հեղոա, էիդան – 29, 31, 66, 76, 78,
 79, 81, 86, 88, 92, 96, 97, 100, 102,
 105, 119, 125, 143, 159, 165, 168, 170,
 182, 185, 187, 211–212, 224–225,
 229, 231, 282, 288, 290, 291, 292,
 294–296, 316, 329, 331–333, 362,
 364, 372, 428, 435, 436, 440, 441,
 450, 455
 հեղոաբաշի – 331
 հէր – 413, 502
 հինատ – 329
 հինատուն – 279, 280
 հիշատակություն – 362
 հիսուն – 170, 250, 351, 352, 361, 463,
 469
 հյառիք – 83, 99, 100,
 հյուխթ – 78
 հյունար – 103
 հյուն – 217–221, 223, 224, 225, 226
 հյուր – 458
 հյուրատուն – 341
 հնարք – 447
 հշոմնթ – 309

հոգի, խոգյի – 45, 61, 63, 64, 72, 87,
 114, 117, 120, 134, 166, 167, 173, 183,
 187, 195, 206, 213, 215, 217, 224,
 236, 243, 244, 248, 262, 265, 267,
 270, 280, 289, 304, 324, 325, 362,
 363, 373, 374, 377, 380, 383, 385,
 395, 399, 403, 404, 418, 429, 440,
 443, 467, 468, 485
 հրաման, խրաման, խրամանք –
 33, 66, 75, 104, 111, 116, 123, 160,
 162, 176, 177, 179–182, 184, 187,
 188, 191, 193, 199, 204, 206, 235,
 240, 244, 246, 258, 314, 332, 335,
 336, 355, 367, 368, 383, 401, 411,
 415, 457, 502
 հրեշտակ, խրեշտակ, խրիշտակ –
 78, 199, 205–206, 246, 359, 370,
 371, 377, 381, 382, 385, 394, 395,
 419, 421, 423, 424, 429, 472–474
 հուխտ – 83
 հուրի – 86
 հուրի-փարի – 274, 276

Զ

ձաք, ձաք, ձնք – 62, 107, 108, 110,
 111, 221, 224, 225, 238–240, 242,
 243, 247
 ձեթ – խաց – 157
 ձեն, ձեն – 57, 68, 78, 79, 165, 173,
 174, 178, 195, 201, 214, 225, 227,
 261, 262, 273, 312, 418, 420, 421,
 435, 436, 440, 472, 509
 ձենձնոց – 244
 ձեռ, ձեռք, ձեռք, ձեռք, ձեռ, ձեռք,
 ձեռք – 26, 31, 32, 40, 41, 44, 49,
 53, 56, 68, 69, 76, 79, 80, 87, 103,
 109, 112, 116, 142, 154–158, 160,
 162–165, 168, 169, 171, 174–178,
 182, 185–188, 193–195, 204–206,
 208–211, 218–222, 225, 226,
 230–233, 237, 242, 246, 250, 251,
 258, 262, 264, 267–271, 274, 275,

279, 280, 282, 283, 285, 286,
 288–290, 295, 301, 302, 307, 308,
 311, 313, 314, 318, 321–323, 325,
 328, 329, 332, 334335, 336, 338,
 340, 341, 343, 344, 347, 352, 353,
 357, 360, 365, 367, 368, 373–375,
 378, 381–384, 387, 391, 392, 395,
 402, 403, 407, 408, 412–415,
 418, 419, 421, 422, 424, 428–431,
 435–437, 443, 446, 448, 456, 457,
 459–461, 463, 464, 466, 468, 481,
 482, 487, 490–492, 506, 510
 ձի, ծի – 27–28, 31–33, 36, 37,
 39, 40, 46, 49–53, 78–80, 82,
 83, 85, 88, 90, 103, 104, 107,
 113, 119, 141–143, 158, 159, 162,
 163, 167–171, 175–177, 179, 200,
 204–206, 208, 210, 211, 213, 214,
 216–221, 224, 225, 226, 230,
 232–234, 275, 278–281, 284–293,
 297 309, 310, 312, 313, 324, 325,
 335, 341, 346, 347, 365, 403,
 404, 428, 431, 440, 447, 485, 509

ձիանքյտեր – 130, 156

ձիավոր – 37, 59, 60, 89, 103, 159,
 214, 220, 230, 232, 233, 310, 312,
 313, 341, 431, 432, 438, 440, 441

ձմերուկ, ծմերուկ – 238–241, 491

ձյուն – 84, 470

ձոր – 80, 88, 177, 237, 323, 329,
 368–370, 382, 414, 438

ձու – 366–369

ձուկ, ձուկ – 69, 115, 116, 180, 221,
 222, 223, 275, 276, 279, 300–302,
 328, 372, 407, 408, 417, 423, 426

Ղ

ղաքնկ – 318

ղամի – 450

ղարիք – 293, 316

ղիղր – 50

ղոլամ – 460

ղոշ – 169, 174

ղութի, ղութուն – 47, 52, 62 – 64

Ը

ճակ – 130

ճակատ – 84, 87, 89, 107, 155, 157,
 248, 253, 308, 335, 341, 358,
 362, 465

ճննդաց – 25, 27, 38, 155, 205, 341,
 434, 460

ճաղացական, ճաղցական – 27, 341,
 460, 461, 462

ճաղցականութիւն – 460

ճամբխարաժիւն – 118, 256

ճամբխորդ, ճամբխորթ – ճամխորթ
 – 156, 164, 220, 274, 310, 431

ճանապարհ, ճամբնիւ, ճամբախ –
 25, 27, 28, 31, 38, 40, 41, 46–48,
 51, 60, 62, 67, 70, 71, 74, 81, 82,
 84, 87, 91, 93, 97, 100–102, 106,
 108, 110, 112, 113, 118, 120, 132, 156,
 162, 164, 165, 167–169, 171, 172,
 174–177, 179, 182, 184, 197, 201,
 202, 208, 210, 213, 219, 228, 233,
 236–240, 242, 251, 253, 256–258,
 268, 274, 275, 280–283, 286,
 294, 301, 307, 314, 315, 317–320,
 322, 325, 326, 332, 333, 339, 344,
 347, 351, 352, 354, 355, 357, 358,
 360–363, 366, 367, 370, 372, 373,
 377–380–383, 390, 402–405, 414,
 416–418, 431, 433, 434, 439, 440,
 456, 469, 480, 489, 492, 501, 508

ճանգլ – 51, 52, 138, 395, 488, 493

ճանչ, ճանչ – 232, 358

ճաշ – 57, 357, 358, 381, 437, 438

ճար – 67, 83, 85, 87, 103, 107, 114,
 116, 156, 167, 175, 227, 236, 238,
 243, 255, 270, 271, 281, 321, 336,

342, 364, 378, 387, 397, 406, 408,
414, 420, 433, 437, 458

նարակութեն – 407

նգնավոր, ճքնավոր – 351, 352, 430

նգնավորութեն – 351, 352, 436

նեղք – 79

նեոնութեն – 414

նեոչ – 287, 293, 297, 308, 329, 371

նեորնայեո, ջորնքեո – 48, 156

նեորի, ճորի, ջեորի – 61, 208, 243,
248, 324, 371, 372, 382, 383,
385–387, 423–425, 479

նըխնի – 62

նիժ – 30, 33, 37, 38, 55, 85, 131, 194,
210, 214, 277, 281, 328, 354, 380,
382, 384, 406, 412, 415, 416, 420,
422, 424, 427, 435, 455, 472, 506

նիլ – 53, 113, 191, 193, 195, 304, 420,
461

նլոր – 494, 495

նկոթ, ճկութ – 47, 251, 252, 312, 346,
365

նյութ, ճնութ – 26, 28, 29, 39, 62, 66,
69, 73–76, 81, 93, 95, 119, 120

ննճութ – 170, 177, 419, 421

նոդ – 168, 171, 174–178, 198, 199

նոչ-պստիկ – 437

նրազլ, ճրաքլ – 46, 227, 331, 336,
372, 375, 444, 448

նրաքլոս – 180

նրծակ – 186

նրկիր – 220

նութ – 238, 259, 355

նութ-պլոր – 265

նութ – 155, 168–169, 423

նութ – 81

Ս

մաղիթ – 490

մազ – 44, 48, 49, 55, 77, 85, 87–89,

94, 96, 103, 30–133, 147, 158, 174,
176, 177, 182, 199, 202, 203, 302,
325, 350, 417, 420, 429, 447, 465

մալ, մնլ – 26, 28, 47, 109, 156, 187,
203–205, 207, 208, 248, 253, 286,
287, 288,, 365, 369, 380, 392,
466–469, 476, 477, 484, 510

մալա – 424–426, 439–441, 443,
457, 458

մալ-ավար – 67

մալ-թնմնլ – 156, 243

մալթա-մալ – 240

մախ – 78, 109, 199, 212, 498

մաճուն – 231

մահ, մախ – 323, 331, 360

մահլա – 481

մահր – 52, 224

մաղ – 228, 273, 274, 358

մաղազ – 393

մաղար – 236, 238, 240, 241, 246,
247

մաղդե – 155, 236

մամիկ – 29, 32, 36, 51, 176, 178, 276,
420

մայր, մարե, մեր – 31, 34, 35, 45, 53,
55, 61, 63, 65, 66, 73–75, 81, 83,
91, 99, 106, 108, 112, 126, 143, 162,
164, 169, 190, 191, 193–197, 203,
206, 210–213, 236–239, 241, 242,
246, 249, 250, 256, 260, 261, 262,
267, 272, 273, 275, 277, 288, 289,
290–292, 294, 314, 324, 326, 337,
340, 342, 360–362, 389, 399, 412,
416, 429, 437, 461, 462, 472, 479,
501, 503

մանանա – 157

մանգաղ, մանգյնղ – 232, 233, 430

մանդել, մանդիլ – 137, 213, 221, 250,
260, 262, 264, 265, 267, 268

մաշթա – 484

մաջիթե – 508

մաշլիս, մնշլիս – 30, 301, 317, 364
 մաշմարաթ – 495
 մառախ – 96, 97, 139, 354
 մառան – 430
 մասալ – 419, 421, 471
 մատ – 64, 72, 161, 164, 206, 207, 231,
 232, 294, 314, 325, 359, 365, 383,
 430, 435
 մատաղ – 72, 437
 մատնեկ, մատնիկ, մատնիք – 52,
 93, 102, 103, 116, 165, 178, 220,
 225, 226, 231, 240, 276, 294, 295,
 314, 315, 344, 345, 360–364, 430,
 490–491
 մատնոց – 416, 417
 մարանգոզ – 180, 185, 188
 մարաք – 497, 498
 մարթ – 52, 54, 60, 63, 65–69, 79,
 81, 82, 86, 88, 89, 94, 95, 97, 98,
 100–104, 110, 114, 115, 117, 119,
 120, 141, 155, 157–160, 162, 164,
 165, 167, 169–171, 173, 174, 176,
 177, 179–183, 185–188, 190–195,
 197–199, 201, 202, 204–206, 208,
 210–214, 217, 219–221, 223–225,
 227–229, 232, 233, 237, 239, 242,
 244, 245, 247–249, 251, 253–256,
 260–263, 266, 267, 270, 271,
 274–277, 279, 282, 283, 284, 285,
 286, 287, 288, 289, 290–296, 298,
 300, 302–309, 311–313, 316–321,
 324, 327–333, 335–337, 339, 340,
 343, 345, 347, 349–354, 357–360,
 362, 363, 366, 368–373–378,
 381–383, 385–387, 392, 394,
 395, 397, 399, 402–411, 412,
 414–421, 423–427, 430, 431, 433,
 435, 438–440, 442, 444–446,
 449, 450, 453–458, 463–469,
 472–474, 477, 480–482, 487,
 490, 491, 498–501, 503, 505–507
 մարթազյել – 84, 508, 509

մարթնասպանութեն – 351
 մարթկություն – 270
 մարթ–մաղաթ – 26, 33, 103, 122–139
 մարթութեն – 335, 345
 մարիֆաթ – 241, 252
 մարմին – 395
 մաքի, մաքյի, մնքյի – 191, 193, 195,
 355, 387, 416, 431, 439, 502
 մեզար – 430
 մելսք – 495
 մելսք–արունք – 167
 մեծութեն – 340
 մեկ – 25–27, 30, 31, 35, 39, 44,
 47–50, 52, 57, 59, 60, 64–72,
 76, 80, 85, 87, 91, 92, 95, 97,
 100–102, 105, 107, 110, 113, 115,
 116, 119, 120, 124–139, 143, 144,
 155, 157–160, 162, 164, 165,
 167, 169–171, 173, 174, 176, 177,
 179–183, 185–188, 190–195,
 197–199, 201, 202, 204–206, 208,
 210–214, 217, 219–221, 223–225,
 227–229, 232, 233, 237, 239, 242,
 244, 245, 247–249, 251, 253–256,
 260–263, 266, 267, 270, 271,
 274–277, 279, 282, 324, 325,
 327–337, 339, 343–346, 351–355,
 358, 364–376, 379, 380, 382, 383,
 385–387, 389, 390, 392–396,
 398, 399, 401–404, 406–408, 412,
 414–416, 418, 421–423, 426, 429,
 430
 մեկ-երկու, մեկ-երկու – 25, 26, 106,
 246, 431, 476, 483, 489, 433, 440,
 444, 446, 449–451, 453, 454, 456,
 460, 461, 463, 466, 473, 478, 489,
 494, 501
 մեհվան, մեհվան – 32, 36, 41, 89,
 155, 178, 225, 279, 285, 294, 380,
 381, 418, 440, 441, 448, 451, 470
 մեյդան, մեյդըն – 121, 217, 219

մեյխանա – 467
 մեյմուն – 300, 301
 մեղ, մեղք, մեղքյ, մեխ – 55, 158,
 178, 187, 280, 384, 394, 414, 429,
 460
 մեղր – 294
 մեղու – 116
 մեշա – 66, 270, 271
 մեչկապ – 202
 մեջք, մեչկ, մեչք – 46, 69, 92, 115,
 162, 168, 174, 219, 292, 328, 417,
 418, 431
 մեռել – 158, 224, 225, 320, 323, 382
 մեռոն – 430
 մերկութեն – 420
 մզեղ, մզըղ – 167–168, 245, 327, 328
 մզդախատ – 172
 մըխմեզ – 79
 մըռտը, մըռտըր – 275, 276, 471
 մծիկ – 210, 211
 միապան – 435
 միլաթ, միլնթ – 124, 239, 244, 255,
 311, 462
 միլիոն – 181
 միսդար – 134, 279
 միս – 62, 85, 119, 120, 123, 155, 159,
 179, 242, 281, 334, 420, 423, 437,
 438, 495, 498, 499
 միտք, միտքյ միտ, միթկ, միթք –
 38, 48, 49, 75, 116, 133, 155, 191,
 192, 199, 200, 288, 372, 373, 398,
 400, 406, 410, 416, 430, 431, 471,
 481, 482, 485, 488
 մկրատ – 176
 մյուզիկ – 112
 մշակ – 185, 325, 328, 414, 473, 492
 մշակութեն – 420, 465
 մոմ – 46, 200, 201
 մորել – 487
 մորթ – 66, 156

մորուս – 73, 96, 444
 մորքյուր – 193, 231–233, 375
 մուրթ – 218, 293, 332, 381
 մսաֆըր – 25, 28, 31, 38, 68, 141, 351,
 373, 374, 386, 430
 մսուր – 420
 մտածմունք, մտածմունքյ – 182, 184,
 333, 364
 մրմուռ – 233, 392, 416
 մութ – 279, 290, 351, 375, 396, 444
 մութ – 46, 93, 438, 488
 մութսի – 179
 մուկ – 298, 299, 302, 429, 487, 489,
 493
 մունաթ – 84, 305
 մուր – 229, 299, 395, 465, 509
 մուրազ, մրազ – 38, 42, 52, 56,
 64, 70, 84, 90, 105, 109, 112, 117,
 124–138, 142, 148, 154, 159, 166,
 179, 183, 184, 186, 189, 193, 199,
 208, 212, 226, 234, 248, 259, 271,
 277, 282, 293, 301, 302, 311, 315,
 319, 326, 330, 353, 354, 358–360,
 377, 378, 385, 390, 401, 411, 422,
 445, 447, 453, 459, 462, 469, 485,
 501, 504
 մուրուս – 143, 150, 155, 202, 259,
 323, 492, 499

3

յաթախ, յաթաղ, յաթըղ – 109, 138,
 225, 241, 253, 254, 267, 269, 346,
 362, 373, 376, 380, 415, 428, 491
 յախա – 314, 324
 յաիուդի – 203–204, 222, 327, 328,
 344–348, 421, 422
 յար – 391, 418
 յարա – 237, 299, 302, 387, 388
 յափընջի – 136
 յափու – 402

յութ – 27, 46, 48, 60, 68–70, 74, 76,
77, 85, 89, 91, 92, 94, 95, 117, 132,
141, 142, 144, 166, 171, 173, 177, 181,
200, 203–205, 208, 211, 220, 236,
239, 240, 243, 259, 260, 267, 269,
272, 274, 277, 280, 324, 325, 334,
340, 345, 346, 348, 351, 352,
354–356, 361, 363, 365, 368, 369,
374, 376, 387, 394, 401, 418, 421,
446, 447, 456, 481, 506

յութ-ուր – 431, 442

յուզբաշի, յուզբաշիկ – 228, 508

Ն

նալ – 100, 464

ննվնթ – 378, 384

ննլըֆ – 80

նախիր – 371

նախորդ – 71, 109, 113, 173, 327,
328, 442, 443, 474

նամակ – 84, 85, 338, 340, 370, 410,
411, 465, 490

նամանություն – 91, 92

ննմնրդութեն – 340

նամուս – 82, 214, 276, 391, 414, 430,
436, 479, 510

նալ – 181, 223

նատոր – 488

նարգիլա, նարգելն, նարգիլն –
217, 219, 491, 492

նարդըվան, նարդվան – 46, 72, 474
ննֆնս – 219

նաֆար – 483–485

նաֆս, նըֆս – 494, 495, 499, 500

նեղություն, նեղութեն, նեղութին –
48, 89, 130, 131, 195, 197, 409, 420

նեճըրվան – 68–70

նեճիր, նեճիր-մեճիր – 29, 33, 34,
44, 48, 49, 65, 78, 79, 83, 91, 92,
94, 97, 100, 106, 107, 109, 168–171,

175, 176, 209, 223, 236, 238, 241,
272, 273, 337, 413–415, 417, 470

նեճրութեն – 216

նետ – 112

նետանեղ, նետականեղ – 44, 45,
50, 82, 91, 112, 209, 210, 218, 236,
240–243, 247

նխշարքյ – 433, 434

նկար – 143, 260, 262, 265, 267, 341

նմուշ – 114, 116, 302, 325, 337, 415

նշան – 101, 219, 463

նշանաբան, նշաննպան – 175, 240,
344

նշանած – 168, 188

նշանակութեն – 205

նսաֆ – 365

նվեր – 193, 246

նվոց – 456

նոտ – 44, 45, 92, 93, 327–329, 330,
449

Շ

շարաթ, շնրնթ, շապաթ, շնպնթ –
35, 89, 94, 102, 115, 174, 256, 271,
304, 305, 334, 343, 389, 394, 402

շախ (արքա) – 240, 243, 244,
246–248

շահ – 320, 321, 323

շահզնդա – 355, 356

շաղոլ – 67

շնմդնմ – 201, 228

շամիր – 175–179

շապիկ, շապիքյ – 29, 30, 36, 37, 141,
209, 253–254, 284, 374, 381, 382,
414

շապիկ-թումբան – 255, 279

շարբաթ – 491

շարդ – 115, 328

շարժմունք – 216

շարյաթ – 499

շաքյար, շնքյնր – 213, 294
 շեղակ – 240
 շեխ – 431, 443
 շեխ-մալա – 445
 շեղջ – 115
 շեմ, շեմք, շեմքյ – 223, 227, 228, 327, 432
 շենք, շենքյ – 67, 387
 շերաթ – 237
 շիլա – 491
 շիշ – 155, 156, 495
 շիվարութեն – 190, 197, 406
 շիրեփ – 93
 շիփան – 45, 46
 շլակ – 57, 420, 501
 շոխք – 383
 շոտրքյ – 173, 174
 շութեն – 233
 շող – 159, 187, 190, 203, 249, 268, 279, 280
 շոր – 295, 316–318, 415, 450, 451
 շուկա – 316–318
 շուն – 45, 72, 158, 229, 278, 280–282, 294, 295, 336, 338, 381, 384, 419, 420, 430–432, 502–504
 շուն-գյել – 257
 շուն-շանորդի, շուշանորտի, շան որթի – 82, 419, 423
 շունչ – 173
 շուշարանդուկ – 288
 շվիկ – 233

Ռ

ռիս – 287
 ռղիաթ – 109
 ռղորմութեն – 193
 ռշաղ – 44, 48
 ռչիլ – 310
 ռչխար, ռխչար, օխչար, օչխար

– 55, 71, 76, 155–158, 168, 171, 190–197, 278, 285, 291, 334, 349, 351, 352, 354, 356, 416, 426, 431, 439, 440, 482, 502, 503, 508, 509
 ռչխար-տալար – 439
 ռո – 164, 503, 506
 ռոպսէրի – 87, 88
 ռսիանք – 25, 362, 363, 388
 ռսկերիչ – 68
 ռսկի, օսկի – 31–33, 36, 37, 49, 51, 65, 76, 78, 93, 121–140, 156, 173, 175, 178, 180–182, 184–186, 202, 208, 214, 222, 223, 225, 248, 250–253, 255, 279, 288, 289, 290, 291, 292, 295, 298, 299, 304, 314, 316–318, 327, 329–334, 340, 344, 345, 359, 366, 368, 381–385, 393, 397, 399, 402, 403, 406–409, 417, 421, 425, 430, 433, 434, 439, 440, 442, 463, 466, 468, 478, 479, 483, 485, 505, 507, 508
 ռսկի-առծաթ – 68, 422
 ռսկոռ, ռսկրո, վոսկոռ, օսկոռմ – 26, 27, 71, 110, 156, 157, 159, 172, 242, 247, 305, 359, 360, 365
 ռսկրիճ – 397
 ռստիկան, ռստեկան – 255, 261, 263, 264
 ռսփ – 441
 ռաք, ռաքյ, ռոս, ռոսկ – 38, 48, 73, 87, 89, 90, 112, 142, 156, 158, 163–165, 168, 171, 173–175, 191, 193, 209–211, 217, 224, 225, 232, 233, 237, 238, 241, 242, 252, 255, 257, 270, 273, 281, 285, 286, 287, 291, 293, 308, 313, 371–373, 378, 384, 391, 402, 403, 408, 409, 414, 435, 437, 441, 443, 447, 465, 476, 491
 ռրդի, ռրթի, ռրտի, օրդի – 25, 40, 53, 65–67, 74, 82, 91, 109, 110, 112, 149, 167, 169, 180, 196–198,

203, 205, 211, 216, 228, 256, 289,
293, 294, 295, 299, 365, 371, 372,
378–380–385, 412, 420, 421, 472
որցեղեն – 88, 220, 396

Չ

չադր – 173, 283, 297, 303, 415,
450–453, 460–462
չալկի – 69, 112
չախմախ – 112
չախրակ – 113, 178
չախու – 110, 242
չամիչ – 92, 93, 272
չայ – 318
չայիր – 25–28, 175, 261, 263, 266
չանախ, չանաղ – 187, 217, 336
չանթիկ – 465
չաշնիկ – 155, 158
չաչալ – 161, 264–265
չապիկ – 284, 374, 375
չավրա – 32, 52, 175, 457
չարեք – 258
չարշի – 305, 306, 419
չարոխ – 380
չարչարանք, չնրչնրանք – 155,
197, 198, 373, 385, 429
չարչի, չնրչի – 112, 162, 323, 324,
420
չարսու – 224
չարութեն – 430
չարք – 380, 395
չափ – 50, 78
չափալամիչ – 305, 308, 382
չիթ – 367, 368
չիման – 310
չինար – 167–169, 202, 275, 276
չողութեն – 155
չոլ – 84, 216, 218
չոխթրիկ – 294

չոխմախ – 295, 296
չորեքմուտ – 190, 191, 193, 195
չորթան – 281
չորս – 47, 48, 50, 142, 172, 176, 184,
185, 187, 188, 210, 213, 215, 216,
223, 228, 250, 256, 333, 334, 355,
365, 366, 367, 369, 373, 375, 380,
391, 394, 397, 403, 409, 418, 420,
423, 427, 428, 438, 455, 465, 502
չորս-խինգ, չորս-խինգյ – 73, 157,
435, 464, 477
չութ – 393
չութսա – 306, 430, 450, 471
չումբար – 91
չվան – 53, 54, 116, 168, 243, 304,
305, 412
չրախ – 329

Պ

պագյ – 265–268
պանխիս – 317, 357, 499, 500
պանջար – 193, 195
պալատ – 144–146, 148, 219
պախիչ – 32–33
պահապան – 167, 168, 320
պաճառ, պատճառ – 26, 27, 309,
388, 390
պայման – 169, 320, 321, 353
պանիր – 437
պաշտոն – 370, 393
պապիկ – 26–28, 54, 55, 57, 58, 73,
85, 118, 120–130, 169, 174, 179,
205, 217, 218, 227–229, 234, 324,
326, 352, 354–356, 374, 376, 377
պառավ – 29, 31–38, 50, 52, 77,
81, 93, 94, 98, 102, 103, 143, 150,
162–164, 174–179, 214, 220,
223–226, 229, 272–280, 288, 289,
291, 293, 294, 296, 297, 340, 343,
352, 366–372, 389–393, 397, 398,

417–420, 464, 474, 480–482, 484,
485, 490, 494–499, 501, 508, 509
պատեկ – 493
պատ, պնտ – 75, 80, 91, 92, 112,
155, 159, 164, 165, 177, 209, 229,
240, 247, 273, 291, 331, 340, 412
պատասխան – 160–162, 168, 180,
324, 333, 338, 346, 364, 366,
370–372, 465
պատարաք – 317, 433, 434
պատերազմ – 409
պատիճ – 233, 328, 370
պատիճ-պատուխաս – 175
պատիվ – 183, 185, 186, 202, 209,
345, 346, 351, 379, 388, 440, 464,
487
պատկեր, պատկերք – 80, 143, 144,
145, 175, 178, 225, 288, 290, 291,
292, 450, 479, 480–482, 485
պատմություն, պաթմութիւն,
պատմութեն – 160, 192, 196, 197,
264, 265, 268, 270, 271, 277, 363,
364, 370, 389
պատրաստություն,
պատրաստութեն – 141, 143, 170,
171, 183, 228, 256, 267, 268, 366,
367, 374, 394, 401, 430, 474, 479
պատուխան – 227
պարեխոսութեն – 208
պարերարութեն – 429
պարթկ, պարտք – 331, 444, 456
պարկ – 157
պարտքընտեր, պարթքընտեր –
444, 459
պըլնգյ – 306–308
պընթ – 242
պըուրթ – 195, 197
պիպեռ – 283, 285
պիկ – 66
պլոր – 431

պղինձ – 46, 65, 169, 228, 270, 271,
294, 395
պյուռ – 178
պոլոճիկ – 328, 329
պոչ – 54, 56, 77, 88, 117, 157, 206,
210, 211, 262, 263, 265, 266, 268,
277, 279, 280, 283, 325, 327,
328, 337, 350, 353, 401, 475, 485,
495–497, 499, 505, 506
պոռոտ – 43, 54, 171
պոնատուն – 78
պոռնկ, պոռկ – 69, 104, 119, 242,
263, 266–268, 304, 417, 460, 461
պոռնցկ – 165
պսակ, փսակ – 178, 189, 246
պտուղ – 328–330, 350, 365
պրակ – 73, 74, 305, 329, 403, 414
պրիշակ-պունճախ – 298, 447
պոն, պոն – 470, 471, 501
պուպու – 101, 102
պուտ – 160, 213
պուտուկ – 358, 437, 438, 441
պուք, պյուք – 429, 470

Ջ

ջաբարխանա – 256, 257
ջադու, ջադի – 49, 179
ջալադ, ջնլնդ, ջնլնտ – 110, 188,
204, 284, 332, 335, 348, 396, 420
ջնդմննթ – 42
ջնդաց – 391
ջամալ – 229
ջնմնմ – 62, 123
ջան, ջնն, ջամ – 71, 236, 269, 270,
285, 487
ջանավար, ջնննվնր – 65, 100,
101, 105, 157–158, 292, 293, 305,
313, 509
ջան-ջանավար, ջյուն-ջանավար –
414, 507

ջանդակ, ջանդանկ – 44, 46, 177, 187, 188, 382, 388, 415

ջավահիր, ջավահիր – 287, 300, 323, 324, 333, 397

ջավահիր – 29, 185, 208, 248

ջեր – 32, 46, 110, 111, 185, 225, 242, 246, 310, 335, 344, 383, 384, 498

ջընս – 84

ջըռքանելիկ – 227, 229

ջին – 83, 84, 90, 181–183

ջիել – 113, 164, 165, 168, 176, 202, 208, 229, 230, 283, 284, 285, 294, 313, 321, 322, 336, 356, 378

ջիւղություն, ջիւղութեն, ջիւղություն – 86, 391, 394

ջիգյար, ջիգար – 415, 416, 431, 442

ջուլ – 34, 75

ջույանք, ջնյանք – 33, 37, 39, 40, 46, 56, 65, 70, 142, 161, 169, 187, 194, 196, 208, 209, 232, 255, 278, 281, 283, 284, 295–299, 301, 302, 340, 347–349, 414, 417, 444, 449, 453, 455

ջոչ, ջոչ – 364, 370

ջորի, ճորի – 61, 208, 243, 248

ջվալ – 240, 298, 300

ջրբանելիք – 342

ջուլ – 228, 254

ջնվատ – 174, 186, 219, 314

ջուր, ջրուր, ջետր, ճնւր, ճյուր, ճյուր – 48, 49, 51, 60–63, 95, 98, 108, 109, 111, 112, 114, 116, 117, 136, 141, 160–162, 167, 169, 171, 175–178, 202, 203, 206, 207, 213, 219–221, 223, 224, 230–232, 243, 244, 245, 246, 260, 261, 263, 264, 270, 271, 274–277, 280, 282, 293, 294, 296, 298–300, 303, 304, 311, 314, 321, 325, 328, 333, 337, 339, 342, 344, 356, 358, 365, 379, 380, 390, 395, 396, 400, 403, 417, 430, 438, 439,

444, 445, 449, 456, 461, 478, 480, 487, 491

Ռ

ռան – 98, 100, 224, 225

ռամդար – 224

ռես – 158, 379–382, 385, 430, 432, 437–441, 463, 465–468

ռըմ – 230

ռիանթ – 80, 82, 114, 155

ռիանթութեն – 356

ռիան, ռիան – 62, 325, 381, 417, 418

Ս

սանդրնգան – 167, 254, 258, 259, 323, 324, 335, 339

սազ – 61, 155, 177, 178, 208, 228, 231, 293, 397–400, 408, 505

սազ-բաղ – 228

սազբանդ – 437

սազ-զուռնա – 231

սալ – 388

սանվի – 180, 185, 188

սալալս, սալլիս – 60, 83–85, 96, 100, 101, 120, 200, 201, 213, 217, 307, 362

սահման – 217, 267

սաղմոս – 381, 433

սաղութեն – 248, 366

սանմար – 304, 305

սայր – 30

սան – 160, 162

սաննադ – 361, 363, 364

սանդերթ – 232

սանդր – 417

սանդրիլս, սանդյուլս, սանտուլս – 53, 259, 260, 262, 264, 265, 267, 288, 289, 292, 407, 505, 506

սանթանաթ – 326, 440

- սանթրոտ – 398
- սանթրուռչի – 398
- սանիկ – 114, 116, 117,
- սապոն – 176, 390, 481
- սավա – 214–215
- սավդ – 246
- սավդաքյար – 481
- սատանա – 84, 86, 89, 136, 214, 227, 242, 289, 302, 313, 384, 393, 468
- սատրինչ, սաթրինչ – 451, 452
- սար – 29, 32, 43, 44, 46, 47, 56, 58, 61, 65–67, 69, 79–82, 85, 89, 91, 93, 94, 98, 106, 107, 109, 111, 112, 116–121, 140, 141, 144, 145, 147, 148, 155, 157, 159–162, 165, 168–170, 173, 175–179, 187, 191–193, 196, 202–207, 216, 218, 220, 223, 224, 226, 237, 257, 275, 277–279, 283, 284, 287, 290, 307, 308, 311, 320–325, 329–331, 333, 335–337, 344, 354, 389, 396, 398–400, 410, 413, 416, 417, 473, 488
- սարա – 418, 439, 445, 449, 455, 458, 490, 502, 510
- սարակ – 232, 349, 438
- սարակութեն – 482
- սարայ – 66, 334
- սարե – 240, 270
- սարթ – 202
- սանրխոչութեն – 392
- սար-ձոր, սար ու ձոր – 155
- սարսափ – 146, 148
- սար-քյար – 106, 109,
- սաքյան – 248
- սեղան – 86, 139, 216, 218, 381, 418
- սեյիս – 71, 114–116, 125–136, 217, 509
- սենյակ – 216, 218, 220, 221, 240, 253–255, 260, 261, 263, 269, 331, 333, 446, 448, 449, 464
- սեր – 30, 31, 35, 105, 192, 196, 229, 245, 366, 393, 420
- սերի, սեիրի – 317, 320, 325, 326
- սերմ – 112, 227
- սերսուփ, սերսուփ – 96, 97, 178, 223, 224, 288, 316, 365
- սրբր – 175, 221, 288
- սրուք – 251, 252
- սըռ – 449, 450
- սըվտակ, սիվտակ, սվտակ – 37, 55, 155, 172, 174, 177, 202, 216, 261–263, 265, 266, 268, 333, 365, 382, 398, 492
- սըրեխ – 85
- սըքյա – 343
- սիլա – 389, 412
- սինի – 448, 449
- սիռտ-պոլոճիկ – 422
- սիրական – 333
- սիրտ, սիռտ – 32, 33, 35, 40, 54, 55, 71, 76, 77, 79, 83, 84, 89, 93, 99, 100, 104, 125–127, 144, 155, 156, 168, 174, 179, 180, 189, 194, 196, 203, 219, 220, 227, 229, 233, 246, 248, 259, 276, 278–280, 284, 285, 287, 288, 290, 294, 298, 301–303, 306, 308, 311, 329, 333, 335, 338, 344, 356, 362, 366, 370, 373, 374, 381, 382, 387, 391–393, 399, 409, 410, 414, 421, 429, 431, 433, 434, 436, 440, 442, 443, 454, 459, 467, 473, 475, 476, 481, 485, 492
- սլսըլնթ – 325
- սխալութեն – 42
- սիաթ, սննիթ, սիսիթ – 32, 33, 80, 170, 184, 188, 193–197, 207, 221, 225, 235–237, 247, 250, 252, 254, 261, 262, 266–270, 281, 323, 362, 371, 373, 376, 386, 387, 392, 399, 442, 473, 484

սնդուկ, սնդիւկ – 143, 144, 320–323,
 339, 340, 464
 սնդիկ – 55
 սնոռ, սնոր – 105, 168, 174, 280, 281
 սոզգյնր – 233
 սոլ – 60, 61, 83, 100, 126, 334, 451
 սոլկար – 334
 սոլտուն – 100
 սոխ – 227
 սոխախ – 310, 477
 սով – 470
 սովորություն – 318
 սրախ – 350, 464
 սուր – 44, 158, 162, 200, 201, 305,
 371, 372, 399, 400
 սուլտան – 106, 181, 186
 սուն – 241, 415, 436
 սուշ – 38
 սուր – 116, 182, 395
 սուրաթ – 49, 80
 սուրք – 380, 382
 սուֆրա – 47, 52, 58, 59, 281, 379–381
 սև – 157, 170, 172, 174, 204–207,
 213–215, 221, 230, 233, 261, 262,
 263, 265, 321, 323, 332, 347, 350,
 373, 378, 382, 391, 395, 421, 422,
 464, 465, 482, 495, 501, 502

Վ

վագիր, վնգիր, վոգիր – 32, 66,
 67, 69, 70, 78, 81, 85, 87, 112,
 128–140, 146–153, 160, 161, 167,
 214, 215, 222, 236, 254, 258,
 259, 283, 284, 285, 296–299,
 311, 323–326, 330, 331, 334, 335,
 339–343, 350, 352, 353, 364, 396,
 398–411, 415, 416, 420, 422, 444,
 445, 448, 453, 457–462, 489, 491
 վնգրութեն – 160–162
 վաթսուն – 176, 361, 377, 394

վաթսունվեց – 325
 վնխ – 316
 վախտ – 249
 վաճառական – 180, 185
 վանք, վննք – 28, 435, 436
 վաստակ – 463
 վարդապետ, վարտապետ,
 վնրտնպետ – 170, 428, 429, 435,
 436
 վարթ, վնրթ – 62, 80, 325
 վարժապետ – 78, 128, 412, 489
 վարժատուն – 408, 421, 489
 վարժարան – 412
 վարիաթ – 414
 վարցք – 35
 վաքիլ – 298, 299
 վերակացու – 321
 վեց – 108, 172, 173
 վեց, վից – 333, 361, 394, 433, 465
 վիգ – 27, 40–42, 44, 45, 57–59, 66,
 69, 84, 97, 115, 116, 141, 157, 158,
 160–162, 168, 170, 172, 178, 179,
 187, 188, 193, 194, 196, 204, 205,
 207, 210, 215, 217, 219, 222, 223,
 227, 233, 235, 236, 241, 242, 245,
 246, 265, 267, 280, 282, 283, 284,
 295, 296, 297, 303–305, 311, 314,
 324–326, 330–332, 335, 338, 340,
 342, 348, 355, 375, 382, 383, 387,
 388, 396–398, 404, 415, 419, 421,
 422, 431, 436, 440, 442, 449, 453,
 460, 462, 490
 վիգ-վգոնց – 430
 վիճակ – 244, 270, 366
 վիշափ – 28, 29, 36, 44, 46, 63, 64,
 70, 157, 159, 160, 162, 204–206,
 324, 325
 վոխվա – 26, 27
 վոտան – 96
 վստահություն – 249

S

- տաժի – 91, 158, 160, 161, 310, 506
տախտ – 75, 102, 176, 276, 480
տախտակ – 120, 157, 214–215, 331
տախտ-դուռ – 49, 53
տախտ-տուն – 99
տաճիկ – 386–388, 431
տամար – 356
տանակ, տոնակ – 328, 448, 491
տանիս – 156, 190, 270, 271, 347, 440, 491, 498
տանտիկին – 55
տաշեղ – 276
տան – 196
տաս, տոն – 167, 177, 222, 225, 235, 261, 263, 274, 279, 323, 325, 332, 345, 365, 391, 397, 403, 413, 414, 424, 425, 433, 440, 442, 482
տաս միլոն – 176
տասնընկին, տասնեկին – 241, 242
տասնըխինգ, տսնըխինգ, տըսնըխինգ – 155, 169, 176, 337, 356, 361, 365, 394, 403, 472, 473, 475, 485
տասնվերկուս, տասվերկու, տըսվերկու – 181, 270, 342, 343, 434
տասնվիքեք, տսիքեք – 330, 343
տաս-տսընխինգ – 65, 483
տաս-քսան – 81, 176, 412, 454
տավար – 71, 85, 210, 362
տատիկ – 495
տարբերություն – 369
տարեկան – 65, 73, 169, 176, 204
տարի – 25, 53, 54, 60, 70, 85, 102, 119, 120, 123–128, 156, 180, 183, 192, 193, 203, 205–207, 236, 242, 243, 245, 254, 258, 261, 263, 267–269, 274, 275, 286, 287, 288, 293, 318, 322–324, 329, 334, 338, 343, 350–352, 355, 361, 363, 365–369, 372, 391, 402, 403, 452, 454, 465, 472, 490, 506
տարպին – 496, 497
տեգյր – 456
տեգյրիկ – 212
տեզ – 71, 72
տեղ – 28, 29, 37, 49, 71, 73, 78, 89, 131–139, 141, 143, 156, 158, 160, 162, 164, 172, 179, 181, 182, 186, 187, 193, 202, 203, 209, 210, 213–216, 219, 221–225, 227, 228, 233, 241, 242, 245, 246, 249, 253, 254, 256, 257, 266, 268, 269, 274, 280, 281, 284, 286, 287, 292, 298, 299, 301, 309–312, 314, 315, 321, 324, 325, 328–330, 332, 333, 334, 336, 337, 347, 349, 350, 355, 358, 359, 362, 368–372, 376, 383, 387, 389–391, 395, 396, 399, 403, 406, 408, 411
տեղեկություն – 267
տեսութեն – 183, 294, 365
տեսք – 111
տեր – 27, 78, 80, 139, 161, 167, 175, 176, 192, 193, 197, 223, 240, 247, 255, 267, 306, 308, 337, 358, 363, 371, 372, 377, 380, 384, 413, 423–426, 432, 436, 490, 499
տերտեր – 323, 324, 326, 378, 379–382–385, 402, 433, 434, 509
տեր-տիրական – 35
տըսնուչորս – 229
տըրկեց – 475
տըքյտըքյոց – 236
տժոխք – 380, 429
տիկ – 169
տիր – 173, 193, 206
տիրամեր – 287
տիրացու – 335
տիրուխնի – 378

տլըսմաթ, տլըսմնթ – 67, 391
 տղա – 25, 41, 43, 49, 53, 54, 56,
 59, 65, 78, 92, 95, 107, 109–111,
 113, 114, 116, 117, 123–139, 141,
 142, 145–148, 159, 162, 164, 167,
 169, 171, 179–188, 190–208, 210,
 213–217, 227, 228, 231, 236–243,
 246, 247, 249–259, 262, 265,
 267–277, 281, 283–285, 289,
 292–298, 300–304, 309, 310,
 313, 316, 317, 319, 320, 323–325,
 328–330, 337–340, 343–349,
 354, 356, 361, 363, 364, 370, 380,
 382, 383, 388, 389, 396, 398,
 401–404, 406–411, 412, 416, 419,
 421, 426, 428, 442–445, 452, 457,
 459–462, 471, 472, 474, 490, 501
 տյուֆ – 358
 տուպրակ – 214, 288, 290, 291, 317,
 327, 357, 375, 378, 379, 383, 399,
 404, 430, 433, 505,
 տորթ – 72
 տպրոց – 365, 366, 489
 տորնպան – 32, 33, 37, 52, 173, 177,
 178, 188, 192, 290, 291, 292, 294,
 295
 տսընչորս – 334
 տսնըմեկ – 359
 տրկից – 214
 տրկից, տրկեց – 289, 317, 378, 385,
 455, 476, 482
 տուն – 25, 27, 29 – 38, 44, 50–53,
 57, 65, 69, 71, 72, 74–77, 81, 82,
 85, 88, 91–94, 96–99, 103, 105,
 120, 141, 156–159, 161, 163–166,
 170–176, 178, 181, 183, 186, 190,
 192–195, 197, 200, 203–205,
 209, 212, 213, 219, 221, 222, 225,
 227–231, 234, 240, 245–248,
 253–255, 257, 260–263,
 266–269, 271–282, 284, 285, 286,

288–293, 295, 298, 299, 304, 305,
 307, 308, 311, 316–319, 322–324,
 327, 328, 329, 331, 333, 337,
 341–347, 349, 350, 357–359, 362,
 365, 372–375, 379–381, 384–388,
 390, 392, 395, 397, 398, 404, 408,
 410, 412–415, 418, 420–424, 426,
 427, 429, 430, 432, 434, 437, 438,
 441, 444, 453, 459, 469, 471, 473,
 478, 480, 485, 487, 488, 492, 494,
 495, 501, 503, 505, 506, 509, 510

տուն – տեղ – 421

տուրք – 331

տփոց – 420

Տ

ցախ – 71

ցախավել – 347

ցամաք – 177

ցանք – 349, 372

ցալ – 91, 109, 167, 175, 190, 195, 221,
 312, 373, 392, 397, 416

ցալ-չոռ – 193

ցեղ – 90, 476

ցերեկ – 29, 55, 106, 166, 196, 300,
 321, 323, 327, 333, 341, 346, 349,
 364, 374, 378, 380, 381, 399, 401,
 446, 447, 470, 509

ցից – 162, 163, 165, 303, 371

ցորեն – 181, 182, 349, 350, 487

ցուլ – 500

ցուրտ – 279, 420

ՈԼ

ուր – 74, 87, 250, 341, 394, 481

ուժ, ոժ – 206, 172, 241, 242, 293

ուլ – 328, 414, 499, 500

ուլնիկ – 36, 46, 224, 225, 231, 232,
 247, 417, 418, 492

ուլնիկ-մուլնիկ – 246

ուխտ, հյուխթ – 78, 79, 83, 111, 112,
 187, 246, 284, 320, 321, 325, 396
 ուղտ – 361
 ումր – 224
 ուշադրութեն – 247
 ուշք – 202
 ուռուս – 485
 ուսթա – 67, 185–187, 289, 290
 ուսում – 180
 ուրախություն, ուրախութեն – 179,
 194, 198, 202, 208, 221, 226,
 238–240, 249, 250, 275, 277, 338,
 352, 356, 360, 382, 394, 474
 ուրաք – 339
 ուրբաթ, իւրպանթ – 164, 165, 295
 ուրպըթնուտ – 190, 191, 193, 195

Փ

փաթա – 182, 208, 277
 փալ – 163, 165
 փախող – 296
 փայ – 288, 365, 383, 385
 փանյն – 196, 197
 փայթոն, փայտոն – 186, 187, 392,
 393, 463, 465
 փայլևան, փանլևան – 39, 40, 324,
 325
 փայլևանքտեր – 39, 40
 փանջարա, փանջանր, փանջանրն,
 փանջարե, փենջարա, փենճարե
 – 41, 49, 76, 109, 112, 119, 138–140,
 168, 175, 192, 196, 200, 220, 239,
 251, 253, 258, 262, 263, 269, 270,
 273, 310, 313, 318, 327, 330, 331,
 376, 377, 417, 464
 փաշա – 159–162, 182, 184, 227–229,
 306, 309, 311, 337, 507, 509
 փառ, փան – 61, 75, 76, 102, 104,
 124–138, 245, 246, 294, 435
 փառեղ – 263

փառեղեն – 270, 271
 փառք – 189–191, 193, 197, 202, 276,
 391, 405, 407, 421
 փարա – 78, 84, 120, 121, 138, 181,
 203, 222, 250–254, 288, 316, 318,
 322, 329, 331, 333–335, 346, 353,
 359, 365, 367, 378, 382–384,
 402–404, 406–408, 412, 419–421,
 423, 442–444, 446, 447, 452, 457,
 463–467, 478, 485, 507
 փարգալս, փանրգանդ – 373, 381,
 382, 440, 503
 փարդ, փանրդն, փառդե – 33, 260,
 264, 265, 461, 481
 փարչ, փառչ – 60, 119, 161, 246, 279,
 282, 430, 445
 փափաք – 374
 փափոռ – 185, 187–189, 347, 463,
 465, 475–479
 փեթակ – 53, 57, 65, 115, 272, 273,
 306, 491, 497
 փեղք – 209, 467
 փեշ – 192, 196, 208, 282, 325, 384,
 471, 473
 փեսա – 51, 59, 84, 188, 201, 229,
 296, 297, 303, 332, 333, 335, 338,
 374, 376, 411, 508
 փեսեքյտեր – 200
 փետ – 57, 129, 168, 213, 270, 271,
 278, 290, 302, 304, 305, 310, 327,
 328, 369, 391, 504, 509
 փետուր, փիտուր – 85, 86, 111, 112,
 265, 304
 փերի, փանրի – 81, 93, 94, 97, 100,
 102, 189, 202, 207, 208, 219, 249,
 271, 275–277, 340
 փըսակ – 74
 փլալ – 262, 263
 փշրուկ – 99
 փոթորիկ – 157
 փոթորիկ-քյամի – 177

փոթոթորիկ – 278–280
 փոխինձ – 294
 փող – 155
 փողան – 306, 412, 420, 463, 482, 487
 փողոց – 276
 փողպատ – 313, 314
 փոշի – 50, 51, 57, 58
 փոս, հէր(փոս) – 142, 173
 փոսք – 76
 փոր – 54, 94, 139, 155, 188, 219, 222, 229, 276, 277, 279, 281, 290, 291, 301, 382, 383, 491, 499, 500
 փորձ – 397
 փորցանք փորցանք – 176, 384
 փուլ – 157, 175, 219
 փունջ – 417
 փուշ – 64, 71, 118, 231, 233, 325
 փուր – 210, 211
 փոքրավոր – 379, 381–384, 435, 436
 փովածք – 489
 փսակ – 341, 343, 376, 485
 փսր – 382, 383
 փրփոտ – 176

Ք

քամի, քյամի – 29, 88, 175, 199, 211, 212, 221, 232, 415, 455
 քառսուն, քյառսուն – 37, 46, 51, 59, 66, 67, 69, 78, 85–88, 94, 114, 115, 132, 139, 150, 151, 158, 162, 163, 165, 168–172, 174–177, 179, 181, 182, 184, 189, 206, 207, 222, 227, 248, 324, 326, 330, 335, 341, 366–368, 369, 392, 394, 408, 411, 412, 413, 433, 434, 443, 445, 456, 503, 504
 քար, քյար – 155, 156, 164, 165, 185, 186, 197–199, 203–205, 217, 219, 221, 228, 248, 278

քրսա – 141, 196
 քրսմաթ, քրսմաթ – 74, 180, 336
 քիթ-պերան – 481
 քյարար, քյարար – 155, 422
 քյանրաթ – 179, 382
 քյախանա – 433, 434
 քյաղ – 437
 քյաղաք – 29–33, 35–40, 51, 66, 69, 71, 72, 74, 78, 81–86, 90, 100–104, 113, 119, 120, 129–139, 142, 163–165, 173–175, 178–180, 182, 185, 187, 188, 207, 217, 223–226, 247, 251–261, 264, 279, 284, 285, 288, 289, 290, 293, 294, 296, 297, 299, 301, 302, 304, 311–316, 318, 319, 321–324, 326, 327, 329–331, 333, 334, 337, 340, 342–345, 354, 355, 360–363, 365–372, 374, 382, 383, 389–391, 393, 396–398, 400, 407–409, 412–414, 416, 420, 428, 433, 434, 443, 444, 447, 448, 456, 458, 463–465, 468, 473, 474, 479, 480, 482, 489, 491–493
 քյամակ – 57, 83, 85, 144, 172, 204–206, 208–211, 220, 234, 287, 291, 308, 320, 322, 330, 339, 343, 347, 349, 375, 404, 433, 438, 439, 440, 477, 478, 498
 քյանմալ – 92, 238
 քյանդր – 200
 քյանքյան – 345
 քյաշկուլ – 417, 418
 քյառափուլ – 468
 քյառասնոց – 428
 քյառսունխինգլ – 473
 քյառսուն-հիսուն – 479
 քյաս, քյասա – 161, 231, 232, 276, 420, 492
 քյավոր – 81, 374
 քյար – 46, 53, 54, 57–59, 69, 70, 82, 110, 117, 290, 291, 296, 307, 308,

- 323–325, 328, 330, 333, 334, 337,
344, 353, 354, 356, 389–392, 395,
420, 424, 434, 435, 438–440, 456,
470–472, 485, 493, 501, 510
- քարխանա – 466, 467
- քարոզ – 402
- քարվան – 26, 34, 367, 386, 387,
403, 413, 423, 424, 483, 484, 490
- քարվանքաշի – 408
- քար-փետ – 420
- քաֆըր – 219
- քեռշկ-սար, քեռշկ-սարա – 200,
290
- քեռխեր – 343
- քեռմեր – 363
- քեֆ – 51, 80, 104, 113, 242, 250, 319,
321, 327, 330, 350, 358, 374, 394,
417, 421, 437, 443, 452, 454, 460,
503
- քեֆիլ – 350
- քեֆիյաթ – 445
- քեֆ-ճըբուշի – 220
- քեֆ-ուրախութեն – 417, 450
- քըռ – 210–211
- քըսմաթ – 229
- քիթ, քինթ – 286, 308, 332,
381–383, 509
- քիլա – 227
- քինթ – 157, 219
- քինթ-ականջ – 104
- քինթ-մոութ – 465
- քինթ-պերան, քինթուպերան –
156, 242
- քիս, քիսիկ – 329, 398
- քիսադար – 419
- քիսիկ – 250, 252, 253, 255
- քիփոտ – 276
- քյոր, քյոր քյոր, քյորիկ – 44, 45,
48, 51, 54, 59, 60, 62, 63, 70,
74, 92, 93, 95, 103, 141, 142, 165,
168–170, 174, 189, 190, 230, 245,
272, 273, 322, 337
- քյոփակ, քյոփակ քյեոփնք – 112,
247, 286, 287
- քյոք – 350, 351
- քյրա – 331, 344
- քյրտինք – 70, 79, 157, 172
- քյուլախ – 47
- քյուլխան – 249
- քյուլֆաթ – 53, 59, 60, 456, 459,
460, 461, 471, 501
- քյունջ – 488
- քյունջ-պունճախ – 82
- քյուռակ – 450, 452, 453
- քյուռսի – 237, 293, 309, 384
- քյուրդ – 430, 431
- քյուրիկ – 444
- քյուրութեն – 189
- քյուրքյ – 404
- քյուֆուր – 229
- քոթոթ – 107
- քոլիկ – 142
- քոլոզ – 410
- քոշք ու սարա – 417
- քոչ, քոչք – 66, 67, 79, 112, 278
- քոռոճ, քորոճ – 327, 371, 407
- քսա, քըսա – 324, 330, 338, 363,
365, 367, 369, 370, 377, 383,
388–393, 397, 399, 405, 440, 445,
471, 485, 491
- քսան – 47, 174, 181, 184, 222, 238,
251, 252, 270, 271, 275
- քսան, քըսան – 329, 334, 352, 366,
398, 403, 404, 419
- քսանխիկցյ – 477
- քսանուչորս – 185
- քսմնթ, քսմաթ – 339, 407, 463, 466
- քուն, քյուն – 214, 245, 298, 328, 417,
418, 420, 446, 492, 493

Օ

օգնութեն – 409, 410

օդ – 51

օլախ – 484

օխնիթք – 191, 195

օխչար-գյնո – 193, 194

օկուտ, օքուտ – 238, 345

օձ, օց – 31, 45, 46, 54, 154, 171, 207,
209, 214, 215, 233, 302, 327, 328,
350, 351, 501, 502, 505

օղորմի – 363

օղորմութեն – 375, 376

օյին – 87, 195, 197, 417

օջախ, օջնիւ – 169, 414

օռոսպի – 71, 87, 88, 94, 130, 185,
232, 233

օսկոռ – 420

օր – 27, 31, 33, 34, 36, 38, 39, 44–46,
48–51, 53–55, 57–60, 65, 66,
68–70, 72–74, 77, 79, 86–89,
91, 92, 94, 95, 97, 103, 106,
107, 113, 114, 116, 117, 125–138,
141, 143, 151–154, 156, 158, 159,
161, 163–165, 167, 169, 170, 172,
174–180, 182, 183, 189, 190, 192,

196–198, 200, 201, 203, 204, 208,
209, 214, 220–225, 230, 235–238,
240, 241, 243–245, 249, 251–255,
257–260, 262, 268, 270–272,
275–278, 281, 283, 286, 289,
294–297, 300–303, 305, 307,
314–316, 320, 322, 323, 326, 327,
329, 331, 332, 334–337, 339–342,
345, 349, 350, 352–356, 362, 364,
365–368, 370, 374, 376, 379, 380,
383, 386–399, 401, 402, 413, 419,
428, 429, 435, 440, 442–445, 470,
472, 473, 481, 508, 509

օրթախ – 468, 469

օրթխութեն – 349

օրորոց – 276, 356

Ֆ

ֆալաքյ – 199

ֆանար, ֆնննր – 176, 313, 314

ֆլան, ֆըլան – 43, 100, 200, 201

ֆնջնն – 177–178, 218

ֆորնդն – 173, 177

ֆռոն – 86, 391, 410, 412

ֆռոնչի – 412

ֆռոնջ – 250

Առարկայական ցանկը կազմել են ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և
ազգագրության ինստիտուտի Բանահյուսության տեքստաբանության
բաժնի աշխատակիցներ Բ. Գ. Թ. Հասմիկ Գալստյանը,
Բ. Գ. Թ. Լուսինե Մադաթյանը, Լիլիթ Սահակյանը և
Մելինե Պետրոսյանը:

ՀԵԹԻԱԹՆԵՐԻ ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

- Ալի, Ախսուդ, Մանսուդ (18)
Աղվեսն ու Ռուբոն (73)
Ամիրա (31)
Ամիրզանդեն (1)
Անխելքյ իրիկ-կնիկ (45)
Անձեղ ու կաքյալ (68)
Անջան (6)
Ասլան Կռան թակավորու տղեն (33)
Սստծու գրած գլիր բատալ չ'ըլնի (53)
Աստծու խեղտ կիսրար (43)
Աստված սրտի գլեռա մարթու կը տա (44)
Արևելից լաճ, Արևմտից ախշիկ (51)
Բարեգործ ախշիկ (56)
Բեգրալ (34)
Դանլի Վանրտան (39)
Դանշտի մկան խեքյաթը (69)
Դավրեշ թակավորի լաճ (42)
Դատավոր խրիշտակ (55)
Դդմենի-Հնդիյաման (4)
Էջմիածնի գյող վանդանալետ (59)
Թակավորի սանիկ (11)
Թաքավորի լաճ մըչ առքավութնին (3)
Թակավորու խզմաթքյար (63)
Թյուջար Այլոր (54)
Թյուջար Հանկուփ (46)
Իսըվ բեկ (7)
Իսըվսաններ ու Չաչան թակավոր (9)
Իսկանդար (32)
Իրարուց կուրուսուկ (66)
Իսայու կիրակին (48)
Իտզյանկան ախալեր (36)
Իտջա Կիյաս (61)
Ծախված պատարաքյ (58)
Կայան խեր (23)
Կանրն-Քյանդրի խեքյաթ (22)
Կյուլ փարի (30)
Կնկան հավատարմութեն (65)
Կուրլիկ (15)
Հապրի յաման (26)

Հարևելից, Հարևմտից և Հյուսիսային թաքավորների տղաներ (35)
 Հոր խզինեն գողցող թաքավորի տղեն (28)
 Մալաթյ շախ (27)
 Մալաթյ շախ (37)
 Մեկ քյոր և յոթ ախալեր (8)
 Միրզա Մանհանդ (14)
 Միրմահանդ, Շահգանդա ու Խանջանգանրի (2)
 Միր բախտ (10)
 Մուրադ խան (41)
 Նեհրվանի լաճ (5)
 Նռան ծառ (38)
 Շիրին շախ և իշու դրախտ (29)
 Որկրամոլ աղվեսները (70)
 Ոսկին խընձ խոզին քյաղցր էր (47)
 Չարիքի դեմ բարիք (53)
 Չորեքմուտ, Ուրալթմուտ, Կիրակմուտ (21)
 Չորս մարթ սպանող կոտ (24)
 Պաշտելի կնիկ (67)
 Պառավի լաճու պատմածներ (49)
 Ռեսի լաճ (60)
 Ռեսի խարս (57)
 Ռուտո բեյ (19)
 Սաննֆ խանըմ (40)
 Սավի Մարանգոզ (20)
 Սարտարե Փարիան (25)
 Սեդյամազ խանըմ (13)
 Սըվտակմուրուսի չաշնիկներ (17)
 Սինամ թակավոր (12)
 Սևացած խոզին (50)
 Տոռան ախչիկ (64)
 Ցերեկվան գյող, գլիշերվան գյող (62)
 Օցեղեն տղա (16)
 Օցն ու մարթ (72)
 Օցու բժըրկընոց (71)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ	5
1. Ամիրզանդեն	25
2. Միրմահմանդ, Շահզանդա ու Խանջանգների	43
3. Թաքավորի լաճ մըչ առքավութին	53
4. Դդմենի Հնդիյաման	57
5. Նեճրվանի լաճ	65
6. Անջան	71
7. Իսրվ բեկ	78
8. Մեկ քյոր և յոթ ախպեր	91
9. Իսրվաններ ու Չաչան թակավոր	96
10. Մոր բախտ	106
11. Թակավորի սանիկ	113
12. Սինան թակավոր	118
13. Սեռլամազ խանըմ	128
14. Միրզա Մանհանդ	137
15. Կուրլիկ	143
16. Օցեղեն տղա	149
17. Մըվտակմուրուսի չաշնիկներ	155
18. Ալի, Ախսուդ, Մանխսուդ	159
19. Ռուսոռ բեյ	167
20. Սալվի Մարանգոզ	180
21. Չորեքմուտ, Ուրպըթմուտ, Կիրակմուտ	190
22. Կանրան-Քյանդրի խեքյաթ	200
23. Կայան խեր	209
24. Չորս մարթ սպանող կոտ	213
25. Սարտարե Փարիան	216
26. Հապրի յաման	227
27. Մալաքյ շախ	235
28. Հոր խզինեն գողցող թաքավորի տղեն	249
29. Շիրին շախ և իշու դրախտ	260
30. Կյուլ փարի	272
31. Ամիրա	278
32. Իսկանդան	283
	605

33. Ապան Կոան թակավորու տղեն	298
34. Բեգրավ	303
35. Հարևելից, Հարևմտից և Հյուսիսային թաքավորների տղաներ	312
36. Խոզյանկան ախպեր	316
37. Մալաքյ շահ	320
38. Նոան ծառ	327
39. Դնլի Վնրտան	331
40. Սնդնֆ խանըմ	336
41. Մուրադ խան	339
42. Դավրեշ թակավորի լաճ	342
43. Աստծու խեղ կիարար	349
44. Աստված սրտի գյեղրա մարթու կը տա	354
45. Անխելք իրիկ-կնիկ	357
46. Թյուշար Հնկոփ	361
47. Ոսկին՝ խընձ խոզյին՝ քյաղցր էր	378
48. Խայու կիրակին	386
49. Պառավի լաճու պատմածներ	389
50. Սևացած խոզյին	394
51. Արևելից լաճ, Արևմտից ախչիկ	396
52. Չարիքի դեմ՝ բարիք	402
53. Սատծու գրած գյիր բատալ չ'ըլնի	406
54. Թյուշար Այլոր	412
55. Դատավոր խրիշտակ	423
56. Բարեգործ ախչիկ	428
57. Ռեսի խարս	430
58. Ծախված Պատարաքյ	433
59. Էջմիածնի գյող վնրդնպետ	435
60. Ռեսի լաճ	437
61. Խոջն Կիյաս	442
62. Ցերեկվան գյող, գյիշերվան գյող	446
63. Թակավորու խզմնթքյար	448
64. Տոռան ախչիկ	454
65. Կնկան հավատարմութեն	456
66. Իրարուց կուրուսուկ	460
67. Պաշտելի կնիկ	463
68. Անձեղ ու կաքյալ	470
69. Դնշտի մկան խեքյաթը	487

70. Որկրամու աղվեսները	494
71. Օցու բժըրկընոց	501
72. Օցն ու մարթ	505
73. Աղվեսն ու Ռուրթ	507
ՀԱՎԵԼՎԱԾ	
Տումենի Հնդիյաման	511
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	520
ԲԱՌԱՐԱՆ	534
ՑԱՆԿԵՐ	
Հեքիաթների ցանկն ըստ ծագման վայրի, բանասացի, գրառողի	559
Անձնանուններ, հատուկ անուններ	563
Տեղանուններ	566
Առարկայական ցանկ	
Հեքիաթների այբբենական ցանկ	568

**ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ
XX
ՌՇՏՈՒՆԻՔ**

Համակարգչային շարվածքը և սրբագրությունը՝
Սիրանուշ Առաքելյանի
Ձևավորումը և էջադրումը՝
Արթուր Հարությունյանի

*Les
Famillepoulx
L'effort*

